

જમસ્ફાર સ્વાધ્યાય

[પ્રાકૃત વિભાગ]

જે ણ પસ પચમગલમહાસુયમ્મજ્ઞધે સે ણ સયલાગમતરોવયત્તી
તિલતેલકમલમયરદ વ્વ સ'લોપ પચત્થિકાયમિય ।

[જેમ તલમા તેલ, કમલમા મકરદ અથવા સંવલોકમા પચાસ્તિકાય વ્યાસ છે
તેમ આ પચમગલમહાસુયતસ્કથ સર્વલ આગમોમા વ્યાસ છે ।]

—ધીમહાનિશીથસૂત્ર, ન સ્વા ૭ ૪૧

અનુવાક

પન્થાસ શ્રી ધુરધરવિજયજી ગણિવય
મુનિય્ય શ્રી જયૂવિજયજી
મુનિય્ય શ્રી તત્ત્વાનદવિજયજી

સંયોધક

મુનિય્ય શ્રી તત્ત્વાનદવિજયજી

પ્રયોજક

અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, વી ૭

પ્રકાશક

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડલ ૬૫૬ ૫૭

प्रकाशक

नवीनचन्द्र अंबालाल शाह, एम.ए.

मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल

११२, घोडवंदर रोड, इरलात्रीज

विलेपारले, मुंबई - ५७

प्रथम आवृत्ति

५००

ईस्वीसन १९६१

विक्रम संवत् २०१७

मूल्य : रु. २०

मुद्रक

(१) लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी

निर्णयसागर प्रेस

२६-२८, कोलमाट स्ट्रीट, मुंबई २

(२) वि. पु. भागवत

मौज प्रिंटिंग व्यूरो, खटाउ मकनजी वाडी

गिरगाव, मुंबई ४

अनुक्रमणिका

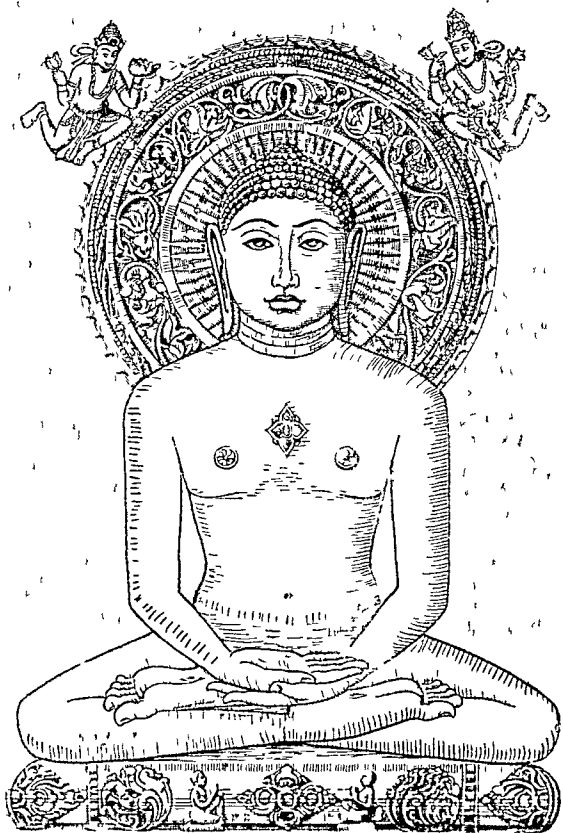
	पृष्ठ
१ मङ्गलपञ्चरुम्	५
२ निवेदन	६
३ यत्र-चित्र सूचि	१२
४ यत्र-चित्र परिचय	१३

विषयानुक्रम

क्रमांक	विषय	पृष्ठ
(१)	भगवद्भक्तस्य मङ्गलायन (श्रीभक्तदेवसूरिचिता भगवतीसूत्रवृत्ति)	१
५(२)	सतसु स्मरणेषु प्रथम नमस्कारस्मरणम्	१०
	(१) श्रीसिद्धिचन्द्रगणितृता याच्या (२) श्रीहृषीकेशसूरिकृता व्याख्या	
५(३)	नमस्कारान्तर्गत पदविशेषानेकार्था	१४
	(१) पण्डितगुणरत्नमुनिररुता नमस्कारप्रथमपदार्था	
	(२) आगमिक श्रीदेवरत्नसूरिचिता नमस्कारमन्त्रान्तर्गत 'नमो लोए सच्चिमाहूण' पञ्चमपदगत 'सच्च' शब्दस्यानेकाथा	
(४)	सिरिमहानिसीहसुत्तसद्व्यो	३६
(५)	चैत्यवदनमहाभाष्ये नमस्कारसूत्रस्य उल्लेख	६४
(६)	सिरिमाणदेवसूरिद्वय उग्रहाणविहिद्युत्त	९३
(७)	चन्द्रमाणविज्ञाविही	१०४
(८)	भयत्रया सिरिमदगुह्यामिणा निरहया सिरिभावस्सयसुत्ततगया णमोहारणि जुत्ती	१११
(९)	श्रीपुष्पदन्त—भूतबलिप्रणीतस्य श्रीनीरसेनाचार्यचित्तपत्रालीक्या समन्वितस्य पद्मपण्डागमस्य सदर्थे । (छम्पडागमसन्धो)	१६५
(१०)	अरहतणमोकारालिया — अर्हन्मस्कारावलिक्ता (श्रीमहोदयोत्तरेशतगुणगणनम्)	१८४
(११)	सिद्धणमोकारालिया — सिद्धनमस्कारावलिक्ता (श्रीसिद्धपरमा मनोद्व्योत्तरशतगुणगणनम्)	१९४
(१२)	अरिहाणाइयुत्त [पञ्चपरमिद्धिनमुकारयुत्त]	२०४
(१३)	श्रीभद्रगुह्यस्वामिप्रणीत पञ्चनमस्कारचक्रोद्धारविधि [पञ्चपरमेष्ठिचक्र, वधमानचक्र वा]	२१३
(१४)	ध्यानविचार	२२५
५(१५)	सिरिमाणगुह्यसूरिविरह्य नवकारसारथयण	२६१
५(१६)	श्रीमानतुङ्गसूरिचिन्त नवकारसारथयणस्य नमस्कारयाच्यानटीका	२७१
(१७)	कुत्रलयमालासद्व्यो	३३९
५(१७अ)	परमेष्ठनादिपदगभितमत्रादय	३६०(७)
(१८)	सिरिणिगुह्यसूरिविरह्य पञ्चनमुद्धारफलधुत्त	३६३

नोट — प्रत्येक स्तोत्रानो अनुवाद तथा तेनो दूय परिचय मध्ये न भाष्यो ऐ अने नै स्तोत्रानो अनुवाद नथी तेनो आगत ४ पृष्ठ विद्युते ।

क्रमांक	विषय	पृष्ठ
(१९)	पंचनमुक्कारफलं	३८०
(२०)	सिरिजिणदत्तसूरिविरइय नमुक्काररहस्सथवणं	३८६
(२१)	सिरिजयचंदसूरिविरइयं पण्हगधं पंचपरमिट्ठियवणं	३८७
(२२)	चउव्विहज्झाणयुत्तं [चउर्विधभ्यानत्तोणम्]	३९६
(२३)	सिरिजिणकित्तिसूरिरइयं सोववणवक्खासमेयं पंचपरमिट्ठिनमुक्कारमहयुत्तं	३९७
(२४)	परमेट्ठियं	४२६
(२५)	सिरिगणिविज्जायुत्तं	४२७
(२६)	पंच-महा-परमिट्ठि-संथयं	४३५
(२७)	पंचपरमिट्ठि-जयमाला	४३६
(२८)	नवकारलहुकुलकं	४३८
(२९)	भत्तपरिच्चासंदब्भो	४४०
(३०)	पंचसुत्तसंदब्भो	४४२
(३१)	अंगविज्जापइण्णय-संदब्भो	४४३
(३२)	श्रीमद्दहरिभद्रसूरिरचित संवोधप्रकरणग्रन्थादाचार्यादि-स्वरूपसंदर्भः	४४५
(३३)	प्रवचनसारोद्धार-तट्टीका-संदर्भः (मूलकर्ता - श्रीनेमिचन्द्रसूरिः—टीकाकर्ता - श्रीसिद्धसेनसूरिः)	४५०
(३४)	सिरिसिद्धरिसिरइय 'चंदकेवल्लिचरिय'संदब्भो	४५२
(३५)	सिरिदेवभद्रसूरिरइय 'कहारयणकोस'संदब्भो	४५७
(३६)	सिरिपडमसीहमुणिविरइय 'णाणसार'संदब्भो	४६४
(३७)	सिरिरयणसेहरसूरिविरइय—'सिरिसिरिवालकहा'तो सिद्धचक्रयंतोद्धारविहिंसंद-भो- श्रीक्षमाकल्याणगणि कृतव्याख्यासमेतः	४६६
(३८)	सिरिरयणसेहरसूरिविरइय 'सिरिसिरिवालकहा'तो पंचपरमिट्ठिपयागहणविहिंसंदब्भो	४७७
(३९)	श्रीमद्दत्तशेखरसूरिरचित 'सिरिसिरिवालकहा'न्तर्गतपञ्चपरमेष्ठिनः पञ्चनवकात्मकः संदर्भः	४८२
(४०)	उपदेशमालासंदब्भो	४९३
(४१)	श्रीमद्दहेमचन्द्रसूरिविरचितस्य प्राकृतद्वयाश्रयकाव्यस्य श्रीपूर्णकलशगणिरचितटीकोपेतस्य सप्तमसर्गस्य संदर्भः	४९५
(४२)	सिरिजिणदत्तसूरिविरइयस्स सिरिसमयसुदरगणिकयवक्खोपेयस्स 'तं जयउ' थवणस्स संदब्भो	५००
(४३)	सिरिदेविंदसूरिविणिम्मिय—'सुदंसणाचरिय'संदब्भो [अरिंहताइवण्ण]	५०३
(४४)	श्राद्धदिनकृत्यान्तर्गतो नमस्कारविषयकः संदर्भः	५०४
(४५)	चउसरणपयन्नासंदब्भो प्रकीर्ण यंत्र-चित्रो शुद्धिपत्रक	५०६ ५१२ ५१३ ५२९

महाकविगुणपालविरचित 'जबुचरिय' सस्थित

॥ मङ्गलपञ्चकम् ॥

जम्मजरमरणभवजलहिउत्तारए,
सिद्धिपुरगमणसुहसपयागारए ।
असुरसुरमणुयपरिवदिए जे जिणे,
मगल पढमय हुतु ते वुहयणे ॥८१४॥

सयलससारपरिमुक्कसासए,
भनियलोयाण सदिन्नसुहसासए ।
कम्मवणगहणय सोसितु सिद्धए,
मगल वीयय हुतु तुह सिद्धए ॥८१५॥

कुमयनाईकुरगाण पचाणणे,
ससमयपरसमयसम्भाउपचाणणे ।
पचहायारपडिपुन्नसंधारए,
मगल तडयय हुतु तह सुहयरे ॥८१६॥

सन्नसाहूण उअमसपदायए,
उभयसुत्तत्थकयपनरसज्झायए ।
धम्मसुक्काण ज्ञाणाण सज्झायए,
मगल चोत्थय हुतुवज्झायए ॥८१७॥

नाणतनचरणसम्मत्तगुणपुन्नए,
ओहमयमाणभयलोहसचुन्नए ।
सयलसानज्जानारकयसन्नेरे,
मगल पचम हुतु तह मुणिवरे ॥८१८॥

નિવેદન

ઘણાં વર્ષોની પ્રતીક્ષા કરાવ્યા વાદ ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના વિશાળકાય ગ્રંથનો પ્રથમ પ્રાકૃત વિભાગ સમાજ અસમક્ષ મૂકતા અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ। લગભગ સાત વર્ષ પહેલાં આ ગ્રંથનું સંશોધનકાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું। શરૂઆતમાં એમ લાગ્યું કે આ મુશ્કેલી સંગ્રહનું કાર્ય છે અને થોડાક સમયમાં પૂર્ણ થઈ જશે; પરંતુ જેમ જેમ અનેક જૈન જ્ઞાનમંદારો તપાસતા ગયા અને સંશોધનોની દૃષ્ટિએ ઝંડા ઉતરતા ગયા તેમ તેમ જગ્યાનું કે સંગ્રહ કરવામાં પણ ખૂબ ચીવટ, ચોકસાઈ તથા પરિશ્રમની આવશ્યકતા છે અને તેના અનુવાદ તેમજ અર્થાભિવ્યક્તિમાં તો તેથી પણ અધિક કાળજીની જરૂર પડે છે। આ કારણે જ કેટલાક ફર્મા છપાઈ ગયા પછી પણ સ્પષ્ટ કરીને તેના અનુવાદ અંગે અનંતોષ રહ્યો; પરંતુ સસ્થા તેમજ સમાજના સદ્ભાગ્યે પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા પૂ. મુનિશ્રી તત્ત્વાનંદવિજયજીનો નિકટ સંપર્ક થતા આ કાર્ય સરલ બન્યું। છપાઈ ગયેલ કેટલોક અનુવાદ ન રચતા લગભગ બે તૃતીયાંશ ફર્મા વ્યવસ્થિત સુધારીને ફરી છપાવવાની તેઓશ્રીએ સૂચના કરી। આ સૂચનાનો અમે સાદર સ્વીકાર કર્યો અને આવા અપૂર્વ ગ્રંથને બંને એટલે શુદ્ધ, સમૃદ્ધ તેમજ સુગમ બનાવવાની દૃષ્ટિએ પાત્રીશ જેટલા ફર્માનું પુનઃસુદ્રઙ કરવાનું પણ નક્કી કર્યું। આ કારણે પણ આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં વિશેષ વિલંબ થવા પામ્યો।

આ ગ્રંથપ્રકાશનની પાછલોનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નવ સ્મરણ પૈકી પ્રથમ સ્મરણ “શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર”ને યથાર્થ સ્વરૂપમાં સ્ફુટ કરવાનો છે। સસ્થા તરફથી પ્રકાશિત થયેલ ‘શ્રી પ્રતિક્રમગત્ત્ર—પ્રવોધટીકા’ ના ત્રણ ભાગમાં નવ સ્મરણ લઈ લેવાની ભાવના હતી પણ અતિ વિસ્તાર થઈ જવાના કારણે માત્ર પાંચ જ સ્મરણો તેમાં સમાવેશ કરી શક્યા। વળી, પ્રવોધટીકાનું સંશોધનકાર્ય જેમ જેમ આગળ વધતું ગયું તેમ લાગ્યું કે નવ સ્મરણો પૈકી દરેક સ્મરણ પર એટલું વધું વિસ્તૃત અને સમૃદ્ધ સાહિત્ય રચાયેલું છે કે પ્રત્યેક સ્મરણ પર એક મોટો ગ્રંથ પ્રકટ કરી શકાય। આ સંજોગોમાં સંસ્થાના પ્રમુખ શેઠ શ્રી અમૃતલાલભાઈને દરેક સ્મરણ પર સ્વતંત્ર ગ્રંથ પ્રકટ કરવાની પ્રેરણા થઈ અને તે પૈકી પ્રથમ સ્મરણ “શ્રી નમસ્કાર મંત્ર” અંગેનો ગ્રંથ સૌથી પહેલાં હાથ પર લીધો। “શ્રી નમસ્કાર મંત્ર” નું સંગ્રહકાર્ય આગળ વધતું ગયું તેમ જગ્યાનું કે આ પરમમંત્રના માહાત્મ્ય માટે એટલું વધુ અને એવું સુંદર, ઉત્તમ તેમજ વિસ્તૃત સાહિત્ય છે કે તેને માત્ર એક જ ગ્રંથમાં પ્રકાશિત કરી શકાશે નહિ; કારણકે તેમ કરતા તેનું પ્રકાશન કરવામાં ઘણો સમય જશે એટલું જ નહીં પણ પુસ્તકનું કદ પણ ઘણું વધી જશે। તેથી આ વધા સાહિત્યને ત્રણ વિભાગમાં પ્રકાશિત કરવાનો નિર્ણય કર્યો:—(૧) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: પ્રાકૃત વિભાગ (૨) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: સંસ્કૃત વિભાગ (૩) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: અપભ્રંશ—હિંદી—ગૂજરાતી વિભાગ। તેમાંથી લગભગ સાડા પાંચસો પૃષ્ઠ પ્રમાણનો પ્રથમ પ્રાકૃત વિભાગ રજૂ કરીએ છીએ। વાકીના બે વિભાગ પણ સંપૂર્ણ તૈયાર છે। તેનું સુદ્રઙકાર્ય જાડપથી થશે તો તે બંને વિભાગોનું પ્રકાશન કરતાં જાણી સમય લાગશે નહીં।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં અનેક પૂજ્ય મુનિવરો, વ્યક્તિઓ તેમજ સંસ્થાઓનો મહામૂલો ફાળો છે; એટલે આ ગ્રંથ અનેક વિદ્વાનોના સામૂહિક પ્રયાસોનું શુભ પરિણામ છે એમ કહેવું વિશેષ સમુચિત છે।

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાના સમર્થ વિદ્વાન તેમજ ‘ન્યાય’ના ઝંડા અધ્યાસી પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ ‘મગવતીસૂત્ર’, ‘મહાનિશીથસૂત્ર’, ‘ચૈત્યવદનમહાભાષ્ય’, ‘ધ્યાનવિચાર’ વગેરે નમસ્કારવિષયક સદર્ભોનો સંપૂર્ણ અનુવાદ કરી આપી અમારા કાર્યને અતીવ સરલ બનાવ્યું છે। પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા તેઓશ્રીના પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વ. મુનિશ્રી ભુવનવિજયજીનો આ ગ્રંથની શરૂઆતથી જ ખૂબ ભાવનાભર્યો આવકાર મળ્યો છે અને તેના સંશોધનમાં સતત પ્રેરણા, પ્રોત્સાહન તેમજ સહકાર પ્રાપ્ત થયેલ છે। ‘નયચક્ર’ના સંપાદનકાર્યમાં સતત ઉદ્યમી રહેવા છતાં પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ સંસ્થાના સંશોધનકાર્ય માટે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી ત્યારે પોતાના કિંમતી સમયનો વિના સંકોચે ભોગ આપ્યો છે અને તે ઉપકાર વડલ તેઓશ્રીના તથા સ્વર્ગસ્થ મુનિશ્રી ભુવનવિજયજીના ખૂબ જ જાણી છીએ।

સ્પષ્ટ કરીને પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ અનુવાદિત કરેલ ઉપર્યુક્ત વિષયો ઉપરાંત વીજા પણ ઘણા વિષયોની ત્રાજતમાં અમુક મૂળપાઠ નિયત કરવામાં, ભિન્ન ભિન્ન પાઠાતરોની નોંધ આપવામાં તેમજ ઉપયોગી પુસ્તકો અને પ્રતો મેળવી આપવામાં આગમપ્રમાણકર પૂજ્ય મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ અમને તાત્કાલિક સહકાર આપ્યો છે અને તે ઉપકાર માટે તેઓશ્રીના અમે અત્યંત આભારી છીએ।

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યના એકનિઠ ડપાસક પરમ પૂજ્ય પન્થાસ શ્રી ધુરધરવિજયજી ગણિયરે 'ઝવહાગિરિયુત્ત', 'કુચલ્યમાલ', 'સિરિગણિવિજ્ઞાનુત્ત', 'પણ્ડાગ્નિ પત્રપરમિદિયવળ' વગેરે વિષયોનું સુદર માપાતર કરી આપી તેમના ત્રીજા અનેક નિયોગી ગ્રન્થતમા મૂલપાઠ, અનુવાત્ આદિ અગે ડપયોગી સમજ મેલવવાની આવડવ્યકતા ડમી યદ્ ત્યારે પોતાના કિંમતી સમયનો મોગ આપીને પળ તેઓશ્રીએ અમને અતિ મદત્ત્વની સહાય આપી છે। વાતુમાસ દરન્યાન સસ્યાના કાયાલય પાસે આવેલી શ્રી કરમચદ જૈન પૌપથસાઢ્યામા તેઓશ્રીની સ્થિરતા હતી અને તે કારણે અમારા સશોધનકાયને સનિરોપ પ્રવેગ તેમના પ્રોત્સાહન મળ્યા છે। ડ્યારે ડ્યારે ગૂચ ડમી યાય ત્યારે પ પૂ પન્થાસજી મહારાજ પાસે તેના ડકેલ માટે ડોઢી જઈએ અને વિના વિલ્વે અમારૂં કાર્ય આગલ્લ વાલે। પુસ્તક પૂર થયા ઢાદ તેઓશ્રીએ જ પ્રથની શરૂઆતમા મૂર્તી કાયાય ંવા પાચ શ્લોનો શોધી આવ્યા હતા। તેઓશ્રીએ સૂચવેલ આ શ્લોકો 'મહ્લપદ્મનમ્' ના શાંપકથી આ નિષેઢનની શરૂઆતમા આપેલ છે। તે શ્લોકો 'જ્ઞુચરિય' (વિંધી જૈન શાસ્ત્ર શિશાપીઠ, ભારતીય વિદ્યા મલન, વગરૂં ૭) ના પૃષ્ઠ ૧૧૧ ૨૦૦ માથી લેવામા આવ્યા છે। આ શ્લોકો અથની દશિએ જેના ડત્તમ છે તેવા જ માધુર્યસમર, લાલિત્યપૂર્ણ અને ગેયનાયુક્ત છે। આ રીતે તેમના તરફથી અમને ઘણો લામ મળ્યો છે। પૂ પન્થાસજીની આવી સદ્ભાવના માટે અમે તેઓ ત્રીનો અત્ત કરળપૂવક આભાર માનીળ છીએ।

આલુ પુસ્તક તૈયાર થયા પછી તેનુ સમગ્ર રીતે વિદ્વાવલોકન કરી તેને સંપૂર્ણ ગુદ્ધ સ્વરૂપ આપનાનુ મરીરથ કાય હુ ઢાકી હુ। આ કાર્ય માટે સસ્કૃત અને પ્રાકૃતના ગદ્ધન અભ્યાસની, યાકરળના સચોટ જ્ઞાનની અને સુપ્ત નિરીશ્વળશક્તિની અનિવાયતા હતી। આવો ત્રિવેળીસગમ ડ્યા થયો હોય તેવી સમય યક્તિને શોધનાનુ અને શોધ્યા પછી આ કાર્યની ડપયોગિતા દશાની ત્રીન ઘગશ જાડત કરવાનુ કાય પળ સઢલ ન હતુ, પરલુ સસ્યાના માનનીય પ્રમુલ ડોઢથી અમુત્તલાભાઈના સતત પ્રમાસોને કારણે સુયોગ્ય યક્તિનો સંયોગ થતા વાર ન લાગી। તેઓશ્રી જાતે જ સિદ્ધાતમહોદ્ધિ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેય પાસે ગયા અને 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય'ના ગુદ્ધિકાય તેમજ સંશોધનકાય અંધે ંક શિષ્યરત્નને આપવા લાસ વિશ્તિ કરી। પૂ આચાર્યશ્રીએ સસ્યાની સંશોધન પ્રવૃત્તિઓની અનુમોળના કરી અને ં કાયમા અત્યત્ત સહાયક બની કાષે તે માટે વિદ્ધશિરોમણિ પ પૂ પ શ્રી માનુવિજયજી ગણિયરેના શિષ્યરત્ન, સસ્કૃત—પ્રાકૃતના ંકનિઠ ડપાસક પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીની મગ્ગમળ કરી। પ પૂ આચાર્યશ્રીની આશાને વિનમ્રભાવે અનુમોળતા પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ અમારૂં કાય સહય આવકાર્યું અને તેને જલ્દી પાર પાઢવા માટે કટિન સાધના આગ્રા। દરોળ સાત આઠ કલાક સતત પરિશ્રમ લડ 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય'નુ અપ યી હિતિ મુધી તીશળ શુદ્ધિપૂવક અવલોકન કર્યું અને ંકેંક પક્તિ ધ્યાનપૂવક વાંચી જા ગુદ્ધિપત્રક તૈયાર કર્યું। મૂલપાઠ ડપરાત લાસ કરીને માપાતર અગ તેઓશ્રીએ મદત્ત્વની ગુદ્ધિઓનો નિર્ઢન કર્યો અને ઘળા ડપયોગી ફેરફારો સૂચવ્યા। કેટલાક સ્તોત્રોનો અનુવાત્ કરી કરવાની પળ જરૂર ડળાઢ અને તે અનુસાર 'અર્દ્ધનમસ્કારાવલિકા', 'સિદ્ધનમસ્કારાવલિકા', 'અરિહાગાદ્યુત્ત', 'નમુકારરહસ્યવળ', 'મત્તપરિના', 'સનોઘપ્રમળ', 'ળાગલારસદ્ભો', 'જડસરળપયનાસદ્ભો' વગેરેનો અનુવાત્ નવેસરથી કરવાનુ સૂચન કર્યું। આ સૂચનનો અમે સાર સ્વીકાર કર્યો અને તે વધા સ્તોત્રોના પુન અનુવાત્ માટે તેમને જ નમ્ર વિશ્તિ કરી। અમારી વિનવત્તને માન આપી અતિ ઢમ અને સમયના મોગ પાર પડે ંવા ં કાર્યને પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ અતિ સપલ્લતાપૂવક પૂળ કર્યું અને ં રીતે આ ગ્રંથ નનુ સ્વરૂપ પામ્યો।

લગમળ વં તૃતીયાશ જેટલા પમા વલ્યા હતા યોઢાક પમાઓમા કેટલીક અગુદ્ધિઓ રહી ંની હતી, તેથી તેનુ ંક ગુદ્ધિપત્રક તૈયાર કરી પ્રથને અતે રચ્યું છે। ગુદ્ધિકરળના આ કાયમા અપઢય થતા ડપરાત સમયઢય પળ નિરોપ થયો અને પરિળામે પ્રથપ્રકાશન ઘળુ લખાયુ, તેમ છળા ં વધાને અતે સમાનને ંે મહામૂલી સારિત્યમૂઢી પ્રાત્ત યદ્ છે તેનો ંનકાર યદ્ કાષે ંમ નથી। પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ ફરેલા ઢમને ડીધ સમાજા ંક ંગી ગુદ્ધ, સમૂદ્ધ તેમજ ડપયોગી ગ્રંથ પ્રામ થયો છે અને આવી ંીરપૂવકની નિ લ્લાધ મહનત ઘળ તંઓશ્રીના સઢલે ડપકાર માનીએ ંલ્લે ંોઢો છે। પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીના નિકટ પરિચય માટ નિદ્ધાતમહોદ્ધિ પ પૂ આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેય, પ પૂ પ શ્રી મટ્રપત્ત વિજયજી ગણિયર તથા પ પૂ પ શ્રી માનુવિજયજી ગણિયરે મદત્તના નિનિસરૂપ ંોગ છે અને આ પરમાથ વલ્લ તેઓશ્રી પ્રતિ અમારો નમ્ર પૂજ્યમાર વ્યત્ત કરી હ્યોર્મિ અનુમધીએ છીએ।

ઉપર્યુક્ત શુદ્ધિપત્રક તૈયાર કરવામા પૂ. મુનિશ્રી અમયસાગરજીએ આપેલ ફાલો પગ ચાસ નોંધપાત્ર છે । તેઓશ્રી આ ગ્રંથને સાચત વાંચી ગયા હતા અને વાંચતા વાંચતા જે જે અશુદ્ધિઓ જગાઈ કે પેરફાર કરવા યોગ્ય લાગ્યા તેની નોંધ કરતા ગયા । ફર્માઓના પુનઃમુદ્રગમાં અમે તેઓશ્રીના મૂંચનો ધામેજ કરી લીધા અને તે સિવાયની શુદ્ધિઓ ગ્રંથને છેડે આપેલ શુદ્ધિપત્રકમા સમાવિષ્ટ કરી લીધી । પૂ. મુનિશ્રી અમયસાગરજીની આ સહાય પ્રગંસાપાત્ર છે અને તેની સામાર નોંધ લેતાં અમને અત્યંત આનંદ થાય છે ।

આ ઉપરાત 'શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર' અંગતુ સાહિત્ય એકત્ર કરવામા. અનુવાદ અંગે સૂચનો કરવામા, સ્તોત્રોની પસંદગીમા તેમજ અન્ય જરૂરી માહિતી પૂરી પાડવામા નમસ્કારમંત્રના પરમ આરાધક પ. પૂ. પંન્યાસ શ્રી મદ્રંકરવિજયજી ગણિત્રય, પ. પૂ. પંન્યાસ શ્રી ભાનુવિજયજી ગણિત્રય આદિએ અતિ નિમતી સલાહ આપેલ છે, જે વદલ તે ગુરુવર્યોનો હાર્દિક ઉપનાર માનીએ છીએ ।

‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના ત્રણે વિભાગ માટે અનેક ચત્રો તથા ચિત્રો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે અને એ ચત્રું કાર્ય હમોઈના જાણીતા ચિત્રકાર શ્રી રમણીકલાલે સ્વ. પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું છે. ચિત્રોના બ્લૉકો વ્રનાવવાનાં મેસર્સ એચ. પી. મિત્ર તથા પ્રેસ પ્રોસેસ સ્ટુડીઓએ જવાબદારી લીધી હતી અને પોતાની આ ફાજ તેઓએ સારી રીતે બદા કરી હતી, જે વ્રદલ સસ્થા તરફથી તેમને બન્યવાદ પાટવીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથનું સુદગ્ધકાર્ય નિર્ણય સાગર પ્રેસમા શરૂ કરવામા આવ્યું હતું અને વર્ગુલર છાપકામ ત્યાં જ થયું છે।
 એ વર્ગલ તે પ્રેસના કાર્યવાહકોને અને આમાર માનીએ છીએ। પાછલથી કેટલકા ફર્મા વર્ગલગની જરૂર ઊભી થતા તેમજ
 કેટલકા મેંડર તદ્દન વાકી હોવાને લીધે અને વલ્લી ગ્રીગતિએ કામ થાય એ દ્રષ્ટિએ પડરેક ફર્મા જેટલુ મેંડર અમારે મૌજ
 પ્રિંટિંગ પ્રેસમા છપાવવું પડ્યું। આમ કરવા જતા કાગલ, ટાઈપ આદિમા વિમિશ્રતા આવવા પામી અને સુદગ્ધની
 એકવાક્યતા જાલવી ન શકાઈ; તેમ છતાં મૌજ પ્રેસના ચટપી અને સુદર છાપકામથી અમને ઘણો જ સતોષ થયો। આહું
 સતોષકારક કામ આપવા વર્ગલ મૌજ પ્રેસના પ્રોપ્રાઈડર શ્રી વિ. પી. ભાગવતનો અને તેમની સાથે નિરૂટ પરિચય કરાવી
 આપનાર શ્રી. કાન્તિલાલ ડાહ્યામાઈ કોરાનો અમે હાર્દિક આમાર માનીએ છીએ।

સગોથન અને સગ્રહના આ કાર્યમા ત્વાસ કરીને હત્તપ્રતો પૂરો પાડવામા ધ્વનેક સસ્થાઓ, જૈન જ્ઞાનમંડારો અને પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ તેમજ વિદ્વાનો તરફથી અમને ભાવમીનો સહકાર મલ્લ્યો છે। એમા મુર્યત્વે નીચે જગાવેલ જ્ઞાનમંડારો અને સસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે :—

- (१) श्री वर्धमान जैन आगममंदिर, पालीताणा
- (२) श्री विजयमोहनसूरीश्वरजी हस्तलिखित शाल्लसग्रह, पालीताणा
- (३) शेठ श्री आणंदजी कल्याणजीनी पेढी हस्तक श्री. जैन श्वेतादर ज्ञानभंडार, पालीताणा
- (४) " " " " " " " " " " लोंवडी
- (५) श्री हीरजी जैन शाळा ज्ञानभंडार, जामनगर
- (६) श्री अंचलाच्छ ज्ञानभंडार, जामनगर
- (७) श्री डेल जैन उपाश्रय ज्ञानभंडार, अमदावाद
- (८) श्री विजयदानसूरि ज्ञानमंदिर, अमदावाद
- (९) श्री सवेगीनो उपाश्रय जैन ज्ञानभंडार, अमदावाद
- (१०) श्री मुक्तिकमल जैन मोहन ज्ञानमंदिर, वडोदरा
- (११) श्री आत्मारामजी जैन ज्ञानमंदिर, वडोदरा
- (१२) श्री जैतानंद पुस्तकालय, सूरात
- (१३) श्री हेमचन्द्राचार्य ज्ञानमंदिर, पाटण
- (१४) श्री अमरविजयजी जैन ज्ञानभंडार, डभोई
- (१५) श्री सुक्ताबाई ज्ञानमंदिर, डभोई
- (१६) श्री लावण्यविजय जैन ज्ञानभंडार, राधनपुर
- (१७) श्री वीरसूरीश्वरजी जैन ज्ञानभंडार, राधनपुर

- (૧૮) શ્રી આત્મસ્મલ લિધિ જૈન જ્ઞાનમહાર, વાત્સ, મુગ્ધ
(૧૯) શ્રી શાંતિનાયજી જૈન દેરાસર—શ્રી સાગરગચ્છ પ્રવચન પૂજક સમા, મુગ્ધ
(૨૦) શ્રી મહાવીર જૈન વિગ્રાજ્ય, મુગ્ધ
(૨૧) શ્રી માઢારકર ઓરિએટલ રીમર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, પૂના
(૨૨) શ્રી અમય જૈન ગ્રાંથાલય, ધીરુતેર

ઉપયુક્ત સત્યાઓના અમે ત્રુજ જ જ્ઞાની છીએ ।

આ ઉપરાત પૂ મુનિશ્રી યશોનિજયજી, શ્રી જિનનિજયજી, શ્રી અગરચત્રજી નાહટ, સ્વ મોહનલાલ મગવાનનાથ જનેરીના નિધના સુધાનહેન વગેરેનો હસ્તપ્રતો આપના વદલ રાસ આમાર માનીએ છીએ ।

તદુપરાત આ વિશાલ પાયા પરના કાર્યમા અનેક યત્તિઓ તરફથી મિત્ર મિત્ર રીતે સહકાર મળ્યો છે અને તે પ્ધાનો પ્રત્યક્ષ નામોલેખ અહીં ન કરી શકીએ તો પળ તે સૌનો પરોષ રીતે આમાર માનવાની અહીં તક લઈએ છીએ ।

પ્રસ્તુત ગ્રયના વસ્તુ અગે વિચાર કરતા ઇટલુ સ્પષ્ટ કઠી શકાય કે અહીં આપેલ સગ્રહમાથી ‘શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર’ને લગતી ઘણી ઉપયોગી મહત્વની નિગતો તારવી તેને યવથિત રીતે કઢીનક્ક સાકલ્લી શકાય । તેમા ઘણા સ્તોત્રો ઇવા છે કે તે પ્રત્યેક પર વિસ્તૃત નિવેચન તૈયાર કરી સ્વતંત્ર પુસ્તિકા રૂપે પ્રકટ કરી શકાય । અહીં તો પ્રાકૃત મપામા સ્વાથેલ નમસ્કારવિષયક જે શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય મળ્યુ છે તેનો સગ્રહ માત્ર કરવામા આવ્યો છે, પરંતુ આ નિપરના અભ્યાસીઓ અને આરાધકો માટે તે અમૂલ્ય સામગ્રી પૂરી પાડે છે । આમા ઘણી ઇવી વાતો છે કે જે વર્ગોથી મૂલ્ય જના પામી છે । વિસ્મૃતિના પ્રવાહમા તળાઈ જતી આવી ધમપ્રગાલીઓને વચાવી લઈ તેનુ પુનરુત્થાન કરવુ અનિવાર્ય છે । જ્યાસુધી તેની પારિમાષિકતાનુ વૈજ્ઞાનિક રીતે વ્યવહાર નિરૂપણ નહીં કરવામા આવે ત્યાસુધી આ અચિન્ત્ય ચિંતામણિકલ્પ અને સર્વ મહામત્રો તથા પ્રવર નિગ્રાઓના પરમવીર તરીક વળવાયેલ ા પચમગલમહાશ્રુતસ્કધને તેના યથાર્થ સ્વરૂપમા સમજી શકાશે નહીં । પ્રસ્તુત ગ્રય આવા સ્વાધ્યાય માટે પુષ્કલ્લ માહિતી પૂરી પાડે છે અને સશોધકોને માટે અમૂલ્ય સત્તાનો કુલ્લો કરે છે ।

આ પરમમત્ર કેન્દ્રા અક્ષર પરિમાણનો છે, તેમા નિદિષ્ટ આલાપક, મપત્ર, સ્વર, વ્યંજન, વળ, પત્ર, પદાશ્રુ, માત્રા, ત્રિંદુ વગેરે તુ છે, પચમગલ ઇટલે તુ, આ મહામત્રમા નમસ્કાર કોને કરવામા આવે છે, કેવી રીતે કરવામા આવે છે અને શા માટે કરવામા આવે છે, તેનુ વિનરોપધાન કઈ નિધિથી મિદ્ધ થતુ રાકે, કયા લક્ષણો આરાધકની યોગ્યતા સૂચવે છે, કયા સમયે, કેવા સ્થલે, કાની પાસેથી અને કેવી રીતે તેની વાચના લેવી નોઈએ, તપોપધાન કેટલુ અને કેવી રીતે કરવુ નોઈએ, સર્વ જીવો પ્રતિ આત્મતુલ્યતાની દૃષ્ટિને (અત્તસમદરિસિત્ત) શા માટે મહત્વ આપવામા આવ્યુ છે, અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ઇ શરો શાના ઘોતક છે, ઇ શરો યુત્પત્તિ અને વ્યાખ્યાની દૃષ્ટિએ કેન્દ્રી રીતે વિચારી શકાય, તેનો ગમાથ ઇટલેકે પરમ રહસ્વમૂત અથ શો છે, ઇ પાંચ પળોનો સમગ્ર નિશ્ચ સાથે સગ્રહ કેવી રીતે છે, મોધિલામ તુ છે અને તે કેવી રીતે મુલમ થાય, માત્રિકા, તાનિક અને યોગિક દૃષ્ટિએ આ મહામત્રનુ સ્થાન સર્વશ્રેષ્ઠ કેવી રીતે છે, તેનાથી કઈ સિદ્ધિઓ, રિદ્ધિઓ અને લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે—વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉપરિથત થાય છે અને તે વધા પ્રશ્નોની સમાલોચના કરવા માટે આ ગ્રય અત્યંત અદ્ભુત માહિતી પ્રસાંગમા લાવે છે ।

શ્રી મહાનિશીધસૂત્રમા આ વિષય અગ જે પાઠ મળ્યો છે તે શ્રી નમસ્કાર મહામત્રના આરાધકો માટે અજોટ માગદશન કરાવે છે । ઇમા શ્રી અરિહત પરમાત્માનુ મુદર વર્ણન પળ છે । શ્રી ચૈત્યનમહામાધ્ય ઉપરની શ્રી ધમરીતિસૂત્રની ટીકામા શ્રીમહાનિશીધસૂત્રના ઘણા ઉપયોગી પકરાઓની નાવ રેવામા આવી છ, જે તેની અનેકનિધ મન્તા સ્થાપિત કરે છે । ઇ ટીકામા શ્રી મહાનિશીધસૂત્ર ઉપરાત નમસ્કારપણિકા, સિદ્ધચક્ર, અષ્ટપ્રકાશી, ઽ શાલ્ક ઉપધાનનિધિ, પ્રવચનસારોદ્ધાર, વૃહનમસ્કારફલ, મળવતીસૂત્ર, નમસ્કારનિયુક્તિ, પ્રત્યારવાનનિયુક્તિ, આવશ્યકનિયુક્તિ, છેન્સૂત્ર, રાજપ્રશ્રીયસૂત્ર વગેરે અનેક ગ્રયોનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે । શ્રી નમસ્કાર મહામત્રના આરાધકે આ ગ્રયો

અવશ્ય અવલોકવા જોઈએ । આ ગ્રંથોમાથી જે પ્રાપ્ત થયા તેમાથી નમસ્કારવિષયક સંદર્ભો તારવીને પ્રસ્તુત ગ્રંથમા રજૂ કર્યા છે । તે પૈકી ઉપધાનવિધિ (ઉવહાણવિધિયુત્ત) મા શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની વાચના લેવા માટેના ઉપધાનનો વ્યવસ્થિત આમ્નાય આપવામા આવ્યો છે અને તે મંત્રના ઉપાસકનું સ્થાન કેટલું ઝૂંચું છે તે સુંદર રીતે વતાવવામા આવ્યું છે; શ્રી નમસ્કારનિર્યુક્તિમા (ળમોક્કારણિજ્જુત્તી) ઉત્પત્તિ, નિષ્કેષ આદિ અગિયાર દ્વારથી તેની વિશદ વિચારણા કરવામા આવી છે અને શ્રી^૧ વૃહન્નમસ્કારફલમા નમસ્કાર મહામંત્રનો સર્વાંગી મહિમા ગાવા ઉપરાત તેની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થતા વિશિષ્ટ ફલોની વિસ્તૃત નોંધ લેવામા આવી છે ।

ઉપર્યુક્ત તાત્વિક વાતોની વિવેચના કરતા સ્તોત્રો ઉપરાત શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનો ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિએ વિવિધ ઉલ્લેખ કરતા, તેનું ઉચિત ફલ પામેલ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓનો નિર્દેશ કરતા, સ્વાનુભવને લીધે શ્રી નમસ્કારમંત્રના પ્રભાવથી ઉલ્હસિત થયેલ મહાત્માઓનો અહોભાવ વ્યક્ત કરતા; અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ભગવંતનું પૃથક્ પૃથક્ રીતે યશોગાન કરતા તથા ગૂઢ અને મંત્રગર્ભિત એવા અનેક સ્તોત્રોનો પ્રસ્તુત ગ્રંથમા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે ।

ધ્યાનવિચાર, નવકારસારથવળ, નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા આદિ કૃતિઓ આ ગ્રંથની યશકલગીરૂપ છે । ધ્યાન, શૂન્ય, કલા, જ્યોતિ, ચિન્દુ, નાદ, તારા વગેરે ધ્યાનના ચોવીશ માર્ગોનું વ્યવસ્થિત નિરૂપણ ‘ધ્યાનવિચાર’ સિવાય અન્ય કોઈ ગ્રંથમા મળતું નથી । મંત્રગર્ભિત એવા ‘અરિહાણાદ્યુત્ત’ મા તે પારિમાષિક શબ્દોનો નામોલ્લેખ મળે છે, પણ તેનું યથાર્થ રહસ્ય તો ‘ધ્યાનવિચાર’ મા જ સ્ફુટ થાય છે, જો કે ધ્યાનવિચારની રચના પણ કોઈ મહાન મૌલિક ગ્રંથને આધારે થઈ હોવી જોઈએ અને જ્યાસુધી એવો કોઈ ગ્રંથ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાસુધી ‘ધ્યાનવિચાર’ ની સપૂર્ણ સમજ મેળવવી કઠિન પડે । પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા પૂ. મુનિશ્રી તત્ત્વાનંદવિજયજીએ કરેલ પરિશ્રમને લીધે ‘ધ્યાનવિચાર’ ને સારી રીતે ગુજરાતીમા ઉતારવાનું કાર્ય સફળ થયું છે । આ કિંમતી કૃતિ અનેક દૃષ્ટિએ યોગાભ્યાસીઓને ઉપકારી થાય તેમ હોવાથી તેની એકસો જેટલી વધુ નકલો અલગ પ્રકટ કરીને પોષ સુદ ૧, વિ. સ ૨૦૧૭ ના રોજ મુમુક્ષુવર્ગને અધ્યયન અધ્યાપન માટે સસ્થા તરફથી મેટ ધરવામા આવી છે ।

ધ્યાનવિચારનું રહસ્ય પામવા જેવો નોંધપાત્ર પ્રયાસ થયો છે તેનું ‘નવકારસારથવળ’ અને તેના ઉપરની વિસ્તૃત ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ની વાંચનમા કઈ થઈ શક્યુ નથી । નવકારસારથવળનો ગુજરાતી અનુવાદ છાપવામા આવ્યો હતો, પરંતુ એ અનુવાદ સતોષકારક ન હોવાથી તે વિષયના જાણકાર પૂજ્ય ગુરુચર્યોની સલાહને માન આપી જ્યાસુધી આવા સ્તોત્રો સતોષકારક રીતે ન સમજાય ત્યાસુધી તેનું મૂલ માત્ર આપવું એમ નક્કી કર્યું । એ રીતે પ્રસ્તુત ગ્રંથમા નવકારસારથવળ, નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા અને પરમેષ્ઠ્યાદિપદગર્ભિતમંત્રાદયઃ એમ ત્રણ વિષયોનો અનુવાદ આપ્યો નથી । આમાથી નમસ્કારને લગતા મંત્રો ચિલકુલ ન જ આપવા એવું એક સૂચન હતું । જ્યાસુધી આવા પ્રચલ મંત્રોની શુદ્ધિ અંગે છેવટના નિર્ણયો ન લેવાય ત્યાસુધી તેને પ્રકટ કરવાથી તેનો હેતુ સરતો નથી; પરંતુ પાછળથી વિચારવિનિમય કરતા પૂજ્ય ગુરુચર્યોની સમતિ મળી કે હસ્તલિખિત પ્રતોમા જે સ્વરૂપે મળ્યા તે સ્વરૂપે માત્ર મૂલ મંત્રોને અનુવાદ કર્યા વિના આપવામા ધ્યાન નથી । આવી અનુમતિ મળતા નમસ્કારને લગતા મહત્વના મંત્રોને ફરી છાપવાનું નક્કી કર્યું । પહેલા વિષય નં. ૧૭ તરીકે મંત્રોને અનુવાદ સહિત છાપવામા આવ્યા હતા, પરંતુ તે રદ કરવાનું નક્કી થતા તેની જગાએ નં. ૧૭ તરીકે ‘કુવલયમાલા’ માથી તારવેલ નમસ્કારવિષયક શ્લોકોને છાપ્યા । આ છપાઈ ગયા ત્રાદ ઉપર કહ્યું તેમ નમસ્કારમંત્રોને મૂલ સ્વરૂપે આપવાનું જરૂરી જણાયું અને તેથી તેનો વિષય નં. ૧૭અ તરીકે સમાવેશ કરી લીધો । આમ કરવાથી બે ફર્મા વધ્યા અને તેને ૪૫અ તથા ૪૫બ એમ નંબર આપી ક્રમ જાલવી લીધો । અનુવાદ વિનાની ઉપર્યુક્ત ત્રણે કૃતિઓ હજુ ઝૂંડુ સંશોધન માંગે છે ।

ઉપર પ્રસ્તુત ગ્રંથના વસ્તુ પ્રતિ જે અંગુલિનિર્દેશ કરવામા આવ્યો છે તે તો માત્ર ઉપલક્ષ પરિચય જ છે; તેનું યથાર્થ જ્ઞાન તો ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય કે જ્યારે આ ગ્રંથમાના દરેકે દરેક સ્તોત્રનો નિષ્ઠાપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરવામાં

આવે। શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના સંશોધકો તથા આરાધકોને આ સાહિત્યસામગ્રી અનેક રાતે ઉપયોગી થશે એવી આશા છે।

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાર્થી ઉપરિચિત થતા ૧૭ યત્ર ચિત્રો તેમજ વીજા ઉપયોગી યત્રો તથા ચિત્રો ગ્રંથને છેડે આપવામાં આયા છે। પ્રથમ ત્રણ યત્ર ચિત્રો પુસ્તકના આકાર કરતા મોટા હોવાથી જુદી જુદી યોગ્ય જગાએ મૂક્યા છે। ગ્રંથની શરૂઆતમાં પણ પાંચ ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે। આ ચિત્રોની સૂચિ તથા ટૂંક પરિચય હવે પછી આપ્યો છે।

આ ગ્રંથના સંપાદનકાળમાં અનેક હસ્તપ્રતો અને આધારભૂત ગ્રંથોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે। તે ગ્રંથોની નોંધ કરીએ તો ઘણી મોટી યાદી તૈયાર થાય, પરંતુ ઘણીસરી પ્રતો અને પ્રકાશિત ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ ટરેક સ્તોત્રના છેડે આપેલ પરિચયમાં કર્યો છે એટલે તેની જુદી યાદી આ ગ્રંથમાં આપી નથી। આવી એક વિસ્તૃત યાદી શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના અભ્યાસીને અવશ્ય ઉપયોગી રહે અને તેનો શ્રી ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના છેલ્લા વિભાગમાં સમાવેશ કરી લેવાની ભાવના છે। તદુપરાંત ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના ત્રણે વિભાગનો નીચોડ જેમાં આવી જાય અને ત્રણે વિભાગના સમગ્ર વસ્તુને ટૂંકમાં છતાં સચોટ રીતે આવરી લે એવો એક અભ્યાસપૂર્ણ પરિચયાત્મક લેખ તથા ઉપોદ્ઘાત ઉદ્ધા વિભાગમાં આપવાની ધારણા છે।

અમે જાણીએ છીએ કે આ ગ્રંથના કેટલાક નિપવો અતિગૂઢ છે, વિપયોના શુદ્ધ પાઠો અને અથના વિશિષ્ટ શાન માટે જેવી જોડણી તેવી સામગ્રી આજે ઉપલબ્ધ નથી, છતાં અમારી અલ્પશક્તિ મુજબ અમે અનુવાદ વગેરેમાં પ્રયત્ન કર્યો છે। જેમાં એ વિષયમાં વધુ જિજ્ઞાસાને ધરાવે છે તેમને અમારો આ પ્રયત્ન ઉપયોગી થશે અને આ માહિતી પરથી તેઓ તે વિષયોમાં વધુ જઠરા જડ શકશે, એવી અમારી આશા અમ્થાને નથી।

આ ગ્રંથના સંપાદન અને પ્રકાશનમાં જો કોઈ ત્રુટિઓ રહી જના પામી હોય, તો તે માટે અમ ચતુર્વિધ મુશ્કેલી અતઃ કરણપૂર્વક ક્ષમા માગીએ છીએ અને શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના અભ્યાસીઓ અને આરાધકોને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેમણે અનુગ્રહ કરીને અમોને સંસ્કારમાં તે વિષે લખી જણાવવું। આવા સૂચનોની અમે સામાન્ય નોંધ લઈશું।

જો કે સંશોધકો વગેરે માટે આ ગ્રંથમાં સમાવિષ્ટ કરેલ વસ્તુ અતિ લાભદાયી નીવડશે છતાં શ્રી ‘નમસ્કાર મહામંત્ર’નું પારમાર્થિક સ્વરૂપ સર્વ શબ્દોથી પર છે—અનિવચનીય છે। એ સ્વરૂપને પામવાનો માર્ગ કેવલ ધ્યાનાદિદ્વારા સ્વાનુભવનો છે। જગતના સર્વ જીવો એ દિવ્ય પરમામૃતતુલ્ય પરમ સ્વાનુભવને પામો, એવી મંગલ કામના।

મહા વર્ષ ૪, વિ ન ૨૦૧૭
તા ૫-૨-૧૯૬૧
વિલેપારલે, મુસ્-૫૭

નેવક
નરીનચંદ્ર અગાલાલ શાહ, એમ એ
મની, જેન માહિત્ય વિકાસ મંડલ

यंत्र-चित्र सूचि

ग्रंथनी शरुआतमां आपेल प्रथम पांच चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) परमेश्वर-परमेश्वी श्री अरिहतदेव
- (२) शासनरक्षिका देवी चक्रेश्वरी—विमलवसही, देलवाडा; आबु
- (३) हीकारमव्यस्थित पार्श्वप्रभु
- (४) पञ्चपरमेश्विमहामन्त्र.
- (५) मङ्गलमुखपाठः

ग्रंथमांथी सूचित थतां सत्तर यंत्र-चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) श्रीपञ्चनमस्कारचक्रम् पृष्ठ : २०७ (प. १९), २११ (पं. २३), २१३, २२४ (पं. २०)
- (२) 'ध्यानविचार' प्रस्तावे ध्यानमार्गस्य विंशतितमे भेदे परममात्रानामा चतुर्विंशतिवलयैः परिवेष्टित आत्मव्यानप्रकारः पृष्ठ : २२९ (पं. २२), पृष्ठ २२८ नी सामे
- (३) वर्धमानविद्यायन्त्रपटः पृष्ठ : १०४ नी सामे
- (४) परस्परवलोकनव्यग्रवामजानुन्यस्ततीर्थकरमातर. पृष्ठ : २३० (पं. ३), २८२ (पं. ५, २४), ५१३
- (५) गृखलाजाति चित्रवध पृष्ठ : ३८९ (पं. १५), ५१४
- (६) अष्टदलकमलवंध पृष्ठ : ३९५ (पं. १४), ५१४
- (७) गुदलिङ्गमध्ये आधारचक्रं प्रथमम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २०), ५१४
- (८) लिङ्गमूले स्वाधिष्ठानचक्रं द्वितीयम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २३), ५१५
- (९) नाभौ मणिपूरचक्रं तृतीयम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २७), ५१५
- (१०) हृदये अनाहतचक्रं चतुर्थम् पृष्ठ : ३९६ (पं. ३१), ५१६
- (११) कण्ठे विशुद्धचक्रं पञ्चमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. १५), ५१६
- (१२) घण्टिकाया ललनाचक्रं षष्ठम् पृष्ठ : ३९७ (पं. १८), ५१७
- (१३) भ्रूमध्ये आज्ञाचक्रं सप्तमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २०), ५१७
- (१४) मस्तके सोमकलाचक्रं अष्टमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २३), ५१७
- (१५) ब्रह्मद्वारे ब्रह्मविन्दुचक्रं नवमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २५), ५१८
- (१६) ब्रह्मद्वारोपरि हंसनादचक्रं दशमम् पृष्ठ : ३९८ (पं. ५), ५१८
- (१७) नादवलयितहीकारोदरस्थौकारोदरस्थ—अर्हकारः पृष्ठ : ४६७ (पं. २३), ५१८

ग्रंथने छेडे आपेल अन्य उपयोगी यंत्र-चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) ओंकारः पृष्ठ : ५१९
- (२) ओंकारयन्त्रम् पृष्ठ : ५१९
- (३) हीकारः पृष्ठ : ५२०
- (४) नमस्कार-यन्त्रम् पृष्ठ : ५२१
- (५) गीर्वाणयन्त्रम् पृष्ठ : ५२१
- (६) नमस्काराष्टकम् पृष्ठ : ५२२-५२३
- (७) शुद्ध-नुन्दि-नवपद-ओंकाररूपावर्तचतुष्कम् पृष्ठ : ५२४
- (८) ही-श्री-सिद्धात्मकावर्तत्रिकम् पृष्ठ : ५२५
- (९) मुद्रापट्टकम् पृष्ठ : ५२६
- (१०) पञ्चपरमेश्वि नमस्कारग्रथितरम्यसूत्रपटी पृष्ठ : ५२७
- (११) वापीयन्त्रम् पृष्ठ : ५२८

श्यामनरक्षिका देवी चक्रेधरी - विमलवसन्ती, देलवाडा आबु

ચત્ર-ચિત્ર પરિચય

નોંધ

‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ના આ પ્રાકૃત નિભાગની શરૂઆતમાં આપણા પાંચ ચિત્રોમાંથી ત્રણ અને ચત્રો ચિત્રાવના વીજા દૃગ્ગાઓમાં અનેક ચિત્રો કે જે જૈન શિલ્પ-સ્થાપત્યના મહત્વના નમૂનારૂપ છે તે મથુરાના કલાલીટીલાના રોડ કામમાંથી મળી આવેલ અવશેષોના પોગાઓને આધારે તૈયાર કરાવેલ છે । જેમ જેમ વિશેષ સંશોધન થતુ ગયુ તેમ તેમ જૈન શિલ્પ સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ કલાલીટીલાની અગત્ય વધતી રહી છે । કલાલીટીલામાંથી જૂના પ્રાચીનતમ સ્મારકો, અવશેષો આદિ મળી આવતા તે સ્થલ જૈનટીલા ‘Jaina Mound’ તરફ પ્રસિદ્ધિ પામેલ છે । આ રીતે જૈન મસ્તુતિને સમજના માટે મથુરા નગરી અતિ મહત્વનુ સ્થાન બની ગઈ છે ।

આ મથુરા નગરીનો ડહેલ પ્રસ્તુત પ્રથમા ડપાયેલ ‘શ્રી મહાનિશીય ચત્ર મા અતિ વિશિષ્ટ રીતે થયો છે । પૃષ્ઠ ૫૩ ૫ ૧૬ ૧૭ તથા પૃ ૬૮ ૫ ૮૯ મા ઇતિહાસિક વિગત રજૂ કરનામાં આવી છે કે “અતિવ્યવિતામણિ તુલ્ય આ મહાનિશીય શ્રુતસ્વધનો જ પ્રાચીન આશ (પ્રતિ) મથુરાના સુપાશ્વનાથ મંદિરાના સ્તૂપમાં હતો તે પત્થર દિવસના ઉપનાસ કરવાથી શાસનદેવીએ મને આપ્યો, પણ તેમાં સ્થિત થઈ જવાથી તેમનું ઉપદેશ વગરે કારણોથી ઘણા પાના સડી ગયા છે (સ્થિત થઈ ગયા છે) તો પણ અત્યંત મહાન અયાનિશીયના આ મહાનિશીયશ્રુતસ્વધનો સમગ્ર પ્રવચનના પરમ સારભૂત પરમ તત્ત્વ તથા મહા અધ્યયન સમર્જીને પ્રવચન ઉપરના વાત્સલ્યથી, વહી, ઘણા મલ્લ જીવોને ઉપકારક છે એમ સમર્જીને તેમજ પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે આજ્ઞા શ્રી હરિમદ્ધરી વરજી મહારાજે તે આજ્ઞામાં જે જોયુ તે ચત્ર પાતાની મતિ પ્રમાણે પુઠ્ઠ કરીને રજુ છે ।”

આ રીતે મથુરા નગરીનો અનેકવિધ વિગિદ્ધતા છે । તેથી ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ના ત્રણ નિભાગોમાં મથુરાના શિલ્પને સાથ મહત્વનુ સ્થાન આપ્યુ છે । પ્રસ્તુત નિભાગ તેમજ તે પછીના નિભાગોમાં મથુરાના શિલ્પના મૂઠ ચિત્રો પરથી વિશેષ કાઢજીવૃદ્ધ નવા છતાં મૂઠન મપૂર્ણ વર્ણનાર રહેતા આ ચિત્રો તૈયાર કરાવી રજૂ કર્યો છે ।

પ્રથમની શરૂઆતમાં આપેલ પ્રથમ પાંચ ચિત્રોનો ક્રમાંકુમાર પરિચય —

(૧) પરમેશ્વર પરમેષ્ઠી શ્રી અરિહત્તદેવ

પરમેશ્વર પરમેષ્ઠી આ પ્રતિમા ચિત્ર વિસેટ ૧ સિમ્પ રચિત The Jain Stupa and other Antiquities of Mathura" (Archaeological Survey of India New Imperial Series Volume XX published in 1901) નામના પરિચયાત્મક પ્રથમી ન XCH અને XCVI-એમ બે પ્લેટો પરથી ચિત્રનાર પાને તૈયાર કરાયુ છે । પ્લેટ XCVI મા આપણ પ્રતિમા ચિત્રમાં બન્ન મુજાઓ સ્થિત થયેલી છે, જ અર્થ પ્લેટો પરથી તેમજ પ્રતિમાને સ્થાપના સ્થલ ચિત્રકારે પાતાની યુદ્ધિથી પૂર્ણ કરા ડ । મુત્તના માન જેવા છે આ બે સ્થાપના પ્રવાસ થયો છે । વહી આ મૂર્તિના મલ્લ પાઠ્ઠ આજ્ઞા મામદહ આ પ્લેટમાં નથી, જે પ્લેટ ન XCH માંથી લેવામાં આવ્યુ છે । મામદહ પરના આપનાના બ દ્વિતીમાંથી એક જ દ્વિત પ્લેટ ન XCH મા છે અને બીજી ચત્રની મૂર્તિ સ્થિત થયેલી છે, જ ચિત્રનાર પ્રથમ પ્લેટના ચિત્રના આધારે પૂર્ણ કરા છે । આ રીતે આપના માગોને એક જ થી તૈયાર મામદહ આ મલ્લ પ્રતિમા ચિત્ર રજુ કરના પ્રવાસ થયો છે । ન મુત્ત પ્લેટ પરથી આ મલ્લ પ્રતિમા ચિત્ર તૈયાર થયુ છે તે પ્લેટ ન XCVI ના મધ્યે Colossal Image of Seated Tirthamkara, dated Samvat 1134 — ૧ પ્રમાણે લખેડુ છે, ત્યારે બીજી પ્લેટ XCH ન Life-size image of seated Jina — લખેડુ છે ।

આ પ્રતિમા ચિત્રની વિશિષ્ટતા એ છે કે સામાન્ય રીતે આજ્ઞા નાસારની પ્રતિમાઓ ત્રી મૌમમુદ્ધતી પ્રતિમા તરીકે પ્રચલિત છે પરંતુ આ મૂર્તિ પરથી મિલ્લ થાય છે કે તેઓમાં પણ આજ્ઞા નાસારની પ્રતિમા મે હતી ।

(૨) શાસનરક્ષિકા દેવી ચક્રેશ્વરી વિમળમતી, દેવવાડા, આગ્રા

ચક્રેશ્વરી દેવી આ શિલ્પ આગ્રા કરતાં દેવવાડામાં કરાયેડુ છે । તેના કાળેપ્રાસ પરથી સિમ્પ તૈયાર કરો હતી રજૂ કરવામાં આવ્યુ છે ।

(૩) હ્રીંકારમધ્યસ્થિત: પાર્શ્વપ્રભુ:

આ આકારની પ્રતિમા મુઝડના માયસલા જૈન દેરાસરમા વિરાજમાન છે. ચિત્ર જોતા તુરત જણાશે કે 'હ્રીં' કારની મધ્યમા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવતની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. મૂર્તિની જમણી ત્રાણ ધરણેન્દ્ર છે અને ડાબી ત્રાણ પદ્માવતી છે. કલા, વિન્દુ અને નાદ સહિત એવા હ્રીંકારની શુદ્ધ આકૃતિ આપણને અહીં શિલ્પમા લઘ થાય છે.

આવી ધાતુની મૂર્તિઓ ભાગ્યે જ જોવા મળે છે અને તેથી આ મૂર્તિને વિશિષ્ટ લેખી શકાય. મૂર્તિ સૂક્ષ્મ જ પૌરાણિક છે. આ મૂર્તિ આસની નહિ પરંતુ ધાતુની છે એનો સ્થાલ ચિત્રમા દેખાતા અંગો પરનાં ચિહ્નો પરથી આવે છે. જેવી છે એવી જ તાદૃશ મૂર્તિ રજૂ કરવા અહીં પ્રયાસ કર્યો છે.

(૪) પશ્ચપરમેષ્ઠિમહામન્ત્ર:

વિન્સેન્ટ એ. સ્મિથના ઉપર્યુક્ત ગ્રંથમાની 'પ્લેટ XII પરથી આ ચિત્ર તૈયાર કરવામા આવ્યું છે. જેવું છે એવું જ પ્રવેશદ્વાર દોરવામા આવ્યું છે, ફક્ત નીચે તેની વે ત્રાણે વ્રતાવેલ રક્ષિકાઓ આ પ્લેટમા નથી. સ્તૂપના આ પ્રવેશદ્વારની ઉપર તોરણ છે અને તેની ઉપર ત્રણે ત્રાણ 'તિલકરત્ન' છે, જે 'અષ્ટમંગલ' પૈકી એક મંગલ છે. આણ 'તિલકરત્ન' આ સિવાય વીજી ઘળી 'લેટોમા (દા. ત. VI, VII, X, XI) જોવા મળે છે. વે 'તિલકરત્ન'ની વચ્ચે 'શ્રીવત્સ' મૂકવામા આવેલું છે. પ્રવેશદ્વારની વચ્ચેનો નમસ્કારમંત્રનો મૂલપાઠ અમે મૂકેલો છે.

આ ચિત્રની 'પ્લેટને મથાલે નીચે પ્રમાણે લખેલ છે:—

“Āyāgapata or ‘Tablet of Homage’ The gift of śivayaśā, the wife of the Dancer Phaguyaśā.”

(૫) મઙ્ગલમુખપાઠ:

આ ચિત્ર પણ ઉપર્યુક્ત વિન્સેન્ટ એ. સ્મીથના ગ્રંથમાની પ્લેટ VII પરથી તૈયાર કરવામા આવ્યું છે. આ પણ આયાગપટ છે, જેમા વચ્ચેની જગાએ અરિહંત ભગવંત પદ્માસને સ્થિત છે. તેઓ ધ્યાનમુદ્રામાં લીન છે અને શિર પર છત્ર શોભી રહ્યું છે. તેમની આજુબાજુ ચાર તિલકરત્ન હતા તે ન લેતા તેની જગાએ અહીં ચત્તારિ મંગલાદિનો મૂલ પાઠ મૂકેલ છે.

આ આયાગપટની ઉપરની ત્રાણે ચાર અને નીચેની ત્રાણે ચાર— એમ મઠી કુલ આઠ મંગલ આપેલા છે. ત્રણ જ પ્રચલિત એવા આ 'અષ્ટમંગલ' જૈન રીતિના અતિ પ્રાચીન પ્રતીકો છે. આનાથી પ્રાચીનપર અને આવી સારી રીતે એક સાથે જઠવાયેલ 'અષ્ટમંગલ' હજુસુધી વીજે ક્યાયથી પ્રાપ્ત થયા નથી. ડૉ. ઉમાકાન્ત પી. ગાદે પોતાના 'Studies in Jaina Art' નામક કલાગ્રંથમા આ મંગલોત્તું નીચે પ્રમાણે નામકરણ કર્યું છે:—

ઉપરની હરોલ (જમણી ત્રાણેથી)—

નીચેની હરોલ (જમણી ત્રાણેથી)—

(૧) A pair of Fish (મત્સ્યયુગલ-મત્સ્યયુગ્મ) (૫) A Tilakaratna (તિલકરત્ન)

(૨) A heavenly Car (પવનપાવડી) (૬) A Full Blown Lotus (પુષ્પચગેરિકા-પુષ્પગુચ્છ)

(૩) A Śrivatsa Mark (શ્રીવત્સ) (૭) An Indrayasti or Vaijayanti (ઈન્દ્રયષ્ટિ or વૈજયંતી)

(૪) A Powder Box (ગરાવસપુટ) (૮) A Mangala-Kalasa (Auspicious Vase) (મંગલ-કલસ)

મૂલ પાઠની વે ત્રાણે આપેલ સ્તંભો “Persian Achaemenian” રીતિના છે અને પ્રત્યેક સ્તંભની ઉપર તથા નીચે ભિન્ન ભિન્ન પ્રતીકો આપેલ છે. જમણી ત્રાણના સ્તંભની સૌથી ઉપર 'ધર્મચક્ર' છે અને ડાબી ત્રાણના સ્તંભની ઉપર 'કુન્ડર' (હાથી) કંઠારેલ છે. વચ્ચેના સ્તંભની નીચે પણ જુગજુડા વે પ્રતીકો છે. આ ચારે પ્રતીકોની વિસ્તારિતા ગિરિની દૃષ્ટિએ વિચારણીય લાગે છે.

જે પરથી આ ચિત્ર તૈયાર કર્યું છે તે પ્લેટ ન. VII ને મથાલે નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

“Āyāgapata, or ‘Tablet of Homage or of Worship’, set up by Sihanādika for the worship of the Aṭhats”

સંસ્થાનાં પ્રકાશનો

પ્રયોજક : અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, વી. એ.

૧ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ પહેલો (વીજી આવૃત્તિ)	રૂ. ૫=૦૦
૨ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ વીજો	રૂ. ૫=૦૦
૩ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ ત્રીજો	રૂ. ૫=૦૦
૪ શ્રી પ્રતિક્રમણની પવિત્રતા (વીજી આવૃત્તિ-અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૦=૩૭
૫ શ્રી પચપ્રતિક્રમણ-સૂત્ર (પ્રવોધટીકાનુસારી)	
શબ્દાર્થ, અર્થ-સંકલના તથા સૂત્ર-પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨=૦૦
૬ શ્રી પચપ્રતિક્રમણ-સૂત્ર -હિંદી (પ્રવોધટીકાનુસારી)	
શબ્દાર્થ, અર્થ-સંકલના તથા સૂત્ર-પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨=૦૦
૭ સચિત્ર સાર્થ સામાયિક-ચૈત્યવદન (પ્રવોધટીકાનુસારી-અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૦=૫૦
૮ યોગપ્રદીપ (પ્રાચીન ગુજરાતી ત્રાલવવ્રોધ અને અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ સહિત)	રૂ. ૧=૫૦
૯ વ્યાનવિચાર: (ગુજરાતી અનુવાદ સાથે)
૧૦ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (પ્રાકૃત વિભાગ)	રૂ. ૨૦=૦૦

—: છપાય છે:—

- ૧૧ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (સંસ્કૃત વિભાગ)
- ૧૨ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (અપભ્રંશ-હિંદી-ગુજરાતી વિભાગ)
- ૧૩ જિનસ્નાત્રવિધિ
- ૧૪ માતૃકા પ્રકરણ
- ૧૫ યોગસાર
- ૧૬ A Comparative Study of the Jaina Theories of Reality and Knowledge

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડલ

ઇરલાત્રીજ, ૧૧૨ ઘોડબંદર રોડ
વિલેપારલે, મુંબઈ-૫૭.

ह्रींकारमयस्थित पाथप्रभु

चत्तारि मगल - अरिहता मगल,
सिद्धा मगल, साहू मगल,
केवलिपन्नत्तो धम्मो मगल ॥

चत्तारि लोशुत्तमा -

अरिहता लोशुत्तमा
सिद्धा लोशुत्तमा,
साहू लोशुत्तमा
केवलिपन्नत्तो धम्मो लोशुत्तमा ॥

चत्तारि सरण पवज्जामि -
अरिहते सरण पवज्जामि,
सिद्धे सरण पवज्जामि, साहू सरण पवज्जामि,
केवलिपन्नत्त धम्म सरण पवज्जामि ॥

॥ श्रीः शरेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

[३]

भगवद्‌सुत्तस्स मंगलायरणं ॥

णमो अरहताण

णमो सिद्धाण

षमो आयरियाणं

णमो उवज्झायाण

णमो सन्वसाहूण ॥

श्री अभयदेवसूरिरचिता भगवतीसूत्रवृत्तिः ।

नमो अरहताणमित्यादि । तत्र नम इति नैपातिक पद द्रव्यभावसङ्कोचार्थम्, आह च— 10

“नेवाइय पय दब्बभाउसक्रोयण पयत्थो” १।

मन कचरणमस्तकसुप्रणिधानरूपो नमस्कारो भवत्वित्यर्थः । केभ्य इत्याह—‘अर्हज्ज्य’ अमरवरविनिर्मिता शोकादिमहाप्रातिहार्यरूपा पूजामर्हन्तीत्यर्हन्त, यदाह—

भगवतीसूत्रना मंगलाचरणनो अनुवाद

अरहत भगवतोने नमस्कार हो ।

सिद्ध भगवत्तोने नमस्कार हो ।

आचार्य भगवतोने नमस्कार हो ।

उपाध्याय भगवतोने नमस्कार हो ।

सर्व साधु भगवतोने नमस्कार हो ।

श्रीअभयदेवस्वरिरचित वृत्तिनो भागानुवाद

‘नमो अरहंताणं’ बगેરે । अही ‘नम’ शब्द नैपातिक पद छे अने तेनो द्रव्यसकोच तथा भावसकोच ए अर्थ छे, (कारणके आवश्यकनिर्युक्तिमा) कथु छे के— “‘नम’ ए निपातरूप पद छे अने द्रव्यसकोच तथा भावसकोच ए एनो अर्थ छे ।”

મન, હાથ, પગ તથા મસ્તકના સુપ્રણિધાનરૂપ નમસ્કાર હો । કોને નમસ્કાર હો તો જણાવે છે કે, અરહતોને નમસ્કાર હો । દેવોષ્ટ રચેલી અશોકવૃક્ષ આદિ (ઘાઠ) મહાપ્રાતિહાર્યરૂપ પૂજાને 25 ખેડો યોગ્ય છે તે અરહત કહેવાય છે । (આવદ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે—

નિર્વૃત્તિપુરીમગચ્છન્, અથવા ‘પિધુ સંરાદ્ધૌ’^૧ ઇતિ વંચનાત્ સિદ્ધયન્તિ સ્સ-નિષ્ઠિતાર્થો ભવન્તિ સ્સ,
અથવા ‘પિધૂઝ્ શાસ્ત્રે માઙ્ગલ્યે ચ’^૨ ઇતિ વંચનાત્ સેધન્તિ સ્સ-શાસિતારોઽભૂવન્ માઙ્ગલ્યરૂપતાં ચાનુ-
ભવન્તિ સ્મેતિ સિદ્ધાઃ, અથવા સિદ્ધાઃ-નિત્યાઃ, અપર્યવસાનસ્થિતિકત્વાત્, પ્રલ્યાતા વા ભવ્યૈરુપલબ્ધ-
ગુણસન્દોહત્વાત્, આહ ચ—

5

“ધ્માતં સિતં યેન પુરાણકર્મ્મ યો વા ગતો નિર્વૃત્તિસૌધમૂર્ધ્નિ ।

સ્થ્યાતોઽનુશાસ્તા પરિનિષ્ઠિતાર્થો યઃ સોઽસ્તુ સિદ્ધઃ કૃતમઙ્ગલો મે ॥”

અતસ્તેભ્યો નમઃ । નમસ્કરણીયતા ચૈવામવિપ્રણાશિજ્ઞાનદર્શનસુખવીર્યાદિગુણયુક્તતયા સ્વવિષયપ્રમોદ-
પ્રકર્ષોત્પાદનેન ભવ્યાનામતીવોપકારહેતુત્વાદિતિ ॥ ૨ ॥

‘ળમો આયરિયાળ’ તિ । આ-મર્યાદયા તદ્વિષયવિનયરૂપયા ચર્યન્તે-સેવ્યન્તે જિનશાસનાર્થો-

10 પદેશકતયા તદાકાદ્ધિભિરિત્યાચાર્યાઃ । ઉક્તઙ્—

“સુત્તથવિઝ્જ લક્ખણજુત્તો ગચ્છસ્સ મેઢિભૂઓ ય’ ।

ગણત્તિવિપ્પમુક્કો અત્થં વાણ્ઠ આયરિયો ॥”

અથવા ‘પિધ્’ ધાતુનો ‘સંરાદ્ધિ’ (નિષ્ઠા) એવો અર્થ થાય છે । જેઓનાં પ્રયોજનો સિદ્ધ થઈ
ગયેલાં છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અથવા ‘પિધ્’ ધાતુનો શાસ્ત્ર અને માંગલ્ય એવો અર્થ થાય છે ।
15 એટલે જેઓ શાસક છે તથા જેઓ મંગલરૂપ છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે નિત્ય,
કારણકે તેમની સ્થિતિ અનંત હોય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે પ્રલ્યાત; કારણકે ભવ્ય જીવો એમના
ગુણસમૂહને સારી રીતે જાણતા જ હોય છે । કહ્યું છે કે— “વાંધેલું પ્રાચીન કર્મ જેમણે વાળી
નાખ્યું છે, જેઓ મોક્ષરૂપી મહેલની ટોચ ઉપર જઈને વેઠેલા છે, જેઓ પ્રસિદ્ધ છે, જે અનુશાસન
કરનાર છે અને જેઓ કૃતાર્થ છે તે સિદ્ધ ભગવાન મને મંગલ કરનારા થાઓ ।” આવા સિદ્ધ
20 ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો ।

સિદ્ધ ભગવંતો અવિનાશી, જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય વગેરે ગુણોથી યુક્ત હોવાને લીધે તેમના
પ્રતિ ઉત્કૃષ્ટ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે । આ રીતે તેઓ આનંદને ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી ભવ્ય
જીવોને અત્યંત ઉપકાર કરનારા છે તેથી સિદ્ધ ભગવંતો નમસ્કરણીય છે ।

‘ળમો આયરિયાળ’ । જિનશાસનના અર્થના ઉપદેશક હોવાને લીધે તેના અભિલાષી મનુષ્યો
25 વિનયરૂપી મર્યાદાથી જેમની સેવા કરે છે તેમને આચાર્ય કહેવામાં આવે છે । કહ્યું છે કે “સૂત્ર
તથા અર્થને જાણનારા, લક્ષણથી યુક્ત, ગચ્છના આલંબનભૂત તથા ગચ્છની વિંતાથી રહિત એવા
આચાર્ય ભગવાન્ અર્થની વાચના આપે છે ।”

‘अरिहताण’ ति-पाठान्तरम्, तत्र कर्मरिहन्वृत्त्य, आह च—

“अद्विविहपि य कम्म अरिभूय होइ सयलजीनाण ।

त कम्ममरिं हता अरिहता तेण वुच्चति ॥”

‘अरुहताण’ मित्यपि पाठान्तरम्, तत्र ‘अरोहद्भ्य’ अनुपजायमानेभ्य, क्षीणकर्मबीजत्वात्,

आह च—

“दग्धे बीजे यथात्यन्त प्रादुर्भवति नाङ्कुर ।

कर्मबीजे तथा दग्धे न रोहति भवाङ्कुर ॥”

नमस्करणीयता चेपा भीमभगवहनभमणभीतभूतानामनुपमानन्दरूपपरमपदपुरपथप्रदर्शकत्वेन परमोप-
कारित्वादिति ॥ १ ॥

‘णमो सिद्धाण’ ति । सित-बद्धमष्टप्रकार कर्मेन्धन ध्मात-दग्ध जाज्वल्यमानशुक्लध्यानानलेन 16
यैस्ते निरुक्तविधिना सिद्धा । अथवा ‘पिबु गतौ’ इति वचनात्, सेधन्ति स-अपुनरावृत्त्या

अथवा ‘अरुहताण’ने बदले ‘अरिहताण’ एवो पाठ पण मळे छे । ‘कर्मरूप शत्रुओने हणनारा
अरिहत भगवानोने नमस्कार धाओ’ एवो अर्थ त्या समजवो । (आवश्यकनिर्युक्तिमा) कहु छे
के—“आठ प्रकारनु कर्म ज सर्व जीवोने शत्रुरूप छे, ते कर्मरूपी शत्रुनो नाश करे छे तेथी
अरिहत कहेवाय छे ।”

“વારસંગો જિણવસાઓ, સજ્જાઓ કહિઓ બુદ્ધિ ।

તં ઉવડસંતિ જમ્હા ઉવડાયા તેણ બુદ્ધંતિ ॥”^૧

અથવા ઉપાધાનુપાધિ:—સન્નિધિસ્તેનોપાધિના ઉપાધૌ વા આયો—લાભઃ શ્રુતસ્ય યેપામ્, ઉપાધીનાં વા—વિશેષણાનાં પ્રક્રમાચ્છોભનાનામાયો—લાભો યેભ્યઃ, અથવા ઉપાધિરેવ—સન્નિધિરેવ
 5 આયમ્—ઇષ્ટફલં દૈવજનિતત્વેન આયાનામ્—ઇષ્ટફલાનાં સમૂહસ્તદેકહેતુત્વાદ્ યેપામ્, અથવા આધીના—
 મનઃપીડાનામાયો—લાભ આધ્યાયઃ, અધિયાં વા—નજઃ કુત્સાર્થત્વાત્ કુબુદ્ધીનામાયોઽધ્યાયઃ ‘ધ્યૈ
 ચિન્તાયામ્’ इत्यस्य धातोः प्रयोगान्नजः कृत्सार्थत्वादेव च दुर्ध्यानं वाऽध्यायः, ઉપહત આધ્યાયઃ
 અધ્યાયો વા યૈસ્તે ઉપાધ્યાયાઃ, અતસ્તેભ્યઃ । નમસ્યતા ચૈપાં સુસમ્પ્રદાયાયાતજિનવચનાધ્યાપનતો
 વિનયનેન ભવ્યાનામુપકારિત્વાદિતિ ॥ ૪ ॥

10 ‘ળમો સવ્વસાહૂળં’ इति । साधयन्ति ज्ञानादिशक्तिभिर्मोक्षमिति साधवः, समतां वा सर्वभूतेषु ध्यायन्तीति निरुक्तिन्यायात् साधवः, यदाह —

“જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલી દ્વાદશાંગીને પંડિત પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । (ઉપાધ્યાય ભગવંતો)
 આ સ્વાધ્યાયનો વાચનારૂપે ઉપદેશ આપતા હોવાથી ઉપાધ્યાય કહેવાય છે ।”

અથવા (ઉપાધ્યાય શબ્દના વીજા પળ અનેક અર્થો નીકળે છે, જેમ કે—) ‘ઉપાધિ’ एटले
 15 ‘સંનિધિ’ । जेमनी संनिधिथी अथवा जेमना सांनिध्यमां रहेवाथी श्रुत ज्ञानतो ‘आय’ एटले लाभ
 થાય અથવા જેમની પાસેથી ઉપાધિ एटले सुंदर विशेषणोनो लाभ थाय तेमने उपाध्याय कहेवामां
 આવે છે । अथवा जेमनी उपाधि एटले जेमनुं सांनिध्य ‘आय’ एटले इष्ट फळोनं समूहमां कारणभूत
 છે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે ।

અથવા વીજો પળ અર્થ છે । ‘આધિ’ एटले ‘मननी पीडा’ तेनो ‘आय’ एटले ‘लाभ’ ते
 20 ‘आध्याय’ । अथवा ‘अधी’ एटले ‘कुबुद्धि’ तेनो ‘आय’ एटले ‘लाभ’ ते ‘अध्याय’ । अथवा ‘अध्याय’
 एटले ‘दुर्ध्यान’ । आ ‘आध्याय’ तथा ‘अध्याय’ ने जेमणे उपहत् कर्या છે (અર્થાત્ હળી નાહ્યા
 છે) તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે । आवा उपाध्याय भगवंतोंने मारो नमस्कार हो ।

સુસંપ્રદાયથી (પ્રતિષ્ઠિત પરંપરાથી) ચાલ્યા આવતા જિનવચનનું ભવ્ય જીવોને (અધ્યયન
 કરાવવા) દ્વારા વિનીત વનાવીને ઉપકાર કરતા હોવાથી ઉપાધ્યાય ભગવંતો નમસ્કારને યોગ્ય છે ।

25 ‘ળમો સવ્વસાહૂળં’ । ज्ञान वगेरे शक्तिओथी मोक्षनी जे साधना करे છે તે સાધુ કહેવાય
 છે । अथवा सर्व प्राणीओ प्रति समभावनुं जे ध्यान करे છે તે સાધુ કહેવાય છે । (આવશ્યક—
 નિર્યુક્તિમાં) कहुं છે કે—

અથવા આચારો—જ્ઞાનાચારાદિ પદ્ધતિ, આ—મર્યાદયા ધો ચારો—વિહાર આચાર, તત્ર સાધવ સ્વચરુણાત્ પ્રમાપનાત્ પ્રદર્શનાચેત્યાચાર્યા, આહ ચ—

“પન્નવિહ આયાર આયરમાણા તહા પયાસતા ।”

આયાર દસતા આયરિયા તેણ વુચ્ચતિ ॥”

અથવા આ—ઈપદ્ અપરિપૂર્ણાં હત્યર્થ ચારા—હેરિકા ચે તે આચારા, ચારકલ્પા હત્યર્થ, ૬ યુક્તાયુક્તવિમાગનિરૂપણનિપુણા વિનેયા, અતસ્તેષુ સાધવો યથાવચ્છાસ્થાર્યોપદેશકતયા હત્યાચાર્યા, અતસ્તેભ્ય । નમસ્મતા ચેષામાચારોપદેશકતયોપકારિત્વાત્ ॥ ૩ ॥

‘ગમો ઉવજ્ઞાયાણં’ તિ । ઉપ—સમીપમાગત્યાધીયતે ‘ઈહ અધ્યયને’ ઇતિ વચનાત્ પઠ્યતે ‘ઇણુ ગતા’વિતિ વચનાદ્વા અધિ—આધિક્યેન ગમ્યતે, ‘ઈક્ સ્મરણે’ ઇતિ વચનાદ્વા સ્મર્યતે સૂત્રતો જિનપ્રવચન ચેમ્યસ્તે ઉપાધ્યાયા, યદાહ—

10

અથવા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચરિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર—આ પાંચ પ્રકારના આચારને આચાર કહેવામા આવે છે । અથવા મર્યાદાપૂર્વક જે વિહાર કરવામા આવે તેને આચાર કહેવામા આવે છે । આ પ્રકારના આચરને જેઓ પોતે પાછે છે, અર્થથી ઉપદેશે છે તથા ક્રિયાથી ધીજાને કરી વતાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । (આવશ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે—“પાંચ પ્રકારના આચાર પાઠ્યતા, તેનો અર્થ કહેતા તથા (પઢિલેહ્ણ આદિ ક્રિયા દ્વારા) આચારને 15 દર્શાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે ।”

અથવા ધીજી વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે આચાર શબ્દનો ‘યોગ્ય—અયોગ્યનો વિભાગ કરવામા નિપુણ શિષ્યો’ ઇવો અર્થ થાય છે । તેમને જેઓ શાસ્ત્રનો અર્થ યથાવત્ વતાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । આવા આચાર્ય ભગવતોને નમસ્કાર હો । આચારના ઉપદેશકપણને લીધે સ્પષ્ટારી હોવાથી આચાર્ય ભગવતો નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય છે ।

20

‘ગમો ઉવજ્ઞાયાણં’ । ઉપાધ્યાય શબ્દમા ગ્રણ શબ્દો છે । ઉપ+ અધિ+હ । આમા ‘ઉપ’ ઇટલે સમીપ ॥ ‘અધિ’ ઇટલે આધિક્ય । ‘ઈ’ ધાતુના ગ્રણ અર્થ છે —અધ્યયન કરવું, જવું (જાણવું)^૧ અને સ્મરણ કરવું । અર્થાત્ જેમની પાસે જઈને અધિકપણે જિનપ્રવચનનું સૂત્રથી અધ્યયન કરવામા આવે છે, જ્ઞાન ભેદ્યવામા આવે છે અને સ્મરણ કરવામા આવે છે તેઓ ઉપાધ્યાય કહેવાય છે । (આવશ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે—

25

૧ આવ૦ નિ૦ ગા૦ ૧૧૪ ગુહો પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ૦ ૧૫૨ ૨ સર્વે ગલ્યથો જ્ઞાનાર્થવા —ગતિ અર્થવાથી સર્વે ધાતુઓ જ્ઞાનના અર્થનાં પળ વપરાય છે । ઇટલે અહીં ‘જવું’ નો અર્થ ‘જાણવું’ સમજવો ।

‘ળમો લોણ સવ્વસાહૂણ’ તિ ક્વચિત્ પાઠઃ, તન્ન-સર્વશબ્દસ્ય દેશસર્વતાયામપિ દર્શનાદપરિશેષ-સર્વતોપદર્શનાર્થમુચ્યતે ‘લોકે’ મનુષ્યલોકે, ન તુ ગચ્છાદૌ, યે સર્વસાધવસ્તેભ્યો નમઃ ઇતિ । ઇષાં ચ નમનીયતા મોક્ષમાર્ગસાહાયકકરણેનોપકારિત્વાત્, આહ ચ—

“અસહાય સહાયત્ત્વં, કરંતિ મે-સંયમં કરંતસ્સ ।

एएण कारणेणं, णमामिऽहं सव्वसाहूणं ॥” તિ’

5

નનુ યદ્યયં સહ્યેપેણ નમસ્કારસ્તદા સિદ્ધસાધૂનામેવ યુક્તઃ, તદ્ગ્રહણેઽન્યેષામપ્યર્હદાદીનાં ગ્રહણાત્, યતોઽર્હદાદયો ન સાધુત્વં વ્યભિચરન્તિ । અથ વિસ્તરેણ તદા ઋષભાદિવ્યક્તિસમુચ્ચારણતોઽસૌ વાચ્યઃ સ્યાદિતિ, નૈવં, યતો ન સાધુમાત્રનમસ્કારેઽર્હદાદિનમસ્કારફલમવાપ્યતે, મનુષ્યમાત્રનમસ્કારે રાજાદિનમસ્કારફલવદિતિ કર્તવ્યો વિશેષતોઽસૌ, પ્રતિવ્યક્તિ તુ નાસૌ વાચ્યોઽશક્યત્વાદેવેતિ । નનુ યથા પ્રધાનન્યાય-

10 મહ્નીકૃત્ય સિદ્ધાદિરાનુપૂર્વી યુક્તાઽન્ન, સિદ્ધાનાં સર્વથા કૃતકૃત્યત્વેન સર્વપ્રધાનત્વાત્, નૈવમ્, અર્હદુપદેશેન સિદ્ધાનાં જ્ઞાયમાનત્વાદર્હતામેવ ચ તીર્થપ્રવર્તનેનાત્યન્તોપકારિત્વાદિત્યર્હદાદિરેવ સા ।

કોઈક પ્રતમાં ‘ળમો લોણ સવ્વસાહૂણ’ એવો પાઠ પણ મળે છે । ‘સર્વ’ શબ્દ દેશસર્વતાનો પણ વાચક હોવાથી સંપૂર્ણ સર્વતા વતાવવાને માટે ‘લોણ’ શબ્દનો પ્રયોગ કરેલો છે । અર્થાત્ માત્ર ગચ્છ વગેરેમાં નહિ પરંતુ આજ્ઞા મનુષ્યલોકમાં રહેલા જે સર્વ સાધુઓ તેમને મારો નમસ્કાર હો । 15 એ પ્રમાણે ‘ળમો લોણ સવ્વસાહૂણ’ નો અર્થ સમજવો ।

મોક્ષમાર્ગમાં ચાલતા જીવોને સહાય કરવા વડે ઉપકારી હોવાથી સાધુઓ નમસ્કાર કરવા-લાયક છે । (આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે— ‘અસહાય એવા મને સંયમ પાઢતી વચ્ચે સહાય કરે છે તેથી સર્વ સાધુઓને હું નમસ્કાર કરું છું ।’

શંકા—જો આ નમસ્કાર સંક્ષેપથી કરવો હોય તો સિદ્ધ અને સાધુને જ કરવો યોગ્ય છે; 20 કારણકે સિદ્ધ અને સાધુમાં અરિહંત વગેરે આવી જાય છે; કેમકે અરિહંત વગેરેમાં સાધુપણ અવશ્ય હોય છે જ । અને જો વિસ્તારથી નમસ્કાર કરવો હોય તો ઋષભદેવ વગેરે ભગવાનોનાં વ્યક્તિગત નામો ઉચ્ચારીને નમસ્કાર કરવો જોઈએ ।

સમાધાન—તમારી વાત વરાવર નથી; કારણકે જેમ માત્ર મનુષ્યને નમસ્કાર કરવાથી રાજા વગેરેને નમસ્કાર કરવાનું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી, તે પ્રમાણે માત્ર સાધુને નમસ્કાર કરવાથી અરિહંત 25 વગેરેને નમસ્કાર કરવાનું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી । માટે અરિહંતોને વિશેષતાપૂર્વક નમસ્કાર કરવો જોઈએ । અને વ્યક્તિશઃ નમસ્કાર તો ઉચ્ચારી શકાય તેમ નથી; કારણકે વ્યક્તિઓ અનંત હોવાથી એ અશક્ય છે ।

શંકા—મુખ્ય હોય તેને પહેલાં નમસ્કાર કરવો જોઈએ । આવો ન્યાય હોવાથી સિદ્ધ ભગવંતોને પહેલાં નમસ્કાર કરવો જોઈએ અને અરિહંત વગેરેને પછીથી નમસ્કાર કરવો જોઈએ; કારણકે સિદ્ધો સર્વથા કૃતકૃત્ય હોવાને લીધે વધામાં મુખ્ય છે ।

30 સમાધાન—તમારી વાત વરાવર નથી । સિદ્ધો પણ અરિહંતના ઉપદેશથી જ જાણાય છે અને અરિહંતો જ તીર્થને પ્રવર્તાવે છે; તેથી અત્યંત ઉપકારી હોવાને લીધે અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ક્રમ જ વરાવર છે ।

“निन्वाणसाहए जोए, जम्हा साहेति साहुणो ।

समा य सञ्जभूएसु, तम्हा ते भावसाहुणो ॥”

साहायक वा सयमकारिणा धारयन्तीति साधन, निरुक्तेरेव । सर्वे च ते सामायिकादिविशेषणा प्रमत्तादय पुलकादयो वा जिनकल्पिक-प्रतिमाकल्पिक-यथालन्दकल्पिक-परिहारविशुद्धिकल्पिक-स्थविरकल्पिक-स्थितकल्पिक-स्थितास्त्रिकल्पिक-कल्पातीतमेदा, प्रत्येकतुद्ध-स्वयबुद्ध-बुद्धोपितमेदा, 5 भारतादिमेदा, सुषमदुष्पमादिविशेषिता वा साधन सर्वसाधन, सर्वग्रहण च सर्वेषा गुणवताम-विशेषणमनीयताप्रतिपादनार्थम्, इदं चार्हदादिपदेऽपि बोद्धव्यं, न्यायस्य समानत्वादिति । अथवा-सर्वभ्यो जीनेभ्यो हिता सर्वास्ते च ते साधनश्च, सर्वस्य वा-अर्हतेन तु बुद्धादे साधन सर्वसाधन, समान् वा शुभयोगान् साधयन्ति-कुर्यन्ति, सर्वान् वा-अर्हन्त साधयन्ति तदानाकरणादाराधयन्ति प्रतिष्ठापयन्ति वा दुर्नयनिराकरणादिति सर्वसाधन सर्वसाधनो वा । अथवा श्रन्त्येषु-श्रयणार्हेषु 10 वाच्येषु, अथवा सन्न्यानि-दक्षिणान्यनुकूलानि यानि कार्याणि तेषु साधन-निपुणा श्रन्त्यसाधन सन्न्यसाधनो वा, अतस्तेभ्य ।

“નિર્વાળના સાધક યોગીની સાધુઓ સાધના કરે છે તેમજ સર્વ જીવો ઉપર સમભાવને ધારણ કરે છે તેથી તે ભાવસાધુ કહેવાય છે ।” અથવા સયમનુ પાલન કરનારા આત્માઓને સહાય કરે છે તેથી સાધુ કહેવાય છે । ‘સર્વ માધુ’ શબ્દથી સામાયિકાદિ વિશેષગોથી યુક્ત, પ્રમત્ત 15 ઘગેરે, પુલાકૈ ઘગેરે, પિનકલ્પિક, પ્રતિમાકલ્પિક, યથાત્દકલ્પિક, પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક, સ્થવિર-કલ્પિક, સ્થિતકલ્પિક, સ્થિતાસ્થિતકલ્પિક, કલ્પાતીત, પ્રત્યેકબુદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધ, બુદ્ધવોધિત, ભરત ઘગેરે ક્ષેત્રના તેમજ સુપમ, દુપમા ઘગેરે કાઠના સાધુઓ—એમ સર્વ પ્રકારના સાધુઓ સમજવા ।

સર્વ ગુણવાન પુરુષો ભેદભાવ વિના નમસ્કાર કરવાલાયક છે તે જણાવવા માટે, 'સર્વ' શબ્દનો અહીં પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે । એ જ ન્યાયે 'સર્વ' શબ્દનો યોગ અરિહત ધર્મે ૨૦ પદોમા પણ સમજી લેવો ।

અથવા (‘સવ્યસાદૂળ’ ના યીના પળ અનેક અર્થો વાચ છે, જેમ કે—) ‘સાર્વ’ એટલે સર્વ જીવોનું હિત કરનારા સાધુઓ તે ‘સાર્વસાધુ’ । અથવા સુદ્ધ વગેરેના નહિ પરંતુ ‘સાર્વ’ એટલે અરિહત્વના જે સાધુઓ તે ‘માવસાધુ’ । અથવા સર્વ શુભ યોગને સાધે તે ‘મર્વસાધુ’ । અથવા આજ્ઞાનું પાલન કરીને ‘સાર્વ’ એટલે અરિહત્તને જેઓ આરાધે છે તેના દુર્નયને દૂર કરીને (અન્ય મતોનું પટન કરીને) જિનેશ્વર ભગવાનના મતને પ્રતિષ્ઠિત કરે છે તે ‘સાવસાધુ’ । આવા ‘સર્વસાધુ’ અથવા ‘સાર્વસાધુ’ ને મારો નમસ્કાર હો ।

अथवा 'श्रव्य' एटले अप्रण करालायक वाक्यो, तेमा निपुण ते 'श्रव्यसाधु' । अथवा 'सव्य' एटले अनुकूल वाक्यो, तेमा निपुण ते 'सव्यसाधु' । आवा 'श्रव्यसाधु' अथवा 'सव्यसाधु'—ओने नमस्कार हो ।

सप्तसु स्मरणेषु प्रथमं नमस्कारस्मरणम् ।

नमो अरिहंताणं ।

नमो सिद्धाणं ।

नमो आयरियाणं ।

नमो उवज्झायाणं ।

नमो लोए सव्वसाहूणं ।

एसो पंचनमुकारो,

सव्वपावप्पणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं;

पढमं हवइ मंगलं ॥

(१) श्रीसिद्धिचन्द्रगणिकृता व्याख्या ॥

श्रीनाभेयः श्रियं दद्यात् ; सुरासुरनमस्कृतः । 'विघ्नानेकपञ्चास्यो, दधद् विश्वजनीनताम् ॥ १ ॥

अकञ्चरसुरत्राणहृदयाम्बुजषट्पदः । भानुचन्द्रश्चिरं जीयाद्, गुरुर्मे वाचकाग्रणीः ॥ २ ॥

अष्टोत्तरशतानां योऽवधानानां विधायकः । दधानः खुश्फहमिति, विरुदं शाहिनाऽर्पितम् ॥ ३ ॥

तेन वाचकचन्द्रेण, सिद्धिचन्द्रेण सर्वदा । बुद्धिवृद्ध्यै वितन्द्रेण, बालानामल्पमेधसाम् ॥ ४ ॥

शश्वत् सप्तस्मरणानां, वृत्तिरेषा विधीयते । तत्र तावन्नमस्कारः, एव व्याख्यायते मया ॥ ५ ॥

त्रिभिर्विशेषकम् ।

नमो अरिहंताणमिति । नमो—नमस्कारः । केभ्यः ? 'अर्हद्भ्यः' शक्रादिकृता पूजां सिद्धिगतिं ।

चार्हन्तस्तेभ्यः । उक्तं च (आवश्यकनिर्युक्तौ नमस्कारनिर्युक्तौ ४०६ तमे पत्राङ्के)—

२० “अरिहन्ति वंदणनमंसणां अरिहन्ति पूयाइसक्कारं । सिद्धिगमणं च अरिहा, अरिहंता तेण बुच्चन्ति” ॥ १ ॥

नमो—नमस्कारः । केभ्यः ? 'सिद्धेभ्यः' सितं—प्रभूतकालेन बद्धं अष्टप्रकारं कर्म शुक्ल-
ध्यानाग्निना ध्मातं—भस्मीकृतं यैस्ते निरुक्तिवशात् सिद्धास्तेभ्यः इति 'बहुव्रीहिः' । यदुक्तं (आव०
नम० ४३८ तमे पत्राङ्के)—

“दीहकालरयं जं तु, कम्मं^१ से सिअमट्ठहा ।

सिअं धंतं ति सिद्धस्स, सिद्धत्तमुवजायइ ॥” ॥ २ ॥

नोधः—१. उपाध्याय श्रीसिद्धिचंद्रगणिकृत व्याख्या अने २. श्रीहर्षकीर्तिसूरिकृत टीकाको अनुवाद अही
आप्यो नथी केमके, तेनो भावार्थ श्रीअभयदेवसूरीए रचेली व्याख्याना अनुवादमा प्रकारान्तरे आवी ज जाय छे ।

१ अनेकपाः हस्तिनः ।

२ पाठान्तरम्—जंतुकम्मं से सिअमट्ठहा ।

નન્વેનમાચાર્યાદિ સા પ્રાપ્નોતિ, ક્વચિત્કાલે આચાર્યેભ્ય સકાશાદર્હદાદીના જાયમાનત્વાત્, અત એવ ચ તેપામેગાત્યન્તોપકારિત્વાત્, નૈનમ્, આચાર્યાણામુપદેશાનસામર્થ્યમર્હદુપદેશત એવ, ન હિ સ્વતઃ આચાર્યાદય ઉપદેશતોઽર્થજાપકત્વ પ્રતિપદ્યન્તે, અતોઽર્હન્ત એવ પરમાર્થેન સર્વાર્થજાપકા, તથા અર્હત્યરિપદ્રૂપા એવાચાર્યાદયોઽતસ્તાન નમસ્કૃત્યાર્હન્નમસ્કરણમયુક્તમ્, ઉક્ત ચ—

“ જ ય કોઢવિ પરિસાણ, પળમિત્તા પળમણ રજો ” તિ ॥ ૫ ॥

5

શક્ત—નો તમે એમ કહેજો તો આચાર્યોને જ પ્રથમ નમસ્કાર કરવો જોઈએ, કારણકે કોઈક કાલે અરિહત વગેરે આચાર્યો દ્વારા જ જ્ઞાપ્ય છે તેથી આચાર્યો જ અત્યત ઉપકારી છે ।

સમાધાન—એ વાત વરાવર નથી, કારણકે આચાર્યોમા ઉપદેશ આપવાનું સામર્થ્ય અરિહતના ઉપદેશમાયી જ આવે છે, આચાર્યો સ્વતઃ રીતે ઉપદેશથી અર્થોને જણાવતા નથી । (અરિહતે જે આપેલો ઉપદેશ તેના આધારે જ આચાર્યો ઉપદેશ આપતા હોય છે, પરંતુ સ્વતઃ રીતે 10 નહીં) તેથી વસ્તુતઃ અરિહતો જ સર્વ અર્થોને જણાવનારા છે । ઝઘી આચાર્ય વગેરે તો અરિહતની પર્યાદારૂપ છે, માટે તેમને (આચાર્ય વગેરેને) નમસ્કાર કરીને અરિહતોને નમસ્કાર કરવો તે અનુચિત છે । (આવશ્યકનિર્ણયક્રિયા) કહ્યું છે કે—“કોઈ પળ માળસ પર્યાદાને પ્રણામ કરીને પઠી રાજાને પ્રણામ કરતો નથી ।”

(૧) (૧)

પરિચય

15

‘જૈન આગમગ્રંથો પૈકી પાચમા અગ તરીકે પ્રસિદ્ધ ‘શ્રીવ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપિસૂત્ર’, જેનું વીજુ નામ ‘શ્રીમગતીસૂત્ર’ છે, તેમા મગલાચરણરૂપે શ્રીનમસ્કારસૂત્રના પચપરમેષ્ઠી પદોનો હલ્લેખ પ્રથમ કરવામા આવ્યો છે । તે સૂત્ર ઉપર નગાગીઠ્ઠિકાર શ્રીઅભયદેવસૂરિએ વ્યાખ્યા રચી છે । તેમાયી પાચ પદોની વ્યાખ્યા પૂરતો ભાગ અહીં લેવામા આવ્યો છે ।

‘આગમોદય સમિતિ (સૂરત) દ્વારા વિ સ ૧૯૭૪ મા પ્રકાશિત ‘શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રમ્’ 20 મા ૧ મા આ વ્યાખ્યા છપાયેલી છે । તેમા મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે પ્રાચીન અનેક હસ્તલિખિત પ્રતિઓ સાથે મેઝવીને મૂઝમા તથા વ્યાખ્યામા પાઠાતરો નોંધેલા છે । તેના આધારે આ સૂત્ર અને વ્યાખ્યા અમે અહીં મુદ્રિત કરી છે । તેની ગુજરાતીમા ભાગાનુવાદ કરીને તે પણ સાથે પ્રગટ કરેલ છે ।

આ ટીકાના કર્તા શ્રીઅભયદેવસૂરિ, શ્રીચિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા । શ્રીઅભયદેવસૂરિને 25 વિ સ ૧૦૮૮ મા આચાર્યપદ મળ્યું હતું અને સ ૧૧૨૦ થી ૧૧૨૮ સુધીમા નય અગો પર તેમણે ટીકા રચી હતી । એ સિવાય ‘પચાશક પ્રકરણ’, ‘આગમ ઓષ્ટોત્તરી પ્રકરણ’ વગેરે અનેક ગ્રંથો રચ્યાની માહિતી મળે છે ।

૧ આવૃ નિ. ગા. ૧૦૨૧ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૧૫૧ ૨ તેમની વિશેષ માહિતી માટે જુઓ ‘શ્રીઅભય દેવસૂરિ’ । લે. ૫ થા વેચરદાસ, પ્રકા. થા વાઘીલાલ એમ્. પારેણ, કપડવન ।

च पञ्चपरमेष्ठिनमस्काररूपं प्रथमस्मरणमादौ व्याख्यायते 'नमो अरिहताणं' इत्यादि । अत्र पाठत्रयम्—
अरहंताणं, अरिहंताणं, अरुहंताणं । तत्र अर्हन्ति सुरेन्द्रादिकृता पूजां इत्यर्हन्तः तेभ्योऽर्हभ्यः ।
अरीन्-रागद्वेषादीन् घ्नन्तीति अरिहन्तारः तेभ्योऽरिहन्तृभ्यः । न रोहन्ति—नोत्पद्यन्ते दग्धकर्मबीजत्वात्, पुनः
संसारे न जायन्ते इत्यरुहन्तः तेभ्योऽरुहभ्यो नमो नमस्कारोऽस्तु । प्राकृतत्वात् चतुर्थ्यर्थे षष्ठी ॥ १ ॥

5 तथा नमः सिद्धेभ्यः । 'पिञ्ज वन्धने' (पाणिनीयधातुपाठे १४७८) सितं—वद्धं प्रस्तावादष्टविधं
कर्म तद् धमिति ध्मातं—शुक्लध्यानाग्निना दग्धं—भस्मीकृतं यैस्ते निरुक्तिवशात् सिद्धाः । यद्वा सिद्धि-
गतिनामधेयं स्थान प्राप्ताः सिद्धाः । यद्वा सिद्धाः—सुनिष्ठितार्था मोक्षप्राप्त्या अपुनर्भवत्वेन सम्पूर्णार्थास्तेभ्य
सिद्धेभ्यो नमः ॥ २ ॥

तथा नम आचार्येभ्यः । स्वयं ज्ञानादिपञ्चविधाचारवन्तोऽन्येषामपि तत्प्रकाशकत्वाद् आचारे
10 साधव आचार्याः तेभ्यः । योग्यः कुशलो हितश्च साधुरुच्यते ॥ ३ ॥

तथा नम उपाध्यायेभ्यः । उप—समीपमागत्य येभ्यः सकाशादधीयत इत्युपाध्यायाः । अथवा
उप—समीपे अध्यायो—द्वादशाङ्ग्याः पठनं सूत्रतोऽर्थतश्च येषां ते उपाध्यायाः तेभ्यः उपाध्या-
येभ्यो नमः ॥ ४ ॥

तथा नमो लोके सर्वसाधुभ्यः । सम्यग्ज्ञान—दर्शन—चारित्र्यादिभिः साधयन्ति मोक्षमार्गमिति
15 साधवः । लोके—सार्धद्वयद्वीपलक्षणे पञ्चचत्वारिंशल्लक्षयोजनप्रमाणे मनुष्यलोके सर्वे च ते साधवश्च ।
यद्वा सार्वस्य—अर्हतः साधवः सार्वसाधवः, तेभ्यो नमः—नमस्कारोऽस्तु ॥ ५ ॥

एषः—पूर्वोक्तः 'पञ्चनमस्कारः' पञ्चानाम्—अर्हत्—सिद्धाऽऽचार्योपाध्याय—सर्वसाधूनां नमस्कारः—
प्रणामः, सर्वपापप्रणाशनः—(समस्तदुरित) निवारकः ।

पुनः सर्वेषां मङ्गलानां—मङ्गलकारकवस्तूनां दधि—दूर्वा—ऽक्षत—चन्दन—नालिकेर—पूर्णकलश—
20 स्वस्तिक—दर्पण—भद्रासन—वर्धमान—मत्स्ययुगल—श्रीवत्स—नन्दावर्तादीनां मध्ये प्रथमं—मुख्यं मङ्गलं
मङ्गलकारको भवति । यतोऽस्मिन् पठिते जपिते स्मृते च सर्वाण्यपि मङ्गलानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ६—९ ॥

इदं च स्मरणमनादिभूतं, यतो जिनानां चतुर्विंशतयोऽनन्ताः सञ्जाताः अनन्ताश्च भविष्यन्ति
तदा सदैवेदमेव, अतोऽनाद्यनन्तमित्यर्थः ॥

अत्र पदानि नव (९), सम्पदः अष्टौ (८), अक्षराणि अष्टषष्टिः (६८), लघ्वक्षराणि
25 एकषष्टिः (६१), गुर्वक्षराणि सप्त (७) ज्ञेयानि ॥

नागपुरीयतपोगण—राजः श्रीहर्षकीर्तिसूरिवरः ।

प्रथमस्मरणे व्याख्यां, सङ्क्षेपाद् विहितवान् सम्यक् ॥

॥ इति प्रथमस्मरणव्याख्या ॥

नमो-नमस्कार । केभ्यः 'आचार्येभ्यः' स्वयं पञ्चविधाचारवन्तोऽन्येषामपि तत्राशक्तत्वाद्
आचारे साधन आचार्यास्तेभ्य इति 'तत्पुर' । यथा (आव० नम० ४४८ तमे पत्राङ्के, विशेषा-
वश्यकेऽपि गा० ३१९०) —

“पचनिहमायार, आयरमाणा तहा पयासता ।

आयार दसंता, आयरिया तेण वुच्चति ॥”

6

‘अनुयोगहृदाचार्य’ इति हैम (अभिधानचिन्तामणा का० १, श्लो० ७८) ॥ ३ ॥

नमो-नमस्कार । केभ्यः 'उपाध्यायेभ्यः' उप एत्य-समीपमागत्य येभ्यः सक्रागादधीयन्त
इत्युपाध्याया तेभ्य इति 'तत्पुर' । यदुक्त (आव० नम० ४४८ तमे पत्राङ्के, विशेषावश्यकेऽपि
गा० ३१९७) —

“वारसगो जिणक्खाओ सज्झाओ करिओ वुहेहिं ।

त उज्झसंति जम्हा उज्झाया तेण वुच्चति ॥”

10

“उपाध्यायन्तु पाठरु” इति हेम (अभि का १ श्लो ७८) ॥ ४ ॥

नम-नमस्कार । केभ्यः 'लोके सर्वसाधुभ्यः' लोके-मनुष्यलोके सम्यगनानादिभिर्मोक्षसाधका
सर्वमत्त्वेषु समाध्वेति साधन, सर्वे च ते स्वविरकल्पिकादिभेदभिन्ना साधवश्चेति सर्वसाधवस्तेभ्य इति
'कर्मधारय' । यथा—

15

“निज्वाणसाहए जोए, जम्हा साहति साहुणो ।

समा य सज्जभूएसु, तम्हा ते सज्जसाहुणो” ॥ ५ ॥

एष पद्यनमस्कार । एष-प्रत्ययो विधीयमान पञ्चानामर्हदादीना नमस्कार-प्रणाम । स च
कीदृशः 'सर्वपापप्रणाशन' सर्वाणि च तानि पापानि च सर्वपापानि इति 'कर्मधारय' । सर्वपापाना
प्ररूपेण नाशनो-विश्वसक्त सर्वपापप्रणाशन इति 'तत्पुर' । सर्वेषां द्रव्य-भावभेदभिन्नाना मङ्गलानां 20
प्रथममिदमेव मङ्गलम् । 'होठ मगल' इति पाठस्त्वप्रामाणिक, सर्वत्र "हवइ मगल" इत्येव दर्शनात् । च
मनुष्ये । पद्यसु पदेषु चतुर्थ्येषु पट्वी । अत्र चाष्टपष्टिरक्षराणि, नव पदानि, अष्टौ च सम्पदो-
विश्रामम्यानापि, तत्र सप्त पर्यङ्कपदा, अन्त्या तु द्विपदा इति नमस्कारार्थः ॥ ६-९ ॥

(२) श्रीहर्षकीर्तिविरकिता व्याख्या ॥

प्रणिपत्य चित्तं वक्ष्ये, मत्सम्पत्तेषु विवरणं किञ्चिद् । यत्तान्मन्मतीनामपि भवति सुखेन तद्द्वये ॥ १ ॥ 25

यत् परं दिनेषु सङ्कल्पेष्वेव सुप्तोपद्रवादिदोषनिवारणार्थं च कारणादौ मुत्पदान्तर्यं च सप्त
मिन्त्रा[नि]ष्व सत्यन्ते-गुह्यन्त इति मत्सम्पत्तान्गुह्यन्ते । तेनादौ चतुर्वङ्गसंज्ञानादिभूत अनाद्यान्त

नमस्कारान्तर्गत-पदविशेषानेकार्थाः ।

(१) पण्डितगुणरत्नमुनिवरकृता नमस्कारप्रथमपदार्थाः ॥

(नमोऽर्हद्भ्यः) नमो अरिहंताणं । नमोऽर्हद्भ्य इति मुख्योऽर्थः ॥ १ ॥

(नमोऽरि-हन्तृभ्यः) अरयः-वैरिणस्तेषां हन्तारः अरिहन्तारः-सर्ववैरिविनाशकाः, चक्रवर्तिनः

इत्यर्थः, तेभ्यो नमोऽस्तु इति तत्सेवकवचः ॥ २ ॥

(नमोऽरि-हन्तृभ्यः) अथवा अरा विद्यन्ते यत्र तत् अरिचक्रं, तेन हन्तारो-वैरिविनाशकाः, चक्रवर्तिन इत्यर्थः, तेभ्यो नमोऽस्तु ॥ ३ ॥

(न-मोदा-ऽरि ह-त्राणम्) हो-जलं तस्य त्राणं-रक्षणं, सरोवरमित्यर्थः, तद् वर्तते किंभूतम् ? मोदो-हर्षः तस्य अरिरिव अरिः शोकः, न विद्यते मोदारिः-शोको यस्मात् तद् नमोदारि । नखादि-
गणान्नजोऽवस्थानम् । “प्रक्रियां नातिविस्तरा” (सारस्वतादौ) इत्यादिवत् ॥ ४ ॥

(नम ओ अरि-हं त्राणम्) अरि-चक्रं हन्ति-गच्छति प्राप्नोति इति अरिहं-चक्रधरं, विष्णुम् । ‘नम’ इति क्रियापदं पञ्चम्या मध्यमपुरुषैकवचने । किंभूतं विष्णुम् ? त्राणं शरणभूतं, तत्सेवकानाम् । ‘ओ’ इति सम्बोधने ॥ ५ ॥

(नमोदलि ह-तानं) हो-जलं तस्मात् तानो-विस्तारः उत्पत्तिः यस्य तत् हतानं-कमलम् । [तद्]
वर्तते । किंभूतम् ? ‘नमोदलि’ नमः-प्रह्वीभावः तेन उत्-प्रबला उद्धता अलिनः-अमरा यत्र एवंविधम् ।
अनुस्वाराभावः चित्रत्वात्, रलयोरैक्यं च तस्मादेव ॥ ६ ॥

(नमोदरि हन्ता-ऽऽनम्) नमो अरि० । नमं-नमत् उदरं नमोदरं, नमोदरं विद्यते यस्य तत् नमोदरि, बुभुक्षाक्रान्तोदरं भिक्षाचरवृन्दमित्यर्थः । तद् वर्तते, किंभूतम् ? ‘हन्ताणं’ हन्तशब्देन भिक्षा उच्यते । देशीभाषया हन्त-भिक्षा, तथा आनं-जीवनं यस्य [तत्] हन्तानम् ॥ ७ ॥

(न मोअ-लिह-त्राणम्) मोअशब्देन प्रश्रवणम् । ‘अँणाहारे मोअनिंवाइ’ इति प्रश्रवणस्य लिहः-पानकारी । ‘लिहीक् आस्वादने’ (सिद्ध० धा०) तस्यैवंविधकष्टकर्तुरपि त्राणं शरणं न स्यात् । ज्ञानं विनेत्युपस्कारः । “सोपस्काराणि सूत्राणि भवन्ति” इति न्यायः ॥ ८ ॥

(न मौकलि-हन्त्रा-ऽऽनम्) मौकुलिः-वायसः ‘स्वराणां स्वराः’ (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इत्यकारः । तस्य हन्ता-घातकः, तस्य आनं-जीवनं न स्यात् । लोके हि एवं रूढिः-“वायसस्य
भक्षकश्चिरजीवी स्यात् ।” तत्रायं अर्थो न समर्थः । तस्य हननेऽपि अधिकं जीवनं नैवेत्यर्थः ॥ ९ ॥

नोध पं गुणरत्नमुनिकृत-‘नमस्कारप्रथमपदार्थाः’ अने श्रीदेवरत्नसूरिए रचेल ‘पञ्चमपदगत-‘सर्व’-शब्दनी
अनेकार्थानो अनुवाद शब्दशास्त्रीओने मूलथी ज जाणी शकाय एवो छे, तेथी तेनो अनुवाद पण अहीं आप्यो नथी.

१ ‘नखादयः’ इति सिद्धहैमे (३-२-१२८)

२. ‘अलयः’ इति ख-पाठ ।

३. श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतस्य प्रत्याख्यानाभाष्यस्य पञ्चदशगाथायाश्चतुर्थचरणमिदम् । सम्पूर्णा गाथा चैवम्—
“खाइमे भत्तोसफलाइ साइमे सुंठि-जीर-अजमाइ । महु-गुड-तवोलाइ, अणाहारे मोअनिंवाइ ॥”

પરિચય

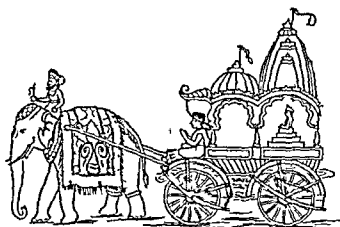
પ્રથમ ટીકાના રચયિતા શ્રીસિદ્ધિચદ્રગણિ છે, તેઓ શ્રીભાનુચદ્રગણિના શિષ્ય હતા । તેમણે સંસ્કૃત ભાષામાં અનેક ગ્રંથો અને ટીકાઓ રચી છે । તેઓ ફારસી ભાષાના પણ જાણકાર હતા અને માત્રિક હતા । સમ્રાટ અકબર અને જહાંગીરના દરબારમાં એક વિશિષ્ટ વિદ્વાન્ તરીકે આદર પામ્યા હતા^૧ ।

5

તેમણે સાત સ્મરણો ઉપર ટીકા રચી છે, તે પૈકી ‘નમસ્કારસૂત્ર’ પરની ટીકા-શ્રેષ્ઠી દેવચંદ્ર લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર પદ્મ ગ્રંથાક ૮૧ મા પ્રસિદ્ધ ‘અનેકાર્થરત્નમજૂપા’ ના પરિશિષ્ટમાં આપેલી છે, તેમાંથી ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે ।

બીજી ટીકાના કર્તા શ્રીચંદ્રકીર્તિસૂરિ (નાગોરીતપાગચઢીય)ના શિષ્ય શ્રીહર્ષકીર્તિસૂરિ છે । તેઓ સત્તરમાં સૈકાના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ હતા । તેમણે અનેક ટીકાગ્રંથો ઉપરાંત વૈદ્યક વિષયના^{૧૦} ‘વૈદ્યકસારોદ્ધાર’ અને ‘યોગચિંતામણિ’ જેવા ગ્રંથો રચેલા છે । વઢી ‘સારસ્વત-દીપિકા’ નામક વ્યાકરણ ગ્રંથની ટીકા પણ રચેલી છે ।

તેમણે સાત સ્મરણો ઉપર ટીકા રચી છે, તે પૈકી નમસ્કારસૂત્ર ઉપરની ટીકા ઉપર્યુક્ત ‘અનેકાર્થરત્નમજૂપા’ ના પરિશિષ્ટમાંથી લેવામાં આવી છે ।

૧ તેમાં વિશેષ માહિતી માટે જુઓ પ્રજાવના ‘ભાનુચંદ્રચરિત’ પ્રકાશક -સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા, અમદાવાદ ।

(नमोऽर्हद्भ्यः) अर्हन्तः-सामान्यकेवलिनः तेभ्यो नमः ॥ २० ॥

(नमोऽर्हद्भ्यः) अर्हद्भ्यः-पूज्येभ्यो मातापित्रादिभ्यो नमः ॥ २१ ॥

(नं ओ अर्हन्तं अत णं) 'ओ' इति सम्बोधने । नं-बुद्धिं अर्हन्तं-प्राप्नुवन्तं बुद्धिनिधानं मन्त्रिणम् । 'अत सातत्यगमने' (सिद्ध० धा०) । अत-जानीहि । 'गत्यर्था ज्ञानार्थाः' इति । 'स्वराणां स्वराः' (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इत्याकारः । 'णं' वाक्यालङ्कारे ॥ २२ ॥

(नमोऽर्हतः) अर्हतः-स्तुत्यान् सत्पुरुषान् [प्रति] नमः, सुग्-द्विषार्हः-सन्नि-शत्रु-स्तुत्ये इति (सिद्ध० हे० ५. २. २६) ॥ २३ ॥

(नं अर्हतः उअ) नं-ज्ञानम्, अर्हतः-प्राप्तान् श्रुतकेवलिनः । 'उअ पश्य' (सिद्ध० ८. २. २१२.) ॥ २४ ॥

10 (न-मा-ऊ-अरिहं ता अणं) नं-ज्ञानं तस्य मा-प्रामाण्यम् । उः-धारणं तस्य अरिहं-योग्यं । ज्ञानप्रामाण्यवादिनं जनं त्वं अण-वद । 'अणरण [वण-व्रण-वण-भण-अण-मण-धण-ध्वण-ध्रण-कण-क्कण-चण शब्दे]' (सिद्ध० धा०) इति दण्डकधातुः । ता-तावत् प्रक्रमे । अन्तेऽनुस्वारः प्राकृतत्वात् ॥ २५ ॥

(नमः अर्हा-ऽन्त-अणं) अर्हः-प्रान्तोऽन्तो यैः । एवंविधा 'अण'त्ति अनन्तानुबन्धिनो यस्य तम्, पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् । सम्यग्दृष्टिपुरुषं क्षायिकसम्यक्त्ववन्तं प्रति नमः ॥ २६ ॥

15 (नम उत-लिहं त्राणं) त्राणं-भोजनभाजनमण्डनयोग्यं वस्तु, तं नम-अन्तर्भूतणिगर्थत्वात् प्रहीकुरु, मण्डयेति भोजनकारिवचः । तत् किंभूतम् ? उतं-सम्बद्धं, लिहं-भोजनं यस्मात् [तत्] ॥ २७ ॥

(नमौको-ऽर्ह तार्णम्) तार्णं-तृणसमूहो वर्तते । किंभूतम् ? नमं-नमत् कुटीरप्रायं यत् ओको-गृहं तस्याहैः तृणैराच्छाद्यते गेहमिति ॥ २८ ॥

(न मोदा-ऽरि-हं तृणम्) तृणं वर्तते । किंभूतम् ? 'मोदारिहं' मोदो-हर्षः तत्प्रधाना अरयस्तान् 20 हन्ति-हिनस्ति मोदारिहम् । 'न' इति निषेधे । तृणमुखास्ते वैरिणो जीवन्तीत्यर्थः ॥ २९ ॥

(न-मोदा-ऽरि हन्त ऋणम्) ऋणं वर्तते । 'हन्त' इति खेदे । किंभूतम् ? 'नमोदारि' नं-बुद्धिः मोदः-हर्षः तस्य अरिः-वैरिभूतं वर्तते । ऋणे सति बुद्धिहर्षौ नश्यत इत्यर्थः ॥ ३० ॥

(नं मोऽरिभा-ऽतः णं) अरिभं-रिपुनक्षत्रं तत्र अतः-गमनं यस्य सः । 'अत सातत्यगमने' (सिद्ध० धा०) एवंविधो मः-चन्द्रः । नं-बन्धनं, विग्रहमित्यर्थः तम् । "णकारो निष्फले प्रकटे च" 25 (सुधा० एकाक्षरनाममाला श्लो० २२) इति वचनात् णं-निष्फलम् । करोतीत्यध्याहारः । "अरिहन्ताग्रे प्रथमैकवचनस्य व्यत्ययोऽप्यासाम्" () इति वचनादपभ्रंशापेक्षया 'स्यम्-जस्-शसां लुक्' (सिद्ध० ८. ४. ३४४.) इति लुक् । एवमन्यत्रापि ज्ञेयम् ॥ ३१ ॥

(न मोऽरि-भं आकः अ-णं) भशब्देन राशिरप्युच्यते, भवनमपि, ततो अरिभं-रिपुभवनम् । यदा मः-चन्द्रो न आकः-न प्राप्तः तदा अणं-सफलं कार्यं स्यादिति शेषः । षष्ठ्यवने चन्द्रस्त्याज्य इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

(न-मोदा ऽऽरि म त्राणम्) 'हताण' मानि नक्षत्राणि तेषा त्राण-रक्षण यस्य, सर्वनक्षत्रत्राता, चन्द्र इत्यर्थः । 'पश्यत' इति क्रियाऽध्याहारः । चन्द्र किंभूतम् ? 'नमोदरि' नो-बुद्धि मोदो-हर्ष आर-प्रापणम्, आरो विद्यते यस्य स आरी, बुद्धिमोदयो आरी । शुभे चन्द्रे हि शुभा बुद्धि हर्षश्च प्राप्यते । 'आरि' इत्यत्रानुस्वाराभावो न दोषाय, चित्रत्वात् । 'ख ध थ-ध भा ह' (सिद्ध० ८ १ १८७) इत्यादौ भकारस्य हकार कचित् आदावपि भवतीति वचनात्, बाहुलकाच्च ॥ १० ॥ 5

(न-मोदा ऽहं त्राण) त्राण-सत्पुरुषशरण वर्तते । किंभूतम् ? 'नमोदार्ह' नो ज्ञान मोदो-हर्ष तयो अहं-योग्यम् ॥ ११ ॥

(नृ-मोदहं तानम्) तान-वस्त्रम् । लोके हि तानकर्मयोगाद् वस्त्रनिष्पत्तिः । कारणे कार्योपचारात् तान-वस्त्रम् । किंभूतम् ? 'नमो अरिह' नृणा-मनुष्याणा मा-शोभा, तस्या उदहं-भृश योग्यम्, मनुज-शोभाकारि इत्यर्थः ॥ १२ ॥ 10

(नमोदरी हन्त आ-नम्) 'हन्त' इति रेदे । नम-नमत् कृश उदर यस्या सा नमोदरी कृशोदरी, स्त्री इत्यर्थः । सा 'आन' आ-समन्ताद् न-बन्धनम् ॥ स्त्रिय सर्पत्र बन्धनरूपा इति ॥ १३ ॥

(नम अर्हदाज्ञम्) 'अरिहताण' अर्हदाज्ञा प्रति नम-प्रह्वीभवेति शिष्यस्य कथनम् ॥ १४ ॥

(न मोपरि हन्ता) म शिवः । 'शिव'शब्देन मोक्षो ज्ञेयः । तस्य उपरि हन्ता-गन्ता न वर्तते कश्चिद् जीन, मुक्तेरुपरि अलोकमद्भावेन कस्यापि गमनाभावात् । 'हन्ता' इत्यत्र 'हनक्' हिसा-गत्यो ' 15 (सिद्ध० धा०) इति गत्यर्थः ॥ १५ ॥

(न म उअर इह अ-तानम्) इह-जगति अ परतस्त्र तस्य तान-विस्तार त्व 'उअ पश्य' (सिद्ध० ८ २ २११) सर्वस्मिन् जगति ब्रह्मैवास्तीति वेदान्तिमतम् । न म-विधाता, "मश्चन्द्रे [च] विधो शिवे" (श्रीसुधाकलशप्रणीतायामेकाक्षरनाममालिकाया श्लो० ३४), विधाता-जगत्कृता कोऽपि तन्मते न वर्तते इत्यर्थः ॥ १६ ॥ 20

(न मा ऊ अ रि हा-ऽतानम्) न विद्यते रा-द्रव्य यस्य तद् अरि, निर्द्रव्य कुन्मित्यर्थः । तत् किंभूतम् ? 'हताण' हो निरास तस्य अतान-लाघव यस्य तत् । निर्धनस्य गृहलाघव स्यात् । तानो-विस्तार, अतान लाघवम् । 'न मा' इति निषेधद्वय प्रकृतमर्थे तूते । 'ऊ' इति पूरणे ॥ १७ ॥

(नमोत्परिघ ता ऽऽ नम्) त-तप्कर तस्य आ-समन्ताद् न-बन्धनम् । किंभूतम् ? 'नमोत्परिघ' नमन्-आरत परतोऽपि द्वारादिषु मिलन् उत्-प्रनल परिघ-अर्गला यत्र तदेव चौरबन्धन स्यात् ॥ १८ ॥ 25

(न मा ऊ अरि-ह सन्तानम्) अरी-प्राप्नुयन् हकारो यत्र । एतावता सकार तस्मात् सन्तान इति योग्यते । तदा स(सा?)न्तान इति स्यात् । तत सन्तान मा-लक्ष्मी च ऊ-रक्षण न स्यात्, दुर्गतिपातन इति ॥ १९ ॥

१ 'गमन नास्ति' इति ख-पाठः ।

२ उअ परयेत्यर्थे धाहेम इन्द्रसूरिभिः प्राकृतव्याकरणस्य व्योपश्रुतौ निर्दिष्टेयं गायत्र्या यथा—
"उअ निचलनिष्पदा भिषिणी पतन्मि रेहद बलाभा ॥"

(नमोऽजा-ऽर्ह-ता-अणं) अजः-सर्वज्ञः तस्य अर्हः-पूजा तस्य तां-शोभां अणति-वदति उपदिशति यः तं पुरुषं [प्रति] नमोऽस्तु । पूजास्थापकः पूजार्हः स्यादित्यर्थः ॥ ४३ ॥

(न मोऽर्हा-ऽन्ता-ऽणः)

“अन्तःस्वरूपे निकटे, प्रान्ते निश्चय-नाशयोः । अवयवेऽप्यथाऽर्हन् स्यात्, पूज्ये तीर्थकरेऽपि च ॥”
(हैमे का० २, श्लो० १७१.)

5

इति वचनाद् मः-शिवोऽस्ति । किंभूतः ? ‘अर्हान्ताणः’ अर्ह-सर्वेषां योग्यम् अन्तः-स्वरूपं तस्य अण-उपदेष्टा । ‘अण शब्दे’ (सिद्ध० धा०) । “मश्चन्द्रे [च] विधौ शिवे” (सुधा० श्लो. ३४) इत्येकाक्षरनिघण्टुः । ईश्वरः सर्वपदार्थयथास्थितवादी न स्यात्, तदुक्ततत्त्वव्यभिचारात् ॥ ४४ ॥

(नमोऽजा-ऽरिहं ता-ऽणं) अजः-छागः तेन, ‘ऋक् गतौ’ (सिद्ध० धा०) इयति अजारीः-
10 छागवाहनो वह्निः शीलार्थं इन् । तं ‘हिंद् गति-वृद्धयोः’ (सिद्ध० धा०) हाययति-वर्धयतीति अजारिहः-
वह्निवर्धकोऽग्निहोत्री, तं पुरुषं नमोऽस्तु इत्युपहासः । तं किंभूतम् ? ‘ताणं’ तां-शोभाम् अणति ताणः,
वयं अग्निहोत्रिण इत्यभिमानि ॥ ४५ ॥

(न मोचां अलि-हन् अत णं) “मोचा शाल्मलि-कदल्योर्मोचा शिग्रौ” इत्यनेकार्थः (हैम०
का० २, श्लो० ७३.) मोचा-शाल्मली तां त्वं न अत । ‘अत सातत्यगमने’ (सिद्ध० धा०) मा
15 गच्छेति । यतः ‘अलिहन्’ अलीनां-भ्रमराणां हन्-गमनं, णं-निष्फलं वर्तते । ‘हनंक् हिंसा-गत्योः’
(सिद्ध० धा०) विचि रूपम् । भ्रमराणां भ्रमणं निष्फलं, सौरभरहितत्वात् । ततस्त्वं मा गच्छेति
मित्रस्योक्तिः ॥ ४६ ॥

(नमोऽरि-हतेभ्यः) अरयः-वैरिणः अष्टविधकर्मणि । यदुक्तं (आवश्यकनिर्मुक्तौ गा० ९२०ः)-

“अद्वविहं पि अ कम्मं अरिभूअं होइ सव्वजीवाणं । तं कम्ममरिं हंता अरिहंता तेण वुच्चंति ॥”

20

इति तैर्हतेभ्यः कर्मपीडितेभ्यो नमोऽस्तु । इति उपहासनमस्कारः ॥ ४७ ॥

(न मोचं अर्हत्-त्राणम्) ‘अरिहं’ अर्हन्-तीर्थकरः तस्य त्राणं-शरणं, न मोचं-न मोच्यमिति ॥ ४८ ॥

(न मोचं अर्हत्-त्राणम्) अर्हन्-तीर्थकरः तस्य त्राणं-शरणं न मोच्यम् ॥ ४९ ॥

(न मोचं अरि-ह-त्राणम्) अरि-अष्टविधं कर्म हतवन्तः ते अरिहाः-सिद्धाः तेषां त्राणं शरणं
न मोच्यम् ॥ ५० ॥

25

(न मः मोदा-ऽरि-हतानाम्) मोदारिः-शोकः तेन हताना-पीडितानां न मः-शिवं न
स्यात् ॥ ५१ ॥

(न मोदोऽरि-हतानाम्) अरिहतानां-बाह्यवैरिपीडितानां न मोदः-हर्षो न स्यात् ॥ ५२ ॥

(नमः अरि हतेभ्यः) अरि इति अव्ययं, सम्बोधने । हतेभ्यो निन्देभ्यो नम इत्युपहास्यम् ॥ ५३ ॥

१ ‘नमो० अरिभिर्हतानाम्-अष्टविधकर्मपीडितेभ्यो नमः-उपहासनमस्कारः’ इति ख-पाठः ।

२ ‘जिनः’ इति ख-पाठः ।

१. (नमोदरि-ह ता अन) ता-तावत् अन-शकट वर्तते । किभूतम्^१ 'नमो अरिह' नमोदरिह नम नमत् नीचेर्भगत् पुन ॥उत्-उच्चैर्भवत् एवविध यद् अरिचक्र ताभ्या हन्ति-गच्छति। शकट हि चक्राभ्या चलतीति ॥ ३३ ॥

२. (न मोडरि-हन्ता ण) म-ईश्वरो वर्तते । किभूतम्^२ 'अरिहन्ता' अर-शीघ्रम्, इ-काम तस्य हन्ता 'ण' अलङ्कारे ॥ ३४ ॥

३. (न ओजोऽर्ह ता-ऽण) ता-शोभा तत्प्रधानोऽण-शब्द साधुशब्दो यश्च । 'न ओजोऽर्ह' ओजो-बल तस्य योग्य न, बलेन यशो न स्यादित्यर्थ । मकारोऽलाक्षणिः । 'अण' इत्यत्र 'लिङ्गमतन्त्रम्' (सिद्ध० ८ ४ ४४५) इति क्लीप्तत्वेन न दोष ॥ ३५ ॥

४. (नामू अरमिमा-न्ता-ऽण) अरम्-अत्यर्थम् । ट्प्रान्त-हस्तिविनाशी सिंह तस्य, अण-शब्द, सिंहनाद इत्यर्थ । त त्व अय-प्राप्नुहि । इति भुमट्स्योच्यते । यतो अमू बन्धन न स्यात् । 10 'स्वराणा स्वरा' (सिद्ध० ८ ४ २३८) इत्योकार ॥ ३६ ॥

(नमोऽजारि-हन्तृभ्य) "अजश्चाग्रे हरे विष्णौ रघुजे वेधसि सरे" (हैमे का० २, श्लो० ८०) इत्यनेकार्थवचनाद् अज-ईश्वर सोऽरिर्यस्य स अजारि-कन्दर्प, तस्य हन्तृभ्यो-निराग्नेभ्यो नम ॥ ३७ ॥

५. (न मा ओ अ-लिह त्राणम्) ऋसचिद् धनवतो धर्मपराङ्मुखस्योच्यते । 'लिहीक् आस्वादने'^१ 15 (सिद्ध० धा०) लिहन लिह बाहुलकाद् भावे क । न विद्यते लिहो यस्य [तद्] अलिहम्-अभक्ष्यत्व अज-क्षिप, त्यजेत्यर्थ । अवतेद्वैद्वयर्थात् किपि औस्तस्यामन्त्रणे हे ओ ! धनवृद्ध । मा-लक्ष्मी त्राण न भवतीति, विरतिरेव त्राण स्यादिति अभक्ष्यार्थं त्यजेत्यर्थ ॥ ३८ ॥

६. (न मोच अज-लिह-तानाम्) अज-छाग त लिहन्ति भक्षयन्तीति अजलिहा । एवविधास्ता-तत्करास्तेषा मोचो-मोक्षो न स्यात् । ते कर्मभि न मुच्यन्ते इत्यर्थ । मोचन मोच इति 20 णिगन्तादर्च् ॥ ३९ ॥

(न मोचा-लिह-ता न) मोचा-कदली वर्तते । किभूता^२ लिह-भोज्य तस्य ता-शोभा यस्या सा । भोज्ये सारमृता । न नेति निषेधद्वय प्रकृताथम् ॥ ४० ॥

(न मा अर्हा ऽन्ता ण) अर्हा-पूजा तस्या अन्तो-विनाशो यस्या सा अर्हान्ता । ईदृशी मा-लक्ष्मी न भवति । लक्ष्मी सर्वत्र पूजा प्राप्नोतीत्यर्थ । 'ण' अलङ्कृतौ ॥ ४१ ॥

(न मोऽजा-डरि-हन्ता न) मातीति म 'कचिद्ध' (सिद्ध० ५ १ १७१) प्रमाणवेदी पुरुष । किभूत^३ अज-परमात्मा तस्य अरि-निषेधक, प्रतिवादीति यावत्, तस्य हन्ता निरारक । परमेश्वरयो न मन्यते त निवारयति । प्रमाणवेत्ता पुरुष, सर्वत्र स्थापयतीत्यर्थ । नञ्द्वय प्रकृत्यर्थे ॥ ४२ ॥

१ 'कर्ममुक्तिर्न स्यादित्यर्थ' इति ख-पाठ ।

२ अलङ्कारे इति ख-पाठ ।

(नःमोच-र-हन्ता ऋणम्) ऋधातोस्तप्रत्यये 'ऋ-ही-घ्रा-घ्रा (त्रोन्दनुदविन्तेर्वा)' (सिद्ध० ४. २. ७६ इति ऋणप्रयोगः । न ऋणं-क्षीणम् पुरुषं, मोचः-शिग्रुः तस्य 'र'शब्देन रसो हन्ता-घातको भवति । क्षयरोगी पुरुषः शिग्रुरसेन नीरोगः स्यादिति तात्पर्यम् । पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् 'र'शब्देन रसः । नेयं स्वमतिकल्पना श्रीजिनप्रभस्वरिरपि 'पउमाभवसुपूजा' इत्यस्यां गाथायां
 5 चतुरनुयोगीं व्याख्यायद्विरेवं व्याख्यातम्—“पउ इति पौषः । मा इति माघः । भ इति भाद्रपदः । तत्र अव इति अवमरात्रे सतीत्यर्थः । असु इति असुभिर्क्षं-दुर्भिक्षं स्यात् । पु इति पुहवी । लोगो पुहवी सोवा, तस्य ज्या ज्यानिः-हानिः स्यादित्यर्थः” । इति द्रव्यानुयोगः ॥ ६४ ॥

(न मोऽलि-हन् त्राणम्) 'नमो अरिहंताणं' अलिः-वृश्चिकराशिः, तत्र 'हनंक् हिंसा-गत्योः' (सिद्ध० धा०) हन्ति-गच्छतीति विचि अलिहन्-वृश्चिकराशिगतो मः-चन्द्रः त्राणं-विपदरक्षको न
 10 भवति । वृश्चिकराशौ चन्द्रस्य नीचत्वाद्-दौर्बल्यम् । इति गणितानुयोगः ॥ ६५ ॥

(नमः अलि-हा-ऽन्तेभ्यः) “अलिः सुरा-पुष्पलिहोः” इति (हैमे अनेकार्थे का० २, श्लो० ४८०.) वचनात् अलि-सुरा तां जहाति, अलिहं-सुरावर्जकम् । सुराया उपलक्षणत्वाद् मांसाद्यपि ग्राह्यम् । मद्यादिवर्जकं अन्तः-स्वरूपं येषां तानि अलिहान्तानि-श्राद्धकुलानि तेभ्यो नमः-उद्यमो भवतु । श्राद्धकुलानि उदितानि सन्वित्यर्थः ॥ ६६ ॥

15 (नमः अ रे हं अताणम्) कश्चिच्छैवो वक्ति, हं-अहं रे-रामविषये, नमो-नमस्कारम्, अताणं-अतनवम्, कृतवानित्यर्थः । 'र' शब्देन राम उच्यते-एकाक्षरनाममालायाम् । अतनवमिति ह्यस्तन्युत्तमैकवचनम् । अकारः पादपूरणे ॥ ६७ ॥

(नमः अ रे हं अताणम्) कश्चिज्जनो वक्ति, अहं रामे नमः नातनवम् । अकारो निषेधे “अमा-नो-नाः प्रतिषेधवाचकाः” इति माला ॥ ६८ ॥

20 (नमोऽर-भन्ता णम्) नमो अरहताणं न-बन्धनं । 'मीग्श् हिंसायां' (सिद्ध० धा०) मीनाति-हिनस्ति । उप्रत्यये नमः-बन्धच्छोटकः, बन्दिमोक्षकरः स वर्तते । किम्भूतः ? 'अरहन्ता' रः-नरः, नरः अरः-अमर्त्यः-देव इत्यर्थः । अरान्-देवान् भनक्तीति अरभन्-दैत्यः । तेभ्यः 'तायृड् सन्तान-पालनयोः' (सिद्ध० धा०) तायते इति ताः किपि । 'य्वोः प्वय्य्वज्जने लुक्' (सिद्ध० ४. ४. १२१.) इति यलोपे अरहन्ता । बन्दिमोक्षकरः-मन्त्रमण्यादिः पदार्थो दैत्यभयवारको भवति । “णं” पूरणे ॥ ६९ ॥

25 (न-मोऽरहन् त्राणम्) 'न' शब्देन ज्ञानं तच्च पञ्चसङ्ख्यम् । एतावता नं पञ्चसंख्याया मं-ज्ञानं यस्य स नमः-पञ्चमज्ञानवान् केवली 'माङ्क् मान-शब्दयोः' (सिद्ध० धा०) । मीयते इति मं-ज्ञानम् । बाहुलकाद् भावे डप्रत्यये सिद्धम् । केवली किम्भूतः ? 'अरहन्' अरां-देवाः तान् हन्ति-गच्छति-प्राप्नोति अरहन् । देवस्य सेव्य इत्यर्थः त्राणं षट्कायरक्षकश्च ॥ ७० ॥

(नमोऽगारि-हा-ज्न्ता-ज्ण) अगा-पर्वता तेषा अरि-इन्द्र तस्य हो-निगास स्वर्ग तस्य अन्त-स्वरूप, “अन्त स्वरूपे निकटे” इति (हैमे का० २, श्लो० १७१) वचनात्, त अणति-वदति य त प्रज्ञापनादिसिद्धान्तवेदिन नम-प्रणतो-ऽस्मीत्यर्थ । अगारिरित्यत्र ‘अवर्णो यश्रुति’ (सिद्ध० ८ १ १८०) न, यकारबाहुलकाद् इति ॥ ५४ ॥

(नमोऽहं त्वमत णम्) ण-ज्ञ पण्डित पुरुष त्वम् अत-जानीहि । ‘अत सातत्यगमने’ (सिद्ध० ५ धा०) । ‘गत्यर्था ज्ञानार्था’ । किम्भूतम् ? नमोऽहं प्रणामयोग्यम् ॥ ५५ ॥

(न म-उ अर्हदृणम्) ‘अरिहताण’ अर्हन्-तीर्थकर तस्य ऋण-कर्म, तीर्थकरनामकर्मैत्यर्थ । किम्भूतम् ? ‘नमो’ न-ज्ञान, म-शिव तयो ऊ प्राप्ति यस्मात् । यत् कर्मण्युदिते परमज्ञान मोक्षश्च प्राप्यत एवेत्यर्थ ॥ ५६ ॥

(नमोचरी हा-ज्न्ता) ‘नमोचरी’ नमा-नमन्ती उत्-ऊर्ध्व गच्छन्ती एवविधा तरी-नौ । 10 किम्भूता ? ‘हान्ता’ ह-जल तस्य अन्ते-प्रान्तो यस्या एवविधा न स्यात् । क्षण नमति क्षणाच्चोर्ध्व याति तथा नावा जलप्रान्तो न स्यात्, जलप्रान्ते न गम्यते इत्यर्थ ॥ ५७ ॥

(नमोऽरि हन्ता-ज्णम्) ना पुरुष तस्य म-मस्तक । किम्भूतम् ? ‘हतान’ “ह शूलिनि करे नीरे” (सुधा० श्लो० ४५) इति ह-ईश्वर तस्य ता-शोभा ता आनयति-वर्धयति [इति] हतान । नरमस्तको हि ईश्वरशोभाकर तदामरण शिवस्य वर्तते । ‘अरि सम्बोधने’ ॥ ५८ ॥ 15

(न म अज र हता-ज्णम्) अज-विष्णु, नम-प्रह्वीभव । किम्भूतम् ? ‘हतान’ हत अन-शकटदैत्यो येन तम् । ‘इ-जे-रा पादपूरणे’ (सिद्ध० ८ २ २१७) इति सूत्राद् इकारमुक्तो रेफ पादपूरणे ॥ ५९ ॥

(न मा अजोऽरिहन्ता णम्) अज-रघुतनय, अरिहन्ता-सर्ववैरिनिनाशी अमृत । ‘ण’ अलङ्कारे, ‘मा’ ‘न’ इति निषेधद्वय प्रकृतार्थम् ॥ ६० ॥ 20

(नमोद रह तानम्)-‘नमो अरहताण’ अयमपि पाठोऽस्ति । ताना एकोनपञ्चाशत्, तान-गीतगान, रह-जानीहि । ‘रहुण् गतौ’- (सिद्ध० धा०) । गत्यर्थाश्च नानार्था । तान किम्भूतम् ? ‘नमोद’ नृणा पुरुषाणा मोदो यस्मात् ॥ ६१ ॥

(नमोचय अर्हदाजाम्) अनेन पदेन अनुयोगचतुष्टय व्याख्यायते । अरहताण अर्हदाजा न मोचय । मोचा-शास्मली मोचा करोति मोचयति । मध्यमपुरुषेऽनवचने मोचयेति सिद्धम् । शास्मलि 25 तुल्यामसारा जिनाज्ञा मा कुरु । तत्त्वरूपा ता जानीहि इति चरणकरणानुयोग ॥ ६२ ॥

(नम अर्हन्नक त्राणम्) ‘अरह’ अर्हन्नक-साधु, त्राण-शरणभूत नमस्कुरु । पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् अरह-अर्हन्नकम् । इति धर्मकथानुयोग ॥ ६३ ॥

१ अनन विग्रहेण ‘नमो’ इति पदस्य कर्मविशेषणत्वे सतीति नपुसकत्वे ह्रस्वेन भाव्यम् ।

२ अत्र ‘रह’ इति रूपेण भवितव्यम्, अनुसाराभावविनत्वात् । चाद्रमते णिचोऽनित्यात्वाणिजभावे ‘रह’ इति सिद्धम् ।

वह्निवर्णसूर्यकान्तादीनि रत्नानि । उपलक्षणादन्यान्यपि रत्नानि ग्राह्याणि । तेषां गणः—समूहोऽस्ति ।
 ‘क-ग-च-ज- [त-द-प-य-वां प्रायो, लुक्]’ (सिद्ध० ८. १. १७७.) इति गलुक् । ‘पदयोः
 सन्धिर्वा’ (सिद्ध० ८. १. ५.) इति सन्धिः । यथा चक्काउ—चक्रवाकः । ‘णिश समाधौ’ (सिद्ध०
 धा०) नेशति—समाधिं करोति चित्तस्वास्थ्यं निर्मापयतीति डे नः ॥ ९१ ॥

5 अथाग्निः । (नम ओ अज—रथं त्रि-अणम्) अजः—छागः, रथः—वाहनं यस्य सः अजरथः—वह्निः
 तं त्र्यणं त्रयोऽणाः शब्दा यस्य सः, त्रिविधोऽग्निरिति कविसमयः । ‘ओ’ इति सम्बोधने । तं नम—
 प्रणमेति स्वप्ताः १४ ॥ ९२ ॥

(नमो अरहन्ताणं) नं—ज्ञानं । अरहन्ताणं—अत्यजतां पुरुषाणां उरख् भवति । ‘उरखन्खे’ ति
 गत्यर्थो दण्डकधातुः । ‘ओखणं ओग्’ विचि सिद्धम् । अन्त्यव्यञ्जनलोपे ओ—गतिर्भवतीत्यर्थः । गतिः
 10 सैव या सद्गतिः । यथा “कुले हि जातो न करोति पापं” इत्यत्र कुलं तदेव यत् सत्कुलमिति ॥ ९३ ॥
 (नं ओ तर हन् ! तां नः) हंसं अणति—श्रयति वाहनतया णिजि किपि हन् । ‘ओ’ इति
 सम्बोधने । हे हन् !—हे सरस्वति । नः—अस्माकं, नं—ज्ञानं, तां—शोभां च, तर—देहि । ‘तृ’ धातुः दाने
 वर्तते । (अन्यथा विपूर्वोऽपि दाने न प्रवर्तते) उपसर्गाणां धात्वर्थद्योतकत्वात्, तृधातौ दानार्थो-
 ऽस्तीति ॥ ९४ ॥

15 (नम् ओ अर अहर अन्त ! णं) अन्तशब्देन [पदैक] देशे [पद] समुदायोपचाराद् हेमन्त
 इति । अहर—दिनं, नमतीति नमं—कृशं, हे हेमन्तऋतो ! त्वं नमं—कृशं दिनं, अर—प्राप्नुहि । ‘णं’
 अलङ्कारे । हेमन्ते दिनलघुता इति प्रसिद्धम् ॥ ९५ ॥

(नमः अरे ह—तानाम्) “रः तीक्ष्णे” इति (विश्वशम्भुनाममालायां श्लो० १०१) वचनात्
 रं—तीक्ष्णं उष्णमिति यावत् । न रं अरं—अतीक्ष्णः, शिशिरऋतुः इत्यर्थः, तस्मिन् अरे—शिशिरऋता-
 20 वित्यर्थः । अपभ्रंशे इकारः । ‘व्यत्ययोऽप्यासाम्’ इति व्यत्ययः स्याच्च । हं—जलं तस्मात् तन्यन्ते—
 विस्तारं यान्ति, हतानि—जलरुहाणि, पद्मानीत्यर्थः । तेषां नमो नमनं—कृशता भवति । शिशिरे हि
 कमलानि हिमेन शुष्यन्तीति प्रसिद्धम् ॥ ९६ ॥

(नम् उ सुरम् हान्तास् णं) हकारोऽन्ते यस्य स हान्तः । सकार इत्यर्थः । तेन असति—शोभते
 हान्तास् । एवंविधो रभ्शब्दः । पुनः किम्भूतः ? ‘उ’ ‘अ’ उकारेणासति—शोभते उ अष् ‘अन्त्य-
 25 व्यञ्जनस्य’ (सि० ८. १. ११.) इति षलोपः । उरह् (हः) इति शब्दः स सकारयुक्तः क्रियते तदा
 सुरह इति जातम् । कोऽर्थः ? सुरभिः—वसन्तऋतुः, तमाचष्टे स्तौति इच्छति वा यः पुरुषः स सुरम् णिजि
 तलोपे सिद्धम् । किप् लोपश्च । उ अरह् इत्यत्र अन्त्यव्यञ्जनलोपः । सुरभ्शब्देन वसन्तस्तावकः पुरुष
 इत्यर्थः । “णः प्रकटे निष्फले च” (सुधा० श्लो० २२) वचनात् णं—प्रकटं यथा स्यात् तथा नम्
 स्यात्, नमतीति नम्—प्रह्वीभावः, उद्युक्तः सर्वकर्मणीत्यर्थः ॥ ९७ ॥

30 (न मोदः रः हा—ऽन्तानः) “रः तीक्ष्णे” (विश्व० श्लो० १०१) इति वचनात् । रः—उष्णः
 ग्रीष्मऋतुरित्यर्थः । किम्भूतः ? हं—जलं अन्तं आनयतीति हान्तानः, ग्रीष्मे जलशोषः स्यादित्यर्थः ।
 मोदयतीति मोदः । एवंविधो न । ग्रीष्मः [प्रायः] परितापकरत्वान्न मोदकृत् ॥ ९८ ॥

(न मा ऊ अरहन्तेभ्य । अकार रियन्तीति डे अरा । 'रित् गतो' अकारप्रापका । हकारोऽन्ते येषा ते हान्ता । अकारादयो हकारान्ता वर्णा -इत्यर्थः । 'नमो' न-ज्ञान, मा-शब्द 'भाङ्क् मान-शब्दयो' (सिद्ध० धा०) इति तयो औ -अवगमन भवति । अव धातुरवगमनार्थेऽपि वर्तते । अत्र ऊ भावे क्प् । 'अरहताण' इत्यत्र -चतुर्थी ज्ञेया । वर्णेभ्यो ज्ञान शब्दावगमश्च स्यादित्यथ ॥ ७१ ॥

(नमोदरा-भक्-त्राणम्) त्राणशब्देन बृहत्पूषिकोच्यते जैनमुनिभाषया । ये लोके मण्डका इति प्रसिद्धा ते साधूना त्राणका इति । त्राणानां समूहो त्राणम् । समूहार्थे, अण् । त्राण किम्भूतम् ? नम-नमत् उदर यस्या सा नमोदरा-बुभुक्षा ता भनक्तीति क्प् ॥ ७२ ॥

(न मोकरह ता-ऽऽन) "मूको दैत्याऽनागूदीनेषु इत्यनेनार्थसङ्ग्रहः । (हैमे का० २ श्लो० ३) मूकानां समूहो मौकम् । 'पथया समूहे' (सिद्ध० ६ २ ९) इत्यण् । 'रह त्यागे' १० (सिद्ध० धा०) मौक रहति मौकरहो न स्यात् । क ? ता-रक्ष्मीं आनयतीति-तान । धनोपार्जक दीनसमूहवर्जको न स्यात् । दीनसमूह प्रीणयतीति स दीनै सेव्यत इत्यर्थः ॥ ७३ ॥

(नमो-गा ण-रहन्त) "ण प्रगटे निष्फले च प्रस्तुते ज्ञान-बन्धनयो" इति (सुधा०) एकाक्षरनाममाला (श्लो० २२) वचनात् ण-बन्ध कर्मबन्ध इत्यर्थः । त रहन्त-त्यजन्तः पुरुषा 'नमोगा' स्यु । नम-नमस्कार, गच्छन्ति-प्राप्नुवन्तीति नमोगा-नमस्कारार्हा स्युः ॥ ७४ ॥ १५

(नमोच ण-रहन्त) ण-ज्ञान, रहन्त-प्राप्नुवन्तः पुरुषा 'नमोच' स्युः । नमन्तीति डे ना-प्रणामकारिण तान् मोचयन्ति-ससाराद् नमोच, णिगन्तात् क्प् । 'रहु गतो' (सिद्ध० धा०) रहन्त इत्यत्रानुस्वारभावश्चित्रत्वात् ॥ ७५ ॥

(न मा ऊ अरहन्त ण) 'णसि कौटिल्ये' (सिद्ध० धा०) नसन न-कौटिल्यम् । अरहन्त-अप्राप्नुवन्तः पुरुषा ण-प्रकट यथा स्यात् तथा, अरन्ति-दीप्यन्ते इति किपि ऊ । प्राकृत-२० त्वाज्जिखलक् 'सम्-जम्-शसा लक्' (सिद्ध० ८ ४ ३४४) अपभ्रंशे-व्यत्ययश्च' (सिद्ध० ८ ४ ४४७) इति भाषाव्यत्ययात् प्राकृतेऽपि ॥ ७६ ॥

(न मोऽरि-हन्ता आ न) मृद करोति णिजि अचि म-कुम्भकारोऽस्ति । किम्भूत ? अरि-चक्र तेन अहते-दीप्यते अरिहन्ता सेर्लुक् । न न भवतीति भवत्येवेत्यर्थः । आ पादपूरणे ॥ ७७ ॥

(न मोक्-रहन्तानाम्) मोक्-कार्यिकीं रहन्ताण-त्यजता परिष्ठापयता साधूना नो भवति २५ अविधिना त्यजता न-कर्मबन्ध, विधिना त्यजता तु न-ज्ञान स्यादिति विवक्षयार्थद्वयम् ॥ ७८ ॥

अथ चतुर्दशस्वमवर्णनम्—(नम-करी ऋण-हन्ता ण) नम-प्रह्वीभाव सौम्यत्वमिति यावत्, तेन अवति-दीप्यते । अव धातुरेकोनविंशत्यर्थेषु । तत्र दीप्यर्थोऽप्यस्ति । नमश्चासौ करी-हस्ती । सोम्यो गज इत्यर्थः । सोऽदु खहेतुत्वात् ऋण-दु ख, कारणे कार्योपचारात् हन्ति-विनाशयति । अण-

हन्ति-गच्छति आचार्यतया प्राप्नोति अदलहन्ता-सुराचार्यः, जीव इत्यर्थः । किम्भूतः । 'आनः' आ समन्तात् तः-ज्ञानं यस्मात् स आनः-ज्ञानदाता । किम्भूतः सन् ? 'नमः' नः-बुद्धिः पञ्चमं भवनं तत्र 'मदुङ् स्तुति-मोद-मद-स्वप्न-गतिषु' मन्दते-गच्छति नमः उपप्रत्यये सिद्धम् । लभे हि पञ्चमभवनस्थो गुरुर्ज्ञानदाता स्यादिति ॥ १०५ ॥

5 अथ शुक्रः । (नम उन्द-ल-भं तानम्) 'तानः' तकारस्य षोडशव्यञ्जनत्वात् तशब्देन षोडश उच्यन्ते । 'अषी असी गत्यादानयोश्च' (सिद्ध० धा०) इत्यत्र चानुकृष्टदीप्त्यर्थाद् 'अस्' धातोः क्पि अस् इति रूपम् । असः-दीप्तयः किरणा इति यावत् । ततः ताः-षोडश, असः-किरणाः तेषां नः-बन्धो योजना यस्य स तानः-शुक्रः । सन्धौ, दीर्घे 'अन्त्यव्यञ्जनस्य' (सिद्ध० ८. १, ११.) इति सलोपे प्राकृते रूपसिद्धिः । व्यञ्जनैश्च सङ्ख्याप्रतिपादनं ग्रन्थप्रसिद्धम् । यदुक्तं आरम्भसिद्धौ-

10 "विद्युन्मुख १-शूला २-शानि ३-केतूल्का ४-५-वज्र ६-कम्प ७-निर्घाताः ८ ।

ड ५-ज ८-ढ १४-द १८-ध १९-फ २२-व २३-भ २४ सङ्ख्ये रविपुरत उपग्रहा धिण्ये ॥" इत्यादि । "षोडशार्चिदैत्यगुरुः" इति (अभिधान० का० २, श्लो० ३४) वचनात् तानः-षोडशकिरणः, शुक्र इति यावत् । तं शुक्रं नमः धातूनामनेकार्थत्वाद् भजस्वेत्यर्थः । किम्भूतम् ? ऊ-अरहं । 'उन्दैप् क्लेदने' (सिद्ध० धा०) उनत्ति-रोगैः क्लिन्नो भवति उन्दः तस्य । 'लश्र्यामृते' इति (सुधा० श्लो० ३९)

15 वचनाद् लः-अमृतं तं भवतेऽन्तर्भूतगणित्वात् 'भूङ् प्राप्तौ' [सौत्रधातुरयम्, 'भूङ् प्राप्तौ णिङ्' सिद्ध० ३-४-१९] धातोः प्रापयति डे रूपं उन्दलभः तम् ; रलयोरैक्यम् । रोगार्तस्य हि शुक्रोऽमृत-दाता सञ्जीवनीविद्या शुक्रस्यैवेति तद्विदः । अथवा "भश्चालिशुक्रयोः" इति (सुधा० श्लो० ३३) वचनाद् भः-शुक्रः । अरः-शीघ्रगामी चासौ भश्च अरभः तं नमः-सेवस्व । उ इति सम्बोधनम् । किम्भूतं भम् ? 'तानं' शुभकार्याणि तानयति-विस्तारय[ती]ति तानः तम्, शुक्रो हि शीघ्रगामी अनस्तमितः

20 शुभः, शुभकार्याय भवति ॥ १०६ ॥

अथ शनिः । (नमोऽरं हन्ता आनम्) "आरः क्षितिसुतेऽर्कजे" इति विश्वप्रकाश (रवर्गे २२) वचनाद् आरः-शनिः । 'स्वराणां स्वराः' (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इति प्राकृते अर इति जातम् । अथवा अरः कथम्भूतः ? 'आनः' अकारस्य नः-बन्धो यत्रेत्यनया व्युत्पत्त्या आर इति जातम् । आरं-शनिं नमोऽस्तु इत्युपहासनमस्कारः । यतो हन्ता-जनपीडकः तस्माद् हे आर ! त्वां नमोऽस्तु इत्यर्थः ॥ १०७ ॥

25 अथ राहुः । (न-म उदरहः तानः) 'उदरह' उदरेण हीयते उदरहः-राहुः । राहुस्तु उदर-हीनः, शिरोमात्ररूपत्वात्, तस्य । किम्भूतः ? 'नमः' 'नशौच् अदर्शने' (सिद्ध० धा०) नश्यतीति डे नः । एवंविधो मः-चन्द्रो यस्मात् सः, उपलक्षणत्वात् सूर्योऽपि । राहुस्तु चन्द्र-सूर्यौ सते इति राहोश्चन्द्रनाशः । पुनः किंविशिष्टः ? 'तानः' तः-युद्धं तस्य नः-बन्धो रचना यस्मात् स तथा । राहुसाधनापूर्वं [सूर्यशशिभ्यां] युद्धं क्रियते इतीदं विशेषणं युक्तिमत् ॥ १०८ ॥

(नमोऽर हन्तान) उ अर । कोऽर्थः ? । ऋत्वर 'रह त्यागे' (सिद्ध० धा०) रहते त्यज्यते इति भावे डप्रत्यये र-निन्व, न र अर-उत्तम इत्यर्थः । ऋतुपु अर-उत्तम ऋत्वर, सर्वऋतुप्रधान इत्यर्थः । स क इति विशेषणद्वारेणाह-'हन्तान' ह-जल, तानयति-विस्तारयति हन्तान । वर्षा-ऋतुरित्यर्थः । किम्भूतः ? 'नम' नमति-प्रह्वीकरोति खोपमान् सर्पजनान् करोति अन्तर्भूतणिगर्थत्वाद् नम् । सर्वज्यापारप्रवर्तक इत्यर्थः ॥ ९९ ॥

(नम अरहा-ऽन्त 'न) 'अरहन्त०' आप-जल । 'रह त्यागे' (सिद्ध० धा०) रहन्ति-त्यजन्ति मुञ्चन्तीति अरह-मेधा, तस्य (तेषां) अन्त-विनाशो यस्मात् स अरहान्तो-धनात्यय, शरद् इत्यर्थः । हे अरहान्त ! हे शरत् ! त्व । न निषेधे । 'नम' इति क्रियापदम् । मा नम-मा कृशीभव । शरदोऽतिरमणीयत्वादेवमुक्तिः ॥ १०० ॥ इति पङ्क्तयः सम्पूर्णाः ॥

अथ नव ग्रहा वर्ण्यन्ते । तत्र सूर्य-चन्द्रो पूर्व, तत्रापि चन्द्र प्रथम सिद्धान्तवेदिना मते । 10 (नमोऽरम त्राणम्) "र तीक्ष्णे" इति (विश्व० श्लो० १०१) वचनाद् र-तीक्ष्ण, न र अर, शीत इत्यर्थः । अरा-शीता, भा-कान्ति यस्य स अरम-शीतगु त नमोऽन्तु । चन्द्र किम्भूतम् ? त्राण-शरण, सर्वनक्षत्राणां ग्रहाणां च नायकमित्यर्थः ॥ १०१ ॥

अथ सूर्य । (नमो च रम ता-ऽऽनम्) रा-तीक्ष्णा, भा-कान्ति यस्य स रम सूर्य इत्यर्थः । रभाय-सूर्याय नम । 'व्यत्ययोऽप्यासात्' [आसा] विभक्तीना व्यत्ययोऽपि स्यादिति वचनात् चतुर्थ्यर्थे 15 द्वितीया । च, पूर्वोक्तार्थसमुच्चये । किम्भूताय रभाय ? 'तानाय' । "तकारस्तस्करे युद्धे" (सुधा० श्लो० २३) इत्येकाक्षरवचनात् ता-चौरा तेषां आ-समन्ताद् न-बन्धन यस्मात् स तान तसै । सूर्योदये हि चौराणां बन्धन भवति ॥ १०२ ॥

अथ भौम । (न मौ अर । हन्ताऽऽन !) हे अर ! । अर किम्भूतः ? 'आन' अकारस्य न-बधो यत्र, एतावता आर-कुज । किम्भूतः ? 'हन्त' ह-जल तस्य अन्तो यस्मात् स तथा, 20 एवविधो न, जल्लाता इत्यर्थः । किम्भूत सन् ? 'मौ' "मश्वन्दे [च] विधौ शिवे" इति (सुधा० श्लो० ३४) वचनात्, म-चन्द्र, त अवति-प्राप्नोति किपि मौ । चन्द्रयुक्तो हि भौमो वर्षाकाले शुष्टिः ॥ १०३ ॥

अथ बुध । (न मौजो रै० भ तान) म-ब्रह्मा । स अवति-देवतात्वेन स्वामी भवति किपि मौ । स्वाम्यर्थ 'अव' धातु । ततो मौ-रोहिणीनक्षत्र, तस्मात् जायते इति मौज-बुध । "श्यामाहो 25 रोहिणीमुत" इति (अमिधान० का० २, श्लो० ३१) वचनाद् 'रिह' रा-धन, तदेव भ-भवन, धनभवनमित्यर्थः । तत्र गत इति शेषः । 'तान' ता-लक्ष्मी आनयतीति तान एवविधो न ? किन्तु एवविध एवेति काकूत्तया व्याख्येयम् । धनभवनस्यो हि बुध-लक्ष्मीप्रद इति ज्योतिर्विदः । रेशब्दस्य 'एत एव' (सिद्ध० ८ १ '१४८) 'स्वराणां स्वरा' (सिद्ध० ८ ४ २३८) इतीकारः ॥ १०४ ॥

अथ गुरु । (नम अ-र-हन्ता आ-न) "लक्ष्मायते" इति (सुधा० श्लो० ३५) 30 वचनाद् र-अमृतम्, अदनम् अद-भोजनम्, अदे-भोजने, र-अमृत येषां ते अदला-देवा, तान्

अथ प्रकारान्तरेः साधुगुणविशेषप्रकटीकरणार्थं प्राकृतभाषामयं 'सञ्च' इति पदं विव्रीयते ।

३. सार्वः । सार्वो जिनस्तस्येमे सार्वः । ते च ते साधवश्च सर्वसाधवः । जिनोक्तद्रव्य-भाव-
लिङ्गधारिणो जैनमुनय इत्यर्थः । अस्यामवसर्पिण्या श्रीपुण्डरीकाद्याः ।

“ पंच य पुत्तसयाइं, भरहस्स य सत्त नत्तूयसयाइं ।

सयराहं पव्वइया, तम्मि कुमारो समोसरणे ॥ ५ ॥”

४. शर्वो रुद्रस्तत्समाः । अनङ्गस्य तथा राग-द्वेष-मोहरूपत्रिपुरु [पैः] वा भस्मीकरणात् ।
सकलकर्मशत्रून् प्रति संहारमूर्तित्वाद् वा । शर्वा इव शर्वाः, ते च ते साधवश्च गर्वसाधवः ।
भावसाधुशिवकुमारवत् ।

“ धत्तो सो सिवकुमरो, जो पणसयइत्थिअगिक्कुंडम्मि ।

वसमाणो वि न दद्धो, मयणाइरिऊण संहरणो ॥ ६ ॥”

५. श्रव्याः । श्रोतुमुचिता दाक्षिण्य-क्षान्त्यादिगुणैः श्रवणीयचरिताः, ते च ते । श्रीचण्डरुद्रा-
चार्यशिष्यादिवत् ।

“ केइ सुसीला सुहम्माइ सज्जणा गुरुजणस्स वि सुसीसा ।

विउलं जणंति सद्धं, जह सीसो चंडरुदस्स ॥ ७ ॥”

६. श्राव्याः । श्रावणीयचरित्रा अन्येषां प्रत्यनीकनिराकरणेन प्रव[च]नप्रभावनादिभिः ।
विष्णुकुमारादिवत् ।

“ जो तित्थस्स पभावणमकासी वेउव्विदेहलद्धीए ।

तं विण्हुं गयतिण्हं, नमामि पत्तं सिवपुरम्मि ॥ ८ ॥” (२-२२) *

७. सव्याः । अनुश्रोतः सुखात् संसारसागरात्, कष्टानुष्ठानपरतया प्रतीपगामित्वात् प्रतिकूल
२० भवाद् वामगामिन इत्यर्थः ।

“ अणुसोअसुहो लोओ, पडिसोओ आसवो सुविहियाणं ।

अणुसोओ संसारो, पडिसोओ तस्स उत्तारो ॥ ९ ॥”

मृगापुत्रादिवत् ।

“ दड्ढूण समणमणहं सरित्तु जाइं य भवविरत्तमणो ।

अणुचरिउं मियचरियं, मुक्खं पत्तो मियापुत्तो ॥ १० ॥” (५-९३)

८. सान्ध्याः । सां लक्ष्मीं विविधलब्धिरूपां तदनुपजीवकत्वेन व्ययन्ति संवृण्वन्तीति सान्ध्याः ।
श्रीसनत्कुमारचक्रिसाध्यादिवत् ।

१ उपदेशमाला १६७ * अहीं गाथाओना () आवा कौसमां अंक आप्या छे ते श्रीधर्मघोषसूक्तित
'ऋषिमंडलप्रकरण'ना छे । तेमा प्रथम अंक विश्रामनो अने बीजो अंक गाथानो समजवो । जेम बीजा विश्रामनी आ
वाबीसमी गाथा छे, तेम अहीं वधे समजवुं । २ श्रीदशवैकालिकसूत्रम्, चूलिका २, गा० ३

अथ केतु । (न मा उदरह-त-ऋणम्) उदरह-राहु । पूर्ववद् व्याख्या । तस्य त-पुच्छ
केतु । “तकारस्तासक्रे युद्धे क्रोडे पुच्छे च” (सुधा० श्लो० २३) इत्येकाक्षरवचनम् । केतुस्तु राहु-
पुच्छत्वेन ज्योतिर्विदा सम्मत । यत-“तत्पुच्छे मधुहाया आपहुःख विपक्षपरिताप” (नीलकण्ठ्या १)
अत्र तत्पुच्छ इति राहुपुच्छ, केतुरित्यर्थ इति ताजिके । हे उदरह [त] १ त्व ऋण-ऋणवदाचर ।
मा निपेधे । ऋण यथा दु खदायि तथा, केतुरपि उदित सन् जनपीडाकर, तत् एवमुच्यते । त्व मा ऋण ।
नकारोऽपि निपेधार्षे । “द्विर्नद्ध सुनद्ध भवति” इति निपेधद्वय विशेषेण निपेधाय इति ॥ १०९ ॥
अथ नम रसा वर्ण्यन्ते । तत्र पूर्वं शृङ्गाररस । (नमोदरि ! हन्त अण) यथा कश्चित् कामी
कुपितकामिनीप्रसन्नचित्ते वक्ति हे नमोदरि !-हे कृशोदरि ! त्व अण-वद । हन्तेति कोमलमन्त्रणे ।
नम-नमत्, कृश उदर यस्या सा नमोदरी-शामोदरी तस्या सम्बोधनम् ॥ ११० ॥

इति नमस्कारप्रथमपदार्थाः ॥

10

५० हर्षकुलगणिपादकृता ५० समयकलशस्य लघुशिष्येणालेखि (पत) ।

(२) आगमिक-श्रीदेवरत्नसूरिरचिताः

नमस्कारमन्त्रान्तर्गत-‘नमो लोए सज्वसाहूण’ पञ्चमपदगत ‘सज्व’ शब्दस्यानेकार्था ।

॥ १ ॥ श्रीगुरुभ्यो नम ॥

श्रीवीरजिन नत्वा, पञ्चमपरमेष्ठिपदगत किञ्चित् ।

15

कुर्वेऽर्थलेशदीपनमात्मनि साधुत्वपरिवृद्धये ॥ १ ॥

नमो लोए सज्वसाहूण । नमो लोके सर्वसाधुभ्य । तत्र ‘नमः’ इति प्रहृत्वार्थेऽव्ययम् ।
लोकेऽर्धतृतीयद्वीपसमुद्रादिलक्षणे, ऊर्ध्वं तिर्यग्धोलेऽलक्षणे वा वर्तमानेभ्य ।

१ सर्वे सकलाश्च ते साधवश्च सर्वसाधव ॥

“केवल्लिणो परमोही, विउल्लमई सुयहरा जिणमयग्गि ।

20

आयरिय-उवज्झाया, ते सज्वे साहुणो सरण ॥ २ ॥

त्वउदस-दस-नवपुज्जी, हुवालसिक्कारसणिणो जे-य ।

जिणकम्पाऽऽह्वालदिय, परिहारविसुद्धिसाह य ॥ ३ ॥

खीरासन् महुआसव, सभिन्नत्तोय-कुट्टबुद्धी य ।

चारण वेउज्जि-पयाणुसारिणो साहुणो सरण ॥ ४ ॥”

25

इति गाथात्रयोक्ता, उपलक्षणादन्येऽप्यशेषविशेषनन्त । अथवा-

२ सर्वे च ते सामायिकादिविशेषणा प्रमत्तादय पुलकादयो जिनकल्पिक-प्रतिभाकल्पिक-
स्वविरकल्पिका स्थितास्थितकल्पिक-कल्पातीतभेदा । प्रत्येकबुद्ध-स्वयबुद्ध- [बुद्ध] बोधितभेदा । भार-
तादिविभेदा सुखम-दुःखमादिशेषिता वा साधव सर्वसाधव, तेभ्य सर्वसाधुभ्यो नमोऽस्त्विति
क्रियासदृक् इति ॥

30

“जस्स समयाइवासिय, वित्ताहरिणोवि सुकयपरिणामो ।

रहकारमुणीण गइं, पासूँ सो जयउ राममुणी ॥ १९ ॥”

१४. सव्याः । ‘षडौच् प्राणिप्रसवे’ सूयन्ते जन्यन्ते जनन्या नरजन्मना एते एव महासत्त्वाः स्वप्राणप्रहाणमप्यादृत्य षड्जीवनिकायरक्षापरत्वेन भुवनोपकारिण इति सव्याः वरदत्तादिसाधुवत् ।

“तह होज्जेरियासमिओ, देहे वि अमुच्छिओ दयापरमो ।

जह संथुओ सुरेहिं वि, वरदत्तमहाभागो ॥ २० ॥”

१५. सव्याः । ‘सूँ प्रसवैश्वर्ययोः, सूयन्ते दुःखाकारकाः सन्तः देवेन्द्रादिभिरपि वन्द्यत्वेन ईश्वरीक्रियन्ते इति सव्याः । दशार्णभद्रराजर्षिवत् ।

“वदे दसण्णभइं, समसीसाए अहो सुरिंदस्स ।

गहिऊण तहा विरइं, जेण पइत्ता सुनिवूढा ॥ २१ ॥”

१६. सार्वार्वाः । सां लक्ष्मीं चक्रवर्त्यादिसंपदमपि । ‘अर्व्वं भर्व्वं शर्व्वं हिंसायाम्’ अर्व्वन्ति हिंसन्ति दूषयन्ति त्यजन्तीति सार्वार्वाः । स्वयमाभरणोत्तारणसमये श्रीभरतचक्रयादिसाधुवत् ।

“भरहमहारायरिसिं, गिहिवेसुप्पन्ननाणवररणं ।

दसहि सहस्सेहि समं, निक्खंतं वंदिमो सिरसा ॥ २२ ॥” (१-४)

१७. शर्वाः । ‘शौच् तक्षणे’ शानं शा तनूकरणं, जीवानां परितापजननं तमर्व्वन्ति स्वदेह-
वाधयाऽपि स्फेद्यन्तीति शर्वाः । सेतार्यादिसाधुवत् ।

“नवपुव्वी जो कुंचगमवराहिणमवि दयाइ नाइक्खे ।

तं नियजीयत्तिरविकखं, नमामि मेयज्जमंतगडं ॥ २३ ॥” (५-८६)

१८. एवं सार्वार्वाः । ‘षौच् अन्तर्कर्मणि’ शानं सा किप्, अन्तर्कर्म प्राणिनां हिंसेत्यर्थः । तामर्प्यव-
न्तीति सार्वार्वाः । कटुतुम्बकभोजिधर्मरुचिमुन्यादिवत् ।

“गुट्ठीभत्ते मासस्स, पारणए रोहिणीइ कडुतुवं ।

दिन्नं दयाइ भुत्तुं(त्तं), धम्मरुई मुत्तिमणुपत्तो ॥ २४ ॥” (५-१२३)

१९. शर्वाः । ‘अर्व्वं भर्व्वं शर्व्वं हिंसायाम्’ शर्व्वन्ति-हिंसन्ति परीषहादिशत्रूनि । शर्वाः ।
रुद्रवा चीति शर्व्वशब्दः ‘शृ हिंसायाम्’ वे प्रत्यये सिद्धः । दृढप्रहारिसाधुवत् ।

“छम्मासनिराहारो, तवसोसियघोरकम्मपब्भारो ।

सिद्धिसुहं संपत्तो, दढप्पहारी महासत्तो ॥ २५ ॥”

२०. शर्व्याः । शरं बाणं कुर्व्वन्ति व्यापारयन्तीति णिजि किपि प्रथमा-बहुवचने जसि शरः,
बाणक्षेपेण युद्धकारका इत्यर्थः । तान् व्ययन्ति संवृण्वन्तीति शर्व्याः । सङ्ग्रामनिषेधका इत्यर्थः ।
द्रविडवालि(रि)खिलनृपयुद्धवारकचारणश्रमणवत् ।

‘सो वि य सणकुमारो, सञ्जिह्जइ जोइ तहासमत्थो वि ।
मोत्तूण दब्बरोगे, विकिच्छगो भावरोगाण ॥११॥”

९ सार्वार्णः । सह अर्पणा तुरङ्गमेन वर्तते ते सार्वार्ण । सार्वार्ण इव सतुरङ्गा इव शीघ्र
भवपथोलङ्घनेन लोपात् सार्वसाधव । गयसुकुमालादिवत् ।

“वदामि नेमिसीस, वयदिणगहिणगराडवरपेडिभ ।

5

सोमिलकयउवसग्ग, गयसुकुमाल सिव पत्त ॥१२॥” (३-३२)

१० सार्पाः । सार तत्त्वोपदेशमाचष्टे णिजि सारयतीति सार जिनो गुरुर्वा । त वान्ति
गच्छन्ति भवोद्विग्ना सन्त शरणतया सेवन्ते इति सार्वा । रामपुत्रकुब्जानारु-हल्ल-विहल्लादिवत् ।

“जल्लणाओ नेमिसीस चि, भणतो जभणहिं उक्खित्तो ।

सिरिकुज्जवारयमुणी, रामसुओ जयउ सिद्धि गओ ॥१३॥” (३-४७)

10

“सामिस्स वय सीस चि, चत्तेरा सुरीइ साहरिया ।

सेयणए रयणाए, उववने हल्लय-विहल्ल ॥१४॥” (५-१४६)

“कयगुणरयणा इकारसग्गिणो सोल-वारवरिसवया ।

हल्लु जयते पत्तो, अर्रो अरराइयविमाणे ॥१५॥” (५-१४७)

११ सव्याः । वि[] पक्षी तस्य आ लक्ष्मी व्या, तया सह वर्तन्ते इति सव्या ।

15

“सनिहिं च न कुब्बिज्जा, लेवमायाइ सजए ।

पक्खीपत्त समादाय, निखेक्खो परिच्चए ॥ १६ ॥”

इति वचनादल्पसङ्गतया लघुभूतविहारिण पक्षिसमा इत्यर्थ । नमिराजर्षिवत् ।

“सुह वसामो जीवामो, जेसि मो नत्थि किचण ।

मिहिलाए डडझमाणीए, न मे डडझइ किंचण ॥ १७ ॥”

20

१२ स्वद्धाः । सुप्तु शोभन कृपामयचित्ततया सयत्नं यथा स्यात् । अप्सु जलेषु नद्याचुत्तरण-
समये वान्ति गच्छन्तीति स्वद्धा । अनिकासुतगुरुवत् ।

“जाय पयागतिथ, देवेहि कयाइ(ए) जत्स महिमाए ।

गगाए अतगड, त वदे अनियापुत्त ॥ १८ ॥” (५-१२२)

१३ शव्याः । ‘इ ङु ङु शु शु शु गतौ’ शुश्रूयन्ते गम्यन्ते शान्ततया मृगादिभिरपि आश्री-
यन्ते इति शव्या । बलदेवमुन्यादिवत् ।

25

२६. स्त्राव्याः । स्त्रावो ह्यः कर्ममलगालनं स्व-परेषां दुष्टरक्तस्त्राववत्, तत्र साधवः 'तत्र साधौ' यः, स्त्राव्याः कर्ममलापनयनसमर्था इत्यर्थः । प्रदेशिराजप्रतिबोधककेशिकुमारवत् ।

“बहुसुक्त्वसयसहस्साण, दायगा मोयगा दुहसयाणं ।

आयरिया फुडमेयं, केसि पएसी य ते हेऊ ॥ ३४ ॥”^१

२७. श्राव्याः । श्रावः सिद्धान्तस्य श्रवणं वा परेषां प्राणिनाम् । तत्र साधवः, 'तत्र साधौ' यः, ते श्राव्याः । शकुनिकानमस्कारदातृसाध्वादिवत् ।

“भरुअच्छे करुणाए, जइ स मुणी सउणीयाए नवकारं ।

न हु सार्वितो तो कह, सुदंसणा हुज्ज जयपयडा ॥ ३५ ॥”

२८. शार्वाः । शर्वः शिवः, तस्येमे शार्वाः । इन्द्रियसुखाऽनिन्द्रियसुखरूपकामतत्त्व-शिवत्वप्रधाने 10 जगति लोकरूढ्या शिवपक्षीया एते साधवः मोक्षसुखाकाङ्क्षिण इति हृदयम् । जम्बूस्वामिवत् ।

“रूवेण जोव्वणेण य, कन्नाहिं सुहेहि वरसिरीए य ।

न य लुभंति सुविहिया, निदरिसणं जंबुनामु चि ॥ ३६ ॥”^२

२९. शव्वाः । शवन्ति शब्दं कुर्वन्ति । जीवन्तमपि छागादिकं गलामोटनादिना निर्जीवं 'जे णिये' 15 क्षिपि, ते शवाः याज्ञिकादयः तान्, 'वांक् गति-गन्धनयोः' गन्धनं परदोषोद्धटनं, वान्ति दूषयन्तीति ते शव्वाः । दत्तमातुलश्रीकालिकाचार्यवत् ।

“दत्तेण पुच्छिउ जो, जन्नफलं कालओ तुरमिणीए ।

समयाइ आहिणं, सम्मं बुइअं भयंतेणं ॥ ३७ ॥”^३

यज्ञानां नरकं फलम् ।

३०. शव्वाः । 'शर्पी आक्रोशे' शपनं शप् आक्रोशस्तं वान्ति गच्छन्ति प्राप्तवन्ति परीषहकाले 20 सहन्ते इत्यर्थः, ते शव्वाः । अर्जुनमालाकारसाध्वादिवत् ।

“छट्टेणं छम्मासे, सहित्तु अक्कोसतालणाईणि ।

अज्जुणमालागारो, खवित्तु परिनिव्वुडो कम्मे ॥ ३८ ॥” (५-७६)

३१. पुनः सव्याः । सह विना प्रक्रमाद् गरुडपक्षिणा वर्तते यः स सविः । सव्वासौ अश्वदिग्- 25 विजयोद्यतवासुदेवः सव्यः, तत्तुल्याः शासनप्रतिपक्षदैत्यजेतृत्वात् सव्याः सिद्धसेनभट्टजैत्रश्रीवृद्धवाद्यादिवत् ।

“मद्दोः” शृङ्गं शक्रयष्टिप्रमाणं, शीतो वह्निर्मरुतश्चाप्रकम्पः ।

यद्वा यस्मै रोचते तन्न किञ्चित्, वृद्धो वादी भाषते कः किमाह ? ॥ ३९ ॥”^४

इति तच्छक्तिः ।

३२. सव्याः । उश्च इश्च आश्च व्याः हर-काम-ब्रह्माणः, तदभेदोपचारात् तेषां विशिष्टगुणाः ।

लोकरूढ्या परमयोगित्व-जगत्प्रियत्व-वेदाध्ययनलक्षणास्ते व्याः, तैः सह वर्तन्ते ये ते सव्याः, 30 श्रीगौतमस्वाम्यादिवत् ।

१ उपदेशमाला १०२ । २ उपदेशमाला १५३ । ३ आवश्यक निर्युक्ति गा ८७१ । ४ मुद्दो ।

५ श्रीवृद्धवादिसूचिचरितम् श्लो. ३२ [जुओः 'प्रभावक चरित' पृ० ५५-सिंघी जैन ग्रन्थमाला] ।

“निवदविह-बालिखिला, दस दस भडकोडिसजुया जुद्धे ।

पण पण कोडि भडसण, वासारत ठिया तत्थ ॥ २६ ॥

सरयमि जुद्धसज्जा, चारणसमणेण तत्थ पत्तेण ।

पडिबोहिया ससिज्जा, सिद्धा सत्तुजण सत्ते ॥ २७ ॥”

नमिष्टपमातृमदनरेखा-करकण्डुमातृपद्मावतीन्द वा ।

२१ एव शार्ङ्ग्याः । ‘शृङ्ग हिंसायाम्’ शरण शरीरो वृध, त करोतीति णिजि किपि शार वधक इत्यर्थ । त व्ययन्ति सवृषन्तीति शार्ङ्ग्या । मृगयाप्रसक्तसज्जयसज्जप्रतिप्रोषकगर्दभालिगुरुवत् ।

“सिरिगद्भालिसुणिदेसणाए मिंगयापसगदोसिलो ।

सजयनिवो बहाओ, विणियडो तक्खणा चेव ॥ २८ ॥”

२२ स्वर्गाः । सुष्ठु अर्चन्ति भन्ति सनाद्युपद्रममिति स्वर्वा । उपसर्गहरेस्तोत्रकारश्रीभद्रबाहु-10 स्वाम्यादिवत् ।

“उवसगहर, थुत्त, काऊण जेण, सधकळण ।

करुणारेण विहिय, म भद्वाहुगुरू जयठ ॥ २९ ॥”

२३ स्वर्गाः । तथाविधमनोनीर्यायुष्कादिहीनतया मोक्षगमनोभावे स्व-स्वर्गमेव वैमानिकदेवगति-लक्षण वान्ति गच्छन्तीति स्वर्वा । घन्यशालिभद्रवत् ।

“ते वन्न-सालिभद्दा, अणगारा दो वि तन्महङ्गिया ।

मास पाओग्गया, पत्ता सत्तव्वसिद्धमि ॥ ३० ॥” (४-१५२)

एनमन्येऽपि जघन्यतोऽपि यावत् सौधर्मकल्प यान्ति, नाधस्तात् ।

“छउमत्थसजयाण, उवमाओ उक्कोमओ अ सत्तव्वे ।

तेसिं सद्धाण पिय, जहन्नओ होइ सोहम्मे ॥ ३१ ॥”

इति वज्रनप्रामाण्यात् ।

२४ सर्व्याः । सर्वस्य, चराचरजीवेभ्यो हिता, ‘तत्र साधारणसिद्धं हे ७-१-१५) इति य प्रत्यय, ये ते सर्व्याः । नोतारणकीडानन्तरमिध्यादुष्कृतप्रतिमुक्तमनुयादिवत् ।

“छव्वरिसो पव्वदओ, निमाथ रोडऊण जिणयण ।

सिद्धं विहुयरम्मल, अदमुत्त) रिसिं नमसामि ॥ ३२ ॥”

२५ सर्व्याः । सर्वो जिन, तस्य शासनप्रभावत्वाद् हितास्ते सार्व्याः । वज्रश्राम्यादिवत् ।

“शिशुत्वे चारित्त सुरवरपरीक्षाऽप्रतिमयी, पदेर्वा गीर्वाणैर्धनयुपतिमोक्षोऽजनयनम् ।

सुमिक्षे संघस्यानयनमिह पुण्येष्टपटतिर्गुरोर्नैज्जाजैनप्रवचनहितान्येऽनमन्नम् ॥ ३३ ॥”

“रिजगणमिव दोसे अप्पणो संहरंतो, जणपयमिव सुत्थं...जायं करिंतो ।

सिरिभरमिव लोए नाणलच्छि जणिंतो, जयइ कुसलकंदो रामचंदो मुणिंदो ॥४७॥”

३९. तथा स्वव्याः । सुष्ठु अतिशयेन अव्याः । ‘अव रक्षण^१-गति^२-कान्ति^३-प्रीति^४-तृप्ति^५-अव-
गमन^६-प्रवेश^७-श्रवण^८-स्वाम्यर्थ-याचनक्रियेच्छा^९-दीप्त्यवस्थालिङ्गन-हिंसा^{१०}-दहन^{११}-मौन-वृद्धि^{१२}’ । इति रक्षणीयाः
५ श्रमणोपासकैः प्रत्यनीकोपद्रवेभ्यः १ । एवं शेषार्थेष्वपि भाव्यते । अव्या गमनीयाः सेव्या इत्यर्थः २ ।
एवं कमनीयास्तत्तद्गुणैरभिलषणीयाः ३ । प्रीणनीयाः सम्मानादिभिः प्रमोदनीयाः ४ । तर्पणीयाः
शुद्धान्नपानादिभिस्तृप्तिं प्रापणीयाः ५ । अवगमनीया यथावत् तत्स्वरूपभेदपरिकलनेन ज्ञातव्याः ६ ।
प्रवेशनीया यथाकृतवसत्यादिषु स्थापनीयाः ७ । श्रवणीया दूरस्थिताना तत्कुशलोदन्तग्रहणेन
तद्गुणाकर्णनेन वा ८ । स्वस्य स्वामित्वं प्रापणीयाः ९ । याचनीयाः सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि
10 प्रार्थनीयाः १० । करणीयाः सदुपदेशदानादिभिः प्रतिबोध्य प्रवाजनीयाः ११ । एषणीयाः स्वयमपि
चारित्र्येच्छया तद्रूपां प्रतिपत्तुकामैः श्रमणोपासकैर्वाञ्छनीयाः १२ । दीपनीयास्तद्गुणप्रशंसनेन
प्रकाशनीयाः १३ । अवापनीयाः स्थानस्थिता आगच्छन्तो वाऽभियानादिना समाश्रयणीयाः १४ ।
आलिङ्गनीयास्तद्गतैकमानसमाश्लेषणीयाः १५ । एवं संयमयोगे प्रमादवन्तः सन्तः संप्रति नोदनीयाः
पीडनीयाः, एतदपि भावहितम् १६ । दहनीयाः शीतलविहारिणः सन्तः क्षारवचोभिस्तापनीयाः १७ ।
15 भावनीयास्तत्तत्स्वरूपख्यापनेन महापुरुषपङ्क्तिषु विद्यमाना गणनीयाः कार्याः । अस्य भावस्याज्ञातज्ञापनेन
दीपनाद् विशेषः १८ । श्रमणोपासकैः सुष्ठु वर्धनीयाः सर्वप्रकारैर्वृद्धिं प्रोत्सर्पणां नेतव्याः साधवः १९ ।
स्वव्याश्च ते साधवश्च स्वव्यसाधवः श्रीआर्यसुहस्तिवत् संप्रतिमहाराजेन पूजिताः ।

“जह संपहरायराइणा जह नियगुरू सूरिसुहस्तिनामधिज्जा [य] ।

महिया विविहपयारभत्तीकरणेहिं तह सावएहिं कज्जं ॥ ४८ ॥”

- 20 अत्र च धातूनामनेकार्थतावत् कचिदन्तर्भूतण्यर्थताऽप्यदुष्टैव । तथा श्रीगौतमस्वाम्याद्याचार्या
अपि साधुत्वेन विवक्षितास्तेषामपि साधुत्वेन साधुत्वाव्यभिचारादिति शुभम् ॥

[कर्तुः प्रशस्तिः—]

- निजैर्गुणैरे परमेष्ठिनोऽमी, व्याप्ताः समग्रा अपि पूज्यपूज्याः ।
ते साधवः सन्तु मयि प्रसन्ना, देवेन्द्रमुख्यत्रिदशाभिवन्द्याः ॥ १ ॥
25 पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रे, पञ्चमपरमेष्ठिपदगतौ वर्णौ ।
पञ्चम-षष्ठौ बह्वर्थरसभृतौ शाश्वतहृदवत् ॥ २ ॥
तद्गतसदर्थविन्दुनादात्, कश्चन साधुगुणतृषितः ।
आगमिकगुरुजयानन्दशैक्षको देवरत्नाख्यः ॥ ३ ॥
आर्षप्राकृतलक्षणमतिसंकुलं वीक्ष्य पदमिदं क्षुण्णम् ।
30 यदनुचितमिह तदार्यैः, शोध्यं श्रुतभक्तितः सम्यक् ॥ ४ ॥
इति संपूर्णः ॥

११ 'सिरिवीरपद्मसीसो, सोहग्गमहानिही सुअममुद्धो ।

नाणाविहलद्धिधरो, सिरिगोयमगणहरो जयइ ॥ ४० ॥"

३३ स्वर्वाः । सुष्ठु अर्धन्ति अगम्य स्थान मोक्षमपि यावद् गच्छन्तीति स्वर्वा । अतिशयिगमन-
शक्तिभाज इत्यर्थः । सममष्टुध्वीगमनयोग्यत्वेऽपि तत्काल केवलज्ञानोत्पत्त्यादिसिद्धिगमनयोग्या, प्रसन्नचन्द्र-
राजर्पितम् ।

"वीरजिण्णहियसत्तमपुठवीसज्वट्टसिद्धिगइजोगो ।

नदउ पसन्नचदो, तवाल केवल पत्तो ॥ ४१ ॥" (५-६५)

३४ शर्वाः । शर्वन्ति गच्छन्ति ज्ञानाद्युपसंप्रविमिच्छ गुर्वन्तरसमीपमिति शर्वा,
श्रीआर्यारक्षिनादिवत् ।

"तोसल्लिपुत्तायरियाण सीमरयण गुरुणऽणुत्ताए ।

सिरिअज्जरक्खियमुणी, सिखियरते सुअ भणिओ ॥ ४२ ॥"

३५ सर्व्याः । सर्व्यन्ते गम्यन्ते धर्मतत्त्वार्थिभिराश्रीयन्ते इति सर्व्या । चिलातीपुत्रेण मार्गं
तटस्साधुपार्श्वे गत्वा समासेन धर्मतत्त्वे पृष्टे तदुपदेशकचारणश्रमणसाधुवत् ।

"इरियहस्सग्गमाणे, चिलाइपुत्तो मणम्मि उव्विमो ।

पुच्छित्तु धम्मतत्त, मुणिपयटाणे ठिओ अचलो ॥ ४३ ॥"

३६ पुन साव्याः । अविर्मेपस्तस्य आ लक्ष्मी, अरस विरसाहारभक्षणजलपङ्कमीरुत्व शान्तत्व-
लक्षणा अस्या तथा सह वर्तन्ते ये ते साव्या । श्रीवीरप्रशसिततपोरूपलक्ष्मीक काकन्दीपुरीयधन्य-
साधुवत् ।

"अत्तीस'जुवइवई, जो काकन्दीपुरीइ पयइओ ।

छट्ठस्स सया पारणमुज्झियमायविल जत्स ॥ ४४ ॥ (५-१२८)

वीरपससियतन-रूव-लच्छि(छि) नवमासमुक्कपपरियाओ ।

सो धत्तो सव्वट्ठे, पत्तो इक्कारसगविऊ ॥ ४५ ॥" (५-१२९)

३७ साप्याः । आपो जल तस्य आ लक्ष्मी, सहजनैर्मह्य-तापशान्ति-लालित्य-तृष्णाविच्छेद-
मलविगुद्विलम्बणा या, तथा सह वर्तन्ते ये ते साप्या, । ऋजुता-क्षेमा-मार्दव विषयवैमुख्य-केवलज्ञानो-
त्पत्तिकलिनकुरगडुकमुनिवत् ।

"सा कावि खमा त किपि मद्दव अज्ज च त किपि ।

जह कूरगइ अ महेसिणो समत्ताइ कज्जाइ ॥ ४६ ॥"

३८ श्रव्याः । श शर्व, निर्विण्यु, अ अज स्वयम्भू, आद्यर्णो शया, शिव-विण्यु-स्रष्टार,
तत्तुल्या, मिथ्यात्वाविरति-कषायादीना स्वदोषाणा संहारकत्वेन तमोगुणमयत्वात् शर्वसदृशा, जगज्जन्तु-
पालकत्वेन सत्त्वगुणमयत्वाद् विण्युसमा, सम्यग्ज्ञान-दर्शनादीनामात्मगुणानामुत्पादकत्वेन रजोगुणमयत्वाद्-
जतुल्या । 'मिच्छामि दुक्कड' वत् प्रथमाक्षरे संज्ञा । श्रीरामचन्द्रादिमुनिवत् ।

સિરિમહાનિસીહસુત્તસંદબ્ધો ।

સ ભયવં ! જહ એવં તા કિં પંચમંગલસ્સ ણં ઉવહાણં કાયવં ?

ગોયમા ! પઢમં નાણં તઓ દયા, દયાએ ય સવ્વજગંજીવપાણભૂયસત્તાણં અત્તસમદરિસિત્તં,
 5 સવ્વજગંજીવપાણભૂયસત્તાણં અત્તસમદંસણાઓ ય તેસિં ચેવ સંઘટ્ટણપરિયાવણકિલાવણોદાવણાહુદ્ડેક્ખુપ્પાય-
 ણભયવિવજ્જણં, તેઓ અણાસેવો, અણાસવાઓ ય સંવુહાસવદારત્તં, સંવુહાસવદારત્તેણં ચ દમોપસમો, તઓ
 ય સમસત્તુમિત્તપક્કયા, સમસત્તુમિત્તપક્કયાએ ય અરાગદોસત્તં, તઓ ય અકોહયા અમાણયા અમાયયા
 અલોભયા, અકોહમાણમાય્યાલોભયાએ ય અકસાયત્તં, તઓ ય સમ્મત્તં, સમ્મત્તાઓ ય જીવાદિપયત્થપરિચ્છાણં,
 10 તઓ ય સવ્વત્થ અપહિવદ્ધત્તં, સવ્વત્થાપહિવદ્ધત્તેણ ય અન્નાણમોહમિચ્છત્તક્કયં, તઓ વિવેગો, વિવેગાઓ
 10 ય હેયુવાણ્યર્થથુવિયાલણેગંતવદ્ધલક્કવત્તં, તઓ ય અહિયપરિચ્છાઓ હિયગયરણે ય અચ્ચંતંમચ્છુજ્જમો,

અનુવાદ

“ભગવાન, જો એમ છે તો શું પંચમંગલ(નમસ્કાર મંત્ર)નું ઉપધાન કરવું જોઈએ ?”

“ગૌતમ, પ્રથમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને પછી દયા આવે છે । (મારા આત્માને જેમ સુખ
 પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે તેમ જગતના સર્વ જીવો, પ્રાણીઓ, ભૂતો અને સત્ત્વોને સુખ પ્રિય છે
 15 અને દુઃખ અપ્રિય છે એવી) જગતના સર્વ આત્માઓ પ્રત્યે આત્મતુલ્યતાની દૃષ્ટિ દયાથી પ્રાપ્ત થાય
 છે । સર્વ આત્માઓ પ્રતિ આત્મતુલ્યતાની ભાવનાથી તે જીવોને સંઘટ્ટના^૧, પરિતાપના^૨, કિલામણા^૩,
 અવદ્રાવણા^૪ વગેરે દુઃખો ઉપજાવવાં તથા ભય ઉત્પન્ન કરવો તેનો મનુષ્ય ત્યાગ કરે છે । એ ત્યાગથી
 અનાસ્રવ થાય છે । અનાસ્રવ થવાથી આસ્રવનાં^૫ દ્વારો વંધ થઈ જાય છે । આસ્રવનાં દ્વાર વંધ થઈ
 જવાથી દમ (ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ) અને ઉપશમ થાય છે । તેથી (દમ અને ઉપશમથી) શત્રુ અને
 20 મિત્ર એ વસ્તુ ઉપર સમભાવ ઉત્પન્ન થાય છે । શત્રુ અને મિત્ર ઉપર સમભાવ ઉત્પન્ન થવાથી રાગ
 અને દ્વેષથી રહિત થવાય છે । રાગદ્વેષથી રહિત થવાથી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી રહિત
 થવાય છે । ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી રહિત થવાથી અકષાયત્વ પ્રાપ્ત થાય છે । અકષા-
 યત્વથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે । સમ્યક્ત્વથી જીવ વગેરેનું જ્ઞાન થાય છે । જીવાદિ પદાર્થોનું
 જ્ઞાન થવાથી સર્વત્ર અપ્રતિવદ્ધપણું (નિર્મમત્વ) પ્રાપ્ત થાય છે । સર્વત્ર અપ્રતિવદ્ધપણાથી અજ્ઞાન,
 25 મોહ અને મિથ્યાત્વનો ક્ષય થાય છે । પરિણામે વિવેક પ્રગટ થાય છે । વિવેકથી હેય અને ઉપાદેય
 વસ્તુની વિચારણામાં એકાંતે લક્ષ્ય વંધાય છે । તેથી અહિતનો ત્યાગ થાય છે અને હિતનું આચરણ

૧. °ગજીવ A । ૨. °ગજીવ B । ૩. દુઃખપાય° P । ૪. તત્તો અ° B । ૫. સનો અ° P । ૬. ચ દેમો° P ।
 ૭. °યા અલો° P । ૮. તઓ સ° A । ૯. °હિવંધત્તે° P । ૧૦. વત્થૂવિ° P । ૧૧. હિયાગ° P । ૧૨. °મચ્છુજ્જો M ।

૧ સંઘટ્ટના = થોડો સ્પર્શ કરવો । ૨ પરિતાપના = પરિતાપ ઉપજાવવો, દુઃખ ઉપજાવવું । ૩ કિલામણા =
 છેદ પમાડવો । ૪ અવદ્રાવણા = વિવરાવવું, અતિશય ત્રાસ પમાડવો । ૫ કર્મોના વંધનું કારણ જે હિંસા વગેરે તે
 આસ્રવ કહેવાય છે ।

પરિચય

પ્રથમ ટીકાના કર્તા શ્રીગુણરત્નમુનિ છે । આ નામના ત્રણેક આચાર્યોનો પરિચય મળે છે ।
 એક હરતરગચ્છીય ગુણરત્નમુનિ, જેમણે નેમિચદ્ર મહારીએ રચેલા પ્રસિદ્ધ ‘ષષ્ઠિશતક’ ઉપર
 સ ૧૫૦૧ માં ટીકા રચી હતી । બીજા આગમગચ્છીય ગુણરત્નસૂરિ, જેમના શિષ્ય દેવરત્ને ‘ગજ-
 સિંહકુમારરાસ’ની રચના કરી હતી અને ત્રીજા ગુણરત્નસૂરિ, તપાગચ્છીય શ્રીદેવસુવરસૂરિના શિષ્ય 5
 હતા, જેમણે ‘ક્રિયારત્નસમુચય’, ‘પદ્મદર્શનસમ્રહ’ ઉપર ટીકા વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી હતી ।
 આ ત્રણ પૈકી કયા ગુણરત્નસૂરિએ ‘નમસ્કારપ્રથમપદપદાર્થોઃ’ એટલે ‘નમો ઐરિહતાણ’
 પદનાં ૧૧૦ અર્થો લખ્યા છે, તે જાણવા મળ્યું નથી । ‘શબ્દોના અનેક અર્થો’ હોય છે’
 એ ઉક્તિને ધ્યાનમાં રાખીને તેમણે અર્થો કર્યા છે । ‘આટલા અર્થો સ્પષ્ટતાવાનની કર્તાની વ્યુત્પન્ન
 શક્તિનો સ્યાલ આ જોતા મળે છે । ‘અનેકાર્થરત્નમંજૂષા’ નામક ગ્રંથના પૃ ૧૦૩ થી ૧૧૮ માંથી 10
 આ ટીકાભાગ સ્ફુટ કરવામાં આવ્યો છે ।

દ્વિતીય ટીકાના કર્તા આગમગચ્છીય દેવરત્નસૂરિ છે, જેઓ ગુણરત્નસૂરિના શિષ્ય હતા
 અને ઉપર્યુક્ત ‘ગજસિંહકુમારરાસ’ના કર્તા હતા । તેમણે “નમસ્કારમન્વાન્તર્ગત-નમો લોએ
 સંસ્વસાહુણ-પ્રચ્છમપદગત ‘સંસ્વ’ શબ્દસ્થાનેકાર્થોઃ” નામે પાંચમા પદમાં આવતા ‘સંસ્વ’
 શબ્દના અનેક અર્થો જુદી જુદી રીતે ગણાવ્યા છે । 15

અણાણુપુઞ્વીએ સુવિસુદ્ધં અચોરિક્કાયણેણ ઇગ્ગત્તેણ સુવિન્નેયં ।

તં ચ ગોયમા ! અણિહરુણં ડણોરપારસુવિત્થિણ્ણચરમોર્યે હિં પિવ ય સુદુરવગાહં સયલસોક્કલપરમહેઽ-
મ્યં ચ, તસ્સ ય સયલસોક્કલહેઽમ્યુઓ ન ઇદ્દેવયાનમોક્કારવિરહિએ કેઠ્ઠં પારં ગચ્છેજ્ઞા, ઇદ્દેવયાણં ચ
ળમોક્કારં પંચમંગલમેવ ગોયમા ! ણો ણમન્નંતિ, તા ણિયમઓ પંચમંગલસ્સેવ પદમં તાવ વિણઓવંહાણં
5 કાયવ્વં તિ ।

સે મયવં ! કયરાએ વિહીએ પંચમંગલસ્સ ણં વિણઓવહાણં કાયવ્વં ?

ગોયમા ! ઇમાએ વિહીએ પંચમંગલસ્સ ણં વિણઓહાવણં કાયવ્વં, તં જહા—

સુપસત્થે ચેવ સોહણે તિહિકરણસુહુત્તનક્કલત્તજોગલ્લગસસીવલે વિપ્પમુક્કજાયાદ્મયાસંકેણ સંજાય
સદ્ધાસંવેગસુતિવ્વતરમહંતુલસંતસુહજ્ઞવસાયાણુગયમત્તીવહુમાણપુઞ્વં ણિણિર્યાણં દુવાલસમ્મત્તદ્વિણં ચેદ્દ્યાલા
10 જંતુવિરહિઓગાસે ભત્તિમરનિવ્વમરુદ્ધસિયસસીસરોમાવલીપંપ્પુલ્લવયણસયવત્તપસન્તસોમથિરદિટ્ઠી ણંવણવ-

અનાનુપૂર્વીથી ખૂબ વિશુદ્ધરીતે તેમજ ભૂત્યા વિના એકાંતે જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ ।

હે ગૌતમ, તે દ્વાદશાંત શ્રુતજ્ઞાન અનંત, અપાર, સુવિસ્તીર્ણ, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની પેટે
મહામુશીવતે અવગાહન કરી શકાય તેવું છે । તેમજ સકલ સુખના પરમ હેતુભૂત છે । ઇષ્ટદેવતાને
નમસ્કાર કર્યા સિવાય કોઈપણ મનુષ્ય સકલ સુખના હેતુભૂત એ શ્રુતજ્ઞાનનો પાર પામી શકે નહિ
15 અને પંચમંગલ (પંચપરમેષ્ઠિનમસ્કાર) એ જ ઇષ્ટદેવતાનો નમસ્કાર છે; માટે ગૌતમ, સૌથી પ્રથમ
પંચમંગલસૂત્રનું વિનયોપધાન કરવું જોઈએ ।”

“ભગવન્ કઈ વિધિથી પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું વિનયોપધાન કરવું ?”

“ગૌતમ, પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું વિનયોપધાન આ (નીચે મુજબની) વિધિથી કરવું:—

સુપ્રશસ્ત અને સુંદર તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને ચંદ્રવલ હોય ત્યારે;
20 જાતિ* વગેરે મદ અને આશંકાથી રહિત થઈને; ઉત્પન્ન થયેલ શ્રદ્ધા, સંવેગ અને અત્યંત તીવ્રતર
મહા ઉલ્લસિત શુભ અધ્યવસાય સહિત; ભક્તિ અને વહુમાનપૂર્વક; (આ લોક અને પરલોકના
પૌદ્ગલિક સુખોની આશંસારૂપ) નિયાણા વિના પાંચ ઉપવાસ કરીને; જિન ચૈત્યમાં જંતુરરહિત
સ્થાનમાં ભક્તિથી સમર વની; નતમસ્તકે, પ્રફુલ્લિત રોમાવલી, વિકસિત વદનકમલ, પ્રશાંત સૌમ્ય
અને સ્થિર દૃષ્ટિ, અને નવાનવા સંવેગથી ઉછલતા અત્યંત નિરંતર અચિત્ત પરમ શુભ પરિણામ-

૧. એગત્તેણ P । ૨. °હડ્ણોર° P । ૩. °સુવિચ્છિજ્ઞ° A । ૪. °મોયહિમિય P । ૫. કેઠ્ઠં પા° P ।
૬. ચ નમો° A । ૭. °ઓહાવણ° A । ૮. °યાણ દુ° P । ૯. °પપ્પુલ્લ° P પપ્પુલ્લ[ણ]વયણ T । ૧૦. °ણવણસં° A ।

* જાતિ વગેરે આઠ મદ છે, જેનું વર્ણન નીચેના શ્લોકમાં છે:—

જાતિલામકુલૈશ્વર્યવલરૂપતપશ્રુતૈઃ ।

કુર્ષન્ મદં પુનસ્તાનિ હીનાનિ લભતે જન. ॥

तओ य परमत्थपवित्तुत्तमखतादिदसविहअहिंसाळक्षणधम्माणुंद्वाणिक्करणकौरावणासत्तचित्तया, तँओ य खतादिदसविहअहिंसाळक्षणधम्माणुंद्वाणिक्करणकौरावणासत्तचित्तयाए य सञ्चुत्तमा खती, सञ्चुत्तम मिउत्त, सञ्चुत्तम अज्जमभावत्त, सञ्चुत्तम संज्झव्वभतर सर्वसगपरिच्चाग, सञ्चुत्तम संवज्झव्वभतरदुवाल्स विहअच्चतघोरवीरुमाकट्टतनचरणपुद्वाणाभिरमण, सञ्चुत्तम सत्तरसविहकसिणसजमाणुद्वाणपरिपालणेकनद्ध-
लक्खत्त, सञ्चुत्तम सञ्चुगिरण उक्कायहिय अणिगूहियव्वलीरियपुरिसक्कारपरक्रमपरितोण च सञ्चुत्तम- 5
सज्झायज्झाणसल्लेण पावकम्ममल्लेपपक्खालण ति ।

X

X

X

ता गोयमा ! एगतियअच्चतियपरमसौसतधुवनिरतरसञ्चुत्तमसोक्खकलुणा पढमयरमेव तानायरेण सामाइयमौइयलोणविंदुपज्जव्वसाण दुवाल्सग सुयनाण कालविलादिजैहुत्तविहिणोउहाणेण हिंसोदिय च तिविहतिविहेण पडिक्कतेण य सर्वजणमँचाविंदुपयक्तराणूण पयच्चेदधोसन्नद्वयाणुं पुंवि पुञ्चाणपुञ्चि- 10
करवामा अत्यत उद्यम प्राप्त थाय छे । तेनाथी परम पवित्र उत्तम क्षमा आदि दश प्रकारनो*
अहिंसाळक्षण जे धर्म तेनु अनुष्ठान करवा अने कराववा माटे चित्तमा खूब अनुराग उत्पन्न थाय छे । ते क्षमा आदि दश प्रकारना अहिंसाळक्षण धर्मनु अनुष्ठान करवा अने कराववा माटे चित्तमा अत्यत अनुराग उत्पन्न थनाथी सर्वोत्तम क्षमा, सर्वोत्तम श्रुता, सर्वोत्तम सरळता, सर्वोत्तम वाह्य अने आभ्यंतर सर्व सगनो परित्याग, वाह्य तथा आभ्यंतर एवा बार प्रकारना अत्यत घोर-वीर-उग्र अने 15
कठोर तपने आचरवामा सर्वोत्तम रमणता, सत्तर प्रकारना समयनु सपूर्ण अनुष्ठान अने परिपालन करवा माटे सर्वोत्तम वद्वलक्ष्यत्व (लक्ष्य बाधतु ते), सर्वोत्तम सत्यभाषित्व, (सर्वोत्तम) लकायनु हित, छूपाव्या विना (सर्वोत्तम) वल-वीर्य-पुरुषार्थ अने पराक्रमनु परितोलन, स्वाध्याय अने ध्यानरूपी पाणीथी पापकर्मरूपी मेलना लेपनु सर्वोत्तम प्रक्षालन—आ दश वस्तुओ प्राप्त थाय छे ।”

X

X

X

20

“माटे हे गौतम ! एकातिक, आत्यतिक, परम शान्त, ध्रुव, निरतर एवा सर्वोत्तम (मोक्ष) सुखना आकाक्षीए सौधी प्रथम आदरपूर्वक सामायिकथी माडीने लोकविंदु (चौदसु पर्व) सुधीना वार अग प्रमाणना श्रुतज्ञाननु काळ लक्ष्यमा रासीने तथा आयच्चिल वरोरे विधिपूर्वक उपधानथी, हिंसा वगैरेनो त्रिविधे त्रिविधे-स्वाग करीने, स्वर व्यजन-मात्रा विंदु पद तथा अक्षर जरापण न्यून न आवे एवी रीते, पदच्चेद, घोषनद्धता, आनुपूर्वी, पूर्वानुपूर्वी तथा 25

१ परमपवित्तु P । २ °द्वाने P । ३ °कारवणा B । ४ तओ सं B । ५ °द्वाने P ।
६ °कारवणा P । ७ संज्झर° S । ८ सत्तसग° S । ९ सव्वज्ज P । १० सव्वगिरण P ।
११ सायय धु P । १२ माइलोणविंदुमार P । १३ जहुत्त विहिणोउहाणा B । १४ हिंसारीय P ।
१५ °हेण प B । १६ सत्तविंदु A । १७ पुञ्चि पु° P ।

* “रती मुक्ता अज्ज, मद्द तद्द लाधवे तवे चेत्त ।

सजम चाआऽकिचन, बोद्धव्ये धमचेरे य ॥”

अर्थ—“क्षमा, मुक्ति, आर्जव, मार्ग, लाघव, तप, समय, त्याग, अर्किचन्य अने द्वावचर्य ए दशविध यनिधम जाणवो ।”

एवं अणंतरभणिएणेव कमेणं अणंतरुत्तथपसाहगं तिपर्यपरिच्छिन्नेगालावगं सत्तक्खरपरिमाणं
'नमो आयरियाणं' ति तइयमज्झयणं आयंविलेणं अहिज्जियव्वं ।

तहा अणंतरभणियत्थपसाहगं तिपर्यपरिच्छिन्नेगालावगं सत्तक्खरपरिमाणं 'नमो उवज्झायाणं'
चउत्थमज्झयणं अहिज्जेयव्वं, तद्वियहे य आयंविलेण पारेयव्वं ।

५ एवं 'नमो लोए सव्वसाहूणं' ति पँच्चममज्झयणं पंचमदिणे आयंविलेण,

तहेव तैयत्थाणुगामियं एक्कारसपयपरिच्छिन्नतित्तयालावगतित्तीसक्खरपरिमाणं 'एसो पंच-
नमोक्कारो, सव्वपावप्पणासणो । मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं' ति चूलं ति छट्ठसत्त-
मट्ठमदिणे तेणेव कमविभागेणं आयंविलेहिं अहिज्जेयव्वं ।

एवमेयं पंचमंगलमहासुयक्खंधं सरव्वन्नपयसहिय पयक्खरविंदुमत्ताविसुद्धं गुरुगुणोववेयगुरुवइट्ठं
१० कसिणमहिज्जित्ताणं तहा कायव्वं जहा पुव्वाणुपुव्वीए पच्छाणुपुव्वीए अणाणुपुव्वीए जीहग्गे तरेज्जा ।

ए ज प्रमाणे उपर्युक्त क्रमपूर्वक, उपर जणावेल अर्थने सिद्ध करनार; त्रण पद, एक आलावा
अने सात अक्षर प्रमाणना 'नमो आयरियाणं' ए त्रीजा अध्ययननी आयंविल करवापूर्वक
वाचना लेवी ।

ए ज रीते उपर्युक्त अर्थने सिद्ध करनार; त्रण पद, एक आलावा अने सात अक्षरोना
१५ प्रमाणवाळा 'नमो उवज्झायाणं' ए चोथा अध्ययननी वाचना लेवी अने ते दिवसे आयंविल करवुं ।

ए ज रीते 'नमो लोए सव्वसाहूणं' ए पांचमा अध्ययननी पांचमा दिवसे आयंविल
करवापूर्वक वाचना लेवी ।

ए ज रीते ते अर्थने अनुसरनारी अगियार पदो, त्रण आलापको अने तेत्रीश अक्षरोना
परिमाणवाळी—'एसो पंचनमोक्कारो, सव्वपावप्पणासणो । मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ
२० मंगलं ।' ए चूलिकानी छट्ठा, सातमा, आठमा दिवसे ए ज क्रमविभाग वडे आयंविल करवापूर्वक
वाचना लेवी ।

ए रीते गुरुता गुणोथी युक्त एवा गुरुनी पासेथी पंचमंगलमहाश्रुतस्कंधनो पाठ लईने;
स्वर, वर्ण अने पद सहित; पदाक्षर, मात्रा तेमज विंदु वडे संपूर्णपणे विशुद्ध एवी रीते
अध्ययन करवुं जोईए के जेथी ते पूर्वानुपूर्वी, पश्चानुपूर्वी, अनानुपूर्वीथी जीभना ढेरवे रमी रहे ।

१. तिपदपं A । २. °लावग स° P । ३. अहिज्जेयव्वं P । ४. तहा य अ° P । ५. अणंतरुत्त° A ।
६. 'एवं' इति पाठः B प्रतौ नास्ति । ७. पञ्चमज्ज° P । ८. तमच्छाणु° P, तहेवमत्थाणु B । ९. °तियालाव-
गतेत्तीस° P । १०. °भागेण आ° P । ११. °वत्तयरहियं P, °वत्तयरहियं B । १२. गुरुगणो° P ।

सनेगसमुच्छलतसजायबहलपणनिरतरअचितपरमसुहपरिणामत्रिसेसुहासियेजीववीरियाणुसमयविन्दुतपमोये-
सुविमुद्धनिम्मलविमलथिरददयरतरणेण विविणिहियजौणुणिसिउत्तमगकरकमलमउल्लोह[त] जलिपुडेण
सिरिउत्तमाइपरवरधम्मतिथयरपडिमार्निक्विणिवेसियणयणमाणसेगमगतमयज्जपसाएण संमयणुददचरि-
त्तादिगुणसपओरनेयगुरुसहत्थाणुद्वाणरुणेकउद्धलक्खत्तऽनाहियगुरुयणविणिगेय विणयादिवहुमाणपरि-
ओसाणुरुपोवलद्ध अणेगसोगसताबुंवेगमहावाहिवियणाघोरदुक्खदारिद्रकिंलसरोगजम्मजरामरणगव्वर्वा- 5
साइदुद्धसिवागागगाहमीमभवोदहितरडगभूय इणमो सयलगममज्जपुत्तगस्स मिच्छत्तदोसोअहयविसिद्ध-
बुद्धीपरिकप्पियकुभणियअउमाणअसेसहेउदित्तजुत्तीविद्धसिणिकपचलपोट्टस्स पचमगलमहासुयस्सवधस्स
पचज्जस्यगेगचूलापरिविक्खत्तस्स, पवरपवयणदेवयाहिद्विस्स तिपदपरिच्छिन्नेगालावगसत्तक्खरपरिमाण अण-
तगमपज्जवत्थपसाहग सअमहामतपरैरविज्जाण परमवीयभूय । 'नमो अरहताण'ति, पदमज्जयण अहि-
ज्जेयव्व, तदियहे य आयविलेण पारेयव्व ।

तहेर्व वीयदिणे अणेगाइसयगुणसपओरवेय अणतरभणियत्थपसाहग अणतरुत्तेणे कमेण दुपय-
परिच्छिन्नेगालावगपचक्खरपरिमाण 'नमो सिद्धाण'ति वीर्यमज्जयण अहिज्जेयव्व ति, तदियहे य
आयविलेण पारेयव्व । 10

विशेषधी, उलसित आत्मवीर्ये अने प्रतिसमय वृद्धि पामता प्रसोदधी विशुद्ध, निर्मळ, स्थिर दृढ
एवा अत करणवाज्ज थईने, जमीन उपरं ढीचण, मस्तक तथा करकमळ स्थापीने, अजलिपुट 15
रचिने, श्रीरूपभदेव वगेरे श्रेष्ठ धर्मतीर्थकरोना प्रतिमार्तिन उपर दृष्टि तथा मनने स्थिर करीने,
एकाग्र अध्यवसाय करीने, समयज्ञता, दृढ चारित्र्य वगेरे गुणसपदाधी सहित, गुरु शब्दना
अर्थ प्रमाणे अनुष्ठान करणामा बदलक्ष्य एवा अवाधित गुरुता सुखमाधी नीकळेळ, विनय वगेरे
बहुमानपूर्वक तेमना (गुरुता) सतोप तथा कृपाधी मळेळ, अनेक शोक, सताप, उद्वेग, महाव्याधि,
वेदना, घोर दुःख, दारिद्र्य, क्लेश, रोग, जन्म, जरा, मरण तथा गर्भवास वगेरे रूप दुष्ट जळज- 20
तुओरा अवगाहनधी भयकर एरा ससारसमुद्रनी अंदर नौका समान, सकल आगमोमा व्यापीने
रहेळ, मिथ्यात्वना दोषधी हणावेल विशिष्ट बुद्धिवाज्जओए कल्पेल, मिथ्यात्वी तेमज अघटित सर्व
हेतु, युक्ति अने दृष्टांतोनी धरस वरवामा समर्थ, पाच अध्ययन अने एक चूलिकाधी वनेल, प्रवर
प्रवचनदेवताधी अधिष्ठित थयेळ आ पचमगलमहाश्रुतस्कंधनु, 'नमो अरहताण' एव प्रथम अध्ययन
के जे त्रण पद, एक आलावा तथा सात अक्षर प्रमाणनु छे, अनंतगम पर्यवार्थनु प्रमाधक छे 25
अने सर्व महामत्र तथा प्रवर विद्याओनु परम वीजरूप छे-तेनु अध्ययन करु जोईए, अने ते
दिवसे आयत्रिलयी पारु जोईए ।

ए ज रीते वीजे दिवसे अनेक अतिशय तेमज गुणसपदा सहित, पूर्वे कहेला अर्थने सिद्ध
करनारु, जे मद, एक आलावा अने पाच अक्षर प्रमाणनु 'नमो सिद्धाण' नामनु वीजु अध्ययन
उपर जणावेल क्रम प्रमाणे ज भणवु, अने ते दिवसे आयविल करु । 30

१ °सियसजीव° P । २ °यसुद्धनिम्मलथिर° A । ३ °जाणुणसि° P । ४ °सोहज° P । ५ समय
तु ददचरि P । ६ °वेवैयागुदमहत्थत्था° P । ७ °कमरतथाहिय P । ८ °णुनप्पोव° P । ९ अणेगमहा
वाहिवियणा° S । १० °बुन्वेग° P । ११ वासानिवासाइ° I । १२ °सावगागाह° P । १३ असेसेहेउ
P । १४ °सणेक्कपचलपोट्टस्स P । १५ °पवर° P । १६ अरिह° A । १७ तदियहे P । १८ तहेय
वी° P । १९ नितिय° P, वीयज्ज° A । २० °व्व त° A ।

સનરામરાસુરસ્સ ણં સંવસ્સેવ જગસ્સ અદ્દમહાપાહિરેાઇપૂયાઇસંઓવલક્કિયં અણ્ણસરિસમ-
ચિંતંમાહપ્પં કેવલાહિદ્વિયં પવરુત્તમંતં અરહંતિ ત્તિ અરહંતા । અસેસકમ્મક્કવણં નિદ્દહુભવંકુરંતોઓ ન
પુણેહ ભવંતિ જમ્મંતિ ઉવવજ્જંતિ વા અરુહંતા વા ણિમ્મહિયંનિહંયનિદ્દલિયંવિલીયનિદ્ધવિયઅભિમૂય-
સુદુજ્જયાસેસઅદ્દપયારકમ્મરિઉત્તાઓ વા અરિહંતેતિ વા, એવમેતે અણેગહા પન્નાવિજ્જંતિ પરુવિજ્જંતિ
5 આવવિજ્જંતિ પદ્ધવિજ્જંતિ દંસિજ્જંતિ ઉવદંસિજ્જંતિ ।

તહા સિદ્ધાણિ પરમાણંદમહૂસર્વમહાકલ્લાણનિરુવમસોક્કવાણિ ણિપ્પકંપસુક્કજ્ઞાણાઇઅચિંતસત્તિ-
સામત્થઓ સજીવવીરિણં જોગનિરોહાઇણા મંહાપયત્તેણ ત્તિ સિદ્ધા, અદ્દપ્પયારકમ્મક્કવણ વા સિદ્ધં સજ્જ-
મેતેસિં તિ સિદ્ધા, "સિયં જ્ઞાયમેસિમિતિ વા સિદ્ધા, સિદ્ધે નિદ્ધિય પહીણે સયલપઓયણવાયકંયંવમેતેસિ-
મિતિ સિદ્ધા ।

10 એવમેતે ઇત્થી^{૧૩}પુરિસનપુંસેસલિંગણલિંગાગિહિલિંગપત્તેયવુદ્ધવોહિય જાવ ણં કમ્મક્કયંસિદ્ધાઈમેણિ
અણેગહા પન્નાવિજ્જંતિ ।

[અરિહંત (વગેરેનો સંક્ષિપ્ત) અર્થ—]

મનુષ્ય, દેવતા અને દાનવોવાળા આ સમગ્ર જગતમાં આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય વગેરેના પૂજાતિ-
શયથી ઉપલક્ષિત, અનન્યસદ્દશ, અચિત્ત માહાત્મ્યવાળી, કેવલાધિષ્ઠિત, પ્રવર ઉત્તમતાને જેઓ યોગ્ય
15 છે તે 'અરહંત' છે । સમગ્ર કર્મોનો ક્ષય થવાથી, સંસારના અંકુરા વળી જવાથી ફરીવાર અહીં
આવતા નથી, જન્મ લેતા નથી, ઉત્પન્ન થતા નથી તે કારણે એ 'અરુહંત' પણ કહેવાય છે । વળી,
તેમણે આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી શત્રુઓને મથી નાખ્યા છે, હળી નાખ્યા છે, દબી નાખ્યા છે, પીલી
નાખ્યા છે, નસાડી મૂક્યા છે અથવા પરાજિત કર્યા છે; તેથી તે 'અરિહંત' પણ કહેવાય છે ।
આ રીતે તેઓ અનેક પ્રકારે કહેવાય છે, નિરૂપણ કરાય છે, ઉપદેશ કરાય છે, સ્થાપન કરાય છે,
20 દર્શાવાય છે અને વધી રીતે વતાવાય છે ।

[સિદ્ધનો અર્થ—]

પરમ આનંદરૂપ, મહોત્સવરૂપ, મહાકલ્યાણરૂપ, અનુપમ સુખને અચળ એવા શુદ્ધધ્યાન-
વગેરેની અચિન્ત્ય શક્તિના સામર્થ્યથી જીવના પરાક્રમપૂર્વક યોગનો નિરોધ કરવા વગેરે વડે જેઓ
મહાપ્રયત્નથી સિદ્ધ કર્યું છે તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે । વળી, આઠ પ્રકારનાં કર્મોનો ક્ષય કરવાથી સિદ્ધ
25 થયા છે તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે । વાંધેલાં કર્મો તેમનાં ભસ્મીભૂત થયાં છે તેથી પણ તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે ।
અથવા તેમનાં સકલ પ્રયોજનો સિદ્ધ ઇદલે સમાપ્ત થઈ ગયાં છે તેથી પણ તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે ।

આ રીતે સ્ત્રીલિંગ, પુરુષલિંગ, નપુંસકલિંગ, અન્યલિંગ, (વેશ) ગૃહસ્થલિંગ, ત્રયેકવુદ્ધ
અને વુદ્ધવોધિતથી માંડીને યાવત્ કર્મક્ષયસિદ્ધ વગેરે અનેક રીતે સિદ્ધોની પ્રરૂપણા કરાય છે ।

૧. °મપ્પમેયં કે° P । ૨. °ત્તમં અ° A । ૩. °તાઉ ન A । ૪. °યણિહૂય P । ૫. વિલ્લય P; વિલ્લિય SB ।
૬. °તેઙ વા P । ૭. °તિ મહા B । ૮. °મહક P । ૯. મહપયત્તેણેતિ P, મહાપયત્તેણિતિ A । ૧૦. અદ્દપયાર° A
P । ૧૧. સિયમજ્ઞાય° P, સિયમજ્ઞોય° B । ૧૨. °કયં ચ મે° P । ૧૩. °પુરુસ° M । ૧૪. સગલિંગ° M ।
૧૫. સિદ્ધા ય મે° P ।

તઓ તેળેવાળતરમણિયતિહિકરણમુહુત્તનવલ્લત્તજોમલ્લગસસીવલજતુવિરહિઓગાસચેડયાલગાડકમેળ
અદ્દમમત્તેળ સમળજાળાવિરુળ ગોયમા ! મહ્યા પત્રધેળ સુપરિફુડ ણિઉળ અંસદિદ્ધ સુત્તથ અળેગહા
સોઝ્ઝાવધારેયન્ન, ઇયાં વિહીં પચમગલ્લસ ણ ગોયમા ! વિળઓહાંવળો કાયન્નો ।

સે મયવ ! કિમેયસ્સ અંચિત્તંચિતામણિકપ્પમ્મયસ્સ ણ પચમગલ્લમહાસુયક્વલ્લપ્પસ સુત્તથ પલ્લત્ત ૨

ગોયમા ! ઇમાઇય ઇયસ્સ અંચિત્તંચિતામણિકપ્પમ્મયસ્સ ણ પચમગલ્લમહાસુયક્વલ્લપ્પસ સુત્તથ ૬
પણ્ણત્ત, ત જહા—જે ણ ઇંસ પચમગલ્લમહાસુયક્વલ્લપ્પે સે ણ સયલાગમતરોન્નવત્તી તિલ્લેલ્લકમલ્લમયરદ વ્વ
સન્નલોપ પચત્થિકાયમિવ જહત્થકિરિયાણીયસન્નમ્મયગુણક્કિત્તે જહિચ્છિયપલ્લપસાહગે ચેવ પરમંધુદ્વાપ ।

સા ય પરમધુર્ધે કેસિ કાયન્ના ૬

સન્નજગુત્તમાળ, સન્નજગુત્તમુત્તમે ય જે કેર્ધે મૂળે જે 'કેર્ધે મવિસ્સતિ તે સન્ને ચેવ અરહતાદંઓ
ચેવ, ણો ણમત્તેચિ, તે ય પચહા—અરહતે સિદ્ધે આયરિંપ ઉવજ્ઞાપ સાહવો ય । તત્થ ઇંસિં ચેવ 10
ગન્મત્થસન્નમાવો ઇમો । ત જહા—

ત્યારપછી પૂર્વે કહેલા તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લક્ષ્મ અને ચંદ્રવલ્લ હોય ત્યારે
જંતુરહિત સ્થાનમાં ચૈત્યાલય (જવા) વગેરેના ક્રમપૂર્વક ઝળ ઉપવાસ કરીને, સમ્યક્ પ્રકારે
(ગુરુની) અનુજ્ઞા મેળવીને, હે ગૌતમ ! મોટા વિસ્તારથી અત્યત સ્ફુટ, નિપુણ અને શકારહિતપણે
સૂત્ર તેમજ અર્થોને અનેક પ્રકારે સામગ્રીને અવધારણ કરવા । હે ગૌતમ ! આ પ્રકારની વિવિધી 16
પચમગલ્લમહાશ્રુતસ્કથનુ વિનયપૂર્વક ઉપધાન કરવું જોઈએ ।”

“હે ભગવન્ ! અચિન્ત્ય ચિંતામણિકલ્પ શ્રીપચમગલ્લમહાશ્રુતસ્કથ સૂત્રના અર્થ કેય
કહેલા છે ?”

“હે ગૌતમ ! આ અચિન્ત્ય ચિંતામણિકલ્પ શ્રીપચમગલ્લમહાશ્રુતસ્કથ સૂત્રના અર્થ જે
કહેલા છે તે આ પ્રકારે છે—જેમ તલમાં તેલ છે, કમલમાં મકરંદ છે અને સર્વ લોકમાં પાચ 20
અસ્તિકાય રહેલ છે તેમ આ પચમગલ્લમહાશ્રુતસ્કથ સકલ આગમોમાં અન્તર્ગત રહેલ છે, અને
તે યથાર્થ ક્રિયાનુગત સદ્ગુણોના કીર્તનસ્વરૂપ તથા યથેચ્છ ફલપ્રસાધક પરમ
સ્તુતિનાદરૂપ છે ।”

“એ પરમસ્તુતિ કોની કરવી જોઈએ ?”

“સર્વ જગતમાં જે ઉત્તમ હોય તેની પરમસ્તુતિ કરવી જોઈએ । સર્વ જગતમાં જે કોઈ 25
ઉત્તમોત્તમ યઈ ગયા અને જે કોઈ થયો તે સર્વે અરિહત આદિ જ છે, તે સિવાય બીજા નથી જ ।
તે (અરિહતાદિ) પાચ પ્રકારે છે—અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ । તે પાંચેનો
ગર્ભાર્થ-સદ્ભાવ દૃઢે પરમ રહસ્યભૂત અર્થ આ રીતે છે—

૧ મહ્યા યધેળ P । ૨ °દિદ્ધ હુ° P । ૩ °વળે કાયન્ને । । ૪ મા દમા° B, મા ઇયમા° B, મા
ઇય P । ૫ 'ઇમ' ન્તિ પાઠ B પ્રતી નામ્નિ । ૬ °ગુણા[ગણ]સન્નમ્મયગુણક્કિત્તે P, ગુણાયગમ્મય° B ।
૭ °મલ્લુદ્વાપ સેય P । ૮ કેસિ કા° P । ૯ કેર્ધે મવિંસુ તે P, નાસ્સય પાઠ B પ્રતી । ૧૦ °ઓ ચેવા P ।

तहा अच्चंतकट्टुउगुंगयरघोरतवचरणं^१इअणेगवयनियमोववासनाणाभिग्गहविसेससंजमपरिवाल्णसम्मं
परीसहोवसग्गाहियासणेणं सव्वदुक्खविमोक्खं मोक्खं साहयंति त्ति साहवो ।

अयमेव इमाए चूलाए भाविज्जइ—

एतेसिं^२ नमोक्कारो एसो पंचनमोक्कारो, किं करेज्जा ?

५ सव्वं पावं—नाणावरणीयादिकम्मविसेसं तं पय्यरिअपरिसेणं दिसोदिसं^३ णासयइ सव्वपावप्पणासणो,
एस चूलाए पढमो उद्देसओ । एसो पंचनमोक्कारो सव्वपावप्पणासणो^४ किंविहो उ ?

मंगो—निव्वाणसुहसाहणेक्खमो सम्मदंसणाइ आरहओ अहिंसालक्खणो धम्मो, तं मे लाएज्ज त्ति
मंगलं, मम भंवाओ—संसाराओ^५ गलेज्जा—तारेज्जा^६ वा मंगलं, वद्धपुट्टनिकाइयट्ठप्पगारकम्मरासिं मे^७
गालिज्जा—विलिज्जवेज्ज त्ति^८ वा मंगलं ।

१० एएसिं मंगलाणं अत्तेसिं च मंगलाणं सव्वेसिं किं ? पढमं—आदीए अरहंताइणं थुई चेव हवइ
मंगलं त्ति ।

[साधुनो अर्थ—]

अत्यंत कठोर, उग्र, उग्रतर, घोर तपनी आचरणा वगैरे अनेक प्रकारनां व्रत, नियम,
उपवास, विविध अभिग्रहविशेषथी संयमनुं परिपालन करवा वडे तेमज परीषहो अने उपसर्गोने
१५ सारी रीते सहन करवा वडे जेओ वधा प्रकारनां दुःखोथी मुक्त करनार एवा मोक्षने साधे छे ते
'साधु' कहेवाय छे ।

आ ज पंचपरमेष्ठि नमस्कार नीचे प्रमाणे चूलिकाथी भावित करवामां आवे छे—
(तेना महत्त्व तथा फळनो निर्देश करवामां आवे छे ।)

[चूलिकानो अर्थ—]

२० ए पांचेने करेलो नमस्कार एटले 'एसो पंचनमोक्कारो' शुं करे छे ?

'सव्वपावप्पणासणो'—एटले के सर्व ज्ञानावरणीय जे पापकर्म तेने प्रकर्षथी नष्ट करी नाखे छे ।

'एसो पंचनमोक्कारो सव्वपावप्पणासणो'—ए चूलिकानो प्रथम उद्देशो छे । ते केवो छे ?—

'मंग'—एटले निर्वाणसुख (मोक्षसुख) ने सिद्ध करवामां समर्थ सम्यद्दर्शन वगैरे अरिहंतोए
प्ररूपेला अहिंसालक्षण धर्मने जे मने आणी आपे ते मंगल । १, अथवा मने संसारथी गाळे
२५ अर्थात् तारे ते मंगल । २, अथवा वद्ध, सृष्ट, अने निकाचित एवा आठ प्रकारना मारा कर्मना
राशिने जे गाळे अर्थात् शमावे ते मंगल । ३.

आ मंगलोमां तथा बीजा मंगलोमां अरिहंतो वगैरेनी स्तुति ए ज प्रथम—उत्कृष्ट मंगल छे ।

१. °णाइ अ° P । २. साहियंति B । ३. °तेसि णमोक्कारो एस पंच° P । ४. °रिसेसेणं M । ५. °दिसि
णा° B । ६. एस प° P । ७. किंविहे उ P । ८. °सुसाहणे° P । ९. सम्मदंस° TB । १०. भवाउ सं° S ।
११. गमेज्जा P । १२. तारेज्ज वा B । १३. मे गालेज्ज वि° P, मे गलिज्जा वि° A । १४. विलेज्जवज्ज P ।
१५. त्ति मंगलं B । १६. °लं ते एस P ।

તહા અદ્વારસસીલગસદ્મમાહિદ્વિયતળૂ છત્તીસહવિહમાયાર જહદ્વિયમગિલાઇ -ઝહણિસાણુસમય આર્યરતિ ચિ પત્તયતિ ચિ આયરિયા, પરમપ્પણો અ હિય્મોમૈયરતિ આયરિયો, સચ્ચસત્તસ સીસગણાણ વા હિયમાયરતિ આયરિયા, પાણપરિચ્છાઇ વિ ઉ પુઢવાદીણ સમારભ નાયરતિ ણારમતિ નાણુજાણતિ વા આયરિયા, સુમેહાનરદ્ધે વિ ણ કસ્સઈ મણસાવિ પાવમાયરતિ ચિ વા આયરિયા, એવમેતે ણામઠવળાદીહિ અણેગહા પત્તવિજ્જંતિ ।

તહા સુસનુડાસપદારે મળોર્મયકાયજોગત્તપ્પત્તે વિહિણા સરવજનમત્તાપિંદુપયક્ષરવિસુદ્ધદુવાલ-સગસુયનાણ્ણયણ્ણાવણેણ પરમપ્પણો અ મોન્સોવાય જ્ઞાયતિ ચિ ઉપ્પજ્ઞાઇ, થિરપરિચિયમણતગમપ્પજ્જ-વત્થેહિં વા દુવાલસગ સુયનાણ ચિંતતિ અણુસરતિ પ્પગમ્મોણસા જ્ઞાયતિ ચિ વા ઉવજ્ઞાઇ, એવમેતેહિં [એણ્હિં] અણેગહા પત્તવિજ્જંતિ ।

[આચાર્યનો અર્થ—]

શરીરમા અઢાર હજાર શીલાગને ધારણ કરનારા જેઓ છત્રીશ પ્રકારના આચારોને ચચાર્યપણે જ્ઞાનિ વિના પ્રતિમમય આચરે છે—પ્રવર્તાવે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । વીજાના અને પોતાના હિતનુ આચરણ કરતા હોનાથી પળ તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । પ્રાણનો નાશ થતા સુધીયે પૃથ્વીકાય વગેરે જીવનો સમારભ કરતા નથી, કરાવતા નથી અને કરવાની આજ્ઞા આપતો નથી તેમી પળ તેઓ ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । કોઈએ મોટો અપરાધ કર્યો હોય તોયે તેઓ કોઈનું 15 મનથીયે પાપ આચરતા નહીં હોનાથી ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । આ પ્રકારે નામ-સ્થાપના વગેરેથી અનેક પ્રકારે તેમની પ્રરૂપણા કરવામા આવે છે ।

[ઉપાધ્યાયનો અર્થ—]

જેઓ આસ્ત્રવના દ્વાર વધ કરી, મન, વચન અને કાયાના યોગમા ઝામી જઈ, વિધિપૂર્વક સ્વર, વ્યક્તન, માત્રા, વિંદુ, પદ અને અક્ષરોથી વિશુદ્ધ એવા વાર અગોરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનુ પોતે અધ્યયન 20 કરીને તથા વીત્તાને અધ્યયન કરાવીને વીત્તાના અને પોતાના મોક્ષના ઉપાયનુ ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । અથવા જેઓ અનતગમ અને પર્યાયના અર્થો ધડે સ્થિર પરિચિત વાર અગોરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનુ ચિંતન કરે છે, અનુસ્મરણ કરે છે અને એકામ મનથી ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આ પ્રકારે અનેક રીતે ઉપાધ્યાયની વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે ।

૧ અહમિમા ૫, મહણિસા° P I, ૨ ઋત્તિ પા P I ૩ ઋતિ તિ આય° M I ૪ ય્યા મય્વસા સીસ° P I ૫ સુદ્ધમવદ્ધે M, સુદ્ધમાવદ્ધે B I ૬ વદ્ધસ° P I ૭ વાય જ્ઞા° P I ૮ ચિતિતિ P I ૯ માળસે જ્ઞા P I ૧૦ ઋતેહિ અ P I

વિદાણં સુરલોગાણં સોહગકંતિદિત્તિલાવન્નરૂવસમુદયસિરીપ્—સાહાવિયકમ્મક્વયજણિયદિવ્વકયપવરનિસ્વ-
માણન્નસરિસવિસેસાંસયાસયલક્ષણકલાવવિચ્છદ્ધુપરિદંસણેણં ભવણવદ્વાણમંતરજોસવેમાણિયાહમિદંસ-
ઇંદચ્છરાકિન્નરણરવિજ્ઞાહરસ્સ સસુરાસુરસ્સાંવિ ણં જગસ્સ ‘અહો અહો અહો અજ્ઞ ઐદિટ્ઠપુવ્વં દિટ્ઠમન્હેહિ’
ઇણમો સવિસેસાંડલમહંતાંચિત્તપરમચ્છેરયસંદોહં સમગાલમેવેગદ્ધસર્મુદયં દિટ્ઠં તિ તર્ક્ણણુપ્પન્નઘણનિરંતર-
5 વહલંપ્પમોયા ચિત્તયંતો સહરિસપીયાણુરાયવસપવિયંમંતાણુસમયઅહિણવાહિણંવપરિણામવિસેસત્તેણં મહમહંતિ
જંપિર પરોપ્પરાણં વિસાયમુવગયહંહધીધિરત્થુઅધન્નાડુપ્પા વયમિદ્ધિ ણિંદિરઅત્તાણ ગમણંતરસંખુહિયહિયય-
મુચ્છિરસુલદ્ધચેયણસુપ્પેણસિદ્ધિલિયસગત્તઆડંચેણં પસણ્ણો ઉમ્મેસનિમેસાંસારીરિયવાવાસુક્કેવલં અણો-
વલ્લવલ્લંતમંદમંદદીહુહુંકારં વિમિસ્સમુક્કદીહડ્ઢવહલનીસાંસગત્તેણં અદ્ધઅભિનિવિદ્ધુદ્ધી સુણિચ્છિય-
મણેસ્સ ણં જગસ્સ, ‘કિં પુણ તં તવમણ્ણુચિદ્ધેમો જેણેરિસં પવરિદ્ધિં લંભેજ્જતિ,’ તમ્મયમણસ્સ ણં દંસેણા
10 ચેવ ણિયણિયવચ્છત્થલ્લેનિહિજ્જંતંતકરયલુપ્પાંદિયમહંતમાણસચમક્કારે ।

૭૧ સહિત દેવગણોના સૌભાગ્ય, કાન્તિ, દીપ્તિ, લાવણ્ય અને રૂપની શોભાને ઢાંકી દે છે (નિસ્તેજ
વનાવી દે છે) । સ્વાભાવિક, (૪) કર્મક્ષયજનિત (૧૧) તથા દેવકૃત (૧૯) એવા ચોત્રીશ
અતિશયોના તે ધારક હોય છે અને તે ચોત્રીશ અતિશયો એવા શ્રેષ્ઠ નિરુપમ અને અનન્યસદૃશ
હોય છે કે તેનાં દર્શન કરવાથી ભગવત્પતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક, અહમિન્દ્ર, ઇન્દ્ર,
15 અંપસરા, કિન્નર, નર, વિચાધર અને સુર તથા અસુર સહિત જગતનાં જીવોને એટલું વધું આશ્ચર્ય
થાય છે કે ‘અહો અહો અહો આપણે કોઈ દિવસ નહીં જોયેલું આજે જોયું । એક જ વ્યક્તિમાં
એક સાથે એકત્રિત થયેલો અતુલ, મહાન અચિન્ત્ય પરમ આશ્ચર્યોનો સમૂહ આજે આપણે જોયો ।’
૭૨ એવા વિચારથી તે ક્ષણે અત્યંત આનન્દિત થયેલા તેઓ હર્ષ અને અનુરાગથી સ્ફુરાયમાન થતા
નવા નવા પરિણામોથી પરસ્પર અત્યંત હર્ષના ઉદ્ગારો કાઢે છે અને વિહાર કરીને ભગવાન આગલ
20 ચાલ્યા ગયા પછી સાથે સાથે પોતાના આત્માની નિન્દા કરે છે કે ‘અમને ધિક્કાર છે, અમે
અધન્ય છીએ, અમે પુણ્યહીન છીએ’ । ભગવાન ચાલ્યા ગયા પછી તેમના હૃદયને ખૂબ ક્ષોભ
થવાથી તેઓ મૂર્છિત થઈ જાય છે અને મહામુશીવંતે તેમનામાં ચૈતન્ય આવે છે । તેમનાં ગાત્ર
૭૩ અત્યંત શિથિલ થઈ જાય છે । આકુચ્છન પ્રસારણ ઉન્મેષ નિમેષ આદિ શારીરિક વ્યાપારો વંધ
પડી જાય છે । નહીં ઓલખાતા અને સ્વલના પામતા મંદ મંદ દીર્ઘ હુંકારોથી મિશ્રિત દીર્ઘ
25 ઉષ્ણ વહુ નિસાસાથી જ માત્ર બુદ્ધિશાલીઓ સમજી શકે છે કે તેમનામાં મન (ચૈતન્ય) છે ।
જગતના જીવો ભગવાનની ઋદ્ધિ જોઈને એક માત્ર વિચાર કરે છે કે આપણે એવું કયું તપ
કરીએ કે જેથી આપણને પણ આવી પ્રવર ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય । ભગવાનને જોતાં જ તેઓ પોતાનાં
૭૪ વક્ષઃસ્થલ ઉપર હાથ મૂકે છે અને તેમના મનમાં મહાન આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે ।

૭૧. ૧. સહાવિય° P । ૨. સાસાસયા કલા° P, સાસયકલા° T B । ૩. વિચ્છેદ્ધ° B । ૪. મિદં
સ° P । ૫. અદિટ્ઠ° B । ૬. સાઓલ° P । ૭. સમગલ° M । ૮. યં ચિદ્ધંતિ P । ૯. તર્ક્ણણુપ્પ° P ।
૧૦. ંપ્પમેયચિત્તાં અતો P, ંપ્પમેયચિત્તયંતો S । ૧૧. ંણપરિ° M । ૧૨. ત્તેણં મહમહમહંતિ P । ૧૩. હહહહધી°
B, હહહહધીવિર° P । ૧૪. ંણુણપુણ્ણ° P । ૧૫. ંચણપસણ્ણા ડ° P । ૧૬. ઉમેસ° A । ૧૭. ંનિમેસાં B ।
૧૮. વલ અ A । ૧૯. વલ્લવલ્લંત P । ૨૦. ંવિમિસ્સામુક્કદીહુહં P । ૨૧. સાસેગંતેણં P । ૨૨. ંણસણં P ।
૨૩. ંણુચેદ્ધેમો P । ૨૪. લંભેજ્જંતિ P । ૨૫. દંસણં ચેવ M । ૨૬. ંણિહિપ્પંતકં P । ૨૭. ંદિયામં P ।

પસ સમાસત્યો, વિત્યરત્ય તુ ઇમ, ત જહા—

તેણ કાલેણ તેણ સમણ ગોયમા ! જે કોઈ પુનઃપાવનિયસદ્ધત્યે અરહતે ભગવતે ધમ્મતિથ્યગરે ભવેજ્ઞા
સે ન પરમપુજ્ઞાણ પિ પુજ્ઞયરે ભવેજ્ઞા, જઓ ન તે સન્નેવિં^૧ એયલક્ષણસમન્નિપ્પ^૨ ભવેજ્ઞા, ત જહા—

અર્ચિતઅપ્પમેયનિરુપમાણેણમરિસપરવરુત્તમગુણોહાહિદ્વિયત્તેણ તિણ્હપિ લોગાળ સજ્જણિયંગુરુય-
મહત્તમામાણદે, તહા ય જન્મતરસંચિયંગુરુપુણપન્થમારસવિદત્તિત્થયરનામકુમ્ભોદ્ગળ દીહરગિમ્હાય-6
વસતાવકિલ્લત્તસિહિડ્ડાણ વ પદ્મપાડસધારામરવરિસંતઘણસંધાયમિવ પરમહિઓરપ્પસેપયાણાદ્ધા ઘણરાગ-
દોસમોહમિચ્છાચારિંદંપમાયદુટ્ઠકિલિટ્ઠાસાયાહસમજ્ઞિયાસુહોરપાવકુમાયવસતાવસ્સ ણિણ્ણાસને ભવ્વ-
સસંજ્ઞા સન્નેવ્વ અણેગજન્મતરસનિર્દેત્તગુરુયપુણપન્થમારાહસયન્તેણ સમજ્ઞિયાડલ્લવીરિપ્પસરિયંસેત્તપર-
ક્કમાહિદ્વિયતળ સુક્તદિત્તચરુપાયગુટ્ઠગારૂવાહસણ સયલગહનરત્તચ્છદપતીણ સૂરિયં^૩ હેવં પાયઢપ્પયા-
વદસદિસિર્પયાસવિપ્પુરત્તકિરંપન્થમારેણ ણિયતેયસા વિચ્છાયાગે સંયલાણ વિ વિજ્ઞાહરમરીણ સદેવદાણ-10

આ પ્રકારે આનો સક્ષેપમા અર્થ છે, જ્યારે વિસ્તારથી અર્થ નીચે મુજબ છે—

તે કાલે તે સમયે, હે ગૌતમ ! જેનો શાર્દાર્થ પહેલા વર્ણનવામા આવ્યો છે એવા જે કોઈ
ધર્મતીર્થંકર અરિહત ભગવતો હોય છે તે પરમપૂજ્યોના પળ પૂજ્ય હોય છે, કારણકે તે ધધા જ નીચે
જણાવેલ લક્ષણોથી યુક્ત હોય છે —

અર્ચિત્ય, માપી ન શકાય, ઉપમા આપી ન શકાય, અનન્યસદૃશ, શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમોત્તમ એવા 15
ગુણસમૂહથી અધિષ્ઠિત હોવાને લીધે તેઓ ત્રણે લોકમા મહાન માનસિક આનંદ ઉત્પન્ન કરનારા
હોય છે । તેમજ વર્ષાની પ્રથમ ધારાઓ ઘરસાવતો મેઘનો સમૂહ જેમ દીર્ઘ ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી
સત્ત થયેલ મયૂરોના સમુદાયના સતાપને શમાવે તેમ અન્ય જન્મમા સચિત કરેલા મહાપુણ્યના
કારણે ઘાયેલા તીર્થંકરનામકર્મના ઉદયથી અરિહત ભગવતો પરમ હિતોપદેશ આપવા વગેરે દ્વારા
નિવિઢ (ગાઢ) રાગ-દ્વેષ, મોહ, મિધ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, દુષ્ટ અને સંક્રિષ્ટ એવા અધ્યવસાય 20
વગેરેથી ઘાયેલા અશુભ પોર પાપકર્મોથી ઘતા ભવ્ય જીવોના સતાપને શમાવનારા હોય છે । તેઓ
સર્વજ્ઞ હોય છે । અનેક જન્મોમા સચિત કરેલા મહાન પુણ્યના અતિશયથી જગતમા કોઈની લોભે
ન આવે તેરા અતુલ વજ્ર, વીર્ય, ऐश्वर्य, સત્ત્વ તથા-પરાક્રમ તેમનામા હોય છે । તેમના મનોદર
દેદીપ્યમાન પગના અગુઠાના અમ્રમાગતુ પળ રૂપ પટલુ ઘણુ અતિશય હોય છે કે સૂર્ય જેમ વરો
વિશામા પ્રકાશથી સ્ફુરાયમાન પ્રકટ પ્રતાપી કિરણોના સમૂહથી સર્વ પ્રદ નક્ષત્ર અને ચંદ્રની 25
પક્ષિને નિલેજ ઘનાવી દે છે તેમ તેઓ પોતાના તેજથી સર્વ વિદ્યાધરો દેવીઓ દેવેન્દ્ર તથા દાનવેન્દ્ર

૧ કદ્ધુ^૧ T । ૨ પુલ્લે વા^૨ P । ૩ તિપકરે P । ૪ તિ એયલ^૪ A । ૫ ‘જાગર’ P ।
૬ ચગલ્ય P । ૭ ‘ચગલ્યપુ’ P, ‘ચગલ્યપુ’ T । ૮ ‘જનવ’ । ૯ પનાળા^૯ P । ૧૦ વિરતિવં P ।
૧૧ તાણ કલેણ P । ૧૨ ‘હત્તામલ્ય પુણ વ’ P, ‘હત્તામલ્ય’ B । ૧૩ ચમત્ત^{૧૩} P । ૧૪ એવા પા^{૧૪} P ।
૧૫ હવ પયઢ T । ૧૬ ‘દિત્તવ’ P । ૧૭ ‘જાગર’ P, ૧૮ સવલલ્લપિ P, સમલ્લગલ્લિ B ।

અહવા ગોયમા ! ૧કિમિત્થ પમ્ભૂવાગરણેણ ?, સારત્થં મન્નપ્પ । તં જહા—

ળામં પિ સયલકમ્મદ્દમલકલંકેહિ વિપ્પમુક્કાણં । તિયસિંદચ્ચિયચલણાણ જિણવરિંદાણ જો સરહ ॥
તિવિહકરણોવઉત્તો ય્વણે ય્વણે સીલસંજમુજ્જુત્તો । અવિરાહિયવયનિયમો સોઽવિ હુ અદ્ધરેણ સિજ્ઞેજ્ઞા ॥
જો ૩ પુણ દુહઉવ્વિમ્મો સુહતપ્પહાલ્લ અલિ વ્વ કમલવ્વણે । થયથુડમંગલજયસદ્વાવડો ૪ રુણરુણે કિંચિ ॥
5 મત્તિભરનિવ્વમ્મો જિણવરિંદપાયારવિંદજુગપુરઓ । મ્મીનીનિવ્વિયસિરો કયંજલીવાવડો ૫ ચરિત્તદ્ધો ॥
એકં પિ ગુણં હિયપ્પ ૬ ધરેજ્ઞ સંકાઙ્ગસુદ્ધસમ્મત્તો । અક્કંડિયવયનિયમો તિત્થયરચ્ચાપ્પ સો સિજ્ઞે ॥

જેસિં ચ ણં સુગહિયર્નામગ્ગહણાણં તિત્થયરાણં ગોયમા ! એસ જગપ્પાયડે મહચ્છેરયમ્મપ્પ મુવંણસ્સ વિયડપ્પાયડે મહંતાઙ્ગેસંપ પવિયંભે, તં જહા—

સ્વીણદ્ધંપાયકમ્મા મુક્કા વહુદુક્કલ્લગ્ગમ્મવસહીણં । પુણરવિ અપત્તકેવલમણપજ્જવણાણં ૭ ચરિમત્તણૂ ॥
10 મહજોઙ્ગો વિવિહંદુક્કલ્લમયરમ્મવસાગરસ્સ ઉવ્વિગા । દ્ધુણ્ણસરહાઙ્ગેસંપ મ્મવહુત્તમણા ય્વણં જંતિ ॥

અથવા ગૌતમ ! આ વિશે વધારે શું કહેવું ? સારભૂત અર્થ તને કહું છું—

જે સમગ્ર એવાં આઠ કર્મોના મઝરૂપ કલંકથી મુક્ત થયેલા છે અને દેવતાઓના ઇંદ્રોપ જેમના ચરણની પૂજા કરી છે તે જિનેશ્વર દેવોના નામનું પળ સ્મરણ કરનાર, (મન, વચન, કાર્યારૂપ) ત્રણ કરણથી ઉપયુક્ત, ક્ષણે ક્ષણે શીલ અને સંયમમાં ઉદ્યમશીલ અને વ્રત-નિયમની
15 વિરાધના ન કરનારો માનવી નિશ્ચયે જલદીથી સિદ્ધિને મેઝવે છે । દુઃખથી રોદ પામેલો અને સુખની તૃષ્ણાવાળો જે માનવી કમલવ્રતમાં ભ્રમરની જેમ સ્તવન, સ્તુતિ અને માંગલિક એવા જય જય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતો કંઈક ગુંજારવ કરે છે, તેમજ ભક્તિમાં અત્યંત ગરકાવ વનેલો, ચારિત્રનો અર્થી જિનેશ્વર ભગવંતનાં વે ચરણકમળો આગળ જમીન ઉપર પોતાનું મસ્તક સ્થાપીને અંજલિ કરીને શંકા વગેરેથી શુદ્ધ (રહિત) સમ્યક્ત્વવાળો તથા અક્ષંડિત વ્રત-નિયમવાળો
20 જે માનવી તેમનો એક પળ ગુણ હૃદયમાં ધારણ કરે છે તે તીર્થંકર થઈને મોક્ષમાં જાય ।

હે ગૌતમ ! જેમનું નામ લેવું પુણ્યરૂપ છે તે તીર્થંકરોનો, જગતમાં પ્રગટ મહાન આશ્ચર્યભૂત ત્રણે મુખને વિકટ પ્રગટ અને મહાન એવા અતિશયનો વિસ્તાર આ પ્રકારે છે—

જેમણે કેવલજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન તથા ચરમ શરીર પ્રાપ્ત નથી કર્યું એવા જીવો પણ અરિહંતોના અતિશયોને જોઈને અદ્વ પ્રકારનાં કર્મોનો ક્ષય કરનારા વને છે, વહુ દુઃખદાયક
25 ગર્ભાવાસથી મુક્ત થાય છે, મહાયોગી વને છે, વિવિધ દુઃખમય ભવસાગરથી ઉદ્ધિગ્ન થાય છે અને સંસારથી અલગ થઈ જાય છે ।

૧ ગોયમા પમ્ભૂ ૧ ATS । ૨. કિમેત્થ P । ૩. જો ડળ P । ૪. ૦હો ઙ્ગણે A, ૦હો રુણરુણ P ।
૫. મ્મીની ૧ A । ૬. ચરિત્તદ્ધો A । ૭. ધરેજ્ઞ P । ૮. ૦નામગ્ગ ૧ P । ૯. ૦પાયડ ૧ A, ૦પયડે P ।
૧૦ મુયણસ્સ વિ પયડ ૧ P । ૧૧ ૦પાયડમ ૧ A । ૧૨. ૦સયપવિયંમ્મો A । ૧૩ દ્ધકમ્મપાય મુ ૧ P ।
૧૪ ૦ચરિત્તત્તણૂ A । ૧૫. ૦ણો વિ વહુદુક્કલ્લગ્ગર ૧ P । ૧૬ ૦સપ્પ લવ્વ ૧ P ।

ता गोयमा ! ण एवमाह अणत्तगुणगणाहिद्वियसरीराण तेसिं सुगेहियंनार्धेज्जाण अरुहताण भगवताण धम्मतिथ्यगाराण सतिण गुणगणोहरयणसघाण अहन्निपाणसुमयं जीहासहस्सेणपि वागरतो सुरवैई वि अन्नयरे वा केई चउत्ताणी, महाइसई य उउमत्थे सयभुरमैणोयहिस्स दव वांसकोडीहिपि णो पार गच्छेज्जा, जओ ण अपरिमियगुणग्यणे गोयमा ! अरुहते भगवते धम्मतिथ्यगरे भवति, ता किमेत्थे भवउ, जत्थ य ण तिलोगनाहाण जगगुरूण सुंणोवघूण तेलोकंत्तगुणखभपरधम्मतिथ्यकंराण केई ५ सुरिंदैइपायगुट्ठगएगदेसाउ अणेगगुणगणालकरियाउ भत्तिभरनिवैरिखरसियाण सन्नेसिं पि वी पुरीसाण अणेगभउतरसचियअणिट्टदुट्टदुक्कमरासिजणियदोगच्चदोमणैस्सादिसयलदुक्खदौरिद्विकिण्णसजम्भ-जराभरणरोगसोगसतावुंवेययाहिवेयणाईणं स्वयट्ठाए एगगुणस्साणतभागमेग भणमाणाण जमगासमगमेन दिणयरंकेरे इअ अणेगगुणगणोहे जीहग्गे विप्फुरति ताइ च न सैका सिंता वि देवगणा समकाल भणिऊण, कि पुण अकेउली मसचक्खुणो २ ता गोयमा ! ण एमै इत्थ परमत्थे वियाणेयंओ, जहा ण जइ 10 तित्थेगाराण सतिण गुणगणोहे ११ तित्थयरे चेव वायरति, ण उण अत्ते, जओ ण सातिसया तेसिं भारती ।

आयी हे गौतम ! आ घरे अने त गुणसमूहधी युक्त शरीरवाङ्मा, पुण्यशास्त्री नामवाङ्मा धर्मे धर्मतीर्थना प्रवर्तावनारा अरिहत् भगवतोना गुणगणोरूपी रत्नसमूहनु इद्र, कोई चार ज्ञानवाङ्मा, अथवा महा अतिशयवाङ्मा छद्मस्थ पण रातदिवस प्रतिपळे हजारे जीभधी धरोहो वर्षो सुधीये वर्णन करे तोपण जेम स्वयभूरमण समुद्रतो पार पानी शकाय नहि तेम पार न पामे । कारणके 15 हे गौतम ! धर्मतीर्थने प्रवर्तावनार अरिहत् भगवतो मापी न शकाय एवा गुणरत्नोवाङ्मा होय छे, तेथी १२ अही विशेष शु कहवु ? ज्या व्रण लोकना नाय, जगतना गुरु, व्रण भुवनना एक मात्र वधु, व्रण लोकांता ते ते गुणना स्वरूप—आधाररूप श्रेष्ठ धर्मना तीर्थकरोना पगना अगूज्ञाना डेरवानो अत्र-भाग के जे अनेक गुणोना समूहधी अलंकृत छे तेना अनतमा भागनु सुरेन्द्रो अथवा भक्तिना ज अत्यन्त रसिक सर्व पुरुषो अनेक जमातरोमा सचित अनिष्ट दुष्ट कर्मराशिनन्य दुर्गति दौर्मनस्य आदि 20 सकल दुःख दारिद्र्य, डेश, जन्म, जरा, मरण, रोग, शोक, सन्ताप, उद्वेग, व्याधि, वेदना आदिना १३ क्षयने माटे वर्णन करवा माडे ल्यारे सूर्यना किरणोना समूहनी जेम भगवानना जे अनेक गुणोने समूह एक साथे तेमना जिह्वाप्रे स्फुरायमान थाय छे तेने इद्र सहित देवगणो एकी साथे बोलना माडे तो पण ज्या वर्णनवा समर्थ नही ला चर्मचक्षुधारी अकेउलीओ शु कही जरे ? तेथी गौतम ! आ विषयमा रसी हकीकत ए छे के तीर्थकरोना गुणोना समूहोने मात्र तीर्थकरो ज वर्णनवा 2५ समर्थ छे । बीजाओमा तेवु नामर्त्य नथी, कारणके तीर्थकरोनी ज पनी अतिशयवाङ्मा वाणी होय छे के तेओ ज वर्णनवा समर्थ छे ।

१ तिथ्यकारण P । २ अणसरोहोइस P, अणसरोहसं S । ३ वरा वि । ४ अणोइहिस्स चउत्ताम P । ५ किमण भ P, किमिथ भ B, किमिथ भ T । ६ भुयणे । ७ वत्तगण P । ८ विचर P । ९ ताइ पायपुट्ट P । १० साआ धे । ११ वाओ भ । १२ तिचर P । १३ वा सुरी M । १४ अणमादि P । १५ दाडि B । १६ सतापुवणं A, सतापुव्वेवगता वा P । १७ इणं स । १८ करे वा अ P । १९ सत्ता सिता पि P । २० काल भाणि P । २१ एम एत्थ P । तिथ्यकारण P । २३ गणोइ ति B ।

સયલનરામરતિયસિંદસુંદરીલ્લવકંતિલાવણ્ણં । સવ્વંપિ હોજ્જ જહ્ ઇંગરાસિણ સંપિંડિયં કહ્વિ ॥^૧
 તં ચ જિણચલણંગુટ્ઠગકોહિદેસેગલક્ષ્મભાગસ્સ । સંનિજ્ઞેમ્મિ ન સોહહ્ જૈહ સારહ્ઠં કંચણગિરિસ્સ ॥ તિ
 અહ્વા નાઝ્ઞ ગુણંતરાઈં અન્નેસિં ઝ્ઞ સવ્વત્થ । તિત્થયરગુણાણમણંતમાગમલઘ્મંતમન્નત્થ ॥
 જં તિહુયણં પિ સયલં, ઇગીહોઝ્ઞમુર્ઘમેગદિસિં । ભાગે ગુણાહિઓઝ્ઞં તિત્થયરે પરમપુજ્જેત્તિ ॥
 ૫ તે ચ્ચિય અન્ને વંદે પૂંણ અરિહે ગહ્મહ્સંમન્ને । જમ્હા તમ્હા તે ચેવ ભાવઓ ણમહ ધમ્મતિત્થયરે ॥
 લોગે વિ ગામપુરનગરવિસયજળવયસમગમરહસ્સ । 'જો જિત્તિયસ્સ સામી, તસ્સાણંતિં તે 'કરેંતિ ॥
 નવરં ગામાહિવર્હં સુટ્ઠુ સુતુટ્ઠે એકગામમજ્ઞાઓ । કિં દેજ્જ ? જસ્સ નિયંમે તેલોણ્ણ એત્તિયં પુવ્વં ॥
 ચક્કહરો લીલાણ્ણ, સુટ્ઠુ સુથેવંપિ દેહ' જમગણં । તેણ ય કર્મીગયગુરુદરિદ્દનામં ણાસેહ ॥
 'સો મંતા ચક્કહરં સુરવહ્સણં કંચે । 'ઇંદો તિત્થયરે ઝ્ઞ, જર્ગસ્સ જહિચ્છિયસુહફલણ્ણ ॥
 ૧૦ તમ્હા જં 'ઇંદેહિ વિ કંચિજ્ઞહ્ણ એગવદ્ધલ્લક્ષેહિં । અહ્સાણુરાગહિયણ્ણિં ઉત્તમં તં ન સંદેહો ॥

સમગ્ર મનુષ્યો, દેવો, ઇંદ્રો અને સુંદરીઓનાં રૂપ, કાંતિ તેમજ લાવણ્ય—એ વધું જે હોય, તેને કોઈપણ રીતે એકઠાં કરીને એક વાજુ પિંડ બનાવવામાં આવે અને તેને જિનેશ્વર ભગવંતના ચરણના અંગૂઠાના ટેરવાના કરોડમા ભાગ, અથવા લાક્ષ્મી ભાગની સામે મૂકવામાં આવે તો તે દેવદેવીઓના રૂપનો પિંડ એટલો વધો શોભાહીન બની જાય છે કે સુવર્ણના પર્વત (મેરુ) ની
 ૧૫ પાસે રાખનો ઢગલો જેવો શોભાહીન લાગે તેવો તે લાગે છે ।

અથવા જગતના સર્વ ગુણોને ભેગા કરવામાં આવે તો પણ તે જિનેશ્વરના ગુણોના અનંતમા ભાગે પણ આવતા નથી । એક વાજુ ત્રણે જગત એકત્રિત થઈને એક દિશામાં ઊભાં હોય અને વીજી વાજુ તીર્થંકર હોય તો તીર્થંકર ગુણમાં ચડી જાય છે; તેથી તીર્થંકરો પરમપૂજ્ય છે । તે જ અર્ચનીય છે, વંદનીય છે, પૂજનીય છે, અર્હત છે, ગતિ તથા મતિથી સમન્વિત છે; માટે તે જ ધર્મતીર્થ-
 ૨૦ કરોને ભાવથી નમસ્કાર કરો ।

લોકોમાં પણ ગામ, પુર, નગર, વિષય, જનપદ કે સમગ્ર ભરતનો જે જેટલા પ્રદેશનો સ્વામી હોય છે તેની આજ્ઞાને તે પ્રદેશના લોકો સ્વીકારે છે; પરંતુ ગ્રામાધિપતિ તુષ્ટ થાય તો એક ગામમાંથી કેટલું આપે ? જેની પાસે જેટલું હોય તેટલું આપે । ચક્રવર્તી થોડું આપે તો પણ તેનાથી કુઝ-પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું દારિદ્ર્ય નષ્ટ થઈ જાય છે । આવો ચક્રવર્તી દેવેન્દ્રપણાની આકાંક્ષા સેવે
 ૨૫ છે, દેવેન્દ્રો યથેષ્ટ સુખફળને આપનારા તીર્થંકરપદની આકાંક્ષા રાખે છે । અતિશય અનુરાગી હૃદયવાળા ઇન્દ્રો પણ એક લક્ષ્ય વાંધીને જે તીર્થંકરપદની આકાંક્ષા રાખે છે તે તીર્થંકરો જગતમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ છે એમાં સંદેહ જ નથી ।

૧. °લાવણ્ણં A । ૨. એગરાસ સં° P, એગરાસિ સં° B । ૩. તા તં ચ P । ૪. સનિજ્ઞે વિ ણ સો° P ।
 ૫. જહ છાર° P । ૬. મેગદિસં P । ૭. હિહ્ઠં P, °હિહ્ઠં B । ૮. પૂણ આરાહે ગહ° P । ૯. સમણે ય P, સમણે T । ૧૦. જો જેત્તિય° P । ૧૧. તસ્સાણંતિ A । ૧૨. કરિંતિ P । ૧૩. સુટ્ઠુ સુતુટ્ઠે P, સુતુટ્ઠે B ।
 ૧૪. નિયંમે છેલાણ્ણ તેત્તિયં પુણં P । ૧૫. દેહ ન હુ મન્ને M । ૧૬. કર્મમાગત° P । ૧૭. નામં સમાસેહ M ।
 ૧૮. સા મતા P । ૧૯. ચક્કહર ચક્કહરો સુ° P । ૨૦. ઇંદો તિત્થયરત્તિ° P । ૨૧. જગસ્સા વિ જ° P ।
 ૨૨. ઇંદેહી વિ A । ૨૩. °રાયહિ P ।

અર્વા ચિદ્વૃત્તાવ સેસગારણ ગોયમા । એવ ચેવ ધમ્મતિત્યગરેતિ નામ 'સત્તિહિય પવૈરક્ખ્વરુ-
વ્વહણ તેસિમેવ સુગહિયનામધેજ્ઞાણ ભુવણેઋણ અરહતાણ ભગવતાણ જિણવરંદાણ ધમ્મતિત્યકરાણ
છજ્ઞે, ણ અન્નેસિં, જઓ ય ણેગેજમ્મતરપુટ્ઠમોટોત્તમસત્તેગાનિત્તેયાણુકપાઅધિત્તાભિગ્ગીસલક્કણપરસમ્મ
હસણુહસંતવિરિયાણિગૂહિયઅગ્ગકટ્ઠધોરુદ્ધરતવનિરતરજિવ્વહણુગ્ગપાપપધેવ્વઅનિદ્ધજ્જતિત્યયરનામકમ્મગોય-
પવિત્તવિસ્સકસિગ્ગપાપાટસામિસાલઅણતકાલવત્તમેવમાગ્ગચિન્નપાપપધેવ્વઅનિદ્ધજ્જતિત્યયરનામકમ્મગોય-
ગિસિયસુઋદિત્તચારુચ્ચન્નસદિસિપયાસનિસ્વમટ્ઠલક્કણસહસમ્મદિયજગુત્તમુત્તમસિરીનેવાસગામગાવી ઇવ
દેવમણુયદિદ્ધમેત્તનમ્મગત્તકરણલાહ્યચમદ્ધનયણમાણમાહલમહત્તનિમ્મિત્તપમોયકારંયા અસેમકસિગ્ગપાપકમ્મ-
મલકચ્ચકવિપ્પકમ્મમચરસપૈવરપટ્ઠમગ્ગસિહનારાયસંધયણાહિટ્ઠિયપરમપવિત્તુત્તમસુત્તિધરે, તે ચેવ ભગવતે
મહાયસે મહાસત્તે મહાપુમાગે પરમેટ્ઠી સદ્ધમ્મતિત્યકરે ભવતિ । અણ્ણ ચ—

અથવા, ધીજી વર્ણન દૂર રહો । હે ગૌતમ ! આ પ્રકારે ધર્મતીર્થંકર એવુ શ્રેષ્ઠ અશ્વરોચાલુ 10
જે નામ છે તે સુગૃહીતનામધેય, વ્રણ ભુવનના ઘણુ અરિહત ભગવત નિનરંદ્ર ધર્મતીર્થંકરોને જ
છાજે છે, ધીનાને નહીં, કેમકે તેમણે મોહનો ઉપશમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુકપા તથા આસ્તિક્ય-
લક્ષણયુક્ત અને અનેક જામોમા સ્પર્શેલ હૃદયિત સમ્યાદર્શનના ધર્મથી તેમન ધીર્યને છૂપાવ્યા વિના
અમ કટ અને ધોર દુષ્કર તપના નિરતર સેવનથી હુતુગ મહાપુણ્યનો રાશિ ઉપાર્જિત કર્યો હોય
છે, ઉત્તમ, પ્રર, પવિત્ર, સમગ્ર વિશ્વના ઘણુ નાય તથા શ્રેષ્ઠ સ્વામી થયા હોય છે, અનતકાળમા 15
થયેલા મ્હોની માનનાથી પાપના ધધનોને છેદીને અદ્વિતીય તીર્થંકરનામકર્મ ગોત્ર તેમણે પ્રાપ્ત
કયું હોય છે, અત્યત મનોહર, દેવીપ્યમાન, દશે દિશાઓમા પ્રકાશમાન, નિરુપમ એવા ણક હજાર
અને આઠ લક્ષગોથી તેઓ સુશોભિત હોય છે, જગતમા ઉત્તમ જે શ્રેષ્ઠ શોભા તેના નિરાસ માટેના
તેઓ જાણે કે ધામગૃહ છે, તેમના દર્શન વતાની સાથે જ તેમની શોભા જોઈને દેવો તથા
મનુષ્યો અત કરણમા પમકી ઉઠે છે અને નેત્રમા તથા મનમા મહાન વિસ્મય તથા પ્રમોદને 20
અનુભવે છે, સવગ્રાયે પાવકર્મોત્પત્તિ મેલના ફલકથી તેઓ મુત્ત થઈ ગયા હોય છે, સમચતુરસ્ર
સસ્યાન તથા શ્રેષ્ઠ જે પ્રથમ વચ્ચક્રપમનારાચ સપચળ તેનાથી યુક્ત પરમ પવિત્ર અને ઉત્તમ
શરીરને તેઓ ધારણ કરનારા હોય છે । આવા ભગવતો જ મહાયગ્ગમ્મી મહાસત્ત્વગાત્રી મહાપ્રમાવી
પરમેશ્વર તથા સદ્ધર્મના તીર્થંકરો હોય છે । ધર્મી ધર્મ છે કે—

૧ એવ પદ ધમ્મતિત્યગરેતિ P1 ૨ યંતિશિવે P1 ૩ પરહસ્તાદ P1 ૪ જ્ઞાનવિજ્ઞાન ભુવનવપુત્ર A1
૫ જ્ઞાનગામગામ P1 ૬ તિવેન P1 ૭ વિશ્વોત્તમગુપ્ત P1 ૮ મહાપ્રમા P1
૯ મમ્મમાતિવેવ P1 ૧૦ ધોરહસ્તાદ P1, નિરાવસ્થાદ ૧૦ I 11 જ્ઞાન P1 12 પર
વસ્થા P1 13 પરમિટ્ટી A1

ઉમ્મગં પવત્તં તિ,^૧ જહા કિલ અમ્હે અરહંતાણં ભગવંતાણં ગંધમલ્લપદીવસંમજ્જણોવલેવણવિચિત્તવત્થવલિ-
ધૂવાઇણહિં પૂયાસક્કારેહિં અણુદિયહમઞ્ચણં પકુઞ્ચાણા તિત્થુચ્છપ્પણં કરેમો, તં ચ ણો ણં તહત્તિ,
ગોયમા ! તં વૈયાણવિ ણો ણં તહત્તિ સમણુજાણેજ્ઞા ।

×

×

×

૫ એયં તુ પંચમંગલમહાસુયકલંધસ્સ વક્કણં તં મહયા પવંધેણં અણંતગમપજ્જવેહિં સુત્તસ્સ ય
પિહભૂયંહિં નિજ્જુત્તી-ભાસ-ચુણીહિં । જહેવ અણંતનાણંદંસણધરેહિં તિત્થયરેહિં વક્કણિયં તહેવ સમાસઓ
વક્કણિજ્ઞંતં આસિ, અહઽન્નયા કાલપરિહાણિદોસેણં તાઓ નિજ્જુત્તી-ભાસ-ચુણિઓ વોચ્છિન્નાઓ ।

૧૨ ઇઓ ય વચ્ચંતેણં કાલસમણં મહિઠ્ઠીપ્પત્તે પયાણુસારી વડ્ડસામી નામ દુવાલસંગસુયહરે સમુપ્પન્ને,
તેણેયં પંચમંગલમહાસુયકલંધસ્સ ઉદ્ધારો મૂલસુત્તસ્સ મજ્ઞે લિહિઓ, મૂલસુત્તં પુણ સુત્તત્તાણ ગણહરેહિં
૧૩ અત્થત્તાણ અરહંતેહિં ભગવંતેહિં ધમ્મતિત્થંગરેહિં તિલોગમહિણં વીરજિણિંદેહિં પન્નવિયં તિ એસ
વુઢ્ઢસંપયાઓ ।

૧૪ પછી પળ ‘અમે અરિહંત ભગવંતની ગંધ, માલ્ય, દીપ, સંમાર્જન, ઉપલેપન, વસ્ત્ર, વલિ, ઘૂપ
આદિ પૂજા-સત્કારથી હમેશાં અભ્યર્ચન (પૂજન) કરીને તીર્થની પ્રભાવના કરીએ છીએ’—એ પ્રમાણે
માને છે તે વધા ઉન્માર્ગને પ્રવર્તાવે છે, તેમનું આ કૃત્ય વ્યાજવી નથી; ગૌતમ ! વચનથી પણ એને
૧૫ અનુમતિ આપવી નહીં ।”

×

×

×

૧૬ ❀ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધ (નવકાર) ની જે આ વ્યાખ્યા છે તે ખૂબ વિસ્તારથી અનંતગમ
અને અનંત પર્યાયોથી સૂત્રથી પૃથક્ભૂત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિ દ્વારા—જેવી રીતે અનંત
જ્ઞાનદર્શનધારક તીર્થકરો વ્યાખ્યા કરેલી હતી તેવી જ રીતે સંક્ષેપથી—ચાલી આવતી
૨૦ હતી; પરંતુ પડતા કાળને લીધે કોઈક સમયે આ નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિનો વિચ્છેદ
થઈ ગયો ।

ત્યારપછી કેટલાક સમયે મહાઞ્ઞદ્વિમાં પદાનુસારી લલ્લિવાળા વજ્રસ્વામી નામના દ્વાદશાન્ત
શ્રુતજ્ઞાનના ધારક આચાર્ય ઉત્પન્ન થયા । તેમણે આ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનો ઉદ્ધાર કરીને
મૂલસૂત્રની અંદર લખ્યો । મૂલસૂત્ર એ સૂત્રથી ગણધરો રચેલું છે અને અર્થથી અરિહંત ભગવંત,
૨૫ ધર્મતીર્થકર, ત્રૈલોક્યપૂજિત શ્રીવીરજિનેશ્વરે પ્રરૂપેલું છે । આ પ્રમાણે વૃદ્ધસંપ્રદાય છે । (અર્થાત્
પૂર્વાચાર્યોથી ચાલી આવતી માન્યતા છે ।)

૧. તિ તહા P । ૨. °ધૂયાઇતેહિં P । ૩. † † એત્તિહાન્તર્ગત. પાઠ: P પ્રતૌ પતિત: । ૪. પિહભૂયંહિં
P । ૫. વોચ્છિન્નાઓ એતિ પાઠ. P પ્રતૌ નાસ્તિ । ૬. તિત્થકરેહિં P । ❀ જુઓ—હવે પછી છપાવેલું ‘ચૈત્યવંદન-
મહાભાષ્ય’

‘તો સયલદેવનાગરહરિમલ્લસુરિંદ્રચંદ્રમાદીળ । તિત્તયરે પુજ્યરે તે ચિય પાવ પળૌસતિ ॥
તેસિ ય તિલોગમહિયૌ ધમ્મતિત્થક્કરાણ જગમુરુણ । માવચ્છણદ્વચ્છણભેદેણ દુહચ્છણ મણિય ॥
માવચ્છણ ચારિતાણુદ્ધાણકટ્ટુમાધોરતવચરણ । દ્વચ્છણ વિરયાવિરયસીન્નપૂયાસઘારદાણાદી ॥
તા ગોયમા ! ણ એસેડ્ધ્ય પરમત્યે ત જહા—

માવચ્છણમુગ્ધાવિહારયા ય દ્વચ્છણ તુ જિણપૂયા । પદમા જેઠ્ઠેણદોત્તિ વિ ગિહીણ પદમ ચિય પસત્યા ॥ 5

અર્થ ચ ગોયમા ! કેઠ્ઠે ઈમુણિયસમયસન્ભાવે ઓસત્તેવિહારી ણિયવાસિણો અદિટ્ઠપરલોગપચ્છાણ સયમતીદ્ધિરસસાયગારવાહમુન્ઠિણ રાગદોષમોહાદિસારમસીકારાદસુ પડિરેદ્ધો કસિણસજમસદ્ધમ્મપરમુદ્ધે નિદ્ધયનિર્વિસનિઘ્નિજ્ઞાનકલ્પણનિષિદ્ધિ પાવાયરણેવ અભિનિવિટ્ઠુદ્ધી ઇગતેણ અઢચરોદકૂરામિમાહિરે મિચ્છ-
દ્ધિટ્ઠિણો કયમન્નમાગ્ગજોગપચ્છન્નવાણે વિપ્પમુક્કાસેસસગારમપરિગહે “તિવિહ તિવિદ્ધેણ પડિગ્ગસીમાદ્ધિ-
ય દ્વચ્છણ, ન માવચ્છણ, નામમેવ મુદ્ધે અણગારે મહન્નવધારી સમણેઽવિ મવિત્તાણ એવ મન્નમાણે, સન્નહા 10

તેથી સમગ્ર દેવ, દાનવ, પ્રહ, નક્ષત્ર, સૂર્ય અને ચંદ્રમા ધરેરેને પણ તીર્થકરો પૂજ્ય છે અને તેઓ સરેસર પાપનો નાશ કરે છે ।

તે વ્રણ લોકથી પૂજાયેલા ધર્મના તીર્થકરો અને જગતના ગુરુની અર્ચના માનવી અને દ્રવ્યથી એમ બે પ્રકારની કહેલી છે ।

ચારિત્રતુ અનુષ્ઠાન તેમજ કષ્ટપૂર્વકતા વ્રમ અને મીષણ તપતુ આચરણ—એ માવઅર્ચન છે, અને 15
વિરતાવિરતો ણ્ડલે દેશવિરત શ્રાવકો પૂજાસત્કાર તેમજ દાન કરે—એ દ્રવ્યઅર્ચનરૂપ પ્રકાર ગણાય છે ।

માટે હે ગૌતમ ! અહીં આતુ રહમ્મ આ પ્રકારે છે—

માવઅર્ચન એ વ્રમ વિહારરૂપ છે, જ્યારે દ્રવ્યઅર્ચન એ જિતપૂજા છે । પ્રથમ પ્રકાર મુનિઓના માટે છે અને ગૃહસ્થ માટે યનેય પ્રકારો છે, તેમા પ્રથમ પ્રકારતુ માવઅર્ચન તે પ્રાપ્તનીય છે । 20

હે ગૌતમ ! જે ફેટલાક શાસ્ત્રનો મહાવ નહીં જાણનારા, ણિધિલવિહારી, નિયંત્રાસી, ‘પરલોન્ના ગુ મુક્કસાન યથે’ ણ્ણો વિચાર નહીં કરનારા, શ્રદ્ધિગૌરવ, રમગૌરવ, શાતાગૌરવમા મૂર્ચ્છિત થયેલા, રાગ-દ્વેષ-મોદ-અહંકાર-મામત્વાદિમા પ્રતિષદ્ધ, સયમરૂપ મદ્ધર્મથી પરાલુપ્ત, નિર્દય, નિર્ભક્ષ, ધૂણિત, દ્વેષ કરનારા, ક્રુપા વિનાના અને જેમની બુદ્ધિ એક માત્ર પાપાચરણા લાગેલી છે, એવાતપણે જે અત્યંત વાઘ, રુદ્ર અને શૂર અભિપ્રદોષી મિથ્યાદષ્ટિઓ, સર્વ પાપચારી 25
વ્યાપારના પદમ્ભાગ કરીને સમગ્ર સા, આત્મ અને પરિપ્રદયી રહિત થઈ, ત્રિવિધે ત્રિવિધે (માન્યચન-ચાવાયી જ્ઞાન-ચારિત-અનુમતિથી) મામાયિક દ્રવ્યથી સ્વીકારે છે પણ માનવી કરા નથી, નામના ન મુદ્ધ છે, નામના ન આગાર છે, નામના જ મહાવ્રતધારી છે, ધમમ થયા

૧ ભાગ પા ૨ પાનું ૩૧ । ૨ ‘જિત’ મં પા ૪ ‘મુરવ’ પા ૫ રૂની ૧૧ । ૬ ૪૨
મ પા ૭ ‘વિહારી-ગ’ પા ૮ પદે કં પા ૯ ‘વિષમિલ્લરૂઢિ’ પા ૧૦ ‘ચ્યાગ’ પા ૧૧
૧૧ ‘વિધિ’ હા પાને ૨ પાની નામિ । ૧૨ ‘ચાત્ર’ પા ૧

एवं चाभिगहबंधं काऊणं जावजीवाए, ताहे य गोयमा ! इमाए चेव विज्जाए अहिमंतिंयाओ सत्तंगंधमुट्ठीओ तस्सुत्तमंगे नित्थारगपारगो भवेज्जासि त्ति उच्चारमाणेणं गुंरुणा खेत्तव्वाओ—

“अउम् णमउ भगवओ अरहओ सइज्झउ मए भगवती महाविज्ज्वा वईइए महआवईइए जयए वईइए सएणवईइए वद्धमआणवईइए जंयए वईजयए जयअंतए अपरआज्झए सूव आ हा ॥”

6 उपचारो चउत्थभत्तेणं साहिज्झइ, एय्यीए विज्जाए सव्वगओ नित्थारगपारगो होइ, उवट्ठावणाए वा गणिस्स वा अणुत्ताए वा सत्तवार परिजवेयव्वा । नित्थारगपारगो होइ, उत्तमट्ठपडिवण्णे वा अभिमंतिज्झइ आराहगो भवइ, विग्घविणायगा उवसमंति, सूरો संगामे पविसंतो अपराजिओ भवइ, कप्पसमत्तीए मंगलवहणी खेमवहणी हवइ ।

10 તહા સાહુર્સાહુણીસમણોવાસગસહ્વિગાસેસાસન્નસાહમ્મિયજનચઠવિહેણંપિ સમણસંઘેણં નિર્થારગ-
પારગો ભવેજ્જા, ધેન્નો સુપુત્રસલક્ષ્મણોઽસિતુમંતિ ઉચ્ચારેમાણેણં ગંધમુટ્ઠીઓ ઘે[ર]ખે]ત્તવ્વાઓ, તઓ જગગુરુણં
જિણિંદાણં પૂણ્ણદેસાઓ ગંધહ્વમિલણસિયમલ્લદામં ગહાય સહત્થેણોભયસ્થંધેસુમારોવયમાણેણં ગુરુણા

हे गौतम ! आ प्रकारे यावजीवपर्यंत अभिग्रहनो नियम लईने आ (नीचे आपेली)
विद्याथी सारी रीते मंत्रेली गंध (वासक्षेप) नी सात मूठीओ उपधान करनारना मस्तक उपर
'तुं संसारसमुद्रने तरीने पार था' ए प्रकारे उच्चारण करवापूर्वक (ते मूठीओ) नाखवी जोईए ।

15 ए. विद्या आ प्रकारे छे—

“ ॐ नमो भगवओ अरहओ सिज्झउ मे भगवती महाविज्जा, वीरे महावीरे जयवीरे
सेणवीरे वद्धमाणवीरे जये विजये जयंते अपराजिते स्वाहा ॥”

20 આ મંત્રનો પ્રયોગ ચતુર્થશક્ત—એક ઉપવાસ કરીને કરવો જોઈએ । આ વિદ્યાર્થી સર્વજ્ઞ
તથા સંસારપારગામી થવાય છે । વડી દીક્ષામાં અથવા ગણિપદની અનુજ્ઞામાં આ વિદ્યાને સાત
વાર મળવી તેથી સંસારપારગામી થવાય છે, અથવા મરણ વચ્ચે, અંતિમ અન્નશનવેળાએ જે આ
મંત્રને મળે તે આરાધક વને છે । તેનાં વિગ્રહકારક તત્ત્વો શાંત થાય છે । શૂરવીર માણસ જો
સંગ્રામ—યુદ્ધમાં પ્રવેશ કરે તો તે અપરાજિત થાય છે । કરુણની સમાપ્તિમાં (આ વિદ્યા) મંગલ
આપનારી અને સુખ દેનારી વને છે ।

25 તેમજ સાધુ, સાધ્વી, શ્રમણોપાસક તથા શ્રાવિકાઓ રૂપ જે સમગ્ર સાધર્મિક ચતુર્વિધ
જૈનસંઘ હાજર હોય તે સાથે શ્રમણસંઘે પ્રણ 'નિત્થારગ—પારગો ભવેજ્જા (સંસારના સમુદ્રને તમે
તરી જાઓ), તેમજ તમે ધન્ય છો, પુણ્યશાઢી, લક્ષણવાળા છો' એ પ્રકારે ઉચ્ચારણ કરી, વાસક્ષેપ
લઈને નાખવો । તે પછી જગતના ગુરુ એવા જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજામાંથી ગુરુ અત્યંત સુગંધી
કરમાયેલી ન હોય એવી શ્વેત પુષ્પોની માલા ગ્રહણ કરી પોતાના હાથ વડે તેને વંતે ખભે આરોપણ

૧. જાવજીવાએ A । ૨. °યાહ સ° A । ૩. સવ્વગંધમુટ્ઠીઓ P । ૪. નિત્થારપારગો P । ૫. °ણા ઘેત° P ।
૬. °ઉ સ્ એ P । ૭. એ જય વ્ P । ૮. આણાવ P । ૯. જય્ અંતએ P । ૧૦. આજ્ઞે P । ૧૧. એગા P ।
૧૨. ઉત્તિમટ્ઠ° P । ૧૩. ભવતિ ક° P । ૧૪. °હુણિસ° P । ૧૫. °ત્થારપા° P । ૧૬. ધણ્ણો 'સુપુણ્ણ સ° P ।

एत य जेत्य जत्थ पयपण्णाणुत्तमा सुत्तालावग न संपज्जइ तत्थ तत्थ सुयदरेहिं कलिहियदोसो न दायव्वो चि, किंतु जो सो एयस्स अचिंतचित्तमणि रूपभूयस्स महानिशीहसुयकपाधस्स पुब्बायरिसो औसी तहि चेप खडाखडिण उदेहियाइएहि हेऊहि बहवे पत्तमा परिसडिया तहावि अघतसुगहत्थाइसाय ति इम महानिशीहसुयकसध कसिणपायणस्स परमसारभूय पर तत्त महत्थ ति कलिऊण पवयणवच्छह-
त्तणेण न्हुमन्नसत्तोयमारिय च काउ तहाय औयहियट्ठाण आयरियट्ठरिभदेण जं तत्थायरिसो दिट्ठं त सव्व ४
समतीए सोहिऊण लिहिय ति, अनेहि पि सिद्धसेणदिवाकरवुड्ढेवाइ—जारासेण—देवगुत्त—जरावत्तण—
समासमणसीररविगुत्त—णेमिचद—जिणदासगणि—समगसंचसिरिपगुहेहि जुगुप्पहाणसुयदरेहिं गहु
मन्नियमिण ति ।

से भयव ! एव जहुत्तविणओवहाणेण पचमगलमहासुयकसधमहिजित्ताण पुब्बाणुपुब्बीए पच्छाणु
पुब्बीए अणाणुपुब्बीए सरवज्जनमत्ताविंदुपयकाररविसुद्ध यिरपरिचिय काऊण महया पवंधेण सुत्तए च 10
विन्नाय तओ य ण किमहिजेज्जा १

गोमया ! ईरियावहिय ।

X

X

X

आमा परस्पर एक पदनो धीजा पद साथे सत्रध होय एवी रीते सत्तग सूत्रना आलाया
ज्या ज्या जोगामा न आवे त्या त्या बराबर लळ्यु नथी ण्यो दोप क्षुत्तधरोप काढ्यो नहि, 15
कारणके अचिंतचित्तमणि तुल्य आ महानिशीवक्षुत्तस्कधनो जे प्राचीन आपर्श (प्रति) मधुराना
सुपार्श्वनाथ भगवानना स्तूपमा दतो ते पदर दिवसना उपवास करवायी श्रामनदेवीण गने आप्यो,
पण तेमा रक्षित थई जयायी तेमज उवेई यगेरे कारणोयी घणां पाना राडी गयो छे (रक्षित थई
गया छे) तो पण अत्यंत महान अर्थातिशयनाथ आ महानिशीवक्षुत्तस्कधने ममप्र प्रयचना
परम सारभूत परम तत्त तथा महा अर्थयुक्त समजीने प्रयचा उपरता वात्सल्ययी, यत्री, घणा 20
भव्य जीरोने उपकारक छे एम समजीने तेमज पोताना आत्माना पर्याण गाटे आचार्य हरिभट्टे
ते आदर्शमा जे जोयु ते यतु पोतानी मति प्रमाणे शुद्ध करीने लळ्यु छे । अने धीजा पण
सिद्धसेन दिवाकर, वृद्धयादी, यक्षमेन, वैद्यगुप्त, योगोप्रवर्धन क्षमाश्रमणना जिय रत्निगुप्त, नेमिचंद्र,
जिनदासगणि, क्षमक, मन्यत्री यगेरे युगप्रगत क्षुत्तधरोप पने बहुमान्य राखेट छे ।

प्रश्न—भगवन् ! अगाउ कक्षा सुनयना त्रिाय—उपधान यहे पचमगलमहाक्षुत्तस्कधने 25
पूर्वानुपूर्वी, पश्चानुपूर्वी अने अत्राનુપૂર્વી यहे म्बर, व्यनन, मात्रा, त्रिहु अन पदाशरोवी शुद्ध
रीते भणी, तेने (हृदयमा) गिर अने परिचिया करी मन्त्रप्रवच यहे सूत्र तेमन अर्थाने जान्या
पछी शु भणवु जोईण ?

उत्तर—हे गौतम ! ते પછી ‘દ્વિગ્યાપદિય’ મન્ત્ર મળતુ

X

X

X

સે ભયવં ! સુદુક્કરં પંચમંગલમહાસુયક્ત્વંધસ્સ વિળઓવહાણં પત્તંતં, મહતી ય એસા ણિયંતણા કહં વાલેહિં કજ્જઈ ?

ગોયમા ! જે ણં કેઈ ણ ઇચ્છેજ્જા એયં નિયંતણં અવિળઓવહાણેણં ચેવ પંચમંગલસુયનાણં અહિજ્જિણે અજ્ઞાવેઈ વા અજ્ઞાવર્યમાણસ્સ વા અણુન્નં વૈ પયાઈ સે ણં ણ ભવિજ્જા પિયધમ્મે ણ હવેજ્જા 5 દદધમ્મે ણ ભવેજ્જા ભત્તીજુએ હીલિજ્જા સુત્તં, હીલેજ્જા અત્થં, હીલિજ્જા સુત્તથ્થ ઉભયે, હીલિજ્જા ગુરું, જે ણં હીલિજ્જા સુત્તથોભએ જાવ ણં ગુરું સે ણં આસાએજ્જા અતીતાણાગયવટ્ટમાણે તિત્થયરે આસાએજ્જા આયરિય-ઉવજ્જાય-સાહુણો જે ણં આસાએજ્જા સુયણાણમરિહંત-સિદ્ધ-સાહુ સે તસ્સ ણં સુદીહ્યાલમણંત-સંસારસાગરમાહિંદેમાણસ્સ તાસુ તાસુ સંવુંડવિયડાસુ ચુલસીંહલ્લખપરિસંલ્લખાણાસુ સીઓસિળમિસ્સજોનીસુ તિમિસંધયારદુગંધમિજ્ઞવિલીળખારમુત્તોજ્ઞસિમપહિત્થર્થસાજલુલ[સ]પૂયદુર્ધિર્ણચિલિચિલ્લરહિરચિલ્લદુ- 10 હંસણજંવાલપંકવીભર્ત્તલ્લઘોરગઢભવાસેસુ કઢકઢકઢેત ચલચલચલસ્સ ટલ્લટલટલસ્સ રજ્જંતર[જ્જંત]-સંપિંડિયંગમંગસ્સ સુદરં નિયંતણા, જે ઊળ એયં વિહિ ફાસેજ્જા નો ણં મળયં પિ અદ્યરેજ્જા, જહુત્તવિહાણેણં ચેવ પંચમંગલપમિહસુયનાણસ્સ વિળઓવહાણં કરેજ્જા, સે ણં ગોયમા ! નો હીલિજ્જા સુત્તં,

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું અત્યંત દુષ્કર એવું વિનયોપધાન આપે કહ્યું; આ તો મહાનિયંત્રણા સ્વરૂપ છે, તો તે વાઢ જીવો કઈ રીતે કરે ?

15 ઉત્તર—હે ગૌતમ ! જે કોઈ આ પ્રકારની નિયંત્રણાને ન ઇચ્છે, વિનય-ઉપધાન વિના પંચમંગલ શ્રુતજ્ઞાનને ભણે, ભણાવે અને તેવી રીતે ભણાવનારને અનુજ્ઞા આપે તેને ખરેખર ધર્મ પ્રિય નથી, તે ધર્મમાં દૃઢતાવાઢો નથી, તે ભક્તિવાઢો નથી, તે સૂત્રની હીલના કરે છે, અર્થની હીલના કરે છે, સૂત્ર અને અર્થ એ વંનેની અવહેલના કરે છે, તે ગુરુની પળ અવહેલના કરે છે । અને જે માણસ સૂત્ર અને અર્થની ઉભય તથા ગુરુની અવહેલના કરે છે તે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાઢના 20 તીર્થકરોની, આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયો તેમજ સાધુઓની પળ આશાતના કરે છે । જે મનુષ્ય શ્રુતજ્ઞાન, અરિહંત, સિદ્ધ અને સાધુની આશાતના કરે છે તે લાંવા કાઢ સુધી અનંત એવા સંસારસાગરમાં તે તે સંવૃત અને વિવૃત એવી ચોરાશી લાખની સંખ્યાવાઢી શીત, ઉષ્ણ અને મિશ્ર એવી યોનિઓમાં ભમે છે; ગાઢ અંધકાર, દુર્ગંધ અને અપવિત્ર પદાર્થોથી લેપાયેલ; ક્ષાર, મૂત્ર, વઢ્ઢાથી પૂર્ણ, ચરવી, પાણીના કીઢાઓ, પરુ, દુર્દિનથી મીંજાયેલ; રુધિર, આર્દ્ર અને દુઃખે 25 જોઈ શકાય એવા કીચઢ-કાદવથી વીભત્સ, ઘોર એવા ગર્ભાવાસમાં કઢકઢે છે, આમતેમ આઢોટે છે, ઢઢવઢે છે, અંદરોદર એકવીજાં અંગો સાથે જકઢાઈને પઢી રહે છે—આ રીતે લાંવા કાઢ સુધી નિયંત્રણા પામે છે । પરંતુ જે કોઈ આ વિધિને સ્પર્શે છે અને જરા પળ વિધિની અતિચરણા (ઉલ્લંઘના) કરતો નથી, ઉક્ત વિધિપૂર્વક જ પંચમંગલ વગેરે શ્રુતજ્ઞાનનું વિનયોપધાન કરે છે તે

૧. °સુયણાણ અ° P । ૨. માણસસ્સ P । ૩. વા એયાઈ P । ૪. હીલેજ્જા P । ૫. હીલેજ્જા P । ૬. હીલેજ્જા P । ૭. આસાએજ્જા P । ૮. આસાએજ્જા P । ૯. સુદીહ° P । ૧૦. સંવુંડ° P । ૧૧. સંલ્લખાણ P । ૧૨. °દુગંધા મિજ્ઞ° B, °દુગંધા મજ્ઞ° । ૧૩. °હચ્છવસજ° P । ૧૪. ચિલિચિલ્લરહિરચિલ્લલ° P । ૧૫. °ચિલ્લલલલ° B । ૧૬. °વીભત્સવો° B । ૧૭. ઢલઢલઢલલલ B । ૧૮. °રસ B । ૧૯. વિ ઓહા° P । ૨૦. હીલેજ્જા P ।

ગીસદેહમેવ મળિયન્વ જહા—‘મો મો જન્મતરસચિયગુરુયપુત્રપન્નાર । સુલદ્વેસવિદત્તસુસહલમણુયજન્મ ।
દેવાણુપ્પિયા । ઠઠ્ય ચ ણય તિરિયગઢદાર તુજ્ઞ તિ, અન્નસગોય અયસેઅકિત્તીનીયાગોત્તરકમ્મવિસેસાણ તુમ
તિ, ભવતરેંગયસ્સાવિ ણદ્દુલ્લહો તુજ્ઞ પચનમોક્ષારો, માવિજન્મતરે પચનમોક્ષારપમાવઓ ય જત્થ જત્થો-
વવેંજિજ્ઞા તત્થ તત્થુત્તમા જાઈ ઉત્તમ ચ કુલરૂપારોગાસપય તિ, ૧ એય તે નિચ્છદ્ધઓ મવેજ્ઞા ।’

અન્ન ચ—પચનમોક્ષારપમાવઓ ણ મનઃ દાસત્ત, ણ દારિદ્દેહોદ્દગ્ગહીણજોણિયત્ત, ણ વિગલિંદિ- 5
યત્ત તિ, કિં બહુણ ૨

ગોયમા ૩ જે કેદં ઇયાપ વિહીપ પચનમોક્ષારાદિસુયણાંમૃદિજિત્તાણ તયત્થાણુ[સારે]ણ પયઓ સત્વા-
વસ્તગાઈણિત્તાણુદ્વણિજ્ઞેસુ અદ્ધારિસસીલાગસહમ્મેસુ અભિરમેજ્ઞા, સે ણ સરાગત્તાપ જઙ્ઞ ણ ૧૩ નિચ્છુદે તઓ
ગવેજ્ઞણુત્તરાદીંસુ ચિરમભિરમેઉણેહ ઉત્તમકુલપ્પમુદ્દ ઉક્કિદ્ધલ્લસન્નગસુદરત્ત સન્નવકલાપત્તદ્વજ્ઞણમણાણ-
દ્યારિયત્તણ ચ પાવિજ્ઞણ સુરિદોમમાપ રિદ્ધીપ એગતેણ ચ દયાણુરુપાપરે નિવિવ્જનકામભોગે સદ્ધમ્મમણુ- 10
દ્ધેજ્ઞણ વિહુયરયમલે સિજ્ઞેજ્ઞા ।

×

×

×

કરતી વરત્તે નિ શક્ રીતે આમ કહે, જેમ કે—“હે જન્માતરમા મોટા પુણ્યને મેલ્લનાર । વઝી,
સારી રીતે પ્રાપ્ત અને ઉપાર્જન કરેલા મનુષ્યજન્મને સફળ કરનાર । હે દેવાનુપ્રિય । તારા નરક
અને તિર્યચગતિના દ્વાર વધ થયા છે, વઝી અપયશ, અકીર્તિ, નીચ ગોત્રરૂપ કર્મવિશેષો પણ તારે 15
વધાશે નહીં । મવાતરમા જતા પચનસ્કાર તને અતિદુર્લભ નહીં થાય, જન્માતરમા પચનમસ્કારના
પ્રભાવથી જ્યાં જ્યાં તુ ઉપવ્રજ થઈશ ત્યાં ત્યાં ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુલ, રૂપ, આરોગ્ય અને
સપત્તિ—આ વધુ તને નિશ્ચયથી મળશે ।”

વઝી, પચનમસ્કારના પ્રભાવથી દાસપણુ મળતુ નથી, દારિદ્ર્ય, દોષાગ્ય, હીનયોનિપણુ અને 20
‘વિકલેન્દ્રિયપણુ પણ મળતુ નથી । વહુ કહેવાથી શુ ?

હે ગોતમ ! જે કોઈ પણ ધર્મા વિધિથી પચનમસ્કાર વગેરે અને શ્રુતનાનને મળીને તેના અર્થ
પ્રમાણે પ્રયત્નશીલ વર્તીને આવશ્યક આદિ સર્વ ક્રિયાઓમા અને અદ્ધાર હજાર શીલાગમા
અભિરમણ કરે છે તે જો સરાગ સયમને લીધે મોક્ષ પ્રાપ્ત ન કરે તો પ્રાયેચક અને અનુત્તરવિમાન
વગેરેમા લાવા કાઢ સુધી રમણ કરીને અહીં (મનુષ્યલોકમા) ઉત્તમ કુલમા જન્મે છે અને 25
વલ્લુપ્પ, પુદ્ગ, સર્વ અગોથી પૂર્ણ સૌંદર્યવાન અને વધીયે કઠાઓનો અર્થ પામીને મનુષ્યોના મનને 25
આનંદકારકપણુ પ્રાપ્ત કરીને, તેમજ સુરેન્દ્ર જેમો મહા શ્રદ્ધિમાન, ‘એકાન્તે દયા અને અનુકંપામા
તત્તર તથા કાંમ અને મોગોથી પરાલ્લુલ્લ યયેલો તે સદ્ધર્મનુ આચરણ કરીને કર્મરૂપ મેલ ધોઈ
નારીને સિદ્ધિ પામે છે ।

×

×

×

૧ ૦ચિય P, યગરુય B । ૨ દ્વસુવિ° A । ૩ ૦સકિત્તીનીયા P । ૪ તરમયસ્સાધિ P ।
૫ ૦ દુલ્લહો P । ૬ પમાવાઓ P । ૭ વજેજ્ઞા P । ૮ તિ પયતે નિચ્છદ્ધઓ I । ૯ દુલ્લહગ° P ।
૧૦ ૦દેશ° T । ૧૧ મહીપ્પાણ P, મહીયત્તાણ B । ૧૨ ૦સીલાગ B । ૧૩ ણ સ નિ ૦P, ણ નિ° B ।
૧૪ ૦ધીમુ ચિ P । ૧૫ મેજ્ઞણેહ P । ૧૬ સુરિદે વિન મહી° P, સુરિદોવમરિ B ।

ता गोयमा ! णं पणयालाए नमोक्कारसहियाणं चउत्थं चउवीसाए पोहँसीहिं वारसहिं पुरिमद्धेहिं
दसहिं अवद्धेहिं तिहिं निव्वीइएहिं चउहि एगट्ठाणगेहि दोहिं आयंबिलेहिं एगेणं सुद्धच्छायंबिलेणं,
अव्वावारत्ताए रोद्धँट्ठज्झाणविगहाविरहियस्स सज्झाएगगचित्तस्स गोयमा ! एगमेयायंबिलं मासखेमणं
विसेसेज्जा, तओ य जावइयं तवोवहाँणं वीसमंतो करेज्जा तावइयं अणुगणेऊणं जाहे जाणेज्जा जहा णं
५ एत्तिमिच्चेणं तवोयहाणेणं पंचमंगलस्स जोगीभूओ ताहे आँउत्तो पाढेज्जा, ण अन्नह त्ति ।

से भयवं पभूयं कालाइक्कमं एयं, जइ कँयाइ अवंतराले पंचत्तमुवगच्छे तओ नमोक्कारविरहिए
कहसुत्तिमट्ठं साहेज्जा ?

गोयमा ! जं समयं चेव सुत्तोवयारनिमित्तेणं असढभावत्ताए जहासत्तीए किंचि तवमारभेज्जा
तं समयमेव तदँहीय सुत्तत्थोभयं दट्ठवं, जओ णं सो तं पंचनमोक्कारं सुत्तत्थोभयं ण अविहीएँ
१० गिण्हे, किंतु तँह गेण्हे जहा भवंतरेसुं पि ण विप्पणस्से एयज्झवसायत्ताए आराहगो भवेज्जा ।

से भयवं ! जेणँ पुण अच्चेसिमहीयमाणानं सुयावरणक्खओवसमेणँ कण्णहाडित्तेणं पंचमंगल-
महीयं भवेज्जा सेऽविँयँ किं तवोवहाँणं करेज्जा ?

तेथी हे गौतम ! पिस्तालीस नवकारसीए, चोवीश पोरसीए, वार पुरिमड्ढुथी, दश अवड्ढुथी,
त्रण नीवीए, चार एकासणाथी, वे आयंबिलथी अथवा एक आयंबिल शुद्धपणे करवाथी ते एक
१५ उपवास बरावर थाय छे । तेमां (कोई जातना) व्यापार विना अने आर्त्तध्यान, रौद्रध्यान
तेमज विकथाओता त्यागपूर्वकता स्वाध्यायमां एकाग्रचित्तवाळो थाय तेने, हे गौतम ! एक ज
आयंबिल पण मासखेमणथी अधिक गणाय । तेथी विश्रांति लेतो लेतो जेटलुं तपोपधान करे तेटलुं
गणतरीपूर्वक करीने ज्यारे जाणे के, आटला प्रमाणना तपोपधानथी पंचमंगलने ए योग्य बन्यो छे
त्यारे तेने उपयोगपूर्वक भणावे, अन्यथा नहीं ।

२० प्रश्न—हे भगवन् ! आमां घणो काळ व्यतीत थाय । जो कदाचित् अंतराले नमस्कार
विना ज पंचत्वने पामे तो ते कई रीते मरणने साधे ?

उत्तर—हे गौतम ! जे समये सूत्रना उपचार निमित्ते सरळभावथी शक्तिपूर्वक कई पण
तपनी शरूआत करे ते समयथी ज तेणे सूत्र, अर्थ अने सूत्रार्थ—ए उभयनुं अध्ययन करी लीधुं
एम समजवुं जोईए, कारणके ते पंचनमस्कारना सूत्र, अर्थ अने ते वनेने ए अविधिए ग्रहण करतो
२५ नथी, परंतु एवी रीते विधिथी ग्रहण करे छे के जेथी जन्मांतरमां पण नमस्कार नाश पामतो
नथी । आ अध्यवसायने लीधे ते आराधक थाय छे ।

प्रश्न—वळी, जेणे वीजाओ भणता होय त्यारे श्रुतज्ञानना क्षयोपशमने कारणे पंचनमस्कारने
कानथी सांभळीने भणी लीधो होय तो शुं तेणे पण तप—उपधान करवां जोईए ?

१ मा गो° P । २ पणयालाए A । ३. पोरिसीहिं P । ४. रोद्धँट्ठज्झाण° P । ५. °खवणं P ।
६. °णग वी° P । ७. °त्तो पढेज्जा P । ८. कहाइ P । ९. तमहीय सुत्तोभयं P । १०. °ए गेण्हे P ।
११ तहा गेण्हे P । १२. जेण ऊण P । १३. °सेणं क° P । १४ सेऽविड कि P ।

णो हीलिज्जा अत्थ, णो हीलिज्जा सुज्जथोमए से ण नो आसाइज्जा तिकालभावी तित्थकरे, णो आसा-
इज्जा तिलोगसिहरासी विहुँयरयमले सिद्धे,^१ णो आसाइज्जा आयरिय-उवज्जाय-साहुणो, सुट्टयर
चेव भवेज्जा पियधम्मो दढधम्मो भत्तीजुत्ते एगतेण भवेज्जा । सुत्ताणुरजियमाणसे सद्धासवेगमावन्नो, से
एस ण ण लभेज्जा पुणो पुणो भवचारो गन्भवासाइय अणेगहा जतण ति ।

णवर गोयमा ! जे ण वाले जात्र अविन्नायपुत्तपावाण 'निसेसो ताव ण से पचमगलस्स ण ५
गोयमा । एगतेण अओगे, ण तस्स पचमगलमहासुयस्सत्थ दायव्व न तस्स पचमगलमहासुयस्सत्थत्थ
एगमत्ति आलायय दायव्व, जओ अणाइमवत्तरसमज्जियासुहकम्भरासिदहणट्टमिण लभेत्ताण न वाले
सम्ममाराहेज्जा ल्हुत्त च आणेत्त, ता तस्स केवल धम्मकहाए गोयमा ! भत्ती समुप्पाइज्जत्त, तओ नाऊण
पियधम्म दढधम्म भत्तिजुत्त, ताहे जावडय पच्चक्खाण निव्वाहेउ समत्थो भवई तावइय कौरवेज्जइ,
राईभोयण दुविह ति विह-चउव्विहेण वा जहासत्तीए पच्चग्गविज्जइ ।

10

मनुष्य हे गौतम ! सूत्रनो अनादर करतो नथी, अर्थनो अनादर करतो नथी, सूत्र अने अर्थ ए
त्रेनो अनादर करतो नथी, त्रणे काळमा थनारा तीर्थकरोनी आशातना करतो नथी, त्रण लोकना
शिखर उपर रहेला कर्ममलरहित सिद्ध भगवतोनी आशातना करतो नथी तेमज आचार्य,
उपाध्याय अने साधुओनी पण ते आशातना करतो नथी । ते सारी रीते प्रियधर्मा, दृढधर्मा अने
एकांत भक्तियुक्त बने छे । सूत्र अने अर्थनी अन्तर अनुरागी मनवाओ अने श्रद्धासवेगथी युक्त 15
बनेछो ते भवरूपी कारावायमा गर्भावासनी अनेकविध यत्रणाओने वारवार पामतो नथी ।

परंतु हे गौतम ! जे वात्र छे अने जेणे पुण्य अने पापनी विशेषता ज्या सुधी जाणी
नथी त्या सुधी तेनो जीव हे गौतम ! ए पचमगलने माटे एकांते अयोग्य छे । एना (वाचक) ने
समग्र पचमगलमहाश्रुतस्सत्थ न आपरो जोईए, पचमगलमहाश्रुतस्सत्थनो एर आलापक पण
आपवो न जोईए, केमके अनादिकाळनी -जन्मांतरमा उपार्जन करेला अशुभ कर्मोना ममूहने 20
वाचनार आ (नमस्कार) ने मेळ्वीने वाचक मारी रीते आराधना करतो नथी अने उल्टी ए
(नमस्कार) नी लघुता करे छे । ए माटे हे गौतम ! तेरा (वाचक) ने प्रथम धर्मकयामा
भक्ति उपजाववी जोईए । ते पठी धममा प्रेम, धर्ममा दृढता अने (धर्ममा) भक्तियुक्त बनेछो
जाणीने पठी जेटलु पचस्सराण पाळ्याने शक्तिमान होय तेटलु (पचस्सराण) कराववु जोईए ।
वे प्रकारे, त्रण प्रकारे अथवा चार प्रकारे रात्रिभोजनना शक्ति भुज्ज पचस्सराण कराववा जोईए 25
(अर्थात् दुविहार ति विहार के चउविहारु पचस्सराण कराववु जोईए ।)

१ हलिज्जा P । २ हीलिज्जा I । ३ आमाएज्जा P । ४ विह्वं P । ५ रिद्धो णं ।
६ आगाएज्जा P । ७ 'माणस गं' P । ८ विसेहे ताव B । ९ 'सुयस्सगंघस्स A B । १० लभित्तानं P ।
११ भवति ता । १२ कारविज्जइ । १३ राइमा I, रायमा° ५, राइमा° T ।

શ્રીમહાનિશીથસૂત્રમાં નમસ્કારસૂત્રના તપોમય અનુદાન
અને
અધ્યયન-અધ્યાપન માટે સૂચિત વિગતોનું કોષ્ટક

5	પ્રવરટેવતા અધિષ્ઠિત નમસ્કારસૂત્ર	અધ્યયન	પદ	પદચ્છેદ	આલા-પક	અક્ષર	લ્પ	વ્યક્ત	માત્રા	વિદુ	તપ (ઉપ-ધાનવિધિ મુજબ)	તપના દિવસો
	૧ ણમો અરિહંતાણ	પહેલું	૧	૩	૧	૭	૭	૬	૧૧	૨	પાંચ	૯
	૨ ણમો સિદ્ધાણં	ઘીજી	૧	૨	૧	૫	૫	૬	૯	૧	ઉપવાસ પ્રમાણ	
	૩ ણમો આયરિયાણં	ત્રીજું	૧	૩	૧	૭	૭	૬	૧૧	૧	તપથી	
	૪ ણમો ઉવજ્ઞાયાણં	ચોથું	૧	×૩	૧	૭	૭	૭	૧૨	૧	પાંચ પદની	
10	૫ ણમો લોએ સવ્વસાહૂણ	પાંચમું	૧	+૪	૧	૯	૯	૯	૧૬	૧	વાચના	
	૬ एसो पंचणमुक्करो	ચુલિકા (૧૧)	૧	૨	૧	૮	૮	૮	૧૪	૧	સાઢા સાત	૯
	૭ सव्वपावप्पणासणो		૧	૩	૧	૮	૮	૧૦	૧૩	—	ઉપવાસ પ્ર-	
	૮ मगलाण च सव्वेसि		૧	૩	૧	૮	૮	૯	૧૪	૩	માણ તપથી	
	९ पढम हवड मंगलं		૧	૩		૯	૯	૮	૧૨	૩	ચાર પદની	
15			૯	૨૬	૮	૬૮	૬૮	૬૯	૧૧૨	૧૩	સાઢા વાર	૧૮
											ઉપવાસ	

ઉપરના કોષ્ટકમાં આવતા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દોની ટૂંકી સમજ:—

અધ્યયન:—ચિત્તને જે સારી રીતે અધ્યાત્મવાલું બનાવે તે ‘અધ્યયન’ કહેવાય ।

ચિત્તને જે સારી રીતે અધ્યાત્મ તરફ લેવી જાય તે ‘અધ્યયન’ કહેવાય ।

બોધ, સંયમ અથવા મોક્ષનો અધિક લાભ કરાવે તેને પણ ‘અધ્યયન’ કહે છે ।

20 જેણ સુહજ્ઞપ્પજ્ઞં અજ્ઞપ્પાણયણમહિયમયણં વા ।

બોહસ્સ સંજમસ્સ વ મોક્ખસ્સ વ જં તમજ્ઞયણં ॥ (વિ. ભા. ૯૬૦)

* ઉપધાન તપની વિશેષ હકીકત પ્રસ્તુત ગ્રંથમા હવે પછી શીર્ષક ૬ હેઠળ છપાયેલ ‘ઉવહાણવિહિયુત્તં’ નામના સ્તોત્રમા જણાવી છે ।

× ‘ણમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ની સંપદામા ‘ઉવજ્ઞાયાણં’ પદમા ઉ + જ્ઞા અને પ્રથમનું ‘ણમો’ પદ ઉમેરતા ત્રણ પદો થાય, તે માટે ‘આવશ્યકસૂત્ર-નિર્યુક્તિ’મા કહ્યું છે કે—

“ઉ ત્તિ ઉવયોગકરણે ઇ ત્તિ ય જ્ઞાણસ્સ હોદ્દ નિદેસો ।

एएण उवज्झाओ एसो अण्णो वि पज्जाओ ॥ ૩૧૯૮ ॥” (૩૩૪)

અથવા, ઉપાધિ + આય, અને ‘ણમો’ પદ ગણતા પણ ત્રણ પદ થાય । જુઓ:—ભગવતીસૂત્ર વ્યાખ્યા, પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૬; પં. ૩

+ ‘ણમો લોએ સવ્વસાહૂણ’ એ પદમા ‘શ્રીમહાનિશીથસૂત્ર’મા પદચ્છેદ અને આલાપક જણાવ્યા નથી તે અહીં ઘીજા પદોની સાફક ગણીને મૂક્યા છે । સંભવ છે કે ‘શ્રીમહાનિશીથસૂત્ર’ મા આ પાઠ પઢી ગયો હોય ।

† જુઓ ‘પદચ્છેદ’ શબ્દ પરની નોંધ ।

गोयमा । करेज्जा ।

से भयन् । केण अट्टेण १

गोयमा । सुलभोहिलमनिमित्तेण, एव चैयाड अकुवैमाणे णाणकुसीले णेए ।

तहा गोयमा । ण पञ्जादिवसव्यभिर्इए जहुत्तविण्णोवहाण जे केइ साहू वा साहुणी वा अपुञ्ज-
नाणगहण न कुज्जा, तस्सारिथि विराहिज सुत्तथोभय, सरमाणे एगगचित्ते पढमचरमपोरिसीसु दिया राओ ५
य णाणगुणेज्जा, से ण गोयमा । णाणकुसीले णेए ।

से भयव । जस्स अइगल्यनाणावरणोदएण अहनिस्सं पडोसेर्माणस्स ण संनच्छरेणावि सिल्लेग
द्धमवि थिरपरिचिय भवेज्जा, तेणावि जावज्जीवाभिगहेण सज्जायसीलाण वेयावच्च तहा अणुदिण
अट्टाइज्जे सहस्से पचमगलाण सुत्तथोभए सरमाणेगर्माणसे पडोसिज्जा, से भयव । केण अट्टेण २

गोयमा । जे भिक्खु जावज्जीवाभिगहेण चाउकालिय वायणाड जहासचीए सज्जाय न 10
करेज्जा, से ण १ णाणकुसीले णेए ।

अन्न च-जे केई जावज्जीवाभिगहेण अपुञ्ज नाणाहिगम करेज्जा तस्सासचीए पुत्राहिय गुणेज्जा
तस्सावि यासचीए पचमगलाण अट्टाइज्जे सहस्से परावत्ते, ११ सेवि आराहणे, त च नाणावरण वैवेत्ताण
तित्थयेइ वा गणहरेइ वा भवेत्ताण सिज्जेज्जा ।

उत्तर—हे गौतम । तेणे पण (तप-उपधान) करवा जोईए ।

15

प्रश्न—हे भगवन् । शा माटे (तेणे तप-उपधान) करवा जोईए ?

उत्तर—हे गौतम । बोधिल्लभ सुलभ थाय ए माटे करवा जोईए । आ प्रमाणे न करे
तो तेने ज्ञानकुशील जाणवो ।

बली, हे गौतम । जे कोईपण साधु अधया साध्वी प्रव्रज्या-दीक्षाना दिवसधी लईने
यथोक्त प्रकारे विनय-उपधान पूर्वक अपूर्व एव ज्ञान ग्रहण न करे तो तेने सूत्र, अर्थ-ए बनेनी 20
वारवार विराधना लागे । पहेली अने छेही पोरसीमा दिवस अने राते एकामचित्ते स्मरण करतो
गणे नहीं (पुनरावर्तन करे नहीं) तो, हे गौतम । तेने ज्ञानकुशील जाणवो ।

प्रश्न—हे भगवन् । अत्यंत भारे एवा ज्ञानावरणकर्मना उदयथी निरंतर गोरखा छताये
वर्ष सुधीये अहधो श्लोक पण जेने स्थिरपरिचित न थाय (न ममजाय) तेणे पण यावज्जीवनो
अभिग्रह करीने स्वाध्यायशील (साधुजो) नी वेयावच्च-सेवा करवी जोईए, तेमज प्रतिदिन अदी १5
हजार बार पचमगलसूत्र, अर्थ अने ते बनेनु एकाम मनयी स्मरण करता रटण करवु जोईए । हे
भगवन् एम शा माटे ?

उत्तर—हे गौतम । जे भिक्खु यावज्जीव अभिग्रहपूर्वक चारे कालमा शक्ति मुजव वाचना
आदि स्वाध्याय न करे तेने ज्ञानकुशील जाणवो ।

बली, जे यावज्जीव अभिग्रह करनापूर्वक अपूर्व एवा ज्ञाननी प्राप्ति करे, तेनी शक्ति न 30
होय तो ते पहेला जे भगेलु होय तेनु पुनरावर्तन करे, ते माटे पण अशक्त होय तो पचमगलनो
अदी हजार बार जाप-पुनरावर्तन करे तो ते पण आराधक छे । ते ज्ञानावरणकर्म म्पपावीने
तीर्थकरपणाने अथवा गणधरपणाने पामीने सिद्ध थाय छे ।

१ चट्ठाई P 12 २ णेनागु P 13 ३ विहीणोव P 14 ४ गद्विगहीअ P 15 अनिस A 16 १६ सग संनच्छरे P 17 १७ विनेगद्वमपि वो विर I 18 १८ स्से ३५०० य व P 19 १९ गते मा P 1 10 १० ण पुसीडे I 11 ११ अपुञ्जनाणा P 12 १२ तसममतीए P 13 १३ ०वि य से तीण 14 से भिक्खु आ P 1 15 रावेनु P 1

પરિચય

શ્રીમહાનિશીથસૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનનો આ સંદર્ભ શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમમંદિર, પાલીતાણાથી પ્રકાશિત “આગમરત્નમંજૂષા” અંતર્ગત મહાનિશીથસૂત્રના પૃ. ૨૮૨-૧ થી ૨૮૩-૩ માંથી લેવામાં આવ્યો છે । તેના પાઠભેદો પૂ. મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીની પ્રેસકૉપીમાંથી લીધા છે । તેમણે 5 જે પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તેની જે સંજ્ઞા તેમાં આપેલી છે તે સંજ્ઞાઓનો અહીં આ રીતે પરિચય આપ્યો છે :-

P સંજ્ઞા એ પૂ. મુ. શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે હ. લિ. તાઢપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી મૂળ આદર્શરૂપે પ્રેસ કૉપી કરાવી તે ।

B પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં B સંજ્ઞાથી પાઠો લેવાયા છે તે ।

10 T પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં ૨ સંજ્ઞાથી પાઠો લેવાયા છે તે ।

S પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં ‘સુ’ ની સંજ્ઞાથી પાઠો લીધા છે તે ।

A સંજ્ઞા આગમરત્નમંજૂષા-પૂ. આ. શ્રીસાગરાનંદસૂરિજીએ જે પ્રતિ ઉપરથી પાઠ તૈયાર કરેલ છે તે ।

પૂ. પુણ્યવિજયજીએ જે પાઠાંતરો નોંધ્યાં છે તેમાંથી કેટલાંક પાઠાંતરો મૂળપાઠના 15 વ્યવસ્થિત અનુવાદ માટે સ્વ. જ. જરૂરી અને ઉપયોગી હોવાથી તે પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીની મૂચનાનુસાર મૂળપાઠમાં ઉપર લઈ લીધાં છે અને તેની જગાનો પાઠ નીચે M સંજ્ઞાથી નિર્દેશ્યો છે ।

આ પાઠભેદોમાં ણ, ન અને અશુદ્ધ પાઠોને અહીં લીધા નથી ।

સમગ્ર રીતે નમસ્કારમંત્રની ચૂલિકા સાથેની સંકલના અને તે પદોનું મહત્ત્વ આ સૂત્રમાં જોવા મળે છે । ઉપધાનતપ વિના નમસ્કાર વગેરે સૂત્રોની વાચના લઈ ન શકાય એ વિશે આ સૂત્ર ભાર- 20 પૂર્વક નિર્દેશ કરે છે । વળી, આ નમસ્કારમંત્રની સંહિતા (ઉચ્ચારણ પદ્ધતિ) વિશે જેટલી માહિતી અહીં મળે છે તેટલી વીજે મળતી નથી । મંત્રના ઉચ્ચાર વિશે સ્વર, વર્ણ, પદ, પદાક્ષર, માત્રા, વિંદુ અને ઘોષ (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત, સ્વરિત ભેદપૂર્વક) ઉચ્ચાર કરવાનું વિધાન કરે છે । એટલું જ નહીં, પરંતુ તેની બહુમાનપૂર્વક કરાતી તપોમય આરાધના પ્રસંગે વિઘ્નો આવી ન પડે તે માટે તેના આરંભયોગ્ય શુભ કાળનું નિરીક્ષણ કરી તે કરવાનું વિધાન છે અને તે માટે એની પવિત્રતા બતાવવા અને 25 જાલબધા વાચના લેતાં શુભ તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને ચંદ્રબલ જોવાનો આદેશ કરે છે । આ સૂત્રને મહામંત્ર અને પ્રવર વિદ્યાઓના વીજમૂત જણાવે છે ।

શ્રીહરિભદ્રસૂરિ આ મહાનિશીથસૂત્રના આદર્શ માટે ઐતિહાસિક વિગત રજૂ કરે છે કે-આ સૂત્રમાં જ્યાં સૂત્રના આલાપકોનો સંબંધ ન મળે ત્યાં શ્રુતધરોની ધામી ન કાઢવી । તેઓ તેનું કારણ આપતાં કહે છે કે-આ મહાનિશીથસૂત્રનો પ્રાચીન આદર્શ ખંડિત-ત્રુટિત હતો, અધેર્થથી 30 કેટલાંયે પાનાં સડીને જીર્ણશીર્ણ થઈ ગયાં હતાં, છતાં અત્યંત મહાર્થવાળો ‘મહાનિશીથ-શ્રુતસ્કંધ’ એ સમગ્ર પ્રવચનના સારમૂત છે એમ સમજીને પ્રવચનવાત્સલ્યથી આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ

શાસ્ત્ર પ્રકરણ તે ‘અધ્યયન’ (અર્થ૦ કો૦)

પદઃ—અતમા વિભક્તિપાઠા શબ્દને ‘પદ’ કહેવાય । “તદન્ત પદમ્”

(સિદ્ધહેમ વ્યા૦ ૧ ૧ ૨૦)

અર્થનુ જે વાચક હોય અથવા યોતક હોય તેને ‘પદ’ કહે છે ।

“પયમત્થવાયગ જોયગ ચ ત નામિયાઈ પચવિહ” (વિ૦ ભા૦ ૧૦૦૩) 5

શબ્દોનો સમૂહ, વાક્ય તેને ‘પદ’ કહે છે ।

પદના ચોથા ભાગ (પાદ) ને ‘પદ’ કહે છે । (પા૦ મ૦)

અર્થની પરિસમાપ્તિવાલુ વાક્ય તે ‘પદ’ કહેવાય ।

‘અથુવલદ્ધી જત્થ તુ ત હોતિ પદ તિ’ (પચકલ્પભાણ્ય, ૧)

પદચ્છેદઃ—અર્થના નિયમન માટે (પ્રાય) સામાસિક પદોનુ જ વિશ્લેષણ (વિગ્રહ) તેને 10
પદવિચ્છેદ અગર ‘પદચ્છેદ’ કહે છે—

‘પાય પયવિચ્છેઓ સમાસવિસઓ તયત્થનિયમત્થ ॥’ (વિ૦ ભા૦ ગા૦ ૧૦૦૬)

જેમ ‘નમસ્કારસૂત્ર’ મા “અરિ, હતાણ,” વગેરે, એ જ પ્રકારે ‘આયરિયાણ, ઉવજ્ઞાયાણ’
વગેરેનો પણ પદચ્છેદ સમજવો । “પચ્છણમુકારો” એ અસંહિત વિશેષનામ હોવાને કારણે તેનો
પદચ્છેદ ગણતરીમા લીધો નથી । 15

આલાપકઃ—એક સવધવાળા વાક્યોનો સમૂહ । (અર્થ૦ કો૦), પરો, પરેમાફ (પા૦ મ૦)

અક્ષરઃ—જે (આત્માથી) પ્રત્યયે નહીં તે ‘અક્ષર’ (વર્ણ) કહેવાય, તે જ્ઞાન, ચેતનના અર્થમા
પણ વપરાય છે ।

“ન ક્ષરતીત્યક્ષરમ્, તચ્ચ જ્ઞાન, ચેતનેત્યથ ॥” (આનંદયકસૂત્ર, ગા૦ ૧૯, —વ્યાખ્યા)

માત્રાઃ—હ્રસ્વ વર્ણનો ઉચ્ચારણકાળ (શ્વદચિન્તામણિકોશ) અહીં ‘છન્દ શાસ્ત્ર’ અનુસાર હ્રસ્વની 20
એક માત્રા અને લઘુની બે માત્રા ગણીને જણાવી છે ।

વિંદુઃ—સાનુનાસિક ઉચ્ચારણ દર્શાવતો અનુસ્વાર (પા૦ મ૦)

ચૂલા-ચૂલિકાઃ—ચૂલા એટલે અલંકાર અથવા શિરસ ।

“ચૂલા વિભૂસણ તિ ય સિહર તિ ય હોંતિ એગટ્ટે ।” (નિશીથચૂર્ણિ—૧)

શ્વતરૂપી પર્વત ઉપર ચૂલા શિરસની માફક શોભે તે ‘ચૂલા’ કહેવાય । 25

“શ્વતપર્વતે ચૂલા ઇવ રાજન્તે ઇતિ ચૂલા ।”

(—નદીસૂત્ર—૫૭, વ્યાખ્યા પૃષ્ઠ ૨૪૬ અ)

મૂલસૂત્રમા ન યતાવેલ હકીકત યતાવવી તેને ‘ચૂલિકા’ કહે છે । (અર્થ૦ કો૦),

અથવા પ્રત્યનુ પરિગિષ્ઠ । (પા૦ મ૦)

ચૈત્યવંદનમહાભાષ્યે નમસ્કારસૂત્રસ્ય ઉલ્લેખઃ

વન્નડ્ઢસઢિ નવ પય નવકારે અઢ સંપયા તત્થ ।

સગ સંપય પયતુલ્લા સતરક્કર અઢમી ઢુપયા ॥ ૩૦ ॥

5 ધર્મકીર્તિસ્થરિરચિતા ટીકા—

વર્ણા—અક્ષરાણિ અષ્ટપષ્ટિઃ નમસ્કારે—પંચપરમેષ્ઠિમહામંત્રરૂપે ભવન્તીતિ શેષઃ, ઉક્તં ચ નમસ્કારપણ્નિકા—સિદ્ધચક્રાદૌ—

“પંચપયાણં પળતીસ વળ્ણ ચૂલાઢ વળ્ણ તિત્તીસં ।

એવં ઇમો સમપ્પઢ ફુઢમક્કરઅઢસઢીએ ॥”

10 તથા અષ્ટપ્રકાશ્યાં—

“આગ્નેય્યાદિવિદિગ્યવસ્થિતેષુ દલેષુ ચૂલા પાદચતુષ્કમ્ ।” ‘એસો પંચનમુક્કારો, સન્વપાવ-
પ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સન્વેસિં, પઢમં હવઢ મંગલં ॥ ૧ ॥’ ઇતિ ધ્યાયેત્, તથા નવ પદાનિ
વિવક્ષિતાવધિયુક્તાનિ નમોઽરિહંતાણમિત્યાદીનિ, ન તુ સ્ત્યાદ્યંતાનિ, મણિતં ચ—

“સત્તં પળે સત્તં સત્તં ય નવં અઢ્ઢં ય અઢ્ઢં અઢ્ઢં નવં હંતિ ।

15 ઇય પય અક્કરસંવા અસઢૂ પૂરેઢ અઢસઢી ॥”

અનુવાદ

ગાથાર્થ—નમસ્કાર મહામંત્રમાં વર્ણ એટલે અક્ષરો અઢસઢ છે, પદો નવ છે અને સંપદાઓ
આઠ છે । તેમાં સાત સંપદાઓ એક એક પદની વનેલી છે અને આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષરોની
તથા વે પદની વનેલી છે ।

20 ટીકાર્થ—પંચપરમેષ્ઠિમહામંત્રરૂપ નમસ્કારસૂત્રમાં વર્ણ એટલે અક્ષરો અઢસઢ છે ।
નમસ્કારપણ્નિકા તથા સિદ્ધચક્ર વગેરેમાં કહ્યું છે કે—“પાંચ પદના પાંત્રીગ અક્ષરો તથા ચૂલિ-
કાના ત્રેત્રીશ અક્ષરો—એ પ્રમાણે મળીને આ નમસ્કારમંત્ર અઢસઢ અક્ષરોમાં સ્ફુટ રીતે સમાઈ
જાય છે ।”

તથા અષ્ટપ્રકાશીમાં (શ્રીમદ્ હેમચંદ્રસૂરિમહારાજપ્રણીત યોગશાસ્ત્રના આઠમા પ્રકાશના
25 ૩૪ મા શ્લોકની સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં) કહ્યું છે કે—“આગ્નેય આદિ વિદિશાઓમાં રહેલી ચાર પાંચડી-
ઓમાં—૧ એસો પંચનમુક્કારો ૨ સન્વપાવપ્પણાસણો ૩ મંગલાણં ચ સન્વેસિ ૪ પઢમં હવઢ
મંગલં—(નવકારની) આ ચાર ચૂલિકાના પદોનું ધ્યાન કરવું ।” અહીં ‘પદ’ શબ્દથી વિવક્ષિત
અવધિવાળા ‘નમો અરિહંતાણ’ વગેરે નવ પદો અભિપ્રેત છે, પરંતુ ‘સિ’ અને ‘તિ’ વગેરે જેના
અંતમાં હોય એવાં (વ્યાકરણની પરિભાષાવાળાં) પદો અભિપ્રેત નથી । કહ્યું છે કે—“સાત, પાંચ,
30 સાત, સાત, નવ, આઠ, આઠ, આઠ, અને નવ—આ પ્રમાણે પદના અક્ષરોની સંખ્યા અઢસઢ છે ।”

૧. આ પહેલા ‘યોગશાસ્ત્ર’ મા નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે —

“હૃદયકમલમા મધ્યની કર્ણિકામા ‘નમો અરિહંતાણં’ પઢનું, તથા પૂર્વ આદિ ચાર દિશામા રહેલી ચાર
પાંચડીઓમા અનુક્રમે ‘નમો સિદ્ધાણં’ ‘નમો આયરિયાણં’ ‘નમો ઉવજ્ઞાયાણં’ તથા ‘નમો લોએ સન્વસાહૂણં’ નું ધ્યાન કરવું”
—‘યોગશાસ્ત્ર’ આઠમો પ્રકાશ શ્લો ૩૩-૩૪

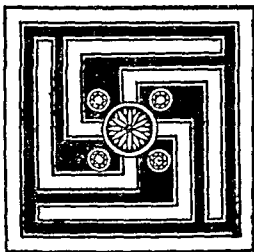
અનેક ભવ્ય જીવોના ઉપનાર માટે અને પોતાના આત્મહિતાર્થે તે આદર્શમા જે લખ્યું હતું તેને બુદ્ધિપૂર્વક સસોધીને લખ્યું છે, અને વીજા આચાર્યો પૈકી સિદ્ધસેન દિવાકર, ઘટ્ટવાદી, યક્ષસેન, દેવગુપ્ત, યશોવર્ધન ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય રવિગુપ્ત, નેમિચંદ્ર, જિનદાસગણિ, ક્ષમક, સત્યશ્રી વગેરે યુગપ્રધાન શ્રુતધરોએ તે સૂત્રને વહુમાન્ય કર્યું હતું ।

હવે પછી તુરત જ શીર્ષક ૫ હેઠળ લખાયેલ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિકૃત 'ચૈત્યવદન મહાભાષ્ય' ઉપર શ્રીધર્મ-5 કીર્તિની જે ટીકા છે તેમા પણ આ મહાનિશીથસૂત્રના સકલચિતા આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ વિશે સ્વાસ નોંધ લીધી છે કે-આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિએ મથુરાના શ્રીસુપાર્શ્વનાથના સ્તૂપમા રહીને પદર દિવસના ઉપવાસ કર્યા તેથી પ્રસન્ન થયેલી શાસનદેવીએ આ મહાનિશીથસૂત્રનો પ્રાચીન આદર્શ તેમને આપ્યો । [આ હકીકતનો નિર્દેશ કરતી પત્રિકા ("મદુરાય અપ્પિહ ત્તિ" જુઓ - 'ચૈત્યવદન મહાભાષ્ય' પૃ ૬૮, પ ૮-૯) 'શ્રીમહાનિશીથસૂત્ર'મા મળતી નથી, જો કે તેનો અનુવાદ નીચે આપ્યો છે । 10 જુઓ પૃ ૫૩, પ ૧૬-૧૭]

આ હકીકત ઉપરથી એ જણાય છે કે શ્રીહરિમદ્રસૂરિએ મહાનિશીથસૂત્રનું સકલન કર્યું હતું જ નહીં, એ સૂત્રનો મૂળ આદર્શ મેળવવા માટે તેમને સ્વાસ આરાધના કરવી પડી ।

નમસ્કારસૂત્રનો ઇતિહાસ આપતા આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ કહે છે કે-પૂર્વે પચમગલશ્રુતસ્કધ (પચનમસ્કાર) પૃથક્ સૂત્ર હતું, તેની ઉપર ઘણી નિર્યુક્તિઓ, ઘણા ભાષ્યો અને ઘણી ચૂર્ણો 15 હતી, પણ કાઢદોષથી તે વધાનો નાશ થઈ ગયો । એ પછી મહર્ષિપ્રાપ્ત પદાનુસારી શક્તિચાળ દ્વાદશાગધારી વજ્રસ્વામી થયા, જેમણે પચમગલશ્રુતસ્કધને મૂળસૂત્રોમા લખ્યો । આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, પૂર્વે નમસ્કારસૂત્ર સ્વતંત્ર સૂત્ર હતું પણ શ્રીવજ્રસ્વામીએ સૂત્રમથોના આરમ્ભમા ગોઠવ્યા પછી આન સુધી તે સૂત્રોના આરમ્ભ-મગ્ગ તરીકે સૂત્રોની સાથે જ જોડાયેલું મૂક્યું છે ।

અનુવાદ મૂળપાઠની નીચે આપવામા આવ્યો છે । મહાનિશીથમા અનેક સ્થળે સૂત્રપાઠ 20 સહિત હોવાને લીધે અર્થ સતોપકારક સમજાતો નથી, છતાં અનુવાદની સઘ્નાસૂત્રતા જાણવવાના હેતુથી જ પૂર્ણપર ભાગોને લ્યાલમા રાખીને અથ જોડવાનો તે તે સ્થળે પ્રયાસ કર્યો છે એ બાનત લક્ષ્યમા રાખતા વાચકોને સ્વાસ વિનંતી છે । તેનું એક કોષ્ટક અને વેટલીક વિગતો પણ સાથે જ મૂકેલી છે ।

તથા અષ્ટૌ સંપદો—મહાપદાપરનામાનિ વિશ્રામસ્થાનાનિ, ઉપધાનવિધ્યાદાવધ્યાધ્યયનાદ્યાત્મકતયા પ્રત્યધ્યયનાદ્યેકૈકાચામામ્લકરણેનાદ્યાનામેવાચામામ્લાનાં મળનાત્, શેષવિશેષસ્તુ પ્રાગુક્તસપદ્ધારવ્યાખ્યા-
નુસારતો બોધ્યઃ ।

અથ કથં નવસુ પદેષુ અષ્ટસંપદ ઇત્યાહ— ‘તત્થ’ ત્તિ તાસુ અષ્ટાસુ સંપત્સુ મધ્યે ક્રમેણ સપ્ત સંપદઃ
5 પદૈઃ પૂર્વોક્તસ્વરૂપૈસ્તુલ્યાઃ— સમાનાઃ, અષ્ટમી પુનઃ સંપત્ સપ્તદશાક્ષરપ્રમાણા પર્યતવર્તિપદદ્વયાત્મિકા ચ
યથા—‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઙ્ મંગલં,’ યદુક્તં ચૈત્યવંદનાભાષ્યપ્રવચનસારોદ્ધારાદિષુ—

“પંચપરમિદ્ધિમંતે પપ્પ સત્ત સંપયા કમસો ।

પજ્જંત સત્તરક્કરપરિમાણા અઢમી મણિયા ॥”

એવં વા ચતુર્થપદસ્ય પાઠઃ— ‘નવક્કરડ્ઢમિ દુપય છટ્ટી’ અષ્ટમી સપત્ ‘પઢમં હવઙ્ મંગલં’
10 ઇતિ નવાક્ષરપ્રમાણા જ્ઞેયા, ષષ્ઠી પુનઃ ‘એસો પંચનમુક્કારો, સવ્વપાવપ્પણાસણો’ ત્તિ દ્વિપદમાના, અભ્યધાયિ

તથા નવકારમાં આઠ સંપદાઓ છે અર્થાત્ વિશ્રાંતિનાં આઠ સ્થાનો છે, જેને મહાપદ પળ
કહેવામાં આવે છે^૧; કારણકે ઉપધાનવિધિ^૨ વગેરેમાં (નવકાર) આઠ અધ્યયનાદિરૂપ હોવાથી
અને દરેક અધ્યયનાદિ દીઠ એક એક આયંધિલ કરવાની વિધિ મુજબ આઠ જ આયંધિલ કરવાનું
કહ્યું હોવાથી નવકારમાં આઠ સંપદાઓ છે । વાકી જે વિશેષતા છે તે પહેલાં જણાવેલા સંપદ્ધારની
15 વ્યાખ્યાને અનુસારે સમજી લેવી ।

નવપદમાં આઠ સંપદાઓ શી રીતે સમજવી ? તેનો ઉત્તર આપતાં જણાવે છે કે તે આઠ
સંપદાઓમાં પહેલી સાત સંપદાઓ એક એક પદ જેટલી છે, જ્યારે આઠમી સંપદા ‘મંગલાણં ચ
સવ્વેસિ પઢમં હવઙ્ મંગલં’—એ પ્રમાણે સત્તર અક્ષરની અને બે પદની વનેલી છે । ચૈત્યવંદનાભાષ્ય
તથા પ્રવચનસારોદ્ધારમાં^૩ કહ્યું છે કે—“પંચપરમેષ્ઠિસંત્રમાં એક એક પદમાં અનુક્રમે સાત
20 સંપદાઓ છે અને છેલ્લી આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષર પ્રમાણની છે ।”

અથવા અહીં ગાથાના^૪ ચોથા પાદમાં ‘નવક્કરડ્ઢમી દુપય છટ્ટી’ એવો પાઠ સમજવો ।
તેથી આઠમી સંપદા ‘પઢમં હવઙ્ મંગલં’ એ પ્રમાણે નવ અક્ષર પ્રમાણની સમજવી । છટ્ટી સંપદા
‘એસો પંચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો’ એમ બે પદની સમજવી ।

૧ સલંગ ચોલતા ચોલતા થાકી ન જવાય તથા અર્થની સંગતિ સચવાય એ માટે વચ્ચે તે તે પદો આગલ થોડી
વિશ્રાંતિ લેવાની હોય છે । આવા વિશ્રાંતિના સ્થાનોને સપદા કહેવામાં આવે છે । આ સપદાઓમાં કેટલીકવાર અનેક
પદોનો સમાવેશ હોય છે તેથી એને ‘મહાપદ’ પણ કહેવામાં આવે છે ।

૨ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં આ પછી તુરત જ ‘ઉપધાનવિધિ’ છપાયેલ છે ।

૩ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પૃ. ૪૫૦ પર ‘પ્રવચનસારોદ્ધાર’ની આ ગાથા છપાયેલ છે ।

૪ અહીં ભાષ્યની જે ગાથાનું વિવેચન ચાલે છે તે પ્રસ્તુત સંદર્ભની શરૂઆતમાં જે ગાથા આપેલી છે તે
અભિપ્રેત જણાય છે ।

ન ચેવ એમો પચેત્યત્ર છોરુચ્છદોભગ ઇતિ વાચ્ય, ગાથાનામ છદોઽન્તરૂપત્વાદસ્ય, ઉક્ત ચ છ શાસ્ત્રે—

“વિપમાક્ષરપાદ વા પાદેરસમ દશધર્મન્ત

યચ્છન્દો નોકમત્ર ગાથેતિ તત્સૂરિમિ પ્રોક્તા ।”

‘વિપમાશ્ચ ત્રયસિંગદક્ષરપ્રમાણાં અનેકશ આગમે દૃશ્યન્તે તથાહિ—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, ભમરો આવિયદ્ રસ’ તથા—

‘અહ ચ મોગરાયસ્મ, ત ચ સિ અધગગણિહ્નો’ ઇત્યાદિ ।

શુદ્ધા—આ પ્રમાણે અક્ષરોની સત્યતા સ્વીકારવાથી ‘એમો પચનમુક્કરો સત્ત્વપાવપ્પનાસપો મગલાણ ચ સત્ત્વેસિ પઢમ દ્વદ્ધા’ મા શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામના છદનો ભગ થશે ।^૧

સમાધાન—અહીં શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામનો છદ નથી, પણ ‘ગાથા’ નામનો જુદા ૧૦ પ્રકારનો છદ છે । (તેથી છદોભગનો વેપ અહીં લાગતો નથી) છદઃશાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે—“વિપમ અક્ષરના જેમા પાદો હોય અથવા ‘દશધર્મ’વાળા’ શ્લોકની જેમ જેમા પાદો વિપમ હોય તેવા જે ઠન્નુ અહીં (છદ શાસ્ત્રમા) વર્ણન જોવામા ન આવે તેને આચાર્યો ‘ગાથા’ કહે છે ।”

આવી તેત્રીશ અક્ષરની ગાથાઓ આગમોમા અનેકગર જોવામા આવે છે, જેમવે—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, ભમરો આવિયદ્ રસ ।

‘અહ ચ મોગરાયસ્મ, ત ચ સિ અધગગણિહ્નો ।

’ તેમજ

’ વગેરે’

૧ શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામના છદમાં ચાર પાદ હોય છે અને દરેક પાદમાં આઠ આઠ અક્ષર હોય છે । અહીં ‘પઢમ દ્વદ્ધા મગલ’—૧ પાદમાં નવ અક્ષરોવાળી છદનો નિયમ ચઢાડતો નથી, તેથી છદોભગ પાદો એવો સંજ્ઞાકારનો આશય છે ।

૨ મહાભારતના પાંચમા પાના તેત્રાગમા અધ્યાયમાં ‘દશ ધર્મ ધી શરુ થનો નીચે મુજબનો ૮૨ મો શ્લોક છે—

દશ ધર્મ ન જાનતિ ધૃતરાષ્ટ્ર નિરોધનાત્ ।

મત પ્રમત ડમત કુદ્ધ ધ્રાન્તો યુમુક્ષિત ।

ત્વરમાણથ મીરુથ દુઃખ કામીનિ તે દશ ॥

[અથ—હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! ૧ ગર્વિષ્ઠ ૨ પ્રમાદી ૩ હનુન્ન ૪ ક્રોધા ૫ યાકેન્દ્રા ૬ મૂઝ્યો ૭ હતાવઢ કરી રહેલો ૮ મીઠ ૯ લેમી અને ૧૦ કામી—આ દશ માણનો સમર્થતા છતા પણ ધર્મને સમગ્રી શક્તિ નથી ।]

આમાં છ પાદ છે । છાંહે ૩૧ પ્રગ પાદની વે ગાથાઓ અથવા છ પાદની એક ગાથા સમજવી, એ આચાર્ય બ્રાહ્મચર્યશ્રમશાળાને સ્વાપચર્યશ્રમહિત છદોભગસન ના નીચે પ્રમાણે જણાવે છે—

‘ગાથાપ્રાનુષ્ટુપ । અથ શાસ્ત્રે યનોક છન્દસ્સાદ્ ગાયાસદામ્, યથા—‘દશ ધર્મ ન જાનતિ ધૃતરાષ્ટ્ર નિરોધનાત્ ।

મત પ્રમત ડમત કુદ્ધ ધ્રાન્તો યુમુક્ષિત । ત્વરમાણથ મીરુથ દુઃખ કામીનિ તે દશ ॥’ અથ ત્રિમિ પશ્ચિવા પાદે શ્લોક ॥’—પૃ-૪૬

૩ ‘બ્રાહ્મચર્યકાન્તિકમ્પ’ ના પ્રથમ અધ્યાયની આ પીઠી ગાથા છે અને આઠી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, ભમરો આવિયદ્ રસ ।

ન ચ પુપ્ફ ફિલામે’ સો અ પીણેદ અપ્પય ॥ ૭ ॥’

૪ ‘બ્રાહ્મચર્યકાન્તિકમ્પ’ ના દ્વિતીય અધ્યાયની આ આઠમી ગાથા છે અને આઠી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

‘અહ ચ મોગરાયસ્મ, ત ચ સિ અધગગણિ (વિ)હિહ્નો ।

મા કુલ્લ ગધના દામો, સનમ તિદુઓ ચર ॥ ૮ ॥’

૫ આ વધે છદમાં પીઠા પાદમાં નવ અક્ષર છે તેથી તેત્રીશ અક્ષરની ગાથા અહીં સમજવાની છે ।

“એયં તુ જં પંચમંગલમહાસુઅક્ષંધસ્સ વક્ષાણં તં મહયા પવંધેણં અણંતગમપજ્જવેહિ સુત્તસ્સ પિહ્વમૂયાહિં નિજ્જુત્તિ-ભાસ-ચુણીહિં જહેવ અણંતનાણ-દંસણધરેહિ તિત્થયરેહિં વક્ષાણિજં, તહેવ સમાસઓ વક્ષાણિજંતં આસિ, અહઽન્નયા કાલપરિહાણિદોસેણં તાઓ નિજ્જુત્તિ-ભાસ-ચુન્નીઓ વુચ્છિન્નાઓ, ઇઓ ય વચ્ચંતેણં કાલસમણં મહિઠ્ઠીપત્તે પયાણુસારી વડ્ડરસામી નામ દુવાલસંગસુઅહરે સમુપ્પન્ને, તેણેસો 5 પંચમંગલમહાસુઅક્ષંધસ્સ ઉદ્ધારો મૂલસુત્તસ્સ મજ્ઞે લિહિઓ, મૂલસુત્તં પુણ સુત્તત્તાએ ગણહરેહિ, અત્થત્તાએ અરિહંતેહિં ભગવંતેહિં ધમ્મતિત્થગરેહિ તિલોયમહિએહિં વીરજિણિદેહિ પન્નવિઅંતિ, એસ વુઢ્ઢસંપયાઓ ।

ઇત્થ ય જત્થ જત્થ પયં પણાણુલ્લગં સુત્તાલાવગં ન સંવજ્ઞઙ્ગ તત્થ તત્થ સુયહરેહિ કુલિહિયદોસો ન દાય-
વ્વુ ત્તિ, કિં તુ જો સો એયસ્સ અચિત્તચિતામણિક્કપ્પમૂયસ્સ મહાનિસીહસુઅક્ષંધસ્સ પુન્નાયરિસો આસી મહુરાએ
સુપાસનાહથૂહે, પનરસહિ ઉવવાસેહિ વિહિએહિં સાસણદેવીએ મમ અપ્પિઙ ત્તિ, તહિં ચેવ ચંડાચંડીએ
10 ઉદ્દેહિયાએહિં હેઝહિં વહવે પત્તગા પરિસહિયા, તહાવિ અચ્ચંતસુમહત્થાએસય ઇમં મહાનિસીહસુઅક્ષંધં
કસિણપવયણસ્સ પરમસારમૂયં પરં તત્તં મહત્થં તિ. કલિઝ્ઞ પવયણવચ્છલ્લત્તણેણં વહુ ભવ્વસત્તોવયારયં ચ
કાઠં તહા ય આયહિયદ્વયાએ આયરિયહરિમદ્દેણં જં તત્થાયરિસે દિઢ્ઢં તં સવ્વં સમદ્દે સોહિઝ્ઞ લિહિઅં તિ,

“પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધ(નવકાર)ની જે આ વ્યાખ્યા છે તે રૂઝ વિસ્તારથી અનંતગમ
અને અનંત પર્યાયોથી સૂત્રથી પૃથક્ક્રમૂત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિ દ્વારા—જેવી રીતે અનંત
15 જ્ઞાનદર્શનધારક તીર્થકરોએ વ્યાખ્યા કરેલી હતી તેવી જ રીતે સંક્ષેપથી—ચાલી આવતી
હતી, પરંતુ પઢતા કાઢને લીધે કોઈક સમયે આ નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિનો વિચ્છેદ થઈ
ગયો । ત્યારપછી કેટલાક સમયે મહાક્રદ્ધિમાં પદાનુસારી લઙ્ઘિવાઢા વજ્રસ્વામી નામના
દ્વાદશાન્ત શ્રુતજ્ઞાનના ધારક આચાર્ય ઉત્પન્ન થયા । તેમણે આ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનો ઉદ્ધાર
કરીને મૂલસૂત્રની અંદર લખ્યો । મૂલસૂત્ર એ સૂત્રથી ગણધરોએ રચેલું છે અને અર્થથી અરિહંત
20 ભગવંત, ધર્મતીર્થકર, ત્રૈલોક્યપૂજિત શ્રીવીરજિનેશ્વરે પ્રરૂપેલું છે । આ પ્રમાણે વૃદ્ધ સંપ્રદાય છે
(અર્થાત્ પૂર્વાચાર્યોથી ચાલી આવતી માન્યતા છે ।)

આમાં પ્રસ્પર એક પદનો વીજા પદ સાથે સંબંધ હોય એવી રીતે સઢંગ સૂત્રના આલાવા
જ્યાં જ્યાં જોવામાં ન આવે ત્યાં ત્યાં વરાવર લખ્યું નથી એવો દોષ શ્રુતધરોએ કાઢવો નહિ; કારણકે
અર્ચિલ્પચિતામણિ તુલ્ય આ મહાનિશીથશ્રુતસ્કંધનો જે પ્રાચીન આદર્શ (પ્રતિ) મથુરાના
25 સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સ્તૂપમાં હતો તે પંદર દિવસના ઉપવાસ કરવાથી શાસનદેવીએ મને આપ્યો,
પણ તેમાં ચંડિત થઈ જવાથી તેમજ ઉવેઈ વગેરે કારણોથી ઘણાં પાનાં સડી ગયાં છે (ચંડિત
થઈ ગયાં છે) તો પણ અત્યંત મહાન અર્થાતિશયવાઢા આ મહાનિશીથશ્રુતસ્કંધને સમગ્ર પ્રવચનના
પરમ સારમૂત પરમ તત્ત્વ તથા મહા અર્થયુક્ત સમજીને પ્રવચન ઉપરના વાત્સલ્યથી, વઢી, ઘણા
ભવ્ય જીવોને ઉપકારક છે એમ સમજીને તેમજ પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે આચાર્ય હરિમદ્દે
30 તે આદર્શમાં જે જોયું તે વધું પોતાની મતિ પ્રમાણે શુદ્ધ કરીને લખ્યું છે ।

ચ નવકારપંક્તિકા સિદ્ધચક્રાદો—

‘અતિમચૂલાઢ તિય સોલઢટ્ટનવક્ષરાજુય ચેવ ।

‘જો પઢઢ મચ્છિજુતો, સો પાવઢ સાસય ઠાળ ॥’

એવ ચ વાચનાદ્વયેઽપિ ત્રયસ્થિશ્વક્ષરપ્રમાણચૂલિકાસહિતો નમસ્કારો મળનીય ઇત્યુક્ત મનતિ, તથા ચોક્ત વૃહન્નમસ્કારફલે—

‘સત્ત પળ સત્ત સત્ત ય, નવક્ષર પમાળ પયઢપચપય ।

‘તિત્રીસક્ષરચૂલ, સુમરહ નવકારવરમત ॥’

સિદ્ધાન્તેઽપિ સ્ફુટાક્ષરે ‘હવઢ મગલ’ ઇતિ મળિતમ્, તથાહિ મહાનિશીથચતુર્થાધ્યયનમૂત્ર—
“તહેવ ય તદત્યાણુગમિય ઢ્વકારસપયપરિચ્છિન્ન તિઆલવગતિત્રીસક્ષરપરિમાણ ‘એસો પચનમુક્કારો, સઙ્ગપાવપ્પણાસળો । મગલાળ ચ સઙ્ગેસિં, પઢમ હવઢ મગલે’ ઇય ચૂલ” તિ ‘અહિજ્જતિ’ ઇતિ 10
તત્ર પ્રકૃત, તદેન ‘હવઢ મગલ’ ઇતિ અસ્ય સાક્ષાદાગમે મળિતત્વાત્ પ્રમુશ્રીવજ્રસ્વામિપ્રમૃતિ—
સુબહુવહુશ્રુતસુવિહિતસવિપ્રર્વાચાર્યસમતત્વાચ પઢમ હવઢ મગલમિતિ પાઠેન અષ્ટપષ્ટિઅક્ષરપ્રમાણ એવ નમસ્કાર પઠનીય । તથા ચ મહાનિશીથે—

નમસ્કારપંક્તિકા તથા સિદ્ધચક્ર વગેરેમા કહ્યુ છે કે “છેવટની સોઢ, આઠ અને નવ અક્ષરની ત્રણ ચૂલિકાઓ સહિત નવકારને મક્તિપૂર્વક જે મનુષ્ય ગળે છે તે શાશ્વત સ્થાન-15 (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત કરે છે ।”

આ પ્રમાણે વજ્રે વાચના મુજવ તેત્રીશ અક્ષરની ચૂલિકાસહિત નવકાર ગળવો જોઈએ એમ ફલિત થાય છે । વૃહન્નમસ્કારફલમા કહ્યુ છે કે—“સાત, પાચ, સાત, સાત અને નવ અક્ષરના પ્રમાણચાઢા પાચ પદો જેમા પ્રગટ છે તથા તેત્રીશ અક્ષરની જેમા ચૂલિકા છે તેના નમસ્કાર મહામત્રનુ સ્મરણ કરો ।”

20

સિદ્ધાન્તમા પળ સ્પષ્ટ અક્ષરોમા ‘હવઢ મગલ’ એવો પાઠ જળાવેલો છે । મહાનિશીથધ્વત્રના^૧ ચોથા અધ્યયનમા નીચે મુજવ હજેલ છે—“તે જ પ્રમાણે તેના અર્થને અનુસરતી અગિયાર પદની ત્રણ આલાવાની અને તેત્રીશ અક્ષરના પરિમાણચાઢી, ‘એસો પચનમુક્કારો, સઙ્ગપાવપ્પણાસળો । મગલાળ ચ સઙ્ગેસિં પઢમ હવઢ મગલ’ એ ચૂલિકાનો પાઠ ગળવો ।” આ રીતે ‘હવઢ મગલ’ એવો પાઠ સાક્ષાત્ આગમમા જળાવેલો છે તેમજ પ્રમુશ્રી વજ્રસ્વામી વગેરે અનેક વહુશ્રુત સુવિહિત સવિપ્ર²⁵ પૂર્વાચાર્યોએ એ પાઠને માન્ય કરેલો છે તેથી ‘પઢમ હવઢ મગલ’ એવો પાઠ અઢસઢ અક્ષરો પ્રમાણમા જ નવકારમત્ર ગળવો જોઈએ । મહાનિશીથધ્વત્રમા^૩ કહ્યુ છે કે—

૧ ‘વૃહન્નમસ્કારફલસ્તોત્ર’ પ્રસ્તુત પ્રથમા ‘પચનમુક્કારફલયુત’ નામે પૃ૦ ૩૬૩ થી ૩૭૮ સુધીમાં છપાયેલ છે । તેમાં આ ૧૧૭ ની ગાથા છે ।

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ૦ ૪૦ પ૦ ૧૮

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૫૨, પ ૫ થી પૃ ૫૩, પ ૨૪

“સો નમુક્કારો કહ્ પયાણિ દસ વા છ વા । તત્થ છ પયાણિ— ‘નમો અરિહંતે-સિદ્ધ-આર્યરિય-ઉવજ્ઞાય-સાહૂણં’ તિ, દશ ત્વેવં— ‘નમો ૧, અરિહંતાણં ૨, નમો ૩, સિદ્ધાણં ૪, ઇત્યાદિ.”

યત્ પુનર્નમસ્કારનિર્યુક્તાવશીતિપદમાના વિંશતિર્ગાથાઃ સન્તિ યથા— ‘અરિહંતનમુક્કારો, જીવં મોણ્ઙ ભવસહસ્સાઓ ।’ ઇત્યાદયઃ તા નવકારમાહાત્મ્યપ્રતિપાદિકાઃ, ન પુનર્નવકારરૂપા ભવિતુમર્હન્તિ, 5 બહુપદત્વાત્ તાસાં, નવકારસ્ય તુ નવપદાદ્યાત્મકત્વાત્ । કિન્ન-તાસ્વપિ ગાથાસુ વર્ષશતાત્ તદ્વ્યાચ્છ પૂર્વપૂર્વતરપ્રતિષ્ઠા ‘હવઈ’ ઇતિ પાઠો દૃશ્યતે, શ્રીમલ્લયગિરિણાઽપ્યાવશ્યકવૃત્તિં કુર્વતા વૃત્તિમધ્યે તા ગાથા ‘હવઈ’ ઇતિ પાઠત એવ લિખિતાઃ, એતન્નિશ્ચયાર્થિના તદ્વૃત્તિર્નિરીક્ષણીયા, ઇતિ પરમાર્થ જ્ઞાત્વા કદાગ્ર-હાભિનિવેશાદિવિલસિતકલ્પિતં આગમાનુક્તં ‘હોઈ’ ઇતિ મુક્ત્વા સાક્ષાત્ પરમાગમસૂત્રાન્તર્ગતં શ્રીવજ્ર-સ્વામિપ્રભૃતિદશપૂર્વધરાદિવહુશ્રુતસંવિગ્નસુવિહિતવ્યાખ્યાસમાદૃતં ‘હવઈ’ ત્તિ પાઠયુતં અષ્ટષ્ઠિવર્ણપ્રમાણં 10 પરિપૂર્ણં નવકારસૂત્રમધ્યેતવ્યં, તચ્ચૈવમ્—

‘નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આર્યરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોણ સવ્વસાહૂણં । એસો પંચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઈ મંગલં ॥’

અસ્ય ચ વ્યાખ્યાનં યદેવ શ્રીવજ્રસ્વામ્યાદિભિઃ છેદ્યગ્રન્થાદિમધ્યે લિખિતં તદેવ ભક્તિવહુમાના-તિશયતો વિશેષતઃશ્ચ ભવ્યસત્ત્વોપકારકમિતિ દર્શયતે, તથાહિ—

15 “નમુક્કાર તે નમસ્કાર કેટલા પદનો છે ? છ અથવા દસ પદ । તેમાં છ પદ આ પ્રમાણે છે:—‘નમો અરિહંત-સિદ્ધ-આર્યરિય-ઉવજ્ઞાય-સાહૂણં’ અને દસ પદ આ પ્રમાણે છે:—‘૧ નમો ૨ અરિહંતાણં ૩ નમો ૪ સિદ્ધાણં ૫ નમો ૬ આર્યરિયાણં ૭ નમો ૮ ઉવજ્ઞાયાણં ૯ નમો ૧૦ સવ્વ સાહૂણં’—

નવકારનિર્યુક્તિમાં ૮૦ પદના પ્રમાણની ‘અરિહંતનમુક્કારો જીવં મોણ્ઙ ભવસહસ્સાઓ’ (ગા. ૧૨૩) વગેરે જે વીશ ગાથાઓ જોવામાં આવે છે તે નવકારનું માહાત્મ્ય પ્રતિપાદન 20 કરનારી છે, પરંતુ તે નવકારરૂપે સમજવાની નથી; કારણકે એમાં ઘણાં પદો છે, જ્યારે નવકારમાં તો નવ જ પદ છે । વળી એ ગાથામાં પણ સો વર્ષ તથા વસો વર્ષ પૂર્વેની પ્રાચીન પ્રાચીનતર પ્રતિઓમાં ‘હવઈ’ એવો પાઠ જોવામાં આવે છે । આચાર્ય શ્રીમલ્લયગિરિય પણ આવશ્યકનિર્યુક્તિ રચતી વખતે તે ગાથાઓને ‘હવઈ’ એવા પાઠ સાથે લેખેલી છે । આ વાચતની જેમણે સ્વાતરી કરવી હોય તેમણે આવશ્યકનિર્યુક્તિ જોઈ લેવી । માટે પરમાર્થથી આ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ છે એમ સમજીને 25 (સુજ્ઞ મનુષ્યોએ) વીજા કોઈએ કદાગ્રહ, અભિનિવેશ વગેરેથી કલ્પેલો તથા આગમમાં નહિ કહેલો ‘હોઈ’ પાઠ ત્યજી દઈને પરમ આગમસૂત્રમાં સાક્ષાત્ જણાવેલો તથા શ્રીવજ્રસ્વામી વગેરે દશ પૂર્વધર વગેરે વહુશ્રુત સંવિગ્ન સુવિહિત ગીતાર્થોએ વ્યાખ્યા કરીને માન્ય કરેલો ‘હવઈ’ પાઠવાળો જ અદસઠ અક્ષર પ્રમાણનો સંપૂર્ણ નવકાર આ પ્રમાણે ગણવો:—

• ‘નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આર્યરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોણ સવ્વ 30 સાહૂણં । એસો પંચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પઢમં હવઈ મંગલં ॥’

આ નમસ્કારમંત્રની વજ્રસ્વામી વગેરેએ છેદ્યસૂત્ર વગેરે ગ્રંથમાં જે વ્યાખ્યા રચી છે તે જ વ્યાખ્યા અમે અતિશય ભક્તિ તથા વહુમાનથી પ્રેરાઈને તેમજ ભવ્ય જીવોને વિશેષતઃ ઉપકારક છે એમ સમજીને નીચે મુજબ જણાવીએ છીએ:—

અલ્પેહિપિ સિદ્ધસેનદિગાયર-ચુદ્ધવાઈ-જક્લસેન દેવગુત્ત-જસનદ્વન-સમાસમગસીસરવિગુત્ત-નેમિચદ જિનદાસ ગણિત્વમગ- સચસિરિપસુદેહિ જુગપ્પહાણસુઅરેહિ વહુ મત્તિયમિણ ” તિ ।

અન્યત્ર તુ સપ્રતિ વર્તમાનાગમસૂત્રમયે ન કુત્રાપ્યેવ નવપદાદસપદાદિપ્રમાણો નમસ્કાર ઉક્તો દૃશ્યતે, યતો ભગવત્યાદૌ ચેત્ત પદ્મપદાન્યુક્તાનિ—

‘નમો અરહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્ઞાયાણ, નમો સઙ્ગસાહૂણ નમો ધમ્મીણ લિનીણ’ इत्यादि ।

કચિત્ ‘નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ તિ પાઠ ઇતિ તદ્વૃત્તિ । પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તો તુ—નમસ્કાર સહિતપ્રત્યાખ્યાનપારણપ્રસ્તાવે ચૂર્ણાવિદમુક્તમ્— નમો અરિહતાણ ૫ ભળિત્વા પારયતિ, નમસ્કારનિર્ણુક્તિ— ચૂર્ણો લ્લેવમુક્ત, તથાહિ—

અને વીજા પળ સિદ્ધસેન દિવાકર, બુદ્ધનાદી, યક્ષસેન, દેવગુપ્ત, યશોવર્ધન ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય 10 રવિગુપ્ત, નેમિચદ્ર, જિનદાસગણિ, ક્ષમક, સત્યશ્રી વગેરે યુગપ્રધાન શ્રુતધરોણ એને વહુમાન્ય રાસેલુ છે ।”

મહાનિશીથ સિવાય અત્યારે જે આગમસૂત્રો વર્તમાન છે એમા તો કોઈપણ સ્થલે આ રીતે નવ પદ અને આઠ સપદા વગેરે પ્રમાણવાળો નમસ્કારમત્ર જોડામા આવતો નથી, કારણકે ભગવત્તીસૂત્ર વગેરેમા તો પાંચ જ પદ કહેલા છે, જેમકે—

‘નમો અરહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્ઞાયાણ, નમો સઙ્ગસાહૂણ, 15 નમો ધમ્મીણ લિનીણ’ વગેરે ।

તેની (અમયદેવધરિણ) રચેલી વૃત્તિમા^૧ કહેલુ છે કે “કોઈક પ્રતિમા ‘નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ પાઠ પળ મઠે છે” પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તિમા નમસ્કારસહિત(નોકારશી)તુ પચ્ચક્કરાણ પારવાના પ્રસંગમા ચૂર્ણિમા^૨ આ પ્રમાણે કહ્યુ છે કે “નમો અરિહતાણ ૫ વોલીને પચ્ચક્કલાણ પારે” । નમસ્કારનિર્ણુક્તિની^૩ ચૂર્ણિમા તો આ પ્રમાણે કહ્યુ છે—

20

૧ ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧

૨ ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૮, પ ૧૨, । । ।

૩ મદ્રવાહુત્વામિપ્રણીત આવશ્યકનિર્ણુક્તિમા ‘પ્રત્યાખ્યાન’ ઉપર જે નિર્ણુક્તિ છે તેટલો ભાગ ‘પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તિ’ના નામથી બોલવાય છે ।

૪ ણમોફાર અઞ્જાણ જેમેઝ ણ વદ્ધતિ તમ્હા જેમણવેઝાણ માણિયલ્લ—નમો અરહતાણ મત્તયણ વદામો રમાસમણો । ણમોફાર પારેમિતિ ।—આવશ્યકચૂર્ણિ (૩ ભાગ) પૃ ૩૧૫

૫ નમો અરિહતાણ પઠી ૫ અક્ક લલ્લો છે તે પરથી ‘નમો અરિહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્ઞાયાણ, નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ એ પાંચ પદ સમજવાનાં હોય એમ લાગે છે ।

૬ મદ્રવાહુત્વામિપ્રણીત આવશ્યકનિર્ણુક્તિમા નવકાર ઉપર જે નિર્ણુક્તિ છે તેટલા ભાગને ‘નમસ્કારનિર્ણુક્તિ’ કહેવામા આવે છે ।

૭ આવશ્યકચૂર્ણિમા પૃ ૫૦૪ માં જે પાઠ છવાયેલો છે તેમાં ‘નમો અરહતાણ, સિદ્ધાણ, આયરિયાણ, ઉવજ્ઞાયાણ સઙ્ગસાહૂણ’ તે પ્રમાણે છ પદ ગણાવેલાં છે ।

“સો પુણ ણમોફારો યત્તિ પદાણિ^૧, છ વા દસ વા, તત્ત્વ છપ્પદાણિ ણમો અરહતાણ સિદ્ધાણ આયરિયાણ ઉવજ્ઞાયાણ સઙ્ગસાહૂણ એતે છપ્પદા, ઇમાણિ દસ પદાણિ—ણમો અરહતાણ ણમો સિદ્ધાણ એવં દત્ત ।”—આવશ્યકચૂર્ણિ (૫૦ ભાગ) પૃ ૫૦૪

एतदर्थः—‘वंदण’ ति—सामान्येन वचःकायादिकृतस्तुत्यवनामनादीनि, उक्तं च चूर्णौ—प्रशस्त-
वागादीनां दानं वंदणं, नमस्यनानि, अञ्जलिबन्धादिबहुमानादिप्रणिधानादिभिः सम्यग्मानादीनि, ‘पूय’
ति—गंधमाल्यादिभिः, उक्तं च उमास्वातिवाचकेन—‘पूजाश्च गन्धमाल्याधिवासधूपदीपाद्यैः’ अधिवासो
युगपद् गंधमाल्यादिभिः पूजाविशेषः । दृष्टश्चायमन्यत्राप्यागमे गंधमाल्यपूजादिभ्यः पृथग्, तथा च
5 द्वितीयोपाङ्गादौ “अग्नेहिं वरेहिं य गंधेहिं मलेहिं य अच्चेइ २ पुष्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणमित्यादि
जाव करेइ । सत्कारो जुवलिकाभरणादिभिः ।”

तथाभव्यत्वपरिपाकादिना परमार्हन्यमहिमोपयोगपूर्व सिद्धिगमनार्हास्तेभ्योऽर्हद्भ्यः नमः—नमस्कारो
द्रव्यतो भावतश्च, मदीयो भवत्विति गम्यम्, भणितं च—

“इत्थ नमु त्ति पयं दव्व-भावसंकोयरूवपूयत्थं ।

करसिरनमाई दव्वे मण पणिहाणाई भाव नमो ॥”

10

अहीं वंदन शब्दથી સામાન્ય રીતે વચનથી કરેલી, સ્તુતિ તથા કાયાથી કરેલું નમન વગેરે
સમજવાં । ચૂર્ણિમાં^૧ કહ્યું છે કે—“પ્રશસ્ત વાળી વગેરેનું જે દાન તે વંદન અને હાથ જોડવા, બહુમાન
તથા પ્રણિધાન વગેરેથી સારી રીતે જે સન્માન વગેરે કરવું તે નમસ્યન સમજવું । ગંધ, માલ્ય વગેરેથી
પૂજા સમજવી । ઉમાસ્વાતિવાચકે કહ્યું છે કે—“ગંધ, માલ્ય, અધિવાસ, ધૂપ તથા દીપ વગેરેથી
15 પૂજા કરવી ।” આમાં એકી સાથે ગંધ અને માલ્ય વગેરેથી જે પૂજા કરવામાં આવે તે અધિવાસ-
પૂજા કહેવાય છે । આગમમાં પણ અન્ય સ્થળે ગંધ, માલ્ય, પૂજા વગેરેથી જુદો આ અધિવાસ
નામનો પૂજાવિશેષ જોવામાં આવે છે । વીજા ઉપાંગ (રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર) વગેરેમાં નીચે મુજવ
ઉલ્લેખ છે :—

“અગ્નેહિં વરેહિં ય ગંધેહિં મલેહિં ય અચ્ચેइ ।

20

પુષ્ફારુહણં મલ્લારુહણં ગંધારુહણમિત્યાદિ જાવ કરેइ ।”^૨

જુવલિકા તથા આભરણ વગેરેથી જે પૂજા કરવામાં આવે તેને સત્કાર સમજવો ।

તથા ભવ્યત્વના પરિપાક વગેરેથી પરમ આર્હન્ય મહિમાના ઉપયોગપૂર્વક સિદ્ધિગમનને
જે યોગ્ય છે તે અરિહંત કહેવાય છે । તે અરિહંતોને દ્રવ્ય તથા ભાવથી મારો નમસ્કાર હો ।
(આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે—“અહીં ‘નમો અરિહંતાંગ’ માં ‘નમો’ એ પદ દ્રવ્યસંકોચ
25 તથા ભાવસંકોચરૂપી પૂજાના અર્થમાં છે । દ્રવ્યસંકોચ એટલે હાથ, મસ્તક આદિ અવયવોનો
સંકોચ અને ભાવસંકોચ એટલે મનનું પ્રણિધાન વગેરે ।”

^૧ અરિહતિ વંદણમંસણાણિ ॥ ૯-૩૫ ॥ ૯૨૧ ॥ વંદણં સિરસા, ણમંસણં વયસા, પૂયા વત્યાદીહિ, સક્કાશે
અન્નુદ્ઘારીહિં । આવશ્યકચૂર્ણિ પૂર્વભાગ પૃ ૫૩૭

^૨ રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર ૪૩ મા આ પાઠ છૂટો છૂટો નીચે મુજવ મળે છે —“પુષ્ફારુહણં મલ્લારુહણં ગંધારુહણં—
ચુણ્ણારુહણં વજ્રારુહણં વત્યારુહણં આભરણારુહણં કરેइ”

આ પાઠ પછી થોડે દૂર ગયા વાદ નીચે પ્રમાણે પાઠ છે—“સુરમિણા ગંધોદણં પક્ખાલેइ પવ્ખાલિત્તા અગ્નેહિં
વરેહિં ગંધેહિ ય મલેહિ ય અચ્ચેइ ધૂવં દલયइ ।”

‘સે ભયન ! કિમેયસ્સ અર્ચિત્તિતામણિકપ્પમૂયસ્સ પચમગલમહાસુઅક્કલધસ્સ સુત્તથ પત્તત્થ ૧
ગોયમા ! ઇય ઇયસ્સ અર્ચિત્તિતામણિકપ્પમૂયસ્સ પચમગલમહાસુઅક્કલધસ્સ ણ સુત્તથ પત્તત્થ, ત જહા—
જેણ પચમગલમહાસુઅક્કલધે સેણ સયલાગમતરોનવત્તી તિલિત્થિ ૧ કમલમયરદ ૨ સન્વલોઅપચત્થિકાય-
મિવ ૩ જહત્થકિરિયાણુનાયસન્વમૂયગુણકિત્તણે જહિચ્છિયફલપમાહગે ચેવ પરમથુદ્ધવાણ ।

સા ય પરમથુદ્ધૈ કૈસિં કાયઞ્ઞા ૨

5

સન્વજગુત્તમુત્તમાણ, સન્વજગુત્તમુત્તમે ય જે કેડ મૂણ, જે કેડ ભવતિ, જે કેડ મવિસ્સતિ તે
સન્વેનિ અરહતાદઓ ચેવ, નો ણમન્ને ત્તિ, તે ય પચહા—અરિહતે ૧ સિદ્ધે ૨ આયરિણ ૩ ડગ્ગાણ
૪ સાહુણો ૫ ।

તત્થ ઇણસિં ચેવ ગઠ્ઠભત્થસન્વાવો ઇમો, ત જહા—સનરામરાસુરસ્સ ણ સન્વમ્મેણ જગસ્સ
અદ્દમહાપાહિરેહાણુપ્પાઠસ ડગ્ગલક્કિય અણન્નસરિમમર્ચિનમપ્પમેય કેવલાહિદ્ધિઅ પવરત્તમત્ત અરહત ત્તિ, 10
વડનાદિ તે અરહતા આહ ચ—

‘અરહ તિ વત્ઠણનમસણાણિ અરિહ તિ પૂઅસકાર ।

સિદ્ધિગમણ ચ અરહા, અરહતા તેણ વુચ્છતિ ॥’

“(પ્ર૦) ‘ભગવન્ ! આ અર્ચિત્યર્ચિતામણિ સમા પચમગલમહાશ્રુતસ્કધના સૂત્રનો અર્થ શો છે ?’

(૩૦) ‘ગૌતમ ! આ અર્ચિત્યર્ચિતામણિ તુલ્ય પચમગલમહાશ્રુતસ્કધના સૂત્રનો અર્થ આ 15
પ્રમાણે છે—જેમ તલમા તેલ છે, કમલમા મકરદ છે અને સકલ લોકમા જેમ પાચ અસ્તિકાય
વ્યાપીને રહેલા છે તેમ પચમગલમહાશ્રુતસ્કધ સર્વ આગમોમા વ્યાપીને રહેલો છે, યથાર્થ ક્રિયાતુગત
સદ્ગુણોની સ્તુતિરૂપ છે, તથા યથેચ્છિત ફઝને સિદ્ધ કરનાર પરમ સ્તુતિનાદ છે ।’

‘આ પરમસ્તુતિ કોની કરવી જોઈએ ?’

સર્વ જગતમા જે ઉત્તમોત્તમ હોય તેની સ્તુતિ કરવી જોઈએ । સર્વ જગતમા ઉત્તમોત્તમ જે કોઈ 20
ધયા છે, થાય છે અને યશો તે ઘડા અરિહત ઘરેરે જ છે । અરિહત ઘરેરે સિનાય મર્વ જગતમા
ધીના કોઈ ઉત્તમોત્તમ નથી । તે અરિહત ઘરેરે પાચ પ્રકારે છે—અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય,
વપાધ્યાય, સાધુ ।

આ ઘડાનો રહસ્યભૂત અર્થ આ પ્રમાણે છે—મનુષ્ય, અમર તથા અસુર સહિત સર્વ જગતમા
જેઓ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય ઘરેરે પૂનાતિશયધી ઉપલક્ષિત, ધીજામા ન હોય તેવી, અર્ચિત્ય 25
માહાત્મ્યવાગી તથા કેવલજ્ઞાનથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ ઉત્તમતાને યોગ્ય છે તેઓ અરિહત કહેવાય છે ।”

(મહાનિશીયમ્મ) ૧

વદન ઘરેરેને જે યોગ્ય છે તેઓ અરિહત કહેવાય છે । (આવશ્યકનિર્ણયક્રિયા) ૧ ફહુ છે
કે—“વદન, નમસ્યન, પૂજા, મત્કાર તથા સિદ્ધિગમનને યોગ્ય હોવાથી અરહત કહેવાય છે”

- અડવિં સપચ્ચવાયં, વોલિત્તા દેસિઓવણ્ણેણં । પાવેતિ જહિટ્ટપુરં ભવાડવિં પી તહા જીવા ॥
 પાવેતિ નિવ્વુડપુરં, જિણોવડ્ઢેણ ચેવ મગ્ગેણં । અડવીડ દેસિયત્તં, એવં નેયં જિણિંદાણં ॥
 જહ તમિહ સત્થવાહં, નમઈ જણો તં પુરં તુ ગંતુમણો । પરમુવગારિત્તણઓ, નિવ્વિગ્ધત્થં ચ ભત્તીણ ॥
 અરિહો ઉ નમુક્કારસ્સ ભાવઓ સ્વીણરાગમયમોહો । મુક્કત્થીણં પિ જિણો, તહેવ જમ્હા અઓ અરિહા ॥
 5 સંસારઅડવીણ, મિચ્છત્તઽન્નાણમોહિઅપહાણ ॥ જેહિ કયં દેસિઅત્તં, તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥
 સમ્મદ્દંસણદિટ્ઠો, નાણેણ ય તેહિં સુટ્ટુ ઉવલલ્લો । ચરણકરણેણ પહઓ, નિવ્વાણપહો જિણિંદેહિં ॥
 સિદ્ધિવસહિમુવગયા, નિવ્વાણસુહં ચ તે અણુપ્પત્તા । સાસયમવ્વાવાહં, પત્તા અયરામરં ઠાણં ॥
 પાવિતિ જહા પારં સમ્મં નિજ્જામયા સમુદ્દસ્સ । ભવજલહિસ્સ જિણિંદા, તહેવ જમ્હા અઓ અરિહા ॥
 મિચ્છત્તકાલિયાવાયવિરહિણ સમ્મત્તગજ્જમપવાણ ॥ એગસમણ પત્તા, સિદ્ધિવસહિપટ્ટણં પોઆ ॥
 10 નિજ્જામગરયણાણં, અમૂદનાણમડ્ઢકણ્ણધારાણં । વંદામિ વિણયપણઓ, તિવિહેણ તિદંડવિરયાણં ॥

અનેક વિગ્ગોવાલી અટવીને ઓઢંગવામાં સાચા માર્ગનો ઉપદેશ કરવાથી જેમ જીવો પોતાને
 ઇષ્ટ એવા નગરમાં પહોંચે છે તેમ ભવરૂપ અટવીમાંથી પણ મુક્તિરૂપ નગરીમાં પહોંચે છે ।

જિનેશ્વરોએ ઉપદેશેલા માર્ગથી જીવો નિર્વૃત્તિપુર—મોક્ષપુરમાં પહોંચે છે । આથી જિનેશ્વરો
 સંસારરૂપ અટવીમાં ઉપદેશકરૂપ છે, એમ સમજાય છે ।

- 15 જેવી રીતે (કોઈ) સાર્થવાહ તે તે નગરમાં જવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને માર્ગ વતાવવાના
 કારણે તે મનુષ્યો સાર્થવાહને ભક્તિપૂર્વક નમે છે તેમ રાગ, દ્વેષ અને મોહ જેના નષ્ટ થઈ ગયા છે
 એવા જિનેશ્વર ભગવાન પણ મોક્ષાર્થીઓને નિર્વિગ્નપણે મોક્ષમાર્ગે લઈ જવાના કારણે ભાવથી નમસ્કાર-
 રને યોગ્ય છે । એ જ કારણે તેઓ અર્હત્—અરિહંત કહેવાય છે ।

- (તેથી) મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનથી મોહિત વનેલ પંથવાળી સંસારરૂપ અટવીમાં જેમણે
 20 ઉપદેશકપણું કર્યું છે તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું ।

શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતોએ સમ્યગ્દર્શનથી જોયેલો, જ્ઞાનથી સારી રીતે જાણેલો અને ચરણ-
 કરણ વડે સેવેલો એવો નિર્વાણમાર્ગ છે ।

સિદ્ધિવસતિએ પહોંચીને તેમણે (જિનેશ્વરોએ) જે શાશ્વત વાધા-પીડા રહિત, અજર અને
 અમર સ્થાન છે તેવા નિર્વાણસુખને પ્રાપ્ત કર્યું છે ।

- 25 સમુદ્રમાં વહાણના નિર્યામકો એટલે કર્ણધારો સારી રીતે પાર પહોંચાડે છે તે રીતે જિનેશ્વરો
 પણ ભવરૂપ સમુદ્રની પાર પહોંચાડે છે તેથી તેઓ અરિહંત—નમસ્કારને યોગ્ય—છે, એમ કહેવાય છે ।

સમુદ્રમાં જેમ કાલિકાવાત ન હોય પણ ગર્જમનો અનુકૂળ વાયુ હોય તો કુશલ કર્ણધારો
 સાથેનું, છિદ્ર વિનાનું વહાણ ઇચ્છિત નગરે પહોંચે છે તેમ મિથ્યાત્વરૂપ કાલિકાવાતથી રહિત અને
 સમ્યક્ત્વરૂપ ગર્જમ વાયુની અનુકૂળતાથી એક જ સમયમાં વહાણો સિદ્ધિવસતિરૂપ નગરને પહોંચે છે ।

- 30 યથાર્થ જ્ઞાન અને મતિ એ જ જેમના કર્ણધાર સ્વરૂપ છે અને જેઓ ત્રિદંડ (મન, વચન
 અને કાયાના દંડ)થી રહિત છે એવા નિર્યામકસ્વરૂપ અરિહંતોને ત્રણ પ્રકારે (મન, વચન
 અને કાયાથી) વિનયથી નયીને વંદન કરું છું ।

નમોયોગે ચતુર્થીપ્રાપ્તો પરીહ પ્રાકૃતવશાદ્, વહુવચન સર્વકાલિઋત્ત્વપ્રતિપત્યર્થમ્ । તત્રાતીતા કેવલનાનિપ્રમૃતય, અનાગતા પદ્મનાભાદય, વર્તમાના ઋપભાદય સીમન્ધરાદયો વા, અથવા અહાંતેભ્ય —સ્તવનાદિયોગ્યાના સર્વેષામપિ મય્યે પ્રધાનેભ્ય, સર્વગુણસમ્પૂર્ણતયા સર્વોત્તમત્વાત્, આહ ચ—

‘દેવાસુરમણુણસુ, અરિહા પૂઆસુરુત્તમા અમ્હા ।’^૧ તથા—

‘અરિહા જુમ્મા ઉચિય તિ સુગુણપુન્નત્તણા યયાઈણ ।

5

તેસુ વિ અન્તા પગરિસપ્પા અમિહેરસાનને ॥’

સીમન્ધરાગહનભ્રમણમીતભૂતાનામનુપમાનન્દરૂપપરમપુરુષપથપ્રદર્શકત્વેન સાર્થવાહાદિભ્ય પરમોપકારિત્વાચ્ચ, ઉક્ત ચ નિર્યુક્તૌ—

“અટવીહ દેસિઅચ, તહેવ નિજ્ઞામયા સમુદ્દસ । છઠ્ઠાચરક્ષણદ્વા, મહાગોપા તેણ વુચતિ ॥

, ‘નમો’ શબ્દના યોગમા (સસ્કૃત) વ્યાકરણના નિયમ મુજબ ચતુર્થી વિભક્તિ થવી જોઈએ, 10 છતાં (‘અરિહતાણ’ શબ્દમા) પ્રાકૃતભાષા હોવાને લીધે પછી વિભક્તિનો પ્રયોગ કરેલો છે । ‘અરિહતાણ’ મા ઘઘુવચનથી સર્વ કાબળા અરિહતો સમનવાના છે । તેમા અતીતકાબળા કેવલજ્ઞાની વગેરે તીર્થકરો સમજવા । ‘પદ્મનાભ’ વગેરે ભવિષ્યકાબળા અને ‘ઋપમદેવ’ વગેરે તથા ‘સીમન્ધર-સ્વામી’ વગેરે વર્તમાનકાબળા તીર્થકરો સમજવા । અથવા અરિહતાણનો અર્થ ‘અહાંતેભ્ય’ એમ લેવો । અર્થાત્ ‘અહં’ એટલે ‘સ્તુતિ’ આદિને યોગ્ય જે પુરુષો તે વધામા (‘અત’ એટલે) શ્રેષ્ઠ એના અરિહત 15 ભગવતોને નમસ્કાર હો, કારણકે તેઓ સર્વ ગુણોથી સપૂર્ણ હોવાને લીધે સર્વોત્તમ છે । (આપ ક્યકનિર્યુક્તિ ગાયા ન ૧૨૨ મા) કહ્યું છે કે—

“દેવો કરતા પળ ઉત્તમ હોવાને લીધે દેવ, અસુર તથા મનુષ્યોથી કરાતી પૂજાને પ્રાપ્ત કરે છે તેથી અરિહત કહેવાય છે ।” તથા કહ્યું છે કે—“સદ્ગુણોથી પૂર્ણપણેને લીધે જે પુરુષો સ્તુતિ આદિને યોગ્ય હોય તેઓ ‘અહં’ કહેવાય છે અને તેમા અત એટલે પ્રકરણને પામેલા હોવાથી અરિહતો 20 ‘અહાંત’ પણ કહેવાય છે, કારણકે તેમના જેવા બીજા કોઈ શ્રેષ્ઠ પુરુષો હોતા નથી ।”

ભયકર સસારરૂપી અટવીમા પરિભ્રમણ કરવાથી મય પામેલા પ્રાણીઓને અનુપમ આનંદરૂપ જે પરમપુર (મોક્ષના) માર્ગને દર્શાવનાર હોવાને લીધે અરિહત ભગવતો સાર્થવાહ વગેરેથી પણ પરમ ઉપકારી છે, તેથી તેઓ જગતમા સર્વોત્તમ છે । (આવશ્યક) નિર્યુક્તિમા કહ્યું છે કે—

“અરિહતો (સસારરૂપ જગલમા મૂળ પડેલા માનવીઓને) માર્ગ ઘટાવ્યો તે કારણે 25 તેઓ ‘માર્ગદર્શક’ કહેવાય છે । તેઓ સસારરૂપ સમુદ્રમા દ્વિષતા અગર રોટવાઈ ગયેલા નાવને પાર પહોંચાડવામા કર્ણધારણ કરતા હોવાના કારણે ‘નિર્યામક’ કહેવાય છે અને તે ભગવતો ડાકાવ જીવોના રક્ષણ માટે પ્રયત્ન કરતા હોવાને કારણે ‘મહાગોપ’ કહેવાય છે ।

૧ આર્યવચ્ચનિયુષ્ઠિ પૂર્વ ભાગ મા. ૧૨૦ । આવી ગાથા માટ જુઓ પ્રસ્તુત શ્રેય ૫૦-૧૩૩ [દેવાસુરમણુભ્ય પૂજામર્હન્તિ—પ્રામુખ્યત્વે તિષ્ઠામ્યત્વા, સુતેતમવાચિનિ યુષ્ઠિ —આ નિ ગા ૧૨૨ ટીકા]

તત્ત્વાનેકવિધત્વમેવં ભગવત્યાદાવુક્તં—

‘અરહોન્તર્ભ્યઃ’ અવિદ્યમાનં રહઃ—એકાન્તરૂપો દેશોઽન્તરશ્ચ—મધ્યં ગિરિગુહાદીનાં સર્વવેદિતયા સમસ્તવસ્તુસ્તોમગતપ્રચ્છન્નત્વસ્યાભાવેન યેષાં તે અરહોઽન્તરસ્તેભ્યઃ, યદાહ—

“નથિ વ રહો ય છન્નં, અંતો મજ્ઞં ચ સયલત્રથૂળં ।

પર-અવરભાગવેદત્તણે જૈસિં તિ અરહંતા ॥”

5

અથવા અત્યર્થ રાજન્તે સમવસરણાદિબહિર્લક્ષ્યા સજ્ઞાનાધ્યાન્તરલક્ષ્યા વા, રાન્તિ સદર્શનાદિ, ઘ્ર્નન્તિ ચ મોહાદીન્, ગચ્છન્તિ વા તદુપકૃત્યૈ ગ્રામાનુગ્રામં તન્વન્તિ ચ ધર્મદેશનાં, તાયન્તે તારયન્તિ વા સર્વજીવાનિતિ નિરુક્તિવશાદરહંતાસ્તેભ્યઃ, અથવા અરહ્યન્નઃ પ્રકૃષ્ટરાગાદિહેતુભૂતમનોજ્ઞેતરવિ-
ષયસંપર્કેઽપિ ક્વચિદપ્યાસક્તિમગચ્છદ્વયઃ ક્ષીણરાગત્વાત્, યદ્વા અરહ્યન્નઃ સિદ્ધિગતાવપ્યનન્તજ્ઞાનમયત્વાદ્
10 આત્મસ્વભાવમત્યજદ્વયઃ ‘રહ ત્યાગે’ ઇતિ વચનાત્, અનેકાર્થત્વાદ્ વા ધાતૂનામવસ્થિત્યર્થે,

આ અનેક રીતે જે વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે તે ભગવતી(સૂત્રની વૃત્તિ)’ વગેરેમાં નીચે મુજબ જણાવેલી છે :—

“અથવા અહીં ‘અરહંતાણં’ નો ‘અરહોન્તર્ભ્યઃ’ એવો અર્થ પણ નીકળે છે । ‘રહઃ’ એટલે એકાન્તરૂપ ગુપ્ત પ્રદેશ અને ‘અંતર’ એટલે પર્વતની ગુફા વગેરેનો મધ્યભાગ । ભગવાન સર્વજ્ઞ
15 હોવાને લીધે જગતની સર્વ વસ્તુઓ પૈકી કોઈપણ વસ્તુ એમનાથી ગુપ્ત होती નથી, તેથી ભગવાનને ‘રહઃ’ તથા ‘અંતર’ ન હોવાથી ભગવાન ‘અરહોન્તર’ કહેવાય છે । આવા ‘અરહોન્તર’ (અરહંત) ભગવાનને નમસ્કાર હો ।” કહ્યું છે કે—“જેમને કશું છાનું નથી તેમજ સમગ્ર વસ્તુઓના પર-અપર ભાગોને જાણતા હોવાને લીધે જેમને કંઈ મધ્ય નથી તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે ।”

અથવા સમવસરણ આદિ વહારની શોભાથી તેમજ સાચા જ્ઞાનરૂપ આંતરિક શોભાથી જેઓ
20 અત્યંત શોભે છે તથા મોહ વગેરેને જેઓ હણે છે તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે । અથવા જેઓ સર્વ જીવોના ઉપકારને માટે એક ગામથી બીજે ગામ વિચરે છે, ધર્મદેશના આપે છે, સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરે છે તથા તેમને તારે છે તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે । અથવા મોક્ષમાં ગયા પછી પણ અનંત જ્ઞાનમય હોવાને લીધે પોતાના આત્મસ્વભાવને નહીં યજતા તેવા અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર હો । અથવા ‘અરહંતાણં’ નો અહીં ‘અરહ્યન્નઃ’ એવો અર્થ સમજવો । અર્થાત્ રાગનો ક્ષય
25 થયો હોવાથી પ્રકૃષ્ટ રાગ તથા દ્વેષના કારણભૂત અનુક્રમે મનોહર કે અમનોહર વિષયનો સંપર્ક થવા છતાં પણ કોઈપણ પદાર્થ ઉપર આસક્તિ નહીં પામતા એવા અરહંત ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । અથવા ‘રહ’ ધાતુનો ‘ત્યાગ’ એવો પણ અર્થ થાય છે । એટલે મોક્ષમાં ગયા પછી પણ અનંત જ્ઞાન-મયપણું તેમને વિદ્યમાન હોય છે તેથી આત્મસ્વરૂપનો ત્યાગ નહીં કરતા અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર હો । અથવા ધાતુના અનેક અર્થો થતા હોવાથી ‘રહ’ ધાતુનો ‘અવસ્થાન’ એવો અર્થ સમજવો ।

પાલેંતિ જહા ગાગો, ગોના અહિ (ઈ^૧) સાવયાહદુગોહિ । પડરત્તણપાણિ આણિ ય, વળાણિ પાવેંતિ તહ ચેવ ॥
 જીનનિકાયા ગાવો, જ તે પાલતિ તે મહાગોગા । મરણાઢ મયાઢ તહા નિવ્ઝાણસુહ (વળ^૨) ચ પાવતિ ॥
 તો ડવગારિત્તણજો, નમોડરિહા મવિયજીવલોગસસ । સવ્વસેહ જિર્ણેદા, લોગુત્તમભાવજો તહ ય ॥^૩

ઉપદેશિત્વાદેવ ચ પ્રથમમર્હતા નમસ્કાર, આદ ચ—

“અરિહતુપ્પસેણ, સિદ્ધા નજ્જતિ તેણ અરિહાર્દે ।”^૧

5

અથવા અરિહતાણ તિ પાઠ, તત્રાહ—‘નિમ્મહિય—નિહય—નિદ્દલિય પેલ્લિય નિદ્ધવિઅ-અભિમૂઅ
 સુદુજ્જયાસેસઅટ્ટપયારકમ્મરિડ્ઢાજો વા અરિહતા ।’

અરુહતા વા પાઠ, અસેસકમ્મકવગ્ણ નિદ્ધુભવકુરત્તાજો ન પુણેહ રુહતિ—જમ્મતિ ડવગ્જતિ
 વા અરુહતા, પ્વમેપ અણેગદા પન્નવિજ્જતિ પરુવિજ્જતિ આધવિજ્જતિ પટ્ટવિજ્જતિ નિદસિજ્જતિ ડવ્વડસિજ્જતિ ।

જેમ ગોવાઝિયો ગાયોનુ સર્પ, જગલી પશુજો વગેરેના કટ્ટોથી રક્ષણ કરે છે અને ઘાસ¹⁰
 તેમજ પાણીથી ભરેલા જગલમા લઈ જાય છે તેમ જીવસમૂહરૂપ ગાયોનુ મરણ વગેરે મર્યોથી
 જિનેશ્વરો રક્ષણ કરે છે અને તેમને નિર્વાણસ્વરૂપ વનમા લઈ જાય છે । એ રીતે જિનેશ્વરો સર્વ
 મર્વ્ય જીવલોકનો ઉપકાર કરતા હોવાથી લોકોત્તમ પુરુષની ભાવનાથી નમસ્કારને યોગ્ય છે ।”

ઉપદેશક હોવાને લીધે પ્રથમ અરિહતને નમસ્કાર કરવામા આવે છે (આવશ્યકનિર્ણયિકિ
 ગા ૧૦૨૧) મા કહ્યુ છે કે—“અરિહતના ઉપદેશથી જ સિદ્ધોનુ જ્ઞાન થાય છે તેથી પચપરમેષ્ઠિમા¹⁵
 અરિહતો આદિ (પ્રથમ) છે ।”

અથવા ‘અરિહતાણ’ એવો પળ પાઠ છે । તે સમયમા (મહાનિશીથસૂત્રમા)^૧ કહ્યુ છે
 કે—“દુ સે કરીને સમજી શકાય એવા આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી સમગ્ર શત્રુઓને મથી નાશ્યા
 હોનાથી, હળી નાશ્યા હોનાથી, ઢઠી નાશ્યા હોવાથી, પીલી નાશ્યા હોવાથી, સલામ કરી નાશ્યા
 હોવાથી અને પરાજિત કર્યા હોવાથી તેઓ અરિહત પળ કહેવાય છે ।”²⁰

‘અરુહતાણ’ એવો પાઠ પણ છે । સર્વ કર્મોનો ક્ષય થઈ જવાથી સસારના અકુરાજો ઢઠી
 ગયા હોવાને લીધે જેઓ પરીવાર ડગતા નથી અર્થાત્ જન્મ લેતા નથી, ઉત્પન્ન થતા નથી તેઓ
 ‘અરુહત’ પળ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે અનેક રીતે તેઓની પ્રજ્ઞાપના, પ્રરૂપણા, ઉપદેશ, પ્રથાપના,
 નિર્દર્શન તથા ઉપદર્શન કરાવવામા આવે છે । (અર્થાત્ અનેકરીતે તેમની વ્યાખ્યા કરવામા
 આવે છે ।)²⁵

૧ આવશ્યકનિર્ણયિકિ પૂવ ભાગ ગા. ૧૦૪ થી ૧૧૭ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ. ૧૨૭ થી ૧૩૦ ।

૨ આવશ્યકનિર્ણયિકિ ગા. ૧૦૨૧ । આઠી ગાથા માટે જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ. ૧૧૬ ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨ પ ૧૫-૧૮ ।

અરિણા વા ધર્મચક્રેણ ભાન્તસ્તેભ્યઃ, અરિસમુપલક્ષિતાશ્ચિલહતહેતિસંહતિહાનિકૃદ્વયો વા,
આહ ચ—

“અરિણા વ ધર્મચક્રેણ, મંતિ સોહંતિ તે ડ અરિહંતા ।
અરિડવલક્ષિયસત્યે જહંતિ વ ચયંતિ અરિહંતા ॥”

5 ‘અરુહંતાણં’ તિ તુ પાઠે—

“દગ્ધે વીજે યથાડ્યન્તં, પ્રાદુર્ભવતિ નાહુરઃ ।
કર્મવીજે તથા દગ્ધે, પ્રાદુર્ભવતિ નાહુરઃ (ન રોહતિ ભવાહુરઃ) ॥”

અરુપલક્ષિતપીઢાદિકૃદ્રોગાદિ તત્કારણભૂત કર્માદિ ચ ઘ્નન્તિ વા અરુહંતારઃ તેભ્યઃ અરુહ-
ન્તૃભ્યઃ, અરુન્ધદ્વયો વા આવરણાભાવેન પુનર્ભવેડવરોધાભાવાદિત્યાદિ ।

10 તથા ‘નમો સિદ્ધાણં’ પરમાનન્દમહૂસવમહાકલાણનિરુવમસુક્ષ્માણિસિદ્ધાણિ નિષ્પકંપસુક્ષ્માણાઢ-
અંચિતસત્તિસામત્યઓ સજીવવીરિણં જોગનિરોહણાઢ્ણામહાપયત્તેણમેસિં તિ સિદ્ધા ૧, અદ્વપયારકમ્મક્ષણ

અથવા ‘અરિ’^૧ ઇટલે ધર્મચક્રવડે શોભતા અરિહંત ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ । અથવા અહીં
અરિ શબ્દ ઉપલક્ષણરૂપ છે અર્થાત્ ‘અરિ’ ઇટલે જે સર્વ વિનાશક શસ્ત્રો તેના સમુદાયનો ત્યાગ
કરનારા તે અરિહંત કહેવાય છે । કહ્યું છે કે—“અરિ ઇટલે ધર્મચક્રથી જેઓ શોભે છે અને
15 અરિથી ઉપલક્ષિત જે શસ્ત્ર તેનો ત્યાગ કરે છે તે અરિહંત કહેવાય છે ।”

‘અરુહંતાણં’ ઇ પાઠમાં (આ પ્રમાણે અર્થ સમજાવો કે ‘ફરીથી જન્મ નહિ ધારણ કરતા’
અરુહંત ભગવંતને મારો નમસ્કાર હો । કહ્યું છે કે—) “જેમ વીજ અત્યંત વઢી ગયા પછી અંકુરો
ઉત્પન્ન થતો નથી તે પ્રમાણે કર્મવીજ વઢી ગયા પછી સંસારરૂપી અંકુરો પ્રગટ થતો નથી ।”

અથવા ‘અરુ’ ઇ ઉપલક્ષણરૂપ છે ઇટલે પીઢા વગેરે કરનાર રોગાદિ અને તેના કારણભૂત
20 કર્માદિનો નાશ કરે છે તે અરુહંત—તેમને મારો નમસ્કાર હો । અથવા ‘અરુહંતાણં’ નો અર્થ
‘અરુન્ધદ્વયઃ’ થાય છે ઇટલે કે આવરણના અભાવને લીધે અવરોધ નહિ કરતા અરુહંત ભગવાનને મારો
નમસ્કાર હો, કારણકે ફરીથી સંસારમાં તેમનો અવરોધ હોતો નથી ।..... વગેરે અનેક અર્થો
થાય છે ।

નમો સિદ્ધાણં—

25 “નિષ્પ્રકંપ (અચલ) શુદ્ધધ્યાન વગેરેની અચિત્ય શક્તિના સામર્થ્યથી સજીવ વીર્ય વડે
યોગનિરોધ વગેરેથી મહાપ્રયત્ને પરમ આનંદરૂપ, મહા ઉત્સવરૂપ, મહા કલ્યાણરૂપ નિરુપમ
સુખો જેમને સિદ્ધ થયા છે તે ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોનો ક્ષય

૧ હેતિઃ અત્રમ્, હતિઃ શસ્ત્રં વિઘ્નં વા, સંહતિઃ વિનાશઃ ।

૨ ‘અર’ ઇટલે આરા અને આરા જેમા હોય તે ‘અરિ’ અથવા ‘ચક્ર’ ।

અરહ્યદ્વય સર્ગકર્મધ્યાનનત્તરસમય એવ લોકાગ્રગમનાદ્ ભવમધ્યેઽતિષ્ઠદ્વય, મળિત ચ—

“ ન રહન્તિ વ ન ચયન્તી નાણાઃ સિવેઽવિ તેઽ અરિહતા ।

ન રહન્તિ ન ચિદ્વન્તિ ય ભવમ્મિ જ તેણ અરિહતા ॥”

યદા ‘અરથાન્તેભ્ય’ અવિધમાનો રથ—સ્યન્દન સરૂપરિમ્મહોપલક્ષણભૂતોઽન્તઃશ્ચ—વિનાશો જરાઉપલક્ષણભૂતો યેષા તે અરથાન્તા ‘સ્વથથધમામ્’[†] ઇતિસૂત્રાત્ થસ્ય હત્વે અરહતા, મળિત ચ— 5

“ સમુવલક્ષણભૂઓ રહો અ જાણ ન જેસિ અતો ય ।

નાસો જરાઙ્ગવલક્ષણ તુ તે હુતિ અરહતા ॥”

અરમમાનેભ્યો વા— અતુચ્છન્વચ્છતાદિભાવમયત્વેન રામસિકવૃત્ત્યાદિનિવૃત્તેભ્ય ઇત્યાદિવ્યાખ્યાન્ત-
રાણ્યપિ ભાવનીયાનિ ।

અરિહતાણમિતિ વા પાઠે ઇન્દ્રિયવિષયાધરિહન્તૃભ્ય, ન્યગાદિ ચ—

10

“ ઇન્દ્રિયવિસયકસાપ, પરીસહે વેયણા ય ડવસગે ।

રાગદ્વોસે કમ્મે, અરી હ્ણતીતિ અરિહતા ॥”

અર્થાત્ ‘અરહ્યદ્વય’ એટલે સર્વ કર્મનો ક્ષય થયા પછી તરતના સમયે લોકના અગ્રભાગે જતા હોવાથી જેઓ સસારની અન્તર રહેતા નથી તેવા અરહત ભગવતોને મારો નમસ્કાર હો । કહ્યું છે કે—

“મોક્ષમા ગયા પછી જ્ઞાનાદિને ત્યજતા નથી તે અરિહત કહેવાય છે તથા સમારમા રહેતા 15
નથી તેથી પળ તેઓ અરિહત કહેવાય છે ।”

અથવા અહીં ‘અરહતાણ’ નો ‘અરથાન્તેભ્ય’ એવો અર્થ પણ નીકળે છે । ‘રથ’ શબ્દનો ઉપલક્ષણથી ‘સર્વ પ્રકારનો પરિમ્મહ’ એવો અર્થ સમજવો । ‘અત’ એટલે ‘વિનાશ’ તથા ઉપલક્ષણથી (જમ) જરા વગેરે સમજવા । અર્થાત્ ‘રથ’ એટલે ‘સર્વ પ્રકારનો પરિમ્મહ’ અને ‘અત’ એટલે જન્મ-જરા-મૃત્યુ જેમને નથી તેઓ ‘અરથાન્ત’ કહેવાય છે । ‘સ્વથથધમામ્’ એ પ્રાકૃત સૂત્રથી ‘થ’²⁰ નો ‘હ’ થવાથી ‘અરથાન્ત’ નુ ‘અરહત’ એવું રૂપ ધને છે । કહ્યું છે કે—

“પરિમ્મહના ઉપલક્ષણભૂત જેમને ‘રથ’ એટલે ‘વાહન’ નથી અને જરા વગેરેના ઉપલક્ષણભૂત જેમને અત (એટલે નાશ) નથી તે અરહત કહેવાય છે ।”

અથવા ‘અરમમાનેભ્ય’ એવો પણ અર્થ નીકળે છે । અર્થાત્ અત્યત શ્રેષ્ઠ સ્વચ્છતા વગેરે ભાવોમાળા હોવાથી જેઓ રામસિક વૃત્તિ (ઉતાવળિયાપણુ) વગેરેથી નિવૃત્ત થયેલા છે તેમને મારો 25
નમસ્કાર હો । આ વગેરે વીજી વ્યાસ્યાઓ પણ સમજી લેવી ।

અથવા ‘અરિહતાણ’ એ પાઠમા ઇન્દ્રિય, વિષય વગેરે શત્રુઓને હ્ણનારા અરિહત ભગવતોને મારો નમસ્કાર હો—એ પ્રમાણે અર્થ સમજવો । કહ્યું છે કે—

“ઇન્દ્રિય, વિષય, કપાય, પરીપહ, વેદના, ઉપસર્ગ, રાગ, દ્વેષ તથા કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરે છે તે અરિહત કહેવાય છે ।”

30

પ્રાગ્વદ્ વિશેષાદ્ વ્યાख्या ઇમા । યથા—

‘પિધૂ ગત્યામ્’ પેધન્તિ સ્મ—અપુનરાવૃત્ત્યા નિર્વૃત્તિપુરીમગચ્છન્, અથવા ‘પિધૂં ચ સંરાદ્ધૌ’ સિદ્ધયન્તિ સ્મ—નિષ્ઠિતાર્થા ભવન્તિ સ્મ, યદિવા ‘પિધૂ શાસ્ત્રમાઙ્ગલ્યયોઃ’ સેધન્તિ સ્મ—શાસિતારોઽ-
ભૂવન્ માઙ્ગલ્યરૂપતાં ચાનુભવન્તિ સ્મેતિ સિદ્ધાઃ, અથવા સિદ્ધા—નિત્યા અપર્યવસાનસ્થિતિકત્વાત્
પ્રખ્યાતા વા ભવ્યૈરુપલઘ્વગુણસન્દોહત્વાત્, ઉક્તં ચ—

“ધ્માતં સિતં યેન પુરાણકર્મ્મ, યો વા ગતો નિર્વૃત્તિસૌધમૂર્ધ્નિ ।

સ્વ્યાતોઽનુશાસ્તા પરિનિષ્ઠિતાર્થો, યઃ સોઽસ્તુ સિદ્ધઃ કૃતમઙ્ગલો મે ॥”

તેભ્યો નમઃ ઇત્યાદિ પ્રાગ્વત્ । નમસ્કરણીયતા ચૈપામવિપ્રણાશિજ્ઞાન-સુખ-વીર્યાદિગુણયુક્તતયા સ્વવિષય-
પ્રમોદપ્રકર્ષોત્પાદનેન ભવ્યાનામતીવોપકારહેતુત્વાદિતિ ।

10 તથા ‘નમો આયરિયાણં’ અદ્વારસસીલંગસહસ્સાહિદ્વિયતળૂ છત્તીસઙ્ગિહમાયારં જહદ્વિયમગિલાય
અહન્નિસાણુસમયં આયરંતિ પવત્તયંતિ આયરિયા ૧,

‘અરિહંત’ પદમાં જેમ અનેક પ્રકારે વ્યાख्या કરી હતી તેમ ‘સિદ્ધ’ પદની વ્યાख्या પણ
નીચે મુજબ અનેક પ્રકારે થાય છે, જેમકે:—

‘પિધૂ’ ધાતુનો અર્થ ‘ગતિ’ થાય છે । એટલે જેઓ ફરીથી પાછા ફરવું ન પડે એ રીતે
15 મોક્ષનગરીમાં ગયા છે તે ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા ‘પિધૂ’ નો ‘સંરાદ્ધિ’ અર્થ થાય છે એટલે
જેઓ નિષ્ઠિતાર્થ (કૃતાર્થ) થયેલા છે તેઓ ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા ‘પિધૂ’ ધાતુનો અર્થ ‘શાસ્ત્ર’
અને ‘માંગલ્ય’ થાય છે એટલે જેઓ શાસક થયા અને જેઓ માંગલ્યરૂપતાને પામ્યા તે ‘સિદ્ધ’
કહેવાય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે ‘નિત્ય’, કારણકે તેમની સ્થિતિ અનંત હોય છે । અથવા સિદ્ધ
એટલે પ્રખ્યાત; કારણકે ભવ્ય જીવો એમના ગુણસમૂહને સારી રીતે જાણતા હોય છે । કહ્યું છે કે—

20 “વાંધેલું પ્રાચીન કર્મ જેમણે વાળી નાખ્યું છે, જેઓ મોક્ષરૂપી મહેલની ટોચ ઉપર જઈને
વેઠેલા છે, જેઓ પ્રસિદ્ધ છે, જે અનુશાસન કરનાર છે અને જેઓ કૃતાર્થ છે તે સિદ્ધ ભગવાન
મને મંગલ કરનારા થાઓ ।” આવા સિદ્ધ ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । સિદ્ધ ભગવંતો અવિ-
નાશી જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય વગેરે ગુણોથી યુક્ત હોવાને લીધે તેમના પ્રતિ ઉત્કૃષ્ટ આનંદ
ઉત્પન્ન થાય છે । આ રીતે તેઓ આનંદને ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી ભવ્ય જીવોને અત્યંત ઉપકાર
25 કરનારા છે । તેથી સિદ્ધ ભગવંતો નમસ્કરણીય છે ।

નમો આયરિયાણં

“અઢાર હજાર શીલાંગને ધારણ કરનારા છત્રીશ પ્રકારના આચારને યથાસ્થિત રીતે ગ્લાનિ
વિના રાત અને દિવસ પ્રતિસમય જેઓ આચરે છે અને પ્રવર્તાવે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે”
(મહાનિશીથસૂત્ર) ૧

વા 'સિદ્ધ સજ્જમે એસિં તિ સિદ્ધા ૨, સિય-વદ્ધ કમ્મ આજ્ઞાય-ભસમીમ્મયમેપસિમિતિ વા સિદ્ધા ૩,
અત્ર ગાથા—

“દીહકાલરય જતુ કમ્મ સે સિઅમદ્ધહા ।

સિઅ ધતતિ સિદ્ધસ્સ સિદ્ધત્તમુગ્ગાયદ્ ॥”^૧

સિદ્ધે નિદ્ધિપ્પ પહીણે સયલપઓયણજાણ કય વા એપસિમિતિ વા સિદ્ધા ॥ ૪ ॥ એવમેપ્પે હત્યી- 5
પુરિસ-નપુસગ-મુણિલિંગ-અન્નલિંગ ગિહિલિંગ-પત્તેયબુદ્ધ બુદ્ધગોહિય જાવ ણ કમ્મવસયસિદ્ધાદ્ધમેપ્પિ ણ
અણેગહા પન્નવિજ્જતિં હત્યાદિ,

અત્ર ગાથા—

“તિત્થાતિત્થ જિણ્ણાજિણ-ગિહિ-ડન્નમુણિલિંગ થી-નર-નપુસા ।

પત્તેય સયબુદ્ધા બુદ્ધ ગોહિય અણેગ-દ્ગ સિદ્ધા ॥”

10

થવાથી જેમને સાધ્ય 'સિદ્ધ' થયેલુ છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અત્રના બાવેલુ કર્મ જેમનુ
ભક્ષીભૂત થઈ ગયુ છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે” (મહાનિશીથસૂત્ર)^૧

(આવશ્યકનિર્યુક્તિમા) ગાથા છે કે—“દીર્ઘસ્થિતિવાલુ આઠ પ્રકારનુ બાવેલુ જે કર્મ તેને
ધ્યાનરૂપી અમિત્રી ભક્ષીભૂત કર્યુ હોવાથી સિદ્ધને સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય છે ।”

“અથવા જેમના સકલ પ્રયોજનો અને કાર્ય પરિપૂર્ણ થયા છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । આ 15
પ્રમાણે સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ, પુરુષલિંગસિદ્ધ, નપુસકલિંગસિદ્ધ, મુનિલિંગસિદ્ધ, અન્યલિંગમિદ્ધ, ગૃહસ્થલિંગ-
સિદ્ધ, પ્રલેકબુદ્ધસિદ્ધ, બુદ્ધગોહિતસિદ્ધ યાવત્ કર્મક્ષયસિદ્ધ વગેરે ભેદોથી અનેક પ્રકારે સિદ્ધ
ભગવતોની પ્રત્તપ્ના કરવામા આવે છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)^૨

આ સમયમા આ પ્રમાણે ગાથા જોવામા આવે છે—

“તીર્થમિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ, જિનસિદ્ધ અજિનસિદ્ધ, ગૃહલિંગસિદ્ધ, અન્યલિંગસિદ્ધ, મુનિલિંગ-20
સિદ્ધ, સ્ત્રીસિદ્ધ, પુરુષસિદ્ધ, નપુસકસિદ્ધ, પ્રલેકબુદ્ધસિદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ, બુદ્ધગોહિતસિદ્ધ, અનેક-
સિદ્ધ, એસિદ્ધ-એમ અનેક પ્રકારના 'સિદ્ધો' છે ।”

૧ મૂલમાં આ પાઠ 'નિદ્ધિ સદ્ધામ' છે । તેને મહાનિશીથસૂત્રને આધારે ઉપર મુજબ સુધારેલ છે ।

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા ૧૫૩ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૪૩

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨, પ ૨૦ થી ૨૫

૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨, પ ૨૬ થી ૨૮

“સુત્તથવિઝુ લક્ષણજુત્તો ગચ્છસ્સ મેઢિમૂઓ ય ।
ગણતત્તિવિપ્પમુક્કો અત્થં ભાસેઙ્ઙ આયરિયો ॥”

અથવા, આચારો જ્ઞાનાચારાદિભિઃ પઞ્ચધા, આ—મર્યાદયા વા માસકલ્પાદિકરણરૂપયા ચારો—
વિહારઃ આચારઃ તત્ર સાધવઃ સ્વયંકરણાદન્યપ્રદર્શનાચ્છેત્યાચાર્યાઃ, આહ ચ—

5 “પંચવિહં આયારં, આયરમાણા તદ્દા પયાસંતા ।
આયારં દંસંતા, આયરિયા તેણ વુચ્છંતિ ॥”^૧

તથા—

10 “પઢિમાપઢિવન્નાણં ઇમાહં પંચ હંતિઙ્ઙહાલંદે ।
જિણસુદ્ધાણં માસો નિક્કારણઓ ય થેરાણં ॥
માસં વ ચડમ્માસં પરં પમાણં તદ્દેગલ્લિત્તમ્મિ ।
વીયં તદ્દયં ચ તદ્દિં માસં વાસં વ ન વસિજ્ઞા ॥”

અથવા આરૂપત્ અપરિપૂર્ણાં इत्यर्थः चारा हेरिका ये ते आचाराः चरकल्पा इत्यर्थः । युक्तायुक्त-
विभागानिरूपणनिपुणाः मुनयः तेषु साधवो यथावच्छास्त्रोपदेशकत्वात् इति आचार्यास्तेभ्यो नमः,
नमस्करणीयता चैतेषां आचाराद्युपदेशकतयोपकारित्वात् ॥

15 “સૂત્ર અને અર્થને જાણનારા, લક્ષણથી યુક્ત, ગચ્છના આલંબનભૂત અને ગચ્છની ચિતાથી
રહિત એવા આચાર્ય અર્થનો ઉપદેશ આપે છે ।”

અથવા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર—એ પાંચ પ્રકારના
આચારનો આચાર તે આચાર કહેવાય છે । અથવા ‘માસકલ્પ’ વગેરે મર્યાદાથી જે વિહાર કરવો
તે પણ આચાર કહેવાય છે । આ વસ્ત્રે પ્રકારના આચારને જેઓ પોતે સુંદર રીતે પાઠે છે અને
20 વીજાઓને પણ દર્શાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । કહ્યું છે કે—

“પાંચ પ્રકારના આચારને આચરનારા તથા ઉપદેશ આપનારા તેમજ આચારને વતાવનારા
હોવાથી તે આચાર્ય કહેવાય છે ।”^૨

તથા કહ્યું છે કે —“ભિક્ષુ પ્રતિમા જેમણે સ્વીકારી છે એવા સાધુ એક ક્ષેત્રમાં એક દિવસ
રહી શકે, યથાલંદક મુનિ એક ક્ષેત્રમાં પાંચ દિવસ રહી શકે, જિનકલ્પીઓ અને પરિહારવિશુ-
25 દ્વિક એક મહિનો રહી શકે, સ્થવિરકલ્પીઓ નિષ્કારણ એક મહિનો અથવા તો ચાર માસ એક
ક્ષેત્રમાં રહી શકે, પરંતુ શેષકાલમાં એક માસથી વિશેષ અથવા ચોમાસા વાદ એક માસથી વિશેષ
વીજો કે ત્રીજો માસ રહી શકે નહીં ।”

અથવા આ+ચાર એટલે યોગ્ય અને અયોગ્યનો વિભાગ કરવામાં નિપુણ એવા સાધુઓને
શાસ્ત્રોનો યથાવત્ ઉપદેશ આપે છે તેથી પણ ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । તેમને મારો નમસ્કાર હો ।
30 આચાર વગેરેના ઉપદેશક હોવાથી ઉપકારીપણાને લીધે આચાર્યો નમસ્કરણીય છે ।

૧ આવશ્યકનિર્ણય ગા. ૧૯૪ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૧૫૨ ।

૨ સામાન્ય રીતે સાધુઓ ચાતુર્માસ સિવાયના સમયમાં એક જ ઠેકાણે એક મહિના સુધી રહી શકે તે નિયમને ‘માસકલ્પ’ કહેવામાં આવે છે ।

૩ પંચવિધ આચાર તે—૧ જ્ઞાનાચાર ૨ દર્શનાચાર ૩ ચારિત્રાચાર ૪ તપ આચાર અને ૫ વીર્યાચાર—આ આચારોને પાઠનારા, અનુદાનથી આચારણ કરનારા, વ્યાખ્યાનથી ઉપદેશ દેતા, તેમજ પઢિલેહના વગેરે આચારને વતાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે ।

અત્ર ગાથા—

“નાળાઈ છત્તીસ તમ્સાયરણા પયાસણાઓ અ ।

જે તે ભાવાયરિયા ભાવાયારોવઉત્તા ય ॥”

પરમપ્પણો અ હિયમાયરતિ વા આયરિયા ૨, સન્નસત્તે સીસગણાણ વા હિયમાયરતિ આયરિયા ૩,

“જિણપહઅપહિયાણ પાણહરાણ પિ પહરમાણાણ ।

5

ન કરતી પાવાહ પાવસ્સ ફલ વિયાણતા ॥”

પાણપરિચ્છાદવિ પુઢ્ઢાઈણ સમારભ નાયરતિ નારમતિ નાણુજાણતિ વા આયરિયા ૪, સુદ્ધ અરુદ્ધે વિ ન કસસહ મળમાવિ પાવમાયરતિ તિ વા આયરિયા ૫, એવમેણ નામ-ટ્ટવળાઈહિ અણેગહા પલ્લવિજ્ઞતિ ઇત્યાદિ ૬ ।

તત્ર પ્રાગ્વદ્ અર્થવિશેષ, આ-મર્યાદયા તદ્વિપયવિનયરૂપયા ચર્ચતે— સેચ્યતે જિનશાસનાર્થોપ 10
દેશકૃતયા તદાકાલ્પિભિરિત્યાચાર્યા, ઉક્ત ચ—

(આવ નિ ની ૧૧૫ મી) ગાથામા કહ્યુ છે કે—“જ્ઞાન વગેરે છત્રીગ વસ્તુઓનુ આચારણ કરતા હોયથી તેમજ ઉપદેશ દેતા હોયથી જે ભાવ આચારથી યુક્ત હોય તે ‘ભાવાચાર્ય’ કહેવાય છે ।”

“અથવા પારકાના અને પોતાના હિતને જે આચરે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । અથવા 15
સર્વ જીવો અને શિષ્યસમુદાયનુ હિત આચરે તે આચાર્ય” (મહાનિશીયસૂત્ર)

(કહ્યુ છે કે—) “જિનમાર્ગને નહિ જાણનારા, થીજાનુ પ્રાણહરણ કરનારા અને પ્રહાર કરનારા જીવો પ્રત્યે પાપના ફઝને જાણનારા (આચાર્ય) પાપાચરણ કરતા નથી ।”

“પ્રાણ જાય તો પણ વૃધ્વીકાયિક આદિ જીવોને જેઓ આરંભ-સમારંભ કરતા નથી અને તેની અનુજ્ઞા પણ આપતા નથી તે આચાર્ય । કોઈએ સૂત્ર અપરાધ કર્યો હોય તો પણ તેના ઉપર 20
મનવીય જેઓ પાપી આચરણ કરતા નથી તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે નામ-સ્થાપના વગેરે અનેક પ્રવારે આચાર્યની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે ।” (મહાનિશીયસૂત્ર)

પહેલાની જેમ અહીં અર્થવિશેષ આ પ્રમાણે છે —“જિનશાસનના અર્થોના ઉપદેશક હોવાને લીધે તેના અર્થી આત્માઓ વિનયરૂપી મર્યાદાથી જેમની સેવા કરે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે ।
કહ્યુ છે કે—

25

૧ આવડ્યકરેયુક્તિ ગા ૧૧૫ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૧૫૩ [‘જનોગરમિજુતી’માં છાયાલ આ ગાથામાં
‘નાળાઈ છત્તીસ’ ને બદલે ‘ભાવારો નાળાઈ’ પાઠ છે]

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૩, પ ૧૨-૧૩ ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૩, પ ૧૩-૧૬ ।

૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪-૫ ।

‘ઉ’ તિ ઉવઓગકરણે, ‘જ્ઞ’ તિ ય જ્ઞાણસ્ય હોઈ નિદેસો ।

एएण हुंति ‘उज्झा’ एसो अन्नो वि पज्जाओ ॥^૧

તથા ઉપ-સમીપમાગત્યાધીયતે ‘ઇહ’ અધ્યયને इति વચનાત્ પઠ્યતે, ઇણ્ ગતાવિતિ વચનાદ્વા ‘અધિ’ આધિક્યેન ગમ્યતે, ઇક્ સ્મરણે इति વચનાદ્વા સ્મર્યતે સૂત્રતો જિનવચનં યેભ્યઃ તે ઉપાધ્યાયાઃ, 5 યદાહ—બારસંગો જિગક્ષ્વાઓ^૨ ગાથા ।

અથવા ઉપાધાનમુપાધિઃ-સન્નિધિઃ તેન ઉપાધિના ઉપાધૌ વા આયો લાભઃ શ્રુતસ્ય યેષામ્ । ઉપાધીનાં વા વિશેષણાના પ્રક્રમાચ્છોભનાનામાયો લાભો યેભ્યઃ । અથવા ઉપાધિરેવ સંનિધિરેવ આયમ્—ઇષ્ટફલં દૈવજનિતત્વેન આયાનામિષ્ટફલાનાં સમૂહસ્તદેકહેતુત્વાદ્ યેષામ્ ।

અથવાSSધીનાં મનઃપીડાનામાયો લાભ આધ્યાયઃ, અધિયાં વા, નજઃ કુત્સાર્થત્વાત્ કુબુદ્ધીના- 10 માયોSધ્યાયઃ, ‘ધ્યૈ ચિંતાયામ્’ इत्यस्य धातोः પ્રયોગાન્નજઃ કુત્સાર્થત્વાદેવ ચ દુર્ધ્યાનં વા અધ્યાયઃ, ઉપહત આધ્યાયો અધ્યાયો વા યૈસ્તે ઉપાધ્યાયાઃ, તેભ્યો નમઃ इत्यादि ચર્ચઃ પ્રાગ્વત્ । નમસ્યતા ચૈષાં સુસમ્પ્રદાયા- યાતજિનવચનાSધ્યાપનતો વિનયવિનયનેન ભવ્યાનામુપકારિત્વાત્ ॥

“ ‘ઉ’ ઇટલે ઉપયોગ કરવો, અને ‘જ્ઞા’ ઇટલે ધ્યાન કરવું । આથી ‘ઉજ્ઞા’ અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક ધ્યાન કરનાર એવો એનો વીજો પર્યાય—નામ છે ।”

15 અથવા ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દના વીજા અર્થો નીચે મુજબ છે—

“ ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દમાં ત્રણ શબ્દો છેઃ ઉપ+અધિ+ઇ । આમાં ‘ઉપ’ ઇટલે સમીપ, ‘અધિ’ ઇટલે આધિક્ય । અને ‘ઇ’ ધાતુના ત્રણ અર્થ થાય છેઃ અધ્યયન કરવું, જવું (જાણવું) અને સ્મરણ કરવું । ઇટલેકે જેમની પાસે જઈને સૂત્રથી જિનવચનનું અધ્યયન કરવામાં આવે છે, અધિકપણે જ્ઞાન મેલવવામાં આવે છે તથા સ્મરણ કરવામાં આવે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । (આવશ્યક- 20 નિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે—“જિનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલ દ્વાદશાંગીને ગણધર આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।”

અથવા (‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દાના વીજા પળ અનેક અર્થો નીકળે છે, જેમકે—) ‘ઉપાધિ’ ઇટલે ‘સંનિધિ’ । જેમની સંનિધિથી અથવા જેમના સાંનિધ્યમાં રહેવાથી શ્રુતજ્ઞાનનો ‘આય’ ઇટલે ‘લાભ’ થાય અથવા જેમની પાસેથી ‘ઉપાધિ’ ઇટલે સુંદર વિશેષણોનો લાભ થાય તેમને ‘ઉપાધ્યાય’ 25 કહેવામાં આવે છે । અથવા જેમની ઉપાધિ ઇટલે જેમનું સાંનિધ્ય ‘આય’ ઇટલે ઇષ્ટ ફળોના સમૂહમાં કારણભૂત છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।

અથવા વીજો પળ અર્થ છે । ‘આધિ’ ઇટલે ‘મનની પીડા’ તેનો ‘આય’ ઇટલે ‘લાભ’ તે ‘આધ્યાય’ । અથવા ‘અધિ’ ઇટલે ‘કુબુદ્ધિ’ નો ‘આય’ ઇટલે ‘લાભ’ તે ‘અધ્યાય’ । અથવા અધ્યાય ઇટલે ‘દુર્ધ્યાન’ । આ ‘આધ્યાય’ તથા ‘અધ્યાય’ ને જેમણે ઉપહત કર્યા છે અથવા હળી 30 નાખ્યા છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આવા ઉપાધ્યાય ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । વગેરે ચર્ચા પહેલાંની જેમ સમજી લેવી । સુસંપ્રદાયથી (પ્રતિષ્ઠિત પરંપરાથી) ચાલ્યા આવતા જિનવચનનું ભવ્ય જીવોને અધ્યાપના કરવા દ્વારા વિનીત બનાવીને ઉપકાર કરતા હોવાથી ઉપાધ્યાય ભગવંતો નમસ્કારને યોગ્ય છે ।

(ભગવતીસૂત્ર)^૩

૧ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૦૨ । જુઓ—પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૧૫૪ ।

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૦૧, જે ઉપર આવી ગઈ છે ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૫—૬

તથા ‘નમો ઉવજ્ઞાયાણ’ ॥ સુસબુહાસવદારે મણોરૂઢકાયજોગત્તયઉવઉત્તે વિહિણા સરવજ્ઞમત્ત-
વિંદુપયસ્વરવિસુદ્ધ દુવાલ્મગ સુયનાણઽઙ્ગયણઙ્ગાવણેણ પરમ્પણો ય મુલ્લોચાય શાયતિત્તિ ઉવજ્ઞાયા ૧ ॥

અન્ન ગાથા—

વારસગો જિણક્લાઓ, સજ્ઞાઓ કહિઓ બુદ્ધેહિં ।

ત ઉવજ્ઞસતિ જમ્હા, ઉવજ્ઞાયા તેણ વુચ્છતિ ॥’

5

થિરપરિચયમણતગમપજ્જત્યેહિ વા દુવાલ્સંગ સુયનાણ ચિંતતિ અણુસરતિ ઇગમ્માણસા
શાયતિત્તિ વા ઉવજ્ઞાયા ૩, એવમેણ અણેગહા પન્નવિજ્જતિ અનેકવિધત્ત્વમ્ ત્વિદમ્—

‘ઉ’ ત્તિ ઉવઓગઋણે, ‘વ’ ત્તિ ય પાવપરિવજ્જણે હોઈ ।

‘જ્ઞ’ ત્તિ ય જ્ઞાણસ્સ કપ્પ, ‘ઉ’ ત્તિ ય ઓસક્કણા કમ્મે ॥’ ત્તિ નિરુક્તિચાદુપાધ્યાયા ।

નમો ઉવજ્ઞાયાણ

10

“જેમણે આશ્રવના દ્વારો વધ કરેલા છે, મન-વચન અને કાયા એ ત્રણેના યોગોમા
સ્પયોગવાઢ્યા, વિધિપૂર્વક સ્વર, વ્યજન, માત્રા, વિંદુ, પદ અને અક્ષરોથી વિશુદ્ધ દ્વાદશાતજે શ્રુત-
જ્ઞાન તેનુ અધ્યયન અને અધ્યાપન કરવા વડે પોતાના તથા પારકાના મોક્ષના ઉપાયનુ જેઓ
ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)’

આ વિશે (આવડયકેનિર્યુક્તિમા) ગાથા છે કે—“જિનેશ્વરોષ્ પ્રહુપેલ દ્વાદશાગીને ગણધર 15
આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી
તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।”

“ચિરપરિચિત્ત દ્વાદશાત શ્રુતજ્ઞાનને અનતગમ અને પર્યાયાર્ય વડે જેઓ ચિંતવે છે, અનુસરણ
કરે છે અને ઇકામ્ર મનવાઢ્યા થઈને તેનુ ધ્યાન ધરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે
‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દની અનેક પ્રકારે વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)’ 20

વ્યાખ્યાના અનેક પ્રકારો આ પ્રમાણે છે —

“‘ઉ’ ઇટ્થે ઉપયોગ કરવો, ‘વ’ ઇટ્થે પાપનુ વર્જન, ‘જ્ઞ’ ઇટ્થે ધ્યાન કરવુ અને ‘ઉ’ ઇટ્થે
કર્મો દૂર કરવા—અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક પાપને છોડતો ધ્યાન આરૂઢ થઈને કર્મોને દૂર કરે તે
‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય । (આ અક્ષરાર્ય છે, અક્ષરાર્યના અભાવે પદાર્યના અભાવનો પ્રસંગ આવે ।
પદ્ એ સમુદાયરૂપ હોવાથી અહીં અક્ષરાર્ય સમજવો ।)” આ પ્રમાણે નિર્યુક્તિથી ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દ 25
વને છે ।

૧ આવડયકેનિર્યુક્તિ ગા ૧૦૦૧ । જુઓ—પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ ૧૫૪ ।

૨ આવડયકેનિર્યુક્તિ ગા ૧૦૦૨ । જુઓ—પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ ૧૫૪ ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ ૪૩, પ ૧૧-૨૨ ।

૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ ૪૩, પ ૨૨-૨૪

“ નાળં ચ દંસણં વા, તવો ય તહ સંજમો ય સાહુગુણા ।
 ઇક્રે સવ્વેસુવિ હીલિણ્ણુ તે હીલિયા હુંતિ ॥^૧
 “ એવેવ પૂઠ્ઠયમ્મી, ઇક્કમી વિ પૂઠ્ઠયા જહ્ગુણાહ ।
 થોવં વહુનિવ્વિસં, ઇય નચ્ચા પૂયણ્ણ મહ્મં ॥^૨ ”

૫ “તત્ર સર્વશબ્દસ્ય દેશસર્વતાયામપિ દર્શનાત્ અપરિશેષસર્વતોપદર્શનાર્થમુચ્યતે । ‘લોકે’ મનુષ્યલોકે
 ન તુ ગચ્છાદૌ યે સર્વસાધવઃ સર્વાન્ વા શુભયોગાન્ સાધયન્તિ કુર્વન્તિ સર્વસાધવઃ અથવા સર્વેભ્યો
 જીવાઃજીવાદિપદાર્થસાર્થેભ્યો યથાવસ્થિતાવિતથસ્વરૂપનિરૂપણરક્ષણાદિના હિતાઃ સાર્વાઃ અરિહન્તારઃ
 તેષાં સાધવઃ, ન તુ બુદ્ધાદેઃ સાર્વસાધવઃ । ઉક્તં ચ ચૂર્ણો” —

“ એ એ તાવ ન વંદિજ્જન્તિ સમણસદ્દે હુંતે વિ બુદ્ધા તાવસા ગેરુયા આજીવગા વોહિયા ય । ”
 ૧૦ યદ્વા સાર્વાનર્હતઃ સાધયન્તિ તદાજ્ઞાકરણાદારાધયન્તિ પ્રતિષ્ઠાપયન્તિ વા દુર્ણયનિરાકરણાદિભિઃ
 સાર્વસાધવઃ ।

“જ્ઞાન, દર્શન, તપ તથા સંયમ—આ સાધુના ગુણો છે એટલે એક અથવા સર્વ સાધુની
 હિલના (અપમાન) કરવામાં આવે તો તેમાં ગુણોની જ હિલના થાય છે ।”

“તે જ પ્રમાણે એક સાધુની પૂજા કરવામાં આવે તો પણ તેમાં સાધુના સર્વ ગુણોની જ
 ૧૫ પૂજા રહેલી છે, માટે થોડી પણ સાધુની પૂજા વહુ લાભકારક છે એમ સમજીને બુદ્ધિમાન પુરુષોએ
 ‘સાધુઓની પૂજા કરવી જોઈએ ।”

‘સર્વ’ શબ્દ દેશસર્વતાનો પણ વાચક હોવાથી સંપૂર્ણ સર્વતા વતાવવાને માટે ‘લોકે’
 શબ્દનો પ્રયોગ કરેલો છે । અર્થાત્ માત્ર ગચ્છ વગેરેમાં નહિ પરંતુ આજ્ઞા મનુષ્યલોકમાં રહેલા જે
 સર્વ સાધુઓ અથવા સર્વ શુભયોગોને જે કરે તે ‘સર્વસાધુ’ । અથવા સર્વ જીવ અજીવ વગેરે
 ૨૦ પદાર્થસમૂહનું જે યથાવસ્થિત અને સત્યસ્વરૂપ નિરૂપણ તેમજ રક્ષણ વગેરે કરવા વડે સર્વ પદાર્થોને
 હિત કરનારા (ન્યાય આપનારા) તે ‘સાર્વ’, એટલે અરિહંત ભગવાન અને તેમના સાધુ એ
 ‘સાર્વસાધુ’, બુદ્ધ વગેરેના સાધુ નહીં । ચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે—

“શ્રમણ કહેવાતા હોવા છતાં પણ બૌદ્ધ સાધુઓ, તાપસો, ગેરુક (પરિવ્રાજક), આજીવક
 અને વોટિકને વંદન કરવું નહિ ।”

૨૫ અથવા ‘સાર્વ’ એટલે અરિહંતોને જેઓ આજ્ઞાનું પાલન કરીને આરાધે છે અથવા દુર્નયને
 દૂર કરીને (અન્ય મતોનું ખંદન કરીને) જિનેશ્વર ભગવંતના મતને પ્રતિષ્ઠિત કરે છે તે ‘સાર્વસાધુ’ ।

૧ ઓઘનિર્યુક્તિ ગા ૫૩૧

૨ ઓઘનિર્યુક્તિ ગા. ૫૩૨

૩ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૮.

૪ “ કિ ચ-એવેવિ પંચ ણ વંદિયવ્વા સમણસદ્દેવિ સત્તિ, જહા આજીવગા તાવસા પરિવ્વાયગા તચ્ચંણિયા,
 વોહિયા... ..”

તથા 'નમો લોએ સ્વસાહુણ' ॥ અચતકટ્ટુગ્ગતરધોરતનચરણાહઅણેગનયનિયમોવવામાનાના-
મિમહવિસેસસજમપરિપાલ્લેણ સમ્મ પરીસહોનસગ્ગાહિયાસણેણ સ્વવુક્કસવિમોક્કરત્ત મોક્કસ સાહયતિ
સાધવો ૫ ।

અત્રાપિ વિશેષાર્થ । સાધયન્તિ મોક્ષસાધકજ્ઞાનાદિશક્તીરિતિ સાધન, સામ્ય વા સર્વમૂત્તેષુ
ધ્યાયન્તિ નિરુક્તિત્રણાત્ સાધવ । યદાહ—

“ નિઝ્વાણસાહણ્ જોએ જમ્હા સાહતિ સાહુણો ।

સમા હિ સગ્ગમૂલ્લસુ તમ્હા તે ભાવસાહુણો ॥' ”

સાહાયક વા સયમકારિણા ધારયન્તીતિ સાધવ નિરક્તેરેવ । સર્વે ચ તે સામાયિકાદિવિશેષણા
પ્રમત્તસંયતાદય પુલાકાદયો જિનકલ્પિક-પ્રતિમાકલ્પિક-ચથાલદકલ્પિક-પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક-સ્થવિર-
કલ્પિક-સ્થિતકલ્પિકાઽસ્થિતકલ્પિકમેદા પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વયબુદ્ધ-બુદ્ધવોધિતમેદા ભારતાદિમેદા સુપમદુ ૫-10
માદિવિશેષાન્તા વા સાધવશ્ચ સર્વસાધવ । સર્વેપ્રત્યેક ચ સર્વેપા ગુણગત્તામવિશેષેણનમનીયતાપ્રતિ
પાદનાર્થ, યદાહ—

નમો લોએ સ્વસાહુણ

“તથા અત્યત્ત કઠિન ઉપત્તર અને ધોર તપશ્ચર્યા વગેરે અનેક વ્રત, નિયમ, ઉપવાસ, અનેક
પ્રકારના અભિગ્રહવિશેષ તથા સયમનુ પરિપાલન કરીને અને મારી રીતે પરીપદ્ધ તેમજ ઉપસર્ગોને 15
સહન કરીને જેઓ સર્વ દુઃખમાથી મુક્તિને સાધે છે તે 'સાધુ' કહેવાય છે ।” (મહાનિશ્ચયસૂત્ર)'

અહીં વિશેષાર્થ આ પ્રમાણે છે — 'મોક્ષસાધક જ્ઞાન વગેરે શક્તિઓને જે સાધે છે તે સાધુ
કહેવાય છે । અથવા સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતિ સમભાવનુ જે ધ્યાન કરે છે તે 'સાધુ' કહેવાય છે ।
(આવશ્યકનિર્ણયક્રિયા) કહ્યું છે કે—

“નિર્વાણના સાધક યોગોની સાધુઓ સાધના કરે છે તેમન સર્વ જીવો ઉપર સમભાવને 20
પારણ કરે છે તેથી તે 'ભાવસાધુ' કહેવાય છે ।”

અથવા સયમનુ પાલન કરનારા આત્માઓને સહાય કરે છે તેથી સાધુ કહેવાય છે ।
'સર્વ સાધુ' શબ્દથી સામાયિકાદિ વિશેષણોથી યુક્ત, પ્રમત્ત વગેરે, પુલાક વગેરે જિનકલ્પિક,
પ્રતિમાકલ્પિક, ચથાલદકલ્પિક, પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક, સ્થવિરકલ્પિક, સ્થિતકલ્પિક, અસ્થિતક-
લ્પિક, પ્રત્યેકબુદ્ધ, સ્વયબુદ્ધ, બુદ્ધવોધિત, ભરત વગેરે ક્ષેત્રના તેમજ સુપમ, દુઃખમા વગેરે વાત્સના 25
સાધુઓ—એમ સર્વ પ્રકારના સાધુઓ સમજવા । સર્વ ગુણગત્તામ પુરુષો મેઞ્ઞભાવ વિના નમસ્કાર
કરવા લાયક છે તે જાણાવવા માટે 'સર્વ' શબ્દનો અહીં પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે । યદુ છે કે—

૧ આવશ્યકનિર્ણય ગા ૧૦૧૦ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૧૫૫

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૪, પ ૧૩-૧૬

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૬-૭

एएसिं पञ्चहं नमुकारो—एसो पंचनमुकारो । किं करिज्जा ?

सर्वं पावं नाणावरणीयाइकम्मं निस्सेसं पयरिसेणं दिसोदिसं नासइ सव्वपावप्पणासणो, तक्कजं वा नरगमवाइ । इत्थ गाहाओ—

जेणेस नमुकारो पत्तो पुण्णाणुवंधिपुण्णेण ।

नारयतिरियगईओ, तस्सावस्सं निरुद्धाओ ॥ १ ॥^१

पंचनमुकारसमं अंते वच्चंति जस्स दसपाणा ।

सोजइ न जाइ मुखं, अवस्सममरत्तणं ल्हइ ॥ २ ॥

अन्नं च इमाउ च्चिय, न होइ मणुओ कयाइ संसारे ।

दासो पेसो दुहिओ, नीओ विगल्लिंदिओ चेव ॥ ३ ॥^२

10 तथा—

करआवत्ते जो पंचमंगलं साहुपडिमसंखाए ।

नववारा आवत्तय(इ) छलंति तं नो पिसायाई ॥ ४ ॥

जओ—

मंताण मंतो परमो इमो त्ति, धेयाण धेयं परमं इमं ति ।

15 तत्ताण तत्त परमं पवित्तं, संसारसत्ताणंदुहाहयाणं ॥ ५ ॥^३

एसो पंचનમુકારો એટલે આ પાંચ પરમેષ્ટિને કરેલો નમસ્કાર શું કરે છે ?

‘સવ્વપાવપ્પણાસણો’—એટલે સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોને સંપૂર્ણપણે નષ્ટ કરે છે, અને કર્મનું ફળ જે નરકાદિ ગતિ તેનો પણ નાશ કરે છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)^૧

આ સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે ગાથાઓ મળે છે:—

20 “પુણ્યાનુવંધી પુણ્યવાળા જે આત્મા આ નવકારને પ્રાપ્ત કર્યો છે, તેની નરક અને તિર્યક ગતિઓ અવશ્ય રોકાઈ ગઈ છે ।” ॥ ૧ ॥

“દશ પ્રાણો જાય ત્યારે (મૃત્યુસમયે) પંચપરમેષ્ટિ નમસ્કારનું જે સ્મરણ કરે છે તે મળે મોક્ષમાં ન જાય તો પણ દેવલોકમાં અવશ્ય જાય છે ।” ॥ ૨ ॥

“વઢી, આ નમસ્કારથી મનુષ્ય સંસારમાં કદીપણ દાસ, પ્રેણ્ય, દુર્ભંગ, નીચ કે વિકલેન્દ્રિય—
25 અપૂર્ણ ઇન્દ્રિયવાળો થતો નથી” ॥ ૩ ॥

તથા—

“હાથની આંગળીના વેઢા ઉપર વારની સંખ્યાથી નવવાર (૧૦૮ વાર) નમસ્કારમંત્રને જે ગણે છે તેને પિશાચ વગેરે છઢી શક્તાં નથી ।” ॥ ૪ ॥

“દુઃખોથી આઘાત પામેલા સંસારી મનુષ્યોને માટે આ (નવકારમંત્ર) મંત્રોમાં
30 પરમમંત્ર છે, ધ્યાન કરવા યોગ્યમાં આ પરમધ્યેય છે અને તત્ત્વોમાં પરમતત્ત્વ છે” ॥ ૫ ॥

૧ પંચનમુકારફલયુક્ત ગા. ૫૫ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૩૭૦ ।

૨ પંચનમુકારફલયુક્ત ગા. ૬૦ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૩૭૦ ।

૩ નવકારલહુકુલ્લકં ગા. ૨ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૪૩૮ ।

૪ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૪૪, પં. ૧૭-૨૨ ।

અથવા સાર્વા સર્વજીનાદિહિતકારિણ તે ચ તે સાધવશ્ચ સાર્વસાધવ । ઉક્ત ચ—

‘પાળચ્છાં વિ પાવ૦’ ગાહા ॥ ।

યદિ વા સઘ્યાનિ—દક્ષિણાનિ અનુકૂલોનિ યાનિ કાર્યાણિ તેષુ, શ્રવ્યેષુ વા શ્રવણાર્હેષુ મૃદુમધુરાદિ વાક્યેષુ સાધવો નિપુણા સઘ્યસાધવ—શ્રવ્યસાધવો વા તેમ્યો નમ ઇત્યાદિ પ્રાગ્વત્ । એવા ચ નમનીયતા મોક્ષમાર્ગમાહાયકકરણેનોપકારિત્વાત્ । આહ ચ—

5

“અસહાએ સહાયત્ત કરેતિમે સજમ કુળતસ્સ
એણ કારણેણ નમામિ હ સઘ્વમાહૂણ ॥”^૧

અથૈતલ્લમસ્કારપ્રયોજનફલનિરૂપણાર્થમાહુ શ્રીવજ્રસ્વામિપ્રોવા—~~હ~~ અયમેવ ઇમાએ એકારસ-
પ્યપરિચ્છિન્ન તિઆલવગ તિત્તીસક્કલરપરિમાણાએ ચૂલાએ માવિજ્ઞા! ‘એસો પચનમુકારો, સઘ્વપાવવ્વ
ણાસણો । મગલાણ ચ સઘ્વેસિં, પઢમ હવહ મગલ ॥ ૧ ॥’

10

અથવા ‘સાર્વ’ એટલે સર્વ જીવ વગેરેનુ હિત કરનારા સાધુઓ તે ‘સાર્વસાધુ’ । કહ્યું છે કે—

“પ્રાણનો અલય થાય તો પણ ” વગેરે

અથવા ‘સઘ્ય’ એટલે જે અનુકૂળ કાર્યો તેમા નિપુણ તે ‘સઘ્યસાધુ’ । અથવા ‘શ્રવ્ય’
એટલે શ્રવણ કરવા લાયક જે મૃદુ મધુર આદિ વાક્યો તેમા નિપુણ તે ‘શ્રવ્યસાધુ’ । આ ‘સર્વસાધુ’,
‘સાર્વસાધુ’, ‘સઘ્યસાધુ’ તથા ‘શ્રવ્યસાધુ’ઓને મારો નમસ્કાર હો । મોક્ષમાર્ગમા સહાય કરવા
વડે ઉપકારી હોવાથી આ સાધુપુરુષો નમસ્કરણીય છે । (આપસ્યકીર્યુક્તિમા) કહ્યું છે કે—

“અસહાય એવા મને સયમનુ પાલન કરવામા સહાય કરે છે તે કારણથી સર્વ સાધુઓને
નમસ્કાર કરુ છું ।”

હવે આ નમસ્કાર કરવાના પ્રયોજન અને ફઠ્ઠુ નિરૂપણ કરતા વજ્રસ્વામી મહારાજ
જણાવે છે કે—“આ જ નમસ્કાર અગિયાર પદ પ્રમાણની ત્રણ આલાવાની અને તેત્રીશ અક્ષરની 20
‘એમો પચનમુકારો સઘ્વપાવવ્વણાસણો । મગલાણ ચ સઘ્વેસિં, પઢમ હવહ મગલ’ એ ચૂલિકાથી
માવિત કરાય છે ।

૧ આપસ્યકીર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૧૩ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ૦ ૧૫૬

૨ ચૈલ્યવદનમહાભાષ્યની પ્રાણ પ્રમાણની હલ્લપ્રતો મટે છે । એક લઘુપ્રત છે, જેમાં અમુક વાવતો ટૂંકમાં સમજાવી
છે જ્યારે બીજી વૃહત્ પ્રત મટે છે જેમા એની એ દૃષ્ટિકો વિસ્તૃત રીતે સમજાવેલી છે અને ત્રીજા પ્રમાણની પ્રત
મધ્યમપ્રત છે, જે આ બે કરતાં જુદી વડે છે । આવી પ્રતો ૫૦ પુણ્યવિજયજી મહારાજસાહેબે સ્વભાષિતના ૫૦ શાંતિનાયકી
તાટપત્રાય મહારામાથી મેલ્લવીને શ્રી ચૈલ્યવદનમહાભાષ્યનો પાઠ તૈયાર કર્યો છે, અને તેને આધારે આ બે હાથ
વધેનો પાઠ અહીં લીધો છે । શ્રીપ્રપ્તમદેવજી કેશરીમલજી જૈન પેઢી, રત્નલામ તરફથી છપાયેલ પ્રતમાં
તેની જગાએ મીચે પ્રમાણે પાઠ મટે છે.—

અયમેવ ઇમાએ ચૂલાએ માવિજ્ઞા એણે નમુકારો એમો પચનમુકારો, કિં વરેજ્ઞા ૧-સઘ્વ પાવ-નાણાવરણીયાદ
કમ્મ નિસ્સેષ તં પરિસેણ દિમોદિસિં નાસદ સઘ્વપાવવ્વણાસણો, (જુઓ—મહાનિસીદ્ધમુત્તસદન્મો પ્રસ્તુત પ્ર પૃ ૪૪ પ ૩-૬)

एएसिं सन्वेसिं अन्नेसिं च दब्बभावमेदभिन्नाणं दधिदुब्बाइतवोविहाणाईणं मंगलाणं किं ? , पढमं आईए, अरिहंताईणं थुई चेव हवइ मंगलं हितादिविधानसमर्थम्, मंग्यते हितादि अनेनेति व्युत्पत्तेः भावमंगलतया ऐकान्तिकत्वात् आत्यन्तिकत्वाच्च । एवं प्रयोजनाद्यप्युक्तम् । तथा निर्युक्तिः—

इत्थ य पओयणमिमं कम्मखय मंगलगमो चेव ।

इहलोयपारलोइय दुविहफलं तत्थ दिट्ठंता ॥^१

इहलोइ अत्थकामा आरुगं अभिरईइ णिप्फत्ती ।

सिद्धी य सग्ग सुकुले उववाओ ईय परलोए ॥^२

किंच—

ताव न जायइ चित्तेण चित्तिયं પથિયં ચ વાયાए ।

કાણ સમાઢત્તં જાવ ન સુમરિઓ નમુકારો ॥

एस समासत्थुत्ति । विस्तरार्थिना तु नवकारपंजिका नवकारपटल सिद्धचक्र बृहन्नमस्कार-फलादि शास्त्राप्यवलोकनीयानीति ॥ छ ॥

આ મંગલોમાં અને વીજાં પળ સર્વ દહીંદુર્વા વગેરે દ્રવ્યમંગલો અને તપોનુષ્ઠાન વગેરે ભાવમંગલોમાં અરિહંત વગેરેની સ્તુતિ પ્રથમ મંગલ છે । અર્થાત્ હિત વગેરે કરવામાં સમર્થ છે, 15 કારણકે જે હિત વગેરે કરે તેનું નામ મંગલ । આ પ્રમાણે ‘ મંગલ ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ થતી હોવાને લીધે અરિહંત વગેરેની સ્તુતિ ભાવમંગલપણાથી એકાંતે અત્યંત હિત કરનાર છે । આ રીતે આમાં પ્રયોજન વગેરે પળ કહેવાઈ ગયું । (આવશ્યક) નિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે કે—

“નમસ્કાર કરવામાં કર્મનો ક્ષય અને મંગલનું આગમન એ પ્રયોજન છે તેમજ લોકસંવંધી અને પરલોકસંવંધી એમ બે પ્રકારનું ફલ છે । તેનાં દૃષ્ટાંતો નીચે પ્રમાણે છે ।” :—

20 “આ લોકમાં અર્થ, કામ, આરોગ્ય, અને અભિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે । અને પરલોકમાં સિદ્ધિ, સ્વર્ગ અને ઉત્તમ કુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે ।”

વીજું પળ કહ્યું છે કે—

“મનથી ચિતવેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી આરંભેલું કાર્ય ત્યાંસુધી જ સિદ્ધ થતું નથી જ્યાંસુધી નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરવામાં આવતું નથી ।” (અર્થાત્ નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરવામાં 25 આવે તો મનથી ઈચ્છેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી આરંભેલું દરેક કાર્ય સિદ્ધ થઈ જાય છે ।)

આ પ્રમાણે નમસ્કારમંત્રનો સંક્ષિપ્ત અર્થ છે । વિસ્તારના અર્થાંત્ર નવકારપંજિકા, નવકારપટલ, સિદ્ધચક્ર, બૃહન્નમસ્કારફલ વગેરે શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરવું ।

૧ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૨૨ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૧૫૬

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૨૩ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૧૬૦

તાળ અન્ન તુ નો અતિ જીનાળ મનસાયરે ।
 વુહુતાળ હમ, મુતુ નમુકાર સપોયય ॥ ૬ ॥
 અળેયજમ્મતરસચિયાળ, હુહાળ સારીરિયાળસાળ ।
 કત્તો ય મન્વાળ મવિજ્ઞ નાસો, ન જાવ પત્તો નન્કારમતો ॥ ૭ ॥^૧

અવિ ય—

5

નન્કારાઓ અન્નો, સારો મતો ન અતિ તિયલોળ ।
 તન્હાડ અણુદિળ ચિય પઢિયલ્લો પરમમતીળ ॥ ૮ ॥^૨

એસ ચૂલાળ પઢમો ડહેસઓ—એસો પચનમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસળો, કિવિહો ડ^૩

મગો નિવ્વાળસુક્કસાહણિક્કવમો સમ્મદસણાઢઆરહઓ અહિસાલક્ષણો ધમ્મો ત મે લાહ્જ્જિતિ
 મગલ ૧, મ વા મવાઓ—સસારાઓ ગલિજ્ઞા તારિજ્ઞ વા ડતિ મગલ ૨, ઋદ્ધપુટ્ટનિધત્તનિકાહ્યટ્ટ-10
 પ્યારકમરાસિં મે ગાલિજ્ઞા વિલિજ્ઞવિજ્ઞત્તિ વા મગલ ૩ ।

“સસારરૂપી સમુદ્રમા ઢૂવતા જીવોને નમસ્કારરૂપી નૌકા સિવાય વીજુ કઈ રક્ષણ કરનાર
 નથી” ॥ ૬ ॥

“મન્થ મલુણ્યોળ જ્યાસુધી નવકારમત્રને પ્રાપ્ત કર્યો નથી ત્યાસુધી અનેક જન્મોમા એકઠા
 કરેલા તેમના શારીરિક અને માનસિક દુ રોનો નાશ શી રીતે થાય ? ” ॥ ૭ ॥ 15

“ત્રણ લોકમા નવકારથી સારભૂત (પ્રધાન) અન્ય કોઈ મત્ર નથી, તેથી પ્રતિદિન
 પરમમત્તિથી તેનુ ધ્યાન કરવુ જોઈએ । ” ॥ ૮ ॥

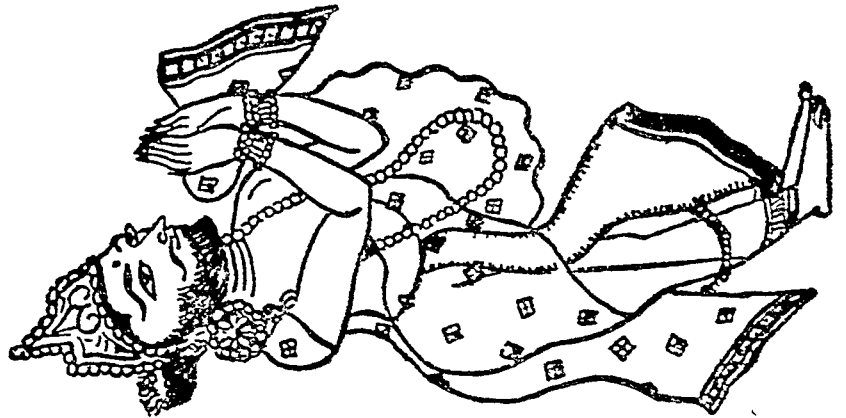
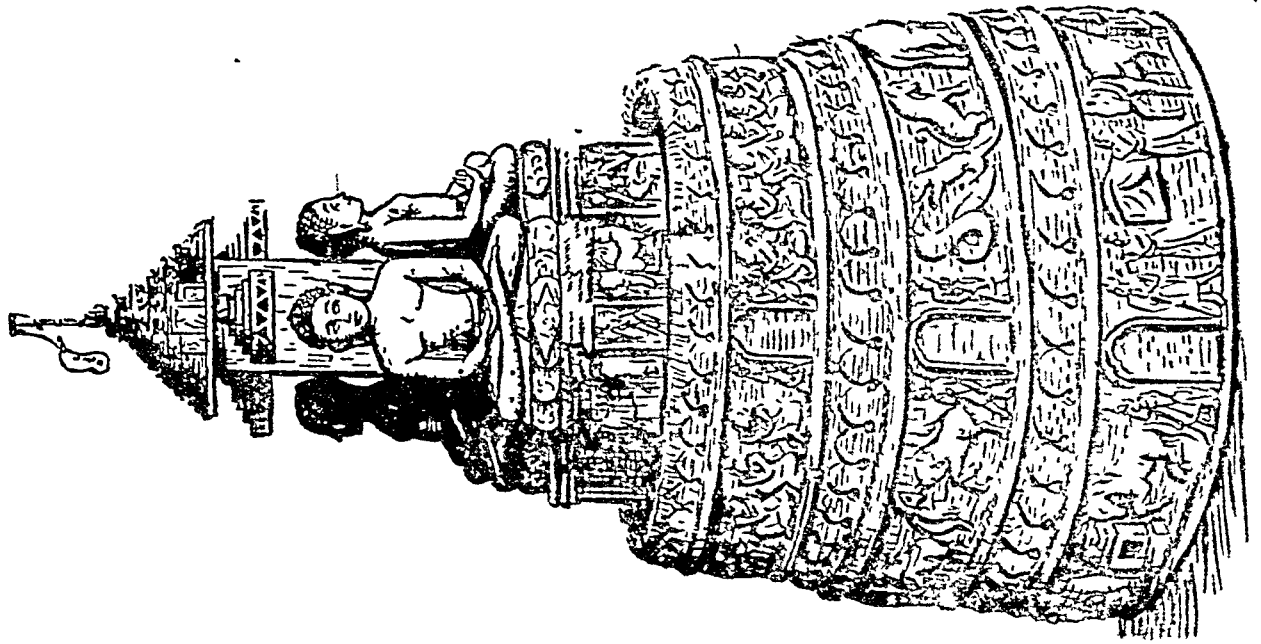
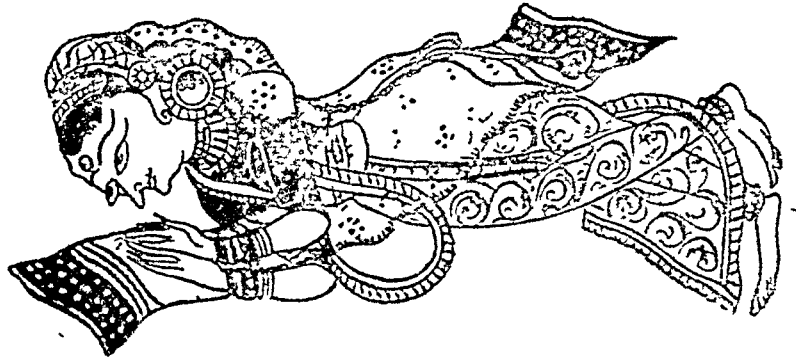
‘એમો પચનમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસળો’—એ ચૂલિકાનો પ્રથમ ડહેશો છે । તે કેવો છે ?—

‘મગ’ ઇટલે નિર્વાણસુલ્લ (મોક્ષસુલ) ને સિદ્ધ કરવામા સમર્થ સમ્યક્દર્શન વગેરે અરિહતોળ
 પ્રરૂપેલ અહિંસાલક્ષણ ધર્મને જે મને આળી આપે તે મગલ ૧, અથવા મને સસારથી ગાઢે 20
 અર્થાત્ તારે તે મગલ ૨, વદ્ધ, સ્પટ્ટ, નિધત્ત અને નિકાચિત્ત એવા આઠ પ્રકારના મારા કર્મના
 રાશિને જે ગાઢે અર્થાત્ શમાવે તે મગલ ૩ ।

૧ નમસ્કારલુકલ્ક ગાં ૧ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૪૩૮ ।

૨ પચનમુકારપલ ગાં ૨૬ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૩૮૩ । તથા

નવકારલુકલ્ક ગાં ૮ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૪૩૯ ।

ચૈત્યવન્દનમહાભાષ્યમા નમસ્કારસૂત્ર વિશે સ્થિત વિગતોનું કોષ્ટક

નમસ્કારસૂત્ર (પંચપરમેષ્ઠી પદ)	પદ	સપદા	અધ્યયન	આલા પક	અમરો	ગુરુ અક્ષર	લઘુ અક્ષર	તપ આયતિલ	ચૂલા	
૧ નમો અરિહતાળ	૧	૧	૧	૧	૭	—	૭	૧	—	5
૨ નમો સિદ્ધાળ	૧	૧	૧	૧	૫	૧	૪	૧	—	
૩ નમો આયરિયાળ	૧	૧	૧	૧	૭	—	૭	૧	—	
૪ નમો ઉવજ્જાયાળ	૧	૧	૧	૧	૭	૧	૬	૧	—	
૫ નમો લોણ સવસાદૂળ	૧	૧	૧	૧	૯	૧	૮	૧	—	
(ચૂલિકા)										
૬ ઇસો પચળમુકારો	૧	૧	૧	૧	૮	૧	૭	૧	૧	10
૭ સવ્વપાવળ્પણાસળો	૧	૧	૧	૧	૮	૨	૬	૧	૧	
૮ મળલાળ ચ સવ્વેસિં	૧	૧	૧	૧	૮	૧	૭	૧	૧	
૯ પઠમ હવદ મળલ	૧	૧	૧	૧	૯	—	૯	૧	૧	
	૯	૮	૮	૮	૬૮	૭	૬૧	૮	૩	

પરિચય

15

શ્રીચૈત્યવદનમહાભાષ્યના કર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ છે । તેઓ તપાગચ્છના સ્થાપક શ્રીજગચ્છસૂરિના શિષ્ય હતા અને વિ સ ૧૨૭૦ થી ૧૩૦૭ સુધીમા વિદ્યમાન હતા । તેઓ ઇમના સમયના મહા-પ્રભાવશાળી વિદ્વાન હતા । તેમણે ‘પદ્કર્મપ્રય-સ્વોપજ્ઞટીકા સહિત’ ‘શ્રાદ્ધવિનિવૃત્તિ-વૃત્તિ’ વગેરે અનેક પ્રવૃત્તિઓ અને ‘સુદર્શનચરિત’ જેવા ચરિત્રપ્રથોની પ્રાકૃતમા રચના કરેલી છે । શ્રીચૈત્યવદનમહાભાષ્ય ઉપર શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ ટીકા રચી છે ।

20

શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ ધીજી નામ શ્રીધર્મધોષસૂરિ હતા । તેઓ મહાવિદ્વાન હતા । તેમના ઉપદેશથી માઢવગઢના પેથઢકુમારે સ ૧૩૨૦ લગભગમા જુદે જુદે સ્થલે ૮૪ જિનપ્રાસાદોનું નિર્માણ કર્યું હતું ।

ચૈત્યવદનમહાભાષ્યમા ગા ૩૦ મા ‘નમસ્કારસૂત્ર’નો ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેના ઉપર શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ નમસ્કારવિષયક અનેક હકીકતોની ટીકામા સમ્રહ કર્યો છે ।

20

આ સર્વ ‘દેવવદનમાપ્ય’ પ્રકાશક —શ્રીશ્રુપમદેવ વેશરીમલજી જૈન પેઢી, રતલામ, સ ૧૯૧૪ ના વૃષ્ટ ૨૧૦ થી ૨૧૮ માધી ઉદ્ભૂત કર્યો છે, પરંતુ તે સીધેસીધો ન લેતા તેમા પૂ પુણ્યવિજયજી મહારાજસાહેબે પ્રાપ્ત થયેલ હસ્તપ્રતો પરથી જે સુધારા વધારા કર્યા છે તેને આધારે આ મૂલ્યાંકન તૈયાર કરેલ છે ।

૧ જુઓ ધીસુનિમુદરસૂરિહત-‘ગુર્વાવલી’ અને વિશેષ માહિતી માટે જુઓ મો ૬ હત ‘જૈનમાહિતીનો સક્ષિત શિલ્પ’ પૃ ૪૦૪ ।

एवं कयउवहाणो भवंतरे सुलभवोहिओ होजा ।
 एयज्झवसाणो वि हु गोयम ! आराहगो भणिओ ॥ १५ ॥
 जो उ अकाळणमिमं गोयम ! गिण्हिज्ज भत्तिमंतो वि ।
 सो मणुओ दट्ठव्वो अगिण्हमाणेण सारिच्छो ॥ १६ ॥
 5 आसायइ तित्थयरं तव्वयणं संघ-गुरुजणं चेव ।
 आसायणवहुलो सो गोयम ! संसारमणुगामी ॥ १७ ॥
 पढमं चिय कन्नाहेडएण जं पंचमंगलमहीयं ।
 तस्स चि उवहाणपरस्स सुलहिया वोही निदिट्ठा ॥ १८ ॥
 इय उवहाणपहाणं निउणं सव्वं पि वंदणविहाणं ।
 10 जिणपूयापुव्वं चिय पढिज्ज सुयभणियनीईए ॥ १९ ॥
 तं सर-वंजण-मत्ता-विंदु-परिच्छेयठाणपरिसुद्धं ।
 पढिळणं चियवंदणसुत्तं अत्थं वियाणिज्जा ॥ २० ॥
 तत्थ वि य जत्थे (जत्थ) य सिया संदेहो सुत्त-अत्थविसयम्मि ।
 तं बहुसो वीमंसिय सयलं निस्संકિયં કુણસુ ॥ २१ ॥

15 આ પ્રકારે જેણે ઉપધાન કર્યા છે તે જીવ ભવાંતરમાં સુલભવોધિ થાય છે । હે ગૌતમ !
 આ (ઉપધાન) ના અધ્યવસાયવાળો જીવ આરાધક કહેવાય છે ॥ ૧૫ ॥

હે ગૌતમ ! આ ઉપધાન કર્યા વિના જે ભક્તિવાળો મનુષ્ય આ નવકારને ગ્રહણ કરે તે
 નવકારને નહિ ગ્રહણ કરવાવાળા મનુષ્યના જેવો છે એમ જાણવું । (અર્થાત્ નમસ્કારની વાચના
 માટે ઉપધાનતપ આવશ્યક અંગ તરીકે કહેલું છે ।) ॥ ૧૬ ॥

20 એ રીતે (ઉપધાન કર્યા વિના જ નવકાર ગ્રહણ) કરનાર માનવી શ્રીતીર્થકરદેવની,
 તેમના વચનની, સંઘ અને ગુરુની અશાતના કરે છે । હે ગૌતમ ! અનેક આશાતનાવાળો તે સંસારમાં
 પરિભ્રમણ કરે છે ॥ ૧૭ ॥

પહેલી જ વાર જેણે પંચમંગલ કર્ણ દ્વારા સાંભળ્યું છે તે પળ જો ઉપધાન કરે તો તેને
 વોધિવીજ-સમ્યક્ત્વ સુલભ થાય છે એમ કહ્યું છે ॥ ૧૮ ॥

25 આ પ્રકારે જિનપૂજાપૂર્વક જ શ્રુતમાં વતાવેલી વિધિથી ઉપધાનપ્રધાન સમગ્ર વંદનવિધાન
 નિપુણતાથી ભળવું જોઈએ ॥ ૧૯ ॥

તે ચૈત્યવંદનસૂત્રને સ્વર, વ્યંજન, માત્રા, વિંદુ, પદચ્છેદ અને વિશ્રામસ્થાન વડે પરિશુદ્ધ
 ભળીને તેનો અર્થ જાણવો જોઈએ (અથવા-સ્વર, વ્યંજન, માત્રા, વિંદુ, પદચ્છેદ અને વિશ્રામસ્થાન
 વડે પરિશુદ્ધ એવા તે ચૈત્યવંદનસૂત્રને ભળીને તેનો અર્થ જાણવો જોઈએ ।) ॥ ૨૦ ॥

30 તે સૂત્ર અને અર્થના વિષયમાં જ્યાં ક્યાંય સંદેહ થાય તે સ્થળે સ્વૂં વિચાર કરીને વધું
 શંકારહિત કરે ॥ ૨૧ ॥

[૬]

સિરિમાણદેવસ્રરિરહ્ય ઉવહાણવિહિત્ત ॥

પંચ નમોકારે કિલ હુવાલમ તવો ઉ હોડ ઉવહાણ ।

અદ્દ ય આયામાઢ્ એગં તદ્દ અદ્દમ અતે ॥ ૧ ॥

5

એવ ચિય નિસ્સેસ ઈરિયાવહિયાઢ્ હોડ ઉવહાણ ।

સવત્થયમ્મિ અદ્દમમેગ વત્તીસ આયામા ॥ ૨ ॥

અનુવાદ

‘નમસ્કાર’ (પચમગલ મહાશ્ચુત્તકધસૂત્ર) નુ ઉપધાન^૧ (જ્ઞાન આરાધન માટેનુ તપોમય અનુષ્ઠાન) ધાર ઉપવાસના તપથી કરાય છે । તેમા પ્રથમ પાચ લાગટ ઉપગ્રાસ પટ્ટી પહેલી વાચના 10 અને તે પટ્ટી આઠ આયવિલ તેમજ અતે એક અદ્દમ (ત્રણ ઉપગ્રાસ લાગટ) કરવાના હોય છે । (તે પટ્ટી વીંજી વાચના આપવામા આવે છે ।)

[નમસ્કાર મત્રના ઉપધાનમા ૧૦ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૦ ॥) ઉપગ્રાસ ૧૮ દિવસમા કરવાના હોય છે । પ્રથમ વાચના ‘નમો લોએ સન્વસાહૂણ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘પઠમ હવઢ મગલે’ સુધીની છે ।] ॥ ૧ ॥

15

‘ઈરિયાવહિય’ (સૂત્ર) ના ઉપધાનમા પણ આ પ્રકારે (નમસ્કાર મત્ર માટે જણાવ્યો છે તે) તપ કરવાનો હોય છે । (અર્થાત્ પાચ લાગટ ઉપગ્રાસ પટ્ટી પહેલી વાચના અને આઠ આયવિલ તેમજ ત્રણ લાગટ ઉપગ્રાસ કર્યા પછી વીંજી વાચના અપાય છે ।)

[ઈરિયાવહિયના ઉપધાનમા ૧૨ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૦ ॥) ઉપગ્રાસ ૧૮ દિવસમા કરવાના હોય છે । પ્રથમ વાચના ‘જે મે જીના વિરાહિઆ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘ઠામિ 20 કાઉસ્સમ્મ’ સુધીની છે ।]

‘શક્કસત્તવ’ (નમોલ્લુ ણ) સૂત્રના ઉપધાનમા એક અદ્દમ અને વત્તીસ આયવિલ કરવાના હોય છે (ઇટલે તેમા લાગટ ત્રણ ઉપગ્રાસ પટ્ટી પહેલી વાચના, સોટ આયવિલ પટ્ટી વીંજી વાચના અને તે પછી વીંજી સોટ આયવિલ પટ્ટી વીંજી વાચના અપાય છે ।)

[શરન્નત્રના ઉપધાનમા ૧૫ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૧ ॥) ઉપગ્રાસ ૩૫ દિવસમા કરવાના 25 હોય છે । પહેલી વાચના ‘પુરિસવરગધહત્તીણ’ સુધીની, વીંજી વાચના ‘ચાઉરત્તચક્કવટ્ટીણ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘મન્વે તિવિહેણ વદામિ’ સુધીની છે ।] ॥ ૨ ॥

તયણંતરં ગુણદ્વે સાહૂ વંદિજ્ઞ પરમભક્તીય ।
સાહમ્મિયાણ કુજ્ઞા જહારિહં તહ પણામાઈ ॥ ૩૦ ॥

જાવ ય મહગ્ગ-માઝક-ચોક્ક-વત્થપ્પયાણપુવ્વેણ ।
પઠિવત્તિવિહાણેણં કાયવ્વો ગુરુયસમ્માણો ॥ ૩૧ ॥

5 યયાવસરે ગુરુણા સુવિહ્યગંભીરસમયસારેણ ।
અક્કલેવણિ-વિક્કલેવણિ-સંવેયણિપમુહવિહિણા ઉ ॥ ૩૨ ॥

ભવનિવ્વેયપહાણા સદ્ધાસંવેગસાહણે પડણા ।
ગુરુણ પવંધેણં ધમ્મકહા હોઈ કાયવ્વા ॥ ૩૩ ॥

10 સદ્ધાસંવેગપરં સૂરી નાઝુણ તં તઓ ભવ્વં ।
ચિદ્ધંદણાઙ્કરણે હ્ય વયણં મણઈ નિઉણમઈ ॥ ૩૪ ॥

મો મો દેવાણુપ્પિય ! સંપાવિયસયલજમ્મસાફલ્લ ! ।
તુમણ અઙ્ગપ્પમિઈ તિક્કાલં જાવજીવાણ ॥ ૩૫ ॥

વંદેયવ્વાઈં ચેહ્યાઈં એગ્ગસુથિરચિત્તેણં ।
લ્લખમંસુરાઓ મણુયત્તણાઓ ણમેવ સારં તિ ॥ ૩૬ ॥

15 તે પછી ગુણાલ્લ્ય એવા સાધુઓને પરમભક્તિથી વંદન કરે અને સાધર્મિકોને યથોચિત રીતે પ્રણામાદિ કરે ॥ ૩૦ ॥

તે સમયે વહુમૂલ્ય, મૃદુ અને ચોક્કાં વસ્ત્રો આપવાપૂર્વક પ્રતિપત્તિવિધાનવડે (સેવા-ભક્તિ વડે) ગુરુનું સન્માન કરવું જોઈએ ॥ ૩૧ ॥

20 એ અવસરે સારી રીતે જાણ્યો છે ગંભીર એવા સિદ્ધાંતના સારને જેણે એવા ગુરુ આક્ષેપણી (શ્રોતાઓના મનને આકર્ષણ કરનારી), વિક્ષેપણી (કથાનો એક ભેદ), સંવેદની (વૈરાગ્યજનક કથા) પ્રમુખવિધિથી ભવનિર્વેદપ્રધાન તથા શ્રદ્ધા અને સંવેગને સાધવામાં (પ્રાપ્ત કરાવવામાં) પ્રગુણ (પદુ, નિપુણ) એવી ધર્મકથાને મોટા પ્રવંધપૂર્વક કરવી જોઈએ ॥ ૩૨-૩૩ ॥

25 તે પછી શ્રદ્ધા અને સંવેગમાં પરાયણ એવા તેને ‘ભવ્ય’ જાણીને (તે વ્યક્તિમાં દેશ્વાતા શ્રદ્ધા અને સંવેગના ચિહ્નોથી “તે ભવ્ય છે” એમ જાણીને) નિપુણમતિવાળા આચાર્ય ચૈત્યવંદન કરવા માટે આ પ્રકારનાં વચન મળે ॥ ૩૪ ॥

હે દેવાનુપ્રિય ! આ જન્મની સમગ્ર સફળતાને પ્રાપ્ત કરનાર ! તારે આજથી જીવનપર્યંત ત્રણે કાલ્ એકાગ્ર અને અત્યંત સ્થિર ચિત્તથી ચૈત્યોનું વંદન કરવું જોઈએ; કારણકે આ ક્ષણમંસુર એવા મનુષ્યપણાનો સાર આ જ છે ॥ ૩૫-૩૬ ॥

અહ સોહણતિહિ-કરણે-મુહુત્ત-નમ્પત્ત જોગ-લગ્નામ્મિ ।
 અણુકલમ્મિ સસિગલે સસ્સે સસ્સેયસમયમ્મિ^૧ ॥ ૨૨ ॥
 નિયયવિહવાણુરૂપ સપાઢિયમુવળનાહપૂણ ।
 ફુડમત્તીણ વિહિના પઢિલાહિયસાહુવગ્ગેણ ॥ ૨૩ ॥
 મત્તિભરનિચ્ચરેણ હરિસત્તોછસિયવહલપુલણ ।
 સદ્ધા સવેગ વિવેગ-પરમવેરગ્ગજુત્તેણ ॥ ૨૪ ॥
 નિઢ્ઢિયવળરાગ દોસ મોહ-મિચ્છત્ત મલ્લકલ્લેણ ।
 અડ્ઢસત્તનિમ્મલઅજ્ઞવસાણ અણુસમય ॥ ૨૫ ॥
 તિહુયણગુરુજિણપઢિમાવિણિવેસિયનયણમાણસેણ તહા ।
 જિણચ્ચદનદણાણ ધન્નોઽક્કિ મન્નમાણેણ ॥ ૨૬ ॥
 નિયયસિરસડયકરકમલમડલિણા જતુવિરહિઓગાસે ।
 નિસ્સક સુત્તત્થ પય પય માયયતેણ ॥ ૨૭ ॥
 જિણનાહદિદ્ધગમીરસમયકુસલેણ સુહચરિત્તેણ ।
 અપમાયાઈનહુવિહુગ્ગેણ ગુરુણા તહા સદ્ધિ ॥ ૨૮ ॥
 ચડવિહસઘજુણ વિસેસઓ નિયયચ્ચુમહિણેણ ।
 ઇય તિહિણા નિઝણેણ જિણરિય વદણિજ્ઞ ચ ॥ ૨૯ ॥

5

10

15

શુભ તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને અનુકૂળ તેમજ પ્રગલ્ભ ચંદ્રવલ્લ હોય ત્યારે પ્રગલ્ભ સમયમા પોતાના વૈભવ અનુસાર ખુવનનાથ (શ્રી જિનેશ્વરદેવ)ની પૂજા કરીને અને વિધિપૂર્વક પ્રગટ ભક્તિથી સાધુવર્ગને વહોરાવીને ભક્તિના ભારથી નમ્ર બનેલો, હર્ષથી ડહસિત થયેલા પુષ્કલ રોમયુક્ત (હર્ષથી વિશેષ રોમાચિત થયેલો), શ્રદ્ધા, સવેગ, વિવેક અને પરમ 20 વૈરાગ્યવાળો, જેના ધન રાગ, દ્વેષ, મોહ, મિલ્લાત્વરૂપ કલકો દૂર થયા છે એવો, પ્રતિસમય અત્યંત પ્રાર્થમાન નિર્મલ અધ્યયસાધનારો, ત્રિમુવનના ગુરુ એવા શ્રીજિનેશ્વરભગવાનની પ્રતિમામા દૃષ્ટિ અને મનને પરોવતો, શ્રીજિનેશ્વરદેવને કરાચેલ વડના વડે 'હુ ધન્ય થયો છું' એમ માનતો, જતુથી રહિત સ્વપ્ના પોતાના મલ્લક ઉપર રચી છે વરકમળની અજલિ જેણે જ્યો અને પદે પદે સૂચના અર્થને નિશ્કપ્તે માવતો જ્યો તે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને વતાવેલા ગમીર સિદ્ધાંતમા નિપુણ, પરિવ્ર 2૫ ચરિત્રવાળા તેમજ અપ્રમાદ વગેરે વહુવિધ ગુણવાળા એવા ગુરુની માથે, ચતુર્વિધ સઘની સાથે તથા વિશેષત પોતાના મ્વત્તા સઘની વધુર્ગની સાથે આ (ફહેલી) વિધિથી હુણ્ણવળે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના ત્રિવને વદન કરે ॥ ૨૦ થી ૨૯ ॥

‘મો મો સુલદ્વનિયજમ્મ ! નિચિયઅડ્ઘુરુઅ-પુણ્ણપઞ્ચમાર ! ।

નારય-તિરિયગઈઓ તુજ્ઞ અવસ્સં નિરુદ્ધાઓ ॥ ૪૫ ॥

નો વંધગો ય સુંદર ! તુમમિત્તો અયસ-નીયગોત્તાણં ।

ન ય દુલહો તુહ જમ્મંતરે વિ एसो નમોકારો ॥ ૪૬ ॥

5

પંચનમોકારપભાવઓ ય જમ્મંતરે વિ કિર તુજ્ઞ ।

જાતીકુલરૂવારોગસંપયાઓ પહાણાઓ ॥ ૪૭ ॥

અન્નં ચ ઇમાઝ ચિય ન હુંતિ મણુયા કયાવિ જિયલોએ ।

દાસા પેસા દુભગા નીયા વિગલિંદિયા ચેવ ॥ ૪૮ ॥

કિં વહુણા જે ગોયમ ! વિહિણા એયં સુયં અહિચ્ચિત્તા ।

સુયમણિયવિહાણેણં સુદ્ધે સીલે અમિરમિજ્ઞા ॥ ૪૯ ॥

10

તે જહ્ નો તેણં ચિય ભવેણ નિવ્વાણમુત્તમં પત્તા ।

તાણ્ણત્તરગેવિજ્ઞાઇએસુ સુઙ્ગં અમિરમેઝં ॥ ૫૦ ॥

ઉત્તમકુલમ્મિ ઉક્કિટ્ઠલટ્ઠસવ્વંગસુંદરા પયડી ।

સયલકલાપત્તદ્ધા જણમણઆણંદણા હોઝં ॥ ૫૧ ॥

15

પોતાના જન્મને સારી રીતે સફળ કરનાર, મોટા પુણ્યભારને એકત્રિત કરનાર હે (ઉપ-
ધાન કરનાર) આરાધક ! તારી નારક અને તિર્યચ ગતિઓ અવશ્ય રોકાઈ ગઈ છે ॥ ૪૫ ॥

હે સુંદર ! તું હવે પછી અપયશનામકર્મ અને નીચગોત્રકર્મનો વંધક નહીં વને ! અને તને
વીજા જન્મોમાં પણ આ નમસ્કાર દુર્લભ નહીં થાય ॥ ૪૬ ॥

પંચ નમસ્કારના પ્રભાવથી તને વીજા જન્મમાં પણ ઉચ્ચ જાતિ, કુલ, રૂપ અને આરોગ્યરૂપ
20 સંપત્તિઓ અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે ॥ ૪૭ ॥

વઢી, ખરેખર આથી મનુષ્યો કોઈપણ કાલે જીવલોકમાં દાસ, ચાકર, દુર્ભાગી, નીચ
અને ઇન્દ્રિયોની યોગ્યપણવાળા થતા નથી ॥ ૪૮ ॥

હે ગૌતમ ! વધુ શું કહું ? વિધિપૂર્વક આ શ્રુતનો અભ્યાસ કરીને શ્રુતમાં દર્શાવેલા વિધાન
અનુસાર શુદ્ધ શીલમાં તું રમણશીલ વન ॥ ૪૯ ॥

25

જો તેઓ તે જ ભવમાં ઉત્તમ નિર્વાણ (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત ન કરે તો અનુત્તરવિમાન અથવા
ગૈવેયક વગેરેમાં લાવા સમય સુધી સુખો ભોગવીને; ઉત્તમ કુલમાં (જન્મ લઈને); શરીરથી ઉત્કૃષ્ટ,
લઘુ અને સર્વાંગસુંદર, સર્વ કલ્પાઓમાં નિષ્ણાત, મનુષ્યોના મનને આનંદ આપનારા થઈને;

તત્થ તુમે પુન્નહે પાણ પિ ન ચેવ તાવ પેયવ્વ ।
 નો જાત્ત ચેડયાહ સાહુ વીય વદિયા વિહિણા ॥ ૩૭ ॥
 મજ્જણહે પુણરવિ વદિઠ્ઠણ નિયમેણ કપ્પણ ભોત્તુ ।
 અવરણહે પુણરવિ વદિઠ્ઠણ નિયમેણ સયણં તિ ॥ ૩૮ ॥
 એવમભિગ્ગહવથ કાઠ તો વદ્ધમાણવિજ્ઞાણ ॥ ૩૯ ॥
 અભિમત્તિઠ્ઠણ ગેણહ સત્ત ગુરુ ગધમુટ્ટીઓ ॥ ૪૦ ॥
 તસ્સોત્તમગદેસે 'નિત્થારગપારગો ભવિજ્ઞ' ત્તિ ।
 ઉચ્ચારેમાણુ ચ્ચિય નિક્કિલ્લવહ ગુરુ સુપણિહાણ ॥ ૪૧ ॥
 એયાણ વિજ્ઞાણ પમાવજોગેણ જો સ કિર ભવ્વો ।
 અહિગયકજ્ઞાણ લહું નિત્થારગપારગો હોહ ॥ ૪૨ ॥
 અહ ચઠવિહો વિ સઘો 'નિત્થારગપારગો ભવિજ્ઞ તુમ ધન્નો ।
 સુલક્ષણો' જપિરો ત્તિ સે નિક્કિલ્લવહ ગધે ॥ ૪૩ ॥
 તત્તો જિણપહિમાણ પૂયાદેસાઠ સુરહિગધહુ ।
 અમિલાણ સિયદામ ગિણ્હિય વિહિણા સહત્થેણ ॥ ૪૪ ॥
 તસ્સોભયસઘેસુ આરોચિતેણ સુદ્ધચિત્તેણ ।
 નિસસદેહ ગુરુણા વત્તવ્વ ઇરિસ વયણ ॥ ૪૫ ॥

5

10

15

તેથી તુ દિવસના પૂર્વ ભાગમાં—સવારે જ્યાં સુધી ચૈત્યો અને સાધુઓને ત્રિધિપૂર્વક વદન ન કરે ત્યાં સુધી તારે પાણી પળ ન પીવું, મધ્યાહ્ને પળ ફરીથી ચૈત્યો અને સાધુઓને વાદીને જ (વાદ્યા પઠી જ) આહાર કરવો તને કલ્પે (ભોજન કરવું) અને દિવસના પાછલા ભાગમાં પળ ફરીથી એ જ રીતે વદન કર્યા પછી જ રાત્રિએ શયન કરવું તને કલ્પે ॥ ૩૭-૩૮ ॥

20

આ પ્રકારે અભિગ્રહવથ કરીને (અભિગ્રહ કરાવીને) ગુરુ ગધ (વાસક્ષેપ)ની સાત મૂઠીઓને વર્ધમાનત્રિચાવી મતરીને પ્રહણ કરે છે અને તે (ઉપધાન કરનાર)ના મસ્તક ઉપર 'નિત્થારગપારગો ભવિજ્ઞ'—'તુ સસારને પાર કરનારો થા' એ પ્રકારે કહેતા તેઓ (ગુરુ) પ્રણિધાન-પૂર્વક (વાસ) નિક્ષેપ કરે છે ॥ ૩૯-૪૦ ॥

આ વિદ્યાના પ્રમાવનાયોગથી જો તે સ્વરેસર ભવ્ય હોય તો સ્વીકારેલા કાર્યોના પારને શીઘ્રત પામનારો થાય છે ॥ ૪૧ ॥

હવે ચતુર્થિધ સઘ પળ—'તમે સસારને પાર કરનારા થાઓ, તમે ધન્ય છો, સુલક્ષણ છો' એમ બોલીને તે ગધ (વાસક્ષેપ) તેના ઉપર નાંખે છે ॥ ૪૨ ॥

તે પઠી (ગુરુ) શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાની પૂજાના આદેશથી સુરભિગધથી આઢય, નહીં કરસાયેલી એવી શ્વેત માઢાને પ્રહણ કરીને પોતાને હાથે ત્રિધિપૂર્વક શુદ્ધ ચિત્તથી તેના ઘરે સભા ઉપર નારતતા ગુરુ આ પ્રકારે નિ સદેહ કહેવું જોઈએ ॥ ૪૩-૪૪ ॥

30

[૭]

વદ્ધમાણવિજ્ઞાવિહી ॥

ૐ નમો અરિહંતાણં, ૐ નમો સિદ્ધાણં ૐ નમો આયરિયાણં, ૐ નમો ઉવજ્ઞાયાણં,
ૐ નમો લોએ સવ્વસાહૂણં; ૐ નમો અરહંતો ભગવંતો મહર્હમહાવીરવદ્ધમાણસામિસ્સસિદ્ધા
૫ મે ભગવર્હ મહર્હ મહાવિજ્ઞા વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જાણે વિજાણે જયંતે
અપરાજિણે અણિહણે ૐ હૈં હઃ ઠઃ ઠઃ સ્વાહા ॥

॥ વિધિઃ ॥

(પૂજ્યારાધ્યપં ૦ શ્રીઅમરહંસગણિચરણપાદુકેભ્યો નમઃ ॥ શ્રીવદ્ધમાનસ્વામિને નમઃ ।)

પદ્માન્નશૌચં કૃત્વા—‘ ૐ ભૂરિસિ ભૂતધાત્રિ સર્વભૂતહિતે ભૂમિશુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા । ’

10 ત્રિઃ સૃષ્ટ્યા વાસક્ષેપેણ ભૂમિશુદ્ધિ કુર્યાત્ ॥ ૧ ॥

‘ ૐ અમલે વિમલે સર્વતીર્થજલે પાં પાં વાં વાં અશુચિઃ શુચિર્ભવામિ સ્વાહા । ’ અન્જલૌ
સર્વતીર્થજલં સંકલ્પ્ય લલાટાદારભ્ય પાદતલં યાવત્ સ્નાયાત્ ॥ ૨ ॥

‘ ૐ હૈં ઈર્વીં ક્ષ્વીં પાં પાં વસ્ત્રશુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા ’ इति वस्त्रशुद्धिः ॥ ૩ ॥

‘ હૌં હૈં હૂં હૌં હઃ । ’ અદ્ભુષ્ટાદિષુ વામકરેણ ન્યસેત્ ॥ ૪ ॥

15

અનુવાદ

પ્રથમ પંચાંગ એટલે વે હાથ, વે ઢીંચણ અને મસ્તક એમ પાંચે અંગ ઉપર હાથ ફેરવી પવિત્ર
વનાવવાં, તે પછી ભૂમિને શુદ્ધ કરવા માટે આ મંત્ર બોલવો—

“ ૐ ભૂરિસિ ભૂતધાત્રિ સર્વભૂતહિતે ભૂમિશુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા । ”

આ મંત્ર બોલીને (ભૂમિની આસપાસ) ત્રણ વાર જમણા આવર્ત (એટલે ઘડિયાળના કાંટા
20 જે વાજુએથી ફરે તે રીત) થી વાસક્ષેપ વડે ભૂમિને શુદ્ધ કરવી ॥ ૧ ॥

પછી—“ ૐ અમલે વિમલે સર્વતીર્થજલે પાં પાં વાં વાં અશુચિઃ શુચિર્ભવામિ સ્વાહા । ”

આ મંત્ર બોલતાં અંજલિ—સ્વોવામાં સમગ્ર તીર્થોનું પાણી છે એવો સંકલ્પ કરીને લલાટથી
માંડીને પગનાં તલિયાં સુધી સ્નાન કરું છું એવો વિચાર કરવો ॥ ૨ ॥

પછી—“ ૐ હૈં ઈર્વીં ક્ષ્વીં પાં પાં વસ્ત્રશુદ્ધિ કુરુ કુરુ સ્વાહા । ”

25

આ મંત્ર બોલતાં બોલતાં વસ્ત્રો ઉપર હાથ ફેરવીને વસ્ત્રોની શુદ્ધિ કરવી ॥ ૩ ॥

પછી—“ હૌં હૈં હૂં હૌં હઃ ”—આ મંત્રાક્ષરો બોલતાં ઢાવા હાથ વડે જમણા હાથનો અંગૂઠો
વગેરે પાંચે આંગળીમાં ક્રમશઃ એકેક અક્ષરનો ન્યાસ કરવો ॥ ૪ ॥

દેવિંદોવમરિદ્ધી દયાપરા વિણયદાનસપન્ના ।
 નિવ્વિન્નકામભોગા ધમ્મ સયલ અણુદ્વે ॥ ૫૨ ॥
 સુહસાણાનલનિદદ્ધવાઙ્કમ્મિમધણા મહાસત્તા ।
 ઉપ્પન્નપિમલનાણા વિહુયમલા ક્ષત્તિ સિજ્ઞતિ ॥ ૫૩ ॥
 હ્ય પિમલફલ સુણિડ જિણસ્સ મહમાણદેવસૂરિસ્સ ।
 વયણા ઉવહાણમિણ સાહેહ મહાનિસીહાઓ ॥ ૫૪ ॥

5

ઉવહાણવિહી સમત્તો ॥

દેવેન્દ્ર જેવી ઋદ્ધિવાઙ્ક, દયામા તત્તર, વિનય અને દાનથી યુક્ત, કામભોગથી નિર્વેદ પામેલા, સકલ ધર્મને સેવીને શુભ ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી ધાતીકર્મરૂપી ઇધ્મને ઘાઙ્ગનાર યા એ મહાન (સત્ત્વવાઙ્ક) આત્માઓ નિર્મલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિવાળા મહારહિત (વનીને) સિદ્ધિપદવીને શીઘ્રત 10 પામે છે ॥ ૫૦-૫૩ ॥

આવી રીતે (ઉપર કક્ષા મુજબ) દેવો અને આચાર્યોવડે (પણ) પૂજાતા' યા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના વચનથી શ્રી મહાનિશીથસૂત્રના આધારે 'આ ઉપધાન પિમલ ફળવાળું છે' એમ સામગ્રીને તેને તમે સાધો ॥ ૫૪ ॥

પરિચય

15

આ 'ઉપધાનપિધિસ્તોત્ર' શ્રીજિનપ્રભસૂરિરચિત 'વિધિમાર્ગપ્રપા' નામક ગ્રંથ (પ્રકાશન શ્રીજિનદત્તસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, સૂરત, ગ્રંથાંક ૪૪, ત્રિ० સં ૧૯૯૭) માંથી ઉપલબ્ધ થયું છે । નમસ્કારમંત્રની યાચના લેવા માટે જે પ્રકારની તપસ્યા કરવાની આવશ્યકતા રહે છે તે તપસ્યાપ્રકાર ઉપર શ્રીમાનદેવસૂરિએ કરેલી આ રચના ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે । શ્રીનિત્યપ્રભ સૂરિએ આ સ્તોત્રને પોતાના ગ્રંથમા માનભેર સ્થાન આપ્યું છે ।

20

શ્રીમાનદેવસૂરિ નામના એ આચાર્યો થયાનું વર્ણન પટ્ટાવલીઓમાંથી જાણવા મળે છે । તેમા પહેલા માનદેવસૂરિનો ૨૦ મા પટ્ટધર તરીકે અને વીજા માનદેવસૂરિનો ૨૮ મા પટ્ટધર તરીકે ઉલ્લેખ કરાયો છે । પહેલા માનદેવસૂરિ તે 'લઘુશાંતિસ્તોત્ર' ના કર્તા, જેઓ વીર નિર્વાણ સં ૭૨૧ (વિ० સં ૨૬૧) પછી સ્વર્ગવાસી બન્યા, અને વીના માનદેવસૂરિ પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના મિત્ર હતા એમ જાણવા મળે છે । કેટલીક પટ્ટાવલીઓમા વને માનદેવસૂરિનો ૨૧ મા અને 25 ૨૯ મા પટ્ટધર તરીકે પણ ગ્રંથ ઘતાવ્યો છે । આ વને વૈકી કયા માનદેવસૂરિએ આ સ્તોત્રની રચના કરી એ જાણવાનું સાધન ઉપલબ્ધ નથી ।

• •

नमस्कार स्वाध्याय ।

प्राप्त]

‘ૐ ૐ નમઃ’ સામાન્યાર્થઃ, વાસૈઃ સંવૃતપટ્ટપૂજા । તતો મળ્ડલોદ્ઘાટનં પટ્ટનિશ્ચલીકરણં,
ગર્માદારમ્ય મળ્ડલપૂજાં કૃત્વા આવાહનાદિપશ્ચકં સ્વસ્વમુદ્રાભિઃ કુર્યાત્ । તદ્ યથા—

‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! એહોહિ સંવૌષટ્ ।’ ઇત્યાહ્વાનં આવાહન્યા
મુદ્રયા ॥ ૧ ॥

5 ‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ ।’ સ્થાપન્યા સ્થાપનમ્ ॥
હત્કમલાદવતાર્ય પટે સ્થાપયેત્ ॥ ૨ ॥

‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! મમ સંનિહિતો ભવ વષટ્ ।’ સંનિધાપન્યા
સંનિધાપનમ્ ॥ ૩ ॥

નાભિમાં શ્વેતવર્ણનો ‘પ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

10 હૃદયમાં લાલ વર્ણનો ‘ૐ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

મુખમાં નીલ વર્ણનો ‘સ્વા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

લલાટમાં કસ્તૂરી જેવા (શ્યામ) વર્ણનો ‘હા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

તે પછી ઝલટા ક્રમે—લલાટમાં શ્યામ વર્ણનો ‘હા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

મુખમાં નીલ વર્ણનો ‘સ્વા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

15 હૃદયમાં લાલ વર્ણનો ‘ૐ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

નાભિમાં શ્વેત વર્ણનો ‘પ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

પગમાં પીત વર્ણનો ‘ક્ષિ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

આ રીતે પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પંચ મહાભૂતોનો વિચાર કરતાં ‘સકલી-
કરણ’ થાય છે ॥ ૮ ॥

20 ‘ૐ ૐ નમઃ’ એ સર્વસાધારણ અર્થસૂચક મંત્ર છે । એ મંત્ર બોલીને વાંધેલા અને વીંટી
રાખેલા ‘વર્ધમાનવિદ્યા’ ના પટની પૂજા કરવી ।

તે પછી એ પટને खोलવો અને વરાવર સ્થિર કરવો । તેમાં ગર્ભ-વચ્ચેના વિંદુથી માંડીને સમગ્ર
પટનાં મંડલો-આવર્તોની પૂજા કરવી । તે પછી આવાહન વગેરે (૧ આવાહન, ૨ સ્થાપના, ૩ સંનિ-
ધાન, ૪ સંનિરોધન અને ૫ અવગુંઠન) પાંચ ઉપચાર-પૂજાઓ પોતપોતાની મુદ્રાઓથી કરવી;

25 તે આ રીતે—

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! એહોહિ સંવૌષટ્ ।”

આ મંત્ર બોલીને આવાહની મુદ્રાવડે આવાહન કરવું । (૧)

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ ।”

આ મંત્ર બોલીને સ્થાપની મુદ્રાવડે સ્થાપના કરવી । અર્થાત્ (ભગવાનને) હૃદયકમલમાંથી

30 ઉપાડીને પટમાં સ્થાપન કરવા । (૨)

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! મમ સંનિહિતો ભવ વષટ્ ।”

આ મંત્ર બોલતાં સંનિધાપની મુદ્રાવડે સંનિધાપન કરવું એટલે સામીપ્ય કરવું । (૩)

‘ૐ વિદ્યુત્સ્ફુલિન્ને સર્વકલ્મષ દહ દહ સ્વાહા ।’ ત્રિર્મુજામધ્યસ્પર્શેન કલ્મષદહન કુર્યાત્ ॥ ૫ ॥

‘ૐ વિમલાય વિમલચિત્તાય ઇવા ક્ષ્મીં સ્વાહા ।’ હૃદયગુદ્ધિ કુર્યાત્ ॥ ૬ ॥

‘નમો અરિહતાણ અઙ્ગુષ્ઠયો, નમો સિદ્ધાણ તર્જન્યો, નમો આયરિયાણ મધ્યમયો, નમો ઉવજ્ઞાયાણ અનામિકયો, નમો લોએ સવ્વસાહૂણ કનિષ્ઠયો, હૃદ્-ફઠ્-તાલ્-ભૂમધ્ય-બ્રહ્મરન્ધ્રેષુ યથાસંખ્ય હાં હ્રીં હૂં હૈં હૌં વામકરેણ ન્યસેત્ । તત ‘ૐ કું રે કું હ્રે સ્વાહા’ વામકરેણ વામાર્સ- 5 વામકુક્ષિ-વામચરણ-દક્ષિણચરણ-દક્ષિણકુક્ષિ-દક્ષિણાસેષુ, તતો વૈપરીત્યેન તેપ્યન્નેષુ ‘હાં સ્વા હ્રે કું રે કું ૐ’ હુ સ્વમ દુર્નિમિત્તાગ્નિ વિદ્યુત્ શત્રુભયાવિરક્ષા ॥ ૭ ॥

તત ‘ક્ષિપ ૐ સ્વાહા’ ‘ક્ષિ’ પીતવર્ણ પદો, ‘પ’ શ્વેતવર્ણ નાભૌ, ‘ૐ’ રક્તવર્ણ હૃદિ, ‘સ્વા’ નીલવર્ણ મુલે, ‘હા’ મૃગમદવર્ણ માલે, તતો વૈપરીત્યેન ‘હા સ્વા ૐ પ ક્ષિ’ इति पृथिव्यप्-તેજો-વાય્વા-કાશૈર્માહાભૃતૈ સફલીકરણમ્ ॥ ૮ ॥

10

પઠી-‘ૐ વિદ્યુત્સ્ફુલિન્ને સર્વકલ્મષ દહ દહ સ્વાહા ।’

આ મત્ર વોલતા ત્રણ વાર મુજાઓ ઉપર સ્પર્શ કરીને પાપને દહન કરવું ॥ ૫ ॥

પઠી-‘ૐ વિમલાય વિમલચિત્તાય ઇવાં ક્ષ્મીં સ્વાહા ।’

આ મત્ર વોલતા હૃદય ઉપર હાથ ફેરવીને હૃદયગુદ્ધિ કરવી ॥ ૬ ॥

પઠી- અગ્લામા ‘નમો અરિહતાણ’ વોલીને ન્યાસ કરવો ।

15

તર્જનીમા ‘નમો સિદ્ધાણ’ વોલીને ન્યાસ કરવો ।

મધ્યમામા ‘નમો આયરિયાણ’ વોલીને ન્યાસ કરવો ।

અનામિકામા ‘નમો ઉવજ્ઞાયાણ’ વોલીને ન્યાસ કરવો ।

કનિષ્ઠામા ‘નમો લોએ સવ્વસાહૂણ’ વોલીને ન્યાસ કરવો ।

પઠી-હૃદયમા ‘હ્રીં’, કઠમા ‘હ્રીં’, તાલમા ‘હૂં’, મના વચે ‘હૈં’ અને મસ્તકમા-ત્રહારધ્રમા 20

‘હૌં’ નો ક્રમશઃ ઢાવા હાથે ન્યાસ કરવો ।

પઠી- ઢાવા પડસામા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવી કુશીમા ‘રૂ’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, જમણા પગમા ‘હ્રે’ નો ન્યાસ કરવો, જમણી કુશીમા ‘સ્વા’ નો ન્યાસ કરવો અને જમણા પડસામા ‘હા’ નો ન્યાસ કરવો ।

તે પઠી કલ્પા ક્રમે- જમણા પડસામા ‘હા’ નો ન્યાસ કરવો, જમણી કુશીમા ‘સ્વા’ નો 25 ન્યાસ કરવો, જમણા પગમા ‘હ્રે’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવી કુશીમા ‘રૂ’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો ।

આ રીતે ‘કુરુહ્રે સ્વાહા’ એ રક્ષામત્રથી વિધિ કરતા સરાવ સ્વમો, સરાવ નિમિત્તો, અગ્નિ, વીજળી અને શત્રુ વગેરેના ભય સામે રક્ષણ થાય છે ॥ ૭ ॥

તે પઠી-‘ક્ષિપ ૐ સ્વાહા’ એ મત્રથી સફલીકરણ કરવું, તે આ રીતે—

30

પગમા પીતવર્ણનો ‘ક્ષિ’ છે એવો સફલપ કરવો ।

इति देवतावसरे नित्यकृत्यं वाचनाचार्योपाध्याययोः ॥

यदा वर्धमानविद्याजापप्रारम्भो विधीयते तदा—‘इमं विजं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ ।’
इति प्राक् स्मर्यते । जापः सफलीभवति सर्वः ।

सावित्रीमूलस्थापिताङ्गुष्ठाञ्जलिरावाहनी ॥ १ ॥

સૈવાધોમુલ્લી સ્થાપની ॥ ૨ ॥

ऊर्द्धाङ्गुष्ठे मुष्टी मिलिते संनिधापनी ॥ ३ ॥

અમ્યન્તરાઙ્ગુષ્ઠે મુષ્ટી મિલિતે સંનિરોધિની ॥ ૪ ॥

मुष्टिं बद्ध्वा प्रसारिततर्जनी-मध्यमोपरि निवेशिताऽङ्गुष्ठाऽवगुण्ठनी ॥ ५ ॥

દક્ષિણમુષ્ટિં બદ્ધ્વા તર્જની-મધ્યમે પ્રસારયેદ્ इति अस्त्रमुद्रा ॥ ६ ॥

अङ्गुलीकमसंकोचनलक्षणः दक्षिणकरसंनिवेशः संहारमुद्रा ॥ ७ ॥

यासां विद्याना यावान् जापः तावतो समाप्तौ स्वापस्त्वलिते जापनैष्फल्यं, अतः पुनः प्रारब्धव्यः ॥

આ શ્લોક વોલીને નીચેનો મંત્ર મળવો—

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पुनरागमनाय स्वस्थानं गच्छ गच्छ
यः यः यः ।”

15 આ મંત્ર વોલતાં સંહારમુદ્રા કરીને (દેવનું) વિસર્જન કરવું । એટલે સુષુમ્ના નાડીમાં પૂરક કરીને (શ્વાસ લઈને) હૃદયકમલમાં (ભગવાનને) પાછા સ્થાપન કરવા ।

આ રીતે દેવની પૂજા કરતાં વાચનાચાર્ય અને ઉપાધ્યાયે આ કૃત્યવિધિ નિત્ય કરવી ।

બ્યારે વર્ધમાણવિદ્યાના જાપ કરવામાં આવે ત્યારે સૌ પ્રથમ—“इमं विजं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ” ‘એમ વોલીને જાપની શરૂઆત કરવી જોઈએ । આમ વોલવાથી વધો જાપ સફળ થાય છે ।

(મુદ્રાઓ)

૧. વે હાથ વડે અંજલિ કરીને અનામિકાના મૂળના પર્વમાં અંગૂઠા લગાડી રાખવા તેને ‘આવાહની મુદ્રા’ કહે છે ।
૨. આવાહની મુદ્રાને જ ઝૂલટી રીતે બતાવવી તેને ‘સ્થાપની મુદ્રા’ કહે છે ।
- 25 ૩. વંને હાથની મૂઠીઓ વાઢી અંગૂઠાને ઝંચા કરવા તેને ‘સંનિધાપની મુદ્રા’ કહે છે ।
૪. વંને હાથની મૂઠીઓમાં અંગૂઠા દવાવી રાખવા તેને ‘સંનિરોધિની મુદ્રા’ કહે છે ।
૫. વંને હાથની મૂઠીઓ વાઢી તર્જની આંગઢીઓને લાંબી કરવી અને મધ્યમા આંગઢી ઉપર અંગૂઠા લગાડવા તેને ‘અવગુંઠની મુદ્રા’ કહે છે ।
૬. જમણા હાથની મૂઠી વાઢી તર્જની અને મધ્યમા આંગઢીઓને લાંબી કરવી તેને ‘અસ્ત્રમુદ્રા’
30 કહે છે ।
૭. જમણા હાથની આંગઢીઓને એક પછી એક એમ સંકોચી લેવી તેને ‘સંહારમુદ્રા’ કહે છે ।

‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पूजान्त यावदत्रैव स्थातव्यम्’ सनिधिन्वास-
निरोधनम् ॥ ४ ॥

‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! परेपामद्वयो भव ।’ अवगुण्ठन्याऽवगुण्ठनम्
इति ॥ ५ ॥

तत ‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! गन्धादीन् गृह्ण गृह्ण नम ।’ गन्धादीभि ४
पूजा । अमृतमुद्रया सजीवितापादन, समवसरणभगवद्रूपध्यानम् ॥ ६ ॥

ततश्छोटिका विघ्नत्रासार्थम् ॥ ७ ॥

सौभाग्य-परमेष्ठि-अग्रचने-सुरभि-कुताञ्जलीलक्षणमुद्रापञ्चक मूलमन्त्रजापपूर्व दर्शयेत् । ततो १०८
जापो मेरुलङ्घन-भूकम्पोष्ठचालन-न्तविधितित्याग । जापान्तेऽखमुद्रयाऽऽसनक्षोभणम् ॥ ८ ॥

“ॐ आज्ञाहीन क्रियाहीन, मन्त्रहीन च यत् कृतम् ।

10

तत् सर्वं कृपया देव ! क्षमस्व परमेश्वर ! ॥”

इति श्लोक पठित्वा—‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पुनरागमनाय स्वस्थान
गच्छ गच्छ य य य ।’ इति सहारमुद्रया विमर्जनम् । सुप (पु) ण्यया पूरकेण हृत्कमल प्रत्यानयेत् ॥

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पूजान्त यावदत्रैव स्थातव्यम् ॥”

आ मत्र बोलता सनिधिन्वासनो निरोध करवो—(अर्थात् भगवानना सामीप्यने वधु स्थिर 15
करवु ।) (४)

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! परेपामद्वयो भव ।”

आ मत्र बोलता अगुठनी मुद्रावडे अवगुठन एटले आच्छादन करवु । (५)

ते पछी— “ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! गन्धादीन् गृह्ण गृह्ण नमः ।”

आ मत्र बोलता गध (वासक्षेप) ण्डे पूना करवी । अमृतमुद्रापी तेओ जीयत छे एवो 20
सकल्य करवो अने भगवान समवसरणमा वेठेला छे एवु ध्यान करवु । (६)

पछी विघ्नोता नाश माटे छोटिका करवी (अर्थात् दश दिशाओने बाधी लेवी ।) (७)

वर्धमानविद्याना मूल मन्त्रनो जाप करता १ सौभाग्यमुद्रा, २ परमेष्ठीमुद्रा, ३ प्रवचनमुद्रा,
४ सुरभिमुद्रा अने ५ अंजलीमुद्रा—ए पाच मुद्राओ करी बेताववी ।

ए पछी (वर्धमानविद्या) मन्त्रनो १०८ बार जाप करवो । जापमा नमस्कारवाचीना मेरुने 25
ओझ्याओ नही, (एटले मेरुपूर्वक जाप करवो,) मना हलाववा नही, ओठ फफटाववा नही, दात
सुला परवा नही । जाप पूरो कर्या पछी अखमुद्रा वडे आसनने हलाववु । (८)

पछी— “ॐ आज्ञाहीन क्रियाहीन मन्त्रहीन च यत् कृतम् ।

तत् सर्वं कृपया देव ! क्षमस्व परमेश्वर ! ॥” *

* (आ प्रकारे विधि करता—) हे देव परमेश्वर ! आपनी आज्ञा उल्लंघनमां, क्रिया-विधिमां अने मन्त्रमा जे
३३ खाती आवी होय ते कृपा करीने माफ कजे ।

નિહાઈ દવ્વ-ભાવોવઉત્ત જં કુજ્જ સમ્મદિટ્ઠી ઉ ।

નેવાઈઅં પયં દવ્વ-ભાવસંકોયણપયત્થો ॥ ૪ ॥ ૮૯૦ ॥

કર્મી જીવ વાચના લેવા છતાં નમસ્કારને પામતો નથી ડ્યારે લઘુકર્મી જીવ વાચના વિના પળ તદાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમથી તે નમસ્કારને અવશ્ય પામે છે, માટે લલ્લિધ જ તેનો હેતુ છે, વાચના નથી' ।

૫ પહેલા ત્રણ નયો સમુત્થાન, વાચના અને લલ્લિધને કારણ માને છે । ઋજુસૂત્ર વાચના અને લલ્લિધને કારણ માને છે અને શવ્દ, સમભિરુદ્ધ તેમજ એવંભૂત એ નયો એક જ લલ્લિધને જ કારણ માને છે' । ૨-૩, (૮૮૮-૮૮૯)

૨. નિક્ષેપ દ્વાર ।

શૃ૦—નિહવ વગેરે જે નમસ્કાર કરે તે દ્રવ્ય નમસ્કાર છે અને ઉપયોગવંત સમ્યગ્દષ્ટિ જે નમસ્કાર કરે તે ભાવ નમસ્કાર છે । 'નમઃ' એ નૈપાતિક 'પદ' છે અને દ્રવ્ય, તથા ભાવનો સંકોચ તે 'નમો' શવ્દનો 'પદાર્થ' છે । (૪)

વિ૦—નિક્ષેપ એટલે ન્યાસ । દરેક શવ્દના ઓછામાં ઓછા ચાર અર્થો જોવામાં આવે છે । એ જ ચાર અર્થ એ શવ્દના અર્થ-સામાન્યતા ચાર વિભાગ છે । એ વિભાગને જ નિક્ષેપ એટલે 'ન્યાસ' કહે છે, તે ન્યાસ ચાર પ્રકારનો છે ।

૧૬ ૧. નામ નિક્ષેપ—જે અર્થ વ્યુત્પત્તિસિદ્ધ ન હોય પણ ફક્ત લોકોના સંકેતવલ્લથી જાણી શકાય તે । ૨. સ્થાપના નિક્ષેપ—જેમાં મૂળ વસ્તુનો આરોપ કરાયો હોય તે । ૩. દ્રવ્ય નિક્ષેપ—ભાવ નિક્ષેપની પૂર્વ અથવા ઉત્તર અવસ્થા હોય તે । ૪. ભાવ નિક્ષેપ—જે અર્થમાં વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત અને પ્રવૃત્તિનિમિત્ત ઘટતું હોય તે । એ રીતે નમસ્કારના ચાર નિક્ષેપો થાય છે ।

૧. નામ નમસ્કાર—કોઈ વસ્તુવિશેષને 'નમઃ—નમસ્કાર' એવું નામ આપ્યું હોય તે નામ નમસ્કાર । ૨૦ ૨. સ્થાપના નમસ્કાર—કોઈ વસ્તુવિશેષમાં 'નમઃ' એમ લલ્લિધને સ્થાપના કરવામાં આવે, તે સ્થાપના નમસ્કાર ।

૩. દ્રવ્ય નમસ્કાર—નિહવ વગેરે જે નમસ્કાર કરે તે અથવા ભાવ નમસ્કારની પૂર્વ કે ઉત્તર અવસ્થા હોય તે દ્રવ્ય નમસ્કાર ।

૧. પ્ર૦—વાચના ક્ષયોપશમરૂપ કારણનું પરંપરા કારણ હોવાથી નમસ્કારનું કારણ છે એમ કેમ ન મનાય ?

ઉ૦—ના, એમ માનવામાં આવે તો, વધી વાહ્ય વસ્તુ પૃથ્વી, આસન, શયન, આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે જે ક્ષયોપશમના કારણ છે તેથી તે પણ પરંપરાએ નમસ્કારનું કારણ બની જશે ।

પ્ર૦—વાચનારૂપ શવ્દ માત્રમાં જ કારણનો નિયમ શાં માટે કહ્યો છે ? પરંપરાએ તો વધી વાહ્ય વસ્તુઓ પણ નમસ્કારના કારણને ઉપકારી છે, તોપણ વાચના નજીકનું ઉપકારી હોવાથી તે તેનું કારણ છે એમ કેમ ન મનાય ?

ઉ૦—એમ થાય તો તો માત્ર લલ્લિધને જ તેનું એકાતિક કારણ માની લેવું જોઈએ; કેમકે તે જ નમસ્કારનું નજીકનું કારણ છે । જો એમ માનવામાં આવે તો વાચના માત્રનો નિયમ સિદ્ધ નહીં થાય, અને પૂર્વોક્ત પૃથ્વી, આસન, શયન વગેરે પણ તેના કારણ બની જશે ।

૧૧ “ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાવદ્ધમાણસામિત્સ સિઝ્ઝડ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિણ સ્વાહા ॥

પ્રાતરવશ્ય વાર ૨૧ વા — અથવા ૧૦૮ [જપ્તવા] મુઝીત । ઇતત્પ્રભવાત્—

સૌમાન્યમાપદા નાશો, રાજપૂજ્ય શ્રિયા પતિ ।

દીર્ઘાણુ શાક્રિનીરક્ષા, મુગતિ સ્યાદ્ ભગાન્તરે ॥

5

૧૨ હમા ગ્રામપ્રવેશો ૨૧ વાર જાત્વા પ્રવિશેત્, યોમન કાર્ય ભગતિ ।

તથા ગોરોચન-કુક્કુમ-ચન્દન-કેસર-જાતી-ફલ-કર્પૂર-કન્તૂરી—ઇતદ્ધૂર્ણમનુકૂલે ચન્દ્રે પ્રીતૌ સૌમાન્યે વા યોગે વા ૧૦૮ અભિમદ્ય ચૂર્ણેન તિલકે દૃતે રાજકુલે રાજકાર્યકારી સ્યાત્ ।

“ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાવદ્ધમાણસામિત્સ સિઝ્ઝડ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિતે સ્વાહા ॥”

10

ઉત્તરફાલ્ગુન્યામુપાસો જાતિકુસુમેર્વદ્ધમાનજિનસ્યાગ્રત સદ્દક્ષજાપાત્ સિદ્ધયતિ । ઉત્તરકાલ શુચિર્મૃત્વા વાર ૨૧ મુલ્કમભિમદ્ય યત્ર ધ્વનેત્ તત્ર સર્વજનપ્રિયો ભવતિ । અન્યૈવ વિધયા ધીજમભિ

જે વિદ્યાનો જેટલો જાપ કહેવામા આવ્યો હોય તે પૂર્ણ કરતા વધે ઊપ આવી જાય તો જાપ નિષ્ફળ થાય છે, તેથી જ જાપ ફતી કરવો જોઈએ ।

“ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાવદ્ધમાણસામિત્સ સિઝ્ઝડ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા 15 વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિણ સ્વાહા ॥”

આ ‘વર્ધમાનવિદ્યા’નો પ્રતિદિન સગારે ૨૧ અથવા ૧૦૮ વાર જાપ કર્યા પછી જમવું જોઈએ ।

આ વિદ્યાના પ્રભાવથી—સૌમાન્ય મઠે, આપત્તિઓનો નાશ થાય, રાજ્યમા માન વધે, ધનવાન્ થાય, લાલુ આયુષ્ય મઠે, શાક્રિનીઓ તેનું રક્ષણ કરે અને મગાતરમા તેને સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે ।

ગામમા પ્રવેશ કરવાનો હોય ત્યારે આ વિદ્યાનો ૨૧ વાર જાપ કરીને પ્રવેશ કરતા વધા 20 કાર્યો સારી રીતે પાર પડે છે ।

વઘ્ઘી, ગોરોચન, કુક્કુમ, કેસર, જાઈનું ફલ, ફલ, (શ્રીફલ ?) કર્પૂર, કન્તૂરી—જે વધાનું ચૂર્ણ વનાવીને ચંદ્ર અનુકૂળ હોય અને પ્રીતિયોગ અગર મૌમાન્યયોગ હોય ત્યારે આ વર્ધમાન-વિદ્યાથી ૧૦૮ વાર મતરીને જ ચૂર્ણથી તિલ્ક કરવામા આવે તો રાજકુલમા—રાજ્યકાર્યોમા યશ મઠે ।

“ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાવદ્ધમાણમામિત્સ સિઝ્ઝડ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા 25 વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિતે સ્વાહા ॥”

આ વર્ધમાનવિદ્યાનો, જે દિવસે ઉત્તરફાલ્ગુની નવમી હોય તે દિવસે, વપવાસ કરીને, જાઈના પુષ્પો વડે, શ્રીવર્ધમાનસ્વામીની મૂર્તિ આગળ એક હજાર વાર જાપ કરવાથી તે વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે ।

પછી (વિગ્ના સિદ્ધ થયા પછી કાર્યપ્રસંગે) પવિત્ર થઈને ૨૧ વાર પોતાનું મુગ મતરીને તે જ્યાં જશે ત્યાં દરેક માણસને પ્રિય થઈ પડશે ।

(જીવસ્વરૂપ નમસ્કાર પંચાસ્તિકાયાત્મક સ્કંધરૂપ નથી, તેમજ અવિશિષ્ટ ગ્રામરૂપ પણ નથી, પરંતુ જીવરૂપ નમસ્કાર પંચાસ્તિકાયાત્મક સ્કંધનો એકદેશ છે તેથી તે ‘નોસ્કંધ’રૂપ છે અને ચૌદ ભૂતગ્રામનો પણ એક દેશ હોવાથી તે નોગ્રામરૂપ છે ।)

તાત્પર્ય એ કે, નૈગમ આદિ નયોની અપેક્ષાએ જીવ જ નમસ્કાર છે । કેમકે જીવ જ્ઞાનમય છે 5 અને નમસ્કારમંત્ર શ્રુતજ્ઞાનાત્મક છે । આથી પંચ પરમેષ્ઠીવાચક નમસ્કારમંત્ર જીવ છે । તેની રૂપાકૃતિ સ્વરૂપ શબ્દો અજીવ કહી શકાય પણ તેનો ભાવ તો જ્ઞાનમય છે તે જીવસ્વરૂપ છે । દ્રવ્ય અને ગુણના પ્રશ્નોમાં ગુણોનો સમુદાય દ્રવ્ય કહેવાય છે, અને દ્રવ્ય તેમજ ગુણમાં કથંચિત્ ભેદા-ભેદાત્મક સંબંધ છે તેથી નમસ્કારમંત્ર કથંચિત્ દ્રવ્યાત્મક અને કથંચિત્ ગુણાત્મક છે ।

(૨. સ્વામિત્વ-અધિકારિત્વ—‘નમસ્કાર કોને કરવામાં આવે છે ?’)

10 નમસ્કાર પામતા જીવો એક અથવા અનેક હોય છે એમ સંગ્રહનય સિવાયના વધા નયો માને છે । પૂર્વપ્રતિપન્ન નમસ્કારવાળા જીવો તો અવશ્ય અનેક હોય છે, એમ તે નયોથી જણાય છે । કેમકે, ચારે ગતિમાં પૂર્વપ્રતિપન્ન નમસ્કારવાળા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો સદા અસંખ્યાતા હોય છે । સંગ્રહનય સામાન્યવાદી હોવાથી પૂર્વપ્રતિપન્ન અને પ્રતિપદ્યમાન એ ઉભય પક્ષમાં વહુત્વ માનતો નથી । આ ઉપરથી ‘નમસ્કાર કોનો છે ?’ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક જીવ અથવા અનેક જીવો નમસ્કારના 15 સ્વામી છે એમ સિદ્ધ થાય છે ।

પ્ર૦—નમસ્કારનો સ્વામી જીવ છે તો તે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય પૂજ્ય જીવ સ્વામી છે કે નમસ્કાર કરનાર જીવ સ્વામી છે ?

પર્યાયનયના મતે પર્યાય જ સત્ય વસ્તુ છે । દ્રવ્ય તો ઉપચારથી છે । પર્યાયથી ભિન્ન દ્રવ્ય હોતું નથી, આથી (જ્ઞાન) ગુણ પર્યાય જ નમસ્કાર છે । જેમ ઘટ તેના રૂપથી ભિન્ન નથી તેમ જ્ઞાન આદિથી ભિન્ન એવો જીવ નથી, એવો પર્યાયનયનો અભિપ્રાય છે ।

૨ સર્વપંચાસ્તિકાયા તે ‘સ્કંધ’ કહેવાય છે । જીવ તે સ્કંધનો એક દેશ-ભાગ હોવાથી નમસ્કાર પણ તેનો એક દેશ છે, કેમકે, નમસ્કારવાનું અને નમસ્કાર એ વંનેનો અહીં અમેદ ઉપચાર છે, તેથી તે તેનો એકદેશ છે । એ કારણે નમસ્કારવાનું જીવ ‘નોસ્કંધ’રૂપ કહેવાય છે ।

એકેન્દ્રિય આદિ જીવના ચૌદ ભેદરૂપ ભૂતગ્રામ તે ‘ગ્રામ’ કહેવાય છે । તે ગ્રામનો દેવ, મનુષ્ય આદિરૂપ નમસ્કાર-વાનું જીવ એકદેશ હોવાથી નમસ્કાર ‘નોગ્રામ’ કહેવાય છે । વ્હી શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત—એ ત્રણે નયોના અભિપ્રાયે જીવ જ્યારે નમસ્કારના પરિણામવાળો થાય ત્યારે જ નમસ્કાર કહેવાય છે, અને વાકીના નૈગમ આદિ અશુદ્ધ નયોની અપેક્ષાએ નમસ્કારમા ઉપયોગ રહિત હોય તો પણ જો લઘ્વિસહિત હોય અથવા નમસ્કારને યોગ્ય હોય તેવો જીવ નમસ્કાર કહેવાય છે ।

પ્ર૦—નમસ્કાર ભૂતગ્રામનો એકદેશ હોવા છતાં તે એક છે કે અનેક ?

ઉ૦—આ હકીકત નયોના અભિપ્રાયથી જાણી શકાય એમ છે । સંગ્રહનય નમસ્કાર જાતિસામાન્યથી સદા એક જ નમસ્કાર હોય છે એમ જણાવે છે અને વ્યવહારનય એક નમસ્કારવાનું જીવને એક નમસ્કાર માને છે, તેમજ વહુ જીવોને વહુ નમસ્કાર માને છે । વ્હી, ઋજુસૂત્ર વગેરે નયો વર્તમાન સમયવર્તી સ્વકીય વસ્તુને જ વસ્તુ માને છે તેથી તેમના મતે ઉપયોગવાનું વહુ જીવો નમસ્કાર છે ।

૪ ભાવ નમસ્કાર—ઉપયોગગત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અરિહત વગેરેને નમસ્કાર કરે તે ભાવ નમસ્કાર ।

નમસ્કાર અને નમસ્કારવાનના અભેદ ઉપચારથી નિહ્ય તેમજ દ્રવ્યને માટે જે કોઈ વિદ્યા, મત્રદેવતા વગેરેને નમસ્કાર કરે તે ‘દ્રવ્ય નમસ્કાર’ કહેવાય છે, જ્યારે ઉપયોગગત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અરિહત વગેરેને નમસ્કાર કરે તે ‘ભાવ નમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

દ્રવ્ય નમસ્કાર ત્રે પ્રકારનો છે—૧ આગમી અને ૨ નોઆગમી । જે ઉપયોગ રહિતપણે ૬ ‘નમ’ નમસ્કાર મળે તે આગમી દ્રવ્ય નમસ્કાર કહેવાય ।

નોઆગમી દ્રવ્ય નમસ્કાર ત્રણ પ્રકારે છે—૧ જ્ઞશરીર (જ્ઞાયક), ૨ ભવ્ય શરીર અને ૩ તદ્વ્યતિરિક્ત । જેણે નમસ્કાર જાણેલ છે એવા આત્માનુ શરીર તે ‘જ્ઞશરીર દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે । જે શરીરથી આત્મા ભવિષ્યમા નમસ્કાર જાણશે તે શરીર ‘ભવ્યશરીર દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે અને મિથ્યાત્વથી રંગાયેલ નિહ્ય વગેરે ભાવથી જે નમસ્કાર કરે છે તે અને સમ્યગ્દષ્ટિ ૧૦ જીવ ઉપયોગ રહિતપણે જે નમસ્કાર કરે તે ‘તદ્વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

મિથ્યાદષ્ટિનુ જ્ઞાન સદ્, અસદ્ના વિશેષોથી રહિત હોય છે, તે મગ્ધેતુક હોય છે, સ્વેચ્છાપ્રાપ્ત ફેરેલુ હોય છે અને તેમા જ્ઞાનના ફલનો અભાવ હોય છે તેથી તે અજ્ઞાનરૂપ છે । ણ્ટલે ભાવ-પૂર્વક નમસ્કાર કરનારા નિહ્યો જે નમસ્કાર કરે તે, તેમજ દ્રવ્યને માટે દેવતા વગેરેને નમસ્કાર ફરાય તે, અગર મય વગેરેના કારણથી, જેમ મિત્તારી રાનાને નમસ્કાર કરે તેમ, અસયતિને નમસ્કાર ૧૬ ફરાય તે ‘દ્રવ્ય નમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

ભાવ નમસ્કાર પણ ત્રે પ્રકારનો છે—૧ આગમી અને ૨ નોઆગમી । નમસ્કારના અર્થને જાણનાર અને તેમા ઉપયોગવાન્ જે હોય તે ‘આગમી ભાવનમસ્કાર’ કહેવાય છે, અને નમસ્કાર ફરવામા મન વડે ઉપયોગગત ‘અરિહતને નમસ્કાર ધાઓ’ ણમ વચનવડે ઘોલે તેમજ દાથ—પગ મલોચવા વડે નમસ્કાર ફરે ત્યારે તે નમસ્કાર ‘નોઆગમી ભાવનમસ્કાર’ કહેવાય છે । ૨૦

૩ પદ દ્વાર ।

જેની દ્વારા અર્પનો ઘોષ થાય તે ‘પદ’ કહેવાય છે । તેના પાંચ પ્રકારો છે—૧ નામિક, ૨ નૈપાતિક, ૩ ઔપસર્ગિક, ૪ આત્યાતિક અને ૫ મિથ ।

૧ સક્ષાસાય પ્રત્યયોથી સિદ્ધ થતા શબ્દો તે ‘નામિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—અશ્વ, ઘટ વગેરે ।

૨ અવ્યયવાચી શબ્દ ‘નૈપાતિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—સરુ, નનુ વગેરે ।

૩ ઉપમાસાય શબ્દ ‘ઔપસર્ગિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—પરિ, પરા વગેરે ।

૪ મિયાપાચક ધાતુઓથી નિવ્વન્ન થતા શબ્દો ‘આત્યાતિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—ધાપતિ, પચતિ વગેરે ।

૫ શ્વદત—ટામલય અને તદ્વિત પ્રત્યયોથી નિવ્વન્ન થાનો ‘મિથપદ’ કહેવાય છે, જેમ—મયવ, નાયવ, પાયવ વગેરે ।

નાનાઽઽવરણિજ્ઞસ્ય ય દંસણમોહસ્ય તહ સ્વઓવસમો ।

જીવમજીવે અદ્દસુ મંગેસુ ડ હોઙ્ સવ્વત્થ ॥ ૭ ॥ ૮૯૩ ॥

શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત—એ ત્રણ નયોના મતે જ્ઞાન જ નમસ્કાર છે, ઉપયોગવાન્ કર્તા જ સ્વામી છે, કારણ કે, નમસ્કાર જ્ઞાન સ્વરૂપ જ છે, પણ શબ્દ તથા ક્રિયા નમસ્કાર નથી । કેમકે 5 ઉપયોગથી જ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે । ઉપયોગ ન હોય તો શબ્દ તથા ક્રિયા ફલ આપતાં નથી । તેથી તેવા પ્રકારના ઉપયોગવાળા પૂજકનો નમસ્કાર છે એમ માને છે । ૫-૬, (૮૯૧-૮૯૨) ॥

(૩. સાધન-કારણ—‘નમસ્કાર શા વડે થાય છે ? ’)

શ૦—જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનમોહનીયના ક્ષયોપશમથી નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય છે અને જીવ તથા અજીવ વગેરે આઠે ભાંગા—પ્રકારોમાં નમસ્કાર હોય છે । (૭)

10 વિ૦—નમસ્કાર મંત્રની ઉપલબ્ધિ કયી રીતે થાય છે તેની પ્રરૂપણામાં જ્યાં સુધી અંતરંગમાં કર્મોને ક્ષયોપશમ^૧ ન થાય ત્યાં સુધી આ નમસ્કારમંત્ર ઉપર શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થતી નથી, તેથી જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનમોહનીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી નમસ્કારની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ।

નમસ્કારનો ઉપઘાત કરનારાં મતિ-શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને દર્શન-મોહનીય કર્મનાં સ્પર્ધકો વે પ્રકારનાં છે । ૧ સર્વઘાતી અને ૨ દેશઘાતી । તેમાં સર્વઘાતી સ્પર્ધકો સર્વ નાશ પામ્યા પછી 15 દેશઘાતી સ્પર્ધકોના અનંતમા ભાગોથી સમયે સમયે મુકાતા જીવને પ્રથમ નકાર અક્ષર પ્રાપ્ત થાય અને તે પછી ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ થતાં અનુક્રમે વીજા પણ એકેક અક્ષર પ્રાપ્ત થાય છે અને એ રીતે સમસ્ત નમસ્કારમંત્ર પ્રાપ્ત થાય છે ।

નમસ્કાર સ્વયં શ્રુતરૂપ છે અને તે શ્રુત મતિપૂર્વક હોય છે । એ બંને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને હોય છે । તેથી નમસ્કારનો લાભ થતાં એકીસાથે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે, આ 20 કારણે જ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમ અહીં ગ્રહણ કર્યો છે ।

વાસ્તવમાં આનું તાત્પર્ય એ છે કે, જીવને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મોમાંથી મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમની સાથે જ મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થતાં નમસ્કારમંત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે । નમસ્કારમંત્ર શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે અને શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે, આથી મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમની સાથે મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવો આવશ્યક છે । કેમકે મિથ્યાત્વકર્મના અભાવમાં 25 જ આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે । અનંતાનુવંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભની સાથે મિથ્યાત્વનો ક્ષય, ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ થાય એ નમસ્કારમંત્રની ઉપલબ્ધિને માટે આવશ્યક છે । આ મંત્રની પ્રાપ્તિમાં અંતરાયકર્મનો ક્ષયોપશમ પણ એક કારણ છે, જેથી આંતરિક યોગ્યતા પ્રગટ થતાં જ આ નમસ્કાર મહામંત્રની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ।

૧. ઉદિત કર્મોનો ક્ષય અને વાકીના અનુદિત કર્મોનો ઉપશમ તેને ‘ક્ષયોપશમ’ કહે છે । ક્ષય સહિત ઉપશમ તે ‘ક્ષયોપશમ’ કહેવાય ।

૩૦—આ પ્રશ્નનો જવાબ પણ નયત્રી વિચારવો જોઈએ । તેમા પ્રથમ નૈગમનય તથા વ્યવહારનયના અભિપ્રાય પ્રમાણે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય પૂજ્ય આત્મા જ નમસ્કારનો સ્વામી છે, પણ નમસ્કાર કરનાર જીવ તેનો સ્વામી નથી, કારણ કે, નમસ્કાર પૂજ્યને અપાય છે । લોકવ્યવહારમા પણ જેમ—‘ભિક્ષા કોની ?’ તો તે ‘ભિક્ષુકની, ચતિની’ એમ કહેવાય છે પણ આપનારની કહેવાતી નથી તેવી રીતે અહીં પણ સમજવું ।

5

અથવા ઘડાના પોતાના રૂપ આદિ ધર્મો ઘડાની અદર ઘડાની પ્રતીતિ કરાવનાર હોવાથી ઘડાના પર્યાયો છે તેમ નમસ્કાર પણ પૂજ્યની અદર ‘આ પૂજ્ય છે’ ણ્વી પ્રતીતિ કરાવનાર હોવાથી તે પૂજ્યનો પર્યાય છે । અથવા ઘટ સઘથી જ્ઞાન અને તેનું કથન ઘડાના હેતુ હોવાથી ઘડાના પર્યાયો છે તેવી જ રીતે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય અરિહત આદિને જોવાથી ભવ્ય જીવને વિશિષ્ટ ઉદ્ધાસથી નમસ્કાર કરવાનો અભિપ્રાય ઉત્પન્ન થાય છે તેથી તે પૂજ્ય આત્મા નમસ્કારનો હેતુ હોવાથી નમસ્કાર 10 એ પૂજ્યનો પર્યાય છે ।

ઘડી, નમસ્કાર કરનાર તે પૂજ્ય નમસ્કાર્ય જીવાત્માનું દાસત્વ પામે છે તેથી નમસ્કાર ઉપર નમસ્કાર કરનારનો અધિકાર નથી ।

અહીં એક વિશેષ વાત એ સમજવાની છે કે, પૂજ્ય વસ્તુ જીવ અને અજીવરૂપે બે પ્રકારની હોય છે । જીવરૂપ તે અરિહત ઘરેરે હોય છે અને અજીવરૂપ તેમની પ્રતિમાઓ ઘરેરે હોય છે । આ 15 જીવ, અજીવ પદના એકવચન અને બહુવચન વડે આઠ પ્રકારો નીચે મુજબ થાય છે —

૧ જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરવા તે જીવનો નમસ્કાર ।

૨ જિનેશ્વરની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરવો તે અજીવનો નમસ્કાર ।

૩ મુનિઓને નમસ્કાર કરવો તે જીવોનો નમસ્કાર ।

૪ પ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરવા તે અજીવોનો નમસ્કાર ।

20

૫ મુનિને તથા પ્રતિમાને નમસ્કાર કરવો તે જીવનો અને અજીવનો નમસ્કાર ।

૬ મુનિને તથા પ્રતિમાઓને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવનો અને અજીવોનો નમસ્કાર ।

૭ ઘણા મુનિઓને તથા એક પ્રતિમાને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવોનો તથા અજીવોનો નમસ્કાર ।

૮ ઘણા મુનિઓ તથા ઘણી પ્રતિમાઓને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવો તથા અજીવોનો નમસ્કાર । 25

સંમહનયના મતે ‘નમઃ’ એ સામાન્ય માત્ર છે અને તેનો સ્વામીમાત્ર યસ્તુનો જીવ તે જ ‘નમઃ’ છે । એટલે જ ધનેનો અભેદ અર્થ લઈએ તો ધનેનું અધિકરણ એક જ છે પણ કોઈ શુદ્ધતર સમહનય પૂજ્ય જીવ અને પૂજક જીવ એ ધનેના સઘથી ‘જીવનો જ નમસ્કાર’ એવા એક જ ભાગાને સ્વીકારે છે । ઋજુપૂરના મતે તે નમસ્કાર એ જ્ઞાન, ક્રિયા અને શબ્દરૂપ હોવાથી અને તે જ્ઞાન-ક્રિયા-શબ્દ કર્તાથી અભિન્ન હોવાથી નમસ્કારનો કર્તા એ જ સ્વામી છે, એમ માને છે ।

30

સંતપ્યપરૂવર્ણયા દ્વ્યપમાણં^૨ ચ સ્થિતૈ^૩ ફુસર્ણો ય ।

કાલો^૪ અ અંતરં^૫ ભાગં^૬ ભાવં અપ્પાવહું^૭ ચેવ ॥ ૯ ॥ ૮૯૫ ॥

(૫. સ્થિતિ-કાલમર્યાદા-‘નમસ્કાર કેટલો કાલ સુધી હોય છે?’)

વિ०—નમસ્કારની સ્થિતિ ઉપયોગની અપેક્ષા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુહૂર્તની છે, અને 5 ક્ષયોપશમરૂપ લઘ્વિની અપેક્ષા જઘન્ય સ્થિતિ અતર્મુહૂર્તની છે, જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છાસઠ સાગરોપમથી કિંચિત્ અધિક હોય છે । (સમ્યક્ત્વની પળ આ જ કાલમર્યાદા છે ।)

એક જીવને આશ્રયીને આ સ્થિતિ જણાવી છે । વિવિધ જીવોની અપેક્ષા પળ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એ જ સ્થિતિ જાણવી । લઘ્વિથી તો સમગ્ર કાલ સમજવો ।

(૬. વિધાન-પ્રકાર-‘નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે?’)

10 નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે એ પ્રરૂપણામાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ આ પાંચ પદોની પૂર્વમાં ‘નમઃ’ પદ જોવાય છે, તેથી અરિહંત વગેરે પાંચ પ્રકારના અર્થ સાથે સંવધિત હોવાથી અરિહંત આદિથી પાંચ પ્રકારે નમસ્કાર થાય છે, તેથી નમસ્કાર પાંચ પ્રકારે છે ।

પૂર્વે (પદદ્વારમા) નૈપાતિક પદનો પદાર્થ માત્ર નમસ્કાર કહ્યો છે અને અહીં નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે તે દ્વારમાં અરિહંત આદિ પાંચ પ્રકારના પદોના પદાર્થ સાથે સંવધિત હોવાથી નમસ્કાર પાંચ 15 પ્રકારનો છે એમ કહ્યું છે । ૮, (૮૯૪)

નવ પ્રકારની પ્રરૂપણા ।

શ૦—૧ સત્પદ પ્રરૂપણા, ૨ દ્વ્યપ્રમાણ, ૩ ક્ષેત્ર, ૪ સ્પર્શના, ૫ કાલ, ૬ અંતર, ૭ ભાગ, ૮ ભાવ અને ૯ અલ્પબહુત્વ—આ નવ દ્વારોથી નમસ્કારની નવ પ્રકારે પ્રરૂપણા કરવી ।

(નમસ્કારરૂપ) સત્પદને પામેલા અને પામતા જીવોની અપેક્ષા માર્ગણાઓ—૧ ગતિ, ૨ ઇન્દ્રિય, 20 ૩ કાય, ૪ યોગ, ૫ વેદ, ૬ કષાય, ૭ લેશ્યા, ૮ સમ્યક્ત્વ, ૯ જ્ઞાન, ૧૦ દર્શન, ૧૧ સંયમ, ૧૨ ઉપયોગ, ૧૩ આહારક, ૧૪ ભાપક, ૧૫ પરિત્ત, ૧૬ પર્યાપ્ત, ૧૭ સૂક્ષ્મ, ૧૮ સક્ષી, ૧૯ મઘ્ય અને ૨૦ ચરમદ્વારમાં વિચારણા કરવી ।

૧. (નમસ્કાર) પૂર્વપ્રતિપન્ન જીવો (જઘન્યથી) સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રપલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના પ્રદેશરાશીપ્રમાણ હોય છે । (ઉત્કૃષ્ટથી તેથી વિશેષ અધિક હોય ।) ૨ (નમસ્કારવાળા જીવો) ક્ષેત્ર- 25 લોકના ચૌદ ભાગમાંથી સાત ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં હોય છે । ૩ (નમસ્કારવાળા જીવોની) સ્પર્શના પળ એ જ પ્રમાણે સમજવી । ૪ એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનો કાલ ૮૯૪ મી ગાથામા કહ્યા પ્રમાણે છે । નાનાવિધ જીવોની અપેક્ષા સર્વકાલ છે । ૫ એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનું અંતર જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત કાલનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તમાં કંઈક ન્યૂન અનન્ત કાલ સુધીનું છે । નાના જીવોની અપેક્ષા

ઉપાંગ પડુચતોમુહુત્ત લઢીઈ હોઈ ઉ જહનો ।

ઉકોસદ્દિઠ ડાપડિ સાગરાડરિહાઈ પચનિહો ॥ ૮ ॥ ૮૯૪ ॥

(૪. અધિકરણ-આધાર-‘નમસ્કાર શેમા હોય છે?’)

નમસ્કારમત્રનો આધાર શો છે ? આધાર ચાર પ્રકારનો છે । ૧ વ્યાપક, ૨ ઔપશ્લેષિક, ૩ સામીપ્યક અને ૪ વૈપયિક ।

5

૧ ‘તલમા તેલ છે’ તે વ્યાપક આધાર કહેવાય । ૨ ‘સાદહી ઉપર વેઠેલો છે’ તે ઔપશ્લેષિક આધાર કહેવાય । ૩ ‘ગગામા ગોવાલિયાઓનો વાડો છે’ (અર્થાત્ ગગાના કિનારા ઉપર ગોવાલિયાઓનો વાડો છે) તે સામીપ્યક આધાર કહેવાય । ૪ ‘રૂપમા આલ છે’ તે વૈપયિક આધાર કહેવાય ।

આ ચાર પ્રકારોમા પ્રથમ પ્રકાર ‘વ્યાપક આધાર’ એ અમ્યતર છે, જ્યારે બીજા ત્રણ પ્રકારો વાલ છે । નેગમ અને વ્યવહાર નય એ વાલ પ્રકારોને અવલભે છે ।

10

નમસ્કાર એ જીવનો ગુણ હોવાથી જીવ છે । તે (નમસ્કાર) નમસ્કાર કરનાર જીવ ત્યારે હાથી ત્યારે પર સ્થિત હોય ત્યારે જીવમા, અને સાદહી ત્યારે પર વેઠેલો હોય ત્યારે અજીવમા, અને વને પર (જીવ અને અજીવ પર) સ્થિત હોય ત્યારે જીવમા અને અજીવમા છે એમ સમજવું । આ પ્રકારે એકત્વચન અને બહુવચનના પ્રયોગથી એના આઠ પ્રકારો અગાઉ જણાવ્યા મુજબ થાય છે—

આ નમસ્કાર ૧ જીવમા, ૨ અજીવમા, ૩ જીવોમા, ૪ અજીવોમા, ૫ જીવ-અજીવમા, ૬ જીવ 15 અજીવોમા, ૭ જીવો-અજીવમા અને ૮ જીવો-અજીવોમા કયંચિત્ મેદામેદાત્મકતા હોવાના કારણે ઉપર્યુક્ત આઠ ભાગોમાથી નોંધે પણ સમયે નોંધે પણ એક ભગનો આધાર વને છે ।

પ્ર૦—નગમ અને વ્યવહાર નયનો અપેક્ષાએ પૂજ્યનો નમસ્કાર હોય છે તેથી તે જ આધાર કેમ ન વને ? શા સ્થાનર અલગ આધાર માન્યો પડે છે ?

૩૦—તે નમસ્કાર પૂજ્યનો હોવાથી પૂજ્યમા જ રહે એનો નિયમ નથી, કેમ કે જે વસ્તુ જેની 20 હોય તે જ તેનો આધાર હોય એવો નિયમ નથી, ત્રીજો પણ એ જણાય છે । જેમ—‘દેવદત્તનુ ધ્યાન્ય’ । અહીં ધ્યાન્ય દેવદત્તમા હોતુ નથી પણ આધારભૂત ક્ષેત્રમા હોય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું ।

બીજા નયોથી પણ આ આધાર વિશે વિશેષ મમજૂતી મળે છે । જેમ સપ્રહનય અમેદને પરમાર્થ માનતો હોવાથી શુદ્ધ મપ્રહનય વસ્તુમાત્રમા તેને પ્રહન કરે છે, તો અશુદ્ધ સપ્રહનય જીવનો ધર્મ હોવાથી જીવમા રહે છે એમ કહે છે । ઋજુર્વેત્ર તો નમસ્કાર જીવનો ગુણ હોવાથી એ જીવમા રહે છે, એમ કહે છે । 25 શાંચ્દાદિ નયો તો ઉપર્યુક્ત જ્ઞાનરૂપ જીવમા જ છે, પણ બીજે નહિ એમ માન છે । ૭, (૮૯૩)

શ૦—ઉપયોગનો અપેક્ષાએ નમસ્કારની સ્થિતિ (જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટથી) અનર્મુહર્નની છે અને સ્થિતિનો અપેક્ષાએ જઘન્ય સ્થિતિ અનર્મુહર્નની અને ઉત્કૃષ્ટથી દાસઠ સાગરોપમથી અધિક છે । નમસ્કાર અરિહત આદિના સમઘથી પાંચ પ્રકારનો છે । (૮)

૪. સ્પર્શના—નિવાસ સ્થાનરૂપ આકાશના ચારે વાજુના પ્રદેશોને અડકવું એ જ સ્પર્શના છે । ક્ષેત્ર અને સ્પર્શનામાં તફાવત એટલો કે, ક્ષેત્રમાં ફક્ત આધારભૂત આકાશ જ લેવાય છે અને સ્પર્શનામાં આધારક્ષેત્રની ચારે વાજુનો આકાશપ્રદેશ, જેને અડકીને આધેય રહેલું હોય તે લેવાય છે । એટલે નમસ્કાર-વાન્ જીવની સ્પર્શના પણ ક્ષેત્રદ્વાર પેટે સમજવી ।

૫. કાઠ—નમસ્કારનો કાઠ બે પ્રકારે છે । ૧ ઉપયોગથી અને ૨ લઘ્વિથી । ઉપયોગની અપેક્ષા નમસ્કારનો કાઠ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્તનો છે । લઘ્વિની અપેક્ષા જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છાસઠ સાગરોપમથી કંઈક અધિક હોય છે, નાના જીવોની અપેક્ષા સર્વકાઠ છે ।

૬. અંતર—વિરહકાઠ । એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનું અંતર જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને 10 ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તમાં કંઈક ન્યૂન એવા અનતકાઠ સુધીનું છે । નાના જીવોની અપેક્ષા તો અંતર જ નથી । નાના જીવોની અપેક્ષા તો વિરહકાઠ વિલકુલ હોતો નથી । કેમકે, વિવિધ જીવોમાં કોઈને અને કોઈને તો નમસ્કાર હોય છે જ ।

૭. ભાગ—જીવરાશિના કેટલામે ભાગે નમસ્કાર હોય તે ભાગદ્વાર । તેની વિચારણામાં તો નમ-સ્કાર પામેલા જીવો સર્વ જીવોના અનંતમા ભાગે હોય છે અને વાકીના એટલે નમસ્કાર નહિ પામેલા જીવો 15 તેથી (પામેલાથી) અનતગુણા હોય છે ।

૮. ભાવ—ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક એ ત્રણ ભાવો પૈકી નમસ્કાર ક્ષયોપશમ ભાવમાં હોય છે । (કેટલાકનું કહેવું છે કે આ વાહુલ્યથી સમજવું, કારણ કે ક્ષાયિક અને ઔપશમિક ભાવમાં પણ હોય છે । ક્ષાયિકભાવમાં શ્રેણિક વગેરેને હતો અને ઉપશમભાવમાં ઉપશમશ્રેણિમાં રહેલા જીવોને હોય છે ।)

૯. અરૂપવહુત્વ—ઓછાવત્તાપણું, નમસ્કાર પામેલા અને પામતાઓનું ઓછાવત્તાપણું આ દ્વારથી 20 જણાય છે । નમસ્કાર પામતા હોય એવા જીવ સર્વથી થોડા હોય અને તે કરતાં નમસ્કાર પામેલા હોય એ જીવ ઓછામાં ઓછા તેનાથી અસંખ્યાત ગુણા હોય છે, તથા નમસ્કાર પામેલા હોય એવા જીવો જઘન્યપદ કરતાં ઉત્કૃષ્ટપદમાં વિશેષ અધિક હોય છે । નમસ્કારને પામેલા ઉપશમભાવવાળા સૌથી અરૂપ હોય છે, ક્ષયો-પશમભાવવાળા તેથી વિશેષ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવવાળા (સિદ્ધોની અપેક્ષા) સર્વથી અધિક હોય છે । સસારીની અપેક્ષા ક્ષાયિક ભાવવાળા કરતાં ક્ષયોપશમભાવવાળા અધિક હોય છે । ૯-૧૫, 25 (૮૯૫-૯૦૧)

સતપય પઢિવન્ને પઢિવજ્જતે અ મગ્ગણ ગઇસુ^૧ ।
 હિદિર્ઝે કાઈ વેઈ જોઈ અ કસાર્ય લેસાસું ॥ ૧૦ ॥ ૮૯૬ ॥
 સમ્મર્ત્ત-નાર્ણ-દંસર્ણ સજયઈ-ઉપોર્ગો અ આહારે^{૨૩} ।
 માસર્ગો પરિર્ત્ત પર્જર્ત્ત સુહુમે^{૨૪} સર્જી અ મર્ત્ત ચરમે^{૨૫} ॥ ૧૧ ॥ ૮૯૭ ॥
 પલિઆસલ્લિજ્જમ્મે પઢિવન્નો હુજ્જ સિત્તિ લોગસ્સ ।
 સત્તસુ ચડડસમાગેસુ હુજ્જ ફુસણા નિ એમેવ ॥ ૧૨ ॥ ૮૯૮ ॥
 એગ પડુચ્ચ હિદ્ધા તહેવ નાણાજિઆણ સલ્લહ્ધા ।
 અત્તર પડુચ્ચ એગ જહન્નમતોમ્મુહુત્ત તુ ॥ ૧૩ ॥ ૮૯૯ ॥
 ઉક્કોસેણ ચેય અદ્ધાપરિઅટ્ઠો ઉ દેસણો ।
 ણાણાજીવે ણત્થિ ઉ માપ ય મ્મે સ્સઓન્નસમે ॥ ૧૪ ॥ ૯૦૦ ॥
 જીનાણડ્ઢણતમાગો પઢિવણ્ણો સેમગા અણત્તગુણા ।
 વત્થુ તડરિહતાઢ પચ મ્મે તેસિમો હેઠ્ઠ ॥ ૧૫ ॥ ૯૦૧ ॥

5

10

તો અતર જ નથી । ૬ માનના ક્ષયોપશમમાનના ઘણુ કરીને નમસ્કાર હોય છે । ૭ સર્વ જીવોના અનતમા ભાગે નમસ્કાર પામેલા જીવો હોય છે, અન બાકીના નહિ પામેલા તેથી અનતગુણા હોય છે । (૮ અલ્પબહુલ્યદ્વાર * મતિજ્ઞાનની પેઠે સમજવું ।) ૯ નમસ્કારને યોગ્ય અરિહત આદિ પાંચ વસ્તુ દ્રવ્ય ૧૫ છે, તેમની તે યોગ્યતામા જે હેતુ છે, તે આગળ કહેવાશે । (૯-૧૫)

વિ० ૧ સન્—સત્તા નમસ્કારરૂપ સત્પદને પૂર્વે પામેલા અને પામના જીવોની અપેક્ષા ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, વેદ, કપાય, લેશ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ટર્ગન, સયમ, ઉપયોગ, આહારક, માપક, પરિત્ત, પર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ, સજી, મગ્ગ અને ચરમમાનની આ દ્વારા વિચારણા કરવી ।

સત્તાદ્વારનો વિચાર કરતા નમસ્કારને પહેલા પામેલા જીવો ચારે ગતિમા નિયમથી હોય છે જ, ૨૦ પળ નમસ્કાર પામનાની મજના હોય છે । અર્થાત્ નમસ્કાર પામતા જીવદ્રવ્યો કદાચિત્ હોય અને કદાચિત્ ન હોય । જો હોય તો જઘન્યથી એક, બે અથવા ત્રણ હોય અને ઉલ્કુટથી સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમના અસલ્લેય ભાગના પ્રદેશરાશિપ્રમાણ હોય છે ।

૨ દ્રવ્ય પ્રમાણ—સત્તા, નમસ્કાર પૂર્વપ્રતિપન્ન જીવદ્રવ્યો જઘન્યથી સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમના અસલ્લેય ભાગના પ્રદેશરાશિપ્રમાણ હોય અને ઉલ્કુટથી તે કરતા ત્રિશેષાધિક હોય ।

25

૩ ક્ષેત્ર—લોકાકાશ । નમસ્કારાન્ન જીવ ઉચે અનુત્તર ત્રિમાનમા જતા લોકના સાત ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમા હોય અને નીચે છઠી પૃથ્વીમા જતા પાંચ ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમા હોય છે ।

નિજામગરયણાણં અમૂઢનાણમહકૃણધારાણં ।
 વંદામિ વિણયપણઓ તિવિહેણ તિદંડવિરયાણં ॥ ૨૮ ॥ ૯૧૪ ॥
 પાલંતિ જહા ગાવો ગોવા અહિ-સાવયાહ્નુગેહિં ।
 પઝરતણપાણિઆણિ અ વણાણિ પાવંતિ તહ ચેવ ॥ ૨૯ ॥ ૯૧૫ ॥
 5 જીવનિકાયા ગાવો જં તે પાલંતિ તે મહાગોવા ।
 મરણાહ્મયા ડ જિણા નિવ્વાણવણં ચ પાવંતિ ॥ ૩૦ ॥ ૯૧૬ ॥
 તો ડવગારિત્તણઓ નમોઽરિહા ભવિઅજીવલોગસસ ।
 સવ્વસ્સેહ જિણિંદા લોગુત્તમભાવઓ તહ ય ॥ ૩૧ ॥ ૯૧૭ ॥

શ૦—યથાર્થ જ્ઞાન અને મતિ એ જ જેમના કર્ણધાર સ્વરૂપ છે અને જેઓ ત્રિદંડ (મન,
 10 વચન અને કાયાના દંડ) થી રહિત છે એવા નિર્યામકરત્ન સ્વરૂપ અરિહંતોને ત્રણ પ્રકારે (મન,
 વચન અને કાયાથી) વિનયથી નમીને વંદન કરું છું । ૨૮, (૯૧૪)

(ત્રીજું દ્વાર કહે છે—)

શ૦—જેમ ગોવાલિયો ગાયોનું સર્પ, જંગલી પશુઓ વગેરેના કષ્ટોથી રક્ષણ કરે છે અને
 ઘાસ તેમજ પાણીથી ભરેલાં જંગલમાં ભૂંડે જાય છે તેમ જીવસમૂહરૂપ ગાયોનું મરણ વગેરે મરણોથી
 15 જિનેશ્વરો રક્ષણ કરે છે અને તેમને નિર્વાણસ્વરૂપ વનમાં ભૂંડે જાય છે । એ રીતે જિનેશ્વરો સર્વ
 ભવ્ય જીવલોકનો ઉપકાર કરતા હોવાથી લોકોત્તમ પુરુષની ભાવનાથી નમસ્કારને યોગ્ય છે ।
 ૨૯-૩૧, (૯૧૫-૯૧૭)

(વીજા પ્રકારે અરિહંતના નમસ્કારની યોગ્યતાના કારણરૂપ ગુણો કહે છે—)

શ૦—રાગ, દ્વેષ, કષાય, પાંચ ઇન્દ્રિયો, પરીપહ અને ઉપસર્ગોને નમાવે તે નમસ્કારને
 20 યોગ્ય છે । (૩૨)

વિ૦—સ્ત્રીકારેલા ધર્મમાર્ગમાં ટકી રહેવા અને કર્મવંધનોને ચંચેરી નાખવા માટે જે જે
 સ્થિતિ સમભાવપૂર્વક સહન કરવી ઘટે છે તે ‘પરીપહ’ કહેવાય છે ।

જો કે પરીપહો ઓછાવત્તા ગણાવી શકાય છતાં ત્યાગને વિકસાવવા માટે જે સ્વાસ્થ્ય આવ-
 શ્યક છે તે વાવીશ પરીપહો શાસ્ત્રમાં ગણાવેલા છે^૧ । એવા પરીપહોને જે નમાવે તે અરિહંત છે ।

૧. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કપાય કહેવાય છે । ૨. (૧) શ્રોત્ર (કાન), (૨) ચક્ષુ (૩) ગ્રાણ
 (નાસિકા), (૪) રસના (જીભ), (૫) સ્પર્શ (ત્વક્) આ પાંચ ઇન્દ્રિયો કહેવાય છે ।

૩. વાવીશ પરીપહોને નીચે પ્રકાણે સહન કરીને જીતી લેવાના હોય છે—(૧-૨) ગમેતેવી ક્ષુધા અને તૃપ્તાની
 વેદના છતાં સ્ત્રીકારેલી મર્યાદા વિરુદ્ધ આહાર-પાણી ન લેતા સમભાવપૂર્વક એવી વેદનાઓ અનુક્રમે ‘ક્ષુધાપરીપહ અને’
 ‘પિપાસાપરીપહ’માં સહન કરવાની હોય છે । (૩-૪) ગમે તેવી ટાઢ અને ગરમીની મુશ્કેલી છતાં તેને દૂર કરવા
 અકલ્પ્ય—ન ચપે તેવી કોઈ પણ વસ્તુનું સેવન કર્યા વિના જ એ વેદનાઓ અનુક્રમે ‘શીતપરીપહ’ અને ‘ઋણપરીપહ’માં સહન
 કરવાની હોય છે । (૫) ઢાસ, મચ્છર, વગેરે જંતુઓના આવી પડેલ ઉપદ્રવમાં સ્થિત ન થતા તેને સમભાવપૂર્વક સહી
 લેવાથી ‘દંશમશકપરીપહ’ જિતાય છે । (૬) નમ્રપણને એટલે સર્વથા વચ્ચ ન મળે અગર જીર્ણપ્રાયઃ મળે તો પણ સમભાવ-

આરોપણા ય ભયણા પુચ્છા તહ દાયણા ય નિરૂપણા ।

નમુક્કારઙ્ગનમુક્કારે નોઆઙ્ગુણ વ નમહા વા ॥ ૧૬ ॥ ૯૦૨ ॥

નવ પ્રકારની પરૂપણા ।

શ૦—૧ આરોપણા, ૨ ભજના ૩ પૃચ્છા, ૪ દાયના (દર્શના કે દાપના) અને ૫ નિર્યાપણા, ૬ નમસ્કાર, ૭ અનમસ્કાર, ૮ નોનમસ્કાર અને ૯ નોઅનમસ્કાર એમ નવ પ્રકારે પળ પ્રરૂપણા છે । (૧૬) 5

વિ૦—૧ 'જીવ જ નમસ્કાર છે કે નમસ્કાર જ જીવ છે ?' એ પ્રમાણે પરસ્પર અવગારણથી જે અધ્યારોપ કર્યો અથવા પર્યયુત્થાન કર્યો તે 'આરોપણા' કહેવાય છે ।

૨ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ નમસ્કાર હોય અને મિથ્યાદષ્ટિ ન હોય તેથી જીવ નમસ્કાર હોય અથવા ન પળ હોય, પરંતુ નમસ્કાર તો અવશ્ય જીવ છે । આ રીતે એક પદના વ્યભિચારને 'ભજના' કહે છે ।

૩ જો સર્વ જીવ નમસ્કાર ન હોય તો શુ મોર્દક જીવ જ નમસ્કાર છે ? જો એમ હોય તો તે કેવળ 10 પ્રકારનો જીવ નમસ્કાર છે અથવા કયો જીવ નમસ્કાર છે ? આના પ્રશ્નને 'પૃચ્છા' કહે છે ।

૪ નમસ્કારથી પરિણત જે જીવ તે નમસ્કાર અને તેથી અપરિણત હોય તે અનમસ્કાર એ પ્રમાણે અગાઉ પૂછેલા પ્રશ્નની નિર્ણયના તે 'દાયના' કહેવાય છે ।

૫ નમસ્કાર પરિણત જે જીવ તે જ નમસ્કાર અને નમસ્કાર પળ જીવ પરિણામ જ છે, અજીવ પરિણામ નથી એવી વિચારણાને 'નિર્યાપણા' કહે છે । 15

પ્ર૦—દાયના અને નિર્યાપણામાં શો તફાવત છે ?

૩૦—દાયના નમસ્કારના અર્થનું વ્યાખ્યાન કરે છે જ્યારે નિર્યાપણા એ વતાવેલા અર્થનું ગારગાર ઉચ્ચારણ કરવારૂપ નિગમન કરે છે ।

દાયનામાં જેમ નમસ્કાર પરિણત જે જીવ હોય તે જ નમસ્કાર છે, અન્ય નથી, એમ નિયમિત છે, તેવી રીતે નિર્યાપણામાં નમસ્કાર પરિણત જે જીવ હોય તે જ નમસ્કાર માનેલ છે અન્ય નહીં, એ પ્રમાણે 20 ફરીથી અવગારણ કરાવે છે, કેમકે તે બંને અમિશ્ર છે

૬ નમસ્કાર = નમસ્કાર પરિણત જીવ ।

૭ અનમસ્કાર = નમસ્કારાપરિણત જીવ ।

૮ નોનમસ્કાર = નમસ્કારનો એક દેશ અથવા અનમસ્કાર ।

૯ નોઅનમસ્કાર = અનમસ્કારનો એક દેશ અથવા નમસ્કાર । 25

આ ચારને અનુક્રમે પ્રવૃત્તિ, અકાર, નોકાર અને નોઅકાર પ્રરૂપણા કહેવાય છે ।

જેમકે નમસ્કાર પરિણત જીવ નમસ્કાર છે, એ પ્રવૃત્તિ પ્રરૂપણા છે । એથી વિપરીત 'નમસ્કાર અપરિણત જીવ નમસ્કાર નથી' એ નિપેધનાચક્ર અકાર પ્રરૂપણા છે । એ જ રીતે પ્રવૃત્તિને નોકાર અને નોઅકાર લગાડીને પળ પ્રરૂપણા થઈ શકે છે । 'નો' દેશનિપેધ અથવા સર્વનિપેધના વપરાય છે । ૧૬, (૯૦૨)

૬ વસ્તુ દ્વાર ।

30

[પંચ પરમેશ્વરીઓને નમસ્કાર]

નમસ્કારને યોગ્ય અરિહત આદિ પાંચ વસ્તુ છે (જૂઓ ગાવા ૧૫-૯૦૧), અહીં તેનો વિશેષાર્થ કહે છે—

અરિહંતનમુક્કારો સન્નિપાવપ્પણાસણો ।

મંગલાણં ચ સન્નેસિં પઢમં હવઙ્ મંગલં ॥ ૪૦ ॥ ૧૨૬ ॥

કમ્મે^૧ સિપ્પે^૨ અ વિજ્ઞા^૩ ય મંતે^૪ જોગે^૫ અ આગમે^૬ ।

અર્થ^૭ જર્ત્તા અભિપ્પા^૮ તવે^૯ કમ્મક્ષણે^{૧૦} ઇય ॥ ૪૧ ॥ ૧૨૭ ॥

૫ અવ્યર્થ એવું શસ્ત્ર ધારણ કરાય છે તે પ્રમાણે મરણ સમયે વારે અંગોને છોડીને જે કારણે અરિહંતને નમસ્કાર કરવામાં આવે છે તે કારણથી તે વાર અંગના અર્થવાળો કહેવાય છે ।

વધાંયે વારે અંગો પરિણામની વિશુદ્ધિ માત્રનાં કારણ છે, અને નમસ્કાર પણ તેનું જ કારણ છે, તેથી નમસ્કારને વાર અંગનો સાર કહ્યો છે ।

૧૦ એવા પ્રકારના (મરણ સમયના) દેશ-કાઝમાં સમગ્ર વાર પ્રકારના શ્રુતસ્કંધનું અનુર્ચિતન કરવાનું અત્યંત શક્તિશાળી ચિત્તવાળાને પણ શક્ય હતું નથી । માટે અરિહંત નમસ્કારનું જ અનુસ્મરણ-ચિંતન શુભચિત્તે કરવું જોઈએ । ૩૯, (૧૨૫)

(અરિહંત વિશે ઉપસંહાર કરતાં કહે છે—)

શ૦—અરિહંતને કરેલો નમસ્કાર વધાંયે પાપનો નાશ કરનારો છે અને વધાંયે મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગલ સ્વરૂપ છે । (૪૦)

૧૫ વિ૦—જે નીચે પાડે તે ‘પાપ’, અથવા હિતને પી જાય તેને ‘પાપ’ કહે છે । જાતિ સામાન્યની અપેક્ષાએ આઠે પ્રકારનાં કર્મ પાપ કહેવાય છે । અરિહંતને કરેલો નમસ્કાર, તે પાપોનો નાશ કરે છે ।

વધાંયે નામ આદિ મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ અર્થકારી હોવાથી પ્રથમ મંગલ કહેવાય છે અથવા પાંચે પરમેષ્ઠીઓ જે ભાવમંગલ સ્વરૂપ છે તેમાં આ અરિહંત પ્રથમ મંગલરૂપ છે । ૪૦, (૧૨૬)

(૨) સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર ।

૨૦ સિદ્ધ શબ્દ પિધુ, સાધ્ અથવા પિધૂ એ ધાતુઓથી વને છે । જેણે તે તે ગુણો પૂર્ણરૂપે પ્રાપ્ત કરી લીધા છે તેને ‘સિદ્ધ’ કહે છે । તે સિદ્ધ સામાન્યથી ચૌદ પ્રકારે છે । તેમાં ૧ નામસિદ્ધ, ૨ સ્થાપનાસિદ્ધ અને ૩ દ્રવ્યસિદ્ધ ।

૧. કોઈનું સિદ્ધ એવું નામ રાખ્યું હોય તે ‘નામસિદ્ધ’ કહેવાય ।

૨. કોઈ વસ્તુવિશેષની સિદ્ધરૂપે સ્થાપના કરીએ તે ‘સ્થાપનાસિદ્ધ’ કહેવાય । ૩. દ્રવ્ય સિદ્ધ (રંધાઈ ગયેલા ચોखानी માફક) જે ગુણવડે સંપૂર્ણ છે અને સામાન્યપણે તે દ્રવ્ય પણ છે તેથી તે ‘દ્રવ્યસિદ્ધ’ કહેવાય ।

(આ ત્રણ ભેદ પછી વાકીના અગિયાર ભેદો વિશે ગાથામાં કહે છે—)

શ૦—૪ કર્મસિદ્ધ, ૫ શિલ્પસિદ્ધ, ૬ વિદ્યાસિદ્ધ, ૭ મંત્રસિદ્ધ, ૮ યોગસિદ્ધ, ૯ આગમ-સિદ્ધ, ૧૦ અર્થસિદ્ધ, ૧૧ યાત્રાસિદ્ધ, ૧૨ અભિપ્રાયસિદ્ધ, ૧૩ તપસિદ્ધ, અને ૧૪ કર્મક્ષય-સિદ્ધ—એ પ્રકારે સિદ્ધો છે । ૪૧, (૧૨૭)

રાગદોસકમાણે ઇદિયાણિ અ પચ વિ પરીસહે ।

ઉપસર્ગો નામયતા નમોઽરિહા તેણ બુદ્ધિ ॥ ૩૨ ॥ ૧૧૮ ॥

ઇદિયવિમયકુસાણે પરીસહે વૈયણા ઉપસર્ગો ।

અણ અરિણો હતા અરિહતા તેણ ઉચ્ચતિ ॥ ૩૩ ॥ ૧૧૯ ॥

। જે વહે અથવા જેનાથી પીઠા થાય તે ‘ઉપસર્ગ’ કહેવાય છે । એ ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારે થાય છે । ૧) આ ઉપસર્ગોને જે નમાવે તે અરિહત કહેવાય છે । ૩૨, (૧૧૮)

। (અરિહતની નિરુક્તિ પ્રતાવે છે—)

શ્રુ—ઇદ્રિય, વિષયકપાય, પરીપદ, વેદના, ઉપસર્ગો—આ વધા શત્રુઓનો નાશ કરનાર જે હોય તે અરિહત કહેવાય છે । (૩૩)

વિ—આમા ડ્રિય, વિષયકપાય, પરીપદ, અને ઉપસર્ગોનું વર્ણન આગળની (૧૧૮ મી) 10 ગાથામા આવી ગયું છે પણ વેદના વિશે અહીં જણાવે છે કે, વેદના ત્રણ પ્રકારની હોય છે ।

પૂર્વેક સદ્ગુણ કરવાથી તે ‘નમપરીપદ’ જિતાય છે । (૭) સ્ત્રીકારેલ માર્ગમા અનેક મુશ્કેલીઓને લીધે કળાઓનો પ્રસંગ આવે ત્યારે કટાક્ષો ન લાવતાં ધર્મ અને સ્વસ્થતાપૂર્વક આત્મરમણતા કરવાથી ‘અરતિપરીપદ’ જિતાય છે । (૮) સાધક પુરુષ કે સ્ત્રીએ પોતાની સાધનામા વિગતીય આકર્ષણથી ન લલચાવાથી ‘ભ્રૂપરીપદ’ જિતાય છે । (૯) સ્ત્રીકારેલ ધર્મ જીવનને સુષ્ટ રાસવા અમુકપણે હુદા હુદા સ્થાનોમાં વિહાર કરવો અને કોઈ પણ એક સ્થાનમાં નિયતવાસ ન સ્વીકારવાથી ‘ચર્યાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૦) સાધનાને અનુકૂળ આગત જગ્યામાં મર્યાદિત વસ્ત્ર માટે આસન ધોધી વેસતાં આવી પડતાં મર્યાદાઓને જીતવા અને આસનથી ચ્યુત ન થવાથી ‘નિપદાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૧) કોમલ કે કઠિન કાંઈ કે નીચી જેવી સદ્ગુણ માટે મળે તેવી જગ્યામાં સમભાવપૂર્વક વસવાથી ‘શય્યાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૨) કોઈ આવીને કઠોર કે અળખમતુ કહે તેને સહી લેવાથી ‘આક્રોશપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૩) કોઈ તાદનતર્જન કરે ત્યારે તેને ધમાપૂર્વક સદ્ગુણ કરવાથી ‘વપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૪) રીનપણ કે અભિમાન રાગના વિચાર માત્ર ધર્મચારાના નિર્વાહ અર્થે યાચકશક્તિ સ્વીકારવાથી ‘યાચનાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૫) યાચના કર્યા છતાં જોઈતું ન મળે ત્યારે પ્રાપ્તિ કરતાં અપ્રાપ્તિને સહન થઈ ગઈ તેમાં સતોષ રાગવાથી ‘અભાવપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૬) કોઈ પણ રોગમાં વ્યાધિ ન થતાં સમભાવપૂર્વક તેને સદ્ગુણ કરવાથી ‘રોગપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૭) સચારામાં કે અન્યત્ર તૃણ આદિની સીક્ષણતાનો કે કઠોરતાનો અનુભવ થાય ત્યારે યદુચર્યામાં રહે તેવી સ્થિતિમાં રાસવાથી ‘તૃણસ્પર્શપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૮) ગમે તેટલો શારીરિક મજ થાય છતાં તેમાં હ્રેગ ન પામવો અને જ્ઞાન આદિ સંસ્કારોની ઇચ્છા ન કરવાથી ‘મલપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૯) ગમે તેટલો સત્કાર મળ્યા છતાં તેમાં ન ફુલાવાથી અને મત્કાર ન મળે તો સ્થિત ન થવાથી ‘સત્કારસ્પર્શપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૦) પ્રજ્ઞા-વિમલની બુદ્ધિ હોય તો તેનો ગવ ન કરવો અને ન હોય તો શેદ ન કરવાથી ‘પ્રજ્ઞાપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૧) વિશિષ્ટ શાસ્ત્રનાથી ગર્વિત ન થવું અને તેના અભાવમાં આત્માવ માનના ન રાસવાથી ‘જ્ઞાનપરીપદ’ અથવા ‘જ્ઞાનપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૨) સૂક્ષ્મ અને અતીન્દ્રિય પદાર્થોનું દર્શન ન થવાથી સ્ત્રીકારેલ ત્યાગ નવામાં માસે ત્યારે વિવેકી શ્રદ્ધા કેન્દ્રથી તે સ્થિતિમાં પ્રસન્ન રહેવાથી ‘અદર્શનપરીપદ’ જિતાય છે ।

૪ (૧) વૈષ્ણવી, (૨) મનુષ્યવી, (૩) તિર્યંકવી અને (૪) આત્મસંવેદનથી ઉપસર્ગ થાય છે ।

દેવો હામ્પવી, પૂવમનના દ્રેષવી નિમલો (પરીપદ કરવાના હેતુ) અને વિમાત્રાથી (વૃદ્ધ હાસ્યથી વૃદ્ધ દ્રેષવી, વૃદ્ધ વિમલથી) ઉપસર્ગ કરે છે । એ જ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ ચાર પ્રકારે ઉપસર્ગ કરે છે તેમાં ચોથો પ્રકાર પુદ્ગલની પ્રતિષેધા માટે કરાનો ઉપસર્ગ સમજવો । તિર્યંકો મનુષ્ય દ્રેષવી આહાર માટે, વર્ચાઓના માઠા કે ગુણના રસન માટે ઉપસર્ગ કરે છે અને અત્મસંવેદનથી તે આત્મના પદ્મના વર્ણ કરેને મનુષ્યથી અંગે જરૂર જણાયેલી, અગમી સાદા પદ્મથી, દ્રાપ વગેરે અંગોને પરસ્પર મલકાવાથી જે પીઠા થાય છે તે સમજવી ।

આ ચારેના આવા ગુણો હતા ।

તે રાજાને પુત્ર નહોતો, તેથી કામ-ભોગથી નિર્વેદ પામીને પ્રત્રચ્ચા લેવાની ઇચ્છા રાખતો હતો ।

આ તરફ પાટલીપુત્ર નગરના જિતશત્રુ રાજાએ તેની નગરીને ઘેરો ઘાલ્યો । એ વેઢાએ રાજાને પૂર્વકર્મના પરિણામથી ભારે શૂઢ ઝપડ્યું । તેથી એને ભોજન ન લેવાનું પચ્ચક્ષાણ કર્યું । એ મરીને ૫ સ્વર્ગે ગયો । નગરજનોએ એ નગર જિતશત્રુને આપી દીધું । એને પેલા ચાર શ્રાવકોને વોલાવીને પૂછ્યું કે, તમે શું કામ કરો છે ?

મંઢારીએ રાજાને મંઢારમાં ઢાઢલ કર્યો પળ એને કંઈ દીઢું નહીં । વીજા ઢ્વારથી (પ્રવેશ કરાવી મંઢાર) વતાવ્યો । શય્યાપાલે એવી શય્યા રચી કે, મુઢૂતે મુઢૂતે ને ઝઢી જતો । રસોઈયાએ એવી રસોઈ વનાવી કે જેથી તે વારંવાર જમવા લાગ્યો । તેલ ચોઢનારે (વંને પગમાં તેલ ચોઢી) 10 એક પગમાંથી વધું તેલ વઢાર કાઢ્યું, પળ વીજામાંથી કાઢ્યું નહીં, અને મારા જેવો વીજો કોઈ ચાલાક હોય તો તે કાઢી આપે, એમ કહ્યું ।

ચારે જળે દીક્ષા લીઢી । પેલો જિતશત્રુ રાજા તેલથી ઢાઢ્યો અને એ કાઢ્યો પઢી ગયો । આથી એનું નામ કાકવર્ણ પઢ્યું ।

આ તરફ સોપારામાં ઢુકાઢ પઢ્યો । કોકાસ ઝઢૈની ગયો । રાજાને કેવી રીતે જાળ કરવી 15 એ વિચારતાં (ચાંત્રિક) કવૂતરો ઢ્વારા રાજાના ગંઘશાલિ (એક જાતના સુગંધી ચોખા) હરવા માંઢ્યા । કોઢારીઓએ (રાજાને) કહ્યું, તપાસ કરતાં કોકાસ નજરે પઢ્યો, એને (રાજા પાસે) લાવવામાં આવ્યો । રાજાએ એને ઓઢઢ્યો અને એના ભરણપોષણની વ્યવસ્થા કરી ।

કોકાસે ગરુઢયંત્ર વનાવ્યું । રાજા, રાણી અને આ કોકાસ સાથે (આકાશમાં) વિહરવા લાગ્યા । જે કોઈ રાજા એને નમતો નહિ તેને એ કહેતો કે, હું આકાશમાંથી આવીને તમને મારીશ ।

20 (વીકના માર્યા) વઢા (રાજાઓ) વંશ થયા ।

કાકવર્ણની રાણીને વીજી રાણીઓ (એમાં વેસવાને) પૂછ્યા કરતી । એકે આ (ગરુઢયંત્ર) જતું હતું ત્યારે એની પાછા ફરવાની એક રીલી ઈર્ષ્યાના કારણે લઈ લીધી । ગરુઢયંત્ર ઝઢ્યું । પાછા ફરવાનો વિચાર થયો ત્યારે પાછું ફરતું નથી એવી ઢવર પઢી । (આઢરે એ યંત્ર) ઝંચે ઝંચે જતાં કલિંગમાં તરવારની ઢારા જેવી વેલથી એની પાંચો માંગી ગઈ અને એ ત્યાં પઢ્યું ।

25 કોકાસ એ જોઢવા માઢેનાં સાઢનો લેવા તે નગરમાં ગયો । ત્યાંનો સુથાર રથ વનાવતો હતો । એને એક ચક્ર પૂરું વનાવ્યું હતું, વીજું કંઈક વાકી હતું, ત્યારે કોકાસે ઓજારો માગ્યાં । રથકારે કહ્યું, આ તો રાજાનાં હોવાથી વઢાર કઢાતાં નથી એઢલે ઘેરથી લાવી આપું । (એમ કહી) એ ગયો । એઢલામાં કોકાસે એવું ચક્ર વનાવ્યું કે, ઝંચું રાઢવામાં આવે તો (ડપર) જાય । કોઈ સાથે અથઢાય તો પાછું ફરે અને પાછઢ મોં રાઢીને જાય તો પઢે નહીં, વીજાનું (કોઈ યંત્ર)

30 હોય તો નાશ પામે, અથઢાય તો પઢે ।

તે (રથકાર) આવ્યો અને જૂએ છે તો તે (યંત્ર) તૈયાર થઈ ગયું હતું । એને વેગથી જઈને રાજાને ઢવર આપી કે કોકાસ આવ્યો છે, જેના વઢના કારણે કાકવર્ણે વઢા રાજાઓને વંશ કર્યા છે ।

કમ્મ જમણાયરિઝોપ્પસયં સિપ્પમન્નહાઝમિહિઝ ।
 ફિસિવાણિઝ્ઞાઈય ઘડલોહારાઝમેઝ ચ ॥ ૪૨ ॥ ૧૨૮ ॥
 જો સત્ત્વમ્મકુમલો જો ના જત્થ સુપરિનિટ્ઠિઝો હોઈ ।
 સિઝ્ઞાગિરિસિદ્ધઝોવિવ મ મ્મસિદ્ધ ત્તિ વિન્નેઝો ॥ ૪૩ ॥ ૧૨૯ ॥
 જો મવ્વસિપ્પવુસલો જો વા જત્થ સુપરિનિટ્ઠિઝો હોઈ ।
 કોમસનહુઈવિવ સાઝમઝો સિપ્પસિદ્ધો સો ॥ ૪૪ ॥ ૧૩૦ ॥

5

શુ૦—આચાર્યના ઉપદેશ વિના જ અનન્ય સાધારણ જે વગા પ્રાપ્ત હોય તે ‘કર્મ’ કહેવાય । આથી વિપરીત ઇંદ્રે આચાર્યના ઉપદેશથી જે વગા જાણી હોય તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય છે, તેમા રેતી, ચેપાર ઘગેરે કર્મો કહેવાય છે, જ્યારે કુશાર અને હુશાર ઘગેરેના કાર્યોને ‘શિલ્પ’ કહે છે । ધનેમા ઇંદ્રેલો તપાવત છે । ૪૨, (૧૨૮)

10

(કર્મસિદ્ધને ઉદાહરણપૂર્વક મમતાવે છે—)

શુ૦—જે વધાવે કર્મોમા કુશઠ હોય અથવા કર્મમા પરાવર ઓતપ્રોત થયેલો હોય તે ‘કર્મસિદ્ધ’ કહેવાય । જેમ, સહ્યાદ્રિમા જે સિદ્ધ રહેતો હતો તેને કર્મસિદ્ધ જાણ્યો । ૪૩, (૧૨૯)

(શિલ્પસિદ્ધને દૃષ્ટાત સાચે જણાવે છે—)

શુ૦—જે કોઈ વધા શિલ્પોમા કુશઠ હોય તે અથવા ગમે તે વગ શિલ્પમા નિષ્ણાત હોય તે શિલ્પસિદ્ધ કહેવાય છે । જેમકે—કોમસ નામનો મુશાર । (તેની કથા પ્રકારે છે—)

15

“ સોપ્પારવમા’ વગ મુશાર રહેતો હતો । ણી દાસીને બ્રાહ્મણથી વગ પુત્ર વયો । વ દાસવેદ મુશરિતે રહેવા લાગ્યો । મુશારે, હવે હુ જીમીશ નહિ, વગ વિચારીને તે પોતાના પુત્રોને શીલ્પવધા લાગ્યો, વગ તે મવ્વુદ્ધિ હોવાથી વડે શીલ્પમા નહીં, પરતુ તે વગવેદ (કોકાસે) વધુ પ્રવ્રણ વયું । પેલો રથવાર મરણ પામ્યો । વ નગરના રાનાવ દાસવેદને આગુ વર આપી દીધુ । વ વરનો સ્વામી વય્યો । 20

આ તરફ વજ્ઞેનીમા વગ વેન રાના હતો । વ રાજાને વાર શ્રાવનો હતા ।

૧. વગ રમોઈઝો હતો, જે રાવતો । (વ વગી રમોઈ વનાવતો વે જે જમવાથી રાનાને) જમતાવેત વગારેલુ વગી જતુ । અથવા વગ, વે, વગ, વાર, અગર વાગે વતોર વગી વગી જાય વગી વગી કરે તો વગ વગે નહીં ।

૨. તેલ વોટનાર હતો । વ વુટ્ટ’ જેટલુ તેલ શરીરમા સમાવી દેતો અને વ વધુ વાહુ વાહતો । 25

૩. શાધ્યા રવનાર હતો । રાજાને યીને, ધીને વે વોયે વતોરે (જ્યારે જાગવુ હોય ત્યારે) શાગી ગમે તેવી વે વગી વરવુ હોય તો તે વગારની શાધ્યા વ રવતો ।

૪. મદારી હતો । વ વગો મદાર વનાવતો વે જેની અદર વગા વગી વડે જ ન દેવાય ।

૧. વોગવેગમા દરિદ્રાસ્થિનારે આવેલું નગર । અને મુશાર તે વાગા વિગ્ગુ વોનાર નવાય છે । ૨. વુટ્ટ-વગ વગે વાર વગી અથવા વગ હોવાનું માય ।

साहीणसव्वमंतो बहुमंतो वा पहाणमंतो वा ।

नेओ स मंतसिद्धो खंभागरिसु व्व साइसओ ॥ ४७ ॥ ९३३ ॥

वखने बरावर लपेटीने सूता हता, तेथी तेमने उठाडवानो प्रयत्न नकामो गयो । राजाने जईने निवेदन कर्तुं, तेमणे पण आवीने जोयुं । लाकडीथी तेमना उपर प्रहारो करवामां आव्या । ते प्रहारो अंतः-
5 पुरमां थवा लाग्या, एटले मारवानुं छोडी दीधुं । आचार्य ऊठ्या अने तेमनी पाछळ बृहत्कर अने बीजा व्यंतरो आगळपाछळ चालवा लाग्या । लोको पण आचार्यने पगे पडीने विनंति करवा लाग्या के हवे छोडो ।

ए यक्षमंदिरमां पथ्थरनी वे मोटी कुंडीओ हती । तेने पण आचार्ये पाछळ पाछळ चलावी । व्यंतरो अवाज करता करता आचार्यनी पाछळ चाल्या आवता हता । माणसोए आचार्यने विनंति
10 करीने ते बृहत्कर अने व्यंतरोने छोडाव्या । ते कुंडीओने पण सूरिजीए आगळ करी अने जे कोई मारा जेवो आवशे ते आ कुंडीओने पाछी मूकशे एम कहीने ते कुंडीओ नगरमां मूकी ।

आ तरफ भरुचमां तेमनो भाणेज आहारनी लोलुपताथी बौद्ध साधु वनीने रह्यो छे । तेनी विद्याना प्रभावथी पात्रो आकाश मार्गे भराईने भक्तीना त्यां आवे छे । आ प्रभावथी केटलाये माणसो तेना भक्त वनी गया छे । आ हकीकत आचार्यने जणाववा श्रीसंघे माणसने मोकल्या । ते
15 त्यां पहुँच्या ने आचार्यने वधी वात करी । आचार्य भरुचमां पधार्या ।

एवा प्रकारनी अक्रिया उत्पन्न थई छे के आकाशमार्गे गयेलां पात्रोनी आगळ वखथी वींटायेलुं एक मोटुं पात्र भराईने आवे छे अने तेने श्रेष्ठ आसन उपर स्थापन करीने बीजां पात्रोथी भरवामां आवे छे ।

आचार्ये आकाशमार्गनी वच्चे एक शिला विकुर्वीने स्थापन करी, तेथी ते पात्रो फूटी गयां । आथी ते झुल्लक भय पामीने नासी गयो । आचार्य ए स्थळे (बौद्धोना आवासमां) गया । बौद्ध
20 साधुओ आचार्यने कहेवा लाग्या ‘आवो, बुद्ध भगवानना पगे पडो ।’ आचार्ये जवाब आप्यो के, ‘आव, हे शुद्धोदनपुत्र बुद्ध ! मने वंदन कर ।’ ल्यारे प्रतिमारूपे रहेल बुद्ध तेमना चरणमां पड्या । त्यांना स्तूपना दरवाजामां जे सेवकनी मूर्ति हती तेने आचार्ये कहुं: ‘आव, पगे पड ।’ आथी ते पण पगमां पडी । आचार्ये ते मूर्तिने कहुं: ‘हवे ऊठ’ । ल्यारे अर्ध नमेली दशमां हती ते वखते आचार्ये कहुं: ‘वस, आ प्रकारे रहे ।’ आथी ते अर्ध नमेली दशमां रही । पडखे नमेली होवाथी ते मूर्ति
25 ‘निर्ग्रन्थनामित’ नामे ओळखावा लागी ।”

विद्यासिद्ध आवा प्रकारना होय छे । ४६, (९३२)

(मंत्रसिद्धने जणावे छे—)

३०—जेमणे समग्र मंत्रोने स्वाधीन कर्मा होय अगर घणा मंत्रो के प्रधान मंत्रने सिद्ध कर्मा होय ते मंत्रसिद्ध कहेवाय छे । जेमके, स्तंभनुं आकर्षण करनारा अतिशयवान् साधु । तेमनी
30 कथा आ प्रकारे छे—

ઇત્થી વિજ્ઞાઽભિહિયા પુરિસો મતુ તિ તત્ત્વિસેસોય ।

વિજ્ઞા મસાહ્ણા વા સાહ્ણરહિઓ અ મતુ તિ ॥ ૪૫ ॥ ૧૩૧ ॥

વિજ્ઞાણ ચક્કરટ્ટી વિજ્ઞાસિદ્ધો સ જસ્સ વેગાવિ ।

સિન્નિજ્ઞ મહાવિજ્ઞા વિજ્ઞાસિદ્ધઽજ્જપ્પડુ વ્વ ॥ ૪૬ ॥ ૧૩૨ ॥

તેને પકડી લેગામા આવ્યો । એને માર મારવામા આવ્યો ત્યારે એણે (રાજા, રાણી અમુક ૫ સ્થલે હોવાનું) વહી લીધું । રાજાને રાણીની સાથે પકડી લેગામા આવ્યો । એમને ભોજન આપવાનો નિયેધ કર્યો । નગરજનોએ અપયશની વીંકે કાર્કર્પિંદ પ્રવર્તાવ્યા ।

કોઠાસને (રાજાએ) કહ્યું ‘મારા પુત્રને માટે સાત માઝનો મહેલ બનાવ અને વચેના ભાગમા મારા માટે (મહેલ) બનાવ, જેથી હું વધા રાજાઓને અહીં લાવી શકું । કોઠાસે એવી રચના કરી લીધી ।

કોઠાસે કાકરર્ણના પુત્રને લેવ મોરુલ્યો કે તેને અહીં આવો, એટલામા હું આ (રાજા) ને ૧૦ મારી નાશું છું । તમારા પિતાને અને મને છોડાવો । એ રીતે દિવસ નહીં કરાવો ।

૫ દિવસે રાજા પુત્રની સાથે મહેલમા પેટો । (કોઠાસે) સ્ત્રીલી ઉપર પ્રહાર કર્યો એટલે એ (મહેલ) સપુટ ઘની ગયો (અર્થાત્ વીઢાઈ ગયો) રાજા અને એનો પુત્ર મરણ પામ્યા । કાકરર્ણના પુત્રે એ નગર લઈ લીધું । મા-બાપ અને કોઠાસને મુક્ત કર્યા ।”

(વિદ્યાસિદ્ધનું સ્વરૂપ કહે છે—)

15

શુ૦—વિદ્યા અને મત્રમા એટલો જ તફાવત છે કે, સ્ત્રી-દેવતાથી અધિષ્ઠિત હોય તે ‘વિદ્યા’ કહેવાય અને પુરુષ-દેવતાથી અધિષ્ઠિત હોય તે ‘મત્ર’ કહેવાય છે । અથવા વિદ્યા (હોમ ઘરે) સાધનાથી સિદ્ધ થાય છે, જ્યારે મત્ર સાધન વિના જ સિદ્ધ થાય છે । ૪૫, (૧૩૧)

(વિદ્યાસિદ્ધને દ્રષ્ટાંતપૂર્વક જણાવે છે—)

શુ૦—જે સર્વ વિદ્યાઓના ચક્રવર્તી છે અથવા જેમણે એક પણ વિદ્યાને સિદ્ધ કરી છે તે ‘વિદ્યા-૨૦ સિદ્ધ’ ગણાય છે । જેમ આર્ય રપુટાચાર્ય વિદ્યાસિદ્ધ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા । તેમની કથા આ પ્રકારે છે—

“આર્ય રપુટાચાર્ય વિદ્યાસિદ્ધ હતા । તેમનો ઘાઝ માણેજ (મુનન નામે) શિષ્ય હતો । તેણે તેમની પાસેથી વિદ્યા સામઝીને પ્રહણ કરી લીધી, વિદ્યાસિદ્ધને નમસ્કાર કરવાથીયે વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે, એના તે વિદ્યાચક્રવર્તી (આર્ય રપુટાચાર્ય) તે માણેજને મરુચમા (કોઈ) સાધુ પાસે મૂકીને પોતે શુદ્ધશસ્ત્રનગરમા ગયા । ત્યાં કોઈ (તૌદ્ધ) ભિક્ષુને (જૈન) સાધુઓએ ગાદમા હરાવ્યો હતો । ૨૫ હાર સહન ન કરી શકવાથી તે (અનશન કરી) મરી ગયો, અને શુદ્ધશસ્ત્રનગરમા બૃહત્કર નામે ધ્યતર થયો । ત્યાં તેણે (જૈન) સાધુઓને ઉપદ્રવ કરવા માહ્યા । એ માટે આર્ય રપુટાચાર્ય ત્યાં ગયા ।

નગરમા આવીને તે યક્ષમંદિરમા આચાર્ય મહારાજ તે મૂર્તિના કાન ઉપર પાંચ મૂકીને સૂઈ ગયા । મંદિરના પૂજારીએ આવીને જોયું અને ત્યાંથી જઈને તે માણસોને વોલાવી આવ્યો । આચાર્ય

જો નિચસિદ્ધજત્તો લદ્ધવરો જો વ તુંડિયાઈ વ્વ ।
 સો કિર જત્તાસિદ્ધોઽભિપ્પાઓ બુદ્ધિપજ્ઞાઓ ॥ ૫૦ ॥ ૧૩૬ ॥
 વિઝલા વિમલા સુહુમા જસ્સ મઈ જો ચઠ્ઠિવિહાણ વા ।
 બુદ્ધીય સંપન્નો સ બુદ્ધિસિદ્ધો ઇમા સા ય ॥ ૫૧ ॥ ૧૩૭ ॥
 5 ઉપ્પત્તિઆં વેણઈઆં કમ્મિયાં પારિણામિઆં ।
 બુદ્ધી ચઠ્ઠિવિહાણ વુત્તા પંચમા નોવલભ્ભણ ॥ ૫૨ ॥ ૧૩૮ ॥
 પુવ્વમદિદ્ધમસ્સુઅમવેદ્ધા તક્કલ્લણવિસુદ્ધગાહિઅત્થા ।
 અવ્વાહયફલજોગિણિ બુદ્ધી ઉપ્પત્તિઆ નામ ॥ ૫૩ ॥ ૧૩૯ ॥

વિ૦—‘આગમસિદ્ધ’ પુરુષ મહા અતિશયવાળા હોય છે । તે અસંખ્ય ભવોની વાત કહી શકે છે ।
 10 જે પુરુષ પુષ્કલ પૈસાવાળો છે અગર પૈસામાં પરાયણ રહે છે તે મમ્મણ શ્રેષ્ઠીની માફક
 ‘અર્થસિદ્ધ’ કહેવાય છે । (યાત્રાસિદ્ધ અને અભિપ્રાયસિદ્ધ વિશે કહે છે—) ૪૯, (૧૩૫)

શ૦—જે સદા (જલ્મમાર્ગ અથવા સ્થલ્લમાર્ગની) યાત્રાને (શંકા રાખ્યા વિના) સિદ્ધ
 કરે છે અગર તુંડિક(વણિક)ની માફક જેણે વરદાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે ‘યાત્રાસિદ્ધ’ કહેવાય છે ।
 અભિપ્રાય ઇટલે બુદ્ધિ । જેની બુદ્ધિ વિસ્તારવાળી (ઇટલે એક પદ જાણવા માત્રથી અનેક પદોનું જ્ઞાન
 15 મેલવી લે) વિમલ (ઇટલે સંશય, વિપર્યાસ અને અનધ્યવસાયથી રહિત) તેમજ સૂક્ષ્મ હોય અગર
 (ઔત્પાતિકી વગેરે) ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી જે સંપન્ન હોય તે ‘બુદ્ધિસિદ્ધ’ અગર ‘અભિપ્રાયસિદ્ધ’
 જાણવો । તે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ આ પ્રમાણે છે— ૫૦—૫૧, (૧૩૬—૧૩૭)

શ૦—૧ ઔત્પાતિકી, ૨ વૈનયિકી, ૩ કર્મજા અને ૪ પારિણામિકી—આ ચાર પ્રકારની
 બુદ્ધિ કહેલી છે । પાંચમો પ્રકાર જણાતો નથી । (૫૨)

20 વિ૦—(૧) સ્વભાવથી જ જેની ઉત્પત્તિ થતી હોય અને જેમાં વીજાં શાસ્ત્રો તેમજ કર્મના
 અભ્યાસની અપેક્ષા નથી તે ‘ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ’ (હાજરજવાવી) કહેવાય છે ।

(૨) ગુરુની સેવાશુશ્રૂષા એ જ જેનું મુખ્ય કારણ છે તે ‘વૈનયિકી બુદ્ધિ’ કહેવાય છે ।

(૩) આચાર્ય ઇટલે શિક્ષક । તેમના વિના જ જે કાર્ય થાય તે ‘કર્મ’ કહેવાય, અને
 શિક્ષકપૂર્વક જે કાર્ય થાય તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય । અથવા કોઈ સમયે જે કાર્ય કરાય તે ‘કર્મ’
 25 કહેવાય અને નિત્ય જે કાર્ય કરવામાં આવે તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય—આમાં કર્મ કરવાથી ઉત્પન્ન થતી
 જે બુદ્ધિ તે ‘કર્મજા બુદ્ધિ’ કહેવાય છે ।

(૪) લાંબા સમયના પૂર્વાપરના અવલોકનથી—અનુભવથી ઉત્પન્ન થતી જે બુદ્ધિ તેને
 ‘પારિણામિકી બુદ્ધિ’ કહે છે । ૫૨, (૧૩૮)

(ઔત્પાતિકી બુદ્ધિનું લક્ષણ જણાવે છે—)

30 શ૦—પૂર્વે જોયેલું ન હોય, સાંભળેલું ન હોય અને અનુભવેલું ન હોય છતાં તે જ ક્ષણે વિશુદ્ધ
 અર્થને ગ્રહણ કરનારી અને અવાધિત ફલતા યોગવાળી બુદ્ધિને ‘ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ’ કહે છે । (૫૩)

સન્નેવિ દ્વવજોગા પરમચ્છેરયફલાઽહવેગોઽવિ ।
જસ્તેહ હુઝ સિદ્ધો સ જોગસિદ્ધો જહા સમિઓ ॥ ૪૮ ॥ ૧૩૪ ॥
આગમસિદ્ધો સ્વગપારઓ ગોઽમુ વ્વ ગુણરાસી ।
પરત્યો અત્યપરો વ મમ્મણો અત્યસિદ્ધ ત્તિ ॥ ૪૯ ॥ ૧૩૫ ॥

“કોઈ એક નગરમા એક સૌંદર્યવતી સાધ્વીને કોઈ વિપયલોહુપ રાજાએ પકડી, ત્યારે સઘ ૬
એકઠો યયો અને એક સિદ્ધમત્ર આચાર્ય રાજાના મહેલના પ્રાગળમા જે સ્તમ્ભો હતા તેને આકર્ષિત
કર્યા । તે સ્તમ્ભો અવાજ કરતા આકાશમા ડચે જવા લાગ્યા, અને મહેલના ઘીંજા સ્તમ્ભો પણ હાલી
ઝડ્યા । આથી રાજા ભય પામ્યો અને સાધ્વીને ઠોડી મૂકી, તેણે શ્રીસઘની માફી માગી ।”

આ પ્રકારના હોય તે ‘સિદ્ધમત્ર’ કહેવાય છે । ૪૭, (૧૩૩)

(યોગસિદ્ધને વતાવે છે—)

10

શ્રુ૦—મારે આશ્ચર્યકારક સમગ્ર દ્રવ્યોની મેઝગણી જે જાણતા હોય અથવા જેમણે એક
પણ યોગ સિદ્ધ કર્યો હોય તે ‘યોગસિદ્ધ’ કહેવાય છે । એના યોગસિદ્ધ તરીકે આર્ય સમિતાચાર્ય
જાણીતા હતા । તેમની કથા આ પ્રકારે છે —

“આમીર દેશમા કૃષ્ણા અને વેન્ના નામની નદીઓની વચ્ચે (એક ટાપુ ઉપર) વેટલાક
તાપસો રહેતા હતા । ત્યાનો એક તાપસ પગે લેપ કરીને પાણીમા ફરતો ફરતો (નદીકિનારે) 15
આવતો-જતો । આથી લોકો તેને માન આપવા લાગ્યા । શ્રાવકોની શ્રદ્ધા પણ ચલાયમાન થવા લાગી ।

શ્રીચન્દ્રસ્વામીના માતુલ આર્ય સમિતસૂરિ વિહાર કરતા ત્યા આવ્યા । શ્રાવકો તેમની પાસે ગયા ।
તેમણે (પેલા તપાસની દલીલ તપાસી) કહ્યું કે, આ અક્રિયા છે । એમ થાય એ આચાર્યને ગમ્યું નહીં ।

તેમણે કહ્યું કે, આર્યો ! શા માટે રાહ જૂઓ છો ? આ (તાપસ) કોઈ યોગચૂર્ણ (પગે) ઘસી
લાવે છે, તેથી તે આ રીતે ફરી શકે છે । તે તાપસને ઘોલાવવામા આવ્યો । કોઈ શ્રાવકે કહ્યું કે, અમે 20
પણ તમને દાન આપીએ છીએ, માટે હે ભગવન્ ! પહેલા આપ પગ ધોઈ નાસ્ત્રયો તો અમે આભારી થઈશું ।

તે તાપસે અનિચ્છાએ પગ અને પાદુકાઓ ધોઈ નાસ્ત્રી । તે પછી તે પાણીમા ગયો અને ઢૂંચવા
લાગ્યો । આથી તેની મારે નિંદા થવા લાગી । આના દમ્ભના કારણે એ લોકજીભે ચવાઈ ગયો ।

આચાર્ય (પોતાના સ્થાનથી) વહાર નીકળ્યા । તેમણે નદીમા યોગચૂર્ણ નાસ્ત્રીને નદીને કહ્યું ‘હે
પુત્રી વેન્ના નદી ! કિનારો આપ । મારે પૂર્વ તરફના કિનારે જવું છે ।’ આથી વને કિનારા મેળા થઈ ગયા । 25
આચાર્ય તે વધા તાપસોને (જેને) ઘીંજા આપી । તે વધા બ્રહ્મદ્વીપમા રહેનારા ‘બ્રહ્મદ્વીપિક’ કહેવાયા ।”

‘યોગસિદ્ધ’ આ પ્રકારના હોય છે । ૪૮, (૧૩૪)

(આગમસિદ્ધ અને અર્થસિદ્ધ વિશે કહે છે—)

શ્રુ૦—સમગ્ર અગોના પારગામી તે ‘આગમસિદ્ધ’ કહેવાય । એવા આગમસિદ્ધ તરીકે ગુણોના
મહાર શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રસિદ્ધ હતા । એમ જ જે મહાધનગાન્ કે ધનમા જ નિષ્ણાવાલો હોય તે 30
મમ્મણ શ્રેષ્ઠીની માફક ‘અર્થસિદ્ધ’ કહેવાય છે । (૪૯)

ઉવઓગદિઢસારા કમ્મપસંગપરિવોલણવિસાલા ।

સાહુકારફલવર્ઘ કમ્મસમુત્થા હવઙ્ગ વુદ્ધી ॥ ૬૦ ॥ ૧૪૬ ॥

હેરન્નિર્ણ કરિસર્ણ કોલિર્ણ હોવેર્ણ અ મુત્તિર્ણ ધર્મ પવર્ણ ।

તુન્નાર્ગ વઢ્ઢર્ણ પૂઢ્ઢર્ણ અ વર્ઢ ચિત્તકારેર્ણ અ ॥ ૬૧ ॥ ૧૪૭ ॥

5

અણુમાણહેઉદિઢ્ઢંતસાહિયા વયવિવાગપરિણામા ।

હિઅનિસ્સેઅસફલવર્ઘ વુદ્ધી પરિણામિઆ નામ ॥ ૬૨ ॥ ૧૪૮ ॥

અમર્ણ સિઢ્ઢિર્ણ કુમારેર્ણ દેવીર્ણ ઉદિઓદણ હવઙ્ગ રાયા ।

સાહુ અ નંદિસેળેર્ણ ધનદત્તેર્ણ સાવર્ગ અમચ્ચેર્ણ ॥ ૬૩ ॥ ૧૪૯ ॥

સ્વર્ગેર્ણ અમચ્ચપુત્તેર્ણ ચાણકેર્ણ ચેવ થૂલમદેર્ણ અ ।

10

નાસિકસુંદરી નંદેર્ણ વઙ્ગેર્ણ પરિણામિઆ વુદ્ધી ॥ ૬૪ ॥ ૧૫૦ ॥

ચલણાહર્મ્ય આમંડેર્ણ મળીર્ણ અ સપ્પેર્ણ અ સ્વર્ગિર્ણ થૂમિર્ણ દેર્ણ ।

પરિણામિઅવુદ્ધીર્ણ એવમાર્ઘ ઉદાહરણા ॥ ૬૫ ॥ ૧૫૧ ॥

કૌંચનું વામઞ્ચમણ, ૧૩ વરસાદનું પાળી, ૧૪ વઢ્ઢની ચોરી અને પ્રહારથી ઘોઢાનું મરણ ।
૫૮-૫૯, (૧૪૪-૧૪૫)

15

(કર્મજા વુદ્ધિનું લક્ષણ જણાવે છે—)

શ૦—એકાગ્ર ચિત્તથી ઉપયોગપૂર્વક કાર્યના પરિણામને જોનારી તથા અનેક કાર્યોના અભ્યાસ અને ચિંતનથી વિશાલ તેમજ વિદ્વાનોએ કરેલી પ્રશંસારૂપ ફઢ્ઢને આપનારી વુદ્ધિ ‘કર્મજા વુદ્ધિ’ કહેવાય છે । ૬૦, (૧૪૬)

(કર્મજા વુદ્ધિનાં દૃષ્ટાંતો જણાવે છે—)

20

શ૦—૧ સોની, ૨ લેઢ્ઢત, ૩ વળકર, ૪ લુહાર, ૫ મળિકાર, ૬ ઘી વેચનાર, ૭ કૂદનારો, ૮ દરજી, ૯ સુથાર, ૧૦ કંદોઈ, ૧૧ કુંભાર અને ૧૨ ચિત્રકાર । ૬૧, (૧૪૭)

(પારિણામિકી વુદ્ધિનાં લક્ષણ જણાવે છે—)

શ૦—અનુમાન, હેતુ અને દૃષ્ટાંતથી સાધ્યને સિદ્ધ કરનારી, અવસ્થાના પરિપાકથી પુષ્ટ તેમજ અભ્યુદય અને મોક્ષરૂપી ફઢ્ઢને આપનારી વુદ્ધિ તે ‘પારિણામિકી વુદ્ધિ’ કહેવાય છે । ૬૨, (૧૪૮)

25

(પારિણામિકી વુદ્ધિનાં દૃષ્ટાંતો જણાવે છે—)

શ૦—૧ અમયકુમાર, ૨ શેઠ, ૩ કુમાર, ૪ દેવી, ૫ ઉદિતોદય રાજા, ૬ સાધુ અને નંદિષેળ કુમાર, ૭ ધનદત્ત, ૮ શ્રાવક, ૯ અમાત્ય, ૧૦ ક્ષપક સાધુ, ૧૧ અમાત્યપુત્ર, ૧૨ ચાણક્ય, ૧૩ સ્થૂલિમદ્ર, ૧૪ નાસિકપુરમાં સુંદરીપતિ નંદ, ૧૫ વજ્રસ્વામી, ૧૬ મસ્તક પર ચરણપ્રહાર, ૧૭ આમલક, ૧૮ મળિ, ૧૯ સર્પ, ૨૦ ગેહો (અરણ્ય પશુ) અને ૨૧ સ્તૂપ વગેરે એ પારિણામિકી
૩૦ વુદ્ધિનાં ઉદાહરણો છે । ૬૩-૬૫, (૧૪૯-૧૫૧) ।

મરહસિલં પણિઅં રુક્ષે^૧ શુદ્ધર્ગે પદં સરદં કાર્ગં ઉચારે^૨ ।
 ગયં વયણં ગોલં રુક્ષે^૩ શુદ્ધર્ગે મર્ગિર્મર્તિયં પદં પુતે^૪ ॥ ૫૪ ॥ ૧૪૦ ॥
 મરહસિલં મિદં કુદ્ધુડં તિલં વાલુઅં હર્તિયં અગદં વળસડે^૫ ।
 પાયસં અઢાં પતે^૬ ચાહિલી પચપિઅરો^{૭-૮} અ ॥ ૫૫ ॥ ૧૪૧ ॥
 મદુસિત્યં મુદિ^૯ અકે^{૧૦} અ નાણં મિક્કુ ચેડગનિહાણે^{૧૧} । 5
 સિક્કપોં ય અત્યસત્યે^{૧૨} ઇચ્છા ય મહ^{૧૩} સયસહસ્તે^{૧૪} ॥ ૫૬ ॥ ૧૪૨ ॥
 મરનિત્યરણસમત્યા તિગ્ગાસુત્તત્યગહિઅપેયાલા ।
 ઉમઓ લોગફલવદં વિણયસમુત્યા હવઢ યુદ્ધી ॥ ૫૭ ॥ ૧૪૩ ॥
 નિમિત્તે^{૧૫} અત્યસત્યે^{૧૬} અલેહે^{૧૭} ગણિં અ કૂવેં ઈસે અ ।
 ગદ્દં લક્ષણં ગટી^{૧૮} અગં ગણિઆ ય રહિઓ^{૧૯} અ ॥ ૫૮ ॥ ૧૪૪ ॥ 10
 સીઆ સાઢી દીહ ચ તળં અવસવ્વય ચ કુંચર્મં ।
 નિવ્વોદ^{૨૦} અ ગોણે ઘોડગપણ ચ રુક્ષાઓ^{૨૧} ॥ ૫૯ ॥ ૧૪૫ ॥

વિ०—પૂર્વે દટલે બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તે પહેલા પોતે જોયેલુ ન હોય, વીજેથી સામઝ્યુ ન હોય, અને મનથી વિચારેલુ ન હોય છતા તે જ ક્ષણે વરાવર અભિપ્રેત અર્થને પ્રહળ કરે અને આ મવમા એકાતિક અને પરમવમા અવિરુદ્ધ દવા અવાધિત ફઝને જે મેઝવી આપે તેને ‘ઔત્પાતિકી 15 બુદ્ધિ’ કહે છે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાભ્યાસ કે અનુભવ વગેરે વિના જ કેવલ ઉત્પાતથી જ જે ઉત્પન્ન થાય તે ‘ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ’ કહેવાય છે । ૫૩, (૧૩૯)

(ઔત્પાતિકી બુદ્ધિના દટ્ટાતો જણાવે છે—)

શૃ૦—૧ મરતશિલા, ૨ પણિત (જુગાર), ૩ વૃક્ષ, ૪ મુદ્રિકા, ૫ પદ, ૬ સરદ (જતુવિશેષ), ૭ કાગડો, ૮ ઉચાર, (મલપરીક્ષા), ૯ હાથી, ૧૦ માઢ (અકીર્તિ), ૧૧ ગોલક, 20 ૧૨ સ્તમ, ૧૩ કુદ્ધક (વાઙ્ક), ૧૪ માર્ગ, ૧૫ સ્ત્રી, ૧૬ પતિ, ૧૭ પુત્ર । ૫૪, (૧૪૦)

શૃ૦—૧ મરતશિલા, ૨ ઘેટો, ૩ કુદ્ધો, ૪ તલ, ૫ રેતી, ૬ હાથી, ૭ કૂચો, ૮ વનપદ, ૯ સ્ત્રી, ૧૦ અતિગ, ૧૧ પત્ર, ૧૨ ચાહિલી (પ્રાણીવિશેષ), ૧૩ થી ૧૬ પચ પિતા, ૧૭ મધુછત્ર, ૧૮ મુદ્રિકા, ૧૯ અંક, ૨૦ નાણુ, ૨૧ મિક્કુ, ૨૨ ચેટક અને નિવાન, ૨૩ શિષ્ય, ૨૪ અર્થશાસ્ત્ર, ૨૫ ઇચ્છા મહત્, ૨૬ શતસહસ્ત્ર । ૫૫-૫૬, (૧૪૧-૧૪૨) 25

(વૈનયિકી બુદ્ધિ વિશે જણાવે છે—)

શૃ૦—મુરખેલ કાર્યને પાર પાડવામા સમર્થ અને ત્રણ વર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને કામ)ના ઉપાયનુ પ્રતિપાદન કરનારા શાસ્ત્રોત્ત રહસ્યને જાણનારી, ઘટ્ટી ધને લોક (આ લોક અને પરલોક)મા ફઢ આપનારી એવી બુદ્ધિને ‘વિનયથી ઉત્પન્ન થતી’ અર્થાત્ ‘વૈનયિકી બુદ્ધિ’ કહે છે । ૫૭, (૧૪૩)

(વૈનયિકી બુદ્ધિના દટ્ટાતો જણાવે છે—)

શૃ૦—૧ નિમિત્ત, ૨ અર્થશાસ્ત્ર, ૩ લિપિજ્ઞાન, ૪ ગણિત, ૫ કૂચો, ૬ અશ્વ, ૭ ગર્દભ, ૮ લક્ષણ, ૯ પ્રથિ, ૧૦ અગદ (દવા), ૧૧ ગણિકા અને રથિક, ૧૨ શીતા સાઢી, છાલુ ઘાસ, 30

લાડઅ ઇરંડફલે અગ્ગી ધૂમે ઉસૂ ધણુવિમુકે ।
 ગઈ પુવ્વપઓગેણં એવં સિદ્ધાણ વિ ગઈઓ ॥ ૭૧ ॥ ૯૫૭ ॥
 કહિં પહિહયા સિદ્ધા કહિં સિદ્ધા પહિહયા ।
 કહિં વોંદિં ચહિંતા ણં કત્થ ગંતૂણ સિજ્ઞઈ ? ॥ ૭૨ ॥ ૯૫૮ ॥
 અલોએ પહિહયા સિદ્ધા લોઅગ્ગે અ પહિહયા ।
 5 ઇહં વોંદિં ચહિંતા ણં તત્થ ગંતૂણ સિજ્ઞઈ ॥ ૭૩ ॥ ૯૫૯ ॥
 ઈસીપઘભારાએ સીઆએ જોઅણમ્મિ લોગંતો ।
 વારસહિં જોઅણેહિં સિદ્ધી સન્વહસિદ્ધાઓ ॥ ૭૪ ॥ ૯૬૦ ॥

(સિદ્ધોની ગતિ ઉદાહરણથી વતાવે છે—)

10 શૃ—જેમ તુંવહુ, ઇરંડાનું ફલ, અગ્નિ, ધુમાડો અને ધનુષ્યમાંથી છૂટેલું તીર એ વધાંની પૂર્વપ્રયોગથી જેવી ગતિ થાય છે તેવી જ સિદ્ધોની પણ ગતિ થાય છે । (૭૧)

વિ—કર્મથી મુકાયેલો જીવ એક ક્ષણમાં ઝંચે લોકના અગ્રભાગ સુધી જાય છે । તે વિશે દૃષ્ટાંતો જણાવતાં જેમ તુંવહાને આઠ વાર માટીના લેપ કરેલા હોય અને પાણીમાં નાંચવામાં આવે તો તે પાણીની નીચે રહે છે પણ માટીનો લેપ ઓછો થતાં થતાં પાણીના તલ્લિયાની મર્યાદાથી
 15 ઝંચે આવે છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ પણ સમજવી ।

જેમ ઇરંડાનું ફલ વંધન છેદાઈ જતાં ઝંચે ગતિ કરે છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । વઢી, અગ્નિ અને ધુમાડો સ્વાભાવિક પરિણામના કારણે જેમ ઝંચે જાય છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । ધનુષ્યમાંથી જેવી રીતે તીર છૂટે છે તે રીતે સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । ૭૧, (૯૫૭)

(સિદ્ધોની ગતિનો અવરોધ અને સ્થિતિ વિશે પ્રશ્ન કરે છે—)

20 શૃ—સિદ્ધ આત્મા ક્યાં પ્રતિહત થાય છે ? સિદ્ધો ક્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે ? ક્યાં તેઓ શરીર છોડીને ક્યાં જઈને સિદ્ધિ પામે છે ? ૭૨, (૯૫૮)

(પ્રશ્નકારના પક્ષને અવલંબીને કહે છે—)

શૃ—સિદ્ધના જીવો અલોકમાં પ્રતિહત છે । લોકના અગ્રભાગે પ્રતિષ્ઠિત છે અને અહીં શરીર છોડીને ત્યાં જઈને સિદ્ધિ પામે છે । (૭૩)

25 વિ—અલોક એટલે જ્યાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય નથી પણ કેવલ આકાશસ્તિકાય છે ત્યાં સિદ્ધો સ્વલના પામે છે । લોકાકાશમાં તેઓ અપ્રતિહત છે । લોકનો અગ્રભાગ એટલે પાંચ અસ્તિકાયરૂપ લોકના મસ્તક ભાગમાં પ્રતિષ્ઠિત છે, ત્યાંથી ફરી વાર આવવાનું નથી એ રીતે પ્રતિષ્ઠિત છે ।

વઢી, અહીં દ્વીપ સમુદ્રની અંદર જ સર્વથા શરીર છોડીને ત્યાં—લોકના અગ્રભાગમાં અસ્પૃશદ્-ગતિથી જઈને સિદ્ધ થાય છે, એટલે સ્થિર થાય છે । ૭૩, (૯૫૯)

(લોકનો અગ્રભાગ ક્યાં છે તે જણાવે છે—)

30 શૃ—ઈષદ્ગ્રામ્ભારા જે સિદ્ધિભૂમિ છે અને જેનું વીજું નામ સીતા છે તેનાથી એક યોજન દૂર લોકનો અંતભાગ છે । સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી વાર યોજન દૂર તે સિદ્ધિભૂમિ છે । ૭૪, (૯૬૦)

૧ વીજાઓ એમ માને છે કે લોકના અંતભાગરૂપી સિદ્ધિભૂમિ વાર યોજન દૂર છે । તત્ત્વ તો કેવલીઓ જ જાણે ।

ન કિલમ્મઙ્ગ જો તવમા સો તપસિદ્ધો દદ્ધપ્પહારિ વ્ય ।
 સો કમ્મમ્મણ્યસિદ્ધો જો સવ્વમ્મણીણકમ્મસો ॥ ૬૬ ॥ ૧૫૨ ॥
 દીઠ્ઠકાલરય જ તુ કમ્મં સેસિન્નમ્મહા ।
 સિઅ વત તિ સિદ્ધસ્સ સિદ્ધત્તમુગ્ગાયઙ્ગ ॥ ૬૭ ॥ ૧૫૩ ॥
 નાઙ્ગણ વેઅણિજ્ઞ અઙ્ગમ્મહુઅ આઝઅ ચ થોનાગ ।
 ગત્થુણ સમુગ્ગાય રૂપતિ કમ્મ નિરવસેસ ॥ ૬૮ ॥ ૧૫૪ ॥
 દઢ્ઠ કનાઢે મથતરે અ સાહરણયા સરીરત્થે ।
 માસાજોગનિરોઢે સેલેસી સિઙ્ગણા ચેવ ॥ ૬૯ ॥ ૧૫૫ ॥
 જહ ઊલ્લા સાઢીઆ આમુ સુકઢ્ઠ વિરલ્લિઆ સત્તી ।
 તહ કમ્મલહુઅ સમણ વચ્ચતિ જિણા સમુગ્ગાય ॥ ૭૦ ॥ ૧૫૬ ॥

5

10

(તપસિદ્ધ અને કર્મક્ષયસિદ્ધતા લક્ષણ જણાવે છે—)

શ્રૃ૦—જે માનવી (વાહ્ય અને અભ્યંતર) તપથી હેઝ પામતો નથી તે દૃઢપ્રહારીની જેમ ‘તપમિદ્ધ’ કહેવાય છે, અને જેમણે કર્મના વધા અશોનો નાશ કર્યા છે તે ‘કર્મક્ષયસિદ્ધ’ કહેવાય છે । ૬૬, (૧૫૨)

(કર્મક્ષયસિદ્ધિનું લક્ષણ જણાવે છે—)

15

શ્રૃ૦—દીર્ઘ સ્થિતિગ્રાહી આઠ પ્રકારનું વાઘેલું જે કર્મ તેને ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી મસીમૂત કર્યું હોવાથી સિદ્ધને સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય છે । ૬૭, (૧૫૩)

શ્રૃ૦—વેદનીય કર્મ ઘણું વધારે છે અને આયુષ્યકર્મ થોડું છે એમ જાણીને ફેવલી મગ વાનો સમુદ્ધાત કરીને સમગ્ર કર્મનો ક્ષય કરી નાખે છે । ૬૮, (૧૫૪)

શ્રૃ૦—શરીરમા રહેલ હોવા છતાં આત્મપ્રદેશોને દઢ, કપાટ, મથાન અને અતરને પૂર્ણ કરતા ૨૦ માપાયોગનો નિરોધ કરીને શૈલેશીકરણ પામે ત્યારે સિદ્ધ થાય છે । (૬૯)

વિ૦—સમુદ્ધાત કરતી વખતે પહેલા સમયે દઢ, વીના સમયે કમાઢ અને ત્રીજા સમયે રવેયો કરીને, ચોથા સમયે અંતર (વાકી રહેલી વધી રાલી જગા) ને પૂર્ણ કરીને સમગ્ર લોકમા આત્માને વ્યાપ્ત કરી દે છે, પછી તે જ ક્રમે આત્મપ્રદેશોને સહરીને આઠમા સમયે શરીરસ્થ થઈ જાય છે । ત્યાર પછી માપાયોગનો (મનોયોગનો અને કાયયોગનો પણ) નિરોધ કરીને, શૈલેશીકરણ કરીને સિદ્ધ થાય છે—મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે । ૬૯, (૧૫૫)

(સમુદ્ધાતને દૃષ્ટાંતથી જતાવે છે—)

શ્રૃ૦—જેમ મીની સાડી પહેઝી કરી હોય તો તે સુકાઈ જાય છે તે પ્રમાણે પ્રયત્નવિશેષથી કર્મરૂપ પાણી પળ સૂકાઈ જાય છે માટે કર્મની લઘુતાના સમયે જિનેશ્વરો સમુદ્ધાત કરે છે । ૭૦, (૧૫૬)

- તિન્નિ સયા તિત્તીસા ધણુ ત્તિ ભાગો અ કોસ છઞ્ઞાઓ ।
 જં પરમોગાહોઽયં તો તે કોસસ્સ છઞ્ઞાએ ॥ ૮૦ ॥ ૯૬૬ ॥
 ઉત્તાણુ વ્વ પાસિહ્હુ વ્વ અહવા નિસન્નઓ ચેવ ।
 જો જહ્ કરેઙ્ કાલં સો તહ ઉવ્વજ્જા સિદ્ધો ॥ ૮૧ ॥ ૯૬૭ ॥
 5 ઇહભવભિન્નાગારો કમ્મવસાઓ ભવંતરે હોઙ્ ।
 ન ય તં સિદ્ધસ્સ જઓ તમ્મી તો સો તયાગારો ॥ ૮૨ ॥ ૯૬૮ ॥
 જં સંઠાણં તુ ઇહં ભવં ચયંતસ્સ ચરમસમયમ્મિ ।
 આસી અ પ્પણ્ણવણં તં સંઠાણં તર્હિં તસ્સ ॥ ૮૩ ॥ ૯૬૯ ॥
 દીહં વા હસ્સં વા જં ચરમભવે હવિજ્જ સંઠાણં ।
 10 તત્તો તિભાગહીણા સિદ્ધાણોગાહણા મણિઆ ॥ ૮૪ ॥ ૯૭૦ ॥

(ઉપર્યુક્ત અવગાહનાનું ફરીને સમર્થન કરે છે—)

શૃ૦—ત્રણસો ને તેત્રીશ ધનુષ્યનો જે ત્રીજો ભાગ અર્થાત્ કોશનો છઠ્ઠો ભાગ થાય એવા કોશના છઠ્ઠા ભાગે સિદ્ધોની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના હોય છે । ૮૦, (૯૬૬)

(સિદ્ધોના ઉપપાત વિશે કહે છે—)

- 15 શૃ૦—ચત્તો, પઢલે, અર્ધ નમેલો, વાજુમાં રહેલો, તીર્છો રહેલો અથવા વેટેલો જે આત્મા જે રીતે કાઢ કરે છે તે રીતે જ સિદ્ધપણે ઉત્પન્ન થાય છે । ૮૧, (૯૬૭)

શૃ૦—(જીવ) આ ભવમાંથી વીજા ભવમાં (સ્વર્ગ વગેરેમાં) જતાં ભિન્ન આકાર પ્રાપ્ત થાય છે પણ સિદ્ધને તો તે (કર્મો) નથી એટલે તેમાં પહેલાં જેવો જ આકાર હોય છે । (મતલબ કે, અપવર્ગમાં આ સિદ્ધ જીવો પૂર્વભવના આકારવાળા જ રૂપજે છે) ૮૨, (૯૬૮)

- 20 (વઢી કહે છે—)

શૃ૦—આ ભવને ત્યજતી વચ્ચે છેલ્લા સમયે (સિદ્ધના જીવોને) જે સંસ્થાન હોય તે જ ઘન પ્રદેશવાળું સંસ્થાન તે સિદ્ધને હોય છે । ૮૩, (૯૬૯)

(વઢી કહે છે—)

- શૃ૦—લાંબુ અથવા ટૂંકું એવું જે સંસ્થાન છેલ્લા સમયે હોય, તેનાથી ત્રીજે ભાગે ($\frac{1}{3}$ ભાગે)
 25 ન્યૂન એવી સિદ્ધોની અવગાહના (જિનેશ્વરોએ) કહેલી છે । (૮૪)

વિ૦—લાંબુ એટલે પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ, ટૂંકું એટલે વે હાથ પ્રમાણ, મધ્યમ એટલે વિચિત્ર ।

પ્ર૦—છેલ્લા ભવમાં જે સંસ્થાન હોય તેનાથી ત્રીજા ભાગે ન્યૂન એમ શા માટે કહો છો ?

ઉ૦—છિદ્રો જેટલો ત્રીજો ભાગ પૂરાઈ જાય છે તેથી સિદ્ધોની અવગાહના એટલી હોય છે । અવગાહના એટલે અવસ્થા । ૮૪, (૯૭૦)

નિમ્મલદગરયવળ્લા તુસારગોચીરહારસરિવન્ના ।
 ઉત્તાણયછત્તયસઠિઆ ય મળિયા જિણપરેહિ ॥ ૭૫ ॥ ૧૬૧ ॥
 એગા જોઅણકોડી વાયાલીસ ચ સયસહસ્સાઈ ।
 તીસ ચેવ સહસ્સા દો ચેવ સયા અડણપન્ના ॥ ૭૬ ॥ ૧૬૨ ॥
 વહુમજ્ઞદેસમાગે અટ્ટેવ ય જોઅણાણિ વાહલ્લ ।
 ચરમતેસુ અ તણુઈ અગુલ્લસરિજ્ઞઈમાગ ॥ ૭૭ ॥ ૧૬૩ ॥
 ગત્થા જોઅણ જોઅણ તુ પરિહાઠ અગુલપુહુત્ત ।
 તીસેડવિઅ પેરતા મચ્છિઅપત્તાડ તણુઅયરા ॥ ૭૮ ॥ ૧૬૪ ॥
 ઈસીપન્નામારાણ સીઆણ જોઅણમ્મિ જો કોસો ।
 કોસસ્સ ય છન્નામાણ સિદ્ધાણોમાહના મળિઆ ॥ ૭૯ ॥ ૧૬૫ ॥

5

10

(સિદ્ધિભૂમિનુ સ્વરૂપ વર્ણવે છે—)

શ્રૃ—તે (સિદ્ધિભૂમિ) નિર્મલ પાણીના વિંદુઓના વર્ણ જેવી છે, હિમ જેવા વર્ણની છે, ગાયનુ દૂધ અગર હારના જેવા વર્ણવાળી છે । (અને તેનુ સ્થાન—) પત્તા છત્રની માફક રહેલી હોય તેવી સિદ્ધિભૂમિ છે, એમ જિનેશ્વર ભગવતોણ કહેલુ છે । ૭૫, (૧૬૧)

(સિદ્ધિભૂમિની પરિધિ જણાવે છે—)

15

શ્રૃ—એક કરોડ, વત્તાલીસ લાસ, ત્રીસ હજાર, વસો ને ઓગણપચાસ યોજન એ સિદ્ધિભૂમિની પરિધિ છે । (૭૬)

વિ—આ પરિધિનુ પ્રમાણ સ્થૂલ દ્રષ્ટિએ અહીં વતાવ્યુ છે પણ ક્ષેત્રની પરિધિનો વીજો યોદ્ધોક વધારો અને વિસ્તાર ‘પન્નવણાસૂત્ર’થી જાણી લેવો । ૭૬, (૧૬૨)

(સિદ્ધિભૂમિની જાઢાઈ—પાતઝાઈ વતાવે છે—)

20

શ્રૃ—સિદ્ધશિલાના મધ્ય ભાગમા આઠ યોજનની જાઢાઈ હોય છે અને છેડે અગુલના અસર્યાતમા ભાગ જેટલી તે પાતઝી હોય છે । ૭૭, (૧૬૩)

(સિદ્ધિભૂમિની પાતઝાઈનો ક્રમ જણાવે છે—)

૬૦

શ્રૃ—યોજન યોજન આગલ (વધીએ તો) અગુલ પૃથક્ત્વભાગ પ્રમાણ ઓઢી ઓઢી થતી જાય છે (અને એમ ઓઢી થતા થતા) તેના છેડાના માગો માત્સીની પાસ કરતાયે પાતઝા ૨૫ હોય છે । ૭૮, (૧૬૪)

(સિદ્ધોની અવગાહના વતાવે છે—)

શ્રૃ—સીતા (જેનુ વીજુ નામ છે) એવી ઈપદ્વપ્રાગ્ભારાથી ઉપર એક યોજનમા જે છેલ્લો ગાડ છે તેના ઉપરના છટ્ટા ભાગમા સિદ્ધોની અવગાહના હોય છે । એ પ્રકારે લોકના અમ્મભાગમા સિદ્ધો પ્રતિષ્ઠિત છે ।) ૭૯, (૧૬૫)

30

તિન્નિ સયા તિત્તીસા ધણુ તિ ભાગો અ હોઈ બોધવ્વો ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણ ઉક્કોસોગાહના મણિઆ ॥ ૮૫ ॥ ૧૭૧ ॥
 ચત્તારિ ય રયણીઓ રયણિતિભાગૂણિઆ ય બોધવ્વા ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણ મઙ્ગિમઓગાહના મણિઆ ॥ ૮૬ ॥ ૧૭૨ ॥
 એગા ય હોઈ રયણી અદ્દેવ ય અગુલાઈ સાહીઆ ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણં જહનઓગાહના મણિઆ ॥ ૮૭ ॥ ૧૭૩ ॥

5

(હવે ઉત્કૃષ્ટ વગેરે અવગાહનાના પ્રકારો વતાવે છે—)

શ્રૃ—ત્રણસો ને તેત્રીશ ધનુષ્ય અને ધનુષ્યનો ત્રીજો ભાગ પટલે પાચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ-
 વાવ્ય જીરોની સિદ્ધિગતિમા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના જાણવી । ૮૫, (૧૭૧)

શ્રૃ—સાત હાથની કાયાવાવ્યની ચાર હાથ અને સોઢ આગઢ એ સિદ્ધોની મધ્યમ 10
 અવગાહના જાણવી । ૮૬, (૧૭૨)

શ્રૃ—એક હાથ અને આઠ આગઢ એ સિદ્ધોની જઘન્ય અવગાહના જાણવી । (૮૭)

વિ—આ ત્રણે ગાથાનો અર્થ સ્પષ્ટ છે પણ ભાષ્યકારે આશ્લેષ-પરિહાર કરીને આ હકી-
 કતને વધારે સ્પષ્ટ કરી છે તે આ પ્રમાણે—

પ્ર—નાભિ કુલકરના શરીરની ડચાઈ પાચસો ને પચીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ હતી ત્યારે મરુદેવા 15
 માતાની સિદ્ધાવસ્થાની અવગાહના આમા કેવી રીતે ઘટી શકે ?

ઉ—મરુદેવા માતા નાભિકુલકરથી કઈક ન્યૂન અવગાહનાવાવ્ય હતા, તેથી તેમની
 પણ પાચસો ધનુષ્યની અવગાહના કહેવાય । અથવા હાથી વપર વેઢેલા હોવાથી અગને સકુચિત
 કરીને મોક્ષ પામેલા છે, તેથી એમની અવગાહનામા કઈ જ વિરોધ આવતો નથી ।

પ્ર—સિદ્ધાતમા જઘન્યથી સાત હાથ પ્રમાણ ડચાઈવાવ્યને મોક્ષ થાય એમ કહેલુ છે અને 20
 અહીં વે હાથ પ્રમાણવાવ્યને શા સ્વાતર જણાવ્યા છે ?

ઉ—માત હાથ પ્રમાણ તો તીર્થકરો માટે કહેલુ છે, પણ વાકીના મામાન્ય ફેગલીઓ મોક્ષ
 પામે છે તેવાનુ વે હાથ પ્રમાણ જણાવેલુ છે, જેમ કુર્માપુત્ર સિદ્ધ થયા તો તે વે હાથ પ્રમાણવાવ્ય હતા,
 તેથી આ પ્રમાણ જઘન્યથી સમજવુ જોઈએ ।

અથવા સૂત્રમા જઘન્યથી સાત હાથ પ્રમાણ અને ઉત્કૃષ્ટથી પાચસો ધનુષ્ય પ્રમાણવાવ્ય 20
 મોક્ષે જનારની અવગાહના હોય છે એમ જે કહ્યુ છે તે વહુલતાથી છે એમ સમજવુ । અન્યથા
 કોઈ વસ્તે જઘન્યપદે અગુલપ્રયક્ત્ય અને ઉત્કૃષ્ટપદે ધનુષ્યપ્રયક્ત્ય પણ ન્યૂનાધિક હોય છે ।

સામાન્ય ધ્રુતમા અચ્છેરા (આશ્ચર્યો) વગેરે વધુ કહેલુ હોતુ નથી । સિદ્ધમા જનારા જેમ
 વે હાથ પ્રમાણવાવ્ય અને સત્રા પાચસો ધનુષ્યવાવ્ય માનત હોય તેમ ધ્રુતમા વધુ ન હોય તો પણ
 માનતુ જોઈએ । ૮૭, (૧૭૩)

સિદ્ધાણ નમુકારો એવં ચલુ વણિઓ મહત્થુ ત્તિ ।

જો મરણમ્મિ ઉવગ્ગે અભિક્કલ્લણં કીરણ વહુસો ॥ ૧૦૫ ॥ ૯૯૧ ॥

સિદ્ધાણ નમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો ।

મંગલાણં ચ સવ્વેસિં વિહ્મં હોહ મંગલં ॥ ૧૦૬ ॥ ૯૯૨ ॥

નામં ઠવ્વણાદવિણ્ણે ભાવમ્મિ ચઉવ્વિહો ઉ આયરિઓ ।

દવ્વમ્મિ એગમ્મિઆઈ લોહિણ સિપ્પસત્થાઈ ॥ ૧૦૭ ॥ ૯૯૩ ॥

પંચવિહં આયારં આયરમાણા તહા પમાસંતા ।

આયારં દંસંતા આયરિયા તેણ વુચ્ચંતિ ॥ ૧૦૮ ॥ ૯૯૪ ॥

શૃ—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્થવાળો છે અને મરણ નજીકમાં હોય ત્યારે
10 નિરંતર અને ઘણીવાર તે ગણવામાં આવે છે । ૧૦૫, (૯૯૧)

શૃ—સિદ્ધને કરેલો નમસ્કાર વધાંયે પાપોનો નાશ કરનાર છે અને વધાંયે મંગલોમાં આ
વીજું મંગલ છે । ૧૦૬, (૯૯૨)

(૩) આચાર્ય ભગવંતને નમસ્કાર ।

આચાર્ય શબ્દ આહુ ઉપસર્ગપૂર્વક ચરુ ધાતુને ણ્ય પ્રત્યય લાગતાં વ્યયો છે । તે તે વિષયની
15 મર્યાદાથી આચરણા કરે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । અથવા મુમુક્ષુ ભક્તો વડે જેમની સેવા થાય તેમને
આચાર્ય કહે છે ।

શૃ—૧ નામ આચાર્ય, ૨ સ્થાપના આચાર્ય, ૩ દ્રવ્ય આચાર્ય અને ૪ ભાવ આચાર્ય—
એમ ચાર પ્રકારના આચાર્યો છે । એકભવિક આદિ અથવા લૌકિક શિલ્પશાસ્ત્ર વગેરે જાણનાર હોય
તે દ્રવ્ય આચાર્ય કહેવાય છે । (૧૦૭)

20 વિ—નામ અને સ્થાપના સુગમ છે (અગાઠ અરિહંત અને સિદ્ધના વર્ણનમાં જણાવી
દીધેલ છે અને દ્રવ્ય આચાર્યના આગમથી તેમજ નોઆગમથી વગેરે ભેદો અરિહંત અને સિદ્ધના
વર્ણનમાં વતાવેલા છે તે મુજબ દ્રવ્ય આચાર્યના ભેદ પણ સમજી લેવા ।)

એકભાવિક એટલે જેમને આચાર્યપદ પ્રાપ્ત થાય છે એવા પ્રકારનું મનુષ્યનું આયુષ્ય વાંધેલું
હોય એવા આત્મા અથવા આદિશબ્દથી દ્રવ્યભૂત આચાર્ય તે દ્રવ્યાચાર્ય । દ્રવ્ય નિમિત્તે જે આચાર-
25 વાળા હોય તે ભાવાચાર્ય કહેવાય છે । તે લૌકિક અને લોકોત્તર એવા બે ભેદ છે । તેમાં લૌકિક
તે શિલ્પશાસ્ત્ર વગેરે । તેના જ્ઞાનથી તેનો અભેદ ઉપચાર કરતાં તે આચાર્ય કહેવાય । ૧૦૭, (૯૯૩)

(હવે લોકોત્તર એવા ભાવાચાર્યનું પ્રતિપાદન કરે છે—)

શૃ—પાંચ પ્રકારના આચારને આચરનારા, તથા ઉપદેશ આપનારા તેમજ આચારને
વતાવનારા હોવાથી તે આચાર્ય કહેવાય છે । (૧૦૮)

30 વિ—પંચવિધ આચાર તે—૧ જ્ઞાનાચાર, ૨ દર્શનાચાર, ૩ ચારિત્રાચાર, ૪ તપ આચાર
અને ૫ વીર્યાચાર—આ આચારોને પાલનારા, અનુષ્ઠાનથી આચરણ કરનારા, વ્યાખ્યાનથી ઉપદેશ
દેતા, તેમજ પહિલેહણા વગેરે આચારને વતાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે । ૧૦૮, (૯૯૪)

આયારો નાનાઈ તસ્સાયરણા પમાસણાઓ વા ।
 જે તે માયારિયા માયારોગુત્તા ય ॥ ૧૦૯ ॥ ૯૯૫ ॥
 આયરિયનમુકારો જીવ મોણ મનસહસ્તાઓ ।
 માવેણ કીરમાણો હોઈ પુમો બોહિલામાણ ॥ ૧૧૦ ॥ ૯૯૬ ॥
 આયરિયનમુકારો ધન્નાણ મનક્સયં કુણતાણ ।
 હિઅય અણુમ્મુયતો વિસુત્તિયાવારઓ હોઈ ॥ ૧૧૧ ॥ ૯૯૭ ॥
 આયરિયનમુકારો એવ સલુ ગણિઓ મહત્થુ ત્તિ ।
 જો મરણમ્મિ ઉવગ્ગે અભિક્કણં કીરણં વહુસો ॥ ૧૧૨ ॥ ૯૯૮ ॥
 આયરિયનમુકારો સન્વપાવપ્પણાસણો ।
 મગલાણ ચ સન્વેસિં તદ્દા હોઈ મગલ ॥ ૧૧૩ ॥ ૯૯૯ ॥
 નામ ઠનાદવિણં માવમ્મિ ચત્તવિહો ઉવજ્જાઓ ।
 દન્વે લોહા સિપ્પાહ નિણ્હગા વા ડમે માવે ॥ ૧૧૪ ॥ ૧૦૦૦ ॥

5

10

15

શ્રૃ—આચાર તે જ્ઞાન વગેરે । તેનું આચરણ કરતા હોવાથી તેમજ ઉપદેશ દેતા હોવાથી જે માત્ર આચારથી યુક્ત હોય તે ‘માત્રાચાર્ય’ કહેવાય છે । ૧૦૯, (૯૯૫)

(ઉપસહાર કરતા કહે છે—)

શ્રૃ—આચાર્યને કરેલો નમસ્કાર, જો તે માવથી (હૃદયપૂર્વક) કરેલો હોય તો તે હજારો માવથી છોડાવે છે અને તે નમસ્કાર અતે બોધિનીજ—સમ્યક્ત્વને આપનારો બને છે । ૧૧૦, (૯૯૬)

શ્રૃ—મનનો ક્ષય કરના ઇચ્છતા જે ધન્ય મનુષ્યો, પોતાના હૃદયમા આચાર્યને નમસ્કાર કરવાનું છોડતા નથી, તેમના દુર્ધ્યાનનું નિવારણ તો તે જરૂર કરે જ છે । ૧૧૧, (૯૯૭)

શ્રૃ—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્થવાળો છે અને મરણ નજીકમા હોય ત્યારે ૨૦ નિરતર અને ઘણીવાર તે ગણવામા આવે છે । ૧૧૨, (૯૯૮)

શ્રૃ—આચાર્યને કરેલો નમસ્કાર વધાયે પાપોનો નાશ કરનારો છે અને વધાયે મગલોમા આ ત્રીજું મગલ છે । ૧૧૩, (૯૯૯)

(૪) ઉપાધ્યાય ભગવતને નમસ્કાર ।

ઉપાધ્યાય શબ્દ ‘ઉપ’ ઉપસર્ગપૂર્વક ‘ઈદ્’ ધાતુને ‘ધવ્’ પ્રત્યય લાગતા બનેલો છે । જેમની પાસે આવીને સાધુઓ સૂત્રનો અભ્યાસ કરે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । તે ઉપાધ્યાય નામ આદિ પ્રકારો વડે ચાર ભેદ છે ।

શ્રૃ—૧ નામ ઉપાધ્યાય, ૨ સ્થાપના ઉપાધ્યાય, ૩ દ્રવ્ય ઉપાધ્યાય અને ૪ માત્ર ઉપાધ્યાય—એમ ઉપાધ્યાયના ચાર પ્રકારો છે । દ્રવ્ય ઉપાધ્યાયમા લૌકિક શિલ્પ આદિને મળાવનારા તથા નિહ્નો પણ ગણાય છે । ઉપાધ્યાય નીચે પ્રમાણે છે । (૧૧૪)

૩૦

વિં—આચાર્યના વર્ણનમા જેમ કહેલું છે તેમ આમા પણ નામ આદિ ભેગે માટે સમજવું પરંતુ તેમા જે નિહ્ન વસ્તુ છે તેનો અર્થ એ છે કે, એક પણ વદાર્થને અભિવિવેશથી વિરુદ્ધરીતે પ્રરૂપણા કરતા હોય તે સિધ્ધાદિઓ ‘દ્રવ્ય ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । ૧૧૪, (૧૦૦૦)

વારસંગો જિણક્ષાઓ સજ્ઞાઓ કહિઓ બુદ્ધિહિં ।

તં ઉવઈસંતિ જમ્હા ઉવજ્ઞાયા તેણ બુદ્ધંતિ ॥ ૧૧૫ ॥ ૧૦૦૧ ॥

ઉ ત્તિ ઉવઓગકરણે જ્ઞ ત્તિ અ જ્ઞાણસ્સ હોઈ નિદેસે ।

एण हंति उज्झा एसो अन्नोवि पज्जाओ ॥ ११६ ॥ १००२ ॥

ઉ ત્તિ ઉવઓગકરણે વ ત્તિ અ પાવપરિવજ્જણે હોઈ ।

झ त्ति अ ज्ञाणस्स कए उ त्ति अ ओसक्कणा कम्मे ॥ ११७ ॥ १००३ ॥

ઉવજ્ઞાયનમુક્કારો જીવં મોદ્દ ભવસહસ્સાઓ ।

भावेण कीरमणो होइ पुणो बोहिलाभाए ॥ ११८ ॥ १००४ ॥

ઉવજ્ઞાયનમુક્કારો ધન્નાણ ભવક્ષયં કુળંતાણં ।

हियं अणुमुअंतो विसुत्तियावारओ होइ ॥ ११९ ॥ १००५ ॥

(ભાવ ઉપાધ્યાયનું પ્રતિપાદન કરે છે—)

શૃ—જિનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલ દ્વાદશાંગીને ગણધર આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । (૧૧૫)

વિ—જિનેશ્વરોએ દ્વાદશાંગને આચારાંગ વગેરે ભેદોથી રચેલા છે । તે સ્વાધ્યાય અહીં
15 સૂત્રરૂપે જ ગ્રહણ કરવો । તે સૂત્રરૂપ દ્વાદશાંગ ગણધરોએ રચેલો છે । એ સ્વાધ્યાયનો જેઓ ઉપદેશ કરે છે તે કારણથી તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । કારણ કે જેમની પાસે જઈને અધ્યયન-ભણાય તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । ૧૧૫, (૧૦૦૧)

(હવે આગમશૈલીએ અક્ષરાર્થને અવલંબીને ઉપાધ્યાયનો શબ્દાર્થ કહે છે—)

શૃ—‘ઉ’ એટલે ઉપયોગ કરવો, અને ‘જ્ઞા’ એટલે ધ્યાન કરવું । આથી ઉજ્ઞા અર્થાત્
20 ઉપયોગપૂર્વક ધ્યાન કરનાર એવો એનો વીજો પર્યાય-નામ છે । ૧૧૬, (૧૦૦૨)

શૃ—‘ઉ’ એટલે ઉપયોગ કરવો, ‘વ’ એટલે પાપનું વર્જન, ‘જ્ઞ’ એટલે ધ્યાન કરવું અને ‘ઉ’
એટલે કર્મો દૂર કરવાં—અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક પાપને છોડતાં ધ્યાન આરૂઢ થઈને કર્મોને દૂર કરે તે
‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય । (આ અક્ષરાર્થ છે, અક્ષરાર્થના અભાવે પદાર્થના અભાવનો પ્રસંગ આવે । પદ
એ સમુદાય રૂપ હોવાથી અહીં અક્ષરાર્થ સમજવો ।) ૧૧૭, (૧૦૦૩)

25 (ઉપસંહાર કરતાં કહે છે—)

શૃ—ઉપાધ્યાયને કરેલો નમસ્કાર, જો તે ભાવથી (હૃદયપૂર્વક) કરેલો હોય તો તે
હજારો ભવથી છોડાવે છે અને તે નમસ્કાર અંતે બોધિવીજ-સમ્યક્ત્વ આપનારો બને છે । ૧૧૮, (૧૦૦૪)

શૃ—ભવનો ક્ષય કરવા ઇચ્છતા જે ધન્ય મનુષ્યો, પોતાના હૃદયમાં ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર
કરવાનું છોડતા નથી, તેમના દુર્ધ્યાનનું નિવારણ તો તે જરૂર કરે જ છે । ૧૧૯, (૧૦૦૫)

ઉવજ્ઞાયનમુકારો એવ સહુ વણિઓ મહત્સુ ત્તિ ।
 જો મરણમ્મિ ઉવગ્ને અમિકલ્પણ કીરણ વહુસો ॥ ૧૨૦ ॥ ૧૦૦૬ ॥
 ઉવજ્ઞાયનમુકારો સવ્વપાપ્પણાસણો ।
 મગલાણ ચ સવ્વેસિં ચઉત્થ હોઢ મગલ ॥ ૧૨૧ ॥ ૧૦૦૭ ॥
 નામ ઠવ્વણાસાહુ દવ્વસાહુ અ ભાવસાહુ અ ।
 દવ્વમ્મિ લોહાઈ ભાવમ્મિ અ સજ્જો સાહુ ॥ ૧૨૨ ॥ ૧૦૦૮ ॥
 ઘહપહરહમાઈણિ ઉ સાહતા હુતિ દવ્વસાહુ ત્તિ ।
 અહવાવિ દવ્વભૂઆ તે હુતી દવ્વસાહુ ત્તિ ॥ ૧૨૩ ॥ ૧૦૦૯ ॥
 નિવ્વાણસાહુ જોણ જમ્હા સાહતિ સાહુણો ।
 સમા ય સવ્વભૂણસુ તમ્હા તે ભાવસાહુણો ॥ ૧૨૪ ॥ ૧૦૧૦ ॥
 કિ પિચ્છસિ સાહુણ તપ વ નિઅમ વ સજમગુણ વા ।
 તો વંદસિ માહુણં એઅ મે પુચ્છિઓ સાહ ॥ ૧૨૫ ॥ ૧૦૧૧ ॥

શ્રૃ—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્થવાલો છે અને મરણ નજીકમા હોય ત્યારે નિરતર અને ઘણીવાર તે ગણવામા આવે છે । ૧૨૦, (૧૦૦૬)

શ્રૃ—ઉપાધ્યાયને કરેલો નમસ્કાર વધાયે પાપોનો નાશ કરનારો છે અને વધાયે મગલોમા 15 એ ચોથુ મગલ છે । ૧૨૧, (૧૦૦૭)

(૫) સાધુ ભગવતને નમસ્કાર ।

સાધુ શબ્દ ‘સાધ્’ ધાતુને ‘ઞ્’ પ્રત્યય લાગતા બનેલો છે । જે ઇચ્છિત અર્થને સાધે તે ‘સાધુ’ કહેવાય છે । તે નામ આદિ ભેદોથી ચાર પ્રકારે છે—

શ્રૃ—૧ નામ સાધુ, ૨ સ્થાપના સાધુ, ૩ દ્રવ્ય સાધુ, અને ૪ ભાવ સાધુ—એમ ચાર 20 પ્રકારે છે । દ્રવ્ય સાધુ તે લૈકિક વગેરે અને ભાવ સાધુ તે સયત-સયમી સાધુ । ૧૨૨, (૧૦૦૮)

(દ્રવ્ય સાધુનુ પ્રતિપાદન કરે છે—)

શ્રૃ—ઘઢો, ઘસ્ર અને રથ વગેરે જે વનાવતા હોય તે ‘દ્રવ્ય સાધુ’ કહેવાય, અથવા જે દ્રવ્યભૂત (ભાવપર્યાયી શૂન્ય) હોય તે ‘દ્રવ્ય સાધુ’ કહેવાય । ૧૨૩, (૧૦૦૯)

(ભાવ સાધુનુ પ્રતિપાદન કરે છે—)

શ્રૃ—સાધુઓ નિર્ગુણને સાધનારા યોગો(સમ્યગ્દર્શન વગેરે)ને સાધે છે (અનુષ્ઠાનો કરે 25 છે) તથા વધા પ્રાણીઓ પ્રત્યે સમભાવી હોય છે તેથી તે ‘ભાવ સાધુ’ કહેવાય છે । (યોગનુ પ્રાધાન્ય ધતાવના માટે આ સમભાવ વહો છે । ૧૨૪, (૧૦૧૦)

(સાધુ વિશે પ્રશ્ન—)

શ્રૃ—‘સાધુઓમા તમે કયો તપ, નિયમ અને સયમનો ગુણ જૂઓ છો કે જેથી તેમને તમે પદન કરો છો ?’ એમ મેં પૂછ્યું ત્યારે ગુરુ વહે છે—૧૨૫, (૧૦૧૧)

પુત્રાણુપુત્રિ ન કમો નેવ ય પત્ત્થાણુપુત્રિ એસ ભવે ।

સિદ્ધાઈઆ પદમા વીઆએ સાધુણો આઈ ॥ ૧૩૪ ॥ ૧૦૨૦ ॥

છે, જે કેવલીઓ છે, કેટલાક આચાર્યો છે, જેઓ સૂત્ર અને અર્થના જાણકારો છે; કેટલાક ઉપાધ્યાયો છે, જેઓ સૂત્રને જાણે છે; કેટલાક એમનાથી ભિન્ન સાધુઓ છે, તે વધા કંઈ અરિહંતો નથી । તેથી એક પદમાં વ્યભિચાર આવતો હોવાથી તેમને નમસ્કાર કરવાથી વીજાઓને નમસ્કાર કર્યાનું ફલ મળી ન શકે ।

પ્રયોગ પણ છે કે, સાધુ માત્રને કરેલો નમસ્કાર વિશિષ્ટ એવા અરિહંત વગેરેના ગુણોને કરાતા નમસ્કારનું ફલ આપવામાં સમર્થ નથી । કારણ કે એનું સામાન્ય એવું નમસ્કાર નામ છે । મનુષ્ય માત્રને નમસ્કાર કરીએ તેના જેવું છે । તેથી નમસ્કાર પાંચ પ્રકારનો જ છે ।

10 તાત્પર્ય એ છે કે, બે પ્રકારનો નમસ્કાર કરી શકાતો નથી । એ પ્રકારે કરવાથી અવ્યાપક-પણાનો દોષ આવશે । ‘સિદ્ધ’ કહેવાથી અરિહંતના સમસ્ત ગુણોનો વોધ થતો નથી । એ રીતે ‘સાધુ’ કહેવાથી આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના ગુણો પણ ગ્રહણ કરી શકાતા નથી । આ કારણે સંક્ષેપમાં બે પ્રકારના પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો યુક્ત નથી ।

15 ‘સાધુ’માત્ર કહેવાથી આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના ગુણોનું સ્મરણ થઈ શકતું નથી । કેમકે સામાન્ય કથનથી વિશેષની ઉપલબ્ધિ થઈ ન શકે । જેમ મનુષ્ય સામાન્યને નમસ્કાર કરવાથી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુના ગુણોનું સ્મરણ થઈ શકતું નથી, અને તદ્રૂપ વનવાની પ્રેરણા પણ મળી શકતી નથી, આથી પંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો જરૂરી છે । જે અનંત પરમેષ્ઠીઓની નમસ્કાર કરવાની વાત કહેવામાં આવી છે તેનું સમાધાન ‘સવ્ય’ પદદ્વારા થઈ શકે છે । આ પદ વધાયે પરમેષ્ઠીઓને જોડવામાં આવે છે, જેનાથી અનંત અરિહંત, અનંત સિદ્ધ, અનંત આચાર્ય, અનંત ઉપાધ્યાય અને અનંત સાધુઓનું ગ્રહણ થઈ શકે છે । શક્તિ સીમિત હોવાથી અલગ અલગ અનંત પરમેષ્ઠીઓનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું નથી । સામાન્યની અંદર જ વિશેષ ભેદોનું પણ ગ્રહણ થઈ જાય છે । ૧૩૩, (૧૦૧૯)

૯. ક્રમ દ્વાર ।

નમસ્કાર મંત્રમાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય વગેરે ક્રમ રાખવામાં આવ્યો છે તેનો વિચાર આ 25 ક્રમ દ્વારમાં કરવામાં આવ્યો છે ।

શૃ૦—આ ક્રમ પૂર્વાનુપૂર્વીથી નથી, તેમ પશ્ચાનુપૂર્વીથી પણ નથી, કેમકે પહેલામાં (પૂર્વાનુપૂર્વી ક્રમથી) સિદ્ધ આવે વીજામાં (પશ્ચાનુપૂર્વીક્રમથી) સાધુ વગેરે આવે । (૧૩૪)

વિ૦—ક્રમ બે પ્રકારનો હોય છે । ૧ પૂર્વાનુપૂર્વી અને ૨ પશ્ચાનુપૂર્વી । અનાનુપૂર્વી એ ક્રમ નથી, કારણ કે તે આડો અવળો હોય છે । નમસ્કારમાં અરિહંત આદિનો ક્રમ પૂર્વાનુપૂર્વી નથી, કેમકે સિદ્ધો એકાંતે કૃતકૃત્ય હોવાથી અરિહંત કરતાં પ્રધાન છે । પ્રધાનનું શ્રેષ્ઠપણું હોવાથી પૂર્વમાં 30 કહેવા જોઈએ ।

અરિહતુવણેણ સિદ્ધા નજ્જતિ તેણ અરિહાઈ ।
 નવિ કોઈ પરિસાણ પળમિત્તા પળમઈ રણ્ણો ॥ ૧૩૫ ॥ ૧૦૨૧ ॥
 इत्य य पओअणमिण कम्मकएओ मगलागमो चेव ।
 इहलोअ पारलोअ दुविहफल तत्थ दिट्ठता ॥ १३६ ॥ १०२२ ॥

ए ज प्रमाणे आ पश्चानुपूर्वी क्रम पण नथी । जो एम होत तो साधुने प्रथम कहा होत पण ५
 साधुने तो अग्रधानपणे वधानी अते कहा छे । साधुने प्रथम कहिने छेवटे सिद्धोनु नाम होत तो
 ते क्रम पश्चानुपूर्वी वनत । १३४, (१०२०)

(उपर्युक्त शकाना समाधानरूपे पूर्वानुपूर्वी क्रमनु प्रतिपादन करता कहे छे—)

शु०—अरिहत्तना उपदेशथी सिद्धोनु ज्ञान थाय छे, तेथी अरिहत्तने आदिमा कहा छे ।
 कोई पण मनुष्य प्रथम पर्यदाने नमस्कार करिने राजाने नमस्कार करतो नथी । (१३५) 10

वि०—अरिहत्तना उपदेशथी—आगमथी सिद्धोनु ज्ञान थाय छे, कारण के सिद्धो प्रत्यक्ष
 आदि विषयथी पर छे तेथी अरिहत्तपूर्वकनो क्रम पूर्वानुपूर्वी छे । आथी अरिहतो ज वधु नजीक
 छे । अल्प समयनु ज अंतर होयथी कृतकृत्यपणु ए तो प्राय सरखु ज गणाय ।

प्र०—अरिहत वडे सिद्धो जणाय छे एम मानवामा आवे तो अरिहतो प्रधान थवाथी तेजो
 सिद्धोने पण नमस्कार्य छे एयो अर्थ थाय । 15

उ०—जो एम मानवामा आवे तो अरिहतो पण आचार्यना उपदेशथी जणाय छे, तेथी
 आचार्यो प्रधान वनी जशे ।

वस्तुत अरिहत अने सिद्ध ए सररा बज्याळा छे तेथी एमनो विचार करवो श्रेयस्कर छे । तेजो
 वनो परमनायकरूपे छे । आचार्यो तो तेमनी सभाना सदस्यो जेरा छे । कोई पण मनुष्य सभाने
 नमस्कार कर्या पछी राजाने नमस्कार करतो नथी । आथी ज आ क्रम बराबर छे । १३५, (१०२१) 20

१०-११. प्रयोजन द्वार अने फळ द्वार ।

जे कारणने लईने प्रयोग कराय ते नमस्कारमनु भोक्ष प्रयोजन छे । तेनो विचार आ
 प्रयोजन द्वारमा कराय छे अने क्रिया कर्या पछी जे स्वर्ग वगेरे मळे ते नमस्कारनु फळ छे । तेनो
 आ फळ द्वारमा विचार करायो छे ।

शु०—नमस्कार करवामा कर्मनो क्षय अने भगन्नु आगमन ए प्रयोजन छे । तेमज लोक 25
 सबधी अने परलोकसन्धी एम वे प्रकारनु फळ छे । तेना दृष्टान्तो नीचे प्रमाणे छे । (१३६)

वि०—नमस्कार करवाना समये जलदीयी ज्ञानावरणीय आदि कर्मनो क्षय थाय छे ए
 नमस्कारनु प्रयोजन छे । भावथी नमस्कार कर्या विना अनत कर्मपुद्गलोનો नाश थतो नथी । वजी,
 नमस्कार करवाना समये भगन्नी प्राप्ति थाय छे । काळतरे जे मळे ते आलोक अने परलोक
 सन्धी फळो कहेवाय छे । १३६, (१०२२) 30

इहलोइ अत्थकामा^१ 'आरुग्गं^२ अभिरई^३ अ निप्फत्ती^४ ।

सिद्धी अ^५ 'सग्गं^६ सकुलप्पच्चयाई^७ अ परलोए ॥ १३७ ॥ १०२३ ॥

इहलोगम्मि तिदंडी^८ 'सादिव्वं^९ माउल्लिगवणैमेव ।

परलोइ चंडपिगल^{१०} 'हुंडिअजक्खो^{११} अ दिट्ठता ॥ १३८ ॥ १०२४ ॥

5 (ફઝ વિશે જણાવે છે—)

શૃ૦—આ લોકમાં અર્થ, કામ, આરોગ્ય અને અભિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે । અને પરલોકમાં સિદ્ધિ, સ્વર્ગ અને ઉત્તમ કુઝ્ઝની પ્રાપ્તિ છે । (૧૩૭)

વિ૦—અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થાય છે એટલે એ શુભ વિપાકવાળા વને છે અને આ લોકમાં અર્થ વગેરેથી અનુકૂળ આનંદ મળે છે તેને 'અભિરતિ' કહે છે । શુભ પુણ્યનું કારણ હોવાથી પરલોકમાં 10 પણ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે । વઢી સિદ્ધ, સ્વર્ગ અને ઉચ્ચકુઝ્ઝપણું એ પરલોક સંવંધી ફઝો મળે છે ।

અહીં સિદ્ધિ પ્રથમ દર્શાવી છે, કેમકે મુખ્ય ફઝને ઉદ્દેશીને ઉપાય કહેવામાં આવ્યો છે । વઢી, વિરલ મનુષ્યો જ એક ભવમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે । જે એક ભવમાં સિદ્ધિ મેઢ્ઢવી શકતા નથી એવા અવિરાધકોને સ્વર્ગ અને સુકુઝ્ઝની પ્રાપ્તિ થાય છે । ૩૭, (૧૦૨૩)

(અંતે ઉદાહરણો વતાવે છે—)

15 શૃ૦—આ લોકમાં ત્રિદંડી, દિવ્ય અને માતુલિંગ (વીજોરાં) વનનાં દૃષ્ટાંતો છે અને પરલોકનાં દૃષ્ટાંતો ચંડપિગલ અને હુંડિક યક્ષનાં છે । (૧૩૮)

(૧) ત્રિદંડી ।

નમસ્કાર મંત્ર ધન પણ આપે છે તો તે કયી રીતે એ વિશે ત્રિદંડીનું ઉદાહરણ કહે છે—

“એક શ્રાવકનો પુત્ર હતો । તે કોઈ પ્રકારનો ધર્મ કરતો નહીં । તેનો વાપ મરી ગયો અને 20 તે વ્યવહારમાં પાછો પડવાથી આમતેમ ભમ્યા કરતો હતો ।

કોઈ વેઢા તેના ઘરની પાસે એક સંન્યાસી આવ્યો । તેની સાથે તેને (શ્રાવકપુત્રને) મૈત્રી વંધાઈ । એક દિવસે સંન્યાસીએ તેને કહ્યું : ‘જો તું અર્ચંડિત અને માલિક વિનાનું કોઈ મૂઢદું લઈ આવે તો તને ધનવાન્ વનાવી દઝું ।’

શોધ કરતાં શ્રાવકપુત્ર મૂઢદું લઈ આવ્યો અને સંન્યાસીને વાત કરી । તે સ્મશાનમાં લઈ 25 ગયો । કારણ કે, તેની વિધિ ત્યાં જ થઈ શકે ।

તે શ્રાવકપુત્રને તેના પિતાએ નમસ્કારમંત્ર શીખવાડ્યો હતો, અને તેનું ફઝ જણાવતાં કહ્યું હતું કે, ડ્યારે તને કોઈની વીક લાગે ત્યારે આ મંત્ર ગણજે, કારણ કે, આ વિદ્યા છે ।

સંન્યાસીએ તે શ્રાવકપુત્રને મૂઢદા પાસે વેસાડ્યો અને તે મૂઢદાના હાથમાં તરવાર આપી । પછી સંન્યાસી વિદ્યાનો જાપ કરવા લાગ્યો । વેતાલથી અધિષ્ઠિત તે મૂઢદું ડઝું થવા લાગ્યું । 30 આથી તે શ્રાવકપુત્ર ભય પામ્યો અને હૃદયમાં નમસ્કારમંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો । નમસ્કારના

પ્રભાવથી તે વેતાલ નીચે પડ્યો । સન્યાસીજી પરીથી જાપ કરવા માઢ્યો અને વેતાલ પરી ઝૂમો થયો । ત્યારે પણ તે શ્રાવકપુત્ર નમસ્કારમત્રનો સારી રીતે જાપ કરવા લાગ્યો । આથી તે વેતાલ પરીથી નીચે પડવાઈ પડ્યો । સન્યાસીજી તે શ્રાવકપુત્રને પૂછ્યું કે, ‘તુ વર્હ મત્ર—તત્ર જાણે છે ?’ શ્રાવકપુત્રે ના કહી । પરીથી તે સન્યાસી વિદ્યાનો જાપ કરવા લાગ્યો અને ત્રીજીવાર તે વેતાલ ઝૂમો થયો અને નીચે ગમડી પડ્યો । સન્યાસીજી પરી તેને પૂછ્યું । તે શ્રાવકપુત્ર ચારવાર નમસ્કાર- 5 મત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો ।

આ કારણે તે વેતાલ—ઘ્યતરદેવ કોપે ભરાયો અને તેણે તરવાર લઈને તે ત્રિવહીના વે વટકા કરી નાખ્યા । તે સન્યાસી સુવર્ણપુરુષ બની ગયો । તેના અગે અગના જૂના જૂના ભાગ કરીને તે શ્રાવકપુત્ર પ્રણેરુ રાત્રિજી સોતુ લઈ જતા લાગ્યો, આથી તે શ્રીમત બની ગયો । નમસ્કારમત્રનું તેને ફઠ મળ્યું । 10

જો નમસ્કાર મત્ર તેને આવહતો ન હોત તો વેતાલ તેને મારી નાશત અને તે સુવર્ણપુરુષ બની જાત ।”
નમસ્કારમત્ર આ રીતે ધન આપે છે ।

(૨) શ્રાવિકા ।

નમસ્કારમત્ર કામ—ઇચ્છાઓને પણ પાર પાડે છે તે કયી રીતે તેનું દ્રષ્ટાત કહે છે—

“કોઈ એક શ્રાવિકાનો પતિ મિથ્યાદષ્ટિ હતો । તે ધીજી પત્ની લાવવાની પેરવીમા હતો । તેને 15 આ પત્ની હોવાથી ધીજી મત્રી શક્તી નહીં । ત્યારે તેને મારી નાશવાનો તેણે ડપાય વિચાર્યો ।

એક દિવસે તે એક કાઢ્યો સાપ ઘડામા નારી લાવ્યો અને તે ઘટો ઘરમા છુપાવીને મૂક્યો ।

જમ્યા પછી પતિજી પત્નીને વઢ્યું ‘પેલા ઘડામા ફૂલ મૂક્યા છે તે લઈ આવ ।’

તે ઓરડામા ગઈ અને અધારુ હોવાથી નમસ્કારમત્રનો જાપ કરતા લાગી । જાપ કરતા કરતા તે ઇચ્છુ પણ વિચારતી હતી કે, ‘જો મને કોઈ રાઈ જાય તો મરતા મરતાયે હું નમસ્કાર- 20 મત્રનું સ્મરણ છોડું નહીં ।

તેણે ઘડામા હાથ નાંચ્યો । ધ્વીજી ઘડામાનો સાપ લઈ લીધો હતો અને તેને વદલે ફૂગની માત્રા તેમા મૂકી હતી, તે તેણે લીધી । તે તેના પતિને આપી ।

પતિ તો આશ્ચર્યચક્રુલ બનીને ધીજો જ વિચાર કરતા લાગ્યો, તેણે પત્નીને પૂછ્યું અને જઈને જૂપ છે તો ઘડો સુગંધથી મહેકતો હતો । એમા કોઈ સાપ નહોતો । તે સમજી ગયો અને પત્નીના પગે 25 પડ્યો । તેણે ધીજી હફીકત જણાવી અને તેની ક્ષમા માગી । પછીથી તો તે જ ઘરની માલિક બની ।”

નમસ્કારમત્રથી આ રીતે શામતા ફઢે છે ।

(૩) ધીનોરુ ।

નમસ્કારમત્રથી આરોગ્ય અને અભિરતિ મળે છે તે કયી રીતે જ વિજે દ્રષ્ટાત કહે છે—

“જન તારમા નદીના વાંટે શીંચ કરવા ગયેલા પુરુષે નદીમા તરી આવતુ ધીનોરુ જોયું । 30 તે લઈને તેણે રાનાને મેટ વઢ્યું, રાનાજી રમોશ્યાને આપ્યું । જમતી વેગાયે તે રાજાને પીરસવામા

આવ્યું । પ્રમાણમાં મોટું અને વર્ણ તેમજ ગંધમાં વિશિષ્ટ એવું વીજોરુ યાદીને રાજા તે આપનાર માણસ ઉપર પ્રસન્ન થયો । તેને ઈનામ આપવામાં આવ્યું ।

રાજાએ માણસોને આજ્ઞા કરી કે, ‘નદીના કિનારે કિનારે જતાં જ્યાંથી આ વીજોરુ વહેતું આવ્યું છે તે સ્થળની ભાલ મેલવો ।’ પુરુષો ભાતુ બાંધીને ગયા । આગલ ચાલતાં ચાલતાં એક ઉદ્યાન આવ્યું । ત્યાંના કોઈ પુરુષે ચેતવણી આપી કે, ‘જે આ ઉદ્યાનનું ફલ તોડે છે તે મરી જાય છે ।’ પુરુષોએ આ હકીકત રાજાને કહી ।

રાજાએ કહ્યું: ‘વીજોરુ તો અવશ્ય લાવવું જ જોઈએ । વારા ફરતી એકેક માણસને મોકલો’ એવો હુકમ રાજાએ રાજપુરુષોને કર્યો ।

એ રીતે એકેક માણસને મોકલવામાં આવે છે ને વીજોરુ આવ્યા કરે છે । એટલે કે, એક માણસ ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરે અને વીજોરુ તોડીને બહાર ફેકે પછી તે મરી જાય । આ રીતે વીજા વીજા માણસોને મોકલવામાં આવતા, તે વીજોરુ લાવતા અને મરી જતા । એ પ્રમાણે સમય વીતતાં હવે શ્રાવકોનો વારો આવ્યો ।

એક શ્રાવક ગયો । તે વિચારવા લાગ્યો કે ‘શ્રમણચારિત્રની વિરાધના ના થાઓ’ એમ નૈપેધિકી-નિસીહિ કરીને નમસ્કારમંત્રનો જાપ કરતો ઉદ્યાનમાં પેઠો । ઉદ્યાનમાં રહેલા વ્યંતરને આથી ચિંતા થઈ, ને વિચાર કરતાં તેને જ્ઞાન થયું । શ્રાવકને તે વંદન કરવા લાગ્યો અને કહ્યું: ‘હું રોજ એકેક વીજોરુ ઘેર પહોંચાડીશ ।’

આ વાતની રાજાને સ્વર આપવામાં આવી । શ્રાવકનું સસ્માન કરવામાં આવ્યું । તેની દિવસે દિવસે ઉન્નતિ થવા લાગી ।”

આ રીતે નમસ્કારમંત્રથી અભિરતિ અને ભોગ પ્રાપ્ત થાય છે । તે શ્રાવક બચી ગયો, એનાથી વીજું આરોગ્ય શું હોઈ શકે ? અને રાજા સંતુષ્ટ થયો ।

(૪) ચંડપિંગલ ।

નમસ્કારમંત્રથી પરલોકનું ફલ પળ મળે છે તે કયી રીતે એ વિશે દૃષ્ટાંત કહે છે—

“વસંતપુરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો । ત્યાં એક ગણિકા શ્રાવિકા હતી । તે ગણિકા ચંડપિંગલ નામના ચોરની સાથે રહેતી હતી ।

કોઈ વેળા તે ચોર રાજાના મહેલમાંથી મૂલ્યવાન હાર ચોરી લાવ્યો । વીકના માર્યા તે હાર છુપાવી દેવામાં આવ્યો ।

એક સમયે ઉદ્યાનયાત્રાના પ્રસંગે બધી ગણિકાઓ અલંકાર સજીને ઉદ્યાનમાં ગઈ । બધી ગણિકાઓમાં ‘હું વધારે સારી લાગું’ એમ વિચારીને તેણે તે હાર પહેર્યો હતો । જે રાણીનો આ હાર હતો તેની દાસીઓ એ હારને ઓઝાવતી હતી । આ હકીકત રાજાને કહેવામાં આવી ।

તે ગણિકા કોની સાથે રહે છે તેની યાત્રી રાજાને મેળવી । ચંદર્પિંગળને પકડવામા આવ્યો અને તેને શૂઝીએ ચઢાવવાનું ફરમાન કરવામા આવ્યું ।

ગણિકાએ વિચાર્યું કે, મારા અપરાધથી તેને ફાંસી દેવાય છે તેથી તે તેને નમસ્કારમત્ર આપના લાગી અને કહ્યું કે, 'તુ એવું નિયાણું કર જેથી આ રાજાને ત્યાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય ।'

નમસ્કારમત્રને ગણતા તેણે એવું નિયાણું કર્યું । તે પટરાણીના પેટે જન્મ્યો । વાઝક થયો । 5

તે શ્રાવિકા ગણિકા તેને રમાદત્તા રમાદત્તા તે ગણિકાએ કહ્યું 'ચંદર્પિંગલ, રહીશ ના ।' આ હકીકતથી

તેને જ્ઞાન થયું ।

રાજા મરણ પામ્યો અને તે વાઝક રાજા થયો । લાંબો કાલ ધીનતા તે રાજા અને ગણિકા યનેષ દીક્ષા લીધી । ૧ રીતે ડાહ્યા કુટુમ્બા જન્મ પામીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી ।"

10

આ રીતે નમસ્કારમત્ર પરલોકનું ફળ પણ આપે છે ।

(૫) હુંડિકપદ્ધત્ત ।

પરલોકના ફળ વિશે યીજુ દષ્ટાત કહે છે—

"મથુરા નગરીમા જિનદત્ત નામે શ્રાવક રહેતો હતો । ત્યાં જ હુંડિક નામે ચોર પણ વસતો હતો । તે રોન નગરમા ચોરીઓ કરતો હતો । ૧૫

ફાંસીએ જતા પહેલાં તેના કોણ કોણ મદદગારો છે તેની યાત્રી મેળવવા રાજાના અનુચરો તેની પાછળ ફરી રહ્યા હતા । તે ચોર નજીકમા ઝમેલા કોઈ શ્રાવકને કહેના લાગ્યો 'તુ દયાલુ છે, હું તરસ્યો છું મને પાણી આપ । તરમથી મારો જીવ જાય છે ।'

શ્રાવકે કહ્યું 'આ નમસ્કારમત્ર આપુ છું, તેનો જાપ કર ત્યાં સુધીમા પાણી લાવી આપુ । જો આ ગણનાનું મૂલીશ તો પાણી લાવ્યો હૈશ તોયે આપીશ નહીં ।' આવી લાલચથી તે નમસ્કાર- 20

મત્ર ગણના લાગ્યો । શ્રાવક પાણી લઈને આવ્યો । 'હવે તને પાટ છું' એમ કહેતા તે ચોર નમસ્કારનો જોરથી ઉચ્ચાર કરતો મરણ પામ્યો ।

તે મરીને યજ્ઞ થયો । રાજાના અનુચરો તે શ્રાવકને પકડી લીધો । તુ ચોરને મોજન આપનારો છે માટે તને પકડ્યો છે, એમ કહીને આ શ્રાવકની ઘાતુ રાજાને નિવેદન કરી । રાજાએ હુકમ કર્યો કે, 'તેને પણ ફાંસીએ ચઢાવો ।' 25

તે શ્રાવકને જેમો મારવામા આવે છે કે તરત યજ્ઞે અધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી જાણી લીધું । શ્રાવકને તે પોતાના આત્મા યરાવર દેવે છે, તેથી તે યજ્ઞે કોઈ પર્યંતની શિલ્પા હાથમા ઉપાડીને રાત્રીપુરોને કહ્યું 'આ ઉત્તમ શ્રાવકને પણ તમે ઓગમતા નથી ? તેની માફી માગો, નહિતર તમારા પૂરા યજ્ઞે જશે ।'

રાજાને પૂર્વદિશામા તે યજ્ઞનું મંદિર ગાળ્યું ।"

નમસ્કારમત્રથી આ રીતે પરલોકનું ફળ પણ મળે છે । (૩૮, (૧૦૦૮)

30

(નિર્યુક્તિ-પરિચય)

આ ‘નમસ્કાર-નિર્યુક્તિ’ શ્રીઆગમોદયસમિતિ તરફથી સં. ૧૯૭૨ માં પ્રગટ થયેલ ‘શ્રીમદાવશ્યકસૂત્ર’ ના પૃષ્ઠ: ૩૭૭ થી ૪૫૪ માં શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિએ રચેલી શિષ્યહિતા ટીકા સાથે પ્રસિદ્ધ થઈ છે । તેમાંની મૂળ ગાથાઓ ૮૮૭ થી ૧૦૨૪ એટલે ૧૩૮ ગાથાઓ અહીં આપી છે અને તેનો ભાવવાહી અનુવાદ સ્વાસ કરીને શ્રીહરિભદ્રસૂરિની ટીકા અને શ્રીવિશેષાવશ્યક-ભાષ્યના આધારે કરીને અહીં આપવામાં આવ્યો છે ।

‘આવશ્યકસૂત્ર’ વગેરે ઉપર નિર્યુક્તિઓના રચયિતા શ્રીભદ્રવાહુસ્વામીનું નામ સુપ્રસિદ્ધ છે; પરંતુ જૈન ગ્રંથોમાંથી ભદ્રવાહુસ્વામી નામના વે આચાર્યોનો પરિચય મળે છે । એક શ્રીભદ્રવાહુસ્વામી, જેઓ ચતુર્દશ પૂર્વધારી હતા, અને વીરનિર્વાણ સંવત્ ૧૭૦ માં સ્વર્ગસ્થ થયા હતા । જ્યારે વીજા 15 ભદ્રવાહુસ્વામી પ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના માઈ હતા અને નૈમિત્તિક તરીકે ઓઝ્ઝાતા હતા તે છટ્ટી શતાબ્દીમાં વિદ્યમાન હતા ।

આ વંને ભદ્રવાહુસ્વામીઓ પૈકી નિર્યુક્તિના રચયિતા કોણ એ વિશે વિદ્વાનોમાં મારે મતભેદ છે । એક વર્ગ એમ કહે છે કે, છેદસૂત્રો અને નિર્યુક્તિઓની રચના કરનાર પ્રથમ ભદ્રવાહુસ્વામી ચૌદ પૂર્વધર હતા; ત્યારે વીજો વર્ગ એમ કહે છે કે, છેદ સૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુસ્વામી એક નથી । 15 વંને વર્ગો છેદસૂત્રકાર ભદ્રવાહુસ્વામી ચતુર્દશ પૂર્વધર હોવા વિશે એકમત છે પણ વીજો વર્ગ વીજા ભદ્રવાહુસ્વામી, જેઓ નૈમિત્તિક હતા, તેમને જ નિર્યુક્તિકાર તરીકે ઓઝ્ઝાવે છે ।

એ મતભેદમાં ઝંઢા ન ડૂલતીએ તોયે આ ‘નમસ્કાર-નિર્યુક્તિ’ની રચના કરનાર પ્રતિભાશાળી અને શ્રુતસાહિત્યના રહસ્યવેત્તા છે એમાં શંકા નથી ।

તેમણે અગિયાર દ્વારોથી નમસ્કાર સૂત્રની જે મહત્તા બતાવી છે એ જ એમની પ્રતિભાનો 20 પરિચય કરાવે છે । નમસ્કાર વિશે તેમણે માગ્યે જ કોઈ વિષય ઉપર વિચાર કરવાનું બાકી મૂક્યું હોય એવું એમનું સર્વાંગીણ વક્તવ્ય અને વેધક દૃષ્ટિ છે ।

આ અનુવાદમાં મૂળ ગાથાઓમાં નિર્દિષ્ટ કેટલીક મહત્ત્વની કથાઓ આપી છે, જ્યારે વીજી કથાઓને વિસ્તારમયે છોડી દીધી છે । તેનો પરિચય ટીકામાંથી મળે એમ છે ।

શ્રીપુષ્પદન્ત-ભૂતવલિપ્રણીતસ્ય શ્રીવીરસેનાચાર્યરચિતધનલાટીકયા સમન્વિતસ્ય

ષટ્સ્વપ્નાગમસ્ય સંદર્ભઃ ।

[છક્ષ્મઙગમસદ્ગ્મો]

ળમો અરિહતાળ, ળમો સિદ્ધાળ, ળમો આહરિયાળ ।

ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોષ સવ્વસાહુળ ॥ ૧ ॥

5

કધમિદ સુત્ત મગલ ળિમિત્ત હેતુ પરિમાળ-ળામ-કત્તારાળ સકારાળાળ પરુપ્પણ ? ળ, તાલપલવ-સુત્ત વ દેસામાસિયત્તાદો ।

વિવેચન ।

અરિહતોને નમસ્કાર થાઓ, સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ, આચાર્યોને નમસ્કાર થાઓ, ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર થાઓ અને લોકમા રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ ।

10

વિશેષાર્થ—આ જ મગલસૂત્ર ‘નમોકારમત્ર’ ના નામે પ્રસિદ્ધ છે । એના અંતિમ ભાગમા જે ‘લોષ’ પદલે ‘લોકમા’ અને ‘સવ્વ’ અર્થાત્ ‘સર્વ’ પદો આવેલા છે, તેનો સગ્રહ ળમો અરિહતાળ આદિ પ્રલેક નમસ્કારપદની સાથે કરી લેજો જોઈએ । એનો ખુલાસો આચાર્યે સ્વયં આગલ ઉપર કર્યો છે ।

શક્કા—આ સૂત્ર મગલ, નિમિત્ત, હેતુ, પરિમાળ, નામ અને કર્તાનું સકારણ પ્રરૂપણ કરે છે એ વ્ધી રીતે સમવિત છે ? શક્કારનો એ અમિપ્રાય છે કે, આ સૂત્રમા જ્યારે વેગલ મગલ 15 અર્થાત્ ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવામા આવ્યો છે ત્યારે તેનાથી નિમિત્ત આદિ વીના પાંચ અધિકારોનું સ્પટીકરણ કઈ રીતે સમવે ?

સમાધાન—આ મગલસૂત્ર ‘તાલપ્રલવ્વ’ સૂત્રની સમાન દેશામર્પક હોવાથી મગલ આદિ છયે અધિકારોની સકારણ પ્રરૂપણા કરે છે, આથી ઉપર્યુક્ત શક્કા ઠીક લાગતી નથી ।

વિશેષાર્થ—જે સૂત્ર અધિકૃત વિપયોના એકદેશ કથનદ્વારા સમસ્ત વિપયોની સૂચના કરે 20 તેને ‘દેશામર્પક સૂત્ર’ કહે છે, આથી ‘તાલપ્રલવ સૂત્ર’ની સમાન આ મગલસૂત્ર પણ દેશામર્પક છે । ‘ક્લપસૂત્રના’ ‘ક્લપ્યાકલ્પ’ નામક પ્રથમ ઉદ્દેશના પ્રથમ સૂત્રમા ‘તાલપ્રલવ’ પદ આવે છે, જેનો ભાવ એ છે કે, તાલવૃક્ષને પ્રથમ માની લઈને જેટલી પણ વનસ્પતિની જાતિઓ છે, તેનાથી અભિત્ર (તોડ્યા વિના અથવા કાપેલા) અને અપક અથવા કાચા અર્થાત્ સચિત્ત મૂલ, પત્ર, ફલ, પુષ્પ વગેરે લેવા એ સાધુને યોગ્ય નથી । આ સૂત્રમા તો ફેગલ ‘તાલપ્રલવ’ પદ જ આપેલું છે, તેમ છતાં 25 તેને ઉપલક્ષણ માનીને સમસ્ત વૃક્ષજાતિ અને તેમના પત્ર પુષ્પ વગેરેને ગ્રહણ કરવામા આવ્યા છે । એ જ પ્રકારે આ નમસ્કારાત્મક સૂત્ર પણ દેશામર્પક હોવાથી મગલની સાથે અધિકૃત નિમિત્ત, હેતુ, પરિમાળ, નામ અને કર્તાનો પણ વોધ કરાવે છે ।

તત્થ ધાઙ-ગિલ્લેવ-ળય-ણ્યથ-ગિરુત્તિ-અણિયોગ-હારેહિં મંગલં પરુવિજ્ઞદિ । તત્થ ધાઙ ‘મૂ સત્તાયાં’ ઇચ્છેવમાઙ્ઞો સયલત્થ-વત્થૂણં સદાણં મૂલ-કારણમૂદો । તત્થ ‘મગિ’ ઇદિ અણેણ ધાઙ્ણા ગિલ્પણ્ણો મંગલસદ્દો । × × × × ×

શબ્દાત્ પદપ્રસિદ્ધિઃ, પદસિદ્ધેરર્થનિર્ણયો ભવતિ ।

5

અર્થાત્ તત્ત્વજ્ઞાનં, તત્ત્વજ્ઞાનાત્ પરં શ્રેયઃ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ।

ગિચ્છયે ગિણ્ણણે સિવદિ ત્તિ ગિલ્લેવો । સો વિ છલ્લિહો, ગામ-દ્વવ્ણા-દવ્વ-લેત્ત-કાલ-ભાવમંગલમિદિ । × × × × ×

મજ્જલસ્યૈકાર્થ ઉચ્ચયે, મજ્જલં પુણ્યં પૂતં પવિત્રં પ્રશસ્તં શિવં શુભં કલ્યાણં ભદ્રં સૌખ્યમિત્યે-વમાદીનિ મજ્જલપર્યાયવચનાનિ । એકાર્થપ્રરૂપણં કિમિતિ ચેત્, યતો મજ્જલાર્થોઽનેકશબ્દાભિધેયસ્તતો-
10 ઽનેકેષુ શાસ્ત્રેષુ નૈકાભિધાનૈઃ મજ્જલાર્થઃ પ્રયુક્તશ્ચિરન્તનાચાર્યૈઃ । સોઽવ્યામોહેન શિષ્યૈઃ સુલેનાવગમ્યત ઇત્યેકાર્થ ઉચ્ચયે ‘યદેકશબ્દેન ન જાનાતિ તતોઽન્યેનાપિ શબ્દેન જ્ઞાપયિતવ્યઃ’ ઇતિ વચનાદ્ વા ।

મજ્જલસ્ય નિરુક્તિરુચ્યયે, મલં ગાલયતિ વિનાશયતિ દહતિ હન્તિ વિશોધયતિ વિધ્વંસયતીતિ મજ્જલમ્ । તન્મલં દ્વિવિધં, દ્રવ્ય-ભાવમલભેદાત્ । દ્રવ્યમલં દ્વિવિધમ્, વાહ્યમાભ્યન્તરં ચ । તત્ર સ્વેદ-

તે ઉક્ત મંગલ આદિ છ અધિકારોમાંથી પહેલાં ધાતુ, નિક્ષેપ, નય, એકાર્થ, નિરુક્તિ અને
15 અનુયોગ દ્વારા ‘મંગલ’ની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે । તેમાં ‘મૂ’ ધાતુ સત્તા અર્થમાં છે, તેને પ્રથમ માની લઈને સમસ્ત અર્થવાચક શબ્દોનું જે મૂલ કારણ છે તેને ‘ધાતુ’ કહે છે । તેમાંથી ‘મગિ’ ધાતુથી મંગલ શબ્દ નિષ્પન્ન થયેલો છે । અર્થાત્ ‘મગિ’ ધાતુમાં અલચ્ પ્રત્યય જોડી દેવાથી ‘મંગલ’ શબ્દ બને છે । × × × × × × ×

શબ્દથી પદની સિદ્ધિ થાય છે, પદની સિદ્ધિથી તેના અર્થનો નિર્ણય થાય છે; અર્થનિર્ણયથી
20 તત્ત્વજ્ઞાન અર્થાત્ હેય-ઉપાદેય વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તત્ત્વજ્ઞાનથી પરમ કલ્યાણ થાય છે । ૨ ।

જે કોઈ એક નિશ્ચય અથવા નિર્ણયમાં ક્ષેપણ કરે અર્થાત્ અનિર્ણીત વસ્તુનો તેના નામાદિક દ્વારા નિર્ણય કરાવે, તેને ‘નિક્ષેપ’ કહે છે । તે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનાના ભેદોથી છ પ્રકારે છે, અને એના સંવંધથી મંગલ પણ છ પ્રકારનું થાય છે । ૧ નામ મંગલ, ૨ સ્થાપના મંગલ, ૩ દ્રવ્ય મંગલ, ૪ ક્ષેત્ર મંગલ, ૫ કાલ મંગલ અને ૬ ભાવ મંગલ । × ×

25 હવે મંગલનાં એકાર્થવાચી નામો કહે છે । મંગલ, પુણ્ય, પૂત, પવિત્ર, પ્રશસ્ત, શિવ, શુભ, કલ્યાણ, ભદ્ર અને સૌખ્ય ઇત્યાદિ મંગલનાં પર્યાયવાચક નામો છે ।

શંકા—અહીં મંગલના એકાર્થવાચક અનેક નામોનું પ્રરૂપણ શા માટે કરવામાં આવ્યું છે ?

સમાધાન—કેમકે, મંગલરૂપ અર્થ અનેક શબ્દનો વાચ્ય છે, અર્થાત્ અનેક પર્યાયવાચી નામો દ્વારા મંગલરૂપ અર્થનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે, એટલા માટે પ્રાચીન આચાર્યોએ અનેક
30 શાસ્ત્રોમાં અર્થાત્ મિત્ર મિત્ર શબ્દો દ્વારા મંગલરૂપ અર્થનો પ્રયોગ કર્યો છે । આથી શિષ્યોને મતિભ્રમ વિના મંગલના પર્યાયવાચી તે વધાં નામોનું સરલતાપૂર્વક જ્ઞાન થઈ જાય, એટલા માટે અહીં મંગલનાં એકાર્થવાચી નામો કહ્યાં છે ।

હવે મંગલની નિરુક્તિ (વ્યુત્પત્તિજન્ય અર્થ) કહે છે । જે મલનું ગાલન કરે, મલનો વિનાશ

રજોમલાદિ ઘાહ્યમ્ । ઘન-કઠિન - જીવ - પ્રદેશ - નિવદ્વ - પ્રકૃતિ - સ્થિત્યનુભાગ - પ્રદેશ - વિભક્ત - જ્ઞાના-
વરણાદ્યવિધકર્માભ્યન્તરદ્રવ્યમલમ્ । અજ્ઞાનદર્શનાદિપરિણામો ભાવમલમ્ ।

અથવા, અર્થાભિધાન-પ્રત્યયભેદાત્ ત્રિવિધ મલમ્ । ઉક્તમર્થલમ્ । અભિધાનમલ તદ્વાચક
શબ્દ । તયોરુપનુબુદ્ધિ પ્રત્યયમલમ્ । અથવા ચતુર્વિધ મલ નામ-સ્થાપના દ્રવ્ય-ભાવમલભેદાત્ ।
અનેકવિધ વા । તમલ ગાલયતિ વિનાશતિ વિધ્વસયતીતિ મદ્ગલમ્ । અથવા મદ્ગ સુરત તદ્દાતિ 5
આદત્ત ઇતિ વા મદ્ગલમ્ । ઉક્ત ચ—

મદ્ગશબ્દોઽયમુદ્દિષ્ટ, પુણ્યાર્થસ્થાભિધાયક ।

તદ્દાતીત્યુત્પત્તે સદ્ધિર્મદ્ગલ મદ્ગલાર્થિભિ ॥ ૧૬ ॥

પાપ મલમિતિ પ્રોક્તમુપચારસમાશ્રયાત્ ।

તદ્ધિ ગાલયતીત્યુક્ત, મદ્ગલ પણિદૈર્જને ॥ ૧૭ ॥

10

અથવા, મદ્ગતિ ગચ્છતિ કર્તા કાર્યસિદ્ધિમનેનાસ્મિન્ વેતિ મદ્ગલમ્ । મદ્ગલશબ્દસ્યાર્થ-
વિપયનિશ્ચયોત્પાદનાર્થ નિરુક્તિરુક્તા । મદ્ગલસ્યાનુયોગ ઉચ્યતે—

કરે, ધાત કરે, નાશ કરે, શોધન કરે, વિધ્વસ કરે તેને ‘મગલ’ કહે છે । દ્રવ્યમલ અને
ભાવમલના ભેદથી તે મલ વે પ્રકારનો છે । દ્રવ્યમલ પણ વે પ્રકારનો છે । ઘાહ્ય દ્રવ્યમલ અને
આભ્યંતર દ્રવ્યમલ । આમાથી પરસેવો, ધૂલ અને મેલ વગેરે ઘાહ્ય દ્રવ્યમલ છે । સાદ્ર અને કઠળ 15
સ્વરૂપે જીવના પ્રદેશોની સાથે ઘઘાયેલા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ—આ ભેદોમા વિભક્ત
એવા જ્ઞાનાવરણ આદિ ઘાટ કર્મો આભ્યંતર દ્રવ્યમલ છે । અજ્ઞાન અને અવર્શન વગેરે પરિણામોને
‘ભાવમલ’ કહે છે ।

અથવા અર્થ, અભિધાન (શઙ્) અને પ્રત્યય (જ્ઞાન) ના ભેદથી મલ ત્રણ પ્રકારનો હોય
છે । અર્થમલ વિશે તો હમણા પહેલા જ કહેનાયુ છે, અર્થાત્ જે પહેલા ઘાહ્ય દ્રવ્યમલ, આભ્યંતર 20
દ્રવ્યમલ અને ભાવમલ કહેવામા આવ્યા છે તેને જ અર્થમલ સમજવો જોઈએ । મલના વાચક શબ્દોને
અભિધાન મલ કહે છે, અથવા અર્થમલ અને અભિધાનમલમા ઉત્પન્ન થયેલી બુદ્ધિને પ્રત્યયમલ કહે છે ।

અથવા નામમલ, સ્થાપનામલ, દ્રવ્યમલ અને ભાવમલ એ ભેદોથી મલ ચાર પ્રકારનો છે ।
અથવા આ જ પ્રકારે વિવક્ષાભેદથી મલ અનેક પ્રકારનો છે । આ પ્રકારે ઊપર કહેવામા આવેલા 25
(૧) મલનુ ગાલન કરે, વિનાશ કરે અથવા ધ્વસ કરે તેને ‘મગલ’ કહે છે ।

(૨) અથવા મગ શબ્દ સુરતવાચી છે, તેને જે લાવે, પ્રાપ્ત કરે તેને ‘મગલ’ કહે છે કાણુ 25
પણ છે કે—

(૩) આ મગશબ્દ પુણ્યરૂપ અર્થનુ પ્રતિપાદન કરનારો માનનામા અર્થનો છે । એ પુણ્યને
જે લાવે છે તેને મગતના ઇન્દુરુક સત્પુરુષો ‘મગલ’ કહે છે । ૧૬ ।

(૪) ઉપચારથી પાપને પણ મગલ કહ્યો છે, પટલા માટે જે એનુ ગાલન અર્થાત્ નાશ કરે 30
છે તેને પણ પટિતપુરુષો ‘મગલ’ કહે છે । ૧૭ ।

(૫) અથવા કર્તા અર્થાત્ કોઈ ઉદ્દિષ્ટ કાર્યને કરનારો, જેની દ્વારા અથવા જે કરતા
કાર્યની સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે તેને પણ ‘મગલ’ કહે છે । આ જ રીતે મગલશબ્દનો અર્થવિપયક નિશ્ચય

કિં કસ્સ કેણ કત્થ વ કેવચિરં કદિવિધો ય ભાવો ત્તિ ।

છહિ અણિઓગ - દ્વારેહિ સવ્વે ભાવાણુગંતવ્વા ॥ ૧૮ ॥ इदि वयणादो ।

કિં મઙ્ગલમ્ ? જીવો મઙ્ગલમ્ । ન સર્વજીવાનાં મઙ્ગલપ્રાપ્તિઃ દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા મઙ્ગલ-
પર્યાયપરિણતજીવસ્ય પર્યાયાર્થિકનયાપેક્ષયા કેવલજ્ઞાનાદિપર્યાયાણાં ચ મઙ્ગલત્વાભ્યુપગમાત્ ।

5 કસ્ય મઙ્ગલમ્ ? દ્રવ્યાર્થિકનયાર્પણયા નિત્યતામાદધાનસ્ય પર્યાયાર્થિકનયાર્પણયોત્પાદવિગમા-
ત્મકસ્ય । દેવદત્તાત્ કમ્બલસ્યેવ ન જીવાન્મઙ્ગલપર્યાયસ્ય ભેદઃ સુવર્ણસ્યાદ્ગુલીયકમિત્યત્રાભેદેऽપિ
પથ્યુપલમ્ભતોઽનેકાન્તાત્ ।

કેન મઙ્ગલમ્ ? ઔદયિકાદિભાવેઃ ।

ઉત્પન્ન કરવા માટે મંગલ શબ્દની નિરુક્તિ કહેવામાં આવી છે ।

10 હવે મંગલનો અનુયોગ-વ્યાખ્યા કહે છે; અર્થાત્ અનુયોગદ્વારા મંગલનું નિરૂપણ કરે છે ।

વિશેષાર્થ—(૧) જિનેદ્ર કથિત આગમનો પૂર્વાપર સંદર્ભ મેલવતાં અનુકૂળ વ્યાખ્યાન કરવું
તેને ‘અનુયોગ’ કહે છે । અથવા, (૨) સૂત્રનો તેના વાચ્યરૂપ વિષયની સાથે સંબંધ જોડવો તેને
‘અનુયોગ’ કહે છે । અથવા, (૩) એક જ ભગવત્પ્રોક્ત સૂત્રના અનન્ત અર્થો થાય છે, એટલા
માટે સૂત્રની ‘અણુ’ સંજ્ઞા છે, એ સૂક્ષ્મરૂપ સૂત્રના અર્થરૂપ વિસ્તારની સાથેનો સંબંધ પ્રતિપાદન
15 કરવો તેને ‘અનુયોગ’ કહે છે ।

(૧) પદાર્થ શું છે ? (૨) કોનો છે ? (૩) કોની દ્વારા થાય છે ? (૪) ક્યાં આગલ
થાય છે, (૫) કેટલા સમય સુધી રહે છે ? અને (૬) કેટલા પ્રકારે છે ? આ પ્રકારે આ છ
અનુયોગદ્વારોથી સંપૂર્ણ પદાર્થનું જ્ઞાન કરવું જોઈએ । ૧૮.

આ વચનથી અનુયોગદ્વારા મંગલનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે ।

20 (પહેલો અનુયોગ—)

મંગલ શું છે ? જીવ જ મંગલ છે, પરંતુ જીવને મંગલ કહેવાથી વધા જીવો મંગલરૂપ
નહિ થઈ જાય । કેમકે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ મંગલ પર્યાયથી પરિણત જીવને અર્થાત્ મંગલ
કરતા જીવને, અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાન આદિ પર્યાયોને મંગલ માન્યા છે ।

(બીજો અનુયોગ—)

25 મંગલ કોને થાય છે ? દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ નિત્યતાને ધારણ કરનાર અર્થાત્
સદાકાલ એકસ્વરૂપ રહેનારા અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ અને વ્યયસ્વરૂપ જીવને
મંગલ થાય છે । અહીં જે પ્રકારે (કંબલ દેવદત્તની હોવા છતાં) દેવદત્તથી કંબલનો ભેદ છે,
એ જ પ્રકારે જીવનો મંગલરૂપ પર્યાયથી ભેદ નથી । કેમકે, ‘આ વીંટી સુવર્ણની છે’ અહીં અભેદમાં
વીંટીરૂપ પર્યાય સુવર્ણથી અભિન્ન હોવા છતાંયે જે પ્રકારે ભેદદ્યોતક ષષ્ઠી વિભક્તિ જોવાય છે એ જ
30 પ્રકારે જીવસ્ય મઙ્ગલમ્ અહીં પણ અભેદમાં ષષ્ઠી વિભક્તિ સમજવી જોઈએ । આ રીતે સંબંધ
કારકમાં અનેકાંત સમજવો જોઈએ । અર્થાત્ ક્યાંય વે પદાર્થોમાં ભેદ હોવા છતાંયે સંબંધની
વિવક્ષાથી ષષ્ઠી કારક હોય છે અને ક્યાંય અભેદ હોવા છતાંયે ષષ્ઠી કારકનો પ્રયોગ થાય છે ।

ક મદ્ગલમ્ ? જીવે । કુળહાદ્ વદરાણામિત્ર ન જીવાન્મદ્ગલપર્યાયસ્ય ભેદ સારે સ્તમ્ભ
ઇત્યગ્રાભેદેऽપિ સપ્તમ્યુપલમ્ભતોऽનેકાન્તાત્ ।

કિયચિત્ર મદ્ગલમ્ ? નાનાજીવાપેક્ષ્યા સર્વોદયમ્ । એકજીવાપેક્ષ્યા અનાદ્યપર્યવસિત સાદ્યપર્ય-
વસિત સાદિસપર્યવસિતમિતિ ત્રિવિધમ્ । કથમનાદ્યપર્યવસિતતા મદ્ગલસ્ય ? દ્રવ્યાર્થિકનયાર્પણયા ।
તથા ચ મિધ્યાદૃષ્ટવસ્થાયામપિ મદ્ગલત્વ જીવસ્ય પ્રાપ્તોત્તિ ચેન્નૈવ દોષ ઇત્વત્વાત્ । ન મિધ્યાવિરતિ 5
પ્રમાદાના મદ્ગલત્વ તેષાં જીવત્વાભાવાત્ । જીવો હિ મદ્ગલમ્, સ ચ કેવલજ્ઞાનાદ્યનન્તધર્માત્મક ।

(ત્રીજો અનુષોગ—)

ક્યા કારણથી મગલ ઉત્પન્ન થાય છે ? જીવના ઔદયિક, ઔપશમિક આદિ ભાગોથી મગલ
ઉત્પન્ન થાય છે ।

વિશેષાર્થ—જો કે કર્મોના ઉપશમ, ક્ષય અને ક્ષયોપશમથી સમ્યગ્દર્શન વગેરેની ઉત્પત્તિ થાય 10
છે, એટલા માટે તેથી મગલની ઉત્પત્તિ માનવી તો ઠીક છે પરંતુ ઔદયિક ભાવથી મગલની
ઉત્પત્તિ થી શકતી નથી, એટલા માટે અહીં ‘ઔદયિક આદિ ભાવોથી મગલ ઉત્પન્ન થાય છે’ એ
કહેવું કયી રીતે સમવિત છે ? એનું સમાધાન આ પ્રકારે સમજવું જોઈએ કે, વધા ઔદયિક ભાવો
મગલની ઉત્પત્તિમા કારણ નથી, તેમ છતાં તીર્થંકર પ્રકૃતિના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારો ઔદયિક ભાવ
મગલનું કારણ છે । એટલા માટે જો અપેક્ષાએ ઔદયિક ભાવને પણ મગલની ઉત્પત્તિના કારણોમાં 15
ગ્રહણ કરવામા આવેલ છે ।

(ચોથો અનુષોગ—)

મગલ શેમા ઉત્પન્ન થાય છે ? જીવમા મગલ ઉત્પન્ન થાય છે । જે પ્રકારે કુઢામા રાપેલા
થોરોનો કુટાથી ભેદ છે તેમ જીવથી મગલપર્યાયનો ભેદ સમજવો ન જોઈએ । કેમકે, સારે સ્તમ્ભઃ
અર્થાત્ વૃક્ષના લાકડામા સ્તમ છે । અહીં જે રીતે અભેદમા પણ સપ્તમી વિભક્તિની ઉપલબ્ધિ થાય 20
છે, એ જ પ્રકારે જીવે મદ્ગલમ્ એમા પણ અભેદમા સપ્તમી વિભક્તિ સમજવી જોઈએ । આ રીતે એ
સિદ્ધ થયું કે, અધિકરણ કારણના પ્રયોગમા પણ અનેકાત છે, અર્થાત્ ક્યાય ભેદમા અધિકરણ
કારક થાય છે અને ક્યાય અભેદમા પણ અધિકરણ કારક હોય છે ।

(પાંચમો અનુષોગ—)

મગલ ક્યા સુધી રહે છે ? વિવિધ જીવોની અપેક્ષાએ મગલ સર્વદા રહે છે અને એક 25
જીવની અપેક્ષાએ અનાદિઅનન્ત, સાદિઅનન્ત, સાદિમાત આ પ્રકારે મગલના ત્રણ ભેદો થઈ જાય છે ।

શુકા—મગલમા એક જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ અનન્તપણું કયી રીતે થને છે, અર્થાત્ એક
જીવનું અનાદિ કાલથી અનન્તકાલ સુધી મગલ થાય છે એ કયી રીતે સમવિત છે ?

સમાધાન—દ્રવ્યાર્થિક નયની પ્રધાનતાથી મગલમા અનાદિ-અનન્તપણું થની જાય છે ।
અર્થાત્ દ્રવ્યાર્થિક નયની મુખ્યતાથી જીવ અનાદિકાલથી અનન્તકાલ સુધી સર્વદા એક સ્વભાવે 30
અસ્થિત છે, અને મગલરૂપ પર્યાય તેનાથી સર્વદા ભિન્ન નથી । આથી મગલમા પણ અનાદિ
અનન્તપણું થની જાય છે ।

શુકા—આ રીતે તો મિધ્યાદૃષ્ટિ અવસ્થામા પણ જીવને મગલપણાની પ્રાપ્તિ થઈ જશે ?

નાવૃતાવસ્થાયાં મજ્જલીભૂતકેવલજ્ઞાનાદ્યભાવઃ આત્રિયમાણકેવલાદ્યભાવે તદાવરણાનુપપત્તેઃ । જીવ-
લક્ષણયોર્જ્ઞાન-દર્શનયોરભાવે લક્ષણસ્યાપ્યભાવાપત્તેશ્ચ । ન ચૈવં તથાઽનુપલમ્ભાત્ । ન ભસ્મચ્છન્નાગ્નિના
વ્યભિચારઃ તાપ-પ્રકાશયોસ્તત્રાપ્યુપલમ્ભાત્ । પર્યાયત્વાત્ કેવલાદીનાં ન સ્થિતિરિતિ ચેન્ન, અનુદ્ય-
જ્ઞાનસંતાનાપેક્ષ્યા તત્સ્થૈર્યસ્ય વિરોધાભાવાત્ । ન છદ્મસ્થજ્ઞાન-દર્શનયોરલ્પત્વાદમજ્જલત્વમેકદેશસ્ય,
5 માજ્જલ્યાભાવે તદ્વિશ્વાવયવાનામપ્યમજ્જલત્વપ્રાપ્તેઃ । રજોજુપાં જ્ઞાન-દર્શને ન મજ્જલીભૂતકેવલજ્ઞાન-
દર્શનયોરવયવાવિતિ ચેન્ન । તાભ્યાં વ્યતિરિક્તયોસ્તયોરસત્ત્વાત્ । મત્યાદયોઽપિ સન્તીતિ ચેન્ન, તદ-
વસ્થાનાં મત્યાદિવ્યપદેશાત્ । તયોઃ કેવલજ્ઞાન-દર્શનાદ્ધુરયોર્મજ્જલત્વે મિથ્યાદૃષ્ટિરપિ મજ્જલં, તત્રાપિ

સમાધાન—એ કંઈ દોષ નથી । કેમકે, એવો પ્રસંગ તો અમને ઇષ્ટ જ છે, પરંતુ એમ માની
લેવા છતાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ વગેરેનું મંગલપણું સિદ્ધ થઈ શકતું નથી । કેમકે, તેમાં જીવત્વ
10 જોવાતું નથી । મંગલ તો જીવ જ છે, અને તે જીવ કેવલજ્ઞાન આદિ અનંત ધર્માત્મક છે ।

આવૃત અવસ્થામાં અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મવંધનની દશામાં મંગલભૂત કેવલજ્ઞાન
આદિનો અભાવ છે, અર્થાત્ એ અવસ્થામાં એ સર્વથા જોવાતા નથી । જો કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે,
તો આત્રિયમાણ અર્થાત્ જે કર્મો દ્વારા આવૃત થાય છે એવા કેવલજ્ઞાન આદિના અભાવમાં
કેવલજ્ઞાન આદિને આવરણ કરનારાં કર્મોનો સદ્ભાવ સિદ્ધ થઈ શકશે નહીં । વીજું, જીવના
15 લક્ષણરૂપ જ્ઞાન અને દર્શનનો અભાવ માનતાં લક્ષ્યરૂપ જીવના અભાવની પળ આપત્તિ આવી જાય
છે, પરંતુ એમ નથી । કેમકે, પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણોથી જીવની ઉપલબ્ધિ ન થાય એવું જોવામાં
આવતું નથી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણોથી પળ તેની ઉપલબ્ધિ થાય જ છે ।

અહીં ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિની સાથે વ્યભિચાર દોષ પળ આવતો નથી । કેમકે, તાપ અને
પ્રકાશની ત્યાં પળ ઉપલબ્ધિ થાય છે ।

20 **વિશેષાર્થ**—આવૃત અવસ્થામાં પળ કેવલજ્ઞાન વગેરે જોવાય છે, તે જીવના ગુણો છે ।
જો આ અવસ્થામાં તેમનો અભાવ માનવામાં આવે તો જીવનો પળ અભાવ માનવો પડશે । આ
અનુમાનને ધ્યાનમાં રાખીને શંકાકારનું કહેવું છે કે, આ રીતે ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિથી વ્યભિ-
ચાર થશે । કેમકે, ભસ્માચ્છાદિત અગ્નિમાં અગ્નિરૂપ દ્રવ્યનો સદ્ભાવ જોવાય છે, પરંતુ તેના
ધર્મરૂપ તાપ અને પ્રકાશનો સદ્ભાવ જોવાતો નથી । આ રીતે હેતુ વિપક્ષમાં ચાલ્યો જાય છે,
25 આથી તે વ્યભિચરિત થાય છે । આ રીતે શંકાકારના ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિની સાથે વ્યભિચારનો
દોષ દેવો ઠીક નથી । કેમકે, રાખથી ઢંકાયેલા અગ્નિમાં પળ તેના ગુણધર્મ તાપ અને પ્રકાશની
ઉપલબ્ધિ અનુમાન આદિ પ્રમાણોથી વરાવર થાય છે ।

શંકા—કેવલજ્ઞાન વગેરે પર્યાયરૂપ છે, એટલા માટે આવૃત અવસ્થામાં તેનો સદ્ભાવ બની ન શકે ।

સમાધાન—એ શંકા પળ ઠીક નથી । કેમકે, કદાપિ નહિ તૂટનારી જ્ઞાનસંતાનની અપેક્ષાએ

30 કેવલજ્ઞાનનો સદ્ભાવ માની લેવામાં કોઈ વિરોધ આવતો નથી ।

છદ્મસ્થ અર્થાત્ અલ્પજ્ઞાનીઓનાં જ્ઞાન અને દર્શન અલ્પ હોવા માત્રથી અમંગલ બની શકતાં
નથી । કેમકે, જ્ઞાન અને દર્શનના એક દેશમાં મંગલપણાના અભાવનો સ્વીકાર કરી લેતાં જ્ઞાન અને
દર્શનના સંપૂર્ણ અવયવોને પળ અમંગલરૂપ માનવા પડશે ।

તો સ્ત્રિતિ ચેદ્ ભવતુ તદ્વપ્તયા મદ્ગલમ્, ન મિધ્યાત્વાદીના મદ્ગલમ્ । તન મિધ્યાદૃષ્ટયઃ સુગતિ-
માજ સમ્યગ્દર્શનમન્તરેણ તદ્જ્ઞાનસ્ય સમ્યક્ત્વામાવતસદ્ભાવાત્ । કથ પુનસ્તદ્જ્ઞાન-દર્શનયોર્મદ્ગ-
લત્વમિતિ ચેત્, સમ્યગ્દૃષ્ટીનામગતાપ્તસ્વરૂપાણા કેવલજ્ઞાન દર્શનાવયવત્ત્વેનાધ્યયસિતરજોજુદ્ધજ્ઞાન-
દર્શનાનામારણવિવિક્તાનન્તજ્ઞાન દર્શનશક્તિપ્રચિતાત્મસ્મૃતૃણા વા પાપખયકારિત્વતસ્તયોસ્તદુપપત્તે ।
નોઆગમભગ્યદ્રવ્યમદ્ગલપેક્ષયા વા મદ્ગલમનાશપર્યપ્રસાનમિતિ । રત્નત્રયમુપાદાયાવિનષ્ટેનૈવાપ્ત- 5

શ્લોક—આવરણથી યુક્ત જીવોના જ્ઞાન અને દર્શન મગલભૂત કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના
અવયવો જ નથી થઈ શકતા ?

સમાધાન—એમ કહેવું ઠીક નથી । કેમકે, કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનથી ભિન્ન જ્ઞાન અને
દર્શનનો સદ્ભાવ જોવાતો નથી ।

શ્લોક—કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનથી અતિરિક્ત મતિજ્ઞાન આદિ જ્ઞાનો અને ચક્ષુદર્શન 10
વગેરે દર્શનો તો જોવાય છે । તેનો અભાવ કયી રીતે કરી શકાય ?

સમાધાન—એ જ્ઞાન અને દર્શન સમગ્રી અવસ્થાઓની મતિજ્ઞાન આદિ અને ચક્ષુદર્શન આદિ
ભિન્ન ભિન્ન સદ્ભાવો છે, અર્થાત્ જ્ઞાનગુણની અવસ્થાવિશેષણુ નામ મતિ આદિ અને દર્શનગુણની અવસ્થા-
વિશેષણુ નામ ચક્ષુદર્શન આદિ છે । યથાર્થમા આ ઘડી અવસ્થાઓમા રહેનારા જ્ઞાન અને દર્શન એક જ છે ।

શ્લોક—કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના અકુરુરૂપ છદ્મસ્યોના જ્ઞાન અને દર્શનને મગલરૂપ 15
માની લેતા મિધ્યાદૃષ્ટિ જીવ પળ મગલ સદ્ભાવને પ્રાપ્ત થાય છે । કેમકે, મિધ્યાદૃષ્ટિ જીવમા પળ
તે અકુર વિચમાન છે ।

સમાધાન—જો એમ હોય તો, મહે મિધ્યાદૃષ્ટિ જીવને જ્ઞાન અને દર્શનરૂપે મગલપણુ
પ્રાપ્ત થાય, પરંતુ એટલા માત્રથી મિધ્યાત્વ, અવિરતિ આદિને મગલપણુ પ્રાપ્ત થઈ ન શકે, અને
તેથી મિધ્યાદૃષ્ટિ જીવ સુગતિને પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી । કેમકે, સમ્યગ્દર્શન વિના મિધ્યાદૃષ્ટિઓના 20
જ્ઞાનમા સમીચીનતા આવી શકતી નથી, અને સમીચીનતા વિના તેને સુગતિ મળી શકતી નથી ।

શ્લોક—સારે મિધ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનને મગલપણુ કેવી રીતે છે ?

સમાધાન—એવી શકા કરવી ન જોઈએ । કેમકે, આપ્તતા સ્વરૂપને જાણનારો, છદ્મસ્યોના
જ્ઞાન અને દર્શનને કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના અવયવરૂપે નિશ્ચય કરનારો અને આવરણરહિત
અનન્તજ્ઞાન અને અનન્તદર્શનરૂપ શક્તિથી યુક્ત આત્માતુ સ્મરણ કરનારા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને 25
દર્શનમા જે પ્રકારે પાપતુ ક્ષયકારીપણુ જોવાય છે એ પ્રકારે મિધ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનમા પળ
પાપતુ ક્ષયકારીપણુ જોવાય છે । એટલા માટે મિધ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનને પળ મગલ માનવામા
વિરોધ નથી, અથવા નોઆગમ ભાવિ દ્રવ્ય મગલની અપેક્ષાએ મગલ અનાદિ-અનન્ત છે ।

વિશેષાર્થ—જે આત્મા વર્તમાનમા મગલપર્યાયથી યુક્ત તો નથી, પરંતુ મવિષ્યમા મગલપર્યા
યથી યુક્ત થશે, તેની શક્તિની અપેક્ષાથી મગલપણુ અનાદિ-અનન્તરૂપ ઘની જાય છે । 30

રત્નત્રયને ધારણ કરીને વદાપિ નષ્ટ નહિ થનારા રત્નત્રય દ્વારા જ પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધના સ્વરૂ-
પની અપેક્ષાએ નૈગમાત્મી મગલ સારિ અનન્ત છે ।

સિદ્ધસ્વરૂપાપેક્ષયા નૈગમનયેન સાધ્યપર્યવસિતં મઙ્ગલમ્ । સાદિસપર્યવસિતં સમ્યગ્દર્શનાપેક્ષયા જઘન્યે-
નાન્તર્મુહૂર્તકાલમુત્કર્ષેણ ષટ્પદ્મસાગરાઃ દેશોનાઃ ।

કતિવિધં મઙ્ગલમ્ ? મઙ્ગલસામાન્યાત્ તદેકવિધમ્, મુખ્યામુખ્યભેદતો દ્વિવિધમ્, સમ્યગ્-
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રભેદાત્ ત્રિવિધં મઙ્ગલમ્, ધર્મસિદ્ધસાધ્વર્હદ્વેદાચ્ચતુર્વિધમ્, જ્ઞાન-દર્શન-ત્રિગુપ્તિ
5 ભેદાત્ પદ્મવિધમ્ । ‘ળમો જિણાણં’ ઇત્યાદિનાડનેકવિધં વા ।

અથવા મંગલમ્હિ છ અહિયારાણ દંડા વત્તવા ભવંતિ । તં જહા, મંગલં મંગલકત્તા મંગલ-
કરણીયં મંગલોવાયો મંગલવિહાણં મંગલફલમિદિ । એદેસિં છળહં પિ અત્થો ઉચ્ચદે । મંગલત્થો પુવ્વુત્તો ।
મંગલકત્તા ચોદસવિજ્ઞાટ્ટાણપારઓ આશ્રિયો । મંગલકરણીયં ભવ્વજળો । મંગલોવાયો તિરયણસાહ-
ળાણિ । મંગલવિહાણં ઇયવિહાદિ પુવ્વુત્તં । મંગલફલં દેહિંતો કય-અભુદયણિસ્સેયસસુહાઈતં ।
10 મંગલં સુત્તસ્સ આદીણ મઙ્ગલે અવસાણે ચ વત્તવ્વં । ઉત્તં ચ—

આદીવસાણ-મઙ્ગલે, પળ્લણત્તં મંગલં જિણિદેહિં ।

તો કયમંગલવિણયો વિ ળમોસુત્તં પવક્કલામિ ॥ ૧૯ ॥

વિશેષાર્થ—રત્નત્રયની પ્રાપ્તિથી સાદિપણું અને રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ પછી સિદ્ધ સ્વરૂપની જે
પ્રાપ્તિ થઈ છે તેનો કદી અંત આવનાર નથી । આ રીતે આ વંને ધર્મોને જ વિષય કરનાર (ન એકં
15 ગમઃ નૈગમઃ) નૈગમનયની અપેક્ષાએ મંગલ સાદિ-અનંત છે ।

(છટ્ટો અનુયોગ—)

સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ મંગલ સાદિ-સાંત સમજવું જોઈએ, તેનો જઘન્ય કાલ અંતર્મુહૂર્તનો છે
અને ઉત્કૃષ્ટ કાલ કંઈક ઝળા છાસઠ સાગરોપમ પ્રમાણ છે ।

મંગલ કેટલા પ્રકારનાં છે ? મંગલસામાન્યની અપેક્ષાએ મંગલ એક પ્રકારે છે । મુખ્ય અને
20 ગૌણ ભેદથી બે પ્રકારે છે । સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રના ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે ।
ધર્મ, સિદ્ધ, સાધુ અને અર્હન્તના ભેદથી ચાર પ્રકારે છે । જ્ઞાન, દર્શન અને ત્રણ ગુપ્તિના ભેદથી
પાંચ પ્રકારે છે, અથવા ‘જિનેન્દ્રદેવને નમસ્કાર થાઓ’ ઇત્યાદિ રૂપથી અનેક પ્રકારે છે ।

અથવા મંગલના વિષયમાં છ અધિકારો દ્વારા દંડકોનું કથન કરવું જોઈએ । તે આ પ્રકારે
છે :—૧ મંગલ, ૨ મંગલકર્તા, ૩ મંગલકરણીય, ૪ મંગલ ઉપાય, ૫ મંગલભેદ અને ૬ મંગલફલ ।
25 હવે આ છ અધિકારોના અર્થો કહે છે । મંગલનો અર્થ તો પહેલાં કહી દેવામાં આવ્યો છે । ચૌદ
વિદ્યાસ્થાનોના પારગામી આચાર્ય પરમેષ્ઠી મંગલકર્તા છે । ભવ્યજન મંગલ કરવાને યોગ્ય છે ।
રત્નત્રયની સાધક સામગ્રી મંગલનો ઉપાય છે । એક પ્રકારનું મંગલ, બે પ્રકારનું મંગલ ઇત્યાદિરૂપે
મંગલના ભેદો પહેલાં કહી આવ્યા છીએ । ઉપર કહેલા મંગલ આદિથી પ્રાપ્ત થનારા અભ્યુદય અને
મોક્ષ સુખને આધીન મંગલનું ફલ છે । અર્થાત્ જેટલા પ્રમાણમાં આ જીવ મંગલનું સાધન મેળવે
30 છે, એટલા જ પ્રમાણમાં તેનાથી જે યથાયોગ્ય અભ્યુદય અને નિઃશ્રેયસ્ સુખ મળે છે તે જ તેના
મંગલનું ફલ છે । ઉક્ત મંગલ ગ્રંથની આદિ, મધ્ય અને અંતમાં કહેવાં જોઈએ । કહ્યું પણ છે—

જિનેન્દ્રદેવે આદિ, મધ્ય અને અંતમાં મંગલ કરવાનું વિધાન કર્યું છે । આથી મંગલ
વિનયને કરીને પણ નમોકારસૂત્રનું વર્ણન કરું છું । ૧૯ ।

તિસુ ટ્રાણેસુ મગલ કિમદ્ધ વુચ્ચદે ? કયકોઢયમગલપાયચ્છિત્તા વિણયોવગયા સિસ્સા અજ્ઞેદારો સોદારો વત્તારો આરોગમવિઘ્નેણ વિજા વિજ્ઞાફલ પાવેતુ ત્તિ । ઉત્ત ચ—

આદિન્દિ ભદ્વચણ સિસ્સા લહુપારયા હ્વતુ ત્તિ ।

મજ્ઞે અવ્વોચ્છિત્તિ ય વિજ્ઞા વિજ્ઞાફલ ચરિમે ॥ ૨૦ ॥

વિજ્ઞા પ્રણયન્તિ ભય ન જાતુ, ન દુષ્ટદેવા પરિલહ્વયન્તિ ।

અર્થાન્યથેષ્ટાશ્ચ સદા લભન્તે, જિનોત્તમાના પરિકીર્તનેન ॥ ૨૧ ॥

આદૌ મધ્યાપસાને ચ, મજ્ઞલ ભાપિત બુધે ।

તજ્જિને દ્રગુણસ્તોત્ર, તદવિગ્નપ્રસિદ્ધયે ॥ ૨૨ ॥

તચ મગલ દુવિહ ણિનદ્ધમણિનદ્ધમિદિ । તત્થ ણિનદ્ધ ણામ, જો સુત્તસ્સાદીં સુત્તકત્તારેણ ણિનદ્ધદેવદાણમોક્કારો ત ણિવદ્ધમગલ । જો સુત્તસ્સાદીં સુત્તકત્તારેણ કયદેવદાણમોક્કારો તમણિ-10 વદ્ધમગલ । इद पुण जीनट्टाण णिणदधमगल । यत्तो 'इमेसिं चोदसण्ह जीवसमासाण' इदि एदस्स

શક્તા—પ્રથમી આદિમા, મધ્યમા અને અતમા આમ ત્રણ સ્થાનોમા મગલ કરવાનો ઉપદેશ શા માટે કર્યો છે ?

સમાધાન—મગલ સવધી આપડયક કૃતિકર્મ કરનારા તથા મગલ સવધી પ્રાયશ્ચિત્ત કરનારા અર્થાત્ મગલને માટે આગઠ પ્રારંભ કરવામા આપનાર કાર્યમા દુ સ્વપ્ન વગેરેથી મનમા 15 ચચચ્છતા વગેરે ન થાય એટલા માટે પ્રાયશ્ચિત્તસ્વરૂપ મગલીક દધિ, અક્ષત, ચદન વગેરેને સામે રાખનારા અને વિનયને પ્રાપ્ત એવા શિષ્ય, અધ્યેતા અર્થાત્ મળનારો, શ્રોતા, અને વક્તા આરોગ્ય અને નિર્વિવરૂપે વિદ્યા તથા વિદ્યાના ફલોને પ્રાપ્ત કરે, એટલા માટે ત્રણે સ્થલે મગલ કરવાનો ઉપદેશ આપેલો છે । કહ્યું પણ છે કે—

શિષ્યે સરજ્ઞતાપૂર્વક પ્રારંભ કરેલા પ્રથના અધ્યયન આદિ કાર્યમા તે પારગત થાય એટલા 20 માટે આદિમા ભદ્રવચન એટલે મગલાચરણ કરવું જોઈએ । પ્રારંભ કરેલા કાર્યમા વિક્ષેપ ન થાય એટલા માટે મધ્યમા મગલાચરણ કરવું જોઈએ, અને વિદ્યા તથા વિદ્યાના ફલની પ્રાપ્તિ થાય એ માટે અતમા મગલાચરણ કરવું જોઈએ । ૨૦ ।

જિને દ્રદેવતા ગુણોનુ કીર્તન કરવાથી વિગ્નો નાશ પામે છે, ક્યારે પણ ભય આવતો નથી, દુષ્ટ દેવતાઓ આક્રમણ કરી શક્તા નથી, અને નિરતર યથેષ્ટ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થાય છે । ૨૧ । 25

પિદ્ધાન પુરુષોએ પ્રારંભ કરેલા કોઈ પણ કાર્યની આદિ, મધ્ય અને અતમા મગલ કરવાનું વિધાન કરેલું છે । તે મગલ નિર્નિગ્ને કાર્યસિદ્ધિને માટે હોય છે અને તે જિને દ્ર ભગવાનના ગુણોનુ કીર્તન કરવું એ જ (મગલ) છે । ૨૨ ।

તે મગલ વે પ્રકારે છે । નિનદ્ધ મગલ અને અનિનદ્ધ મગલ । જે પ્રથમી આદિમા પ્રથકાર દ્વારા 30 ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર નિવદ્ધ કરવામા આવે છે અર્થાત્ શ્લોક વગેરે રૂપે રચાય છે તેને 'નિનદ્ધ મગલ' કહે છે, અને જે પ્રથકાર દ્વારા દેવતાને નમસ્કાર કરવામા આવે છે (પરંતુ શ્લોક વગેરે દ્વારા સમૂહ કરવામા આવતું નથી) તેને 'અનિનદ્ધ મગલ' કહે છે । તેમાથી આ 'જીવસ્થાન' નામનો

રહસ્યાભાવાદ્ વા અરિહંતા । રહસ્યમન્તરાયઃ તસ્ય શેષઘાતિત્રિતયવિનાશાવિનાભાવિનો
અષ્ટવીજવન્નિઃશક્તીકૃતાઘાતિકર્મણો હનનાદરિહંતા ।

અતિશયપૂજાર્હત્વાદ્ વાઽર્હંતઃ । સ્વર્ગાવતરણજન્માભિપેકપરિનિષ્ક્રમણકેવલજ્ઞાનોત્પત્તિપરિ-
નિર્વાણેષુ દેવકૃતાનાં પૂજાનાં દેવાસુરમાનવપ્રાપ્તપૂજાભ્યોઽધિકત્વાદતિશયાનામર્હત્વાદ્ યોગ્યત્વાદર્હંતઃ ।

5 આવિર્ભૂતાનન્તજ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય-વિરતિ-ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વદાન-લાભ-ભોગોપમોગાદ્યનન્તગુણ-
ત્વાદિદૈવાત્મસાત્કૃતસિદ્ધસ્વરૂપાઃ સ્ફટિકમણિમહીધરગર્ભોદ્ભૂતાદિત્યવિમ્બવદ્ દેદીપ્યમાનાઃ સ્વશરીર-
પરિમાણા અપિ જ્ઞાનેન વ્યાપ્તવિશ્વરૂપાઃ સ્વસ્થિતાશેષપ્રમેયત્વતઃ પ્રાપ્તવિશ્વરૂપાઃ નિર્ગતાશેષામયત્વતો
નિરામયાઃ વિગતાશેષપાપાજ્ઞાનપુણ્યત્વેન નિરજ્જનાઃ દોષકલાતીતત્વતો નિષ્કલાઃ । તેભ્યોર્હંત્યો
નમઃ, ઇતિ યાવત્ ।

10 નિદ્ધમોહતરુણો વિત્થિણ્ણાણસાયરુત્તિણ્ણા ।

નિહયણિયવિગ્ધવગ્ગા વહુવાહવિણિગયા અયલા ॥ ૨૩ ॥

દલિયમયણપ્પયાવા તિકાલવિસપ્પહિ તીહિ ણયણેહિ ।

દિટ્ઠસયલટ્ઠસારા સુદદ્ધતિઉરા મુણિન્વરુણો ॥ ૨૪ ॥

અથવા ‘રહસ્ય’ના અભાવથી પણ અરિહંત સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે । રહસ્ય એટલે અંતરાય કર્મ ।
15 અંતરાયકર્મનો નાશ વાકીનાં ત્રણ ઘાતી કર્મોના નાશનો અવિનાભાવી છે, અને અંતરાયકર્મનો
નાશ થતાં અઘાતી કર્મો અષ્ટ વીજની માદક શક્તિહીન વની જાય છે । એવા અંતરાય કર્મના
નાશથી અરિહંત સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે ।

અથવા સાતિશય પૂજાને યોગ્ય હોવાથી અર્હન્ સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે । કેમકે; ગર્ભ, જન્મ,
દીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાણ—આ પાંચ કલ્યાણકોમાં દેવોએ કરેલી પૂજાઓ દેવ, અસુર અને
20 મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થયેલી પૂજાઓથી અધિક અર્થાત્ મહાન્ છે । આથી અતિશયોને યોગ્ય હોવાથી
અર્હન્ સંજ્ઞા સમજવી જોઈએ ।

અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત સુખ, અનંત વીર્ય, અનંત વિરતિ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ,
ક્ષાયિક દાન, ક્ષાયિક લાભ, ક્ષાયિક ભોગ, અને ક્ષાયિક ઉપભોગ આદિ પ્રગટ થતાં અનંત ગુણ-
સ્વરૂપ હોવાથી જેમણે અહીં સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે, સ્ફટિક મણિના પર્વતની વચ્ચેથી
25 નીકળતા સૂર્યવિવ સમાન જે દેદીપ્યમાન થઈ રહ્યાં છે, પોતાના શરીર પ્રમાણ હોવા છતાંયે જેમણે
પોતાના જ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ વિશ્વને વ્યાપ્ત કરી લીધું છે, પોતાના (જ્ઞાન)માં જ સંપૂર્ણ પ્રમેય
રહેવાના કારણે (પ્રતિભાસિત હોવાથી) જે વિશ્વરૂપતાને પ્રાપ્ત કરી ગયા છે, સંપૂર્ણ આમય અર્થાત્
રોગો દૂર થઈ જવાથી જે નિરામય છે, સંપૂર્ણ પાપરૂપી અંજનનો સમૂહ નષ્ટ થઈ જવાથી જે નિરંજન
છે, અને દોષોની કલાઓ અર્થાત્ સંપૂર્ણ દોષોથી રહિત હોવાના કારણે જે નિષ્કલ છે એવા એ
30 અરિહંતોને નમસ્કાર થાઓ ।

જેમણે મોહરૂપી વૃક્ષને વાળી નાખ્યું છે, જે વિસ્તીર્ણ અજ્ઞાનરૂપી સમુદ્રમાંથી તરી ગયા છે,
જેમણે પોતાના વિદ્વોનો સમૂહ નાશ કરી નાખ્યો છે, જે અનેક પ્રકારની વાધાઓથી રહિત છે,
જે અચલ છે, જેમણે કામદેવતા પ્રતાપને દલિત કરી નાખ્યો છે, જેમણે ત્રણ કાઢને

તિરયણતિસૂલધારિય મોહધાસુરકનઘર્વિદહરા । ।

સિદ્ધસયલપ્પરુના અરહતા દુણ્ણયકયતા ॥ ૨૫ ॥

‘ળમો સિદ્ધાળ’ સિદ્ધા નિષ્ઠિતા કૃતકૃત્યા સિદ્ધસાધ્યા નષ્ટાષ્ટકર્માળ । સિદ્ધાનામર્હતા
ચ કો ભેદ ઇતિ ચેત્ત, નષ્ટાષ્ટકર્માળ સિદ્ધા નષ્ટઘાતિકર્માળોડ્ઠેન્ન ઇતિ તયોર્મેદ । નષ્ટેપુ ઘાતિકર્મ-
સ્થાવિર્ભૂતાશેપાત્મગુણત્વાન્ન ગુણકૃતસયોર્મેદ ઇતિ ચેત્ત, અઘાતિકર્મોદયસત્ત્વોપલમ્ભાત્ । તાનિ શુદ્ધ- 5
ધ્યાનાગ્નિનાડ્ઠર્ધદગ્ધત્વાત્ સન્ત્યપિ ન સ્વકાર્યકર્તૃણીતિ ચેત્ત, પિણ્ઠનિપાતાભાવાન્યથાનુપપત્તિ આયુ-

વિપય વરવારુપ ત્રણ નેત્રોથી સકલ પદાર્થોનો સાર જોઈ લીધો છે, જેમણે ત્રિપુર અર્થાત્ મોહ,
રાગ અને દ્વેષને સારી રીતે ખસ કરી નાખ્યા છે, જે મુનિવ્રત અર્થાત્ દિગ્ગજ અથવા મુનિઓના પતિ
અર્થાત્ ઈશ્વર છે, જેમણે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર-આ ત્રણ રત્નરૂપી ત્રિશૂલને
ધારણ કરીને મોહરૂપી અધકાસુરના કનઘવૃદ્ધને હરણ કર્યું છે, જેમણે સપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી 10
લીધું છે, અને જેમણે દુર્નયનો અત આપ્યો છે એવા અરિહત પરમેષ્ઠી હોય છે । ૨૩, ૨૪, ૨૫ ।

વિશેષાર્થ—શૈવમતમા મહાદેવને કામદેવનો નાશ કરનાર, પોતાના ત્રણ નેત્રોથી સકલ
પદાર્થના સારને જાણનાર, ત્રિપુરનો ધ્વસ કરનાર, મુનિવ્રતી ઇટલે દિગ્ગજ, ત્રિશૂલને ધારણ કરનાર
અને અધકાસુરના કનઘવૃદ્ધને હરણ કરનાર માનવામા આવે છે । મહાદેવના આ વિશેષણોને ધ્યાનમા
રાખીને ઝપરની વે ગાથાઓની રચના થયેલી છે, જેથી એ પ્રગટ થાય છે કે અરિહત પરમેષ્ઠી જ 15
સાચા મહાદેવ છે ।

‘ળમો સિદ્ધાળ’ અર્થાત્ સિદ્ધોને નમસ્કાર થાયો । જે નિષ્ઠિત અર્થાત્ પૂર્ણત પોતાના
સ્વરૂપમા સ્થિત છે, કૃતકૃત્ય છે, જેમણે પોતાનું સાધ્ય સિદ્ધ કરી લીધું છે અને જેમના જ્ઞાનાવરણ
આદિ ષાઠ કર્મો નષ્ટ થઈ ચૂક્યા છે તેને ‘સિદ્ધ’ કહે છે ।

શકા—સિદ્ધ સને અરિહતોમા જો ભેદ છે ?

20

સમાધાન—ષાઠ કર્મોને નષ્ટ કરનારા સિદ્ધ કહેવાય છે અને ચાર ઘાતી કર્મોનો નાશ
કરનાર અરિહત કહેવાય છે । એ વેમા આ જ ભેદ છે ।

શકા—ચાર ઘાતી કર્મો નષ્ટ થઈ જતા અરિહતોના આત્માના સમસ્ત ગુણો પ્રગટ થઈ
જાય છે । ઇટલા માટે સિદ્ધ અને અરિહત પરમેષ્ઠીમા ગુણકૃત ભેદ નથી હોતા ?

સમાધાન—એમ નથી । કેમકે, અરિહતના અઘાતી કર્મોનો હૃદય અને સત્ત્વ ઘને દેરાય છે । 25
આથી આ ઘને પરમેષ્ઠીઓમા ગુણકૃત ભેદ પળ છે ।

શકા—તે અઘાતી કર્મો શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ અગ્નિદ્વારા અર્ધદગ્ધ જેવા થઈ જવાથી હૃદય અને
સત્ત્વરૂપ વિદ્યમાન રહેવા છતાં પોતાનું કાર્ય કરવામા સમર્થ નથી ?

સમાધાન—એવું પળ નથી । કેમકે, શરીરના પતનનો અભાવ અન્યથા સિદ્ધ યતો નથી ।
ઇટલા માટે અરિહતોનું આયુષ્ય વગેરે ઘાવીના કર્મોનો હૃદય અને સત્ત્વની સિદ્ધિ થઈ જાય છે । 30
અર્થાત્ જો આયુષ્ય વગેરે કર્મો પોતાના કાર્યમા અસમર્થ માનવામા આવે તો શરીરનું પતન થઈ
જવું જોઈએ, પરંતુ શરીરનું પતન તો થતું નથી । ઇટલા માટે આયુષ્ય આદિ ઘાવીના કર્મોનું
કાર્ય કરવું એ સિદ્ધ છે ।

ધ્યાદિશેષકર્મોદયાસ્તિત્વસિદ્ધેઃ । તત્કાર્યસ્ય ચતુરશીતિલક્ષ્યોન્યાત્મકસ્ય જાતિ-જરા-મરણોપલક્ષિતસ્ય સંસારસ્યાસત્વાત્ તેપામાત્મગુણઘાતનસામર્થ્યાભાવાદ્ધ ન તયોર્ગુણકૃતભેદ્ ઇતિ ચેન્ન, આયુષ્ય-વેદની-યોદ્યયોર્જીવોર્ધ્વગમનસુખપ્રતિવંધકયોઃ સત્ત્વાત્ ।

નોર્ધ્વગમનમાત્મગુણસ્તદભાવે ચાત્મનો વિનાશપ્રસજ્ઞાત્ । સુખમપિ ન ગુણસ્તત્ એવ । ન 5 વેદનીયોદ્યો દુઃખજનકઃ કેવલિનિ કેવલિત્વાન્યથાનુપપત્તેરિતિ ચેદત્ત્વેવમેવ ન્યાયપ્રાપ્તત્વાત્ । કિન્તુ સલેપ-નિર્લેપત્વાભ્યાં દેશભેદાદ્ધ તયોર્ભેદ્ ઇતિ સિદ્ધમ્ । તેભ્યઃ સિદ્ધેભ્યો નમ્ ઇતિ ચાવત્ ।

ણિહ્યવિવિદ્ધકમ્મા તિહુયણસિરસેહરા વિહુવદુક્ખા ।

સુહસાયરમદ્ગગયા ણિરંજના ણિચ્ચ અદ્ધગુણા ॥ ૨૬ ॥

અળવજ્ઞા કયકજ્ઞા સવ્વાવચવેહિ દિદ્ધસવ્વદ્ધા ।

10 વજ્જસિલત્થચ્ચમ્મગય પઢિમં વાભેજ્જસંઠાણા ॥ ૨૭ ॥

શંકા—કર્મોનું કાર્ય તો ચોરાશી લાખ યોનિરૂપ જન્મ, જરા અને મરણથી યુક્ત સંસાર છે । તે અઘાતી કર્મો રહેવા છતાં અરિહંત પરમેષ્ઠીમાં એ જોવાતાં નથી, તથા અઘાતી કર્મો આત્માના અનુજીવી ગુણોને ઘાત કરવામાં અસમર્થ પળ છે । એટલા માટે અરિહંત અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીમાં ગુણકૃત ભેદ માનવો ઠીક નથી ।

15 સમાધાન—એવું નથી । કેમકે, જીવના ઊર્ધ્વગમન સ્વભાવનું પ્રતિવંધક આયુર્કર્મનો ઉદય અને સુખ ગુણનું પ્રતિવંધક વેદનીય કર્મનો ઉદય અરિહંતોમાં જોવાય છે । એટલા માટે અરિહંત અને સિદ્ધમાં ગુણકૃત ભેદ માનવો જ જોઈએ ।

શંકા—ઊર્ધ્વગમન એ આત્માનો ગુણ નથી । કેમકે, તેને આત્માનો ગુણ માની લેતાં તેના અભાવમાં આત્માનો પળ અભાવ માનવો પડશે । આ કારણે સુખ પળ આત્માનો ગુણ નથી । વીજું 20 વેદનીય કર્મનો ઉદય કેવલીમાં દુઃખને પળ ઉત્પન્ન કરતો નથી । અન્યથા, અર્થાત્ વેદનીય કર્મને દુઃખોત્પાદક માની લેતાં કેવલી ભગવાનનું કેવલીપણું જ વની શકતું નથી ।

સમાધાન—જો એમ હોય તો હો, અર્થાત્ અરિહંત અને સિદ્ધોમાં ગુણકૃત ભેદ સિદ્ધ થતો નથી તો ભલે, કેમકે એ ન્યાયસંગત છે । આમ છતાં સલેપત્વ અને નિર્લેપત્વની અપેક્ષા અને દેશ-ભેદની અપેક્ષા એ બંને પરમેષ્ઠીઓમાં ભેદ સિદ્ધ થાય છે ।

25 વિશેષાર્થ—અરિહંત અને સિદ્ધોમાં અનુજીવી ગુણોની અપેક્ષા તો કોઈ ભેદ નથી । આમ છતાં પ્રતિજીવી ગુણોની અપેક્ષા માની શકાય, પરંતુ પ્રતિજીવી ગુણો આત્માના ભાવસ્વરૂપ ધર્મો ન હોવાથી તત્કૃત ભેદની કોઈ મુખ્યતા નથી । એટલા માટે સલેપત્વ અને નિર્લેપત્વની અપેક્ષા અથવા દેશભેદની અપેક્ષા એ જ આ બંનેમાં ભેદ સમજવો જોઈએ । ઊપર જે ઊર્ધ્વગમન અને સુખ આત્માના ગુણો નથી એ પ્રકારે કથન કરેલું છે ત્યાં આ બંને ગુણોનું તાત્પર્ય પ્રતિજીવી ગુણોથી છે । ઊર્ધ્વ- 30 ગમનથી અવગાહનત્વ અને સુખથી અવ્યાવાધ ગુણને ગ્રહણ કરવા જોઈએ । કેમકે, ગ્રંથાંતરોમાં આયુ અને વેદનીયના અભાવથી થનારા જે ગુણોને અવગાહન અને અવ્યાવાધ કહ્યા છે તેને જ અહીં ઊર્ધ્વગમન અને સુખના નામથી પ્રતિપાદન કરેલા છે । એવા સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ ।

જેમણે વિવિધ ભેદરૂપ આઠ કર્મોનો નાશ કર્યો છે, જે ત્રણ લોકના મસ્તકના શેખર સમાન છે, દુઃખોથી રહિત છે, સુખરૂપી સાગરમાં નિમગ્ન છે, નિરંજન છે, નિત્ય છે, આઠ ગુણોથી

માણુસસઠાણા વિ હુ સઙ્ગાવયવેહિ ણો ગુણેહિ સમા ।

સન્નિવિદિયાણ વિસય જમેગદેસે વિજાણતિ ॥ ૨૮ ॥

‘ગમો આઠરિયાણ’ પદ્ધતિવિધમાચાર ચરન્તિ ચારયન્તીત્યાચાર્યા ચતુર્દશવિદ્યાસ્થાનપારગા
एकादशङ्गधरा । આચારાઙ્ગધરો વા તાત્કાલિકસ્વસમય પરસમયપારગો વા મેરુરિવ નિશ્ચલ ક્ષિતિ-
રિવ સહિષ્ણુ સાગર इव वहिस्त्रिमल सप्तभयविप्रमुक्त आचार्य । 5

પવયણજલહિજલોયરણદ્વાયામલબુદ્ધિસુદ્ધછાવાસો ।

મેરુ વ્ય ણિપ્પકપો સૂરો પચાણણો વજ્જો ॥ ૨૯ ॥

દેસ-કુલ જાડસુદ્ધો, સોમગો સગમગચ્છુમ્બકો ।

ગયણ વ્ય ણિરુલેવો, આઠરિયો ઇરિસો હોઈ ॥ ૩૦ ॥

સગદ્ ણિમ્મહકુસલો, સુત્તત્થવિસારઓ પહિયકિત્તી ।

સારણ વારણ-સાહણ કિરિયુજ્જુત્તો હુ આઠરિયો ॥ ૩૧ ॥

10

एवविधेभ्य आचार्येभ्यो नम इति यावत् ॥

યુક્ત છે, અનવચ્છ અર્થાત્ નિર્દોષ છે, કૃતકૃત્ય છે, જમણે સર્વાંગે અથવા સમસ્ત પર્યાયો સહિત
સપૂર્ણ પદાર્થોને જાણી લીધા છે, જે પુરુષાકાર હોવા છતાંયે ગુણોથી પુરુષોની સમાન નથી । કેમકે,
પુરુષ સપૂર્ણ દ્વિત્રિયોના વિષયોને ભિન્ન ભિન્ન દેશમા જાણે છે પરંતુ જે પ્રત્યેક પ્રદેશમા વધા વિષયોને
જાણે છે તે સિદ્ધ છે । ૨૬, ૨૭, ૨૮ ।

‘ગમો આઠરિયાણ’ આચાર્ય પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર થાઓ । જે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ
અને વીર્ય આ પાંચ આચારોનું સ્વય આચરણ કરે છે અને વીજા સાધુઓ પાસે આચરણ કરાવે છે
તેમને ‘આચાર્ય’ કહે છે । જે ચૌદ વિદ્યાસ્થાનોમા પારગત હોય, અગિયાર અગને ધારણ કરતા હોય,
અથવા આચારાગ માત્રના ધારણ કરનારા હોય, અથવા તત્કાલીન સ્વસમય અને પરસમયમા પારગત
હોય, મેરુ સમાન નિશ્ચલ હોય, પૃથ્વી સમાન સહનશીલ હોય, જેમણે સમુદ્ર સમાન મલ અર્થાત્
દોષોને વહાર ફેંકી દીધા હોય અને જે સાત પ્રકારના ભયથી રહિત હોય તેમને ‘આચાર્ય’ કહે છે ।

પ્રવચનરૂપી સમુદ્રના જલની મધ્યમા જ્ઞાન કરવાથી અર્થાત્ પરમાગમના પરિપૂર્ણ અભ્યાસ
અને અનુભવથી જેમની બુદ્ધિ નિર્મલ યદ્દિ ગઈ છે, જે નિર્દોષ રીતિએ છ આવશ્યકોનું પાલન કરે છે,
જે મેરુપર્વતની જેમ નિષ્કપ છે, જે શૂરવીર છે, જે સિંહની સમાન નિર્મીક છે, જે વર્ધ અર્થાત્
શ્રેષ્ઠ છે । દેશ, કુલ અને જાતિથી શુદ્ધ છે, સૌમ્ય મૂર્તિ છે, અતરંગ અને બહિરંગ પરિમહથી રહિત
છે, આકાશની સમાન નિર્લેપ છે એવા આચાર્ય પરમેષ્ઠી હોય છે । જે સઘના સમ્રાટ અર્થાત્ દીક્ષા
અને નિમદ્ અર્થાત્ શિક્ષા અથવા ગ્રાયશ્ચિત્ત દેવામા કુશલ છે, જે સૂત્ર અર્થાત્ પરમાગમના અર્થમા
વિશારદ છે, જેની કીર્તિ વધી જગાઈ ફલાયેલી છે, જે સારણ અર્થાત્ આચરણ, વારણ અર્થાત્
નિપેદ અને સાધન અર્થાત્ વ્રતોની રક્ષા કરનારી ક્રિયાઓમા નિરતર ઇચ્છુક છે તેમને આચાર્ય
પરમેષ્ઠી સમજાવ જોઈએ । ૨૯, ૩૦, ૩૧ ।

एवा आचार्योने नमस्कार थाओ ।

‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ચતુર્દશવિદ્યાસ્થાનવ્યાખ્યાતારઃ ઉપાધ્યાયાઃ તાત્કાલિકપ્રવચનવ્યાખ્યા-
તારો વા આચાર્યસ્યોક્તશોષલક્ષણસમન્વિતાઃ સંગ્રહાનુગ્રહાદિગુણહીનાઃ ।

ચોદસપુવ્વમહોયહિમહિગમ્મ સિવત્થિઓ સિવત્થીણં ।

સીલંધરાણ વત્તા, હોઙ્ મુણીસો ઉવજ્ઞાયો ॥ ૩૨ ॥

5 એતેભ્ય ઉપાધ્યાયેભ્યો નમ इति यावत् ॥

‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ અનન્તજ્ઞાનાદિશુદ્ધાત્મસ્વરૂપં સાધયન્તીતિ સાધવઃ । પચ્ચમહા-
વ્રતધરાશ્ચિગુપ્તિગુપ્તાઃ અષ્ટાદશશીલસહસ્રધરાશ્ચતુરશીતિશતસહસ્રગુણધરાશ્ચ સાધવઃ ।

સીહ-ગય-વસહ-મિય-પસુ-મારુદ-સૂરુવહિ-મંદરિંદુ-મળી ।

સ્થિદિ-ઝરંગવર-સરિસા પરમપયવિમગ્ગયા સાહૂ ॥ ૩૩ ॥

10 સકલકર્મભૂમીષૂત્પન્નેભ્યસ્ત્રિકાલગોચરેભ્યઃ સાધુભ્યો નમઃ ॥

સર્વનમસ્કારેષ્વત્રતન‘સર્વ-લોક’શબ્દાવન્તદીપકત્વાદધ્યાહર્તવ્યૌ સકલક્ષેત્રગતત્રિકાલગોચરા-
ર્હદાદિદેવતાપ્રણમનાર્થમ્ ।

‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ઉપાધ્યાય પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર થાઓ । ચૌદ વિદ્યાસ્થાનનું વ્યાખ્યાન કરનાર

‘ઉપાધ્યાય’ હોય છે । અથવા તત્કાલીન પરમાગમનું વ્યાખ્યાન કરનાર ઉપાધ્યાય હોય છે । તેઓ સંગ્રહ,

15 અનુગ્રહ વગેરે ગુણોને છોડીને પહેલાં કહેવામાં આવેલા આચાર્યના સમસ્ત ગુણોથી યુક્ત હોય છે ।

જે સાધુ ચૌદપૂર્વરૂપી સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરીને અર્થાત્ પરમાગમનો અભ્યાસ કરીને મોક્ષમાર્ગમાં
સ્થિત છે તથા મોક્ષના ઇચ્છુક શીલંધરો અર્થાત્ મુનિઓને ઉપદેશ દે છે એ મુનીશ્વરોને ‘ઉપાધ્યાય
પરમેષ્ઠી કહે છે । ૩૨ ।

એવા ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર થાઓ ।

20 ‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ લોક અર્થાત્ અઢીદ્વીપ, તેમાં રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર
થાઓ । જે અનંત જ્ઞાનાદિરૂપ શુદ્ધ આત્માના સ્વરૂપની સાધના કરે છે તેને ‘સાધુ’ કહે છે । જે પાંચ
મહાવ્રતોને ધારણ કરે છે, ત્રણ ગુપ્તિઓથી સુરક્ષિત છે, અઢાર હજાર શીલના ભેદોને ધારણ કરે છે
અને ચોરાશી લાખ ઉત્તર ગુણોનું પાલન કરે છે તે સાધુ પરમેષ્ઠી છે ।

સિંહ સમાન પરાક્રમી, હાથી સમાન સ્વાભિમાની અથવા ઉન્નત, વળ્ઢ સમાન ભદ્રપ્રકૃતિ,

25 મૃગ સમાન સરલ, પશુ સમાન નિરીહ ગોચરીવૃત્તિ કરનારા, પવન સમાન નિઃસંગ અથવા વધી
જગોએ રોકાયા વિના વિચરનારા, સૂર્યસમાન તેજસ્વી અથવા સકલ તત્ત્વોના પ્રકાશક, ઉદધિ
અર્થાત્ સાગર સમાન ગંભીર, મંદરાચલ અર્થાત્ સુમેરુ પર્વત સમાન પરીષદ અને ઉપસર્ગો આવવા
છતાં અકંપ અને અઢોલ રહેનારા, ચંદ્રમા સમાન શાંતિદાયક, મણિ સમાન પ્રભાપુંજ યુક્ત, પૃથ્વી
સમાન વધા પ્રકારની વાધાઓને સહન કરનાર, ઊરગ અર્થાત્ સર્પ સમાન વીજાએ વનાવેલા અનિ-
30 યત આશ્રય-વસતિકા આદિમાં નિવાસ કરનાર, અંવર અર્થાત્ આકાશ સમાન નિરાલંબી અથવા
નિર્લેપ અને સદાકાલ પરમપદ અર્થાત્ મોક્ષનું અન્વેષણ કરનારા સાધુ હોય છે । ૩૩ ।

એવા સંપૂર્ણ કર્મભૂમિઓમાં ઉત્પન્ન થયેલા ત્રિકાલવર્તી સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ ।

પાંચ પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરવામાં, આ નમોકારમંત્રમાં જે ‘સર્વ’ અને ‘લોક’ પદો છે

યુક્ત પ્રાપ્તાત્મસ્વરૂપાનામર્હતા સિદ્ધાના ચ નમસ્કાર , નાચાર્યાદીનામપ્રાપ્તાત્મસ્વરૂપત્વતસ્તેષા દેવત્વાભાવાદિતિ ન, દેવો હિ નામ ત્રીણિ રજ્જાનિ સ્વભેદતોઽનન્તમેત્મિજ્ઞાનિ, તદ્વિશિષ્ટો જીવોઽપિ દેવ , અન્યથાશેષજીવનામપિ દેવત્વાપત્તે । તત આચાર્યાદયોઽપિ દેવા રજ્જત્રયાસ્તિત્વ પ્રત્યવિશેષાત્ । નાચાર્યાદિસ્થિતરજ્જાના સિદ્ધસ્થરત્ત્રેભ્યો ભેદો રજ્જાનામાચાર્યાદિસ્થિતાનામભાવાપત્તે । ન કારણ-કાર્ય-ત્વાદ્ ભેદ સત્ત્વેનાચાર્યાદિસ્થરજ્જાવયવેત્પ્રત્યસ્ય તિરોહિતસ્ય રજ્જામોગસ્ય સ્વાવરણવિગમત આલિખ્યો- 5 પલ્ભમાત્ । ન પરોક્ષાપરોચ્છ્રુતો ભેદો વસ્તુપરિચ્છિન્નિ પ્રત્યેકત્વાત્ । નૈકસ્ય જ્ઞાનસ્યાગત્યાભેદતો તે અતદીપક છે, આથી સપૂર્ણ ક્ષેત્રમા રહેનારા ત્રિકાન્તર્વીં અરિહત વગેરે દેવતાઓને નમસ્કાર કરવા માટે, તે પ્રત્યેક નમસ્કારાત્મક પદની સાથે જોડી દેવા જોઈએ ।

શુક્લા—જેમણે આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી લીધું છે એવા અરિહત અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો યોગ્ય છે, પરંતુ આચાર્ય આદિ ત્રણ પરમેષ્ઠીઓ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કર્યું નથી, એટલા 10 માટે તેમનામા દેવપણુ આવી શકતું નથી, આથી એમને નમસ્કાર કરવો યોગ્ય નથી ।

સમાધાન—એમ નથી । કેમકે, પોતપોતાના ભેદોથી અનંત ભેદરૂપ રજ્જત્રય જ દેવ છે । આથી રજ્જત્રયથી યુક્ત જીવ પણ દેવ છે, અન્યથા (જો રજ્જત્રયની અપેક્ષા દેવપણુ માનવામા ન આવે તો) સપૂર્ણ જીવોને દેવપણુ પ્રાપ્ત થવાની આપત્તિ આવશે, એટલા માટે એ સિદ્ધ વ્યુત્તે, આચાર્ય વગેરે પણ રજ્જત્રયના યથાયોગ્ય ધારક હોવાથી દેવ છે । કેમકે, અરિહત આદિથી આચાર્ય 15 આદિમા રજ્જત્રયના સદ્ભાવની અપેક્ષાએ કોઈ અંતર નથી । અર્થાત્ જેમ અરિહત અને સિદ્ધોના રજ્જત્રય જોવાય છે એ જ રીતે આચાર્ય વગેરેમા પણ રજ્જત્રયનો સદ્ભાવ જોવાય છે, આથી આશિષ રજ્જત્રયની અપેક્ષાએ આમા પણ દેવપણુ સિદ્ધિ થાય છે ।

આચાર્ય આદિ પરમેષ્ઠીઓમા સ્થિત ત્રણ રજ્જોનો, સિદ્ધ પરમેષ્ઠીમા સ્થિત રજ્જોની સાથે ભેદ પણ નથી । જો વનેના રજ્જત્રયમા સર્વથા ભેદ માની લેવામા આવે તો આચાર્ય આદિમા સ્થિત રજ્જોના 20 અભાવનો પ્રસંગ આવશે, અર્થાત્ જ્યારે આચાર્ય વગેરેના રજ્જત્રય સિદ્ધ પરમાત્માના રજ્જત્રયથી ભિન્ન સિદ્ધ થશે તો આચાર્ય વગેરેના રજ્જ જ નહીં વહેવાય ।

આચાર્ય આદિ અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીના સમ્યગ્દર્શન વગેરે રજ્જોમા કારણ-કાર્ય ભેદથી પણ ભેદ માની શકાય એમ નથી । કેમકે, આચાર્ય આદિમા સ્થિત રજ્જોના અવયવો રહેવા છતાંયે તિરો હિત અર્થાત્ કર્મપટલોના કારણે પર્યાયરૂપે અપ્રગટ, વીજુ-રજ્જાવયવોનો પોતાના આસરણ કર્મોનો 25 અભાવ થઈ જવાથી અલિખ્ય થતો જોવાય છે, અર્થાત્ એમ જેમ જેમ કર્મપટલોનો અભાવ થઈ જાય છે તેમ તેમ અપ્રગટ રજ્જોના ધાકીના અવયવો પોતાની મેલે જ પ્રગટ થઈ જાય છે, આથી તેમા કાર્ય-કારણપણુ પણ વની શકતું નથી । આ પ્રકારે આચાર્ય આદિના અને સિદ્ધોના રજ્જોમા પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષજન્ય ભેદ પણ માની શકાતો નથી । કેમકે, વસ્તુના જ્ઞાનસામાન્યની અપેક્ષાએ વને એક છે । એટલે એક જ્ઞાનના અવસ્થાભેદથી ભેદ માની શકાતો નથી । જો જ્ઞાનમા ઉપાધિદૃત અવસ્થાભેદથી 30 ભેદ માનવામા આવે તો નિર્મલ અને મલિન દર્શાને પ્રાપ્ત દર્પણમા પણ મેત્ત માનવો પડશે । આ પ્રકારે આચાર્ય વગેરેના અને સિદ્ધોના રજ્જોમા અવયવ અને અવયવિવન્ય ભેદ નથી । કેમકે, અવયવો અવયવથી સર્વથા ભિન્ન રહેતા નથી ।

ભેદો નિર્મલાનિર્મલાવસ્થાવસ્થિતદર્પણસ્યાપિ ભેદાપત્તેઃ । નાવયવાવયવિકૃતો ભેદઃ અવયવસ્યાવય-
વિનોઽવ્યતિરેકાત્ । સંપૂર્ણરત્નાનિ દેવો ન તદેકદેશ इति चेन्न, રત્નૈકદેશસ્ય દેવત્વાભાવે સમસ્તસ્યાપિ
તદસન્વાપત્તેઃ । ન ચાચાર્યાદિસ્થિતરત્નાનિ કૃત્સ્લકર્મક્ષયકર્તૃણિ રત્નૈકદેશત્વાદિતિ चेन्न, અગ્નિસમૂહ-
કાર્યસ્ય પલારાશિદાહસ્ય તત્કળાદપ્યુપલમ્ભાત્ । તસ્માદાચાર્યાદયોઽપિ દેવા इति સ્થિતમ્ ।

- 5 વિગતાશેષલેપેપુ સિદ્ધેપુ સત્સ્વર્હતાં સલેપાનામાદૌ કિમિતિ નમસ્કારઃ ક્રિયત इति चेન્નૈપ દોષઃ,
ગુણાધિકસિદ્ધેપુ શ્રદ્ધાધિક્યનિબન્ધનત્વાત્ । અસત્યર્હત્યાગ્નાગમપદાર્થાવગમો ન ભવેદસ્મદાદીનામ્,
સંજાતશ્ચૈતત્ પ્રસાદાદિત્યુપકારાપેક્ષયા વાઽઽદાવર્હન્નમસ્કારઃ ક્રિયતે । ન પક્ષપાતો દોષાય શુભપક્ષવૃત્તેઃ

શંકા—સંપૂર્ણ રત્નો અર્થાત્ પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત રત્નત્રયને જ દેવ માની શકાય છે । રત્નોના એક
દેશને દેવ માની ન શકાય ।

- 10 સમાધાન—એમ કહેવું પળ ઉચિત નથી । રત્નોના એક દેશમાં દેવપણાનો અભાવ માની
લેતાં રત્નોની સમગ્રતામાં પળ દેવપણું વની શકતું નથી । અર્થાત્ જે કાર્ય જેના એક દેશમાં જોવાતું
નથી તે તેની સમગ્રતામાં ક્યાંથી આવી શકે ?

શંકા—આચાર્ય વગેરેમાં સ્થિત રત્નત્રય સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરવામાં સમર્થ થઈ શકતાં
નથી । કેમકે, તેમનાં રત્ન એકદેશીય છે ।

- 15 સમાધાન—એમ કહેવું ઠીક નથી । કેમકે, જે પ્રકારે પલારાશિના દાહરૂપ અગ્નિ-
સમૂહનું કાર્ય અગ્નિના એક કળથી પળ જોઈ શકાય છે એ જ પ્રકારે અહીં પળ સમજવું જોઈએ ।
ઘટલા માટે આચાર્ય આદિ પળ દેવ છે, એ વાત નિશ્ચિત થઈ જાય છે ।

શંકા—સર્વ પ્રકારના કર્મલેપથી રહિત સિદ્ધ પરમેષ્ઠી વિદ્યમાન રહેતાં અઘાતી કર્મોના
લેપથી યુક્ત અરિહંતોને આદિમાં નમસ્કાર શા માટે કરવામાં આવે છે ?

- 20 સમાધાન—એમાં કંઈ દોષ નથી । કેમકે, સૌથી અધિક ગુણવાળા સિદ્ધોમાં શ્રદ્ધાની
અધિકતાના કારણે અરિહંત પરમેષ્ઠી જ છે । અર્થાત્ અરિહંત પરમેષ્ઠીના નિમિત્તથી જ અધિક
ગુણવાળા સિદ્ધોમાં સૌથી વધારે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જો અરિહંત પરમેષ્ઠી ન હોત તો
આપણને આત્મ, આગમ અને પદાર્થનું પરિજ્ઞાન થઈ શકત નહીં, પરંતુ અરિહંત પરમેષ્ઠીના પ્રસાદથી
આપણને આ વૌધની પ્રાપ્તિ થઈ છે । ઘટલા માટે ઉપકારની અપેક્ષાથી પળ આદિમાં અરિહંતોને
25 નમસ્કાર કરવામાં આવે છે ।

જો કોઈ કહે કે, આ પ્રકારે આદિમાં અરિહંતોને નમસ્કાર કરવો એ તો પક્ષપાત છે ।
ત્યારે એની સામે આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે, એવો પક્ષપાત દોષનો ઉત્પાદક નથી । પરંતુ શુભ
પક્ષમાં રહેવાથી તે કલ્યાણનું જ કારણ છે । તથા દ્વૈતને ગૌણ કરીને અદ્વૈતની પ્રધાનતાથી કરાયેલા
નમસ્કારમાં દ્વૈતમૂલક પક્ષપાત વનીયે શકતો નથી ।

- 30 વિશેષાર્થ—પક્ષપાત તો ત્યાં જ સંભવે છે જ્યાં બે વસ્તુઓમાંથી એકની તરફ અધિક
આકર્ષણ હોય છે, પરંતુ અહીં પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરવામાં દૃષ્ટિ પ્રધાનતયા ગુણોની તરફ રહે
છે । વસ્તુભેદની પ્રધાનતા નથી । ઘટલા માટે અહીં કોઈ પ્રકારે પક્ષપાતનો સંભવ નથી ।

શ્રેયોહેતુત્વાત્ । અદ્વૈતપ્રધાને ગુણીભૂતદ્વૈતે દ્વૈતનિવન્ધનસ્ય પક્ષપાતસ્યાનુપપત્તેશ્ચ । અપ્રાપ્તશ્રદ્ધાયા આપ્તાગમપદાર્થવિપયશ્રદ્ધાધિક્યનિવન્ધનત્વસ્થાપનાર્થં વાડ૨૬તામાદો નમસ્કાર । ઉક્ત ચ—

જસસતિય ધમ્મવહ્ ણિગચ્છે તસસતિય વેણઇય પડજે ।

સક્કારં ત સિરપચણં કાયેણ વાયા મળસા વિ ણિચ્ચ ॥ ૩૪ ॥

મગલસ્સ કારણ ગય ॥

5

આપ્તની શ્રદ્ધાથી આપ્ત, આગમ અને પદાર્થોના વિપયમા દૃઢ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે । આ વાત પ્રસિદ્ધ કરવાને માટે પણ આદિમા અરિહતોને નમસ્કાર કરવામા આવ્યો છે । કહ્યું પણ છે કે—

જેની સમીપે ધર્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેની સમીપે વિનયયુક્ત થઈને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ । તથા તેમનો શિરપચક અર્થાત્ મસ્તક, વે હાથ અને વે જાઘ આ પચાગોથી તથા કાય, વચન અને મનથી નિરતર સત્કાર કરવો જોઈએ ।

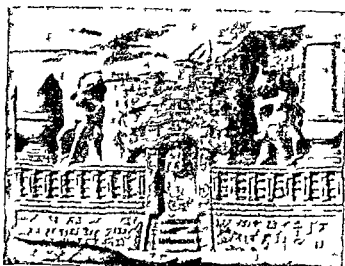
આ રીતે મગલના કારણનું વર્ણન સમાપ્ત થયું ।

(પદ્મલહાગમસૂત્ર પરિચય)

10

આ 'પદ્મલહાગમ' સૂત્ર દિગ્ગજ જૈન સપ્રધાયનો વહુમાન્ય ગ્રંથ છે । તેના મૂળ સૂત્રો દિગ્ગજાચાર્ય શ્રીપુષ્પદત્ત અને ભૂતનલિ આચાર્યોંએ પ્રાકૃતમા રચ્યા છે અને તેના ઉપર દિગ્ગજા-ચાર્ય શ્રીવીરસેનાચાર્યે સંસ્કૃતમા ટીકા લખી છે । આ ગ્રંથ ૧૬ ભાગોમા વિભાજિત છે અને 15 હિંદી અનુવાદ સાથે પ્રકાશિત થયો છે । (પ્રકાશક શ્રીમત્ દોષ્ટ લક્ષ્મીચંદ્ર શિતાવરાય, જૈન સાહિત્યોદ્ધારક ફડ કાર્યાલય, અમરાવતી (વરાર) । સપાદક મહાશયે તેના કર્તાઓ અને તેના વિપયનિરૂપણ સગ્રથે વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના લખી છે એટલે એ સગ્રથે અહીં વિસ્તાર કરવો યોગ્ય નથી ।

આ સૂત્રમા નમસ્કારભગ્નના પાંચ પદો ઉપર અને મગલ વિપયક સારી માહિતી આપવામા આવી છે । એ સદર્ભે આપણા વિપયને ઉપયોગી હોવાથી અહીં લેવામા આવ્યો છે । તેનો ગુજરાતી 20 ભાષામા અનુવાદ પણ સાથે આપ્યો છે ।

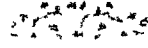
ઢાયરેક્ટર જનરલ ઑફ આર્ક્યોલોજી ઇન્ડિયાના સંજન્યથી ।

[૧૦]

અ ર ઠં ત ણ મો પા રા વ લિ યા ।

અર્હન્નનમસ્કારાવલિકા ।

(શ્રીઅર્હતોઽષ્ટોત્તરદાતગુણવર્ણનમ્ ।)

॥ ૐ૦ શ્રીવીતરાગઃ ॥

5

નમો ચતુર્દશમહાસ(સુ)મિણસંમૃદ્ધય અવયારકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૧ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિપ્રતિયનાણસંજુતાણં અરિહંતાણં ॥ ૨ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિપ્રચતુર્મદ્વિદેવિંદસંયુઆણં અરિહંતાણં ॥ ૩ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિપ્રમહાજોગઘ્મમાર્સીણં અરિહંતાણં ॥ ૪ ॥

10

નમો તેછોકદિવાયરજમ્મોદયસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૫ ॥

નમો સન્વજીવસુહૃદાયગજમ્મકલ્હાણગસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૬ ॥

નમો છપ્પન્નદિસાકુમારિકયમુઙ્કમ્માણં અરિહંતાણં ॥ ૭ ॥

નમો દેવિંદકરસંપ(પુ)ડસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮ ॥

નમો મેરુમત્થયઠિઅસિંહાસણસંનિવિટ્ઠાણં અરિહંતાણં ॥ ૯ ॥

15

નમો સન્વસુરાસુરકયકુસ(સુ)મંજલિએ સંપૃઙ્ગઆણં અરિહંતાણં ॥ ૧૦ ॥

અનુવાદ ।

ચૌદ મહાસ્વપ્રોથી સૂચિત અવતારને પ્રાપ્ત કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૧ ।

ગર્ભમાં જ ત્રણ વ્રાનથી યુક્ત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૨ ।

ગર્ભમાં રહેતાં જ ચોસઠ દેવેન્દ્રોથી સ્તુતિ કરાયેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૩ ।

20

ગર્ભમાં જ મહાયોગના અભ્યાસી એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૪ ।

જન્મથી ત્રણ લોકમાં સૂર્ય સમાન ઉદય પામનારા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૫ ।

સમગ્ર જીવોને સુખદાયક એવાં જન્મ કલ્યાણકને પ્રાપ્ત કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૬ ।

છપ્પન દિશાકુમારીઓએ જેમનું શુદ્ધિ(સૂતિકા)કર્મ કર્યું છે એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૭ ।

25

દેવેન્દ્રોના હસ્તસંપુટમાં રહેલા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૮ ।

મેરુપર્વતના શિખરમાં રહેલા સિંહાસન ઉપર વેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૯ ।

સમગ્ર દેવતાઓ અને અસુરોએ કરેલી કુસુમાંજલિથી સારી રીતે પૂજાયેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૧૦ ।

નમો અંદુસહસચ્ચસદ્વિપુષ્પાકલસર્પીરોદહિન્દ્વિઆણ અરિહંતાણ ॥ ૧૧ ॥

નમો વરપડહમેરિક્ષછરિદેવદુહિનિનાયપુચ્ચપૂર્ણઆણ અરિહંતાણ ॥ ૧૨ ॥

નમો મધમધંતવરગોસીસચ્ચદણચચિયાણ અરિહંતાણ ॥ ૧૩ ॥

નમો જલથલપદિવ્યકુસુમમહામણ્ણાલકાઠાણ અરિહંતાણ ॥ ૧૪ ॥

નમો પપરહારદ્વહાર કડય-કુડલ મુઝડમંડિઆણ અરિહંતાણ ॥ ૧૫ ॥

5

નમો વરવેણુનીણામુયગતાલધુધરધુમધુમિઅક્રયનદ્વિનીહીઈ સપ્પડઆણ અરિહંતાણ ॥ ૧૬ ॥

નમો જયજયસદ્સમુચરિઅસુરસમૂહેણ માયાભગ્નણમમાગયાણ અરિહંતાણ ॥ ૧૭ ॥

નમો સક્કમઠવિયઅગુઠામયઆહારકારગાણ અરિહંતાણ ॥ ૧૮ ॥

નમો ચમ્મચક્ષુણમદસિઅક્રયાહાર નીહારાણ અરિહંતાણ ॥ ૧૯ ॥

નમો સેઅમલરાગેપ્પજિઅસુહસિ(સ)રીરસપ્પાણ અરિહંતાણ ॥ ૨૦ ॥

10

ક્ષીરોદપિ એટલે દૂધના સમુદ્રમાથી ભરેલા એવા આઠ હજાર ને ચોસઠ કલ્લશોથી જેનું સ્નપન કરનામા આવ્યું હતું એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૧ ॥

શ્રેષ્ઠ પટહ-ટોલ, મેરી-ત્રાઘવિગેષ, જ્ઞાલર અને દેવદુહુભિના અયાજથી પૂર્વે પૂજાયેલા એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૨ ॥

મધમઘાયમાન શ્રેષ્ઠ ગોશીર્ષ ચંદનથી જેમનું વિલેપન કરાયું છે એવા અરિહત ભગવતોને 15 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૩ ॥

પાળી અને પૃથ્વી ઉપરના દિવ્ય પુષ્પોની મોટી માલાઓ જેમના કઠમા પહેરાવેલી છે એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૪ ॥

શ્રેષ્ઠ હાર, અર્ધહાર, કડા, કુડલ અને મુકુટથી મંડિત અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૫ ॥

શ્રેષ્ઠ વેણું-મોરલી, વીણા, મૃદગ, તાલ અને ઘૂઘરાઓના ધુમધુમ ધ્વનિથી યુક્ત એવી નૃત્યત્રિધિથી 20 સારી રીતે પૂજાયેલા એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૬ ॥

જય જય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતા દેવતાના સમૂહ સાથે માતાના ભવનમા આવેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૭ ॥

અગૂઠામા ફટ્ટે સ્થાપન કરેલ અમૃતનો આહાર કરતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૮ ॥

ચર્મચક્ષુથી જોઈ ન શકાય એ રીતે આહાર અને નિહાર કરનારા અરિહત ભગવતોને 25 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૯ ॥

પરસેરો, મેલ અને રોગથી રહિત એવા શુભ શરીરને પામેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૦ ॥

નમો ગોકર્ણીરધારાધવલમંસરુહિરધારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૧ ॥

નમો મંદારપાર(રિ)જાયકુસુમસંજણિઅસુરહિસાસસાસાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૨ ॥

નમો છત્ત-ચામર-પડાગ-જૂવ-જવલંછિઅકરચરણાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૩ ॥

નમો અઢ્ઢાહિઅસહસ્સેણં લંક્ષણગુણેણં સંસોહિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૨૪ ॥

5 નમો દેવિંદાઙ્ઢુપંચદેવગેણાહિં કયધાઙ્ઢકમ્માણં અરિહંતાણં ॥ ૨૫ ॥

નમો અવરાવરસુરકુમારસમં સંકીલગાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૬ ॥

નમો વાલત્તણમ્મિ અવાલભાવાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૭ ॥

નમો સવ્વકલાવિન્નાણસમૂહપારસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૮ ॥

નમો તેલુક્કચ્છરિઅકારગરૂવજુવ્વણગુણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૯ ॥

10 નમો ગામાયારપરીસહવિપ્પમુક્કનાલવંભયારીણં અરિહંતાણં ॥ ૩૦ ॥

નમો ગામાયારપરીસહઅહિઆસગવિવાહકંકણમંડિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૩૧ ॥

ગાયના દૂધની ધારા જેવા શ્વેત માસ અને રુધિરને ધારણ કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૧ ॥

મદાર અને પારિજાતનાં પુષ્પોથી ઉત્પન્ન થતી સુરભિ ગંધ જેવા શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસ છે જેમના
15 એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૨ ॥

છત્ર, ચામર, પતાકા, યૂપ (સ્તંભવિશેષ) અને જવના લક્ષણ ચિહ્નોવાલા હાથ અને પગ છે જેમના
એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૩ ॥

એક હજાર આઠ લક્ષણોના સમૂહથી સુશોભિત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૪ ॥
ઇંદ્રોની આજ્ઞાથી પાંચ દેવાંગનાઓએ કર્યું છે ધાતુપણું-ધાર્દનું કાર્ય જેમનું એવા અરિહંત
20 ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૫ ॥

જુદા જુદા દેવકુમારોની સાથે ક્રીડા કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૬ ॥
વાલપણમાં પળ જેમને વાલભાવ નથી એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૭ ॥
સમગ્ર કલા, વિજ્ઞાનના સમૂહને પાર પહોંચેલા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૮ ॥
ત્રણે લોકને આશ્ચર્ય કરાવે એવા રૂપ અને યૌવનના ગુણોને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહંત ભગવંતોને
25 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૯ ॥

મૈથુન પરીપહથી સર્વથા રહિત એવા વાલબ્રહ્મચારી અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ (અથવા
ગ્રામ્યાચાર એટલે ગ્રામ-પાંચ ઇંદ્રિયો-ની પ્રવૃત્તિના પરીપહ એટલે સ્વચ્છંદતાભરી પ્રવૃત્તિઓથી રહિત
વાલબ્રહ્મચારી એવા ...) ॥ ૩૦ ॥

30 મૈથુન પરીપહથી બચાવનારાં વિવાહકંકણોથી શોભતા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૧ ॥

૧ લવ્વણગુણેણં P । ૨ દેવગણાહિં A । ૩ સમ કીલં A ।

૪ “ગામધમ્મ” શબ્દ આચારાંગ, સૂચગઢાગ વગેરે સૂત્રોમા આવે છે, તેનો અર્થ “મૈથુન” થાય છે ।

૫ કોઈ છત્રી વગેરે આવીને ઉપસર્ગ ન કરે તે માટે પોતે વિવાહિત છે એ ઘટાવવા કંકણો રાખેલા હોય છે । તે કાલમા વિવાહકંકણોની પ્રથા હતી ।

નમો પચ્ચિદ્દેસુ માણુમભોગેસુ અમુચ્છિદ્દાણ અરિહતાણ ॥ ૩૦ ॥

નમો પરમનીત્ત રક્કરુણેણ સન્નપ્પયાસુહદાયગાણ અરિહતાણ ॥ ૩૧ ॥

નમો ત્રિસુદ્ધસુદ્ધજ્ઞમાયમાયણામપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૩૨ ॥

નમો મયમેવ પરમવેરગમપ્પમયસસુદ્ધાણ અરિહતાણ ॥ ૩૩ ॥

નમો મત્તિભરત્તમિરલોગતિઆમરવદિદાણ અરિહતાણ ॥ ૩૪ ॥

5

નમો વરવરિઆવોસપુલ્લ સન્નચ્છરિઅદાણદાયગાણ અરિહતાણ ॥ ૩૫ ॥

નમો સન્નામરવર્ધિ ક્કયદિક્કામ્મિમેદાણ અરિહતાણ ॥ ૩૬ ॥

નમો ત્રિવિયા ત્રિમાણસત્રિવિદ્ધાણ અરિહતાણ ॥ ૩૭ ॥

નમો અસોજ પુત્તાગ તિલપ્પન્નપ્પમદિઅર્વણમટસપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૩૮ ॥

નમો વજ્જહરમંઠવિઞ્ઞમીદામ્મણોવરિસિદ્ધિદાણ અરિહતાણ ॥ ૩૯ ॥

10

નમો વરરુદ્ધપ્પવુટલ્લહારદ્ધહાર મહ્ધ-માલાવિપ્પમુદ્ધાણ અરિહતાણ ॥ ૪૦ ॥

મનુષ્યના પાત્ર પ્રકારના ભોગોમાં મૂર્છા નહિ પામતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૨ ॥

ઉત્કૃષ્ટ નીતિથી રાજ્ય વરણના કારણે સવ પ્રજાને સુખ આપતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૩ ॥

ત્રિશુદ્ધ અને શુભ અધ્યવસાયસ્વ (અથવા ત્રિશુદ્ધ અને શુભ અધ્યવસાયથી સત્તિ જની) મારાને 15 પ્રાપ્ત થનારા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૪ ॥

પોતાની મેળે જ ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યથી પ્રાપ્ત થયું છે સ્વપ્રમુદ્ધાણુ જેણે જ્યાં અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૫ ॥

મહિના માર વડે નમ (અથવા મહિના સંભાર્યુંક નમાડીલ) જ્યાં જોડાઈત દેશેની જાણેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૬ ॥

20

વરવરિકા જળે ક્ષિપ્ત થતુનું દાન લેના માટે વાતી ધોળા, તે ધોળાદ્વારા સ્વસરિય જળે વર્ષિય દાન આપતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૭ ॥

ગામ ક્ષેત્રે કયો છે દીક્ષાતો ઉભિરેત જેમને જ્યાં અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૮ ॥

ત્રિવિયા (પાલ્લવી) સ્વરૂપ વિમાનથી ચેટેના અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૯ ॥

અગ્રેષ્ઠ, પુત્રાગ, જિત અને વરણનાં કુરોથી જોડાઈત જ્યાં વરુવટ રાત્રાણી (જેના માટે) 25 પ્રાપ્ત થયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૦ ॥

વરુવટ-સ્થાન વરુવટ ત્રિવિયા ઉપર ચેટેના અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૧ ॥

૨૪ જ્યાં વરુવટ, પુત્રાગ, જિત, અને વરણ (વરે અગ્રેષ્ઠ) દીક્ષાતોને જોડાઈત તેજા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૨ ॥

नमो अंजनघणसरिसाण केसाण पंचमुट्टिए लोअकारगाणं अरिहंताणं ॥ ४३ ॥

नमो लोगगमुवगयसव्वसिद्धाणं नमोकारकारगाणं अरिहंताणं ॥ ४४ ॥

नमो सव्वसावज्जपावजोगपच्चक्खणाकारगाणं अरिहंताणं ॥ ४५ ॥

नमो नाण-दंसण-चारित्तरयणमालामंडिआणं अरिहंताणं ॥ ४६ ॥

5 नमो विमलविउलमइ-मणपज्जवनाणसमुप्पन्नाणं अरिहंताणं ॥ ४७ ॥

नमो सम(मि)इ-गुत्तिगुणरयणअलंकिआणं अरिहंताणं ॥ ४८ ॥

नमो दसविहसमणधम्मस्स संधारगाणं अरिहंताणं ॥ ४९ ॥

नमो पुक्खरपत्त व्व निरुवलेवाणं अरिहंताणं ॥ ५० ॥

नमो जीवो व्व अप्पडिघाइविहारवरकारगाणं अरिहंताणं ॥ ५१ ॥

10 नमो आयासु व्व निरासयगुणसंसोहिआणं अरिहंताणं ॥ ५२ ॥

नमो अक्खलियपवर्णगुण व्व अप्पडिवद्धाणं अरिहंताणं ॥ ५३ ॥

नमो संगोविअंगोवंगकुम्म व्व गुत्तिदिआणं अरिहंताणं ॥ ५४ ॥

अति श्याम अंजन जेवा वाळोनो पांच मूठीओथी लोच करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४३ ॥

15 लोकना अग्रभागमां प्होचेला सर्व सिद्धोने नमस्कार करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४४ ॥

समग्र प्रकारना सावध पापयोगोनां पच्चक्खणा करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४५ ॥

ज्ञान, दर्शन अने चारित्र स्वरूप रत्ननी मालाथी अलंकृत अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४६ ॥

निर्मल विपुलमति मनःपर्यवज्ञान जेमने उत्पन्न थयु छे एवा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४७ ॥

20 (पांच) समिति अने (त्रण) गुप्ति रूप गुणरत्नथी अलंकृत अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४८ ॥

दश प्रकारना श्रमणधर्मेने सुंदर रीते धारण करनारा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४९ ॥

पुष्कर-पद्मना पत्रनी माफक नहीं लेपायेला एवा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५० ॥^१

जीवनी जेम अप्रतिहत (अस्खलित) श्रेष्ठ एवा विहार करनारा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५१ ॥

25 आकाशनी जेम निरालंबनता गुणथी शोभता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५२ ॥

अस्खलित एवा वायुना समूहनी जेम अप्रतिबद्ध एवा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५३ ॥

संगोपित छे अंग अने उपांग जेनां एवा काचवानी माफक गुप्त इन्द्रियोवाळा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५४ ॥

१. °गणु व्व A ।

२. पुक्खपत्तं व निरुवलेवे, जीवे इव अप्पडिहयगई, गगणमिव निरालंबणे, वाउव्व अपडिबद्धे, कुम्भो इव गुत्तिदिए, विहग इव विप्पमुक्के, खग्गिविसाण व एगजाए, भारडपक्खीव अप्पमत्ते, वसहो इव जायथामे, कुंजरु इव सोडीरे, सीहो इव दुद्धरिसे, सोणरो इव गंभीरे, चंदो इव सोमलेसे, सूरु इव दित्ततेए, वसुंधरा इव सव्वफासविसहे सारयसलिलं व सुद्धहियए..... ।

नमो विहगमो च त्रिपुमुक्कगुणसपत्ताण अरिहताण ॥ ५५ ॥

नमो रग्गिमिग च एग्गमात्रमुग्गपाण अरिहताण ॥ ५६ ॥

† नमो भारदपन्नि च अप्पमत्ताण अरिहताण ॥ ५७ ॥ †

नमो लम्पणगुणोपेअरसहु च जाड्यामाण अरिहताण ॥ ५८ ॥

नमो कुजरो च मोडीरगुणमजुआण अरिहताण ॥ ५९ ॥

5

नमो पचाणु च निभयाण अरिहताण ॥ ६० ॥

नमो सापरवरो च गभीरियगुणमडिआण अरिहताण ॥ ६१ ॥

नमो सपुण्णसिसि(सम)हरु च सोमसहामाण अरिहताण ॥ ६२ ॥

नमो गयणमडणभाणु च दित्ततत्तेआण अरिहताण ॥ ६३ ॥

नमो पुहरी च मच्चमहगुणसजुआण अरिहताण ॥ ६४ ॥

10

नमो सारयु च सच्छमणभावाण अरिहताण ॥ ६५ ॥

नमो गामागर-नगर-पट्टणमडियसियेसु निहरमाणाण अरिहताण ॥ ६६ ॥

नमो गहुपुण्णोदयसजुअभनियजणदारसपत्ताण अरिहताण ॥ ६७ ॥

पपीनी जेम त्रिप्रमुक्ता (निभगता) गुणने पामेला अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५५ ॥

खडी-मैदाना शिंगडानी जेम एकत्वभावेने (भावनाने) पामेला (अथवा एकाकीपणे विचरता) 15

अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५६ ॥

भाट पखीनी जेम अप्रमत्त एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५७ ॥

लक्षण अने गुणोपी युक्त एवा श्रेष्ठ वृषभनी जेम (स्वीकृत महावतोना भारने वहन करवामो) समर्थ

एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५८ ॥

हापीनी जेम शरतागुणपी युक्त अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५९ ॥

20

सिहनी जेम निर्भय एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६० ॥

महासागरपी जेम गाम्भीर्यगुणपी अलूट अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६१ ॥

पूर्णचंद्रनी जेम मौम्य स्वभावराजा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६२ ॥

आकाशाना अलंकार समा मयनी जेम तपना तेजपी देदीप्यमान^१ अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६३ ॥ 25

पृथ्वीपी जेम बहुये सहन करवामा गुणपी युक्त एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६४ ॥

शरद ऋतुना पाणीपी जेम म्वच्छ (निर्मल) मनोभावराजा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६५ ॥

गानो, आरुगे, नगरो अने पत्तनोपी विभूषित देशोमा विहार करवामा अरिहत भगवतोने नमस्कार

थाओ ॥ ६६ ॥

गहु पुण्णोदयराजा मयिक ऋतुयोना द्वारेने प्रात यता (तपस्याना पारणा माटे) एवा अरिहत 30

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६७ ॥

†† लक्षणात्प्राप्तं च A नी निर्दिष्टं । १. तदा A ।

गन्धर्व = चन्द्रमा । २. त्रिप्रमुक्क गुरुपात्र (विशेष च रूपो) एक प्रकार इ ।

નમો વાયાલીસદોસવિરહિયાહારગાહગાણં અરિહંતાણં ॥ ૬૮ ॥

નમો છટ્ટટ્ટમ-દસમ-દુવાલસ-માસદ્વ-માસખવણાઇતવકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૬૯ ॥

નમો વીરાસણગાઇઅણેગાસણસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૭૦ ॥

નમો વાવીસપરીસહઅહિઆસગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૧ ॥

નમો વજ્જભિંતરપરિગ્ગહવિપ્પમુક્કાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૨ ॥

નમો મહાવણમ્મિ પઢિમાપઢિવન્નાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૩ ॥

નમો વિસુદ્ધસુહધમ્મમુક્કજ્ઞાણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૪ ॥

નમો ખવગસેઢીં સંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૫ ॥

નમો મોહમહામહ્લક્કસ્યકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૬ ॥

નમો લોઆલોઅપયાસગકેવલનાણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૭ ॥

નમો રૂપ્પ-સુવન્ન-રયણમયસાલતયસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૭૮ ॥

નમો નવસુવન્નકમલેસુ પાયસંઠાવગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૯ ॥

નમો ચઉમુહચઉસીહાસણંસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮૦ ॥

નમો પંચદસપ્પહં છત્તરયણસંસોહિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮૧ ॥

વેતાલીસ દોપથી રહિત આહારને ગ્રહણ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૮ ॥

છઠ-વે ઉપવાસ, અઠ્ઠમ-ત્રણ ઉપવાસ, દસમ-ચાર ઉપવાસ, દુવાલસ-પાંચ ઉપવાસ, અર્ધ માસ-પંદર

ઉપવાસ અને માસક્ષપણ-મહિનાના ઉપવાસ વગેરે તપ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૯ ॥

વીરાસન વગેરે અનેક આસનમાં સ્થિર રહેતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૦ ॥

વાવીશ પરીપહોને સહન કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૧ ॥

વાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૨ ॥

મોટા વનમાં પ્રતિમાઓને ધારણ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૩ ॥

વિશુદ્ધ એવા શુભ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૪ ॥

ક્ષપક શ્રેણિને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૫ ॥

મોહરૂપી મહામહ્લનો ક્ષય કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૬ ॥

લોક અને અલોકને પ્રકાશ કરનારા એવા કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર

થાઓ ॥ ૭૭ ॥

રૂપાનો, સોનાનો અને રત્નનો એમ ત્રણ ગઢ(સમવસરણ)માં બેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર

થાઓ ॥ ૭૮ ॥

સુવર્ણનાં નવ કમલોમા પગને સ્થાપન કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૯ ॥

ચાર^૧ (દિશાઓમા) મુખવાળાં ચાર સિંહાસન ઉપર બેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૦ ॥

પદર છત્રરત્નોથી^૨ સારી રીતે શોભતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૧ ॥

૧ પ્રત્યેક દિશામા એક એક મુખ ।

૨ દરેક દિશામા ત્રણ ત્રણ અને વચ્ચે ઊર્ધ્વ દિશામા ત્રણ ।

નમો નારસગુણઅસોઅનરપાયવર્ણઆણ અરિહંતાણ ॥ ૮૨ ॥

નમો મણિ-ઋણગત્રિચિત્તદ્વંદ્વચારુચામરવીર્ણઆણ અરિહંતાણ ॥ ૮૩ ॥

નમો જાણુપ્પમાણભરિયપુ(પ્ફ)પયરાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૪ ॥

નમો દિણયરસમતેઅધમ્મચલ્લમ્મસોહિઅગ્ગત્રિભાગાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૫ ॥

નમો નિમ્મલભામહલમહિજ્જપિટ્ટુવિભાગાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૬ ॥

નમો દેવદુદ્ધિનિનાયસહ્વણ્ણતિહુઅણાયત્તણપત્તાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૭ ॥

નમો સુર-નર તિરિઆણ સજણિયપહિરોહવાણીગુણસપ્પાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૮ ॥

નમો મત્તિઅજણઋમલપયાસગાણ અરિહંતાણ ॥ ૮૯ ॥

નમો ચડ્ડસપુવ્વાણ વીયભૂયપયતિયદાણદાયગાણ અરિહંતાણ ॥ ૯૦ ॥

નમો ચડ્ડસપુવ્વસુત્તકારગસીમાણ ગણહરપયસઠાગાણ અરિહંતાણ ॥ ૯૧ ॥

નમો સવ્વસુરાસુરનમૂ(મ)મિઅચઙ્ગિહસમણસઘસઠાગાણ અરિહંતાણ ॥ ૯૨ ॥

નમો સવ્વપાણભૂઅજીઅસત્તકારુણભાગપત્તાણ અરિહંતાણ ॥ ૯૩ ॥

10

(અર્હંતા અરીથી) વારાગણા ઉચ્ચા આ શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષ પડે પૂજા કરાયેલા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૨ ॥

મણિ અને સુવર્ણથી જડેલા નાનાભગાણા (ગણેભી) દ્વંદ્વ (હાથ)ગાણા સુદર ચામરોથી વીંજાતા 15 અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૩ ॥

જેમની આજુગાજુ જાનુપ્રમાણ પુણ્યમમૂહ્વ એકત્ર થયો છે એવા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૪ ॥

જેમની આગળના માગમા સૂર્ય જેવા તેજગાણા ધર્મચક્ર શોભે છે એવા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૫ ॥

જેમની પાટળનો ભાગ નિર્મલ ભામટળથી શોભતો છે આ અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૬ ॥ 20

દેવદુન્દુભિના અવાજથી જણાતા ત્રિસુવનના રાજપણને પ્રાપ્ત થયેલા આ અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૭ ॥

દેવો, મનુષ્યો અને તિર્થંત્રોને પ્રતિવ્રોધ કરનારી એવી ગાળીના ગુણોને પ્રાપ્ત થયેલા છે આ અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૮ ॥

મન્ય જીવ રૂપ ઋમલોનો વિકાસ કરતા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૯ ॥ 25

ચૌદ પૂર્ણાના ગ્રીજભૂત વ્રણ પદો (અપન્નેઈ વા પિગમેઈ વા હુવેઈ યા)નું દાન કરતા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૦ ॥

ચૌદ પૂર્ણાના સત્રોને વનાવનારા શિષ્યોને ગણધરપદે સ્થાપન કરતા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૧ ॥

સમસ્ત સુર અને અસુરો પડે પડાયેલા આ ચતુર્વિધ શ્રમણ વગેરે સઘની સ્થાપના કરનારા 30 અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૨ ॥

સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો પ્રત્યે કારુણ્યભાવને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહંત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૩ ॥

- नमो अमरवद्-चक्रहर-वासुदेव-बलभद्रवन्दिआणं अरिहन्ताणं ॥ ९४ ॥
 नमो अणुत्तरविमाणवासिअमरसंदेहअवहारकारगाणं अरिहन्ताणं ॥ ९५ ॥
 नमो सुकलेसाए तेरसमगुणठाणसंठिआणं अरिहन्ताणं ॥ ९६ ॥
 नमो जीवाजीवाइपयत्थपयासगाणं अरिहन्ताणं ॥ ९७ ॥
 5 नमो परोवयारकरणेणं संपूरिअआउकम्माणं अरिहन्ताणं ॥ ९८ ॥
 नमो लोगगगमणजुगगखित्तमुवगयाणं अरिहन्ताणं ॥ ९९ ॥
 नमो सिद्धसुहृदायगन्तिमतवकारगाणं अरिहन्ताणं ॥ १०० ॥
 नमो चउद्दसमगुणठाणठियसेलेसीकरणमुवगयाणं अरिहन्ताणं ॥ १०१ ॥
 नमो सच्चसुरासुरविरइयचरमसमवसरणसंठिआणं अरिहन्ताणं ॥ १०२ ॥
 10 नमो अणाइकम्मसंजोगविप्पमुक्काणं अरिहन्ताणं ॥ १०३ ॥
 नमो उरालियतेअकम्मणसि(स)रीरपडिमुक्काणं अरिहन्ताणं ॥ १०४ ॥
 नमो रागदोसजलभरिअसंसारसागरसमुत्तिन्नाणं अरिहन्ताणं ॥ १०५ ॥

- इद्र, चक्रवर्ती, वासुदेव अने बलभद्रथी वंदायेला अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९४ ॥
 अनुत्तर विमानवासी देवोना संदेहने दूर करनारा अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९५ ॥
 15 शुक्ल लेइयामां तेरमा गुणस्थानके रहेला अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९६ ॥
 जीव, अजीव वगेरे पदार्थोना प्रकाशक अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९७ ॥
 परोपकार करवा वडे आयुष्यकर्मने पूर्ण करनारा एवा अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९८ ॥
 लोकना अग्रभागे जवा योग्य क्षेत्रने प्राप्त करता अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९९ ॥
 सिद्धोना सुखने आपनारी अतिम तपस्याने करता अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०० ॥
 20 चौदमा गुणस्थानके स्थिर यथा शैलेशीकरणने प्राप्त करता अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०१ ॥
 समस्त सुर अने असुरोए रचेला छेछा समवसरणमा बेठेला अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०२ ॥
 अनादि कालना कर्मसंयोगथी सर्वथा मुक्त थयेला अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०३ ॥
 औदारिक, तेजस् अने कार्मण शरीरोथी सर्वथा मूकायेला अरिहन्त भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०४ ॥
 राग अने द्वेषरूपी जळथी भरेला संसारसागरने सारी रीते तरी गयेला अरिहन्त भगवतोने नमस्कार
 25 थाओ ॥ १०५ ॥

નમો સરીરતિભાગૂણધણનિરર્થજીવપ્રમાણ અરિહતાળ ॥ ૧૦૬ ॥

નમો પુવ્વજ્ઞાણપઓગાઓઝુ ધણનિમુક્ક વ્વ ગડપરિણયાણં અરિહતાળ ॥ ૧૦૭ ॥

(નમો પુવ્વજ્ઞાણપઓગાઓ ઝુઝુ વણુનિમુક્ક વ્વ ગડપરિણયાણ અરિહતાળ ॥)

નમો સિન્નમયલમરૂઝમળતમમ્મયમવ્વાનાહમપુણરાતિતિસિદ્ધિગાઠનામધેય ઠાળ સ[પ]તાળ
અરિહતાળ ॥ ૧૦૮ ॥

5

॥ ઇતિ નમસ્કારાલિકા સમાપ્તા ॥

▲ પ્રતિપ્રાન્તે—ઘાઈ સગીરાપઠનાર્થમ્ ॥ સાહ રાજાલિખિતમ્ ॥

જીવ પ્રદેશોને શરીરના ત્રીજા ભાગથી ન્યૂન ઘનસ્વરૂપે કરનારા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર
થાઓ ॥ ૧૦૬ ॥

પૂર્વપ્રયોગથી ન્યુવ્યમાથી મૂકાયેલ ઘાળની સદૃશ ગતિને પામેલા સર્વ અરિહતોને નમસ્કાર 10
થાઓ ॥ ૧૦૭ ॥^૧

શિવ-ત્રિભોધી રહિત, અચલ-સ્થિર, અરજુ-શ્યાધિ અને વેદનાથી રહિત, અનત-અત રહિત,
અક્ષય-જેનો કદાપિ ક્ષય થતો નથી, અત્યાગ્રાહ-પીડા રહિત, અપુનરાવૃત્તિ-ત્યા ગયા પછી પાછું ફરવાનું
હોતું નથી તેના મિદ્ધિગતિ નામનાજા સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૮ ॥

પરિચય

15

આ ‘અર્હન્તનમસ્કારાલિકા’ની ચાર પત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિ પાટળના શ્રીહેમચદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર
કા ન ૧૨૯, પ્ર ન ૩૮૨૬ માથી મળી છે તેમાથી આ પાઠ લેવામા આયો છે અને આ વૃત્તિની વીજી
પ્રતિ હમોઈ, શ્રીઅમરનિજયજી જન જ્ઞાનભંડાર પ્રતિ ન ૪૮૧/૩૦૨૪ ઉપરથી પાઠાતરો નોંધવામા આવ્યા
છે । આના કર્તા વિશે કોઈ માહિતી મળી શકી નથી ।

કોઈ મહાન પૂર્વાચાર્ય શ્રી અરિહત પરમામાના ત્રિશિષ્ટ પ્રકારના ધ્યાન માટે આ પ્રયત્ની રચના કરી 20
હોય એમ લાગે છે । આ રચના જ કહી આપે છે કે તેના રચયિતા વહુશ્રુત હતા । આ પ્રયત્ના શ્રી અરિહત
પરમામાની ૧૦૮ ત્રિશિષ્ટ અવસ્થાઓનું મૂળઆગમસદૃશ માપામા સુદર રીતે આલેખન કરવામા આવ્યું છે ।
પ્રાતઃકાલીન ધ્યાન માટે આ ઝર્ણન ઉપયુક્ત લાગે છે ।

૧ મૂળદર્શન પાઠ અગુદ્ધ લાગવાથી ‘ત્રિપે કાગમાં ઘુસારેલ પાઠ અને દશાવ્યો છે, આ સુધારો ‘આવશ્યક
નિયુક્તિ’ ગા ૧૫૭ ના આધારે કર્યા છે અને તેનો અનુવાદ પણ તે ગાથાની હારિમદ્રી દીકાના આધારે કર્યા છે । 25
અથવા આ રીતે પણ પાઠ ઘુસારી શકાય —

નમો પુવ્વપઓગાઓ ધણનિમુક્ક (પરણ્કલ) વ્વ ગડપરિણયાણ અરિહતાળ ।

પૂવ્વપ્રયોગથી કોશરધનથી નિમુક્ક વનલ્ પરણ્કલની જેમ કર્મરધનના અભાવના કથ્થવતિને પામેલા અરિહત
મગવાનને નમસ્કાર થાઓ (સુઓ-યોગશાસ્ત્ર પ્રમાણ ૧૧ શ્લો ૬૦)

૨ પૂર્વપ્રયોગ પુનઃ પુનઃ વન દૂટી ગયા પછી પણ તેથી આવેલો વેગ । જેમ ઘુસારે તારાથી ફેરવેલો ચાર 30
તારકડી અને હાથ ઉઠાડા લીધા પછા પણ પ્રથમ મટેન વેગના પ્રમાણમાં જવા કરે છે તેમ કર્મમુક્ક ત્રિપે પણ પૂર્વપ્રયોગ
આવેન વેગને લીધે પોતાના સ્મરણ પ્રમાણ કર્મગતિ પર છે ।

જો (કીંના)માં રહેડુ પૂર્વ વીજવેગ તૂટતાં જ ઝડપ વધાર નીચે છે તેમ કર્મરધન દૂર થતાં જ જીવ
ઝપ્પાગા બને છે ।

—સુઓ ‘તરતપપ્પ’ અધ્યાય ૧૦, શ્લ ૬ । ૫ ‘તરતપપ્પ’નીટ્ટન વિષેન અથવા તિદ્ધેની દીકા ।

૧ સુઓ ‘આવશ્યકનિયુક્તિ’ ગા ૧૫૭ હારિમદ્રીના દીકા ।

35

सिद्धि नमो क्वा रा व लि या

सिद्धनमस्कारावलिका ।

(श्रीसिद्धपरमात्मनोऽष्टोत्तरशतगुणवर्णनम् ।)

- 5 नमो जिणवरिंदपयमणुहविज्जण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ १ ॥
 नमो सामन्नेणं केवलित्तपय(यं) परिपालिज्जण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २ ॥
 नमो तित्थयरस्स तित्थे सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३ ॥
 नमो तित्थं विणा जाईसरणाइणा सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४ ॥
 नमो सयंबुद्धभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५ ॥
 10 नमो पत्तेयबुद्धभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ६ ॥
 नमो बुद्धवोहियभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ७ ॥
 नमो पुरिसलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ८ ॥
 नमो इत्थिलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ९ ॥
 नमो नपुंसकलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ १० ॥
 15 नमो मुणिवरलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ११ ॥

अनुवाद

- जिनेश्वरनी पदवीनो अनुभव करीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १ ॥
 सामान्यकेवलीपणानी पदवीनुं परिपालन करीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
 थाओ ॥ २ ॥
 20 तीर्थकरोना तीर्थमां सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३ ॥
 तीर्थ विना ज जातिस्मरण आदि ज्ञान वडे (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
 भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४ ॥
 स्वयंबुद्ध भाववडे (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५ ॥
 प्रत्येकबुद्धभावथी (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ६ ॥
 25 बुद्धवोधितभावथी (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ७ ॥
 पुरुषलिंगथी सिद्धिने मेळवनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ८ ॥
 स्त्रीलिंगथी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९ ॥
 नपुसकलिंगथी सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १० ॥
 मुनिवरनां लिंग(वेश)थी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ११ ॥

नमो अन्नतिथियलिंगेण सिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १२ ॥
 नमो गिहत्थलिंगेण सिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १३ ॥
 नमो एगसमए एगजीनसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १४ ॥
 नमो एगसमए अणेगजीनसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १५ ॥
 नमो सप(पु)न्नसुयनाणीसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १६ ॥
 नमो परमानि(व)हिनाणी सिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १७ ॥
 नमो मणपञ्चवनाणी सिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १८ ॥
 नमो आपरियपयट्ठियसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ १९ ॥
 नमो उवज्जायपयट्ठियसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २० ॥
 नमो अतगड्ढेनलिसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २१ ॥
 नमो पडिमापडिवन्नसाहुसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २२ ॥
 नमो जघाचारणमुनिनरसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २३ ॥
 नमो निज्जाचारणमुनिनरसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २४ ॥
 नमो आमोसहिलद्विसपन्नमुनिनरसिद्धिमुन्नगयाण सच्चसिद्धाण ॥ २५ ॥

5

10

अन्यतीर्थिकना लिंगयी सिद्धिने पामेला सन्न सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १२ ॥

15

गृहस्थना लिंगयी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १३ ॥

एकसमये ऐकजीनसिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १४ ॥

एकसमये अनेकजीनसिद्धिने पामेला सब सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १५ ॥

संपूर्ण श्रुतज्ञानी (श्रुतकेवली) थइने सिद्धिने पामेला एवा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार

थाओ ॥ १६ ॥

20

परमानभिज्ञानवाळा थइने सिद्धि पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १७ ॥

मन पर्यवज्ञानी थइने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १८ ॥

आचार्यपदमा रहीने सिद्धिने पामेला मन्न सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १९ ॥

उपाध्यायपदमा रहीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २० ॥

अतकृतकेवलीपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २१ ॥

25

प्रतिमाने धारण करेल साधुपणे सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २२ ॥

जघाचारणमुनिपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २३ ॥

विद्याचारणमुनिपणे सिद्धिने पामेला सन्न सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २४ ॥

आमशीपत्रिलब्धिसपन्न मुनिनरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २५ ॥

१ एकल सिद्ध थयेला ।

२ अनेकनी साथे सिद्ध थयेला ।

नमो खेलोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २६ ॥

नमो जल्लोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २७ ॥

नमो सच्चोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २८ ॥

नमो पयाण(णु)सारीमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २९ ॥

5 नमो संभिन्नसोईमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३० ॥

नमो कुट्टवुद्धीमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३१ ॥

नमो वीयवुद्धिमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३२ ॥

नमो अक्षीणमहाणसीलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३३ ॥

नमो खीरासवलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३४ ॥

10 खेलौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा एवा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २६ ॥

जल्लौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनार एवा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २७ ॥

सच्चौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २८ ॥

15 पदानुसारीलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २९ ॥

संभिन्नश्रोत्रिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३० ॥

20 कोट्टवुद्धिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३१ ॥

वीजवुद्धिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३२ ॥

अक्षीणमहानसीलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३३ ॥

25 क्षीरासवलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धि पामनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३४ ॥

नमो महुआसजलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ३५ ॥

नमो आमीनिसलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाण ॥ ३६ ॥

नमो डिट्ठीनिसलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ३७ ॥

नमो आगासगामीमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ३८ ॥

नमो निउलमइलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ३९ ॥

5

नमो प(पु)लायलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ४० ॥

नमो चक्कट्टिमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ४१ ॥

नमो बलदेवमुणिवरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ४२ ॥

नमो गणहरलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ४३ ॥

नमो तेअलेसालद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ४४ ॥

10

मच्चासजलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३५ ॥

आशीविपलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३६ ॥

द्विट्ठिनिसलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 15
थाओ ॥ ३७ ॥

आगासगामीनीलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३८ ॥

निपुलमनिलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३९ ॥

20

पुलाकलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४० ॥

चक्कट्टिलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४१ ॥

बलदेवलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 25
थाओ ॥ ४२ ॥

गणधरलद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ४३ ॥

तेजोलेयालद्विसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४४ ॥

नमो सीअलेसालद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४५ ॥

नमो आहारगलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४६ ॥

नमो लहुसि(स)रीरकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४७ ॥

नमो तिहुयणवसिकारगमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४८ ॥

5 नमो तिहुयणईसरियमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४९ ॥

नमो जल व्व प(पु)ढवीमज्जे थल व्व जलोवरिचंक्रमणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुव-
गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५० ॥

नमो अणु व्व सुह(हु)मसि(स)रीरकरणसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५१ ॥

[नमो महसरीरकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५२ ॥]

10 नमो इच्छाचारणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५३ ॥

नमो भूमित्थजोइसियफासकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५४ ॥

शीतलेइयालव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४५ ॥

15 आहारकलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४६ ॥

*शरीरने नानुं वनाववारूप-लघिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४७ ॥

त्रण भुवनने वश करवारूप-वशीकारमहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४८ ॥

20 त्रण भुवनना ऐश्वर्यनो अनुभव करवारूप ईशित्वमहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व
सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४९ ॥

जलनी जेम पृथ्वीमां अने पाणी पर पृथ्वीनी जेम चालवादिरूप प्राकाम्यमहसिद्धिसंपन्न
मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५० ॥

अणुनी जेम सूक्ष्म शरीर करवारूप अणिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
25 भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५१ ॥

मोटुं शरीर करवारूप महिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने
नमस्कार थाओ ॥ ५२ ॥

कोईएण पदार्थने इच्छा प्रमाणे वापरवारूप (यत्रकामावसायित्व) इच्छाचारणमहसिद्धिसंपन्न
मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५३ ॥

30 जमीन ऊपर ऊभा रहीने ज्योतिष्क मंडल (चंद्र, सूर्य वगैरे) ने स्पर्शी शके एवी प्राप्तिमहसिद्धि-
संपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५४ ॥

नमो मेरुपर्व[य]द्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५५ ॥

नमो निमह-नीलपर्वयद्वियमुणिवरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५६ ॥

नमो महहिमन-रूपिपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५७ ॥

नमो हिमन सिहरीपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५८ ॥

[नमो] वेअट्टपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५९ ॥

5

नमो पउमनरवेइयासठियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६० ॥

नमो गयदत्तपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६१ ॥

नमो जमगपर्वयद्वियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६२ ॥

नमो दिग्गयपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६३ ॥

नमो इमुआरपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६४ ॥

10

नमो वक्सारगिरीसु सठियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६५ ॥

नमो वट्टेयडुपर्वयसठियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६६ ॥

नमो रिसहकूडपर्वयद्वियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६७ ॥

नमो अट्टावयपर्वय[द्विय]मुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६८ ॥

नमो सम्मेयसिहरपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६९ ॥

15

मेरुपर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५५ ॥

निपथ अने नील पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने

नमस्कार थाओ ॥ ५६ ॥

महाहिमन अने रूपी पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५७ ॥

20

हिमन अने शिखरी पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५८ ॥

वैतालपर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५९ ॥

पद्मनरवेदिकामा रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६० ॥

गजदत्त पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६१ ॥ 25

यमक पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६२ ॥

दिग्गज पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६३ ॥

इन्द्रनार पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६४ ॥

वक्सार पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६५ ॥

वृत्ततालपर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६६ ॥ 30

पद्मभट्ट पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६७ ॥

अट्टापद पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६८ ॥

समेतगिरि पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६९ ॥

નમો સેતુંજયપવ્વયદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૦ ॥
 નમો ડંઙ્ગિતસેલસિહરદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૧ ॥
 નમો માણુસોત્તરપવ્વયદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૨ ॥
 નમો પંચસુ ભરહેસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૩ ॥
 5 નમો પંચસુ ઇરવણ્ણસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૪ ॥
 નમો પંચસુ મહાવિદેહેસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૫ ॥
 નમો સમત્થધાર્ણસંઠે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૬ ॥
 નમો સમત્થપુક્કરવરદીવે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૭ ॥
 નમો સમત્થજંબૂદીવે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૮ ॥
 10 નમો લવણસમુદ્દમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૯ ॥
 નમો કાલોદસમુદ્દમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૦ ॥
 નમો સીઆ-સીડઆનર્મમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૧ ॥
 નમો નારીકાં(કં)તા-હરિકંતાનદ્(ઈ)મજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૨ ॥
 નમો નરકાંતા-હરિસલિલાનર્મમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૩ ॥

15 શત્રુંજય પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૦ ॥
 ગિરનાર પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૧ ॥
 માનુષોત્તર પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૨ ॥
 પાંચ ભરતક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૩ ॥
 પાંચ ઇરવત ક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૪ ॥
 20 પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૫ ॥
 સમસ્ત ધાતકીલંકમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૬ ॥
 સમસ્ત પુષ્કરવરદ્વીપમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૭ ॥
 સમસ્ત જંબૂદ્વીપમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૮ ॥
 25 લવણ સમુદ્રમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૯ ॥
 કાલોદધિ સમુદ્રમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૦ ॥
 સીતા અને સીતોદા નદીઓમાં રહેનારા સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૧ ॥
 નારીકાંતા અને હરિકાંતા નદીઓમાં રહેનારા સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૨ ॥
 30 નરકાંતા અને હરિસલિલા નદીઓના વચગાળામાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૩ ॥

नमो रूप्यकूलारोहियानर्दमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८४ ॥

नमो सुवन्नकूलारोहियानर्दमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८५ ॥

नमो रत्ता-रत्तवर्धमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८६ ॥

नमो गगा सिंधूमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८७ ॥

नमो अईयकाले सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८८ ॥

5

नमो सपइ सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८९ ॥

नमो ख(खा)इय-पारिणामियभाजुअले सठिआण (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९० ॥

नमो अणतनाणघराण (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९१ ॥

नमो अणतदंसणघराणं (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९२ ॥

नमो अणतपरमाणदसुहसपत्ताण सच्चसिद्धाण ॥ ९३ ॥

10

नमो अणतवीरियभाजमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ९४ ॥

नमो साइअणतठिइसपत्ताण सच्चसिद्धाण ॥ ९५ ॥

नमो पचनिहसठाणपरिमुक्काण सच्चसिद्धाण ॥ ९६ ॥

नमो पचनिहवन्ननिमसरहियाण सच्चसिद्धाण ॥ ९७ ॥

रूप्यकूला अने रोहिता, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 15
याओ ॥ ८४ ॥

सुवर्णकूला अने रोहिता, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
याओ ॥ ८५ ॥

रत्ता अने रत्तावती नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
याओ ॥ ८६ ॥

20

गगा अने सिंधू नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ८७ ॥

भूतकाळामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ८८ ॥

वर्तमानकाळामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ८९ ॥

क्षायिक अने पारिणामिक ए वे भाजोमा रहेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९० ॥

अनंत ज्ञानने धारण करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९१ ॥

25

अनंत दर्शनने धारण करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९२ ॥

अनंत अने परमानंदरूप सुखने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९३ ॥

अनंतवीर्यभाजने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९४ ॥

सादि अनंत स्थितिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९५ ॥

पाच प्रकारना सव्यानयी सर्वया मुक्काला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९६ ॥

30

पाच प्रकारना वर्णविशेषयी रहित सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार याओ ॥ ९७ ॥

નમો દુધિહંગધવિમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૯૮ ॥

નમો પંચવિહરસવિસેસરહિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૯૯ ॥

નમો અદ્ધુવિહફાસવિસેસવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૦ ॥

નમો જસ્મ-જરા-મરણવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૧ ॥

5 નમો અવિચલપયસંઠિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૨ ॥

નમો અદ્ધુવિહક્કસ્મકલંકવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૩ ॥

નમો સચ્ચસંજોગ-વિઝ(ઓ)ગવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૪ ॥

નમો પારગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૫ ॥

નમો પરંપરગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૬ ॥

10 નમો લોગગ્ગમુવગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૭ ॥

નમો અણંતાણંતગુણમણિમંડિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૮ ॥

इति सिद्धनमस्कारावलिका ॥

વે પ્રકારના ગધથી વિશેષે કરીને મુકાણેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૮ ॥

પાંચ પ્રકારના રસવિશેષથી રહિત સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૯ ॥

15 આઠ પ્રકારના સ્પર્શવિશેષથી વિશેષે મુકાણેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૦ ॥

જન્મ, જરા અને મરણથી સર્વથા મુકાણેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૧ ॥

અવિચલ પદમાં સંસ્થિત સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૨ ॥

આઠ પ્રકારના કર્મરૂપ કલંકથી સર્વથા મુકાણેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૩ ॥

સર્વ પ્રકારના સંયોગ અને વિયોગથી સર્વથા મુકાણેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૪ ॥

20 (સંસાર સમુદ્રને) પાર પામેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૫ ॥

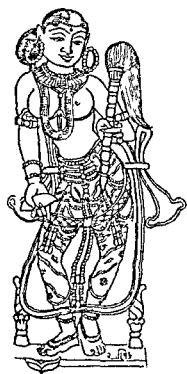
પરંપરાને પામેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૬ ॥

લોકના અગ્રભાગને સંપ્રાપ્ત થયેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૭ ॥

અનંતાનંત ગુણ-મણિઓથી વિભૂષિત એવા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૮ ॥

પરિચય

25 અગાઉ નં. ૧૦ નો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે તે ‘અર્હનમસ્કારાવલિકા’ની સાયોસાય આ ‘સિદ્ધનમસ્કારાવલિકા’ની ચાર પત્રની પ્રતિ હતી તેમાંથી જ આ પાઠ લઈ તેને અહીં સંપાદિત કરી અનુવાદ સાથે આપ્યો છે ।

अ रि हा णा इ थु त्तं

[पंचपरमिद्धिनमुक्कारथुत्तं ।]

अरिहाण नमो पूयं अरहंताणं रहस्सरहियाणं ।
 पयओ परमेद्धीणं अरुहंताणं धुयरयाणं ॥ १ ॥
 निह्दुअड्डकम्मिधणाण वरणाण-दंसणधराणं ।
 मुत्ताण नमो सिद्धाणं परमपरमेद्धिभूयाणं ॥ २ ॥
 आर्याधराण नमो पंचविहायारसुद्धियाणं च ।
 नाणीणायरियाणं आयास्वएसयाण सया ॥ ३ ॥
 वारसविहंगपुव्वं दिताणं सुयं नमो सुयहराणं ।
 सययमुवज्झायाणं सज्झायज्झाणजुत्ताणं ॥ ४ ॥

अनुवाद

(१) * पूजाने योग्य (—अर्ह—अरिह) होवाथी ‘अरिहंत’, (२) जेमनाथी कोई वस्तु गुप्त न होवाथी ‘अरहंत’, (अथवा रहस्य एटले अंतरायकर्म, तेनाथी रहित होवाथी अरहंत); वळी, (३) जेमणे 15 कर्मरूपी रज दूर करेली होवाथी संसारमां फरी वार उत्पन्न थवाना नथी तेथी ‘अरुहंत’ (प्रथम परमेष्ठीपदने पामेला) देवाधिदेव अरिहंत (अरहंत, अरुहंत) भगवतोने प्रणिधानपूर्वक नमस्कार थाओ ॥ १ ॥

(१) आठ कर्मरूपी इंधनने (शुक्ल ध्यानथी) सर्वथा वाळी नाखनार, (२) श्रेष्ठ केवळज्ञान अने केवळदर्शनने धारण करनार (कृतकृत्य थनार), (३) मोक्षपदने पामेला (अपुनरावृत्तिथी जेओ निर्वृतिपुरीमां पडोच्या छे—जे नित्य अने अविनाशी छे, ते), (४) परमपरमेष्ठी स्वरूप—एवा सिद्ध 20 भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २ ॥

(१) (गच्छना नायक तरीके), आचारने धारण करनारा (२) पंचविध आचारमां सुस्थित (आचारने स्वयं आचरनारा), (३) सदा आचारनो उपदेश करनारा—एवा (अर्थना वाचक होवाथी), (४) ज्ञानी आचार्य भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३ ॥

(१) (पाठांतरने आधारे)—वार प्रकारनां अपूर्व श्रुतने आपनारा (अध्ययन करावनारा) (२) 25 श्रुतधरने धारण करनारा तेमज (३) स्वाध्याय अने ध्यानथी सतत युक्त—एवा उपाध्याय भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४ ॥

१ अरिहंताणं न° P । २ अरिह° S । ३ परमिद्धीणं JPS । ४ अरहं° SV । ५ परमं परमिद्धि° P, परम-परमिद्धि° JS । ६ आयर° S । ७ सुद्धियाणं P । ८ विहं अपुव्वं JPS । ९ दिट्ठाण J, दिताण S ।

* अर्हा (१) (२) वगेरे अको आपेला छे ते, ते ते परमेष्ठीओना विशेषणोनी गणतरी बतावे छे ।

સર્વેસિં સાહૂણ નમો તિગુત્તાણ સર્વલોણ નિ ।
 તેન નિયમ-નાણ-દસણજુત્તાણ વંધયારીણ ॥ ૫ ॥
 એસો પરમેટ્ટીણ પર્વણ નિ ભાવઓ નંમોકારો ।
 સર્વસ્સ કીરમાણો પાપસ્સ પળાસણો હોઠ ॥ ૬ ॥
 સુવણે વિ મગલાણ, મણુયાસુર-અમર સ્વપરમહિયાણ ।
 સર્વેસિમિમો પઠમો હંપ્પ મહામંગલં પઠમ ॥ ૭ ॥
 એસો પરમો મતો પરમરહસ્સ પેરપર તત્ત ।
 નાણ પરમ નેય સુદ્ધ જ્ઞાણ પરં જ્ઞેયં ॥ ૮ ॥ (૩૩)
 ઈયસ્સ ય મજ્જત્થો, સમ્મદિટ્ઠી નિસુદ્ધચારિત્તો ।
 નાળી પવયણમત્તો ગુરુજણસુસ્સણાપરમો ॥ ૯ ॥ (૩૦)
 જો પચ નંમોકાર પરમો પુરિસો પરાઈ મત્તીણ ।
 પરિયત્તેહ પહિણ પપ્પઓ સુદ્ધપ્પઓ અપ્પા ॥ ૧૦ ॥ (૩૧)
 અટ્ટેવ ય અટ્ટસય અટ્ટસહસ્સ ચ ઉભયકાલ પિ ।
 અટ્ટેવ ય કોહીઓ સો તદ્દયમ્ભે લહ્હ સિદ્ધિ ॥ ૧૧ ॥ (૩૨)

5

10

(૧) ત્રણ ગુણિતુ પાલન કરનારા, (૨) તપ, નિયમ, જ્ઞાન અને દર્શનથી યુક્ત, તેમજ (૩) 15
 મલ્લચારી (નિર્ગળ સાધક આમહિતકારી ત્રિયા કરનારા*)—એના સમગ્ર લોકમા રહેલા સર્વ સાધુ
 મગતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫ ॥

પાંચેય પરમેટ્ટીઓને ભાવપૂર્વક કરેલો આ નમસ્કાર સમગ્ર પાપોનો નાશ કરનારો બને છે ॥ ૬ ॥

આ મુગ્ધમા પળ મનુષ્ય, અસુર, દેવ અને સ્વેચ્છો-થી વૃજિત જેટલા મગલો છે તે વધામા
 આ નમસ્કાર પ્રથમ છે, તેથી તે પ્રથમ મહામંગલ છે ॥ ૭ ॥

20

આ (નમસ્કાર) પરમમત્ર છે, પરમરહસ્ય છે, પરાત્પર (પરથી પણ પર) તત્ત્વ છે, પરમજ્ઞાન છે,
 પરમજ્ઞેય છે, શુદ્ધ ધ્યાન છે અને સર્વશ્રેષ્ઠ ધ્યેય છે ॥ ૮ ॥

જે ઉત્તમ પુરુષ મધ્યસ્થ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન્, જ્ઞાતી, પ્રવચનમક્ત અને ગુરુજનનો
 શુશ્રૂષામા તત્પર હોય—તે પરામત્તિ અને પ્રણિયાનપૂર્વક શુદ્ધ પદોચ્ચારણ સહિત (શુદ્ધ પ્રયોગાત્મા) પ્રતિદિન
 બંને સઘ્યાએ આ પચનમસ્કારનો આઠ વાર, આઠસો વાર, આઠ હજાર વાર [આઠ લાખ વાર (પાટાનુર 25
 મુજન)] અગર આઠ કોટિ વાર જાપ કરે છે તે ત્રીજા મગ્ગમા સિદ્ધિ પામે છે ॥ ૯-૧૧ ॥

૧ તદ્દ નિ° V । ૨ પરમિટ્ઠાણ JPS । ૩ પચચ્છ વિ J । ૪ જનુસારો J, નસુપારો P । ૫ ક્યયે વિ S ।
 ૬ હોર JV । ૭ પરપણાત્ત S । ૮ ઈય સયા મ° P, એવ સય J । ૯ નસુપારો JSP । ૧૦ ચ અટ્ટપ્પસાદ S ।

● ‘મત્ર’ એટલે કુશલ અનુગ્રહ અથવા આત્મહિતકારી ત્રિયા સમજવાની છા. જુઓ ‘સ્થાનાંગમ્’ ૧ મા
 સ્થાનની ટીકા ।

एयं कवयमभेयं खाँइयमत्थं पैरा भवणरक्खा ।

जोई^३ सुन्नं बिंदु नाओ तारा लँवो मत्ता^४ ॥ १२ ॥ (३४)

सोलसपरमक्खरवीयबिंदुगब्भो जगुत्तमो जोओ^६ ।

सुयवारसंगसायरमहत्थ-ऽपुव्वत्थ-परमत्थो ॥ १३ ॥ (३५)

5 नासेइ चोर-सावय-विसहर-जल-जलण-वंधणसयाई ।

चित्तिजंतो रक्खस-रण-रायभयाई भावेण ॥ १४ ॥ (३६)

चत्तारि मंगलं मे हुंतुऽरहंता तहेव सिद्धा य ।

साहू अ सव्वकालं धम्मो य तिलोयमंगल्लो ॥ १५ ॥ (८)

આ પંચનમસ્કાર એ પરમ અમેય કવચ છે, પરમ ખાતિકા (ખાઈ, ખાડી) છે, પરમ અલ્લ છે,
10 પરમ ભવનરક્ષા છે, પરમ જ્યોતિ છે, પરમ શૂન્ય છે, પરમ વિન્દુ છે, પરમ નાદ છે, પરમ તારા છે, પરમ લવ
છે, પરમ માત્રા છે ॥ ૧૨ ॥*

(આ નવકાર) સોલ પરમાક્ષરરૂપ વીજો (અં રિં હં તં સિં દ્વ આં યં રિં યં ઉં વં ઝ્ઞાં યં સાં હૂં)
અને સોલ પરમ વિંદુઓ છે ગર્ભમાં જેના એવો લોકોત્તમ (મંત્રાક્ષરોનો) યોગ છે [અથવા—સોલ પરમાક્ષરરૂપ
ત્રીજો અને વિન્દુઓ જેની મધ્યે રહે છે—એવો જગતમા ઉત્તમ યોગ છે] અને દ્વાદશાંગરૂપ શ્રુતસાગરનો
15 મહાર્થ, અપૂર્વાર્થ અને પરમાર્થ છે ॥ ૧૩ ॥

(ઉપર્યુક્ત) ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરાયેલો આ મંત્ર ચોર, હિસક પ્રાણીઓ, વિપધર-સર્પ, જલ્લ, અગ્નિ,
વંધન, રાક્ષસ, યુદ્ધ અને રાજ્યના ભયોને નસાડી મૂકે છે ॥ ૧૪ ॥

અરિહંતો, સિદ્ધો, સાધુઓ અને ત્રણે લોકમા મંગલ એવો ધર્મ—એ ચાર મને સર્વકાલ મંગલ
થાઓ । [અથવા—આ ચાર મને સર્વકાલ મંગલ થાઓઃ અરિહંતો, સિદ્ધો, સાધુઓ અને ત્રિલોકમંગલ
20 ધર્મ ।] ॥ ૧૫ ॥

ગિજ્ઞા

૧ ખાઈયસત્થં J । ૨ પરા ભુવણ° PV, પરા ભુવણકિત્તી S । ૩ જોઈ સુ° P । ૪ લવો વિ મતા P ।
૫ મત્તો । ૬ જો ઉ J । ૭ વંધવ્વકયાઈ S । ૮ ધમ્મો જિણ્ણેસિયમુદારો S ।

* પરમજ્યોતિ, પરમશૂન્ય વગેરે શબ્દોની સમજ માટે જુઓ—હવે પછી છપાયેલ ‘ધ્યાનવિચાર’ (વિષય નં ૧૪) ।

ચત્તારિ ચેત્ર સસુરાસુરસ્સ લોગસ્સ ઉત્તમા હુતિ ।
 અરહત સિદ્ધ સાહુ ધંમ્મો જિણ્ણદેસિયમુયારો ॥ ૧૬ ॥ (૯)
 ચત્તારિ પિ અરહતે, સિદ્ધે સાહુ તહેવ વર્મ્મં ચ ।
 સસારઘોરકપ્પસમ્ભણ સરણ પગ્ગામિ ॥ ૧૭ ॥ (૧૦)
 ઐહ ‘અરહઓ ભગવઓ મહ્ઠ મહાવીરવદ્ધમાણસ્સં ।
 પણયસુરેસરસેહરવિયલિયકુસુમચિયકમસ્મ ॥ ૧૮ ॥ (૧૧)
 જસ્સ વરધમ્મચક્ર ઢિણયરંનિં વ ભાસુરચ્છાય ।
 તેણ પગ્ગલત ગચ્છહ પુરઓ જિણ્ણિદસ્મ ॥ ૧૯ ॥ (૧૨)
 આયાસ પાયાલ સયલ મહિમ્મલ પયાસત ।
 મિચ્છત્તમોહતિમિર હરેહ તિણ્ણપિ લોયાણ ॥ ૨૦ ॥ (૧૩)

5

10

અરિહત, સિદ્ધ, સાધુ અને જિનેશ્વરોએ ઉપદેશેલો ઉદાર ધર્મ—એ ચાર જ દેવો અને અસુરોથી યુક્ત એના લોકમા ઉત્તમ છે ॥ ૧૬ ॥

સસારરૂપ ભયનર રાક્ષસના ભયથી હુ અરિહતો, સિદ્ધો, સાધુઓ અને (જિન) ધર્મ—એ ચારનું શરણ સ્વીકાર છું ॥ ૧૭ ॥

[હવે ચક્ર—યત્ર દ્વારા પરમેશ્વરીનું ધ્યાન કરવાની રીત વતાવે છે । આ ચક્રને ‘પંચ-15 નમસ્કારચક્ર’, ‘વર્ધમાનચક્ર’ અથવા ‘પંચપરમેશ્વરીચક્ર’ પણ કહે છે । તેમા સર્વ પ્રથમ મંત્રને તે તે પદોની મહત્તા દર્શાવના પૂર્વક જણાવે છે । મૂલની ગાથાઓમા રેખાકિત શબ્દો મંત્રના છે । આનુ-યત્ર ક્રેમ વનાવતુ તેની રીત આ સ્તોત્ર પઠી પ્રગટ કરનામા આવેલા ‘વર્ધમાનચક્રોદ્ધારવિધિ’ ન ૧૩ મા આપેલી છે, તેનું યત્ર-ચિત્ર ન ૧ તરીકે પ્રગટ કર્યું છે ।]

હવે સૂર્યત્રિવંશી જેમ દેદીપ્યમાન પ્રભાસાલુ તેજથી જાગૃત્વમાન એવું ધર્મનરચક્ર જ્ઞેમની 20 આગલ ચાલે છે અને નમન કરતા ઇન્દ્રોના મુકુટથી ચરેલા પુણ્યોથી જેમના ચરણ પૂજાએલ છે એના મહાન મહાવીર અરિહત ભગવતને નમસ્કાર હો ॥ ૧૮-૧૯ ॥

આકાશ, પાતાલ અને સમગ્ર પૃથ્વીમટલને પ્રકાશિત કરતુ તે ચક્ર ત્રણેય લોકના મિથ્યાત્વ અને મોહસ્વરૂપ અગ્નાને દૂર કરે છે ॥ ૨૦ ॥

સયલમ્મિ વિ^૧ જીયલોઈં ચિતિયૈમેત્તો કરેહ સત્તાણં ।

રૈક્ષં રક્ષસ-ઢાણિ-પિસાય-ગહ-જક્ષ-ભૂયાણં ॥ ૨૧ ॥ (૧૪)

લહ્હ વિવાણ વાણ વવહારે ભાવઓ સરંતો ય ।

જુણ રણે ય રાયંગણે ય વિજયં વિસુદ્ધપ્પા ॥ ૨૨ ॥ (૧૫)

5 પચ્ચુસ-પઓસેસું સયયં ભવ્વો જણો સુહજ્ઞાણો ।

૯વં જ્ઞાણમાણો મુક્ષં પહ સાહગો હોહ ॥ ૨૩ ॥ (૧૬)

વેયાલ-રુદ્-દાણવ-નરિંદ-ક્રોહંહિ-રેવર્ણં ચ ।

સવ્વેસિં સત્તાણં પુરિસો અપરાજિઓ હોઈ^૨ ॥ ૨૪ ॥ (૧૭)

વિજ્ઞુ વ્વ પજ્જલંતિ સવ્વેસુ વિ અક્ષરેસુ મત્તાઓ ।

10 પંચનમુક્કારપણ ઈક્કિકે ઉવરિમા જાવ ॥ ૨૫ ॥ (૧૮)

સસિધવલસલિલનિમ્મલ આયારસંહં ચ વણિયં વિંદું ।

જોયણસયપ્પમાણં જાલાસયસહસંદિપ્પંતં ॥ ૨૬ ॥ (૧૯)

આ પ્રકારે ચિંતનમાત્રથી નમસ્કાર રાક્ષસ, ઢાકિની, પિશાચ, ગ્રહ, યક્ષ અને ભૂત-પ્રેતોથી વધાય જીવલોકમાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરે છે ॥ ૨૧ ॥

15 આ (મંત્ર) નું ભાવથી સ્મરણ કરતો વિશુદ્ધ આત્મા વિવાદમાં, વાદમાં, વ્યવહારમાં, જુગારમાં, રણ-યુદ્ધમાં અને રાજાના આગણે (રાજદ્વારમાં) પણ વિજયને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૨૨ ॥

આ (નમસ્કાર મંત્ર) નું શુભ ધ્યાન કરનારો ભવ્ય માનવી સવારે અને સાંજે નિરંતર આવી રીતે ધ્યાન કરતાં કરતાં મોક્ષ પ્રતિ સાધક વને છે ॥ ૨૩ ॥

20 આ પંચનમસ્કારનું ધ્યાન કરનારો પુરુષ વેતાલ, રુદ્ર (આ વંને રૌદ્ર દેવો છે), રાક્ષસ, રાજા તેમજ કૂપ્માંડી અને રેવતી (આ વંને રૌદ્ર દેવીઓ છે), તેમજ વધા પ્રાણીઓથી અપરાજિત વને છે । (અર્થાત્ આ વધા તે ધ્યાની આત્માને કંઈ નુકસાન કરી શકતા નથી ।) ॥ ૨૪ ॥

આ પંચનમસ્કાર પદમાં સર્વ અક્ષરોમાં (અ રિં હં ત સિ દ્વ આ ય રિં ય ઉ વ જ્ઞા ય સા હૂં ઇ સોઠ અક્ષરોમાં) પણ દરેક અક્ષર ઉપર રહેલી માત્રાઓ વીજળી જેવી જાજ્વલ્યમાન (ફાટફાટી) છે અને દરેક અક્ષર ઉપર ચન્દ્રમા જેવું ડગ્ગલ, જલ જેવું નિર્મલ હજારો આકારવાળું,^૧ વર્ણયુક્ત, સેંકડો યોજન પ્રમાણ, 25 લાખો જ્વાળાઓથી દીપ્તું વિંદુ છે ॥ ૨૫-૨૬ ॥

૧ વિ જિયલોઈ SPJ । ૨. ^૦યમિત્તો ય પંચનમકારો S । ૩ રક્ષહ ર^૦ S । ૪ ૯વં જ્ઞા^૦ SPJ । ૫ મોક્ષવપ્પસાહણો હોહ S । ૬ હોહ SPJ ૭ ૯વેક્કે S । ૮ જા ઉ S । ૯ ^૦સહિયં વ^૦ S । ૧૦ ^૦હસ્સદિ SP । ૧૧ 'નમસ્કાર લઘુપંજિકા' માં 'આયારસહસ્સ' એવો પાઠ છે । આ ગાથા ત્યાં પણ આવે છે ।

સોલસસુ અક્ષરેસું^૧ ઇકિકં અક્ષર જગુજોય ।
 ભવસયસહસ્મમહ્નો જમ્મિ ઠિઓ પચનવકારો ॥ ૨૭ ॥ (૨૦)
 જો યુણતિ હુ ઇક્કમનો ભવિઓ ભાવેણ પચનવકાર ।
 સો^૨ ગચ્છહ સિવલોય ઉજોયતો દસદિસાઓ ॥ ૨૮ ॥ (૨૧)
 તપ નિયમ-સજમરહો પચનમોકારસારહિનિઉત્તો ।
 નાણતુરગમજુત્તો નેહ^૩ પુર પરમનિવ્યાણ ॥ ૨૯ ॥ (૨૨)
 સુદ્ધપ્પા સુદ્ધમણા પચસુ સમિદ્દેસુ સજુય^૪ તિગુત્તા ।
 જે તમ્મિ રહે ઈંગા સિમ્ધં ગચ્છતિ સિમ્લોય ॥ ૩૦ ॥ (૨૩)
 યમેઙ્ગ જલ જલણ ચિંતિયંમિત્તો વિ પચનવકારો ।
 અરિ-મારિ ચોર-રાઉલ-ચોરુપસમ્મા પણાસેહ ॥ ૩૧ ॥ (૨૪)
 અદ્દેવ ય અદ્દસયા અદ્દસહસ્સ ચ અદ્દકોડીઓ ।
 રક્ષતુ મે સરીર દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ ૩૨ ॥ (૨૫)

સોલ અક્ષરો(અં રં હં તં સિં દ્વં આં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સાં હૂં)માનો એકેક અક્ષર જગતને પ્રકાશ કરનારો છે અને જે (અક્ષરો)મા આ પચનમસ્કાર સ્થિત છે તે છારો મય (જન્મ-મરણ) નો નાશ કરે છે ॥ ૨૭ ॥

જે ભવિક-ભવ્ય પુરુષ એકચિત્તે ભાવયી આ પચનમસ્કારની સ્તુતિ કરે છે, તે વશે વિશાઓને પ્રકાશિત કરતો કરતો મોક્ષમા નિશ્ચયપૂર્વક જાય છે ॥ ૨૮ ॥

જેને તપ, નિયમ અને સયમરૂપી રથ છે, જેને પચનમસ્કારરૂપી સારથિ છે અને જે જ્ઞાનરૂપી ઘોડાઓથી જોડાયેલ છે તે પરમનિર્વાણપુર-મોક્ષપુરીમા જાય છે ॥ ૨૯ ॥

શુદ્ધ મનસાગે, ઈર્યાદિ પાંચે સમિતિઓથી યુક્ત તથા મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિથી^{૨૦} શુભ (હૃદયોનો ગોપનનાર) જે શુદ્ધ આત્મા વિજયવત્ત એવા આ રથમા બેસે છે તે તરત મોક્ષમા જાય છે ॥ ૩૦ ॥

આ પચનમસ્કાર ચિંતન માત્રથી જલ્દ અને ધમ્મિને થમાવે છે તથા શત્રુ, મહામારી, ચોર, તેમજ રાજકુલ દ્વારા થતા ભયંકર ઉપદ્રવોનો નાશ કરે છે ॥ ૩૧ ॥

ધૈર્યતા અને અસુરો આઠ, આઠ સો, આઠ હજાર કે આઠ વરોહ સિદ્ધો મારા શરીરની રક્ષા કરો ॥ ૩૨ ॥^{૨૫}

[વિશેષ-વિ સ પ બાશાધરે ર્ચેટા “પ્રતિષ્ઠાસારોદ્ધાર” (પ્રકા. જૈન પ્રથ પદ્ધાર્થ કાર્યાલય, મુનર્દ, ૧૯૭૪) પૃષ્ઠ ૮૬ મા નીચે મુનન ગાથા અને તેની ટીકા આપી છે:—

“અદ્દેવ ય અદ્દસયા અદ્દસહસ્સા ય અદ્દકોડીઓ ।

રક્ષતુ મે મરીર દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ ૭ ॥ સ્વાહા ॥”

ૐ^૧ નમો અરિહંતાણં તિલોયપુજ્જો ય સંથુંઓ મયવં ।

અમર-નર-રાયમહિઓ અણાઈનિહણો સિવં દિસડ ॥ ૩૩ ॥ (૨૬)*

*

સન્વે પઓસમચ્છર આહિયહિયયા પળાસમુવંતિ ।

દુંગુળીકયધણુસદં સોડં પિ મહાધણું સહસા ॥ ૩૪ ॥ (૨૭)

†

ઇય તિહુયળપ્પમાણં સોલસપત્તં જલંતદિત્તસરં ।

અંદાર અટ્ટવલયં પંચનમોકારચક્કમિણં ॥ ૩૫ ॥ (૨૮)

5

—“અનેન સ્વસ્યાઙ્ગપ્રત્યઙ્ગપરામર્શઃ કાર્યઃ । તતઃ “ૐ ધનુ ધનુ મહાધનુ સ્વાહા” ઇમાં ધનુર્વિદ્યાં વામકરાઙ્ગુલીપર્વસુ વિન્યસ્ય પ્રતિમાગ્રે વામપાદાઙ્ગુષ્ઠેન સરેષ્ઠાગ્રપુરસ્સરં ધનુરાલિલ્ય વામ-
પાદેનાક્રમ્ય કાયોત્સર્ગેણ સ્થિતઃ સન્ “ૐ ણમો અરહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં, ણમો આઈરિ-
યાણં, ણમો ઉવજ્ઞાયાણં, ણમો લોએ સવ્વાસાહૂણં; થંમેઙ્ગ જલ-જલણં ચિત્તિયમિત્તેણ
પંચનમોકારો । અરિ-મારિ-ચોર-રાડલ ધોરુવસગ્ગં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૌં હ્રઃ વિણાસેઙ્ગ સ્વાહા ॥
ઇદં સપ્તવારાન્ હ્રદુચાર્ય અષ્ટોત્તરશતં ધનુર્વિદ્યામાવર્તયેત્ ॥ ઇતિ સકલીકરણવિધાનમ્ ॥”

10

અર્થ—આ ગાથાથી પોતાના અંગ અને તેના અવયવોનો વિચાર કરવો । એ પછી “ૐ ધનુ ધનુ મહાધનુ સ્વાહા” આ પ્રકારની ધનુર્વિદ્યાને ઢાવા હાથની આંગળીઓના વેદાઓમાં સ્થાપન
કરીને પ્રતિમાની આગળ ઢાવા પગના અંગૂઠા વડે હ્રીંકારપૂર્વક ધનુષ્યનું આલેખન
કરીને, તેને ઢાવા પગથી ઓઢંગવું । તે પછી કાઢસગમાં સ્થિર વનીને “ૐ ણમો અરહં-
તાણં, ણમો સિદ્ધાણં, ણમો આઈ(ય)રિયાણં, ણમો ઉવજ્ઞાયાણં, ણમો લોએ સવ્વાસાહૂણં
થંમેઙ્ગ જલજલણં ચિત્તિયમિત્તેણ પંચનમોકારો । અરિમારિચોરરાડલધોરુવસગ્ગં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં
હ્રૌં હ્રઃ વિણાસેઙ્ગ સ્વાહા” આ મંત્રનો સાત વાર હૃદયમાં ઉચ્ચાર કરવો અને એકસો
ને આઠ વાર ધનુર્વિદ્યાનો જાપ કરવો ॥ આ પ્રકારે સકલીકરણ કરાય છે ॥ ૩૨ ॥

15

અરિહંતને ઐકારપૂર્વક નમસ્કાર થાઓ । જે ભગવાન ત્રણ લોકના પૂજ્ય છે, સારી રીતે સ્તુતિ
કરાયેલા છે, ઇંદ્ર અને રાજાઓ વડે પૂજાયેલા છે અને જન્મ—મરણથી રહિત છે તે અમને મોક્ષ આપો ॥ ૩૩ ॥

વેવઢો કરાયેલો ‘ધણુ’ શબ્દ અને ‘મહાધણુ’ શબ્દ અર્થાત્ “ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ
મહાધણુ [સ્વાહા]”—એ પ્રકારની વિદ્યા સાંભળનાર વધા ઈર્ષ્યાલુ દ્વેષથી ભરેલા હૈયાવાળા
શીઘ્ર નાશ પામે છે ॥ ૩૪ ॥

25

(પંચપરમેષ્ઠીચક્રનો મહિમા—)

સોઢ પત્રવાલું, જ્વલંત અને દેદીપ્યમાન સ્વરોવાલું તથા આઠ આરા અને આઠ વલયોથી યુક્ત
આ ‘પંચનમસ્કારચક્ર’ (વર્ધમાનચક્ર અથવા પંચપરમેષ્ઠીચક્ર) ત્રિભુવનમાં પ્રમાણભૂત છે ॥ ૩૫ ॥

૧ નમહ અં S । ૨ સઠિઝોં V । ૩ એતદ્વાથાનન્તરં PJ આદર્શયોરિયમધિકી ગાથા દૃશ્યતે—“નિદ્ધવિય-
અટ્ટકમ્મો સુદ્ધભૂયનિરંજણો સિવો સિદ્ધો । અમરનરરાયમહિઓ અણાઈનિહણો સિવં દિસડ ॥ ૪ મુવંતિ J ।
૫ દુગુણિકય P । ૬ અટ્ટાર અં P । S પ્રતૌ સમાપ્ત્યન્તે ‘મહાનિશીથસ્તોત્રં સમાપ્તમિતિ’ પાઠઃ ।

સયલુજોદયશુષ્કણં વિદ્યાવિયસેસસત્તુસંધાય ।

નાસિયમિચ્છત્તતમ વિયલિયમોહ હતતમોહ ॥ ૩૬ ॥ (૨૯) ,

(યત્રધ્યાનનુ ફટ—)

આ(યત્ર)નુ ધ્યાન ઘડ્યા શુષ્કણે પ્રકાશિત કરનારુ, સર્વ શત્રુઓના સમૂહને નસાડનારુ, મિથ્યાત્વરૂપી અધકારનો નાશ કરનારુ, મોહને દૂર કરનારુ અને અજ્ઞાનના સમૂહને હણનારુ છે ॥ ૩૬ ॥

(પ્રતિ-પરિચય)

આ સ્તોત્રનો કેટલેક સ્થલે ‘પચપરમેષ્ઠિયુત્ત’ નામે ઉલ્લેખ કરેલો મળે છે । શ્રીહેમચદ્રાચાર્યે પોતાના ‘સિદ્ધહેમચદ્રશ્દાનુશાસન’ ઉપર રચેલા સ્વોપજ્ઞ વૃદ્ધ્યાસ (શબ્દમહાર્ણવન્યાસ)મા ‘ઝંઈ’ સૂત્ર ઉપર જે વ્યાખ્યા કરી છે તેમા આ સ્તોત્રની ૧૩ મી ગાથાનુ પ્રમાણ આપતા આ સ્તોત્રનુ ‘પચપરમેષ્ઠિયુત્તિ’ એવુ સસ્કૃતમય નામ ઉલ્લેખ્યુ છે । યઝ્ઞી, શ્રીજિનપ્રભસૂરિરચિત ‘વિધિ-10 માર્ગપ્રપા’ મા આ સ્તોત્રનુ ‘પરમેષ્ઠિયવળ’ નામ આપ્યુ છે । જ્યારે કેટલીક હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા, રાસ કરીને ભક્તિમરુતોત્ર ઉપરની ‘નમસ્કારવ્યારયાનટીકા’મા આ સ્તોત્રનુ નામ ‘મહાનિશીથ-સ્તોત્ર’ હોવાનુ દર્શાવ્યુ છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે કોઈ માહિતી મળી નથી ।

સ્તોત્રની રચનામા જૈન પરપરાની મત્ર અને ધ્યાનવિષયક પ્રાચીન ધ્યાનપ્રણાલીની છાપ અંકિત થયેલી જોવામા આવે છે, જેની ન ૧૪ ‘ધ્યાનવિચાર’ મા દર્શાવેલી પરિમાપાયી પુષ્ટિ મળે છે । આ 15 ‘ધ્યાનવિચાર’ કૃતિરજ્ઞ હસ્તલિખિત મહારાના અનેક પ્રયોના પેટાઢમા પડેલો અચાનક હાથ આવ્યો, જેના આધારે આ સ્તોત્રમા નિર્દેશ કરેલા ધ્યાનવિષયક પારિભાષિક શબ્દોનુ ભાવોદ્ઘાટન સુકર વન્યુ છે ।

ઘઢી, અરિહત ભગવાનની આગજ્ઞ ચાલતા ધર્મચક્રનુ યત્રસ્વરૂપ પ્રગટ કરીને નમસ્કારમત્ર સગથી ધ્યાનનો વિશિષ્ટ પ્રકાર પ્રદર્શિત કર્યો છે । આ યત્રનો ભાવ એ છે કે, પોતાના હૃદયની સિદ્ધિને માટે આપણા ધ્યાનને અન્યત્ર ન જવા દેતા પોતાની નૈસર્ગિક શક્તિઓને નિયમપૂર્વક જાગૃત કરીને એ તરફ ઘાટ્યાનો પ્રયોગ કરવો તે છે । વસ્તુતઃ યત્ર ધ્યાન આત્મા ઉપર લાગેલા રાગ-દ્વેષરૂપ મઢ દૂર કરવામા અને આત્મસ્વભાવની રમણતા કેન્દ્રવામા ઉપયોગી સાધન થઈ પડે છે । આ યત્રની આલેખનવિધિ માટે જૂઝો ન ૧૩, અને યત્રની આકૃતિ માટે જૂઝો ચિત્ર ન ૧ ।

‘આ સિચાય માર્ગમા શત્રુ અથવા ચોરને દૂર કરવા માટે ઘનુર્વિધાનો જે પ્રયોગ કરાય છે તેનો ઉલ્લેખ આ સ્તોત્રમા કરેલો છે ।

25

આ સ્તોત્રમા રાસ કરીને પાચ વિષયોનુ નિરૂપણ છે ૧ નમસ્કારસૂત્રનુ રહસ્ય, ૨ ચાર શરણોનુ રહસ્ય, ૩ પચનમસ્કારચક્ર ૪ ધ્યાનની પ્રક્રિયા, અને ૫ ઘનુર્વિધા ।

આ વિષયો ઉપર વિચાર કરવામા આવ્યો ત્યારે ણી ગાથાઓના ક્રમમા એકસૂત્રતા લાગતી નહોતી । તેવી આ રચના સકલિત કરવામા આવી હોય એવુ અનુમાન થાય છે ।

જો કે, આ સ્તોત્રની ૨૦-૨૫ જેટલી હસ્તલિખિત પ્રતિઓ મળી છે તેમા, તેમજ પાંચેક સ્થલે પ્રકાશિત થયેલ આ સ્તોત્રનો પાઠક્રમ એક જ પ્રકારનો ઉપલબ્ધ થાય છે । માત્ર એક હસ્તલિખિત

૩૦

પ્રતિ, જેની જૈન સાહિત્ય વિકાસમંડળના સંગ્રહમાં ફોટો સ્ટેટિક નકલ લેવામાં આવી છે, અને મૂળ પ્રતિ શ્રીવિજયમોહનસૂરીશ્વરજી શાસ્ત્રસંગ્રહમાંથી મળી હતી, તેમાં આ રચનાનો ગાથાક્રમ જૂદી રીતે નોંધાયેલો જોવામાં આવ્યો ત્યારે વિષયક્રમ અને રચનાની સંકલનાત્મકતા સંબંધી અનુમાનને પુષ્ટિ મળી ।

૬ અહીં આ સ્તોત્રનો ગાથાક્રમ મળી આવેલી આ એક જ પ્રતિમાંથી સ્વીકૃત કર્યો છે, વીજા પ્રકારના ગાથાક્રમનો તે તે મૂળની ગાથાના અંક સાથે નિર્દેશ કર્યો છે । વંને ક્રમની તાલિકા નીચેના કોષ્ટક મુજબ છે—

સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ	સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ	સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ
૧ થી ૭	૧ થી ૭	૧૭	૧૦	૨૭	૨૦
૮	૩૩	૧૮	૧૧	૨૮	૨૧
૯	૩૦	૧૯	૧૨	૨૯	૨૨
૧૦	૩૧	૨૦	૧૩	૩૦	૨૩
૧૧	૩૨	૨૧	૧૪	૩૧	૨૪
૧૨	૩૪	૨૨	૧૫	૩૨	૨૫
૧૩	૩૫	૨૩	૧૬	૩૩	૨૬
૧૪	૩૬	૨૪	૧૭	૩૪	૨૭
૧૫	૮	૨૫	૧૮	૩૫	૨૮
૧૬	૯	૨૬	૧૯	૩૬	૨૯

૨૦ જે વીશ—પચીસ જેટલી પ્રતિઓ જોવામાં આવી તેમાંથી ચાર પ્રતિઓમાંથી પાઠભેદો લેવામાં આવ્યા છે । તે પ્રતિઓનો પરિચય આ રીતે છે :—

૧. ફોટોસ્ટેટિક કૉપી નં. ૩ ની પ્રતિ ૧૨ પત્રની છે । તેનાં પાઠાંતરો J સંજ્ઞાથી લેવામાં આવ્યાં છે ।

૨. ફોટોસ્ટેટિક કૉપી નં. ૪ ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ની ૫૦ પત્રની આ પ્રતિમાં ૪૬ મા પત્રમાં આ સ્તોત્ર આપવામાં આવ્યું છે । તેના પાઠાંતરો S સંજ્ઞાથી લીધાં છે । આ પ્રતિના પાઠ અને ગાથાક્રમને આદર્શ પાઠ રાખ્યો છે ।

૩. પ્રાચીન જૈન સાહિત્યોદ્ધાર ગ્રંથાવલી—જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ ભા. ૧ પ્રકાશક : શ્રી સારાભાઈ મણિલાલ નવાવ, અમદાવાદ વિ. સં. ૧૯૮૯—માંથી જે પાઠાંતરો લીધા તે P સંજ્ઞાથી સૂચવ્યા છે ।

૪. વિધિમાર્ગપ્રપા, કર્તા : શ્રીજિનપ્રભસૂરિ, પ્રકા. શ્રીજિનદત્તસૂરિ—પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, સુરત, વિ. સં. ૧૯૯૭ માંથી મળેલાં પાઠાંતરો V સંજ્ઞાથી નોંધ્યાં છે ।

[विभाग]

नमस्कार स्याध्याय ।

प्राप्त]

।

।

श्रीभद्रगुप्तस्वामिप्रणीत

पञ्चनमस्कारचक्रोद्धारविधिः ।

[पञ्चपरमेष्ठिचक्र, वर्धमानचक्रं वा]

['अरिद्वाणादि' स्तोत्रगतस्य वर्धमानचक्रस्योद्धारविधिलिख्यते ।]

5

*

अष्टारमष्टवलय पञ्चनमस्कारचक्र भवति । चक्रतुम्बे [साधकः] नामगर्भे 'अर्ह' इत्येतदक्षर लिखेत् ।

'ॐ नमो अरहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उवज्झायाण'

एतत् पदचतुष्टयमराणा मध्ये लिखेत् ।

'पाशा ऽङ्कुशा-डमय-वरदा' (ओं कौं हौं श्रीं) अनुक्ता अपि अरान्तरेषु लिख्यन्त इत्युपदेशः ।

'ॐ नमो लोए सव्वसाहूण स्वाहा' इति प्रथमवलये लिखेत् ॥ [१]

10

'ॐ नमो चत्तारि मगल-अरहंता मगल, सिद्धा मंगल, साहू मगल, केरलिपन्नत्तो धम्मो मगलं । चत्तारि लोगुत्तमा-अरहता लोगुत्तमा, सिद्धा लोगुत्तमा, साहू लोगुत्तमा, केरलिपन्नत्तो धम्मो लोगुत्तमो । चत्तारि सरण पज्जामि-अरहते सरणं पज्जामि, सिद्धे सरण पवज्जामि, साहू सरण पज्जामि, केरलिपन्नत्त धम्म सरण पवज्जामि स्वाहा ।' एतद् द्वितीय-वलये लिखेत् ॥ [२]

15

'ॐ नमो भगवओ वद्धमाणसमिस्स जेस्स [वरधम्म] चक जल्ल गच्छइ आयासं पायालं' लोयाण भूयाण जूए वा रणे वा रायगणे वा वारणे वधणे मोहणे थभणे सव्वसत्ताणं अपराजिओ भवामि स्वाहा ।'

अनुवाद ।

१. पञ्चनमस्कारचक्र आठ आरा अने आठ वलय (वर्तुल) नु बने छे । आ चक्रना मध्य 20 भागमा-गर्भमा 'अर्ह' एवा अक्षरो लखवा ।

'ॐ नमो अरहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण', अने 'ॐ नमो उवज्झायाण' ए चार पदो आराओनी मध्यमा लखना ।

'पाश' (ओं), 'अङ्कुश' (कौं), 'अभय' (हौं), अने 'वरद' (श्रीं) जो के अहीं स्पष्ट-पणे कहेला नयी तो पण विदिशाओमा लखवा पदो सप्रदाय-आम्राय छे ।

25

'ॐ नमो लोए सव्वसाहूण स्वाहा' ए प्रमाणे प्रथम वलयमा लखवु ।

'ॐ नमो-चत्तारि मगल' स्वाहा ।' आ प्रमाणे धीजा वलयमा लखवु ।

'ॐ नमो भगवओ वद्धमाणसमिस्स' स्वाहा ।' आ मत्र सर्व कर्म (पद्कर्म)

१ 'श-वरदा-डमयदा' ज । २ 'विदिगरान्तरेषु' ज । ३ 'श कस्यापि' ज । ४ 'अस्मिन् विधौ ४ आदर्शे' सन्ने 'वलये, वलय' इति पाठे 'वल्के, वलक' इति पाठो दर्शित । ५ 'जस्म एयं चक्र' ज । ६ 'चलत्' ज । ७ 'पायाल सयलं महिमंढल पयासतं लोयाण' ज । ८ 'सव्वजावसत्ताण' ज । ९ 'भवत्' ज ।

સર્વકર્મકરોઽયં મંત્રઃ । સ્તંભન-મોહન-શાન્તિક-પૌષ્ટિક-વશીકરણાદિર્જ્વન્યેષ્વપ્યુપસર્ગેષ્વયમેવ પઠિતવ્યઃ । તૃતીયવલયે લિખેત્ । [૩]

‘ૐ નમો-થંભેઙ્ જલં જલણં ચિંતિયૈમિત્તો વિ પંચનવકારો ।

અરિ-મારિ-ચોર-રાહુલ-ધોરુવસંગં પળાસેઙ્ ॥ સ્વાહા ॥’

5 સ્તંભનક્રિયા યોજનશતાદપિ । ચતુર્થવલયે લિખેત્ ॥ [૪]

‘ૐ નમો-અદ્વેવ ય અદ્વસયં અદ્વસહસ્સં ચ અદ્વકોડીઓ ।

રક્ષંતુ મે સરીરં દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ સ્વાહા ॥’

૬ આત્મરક્ષાવિદ્યા પદ્મવલયે લિખેત્ ॥ [૫]

‘ૐ નમો અરહંતાણં તિલોયપુજો ય સંથુઓ ભયવં ।

10 અમર-નરરાયમહિઓ અણાઙ્નિહણો સિવં દિસહ ॥ સ્વાહા ॥’

૭ આ સિદ્ધવિદ્યા પદ્મવલયે લિખેત્ ॥ [૬]

‘ૐ નમો સિદ્ધાણં-

તવ-નિયમ-સંજમરહો પંચનમુક્કારસારહિનિહત્તો ।

નાણતુરંગમજુત્તો નેઙ્ પુરં પરમનિવ્વાણં ॥ સ્વાહા ॥’

15 આ મોક્ષવિદ્યા સપ્તમવલયે લિખેત્ ॥ [૭]

‘ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ મહાધણુ સ્વાહા ।’

કરનારો છે । સ્તંભન, મોહન, શાન્તિક, પૌષ્ટિક, વશીકરણ આદિમાં તેમ જ વીજા એવા ઉપસર્ગોમાં આ જ મંત્ર ભળવો । તે મંત્ર ત્રીજા વલયમાં લખવો ।

20 ૐ નમો થંભેઙ્.....૦સ્વાહા ।’ આ મંત્રથી સો યોજન સુધી સ્તંભન ક્રિયા થાય છે, તેને ચોથા વલયમાં લખવો ।

‘ૐ નમો અદ્વેવ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘આત્મરક્ષા’ નામની વિદ્યા પાંચમા વલયમાં લખવી ।

‘ૐ નમો અરહંતાણં અદ્વ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘સિદ્ધવિદ્યા’ છઠ્ઠા વલયમાં લખવી ।

‘ૐ નમો સિદ્ધાણં તવ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘મોક્ષવિદ્યા’ સાતમા વલયમાં લખવી ।

25 ‘ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ મહાધણુ સ્વાહા ।’ આ મંત્રને માર્ગમાં બાળ સહિત ધનુષ આલેક્ષીને, તેને ઢાવા પગથી ઓઢંગીને, ઢાવી તરફ જવાથી આયુધ-શસ્ત્રનું સ્તંભન થાય છે અને ચોરનો ભય લાગતો નથી । આ ‘આયુધસ્તંભનવિદ્યા’ આઠમા વલયમાં લખવી । X

૧ અથ સર્વકર્મકરમન્ત્રસ્યાક્ષરપ્રમાણં ૭૪ નિર્દિષ્ટમેતાવતા ટિપ્પણગતપાઠો ન સમ્યગ્ભાતિ । ૨ “દિ પુન્યેષૂપ” ૪ । ૩ ‘વ્યમિત્તો વિ’ ૪ । ૪ અદ્વિદ્વહકમ્મમુકો તિલોય” ૪ ।

X ‘નમસ્કારલઘુપંજિકા’ [હ૦ લિ૦ પ્રતિની નકલ જૈ૦ સા૦ વિ૦ મં૦ ના સંગ્રહમાં છે, તે]માં આ વિદ્યાનું વિશેષ સ્પર્શીકરણ નીચે મુજબ મળે છે :-

આ વિદ્યાની ક્રિયા—કાયોત્સર્ગપૂર્વક આ મંત્રનો ૧૦૮ કે ૧૦૦૮ વાર જાપ કરવો, અને માર્ગમાં બાળ સહિત ધનુષ આલેક્ષી, ઢાવા પગ વડે ચાલવાનું શરૂ કરી મૌનપણે જવું, આથી રસ્તામાં ચોરનો ભય લાગતો નથી અને સંપ્રાપ્તિમાં આયુધ-શસ્ત્રને થંભાવે છે ।

पथि सशरं धनुरालिख्य वामपादेनाक्रम्य वामपार्श्वेन गम्यते, आयुधस्तम्भो भवति, चौरभय न भवति । आयुधस्तम्भनिर्वाहः प्रभवत्येव लिखेत् ॥ [८]

अष्टाना वल्यानामष्टसु दिक्षु बहिः षोडशदल पद्म लिखेत् । तन्नेषु षोडशस्वरा लिखन्ते—
'अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ए ऐ ओ औ अः ।'

एतेषामुपरि षोडशदलेषु षोडशविद्यादेवीनामानि समध्वजीजानि स्थाप्यन्ते । तद् यथा —

१. 'ओँ याँ रोहिण्यै ओं नमः ।'
 २. 'ओँ राँ प्रज्ञप्त्यै औं नमः ।'
 ३. 'ओँ लाँ वज्रशङ्खलायै ईं नमः ।'
 ४. 'ओँ वाँ वज्राङ्कुषायै ईं नमः ।'
 ५. 'ओँ शाँ अप्रतिचक्रायै ऐं नमः ।'
 ६. 'ओँ पाँ पुरुषदत्तायै ऊँ नमः ।'
 ७. 'ओँ सोँ काल्यै ऋं नमः ।'
 ८. 'ओँ हाँ महाकाल्यै ॠं नमः ।'
 ९. 'ओँ युँ गौर्यै लृं नमः ।' १०. 'ओँ रुँ गान्धार्यै लुं नमः ।
 ११. 'ओँ लेँ सर्वास्त्रमहाज्वालायै एं नमः ।' १२. 'ओँ वूँ मानव्यै ऐं नमः ।
 १३. 'ओँ शूँ वैराट्ट्यायै औं नमः ।' १४. 'ओँ पूँ अञ्जलिप्रायै औं नमः ।
 १५. 'ओँ धूं मानस्ये अ नमः ।' १६. 'ओँ हूं महामातनस्ये अ नमः ।
- उपरि दलमध्ये—‘हूं हों हिं हीं हुं हूं हूं हूं हूं हूं हैं हैं हों हौं हैं हें।’

‘आठ बलयोनी आठ दिशानी बहार सोळ पाखडीमालु कमल आलेखु । ए पाखडीओमां १६
 सोळ खरो लखवा — ‘अ आ इ ई उ ऊ ऋ लृ ए ऐ ओ औ अ व ।’*

एता उपर सोऽ पाखडीमा सोळ विद्यादेवीओना नाम मत्र अने वीच सहित स्थापय ।
ते आ प्रमाणे :-

प्रथम पाण्डूमा ? ‘ॐ यो रोहिष्यै नमः ।’ यी सोलमी पाण्डूमा १६ ‘ॐ नमः महा-
मानस्यै व नमः’ सुधी मज्रो लखवा । तेना उपर ‘ह्रीं ह्रूं हिं क्षिं कुं क्लृं कूं खूं ग्लूं घूं २०

१ मूलप्रतौ षोडशविद्यादेवीनां मन्त्रास्त्वशुद्धरूपेण लिखिता एतत्प्रकारेणोपलभ्यते-

ॐ नमो रोहिणी हौं पद् स्वाहा ॥ १ ॥	ॐ नमो पद्मती हौं पद् स्वाहा ॥ २ ॥
ॐ नमो वज्रप्रह्ला हौं पद् स्वाहा ॥ ३ ॥	ॐ नमो वज्राङ्कुरी कौं हौं पद् स्वाहा ॥ ४ ॥
ॐ नमो अमृतिचक्र हौं पद् स्वाहा ॥ ५ ॥	ॐ नमो पुरुषदत्तो हूं हूं पद् स्वाहा ॥ ६ ॥
ॐ नमो काली भक्ता हूं पद् स्वाहा ॥ ७ ॥	ॐ नमो महाकाली रू धूं पद् स्वाहा ॥ ८ ॥
ॐ नमो गौरी रसोय पद् स्वाहा ॥ ९ ॥	ॐ नमो गाधारी हौं पद् स्वाहा ॥ १० ॥
ॐ नमो सर्वाङ्गमहाज्वाले हूं पद् स्वाहा ॥ ११ ॥	ॐ नमो मानवी लूं पद् स्वाहा ॥ १२ ॥
ॐ नमो वैरोद्या वां पद् स्वाहा ॥ १३ ॥	ॐ नमो अच्युते रूं धूं पद् स्वाहा ॥ १४ ॥
ॐ नमो मागरी धूं हौं पद् स्वाहा ॥ १५ ॥	ॐ नमो महामानवी हूं हूं पद् स्वाहा ॥ १६ ॥

* ચીજી પ્રતિમા આગલનો પાઠ આ પ્રમાણે મળે છે —

તેની ડપર પ્રચિની વચ્ચાં પાણ, અંકુર, અમય અને વરદ લક્ષ્યા છે । ડપર ત્રિશુલ લખી મધ્યરેણાને છોડી ‘ક’ થી ‘હ’ સુધીના અક્ષરો લખવા અને મધ્યરેણામાં—‘અરિહત સિદ્ધ આચર્ય ચક્રખ્યાય સાદ્’ એમ લખાવું । સ્વરોની ડપર સોઠ પત્રવાદ્ય કમઠનાં દરેક પત્રમાં સોઠ વિગદેવીનાં નામો લખવાં । (પ રીતે) રોહિણીની મહામાનાથી છુટી ક્ષત્રી તેમની ડપર સોઠ ઝીજાક્ષરો લખવા । ચક્રલેખનની આ વિધિ છે ।

तदुपरि षोडशवीजाक्षराणि—‘अरिहंत सिद्ध आयरिय उवज्झाय साहू ।’

चतुर्षु पटकोणेषु—‘ ४ । ८ । १० । २ ॥’

ईशाने—‘ॐ’ इन्द्रभूतये स्वाहा ।

सोमे अवग्गु वग्गु सुमणे सोमणसे तह य महुमहुरे ।

5 किलि किलि अप्पडिचक्का हिलि हिलि देवीओ सव्वाओ ॥’ इति गाथा ।

पूर्वदिशि—‘ॐ’ अग्निभूतये स्वाहा ।’

आग्नेये—‘ॐ’ वायुभूतये स्वाहा । ॐ अ सि आ उ सा हुल हुल चुल चुल इच्छियं कुरु
कुरु स्वाहा ।’ तत्रैव—‘ॐ’ व्यक्ताय स्वाहा ।’

दक्षिणे—‘ॐ’ सुधर्मस्वामिने स्वाहा ।’

10 [नैऋत्ये—‘ॐ’ मण्डिकाय स्वाहा ।’ तत्रैव—‘ॐ’ मौर्यपुत्राय स्वाहा ।’]

पश्चिमे—‘ॐ’ अकम्पिताय स्वाहा ।’ वायव्ये—‘ॐ’ अचलभ्रात्रे स्वाहा ।’

उत्तरतः—‘ॐ’ मेतार्याय स्वाहा ।’ पुनरीशाने—‘ॐ’ प्रभासाय स्वाहा ।’

‘ॐ नमो सव्वसिद्धाणं’ पदं वहिश्चतस्रसु दिक्षु, अष्टारविःकलशेषु ‘जंभे मोहे जंभे
मोहे’ अक्षर ८ लेख्याः ।

15 ‘ॐ नमो अरहंताणं एहि एहि नंदे महानंदे पंथे वंधे दुपयं, पंथे वंधे चउप्पयं, घोरं
आसीविसं वंधे, जाव गंठिं न मुंचामि ।’ पश्चिमदिशि लेख्यः ।

ॐ नमो सव्वसिद्धाणं उपरि त्रिरेखमायावीजं [ह्रीं] अंते ‘क्रौं’ इति ।

ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं :’ ए मंत्राक्षरो लखवा । तेना उपर ‘अ र हं त सि द्ध आ य रि य उ व ज्झा य सा हू’
ए सोळ अक्षरो लखवा । पटना चार खूणामां अनुक्रमे ४, ८, १०, २ एम अंको लखवा ।

20 ईशानखूणामां ‘ॐ’ इन्द्रभूतये स्वाहा’ लखवुं, तेमज त्यां ‘सोमे अवग्गु’ गाथा लखवी ।

पूर्वदिशामां ‘ॐ’ अग्निभूतये स्वाहा’ लखवुं, अग्निखूणामां ‘ॐ’ वायुभूतये स्वाहा’ लखवुं ।

तेमज ‘ॐ’ असिआउसा हुलु हुलु.....’लखवुं, त्यां ज ‘ॐ’ व्यक्ताय स्वाहा’ लखवुं ।

दक्षिणदिशामां ‘ॐ’ सुधर्मस्वामिने स्वाहा’ लखवुं । नैऋत्यखूणामां ‘ॐ’ मण्डिकाय स्वाहा’
तथा ‘ॐ’ मौर्यपुत्राय स्वाहा’ लखवुं ।

25 पश्चिमदिशामां ‘ॐ’ अकम्पिताय स्वाहा’ लखवुं । वायव्यखूणामां ‘ॐ’ अचलभ्रात्रे स्वाहा’
लखवुं । उत्तरदिशामां ‘ॐ’ मेतार्याय स्वाहा’ लखवुं । ईशानखूणामां फरी ‘ॐ’ प्रभासाय स्वाहा’ लखवुं ।

वहारनी चारे दिशामां ‘ॐ नमो सव्वसिद्धाणं’ पद लखवुं अने आठ आराना मथाळे कल-
शामां ‘जंभे मोहे जंभे मोहे’ ए आठ अक्षरो लखवा । ‘ॐ नमो अरहंताणं एहि एहि.....
‘मुञ्चामि’ पश्चिमदिशामां लखवुं । (आ भागतुं ऊपर जणावेला गणधर-पद लेखनवाळा भाग साथे
अनुसंधान समजवुं ।)

30 ‘ॐ नमो सव्वसिद्धाणं’ पद उपर मायावीज ‘ह्रीं’कार थी शरू थती त्रण रेखाओ फरती दोरवी
अने तेना छेडे ‘क्रौं’ वीज लखवुं, तथा गर्भमां ‘सम्यग्ज्ञानाय नमः, सम्यग्दर्शनाय नमः’, अने

તથા ગર્ભે—‘સમ્યગ્જ્ઞાનાય નમ, સમ્યગ્દર્શનાય નમ, સમ્યક્ચારિત્રાય નમ ।’
 ઇન્ધ્રક્ષૈરવૈદિતમર્હવીજ કાર્યમ્ ॥

કાર્યકારણે વપને, મળડલમધ્યસસ્થિતમ્ ।
 પૂજયેદ્ ય સદા યન્ત્ર, સ દેવરપિ પૂયતે ॥
 ઇતિ યન્ત્રમ્ ॥ [પદ્મ]નમસ્કારચક્ર લેખનવિધિ ॥

5

[૧] ધ્યાનવિધિ ।

વિજ્ઞુ વ્ય પજ્જલતિ સન્નેષુ વિ અક્ષરેસુ મતાઓ ।
 પચનમુક્કારપપ્ ઇક્ષિક્ષે ઉત્તરિમા જાત ॥ ૧ ॥ [૨૫]*
 મસિધનલસલિલિનિમ્મલ આયારસહ ચ ઘણિય વિંદુ ।
 જોયણસયપ્પમાણ જાલાસયસહસદિપ્પત ॥ ૨ ॥ [૨૬]
 સોલસસુ અક્ષરેસુ ઇક્ષિક્ષ અક્ષર જગુજ્જોય ।
 ભનસયસહસમહણો જમ્મિ ઠિઓ પચનનકારો ॥ ૩ ॥ [૨૭]
 જો યુણતિ હુ ઇક્ષમણો ભવિઓ ભાવેણ પચનનકાર ।
 મો ગચ્છટ્ઠ સિનલોય ઉજ્જોયતો દસદિસાઓ ॥ ૪ ॥ [૨૮]
 પચનમોક્કારપપ્ [સત્તે] અક્ષર(રા) સોલસા હુતિ ।
 ‘અરિહત્ત સિદ્ધ-આયરિય ઉત્તજ્ઞાય-સાહુ’ [૫૫] ॥ ૫ ॥
 ઇટાનીં પદ્ધત્તીજાનિ સઠ્ઠાગીકરણકાઠે નાતયાનિ—‘અ સિ આ ઉ સા ।’

10

15

સમ્યક્ચારિત્રાય ‘નમ’ ૫ અક્ષરોયી વેદિત ‘અર્હ’ વીજ લલ્લુ x

કાર્ય-કારણ ઉત્પન્ન થતા જે મડલના મયભાગમા રહેલ યત્રનુ પૂજન કરે છે તે દેવો ઘડે પળ 20
 પૂજાય છે । આ પ્રમાણે પચ નમસ્કાર ચક્રનો લેખનવિધિ પૂરો થયો ।

૧ ધ્યાનવિધિ ।

ધ્યાનવિધિમા આપેલી પ્રથમની ચાર ગાથાઓ મૂલ ‘અરિહાણ’^૦ સ્તોત્રની ૨૫, ૨૬, ૨૭ અને ૨૮
 મી ગાથાઓ છે । તેવી તેનો અનુવાદ મૂલ સ્તોત્રમાથી, જોઈ લેવો, અહા આપ્યો નથી । પાંચમી ગાથાનો
 અનુવાદ નીચે પ્રમાણે છે —

25

પચનમસ્કારના પદોમા સોટ અક્ષરો છે — ‘અરિહત્ત સિદ્ધ આયરિય ઉત્તજ્ઞાય સાહુ ।’
 ના પર્યં કે પચપરમેટ્ટીચક્રનુ આરાધન કરતા આ સોલ અક્ષરનુ ધ્યાન ધરાવતુ છે ।
 મરુત્તીકરણ મમ્મે આ પાંચ વીજો ધ્યાનમા લેતા — ‘અ સિ આ ઉ સા ।’

૦ કોટ્ટકગ્ગતાહા ‘અરિહાણ’ સ્તોત્રમ્મ ગાથાહા વિનેયા ।

x ધીવા પ્રતિના આગ્રહનો પાઠ આ પ્રમાણે મટે છે — માયાવીજ ‘ઈ’ કાર વડે વેદિત કરા, કૌ વીજ ઘડ 30
 પૂરા કરી, પારેય દિશાઓનાં પદ્મર અને ધ્વજાઓનાં ચક્રર લઈ, ધ્વજાના આધારવાહુ ધરામઝલ-ચતુલાદ્ય મનાયવો,
 તે પછી પૃષ્ઠીમન્ત્ર-ચતુસ્થાકર, યમના લાઠનવાહુ કમ્પૂર, કસ્તૂરી યુક્ત મોરોચન ચોર (૮) દુગધિત દ્રવ્યો ઘડ
 ‘નાનાની જાનિની કે દમની લેસાતીથી યત્ર લખતુ । પહેલા યાગમન્ત્ર- ‘ઈ’ વીજ પછી માયાવીજ- ‘ઈ’ વીજ અને ‘ઈ’
 ‘નમ’ એમ આગા મત્ર પદમા (યાદ લાગે તે રીતે) લખતુ ।

[२] आत्मरक्षा ।

[इदानीमात्मरक्षां वक्ष्ये ।]

ॐ नमो अरहताणं हौं हृदयं रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।

ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं शिरो रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।

5 ॐ नमो आयरियाणं ह्रूं शिखा रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।

ॐ नमो उवज्झायाणं हौं एहि एहि भगवति वज्रकवचे वज्रिणि ! रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।

ॐ नमो लोए सव्वसाहणं ह्रूं क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते गूलिनि ! दुष्टाद् रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।

10

[३] पट्कर्मकरणविधिः ।

वशीकरणम्—

ॐकार चक्रतुल्ये स्थापयेत् । प्रणवमध्ये साध्यनाम दत्त्वाऽऽत्मनाम हकारान्नरितं स्थापयेत् । चक्रावर्तनाममुद्रां कृत्वा रक्तवर्ण[पद्म]मागत्य पादयोः पतन्तमिव ध्यात्वा, इदं मन्त्रबीजं जपेत् । त्रिमन्ध्यमष्टोत्तरशतं गन्ध-धूप-दीपादीन् दत्त्वा, 'ॐ अहं अमुकं देवदत्तं वशमानय वं स्वाहा ॥'

15 [इति] वशीकरणक्रिया ॥

२. आत्मरक्षा ।

‘ॐ नमो अरहताणं हौं हृदयं रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां हृदय पर हाथ मुक्कवो । ‘ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं शिरो रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां ललाटना अग्रभाग पर हाथ मुक्कवो । ‘ॐ नमो आयरियाणं ह्रूं शिखां रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां शिखा
20 (माथानी चोटली) पर हाथ मुक्कवो ।

‘ॐ नमो उवज्झायाणं हौं एहि एहि भगवति वज्रकवचे वज्रिणि ! रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलता शस्त्र पर हाथ फेरववो ।

‘ॐ नमो लोए सव्वसाहणं ह्रूं क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते गूलिनि ! दुष्टाद् रक्ष रक्ष हुँ फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां हाथ फेरववो ।

25

३. पट्कर्मकरणविधि

१. वशीकरणक्रिया—

ॐकारने चक्रान् साध्यभागमां स्थापवो, अने तेनी वचमा साव्यनु नाम आपी पोतानुं नाम हकारनी वचमां लखवु । पछी ‘चक्रावर्त’ नामनी मुद्रा करी रक्तवर्णवाळु पद्म आवीने पगे पडतुं होय तेम् ध्यान करी गंध, धूप अने दीप वगैरेथी पूजन करी सवारे, वपोरे अने सांजे एम त्रण
30 वखत ‘ॐ अहं अमुकं * देवदत्तं वशमानय वं स्वाहा’ आ मन्त्रबीजनो १०८ वार जाप करवो ।

‘अमुक’ शब्द बोलवा माटे नथी पण त्या जे व्यक्तीने वश करवी होय के जे व्यक्तीना निमित्ते शांति आदि कर्मां करवा होय तेहुं ‘अमुक देवदत्त’ ने बदले नाम सूचववा वपरायेले छे ।

शान्तिक्रिया—

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त वं स्वाहा ।’ श्वेतवर्ण पद्म सपुटीकृतमिव ध्यात्वा, सुरभी-
मुद्रा कृत्वा, गन्धादीन् दत्त्वा, त्रिसन्ध्य [मन्त्र] १०८ शताष्टकमार्त्तयेत् ॥

[इति] शान्तिक्रिया ॥

पौष्टिक्रिया—

5

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त सें स्वाहा ।’ साध्य रक्तवर्ण उज्ज्वलशरीरमिव ध्यात्वा, पद्ममुद्रा कृत्वा
गन्धादि दत्त्वा, त्रिसन्ध्य मन्त्र शताष्टक(१०८)मार्त्तयेत् ॥

[इति] पौष्टिक्रिया ॥

स्तम्भनक्रिया—

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त लैं स्वाहा ।’ मयूरीश्वरवर्ण उज्ज्वलान्धुन पृथियामपृथग्यमानमिव साध्य 10
ध्यात्वा, वज्रमुद्रा कृत्वा, गन्धादि दत्त्वा त्रिसन्ध्य मन्त्र शताष्टकमार्त्तयेत् ॥

[इति] स्तम्भनक्रिया ॥

[पञ्चम पत्र च कर्म उच्चाटन मारण च ते निरर्थकत्वान्नात्र निर्दिष्टे ।]

० शान्तिक्रिया—

[ॐकारने चक्रना मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यनु नाम आर्षी पोतानु नाम 15
हजारना उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त स्वाहा’ आ मत्र नीच उडे श्वेत
वर्णनु कमज स्पुटित नरेलु होय तेम ध्यान करी, सुरभिमुद्रा करी गय वगेरेयी पूजन करवु अने
मत्रनो त्रणे सन्ध्या १०८ बार जाप करयो ।

३ पौष्टिक्रिया—

[ॐकारने चक्रना मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यनु नाम आर्षी पोतानु नाम 20
हजारना उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त स स्वाहा’ आ मत्र नीच उडे सध्या जेना लाल रंगारो
अने उज्ज्वल शरीरवांगो साध्य छे तेम ध्यान करी पद्ममुद्रा करी गय वगेरेयी पूजन करवु अने मत्रनो त्रणे
सन्ध्या १०८ बार जाप करयो ।

४ स्तम्भनक्रिया—

[ॐकारने चक्रना मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यनु नाम आर्षी पोतानु नाम 25
उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त ल स्वाहा’ आ मत्र नीच उडे मोरती डोक जेना उज्ज्वल वज्रना
लाटनपी सुक, अने भूति साध्य करवु होय ए रीने साध्यनु ध्यान करी, वज्रमुद्रा करी, गय वगेरेयी
पूजा करी मत्रनो त्रणे सन्ध्या १०८ बार जाप करयो ।

(पाचो स्तम्भनो अने उटो मारणतो निरि निरर्थक होनापी जणानेले नथी ।)

[૪] પલ્લવ-કાલ-વર્ણ-મણ્ડલ-દિગ્વિચારઃ ।

ઉચ્ચાટે પદ્ ૧, દ્વેષે હું ૨, મારણે ઘે ૩, વષટ્ વચ્ચે ૪, શાન્તિક-પૌષ્ટિકયોઃ સ્વાહા, સ્વધા ૫ ॥

[પલ્લવાઃ]

પૂર્વાહે વશીકરણં, મધ્યરાત્રે તુ શાન્તિકમ્ ।

પૌષ્ટિકં પશ્ચિમાહે ચ, મધ્યાહે સ્તમ્ભનક્રિયા ॥

ઉચ્ચાટનમપરાહે સન્ધ્યાયાં મારણં મતમ્ ।

. કર્મકાલં વિજાનીયાત્ ॥ [કર્મકાલમ્]

ધ્યાયેત્ સિન્દૂરવર્ણામ્, વશ્યાકર્પણકર્મ્મણિ ।

મારણે કૃષ્ણવર્ણં તુ, શાન્તૌ પુષ્ટૌ સિતં મતમ્ ॥

મયૂરગ્રીવાસંકાશં, સ્તમ્ભને ચિન્તયેત્ સદા ॥ [વર્ણમ્]

વશીકરણેઽગ્નિમણ્ડલમધ્યસ્થમ્, શાન્તિક-પૌષ્ટિકયોર્વારુણમણ્ડલમધ્યસ્થમ્, સ્તમ્ભમોહમારણમાહેન્દ્ર-મણ્ડલમધ્યસ્થમ્, કુર્યાચ્ચક્રં ચ સાધ્યં ચ ॥

[ઇતિ] મણ્ડલવિધિઃ ॥

શાન્તિકં પશ્ચિમાયાં મુખં નૈર્ઋત્યે ચ પૌષ્ટિકમ્ ।

કુર્યાદુચ્ચાટનં વાયવ્યેઽન્તકે મારણ તથા ॥

વશ્યં ચોત્તરાભિમુખે, વિદ્યેપેઽનિ(પે હ્યન)લે તથા ॥

પૂર્વાયાં સ્તમ્ભન કુર્યાદાકૃષ્ટિ હરસંજિ(જ)કે ॥

ઇતિ દિગ્વિધિઃ ॥

૪. પલ્લવ, કાલ, વર્ણ, મંડલ અને દિશાઓ સંબંધી વિચાર ।

પલ્લવ—ઉચ્ચાટન-પ્રયોગમાં ‘પદ્’, દ્વેષપ્રયોગ (વિદ્વેષણ)મા ‘હુ’, મારણ-પ્રયોગમા ‘ઘે’, વશી-કરણ પ્રયોગમાં ‘વષટ્’, શાન્તિ અને પુષ્ટિના પ્રયોગમાં ‘સ્વાહા’ અને ‘સ્વધા’, આ રીતે પલ્લવો જાણવા ।

કર્મકાલ—દિવસના પ્રથમ અર્ધાભાગમા વશીકરણ, મધ્યરાત્રિએ શાન્તિક, દિવસના વીજા અર્ધાભાગમા પૌષ્ટિક, મધ્યાહે સ્તંભન, દિવસના ત્રીજા પ્રહરમા ઉચ્ચાટન અને સાંજે મારણ-પ્રયોગ; આ રીતે કર્મો કરવાનો સમય જાણવો ।

વર્ણ-રંગ—વશીકરણ અને આકર્ષણમા સિન્દૂરના જેવો લાલ રંગ, મારણમા કાઠો રંગ, શાન્તિ અને પુષ્ટિમા શ્વેત રંગ અને સ્તંભનમાં મોરની ઢોક જેવો નીલ રંગ ચિંતવવો ।

મંડલ—વશીકરણમાં અગ્નિ-મંડલની વચ્ચે, શાન્તિ અને પુષ્ટિમા વારુણ-મંડલની વચ્ચે, સ્તંભન, મોહન અને મારણના પ્રયોગમાં માહેન્દ્ર-મંડલની વચ્ચે ચક્ર અને સાધ્ય નામ રાખવું ।

દિશા—શાન્તિકર્મમા પશ્ચિમદિશા, પૌષ્ટિકર્મમા નૈર્ઋત્યકોણ, ઉચ્ચાટનકર્મમાં વાયવ્યકોણ, મારણકર્મમા દક્ષિણદિશા, વશીકરણકર્મમા ઉત્તરદિશા, વિદ્વેષણકર્મમા અગ્નિકોણ, સ્તંભનકર્મમાં પૂર્વદિશા અને આકર્ષણકર્મમાં ઈશાનકોણ જાણવો ।

[૫] જાપવિધિ: ।

અહ્નુઘ્રજાપ મોક્ષાર્થી (થેં), અભિચારે તુ તર્જની ।
મધ્યમા ધનરામા તુ, શાન્તિં કુચાદનામિકા ॥
આઠપણે ત્રીણ તુ, ધરેન્મમ્ત્ર ત્રિચમળ (૧) ।
વિશેષત કુચીચ ॥

[૬] ધ્યાનવિધિ: ।

પ્રથમમામાન પર્યદ્વાસનેન સ્તુત્યદલપમોપરિ સ્થિત પશ્ચન્દ્રિયનિરુદ્ધ પશ્ચમહાવ્રતયુક્ત પશ્ચસમિતિ-
મનિત ત્રિ[કરણ]ગુપ્તમ, અઘાદદાશીલાઙ્ગસહસ્રભૂષિત ધ્યાના, જયા વિજયા-અજિતા-અપરાજિતા-નમ્મા-
મોહા-સ્તમ્મા-સ્તમ્મિન્ય, એતામિ દેવતામિ મુરર્ગમયવલ્લદૌ ક્ષીરાધિજલમૃતૈ શિરમિ સિતપુણ્ડરીમપ્રચ્છાદિત
આપયન્તીભિરામાન ધ્યાન્વા—‘ૐ નમો અરહતાગ અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।’ [VJ આદર્શયોરંતત 10
પાઠાન્નરમયુપલભ્યતે—‘ૐ નમો વિમલાય વિમલચિત્તાય પદા (પદા) દયા સ્વી અશુચિ શુચિર્ભગામિ
સ્વાહા ।’] ઇતિ જ્ઞાન્વા, પદ્માત સમ્પૂર્ણકરણ ત્રિપતે ।

તતથોત્તમુરર્ગમ સમસરણન્યમદ્મહાપ્રાનિહાર્યસમન્વિત ચતુર્વિદાદનિશયોપેતમર્દ્ધમગ્ધ
દ્વાત્રિચતુરેન્દ્રે પૂજમાન શ્રીરર્ધમાનસ્વામિનમભિસંલિખ્ય ગણધરાહ્વાન કૃત્વા ર્ધમાનમન્ત્રમગ્રેતરસહસ્ર જપેત્ ॥

ઇતિ શ્રીરર્ધમાનચક્રોદ્ધારવિધિ ॥

15

૫ જાપવિધિ ।

મોક્ષની ઇચ્છા રાગનારે અમૃતાધી, અભિચારની ઇચ્છાસાગર તર્જનીથી, યનના વામનાસાગર
મધ્યમાથી, શાન્તિની ઇચ્છાસાગર અનામિકાથી અને આકર્ષણની અભિલાષાસાગર કનિષ્ઠા આગટીથી
માગા ફેરવવી ।

દરેક કર્મ કરતુ પહેલા (ચિયામળ, પન્કામળ, નાવિ, આયત્રિન કે ઉપવાસ આદિ) વોડ પળ
ચિત્તે તપ કરતુ ।

૬ ધ્યાનવિધિ ।

પદ્મા પોતાને પવરામનના, હજાર પારાડીવાળા કમળ ઉપર વહેલો, પાંચ ઇન્દ્રિયોને ત્રણ કરનાર,
પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત, પાંચ-સમિતિ અને ત્રણ ગુણિઆતુ પાત્રન કરનામા તપર, અગર હજાર ગીલામથી 25
રિભૂષિત ચિત્રના, જયા-વિજયા તોરે આઠ દેવીઓ ક્ષીર મમુદના જલથી ભરેલા અને ઉપરના ભાગના શ્વેત
વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત પણ મુરર્ગમય વલ્લભો વડે પોતાને અભિષેક કર્યાં હોય તેમ પોતે ધ્યાન કરતુ ।

‘ૐ નમો અરહતાગ અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।’ આ મત્ર વહે જ્ઞાન કરી પડી તરલી-
રગ્ણ (એક નાતની નાત્રિક ત્રિયા) રગ્ણય છે । તે પડી તપાવેલા પોતાના જેવા રર્ગસાગર, સમસરણના
મિત્ર, આઠ મહાપ્રાનિહાર્ય અને ચોત્રીય અનિશયોપા યુક્ત તથા વધીયા મુરેન્દ્રો જેવાની પૂજા કરી શકા છે, 30
પણ અર્ધ મહાગ્ધ ક્ષીર-મનસ્વામીન ચિત્તન કરી, મગધર ભગવતોનુ આદાન કરી રર્ધમાન-ત્રવે
૧૦૦૮ વાર જાપ કરવો ।

ઇતિ રર્ધમાનચક્રોદ્ધારવિધિ ।

૧. અપરા વિજયા અજિતા અપરાજિતા નમ્મા નમ્મા

૨. (કીર્તી કર્તિના) વસ્ત્રોના માત્ર આ પ્રકાર છે — ૐ નમો વિમલાય વિમલચિત્તાય પદો દયા સ્વી અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।

[७] मानसीपूजा

‘ॐ रौं’ भूमिशोधनम् । ‘यौ रौं लौ वौ मौं’ उदकम्, अष्टोत्तरशतवागन् ।

‘सरसुंसः हरहुंहः’ चन्दनम् । ‘ॐ [सुं]’ तन्दुलाः १०८ ।

‘ओं लौं ईं वौं कुं (जं ?) कौं खौं गौं घौं स्वाहा’ पुष्पाणि ।

5 ‘चौं छौं जौं झौं’ नैवेद्यम् । ‘क्षिप ॐ स्वाहा’ धूपः ।

‘ॐ ह्रीं’ दीपः । ‘ॐ ह्रीं रक्ते रक्ते महारक्ते ह्रसौ ह्रस्कली ह्रमल्व्यु शासनदेवी (वि) !

एहि एहि अवतर अवतर स्वाहा आह्वानमन्त्रः ।

‘ॐ श्वेते श्वेते महाश्वेते महाश्वेते जये विजये अजिते अपराजिते स्वाहा’ विसर्जनमन्त्रः ।

जापः १० सहस्रः, होमः १ सहस्रः, मूलमन्त्रः (‘ॐ अहं नमः’), जापः लक्ष ९, शुभवारे शुभहोराया
10 शुभलग्ने शुभयोगे शुभस्थाने ध्येय मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥

इति महासैद्धान्तिकभद्रगुप्तस्वामिना निजशिष्यश्रीवयरस्वामि-
वचनेन बृहद्बृहत्तेरुद्धृता श्रीपरमपञ्चपरमेष्ठिमहामन्त्र-
यन्त्रचक्रवृत्तिरिय समाप्ता ॥

७ मानसीपूजा

- 15 ‘ॐ रौं’—आ मन्त्रथी भूमिशोधन करवु ।
‘यौ रौं लौ वौ मौं’—आ मन्त्रथी १०८ वार जलस्नान कराववु ।
‘सरसुस. हरहुंह.’—आ मन्त्रथी चन्दननी भावना करवी ।
‘ॐ सुं’—आ मन्त्रथी १०८ वार अक्षत चढाववानी भावना करवी ।
‘ओं लौं’—वगेरे मन्त्रथी पुष्पोनी भावना करवी ।
20 ‘चौं छौं’—वगेरे मन्त्रथी नैवेद्यनी भावना करवी ।
‘क्षिप ॐ स्वाहा’—आ मन्त्रथी धूपनी भावना करवी ।
‘ॐ ह्रीं’—आ मन्त्रथी दीपकनी भावना करवी ।
‘ॐ ह्रीं रक्ते०’—वगेरे मन्त्रथी आह्वाननी भावना करवी ।
‘ॐ श्वेते श्वेते महाश्वेते०’—वगेरे मन्त्रथी विसर्जननी भावना करवी ।

25 जाप १०००० दसहजार; होम १००० एक हजार; मूल मन्त्र ‘ॐ अहं नमः’ नो जाप ९०००००
नवलाख, शुभवार, शुभ होरा, शुभ लग्न, शुभ योग, शुभ स्थान (आदि वरावर विचारीने) मोक्षनी
अमिलाषावालाए ध्यान करवुं जोईए ।

महासैद्धान्तिक श्रीभद्रगुप्तस्वामीए पोताना शिष्य श्रीवज्रस्वामीना कहेवाथी (पोते रचेली) बृहद्बृहत्ति-
माथी (साररूप) उद्धृत करेली ‘पञ्चपरमेष्ठिमहामन्त्रयन्त्र-चक्रवृत्ति’ समाप्त थई ।

પરિશિષ્ટ

(ધ્યાન માટે વીજી વિધિ ‘નમસ્કાર લઘુપજારા’ મા આ પ્રકારે વિસ્તારથી આપેલી છે —)

પ્રજ્ઞાન્તમા પર્યાકાસને વેસી સાગ્રક પૂર્વ િગામા કે ઉત્તર દિગામા પોતાનુ મુખ રાસી નાસિકાના અપ્રમાણ ઉપર દટિ રાસે । પહેલા ધૂરુ, પટ્ટી કુમરુ અને છેલ્લે રેચકુ કરે । પટ્ટી મલ્લકભાગમા પાપરજને એકત્ર કરી ઘુમાડાની ગિલાસ્કપે પાપરજ દૂર થઈ રહી છે એમ ચિંતવે । પટ્ટી પોતે કર્મરૂપી રૂઢિના દગલા ઉપર બેઠેલો હોય તેમ માની, તેની નીચે દીપની પિગ્વાના આકારગણુ જાગ્રહ્યમાન ‘ર’ (અગ્નિત્રીજ) ચિંતવે । પટ્ટી પોતાના દૃશ્યમા પોતાને સ્વદેહાકારે સ્થાપીને ‘ર’કારની નીચે ‘વ’કારનુ ત્રાયુરૂપ ચિંતન કરી, તે ત્રાયુ(વીજ)થી પ્રેરિત અગ્નિત્રીજ રૂઢે પોતાનુ શરીર ઝલ્લુ હોય તેમ વિચારી, કેરઠ આમા જ પૂર્વ દેહાકાર ત્રાકી રહ્યો હોય અને વીજુ તથુ પટ્ટીને મસ્મસાત્ થયુ હોય તેમ વિચારી, તે આમાની ઉપર ‘વૃ’ વીજ જાગ્રાગમા અગ્રોમુખ થઈ મેષરૂપે અમરને તરસાતુ હોય એમ ચિંતવે । પટ્ટી વર્ણાજલથી થયેલ સરોવરમા પોતાને પ્રાપ્તિ ચિંતવે । પટ્ટી તે મરોતરમા ત્મ પત્રગાઠ, વિકાસને પામેલા કમઠની કર્ણિકામા અમૃતની ત્રણથી શુદ્ધ થયેલ પોતાના આમાને ઉચ્ચત્ર વર્ણગાઠો પર્યાકાસને સ્થિત ચિંતવે । પટ્ટી પત્રીથી શુદ્ધ થયા માટે હાથમા સોઠ પાત્તડીગાઠા કમઠનુ ચિંતન કરી, તેના પર અક્ષતોથી નવાસતે પત્રાની (ચિંતત્રી) તેના પર મય લક્ષણથી યુક્ત અને આઠ મહાપ્રાપ્તિત્ર્ય તથા ચોત્રીશ અનિગયોથી યુક્ત એવા શ્રી ત્ર્યંમાનસ્વામીનુ ચિંતન કરે । પટ્ટી પત્રની કેસગાઓમા મરદેવી આદિ ચોત્રીશ તીથકરોની માનાઓને સ્થાપન કરે અને 15 પ્રતોમા રોહિણી આદિ સોઠ વિદ્યાત્રીઓને સ્થાપન કરે । પટ્ટી ‘અરિહત’ અગૂઠાના, ‘સિદ્ધ’ તર્જીના, ‘આયરિય’ મધ્યમાના, ‘ઉત્તજ્ઞાય’ અનામિકાના અને ‘સાહુ’ વનિષ્ઠિકાના પર ઉપર એમ ત્રમે ન્યાસ કરે । પટ્ટી અ-સિ-આ-ઉ-મા કમત્રી અગ્રઠા આદિ ઉપર સ્થાપી પટ્ટી અગુષ્ઠાદિ પાંચ આગત્રીઓને અનુક્રમે—

ૐ નમો અગ્નિગણ હૈં સ્વાહા ॥

ૐ નમો સિદ્ધાગ હૈં સ્વાહા ॥

ૐ નમો આયરિયાગ હૈં સ્વાહા ॥

ૐ નમો ઉત્તજ્ઞાય હૈં સ્વાહા ॥

ૐ નમો લોણ સત્ત્વસાદૃગ હૈં સ્વાહા ॥

20

—૧ મરો વડે ત્રણગાર અભિમત્રિત કરે । પટ્ટી ત મત્રિત અગુષ્ઠિઓ રૂઢે લગ્નઠા આદિ પાંચ પ્રદેશોને જમણી ત્રાયુથી ત્મમર લલાટ, પિગ્વા, ત્રમગા વાનનુ મૂઠ, ગઝાની વચ્ચેનો ભાગ, ઢાગ વાનનુ મૂઠ, એમ 25 અભિપ્રત્રિત કરી, પત્રી તે જ વિદ્યાગુલિકાથી—જલ્લે આગત્રીઓ જે વિદ્યાથી અભિમત્રિત કરી હોય તે આગત્રીઓથી દૃશ્ય, ગિર, પિગ્વા, ત્રચ અને અલ્લ વગેરેને ત્રણ ત્રાગ રૂઢે હાથો રૂઢે કવચ આપરો—અભિમત્રિત કરયા । પોતાને વિદ્યાત્મક ચિંતત્રી સાધક સત્ત્વ કમરને માત્રી શકે છે, એમ સારે, વપોરે અને મને મત્રિયા થતી જોઈજ । આત્રી ત્રાપનાગાઠા માત્રરને જોગ, ત્રગ, પેત્રીલા પશુ પક્ષીઓ, પ્રતો અને ત્રાપિની ત્રોરે પીટા વાન ત્રી અને તેની આગાનુ ઉલ્લપન કરના નથી । તેનુ વરુ પાપ નાશ 30 થાય છે । આ ગતે મત્રગીરણ કરીને ‘પચનમ્પ્રકારક’ ચારેય ત્રાયુથી દેત્રીપ્યમાન, અનેક રોહિ પ્યગા તેત્રગાઠ પોતાના ત્રમક ઉપર રૂઢે છે, એમ ચિંતત્રી મા ત્ર જ્યા ત્રાય ત્રા મય ઉપત્રય, ત્રા

શૂન્ય—ચિન્તાયા ઉપરમઃ । દ્રવ્યશૂન્ય ક્ષિત્તચિત્તાદિના દ્વાદશધા—

“સ્થિત્તે^૧ દિત્તુમ્મત્તે^૨ રાગે-સિનેહા^૩ઇભયમહઽવ્યક્તે^૪ ।

નિદ્રા^૫ઇ-પંચગેણ વારસહા દવ્વસુન્નં તિ ॥ ૨ ॥”

ભાવતો વ્યાપારયોગ્યસ્યાપિ ચેતસઃ સર્વથા વ્યાપારોપરમઃ ॥ ૩ ॥

5 પરમશૂન્ય—ત્રિભુવનવિષયવ્યાપિ ચેતો વિધાય એકવસ્તુવિષયતયા સંકોચ્ય તતસ્તસ્માદપ્ય-
પનીયતે ॥ ૪ ॥

૩. શૂન્ય :—જેમાં ચિંતનનો ઉપરમ (અભાવ) હોય તેને ‘શૂન્ય’ કહેવામાં આવે છે । તેના બે
ભેદ છે—દ્રવ્યશૂન્ય તથા ભાવશૂન્ય । તેમા દ્રવ્યશૂન્યના ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ વગેરે નીચે મુજબ ૧૨ ભેદો છે :
*(૧) ક્ષિત્ત^૧, (૨) દીપ્ત^૨, (૩) ઉન્મત્ત^૩, (૪) રાગ, (૫) સ્નેહ, (૬) અતિભય, (૭) અવ્યક્ત^૪, (૮) નિદ્રા,
10 (૯) નિદ્રાનિદ્રા, (૧૦) પ્રચલા, (૧૧) પ્રચલાપ્રચલા, (૧૨) સ્થાનર્હિ । ચિત્ત, વ્યાપારને યોગ્ય હોવા છતા
તેના વ્યાપારનો જે સર્વથા ઉપરમ કરવામાં આવે તે ‘ભાવશૂન્ય’ કહેવાય છે ।

૪. પરમશૂન્ય :—ચિત્તને પ્રથમ ત્રણ ભુવન રૂપી વિષયમાં વ્યાપક કરીને પછી તેમાંથી એક
વસ્તુમાં સંકોચી લઈને પછી તે એક વસ્તુમાંથી પણ ચિત્તને યથાલેખ લેવામાં આવે તે ‘પરમશૂન્ય’ કહેવાય છે ।

15 * ક્ષિત્તચિત્ત આદિ અવસ્થાઓમા ચિત્ત શૂન્ય થઈ જતું હોવાને લીધે એ વાર અવસ્થાઓને અહીં ‘દ્રવ્યશૂન્ય’
તરીકે જણાવેલી છે ।

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિની (આગમોદયસમિતિ પ્રકાશિત) દ્રોણાચાર્યરચિત ટીકામા (પૃ ૧૬૨ મા) ક્ષિત્તચિત્ત,
દીપ્તચિત્ત, મત્ત તથા અવ્યક્ત મનુષ્યોનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું હોય છે તે જણાવેલું છે । જો કે ત્યાં એ વાત વીજા જ પ્રસંગને
અનુલક્ષીને છે, છતાં ત્યાં ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ આદિની કરેલી વ્યાખ્યા અહીં ક્ષિત્ત આદિનો અર્થ સમજવામાં ઉપયોગી હોવાથી
નીચે આપી છે ।

20 ૧. ‘ક્ષિત્ત ચિત્ત યસ્ય દ્રવિણાદ્યપહારે સતિ ચિત્તવિભ્રમો જાતઃ ।’—ધન આદિ ચોરાઈ જવાથી જેના ચિત્તમા
વિભ્રમ ઉત્પન્ન થયો હોય તે ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ કહેવાય છે ।

૨ ‘દીપ્ત ચિત્ત યસ્યાસકૃચ્છન્નુપરાજયાદ્યુત્કર્ષેણ અતિવિસ્મયાભિભૂતસ્ય ચિત્તહાસો જાતઃ ।’—શત્રુ ઉપર વારંવાર
વિજય મેલવા આદિ કારણે પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્કર્ષથી અતિવિસ્મય થવાને લીધે જેના ચિત્તનો હાસ થયો હોય તે ‘દીપ્તચિત્ત’
કહેવાય છે ।

25 ૩ ‘મત્ત સુર્યા પીતયા’—દારૂ પીવાથી જે મત્ત થયો હોય તે ‘મત્ત’ કહેવાય છે ।

૪ જેનામા સમજણ આવી નથી તેને ‘અવ્યક્ત’ સમજવો ।

30 ભગવાન ભદ્રવાહુસ્વામિરચિત ‘બૃહત્કલ્પસૂત્ર’મા પૃ ૧૬૩૬ મા પણ “સ્થિત્તચિત્તં નિગ્માથિ નિગ્મંથે ગિળ્હમાણે
વા લવલંચમાણે વા નાદિક્કમઙ્ ॥ ૧૦ ॥”—આ સૂત્રમા ‘ક્ષિત્તચિત્તનો’ ઉલ્લેખ છે । પૃ ૧૬૪૭ મા “દિત્તચિત્તં નિગ્મંથિ
નિગ્મંથે ગિળ્હમાણે વા અવલવમાણે વા નાદિક્કમઙ્ ॥ ૧૧ ॥”—આ સૂત્રમા ‘દીપ્તચિત્ત’નો ઉલ્લેખ છે । તથા પૃ ૧૬૫૩ મા
“ઉન્માયપત્તિ નિગ્માથિ નિગ્મંથે ગિળ્હમાણે વા ૨ નાતિ(ઈ)ક્કમઙ્ ॥ ૧૨ ॥”—આ સૂત્રમા ‘ઉન્મત્ત’નો ઉલ્લેખ છે । શ્રી
સંવદાસગણિરચિત ‘બૃહત્કલ્પભાષ્ય’મા તેમજ શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિરચિત તેની ટીકામા રાગ, ભય, સ્નેહ, આદિ કારણોથી ચિત્ત
કેવી રીતે ક્ષિપ્ત થઈ જાય છે તેમજ અતિલાભ થવાથી ‘ચિત્ત’ કેવી રીતે દીપ્ત થઈ જાય છે એ વિષેનું વિસ્તૃત વર્ણન છે ।
તેથી ક્ષિત્તચિત્ત આદિ કેટલીક અવસ્થાઓનું સ્વરૂપ જાણવા જુઓ “બૃહત્ કલ્પસૂત્ર” (શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા,
ભાવનગરથી પ્રકાશિત) પૃ ૧૬૩૬ થી પૃ ૧૬૫૩ ।

કલા—ત્રયતો મહાદિભિર્નાડીચમ્પનેન યા ચટાપ્યતે, ભારતસ્તુ અયન્નામ્યામન સ્વયમેવ દેશ કાલ-કરણાચનપેચ યા સમારોહિતિ, અન્યેન ત્વરતાર્યતે, યયા પુણ્યભૂતેરાચાર્યસ્ય પુણ્ય(પ્ર)ભિત્રણ કલા-જાગરણ કૃતમ્ ॥ ૫ ॥

પરમકલા—યા મુનિષ્પન્નત્વાદમ્યાસસ્ય સ્વયમેવ જાગર્તિ, યયા ચતુર્દશાર્પિણા મહાપ્રાણધ્યાને ॥ ૬ ॥

જ્યોતિ —ચન્દ્ર-સૂર્ય-મણિ-પ્રદીપ વિદ્યુદાદિ દ્રવ્યત, ભારતોઽમ્યામાદનુલીનમનસો ભૂત ભગ્ન- 5
ભવિષ્યદ્વહિર્વેસ્તુમૂચા વિષયપ્રકાશ ॥ ૭ ॥

પરમજ્યોતિ —યેન સદાઽપ્યયત્નેનાપિ સમાહિતાસ્થાયા પૂરસ્તાધિરકાલભાતી પ્રકાશો જન્યતે ॥ ૮ ॥

વિન્દુ —ત્રયતો જલાદે, ભારતો યેન પરિણામવિશેષેણ જીરાત્ કર્મ ગલતિ ॥ ૯ ॥

પરમવિન્દુ —સમ્યક્ચ દેશવિતિ સર્વવિતિ - અનન્તાનુગ્નિર્મિતયોજન - સત્તત્કાય - ઉપશામકા-
વસ્થા-ઉપશાન્તમોહાવસ્થા-મોહક્ષપકાવસ્થા ક્ષીણમોહાવસ્થાભાવિગુણશ્રેણય, ઉપરિતને તુ દ્વે ગુણશ્રેણી 10
કેવલિન એ ભક્ત, હદ તુ હ્રસ્વસ્થન નિગ્મ્યતે । ગુણશ્રેણીનાં વૃદ્ધપરિતનકાલત્રેણ્યસ્ય દલિત્વસ્થાથ
સ્વલ્પકાલેન વેદનમ્ । ઉક્ત ચ—

“ઉપરિમહિર્દલિય દેદ્વિમઝાગમ્મિ કુણ્દ ગુણસેદી ॥ ૧૦ ॥”

૫ કલા —કલાના વે પ્રકાર છે—દ્રવ્યકલા અને ભાવકલા । મધુ વગેરે લોહો નાડી દરારાંને (ઊતરી ગયેલ અગને)ચઢાવે છે તે દ્રવ્યકલા જાણવી । પરતુ અન્યત અમ્યામને લીધે દેશ, કાલ, તથા કરણ આદિની 15
અપેક્ષા વિના પોતાની મેઝે જ ચઢે પરતુ વીંજા થડે ડતારાય તે ભાગ્યી કલા જાણવી । જેમકે આચાર્ય પુણ્યભૂતિની
ચલાને (સમાધિને) મુનિ પુણ્યભિત્રે જાગૃત કરી હતી—ઊતારી હતી । (આ કયા માટે જુઓ પરિશિષ્ટ—૧)

૬ પરમકલા :—અમ્યામ મુનિષ્પન્ન થયો હોવાથી જે (સમાધિ) પોતાના મેઝે જ જાગૃત થાય (ઊતરી જાય)—જેમ ચૌદ પૂર્વવરોને મહાપ્રાણ ધ્યાનમા થાય છે—તે ‘પરમકલા’ કહેવાય છે ।

૭ જ્યોતિ —જ્યોતિ વ પ્રકારે છે—દ્રવ્ય-જ્યોતિ તથા ભાવ-જ્યોતિ । ચંદ્ર, સૂર્ય, મણિ, પ્રદીપ તથા 20
ત્રીનજી વગેરે ‘દ્રવ્યજ્યોતિ’ છે । અમ્યામથી જેતુ મન લીન થયુ છે તેના મનુષ્યને—ભૂતરાજ, રત્નમાનરાજ
તથા ભવિષ્યકાલની ત્રણ વસ્તુઓને મૂચવનારો જે વિષયપ્રકાશ ઉપત્ત થાય છે તે ‘ભાવજ્યોતિ’ છે ।

૮ પરમજ્યોતિ —ઉપર નહેલ ‘જ્યોતિ’ કરતા ચિત્કાઠ મુવી ટકનારો પ્રકાશ હમેશા પ્રયત્ન
વિના સમાધિ અવસ્થામા જે ધ્યાનથી ઉપત્ત થાય તે ‘પરમ જ્યોતિ’ કહેવાય છે ।

૯ વિન્દુ —તલ વગેરેનું વિન્દુ તે ‘દ્રવ્યજ્યોતિ’ છે । અને જે પરિણામવિશેષથી આમા 25
ઉપરથી વર્ષ કરી જાય—તરી પડે તેવો પરિણામવિશેષ (અધ્યવસાય) ‘ભાવજ્યોતિ’ કહેવાય છે ।

૧૦ પરમવિન્દુ —નર્મ્યકર, દેશવિતિ, સર્વવિતિ, અવનાનુગથી (નોર, માન, માયા, લોભ)-
ની વિષયોના, મનસ્વતો ભય, ઉપશામક અવસ્થા, ઉપશાન્તમોહાવસ્થા, મોહભપકાવસ્થા તથા ક્ષીણમોહાવસ્થા
પ્રાપ્ત થવી થયો જે ગુણશ્રેણીએ પ્રાપ્ત થાય છે તે ‘પરમવિન્દુ’ મનાવી । ‘યાવર્ષટીના ચ ગુણશ્રેણીઓ કેવલ-
નાશને જ હોય છે । અને અર્ધી તો હ્રસ્વસ્થના ધ્યાનનું જ નિષ્પન્ન થાયું છે । ણ્ટલે ૫ જે ગુણશ્રેણીઓ 30
પરવિન્દુમા રાખી નથી । ધર્મતા જે દલિત્વનું થતા લાગા મન્યે વેત્તન થવાનું હોય તેને નાંચેતા મિથિયા
નાતી દર્શો અન્યતરના જ જે વેદન કરવાના જારે તેને ગુણશ્રેણી કરેવામાં આવે છે । કહ્યું છે કે—

“ઉપરતા રિપિના ધર્મરશ્મિને તા ત્તા ત્યાનમ્ નાવસાર” જારે તે ‘ગુણશ્રેણી’ કહેવાય છે ।”

૧ ઉપર ગુણશ્રેણી ૧૧૮ । તત્ત્વ • હ્રસ્વસ્થા ૧૧૮, આ • ૧૧૮ગામિ ૧૧૮ । (ઉપર ૧૧૮
પ્રકારી ૧૧૮ • ૧૧૮) હ્રસ્વસ્થા ૧૧૮ • ગુણશ્રેણી ૧૧૮ તથા પરમવિન્દુ રાખી રાખી છે ।

નાદઃ—દ્રવ્યતો બુબુક્ષાતુરાણામઙ્ગુલીસ્થગિતકર્ણાનાં સુસૂત્કારઃ; ભાવતઃ સ્વશરીરોત્થ એવ તૂર્ય-
નિર્ઘોષ ઇવ સ્વય શ્રૂયતે ॥ ૧૧ ॥

પરમનાદઃ—પૃથગ્વાચમાનવાદિત્રશબ્દા ઇવ વિભિન્ના વ્યક્તાઃ શ્રૂયન્તે ॥ ૧૨ ॥

તારા—દ્રવ્યતો વિવાહાદૌ વધૂ-વરયોસ્તારામેલકઃ; ભાવતઃ કાયોત્સર્ગવ્યવસ્થિતસ્ય
5 નિશ્ચલા દૃષ્ટિઃ ॥ ૧૩ ॥

પરમતારા—દ્વાદશ્યાં પ્રતિમાયામિવાનિમેષા શુષ્કપુદ્ગલન્યસ્તા દૃષ્ટિઃ ॥ ૧૪ ॥

લયઃ—વજ્રલેપાદિદ્રવ્યેણ સંશ્લેષો દ્રવ્યતઃ; ભાવતોઽર્હદાદિચતુઃશરણરૂપથ્રેતસો નિવેશઃ ॥ ૧૫ ॥

૧૧. નાદઃ—મૂલથી પીઢાતા મનુષ્યો કાનમાં આંગળી નાખીને જે સુસૂત્કારો કરે છે તે ‘દ્રવ્ય-
થી નાદ’ છે । અને પોતાના શરીરમાં જ ઉત્પન્ન થયેલો જે નિર્ઘોષ (નાદ) વાજિત્રના અવાજની જેમ સ્વય
10 સંભળાય છે તે ‘ભાવથી નાદ’ સમજવો ।

૧૨. પરમનાદઃ—જુદાં જુદા વાગતાં વાજિત્રોના શબ્દોની જેમ વિભિન્ન અને વ્યક્ત શબ્દો
સંભળાય તે ‘પરમનાદ’ કહેવાય છે ।

૧૩. તારાઃ—વિવાહ આદિ પ્રસંગમાં વધૂ અને વરનું જે પરસ્પર તારામૈત્રિક-તારામેલક
(આંખની કીકીઓનું મિલન) થાય છે તે ‘દ્રવ્યથી તારા’ છે । કાયોત્સર્ગમાં રહેલ મનુષ્યની જે નિશ્ચલ દૃષ્ટિ તે
15 ‘ભાવથી તારા’ છે ।

૧૪. પરમતારાઃ—વારમી પ્રતિમાની જેમ શુષ્ક પુદ્ગલ ઉપર જે અનિમેષ દૃષ્ટિ સ્થાપવામાં આવે
તે ‘પરમતારા’ છે ।

૧૫. લયઃ—વજ્રલેપ^૨ આદિ દ્રવ્યથી વસ્તુઓનો જે પરસ્પર ગાઢ સંયોગ તે ‘દ્રવ્યથી લય’ છે
અને અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ તથા કેવલીપ્રરૂપિત ધર્મ—આ ચારનું શરણ અંગીકાર કરવારૂપ જે ચિત્તનો
20 નિવેશ તે ‘ભાવથી લય’ છે ।

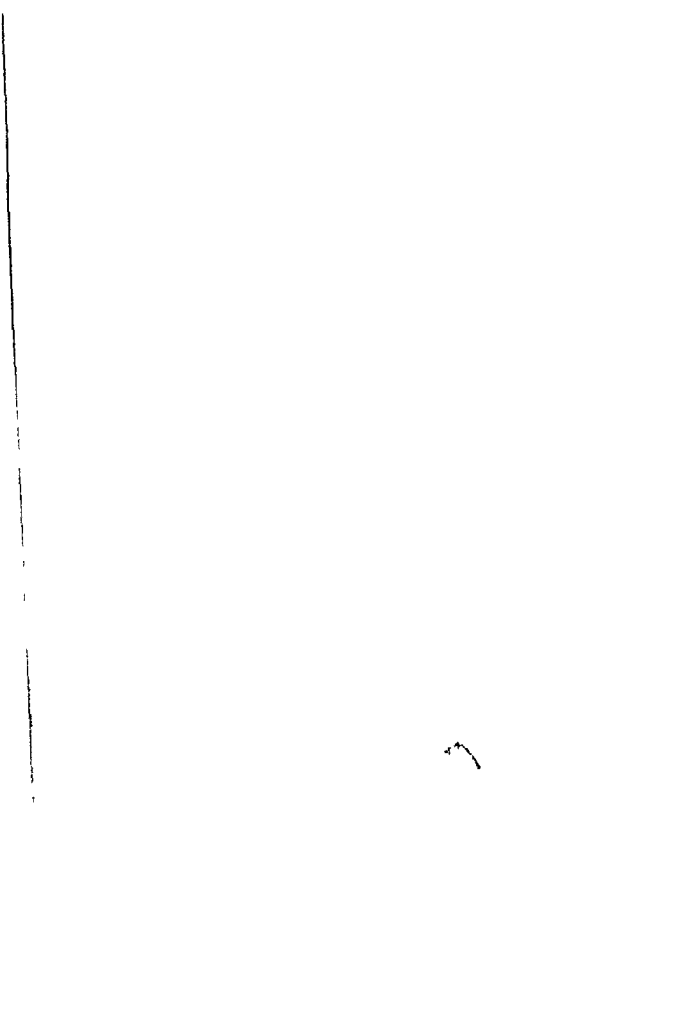
૧. વિશિષ્ટ પ્રકારના ડગ્ર પ્રતિજ્ઞાપાલનને—વ્રતપાલનને—‘પ્રતિમા’ કહેવામાં આવે છે । સાધુઓની આવી
પ્રતિમાઓ ૧૨ છે । જેમકે એકમાસિકી, દ્વિમાસિકી, ત્રિમાસિકી, ચાતુર્માસિકી, પંચમાસિકી, ષષ્માસિકી, સપ્તમાસિકી,
સપ્તરાત્રિકી, સપ્તરાત્રિકી, સપ્તરાત્રિકી, અહોરાત્રિકી, એકરાત્રિકી । આ વધી પ્રતિમાઓનું સ્વરૂપ આવશ્યક વૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં
વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે । તેમાં ૧૨ મી પ્રતિમામાં અઢમ કરીને ગામ વહાર જઈને અનિમેષ નયને એક દૃષ્ટિ સ્થાપીને કાલઃસંગ
25 ધ્યાનમાં ડમા રહેવાનું હોય છે ।

૨ મંદિર મકાન આદિ અધિક મજવૃત્ત કરવાને માટે પ્રાચીન જમાનામાં મીત આદિની ઉપર જે લેપ કરવામાં
આવતો હતો, તે બૃહત્સંહિતામાં વજ્રલેપના નામથી નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ છે :

આમં તિન્દુક્કમામં કપિત્યકં પુષ્પમપિ ચ શાત્મલ્યાઃ ।
વીજાનિ શલ્લકીના ધન્વનવલ્કો વચા ચેતિ ॥ ૧ ॥
૩0 એતૈ. સલિલદ્રોણ ક્ષાયયિતવ્યોઽષ્ટ ભાગગોષશ્ચ ।
અવતાર્યોઽસ્ય ચ કલ્કો દ્રવ્યૈરેતૈઃ સમનુયોજ્ય ॥ ૨ ॥
શ્રીવાસક-રસ ગુગ્ગુલુ-મહાતક-કુન્દુરુક-સર્જરસૈ. ।
અતસી-વિલ્વૈશ્વ યુત કલ્કોઽયં વજ્રલેપાખ્ય ॥ ૩ ॥
પ્રાસાદહર્મ્યવલ્મી-લિઙ્ગપ્રતિમાસુ કુચ્ચકૂપેષુ
35 સન્તપ્તો દાતવ્યો વર્ષસહસ્રાયુતસ્થાયી ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—કાચા ટીવર, કાચા કોઠા, શિમલાના ફૂલ, સારફલ (સાલેડો, ધૂપેડો) ના વીજ, ધામળ, વૃક્ષની છાલ અને
ઘોઢા વજ—૯ ઔષ્ધો વરાવર સરખા વજન પ્રમાણે લઈ, પછી તેને એક દ્રોણ અર્થાત્ ૨૫૬ તલ=૧૦૨૪ તોલા પાણીમાં નાખીને
ઉકાળો કરવો । જ્યારે પાણીનો આઠમો ભાગ રહે ત્યારે નીચે ઉતારી, તેમાં સુલ્લકીનો ગુદર (બેરજો) હીરાવોળ ગુગલ, મીલામાં,
દેવદારનો ગુંદ (કુદર), રાલ, અલ્હી, અને વીલીફલ ૯ ઔષ્ધોનું ચૂર્ણ નાખવું જેથી વજ્રલેપ તૈયાર થાય છે । ॥ ૧-૨-૩ ॥

40 ઉપર કહેલ વજ્રલેપ દેવમંદિર, મકાન, ફારોલા, શિવલિંગ, પ્રતિમા (મૂર્તિ), મીત અને કુના વગેરે ઠેકાણે ઘણો
ગરમ ગરમ લગાવે તો તે મકાન આદિની સ્થિતિ કરોડ વર્ષની થાય ॥ ૪ ॥ વાસ્તુસારે પરિશિષ્ટ A પૃ ૧૪૭

પરમલય —આત્મન્યેત્રામાન લીન પડ્યતીલ્પેયરૂપ ॥ ૧૬ ॥

લય —દ્રવ્યતો દાત્રાદિમિ ઇત્યાદેર્લયનમ્, માત્રત કર્મણા શુભધ્યાનાનુષ્ઠાનૈર્લયનમ્ ॥ ૧૭ ॥

પરમલય —ઉપશમત્રેણિ-ક્ષપકત્રેણી ॥ ૧૮ ॥

માત્રા—દ્રવ્યત ઉપકરણાદિપરિચ્છેદ, માત્રત સમગ્રસરણાન્તર્ગત સિંહામનોપનિષ્ઠ દેશના કુર્ગણ તીર્થદ્વારમિત્રામાન પડ્યતિ ॥ ૧૯ ॥

પરમમાત્રા—ચતુર્વિંશત્યા વલયૈ પરિવેષિતમામાન ધ્યાયતિ, તદ્ યથા—

શુભાક્ષરવલય—‘આજ્ઞાપિચયાદિર્મધ્યાનમેદાક્ષર ૨૩—‘પૃથક્કરનિર્તરસચિત્તાર’ ઇત્યક્ષરા ૧૦—અર્થ ૩૩ ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૧)

અનક્ષરવલય—“ઊત્તસિય નીસસિય” ઇત્યાદિગાયાક્ષરાણ્યનક્ષરશ્ચુતવાચકાનિ ન્યસ્યતે યત્ર ॥ (૨)

પરમાક્ષરવલય—‘ઉં અં ઈં ઐં રિં હં તં મિં દ્વં ઓં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સૌં હૂં નમ’ ઇતિ 10 ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૩)

અક્ષરવલય—‘અ આ’ ઇત્યાદિનિ, ઇપત્સૃષ્ટતર ‘ય લ વ’યુતાનિ દ્વિપદ્માશાન્માતૃકાક્ષરાણિ ‘હ’પર્યન્તાનિ ન્યસ્યતે યત્ર ॥ (૪)

૧૬ પરમલય —આમામા જ આમાને લીન થયેલો જોગો તે ‘પરમલય’ છે ।

૧૭ લય —દાત્રાદિ આદિથી ઘાસ આદિનુ જે કાપવુ તે ‘દ્રવ્યથી લય’ છે । શુભધ્યાન અને 15 અનુષ્ઠાનો વડે કર્મોને જે છેદના તે ‘માત્રથી લય’ છે ।

૧૮ પરમલય —ઉપશમત્રેણિ તથા ક્ષપકત્રેણિ ‘પરમલય’ છે ।

૧૯ માત્રા —ઉપકરણ આદિનો જે પરિચ્છેદ (મર્યાદા) તે ‘દ્રવ્યથી માત્રા’ છે । સમગ્રસરણની અંદર સિંહાસન ઉપર વિગીની દેશના આપતા તીર્થદ્વાર ભગવાનની જેમ પોતાના આમાને જોગો તે ‘માત્રથી માત્રા’ છે ।

૨૦ પરમમાત્રા —ચોવીસ વલયોથી ચાટાયેલ પોતાના આમાનુ જે ધ્યાન કરવુ તે ‘પરમમાત્રા’ છે । તે વલયોનુ સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે (જુઓ—યત્ર ચિત્ર ન ૨)

(૧) પ્રથમ ‘શુભાક્ષરવલય’ છે જેમા વર્મધ્યાનના ૪ મેદોના ‘આ જ્ઞા પિ ચ ય, અ પા ય પિ ચ ય, પિ પા ક પિ ચ ય, ન સ્થા ન વિ ચ ય’ એમ ૨૩ અક્ષરો તથા શુરુલ્લધ્યાનના પ્રથમ મેદના ‘પૃ થ ક્વ વિ ત ર્ક સ પિ ચા ર’ એમ ૧૦ અક્ષરો મળીને કુલ ૩૩ અક્ષરોનો ન્યાસ કર્યો ।

(૨) ત્રીજુ ‘અનક્ષરવલય’ છે । આગમ પ્રથોમા અનક્ષરશ્ચુતજ્ઞાન ત્રિપે ‘ઊત્તસિય નીસસિય’ આદિ જે ગાવા મળે છે તેના અક્ષરો આ વલયમા સ્થાપવામા આવે છે । સદ્ગૂણ ગાયા નીચે મુજબ છે

* ઊત્તસિય નીસસિય નિચ્છેદ પ્લાસિય ચ છીય ચ ।

નિર્મિસિચિત્તમણુસાર અળક્ષર છેલિઆઈઅ ॥

(૩) ત્રીજા ‘પરમાક્ષરવલય’મા ‘ઉં અં ઈં ઐં રિં હં તં મિં દ્વં ઓં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સૌં હૂં નમ’ આ અક્ષરોનો ન્યામ કરવામા આવે છે ।

(૪) ચોતુ ‘અક્ષરવલય’ છે । તેમા અ થી હ સુધીના ૪૯ તેમજ ઇપત્સૃષ્ટતર ‘ય, લ, વ’—આ ત્રણ અક્ષરો એમ કુલ ૫૨ માતૃકા-અક્ષરોનો ન્યામ કરવામા આવે છે ।

* આગમોદયગમિતિ પ્રનાર્પિત નદીમય પૃ ૧૮૭ । વહનત્વદય નિબુક્તિમા પૃ ૨૭ માં આ ૭૫ નાં ગાથા છે । આવસ્યક નિર્બુધિમા પગ આ ગાથા છે ।

નિરક્ષરવલય—ધ્યાન-પરમધ્યાનયોઃ શુભાક્ષરવલયે પ્રવિષ્ટત્વાત્ શેષધ્યાનભેદાઃ ૨૨ ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૫)

સકલીકરણવલય—પૃથિવ્યપૃ-તેજો-વાય્વાકાશમણ્ડલપચ્ચકાત્મકમ્ ॥ (૬)

પરસ્પરાવલોકનવ્યગ્રવામજાનુન્યસ્તતીર્થકરમાતૃ ૨૪ વલયમ્ ॥ (૭)

તીર્થદ્વરપિતૃ ૨૪ વલયમ્ ॥ (૮)

અતીતા-ડનાગત-વર્તમાનભાવતીર્થદ્વરનામાક્ષરવલયમ્ ॥ (૯)

5

(૫) ધ્યાનના ‘ધ્યાન’, ‘પરમધ્યાન’ વગેરે ૨૪ ભેદો છે તે પૈકીના પ્રથમ બે ભેદ—‘ધ્યાન’ અને ‘પરમધ્યાન’ પ્રથમ શુભાક્ષરવલયમાં આવી જાય છે । તેથી વાકી રહેલા ૨૨ ભેદોનો પાંચમા ‘નિરક્ષરવલય’માં ન્યાસ કરવામાં આવે છે ।

(૬) છટ્ટું ‘સકલીકરણવલય’ પૃથ્વીમંડલ, અપ્સંડલ, તેજોમયમંડલ, વાયુમંડલ તથા આકાશ-
10 મંડલ—‘આ પાંચ મંડલ સ્વરૂપ છે ।

(૭) જેઓ પરસ્પર અવલોકન કરવામાં વ્યગ્ર છે તેમજ જેમણે હાવા ઢીંચણ ઉપર પોતાના વાલકો-તીર્થકરોને બેસાડેલા છે તેવી ૨૪ તીર્થકરોની માતાઓની સાતમા વલયમાં સ્થાપના કરવામાં આવે છે ।

(૮) આઠમું વલય ૨૪ તીર્થકરોના પિતાઓનું છે ।

(૯) નવમા વલયમાં ભૂતૈ, ભવિષ્યં અને વર્તમાનકાલની ચોવીશીઓના ભાવ તીર્થકરોના નામોના
15 અક્ષરોની સ્થાપના કરવામાં આવે છે ।

૧. ૨૪ તીર્થકરોની માતાઓનાં નામો અનુક્રમે નીચે મુજબ છે :—

(૧) મહાદેવા (૨) વિજયા (૩) સેનાદેવી (૪) સિદ્ધાર્થા (૫) મંગલા (૬) સુસીમા (૭) પૃથ્વી (૮) લક્ષ્મણા (૯) રામા (૧૦) નંદા (૧૧) વિષ્ણુ (૧૨) જયા (૧૩) શ્યામા (૧૪) સુચશા (૧૫) સુવ્રતા (૧૬) અચિરા (૧૭) શ્રી (૧૮) દેવી (૧૯) પ્રભાવતી (૨૦) પદ્માવતી (૨૧) વપ્રાદેવી (૨૨) શિવાદેવી (૨૩) વામાદેવી (૨૪) ત્રિશલાદેવી ।

20 ૨. ચોવીશ તીર્થકરોના પિતાઓનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

(૧) નાભિરાજા (૨) જિતશત્રુ (૩) જિતારિ (૪) સવર (૫) મેઘ (૬) ધર (૭) પ્રતિષ્ઠ (૮) મહાસેન (૯) સુગ્રીવ (૧૦) દ્વરથ (૧૧) વિષ્ણુરાજ (૧૨) વસુપૂજ્ય (૧૩) કૃતવર્મા (૧૪) સિંહસેન (૧૫) માનુ (૧૬) વિશ્વસેન (૧૭) સૂર (૧૮) સુદર્શન (૧૯) કુમ (૨૦) સુમિત્ર (૨૧) વિજય (૨૨) સમુદ્રવિજય (૨૩) અશ્વસેન (૨૪) સિદ્ધાર્થ ।

25 ૩. ભૂતકાલીન ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

(૧) કેવલજ્ઞાની (૨) નિર્વાણી (૩) સાગર (૪) મહાયશ (૫) વિમલ (૬) સર્વાનુભૂતિ (૭) શ્રીધર (૮) દત્ત (૯) દામોદર (૧૦) સુતેજ (૧૧) સ્વામી (૧૨) મુનિસુવ્રત (૧૩) સુમતિ (૧૪) શિવગતિ, (૧૫) અસ્તાગ (૧૬) નિમીશ્વર (૧૭) અનિલ (૧૮) યશોધર (૧૯) કૃતાર્થ (૨૦) જિનેશ્વર (૨૧) શુદ્ધમતિ (૨૨) શિવકર (૨૩) સ્યન્દન (૨૪) સંપ્રતિ ।

૪. ભવિષ્યકાલના ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

30 (૧) પદ્મનાભ (૨) શરદેવ (૩) સુપાર્શ્વ (૪) સ્વયંપ્રભ (૫) સર્વાનુભૂતિ (૬) દેવશ્રુત (૭) ઉદય (૮) પેટાલ (૯) પોટિલ (૧૦) શતકીર્તિ (૧૧) સુવ્રત (૧૨) અમમ (૧૩) નિષ્કપાય (૧૪) નિષ્પુલાક (૧૫) નિર્મમ (૧૬) ચિત્રગુપ્ત (૧૭) સમાધિ (૧૮) સંવર (૧૯) યશોધર (૨૦) વિજય (૨૧) મલ્લ (૨૨) દેવ (૨૩) અનન્તવીર્ય (૨૪) ભદ્રકૃત્ ।

૫. વર્તમાનકાલના ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

35 (૧) ઋષભ (૨) અજિત (૩) સમ્ભવ (૪) અમિનન્દન (૫) સુમતિ (૬) પદ્મપ્રભ (૭) સુપાર્શ્વ (૮) ચન્દ્રપ્રભ (૯) સુવિધિ (૧૦) શીતલ (૧૧) શ્રેયાસ (૧૨) વાસુપૂજ્ય (૧૩) વિમલ (૧૪) અનન્ત (૧૫) ધર્મ (૧૬) શાન્તિ (૧૭) કુન્થુ (૧૮) અર (૧૯) મલ્લિ (૨૦) મુનિસુવ્રત (૨૧) નમિ (૨૨) નૈમિ (૨૩) પાર્શ્વ (૨૪) મહાવીર ।

दिकुमारी ५६ वलयम् ॥ (१३)

इन्द्र ६४ वलयम् ॥ (१४)

यक्षिणी २४ वलयम् ॥ (१५)

यक्ष २४ वलयम् ॥ (१६)

- 5 (१३) तेरमा वलयमां ५६ दिक्कुमारिकाओनी स्थापना करवामां आवे छे ।
 (१४) चौदमा वलयमा ६४ इन्द्रोनी स्थापना करवामा आवे छे ।
 (१५) पदरमा वलयमा २४ यक्षिणीओनी स्थापना करवामा आवे छे ।
 (१६) सोलमा वलयमा २४ यक्षोनी स्थापना करवामा आवे छे ।

१. ५६ दिक्कुमारीओनां नामो नीचे मुजव छे :—

- 10 (१) भोगकरा (२) भोगवती (३) सुभोगा (४) भोगमालिनी (५) सुवत्सा (६) वत्समित्रा (७) पुष्पमाला
 (८) अनिन्दिता (९) मेघकरा (१०) मेघवती (११) सुमेधा (१२) मेघमालिनी (१३) तोयधारा (१४) विचित्रा
 (१५) वारिषेणा (१६) बलाहका (१७) नदा (१८) उत्तरानंदा (१९) आनंदा (२०) नन्दिवर्धना (२१) विजया
 (२२) वैजयन्ती (२३) जयन्ती (२४) अपराजिता (२५) समाहारा (२६) सुप्रदत्ता (२७) सुप्रबुद्धा (२८) यशोधरा
 (२९) लक्ष्मीवती (३०) उपवती (३१) चित्रगुप्ता (३२) वसुंधरा (३३) इलादेवी (३४) सुरादेवी (३५) पृथिवी
 15 (३६) पद्मवती (३७) एकनासा (३८) नवमिका (३९) भद्रा (४०) शीता (४१) अलंबुसा (४२) मितकेशी
 (४३) पुंडरीका (४४) वारुणी (४५) हासा (४६) सर्वप्रभा (४७) श्री (४८) ह्री (४९) चित्रा (५०) चित्रकनका
 (५१) गतेरा (५२) वसुदामिनी (५३) रूपा (५४) रूपातिका (५५) सुरूपा (५६) रूपकावती ।

—कल्पसूत्र टीका, पञ्चमं व्याख्यानम्

२. ६४ इन्द्रोनां नामो नीचे मुजव छे :—

- 20 (१) सौधर्मेन्द्र (२) ईशानेन्द्र (३) सनत्कुमारेन्द्र (४) माहेंद्र (५) ब्रह्मेन्द्र (६) लान्तकेन्द्र (७) महाशुकेन्द्र
 (८) सहस्रारेन्द्र (९) प्राणतेन्द्र (१०) अच्युतेन्द्र (११) चमरेन्द्र (१२) बलीन्द्र (१३) धरणेन्द्र (१४) भूतानदेन्द्र (१५)
 हरिकातेन्द्र (१६) हरिपहेन्द्र (१७) वेणुदेवेन्द्र (१८) वेणुदारीन्द्र (१९) अग्निगिलेन्द्र (२०) अग्निमाणवेन्द्र (२१)
 वेलवेन्द्र (२२) प्रभञ्जनेन्द्र (२३) घोषेन्द्र (२४) महाघोषेन्द्र (२५) जलकातेन्द्र (२६) जलप्रभेन्द्र (२७) पूर्णेन्द्र (२८)
 अवशिष्टेन्द्र (२९) अमितगतीन्द्र (३०) अमितवाहनेन्द्र (३१) किन्नरेन्द्र (३२) किपुरुषेन्द्र (३३) सत्पुरुषेन्द्र (३४)
 25 महापुरुषेन्द्र (३५) अतिकायेन्द्र (३६) महाकायेन्द्र (३७) गीतरतीन्द्र (३८) गीतयगेन्द्र (३९) पूर्णभेदेन्द्र (४०)
 माणिभेदेन्द्र (४१) भीमेन्द्र (४२) महाभीमेन्द्र (४३) सुत्पेन्द्र (४४) प्रतिरूपेन्द्र (४५) कालेन्द्र (४६) महाकालेन्द्र (४७)
 संनिहितेन्द्र (४८) सामानेन्द्र (४९) धाता इन्द्र (५०) विधाता इन्द्र (५१) ऋषीन्द्र (५२) ऋषिपालेन्द्र (५३) ईश्वरेन्द्र
 (५४) महेश्वरेन्द्र (५५) सुवत्स इन्द्र (५६) विगालेन्द्र (५७) हास्येन्द्र (५८) हास्यरतीन्द्र (५९) श्वेतेंद्र (६०) महाश्वेतेंद्र
 (६१) पतगेन्द्र (६२) पतगपतीन्द्र (६३) चंद्र (६४) सूर्य ।

—त्रिषष्टिशलाका पु० च० पर्व

30 ३. २४ यक्षिणीओनां नामो नीचे मुजव छे :—

- (१) अप्रतिचका (२) अजितवला (३) दुरितारि (४) कालिका (५) महाकाली (६) अच्युता (७) शान्ता
 (८) भृकुटि (९) सुतारा (१०) अशोका (११) मानवी (१२) चण्डा (१३) विदिता (१४) अकुशा (१५) कन्दर्पा
 (१६) निर्वाणी (१७) बलादेवी (१८) धारिणी (१९) वैरोध्या (२०) नरदत्ता (२१) गाधारी (२२) कूष्मांडी
 (अविका) (२३) पद्मावती (२४) सिद्धायिका ।

35 ४. २४ यक्षोनां नामो नीचे मुजव छे :—

- (१) गोमुख (२) महायक्ष (३) त्रिमुख (४) यक्षेण (५) तुंवक (६) कुसुम (७) मातंग (८) विजय
 (९) अजित (१०) ब्रह्म (११) ईश्वर (१२) कुमार (१३) षण्मुख (१४) पाताल (१५) किन्नर (१६) गरुड (१७)
 गन्धर्व (१८) यक्षेन्द्र (१९) कुबेर (२०) वरुण (२१) मृकुटि (२२) गोमेध (२३) पार्थ (२४) मातंग ।

અમન્યાતશાશ્વતેનરત્યાપનાર્હૈત્યપ્તયમ્ ॥ (૧૭)

ઋપભાદિપરિવારભૂતગણધરપ્રમૃતિસાધુસત્યાપ્તયમ્ ॥ (૧૮)

મહત્તરામુન્યસાધ્વીમર્યાપ્તયમ્ ॥ (૧૯)

શ્રાવક્ષ્મત્યાપ્તયમ્ ॥ (૨૦)

[શ્રાવિક્ષાસત્યાપ્તયમ્ ॥ (૨૧)]

મનયોગ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૨)

કરણયોગ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૩)

કરણ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૪)

5

(૧૭) મત્તરમુ પ્તય અસત્યાત શાશ્વત અને અશાશ્વત સ્યાપના અરિહતોનાં અર્થાત્ જિનપ્રતિમા ઓના ચેયોનુ છે ।

10

(૧૮) અદાસુ વલય શ્રી ઋપમહેનાદિ તીર્થંક્રોના પરિવારભૂત ગણધર વગેરે સાધુઓની સત્યાનુ છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૨)

(૧૯) ઓગણીસમુ વલય મહત્તરા વગેરે સાધ્વીઓની સત્યાનુ છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૨)

(૨૦) વીસમા વલયમા શ્રાવકોની સત્યા સ્યાપનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૩)

(૨૧) ઈક્રીસમા વલયમા શ્રાવિક્ષાઓની સત્યા સ્યાપનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૩) 15

(૨૨) વાત્રીસમા વલયમા ૯૬ મનયોગની સ્યાપના કરામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૪)

(૨૩) ત્રેવીસમા વલયમા ૯૬ કરણયોગની સ્યાપના કરામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૪)

(૨૪) ચોવીસમા વલયમા ૯૬ કરણની સ્યાપના કરામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૫)

૧ મૂલ્માં આ પ્રમાણે છે — 'મહત્તરામુપ્તયમાધ્વીસત્યાવલયમ્ ।

૨ અસત્યાત શાશ્વત પ્રતિમાઓના ચેત્યોના સત્યા આ પ્રમાણે છે — સ્વગમા (વૈમાનિક દેવોના વિમાનોનાં) 20 શાશ્વત જિનપ્રતિમાના ચેત્યોના સત્યા ૮૪,૯૭,૦૦૩ છે । મુનપતિમાં શાશ્વત જિનચેત્યોની સત્યા ૭૭૨ ૦૦ ૦૦૦ છે । નિયગ્લાક્ષ્મા શાશ્વત જિન પ્રતિમાઓના ચેત્યોની સત્યા ૩૨૫૯ છે । વ્યતર તથા જ્યોતિષી દેવોના નિવાસ અને વિમાનોના શાશ્વત નિન ચેત્યો અસત્યાતા છે ।

અશાશ્વત જિનપ્રતિમાઓના ચેત્યોની સત્યા અનિયન છે ।

૨૮

મનુષ્યોપ મારાવેલા પ્રતિમાઓ અશાશ્વતી પ્રતિમાઓ કહેવાય છે । તેથી અશાશ્વત જિન પ્રતિમાઓના ચેત્યાના સત્યા 25 અનિયન છે । અશાશ્વત અદ્દ પ્રતિમાઓનાં ચેત્યોના પ્રસિદ્ધ યાત્રાધામો પંદી કેટગક નીચે મુજબ છે શ્રી શનુતપ ગિરનાર, યથાપદ, સન્નેતપિયર, આણ, શરોધર કેમરિયાજી, તારંગા, અતરીપ પાર્થનાથ તીર્થ જીરાયગ પાર્થનાથ તીર્થ, સ્તમન પાર્થનાથ તીર્થ વગેરે ।

૩ 'તો કે મૂલ હન્નલિલિત પ્રતમા 'આં શ્રાવક્ષ્મત્યાપ્તયમ્' એવો અગ્રદ્ધ પાઠ છે । તો પગ પૂર્તપરનાં સુવધ 'તોના અહીં શ્રાવક્ષ્મત્યાપ્તયમ્ અને શ્રાવિક્ષા સત્યાપ્તયમ્ વચ્ચે અભિપ્રત્ત પગાય છે । તેથી આ પાઠના આધાર શ્રાવક 30 સંખ્યાવલયમ્ તથા 'શ્રાવિક્ષા સત્યાવલયમ્' એમ બે વલય અહીં જગાયા છે । અહીં બે વલય રેવામા આવે તો જ વલયોની ૭૪ સંખ્યા પૂર્ત થઈ શકે । આ શાસ્ત્રી પાં અહીં બે વલયો જગાવ્યાં છે । મૂલ હન્નલિલિત પ્રતમા 'આં શ્રાવક્ષ્મત્યાપ્તયમ્' પાઠ છે । સંમત છે કે 'આનદાદિ શ્રાવકસંખ્યાવલયમ્' એવો પાઠ પણ અહીં હાય ।

પદ—દ્રવ્યતો લૌકિક રાજાદિ ૫, લોકોત્તરમાચાર્યાદિ ૫, ભાવન: પદ્ધાના પરમેષ્ટિપદાના ધ્યાનમ્ ॥ ૨૧ ॥

પરમપદ—પદ્ધાના પરમેષ્ટિપદાનામાત્મનિ ન્યાસ. આત્મનસ્તદધ્યાગેપેણ પરમેષ્ટિરૂપતયા ચિન્તન-મિત્યર્થ: ॥ ૨૨ ॥

5 સિદ્ધિ:—લૌકિકાણિમાદિરષ્ટ્યા, લોકોત્તરા રાગ-દ્વેષમાધ્યસ્થ્યરૂપપરમાનન્દલક્ષણા; ભાવનો મુક્તિપદપ્રાપ્તજીવાના—‘સે ન દીહે ન હસ્સે’^૦’ ઇત્યાદિ (૩૧)—‘અહવા કમ્મે ણવ દરિસણમ્મિ’^૦’ ઇત્યાદિ (૩૧)—મીલને (૬૨) દ્વાપટ્ટિગુણચિન્તનમ્ ॥ ૨૩ ॥

પરમસિદ્ધિ:—મુક્તગુણાનામાત્મન્યધ્યારોપણમ્ ॥ ૨૪ ॥

इति सक्षेपार्थः ॥

10 * ૨૧. પદ:—દ્રવ્યથી ‘પદ’ લૌકિક રાજા આદિ પાંચ પદવીઓ (રાજા, મત્રી, ક્રોપાધ્યક્ષ સેનાપતિ, પુગેહિત) છે. લોકોત્તર પદ આચાર્યાદિ (આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, ગણાવચ્છેદક અને સ્થવિર) પાંચ પદવીઓ છે. પાંચ પરમેષ્ટીપદોનું ધ્યાન કરવું તે ભાવથી ‘પદ’ છે।

૨૨. પરમપદ:—પાંચ પરમેષ્ટીપદોનો આત્મા ન્યાસ અર્થાત્ આત્મા તેનું આરોપણ કરીને આત્માને પંચપરમેષ્ટીરૂપે ચિંતવવો એ ‘પરમપદ’ છે।

15 ૨૩. સિદ્ધિ:—લૌકિક ‘સિદ્ધિ’ લઘિમા, વશિતા, ઈશિત્વ, પ્રાકામ્ય, મહિમા, અણિમા, યત્ર-કામાવસાયિત્વ અને પ્રાપ્તિ એમ આઠ પ્રકારની છે। રાગ અને દ્વેષમાં માધ્યસ્થ્ય ભાવરૂપ પરમાનંદ તે લોકોત્તર સિદ્ધિ છે। અને મુક્તિ પામેલા આત્માઓના ૬૨ ગુણોનું ધ્યાન એ ભાવથી સિદ્ધિ છે।

૨૪. પરમસિદ્ધિ:—સિદ્ધોના ગુણોનો પોતાના આત્મામાં અધ્યારોપ કરવો તે ‘પરમસિદ્ધિ’ છે।
(સંક્ષિપ્ત ભાવર્થ સમાપ્ત)

20 * વીસમા પરમમાત્રા વ્યાનમા આવતા ચોવીસ વલયોનું નિરૂપણ પૂર્ણ થઈ ગયું હોવાથી હવે એકવીસમાથી માંડીને વાકી રહેલા ધ્યાનોનું સ્વરૂપ અહીંથી જણાવવામા આવે છે।

૧ શાસ્ત્રોમા ‘સિદ્ધ’ ભગવંતના ૩૧ ગુણો પ્રસિદ્ધ છે। પરંતુ તે ૩૧ ની ગણત્રી વે રીતે થતી હોવાથી વગે ગણત્રીના થઈને અહીં ૬૨ ગુણો કહ્યા છે। તે નીચે મુજબ છે

25 “...સે ન દીહે ન હસ્સે ન વટે ન તસે ન ચરસે ન પરિમંડલે ન કિણ્હે ન નીલે ન લોહિં ન હાલિદ્દે ન સુક્કિદ્દે ન સુરભિગંધે ન દુરભિગંધે ન તિત્તે ન કહુએ ન કસાએ ન અવિલે ન મહુરે ન કક્કલ્લે ન મણ્ણે ન ગણ્ણે ન ઉણ્ણે ન નિદ્ધે ન હુક્કલ્લે ન કાલ્લ ન રહે ન સગે ન ઇત્થી ન પુરિસે ન અન્નહા...” —આચારાગસૂત્ર સ્ ૧૭૧-૨।

અર્થ : સિદ્ધો (૧) દીર્ઘ નથી, (૨) ગોઠ નથી, (૩) ત્રિકોણ નથી, (૪) ચતુષ્કોણ નથી, (૫) પરિમંડલાકારે નથી, (૬) ઝ્યામ નથી, (૭) નીલ નથી, (૮) લાલ નથી, (૯) પીઝા નથી, (૧૦) ધેત નથી, (૧૧) સુગન્ધી નથી, (૧૨) દુર્ગન્ધી નથી, (૧૩) તિક્ત નથી, (૧૪) કટુ નથી, (૧૫) તુરા નથી, (૧૬) લાટા નથી, (૧૭) મધુર નથી, (૧૮) કઠિન નથી, (૧૯) મૃદુ નથી, (૨૦) મારે નથી, (૨૧) હલકા નથી, (૨૨) શીત નથી, (૨૩) ઉષ્ણ નથી, (૨૪) તિગ્ધ નથી, (૨૫) ત્વક્ષ નથી, (૨૬) શરીરધારી નથી, (૨૭) જન્મ લેતા નથી, (૨૮) (અમૂર્ત હોવાને લીધે) સગવળા નથી, (૨૯) સ્ત્રી નથી, (૩૦) પુરુષ નથી, (૩૧) નપુંસક નથી। આ રીતે સિદ્ધોના નિષેધાત્મક ૩૧ ગુણ ઉપર જણાવ્યા। હવે વીજી રીતે ૩૧ ગુણ નીચે મુજબ છે—

“અહવા કમ્મે ણવ દરિસણમ્મિ ચત્તારિ આરૂપ પંચ।

આદમ્મ અંતે સેસે દોદો સ્વીણમિલાવેણ ઇગતીસં ॥”

35

વ્યાખ્યા—‘અયવા’ ઇતિ વ્યાખ્યાન્તરપ્રદર્શનાર્થ, ‘કર્મણિ’ કર્મવિપયા ક્ષીણામિલાપેનૈકત્રિશદ્ગુણા ભવન્તિ, તત્ર નવ દર્શનાવરણીયે, નવમેદા ઇતિ—ક્ષીણચત્તુર્દર્શનાવરણ ૮, ક્ષીણનિદ્ર ૫, ચત્તવાર આયુષ્કે—ક્ષીણનરકાયુષ્ક ૪, ‘પંચ આદમે’ તિ આવે જ્ઞાનાવરણીયાલ્લે કર્મણિ પદ્મક્ષીણાભિનિવોધિકજ્ઞાનાવરણ ૫, ‘અંતે’ તિ અન્ત્યે—અન્તરાયે કર્મણિ

पञ्च धाणदानान्तराय ५ क्षीणमणि-वेत्तीय माहनाय-नाम गोत्रलक्षणे द्वौ द्वौ नेदी भवन, क्षीणमातावेदनाय
क्षीणसातावेदनाय क्षीणदशनमोहनाय क्षीणचारित्रमोहनाय श्याणागुभनाम शीणगुभनाम क्षीणनाचगात्र धाणोद्यगात्र
इति गार्थ ॥

—धावश्यकसूत्र हारि० टीका पृ ६६३

अर्थ (मूल तथा व्याख्या) पिद्ध भगवतोना कर्माविषयमा ते ते क्मा धाण करला होवाथी नीच मुज ३१ गुणे छे — 5

क्षीणदशनावरणीयना ९ प्रकार (१) क्षीणचक्षुदशनावरणीय, (२) श्याणचक्षुदशनावरणीय, (३) क्षीणवधिदर्शना
वरणीय, (४) क्षीणनेत्रलदशनावरणीय () क्षाणनिद्र (६) श्याणनिद्रानिद्र (७) क्षीणप्रचल (८) क्षाणप्रचलाप्रचल,
(९) क्षाणस्त्यानद्धि ।

क्षीणायुष्कना ४ प्रकार (१) क्षाणनरकायुष्क, (२) क्षाणतिर्यचायुष्क (३) क्षाणमनुष्यायुष्क (४) क्षीणदेवतायुष्क ।

क्षीणज्ञानावरणना ५ प्रकार (१) क्षीणामिनिबोधिकज्ञानावरण (२) क्षाणधनज्ञानावरण (३) क्षाणावधिज्ञानावरण 10
(४) क्षाणमन पर्यवज्ञानावरण (५) क्षीणकेयलज्ञानावरण ।

क्षीणान्तरायना ५ प्रकार (१) क्षीणदानान्तराय (२) क्षाणलाभान्तराय () क्षीणभोगान्तराय (४) क्षाणउप
भोगान्तराय (५) क्षीणवीर्यान्तराय ।

क्षीणवेदनीयना वे प्रकार (१) क्षीणसातावेदनीय (२) क्षीणसातावेदनीय ।

क्षीणमोहनीयना वे प्रकार (१) क्षीणदशनमोहनाय (२) क्षीणचारित्रमोहनीय ।-

15

क्षीणनामना वे प्रकार (१) क्षीणागुभनाम (२) क्षाणगुभनाम ।

क्षीणगोत्रना वे प्रकार (१) क्षीणनार्चगात्र, (२) क्षीणोच्चगात्र ।

आ रीते लिखोना २१ गुणे छे । उपयुक्त बने प्रसारना गुणे मेळता २२ गुणे थाय छे ।

તત્ર ચિન્તાભાવના-ડનુપ્રેક્ષાવ્યતિરિક્તં ચલં ચિત્તમ્ । સા ચ સત્તથા—

પ્રથમા તત્ત્વચિન્તા-પરમતત્ત્વચિન્તારૂપા । તત્રાઘા જીવા-ડજીવાદીનાં ૯ । દ્વિતીયા ધ્યાનાદી-
નામેવ ૨૪ ભેદાનામ્ ॥ ૧ ॥

દ્વિતીયા મિથ્યાત્વ-સાસ્વાદન-મિશ્રદૃષ્ટિગૃહસ્થરૂપા । અત્રૈતેપાં સ્વરૂપં વિપર્યસ્તાદિરૂપં ચિન્ત્યમ્ ॥૨॥

5 તૃતીયા ચતુર્વિધાનામ્—ક્રિયા(૧૮૦)-અક્રિયા(૮૪)-અજ્ઞાન(૬૭)-વિનય (૩૨)-વાદિનાં-(૩૬૩)
પાંચઙ્ગિનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૩ ॥

પાર્શ્વસ્થાદિસ્વયૂથ્યસ્વરૂપચિન્તા ॥ ૪ ॥

નારક-તિર્યક-નરામરાણામવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૫ ॥

મનુષ્યાણાં દેશવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૬ ॥

10 ચિન્તાનું સ્વરૂપ

* ભાવના અને અનુપ્રેક્ષાથી મિત્ર જે ચલચિત્ત તે ‘ચિન્તા’ કહેવાય છે । તે ચિન્તા સાત પ્રકારે છે :

(૧) તેમાં પ્રથમ પ્રકારના વળી બે પેટા પ્રકારો છે : ‘તત્ત્વચિન્તા’ અને ‘પરમતત્ત્વચિન્તા’ ।
જીવાજીવ આદિ તત્ત્વોનું ચિન્તન કરવું તે ‘તત્ત્વચિન્તા’ । ધ્યાન આદિ ૨૪ ભેદાનું ચિન્તન કરવું તે
15 ‘પરમતત્ત્વચિન્તા’ ।

(૨) મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, તથા મિશ્રદૃષ્ટિ ગુણઠાણામા રહેલા ગૃહસ્થોના વિપર્યસ્તોદિ સ્વરૂપનું
ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો વીજો પ્રકાર છે ।

(૩) ૧૮૦ ક્રિયાવાદી, ૮૪ અક્રિયાવાદી, ૬૭ અજ્ઞાનવાદી તથા ૩૨ વિનયવાદી એમ ૩૬૩
પાંચઙ્ગીઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો ત્રીજો પ્રકાર છે ।

20 (૪) પાર્શ્વસ્થ^૧ આદિ પોતાના જૂથના સાધુઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો ચોથો
પ્રકાર છે ।

(૫) નારકી, તિર્યક, મનુષ્ય અને દેવતાઓમાં જે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ હોય તેઓના સ્વરૂપનું
ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો પાંચમો પ્રકાર છે ।

(૬) મનુષ્યોમાં જે દેશવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ હોય તેઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો
25 છઠ્ઠો પ્રકાર છે ।

* ચોવીસ પ્રકારના ધ્યાનમાર્ગનું નિરૂપણ તો સમાપ્ત થયું । પરંતુ તે નિરૂપણ કરતી વખતે જે કેટલીક હકીકતો
કહેલી તેનું સ્પષ્ટીકરણ પ્રથકાર હવે પછી કરે છે ।

૧. પ્રથમ ધ્યાનના લક્ષણમા ‘ચિન્તા અને ભાવનાથી ઉત્પન્ન થયેલો જે અધ્યવસાય તે ધ્યાન’ એમ જણાવ્યું છે ।
તેમા ચિન્તા એટલે શું ? એનું સ્પષ્ટીકરણ પ્રથકારે અહીં કર્યું છે ।

30 ૨ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણામા તત્ત્વનો વિપર્યાસ હોય છે । સાસ્વાદન ગુણઠાણામા સમ્યક્ત્વનો કંઈક સ્વાદ હોય છે ।
મિશ્રદૃષ્ટિમાં તત્ત્વ તથા અતત્ત્વ વચ્ચે પ્રત્યે ઉદાસીનતા હોય છે । આના વિશેષ સ્વરૂપ માટે જુઓ—કર્મગ્રંથાદિ ।

૩ ક્રિયાવાદી વગેરેનું વર્ણન સ્થાનાગાદિ સૂત્રોમા છે ।

૪ બે પ્રકારના પાસત્યા (પાર્શ્વસ્થ), બે પ્રકારના અવસન્ના, ત્રણ પ્રકારના કુશીલો, બે પ્રકારના સસત્કો અને
અનેક પ્રકારના ‘યથાછદો’ છે । જુઓ—શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ગુરુવંદનભાષ્ય ગાથા—‘પાસત્યો ડસસન્નો’ ॥

પ્રમત્તાદિ અયોગિપર્યન્તાના નવાના સર્ગિરતાના સિદ્ધાના ચાનન્તર ૧૫-પરમ્પરગતમેદાના સ્વરૂપ-ચિન્તનમ્ ॥ ૭ ॥

ભાવનાધ્યાનમાહ—

“આરુદ્ધોમુનેયોગ કર્મ કારણમુચ્યતે ।

યોગારુદ્ધસ્ય તસ્યૈવ શમ કારણમુચ્યતે ॥ (—ભાવદ્ગીતા, અં ૬, શ્લો ૩)

5

આરુદ્ધોરમ્યાસ જ્ઞાન-દર્શન ચરિત્ર-વ્રાગ્યમેદાચ્છતુર્થી ।

(૭) (છટ્ટા) પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકૃત્રી (ચોદમા) અયોગી કેવલી સુધીના નવગુણસ્થાનક્રોમા રહેલા અવિરતિ સાધુઓના તેમજ ૧૫ પ્રકારના અનતર સિદ્ધ^૧ અને અનેક પ્રકારના પરપર સિદ્ધોના સ્વરૂપનુ ચિંતન કરતુ તે ચિન્તાનો સાતમો પ્રકાર છે ।

ભાવનાનુ સ્વરૂપ

10

હવે પ્રયત્નકાર ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહે છે ।

યોગ ઉપર આરુદ્ધ થયાની જે મુનિની ઈચ્છા હોય તેને ‘નિષ્કામ-કર્મ’ સાધન છે અને જ્યારે યોગારુદ્ધ થાય છે ત્યારે ‘શમ’ એ મોક્ષનુ સાધન છે^૨ । યોગ ઉપર આરોહણ કરવાની ઈચ્છા ગણનાર મનુષ્યના અભ્યાસ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા વ્રાગ્ય ભાવનાના મેદથી ચાર પ્રકારે છે

૧ ૧૫ પ્રકારના અનતર સિદ્ધોના તથા અનેક પ્રકારના પરપર સિદ્ધાના મેદોનુ સ્વરૂપ થી પત્રવળા સૂત્રમાં 15 ત્રીજી મુજબ જણાવેલું છે

સે કિં ત અસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા ? અસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા દુવિદ્યા પળ્ગતા તજહા—અળતરસિદ્ધ અસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા ય પરમ્પરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા ય (૪૦ ૬) સે કિં ત અળતરસિદ્ધઅસસાર સમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા ? અળતરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા પળ્ગરસવિદ્યા પળ્ગતા તજહા—નિત્યગિદ્ધા અતિત્યગિદ્ધા તિત્પરગિદ્ધા અતિત્યગરગિદ્ધા સયતુદ્ધસિદ્ધા પતેયતુદ્ધસિદ્ધા બુદ્ધચેદિયસિદ્ધા કલ્પચેદિયસિદ્ધા પુરિમલિ ક્લિપ્પસિદ્ધા નપુમરલિ ક્લિપ્પસિદ્ધા 20 સલિપ્પસિદ્ધા અપલિપ્પસિદ્ધા ગિદ્ધિલિપ્પસિદ્ધા ઇગસિદ્ધા અજેગસિદ્ધા (સૂ. ૭)

સે કિં ત પરમ્પરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા ? ૨ અજેગવિદ્યા પળ્ગતા, તજહા—અપટમસમયસિદ્ધા દુસમયસિદ્ધા નિસમયસિદ્ધા ચતુસમયસિદ્ધા ત્રાય સપ્તિગ્ગસમયસિદ્ધા અસપ્તિગ્ગસમયસિદ્ધા અળતસમયસિદ્ધા, સેત પરમ્પરસિદ્ધાસસારસમાવળ્ગ જીવપળ્ગવળા, સેત અસસારસમાવળ્ગજીવપળ્ગવળા (સૂ. ૮)

માત્રાથ આત્મા જે સમયે મોક્ષમા જાય તે સમયે અનન્તર સિદ્ધ કહેવાય છે । ત્યારપછીના મમયોમા એ જ 25 આત્મા પરમ્પર ગિદ્ધ કહેવાય છે ।

મુષાત્માઓના બે મેદ છે અનન્તર સિદ્ધો અને પરમ્પર સિદ્ધો ।

અનન્તર સિદ્ધોના ૧૫ મેદ છે । જેમકે

(૧) તીર્થસિદ્ધ, (૨) અતીર્થસિદ્ધ, (૩) તીર્થકરસિદ્ધ (૪) અતીર્થકરસિદ્ધ (૫) સ્વયતુદ્ધસિદ્ધ (૬) પ્રત્યેકતુદ્ધસિદ્ધ

(૭) બુદ્ધચેદિયસિદ્ધ, (૮) ક્ષાલિગિદ્ધ (૯) પુરુષકલિગિદ્ધ (૧૦) નપુમકલિગિદ્ધ (૧૧) સ્વલિગિદ્ધ (૧૨) અન્ય 30 લિગિદ્ધ, (૧૩) શ્દિલિગિદ્ધ, (૧૪) ઇર્ષ્યગિદ્ધ (૧૫) અનેકગિદ્ધ ।

પરમ્પર સિદ્ધો અનેક પ્રકારના છે । જેમકે

અત્રપમયમયસિદ્ધ દિસમયગિદ્ધ ત્રિસમયગિદ્ધ, ચતુ સમયગિદ્ધ કલ્પગિદ્ધ, ચાતુ સમયગિદ્ધ અસલ્પગિદ્ધ

સમયગિદ્ધ, અનતસમયગિદ્ધ ।

૨ તુઝના આરુદ્ધમુનિયોગ અયદ્ બાહ્યક્રિયામપિ ।

યોગારુદ્ધ દામાન્વ ગુરુપચન્તાગતમિત્ય ।

—જ્ઞાનમાર-દામાદક શ્લો ૩

35

તત્ર જ્ઞાનભાવના સૂત્રાર્ય-તદુભયમેદાત્ ત્રિધા—‘નાળે નિચ્ચન્નાસો’^૧ ઇત્યાદિ ॥ ૧ ॥

દર્શનભાવના આજ્ઞારુચિ(૧)-નત્ત્વ(૨)-પરમનત્ત્વ(૨૪)-રુચિમેદાત્ ત્રિધા—‘સંકાદ્દોસરહિઓ’^૨ ઇત્યાદિ ॥ ૨ ॥

ચારિત્રભાવના સર્વવિરત-દેશવિરત-અવિરતમેદાત્ ત્રિધા—‘ળવક્રસ્માણાયણં’^૩ ઇત્યાદિ ।

5 અવિરતેડપ્યનન્તાનુવન્ધિધક્ષયોપશમાદિજન્ય ઉપશમાદિચારિત્રાંશોડસ્તીતિ ॥ ૩ ॥

વૈરાગ્યભાવનાડનાદિભવભ્રમણચિન્તન-વિપયર્થેમુલ્ય-શરીરાશુચિતાચિન્તનમેદાત્ ત્રિધા—‘સુવિ-
દ્યજગસ્સભાવો’^૪ ઇત્યાદિ ॥ ૪ ॥

(૧) જ્ઞાનભાવના : સૂત્ર, અર્થ, અને ઉભય ણમ ત્રણ પ્રકારે છે. જ્ઞાનભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે પ્રમાણે જણાવેલું છે :

10 નાળે નિચ્ચન્નાસો કુળહ મળોધારણં વિસુદ્ધિં ચ ।

નાળગુણમુણિયસારો તો દ્વાદ્વ સુનિચ્ચલમર્દયો ॥ ૩૧ ॥

અર્થ : શ્રુતજ્ઞાનનો સદા અમ્યાસ મનના અશુદ્ધ વ્યાપારનો નિરોધ કરીને મનને સ્થિર કરે છે। અને સૂત્ર અને અર્થના જ્ઞાનની વિશુદ્ધિ કરે છે। જ્ઞાન વડે જીવ અને અજીવમા રહેલા ગુણો અને પર્યાયોનો જેણે પરમાર્થ જાણેલો છે એવો પુરુષ અત્યંત નિશ્ચલ બુદ્ધિવાળો થઈને ધ્યાન કરે છે।

15 (૨) દર્શનભાવના : આજ્ઞારુચિ, નવતત્ત્વની રુચિ, તથા ૨૪ પરમતત્ત્વોની રુચિ (અર્થાત્ ધ્યાનના ૨૪ મેદોની રુચિ)—આ રીતે ત્રણ પ્રકારે છે। દર્શનભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે :

સંકાદ્દોસરહિઓ પસમ-થેજ્ઞાદ્ગુણગણોવેઓ ।

હોદ્ અસંમૂઢમળો દંસણસુદ્ધીણ જ્ઞાણમ્મિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ : શંકા આદિ દોષથી રહિત, તેમજ પ્રશમ અને સ્થૈર્ય વગેરે ગુણોથી સહિત એવો મનુષ્ય 20 દર્શનશુદ્ધિના લીધે ધ્યાન કરતી વખતે જરા પણ મોહ પામતો નથી—જરા પણ ભ્રાંતિચિત્ત થતો નથી ।

(૩) ચારિત્રભાવના : સર્વવિરત, દેશવિરત અને અવિરત ણમ ત્રણ પ્રકારે છે। ચારિત્રભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે :

ળવક્રસ્માણાયણં પોરાણવિણિજ્જરં સુભાગણં ।

ચારિત્તભાવણાણ જ્ઞાણમયત્તેણ ય સમેદ્ ॥ ૩૩ ॥

25 અર્થ : જ્ઞાનાવરણીયાદિ નવા કર્મોને જીવ ચારિત્રભાવનાથી પ્રહણ કરતો નથી। જૂના કર્મોને ચૂપાવે છે । તેમજ ધ્યાનને પણ અનાયાસે પ્રાપ્ત કરે છે ।

પ્રશ્ન : અવિરતને પણ ચારિત્રભાવનામા શી રીતે અહીં ગણેલ છે ?

ઉત્તર : અવિરતમાં પણ અનતાનુવધીના ક્ષયોપશમ વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલ ઉપશમાદિ રૂપ ચારિત્રનો અંશ હોય છે । તેથી તેનો પણ અહીં ચારિત્રભાવનામા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે ।

30 (૪) વૈરાગ્યભાવના : અનાદિ ભવભ્રમણનું ચિન્તન, વિપયો પ્રત્યે વિમુક્તતા, તથા શરીરની અશુચિતાનું ચિન્તન એ રીતે ત્રણ પ્રકારે છે । વૈરાગ્યભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે

સુવિદિયજગસ્સભાવો નિસ્સંગો નિન્નઓ નિરાસો ય ।

વૈરગ્ગભાવિયમળો જ્ઞાણમ્મિ સુનિચ્ચલો હોદ્ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ : જેણે જગતનો સ્વભાવ સારી રીતે જાણેલો છે, જે નિઃસંગ, નિર્ભય તેમજ આશસાથી 35 રહિત છે તેવો વૈરાગ્યભાવિત મનવાળો મનુષ્ય ધ્યાનમાં અત્યંત નિશ્ચલ બને છે ।

૧. આગમોદયસમિતિ પ્રકાશિત ‘આવ્ધ્યક હારિભદ્રીયવૃત્તિ’મા પૃ. ૫૮૨ થી પૃ. ૬૧૧ સુધીમાં ‘ધ્યાનશતક’ છપાયેલું છે । શ્રી વિનય-ભક્તિ-સુન્દર ગ્રંથમાલા (વેળપ)માં ‘ધ્યાનશતક’ અલગ પણ છપાયેલું છે અને તેમા ‘ધ્યાનશતક’ ના કર્તા તરીકે શ્રી જિનમદ્રગણિક્ષમાશ્રમણને જણાવ્યા છે ।

અનુવ્રતા ધ્યાનાદયનીર્ણમ્ય, સા ચ દ્વાદશાઽનિયાદિમેદાત્ 'પદમ અણિચ્ચભાવ' ઇત્યાદિ ॥
 ગેહિણી' પ્રજ્ઞતિ' ચગ્રજાલા' ચગ્રાકુશી' અપ્રતિચક્ષા' પુરુષદત્તા' કાલી' મહાકાલી' ગારી'
 ગાન્ધારી' ગાન્ધારી' માનસી' ગોપી' ગોપી' ગોપી' માનસી' મહામાર્ગીની વિદ્યાદેવતા ॥

અનુપ્રેક્ષાનુ સ્વરૂપ

ધ્યાન' દશામાયી કર્ત્તા પત્રી અનુપ્રેક્ષા હોય છે । તે અનિયમાનાદિ મેદર્ષી ૧૨ પ્રકારે છે । 5
 તેનુ (વાર માનનાનુ) સ્વરૂપ 'મરણમમાપિપયના'મા નીચે પ્રમાણે છે

પદમ અણિચ્ચમાત્ર અસરણય યગયચ્ચ અપ્રત્ત ।
 સ્વાત્મમસુભયાપિય વિવિહ લોગ સહાય ચ ॥ ૭૩ ॥
 કમ્મસ્મ આસવ સ્વર ચ નિજ્જરણમુત્તમેયગુણે ।
 નિગ્ગહાસણમિરોહિં ચ દુલ્લહ ચિત્તપ મદ્દમ ॥ ૭૪ ॥

10

અર્થ (૧) અનિય માનના, (૨) અશરણ માનના, (૩) એકત્વ માનના, (૪) અન્યત્ર માનના,
 (૫) મમાગ માનના, (૬) અણુચિ માનના, (અણુમ માનના) (૭) વિવિધ લોક સ્વભાવ માનના, (૮) કર્મ-આશ્ર
 વ માનના, (૯) કર્મ-સ્વર માનના, (૧૦) કમ નિર્જરા માનના, (૧૧) ઉત્તમ ગુણોની માનના, (૧૨)
 શ્રી જિજ્ઞાસન મરણી ગોપી (સમ્પત્તય) મગ્ની તે દુર્લભ છે—તે માનના । ૪ પ્રમાણે વાર માનનાઓ છે ।

'નવત્ત' વોરેમા વાર માનના મોના નામ નીચે મુત્તવ આપ્યા છે

15

(૧) અનિય માનના, (૨) અશરણ માનના, (૩) સત્તાર માનના, (૪) એકત્વ માનના, (૫)
 અન્યત્ર માનના (૬) અણુચિ માનના, (૭) આશ્રવ માનના, (૮) સ્વર માનના, (૯) વિતરા માનના,
 (૧૦) લોચન્યમાત્ર માનના, (૧૧) વોરિદુર્લભમાનના, (૧૨) ધર્મના સાચક (માધી આપના) અરિહ
 વોરે દુર્લભ છે (ધર્મસ્વામ્યાત્ર માનના) ૪ માનના ।

૧૬ વિદ્યાદેવીઓ

20

(૧) ગેહિણી, (૨) પ્રજ્ઞતિ, (૩) ચગ્રજાલા, (૪) ચગ્રાકુશી, (૫) અપ્રતિચક્ષા, (૬) પુરુષદત્તા,
 (૭) વાગા, (૮) માર્ગારી, (૯) ગારી, (૧૦) ગાન્ધારી, (૧૧) ગાન્ધારી, (૧૨) માનસી, (૧૩) ગોપી,
 (૧૪) ગોપી, (૧૫) માનસી, (૧૬) ગાન્ધારી—૪ મોટા વિદ્યાદેવીઓ છે ।

ભવનયોગાદિસ્વરૂપં ચેદમ્—

“જોગો^૧ વિરિયં^૨ થામો^૩ ઉચ્છાહ^૪ પરક્રમો તહા ચેટ્ટા^૫ ।
સત્તી^૬ સામર્થ્યં^૭ ચિય, ચડગુણ વારટ્ટ છન્નડઈ ॥”^૮

જીવપ્રદેશાના કર્મક્ષયં પ્રતિ વ્યાપારણ નિયોગિનામિવ જીવેન રાજેવ યોગઃ ॥ ૧ ॥

5 જીવપ્રદેશૈઃ કર્મણઃ પ્રેરણં ધ્યાનાગ્રો ચેટિકત્યેવ કચવરસ્ય ॥ ૨ ॥

જીવપ્રદેશેભ્યઃ ક્ષપણાર્યં કર્મપ્રદેશાનામાકર્ષણં દન્તાલિકત્યેવ કચવરસ્ય ॥ ૩ ॥

જીવપ્રદેશેભ્યઃ કર્મણામૂર્ધ્વં નયન નલિકત્યેવ જલસ્ય ॥ ૪ ॥

ભવનયોગાદિનું સ્વરૂપ

ભવનયોગાદિના ૮ મેદ નીચે મુજવ છે :

10 (૧) યોગ, (૨) વીર્ય, (૩) સ્થામ, (૪) ઉત્સાહ, (૫) પરાક્રમ, (૬) ચેટ્ટા, (૭) શક્તિ, (૮) સામર્થ્ય । તે દરેકના પ્રણિવાનાદિ ચાર મેદો છે । અને તે દરેકના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉચ્છ્રાદ એમ ત્રણ પ્રકારો છે । એટલે કુલ $૮ \times ૪ \times ૩ = ૯૬$ મેદ થાય છે^૧ ।

ભવનયોગાદિનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે :

15 (૧) યોગ : રાજા જેમ જોતાના અધિકારીઓને કાર્યશીલ બનાવે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશોને કર્મના ક્ષય માટે કાર્યશીલ બનાવે તે યોગ કહેવાય છે ।

(૨) વીર્ય : જેમ ઠાસી દ્વારા કચરો વહાર નખાવી દેવામાં આવે છે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશો દ્વારા કર્મોને ધ્યાનાગ્રિમાં નાખવા માટે પ્રેરણા કરે તે ‘વીર્ય’ કહેવાય છે ।

(૩) સ્થામ : જેમ દંડાળીથી કચરાને છેદીને લાવવામાં આવે છે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશોમાંથી કર્મ-પ્રદેશોને ક્ષપાવવા માટે છેદી લાવે તે ‘સ્થામ’ કહેવાય છે ।

20 (૪) ઉત્સાહ : જેમ મૂલી વડે પાણીને ઝંચુ ચઢાવવામાં આવે છે તેમ આત્મપ્રદેશમાંથી કર્મને ઝુચા લઈ જવા તે ઉત્સાહ કહેવાય ।

૧ મૂલ્કા ‘વારટ્ટ છન્નડઈ’ પાઠ છે । એ નીચેની ગણતરીથી સગત થઈ શકે એમ લાગે છે :

જઘન્યાદિ ત્રણ મેદો અને તે દરેકના પ્રણિવાન વગેરે ચાર મેદો—આ રીતે ૧૨ મેદ થયા । અને યોગ વગેરે દરેકના તે ૧૨ મેદો હોવાથી $૧૨ \times ૮ = ૯૬$ મેદો થાય છે ।

25 ૨ શ્રી શિવશર્માચાર્ય રચિત ‘કર્મપયડી’ ગાથા-૩ ની શ્રીમલયગિરિસૂરિરચિત ટીકામાંથી હટ્ટન કરેલી ગાથા અને શ્રી ચન્દ્રમહત્તર રચિત ‘પંચસંગ્રહ’ દ્વિતીય સ્કંધના મૂલ્કાની ચોથી ગાથા તેના ચોથા પાદના ફેરફાર સાથે આ રીતે છે—

“જોગો વિરિયં થામો ઉચ્છાહ પરક્રમો તહા ચેટ્ટા ।

સત્તિ સામર્થ્યં ચિય જોગસ્સ હન્નિ પજાયા ॥ ૪ ॥

યોગ વગેરે જે અહીં પ્રકારો વતાવ્યા છે તે ‘પંચસંગ્રહ’કારે યોગના પર્યાયવાચી નામો તરીકે જણાવ્યા છે ।

અથોનયન કર્મગ સત્યિતકુતુપાત્ તેલસ્યેન, ઘષ્ટિકાયા નામૃતકલાયા ॥ ૫ ॥

સ્વસ્થાનસ્ય કર્મગ શોષણ તપ્તાયસમાજનસ્યજલસ્યેન ॥ ૬ ॥

જીવ-વર્મગોર્થિયોગ પ્રત્યાભિમુલ્યજનન, તિલાનામિવ તૈલનિયોજન યથા ઘાળકેન નિપીટનમ્ ॥ ૭ ॥

સાક્ષાન્જીવ-વર્મગોર્થિયોગક્રૂરણ ચલ તૈલયોરિવ ॥ ૮ ॥

એતેપામશ્ચાનામપિ પ્રત્યેક ત્રિધ્ય યોગ-મહાયોગ-પરમયોગાદિમેદાત્—જઘન્યો યોગ, મધ્યમો 5
મહાયોગ, ઉત્કૃષ્ટ પરમયોગ । એ વીર્ય-પરમવીર્યાદયોઽપિ વાચ્યા—એ મેદા ૨૪, તેઽપિ પ્રત્યેક
ચતુર્થા-પ્રણિધાન-સમાધાન-સમાધિ-કાષ્ટાસમાધિમેદાત્ ।

તત્ર પ્રણિધાનમશુભેમ્યો નિવર્તનમ્ ૧ । સમાધાન શુભેષુ પ્રવર્તનમ્ ૨ । રાગદ્વેષમાધ્યસ્થ્યા-
લમ્બન સમાધિ ૩ । ધ્યાનેન મનસ એકાગ્રતયોચ્છ્વાસાદિનિરોધ કાષ્ટા ૪ । પ્રસન્નચન્દ્ર-ભરતેષ્વર-
દમદન્તે પુષ્પમૃતયો યયાક્રમત્ર દૃશન્તા ॥

10

(૫) પરાક્રમ કુટલામાથી જેમ તેલને નીચે રેડનામા આવે અથવા અમૃતનળાંમાંથી જેમ અમૃત
ઘણ્ટિકામાં (પડજીભમાં) સરે તેમ (ઉંચે ગયેલા) કર્મોને નીચે લઈ જવા તે પરાક્રમ કહેવાય છે ।

(૬) ચેટા તપેલા લોહડના ભાજનમાં રહેલું જલ જેમ સુકાઈ જાય છે તેમ પોતાના સ્થાનમાં
રહેલા કર્મોને સૂકવી નાશવા તે ‘ચેટા’ કહેવાય છે ।

(૭) શક્તિ તલમાંથી તેલને છૂટું પાડના માટે જેમ તલને ઘાળીમાં પીલનામાં આવે છે તેમ જીવ 15
અને કર્મોનો વિયોગ કરના માટે અભિમુખ થવું તે શક્તિ કહેવાય છે ।

(૮) સામર્થ્ય જેમ ગ્વોલ અને તેલ જુદા પાડવામાં આવે છે તેમ જીવ અને કર્મોનો જે સાક્ષાત્
વિયોગ કરવો તે ‘સામર્થ્ય’ કહેવાય છે ।

આ આઠે મેદોના દરેકના ‘યોગ’, ‘મહાયોગ’ અને ‘પરમયોગ’ વગેરે ત્રણ પ્રકારો છે જઘન્ય
હોય તે ‘યોગ’ કહેવાય છે, મધ્યમ હોય તે ‘મહાયોગ’ કહેવાય છે અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તે ‘પરમયોગ’ 20
કહેવાય છે । આ પ્રમાણે વીર્ય, મહાવીર્ય, પરમવીર્ય વગેરે પ્રકારો સમજના । આ રીતે $૮ \times ૩ = ૨૪$ મેદો
પાય છે । તે દરેકના પળ ‘પ્રણિધાન’, ‘સમાધાન’, ‘સમાધિ’ અને ‘કાષ્ટા’ એ ચાર પ્રકારો છે ।

‘પ્રણિધાન’ એટલે અશુભ કાર્યોમાંથી નિવૃત્તિ લેવી । ‘સમાધાન’ એટલે શુભ કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ
કરવી । ‘સમાધિ’ એટલે રાગ અને દ્વેષ (ના પ્રસંગ)માં માધ્યસ્થ્ય ભાવ રાખવો । ‘કાષ્ટા’ એટલે ધ્યાન વહે
મનની એકાગ્રતાથી ઉચ્છ્વાસ આદિનો નિરોધ કરવો ।

25

ઉપર વર્ણવેલ ‘પ્રણિધાન’ ‘સમાધાન’ ‘સમાધિ’ તથા ‘કાષ્ટા’ ના સમયમાં અનુક્રમે પ્રસન્નચંદ્ર
રાજર્ષિ, ભરત ચક્રવર્તી, દમદન્તમુનિ તથા પુષ્પમૃતિ આચાર્યના દૃશનો છે । (જુઓ પરિશિષ્ટ ૬)

૧ પરમામરમાયા તે જ અમૃતકલા કહેવાય છે ।

અન્યે પરા શિવા પ્રાહુન્ધ્યાધો વ્યાપિન્ કિલ ।

પરમામરમાયા સા ધવામૃતવત્કોયતે ॥

30

—ઉપમિતિભવપ્રપચ્ચાર્યા પ્રસ્તાન-૮ શ્લોક-૭૪૬

૨ યોગના યોગ, મહાયોગ અને પરમયોગ । વીર્યના વાય મહાવાય અને પરમવીર્ય । સ્થામના સ્થામ મહાસ્થામ
અને પરમસ્થામ । —આ રીતે દરેકના ત્રણ ત્રણ મેદો સમજવા ।

एवं चतुर्विंशतिश्चतुर्गुणिता जाताः ९६ ॥
 एते मरुदेव्या इव स्वभावेन जायमाना भवनयोगाः ॥
 एत एवोपेत्याभोगपूर्वकं क्रियमाणत्वात् करणयोगाः ॥
 करणानि तु ९६ इत्थं ज्ञेयानि—

5

चित्तं चेत्यर्णं सञ्ज्ञां विज्ञाणं धारणां सँई बुद्धी ।

इहा मँई चिर्यका उचओमँ मणाइ छन्नउइ ॥

मणाइ इति मनःप्रभृतीनि, मन एतेषामादौ कर्तव्यम् ।

तत्राद्यं मनोविषयं करणमष्टधा—उन्मनीकरणं^१, महोन्मनीकरणं^२, परमोन्मनीकरणं^३, सर्वोन्मनीकरणं^४, उन्मनीभवनं^५, महोन्मनीभवनं^६, परमोन्मनीभवनं^७, सर्वोन्मनीभवनम्^८ ॥

10

आ प्रकारे चोवीशने चारे गुणतां २४ × ४ = ९६ प्रकारो थाय छे ।

आ ज ९६ प्रकारो मरुदेवा मातानी जेम स्वाभाविक रीते—सहज स्वभावे थाय तो ते 'भवनयोग' कहेवाय छे । अने ए ज ९६ प्रकारो जाणी जोईने थाय तो ते 'करणयोग' कहेवाय छे ।

९६ करणोनुं स्वरूप

(१) मन (२) चित्त (३) चेतना (४) संज्ञा (५) विज्ञान (६) धारणा (७) स्मृति (८) बुद्धि
 15 (९) ईहा (१०) मति (११) वितर्क (१२) उपयोग—आ वार वस्तु संवंधी ९६ करण थाय छे ।
 'मणाइ' एठले मन । आ वधां करणोमां मनने प्रथम गणवुं ।

(१) 'मन' विषयक करणना ८ प्रकारो छे ।

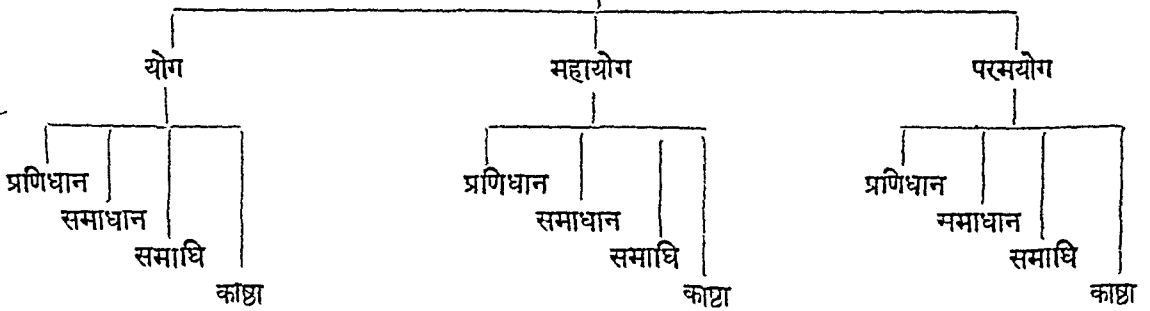
(१) उन्मनीकरण (२) महोन्मनीकरण (३) परमोन्मनीकरण (४) सर्वोन्मनीकरण
 (५) उन्मनीभवन (६) महोन्मनीभवन (७) परमोन्मनीभवन (८) सर्वोन्मनीभवन ।

20

१. उदाहरण तरीके :

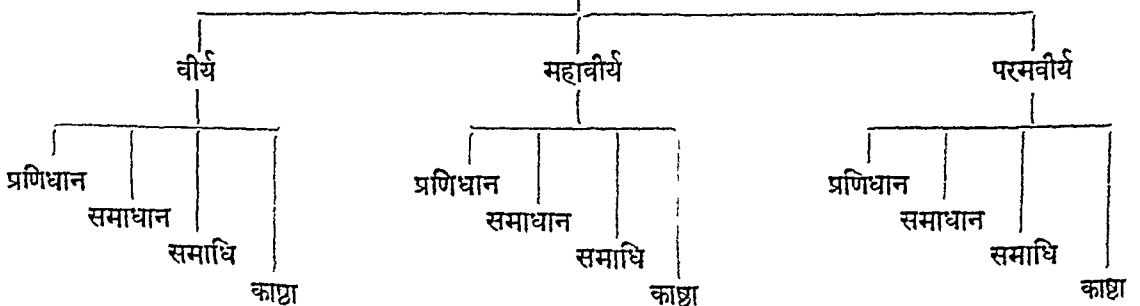
योग

25

30

वीर्य

35

आ ज रीते स्थाम आदि भेदो समजवा । ८ × ३ × ४ = ९६ ।

મનસોડ્ઝન ચિન્તનમ્, તદ્ભાનોડ્ઝનશનમ્ । ઉત્ પ્રાબલ્યેન ગતમિવ ચિન્તાઽભાગાન્નપ્તમિવ મનો
યત્સાં સા ડન્મના, ડન્મના ક્રિયતેડ્ઝનેન ડન્મનીકરણ મનોમૃત્યુરિત્યર્થ, એતન્નધન્યમ્ । દ્વિતીયમેતદેવ મધ્યમ^૩,
તૃતીયમુલ્કટ^૩, ચતુર્થ જઘન્યાદિમેદત્રયસલીનતામકર્મ । મનનચતુષ્ટયમપ્યેનમ્ ।

નગર ઉપેય યત્ ક્રિયતે આમોગપૂર્વક તીર્થઙ્કરાદિવત્ [તત્] કરણમ્ ।

યત્ ત્વનામોમેનૈવ સ્વયમુલ્કસતિ મરુદેવ્યાદિવત્ તદ્ ભવનમ્ ॥ ૧ ॥

5

દ્વિતીય ચિત્તવિષય કરણમટ્ઠા—નિશ્ચિત્તીકરણમિત્યાદિ ૪, નિશ્ચિત્તીમનમિત્યાદિ ૪ ।

ચિત્ત—પ્રિસાલવિષય ચિન્તનમ્, તદ્ભાવ ઉચ્છ્વાસાધમાનહેતુ ॥ ૨ ॥

તૃતીય ચેતનાવિષય નિશ્ચેતનીકરણમિત્યાદિ ૮ સર્વશરીરગતચેતનાધમાવરૂપ રાગાધમાનહેતુ ॥૩॥

એન નિ સજ્જીકરણમિત્યાદિ ૮ આહારાદિગૃહ્ધ્યમાનરૂપમ । અનેન પ્રમત્તાદીનામાહાર ગૃહ્ધતામપિ
ગૃહ્ધ્યમાન ॥ ૪ ॥

10

ચિન્તન એ મનનો ધોરણ છે । તે ચિતનનો અભાવ તે મનનું અનશન છે । જેમા પ્રવલ્લતાથી મન
ચાલ્યુ ગયુ હોય અર્થાત્ ચિંતાના અભાવથી જાણે મન નાશ પામ્યુ હોય એવી અવસ્થાને ડન્મના અવસ્થા કહે
છે । એવી અવસ્થા જે ધ્યાન વડે કાયા તેને ‘ડન્મનીકરણ’ કહેવાય છે । વીજા શબ્દોમા કહીએ તો જેના
મનનુ મૃત્યુ તે જઘન્ય ડન્મનીકરણ છે । આ જ ડન્મનીકરણ જો મધ્યમકોટિનુ હોય તો વીજા પ્રકારમા અને
ઉલ્કટ કોટિનુ હોય તો ત્રીજા પ્રકારમા અને જઘન્ય આદિ ત્રણેના મિશ્રણગાળુ હોય તો ચોથા પ્રકારમા 15
સમજવુ । મનના ચાર પ્રકાર પળ તે જ રીતે સમજવા ।

જેમ તીર્થંકર મગતો ઉપયોગપૂર્વક કરે છે તેમ ઉપયોગપૂર્વક કાયા તે ‘કરણ’ કહેવાય છે ।
અને મરુદેવીમાતાની જેમ ઉપયોગ (પ્રયત્ન) કર્યા પિના પોતાની મેલે જ જે થાય તે ‘મનન’
કહેવાય છે ॥ ૧ ॥

(૨) ચિત્તવિષયક કરણના ૮ પ્રકારો છે ।

20

(૧) નિશ્ચિત્તીકરણ, (૨) મહાનિશ્ચિત્તીકરણ, (૩) પરમનિશ્ચિત્તીકરણ, (૪) સપ્તનિશ્ચિત્તીકરણ (૫)
નિશ્ચિત્તીમન (૬) મહાનિશ્ચિત્તીમન (૭) પરમનિશ્ચિત્તીમન (૮) સર્વનિશ્ચિત્તીમન । ચિત્ત એટલે ત્રણ
કાળ સપ્તથી ચિંતન । તેના અભાવથી ઉચ્છ્વાસ વગેરેનો અભાવ થાય છે ॥ ૨ ॥

(૩) ‘ચેતના’ના નિશ્ચેતનીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિશ્ચેતનીકરણ’ સમગ્ર શરીરની અંદર ચેતનાના અભાવરૂપ છે અને તે રાગ ત્રણેના અભાવનુ 25
કારણ છે ॥ ૩ ॥

(૪) નિસરીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિ સજ્જીકરણ’ એટલે આહાર આદિની લોહપતાનો અભાવ । આથી પ્રમત્ત આદિ યોગીઓ આહાર
પ્રહણ કરે છે છતાં પણ તેમા તેમને લોહપતાનો અભાવ હોય છે ॥ ૪ ॥

નિર્વિજ્ઞાનીકરણમિત્યાદિ ૮ વિજ્ઞાનાભાવરૂપં, યથા સુષ્ટાવસ્થાયાં ન ક્ષિત્યનુભૂતમપિ વસ્તુ વેદ્યતે, એવમત્ર જાગ્રતોઽપિ વસ્તુવિજ્ઞાનાભાવઃ ॥ ૫ ॥

નિર્ધારણીકરણમિત્યાદિ ૮ ધારણાઽવિચ્યુતિરૂપા, તદભાવઃ ॥ ૬ ॥

ઉક્તં ચ—

5

“ચિત્તં” તિકાલવિસયં ચેયેણપચ્ચક્ષ્ણ સંનમણુસરણં ।

વિજ્ઞાણેગમેયં કાલમસંસ્થેયરં ધરણાં ॥ [—દશવૈકાલિકમાખ્ય, ગાથા-૧૯ પૃ. ૧૨૫ અ]

વિસ્મૃતીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ સ્મૃતિર્ધારણાયા દ્વિતીયો ભેદઃ । યતઃ—અવિચ્યુતિ-સ્મૃતિ-વાસના-ભેદાત્ ત્રિધા ધારણા વર્ણ્યતે ॥ ૭ ॥

નિર્વુદ્ધીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ બુદ્ધિઃ ઔત્પાતિક્યાદિશ્ચતુર્થાઽવાયરૂપા, અવાયસ્તુ નિશ્ચય ઉચ્યતે ॥ ૮ ॥

10

નિરીહીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ ઈહા વિચારણા, કિમયં સ્થાણુઃ પુરુષો વેતિ ॥ ૯ ॥

(૫) ‘નિર્વિજ્ઞાનીકરણ’ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિર્વિજ્ઞાનીકરણ’ વિજ્ઞાનના અભાવરૂપ છે । અર્થાત્ જાગ્રત અવસ્થામાં અનુભવેલી કોઈ પણ વસ્તુનું નિદ્રાવસ્થામાં વેદન હોતું નથી । તેમ આ કરણ વચ્ચે જાગ્રત અવસ્થામાં પણ વસ્તુના વિજ્ઞાનનો અભાવ હોય છે ॥ ૫ ॥

15 (૬) ‘ધારણા’ ના નિર્ધારણીકરણ વગેરે ૮ ભેદ છે ।

‘ધારણા’ ઇટલે (વસ્તુના જ્ઞાનની) અવિચ્યુતિ । તેનો અભાવ તે નિર્ધારણીકરણ । કહ્યું છે કે : ‘ચિત્ત’ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાલ એમ ત્રણે કાલના અર્થોને સામાન્યથી જાણે છે । ‘ચેતના’ પ્રત્યક્ષ વર્તમાનકાલીન અર્થોને જાણે છે । ‘સંજ્ઞા’ તે અનુસ્મરણને કહે છે કે જે પદાર્થ પહેલાં જોયો હોય । ‘વિજ્ઞાન’ અનેક પ્રકારનું છે । અનેક ધર્મવાળા પદાર્થમાં તે તે વિશિષ્ટ ધર્મરૂપે જે અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન થાય તે ‘વિજ્ઞાન’ કહેવાય છે । ‘ધારણા’ અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાત કાલ સંવધી હોય છે ॥ ૬ ॥

(૭) વિસ્મૃતીકરણ વગેરે આઠ પ્રકારો છે ।

‘સ્મૃતિ’ શબ્દથી અહીં ધારણાનો વીજો ભેદ સમજવો; કારણ કે ધારણાના ત્રણ ભેદો છે । અવિચ્યુતિ, સ્મૃતિ અને વાસના । અહીં વીજો ભેદ વિવક્ષિત છે ॥ ૭ ॥

25 (૮) નિર્વુદ્ધીકરણ વગેરે આઠ પ્રકારો છે ।

બુદ્ધિ શબ્દથી અવાયસ્વરૂપ ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મણિકી અને પારિણામિકી એમ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ લેવી । નિશ્ચયને અવાય કહેવામાં આવે છે । તેનો અભાવ તે નિર્વુદ્ધીકરણ ॥ ૮ ॥

(૯) નિરીહીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘ઈહા’ ઇટલે વિચારણા, અર્થાત્ આ ટુંટું છે કે પુરુષ છે એવી જે વિચારણા જાગે તે ઈહા । તેનો અભાવ તે નિરીહીકરણ ॥ ૯ ॥

૧ ધારણાના ત્રણ ભેદ છે : અવિચ્યુતિ, વાસના અને સ્મૃતિ । તેમાં અવિચ્યુતિ અને સ્મૃતિ અન્તર્મુદ્ધર્ત કાલ પ્રમાણ હોય છે, જ્યારે વાસના કેટલાક જીવોને અસંખ્યાત વર્ષો સુધી અને કેટલાકને સંખ્યાત વર્ષો સુધી હોય છે ।

નિર્મતીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ મતિરનગ્રહો દશમ ॥ ૧૦ ॥

નિર્મતીકીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ ઈહોત્તરકાલભાવી, અનાયાત્ પૂર્વે કહો તિર્તકે । “અરણ્યમેતત્ સવિતાઽસ્તમાગત ” ॥ ૧૧ ॥

ઉપયોગો વાસનારૂપસ્તદભાનો નિરુપયોગીકરણમ્ ॥ ૧૨ ॥

મહા-પરમાદિવિશેષણાનિ તથૈવ જઘન્યસયોગજમેદાનિ ભાવનીયાનિ । કરણ-ભવનમેદોઽપિ 5
તથૈવ ૯૬ ॥

(૧૦) નિર્મતીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘મતિ’ શબ્દથી દશ પ્રકારનો અનગ્રહ સમજયો । (પાંચ ઇન્દ્રિય, છઠ્ઠા મન—પટલાનો અર્થાનગ્રહ, તથા મન અને ચક્ષુ સિનાયની પ્રાકીની ચાર ઇન્દ્રિયોથી થતો વ્યક્તનાનગ્રહ—એમ દશ પ્રકાર થાય છે) ॥ ૧૦ ॥

(૧૧) નિવિતકાકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

10

‘વિતર્ક’—જે ઈંટા પછી અને અનાય (અપાય) પૂર્વે તર્ક થાય તે તિર્તકે । જેમ—

અરણ્યમેતત્ સવિતાઽસ્તમાગતો,
ન ચાધુના સમ્ભવતીહ માનવ ।

પ્રાયસ્તદેતેન યગાદિભાજા,

ભાવ્ય રતિપ્રિયતમારિનામ્ના ॥ પૃ-૭૮ ॥

15

—વિશેષાવશ્યકભાષ્ય, શ્રીકોઠ્યાચાર્ય ટીકા

—આ અરણ્ય છે, સૂર્ય અસ્ત પામ્યો છે, અત્યારે અહીં કોઈ માનવ ન હોઈ શકે, આ કારણોથી ઘણે ભાગે આ પદાર્થ પક્ષીઓનાં અને રતિના પ્રિયતમ કામદેવના ગત્રુ શિવ મહાદેવના નામનાં પદાર્થ (સ્થાણું) હોયો જોઈએ ॥ ૧૧ ॥

(૧૨) નિરુપયોગીકરણ વગેરે આઠ પ્રકારો છે ।

20

વાસનારૂપ જે ‘ઉપયોગ’ તેનો અભાવ તે નિરુપયોગીકરણ ॥ ૧૨ ॥

આના મહા, પરમ આદિ વિશેષણોથી તેમજ તેના જઘન્ય આદિ સયોગથી થતા મેદો સમજી લેના ।

પહેલાં વક્ષ્યા પ્રમાણે ‘ઉપયોગ’ના ‘કરણ’ અને ‘ભવન’ ના મેદો પણ સમજી લેના ।

૧ કોઈ માણસ જંગલમાં ગયો હોય અને ત્યાં જ સાંન પડી ગઈ હોય તે વખતે દૂરથી ધાંતુ ઠુઠું દેગાલું હોય ત્યારે પ્રથમ તો સ્વાભાવિક રીતે એના મનમાં શંકા થશે । “આ ઠુઠું હજી કે પુરુષ હજી ?” પછી તે તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગે છે 25
“એક તો આ જંગલ છે અને વઢી અત્યાર સૂર્યોસ્ત થઈ ગયો છે । માટે આ સ્થાને અને આ સમયે મનુષ્ય સમ્ભવી શકે નહિ ।
એટલે આ પક્ષીઓવાલું ઘ્ર્ણનુ ઠુઠું હોય જોઈએ ।

આ જ વાતને આ શ્લોકમાં આલંકારિક શા દોષા રજૂ કરી છે । સસ્કૃતમાં ઠૂઠાને ‘સ્થાણુ’ કહેવામાં આવે છે અને મહાદેવનું બીજું નામ પણ સ્થાણુ છે । મહાદેવે રતિના પતિ કામદેવનું વાઢાને ભસ્મીભૂત કર્યો હોવાથી મહાદેવ કામ દેવના શત્રુ છે । એટલે રતિના પતિના શત્રુના સમાન નામ (સ્થાણુ) વાઢા તરીકે શાંટના ઠૂઠાનો અર્થો ઉપેક્ષ કર્યા છે । 30

एवं करणानि ९६ ॥

करणैर्गुणिता ध्यान(२४)भेदाः २३०४ ।

एते करणयोगैः पणवतिसंख्यैर्गुणिताः २२११८४ ।

भवनयोगैरप्येवं भेदाः, उभयं ४४२३६८ ॥

5

उक्तं च—

“ चत्तारि सयसहस्सा वायालीसं भवे सहस्साइं ।

तिन्नि सया अडसट्ठा नेया छउमत्थझाणाणं ॥ ”

‘ યોગો વિરિયં૦ ’ત્યાદિ

યો યોગ ઉક્તસ્તસ્યાલમ્બનાનિ ૨૯૦ ।

10

આ રીતે કરણના $12 \times 2 = 24$ પ્રકાર છે । તેની (કરણના ૯૬ ભેદો) સાથે ધ્યાનના ૨૪ ભેદોને ગુણતાં $96 \times 24 = 2304$ થાય છે । તેને ૯૬ કરણયોગ વડે ગુણતાં ૨૨૧૧૮૪ ભેદો થાય છે । એ જ રીતે ૨૩૦૪ ને ૯૬ ભવનયોગ વડે ગુણતાં ૨૨૧૧૮૪ ભેદો થાય છે । આમ વન્ને મઠીને ૪૪૨૩૬૮ પ્રકારો થાય છે । કહ્યું છે કે—ચાર લાખ, વેતાલીસ હજાર, ત્રણસો ને અડસઠ—એ છઠ્ઠાસ્થના ધ્યાનના પ્રકારો જાણવા ।

15

યોગનાં આલંબનો

યોગો વિરિયં૦ ઇત્યાદિ ગાથા દ્વારા જે યોગ કહેવામા આવ્યો તેના આલંબનો ૨૯૦ છે । તેમા મનોયોગ આ પ્રમાણે સમજવો :

જંણવય-સમ્મય-ઠવણા નામે રૂવે પડુચ્ચ સચ્ચે અ ।

વવહાર-ભાવ-જોગે દસમે ઓવમ્મસચ્ચે અ ॥ ૨૭૩ ॥

20

કોહે માણે માયા લોમે પેજ્જે તહેવ દોસે અ ।

હાસભણ અક્ખાઇય ઉવઘાણ નિસ્સિઆ દસમા ॥ ૨૭૪ ॥

ઉપ્પન્નવિગયમીસગ જીવમજીવે અ જીવઅજ્જીવે ।

તહડ્ડાંતમીસગા ખલુ પરિત્ત અદ્ધા અ અદ્ધદ્ધા ॥ ૨૭૫ ॥^૧

આમંતણિ આણવણી જાયણિ તહ પુચ્છણી અ પન્નવણી ।

25

પન્નક્ખાણી ભાસા ભાસા ઇચ્છાણુલોમા અ ॥ ૨૭૬ ॥

અણભિગ્ગહિઆ ભાસા ભાસા અ અભિગ્ગહમ્મિ વોદ્ધવ્વા ।

સંસયકરણી ભાસા વાયડ અવ્વાયડા વેવ ॥ ૨૭૭ ॥

—શ્રી દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ । પૃ. ૪૧૬-૧૯.

૧. આ ગાથાઓના અર્થ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં ૭

30

૨. ૨૭૫ માં ગાથા સિવાયની આ વધી ગાથાઓ શ્રી પન્નવણાસૂત્રના ૧૧ માં ભાષાપદમા ૧૬૫ માં સૂત્રમાં પણ છે ।

तत्र मनोयोग, 'जणवयस्सम्मय' इत्यादि भाषा ४२, 'कालतिय' इत्यादि १६, उभय ५८ । तत आसा मनध्वन्तानासरे मनोयोगत्वम् ५८, भाषणासारे भाषायोगत्वम् ५८ ॥

औदारिककाययोगो द्वात्रिंशद्भेदो जीवभेदात्—

आ गाथाओ अनुसार भाषाना ४२ प्रकारो छे । वळी 'कालतिय' इत्यादि गायानुसार १६ प्रकारो थाय छे । आ वने मळीने ५८ प्रकारो थाय छे । आ यथा प्रकारेनो मनधी चिंतन करती वखते ५८ ५ प्रकारनो मनोयोग वने छे अने बोलती वखते ५८ प्रकारनो भाषायोग वने छे ।

औदारिक काययोग जीवना भेदो अनुसार ३२ प्रकारे छे, जेम्के—

१ श्री बृहत् ब्रह्मसूत्रनी श्रीमल्लगिरिसूत्रिचित दीरामां आ गाथा जोवामा आवे छे त्या तेनो नीचे प्रमाणे उल्लेख छे

तानि च षोडश वचनायमूनि—

10

लिंगतिय वयणतिय, कालतिय तद् पदम्ब पञ्चक ।

उवणय ऽवणयचउक्, अज्यतियय तु सोलसम् ॥

अस्या [अ]क्षरगमनिका—'श्रित्तयम् इय वी अय पुमान्, इद कुल्म् । वचननिरम्' एववचन द्विवचन बहुवचनमिति । कालनिकम् अस्मिन् करोति करिष्यति च । परोभवचन यथा स इति । प्रत्यक्षवचनम् एष इति । उपनय—स्तुति अपनय—निन्दा तथा अनुष्णुपनया—ऽपनयचतुष्कम्, यथा—रूपरती वीस्तुपनयवचनम्, कुर्या वीस्तुपनयवचनम्, 15 रूपवती वी स्तिन्तु दु शीलैस्तुपनया—ऽपनयवचनम् कुर्या वी स्तिन्तु वीस्तुपनयवचनम् । तथा अन्यत्वेतसि निधाय विप्रतारकबुद्ध्या अन्यद् निमिगुपसि सहसा यत्वेतसि तदेव यद् वकि तत् षोडशमध्यात्मवचनम् ॥ १६४ ॥ षोडिका पृ ५०

अर्थ प्रण लिंग—पुङ्गव वीलिङ्ग, नपुंसकलिङ्ग । जेमके पुमान्, वी अने कुल्म् ।

प्रण वचन—एववचन, द्विवचन, बहुवचन । जेमके पुष्प पुष्पौ, पुरुषा ।

प्रण काळ—वतमानकाळ, भूतकाळ भविष्यकाळ । जेमके करे छे, कर्य करे ।

20

परोक्षवचन—जेमके 'ते' ।

प्रत्यक्षवचन—जेमके 'आ' ।

उपनयवचन (प्रशंसावचन) जेमके 'आ वी रूपवती छे' ।

अपनयवचन (निन्दावचन) जेमके 'आ वी कुर्या छे ।

उपनय-अपनयवचन जेमके 'आ वी रूपवती छे परतु दु शीला छे' ।

२५

अपनय-उपनयवचन जेमके 'आ वी कुर्या छे परतु सुशीला छे' ।

25

अध्यात्मवचन—मनमा शुद्ध धारिने धीजाने ठगवानी बुद्धिधी धीजु बहेवानी इच्छा होय छतां सहसा जे चित्तमा धारेउ होय ए ज बोलाइ जाय ।

आ सोळ भेदोनो उल्लेख श्री पञ्चवणा सूत्रना भाषापदमा १७३ मा सूत्रमा पण छे ।

२ भाषा बोल्या पहिलां तेवी जाननो विचार तो आवे ज अने पठा उच्चार कराय एदले ए ज ५८ प्रकारो 30 पहिलां विचार करे त्यार मनायोगना ५८ प्रकारो बहेवाय छे ओ बोले त्यार वचनयोग (भाषा) ना ५८ प्रकारो बहेवाय छे ।

“પૃથ્વી-દગ-અગ્નિ-માતૃ-વણસ્સહૃણંતા પરિણિયા ચઝહા ।
વ્રણપત્તેયા વિગલા દુવિહા સવ્વે વિ વત્તીસં ॥”

તત્ર પૃથ્વીયપ્તેજો^૩-વાય્વનન્તકાયિકાઃ સૂક્ષ્મ-વાદરપર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદાચ્ચતુર્ધા । સંહ્યસંજિપર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તભેદાત્ પચ્ચેન્દ્રિયાશ્ચતુર્ધા । પ્રત્યેકંવનસ્પતિ-વિકલેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદાઃ ।

5 વૈક્રિયં પચ્ચવિંશતિથા । સત્તાનાં નારકભેદાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદેન ચતુર્દશ । વાયુકાયિકાનાં પચ્ચેન્દ્રિય-
તિરશ્ચાં મનુષ્યાણાં ચ એકૈકમ્ । દેવાનાં ચતુર્વિધાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદેનાઘૌ—એવં ૨૫ ।

આહારકં ચૈકવિધમેવ । એવં કાયત્રયસ્યાપિ ભેદાઃ ૫૮ । એનદન્તર્ગતત્વાત્ તૈજસસ્યાપિ ૫૮ ।
એવં કાર્મણસ્યાપિ ૫૮ । —એવમાલમ્બનાનિ ૨૯૦ ॥

અત્ર મનઃપ્રમૃતીનિ યોગપ્રાસાદારોહણાલમ્બનાનિ યથા વા રજ્જ્ઞદાનાય વલ્લે પાશઃ ક્રિયતે ।

10 વીર્યયોગાલમ્બનાનિ—જ્ઞાનાચાર ૮, દર્શનાચાર ૮, ચારિત્રાચાર ૮, તપ આચાર ૧૨, વીર્યાચાર
૩૬—એવમ્ ૭૨ ।

પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, સાધારણ વનસ્પતિ અને પંચેન્દ્રિય એ વધા ચાર ચાર પ્રકારે છે । પ્રત્યેક
વનસ્પતિ અને વિકલેન્દ્રિય (વેંન્દ્રિય, તેંન્દ્રિય તથા ચઝરિન્દ્રિય) વચ્ચે પ્રકારે છે । વધા મઝીને ૩૨ ભેદો
થાય છે । [૬ × ૪ = ૨૪; (૧ + ૩) ૨ = ૮; ૨૪ + ૮ = ૩૨ ભેદો થાય છે] અર્થાત્ પૃથ્વીકાય, અપકાય,
15 તેઝકાય, વાયુકાય અને અનંતકાય—એ પાંચે સૂક્ષ્મ તેમજ વાદર અને પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્ત એમ ચાર
ભેદોથી વીશ પ્રકારે છે । પંચેન્દ્રિયના સંજી, અસંજી, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ ચાર ભેદો છે । પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાય તેમજ વિકલેન્દ્રિય—અર્થાત્ વેંન્દ્રિય, તેંન્દ્રિય, ચઝરિન્દ્રિય તે ચારેના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ
બે ભેદો હોવાથી આઠ પ્રકારે છે । (૨૦ + ૪ + ૮ = ૩૨)

વૈક્રિયયોગ ૨૫ પ્રકારે છે । નારકી (જીત્રો) ના સાત ભેદો છે । તે દરેકના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત
20 બે ભેદ હોવાથી વધા મઝીને ચૌદ ભેદો થાય છે । વાયુકાયનો એક ભેદ છે । પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને મનુષ્યનો
એકેક ભેદ છે । ચાર પ્રકારના (ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક) દેવોના દરેકના પર્યાપ્ત અને
અપર્યાપ્ત બે ભેદ હોવાથી એકદરે આઠ પ્રકાર થાય છે । એમ વધા મઝીને ૨૫ પ્રકારો થાય છે ।
(૧૪ + ૧ + ૨ + ૮ = ૨૫)

આહારક એક પ્રકારનો છે । એ રીતે ત્રણે કાય (ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક)ના મઝીને ૫૮
25 ભેદો થાય છે । તેજસ્કાય તેમાં અંતર્ગત હોવાથી તેના પણ ભેદો છે । એ જ પ્રકારે કાર્મણ શરીરના પણ ૫૮
ભેદો છે । કુલ મઝીને ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ = ૨૯૦ આલંબનો છે ।

જેમ વલ્લમાં રંગ કરવા માટે પ્રથમ પાશ આપવામા આવે છે તેમ અહીં યોગરૂપ મહેલ ઉપર
ચઢવા માટે મન વગેરે આલંબનો છે ।

વીર્યયોગનાં આલંબનો—જ્ઞાનાચાર ૮, દર્શનાચાર ૮, ચારિત્રાચાર ૮, તપાચાર ૧૨, વીર્યાચાર
30 ૩૬—કુલ ૭૨ પ્રકારના છે ।

સ્થામાલમ્બનાનિ ૮—

“વધર્ણેન્સક્રમણૈર્નટ્ટણૌ ય અપવટ્ટણા ઉદીરણયો ।

ઉવસામણા^૬ નિહત્તી^૭ નિકાયર્ણા ચ ત્તિ કરણાદિ ॥” [— કમ્મપયડી, ગાયા ૨]

ઉત્સાહસ્ય ઝર્ધ્વલોકમસ્તુચિન્તા । પરાક્રમસ્ય અગ્રોલોકચિન્તા । ચેષ્ટાયા તિર્થગ્લોકચિન્તાનમ્ । શક્તે તત્ત્વ પરમતત્ત્વચિન્તા । સામર્થ્યસ્ય સિદ્ધાયતનમિદ્વસ્ત્વરૂપચિન્તાલમ્બનમ્ ॥

5

इति ध्यानविचारः ॥

સ્થામયોગના આઠ આલપનો નીચે મુજબ છે—

(૧) વધનકરણ, (૨) સક્રમકરણ, (૩) ઉદ્વર્તનાકરણ, (૪) અપવર્તનાકરણ, (૫) ઉદીરણાકરણ,

(૬) ઉપશમનાકરણ, (૭) નિષ્ક્રિયકરણ અને (૮) નિકાચનાકરણ ।

ઝર્ધ્વલોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે ઉત્સાહનુ આલપન છે । અગ્રોલોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે 10 પરાક્રમનુ આલપન છે । તિર્થગ્લોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે ચેષ્ટાનુ આલપન છે । તત્ત્વ અને પરમતત્ત્વની ચિંતા તે શક્તિનુ આલપન છે । સિદ્ધોનુ સ્થાન અને સિદ્ધોના સ્વરૂપની ચિંતા તે સામર્થ્યનુ આલપન છે ।

પરિશિષ્ટ ૧

આચાર્ય પુષ્પભૂતિ અને મુનિ પુષ્પમિત્રની કથા

પૃ ૨૨૭ મા ‘માનવી કલા’ ની જે વ્યાખ્યા છે તેનુ અહીં આપેલ કથા સમર્થન કરે છે । અત્યંત 15 અમ્યાસના કારણે દેશ, જાલ તેમન કરણની અપેક્ષા સ્વયમેત જ વહે અને વીજા વહે ઉતારાય તે સમાપ્તિને માનકલા કહેવામા આવે છે । આચાર્ય પુષ્પભૂતિની આની સમાધિ તેમના શિષ્ય પુષ્પમિત્ર મુનિએ ઉતારી હતી । તેમની કથા ‘શ્રી આચર્યક નિર્ણય’ની શ્રી હારિભદ્રીયા ટીકામા પૃ ૭૨૨ મા ‘ધ્યાનસત્તરયોગ’ના પ્રસંગમા છે । તેનો સાર નીચે મુજબ છે

‘શિવાર્ધન’ નામના નગરમા ‘મુઢિકાપ્રક’ નામે રાજા હતો । ત્યાં શ્રી પુષ્પભૂતિ નામના 20 આચાર્ય મહાગજ પગાયા । તેમના ઉપદેશાદિથી ઉપશાન બનેલો તે રાજા શ્રાવક થયો ।

તે આચાર્યમહારાજના પુષ્પમિત્ર નામના એક વહુશ્રુતજ્ઞાની શિષ્ય કે જે આચાર્યમા શિથિલ હતા તે અન્યત્ર રહેતા હતા ।

એક વખત આચાર્ય મહારાજને ‘મહાપ્રાણ’ ધ્યાન જેનુ ‘સૂક્ષ્મ ધ્યાન’ કરવાનો વિચાર થયો । આ ધ્યાનમા જ્યારે પ્રવેશ કરવામા આવે ત્યારે એવી રીતે ‘યોગ નિરોધ’ કરવામા આવે છે કે કાઢ વેદન જ 25 થાય નહિ । તે આચાર્ય મહારાજ પાસે જે સાધુઓ રહેલા તે અગ્નીનાથ હતા । તેથી તેમણે પુષ્પમિત્ર મુનિને બોલાવ્યા । તે આવ્યા અને આચાર્ય મહારાજે વધી હકીકત કહી । તેણે પણ સ્વીકાર કર્યો । પટલે આચાર્ય મહારાજ એક નિર્ચાધાન ઓરડામા ધ્યાન કરવા લાગ્યા । ત્યાં પુષ્પમિત્ર વીજા સાધુઓને અદર જના દેતા ન હોના । અને નહે કે “અહીં રહ્યા રહ્યા જ વદન કરો । આચાર્ય મહારાજ વ્યાકુલ છે અર્થાત્ યાસ કામમા છે ।”

एकदिवस ते साधुओ अरसपरस विचारवा लाग्या के 'कोण जाणे शुं हगे ? आपणे नपास करीए ।'

तेओमाथी एक साधु ओरडाना वारणे उभा रही अदर जोवा लाग्या । वणीवार सुची निरीक्षण कर्यु, परंतु आचार्य महाराज तो हालता नथी, बोलता नथी, फरकता नथी अने उच्छ्वास-निश्चाम पण लेता मूकता नथी; कारणके ते अवस्थामा श्वासोच्छ्वास बहु मूढ होय छे ।

5 तेमणे आ हकीकत बीजा साधुओने कही । ते गुम्से भराया अने पुण्यमित्रने कहेवा लाग्या 'हे आर्य ! आचार्यश्री काळधर्म पाम्या छे छता तमे अमने जणावता नथी' ।

पुण्यमित्र मुनिए जवाव आय्यो के 'आचार्य महाराज काळधर्म पाम्या नथी पण व्यानमा छे, माटे खल्ले न करो ।' त्यारे बीजा साधुओ कहेवा लाग्या के 'आ वेपधारी साधु वेतालने साधवानी इच्छावाळो जणाय छे; कारणके आचार्य महाराज पूर्ण लक्षणवाळा छे । एटले एवी इच्छाथी ज ते 10 आपणने साची हकीकत जणावतो नथी । आज रात्रिए जुओ शु परिणाम आवे छे ।'

ते वधा साधु पुण्यमित्र मुनि साथे झगडो करवा लाग्या । पुण्यमित्र मुनिए तेमने वार्या त्यारे तेओए वधा समाचार राजाने आपीने तेमने त्यां लाव्या ।

साधुओ राजाने कहेवा लाग्या के 'आचार्यश्री काळधर्म पाम्या छे छता आ वेपधारी साधु तेमने बहार काढवा देतो नथी ।' राजाए पण आचार्य महाराजने जोया । तेने पण खात्री थई के आचार्य 15 महाराज काळधर्म पाम्या छे । तेथी राजाने पुण्यमित्र मुनिना वचन उपर विश्वास बेठो नही ।

शिविका तैयार कराववामां आवी । एटले पुण्यमित्र मुनिने चोक्स लाग्यु के आचार्यश्रीनो अकाळ विनाश थशे ।

आचार्य महाराजे अगाड पुण्यमित्र मुनिने कही राखेलु हतु के मारी ध्यानस्थ अवस्थामा आगनो के बीजो कोई उपद्रव आवी पडे तो मारा अंगूठानो स्पर्श करजे ।

20 पुण्यमित्र मुनिए आचार्य महाराजना अंगूठानो स्पर्श कर्यो एटले ध्यानमांथी जागृत थयेल आचार्य महाराज कहेवा लाग्या के 'हे आर्य ! मने केम खल्ले करी ?'

पुण्यमित्र मुनि बोल्या, 'जुओ, आ शिप्योए आपना माटे शुं कर्यु छे ?' पछी आचार्य महाराजे ते वधा साधुओने खूब ठपको आय्यो ।

आवा ध्यानमां प्रवेश करवाथी योगो संगृहीत थाय छे ।

परिशिष्ट २

आद्यगणधरप्रभृतिसाधुसख्या

(बलय १८)

१ रूपभ	ऋषभसेनादि	८४०००
२ अजित	सिंहसेनादि	१०००००
३ मभय	चारुख आदि	२०००००
४ अभिनदन	वज्रनाभादि	३०००००
५ सुमति	चमरगणी आदि	३२००००
६ पद्मप्रभ	सुद्योतादि	३३००००
७ सुपार्थ	निदर्भादि	३०००००
८ चन्द्रप्रभ	दत्तादि	२५००००
९ सुविधि	वराहनादि	२०००००
१० शीतल	नदादि	१०००००
११ श्रेयाम	शोस्तुभादि	८४०००
१२ बासुपूज्य	सुभूमादि	७२०००
१३ तिमल	भद्रादि	६८०००
१४ अनत	यश आदि	६६०००
१५ धर्म	अरिष्टादि	६४०००
१६ शाति	चक्रायुधादि	६२०००
१७ कुन्धु	शम्भ्वादि	६००००
१८ अर	कुमादि	५००००
१९ मल्लि	भिषजादि	४००००
२० मुनिसुव्रत	मल्लि आदि	३००००
२१ नमि	शुभादि	२००००
२२ नेमि	नरदत्तादि	१८०००
२३ पार्थ	आर्यदत्तादि	१६०००
२४ वर्द्धमान	चन्द्रभूति आदि	१४०००

आद्यमहत्तराप्रभृतिसाध्वीसख्या

(बलय १९)

ब्राह्मी	आदि	३०००००	
फाल्गुनी	"	३३००००	5
श्यामा	"	३३६०००	
अजिता	"	६३००००	
काश्यपी	"	५३००००	
रति	"	४२००००	
सोमा	"	४३००००	10
सुमना	"	३८००००	
नारणी	"	१२००००*	
सुयशा	"	१००००६*	
वारिणी	"	१०३०००*	
धरणी	"	१०००००	15
धरा	"	१००८००	
पद्मा	"	६२०००	
शिवा	"	६२४००	
श्रुति	"	६१६००	
दामिनी	"	६०६००	20
रक्षिता	"	६००००	
वन्धुमती	"	५५०००	
पुष्पवती	"	५००००	
अनिला	"	४१०००	
यक्षदत्ता	"	४००००	25
पुष्पचूला	"	३८०००	
चन्दनमाला	"	३६०००	

परिशिष्ट ३

श्रावकसंख्या

(वलय २०)

श्राविकासंख्या

(वलय २१)

	१ ऋषभ	श्रेयांसादि	३०५०००	सुभद्रादि	५५४०००
5	२ अजित	×	२९८०००	×	५४५०००
	३ संभव	×	२९३०००	×	६३६०००
	४ अभिनन्दन	×	२८८०००	×	५२७०००
	५ सुमति	×	२८१०००	×	५१६०००
	६ पद्मप्रभ	×	२७६०००	×	५०५०००
10	७ सुपार्श्व	×	२५७०००	×	४९३०००
	८ चन्द्रप्रभ	×	२५००००	×	४९१०००
	९ सुविधि	×	२२९०००	×	४७१०००
	१० शीतल	×	२८९०००	×	४५८०००
	११ श्रेयांस	×	२७९०००	×	४४८०००
15	१२ वासुपूज्य	×	२५५०००	×	४३६०००
	१३ विमल	×	२०८०००	×	४२४०००
	१४ अनंत	×	२०६०००	×	४१४०००
	१५ धर्म	×	२०४०००	×	४१३०००
	१६ शांति	×	२९००००	×	३९३०००
20	१७ कुन्थु	×	१७९०००	×	३८१०००
	१८ अर	×	१८४०००	×	३७२०००
	१९ मल्लि	×	१८३०००	×	३७००००
	२० मुनिसुव्रत	×	१७२०००	×	३५००००
	२१ नमि	×	१७००००	×	३४८०००
25	२२ नेमि	नन्दादि	१६९०००	महासुव्रतादि	३३६०००
	२३ पार्श्व	सुद्योतादि	१६४०००	सुनन्दादि	३३९०००
	२४ वर्द्धमान	आनंदादि	१५९०००	सुलसादि	३१८०००

परिशिष्ट ४

९६ भवनयोग तथा ९६ करणयोग

२२ तथा २३ मा बलयमा जे ९६ भवनयोग तथा ९६ करणयोगनो निर्देश करेलो छे ते नीचे मुज्ज छे—*
(बलय २२ तथा २३)

१ प्रणिधानयोग	३३ समाधिपरमस्थाम	६५ समाधानमहाचेष्टा	5
२ प्रणिवानमहायोग	३४ काष्टास्थाम	६६ समाधानपरमचेष्टा	
३ प्रणिवानपरमयोग	३५ काष्टामहास्थाम	६७ समाधिचेष्टा	
४ समाधानयोग	३६ काष्टापरमस्थाम	६८ समाधिमहाचेष्टा	
५ समाधानमहायोग	३७ प्रणिधानोत्साह	६९ समाधिपरमचेष्टा	
६ समाधानपरमयोग	३८ प्रणिधानमहोत्साह	७० काष्टाचेष्टा	10
७ समाधियोग	३९ प्रणिधानपरमोत्साह	७१ काष्टामहाचेष्टा	
८ समाधिमहायोग	४० समाधानोत्साह	७२ काष्टापरमचेष्टा	
९ समाधिपरमयोग	४१ समाधानमहोत्साह	७३ प्रणिधानशक्ति	
१० काष्टायोग	४२ समाधानपरमोत्साह	७४ प्रणिधानमहाशक्ति	
११ काष्टामहायोग	४३ समाध्युत्साह	७५ प्रणिधानपरमशक्ति	15
१२ काष्टापरमयोग	४४ समाधिमहोत्साह	७६ समाधानशक्ति	
१३ प्रणिवाननीर्य	४५ समाधिपरमोत्साह	७७ समाधानमहाशक्ति	
१४ प्रणिधानमहावीर्य	४६ काष्टोत्साह	७८ समाधानपरमशक्ति	
१५ प्रणिधानपरमवीर्य	४७ काष्टामहोत्साह	७९ समाधिशक्ति	
१६ समाधाननीर्य	४८ काष्टापरमोत्साह	८० समाधिमहाशक्ति	20
१७ समाधानमहावीर्य	४९ प्रणिधानपराक्रम	८१ समाधिपरमशक्ति	
१८ समाधानपरमवीर्य	५० प्रणिवानमहापराक्रम	८२ काष्टाशक्ति	
१९ समाधिवीर्य	५१ प्रणिधानपरमपराक्रम	८३ काष्टामहाशक्ति	
२० समाधिमहानीर्य	५२ समाधानपराक्रम	८४ काष्टापरमशक्ति	
२१ समाधिपरमनीर्य	५३ समाधानमहापराक्रम	८५ प्रणिधानसामर्थ्य	25
२२ काष्टानीर्य	५४ समाधानपरमपराक्रम	८६ प्रणिधानमहासामर्थ्य	
२३ काष्टामहानीर्य	५५ समाधिपराक्रम	८७ प्रणिधानपरमसामर्थ्य	
२४ काष्टापरमनीर्य	५६ समाधिमहापराक्रम	८८ समाधानसामर्थ्य	
२५ प्रणिधानस्थाम	५७ समाधिपरमपराक्रम	८९ समाधानमहासामर्थ्य	
२६ प्रणिवानमहास्थाम	५८ काष्टापराक्रम	९० समाधानपरमसामर्थ्य	30
२७ प्रणिधानपरमस्थाम	५९ काष्टामहापराक्रम	९१ समाधिसामर्थ्य	
२८ समाधानस्थाम	६० काष्टापरमपराक्रम	९२ समाधिमहामामर्थ्य	
२९ समाधानमहास्थाम	६१ प्रणिधानचेष्टा	९३ समाधिपरममामर्थ्य	
३० समाधानपरमस्थाम	६२ प्रणिधानमहाचेष्टा	९४ काष्टासामर्थ्य	
३१ समाधिस्थाम	६३ प्रणिधानपरमचेष्टा	९५ काष्टामहासामर्थ्य	35
३२ समाधिमहास्थाम	६४ समाधानचेष्टा	९६ काष्टापरमसामर्थ्य	

आ ज रीत 'करणयोग' ना ९६ भेदो समग्री लेवा ॥

* आ योगो मन्देवा मातानी जेम राहु ररमावे थाय ता भवनयोगमा गणाय छे । अने आ 'न' थागो जा उपयोग पूवक परवागो आये तो करणयोगमा गणाय छ ।

परिशिष्ट ५

९६ करण (वल्लय २४)

१ उन्मनीकरण	९ निश्चिन्तीकरण	१७ निश्चेतनीकरण
२ महोन्मनीकरण	१० महानिश्चिन्तीकरण	१८ महानिश्चेतनीकरण
5 ३ परमोन्मनीकरण	११ परमनिश्चिन्तीकरण	१९ परमनिश्चेतनीकरण
४ सर्वोन्मनीकरण	१२ सर्वनिश्चिन्तीकरण	२० सर्वनिश्चेतनीकरण
५ उन्मनीभवन	१३ निश्चिन्तीभवन	२१ निश्चेतनीभवन
६ महोन्मनीभवन	१४ महानिश्चिन्तीभवन	२२ महानिश्चेतनीभवन
७ परमोन्मनीभवन	१५ परमनिश्चिन्तीभवन	२३ परमनिश्चेतनीभवन
10 ८ सर्वोन्मनीभवन	१६ सर्वनिश्चिन्तीभवन	२४ सर्वनिश्चेतनीभवन
२५ निःसंज्ञीकरण	३३ निर्विज्ञानीकरण	४१ निर्वारणीकरण
२६ महानिःसंज्ञीकरण	३४ महानिर्विज्ञानीकरण	४२ महानिर्वारणीकरण
२७ परमनिःसंज्ञीकरण	३५ परमनिर्विज्ञानीकरण	४३ परमनिर्वारणीकरण
२८ सर्वनिःसंज्ञीकरण	३६ सर्वनिर्विज्ञानीकरण	४४ सर्वनिर्वारणीकरण
15 २९ निःसंज्ञीभवन	३७ निर्विज्ञानीभवन	४५ निर्वारणीभवन
३० महानिःसंज्ञीभवन	३८ महानिर्विज्ञानीभवन	४६ महानिर्वारणीभवन
३१ परमनिःसंज्ञीभवन	३९ परमनिर्विज्ञानीभवन	४७ परमनिर्वारणीभवन
३२ सर्वनिःसंज्ञीभवन	४० सर्वनिर्विज्ञानीभवन	४८ सर्वनिर्वारणीभवन
४९ विस्मृतीकरण	५७ निर्वुद्धीकरण	६५ निरीहीकरण
20 ५० महाविस्मृतीकरण	५८ महानिर्वुद्धीकरण	६६ महानिरीहीकरण
५१ परमविस्मृतीकरण	५९ परमनिर्वुद्धीकरण	६७ परमनिरीहीकरण
५२ सर्वविस्मृतीकरण	६० सर्वनिर्वुद्धीकरण	६८ सर्वनिरीहीकरण
५३ विस्मृतीभवन	६१ निर्वुद्धीभवन	६९ निरीहीभवन
५४ महाविस्मृतीभवन	६२ महानिर्वुद्धीभवन	७० महानिरीहीभवन
25 ५५ परमविस्मृतीभवन	६३ परमनिर्वुद्धीभवन	७१ परमनिरीहीभवन
५६ सर्वविस्मृतीभवन	६४ सर्वनिर्वुद्धीभवन	७२ सर्वनिरीहीभवन
७३ निर्मतीकरण	८१ निर्वितर्कीकरण	८९ निरुपयोगीकरण
७४ महानिर्मतीकरण	८२ महानिर्वितर्कीकरण	९० महानिरुपयोगीकरण
७५ परमनिर्मतीकरण	८३ परमनिर्वितर्कीकरण	९१ परमनिरुपयोगीकरण
30 ७६ सर्वनिर्मतीकरण	८४ सर्वनिर्वितर्कीकरण	९२ सर्वनिरुपयोगीकरण
७७ निर्मतीभवन	८५ निर्वितर्कीभवन	९३ निरुपयोगीभवन
७८ महानिर्मतीभवन	८६ महानिर्वितर्कीभवन	९४ महानिरुपयोगीभवन
७९ परमनिर्मतीभवन	८७ परमनिर्वितर्कीभवन	९५ परमनिरुपयोगीभवन
८० सर्वनिर्मतीभवन	८८ सर्वनिर्वितर्कीभवन	९६ सर्वनिरुपयोगीभवन

परिशिष्ट ६

पृ २४१ मा भवनयोगनु निरूपण करनी रखते 'प्रणिधान', 'समाधान', 'समाधि', तथा 'काष्ठा' ना मन्त्रमा अनुक्रमे 'प्रसन्नचद्र राजर्षि', 'भरतचक्रवर्ती', 'दमदत्तमुनि' तथा पुष्पभूति आचार्यना दृष्टानो छे एम जणाव्यु छे । ते पैकी पुष्पभूति आचार्यनु दृष्टान १ ला परिशिष्ट मा आवी गयु छे । जाकीना त्रण दृष्टानो नीचे मुजब छे

5

प्रसन्नचद्र राजर्षि

प्रसन्नचद्र राजर्षिना पितानु नाम मोमचद्र हतु अने मातानु नाम धारिणी हतु । पोताना गच्छुनरने गाद्री आपी तेमणे दीक्षा लीवी हन्नी । एक वयस राजगृहीना उद्यानमा जायोसर्ग करता हता । ते रखते तेमणे साभञ्ज्य के चपानगरीनो दम्पिाहन् राजा तेनी नगरीने घेरो नाखीने पटथो छे अने पोतानो पुत्र जे हजु वाळरु छे, तेने मारीने राय लई लेथे । आधी राय तथा कुमार प्रत्ये मोह उत्पन्न थता अने तेमना 10 रक्षानो विचार करता करता मानसिक युद्ध खेलना थोडीगरमा तेमणे सातमी नर्नने योग्य कर्मी एकठा कया हता । परतु पाठी आ मोहनी विचारश्रेणी तेमणे रोकी अने शुभ विचारश्रेणी उपर आरुद्ध थना केरज्ज्ञान प्राप्त करु ।

आ प्रमाणे प्रणिधान उपर प्रसन्नचद्र राजर्षिनु दृष्टत छे ।

भरत चक्रवर्ती

15

भरत महाराजा ए भगवान् ऋषभदेवना सोधी मोठा पुत्र अने प्रथम चक्रवर्ती हता । एक वयस आरीसाभवनमा पोताना अलङ्कृत शरीरने जोना हता । तेमामा एक आगलीमाधी एक बींटी नीरुळी गइ । पटले ते शोभाहिन लागी । आ जोडने तेमणे बीजा अलङ्कारो पण उतार्थी । त्या तो आखु शरीर शोभा रहित लागता माड्यु । आधी 'अनित्य सप्तारे भवति यन्नयनगनम् । ममारमा जे वस्तुओ आग्योधी देखाय छे, ते रवी नाशयन छे ।' एवी अनित्य भावना भावना लाग्या अने केरज्ज्ञान उत्पन्न थयु । 20

आ प्रमाणे निमित्त मळता शुभ ध्यानमा प्रवृत्ति करी ।

दमदत्त मुनि

हस्तिनापुर नामना नगरमा श्री दमदत्त नामना राजा राज्य करता हता । आ गजु हस्तिनापुर नगरमा पाच पाटयो राय करता हता । दमदत्त राजा अने पाटवोने आपसमा पैर हतु ।

एक वयस दमदत्त राजा जरासन्धी पामे (मेरा कया माटे) राजगृही नगरे गयो हतो । ते 25 तम्नो लाभ लई पाडयो दमदत्त राजाना देशने उटथो अने बाञ्च्यो । काज्यनरे दमदत्त राजा पाटो आयो । तेणे पोताना देवना मरान स्थिति जोई वदलो गज्या हस्तिनापुरने घेने घान्यो । पाटवोने तेणे महाराज्य के "हरे बहार नीरुळो, गियाळियानी जेम शु भग्न वेठा ठो" पाडयो महार गीनञ्ज्या नहि तेयी ते पोताने न्देश चान्यो गयो ।

सामभोगधी पिँदे पाणीने केटलान् नयो पाद तेणे दीक्षा लीवी । हवे दमदत्त मुनि एकाकी 30 विहार करता हस्तिनापुर पत्राया अने नगरती महार प्रतिमा ध्याने रत्ता । यामने माट नीरुळता युधिष्ठिराणि पाटवोण नारे तेमने मरर पडी के आ दमदत्त मुनि छे त्वारे वदन कयु । त्वामान् दुर्योधन आयो अने

તેણે આ દમદંત મુનિ છે એમ સાંભળ્યું ત્યારે રોષે ભરાઈને તેમના પ્રતિ વીજોરું ફેંક્યું । સ્વામીની આ વર્તણૂકની દેખાદેખીથી સૈનિકોએ તેમના પ્રતિ પથ્થરો ફેંક્યા અને ક્ષણવારમાં તેઓ તેમાં દટાઈ ગયા । કેટલાક સમય બાદ પાંડવો પાછા ફર્યા ત્યારે તેમને દુર્યોધનની ગેરવર્તણૂક સામળી તિરસ્કાર કર્યો । મુનિ ભગવંત ઉપરના પથ્થરો દૂર કર્યા અને તેમના શરીરને તેલ ચોળ્યું । તેમની ક્ષમા યાચી । દમદંત મુનિ 5 દુર્યોધન દ્વારા કરાયેલા ઉપદ્રવ અને યુધિષ્ઠિરાદિ દ્વારા કરાયેલી ભક્તિ—બંને નરફ સમભાવ ધારી રહ્યા હતા ।

પરિશિષ્ટ ૭

ભાષાના ૪ પ્રકાર છે : સત્ય, મૃપા, સત્યામૃપા અને અસત્યામૃપા । સત્ય ભાષાના ૧૦, મૃપા ભાષાના ૧૦, સત્યામૃપાના ૧૦ તથા અસત્યામૃપાના (વ્યવહારભાષાના) ૧૨—એમ કુલ ૪૨ પ્રકારો શ્રી દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ વગેરેમાં જણાવ્યા છે । તે સંબંધી પૃ. ૨૪૬ માં ‘જળવય’^૧ વગેરે પાંચ ગાથાઓ 10 આપેલી છે । તે* અર્થ સહિત નીચે મુજબ છે :

સત્ય ભાષાના ૧૦ પ્રકારો :

જળવય-સમ્મય-ઠવણા નામે રૂવે પડુચ્ચ સચ્ચે અ ।

વવહાર-ભાવ-જોગે દસમે ઓવમ્મસચ્ચે અ ॥ ૨૭૩ ॥

૧. **જનપદસત્ય** : કોકળ વગેરે દેશોમાં પાણીને માટે ‘પય’, ‘પિચ્ચ’, ‘ઉદક’, ‘નીરમ્’ 15 વગેરે જુદાજુદા શબ્દો વપરાય છે । આ શબ્દોથી તે તે જનપદોમાં-દેશોમાં ઇષ્ટ અર્થની પ્રતિપત્તિ થતી હોવાથી લોકવ્યવહાર ચાલે છે । તેથી તે શબ્દો ‘જનપદસત્ય’ અર્થાત્ તે તે દેશને આશ્રયીને ‘સત્ય’ કહેવાય છે ।

૨. **સમ્મતસત્ય** : કુસુદ, કુવલય, ઉત્પલ, તામરસ એ વ્રધાં એકસરખી રીતે કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય છે । તો પળ ગોવાળો સુદ્ધાં (અર્થાત્ આવાલગોપાલ) કમલને જ પંકજ કહે છે । આ રીતે લોકોમાં 20 ‘કમલ’ અર્થમાં જ ‘પંકજ’ શબ્દ સમ્મત છે તેથી તે ‘સમ્મતસત્ય’ કહેવાય છે ।

૩. **સ્થાપનાસત્ય** : તેવા પ્રકારની અંકરચના તથા સિક્કા વગેરે જોઈને જે ભાષા ઉચ્ચારવામાં આવે તે ‘સ્થાપનાસત્ય’ છે । જેમકે એકડાની આગળ વે શૂન્ય ઉમેરીએ તો સો અને ત્રણ શૂન્ય ઉમેરીએ તો હજાર કહેવાય છે । તેમજ નાણાં ઉપર તે તે છાપ પ્રમાણે રૂપિયો, પાંચ રૂપિયા વગેરે કહેવાય છે ।

૪. **નામસત્ય** : કોઈ મનુષ્ય કુલ વિસ્તારતો ન હોવા છતાં ‘કુલવર્ધન’ નામે ઓળખાય, 25 ધનને વધારતો ન હોય છતાં ‘ધનવર્ધન’ કહેવાય, યક્ષ ન હોવા છતાં ‘યક્ષ’ કહેવાય । આવા વધા અર્થ-રહિત નામોના પ્રયોગો તે ‘નામસત્ય’ કહેવાય છે ।

૫. **રૂપસત્ય** : વેશ પ્રમાણે ગુણ ન હોવા છતાં તેવા પ્રકારનું રૂપ ધારણ કરવું તે ‘રૂપસત્ય’ છે । તે સંબંધી વચન પળ રૂપસત્ય કહેવાય છે, જેમ કે કોઈ કપડી સાધુના વેશમાં હોય ત્યારે તેને સાધુ કહેવામાં આવે તે ‘રૂપસત્ય’ છે ।

૬ પ્રતીત્યસત્ય બીજી વસ્તુને આશ્રયીને એક વસ્તુમા જુદી જુદી રીતે વ્યવહાર કરવો તે ‘પ્રતીત્યસત્ય’ છે । જેમ ટચલી (ઝિંઝી) આગળીનીં અપેક્ષાએ અનામિકા આગળી મોટી ગણાય છે પણ મધ્યમા (ચચલી) આગળી કરતા તે (અનામિકા) નાની પણ ગણાય છે । એમ એક જ વસ્તુમા જુદી જુદી અપેક્ષાએ જુદો જુદો વ્યવહાર તે ‘પ્રતીત્યસત્ય’ છે ।

૭ વ્યવહારસત્ય કેટલાક શબ્દપ્રયોગો શબ્દાર્થની દૃષ્ટિએ વરાબર ન લાગે છતાં અનુકૂળ વિવક્ષાથી મોલાના હોવાથી તે પ્રયોગો મત્ય છે । જેમકે ‘પર્વત વઢે છે’, ‘ઘડો ફરે છે’, ‘વન્યાને પેટ નથી’, ‘ઘેડીને વાઝ નથી’—આ વગેરે પ્રયોગોમા વસ્તુતે તેમ હોતું નથી છતાં ‘પવન ઉપરતું ઘાસ વઢે છે’, ‘ઘટાનું પાણી ફરે છે’, ‘કન્યા ગર્ભધારણને માટે યોગ્ય ઉદરવાળી નથી’, ‘ઘેડીને કાપી શકાય એટલા વાઝ નથી’ એવા આશયથી લોકવ્યવહારમા તે તે પ્રયોગો થાય છે તેથી તે ‘વ્યવહારસત્ય’ છે ।

૮ ભાવસત્ય એક વસ્તુમા અનેક ભાવો (વર્ણ પ્રગેરે) રહેલા હોય છતાં તેમાનાં એકાદ ઉલ્લેખ રૂપે રહેલા ભાવને પ્રાધાન્ય આપીને વચન પ્રયોગ કરવો—જેમકે વગલામા પાંચે વર્ણ છે છતાં ‘વગલો શ્વેત છે’ એમ કહેવું—તે ‘ભાવસત્ય’ છે ।

૯ યોગસત્ય યોગ અર્થાત્ સમઘથી કોઈ વ્યક્તિ કે વસ્તુને તે નામથી ઓળખવી તે ‘યોગસત્ય’ છે । જેમ ‘છત્ર’ રાજાનારો માણસ છત્ર ન હોય ત્યારે પણ છત્રના સમઘથી ‘ઝત્રી’ કહેવાય છે અને ‘દડ’ રાજાનારો માણસ દડના અભાવમા પણ દડના સ્વઘથી ‘દડી’ કહેવાય છે તે ‘યોગસત્ય’ છે । 15

૧૦ ઔપમ્યસત્ય જેમ તજાન સમુદ્ર જેવું ન હોવા છતાં ‘તજાન સમુદ્ર જેવું છે’ એમ તજાનને સમુદ્રની ઉપમા આપવામા આવે છે તે ‘ઔપમ્યસત્ય’ છે ।

મૃગાભાષા (અસત્ય)ના ૧૦ પ્રકારો

કોહે માણે માયા લોમે પેજ્જે તહેવ દોસે અ ।

હાસભય અસ્પ્રાહ્ય ઉવઘાપ નિસ્સિદ્ધા દસમા ॥ ૨૭૪ ॥

20

૧ ક્રોધ નિસૃત અસત્ય ક્રોધના આવેશમા જે વાણી નીકળે તે ‘ક્રોધ નિસૃત અસત્ય’ છે । જેમકે ક્રોધથી વમઝમેલો પિતા પુત્રને કહે કે ‘તું મારો પુત્ર નથી’ વગેરે ક્રોધ નિસૃત અસત્ય છે । અથવા ક્રોધના આવેશમા સાચું-લોટું જે કહી બોલનામા આવે તે વધુ ક્રોધ નિસૃત અસત્ય છે, કારણકે તે ત્રુ વોલની વચ્ચે ક્રોધી મનુષ્યનો આશય દુષ્ટ હોય છે ।

૨ માન નિસૃત અસત્ય પોતાની મહત્તા બતાવના માટે જેમ ક્રોડ મનુષ્ય અલ્પ ધનવાળો 25 હોવા છતાં કહે કે ‘હું મહાધનવાળો છું’ તે ‘માન નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૩ માયા નિસૃત અસત્ય ગ્રીજાને ટગવાના આશયથી જે સાચું લોટું બોલાય તે વધુ ‘માયા નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૪ લોભ નિસૃત અસત્ય લોભથી જે મિથ્યા બોલનામા આવે તે ‘લોભ નિસૃત અસત્ય’ છે । જેમ વેપારી લોભ માપ હોવા છતાં તેને સાચું કહે છે તેમ । 30

૫ પ્રેમ નિસૃત અસત્ય અતિ રાગને લઈને ‘હું તમારો દાસ છું’ વગેરે જે બોલનામા આવે તે ‘પ્રેમ-નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૬ દ્વેષ નિસૃત અસત્ય દ્વેષથી ઈર્ષ્યાનુ મનુષ્યો ગુણવાનને પણ ‘આ નિર્ગુણ છે’ વગેરે કહે તે ‘દ્વેષ-નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૭. હાસ્ય-નિસૃત અસત્ય : જેમ મજ્જરા માણસો કોઈની કંઈ चीज લઈને સંતાડી રાखे અને તેમને વૂછવામાં આવે તો કહે કે 'ए चीज मे जोई नहीं' આવી भाषा 'हास्य-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

૮. મય-નિસૃત અસત્ય : ચોરો વગેરેના મયથી 'मारी पासे कई नहीं' વગેરે જે અમ્ય વોલવામાં આવે તે 'मय-निसृत असत्य' છે ।

૧૦. આલ્યાયિકા-નિસૃત અસત્ય : કયાઓમાં જે અન્નમયિન વાતો કહેવાના આવે તે 'आलयायिका-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

૧૦. ઉપઘાત-નિસૃત અસત્ય : ચોર ન હોય છતાં 'तु चोर छे', આવું જે આલ ચઢાવવામાં આવે તે 'उपघात-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

સત્યા-મૃષા ભાષાના ૧૦ પ્રકારો :

૧૦ ઉત્પન્નવિગયમીસગ જીવમજીવે અ જીવઅજીવે ।

તહડાંતમીસગા ચલુ પરિત્ત અદ્ધા અ અદ્ધદ્ધા ॥ ૨૭૫ ॥

૧. ઉત્પન્નમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : ઉત્પન્ન જીવોને આશ્રયીને જે મિશ્ર ભાષા વોલવામાં આવે તે 'उत्पन्नमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા કહેવાય છે । જેમકે કોઈ નગરમાં ઓછા કે વધારે વાલકો જન્મ્યાં હોય છતાં આજે દસ વાલકો જન્મ્યા છે એમ જે કહેવામાં આવે તે 'उत्पन्नमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા છે; કારણકે તેમાં થોડું સાચું છે અને થોડું ખોટું છે । તેથી એ મિશ્ર ભાષા છે ।

૨. વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : તે જ પ્રમાણે મરણને આશ્રયીને જે મિશ્ર ભાષા વોલવામાં આવે તે 'विगतमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા છે । જેમકે કોઈ નગરમાં થોડા કે વધારે માણસો મરી ગયા હોય છતાં આજે દસ માણસો મરી ગયા એમ કહેવાય આવે તે 'विगतमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા છે ।

૩. ઉત્પન્ન-વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : તે જ પ્રમાણે ઉત્પત્તિ અને મરણને આશ્રયીને જે મિશ્ર ભાષા વોલવામાં આવે છે તે ઉત્પન્ન-વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા કહેવાય છે । જેમ કોઈ નગરમાં ઓછા કે વધારે માણસો જન્મ્યા હોય કે મરી ગયા હોય છતાં કહેવામાં આવે કે આજે દસ વાલકો જન્મ્યા છે અને દસ વૃદ્ધો મરી ગયા છે આવી ભાષા 'उत्पन्न-विगतमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા કહેવાય છે ।

૪. જીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : જેમ કોઈ ઢગલામાં ઘણા જંતુઓ જીવતા હોય અને થોડા મરેલા પળ હોય છતાં 'आ जीवना जंतुओनो ढगलो छे' એમ કહેવું તે 'जीव-मिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા છે ।

૫. અજીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : કોઈ ઢગલામાં ઘણા જંતુઓ મરેલાં હોય અને થોડા જીવતાં હોય છતાં 'अजीवनो ढगलो छे' એમ કહેવું તે 'अजीवमिश्रित सत्या-मृषा' ભાષા છે ।

૬. જીવાજીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : ઉપરની જેમ જીવતા અને મરેલા જંતુઓના ઢગલામાં (વસ્તુતઃ ન્યૂનાધિક હોવા છતાં) નિશ્ચયપૂર્વક કહેવું કે 'आठला मरेला छे ने आठला जीवता छे' આવી ભાષા તે 'जीवाजीवमिश्रित सत्या-मृषा' છે ।

૭. અનંતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : 'मूल' વગેરે અનંતકાયને તેના જ પ્રત્યેક વનસ્પતિ-કાયરૂપ પાદડાની સાથે અગર વીજી કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિની સાથે જોડીને 'आ वधुं अनंतकाय छे' એમ કોઈ કહે તે 'अनंतमिश्रित सत्या-मृषा' છે ।

૧. જેમાં થોડું સાચું અને થોડું ખોટું હોય તેવી મિશ્ર ભાષાને 'सत्या-मृषा' કહેવામાં આવે છે । કારણકે તેમાં કંઈક સાચું હોવાથી તે 'सत्य' પણ છે અને કંઈક ખોટું હોવાથી 'मृषा' પણ છે । આ પ્રમાણે સત્ય તથા અસત્યનું મિશ્રણ ૩૫ હોવાથી તે 'सत्या-मृषा' કહેવાય છે ।

८ प्रत्येकमिश्रित सत्या-मृपा उपर मुजय प्रत्येक ननस्पतिना ढगलामा अनतकाय गहेला होय उता आ नधु 'प्रत्येक ननस्पतिकाय छे' एम नहेबु ते 'प्रत्येकमिश्रित सत्या-मृपा' छे ।

९ अद्धामिश्रित सत्या मृपा अद्धा एटले काळ । अहा प्रमगानुसारे अद्धा शब्दार्थी रात्रि दिवस लेवाना छे । जेम मोर्टे माणस त्रिस बाकी होय छता बीजा माणमने उतावळ कराना वहे के 'रात्रि पटी गई' अथवा रात्रि बाकी होय छता जगाटना नहे के 'त्रिस उगी गयो' ते 'अद्धा- 5 मिश्रित सत्या मृपा' वहेनाय छे ।

१० अद्धाद्धामिश्रित सत्या मृपा दिवस के रात्रिनो एक भाग ते अद्धाद्धा । प्रथम प्रहर चालू होय छता मोर्टे माणस बीजा माणमने कार्यमा उतावळ करना माटे नहे के 'मध्याह्न गई गयो' नगरे उचनो अद्धाद्धामिश्रित सत्या-मृपा भाषा छे ।

असत्यामृपाना १० प्रकारो

10

आमतणि आणवणी जायाणि तह पुच्छणी अ पच्चवणी ।

पच्चस्त्राणी भासा भासा इच्छानुलोमा अ ॥ २७६ ॥

अणभिग्गहिआ भासा भासा अ अभिग्गहम्मि बोधना ।

ससयक्करणी भासा वायट अज्जायडा चेअ ॥ २७७ ॥

१ आमत्रणी मोर्ने जेलावना माटे जे समोवन उचनोनो प्रयोग करवामा आवे जेमके 'हे 15 त्रटन !' 'हे प्रभु !' वगैरे ते आमत्रणी भाषा छे । आना आमत्रण उचनो प्रथम गहेली त्रण प्रकाशनी (सया, मृपा अने सया-मृपा) भाषाना लक्षणोमा समावेश पामना नथी । केवल व्यवहारना हेतु छे तेथी आना प्रयोगो 'असत्यामृपा' वहेनाय छे ।

२ आहापनी जेमके 'आम करो', 'लो', 'ल' चार', नगरे आना उचनो 'आहापनी' भाषा छे । 20

३ याचनी जेमके 'मिक्षा आपो' नगरे उचनो 'याचना' भाषा छे ।

४ पृच्छनी जेमके मोर् वाचनमा अनायो माणस बीजाने श्रुते के 'आ शु छे' आम त्रेम' नगरे उचनो 'पृच्छनी' भाषा छे ।

५ प्रहापनी हिसानो त्याग करवार्थी प्राणीओ तीर्थायुपी नना गारोगी थाय छे । आरी जे 25 उपदेशामक भाषा ते 'प्रहापना' भाषा छे ।

६ प्रत्याप्यानी मोर् माणस आपणी पामे मागना आवे त्यारे तेने नहेबु के 'मारी आपवानी छुअ नथी' ते 'प्रत्याप्याना' भाषा छे ।

७ इच्छानुलोमा मोर् माणस मोर्ने नह के 'आपणे माधु पामे जईए' त्यारे बीजो माणस वहे के 'वट्ट सागी मत छे'—आरी जे अनुलोमानामक भाषा तेने 'इच्छानुलोमा' भाषा वहे छे ।

૮. અનભિગૃહીતા : ઘણાં કાચો કરવાનાં હોય ત્યારે કોઈ માણસ કોઈને પૂછે કે ‘હમણાં હું શું કરું?’ ત્યારે વીજો માણસ જવાબ આપે કે ‘નને ઠીક લાગે તે કર’ આવી અચોક્કસ માયા ને અનભિગૃહીતા માયા કહેવાય છે ।

૯. અભિગૃહીતા : ‘હમણા આ કરજે’ અને ‘હમણા આ ન કરીજ’ આ પ્રમાણે જે ચોક્કસ 5 કહેવામાં આવે તે અભિગૃહીતા માયા છે ।

૧૦. સંશયકરણી : જેના અનેક અર્થો નીકળતા હોવાથી વીજાને સંશય ઉત્પન્ન થાય જ્યાં જે માયા તે સંશયકરણી માયા કહેવાય છે । જેમકે ‘નેત્ર લાવો’ એમ કહેવામાં આવે ત્યારે વીજાને સંશય ઉત્પન્ન થાય છે કે ‘શું લાવવું?’—મીઠું લાવવું, વસ્ત્ર લાવવું, પુરુષ લાવવો, કે ઘોડાને લાવવો? કારણકે ‘સંધવ’ શબ્દના લવણ, વસ્ત્ર, પુરુષ અને ઘોડો એમ અર્થ થાય છે । તેથી આવી માયા સંશયકરણી 10 કહેવાય છે ।

૧૧. વ્યાકૃતા : ‘આ દેવદત્તનો માર્ડ છે’ વગેરે સ્પષ્ટ અર્થવાળી માયા તે વ્યાકૃતા માયા છે ।

૧૨. અવ્યાકૃતા : અત્યંત ગંભીર અર્થવાળી માયા તે અવ્યાકૃતા માયા કહેવાય છે । તેમજ અસ્પષ્ટ અર્થવાળી નાના વાલ્કો વગેરેની માયા પણ અવ્યાકૃતા માયા કહેવાય છે ।

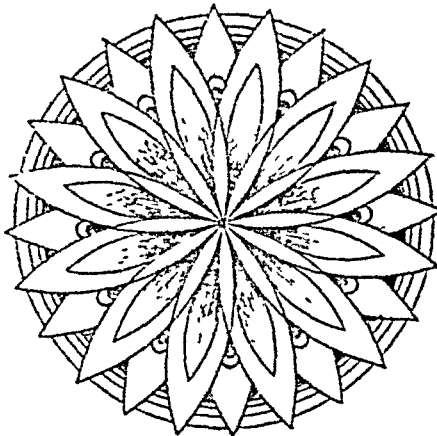
આ રીતે માયાના કુલ ૪૨ પ્રકારો છે ।

15

પરિચય

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધનામાં ‘ધ્યાન’ એક મુખ્ય અંગ છે । તેથી ધ્યાનવિષયક ગ્રંથોની તપાસ કરતાં પાટણના શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના મહારમાં ડા. નં. ૫૦, પ્ર. નં. ૯૯૩ માં શ્રી ‘ધ્યાનવિચાર’ નામનો આ લઘુ ગ્રંથ મળી આવ્યો છે ।

આ ગ્રંથના આધારરૂપે કોઈ મહાન્ મૌલિક ગ્રંથ હશે એવું અનુમાન થાય છે । તે ગોધવા માટે 20 પ્રયાસો ચાલુ છે । શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધનામાં ધ્યાનયોગ જેવા અતીવ મહત્ત્વના અંગ ઉપર આવા વ્યવસ્થિત ગ્રંથથી મુમુક્ષુ પુરુષોને પુષ્ટ આલંબન થાય એવા પુણ્ય હેતુથી આ ગ્રંથમાં યયોચિત શુદ્ધિ કરી વિશેષ વ્યવસ્થિત રીતે સંપાદિત કરી ગુજરાતી અનુવાદ સાથે અહીં પ્રકાશિત કર્યો છે । આ કૃતિના કર્તા વિશે હસ્તલિખિત પ્રતિમા કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી ।

नवकारसारथवणं ॥

भक्तिभरअमरपणय पणमियं परमिट्ठिपच्चय मिरस्ता ।

ननकारसारथवणं^१ भणामि भय्याण भयहरण ॥ १ ॥

5

समि-सुविही^२ अरिहता सिद्धा पउमार्भ-वासुपुजजिणा ।

धम्मायरिया सोलम पासो मल्ली उवज्झाया ॥ २ ॥

मुच्चय-नेमी माहू दुद्धारिद्धस्स नेमिणो धैणिय ।

मुस्स^३ खेयरपयमिं^४ अरिहता दिंतु पणयाण ॥ ३ ॥

अवचुरि (छाया)—भक्तिभरामरप्रणत प्रणम्य परमेष्टिपञ्चक दीर्घण ।

10

नमस्कारसारस्तवन भणामि भय्याना भयहरणम् ॥ १ ॥

चन्द्रप्रभ-सुविही अर्हन्तौ, पद्मप्रभ-वासुपुयौ सिद्धौ ।

षोडशान्ये धर्माचार्या मङ्गि-पार्श्वौ चोपाध्यायो ॥ २ ॥

मुन-नेमी साधव दृष्टारिष्टघाते नेमयश्चक्रधाराकल्पा ।

अन्य^५* मोक्षे खेचरपदनीं ददतु प्रणता(तानां) जनानामर्हन्त इति ॥ ३ ॥

15

ध्याय्या—भक्तेर्भगे येषां ते अमग देवास्तैः प्रणतम्, परमेष्टिपञ्चकमर्हदादिक गिरसा

मन्त्रकेन प्रणम्य नया नमस्कारस्य सार प्रधान यत् स्तवन तदह भणामि, भय्यानाभैदिकान्तिस्तविध
भयापहरणमित्याद्यगाथार्थ ॥ १ ॥

चन्द्रप्रभ-सुविही तीर्थद्वयौ अर्हति ध्येये ध्यातव्यौ । पद्मप्रभ-वासुपुयजिनौ सिद्धध्याने ।

चन्द्रप्रभानित-मभयभिनन्दन-मुमति-सुपार्व शीतल-श्रेयास-प्रिमलानन्त-धर्म-शान्ति-कुन्धु अर-नभि-महावीर इति 20
षोडशाभिना आचार्यध्याने ध्यातव्या । श्रीमङ्गि-पार्श्वौ उपाध्यायध्याने ध्येयौ ॥ २ ॥

मुनिमुन-नेमी तीर्थद्वयौ साधुध्याने दृष्टारिष्टस्य छेदने, नेमयश्चक्रधारासमाना साधव श्रीप्रम

र्हदादिध्यानेन यत् पण म्यात् तदाह । मोक्ष खेचरपदनीं प्रणतानां ददन्तु अर्हन्त ॥ ३ ॥

अवचुरिका—१ परमेष्टिपञ्चक प्रणय । २ स्तोत्र मणमि संसारमयहरणम् । ३ चन्द्रप्रम, सुविधिमि ।

४ पद्मप्रम । ५ चन्द्रप्र (धारा) । ६ खेचरपदनीं(वी) जनानां प्रणतानाम् ।

25

1 अरिहता जार० JB । 2 J प्रम गमम 'अरिहता' ग्यने 'अरहता' इति पाठ । 3 इति S ।

4 पण D ।

* अथवा 'अथय' मन्त्राध्यायं न बधिरा पाठ दिष्टे ॥

तेलुक्कवसीयरणं^१ मोहं सिद्धा कुणंतु भुवणस्स ।
 जल-जलणाई^२ सोलस^३ पयत्थं^४ थंमंतु आयरिया ॥ ४ ॥
 इहलोइयं^५लाभकरा^६ उवझाया^७ हुंतुं^८ भयहरणा ।
 पावुचाडण-ताडणनिउणां साहू सया सरहं ॥ ५ ॥
 5 महिमंडलमरहंता गयणं^९ सिद्धा य सूरिणो जलणो ।
 वरसंवहरमुवझाया पवणो मुणिणो हरंतु दुहं ॥ ६ ॥
 ससिधवलां^{१०} अरहंता रत्तां^{११} सिद्धा य सूरिणो कणय्यां^{१२} ।
 मरगयभां^{१३} उवझाया सामां^{१४} साहू सुहं दिंतु ॥ ७ ॥

छा०—त्रैलोक्यवशीकरणं कुर्वन्तु सिद्धाश्च मोहनं भुवनस्येति ।

10 आचार्याश्च जलादिरोग-जल-जलण(ज्वलन)-विषधर-चौर-अरि-मृगेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-
 शाकणी(किनी)^{१५}-डाकिनी^{१६}-राकिनी^{१७}-लाकिनी^{१८}-काकिनी^{१९}-हाकिनी^{२०}-पोडशपदार्थान्
 स्तम्भन्वाचार्याः ॥ ४ ॥

इह लोके लाभकराः भवन्तु उपाध्यायाः सर्वभयहरणाः ।

पापोचाटन-ताडनयोर्निपुणाः दक्षाः साधवः सदा स्मरन् ॥ ५ ॥

15 महीमण्डलमरहन्तः सिद्धा गम(ग)नमिति आचार्याः ज्वलन्तम् ।

वर-संवरमुपाध्यायाः मुनयः पवन दुःख हरन्तु ॥ ६ ॥

चन्द्रोज्ज्वला अरहन्तः सिद्धाश्च रक्ताः सूर्यः कनकवत् ।

मरकतप्रभा उपाध्यायाः नीला इत्यर्थः साधवः श्यामाः सुखं ददन्तु ॥ ७ ॥

व्या०—त्रैलोक्यवशीकरणं मोहं च सिद्धा जगतः कुर्वन्तु । आचार्याः स्तम्भन्तु, कान्^{२१} जल-
 20 ज्वलन-रोग-विस(प)हर-चौरारि-मृगेन्द्र-गजेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-शाकिनी-डाकिनी-राकिनी-लाकिनी-काकिनी-
 हाकिनीति पोडश पदार्थान् ॥ ४ ॥

ऐहिकलाभकरा उपाध्यायाः सर्वभयहरणा भवन्तु, पापोचाटन-मारण-ताम्ला(ताडना)दिकर्मणि
 कर्मठाः साधवः, स्मरन् भो भव्याः ! यूयमिति संवन्धः ॥ ५ ॥

पृथ्वीतत्त्वेऽर्हन्तो ध्येयाः । आकाशतत्त्वे सिद्धाः । तेजस्तत्त्वे आचार्याः । प्रधाने च जलतत्त्वे
 25 उपाध्यायाः । पवनतत्त्वे मुनयः ध्ये (ध्या) यमाना भवी (वि) नां दुःखं हरन्तु ॥ ६ ॥

अरहन्तः चन्द्रवदुज्ज्वला ध्येयाः । सिद्धा रक्तवर्णाः । आचार्याः कनकवर्णाः उपाध्याया मरकत-
 मणिसदृशा नीलवर्णाः । साधवः श्यामाः कृष्णवर्णाः भविकानां सुखं ददन्तु ॥ ७ ॥

अ०—१ जलणादिः=रोग-जल-जलण(ज्वलन)-विस(प)हर-चौरारि-मृगेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-डाकिनी-शाकिनी-
 राकिनी-लाकिनी-काकिनी-हाकिनी । २ पदस्था आचार्याः [इत्यर्थोऽपि घटते] । ३ इहलोके । ४ भवन्तु । ५ निपुणाः ।
 30 ६ स्मरन् । ७ गगनम् । ८ तोयत्वम् । ९ चन्द्रवदुज्ज्वलाः । १० रक्ताः । ११ कनकवत् । १२ मरकतमणिसदृशाः । १३ श्यामाः ।

1 तिअलोअवसीकरण JB, D, N, A । 2 पयत्थं S । 3 इहलोए A । 4 JB आदर्शे सर्वत्र 'उवझाया',
 स्थाने 'उज्झाया', S प्रतौ सर्वत्र 'उवज्झाया' पाठ । 5 हुति A । 6 SV आदर्शयोः नवमीगाथा षष्ठाङ्केन
 निरूपिता, प्रत्यन्तरे पुन षष्ठाङ्केन दर्शिता गाथा सप्तमी, सप्तम्याः स्थाने च षष्ठी गाथा विद्यते इति गाथाव्यतिक्रमः ।
 7 सुसूरिणो JB । 8 कणयं JA, D S ।

पठम-दुसरारिहंतां चउस्सरा सिद्ध स्रि-उवझाया ।
 दुग-दुगसरा 'क्रमेणं नंदंतु मुणीसरा दुसरा ॥ १२ ॥
 वण्णनिवहो^३ कगाई^४ जेसिं वीओ हकारपजंतो^५ ।
 नियनियसरसंजोगा^६ सरोमि चूडामणिं तेहिं ॥ १३ ॥
 ते पुण अएकचटतपयस^७ ति नववग्ग^८ वन्न पणयाला ।
 परमिड्डिमंडलकमा पठमंतिमतुंरियतियवीआ ॥ १४ ॥
 सैयारुण-पीय-पियंगुवन्न^९-कसिणाइ^{१०} विडविपत्ताइं ।
 अंगिल^{११}-महु-तिक्ख^{१२}-कसाय-^{१३}कडुय परमिड्डिणो वंदे ॥ १५ ॥

5

10

15

छा०—प्रथम-द्वित्वरा अर्हन्तः, चतुःस्वराः सिद्धाः, सूर्यः उपाध्यायाश्च द्वित्वराः ।
 मुनयोऽपि द्वित्वराः, एवं चैते अआ ई ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः ॥ १२ ॥
 वर्णनिवहो वर्णसमूहः कादिर्येषां वीजं हकारपर्यन्तः ।
 निजनिजस्वरसंयोगात् [तेषामर्थे चूडामणिशास्त्र] स्मरामि ॥ १३ ॥
 ते वर्णाश्च अ ए क च ट त प य से(शे)[ति] नववर्गैः ४५ अक्षराणि स्युस्ते ।
 परमेष्ठिमण्डलाः क्रमादनुक्रमात् प्रथमोऽन्तिमः, तुर्यस्तृतीयो द्वितीयश्च ॥ १४ ॥
 श्वेत-रक्त-पीत-प्रियङ्गुवर्ण-कृष्णविटपिपत्राणि तत्प्रभाणि ।
 आम्ल-मधुर-तिक्त-कषाय-कटुका अनुक्रमेण परमेष्ठिनो वन्दे ॥ १५ ॥

20

व्या०—प्रथमद्वित्वरा 'अ आ' रूपा अर्हन्तः । 'इ ई ए ऐ (उ ऊ)' चतुःस्वररूपाः सिद्धाः ।
 सूर्यः 'उ ऊ (ए ऐ)' रूपा, 'ओ औ' रूपा उपाध्यायाः । एवं द्विकद्विकस्वराः सिद्धादयः (आचार्यादयः),
 मुनीश्वरा द्वित्वरा 'अं अः' रूपा जयन्तु ॥ १२ ॥

येषामर्हदादीनां हकारपर्यन्तः ककारादिवर्णनिवहो वीजं तच्च, निजनिजाकारादिवस्वरसंयोगात्
 तेषां चूडामणिमहं स्मरामि ॥ १३ ॥

[चतुर्दशगाथायाः व्याख्यानं कृतं नास्ति टीकाकारेण]

अर्हदादीनां क्रमेण वर्णध्यानम् । श्वेता अर्हन्तः, रक्ताः सिद्धाः, पीतवर्णा आचार्याः,
 प्रियङ्गुवृक्षविशेषः, स च नीलवर्णस्तद्ध्याने उपाध्यायाश्चिन्त्या नीलत्वात् तेषाम् । विटपी वृक्षस्तस्य
 25 पत्राणि कृष्णवर्णानि स्युः साधूनां कृष्णत्वात्, तद्ध्यानं अम्ल १ — मधुर २ — तिक्त ३ — कषाय ४ —
 कटु ५ — रसैः क्रमेणार्हदादीन् वन्दे ॥ १५ ॥

[अत्र षोडशगाथायाः व्याख्या न वर्तते]

अ०—१ अ आ इ ई उ ऊ [ए ऐ] ओ औ अं अः । २ वर्णसमूहः कादिर्येषां हकारपर्यन्तो निजस्वर-
 सयुक्तस्तेषाम्, स्मरामि । ३ श्वेत-रक्त-पीत-नील-कृष्णवृक्षपत्राणि ।

30

1 क्रमेण S । 2 तिसरा N, JC । 3 निवहे S । 4 कगाई D, कगाई S, कगाई सुसंठिओ जो JB,
 कगाई सठिज्जे S । 5 पज्जते S । 6 संयोगो A । 7 चूडामणी JA । 8 तेहिं S । 9 पज्जत् D,
 यरा JA । 10 वग्गा DS । 11 तुरिया D । 12 वर्णं D । 13 णाइविजविं D, णाइं विजंगं JB ।
 14 गुलियं JB । 15 तिक्तं JB, D, S । 16 कडुया JB, कडुअ S ।

ममि 'सुके' अरिहते रवि-मगल' सिद्ध गुरु-बुद्धा खरी ।
 सरह उवझाय केऊ रुमेण साहू सणी राहू ॥ १६ ॥
 नदा' तिहि अरिहता भदा सिद्धा य खरिणो य' जया ।
 तिहि रिचा 'उवझाया पुण्णा साहू सुहू दिंतु ॥ १७ ॥
 सोंसि मगल' अरिहता बुहो य मिद्धा य सुगुरु खरी ।
 सुको उवझाय पुणो' साहू "मदो सुहू भाणू" ॥ १८ ॥
 कतिय चित्तो' "अरिहा वडसाहो मग्गमास सिद्धा य ।
 पोमो जिद्धो भदव आसोआ खरिणो सुहया ॥ १९ ॥
 माहासादुज्झाया' फग्गुणमासो य सावणो साहू ।
 "मह" मगलमरिहता(इ) अचिंतचित्तामणी" दिंतु" ॥ २० ॥

5

10

छा०—शशि शुभ अर्हन्तो, रवि मङ्गला मिद्धा, गुरु-बुधौ सूर्य ।
 स्मरतोपाध्यायान् केतुमिति शनि राहु-सावण क्रमात् ॥ १६ ॥
 अर्हन्तो नन्दानिधि, सिद्धाश्च भद्रातिथि, सूर्य आचार्या विजयातिथि ।
 उपाध्याया रक्तातिथि, सावण [पूर्णातिथि] ददतु ते सुखम् ॥ १७ ॥
 शशि मङ्गला अर्हन्त, सिद्धा बुध, सूर्य सुरगुरव ।
 शुक उपाध्याया, मन्दो मानू राहुरि-('तु गनिधर इ') ति सावण सुख ददतु ॥ १८ ॥
 कानिक चैत्री अर्हन्तः, वैशाख-मार्गशीर्षौ मिद्धाश्च ।
 पौष-ज्येष्ठ भाद्रपदाश्विनमासा सूर्य सुपदा स्युरिति मन्त्र ॥ १९ ॥
 माघाषाढौ उपाध्याया, फाल्गुनक-श्रावणौ सावण ।
 मय मङ्गल ददत्यर्हन्तोऽचिन्त्यचिन्तामणय ॥ २० ॥

15

20

व्या०—अर्हता ध्यान १।६।११ नन्दानिधौ कार्यम् । सिद्धाना २।७।१२ भद्रायाम् । सूरिणा
 ३।८।१३ जयायाम् । उपाध्यायाना ४।९।१४ रक्तायाम् । साधूना ५।१०।१५ पूर्णाय तिथौ ध्यान विधेय
 सुखार्थम् ॥ १७ ॥

सोम-मङ्गलारपोरर्हन्त । बुधनारे मिद्धा । बृहस्पतिनारे सूर्य, शुकनारे उपाध्याया ।
 आदित्य शनिधरयोर्गोरो सावण ध्यायमाना सुख ददतु ॥ १८ ॥
 अर्हदादीनामानुपूर्व्या मासस्य ध्यान क्रियते, तदाह—कार्तिमासे चैत्रमासे च अर्हन्त ।
 वैशाखमासे मार्गशीर्षमासे च सिद्धा । पौषमास-ज्येष्ठमास भाद्र[पद]मासाश्विनमासेषु आचार्या ध्यायमाना
 सुखदा भवन्ति ध्यातृणामिति ॥ १९ ॥

25

माघाषाढमासद्वये उपाध्याया । फाल्गुन-श्रावणमासद्वये साधव चिन्तितार्थचिन्तामणयो मम
 मङ्गल निरचयन्तु ॥ २० ॥

30

अ०—१ सोम पुत्री । २ बृहस्पति पुत्री । ३ स्मरत । ४ उपाध्याय-केतु, शनि, राहु । ५ सोम मङ्गल पुष-बृहस्पति ।
 ६ कार्ति-चैत्र(त्रै), वैशाख मार्गशीर्ष(र्षे), पौष ज्येष्ठ भाद्रपद आश्विन(ना), माघ भाद्रपद(र्षे), फाल्गुन भाद्रपद(र्षे) ।
 ७ मम ।

1 ग्रह N । 2 अर्हता N A । 3 मिद्धा D । JA N, A इत्येवमेषु पोट्यागयानन्तरं
 पुनरुक्तं इत्यदि २५ २६, २७, २८ गाथाचक्र १७, १८ १९, २० इत्येवमिदम् । 4 तिहिता D । 35
 5 विजया D A । 6 उवझाया JB । 7 लमरि' D S N A । 8 सुगुरुणाय SD । 9 उवझाया JB
 पिभा' S । 10 मगल D । 11 भजु S । 12 अरहा N A । 13 बुधमासा D । 14 मन JB D ।
 15 मिहि D । 16 दिग्ग N ।

'पुंसयरो' अरहंता धणिट्ठापंचगा य सिद्धा य ।
 दिगुरिक्खा^१ आयरिया नमामि सिरसा य भत्तीए ॥ २१ ॥
 अदाई^२ जे रिक्खा उवझाया तेसि दितु 'फलनिवहं' ।
 चित्ता^३ साई साहू सासयसुक्खं महं दितु ॥ २२ ॥
 जमु कन्ना^४-विस अरिहा मेसो 'मयरो' य अंतिणो सिद्धा ।
 पंचाणण अलि स्ररी धणु^५-मिहुणोऽज्झावया वंदे ॥ २३ ॥
 ककड-तुला य साहू दोदह^६ रासी य पंचपरमिट्ठी ।
 भावेण^७ थुणमाणो पावइ^८ सुक्खं च सुक्खं च ॥ २४ ॥
 पुव्वाणुपुव्विहिट्ठा समयामेण^९ कुरु जहाजिट्ठं ।
 उवरिमतुल्लं पुरओ^{१०} निसिज्ज पुव्वक्कमो 'सेसो' ॥ २५ ॥
 जम्मि^{११} य निक्खित्ते खलु सो चेव हविज्ज अंकविन्नासो ।
 सो होइ समयमेओ वज्जेयव्वो पयत्तेणं ॥ २६ ॥
 इच्छियपय^{१२} अंकाणं नासव्भासो^{१३} य भंगपरिमाणं ।
 अंतंकभागलद्धं^{१४} 'ठवियंका पुण पुणुद्धरियं'^{१५} ॥ २७ ॥
 'मूलगपंतिदुगेणं'^{१६} अंको जो ठविय दुन्नि जे अंका ।
 तेसि 'दुभंगे काउं निसिज्ज कम-उक्केमेणं तु ॥ २८ ॥

छा०—पुरुषनक्षत्राणि अर्हन्तः, धनिष्ठापञ्चकं च सिद्धाश्च ।
 आचार्या द्विगुनक्षत्रा एतान् वन्दे शिरसा च पुनर्भक्त्या ॥ २१ ॥
 आर्द्राद्याश्च ये नक्षत्रास्ते उपाध्याया गुणनिवहं ददतु ।
 चित्रा-स्वाती साधवः शाश्वतसुखं मह्यं ददतु ॥ २२ ॥
 पम जम अन्ते अर्हन्तः, मेष-मकरौ च सिद्धौ ।
 सिंह-वृश्चिकौ सूरयः, धनुर्मीनावुपाध्यायाः ॥ २३ ॥
 [२४ गाथातः २८ गाथापर्यन्तमवचूरिर्न विद्यते ।]

व्या०—[इतः २१ गाथातः ३५ गाथापर्यन्तं व्याख्यानं नोपलभ्यते ।]

२५ अ०—१ पुरुषनक्षत्राणि, धनिष्ठापञ्चकम्, दशनक्षत्राणि । २ आर्द्रादि यानि नक्षत्राणि तेषाम्, चित्रा-
 स्वातिसमाः । ३ कन्या-वृष(षौ), मेष-मकर(रौ), सिंह-वृश्चिक(कौ), धनुर्मिथुन(नौ), कर्क-तुला(ले), पञ्चपरमेष्ठि[नः]
 स्तूयमानानां मोक्षम् ।

१ मूल सग अरिहता तहा धणिट्ठापंचगं सिद्धा J, Ja, S, P । धणिट्ठागा पंचगो य सिद्धा य N, पुंस
 सग JB । २ दिगुरिक्खा S । ३ गुणनि° D । ४ चित्ताईसाड D । ५ यम जम अते अ° JB, जम जम अते अरिहा ।
 ३० DN, पम जम अते अरिहा A, जमु कि(क)न्ना विसरमहता S । ६ मयरा D । ७ धणमिहुणज्झायया वदे N, धणमि-
 हुणज्झायया वदे A D । धूण य मिहुणो उज्झाया JB, S । ८ दो दो JA, दो दस JC, N, दो दुह रासीउ A,
 रासीओ JB । ९ भावेण थुव्वमाणा JB, भावेण पु(सु) दसणो सासयसुक्ख महं दितु N । १० पावइ सुक्ख सुक्खं च A ।
 ११ कुण DS । १२ नसिज्ज D निसिज्ज S । १३ सेसे D S । 'पुव्वाणुपुव्वि°' इत्यादिगाथाचतुष्कं २५, २६, २७,
 २८ षोडशगाथानन्तर १७, १८, १९, २० इत्याङ्कैर्निर्दिष्टा । १४ जह जम्मिय पक्खित्ते JB, जेहिम्मि य नक्खित्ते JD,
 ३५ जम्मि निक्खित्तो तह पुणरवि सो चेव अक DS । १५ पयराइए JC N, पयराइए D । १६ नामव्भासो य
 अंकपरि° N, JC । १७ ठवियज्जा D, ठवियग्गा JC, N, ठवियग A, ठवियगा JB । १८ पुण धरियं DS ।
 २९ मूलिग JC, मूलिगपति दुए पुण अको नो ठविय S । २० अको न ठविज्जइस्सि जे D, नो ठवियम्मि जे A ।
 ११ दुभंगे काउं नसिज्ज D ।

- त नैत्थि ज न इत्थ निमित्त-गह गणिय-मत-तताई ।
 ज पत्थिय' पयच्छड कहेड ज 'पुच्छिय सयल ॥ २९ ॥
 तिहुयणसामिणिज्जां महमतो भूलमततत्ततिय' ।
 इत्थ 'ठिय पि न नज्जड' गुरूणएस निणा सम्म ॥ ३० ॥
 'सुमरियमित्त' पि इम 'तत्त नासेइ सयलदुरियाइ । 5
 पारपरेण नाय त नत्थि सुह न ज कुणड ॥ ३१ ॥
 पचनवकारतत्त' लेमेण ससिअ 'अणुहणेण' ।
 सिरिमाणतुग-मार्हिदमुज्जल सिनसुह' दिंतु ॥ ३२ ॥
 सभरह पढह ज्ञायह णिच घोसेह 'णगह अरिहाई ।
 'भदपय जइ इच्छह तस्सेन य अत्तणो णाण¹² ॥ ३३ ॥ 10
 'न हि ¹⁴उत्तसग्गा पीडा कूरग्गहदसण ¹⁵भओ सका ।
 जइ पि न हयति एए तो¹⁶ पि तिसल्ल भणिआसु ॥ ३४ ॥
 एसो परमरहस्सो परमो मतो इमो ¹⁷तिहुअणम्मि ।
 ता किमिह नहुनिहेहिं' ¹⁸पढिएहिं ¹⁹पुत्थयसएहिं ॥ ३५ ॥
 [N प्रतो—] इति श्रीपञ्चपरमेष्ठिस्तोत्रम् ॥ रत्नहर्षपठनकृते लिखितम् । 15
 छा०—तन्नाम्नि निमित्त प्रहगणित मन्त्र-तन्त्रादि ।
 यत् प्रार्थित तत् प्रयच्छति कथ[य]ति यत् पृष्ट सन्नम् ॥ २९ ॥
 त्रिभुवनस्वामिनीविद्या अत्र स्थिताऽपि न ज्ञायते गुरूपदेशे विना समग्रम् ॥ ३० ॥
 स्मृतमात्रमपि नागयति सकलदुरितानि, तन्नास्ति सुख यन्न करोति ॥ ३१ ॥
 अनुभवेन कथित, मोक्षसुख दिशतु ॥ ३२ ॥ 20
 [अत्र ३३ गाथाद्वयोपर्यन्तचूरिर्नास्ति ।]
 महानुपमर्ग पीडा-कूरप्रहदर्शन भय शङ्का ॥ ३४ ॥
 तत् किमिह विविधेन पठितपुस्तकभारेण ॥ ३५ ॥
 रनि अनचूरि समाप्ता ॥

अ०—१ तन्नास्ति निमित्त प्रह गणित मन्त्र-तन्त्रादि यत् प्रार्थित तत् प्रयच्छति । कथयति यत् पृष्ट सन्नम् । 25
 २ त्रिभुवनस्वामिनी विद्या अत्र स्थिताऽपि न ज्ञायते गुरूपदेशे विना समग्रम् । ३ स्मृतमात्रमपि नागयति सकल
 दुरितानि । तन्नास्ति सुख यन्न करोति । ४ अनुभवेन कथितम् । ५ मोक्षसुख दिशतु । ६ महानुपमर्ग, पीडा
 कूरप्रहदर्शन, भय(य), शङ्का । ७ तत् किमिह विविधेन ['पुस्तकाराद'] इति पाठे पठितपुस्तकभारेण ॥

1 'य न यच्छड D । 2 पुच्छिय JB । 3 'तताइ D, तनत्थिय JB, A N । 4 ठिय न (त्थि) D ।
 5 निज्जड JB A । 6 समरिय NA । 7 मा JA, पुण N । 8 पुण D A । 9 अनुभावणे D, अनुभवेण A, 30
 10 प्पवह D, 'रहह A, नमह JA नयह N । 11 निदपय S । 12 नाय N, नाम A । 13 महउ' D, नहुउ'
 N A, ननुउ' S । 14 उयसग्गा NA उयस'णे SD । 15 भय D । 16 तह वि सणुग्ग S, तो
 विमग्ग A । 17 त्रिभुवनम्मि JA S । 18 पढिएहिं पुत्थयसएहिं JA । 19 पुत्थयसण D ।

पञ्च प द आ यः ॥

[पञ्चपरमेष्ठिसाधन-विधि-फलम्]

[१] ॐ नमो अरिहंताणं श्रीचन्द्रप्रभ-सुविधिनाथौ श्वेतवर्णौ सिनध्यानेन ब्रह्मस्थाने मस्तक-
स्थितौ ध्यातव्यौ । पृथ्वीमण्डलतत्त्वे वर्तुलाकारौ पुरुषांशकौ, अ-आ स्वरौ, क-च-ट-त-प-य-श इति
5 सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्यौ । नन्दातिथिभिः प्रतिपत्-पष्ठयेकादशीभिस्तिथिभिः सहितौ, सोम-मङ्गलवारसंयुक्तौ,
[वृष ?] कन्या-कुम्भराशिसहितौ, कार्तिक-चैत्रमासयुक्तौ, कृत्तिका-रोहिणी-उत्तराफाल्गुनी-हस्त-धनिष्ठा-
शतभिषक्-पूर्वाभाद्रपदसप्तन(भिर्न)क्षत्रैर्ध्यातव्यौ, गौल्याम्लास्वादसहितौ । 'ॐ ह्रीं (हां) अर्हते नमः'
अनेन मन्त्रेण मुक्तत्वं खेचरत्वं च लभ्यते ॥ इति प्रथमपदाम्नायः ॥ १ ॥

[२] ॐ नमो सिद्धाणं पद्मप्रभ-वासुपूज्यौ रक्तवर्णौ रक्तध्यानेन पूर्वस्यां दिशि मुखस्थितौ
10 ध्यातव्यौ । आकाशमण्डलतत्त्वे त्रिकोणौ, स्वर्यंशकौ, इ-ई-ए-ऐ स्वरैः, ख-छ-ट-थ-फ-र-प सप्तभिर्व्यञ्जनैः
सहितौ [ध्यातव्यौ], भद्रातिथि[भिः] द्वितीया-सप्तमी-द्वादशी[भिः] तिथि[भिः] सहितौ बुधवारसहितौ,
वैशाख-मार्गशीर्षमासयुक्तौ, मेघ-मीन-मकरराशियुक्तौ, अश्विनी-भरण्युत्तराषाढा(दा-)[श्रवणो]त्तराभाद्रपद-रेवती
पङ्क्तिर्नक्षत्रैः [ध्यातव्यौ], मधुरास्वादयुक्तौ । 'ॐ ह्रीं सिद्धाय नमः' अनेन ध्यानेन त्रैलोक्यवशीकरणं
त्रिभुवनमोहकत्वं च भवति ॥ इति द्वितीयपदाम्नायः ॥ २ ॥

15 [३] ॐ नमो आयरियाणं ऋषभाजित-संभवाभिनन्दन-सुमति-सुपार्श्व-शीतल-श्रेयास-विमला-
नन्त-धर्म-शान्ति-कुन्ध्वर-नमि-महावीराः षोडशजिनाः कनकवर्णाः पीतध्यानेन दक्षिणस्यां दिशि कण्ठ-
स्थिताः, तेजोमण्डलतत्त्वे लोढाकाराः, नपुंसकांशकाः, उ-ऊ स्वराः, ग-ज-ड-द-व-ल-स सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्याः ।
जयातिथि[भिः] तृतीयाष्टमी-त्रयोदशी[भिः] तिथिभिः सहिताः, पौष-ज्येष्ठ-भाद्रपदाश्विनमासयुक्ताः, बृह-
स्पतिवारसहिताः, सिंह-वृश्चिकराशियुक्ताः, मघा-पूर्वाफाल्गुन्यनुराधा-ज्येष्ठाचतुर्भिर्नक्षत्रैर्ध्यातव्याः । तित्ता-
20 स्वादसहिताः । 'ॐ हूं आचार्येभ्यो नमः' इति वाऽनेन ध्यानेन जल-ज्वलनादिषोडशपदार्थान् स्तभाति ॥
इति तृतीयपदाम्नायः ॥ ३ ॥

[४] ॐ नमो उवज्झायाणं पार्श्वनाथ-महिम्नाथौ मरकतवर्णौ नीलध्यानेन ध्यातव्यौ । पश्चिमायां दिशि
हृदयस्थितौ जलतत्त्वे, द्वितीयाचन्द्रकलाकारौ, राजपुरुषांशकौ, ओ-औ स्वरौ, घ-झ-ढ-ध-भ-व-ह सप्तभिर्व्यञ्जनैः
सहितौ, रिक्तातिथि[भिः] चतुर्थी-नवमी-चतुर्दशी[भिस्तिथिभिः] युक्तौ, धन-मिथुनराशि-युक्तौ, भृगुवारसहितौ,
25 माघाषाढमाससंयुक्तौ, मूलपूर्वाषाढा-मृगशीर्षार्द्रा-पुनर्वसुपञ्चभिर्नक्षत्रैः, कषायास्वादौ ध्यातव्यौ 'ॐ ह्रौं उपाध्या-
येभ्यो नमः' अनेन मन्त्रेण 'इहलोइयलाभकरा उवज्झाया हुंतु सव्वभयहरणा' ॥ इति चतुर्थपदाम्नायः ॥ ४ ॥

[५] ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं मुनिसुव्रत-नेमिनाथौ कृष्णवर्णौ कृष्णध्यानेनोत्तरस्यां दिशि
चरणेषु ध्यातव्यौ । वायुतत्त्वे, दीर्घकलाकारौ, बहुप्रसिद्धलोकवन्द्यमानौ, अं-अः स्वरौ, ड-ज-ण-न-म-ल-क्ष
सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्यौ । पूर्णातिथि[भिः] पञ्चमी-दशमी-पूर्णिमातिथिभिः, शनि-रविवाराभ्यां च सहितौ,
30 फाल्गुन-श्रावणमासयुक्तौ, कर्क-तुलाराशिसहितौ, पुष्या-ऽऽश्लेषा-चित्रा-स्वाति-विशाखापञ्चभिर्नक्षत्रैर्ध्यातव्यौ ।
कटुकास्वादौ । 'ॐ हः सर्वसाधुभ्यो नमः' अनेन ध्यानेन 'पावुच्चाडन-ताडण-मारणनिउणा साहू सया
सरह ॥' इति पञ्चमपदाम्नायः ॥ ५ ॥

इति पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रविधिः संपूर्णोऽस्तु ॥

[A प्रतौ-त्र(बृ)हत्खरतरगच्छे उपाध्यायश्रीशान्तिरतनगणीजी महाराजके पठनार्थं धनसुख-
35 दासस्य भार्या सूरजकुवरबीबीने वहराया मी आसोज सुदी १० सुक्र सं० १९५३ का० जैपुरनगरे ॥]

पञ्चपरमेष्ठिमाधन विधि फलकोष्टक ।

आम्राय	अरिहत	सिद्ध	आत्माय	उपाध्याय	साधु	
१ परमेष्ठिपञ्चने चतुर्विंशति निरखरूपम्	चन्द्रप्रभ, सुविधि	पद्मप्रभ, रासुप्रय	ऋषभ, अजित, समय, अभिनन्दन, सुमति, सुपाश, शीतल, त्रैयास विमल, अनत, धम, शाति, कथु, अर, नमि, वार	पाश्व, महि	मुनिसुप्रत, नेमि	5
२ वणनिर्देश	श्वेत	रक्त	कनक (पीत)	मरकत (नील)	वृष्ण	10
३ दिशानिर्देश	ब्रह्मस्थान	प्रव	दक्षिण	पश्चिम	उत्तर	
४ अगत्यास	मन्तक	गुरु	कठ	हृदय	चरण	
५ तत्त्वनिर्देश	पृथ्वीमण्डल	आकाश तत्त्व	तेजोमण्डल	जलमण्डल	वायुमण्डल	
६ आकार, साध्य-ही	बनुल •	निकोण ^	लोदकला आठ अशवाब्जो प्राप्त्युद्धार	विगुदकलारूप ~	दीपकलारूप 1	15
७ अक्षर	पुरुष	स्त्री	नपुंसक	राजपुरुष	बहु शब्द वणनीय सर्वश्राद्धजन अथवा बहुप्रसिद्धलोक वर्तमान	20
८ स्वर	अ आ	इ ए ऐ (इ इ उ ऊ)	उ ऊ (ऊ ऋ ए लृ)	ओ औ	अ अ	
९ वग	कच टत पयश	रज्जुतथ फरप	गज्जटत बलस	घृह्णत धमवह	हज्जनमलक्ष	
१० ग्रह	चन्द्र, गुरु	सूर्य, मंगल	गुरु, बुध	शुक्र	शनि, राहु	
११ तिथि	नवमी (१,६,११)	भद्रा (२,७,१२)	ज्या (३,८,१३)	रिक्ता (४,९,१४)	पूर्णा (५,१०,१५)	25
१२ मास	कार्तिक, चैत्र	वैशाख, मागशर	पौष, जेठ, मार्गशी भाषो	माघ, आपाद	फागुन, भाद्रपद	
१३ राशि	वृष कन्या, कुम्भ	मेष, मीन, मकर	सिंह, वृश्चिक	धन, मिथुन	कक, तुला	
१४ वार	सोम, मंगल	बुध	शुक्र	गुरु	शनि, रवि	
१५ नान	वृश्चिका, रोहिणी, उत्तराषाढा, शत इत्थ, धनिष्ठा, शत भिन्न, पूषामाद्रप	अश्विनी, भरणी, उत्तराषाढा, शत उत्तराषाढा, शत रेवती	मेषा, पूषाफाल्गुनी, ज्येष्ठा, अनुराधा	मूल, पूषाषाढा, मृगशीर्ष, आर्द्रा, पुनर्वसु	पुष्य, आश्लेषा, चित्रा, स्वाति, विशाखा	30
१६ रस	अम्ल	मधुर	तिक्त	कषाय	कटु	
१७ मन्त्र	ॐ ह्रीं अहोमन्त्रो नम ।	ॐ ह्रीं सिद्धेन्द्रो नम ।	ॐ ह्रीं आचार्येन्द्रो नम ।	ॐ ह्रीं उपाध्यायेन्द्रो नम ।	ॐ ह्रीं सर्वसाधुन्द्रो नम ।	35
१८ फल	शुचत्व, रोचरत्व (विभाजन, गति)	शैलेन्द्र्य वशीकरण, निधुवनमोक्षण, नशीकरण, मोहन	स्तमन जलाति	इहलौकिक लाभ, समयदर्शन (गुणि, पुष्टि)	(पाप) उच्चाटन, मार्णादि	

પરિચય

‘નમસ્કારસારસ્તવન’ નામક સ્તોત્રની લગભગ વીશેક હસ્તલિખિત પ્રતિઓ જોવા મળી છે, તેમાંથી ૯ પ્રતિઓને સામે રાખીને આ સ્તોત્રનું સંપાદન કર્યું છે । એ પ્રતિઓનો પરિચય આ રીતે છે :—

૧. A સંજ્ઞક પ્રતિ તે જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના સંગ્રહની ફોટોસ્ટેટિક કોપી (તે શ્રી મુક્તિકમલ જૈન મોહનજ્ઞાનમંદિર, વડોદરાના સંગ્રહની પ્રતિ)
૨. S સંજ્ઞક પ્રતિ તે જૈ. સા. વિ. મ. ના સંગ્રહની વીજી ફોટોસ્ટેટિક કોપી ।
૩. D સંજ્ઞક પ્રતિ તે દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફાઉન્ડેશન, મૂરતથી નં. ૭૯ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ ‘ભક્તામર-કલ્યાણમંદિર-નમિઝ્ઞાનસ્તોત્રત્રયમ્’ માં પ્રગટ થયેલું આ સ્તવન ।
૪. J સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયમુનિજીએ છપાવેલાં ફોર્મ્સ ।
૫. Ja સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ વીજી પોથી ઉપરથી લીધેલા પાઠાંતરો ।
૬. Jb સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ ત્રીજી પોથી ઉપરથી લીધેલાં પાઠાંતરો ।
૭. Jc સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ ચોથી પોથી ઉપરથી લીધેલાં પાઠાંતરો ।
૮. N સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રી અગરચંદજી નાહટા, વિકાનેરના સંગ્રહની પ્રતિ ।
૯. P સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીવર્ધમાન જૈન આગમમંદિર, પાલીતાણાના સંગ્રહની નં. ૧૯૯ની પ્રતિ ।
- આ સ્તોત્ર અઘાત્રધિ ઉપર્યુક્ત નં. ૩ D સંજ્ઞાથી સૂચિત પુસ્તકમાં પ્રગટ થયું છે । અત્યંત પ્રસિદ્ધ એવા ‘ભક્તામર સ્તોત્ર’ ના કર્તા અનેકવિદ્યાનિપુણ જે શ્રી માનતુંગસૂરિ તે જ આ સ્તોત્રના કર્તા છે । આ માનતુંગસૂરિનું ચરિત્ર ‘પ્રભાવકચરિત’માં આપેલું છે ।

આ સ્તોત્ર ઉપર ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ નામે વ્યાખ્યા મળી આવી છે । તેનો પરિચય આ પછી સળંગરૂપે આપવામાં આવતી એ કૃતિની અંતે આપ્યો છે એટલે એ સંબંધે અહીં પુનરુક્તિ કરવી ઉચિત નથી; પણ આ સ્તોત્રની મહત્તાનો ધ્યાન કરાવનાર એ ટીકાગ્રંથ છે, છતાં એનું રહસ્ય સમજવું મુશ્કેલ છે, એટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત ગણાશે ।

આ મૂળ સ્તોત્ર ઉપર (૧) નાની વ્યાખ્યા, શેઠ ઝવેરચંદ પન્નાજી, બુહારીના સંગ્રહમાંથી મળી છે તે, (૨) શ્રીઅગરચંદજી નાહટા, વિકાનેરના સંગ્રહમાંથી મળેલી પ્રતિમાં અવચૂરિ (છાયા) હતી તે, અને (૩) શ્રીજિનવિજયજી મુનિજીએ છપાવેલ સ્તોત્રમાંના વિશિષ્ટ શબ્દો ઉપરનાં ટિપ્પણીરૂપ અવચૂરિકા હતી તે; આ સ્તોત્રની સાથોસાથ આપીને માત્ર મૂળ અહીં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે । આ સ્તોત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેના અર્થઘટન વિશે મતમેદ હોવાથી તેમજ અમુક શ્લોકોનું યથાર્થ ગુજરાતી ભાષાતર કઠિન હોવાથી સુજ્ઞ ગુરુદેવોની સૂચનાનુસાર આજના સ્તોત્રનો અનુવાદ રદ કરેલ છે । આ વિષયને ઉપયોગી “પદ્મપદામ્નાયઃ” તથા “પદ્મપરમેષ્ઠિસાધન-વિધિ-ફલકોષ્ટક” સાથે જ પૃષ્ઠ ૨૬૮ તથા ૨૬૯ પર આપેલ છે ।

श्रीमानतुङ्गसूरिरचित 'नवकारसारवर्ण'स्य

नमस्कारव्याख्यानटीका ॥

अरिहता अमरीरा आयरिय उज्झाय तह पुणो मुणिणो ।

पचस्सरनिप्पन्नो अकारो सया भणिओ ॥ ९ ॥

5

अ अ आ उ म् = 'ॐ' साधनायाम् । तथा—

वट्ठकला अरहता तिउणा मिद्धा य लोढकलम्वरी ।

उज्झाय तिसुद्धकला दीहकला साहुणो सुहया ॥ १० ॥

साधिते 'ह्रीं'कार । तथा—

अस्सर आड जयार हयाग्मतस्सर च माईए ।

10

मज्झे वण्णसमुच्चयरयणत्तयभूसिय अरह ॥ ११ ॥

'अहं' इत्यर्थ । त्रीणि त्रीजानि परमेष्ठिनाचक्रानि । तथा—

“ॐ नमो अरिहताण इन्द्रयै नम । ॐ नमो सिद्धाण इन्द्रयै नम । ॐ नमो आयरियाण इन्द्रयै नम । ॐ नमो उज्झायाण [इन्द्रयै] नम । ॐ नमो लोए सवसाहण इन्द्रयै नम ।”

15

पार्श्वनाथप्रतिमाया पूजा कृत्वा नामग्राहमूर्धनीकृत्याष्टोत्तरपञ्चगतानि जपेत्, उज्जमोक्षो भवति आमन परस्य च । तथा पूजा-नाप कृत्याऽप्युपेत्य स्वमान्तर लभ्यते ग्लान-व्यसन गमनादिनिषेधे ।

“हरिमर्कटि हरिमर्कटि मृत्युपद परिलिखन्ति परिलिग्वन्ति, भूमितल परिवाहति वरिवाहति, मन्त्रपद परिमुञ्चति परिमुञ्चति, बन्धभय इन्द्रयै इन्द्रयै इन्द्रयै इन्द्रयै इन्द्रयै इन्द्रयै अमुकस्य बन्धमोक्ष कुरु कुरु ॥”

20

चित्रकृत्यप्रतिक्रिया शुद्धभूमिनेले लिखित्वा पञ्चपरमेष्ठिनीज कुयात् १०८ उज्जमोक्षो भवति ।

“ॐ अरहत सिद्ध आयरिय-उज्झाय सवसाह उस्मादय तित्थयराण, ॐ नमो भगवई सुयदेवयाए, ॐ नमो भगवई सतिदेवयाण, ॐ नम सवपयणदेवयाण दसणह दिसापालाण, ॐ ह्रीं अहं अरहत(ताण) नम इदये, ॐ नमो सिद्धाण रवाहा ॥

पसा पडियसिद्धा विज्जा तह सत्तमारज्जतीया ।

25

वन्सराण-चायपमुद्धे षज्जे मतो जय देह ॥ १ ॥

नयकरी विद्या ॥

“ॐ नमो अरिहताण ह्रीं नमः इदये, ॐ नमो सिद्धाण ह्रीं नमः शिरमि, ॐ नमो आयरियाण ह्रीं नमः शिखाया, ॐ नमो उज्झायाण हा नमः कवचाय, ॐ नमो लोए सवसाहण ह नेत्राय वपद, ॐ ह्रीं अहं अ सि आ उ सा नम अस्त्राय फट् अद्भानि ॥”

30

क्षस्थानके विलिखितं हरितालकाद्यैरैन्द्रं शिलातलपदे क्षितिमण्डलस्थम् ।

सूत्रेण तत् परिवृतं विधृतं धरायां, कुर्यात् प्रसूतिमुखदिव्यगतेनिरोधम् ॥ १७ ॥

—लरञ्जिका । (११)

लीहालधूमगरलीसुरिल्लूणरक्तैर्लस्थानकेऽनु विलिखेच्च ढकारवीजम् ।

5 प्रेतालयस्य वसने निहितं स्नाने, विद्वेषितां मिथुनयोरविमध्यसंस्थम् ॥ १८ ॥

—ढरञ्जिका । (१२)

स्थाने सुलक्ष्मी निजवीजमिन्दोः, सकुङ्कुमाद्यैर्लिखितं सुभूर्जे ।

त्रिलोहवेष्ट्यं विधृतं स्ववाहौ, करोति रक्षां ग्रह-मारि-रुग्भ्यः ॥ १९ ॥

—श्रीरञ्जिका । (१३)

10 प्रत्यनीक-महादुष्टविध्वंसनाय सम्यग्दृष्टिसुखोत्पादनाय वा कर्माण्येतानि कार्याणि, बृहत्प्रयोजने
समायाते सति—“इहलोड्यलाभकरा उवज्झाया हुंतु सव्वभयहरणा ।” इति वचनात् ॥

“उवसग्गहरं” स्तोत्रम्—

[अत्र पञ्चगाथात्मकं ‘उवसग्गहरं’ स्तोत्रं प्रस्तावक्रमेण लिखितं नेह लिख्यते, सुप्रसिद्धत्वात् ।]

अस्य यन्त्रं यथा—“ॐ ह्रीं श्रीपार्श्वनाथ-धरणेन्द्र-पद्मावती ह्रीं नमः ॥”

15 पणमिय सिरिपासनाह धरणिंदह पडमावईसहियं ।

मायावीजं नमइ य अट्टारस अक्खरं मंतं ॥ २० ॥

अष्टादशाक्षरमन्त्रः मध्येवलकं वृत्ताकारम्—“ॐ ह्रीं श्रीं अर्हे ‘नमिऊण पास विसहरवसह

जिण फुलिंग’ ह्रीं नमः ।”

20 द्वितीयवलके—“अनुवाभुंगि १, तक्षकु कंकोट्ट २, पद्म महापद्म ३, शङ्खपुलिकु ४,
जय-विजय ५, अजिताऽपराजिता ६, जम्मे थम्मे ७, नाराई वीराई ॥”

अष्टदलम्—“अरिहंत १, सिद्ध २, आचार्य ३, उपाध्याय ४, साधु ५, ज्ञानु ६,
दर्शनु ७, चारित्रु ८ ॥”

तृतीयवलकम्—

25 रोहिणी सुरहिनिसन्ना मोरनिसन्ना तह य पन्नत्ती ।

कमलम्मि वज्जसंखल वज्जंकुस करिवरारूढा ॥ २१ ॥

अण्णडिचक्का गरुडम्मि संठिया पुरुसदत्त महिसीया ।

कमलनिसन्ना काली वाहेइ नरं महाकाली ॥ २२ ॥

गोरी सीहारूढा कमलारूढा य तह य गंधारी ।

30 सव्वत्थ महाजाला विरलार माणवी कमला ॥ २३ ॥

वेरोट्टा य अयगरे तुरगेद्वुत्ता य माणसी हंसे ।

केसरि उवरि निसन्ना देउ महामाणसी सुक्खं ॥ २४ ॥

षोडशदलेषु [देव्यः] लेख्याः ।

मरुदेवी विजया सेणा सिद्धत्था मंगला सुसीमा य ।

पुहवीलक्खण रामा नंदा विण्हु जया सामा ॥ २५ ॥

35 सुजसा सुव्वय अइरा सिरिदेवी पद्मावई पडमा- ।

वई य वण्णा सिवा वम्मा तह य तिसला य (लादेवी) ॥ २६ ॥

चतुर्विंशतिदलेषु । शीर्कारत्रिवेष्टित चक्र, अष्टो दिग्नामानि, नवग्रहा आदित्यादि, वायव्ये गुरु-
पादुकेभ्यो नम । वरुणे नागा, चतुर्दिग्भागे 'क्षि' उपरि चतुर्विंशतिजिना —

पञ्चजिण कणयवन्ना सत्तो हेमण्णहो य दो धवला ।
दो चामीयरवना रत्ता छब्बेण कणयपहा ॥ २७ ॥
मरगयनीलो अलिसामलो य कच्चणनिहो य अलिसामो ।
तह य तमालदलामो सुवन्नवन्नो जिणो धीरो ॥ २८ ॥

6

इति चतुर्विंशतिजिनाश्चतुर्दिक्षु ॥

अष्टापदप्रमाणेत्यादो चेत्यमन्त अत्र पूजयेत् । पूर्वादि-रूपभादिजिना पर दक्षिणादक्षिणादि—

चत्तारि अट्ठ दस दो य धदिया जिणवरा चउवीस ।
परमट्ठनिट्ठियट्ठा सिद्धा सिद्धि मम विस्तु ॥ २९ ॥

10

तथा—“ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं रूपभनाथाय नमः १ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अजितनाथाय नमः २ ।
ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं सभयनाथाय नमः ३ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अभिनन्दननाथाय नमः ४ । ॐ
ह्रीं श्रीं अर्हं सुमतिनाथाय नमः ५ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं पद्मप्रभनाथाय नमः ६ । ॐ ह्रीं श्रीं
अर्हं सुपार्श्वनाथाय नमः ७ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं चन्द्रप्रभनाथाय नमः ८ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं
शीतलनाथाय नमः १० । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं श्रेयामनाथाय नमः ११ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं वासुपूज्याय 15
नमः १२ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं विमलनाथाय नमः १३ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अनन्तनाथाय नमः
१४ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं धर्मनाथाय नमः १५ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं शान्तिनाथाय नमः १६ । ॐ
ह्रीं श्रीं अर्हं कुन्धुनाथाय नमः १७ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अरनाथाय नमः १८ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं मल्लि-
नाथाय नमः १९ ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं मुनिसुत्रतस्वामिने नमः २० । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं नमिनाथाय
नमः २१ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं नेमिनाथाय नमः २२ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं पार्श्वनाथाय नमः २३ ॥ 20
ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं वर्धमानस्वामिने नमः २४” इत्यादि यथास्थान वदित्वा नमसित्वा पूजयित्वा च
पट्कर्माणि कारयेत् ॥”

‘इहलोडयलामकरा उवज्झाया’ इत्यादिना श्रीपार्श्वनाथ धरणेन्द्र-पद्मावतीमहित जपेत् ।

ॐ ह्रीं श्रीं कारमहं दलितकलमल दिव्यभूतिप्रणाय, २
ह्रीं वल्लू हसौ मन्त्रवीज भुवनसुखकर शक्रराज्येन्द्रपूज्यम् ।
ओं क्रीं ह्रीं दिव्यरूप नम इति सहित वामहस्ते जपित्वा,
श्रीमन्त पार्श्वनाथ भुजगपतिभुत देविपद्मावतीशम् ॥ ३० ॥
जिनपरमेष्ठि-लक्ष्मी अर्हकामेश्वर तथा ह्युवम् ।
जीवाक्षर विष्णुपद प्रतीहारमन्त्रराज च ॥ ३१ ॥

25

ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं ह्रीं वल्लू हसौ ओं क्रीं ह्रीं नमः पार्श्वनाथाय धरणेन्द्र पद्मावतीसहिताय 30
ॐ श्रीं अर्हं ह्रीं वल्लू हसौ ओं क्रीं ह्रीं नमः ॥” सपुटमन्त्र सर्वकर्मकर । विषहरणे श्वेतच्यानेनानेन
जलमभिमन्त्रय पाययेत्, निर्विपीकरणम् ॥

आजानु कनकगौर आनामे शङ्ख-कुन्द-हरधवलम् ।

वर्षिणि अमृतस्रव(वे) अमृतश्रव(स्रवे) स्रावय स्रावय सं क्लीं क्लीं व्ल्लं व्ल्लं द्रां द्रीं द्रावय द्रावय ह्रीं इवीं स्वाहा ।' गोस्तनमुद्रा, शिरसि कलशः ।

ॐ विमलाय विमलचित्ताय जं जं वं वं भां इवीं इवीं स्वाहा ।' अञ्जलिमुद्रा । मरुदेव्यादि २४ [मातरः] मम संनिहिता भवन्तु, आगच्छन्तु आगच्छन्तु संवौपद् । एतासां वामाङ्गे जिनः, ५ तासां वामहस्ते फलं, दक्षिणे मातृहृदि, तासामञ्जलिपुष्पाणि, उपरि फलानि, पुत्रमुखं पश्यन्त्यश्चिन्तनीयाः ।* तथा रोहिण्यादि १६ मम संनिहिता भवन्तु आगच्छन्तु संवौपद् । तासामुपरि दक्षिणे चक्रम्, वामे-ङ्कुशम्, अधस्तनयोः फलं केसो (?) । 'अरिहंत-सिद्ध-आचार्य-उपाध्याय-साधु' पञ्चपदानि अङ्गुष्ठादिषु पञ्चस्वङ्गुलीषु वार ३-एवमात्मरक्षा पूर्वोक्ता कर्तव्या । तथा मरुदेव्याद्याह्वानं पूजां च स्वकीयमन्त्रेण कर्तव्या । मध्ये पार्श्वनाथप्रतिमा, पद्मावतीमस्तके फणा ३, तासामुपरि ह्रीं ३, मन्त्रभणन वार ७ ॥

10 इति सिद्धचक्रध्यातव्यविधिः ॥

श्रीसिद्धचक्रमहिमापद्धतिस्तवनम् ॥ †

अन्नं^१ च सिद्धचक्रं कहियं विज्जाणुवायपरमत्थं ।

नाएणं^२ जेण सहसा सिज्झंति महंतसिद्धीओ ॥ १ ॥ [१]

अ क च ट त प य स वग्गा एयाणं होइ मंतसंभूई ।

15 माहिंद-वारुणानल-मारुजुत्तेहिं वण्णेहिं ॥ २ ॥

वैज्जट्टारहभिन्नं चउरस्सं पुढविवीयसंजुत्तं ।

कोणं निहत्ते जाणह सत्तम-तईएण माहिंदं ॥ ३ ॥

चंदद्धकलसरूवं वियसियकमलेण धवलवण्णेण ।

सत्तम-चउत्थकोणं काउं मज्झमि वरुणस्स ॥ ४ ॥

20 जालासहस्सपउरं सत्थियरेहाहिं^५ विंदुमज्झमि ।

लिहियं तिकोण उट्ठं अगोयं मंडलं नाम ॥ ५ ॥

किन्हं वट्टलरूवं सत्तम-पढमेण वंकरेहाहिं ।

घणविंदुपवणजुत्तं दुलक्खं तं जिणुदिट्ठं ॥ ६ ॥

* [जूओ चित्र नं० ३]

† आ स्तवनना पाठभेद लेखामा नीचेनी छ प्रतिओनो उपयोग कयों छे ।

१. J जैन साहित्य विकास मंडलनी फोटोस्टेटिक नकल, जे श्रीविजयमोहनसूरिशालग्रह, पालीताणानी मूल प्रति छे, तेनी संज्ञा ।

२. V वडोदरा, श्रीआत्मारामजी जैन ज्ञानमंदिर-प्रति नं. १५०९ नी संज्ञा ।

३. A डभोई, श्री अमरविजयजी जैनज्ञानमंडार-प्रति नं. ५०६।३६९४ नी संज्ञा ।

४. N सिद्धचक्रबृहत्पूजनविधि, प्रकाशक श्रीनेमि-अमृत-खाति-निरजनग्रंथमाला, अमदावाद, पृ. ५३, ५४ मा छे, तेनी संज्ञा । तेमा आ स्तोत्रनी पदर गाथाओ ज मात्र छे, जेनो [] आवा कौसमां अंक अहीं वताव्यो छे ।

५. Y 1 पू मुनिराज श्रीयशोविजयजी महाराज पासेनी १३ पानानी प्रतिनी संज्ञा ।

६. Y 2 पू मुनिराज श्रीयशोविजयजी महाराज पासेनी ४६ पानानी प्रतिनी संज्ञा ॥

1 एयं च N । 2 नाणेण A । 3 वायवजुत्तेहिं वत्तेहिं J V A । 4 वग्गक्खरेहिं भिन्नं बीयंदचउरंसपुढविसं

J V A । 5 काणे निहत्ते J V A । 6 तईयाण J V A । 7 चंदद्धकलसरेहिं Y1, Y2 । 8 कोणे पायारमं J V A ।

9 ह्रीं अगिमं J V A । 10 तिकोणे दुअ J V A ।

चत्तारि मडलाई सत्तमयग्गेण हुति जुत्ताइ ।
पुढवी-सलिल-हुयासण-पण च नहगण तत्त ॥ ७ ॥

तत्ताइ मडलाई भोला विज्जा उ मत चण्णद ।
सिज्जति हु विज्जाओ बहुएहिं जाव-होमेहिं ॥ ८ ॥

ज पुण जिणिंदतत्त दुल्लहलाह जयमि जीवस्स ।
पुण्णरहिओ न पावइ बहुएहिं नालस्सेवेहिं ॥ ९ ॥

अट्टदल-कमलमंज्जे सुन्न नामेण सजुय देहिं ।
उपरितल-रेहएइ सविदु-फलसजुय तत्थ ॥ १० ॥ [२]

आएह विमलधवल सासनिलीण निरस्सर जाण ।
तव-सजमसजुत्त सुक्ख वेहस्स कम्मस्स ॥ ११ ॥ [३]

अस्सरयसुक्ख लब्भइ किं बहुणा नेह अन्नसिद्धीए ।
ईयरेण अन्नसिद्धी अइदुल्ला सव्वलोयमि ॥ १२ ॥ [४]

परमेद्विपर्ययव अस्सरयेहिं वेदेह सरसमाउत्त ।
पुरह पुज्वाइ दले अट्टहि वग्गेहि पत्ताई ॥ १३ ॥ * [५]

सत्तफखर च मत परमिद्विपयाण होइ ज पढम ।
तस्सतरेसु दिज्जओ उह कमलस्स रेहाण ॥ १४ ॥ † [७]

वेदेह तिउणपडम मायाधीपण धवलवण्णेण ।
संयवरभुज्जदले लिहिज सुहकरण-ओपण ॥ १५ ॥ [९]

गोरोयण-चदण-कुक्कुमेण कंप्पूर-सुरहिदग्गेण ।
लिहिय धामीसरलेहणीए सुइभूमि-सुद्धदेसमि ॥ १६ ॥

यहुसुरहिकुसुम अस्सरय-नाणाविहधूव-चलि निविज्जेहिं ।
पूज्जहि फलसनिहित्त विसुद्धभूमिइ पयड घा ॥ १७ ॥ [१०]

को करह सत्तदियहा गुरुपूया एस सिद्धचक्रस्स ।
गह भूय-जस्सर-रक्खस दुट्टजरा जति उवसाम ॥ १८ ॥ [११]

1 माला विहु मत-तंत-चक्राद J V A । 2 हलम J V A । 3 °लग्ग्वे N । 4 देह । 5 उवतित्तिरेह N । 6 रुद्ध विदु-कलासंजुय तथ A N । 7 ल नासलीण J V । सीसलीण N । 8 जाव A । 9 जुत्तो सुं N, 'जुत्तो सुक्ख J V A । 10 सरोक्ख J V । 11 णा इत्य अन्नसिद्धिओ N, 'णा अन्नसिद्धय तिं J V A । 12 अयरेण J V । 13 दो न हु दुल्ला मण्णे N । 14 परमिद्विपचनमणक्खं N । 15 'मचनामक्खं J V । 16 माजुत्त N । 17 पुरह पुज्वाइदले अट्टदलेहिं च वग्गेहिं N । * N आदर्शे त्रयोदशगाथान्तरमिय गाथाऽधिकी—“पत्ताण मज्झमाए अते पिय जइयहोण दायव्ओ । सव्वसुखवतेया अणाहया सव्वदुक्खनारापरा ॥ ६ ॥ J V A आदर्शेण तस्या पाठमेद एतद्विपारेण लभ्यते—“कम्मस्स मज्झमाए, अत्रे पिय तद य होइ दायव्व । सव्वसुखेयस्या अणाहया सव्वदुक्खनासक्खा । 18 पत्ततरेण दिज्जह क्क कमलस्स रेदाहिं N । † N आदर्शे चतुर्दशगाथानन्तरं गाथेयमधिकी—“त पणवपीय अतिहं नमो जिगाण ति एवमाइहिं । गणहरएहिं पायाहिणेण परिवेत्ति मरह ॥ ८ ॥” 19 तिउणं पणं Y1, Y2 । 20 संयवर उवगतो Y1 Y2 । 21 सुद्धदव्वओपण । 22 गोरोय-जुज्जमेण J V A । 23 कक्कु Y1 Y2 । 24 चामीसरलेहणीए J V A । 25 निउएहिं N निउदेहिं J V A । 26 पूज्जह कमलनिहित्तं N । 27 भूमिए भणीए N भूमि य पं J V । 28 जा एव सत्तदिने पुग्गुयाए स सिद्धास्स N, जा वरद सत्तवारा गु J V A ।

- जो पुण पक्खं मासं पुज्जइ वासं पि परमभत्तीण ।
 खँय-कुट्टगंडमाला नासंति भयंदरा रोया ॥ १९ ॥ [१२]
 अन्ने वि एवमाई असज्जउवसग्ग-दुट्ठरायाणं ।
 नासंति खँणेणए तक्कर-रिउ-दुट्ठसँत्ताई ॥ २० ॥
 5 आयरिसिऊण होइ वसे दुट्ठपुरिसरायाणो ।
 जो रत्तकुसुमजावं दँहदिवसे कुणइ भत्तीण ॥ २१ ॥
 अग्गेयमंडलगयं जो चँकं लिहइ वाउमज्झम्मि ।
 तिल-तुस-राई-लवणं होमंतो तिन्निसंज्झाओ ॥ २२ ॥
 तालय-मणसिल-गंधयगुलिया विसकणय दोन्नि रयणीओ ।
 10 अंगार-वत्थ-खप्पर पेयवणे लिहियं भुज्जपत्ते वा ॥ २३ ॥
 वायस-गिद्ध-कवोडयपिच्छेहिं लिहइ तं चकं ।
 उच्चाडण-विद्देसण-मारण-गुरुमोहँ-थंभं च ॥ २४ ॥
 माहिंदमंडलगयं लिहियं असुहेण भारमकंतं ।
 सक्कस्स कुणइ थंभं का गणणा मणुयलोयस्स ॥ २५ ॥
 15 वारुणमंडलमज्जे वँसियरणं होइ सुहेहि लिहिऊणं ।
 निचं जो आहास(राह?)ई तँस्स वसे तिहुयणं सयलं ॥ २६ ॥
 लिहिऊणं सेयवडे सुहेहि दव्वेहि सिद्धवरचकं ।
 जव-होमेहिं रहिओ जो ज्ञायइ पंचवासाइ ॥ २७ ॥
 संज्झायज्झाणँनिरओ अक्खंडियवंभचेरँजोएण ।
 20 पँलमेक्कदिव्वखंडं कणयस्स दिणे दिणे लहइ ॥ २८ ॥ [१३]
 तं पि वए कायव्वं जिणपूया दाण-भोयकज्झम्मि ।
 न धरिज्जइ तद्वियहे धरिएण विनासए सिद्धी ॥ २९ ॥
 जं जं चित्तँइ कज्जं तं तं संपडइ सिद्धचक्केण ।
 सुइधीरधम्मवंते पुरिसे नत्थित्थं संदेहो ॥ ३० ॥ [१४]
 25 को वन्निउं समत्थो सयलविहारँमिमस्स चक्कस्स ।
 मुत्तूण जिणवरिंदं को जानइ सयलसब्भावं ॥ ३१ ॥ [१५] *

इति श्रीसिद्धचक्रमहिमापद्धतिस्तवनम् ॥

1 पक्खे मासे J V A । 2 नासति दुट्ठरोगा तह होइ मणिच्छिआ सिद्धि N । 3 रोगं Y1, Y2 । 4 दुट्ठगह-रोया J V A । 5 खणेण जए J V A । 6 °सप्पा वि J V V । 7 जे Y1, Y2 । 8 दससहस्सेहि कुं J V A । 9 चक्रमज्झम्मि लिहइ A, चकं लिहइ वाममज्झम्मि Y1 Y2 । 10 पेयवडे Y1 Y2 । 11 लिहइ J V A । 12 °मोहयं तं च Y1 Y2 । 13 °गयं अउधसुहेणं च नारमकंतं Y1 Y2 । 14 वसियरसमुहेहि Y1 Y2 । 15 निचं हीइ सई तस्स Y1 Y2 । 16 तस्स नमे तिं Y1 Y2 । 17 °हि वरचकं J V A । 18 जो अक्खंडं ज्ञायइ पंच य वासाइ तस्स निचं पि । पलमित्तकणयदाणं करेइ विमलेसरो देवो ॥ १३ ॥ N । 19 °णरहिओ Y1 Y2 । 20 °चेरल्लुत्तेण J V A । 21 पलमित्तदिव्व° J V A । 22 °पूया नाण-दाणकज्झम्मि J V A । 23 चित्तह कं J V । 24 °त्थ संसारे J V । 25 °णं स सिद्धचक्कस्स N; °ण इमस्स J V ।

* एकत्रिंशद्गाथानन्तरं Y1 Y2 प्रत्योः षट्त्रिंशद्गाथात्मकं स्तवनमुद्धतम्—ताश्चेसा गाथाः—

“मा देह जस्स कस्स वि अभव्वजीवस्स अज्जलिंणीणं ।

सिद्धदुल्लहलाहं एसो संतक्कमो मग्गो ॥ ३२ ॥

जो जवइ बभदत्ता गुरुपडिमो घायणम्मि तो दोसो ।
 परसमयलिगाकहिय होय(इ) तय तस्म निम्भत ॥ ३३ ॥
 परमेष्ठिदेवयाइ इदियाइतारयाइ मूयगणे ।
 सिकर्ष काऊण इमस्स ञ्जिइ विञ्जा सुसम्मत्ते ॥ ३४ ॥
 धम्मजण्ण समचित्ते सम्मत्तविमूयिण्ण सहामत्त ।
 सव्वाइ गुणसमिद्धे दाय'व सव्वसिद्धीए ॥ ३५ ॥
 गाहा पणनीसाण सिद्धिकर सयलकजमणइट्ठ ।
 जिणसाणस्स सार उप्पन्न सिद्धवरचव ॥ ३६ ॥ "

इति श्रीमिद्वचमहिमापद्धतिस्तोत्रम् ॥

श्रीमन्त्रियेणसुरिचित'विद्यानुशासने' जेन माहिल विकास-मण्डलस्थहस्तलिखितपत्रे(१५० १५३) लिखित
 'लघुसिद्धचक्र'स्तोत्रेणास्य समता दृश्यते । अतस्तस्य समान्तरश्लोका बृहदाकाराक्षरैरुक्तस्तोत्राग्याङ्कपूर्वका प्रदर्श्यन्ते ।
 लघुसिद्धचक्रस्तोत्रम् ॥

अथात सप्रश्रयामि, येभ्योऽनेन फलोद्भव ।
 तेषा सामान्ययन्त्राणां, यथाशास्त्रमिम विधिम् ॥ १ ॥
 व्योमोर्ध्वोद्यो रयुक्त शिरसि विलसित नादविन्दुर्ध्वचन्द्रै (१०),
 स्वाहान्तोद्धारपूर्वैर्गुणभिरभिधुत पञ्चभि स्व(भित्तु)स्वरैश्च ।
 बाह्येऽष्टस्वस्त्रपत्रे क च ट त प य शोष्मादिवर्गानजादीन् (१३),
 स्वाहातान्तराले प्रथमगुरुपद (१४) मायया त्रि परीतम् ॥ २ ॥
 मध्येऽपि कर्णिकाया पत्राग्नेष्वनाहत समाख्यातम् (१५) ।
 वर्गस्यान्तस्यान्त नून स्वेनोत्तमाद्देन ॥ ३ ॥
 चामीकरलेखिन्या हिममलयज-रोचनादिभिर्विलिखेत् (१६) ।
 श्वेतवरभूर्जपत्रे (१५) फलके वा ताम्रपत्रे वा ॥ ४ ॥
 गन्धाक्षतप्रस्तौश्चत्केर्दीपैश्च धूपफलनिवहै (१७) ।
 अम्बुचर्च जपेन्नित्यं पुनैरष्टोत्तर शतम् ॥ ५ ॥
 विनयादिनमोऽन्तपद भुवनाधिपमूलनीजपञ्चगुरून् ।
 उच्चार्य ततोऽनाहतविधायै मूलविद्येयम् ॥ ६ ॥
 मन्त्रोद्धार — "ॐ ह्रीं हूं असिआउसा अनाहतविधायै नम ॥"
 पूजयतो नित्यमिदं भक्त्या, श्रीसिद्धचक्रमुत्तम यन्त्रम् ।
 दुष्टग्रहशाकिन्यो यान्त्युपशान्तिं क्षणात् तस्य (१८) ॥ ७ ॥
 कुष्ठगल्गण्डमाला नश्यन्ति भगन्दरादयो रोगा (१९) ।
 अन्येऽप्यरातिवर्गा क्रूरा अपि शान्तिमुपयाति (२०) ॥ ८ ॥
 प्रेतघनजल-जर्परमध्यगत तालकालिभिलिखितम् ।
 स्तम्भपतीप्सितकार्ये चक्र (२४) भूमण्डलान्तं स्थम् ॥ ९ ॥
 जलमण्डलमध्यगत यन्न य पूजयेत् सितै कुसुमै ।
 हिमचन्दनसलिखित शान्ति पुष्टिं वशं करोत्येवम् ॥ १० ॥
 तिल तुप-सपप-लवणेर्होम कृत्वा (२२) त्रिकोणकुण्डलते ।
 सप्तदिनाना मध्ये रामाऽऽवृष्टिं करोत्येवम् ॥ ११ ॥
 पवनपुरस्थ यन्न वायसपिच्छेन फनकारलाघै ।
 भूर्जे विलिरय निहित भूमौ विद्वेषणीच्छाटम् (२४) ॥ १२ ॥

शान्तिकर्मणि वारुणमण्डलं श्रीखण्डेनाभिलिखितं स्वाहारञ्जिका ॥ १ ॥

पुष्टिकर्मणि मण्डलं वरुणमाहेन्द्रादि.....स्वधारञ्जिका ॥ २ ॥

वश्ये आग्नेयमण्डलं वपडरञ्जिकां लिखेत् कुङ्कुमादिभिः ॥ ३ ॥

आकृष्टिकर्मणि आग्नेयमण्डलं अरुणद्रव्यैः संवौपद् ॥ ४ ॥

5 विद्वेषे वायव्य-वारुणेन्द्रमण्डलानि श्मशानाङ्गरञ्जिका विष-लवण-लिम्बपत्रैः कपोतलेखिन्या लिखेत्
श्मशानमृत्तिकायाः पुत्तलकद्वयं कृत्वा श्मशानकर्पटे लिखेत् पराङ्मुखान् स्थापयेद् महिषाश्वरुधिराण ॥

उच्चाटने काकलेखिन्या वायव्यमण्डलं काकामृजा निम्बपत्रेण ॥

विषराजिका लवणधूमे सओषभि (?) आग्नेय-माहेन्द्रमण्डले मारणे गृध्रलेखिन्या लिखेत् ॥

अथ द्रवीकरणे—

10 गन्धयदाही सुओ पक्कं वीयं च पाडियं गव्मे ।

चंदणेण विलित्तं फुडफुडियं कंचणं होइ ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्या—अथ द्रव्यकरणेऽञ्जनमाह—

श्वेतागस्थिक्षुद्रा गुञ्जामूलानि वेलकयुतानि ।

कलया घृष्टानि भवेदधो भगजातस्य चाञ्जनकम् ॥ ६ ॥

15 प्रथमं काचकर्पूरेण चक्षुःशोधनम्, मधुना पाशः, ततोऽञ्जनं, उत्तरासृत्तानि सर्वमूलानि ।

सरलसकोमलवरुणकमूले मूलार्के यद् द्वये सन्ध्ये ।

पाठामूत्रे मथेत् त्रिसप्तकदिनैरजादुग्धैः ॥ ७ ॥

एकं दिवा द्वयं रात्रौ, चक्षुःशोधनपूर्वकम् ।

कर्णान्तं तिलकं कृत्वा, पट्टकं मन्त्रसंयुतम् ॥ ८ ॥

20 मूलजातितिलकम् ॥

वणमुग कुहाडी विक्किणि चक्का तह य भूसि आवलया ।

मुहि धित्तिऊण पिक्खइ सोहिय चक्खू महीदविणं ॥ ९ ॥

गुटिका ॥

अथ मूलानि चर्वयित्वा तालुके धृत्वा (?) ।

25 वीजपूरकलिम्बुक्योः सेवन्त्री श्वेतगुञ्जयोः ॥ १० ॥

आग्नेयपवनमण्डलमध्यगतं प्रार्चयन्निदं चक्रम् ।

आरक्तकुसुमजापैर्वैशयति वनितां पुमांसं वा (२१) ॥ १३ ॥

वर्षाणि पञ्चनित्यं यो ध्यायति शुद्धचेतसा यन्त्रम् ।

रहितो जप-होमाद्यैर्दुर्धरतुर्यव्रतोपेतः (२८) ॥ १४ ॥

निष्पन्नसिद्धचक्रः पलमेकं प्रत्यहं सुवर्णस्य ।

लभतेऽसौ कर्तव्यः स च व्ययो दान-पूजासु ॥ १५ ॥

यदि दधाति लोभतोऽर्थं दिवसे तस्मिन् व्ययं च न करोति (२८-२९) ।

सिद्धिस्तस्य विनश्यति निश्चयतो नात्र संदेहः ॥ १६ ॥

इति लघुसिद्धचक्रम् ।

पारसपिप्पलैरण्डाऽगस्थीना मूलिकास्तथा ।
 वेलकृताचमात्याश्च सुरभी तुलसीकयो ।
 'श्रीफलस्य तु मूलानि कलया वर्षयेत् सुधी ॥ ११ ॥
 कर्पूरमधुना शुद्धनयनयोरञ्जनं कुरु ।
 तिर्यग् धिष्ये तु जातस्य निधिदर्शने (?) ॥ १२ ॥
 पुष्य शतभिषाऽऽर्द्रा च धनिष्ठा श्रवणोत्तरा ।
 रोहिण्युर्ध्वमुखानि स्युगगनादिप्रयोजने ॥ १३ ॥
 भरणी कृत्तिकाऽऽश्लेषा मूल पूर्वार्जय मघा ।
 विशिखाऽघोमुखानि स्यु स्वातो च निधिदर्शने ॥ १४ ॥
 मृगशिर रेवति चित्रा स्वाति ज्येष्ठा पुनर्वसु ।
 अनुराधाऽश्विनी हस्त भानि तिर्यग्मुखानि च ॥ १५ ॥

एतैर्यात्रादिक पुराऽञ्जनं च—

रोचना कपिलाया गोर्ध्नेर्पूरं न धुधोभवम् ।
 बदरिन्नुपके नानारस सर्वाञ्जनं कुरु ॥ १६ ॥

वृष्णपक्षेऽधोमुखनक्षत्रे—

जवुयलोयणचुन्न जिपहि नयणेहि पिच्छइ निसासु ।
 भूय भूयसमूह देह द्रव्य अमीमस्स ॥ १७ ॥
 नृप रुनकयोर्मूल पुष्यार्के चदरीजलम् ।
 मधुगोरोचनायुक्तं सघनं चाञ्जनं कुरु ॥ १८ ॥
 ताम्रपत्रे यदरीजलेन धृतं घृष्टं
 चक्षु शोधने निशतिनखमञ्जीराश्रि भायम् ।
 नेत्रकपटे नरपीडी भवेत्
 तेल चकार लेपाञ्जनं कुरु (?) ॥ १९ ॥
 निस्तुपा कुलधीजानि चूर्णयित्वा प्रयत्नतः ।
 सप्तधा तिलतैलेन मद्ध्येदुष्णचारिणा ॥ २० ॥
 पतति पीडना पद्य तनूना नयनस्यमहद्दयं कृत् (?) ॥

अथ निधिदर्शने करलेपन्तथाऽञ्जनं सरलवस्त्रपूर्वदिशि । अधोगच्छन् मूलं तथा तस्य छल्ली १ ।
 निजच्छाया अरम्भा तथा मूलं च । तथा सिरधू अगच्छल्ली २ । पीपलछल्ली ३ । राजिका ४ । रविदिने
 गृहीता रविदिने अम्लेन मर्दितास्ते कर्पूरं यावत्तेषां दत्त्वा शुचिपात्रस्य करणा मन्त्रं जपेत्—

“ॐ हौं ह्रीं ह्रूं ह्रं द्रव्यस्थाने गच्छ गच्छ स्वाहा ।”

लेखे चान्नं वसे प्राप्ते सिद्धिर्ने पुरोत्तमे ।
 नवपुष्टिं तथाऽभ्यासेनाद्यरोगोऽनुशीलतु ॥ २१ ॥
 चलन्ति द्रव्योपरि तिष्ठन्ति तथाञ्जनम् ।
 लवसे तथा मध्ये मूलिके पूवे-उत्तरे ॥ २२ ॥
 घर्पित्वा द्वे जले सूक्ष्मे कर्पूरं शुद्धचक्षुषो ।
 सुपात्रपादजातस्य चाञ्जनं निधिदर्शने ।
 सप्तसप्तानि पत्राणि पट्टकं बन्धयेत् सुधी ॥ २३ ॥

श्वेतागस्थिपट्टके उपवेश्य तस्य पादुकां दण्डकं च प्रथमं ताम्बूलं चर्वाप्य श्वेतपट्टकं अधोगतं बन्धयेत् । अश्वस्थ अधोविभागपत्राणि नो वा पत्तनेत्यपत्राणि बन्धयित्वा चटति तत उद्द्योतपूर्वकं निर्धि पश्यति । कपिलाया गोरोचना १ । वदरिनृपहेमानाम् २ ॥ रसम् २ । कर्पूरं पातालमधु सर्वाञ्जनं कुरु । पूर्वोक्तं तथैव—“ॐ ह्रीं स्वाहा ।” औषध्युत्पादनमन्त्रः ॥

5 “ॐ हिलि हिलि मिलि मिलि कुलु कुलु ह्रीं पार्श्वयक्षाय क्ष्म्व्यु क्षां क्षीं क्षू क्षौं क्षः शिखाबन्धस्यास्त्रं रक्ष रक्ष सहाया रक्ष रक्ष स्वाहा ॥” शिखाबन्धः ॥

“ॐ काली ह्रीं महाकाली किलि किलि विचे रक्ष रक्ष इदमञ्जनं सुपार्थो ज्ञापयति स्वाहा ॥” कज्जलाञ्जनरक्षामन्त्रः ॥

सर्पपरक्तपुष्पैर्दिग्वन्धो दीयते क्षां क्षीं क्षू क्षौं क्षः । तथा श्रीपार्श्वनाथमूलमन्त्रस्य जापः, मृतानि नाशयन्ति ॥

10 इति चूडामणिप्रस्तावेऽञ्जनं कथितम् ॥ †

×

पढम-दुसरा अरिहंता चउस्सरा सिद्ध-स्ररि-उवज्झाया ।

दुग-दुगसरा कमेणं नंदंतु मुणीसरा दुसरा ॥ १२ ॥

वन्ननिवहो ककाई जेसिं वीओ हकारपजंतो ।

नियनियसरसंजोगा सरेमि चूडामणिं तेसिं ॥ १३ ॥

15 इति चूडामणितेयं ज्ञानं यथा—जीव-धातु-मूलानि ॥

आइल्ला तिणिण् सरा सत्तम णवमो य वारसे जीवं ।

पंचमं छट्ठेगारसं धाउं सेसेसु तिसु मूलं ॥ १ ॥ *

जीवक्खरेक्खीसा तेरह धाउक्खरा मुणेयव्वा ।

एयारस मूलगया पणयाला होंति सव्वे वि ॥ २ ॥ *

20 य एवाधिकः स योनिः ।

अ आ इ ए ओ अः, क ख ग घ, च छ ज झ, ट ठ ड ढ, य श ह — २१ जीवाक्षराः ।

उ ऊ अं, त थ द ध, प फ व भ, व स — १३ धात्वक्षराः ।

इ ऐ औ, ङ ञ ण न म, र ल ष — ११ मूलाक्षराः ।

† इतस्तावन्मूलादङ्गे ‘द्वादशयन्त्रिका’ इत्येतत्प्रकरणं लिखितमस्ति, तस्याशुद्धिबाहुल्याद् नोद्धृतमत्र ॥

* १ व्याख्या—आद्याः स्वरास्त्रय ‘अ आ इ’ । सप्तम ‘ए’कारः । नवम ‘ओ’कारः । ‘अः’ द्वादशमः । एते षट् स्वराः जीवस्वरा विज्ञेयाः । ‘उ’कारः पञ्चमः । ‘ऊ’कारः षष्ठः । ‘अ’ एकादशमः । त्रय एते धातुस्वराः । चतुर्थ‘ई’कारः । दशम ‘औ’कारः । ‘ऐ’कारोऽष्टमः । एते त्रयो मूलस्वराः ॥ ११ ॥ प्रश्नव्याकरणाख्यं जयपाहुडनिमित्तशास्त्रम्, पृ० ३

क च ट चउक्के जीयं, अट्ठम-पढमंतिमे यकारे य । त प [य] चउक्के धाउ, वसे य मूलं तु सेसेसु ॥ १२ ॥ ज० पा०

* २. व्याख्या—पूर्वनिर्दिष्टाः स्वराः षट् ‘अ आ इ ए ओ अः, क ख ग घ, च छ ज झ, ट ठ ड ढ, य श ह’ एते जीवाक्षरा एकविंशतिः २१ । पूर्वोक्ता धातुस्वरास्त्रयः ‘उ ऊ अं’ दश चान्ये ‘त थ द ध प फ व भ व सा’ एते धात्वक्षरास्त्रयोदश १३ । ‘इ ऐ औ, ङ ञ ण न मा, र ल षा’ एते मूलाक्षरा एकादश ११ । जीव-धातु-मूलसमेताः पञ्चचत्वारिंशदक्षराणि भवन्ति ॥ १३ ॥ ज० पा० पृ० ३

केवलज्ञानप्रश्नचूडामणिः पृ० २४ ॥

दो उत्तरेसु जीवं अहरे धाउं अहर्त्तरे मूल ।
 उत्तर अहरे धाउ एय जोणी विणिहिट्टा ॥ [३]
 दो उत्तरेसु ठाणे अहरे पुण बाहिर गय वत्थ (त्थु ?) ।
 अह उ(हर)त्तरठाणे चलिय उत्तर अहरे परस(स्स)[ह]त्थे ॥ [४]
 दो उत्तरेसु लाह, मग्गिमलाभ अह उ(हर)त्तरे पण्हे ।
 उत्तर अहरे हाणि अहरे सव्व च नासेइ ॥ [५]
 दो उत्तरेसु पढम वीय अहरे अह उ(हर)त्तरे तइय ।
 उत्तर अहरे तुरिय देह(?) नपुसे य पचमय ॥ [६]
 पढमेण लहइ तइय तइएण य पचम तओ पढम ।
 वीएण तुरिय भणिय सत्ति रविगणणा इमा होइ ॥ [७]
 विसमेसु होइ चदो स्रो धामेइ समेसु जाणेह ।
 पक्खतरिया ठाणे पावइ नास न सदेहो ॥ [८]
 विउणा तिउणा चउग्गुणा आलिगिया य करे ।
 उलङ्का चोरह नाचडा अट्टहि भाउ हरेउ (?) ॥ [९]

5

10

आलिङ्गिता द्विगुणा, अभिधूमितास्त्रिगुणा, दग्धाश्चतुर्गुणा, अष्टभिर्भागो हार्य, वर्गो लभ्यते, 15
 चतुर्भि पञ्चभिर्भा भागोऽक्षरम् ।

आलिङ्गिते च रन्ध्राण्यभिधूमिते मुनीन्दव ।
 पञ्चविंशति दग्धेषु, पञ्चविंशत् तथोत्तरे ॥ [१०]
 अघरे सप्तम ग्राह्य, दग्ध बद्धादरे पुन ।
 उत्तरे उत्तर ग्राह्य, बद्धस्याप्यधरोत्तरे ॥ [११]

20

आलिङ्गिते क्रमेण नाम । अभिधूमिते उत्क्रमेण । दग्धे क्रमोत्क्रमेण ॥

आलिङ्गिते द्वयक्षर, अभिधूमिते त्र्यक्षर, दग्धे चतुर्थ, पञ्चमाक्षर वा नाम ॥

अ २, आ ४, इ ६, ई ८, उ १०, ऊ १२, ए १४, ऐ १६, औ १८, औ २०, अ २२, अ २४ ॥

क १, ख २, ग ३, एव क्रमेण ३३ ॥

अवर्गे ८, कवर्गे ७, चवर्गे ६, टवर्गे ५, तवर्गे ४, पवर्गे ३, यवर्गे २, शवर्गे १ गुणकारा ॥ 25

अ इ ए ओ आलिङ्गिता । आ ई ऐ ओ अभिधूमिता । उ ऊ अ अ दग्धा ॥

आलिङ्गिते एकम्, अभिधूमिते द्वयम्, दग्धे त्रय पातनीयम् । यच्चिन्तित कार्यं सप्रश्न काराप-
 नीयम् । उत्तराधराणि पृथक् पृथक् कृत्वा तेषां सत्कगुणाकारेण गुणनीय । उत्तरे एक देयम्, अघरे
 एक पातनीयम् । तन्मध्ये यस्या तिथो घृच्छति तत आरभ्य आगन्तुकास्तिथयोऽभावात्स्या यावत् प्रक्षेप-
 णीया । अतीतास्तिथयस्ततो मध्यादाकर्षणीया । ध्रुवको भवति । 30

चिन्ताया जीव-धातु-मूलम् । लङ्गाया तथा नष्टचिन्ताया धातु-मूल-जीवानि । पुन स्वर्गम् १,
 मृत्युम् २, पातालम् ३ ॥

मुष्टौ मूल जीव धातु । एव ध्रुवकमध्याद् भागे हृते यच्छेप, यल्लब्ध च एतावुभावेकीकृत्य
 मूल-ध्रुवगौ मेलनीयो । ध्रुवकरक्षार्थं द्वितीयस्थाने स्याप्य, लब्ध क्षिपेन्मूले यावत् सर्वं समाप्यते ॥

जीवाश्चतुर्विधा—द्विपद १—चतुष्पद २—अपद ३—पादसकुलाश्चेति ४ । दशभिर्भागो हार्यो 35
 दिशा लभ्यते । यदा प्रश्ना न निर्वाहन्ति तदा एक क्षेप्य पातनीय च, वर्गोऽक्षराणि भेदनीयानि, एष
 एव क्रम । यदि नामाक्षरप्रमाणं क्रियते तदा पञ्चभिरथ चतुर्भिर्भाग, यच्छेप ते नामाक्षरा ॥

स्वरे रूपं प्रदातव्यं, हीनसूरिह लादिभिः ।

दलितं तु कारयेद् वर्गैः, सामान्या प्रकृतिर्भवेत् ॥

त्रिभिर्भागः प्रदातव्यो, यच्छेषं तच्च चिन्तितम् । [२२]

शेषं पूर्ववत् ॥ लब्ध उद्धरितं मूलराशौ क्षिपेत् ।

यंत्र नं. २ अकडमन्त्रक्रमम् ।

अकडम	आराटय	इगणर	इयतल
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९
उज्यव	ऊचदश	एछवप	ऐजनस
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९
ओझपह	औयपह	अंत्रदल	अ.ठमज
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९

5 प्रथम-तृतीययोः शुक्लपक्षः द्वितीय-चतुर्थयोः कृष्णपक्षः ।

श्वेतपक्षस्य— अ इ उ ए १, क २, च ३, ट ४, त ५,

प ६, य ७, श ८, ग ९, ज १०, ङ ११, ढ १२, व १३, ल १४, स १५ । अथ कृष्णपक्षस्य—
आ ई ऊ ऐ औ १, ख २, छ ३, ठ ४, थ ५, फ ६, र ७, प ८, घ ९, झ १०, ढ ११, ध १२,
भ १३, व १४, ह १५ ॥

10 उ ५, ऊ ६, ङ ७, ज ८, ण ९, न १०, म ११, अं १२, अः १३ ।

पञ्चमवर्गे उत्तराक्षरे शुक्लपक्षतिथयः, अधरेषु कृष्णपक्षतिथयः ।

अ ए क फाल्गुनम्, च ट चैत्रम्, त प कार्तिकम्, य श मार्गशिरः, आ ई ख छ ठ पौषम्,
थ फ र प माघम्, इ ओ ग ज ङ वैशाखम्, द व ल स ज्येष्ठम्, ऐ औ ग झ ढ आपादम्, घ भ
व ह श्रावणम्, उ ऊ ङ ज ण न मा भाद्रपदम्, अं अः नमः आश्विनम् ।

15 अथ नष्टजातकप्रश्नाक्षरैः प्रश्नाः सप्तगुणीकृत्य उभयनाम-संमिश्रनाममात्रा यथा— अ १,
आ २, इ ३, ई ४, उ १, ऊ २, ऋ २, ॠ ३, ल २, लृ ३, ए २, ऐ ३, ओ १, औ ३,
अं २, अः ३, क १, ख २, ग १, घ २, ङ १, च २, छ २, ज २, झ, ज २, ट १, ठ १,
ड २, ढ २, ण २, त १, थ ३, द २, ध १, न १, प २, फ ३, व १, भ २, म १, य २,
र १, ल २, व १, श १, ष २, स २, ह २, ङ ४ ॥

20 इति नामाक्षराङ्कानि । अष्टोत्तरशतभागो हार्यः, शेषः जातकसंवत्सरो लभ्यते । तथा प्रश्नाः
द्विगुणीकृत्य चतुष्कहीनाः त्र्यक्षरसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषं नाममात्रसंमिश्रं एकहीनं शेषः चैत्रादि-
मासः १ । तत्र सममात्रा शुक्लपक्षः, विषममात्रा कृष्णपक्षः २ । प्रश्नाः त्रिगुणीकृत्य षट्हीनाः सप्तभिर्भागः,
शेषाः वाराः ३ । प्रश्नाः रुद्रगुणीकृत्य नवहीना नामसंमिश्राः त्रिंशद्विर्भागः, शेषा तिथिः ४ । प्रश्नाः
दशगुणा...ना सप्तविंशतिभिर्भागः, नक्षत्रम् । प्रश्नाः त्रिगुणाः तिथियुताः सप्तविंशतिभिर्भागः, शेषो योगः

25 ६ । प्रश्नाः चतुर्गुणा दशहीना संवत्सरसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषराशिः ७ । प्रश्नाः अष्टगुणा उभय-
हीना लग्नसंयुता नवभिर्भागः, शेषमंशकम् ८ । प्रश्नाः षोडशगुणा दशहीना अंशकमिश्रिताः द्वादशभिर्भागः,
शेषं लग्नम् ९ । प्रश्नाः पञ्चगुणाः त्रिभिर्हीना अंशकसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषश्चन्द्रः १० । प्रश्नाः
त्रिगुणीकृत्य षट्संमिश्राः, ...शेषौ रवि-बुधौ ११ । प्रश्नाः सप्तगुणाः युगयुताः द्वादशभिर्भागः शेषौ
शुक्र-भौमौ १२ । पूर्ववत् प्रश्नाः रुद्रगुणाः द्वादशभिर्भागः, शेषो राशिः १३ । प्रश्नाः षोडशगुणा
30 राशियुताश्चतुर्भिर्हीना योगसंयुता द्वादशभिर्भागः, शेषो गुरुः १४ ॥

इति जन्मपत्रिकानयनम् ॥

तथा प्रश्ना रुद्रगुणा नामयुता च षष्टिभिर्भाग मृत्यु-
संवत्सर १ । प्रश्ना एकोनविंशतिगुणा नामयुता संवत्सरनाम्नो
हीना द्वादशभिर्भाग, शेषा श्रावणादिमासा २ । प्रश्ना
दशगुणा द्वयहीना त्रिंशद्भिर्भाग, [शेषा] पोर्णिमादितिथि ।
प्रश्नाश्चतुर्गुणा करयुता शेष काल ॥

यत्र न ३ मातृकाचक्रम् ।

६	३	२	४	७	६	४	३	१	१०	९
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अ
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	व	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह

5

चउदहअट्टा(सत्ता?)सीसा वि वारस पनरस छ चउरोय
एगारस सत्तरस अट्ट य नवम जय जुज्जे ॥ [२६]

यत्र न ४ आयनचक्रम् ।

१४	२७	२	१०	१५	६	४	११	१७	८	९
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अ
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	व	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह

10

प्रश्ननामङ्क च अष्टभिर्भागो हार्य । एवमधिक तस्य
जय वदेत् । तथा ऋतु-हरनयन-कराम्बुधि-मुनि-रस-वेदामि
चन्द्राहि-दुर्गा विजसाधा (२) लिखेत् ॥

अकारादय सर्ववर्णाश्च—

यत्र न ५

स्व १	सि ३	खर ६	ग ७	ट ५	फा ८	धा ५	धूम ७	उत्तर १
अ १	आ २	इ ३	ई ३	उ ५	ऊ ५	अपर २	उत्तरोत्तर ३	अधराधर ४
ए २	ऐ ३	ओ ४	आ ५	क ६	ख ७	ग ८	दग्ध ५	ओलि ५
क ३	ख ४	ग ५	घ ६	ङ ७	च ८	ज ९		
च ४	छ ५	ज ६	झ ७	व ८	न १०	म ११		
ट ५	ठ ६	ड ७	ध ८	न १०	म ११	व १२		
त ६	थ ७	द ८	ध ९	न १०	म ११	ह १३		
प ७	फ ८	ब ९	भ १०	ज ११	झ १२			
प ८	र ९	ल १०	स ११	ह १३	ज १३			
श ९	ष १०	स ११						

हतातुर्नाम्नोऽरिवसुभि सशोधितासु मानासु ।

जीवत्यधिके रोगी प्रियते हीने समे व्याधि ॥ [२७]

पर प्रश्न मध्येकृत्वाऽन्वेपणीयम् ॥ *

पूर्वमुखो विशेषज्ञ, उपविष्ट शुचिस्तथा ।

बालो वा अथवा कन्याप्रश्नोऽपि पृच्छयते तत ॥ [२८]

मध्ये च स्थापयेत् कुम्भ, सहिरण्य सचक्रकम् ।

पल्लवै सयुत पूज्य, अक्षतैस्तु प्रतिष्ठितम् ॥ [२९]

न ह घ ङ व इ ल मज्जे इदार्ह पायड चक्र ।

मट्टं दावेइ धण इय कहिय वग्गसारेण ॥ [३०]

एते द्रव्याक्षरा ज्ञेया, नवभागेन लक्षयेत् ।

शेषे नास्ति पिजानीयाद्, ज्ञातव्य यत्नतो बुधे ॥ [३१]

भूमिस्थ चान्तरस्थ च, जलस्थ चावलग्नितम् ।

स्थानस्थ पञ्चम प्रोक्त, द्रव्य ज्ञेय विशेषत ॥ [३२]

यत्र न ६ इदार्हचक्रम् ।

रे च	अ च	भ च	कु च	म च	पू	उ
उ	पू च	श च	रो	अ च	पु च	इ
अ च	श्र च	ध च	मृ	आ	पु च	वि
उ च	पू च	गू	ज्य	अ	पि	स्वा

20

आलिङ्गिते भवेन्मूर्ध्ना, पुरुषाः स्वाभिधृसिते ।

उत्तरे अङ्गुलाः प्रोक्ताः. मध्यमं मध्यमाक्षरैः ॥ [३३]

X X X

एते पञ्चपरमेष्ठिनः पूर्वानुपूर्वी-अनानुपूर्वी-पश्चानुपूर्वीगुण्यमाना विधियुता ऐहिक-परत्र फलं विशेषतो ददति । तदुच्यते—

६

पुष्पाणुपुष्पिहिङ्गा समयाभेएण कुण जहाजिडं ।

उवरिमतुल्लं पुरओ निसिञ्ज पुव्वकमो सेसो ॥ १५ ॥ [२५]

जम्मि य नक्खत्ते पुणरवि सो चेव अंक्रविण्णासो ।

सो होइ समयभेओ वज्जेयव्यो पयत्तेण ॥ १६ ॥ [२६]

इति पञ्चविंशत्यधिकं शतं भेदानां भवन्ति । एकैकपदे चतुर्विंशतिका स्यात्, एवं ५, सं० १० १२० । लक्षजापे कृते सति, अतीतानागत-वर्तमानान् जानाति । ग्रानि कर्माणि करोति तानि भवन्ति । साधनरहितः(तेन ?) सामान्येन त्रिकालं चतुर्विंशतिजिनास्तु पूर्वानुपूर्वी-अनानुपूर्वी-पश्चानुपूर्वी(व्या ?) ध्यातव्याः । जपमानस्य सर्वं चूडामणिना निमित्तेन वा सिद्धिर्याति । तथा—

अनानुपूर्वीक्रमकोष्ठक्रमम् ।

१२३४५	१३२५४	१२४५३	१३४५२	२३४५१
२१३४५	२१३५४	२१४५३	३१४५२	३१४५१
१३२४५	१३२५४	१४२५३	१४२५२	२४३५१
३१२४५	३१२५४	४१३५३	४१२५२	४२३५१
२३१४५	२३१५४	२४१५३	३४१५२	३४२५१
३२१४५	३२१५४	४२१५३	४३१५२	४३२५१
१२४३५	१२५३४	१२५४३	१३५४२	२३५४१
२१४३५	२१५३४	२१५४३	३१५४२	३२५४१
१४२३५	१५२३४	१५२४३	१५३४२	२५३४१
४१२३५	५१२३४	५१२४३	५१३४२	५२३४१
२४१३५	२५१३४	२५१४३	३५१४२	३५२४१
४२१३५	५२१३४	५२१४३	५३१४२	५३२४१
१३४२५	१३५२४	१४५२३	१४५३२	२४५३१
३१४२५	३१५२४	४१५२३	४१५३२	४२५३१
१४३२५	१५३२४	१५४२३	१५४३२	२५४३१
४१३२५	५१३२४	५१४२३	५१४३२	५२४३१
३४१२५	३५१२४	४५१२३	४५१३२	४५२३१
४३१२५	५३१२४	५४१२३	५४१३२	५४२३१
२३४१५	२३५१४	२४५१३	३४५१२	३४५२१
३२४१५	३२५१४	४२५१३	४३५१२	४३५२१
२४३१५	२५३१४	२५४१३	३५४१२	३५४२१
४२३१५	५२३१४	५२४१३	५३४१२	५३४२१
३४२१५	३५२१४	४५२१३	४५३१२	४५३२१
४३२१५	५३२१४	५४२१३	५४३१२	५४३२१

मणसा वा चरित्ते वा कायं घायं च तप्परिणामो ।

भङ्गीसु अ गुणतो वट्टइ तिविहम्मि ज्ञाणम्मि ॥ १ ॥

निमित्तमाह—

नदा तिहि अरहता भदा सिद्धा य छरिणो य जया ।
तिहि रिता उज्झाया पुण्णा साह सुह दितु ॥ ७ ॥ [१७]

इति तिथय ॥

ससि-मगलमरहता वुहो य सिद्धा य सुरगुरू छरी ।
सुको उज्झाय पुणो माहू मदो सुह भाणू ॥ ८ ॥ [१८]

इति ग्रहा ॥

कचिय-चित्तो अरिहा वडसाहो मगमाम सिद्धा य ।
पोसो जिहो भद्व आसोओ छरिणो सुहया ॥ १९ ॥

माहासादुज्झाया फग्गुणमासो य मानणो साहू ।
मह मंगलमरिहता अचित्तचित्तमणी दिंतु ॥ २० ॥

इति मासा ॥

जपमानस्य सर्वे शुभा । तथा चिन्तामणिरचिन्तितपदार्थान् साधयति, अत एव निमित्त प्रतिपादितम् ॥

पुअसगमूल अरिहता तहा धनिट्टाड पचगा सिद्धा ।
दिगुरिक्खा आयरिया नमामि सिरसा य भत्तीए ॥ २१ ॥

अदाइ जे रिक्खा उज्झाया तेसि दिंतु फलनिअह ।
चित्ता साई साहू सासयसुख मह दिंतु ॥ २२ ॥

इति नक्षत्राणि ॥

पञ्चपरमेष्ठिन शाश्वत मम सौम्य वन्तु । इहलोके यावज्जीवताया (२) नक्षत्रे निमित्तम् ॥

जमु न्ना विस अरिहा मेमो मयरो य अतिणो सिद्धा ।
पचाणण अलि छरी धणू य मिहुणो उज्झाया ॥ २३ ॥

ककड-तुला य साहू दोदह रासी य पचपरमिट्ठी ।

भावेणं गुणमाणो पाअह सुक्ख च मुक्ख च ॥ २४ ॥

इति राशिभि परमेष्ठिन शाश्वत निरन्तर दिने दिने द्वादशलक्षानि, यत अन्त सोख्य वदति यावन्मोक्षम् ॥

अथ निमित्त यथा जायते, तद् भूम — निमित्त त्रिधा—पञ्चस्वरोदयम् १, ध्वजादिनाऽष्टाक्षम् २, ग्रहगणित च ३ । पञ्चस्वरोदय तामत्—

अकारादि स्वरा पञ्च, नन्दादिस्तिथयस्तथा ।

उदयति क्रमादेव, पक्षे पक्षे त्रिधा त्रिधा ॥ १ ॥

अहोरात्रस्य मध्ये तु, रविनाडीप्रमाणत ।

एक न्यस्योदय प्रोक्त, स्वराणां पञ्चधा तथा ॥ २ ॥

पट्टर्वा स्यापयेद् रेखा, पञ्चविंशच्च कोष्ठका ।

अकारादि-हकारान्ता, हीनाङ्काराणि चर्जिता ॥ ३ ॥

वर्षो मासस्तिथिर्वातो, नक्षत्रमन्तरस्वर ।

राशिप्रेक्षादिकै स्यान् , फल पुता तथा दिशेत् ॥ ४ ॥

बालस्वरे चिरात् सिद्धिः, कुमारे सिद्धिरर्धिका ।
 वृद्धे मृत्यौ न सिद्धिः स्यात्, सद्यः सिद्धिकरो युवा ॥ ५ ॥
 एकस्वरो भवेद् दाता, द्वितीयो मध्यमः स्मृतः ।
 तृतीयः पोषको ज्ञेयान्मृत्युस्तुर्ये च पञ्चमे ॥ ६ ॥
 ऋक्षं वर्णस्तिथिर्मासः ग्रह-नक्षत्र-राशयः ।
 यो यस्य पञ्चमे स्थाने, स तस्य मृत्युदायकः ॥ ७ ॥
 कटौ पोटे तथा स्वान्ते, कण्ठे शीर्षे यथाक्रमम् ।
 एवं चक्रेऽथ पीडा स्यात्, पञ्चधा विधितेन च ॥ ८ ॥
 एकैकस्य स्वरस्यैव, पञ्चधा परिलक्षणम् ।
 मात्रा-वर्ण-ग्रहो जीवो, राशिरिति क्रमेण तु ॥ ९ ॥
 नामादौ या कला शुद्धा, सा मात्रा स्वरसंज्ञिका ।
 वर्ण-वर्णस्वराज्ज्ञेयः, संयोगेन तु योऽधिकः ॥ १० ॥
 योऽधिको यस्य रागेस्तु, विज्ञेयोऽसौ ग्रहेश्वरः ।
 कृत्वा नामप्रमाणेन, मात्रावर्णादिकं कुलम् ॥ ११ ॥
 उदयाद् घटिकासंख्या, कृत्वा पलमयीं ततः ।
 ऋक्षं वह्निहते शेषः, स्वरस्तत्कालसंभवः ॥ १२ ॥
 वाणैर्विभज्य यच्छेषं, जीवस्वरमुदाहृतम् ।
 स्थानैरेकादि-पञ्चान्तमात्मस्थानात् प्रकाशितम् ॥ १३ ॥

१ २ ३ ४ ५ । २ ३ ४ ५ १ । ३ ४ ५ १ २ । ४ ५ १ २ ३ । ५ १ २ ३ ४ ।

20 एवं पञ्चवर्गाणि ॥

यथा पञ्चस्वरोदये चक्रे सर्वे शुभाशुभं फलं प्रतिपादितं परमचिन्त(न्त्य)चिन्तामणीन् दिवु
 (ददातु) इति यः सर्वदा पञ्चपरमेष्ठिनो मन-वचन-काययोगेन स्मरति तस्य शुभानि अचिन्तचिन्तामणि-
 रिव लभते । द्वादशमासेषु तथा नक्षत्रेषु सर्वेषु क्रमेण मोक्षपदं ददतु । तथा वारेषु लग्नेषु च तस्य न
 कदाचिदपि इह परत्र च दुःखमुत्पद्यते ॥ तथा शरीरस्वरोदयं यथा—

25

यंत्र नं० ८

यंत्र नं० ९

१ अ	२ इ	३ उ	४ ए	५ ओ	चंद्र
आ	ई	ऊ	ऐ	औ	मंगल
क	ख	ओ	घ	व	वृष
छ	ज	ग	ढ	ध	कुंभ
ड	ट	त	फ	द	मीन
थ	न	य	भ	च	कार्तिक
भ	म	प	र	ल	चैत्र
ठ	श	ष	स	ह	त
चंद्र	चंद्र	अभि- वर्धित	चंद्र	अभि- वर्धित	पू. ५

बुध	गुरु	शुक्र	शनि-रवि	२
मेघ	सिंह	वनु	कर्क	३
मकर	वृश्चिक	मिथुन	तुला	३
कन्या				
वैशाख	पौष	माघ	फाल्गुन	४
मार्गशीर्ष	ज्येष्ठ	आषाढ	श्रावणभ	
	भाद्र			
भ	आश्विन	रि	पू	५
४५		पू. फा. उ. फा. हस्त चित्रा अनुराधा	विशाखा स्याति	५

सार्द्धं घटीद्वयं नाडीरेकैकाऽर्कादयाद् वहेत् ।
 अरघद्वयटिकाम्रातिन्यायो नाड्य पुन पुन ॥ १ ॥
 शतानि तत्र जायन्ते, निश्वासीन्वासीनव ।
 एवं सप्तदशैकैरे (२१६००) सख्याऽहोरात्रसकले पुन ॥ २ ॥
 पदत्रिंशद् गुरुवर्णानां, या वेला भणितैर्भवेत् ।
 सा वेला मरुतो नाड्या, नाड्या सचरतो लगेत् ॥ ३ ॥
 प्रत्येक पञ्चतत्त्वानि, नाड्योश्च बहूमानयो ।
 बह्व्यहर्निशान्तानि, ज्ञातव्यानि यतात्मभि ॥ ४ ॥
 ऊर्ध्वं वहिरधश्चापस्तिर्यग्द्वयेव प्रभञ्जन ।
 क्षोणी मध्यपुटे लीनो, नभः सर्वत्र सस्थित ॥ ५ ॥
 वायोर्वह्निर्भुवो वारे, व्योम्नस्तत्त्व वहेत् क्रमात् ।
 बह्व्योऽनभयोर्नाड्यो, ज्ञात-योऽयं क्रमः सदा ॥ ६ ॥
 पृथ्वा पलानि पञ्चाशत्, चत्वारिंशत् तथाऽम्भस ।
 अग्नेस्त्रिंशत् पुनर्वायोर्विंशतिर्नभसो दश ॥ ७ ॥

कथम् २—

तत्त्वातरये यदायाति, नाड्यो नाडिं यदा व्रजेत् ।
 द्वौ द्वौ पलानि तदाकाशे, एव दशपलानि हि ॥ ८ ॥
 प्रवाहकालसख्येय, पृथिव्यादिक्रमेण तु ।
 गन्धो रसश्च रूपं च, स्पर्शः शब्दः क्रमादमी ॥ ९ ॥
 ताभ्यां भू-जलाभ्यां स्याच्चान्ते कर्मफलोन्नति ।
 दीक्षास्थिरादिके कृत्ये, तेजो-वायुवरे शुभम् ॥ १० ॥
 भूम्या स्थैर्यं स्वचित्तस्य, शैत्ये कामोद्भवो जले ।
 तंजस्के कोप-सतापो, वायो चञ्चलताऽऽत्मन ॥ ११ ॥
 पञ्चमे शून्यतैव स्यादथवा धर्मवासना ।
 पीतं श्वेताऽरुणौ नील-श्यामो भ्रूविन्दुभिस्तथा ॥ १२ ॥
 वह्निर्वहति कार्याणि, आपः स्वाश्रयते फलम् ।
 शून्यं च वायुना विन्ध्यात्, पृथिव्या सर्वसपदा ॥ १३ ॥
 जीयितव्ये जये लामे, शस्योत्पत्तो च वर्षणे ।
 पुत्रार्थे युद्धप्रश्ने च, गमनागमने तथा ॥ १४ ॥
 पृथ्व्यपतत्त्वे शुभे स्याता, वह्नि-ज्ञातो च तौ शुभौ ।
 अर्द्धसिद्धिं स्थिरो यातु, शीघ्रमम्भसि निर्दिशेत् ॥ १५ ॥
 मज्जने सुरते वादे, ध्यायामे क्षुद्रकर्मणि ।
 भोजने व्यवहारे च, नाडी स्याद् दक्षिणा शुभा ॥ १६ ॥
 विचारम्भे च यात्राया, दाने शुभप्रयोजने ।
 नगरादो प्रवेशे च, वामा नाडी शुभाग्रहा ॥ १७ ॥
 समसप्तगते सूर्य, चन्द्र जन्मर्शमागते ।
 सकालपौष्णे विधेया, पुर्यात् तत्र विचारणा ॥ १८ ॥
 आदौ कृत्वा दिनार्द्धं सकलदिनमथाहनिंश तत्क्रमेण,
 तस्मादह्नयं च त्रिदिनमथ चतुर्वासराणि क्रमेण ।
 प्राणो नाड्या स्थितो यो वहति दिनपतेरह्ने सत्यहीनः,
 काले पौष्णे समाप्ता भुवनरविदिशा मङ्गल पट्चतस्र ॥ १९ ॥

पञ्चभ्यः पञ्चविंशद्विचसगतिरुहाऽऽरोहिते पञ्चवृद्ध्या,
तत् स्यादेकोत्तरेण त्रिगुणितदशकं ऽयुत्तरं यावदेति ।
काले पौष्णे समास्ते त्रिनयनशशिनः पट्त्रियामेन्दवो ये,
मासास्ते हानिशेषास्तिथि-दिशिषु गुणा द्वीन्दवो जीवितस्य ॥ २० ॥

5 दिनवर्ष ३, दिन १०, वरदिन २०, मास ६, दिन २५, मास ३, दिन २६, मास २, दिन
२७, मास १, दिन २८, दिन २९, दिन १०, दिन ३०, दिन ५, दिन ३१, दिन ३२, दिन २,
दिन ३, दिन १५ एवमिति ॥

उदये चन्द्रमार्गेण, सूर्येणास्तमनं यदि ।
उदिते गुणसंयुक्तं, विपरीते विघ्नं भवेत् ॥ २१ ॥
10 उदयः सूर्यमार्गेण, चन्द्रेणास्तमनं यदि ।
उदिते गुणसंयुक्तं, विपरीते विघ्नं भवेत् ॥ २२ ॥
मेपे धनुषि सिंहे च, तुलायां सिधुने घटे ।
उदयो दक्षिणे ज्ञेयः, शेषेषु च निशाकरः ॥ २३ ॥
प्रतिपदाद्या विजानीयाद्, योगी [तद्ग ?] तमानसः ।
15 यद् द्योतते प्रत्यूषकाले, विपरीतं विघ्नं भवेत् ॥ २४ ॥
शुक्लपक्षे भवेद् वामा, कृष्णपक्षे तु दक्षिणा ।
त्रीणि त्रीणि दिनान्याह, उदये चन्द्र-सूर्ययोः ॥ २५ ॥
प्रथमे चैव उद्वेगं, द्वितीये धनहानिदम् ।
तृतीये गमनं कुर्यादिष्टनाशं चतुर्थके ॥ २६ ॥
20 पञ्चमे राजविष्कम्भः, षष्ठे राज्यं घिनश्यति ।
सप्तमे तु महाघोरमष्टमे मृत्यु निश्चितम् ॥ २७ ॥
उदयाद् घटिकासंख्या, लग्नं चैकत्र कारयेत् ।
नवभिस्तु हरेद् भागं, पञ्चकं परिवर्जयेत् ॥ २८ ॥
मन्त्रणे^१ क्लेशे^२ चौरै^३ च, राजन्ये^४ ऽग्नौ^५ तथा परे ।
25 युगाष्टदश-मार्तण्ड-तिथिषु स्यादुपद्रवः ॥ २९ ॥

तथा नवभिर्भागे हते तथा पञ्चभिर्वालादिस्वरप्रमाणेन वक्तव्यं लाभदिपृच्छायाम् ॥

करै-रसै-शशिनै-युगै-शिखि-करै-करै-शक्रादिव रुद्रपर्यन्ताः ।

यामभतिथिषु ध्रुवाङ्गास्तानामूलोद्धृताः शेषाः ॥ १ ॥

हर्षति तच्छेषं वारस्तुल्यो स दिनपादिः ।

30 प्रच्छोटय खेटः सन् सौम्योऽभीष्टफलप्रदो न खलः ॥ २ ॥

तस्माद् यस्मिन् कार्यं, साध्यं तत्रैव गम्यते यो वा ।

आगच्छति देशो वा, परचक्रं प्रयत्नेन ॥ ३ ॥

दिग्-ध्रुवसंख्ये चान्ये, दत्त्वाऽथ स्थापितान् मुनिभिर्दत्ते न(?) ।

शेषाः पूर्ववदुदिताऽऽकलय्य रिपु-मित्रता तत्र ॥ ४ ॥

35 आद्ये च यदि च सौम्यः पापोऽप्यन्ते ग्रहादयस्तत्र ।

वक्तव्यं तत् कार्यं सिद्धमपि विनाशमुपयाति ॥ ५ ॥

यद्याद्ये पापः स्यात् सौम्यः कार्यग्रहस्तदा नित्यम् ।

कर्ता विप्राश्लिष्टः कार्यं निर्विघ्नरूपत्वम् ॥ ६ ॥

यंत्र नं. १०

२	२	५
२	श्री	१
३	४	१
पञ्चस्वरस्थापना- पृच्छायाम् ।		

द्वौ पापौ विघ्नकरौ द्वौ सोम्यौ कर्तुं कार्ययो सफलम् ।

एव दिग्द्वयमेद विचिन्त्य स्थितपृच्छक स्थानात् ॥ ७ ॥

तथा—

वर्तमान तिथि-चार भयोगो, वासरया घटीदलमिथा ।

ते भवन्ति तिथि-चार-भयोगा, सत्यमुक्तमल मतिमद्भि ॥ ८ ॥

नन्दहता गता नाड्यो, विंशतिभिर्विभाजयेत् ।

ग्रहभुक्तयुत लब्ध, तात्कालिका ग्रहा स्मृता ॥ ९ ॥

तत्कालचेष्टा समविग्रह च, नक्षत्र-याम-ग्रहपृच्छकाशा ।

योगास्तिथीन्दुवरदा नियोज्य, सप्ताहत जीवमुदाहरन्ति ॥ १० ॥

चिन्ताकालो लाभो रवि भौम गुरु-बुध-शुक्र शनि चन्द्रै ।

ज्ञेयाश्च राहुणा सह, पूर्वादिदिशाधिपै क्रमशः ॥ ११ ॥

*

पृच्छा दिन वार वामसख्या अतीतग्रहागमनम् ।

भूचक्रे भूत कथयति स्थायी यत्र निपण्ण ॥ १ ॥

पृच्छति तत्र पृष्टिस्थानाद् उदयैकग्रहागमनम् ।

स वर्तमानो जाई (?) ॥ २ ॥

सूर्यस्थानात् प्राहरिक, सप्या गणयेद् भविष्य कथयति ॥

स्थायिनि बलिने अतीतचिन्ता जाई बलिने वर्तमानचिन्ता, प्राहरिके बलिने भविष्यचिन्ता ॥

वसु-भूतै-ऋतुश्चैव, घेर्द-मुनि-चन्द्रमा ।

शिखि-पक्षप्रमाणेन, सूर्यादि नीरूपयेत् ॥ ३ ॥

रविकर्-शशि-दिशै-सशरै-चतुर्ण्युरौ युग्मभूगो ।

मन्दे रदिराहोरिद्वयै-कुजाग्नि-ग्रहास्तथा चाङ्गा ॥ ४ ॥

एव त्रिग्रहयुक्ता अङ्गा, नवभिर्युक्ता हता वाणे ।

शिखिभागहता शेषे, स्याज्जीव-धातु-मूलानि ॥ ५ ॥

वर्गागमे नगैर्भाग, अक्षरै पञ्चमिस्तथा ।

स्वरैर्द्वादशभिः कुर्यात्, ततो नाम प्रसिद्धयति ॥ ६ ॥

× × × × × × ×

स्थायी ग्रहस्य सख्याभागे नामानि सघेत ॥ ७ ॥

वसुभूताविभिश्चाङ्गै, क्षेप्य त्रिग्रहयुक्ते ।

शून्य-चद्भि-द्वय २३० ध्रोऽङ्क, पादच्छाया नियोजयेत् ॥ ८ ॥

द्वयभूमिहत शेष, नष्टलघ्न च जन्मभम् ।

नक्षत्र-राशि-वर्षर्तु-मास-पक्षादयस्तत्र ॥ ९ ॥

नष्टजन्मपत्रिका ॥

उत्तराशुदयादीना, घायन्या त ततो न्यसेत् ।

विदिक्रमभृतियामार्द्ध, भ्रमते ध्रुवेलया ॥ १ ॥

अधमा सृष्टिपातेन, वामपातेन मध्यमा ।

उत्तमा याम्यपातेन, मुखे चैवोत्तमोत्तमा ॥ २ ॥

शुभ्राश्चाशुमे स्थाने मन इप्सितानि कारयेत् ।

अशुभा शुभे स्थाने, मृत्युहानिकरास्तथा ॥ ३ ॥

पृष्टिपाते समे सन्त्येऽशुमे शुभाश्च शोभना ।

मुखे च निषमे मध्ये, शुभा शुभ वदन्ति हि ॥ ४ ॥

5

10

15

20

25

30

35

40

जीवज्ञौ प्रभातसमये, मध्याह्ने कुज-भास्करो ।
 अपराह्णे शशि-शुक्रौ, सन्ध्यायां शनि-राहुकौ ॥ ५ ॥
 हीनचन्द्रे रविभौमः, सौरिस्तमग्निपातकाः ।
 बुध-जीव सिताश्वन्द्रः, संपूर्णश्च शुभग्रहाः ॥ ६ ॥
 5 गुरु-शशाङ्क-मार्तण्डः, भूमिपुत्रः परस्परम् ।
 मित्रत्वं बुध-शुक्रस्य, कथ्यते सौरिणा सह ॥ ७ ॥
 मन्दं भौमं बुधं जीवं, शुक्रं सोमं च भास्करम् ।
 नैसर्गिकं बलं तेषां, क्रमे च कवयो विदुः ॥ ८ ॥
 जीवं तु जीव-शुक्राभ्यां, मूलं चन्द्रे बुधे तथा ।
 10 धातुः शनौ रवौ भौमे, लग्नकेन्द्रग्रहेर्वदेत् ॥ ९ ॥
 भास्कराङ्गारकौ रक्तौ, श्वेतौ शुक्र-निशाकरौ ।
 सोमपुत्रं गुरुं चैव, तावुभौ पीतवर्णकौ ॥ १० ॥
 कृष्णं शनिश्चरं राहुं, नीलं विन्ध्यात् तु वर्णकैः ।
 वर्तुलमर्द्धचन्द्रं च, त्रिकोणं धनुराकृति ॥ ११ ॥
 15 पद्माभं चतुरस्रं तु, दीर्घं दीर्घं च निश्चितम् ।
 ग्रहरूपं विजानीयादादित्यादिक्रमेण तु ॥ १२ ॥
 जलं सोमेन वक्तव्यं, बुधे विन्ध्याद् वनस्पतीन् ।
 हविःस्थानं तु भौमेन, शुके जीवे च कीर्तनम् ॥ १३ ॥
 म्लेच्छभूम्यां शनौ..., रवौ जानीहि गोकुलम् ।
 20 निवेशं च विजानीयाद्, वाहद्वारविशेषतः ॥ १४ ॥
 प्राङ्मुखो रविशुकेण, चन्द्रे सौरे च पश्चिमम् ।
 दक्षिणे बुध-सोमाभ्यां, राहौ जीवे तथोत्तरे ॥ १५ ॥
 सजीवं जीवशुकेण, निर्जीवं क्रूरभास्करैः ।
 चन्द्रस्तु चन्द्रपुत्रस्तु, तावुभौ मिश्रभावुकौ ॥ १६ ॥
 25 लाभालाभं सुखं दुःखं, जीवितं मरणं तथा ।
 जयं पराजयं चैव, वक्तव्यं ग्रहभावतः ॥ १७ ॥
 सूर्यच्छन्नं धनैर्वापि, दिनमानं न बुध्यते ।
 तदा प्रश्नाक्षरैर्लग्नं, ग्रहान् राशौ विलोकयेत् ॥ १८ ॥
 पूर्णिमाभ्यां हि यद् ऋक्षं, तस्मात् पञ्चदशे रविः ।
 30 रवेर्द्वादशमे केतुः, तस्मात् सप्तदशे बुधः ॥ १९ ॥
 बुधाद् द्वितीये शुके स्यात् शुक्रादष्टमके तमः ।
 तस्मात् पृष्टे भवेद् भौमो, ग्रहाणामेवमादिशेत् ॥ २० ॥
 ज्ञेयौ शनि-गुरौ स्पष्टौ, यथास्थानस्थितावुभौ ।
 एवं कुण्डलिकायां तु, स्थापयित्वाऽवलोकयेत् ॥ २१ ॥
 35 विलग्नराशिगो खेटः, तत्कालच्छायया हतः ।
 सप्तहतोऽवशिष्टश्च, स्वगुणैर्गुणयेत् ततः ॥ २२ ॥
 वाणं-प्रहृति-मन्वङ्क-द्विरदौ नल-शूलिनः !
 पुनः सप्तं हरेद् भागं, ज्ञेयं चोद्धरितं ग्रहम् ॥ २३ ॥ शुभमशुभं च ।

नगैर्भाग प्रदातव्य, काल तत्र विनिर्दिशेत् ।
 दिनान्यकारयो पक्षा बुध-शुके हिमत्रिषु ॥ २४ ॥
 गुरो मासा शनौ वर्षं, ऋतयो राहुजन्मनि ।
 पश्यति लग्नयो यत्र, तत्र सर्वं निरन्तरम् ॥ २५ ॥
 अस्त गता ग्रहजिता रिपुकृणदेहा,
 नीचस्थितादिरश्मयो रिपुगृह प्रयाता ।
 रूक्षानव किमपि फलन्ति लभे,
 दातु क्षमा न भजन्ति च खेचरेन्द्रा (?) ॥ २६ ॥
 दीप्त स्वस्यो मुदित, शान्त शुक्र प्रपीडितो दिन ।
 विकल खलश्च कथिता, नवप्रकारा ग्रहा प्राज्ञै ॥ २७ ॥
 स्वोचे तु भवेद् दीप्त स्वस्य स्वगृहे सुहृद्गृहे मुदित ।
 सोम्येर्दृष्ट शान्त उदितस्त्वशक्त किरणजाली ॥ २८ ॥
 विरुलो रवि लुप्तकर प्रभामिभूत प्रपीडितोऽस्त ।
 स खल खलसयुको नीचो दीन समार्यात ॥ २९ ॥
 पुरुषा रवि-गुरु-भौमा बुध-सोरी नपुसको नैयौ ।
 भृगु-चन्द्रमसौ नार्यौ सहजा भावा ग्रहपते ॥ ३० ॥
 भौमाकौ व्योमदृष्टौ च, तिर्यग् दृग् भृगु-चन्द्रयो ।
 बुध-गुर्वौ समा दृष्टि, शनि-राहोरधोमुखा ॥ ३१ ॥
 भोम-शुक्र-बुधे द्वर्कशुक्रारामरान्विता ।
 शनि सौरिर्गुरुश्चेति, प्रदिष्टा क्षेत्रनायका ॥ ३२ ॥
 मेघ-वृष मिथुन ऋन्या-कर्क-श्वप तुलेपूचका क्रमशः ।
 रव्यादयस्तु नीचा उच्चस्थानाद्धि सप्तमगा ॥ ३३ ॥
 भू-पञ्च-रस-समाऽष्ट-नवस्थानेषु शत्रव ।
 अन्येषु मित्रव (का) प्रोक्ता, उदासीनाश्च मित्रका ॥ ३४ ॥
 तत्कालपृच्छाकाले शत्रु-मित्र-उदासीना ॥

तथा—

रूप-लक्षणवर्णानि, फलेशायुष्य च दोषता ।
 तापश्च धनजातीना, तनुस्थाने निरीक्षयेत् ॥ १ ॥
 मणि-मौक्ति-रत्नानि, सप्तधा तन्निर्हेम च ।
 त्रयाणकानि सर्वाणि, धनस्थाने निरीक्षयेत् ॥ २ ॥
 दासो दासी पुनर्मर्त्री, भ्रातृ-भृत्यान् पित्राहकान् ।
 तथोपचयकर्माणि, तृतीये च निरीक्षयेत् ॥ ३ ॥
 सुहृद सुख-दुःख च, वृद्धिं पोत गमागमम् ।
 मातृ-मेघ-त्रयाणानि, कुलस्य(ल) वीक्ष्यते तुर्यके ॥ ४ ॥
 सुत सुता तथा गर्भं, मन्त्रसाधनमिष्टकान् ।
 विद्या बुद्धिं श्रोतृता च, पञ्चमे च निरीक्षयेत् ॥ ५ ॥
 चतुष्पद च युद्ध च, चार व्याधि रिपुमयम् ।
 दीप्तानि सयैकार्याणि, षष्ठे धैव निरीक्षयेत् ॥ ६ ॥
 पतिं पत्नीं तथा मार्गं, व्ययहार-त्रय-वित्रयम् ।
 विविधानि च पार्याणि, सप्तमे च निरीक्षयेत् ॥ ७ ॥

नद्युत्तरं च पन्थानं, सद्गमं शत्रुसङ्करम् ।
 नष्टे दुर्गे ऋणं व्याधिछिद्रं छिद्रे निरीक्षयेत् ॥ ८ ॥
 वापी-कूप-तडागानि, प्रपां मठं सुरालयम् ।
 देवयात्रां च दीक्षां च, धर्मः धर्मिणि वीक्षयेत् ॥ ९ ॥
 पिता मुद्रा-मनःस्थानं, मार्गज्ञानं शुभाशुभम् ।
 पुण्यस्थानं च राज्यं च, वृष्ट्यभिषेकमेपजान् ॥ १० ॥
 गजोष्ट्रांश्च कन्याश्च, वलीवर्दादिवाहनान् ।
 द्रव्यं पुष्पं तथा लाभं, लाभे चैव निरीक्षयेत् ॥ ११ ॥
 मृत्युमुक्तिं तथा ज्ञानं, विषं संघोरकारकम् ।
 विलं पुनर्विपोत्पत्तिं, व्ययस्थाने निरीक्षयेत् ॥ १२ ॥

राशि-लग्न इत्यादि ॥

गता नाड्यो हता ऋक्षैर्लब्धशेषं च पट्टिभिः ।
 ऋक्षमंशुर्विजानीयाच्चन्द्रे सूर्ये च सर्वदा ॥ १ ॥
 मेषांशे अग्निसांनिध्ये, वृषे गोस्थानमाश्रितम् ।
 मिथुने शय्यातले द्रव्यं, कर्के भाण्डगृहे पुनः ॥ २ ॥
 सिंहं च द्वारदेशे च, पृष्ठे स्तम्भाग्रये तथा ।
 तुले तौल्यप्रदेशे च, वृश्चिके इन्धनालये ॥ ३ ॥
 धने देवालये द्रव्यं, मकरादौ जलाश्रये ।
 अंशके च वदेत् तत्र, स्थानं द्रव्यस्य निश्चितम् ॥ ४ ॥
 अश्विन्यादिविक्रक्षेपु, आर्द्रादिपञ्चके तथा ।
 पूर्वाषाढाचतुष्के तु, तथा भद्रा च रेवती ॥ ५ ॥
 राशिक्रक्षाणि प्रोक्तानि, शेषाः सूर्ये चतुर्दश ।
 अष्टाविंशतिखण्डेषु, कृद्धारे नागचक्रजे ॥ ६ ॥
 स्वयं चन्द्रः स्वयं सूर्यः, स्वक्रक्षेण यदा तदा ।
 न द्रव्यं नैव शल्यं च, शून्यक्षेत्रं विनिर्दिशेत् ॥ ७ ॥
 युग्मेन चन्द्र-सूर्यस्य, द्रव्यं शल्यं च कथ्यते ।
 वक्तव्यं द्रव्यमानं तु, चन्द्र-सूर्यस्य योगतः ॥ ८ ॥
 अंशकमोहे भावाद्, भावनिमोहे लग्नतश्चिन्त्यम् ।
 लग्नांशभावमोहे, चन्द्राद् वा चिन्तनीयं स्यात् ॥ १ ॥
 जातकोक्तं फलं यस्माज्जन्तूनां जन्मकालजम् ।
 सर्वभावाश्रयं तस्माद्, वक्ष्ये भावविनिर्णयम् ॥ २ ॥
 ऋक्षसन्धिगताः खेटाः, राशिसन्धिगतास्तथा ।
 एष राशेः फलं दद्युश्चक्रे च विपरीतकम् ॥ ३ ॥
 सर्वे विकृतजं दद्युः, स्वांशे यद् दृष्टकं फलम् ।
 अतिचारे च चक्रे च, दद्यात् पूर्वफलं गुरुः ॥ ४ ॥
 भावा नवांशकाः [ग्राह्याः ?], ग्रहार्थिशां [श] क(काः) द्वयोः ।
 भाव-ग्रहयोर्योगः, पाद अंशोऽत्र कला ३० भोगयति (?) ॥ ५ ॥
 भावयोगदलं सन्धिः, तत्रस्थो निष्फलो ग्रहः ।
 हीनसन्धेः फलं भुक्तं, भोग्यं च संधिके ग्रहे ॥ ६ ॥

अगता द्वादशराशयो भावा । राशिद्वय समीत्य अर्द्धाहते सन्धि । सर्वप्रहाणामुत्तम-मध्य-
माऽधमफलानि, यथा—आदित्यादि । उपचयतोऽपि त्रि-चडेकादशमा उपचयमुवनानि आत्माऽऽत्मीय
उत्तरोत्तरवृद्धा फलानि । यथायुक्त्यादेश, नृपतित्व प्रधातव, तेजोगनाधमण्डल, पूर्णफल, व्यापार,
पुरं, ग्राम, द्रव्य, मान सुप्तानि च ।

मध्यमफलं तेजोगशान्ध्या तापो नेधयं वन्नुचिग्रहम् ।

६

अधमफलं विश्लेषो वधनघातो रोग शोक भय मृतिं विनष्टफलम् ॥

रविफलं राजकुललक्ष्मण्य स्यान् मानसुखं प्रियः ।

उत्तम निजगोत्रप्रधानत्व वाणिज्यात् स्वसुखं प्रहात् ॥

मध्यमफलम् ॥

मित्रं स्वजनयोद्धिपो रसाद्रोग धनक्षय ॥

10

अधमफलम् ॥

हेतो मिश्रादन मोहो, धर्मधंश कुशीलता ॥

विनष्टफलम् ॥ चन्द्रफलम्—

लग्नाधिपाज्जगन्ध्रो, निन्यो युद्धे शुभे मत ।

यत्नीं स्वस्थानगो वाऽपि, क्षीणो दुष्टफलं दासी ॥

15

उष्टोऽपि शुभता याति, चन्द्र पूर्णफलवृत्त ॥

चन्द्र ॥

शुभयत्नं दण्डनायक्य, सन्नमामाद् रिजयधिय ।

पूर्णफलम् ॥

सम्प्रपत्तपद राजस्तेजोवृद्धिश्च विप्रदात् ॥

20

मध्यमफलम् ॥

विपादं विप्राह युद्ध, दण्डकाद् महद्भयम् ।

निम्नफलम् ॥

स्वन्नायो विगाध, भद्रो मृत्युर्महाहवे ।

तद्वत् ॥

लग्नत्रि पञ्चममन्त्रो निजोऽम्य(व्य)रक्षुर्न शुभ ॥

25

शुभ ॥

पुनरिष्टानगो राज्य, मेधायाम्नु सुतधनम् ।

द्वितीयम् ॥

मित्रं (मित्र) पटन द्रव्य, धर्म-धर्मसमुपति ।

30

मन्त्रम् ॥

द्रव्यनाशो क्रान्तो वस्त्रमध्येष्यपमाता ।

निम्नफलम् ॥

पञ्चादगगो धर्मो लग्नादयत्रगो शुभः ॥

शुभ ॥

शुक्रात् १, ४, ११, २, ८, ९, २, ५ । शनेः १, ४, ११, २, ८, ९, १०, ७ ।
भौमात् १, ४, ११, २, ८, ९, १०, ७ । त्रिधा युतेषु आशीं-स्वरयोः सह शनि-सोमाभ्याम्, गुरोः
१२, ११, ६, ८ ॥ बुधाष्टकवर्गः ॥

जीवो भौमाद् द्वयाष्टकेन्द्रगोऽर्कात् सधर्मसहजेषु ।

5 स्वात् सत्रिकेषु शुक्रान्नव-दश-द्वि-धी-रिपुषु ॥

भौमाद् गुरुः २, ११, ८, १, ४, ७, १० । अर्कात् २, ११, ८, १, ४, ७, १०, ९, ३ ।
गुरोः २, ११, ८, १, ४, ७, १०, ११, २, ५, ६ ।

शशिनः स्वरत्रिकोणार्थलाभस्त्रिरिपुधीव्ययेषु यमात् ।

नवदिक्सुखायधीस्वायशत्रुषु ज्ञात् सकामगो लग्नात् ॥

10 चन्द्रात् ७, ५, ९, २, ११ । शनेः ३, ६, ५, १२ । बुधात् ९, १०, ४, ११, ५, २,
१, ६ । लग्नात् ९, १०, ४, ११, ५, १, ६, ७ ॥ बृहस्पतेरष्टकवर्गः ॥

शुक्रो लग्नादासुतनवाष्टलामेषु सव्ययश्चन्द्रात् ।

स्थात् सदिगसितात् त्रिसुखात्मजाष्टदिग्धर्मलामेषु ॥

शुक्रो लग्नात् २, ३, ४, ५, ९, ८, ११ । चन्द्रात् १, २, ३, ४, ५, ८, ९, ११, १२ ।
15 शुक्रात् शुक्रः १, २, ३, ४, ५, ८, ९, १०, ११ । शनेः ३, ४, ५, ८, १०, ९, ११ ।

वस्वन्त्यायेष्वर्कान्नवदिग्ग्लामाष्टधीस्थितो जीवात् ।

ज्ञात् त्रिसुतनवायारिष्वायसुतापोह्निमेषु कुजात् ॥

अर्कात् ८, १२, ११ । जीवात् ९, १०, ११, ८, ५ । बुधात् ३, ५, ९, ११, १ ।
कुजात् ३, ५, ६, ९, १२ ॥ शुक्रस्याष्टकवर्गः ॥

20 स्वात् सौरिस्त्रिसुतायारिगः कुजादन्यकर्मसहितेषु ।

द्वयायाष्टकेन्द्रगोऽर्कात् शुक्रात् पष्ठान्त्यलामेषु ॥

शनिः शनेः ३, ५, ११, ६ । कुजात् ३, ५, ११, १२, १० । स्वेः २, ११, ८, १, ४,
७, १० । शुक्रात् ६, १२, ११ ।

त्रिपडायगः शशाङ्कादुदयात् ससुखाद्यकर्मगोऽथ गुरोः ।

25 सुते षट्सव्ययायगोज्ञाद् व्ययरिपुदिग्नवाष्टस्थः ॥

चन्द्रात् ३, ६, ११ । लग्नात् ३, ६, ४, १, १० । गुरोः ६, १२, ५, ११ । बुधात्
१२, ११, ६, १०, ९, ८ ॥ शनेरष्टकवर्गः ॥

स्थानेष्वेतेषु हिताः शेषेष्वहिताः भवन्ति नेष्टानाम् ।

अशुभ-शुभफलं ग्रहाः प्रयच्छन्ति चारगताः ॥

30 चतू रेखे मध्यफलं हीने हीनं ततोऽधिके श्रेष्ठम् ।

विफलं गोचरगणितं त्वष्टकवर्गे विनिर्दिष्टम् ॥

शर-द्वि-नेत्राः सवाणवाहैर्वः शराभ्र-रामाः कुकृताग्रयस्तैः ।

द्वि-वेद-लोकाः शशि-राम-पावकाः क्रमोत्क्रमस्थाश्चपलोदयाः स्मृताः ॥

गूर्जरात्रायाम्—

यल्लभ शुद्धयते यस्मात्, तच्छोधयमुदयास्तयो ।
शेष त्रिंशद् धृत लब्ध, धन ऋण दिने दिने ॥

उदयास्तशुद्धि—

अयनादिगता दिवसा सार्द्धद्विगुणिता द्वयक्षरकसहिता ।
द्वि मुनीन्द्रिय रूपयुतौ पष्टिहता दिन निशामानम् ॥
गूर्जरात्राया च पङ्गुण, कर्कटकमेरुनृप धनम् ।
छायापादेश्च मध्याह्ने, पङ्गुयुतैर्द्विगुणेहेतम् ॥ १ ॥
कर्क-मृगाद्या भागा ये भुक्ता भास्करेण त्रिगुणा ।
यानिलपञ्चकैर्युता पष्टिहते रजनीदिनमानम् ॥ २ ॥
सपादलक्षे यूने द्विशत हीन मध्यपादेश्च पङ्गुणम् ।
छायापादेश्च मध्याह्ने पङ्गुयुतैर्द्विगुणैर्हरेत् ॥ ३ ॥
नवसारिकाया कोङ्कणे वा दिनपङ्गुणे भागम् ।
मध्याह्ने शङ्कुछायया पौपे ख्यङ्गुल मध्यम् ॥ ४ ॥

ततो द्रव्य ऋण धनम् ॥

अवन्तिदेशश्रुतयोजनानि, सगुण्य वाणै रसभाजितानि ।
पङ्कतरे द्वे तु शता नियोज्या ॥

अग्नि-वेदभक्ते विपुवद् द्व्यङ्गुलानि १, नव ९, तिथयो १५, अष्टादश १८ विभक्ता ।

पञ्चरसा ६५, वसु ८, हता दश १० विहता विपु-च्छायागुणिता स्वदेशज्ञा वरदलविनड्या ॥

लङ्कोदयाद् द्विनाड्येव शुभानि छिद्रनवयामा त्रिरदा ।
व्यस्ताव्यस्तयुता ते कार्याश्च स्वोन्यनिनाड्य आवन्त्याम् ॥

आ ५, व्य २० पत्तने । आ ४, व्य ४८ मृगुकच्छे । आ ४, व्य ५४ कावी-जम्बूसरे ।

त्रि पञ्चै-राम वेदैश्च, धृतिसख्या तथैव च ।

चरखण्डानि चैतानि, क्रमेण पत्तने बुधै ॥ १ ॥

मूले द्यङ्गुलविपुल, सख्यग्रो द्वादशाङ्गुलोच्छ्राय ।

शङ्कुस्तलाग्रविद्धोऽग्रवेधलम्बादरियुद्धार्य ॥ २ ॥

स्वक्षेत्रोपगत स्थायी, प्ररक्षेत्रे च यायिन ।

नीचस्था हायना प्रोक्ता, त्रिविधा ग्रहपद्धति ॥ ३ ॥

तथा—

चतुर्विंशतय पूर्णकेतव उदयन्ति हि ।

शरथशुभदुर्भिक्षरोगान् द्वि-पट् निर्यगो ॥ १ ॥

चतुर्विंशतयोऽग्नौ तु, हेमन्ते चाग्निरोगदा ।

नवराशसिरे याम्या, दुर्भिक्ष-व्याधिसृत्युदा ॥ २ ॥

अष्टादश वसन्ते च, मध्यमफलदायका ।

ग्रीष्मे वसन्ते यो घायु, प्रचण्डवातप्रिग्रहा ॥ ३ ॥

यर्षाया दशवारुण्या, महावृष्टिकरास्तथा ।

संक्षेपेण च वेत्तुनामेव पञ्चोत्तर स्मृतम् ॥ ४ ॥

तथा—

रोमकं दर्दुरं दृष्ट्वा, श्वेतपक्षं च वायसम् ।
रात्रौ चेन्द्रधनुषं [वा ?], देशभङ्गं विनिर्दिशेत् ॥ ५ ॥

तथा—

5

वराह वारिनिविष्टा पायारे संठिया अट्ट ।
तह मज्जेव य अट्टा पुर नाम णक्खत्तरं आइ ॥ १ ॥
जइ बाहिरम्मि सूरु अह सूरसुओ वीयओ होइ ।
होहुंति अरिमज्झा बाहिरा णीएसु हता ॥ २ ॥
कूरे मज्झि पइट्ठे सणि-राह-सूर-भूम आकंते ।
10 को तं रक्खइ नयरं तियसनाहो वि भज्जंतं ॥ ३ ॥
अश्विन्यादितृतीयं तु, वारौ शनि-गुरू तथा ।
जया-रिक्तातिथौ घातः, क्रियते स्वचिरे गणे ॥ ४ ॥

मेघस्य वृष्ट्यवृष्टिलक्षणम्—

15

मूलादिरविपङ्क्त्या तथाऽऽर्द्रादिनवकैर्भवेत् ।
वर्षा च शीत-उष्णं तु परं गर्भे विपर्यये ॥ १ ॥
संक्रान्तिदिनगनक्षत्रानादौ कृत्वा च चन्द्रजान् ।
स्वकीयचेष्टया गर्भः पाश्चात्यया वसन्तः ॥ २ ॥
जलं वर्षति वाऽऽदित्यो, हिमं वर्षति चन्द्रमाः ।
चन्द्रादित्यौ बुधैर्ज्ञेयौ, शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ३ ॥

20

ये २६, जे १०, खे २, टे ११, जे ८, गे ३, ता १६' ऽग्निः । के १, छे ७ डे १४,
दु ५, जे १५, ड १३, वामे २५, जे ९, ने २०, ले २८, ध १९, चे ६, रे २७, वा थे १७,
मे २४, पे २१, वे २३, घ ४, वा १८, मा ॥ ४ ॥

अग्नि-वायव्य-वारुण-माहेन्द्रमण्डलानि, एषु—

25

भूकम्पो रजोवृष्टिः, दिग्दाहोऽकालवर्षणम् ।
इति चाकस्मिकं सर्वमुत्पातान् परिकीर्तयेत् ॥ ५ ॥
उत्पातोऽपि माहेन्द्र-वारुणे मण्डले च यः ।
वायव्येऽग्नौ च भङ्गः स्याद्, गर्भस्य कालचिन्तकैः ॥ ६ ॥
चैत्रस्यादौ दिवसदशकं कल्पयित्वा क्रमेण,
स्वात्यन्यार्द्राप्रभृतिदशकं वृष्टिहेतोर्विलोक्यम् ।
30 यावत्संख्यं भवति नियतं दुर्दिनं वातवृष्टि-
स्तावत्संख्यं विबुधगणितं वार्षिकं दग्धक्रक्षम् ॥ ७ ॥
मालमादौ मस्यान्ते, चैत्रे कृष्णे निरीक्षयेत् ।
आर्द्रादीनि क्रक्षाणि, विशिखान्तानि कल्पयेत् ॥ ८ ॥

आर्द्रादिवृष्टिदिनम्—

35

अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषकाः शलभाः शुकाः ।
स्वचक्रं परचक्रं च, सप्तैता इतयः स्मृताः ॥ ९ ॥

ज्येष्ठे मूलमतिक्रम्य, पूर्वाषाढादिभि शृणु ।
सप्तविंशति ऋक्षाणि, प्रथम चर्पण वहु ॥ १० ॥

तेनादत्ते गाढमता ददाणो १५, द १८, द १४, मा २५, म २५, ते १६, ता १६, घ ४,
ता २०, द ४, गा ३, ङे ४, त १६, क १, का २, र २७, का १ द्या द्रोणप्रमाणै कथिता
नृक्वीन्द्रे ॥ ११ ॥

5

लब्धा द्रोणाश्चतुर्गुण्या , प्रष्टव्या स्थापयेद् युध ।
पञ्चभिस्तु हरेद् भाग, तस्मिन् शाब्दा विशोपका ॥ १२ ॥
गर्भकाले यदा निशुद्, दृश्यते न च घोपते ।
द्रोणसरया तदा वृष्टिर्मध्योभयेस्तथा पुन ॥ १३ ॥
साभ्र मार्गं हिम पोये, माघे इमा समारुतो ।
निर्वात फाल्गुनो ज्ञेयश्चेत्रो(त्रय) बहुरूपक ॥ १४ ॥
सुमिक्षो दिशि दुर्मिक्षो, मध्यम शोभन क्रमात् ।
नि रूपस्तथेति फ सोम्य , आपाढपूर्णमानिल ॥ १५ ॥
तथाऽऽपाढे च रोहिण्या, न सव्यभ्र सुदृष्टिदम् ।
सुमिक्ष जलपातेन, परमीतिभय भवेत् ॥ १६ ॥
पञ्चमी सह रोहिण्या, सप्तमी आर्द्रसयुता ।
पुष्येण नवमी समा ॥ १७ ॥

10

15

एषु—

उल्कापात दिशा दाह, निर्घात पाशुवृष्टय ।
इन्द्रायुध ग्रहयुद्ध पटैते गर्भपातका ॥ १८ ॥
अतिवातमज्जात वा, वातिभ तु निरघ्नता ।
अत्युष्ण च निरुष्ण च, पद्मिघ वृष्टिलक्षणम् ॥ १९ ॥
शुक्ले कृष्ण दिचारानि, दिशि तथा च सम्मुलम् ।
माघे स्वातो चतुर्मास, चतुर्यामेर्यथान्रमम् ॥ २० ॥
नारीणा च तथा गर्भप्रमाण दशमासिकम् ।
पञ्चोनेर्द्विशतेर्धसैस्तेर्वर्पते नात्र सशयम् ॥ २१ ॥
जानीते न यदा गर्भं, दृष्ट्वा चेष्टा तथा तदा ।
कृत्तिकादीनि धिष्ययानि, सप्तसप्तक्रमेण तु ॥ २२ ॥
अमृतजलनीरसौम्यदहनपवनचन्द्रजास्तत्र नाढ्य ।
इन्दुवुधा शुक्रजीवा कुजरनिमन्दाधिपा क्रमश ॥ २३ ॥
रवि-गुरु-भौमा पुरुषाध्वन्तभृगुवुधा स्त्रियो ज्ञेया ।
शनि-राहुनपुसर्गो वर्षाकाले निरीक्षणम् ॥ २४ ॥
रौ पुसा सगमे वृष्टिर्ज्ञेयौ द्वौ नरो नहि ।
न नपुसयसयोग कुज-शुर्वेन्दुभिर्जलम् ॥ २५ ॥
जिह्वस्स किण्वपक्वे, सवण घनिट्टाह दोहि नक्वत्ते ।
जह होह तामु चिट्ठी, ता सुभिस्स चियाणाहि ॥ २६ ॥
अह मेहन्तिष्ठायणे, ता होई य मज्जिम फाल ।
जह हुति निम्मलदिसा, ता जाणह खवरघ फाल ॥ २७ ॥

20

25

30

35

चित्रा-स्वाति-विशाखानां, यस्मिन् मासे न वर्षति ।
तं मासं निर्जला मेघाः, यदि वर्षति वर्षति ॥ २८ ॥
श्रावणस्य चतुर्थ्या तु, ऋक्षे उत्तरफाल्गुने ।
यदि वर्षत्यहोरात्रमागतं काल उत्तमः ॥ २९ ॥

5

अथार्धकाण्डम् ॥

10

विश्वसंभाव्यसत्त्वानां, मुक्तिमार्गोपदेशकम् ।
प्रणम्य शिरसा देवं, वक्ष्याम्यर्धोपकाण्डकम् ॥ १ ॥
सौम्यं शतभिषा चित्रा, कृत्तिका विश्वदेवता ।
ज्येष्ठा च धनिष्ठा तु, पञ्चविंशधिकं शतम् ॥ २ ॥
अश्विनी-भरणी-स्वाति-श्रवणैर्नवतिस्तथा ।
विशाखा-रेवती-पौष्णं, पञ्चपञ्चाशदुत्तरम् ॥ ३ ॥
अनुराधा तथाऽऽर्द्रा च, शतं विंशोत्तरं भवेत् ।
पुष्य-हस्ते च नक्षत्रे, पञ्चसप्ततिरीष्यते ॥ ४ ॥
आश्लेषा तु शतैकनवतिः पञ्चोत्तरा मता ।

15

उभयोरपि फाल्गुन्योस्तथा भाद्रपदद्वये ॥ ५ ॥
सप्तम्यां द्विशते स्यातां, मूले पष्टिरुदाहृता ।
द्विशतं पञ्चपञ्चाशदुत्तरापाठ ईष्यते ॥ ६ ॥
पूर्वाषाढा च विज्ञेया, पञ्चाशद्विंशतोत्तरा ।
एवं नक्षत्रसन्धोङ्का, ज्ञातव्या अर्थचिन्तकैः ॥ ७ ॥
सिंहे कुम्भे धने खाङ्गाः, कर्कटे शशिभास्कराः ।
शेषा अष्टौ शरविन्दुराशिसंख्यार्थहेतवे ॥ ८ ॥
पञ्चविंशच्छतं भानोः, पष्टिः कुज-बुधेन्दुभिः ।
जीवस्य पञ्चपञ्चाशद्, भृगोः स्यात् पञ्चसप्ततिः ॥ ९ ॥
पञ्चपष्टिस्तथा मन्दे, नवतिः सिंहिकासुते ।

25

एवं ध्रोऽङ्का ग्रहाणां च, विज्ञेया अर्थार्थभिः सदा ॥ १० ॥

ग्रहणदिने दिन-वाररिक्तं एकत्र निक्षिप्य राहूनवत्या मिश्रणीयम्, एवं संक्रान्त्यादिषु ॥

उदयास्तमने वक्रे, ग्रहणे चैव समागमे ।
राशिसंक्रमणे युद्धे, जातेश्च कालवर्षणे ॥ ११ ॥
भूमिकम्पोल्कादिग्दाहस्तथा चन्द्रार्कसंभवौ ।
स्वपुरे च तथा केतोर्दृष्टेऽर्थश्च विचिन्तयेत् ॥ १२ ॥
तस्मिन् दिने ग्रहणं राशिं रिक्तं चैकत्र कारयेत् ।
ग्रहणे तेन गुण्यं तु, दिनवारेण वा तथा ॥ १३ ॥
द्विधा कृत्वा ततो राशिं, चित्राद्यर्थैश्च राश्यधः ।
भेजतुर्ग्रहयुतं लब्धमूर्ध्वराशिं भजेत् ततः ॥ १४ ॥
वक्रेऽथोपगते खेटे, लब्धं [च] त्रिगुणं भवेत् ।
स्वराशौ स्वक्षेत्रे यच्च, सित्रमे द्विगुणं कुरु ॥ १५ ॥
शत्रौ च नीचे पापाख्ये, त्याज्यमर्द्धं सदा बुधैः ।
समग्रहे समं कार्यमर्धकाण्डस्य कोविदैः ॥ १६ ॥
रवि-कुज-शनिश्चराः पापा एतैर्युतो बुधोऽपि च ।
शेषाः सौम्यास्तु विज्ञेया ग्रहाः दैवज्ञभाषिताः ॥ १७ ॥

35

आदित्येन युतश्चार्थं , आत्मस्थाने भविष्यति ।
चन्द्रेण तु परस्थाने, शुरुयुक्तं स्वके पुन ॥ १८ ॥
नेपैस्तु यो युतश्चैव, स स्वकस्थानसशकः ।
ततोऽर्धश्च स्फुटो वाच्यो, याजदन्त्यो भवेत् तदा ॥ १९ ॥

*

5

नताशके यत्र भवेच्छशाङ्क , सट्नातिरन्या त्रिमुहूर्तमध्ये ।
धृत्वा द्वयं तद् दिनवारगुण्य, विशुद्धमुद्ध्या प्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥ १ ॥
सयोज्य द्रव्याक्षरपाणिमत्र, भागं विसहस्रं यथोक्तशरीरे ।
पक्वेन वृद्धिर्युगलेन तुल्य , शून्येन हानिं प्रवदन्ति चार्धे ॥ २ ॥
स्यादुत्तमे उत्तमवृद्धिहानि , सान्मध्यमे मध्यमवृद्धिहानि ।
स्याद्वाधमे याऽधमहानिरेतत्, फलं च तत् त्रिष्वपि दिष्टमत्र ॥ ३ ॥
सैत्तिकविंशदैर्दशैर्नवैर् शरैर् पौडशैर्गुणैर् सुमास्तयाऽङ्का ।
ख्यादीनां क्रमशस्तु, भ्रान्त्यत्र गुणकरा ॥ ४ ॥
हस्ते चित्रा तथा स्वातो, ज्येष्ठाया यमवारणे ।
चत्वारिंशन्मुहूर्ता सपञ्चयुक्ता प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
त्रीण्युत्तरेऽपि रोहिण्या, विशाखाया पुनर्वसो ।
पञ्चदशमुहूर्ता स्युः, नेपेत्त्रिंशत् प्रकीर्तिता ॥ ६ ॥
तेरह इक्ष्मीसा धारह अट्टारसा य पञ्चरसा ।
तेवीसह गुणरीसा पणवीसाट्टारसा य तेत्तीसा ॥ १ ॥
दस चउदसा य कमसो सराण सखा मुण्येव्वा ।
पणरीसतीसनवय अट्टारस एगवीस य कवग्गे ॥ २ ॥
सत्तावीसा सोलस चउतीसा पनरसा य चउदसया ।
एमा कमेण सखा चवग्गसखा मुण्येव्वा ॥ ३ ॥
अट्टारह पणतीसा तेरह धारसा य सत्तरसा ।
एसा अणुमेण सखा टवग्गमि णायवा ॥ ४ ॥
सत्तावीसा तेरस पणतीसा अट्टवीस अट्टारा ।
कमसो सखा भणिया तवग्गमि विवुहेहि ॥ ५ ॥
छत्रीस सत्तावीसा अट्टावीस चउदह य सत्तरस ।
कहिया पवग्गसखा एमा कमसो छइहेहि ॥ ६ ॥
सत्तावीसेगारह नवग तीसा ययारवग्गमि ।
पणवीसा दहतीसा वाग्ग सखा सयारमि ॥ ७ ॥

10

15

20

25

30

यव ५७, गोधूम ६४, चिणा ६५, तिउड ७२, तुगरि ७४, मुग ५१, धूसर ९२, बाल ६७,
चउला ८२, उडि ८०, मउठ ६७, जूनला ११०, सालि ७७, कोटवा १०८, कागु ८०, तिल
५३, सरस १००, तेल ७०, घृत ५०, ग्याडु ८९, गुल ४८, कपास १२७, सण ६२, धाई ६६,
हिंगु ६३, जीरं ७८, वेसण १०३, राई ५१, सोनउ ९१, रूपउ ०५, त्रानउ १०१, कयीर २८२, ३५
पीतल १०५, रोहु ५४, कामु ८८, पडु ६१ ॥

मासकयन्त अक्कर इये वाऊण सरा य एगट्टा ।
पणहस्ता वि य पव भाय पणहरस य सरणे ॥ १ ॥

सम अंके होइ समं मत्ता हीणे महग्घयं सुण्णे ।
 अक्खरहीणे उ भवे सुभिक्षं कित्तिं इत्थ ॥ २ ॥
 रोहिणी अदा हत्थो पुणव्वसु सिलेसफग्गुणी जुगलं ।
 मूलं अणुराहा वि य अहोमुहा नव य नक्खत्ता ॥ ३ ॥
 निहियं न जाइ नासं तह किमि नासो थिराइ कथोइ ।
 होइ विसेसेण फुडं भरियं एयम्मि कुट्टारं ॥ ४ ॥

तथा—

संक्रमणदिने चन्द्र-रविना(रा)गेः सप्तमं भवेत् ।
 यावन्मासे फलं दद्युर्यत् क्रयाणानि बोधनात् ॥ १ ॥

युगं त्रयं-मुनि-त्रिपुं त्रि-वर्ष-पडर्पपञ्चसुं ।
 त्रिपु लाभं चैत्रादिपु क्रमात् ॥ २ ॥

फलानि धान्यानि च १, स्नेहौषधधान्यानि २, हिङ्गुगुडसैन्धवहरीतकी-गन्ध-यव-गोधूमानि ३, कुङ्कुम-कुसुम-पूग-चन्दन-कुष्ठवचा-हरिद्रा-पीतद्रव्यकर्पासधान्यानि ४, मौक्तिक-सुवर्ण-रजतसूत्रादितिल-तैलानि ५, अश्व-खरौष्ट्र-वेसरि-गुड-यव-गोधूमधान्यानि ६, कन्वल-वेसण-रु-धान्यानि राग-कङ्कुतिल ७, तैल-लवण-तुवरी-बल्ल-कर्पासनि ८, सालिमुगमकुष्ठानि ९, कोद्रव-पूग-तिल-जूनला-मसूरिणा १०, कर्पास-स्नेह-गुड-खांड-स(श)र्कराणि ११, माष-तुवरी-कुलत्थ-गोधूम-राजिका-वेसणाऽजमोद-सुंचलानि १२ ।

अमावास्याधिकं चन्द्रमर्घवृद्धिकरं भवेत् ।
 हीने चन्द्रे समर्थं तु समे समं समादिशेत् ॥

*

पञ्चताराग्रहा यत्र, वामता कुरुते शशी ।
 गुरुः शस्यविनाशाय, चार्घहानिः शनिश्चरः ॥ १ ॥
 भौमो राजा वधार्थाय, जनमारी च भार्गवे ।
 बुधो रसविनाशाय, गर्भाश्च परपीडितः ॥ २ ॥
 बृहस्पतिस्तथा शुक्रो, निहिताङ्गः शनिश्चरः ।
 सोमस्य कुरुते सङ्गं, विन्ध्यात् तत्र महाभयम् ॥ ३ ॥
 लेखने मन्त्रिणः पीडा, संग्रामो रश्मिसे दिने ।
 अपसव्ये विरोधः स्यात्, स्वेदने भिद्यते प्रजाः ॥ ४ ॥
 येनां*येषु देशेषु, यो यदा पीड्यते ग्रहः ।
 तान् देशान् दुःस्थितान् विन्ध्याद्, दुर्मिक्षेण भयेन वा ॥ ५ ॥
 सूरः कलिङ्गमाषश्च, जवने च शशी तथा ।
 भौमे त्ववन्त्यां बुधो जातो मगधायां गुरुः पुनः ॥ ६ ॥
 सिन्धुतटे महाराष्ट्रे, शुक्रः सौराष्ट्रमण्डले ।
 शनिश्च वर्वरे राहुः, तथा केतुः पुलिन्दके ॥ ७ ॥
 ये जल्पन्ति नरा नित्यं, ग्रहचारेण सुस्फुटम् ।
 तेषां तद्वचनं कीर्तिर्न जायते महीतले ॥ ८ ॥
 गुरु-शुक्र-बुधा भव्याश्चन्द्रराशिग्रहेण तु ।
 तथैकत्र दुन्दुभिस्तत्र मण्डले देजे ॥ ९ ॥
 शुक्रागुरुमन्दास्तु, सर्वधान्यप्रपीडजाः ।
 अनावृष्टिभयं तत्र, चातुर्वर्षः क्षयः समाः ॥ १० ॥

- फलपक्षौ स्यादृभिर्मासैर्द्वाभ्या वायव्यके पुन ।
 मासेन चारुणे सप्तरात्रान् माहेन्द्रके पुन ॥ ११ ॥
- मन्दा मन्दाकिनी ध्याद्दक्षी, घोरा तथा महोदरी ।
 राक्षसी मिथ्रिका चैव, सक्रान्ति सप्तधा स्मृता ॥ १२ ॥
- गुरु बुध रवि-कुज शशि शनि-शुकेषु राशय शस्ता ।
 घर्णा क्रमेण सोडिक-तस्करा कार-चतुष्पदका ॥ १३ ॥
- ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्या, शूद्रा पिशाच नर्त्तका ।
 गोनाथाश्वघियामादौ, पीड्यन्ते क्रमशो जना ॥ १४ ॥
- सपादद्वयनक्षत्रान्, सार्द्धवर्षेण भुञ्जति ।
 यदृक्ष च परे राहुर्द्विजिह्वा सा प्रकीर्तिता ॥ १ ॥
- पूर्वं पञ्चदश ज्ञेय, मध्ये ज्ञेय त्रयोदश ।
 एष भ्रमति रोचरे, ऋक्षचारैश्च सस्थिता ॥ २ ॥
- त्रयोदशानि ऋक्षाणि, तस्योदर तु जायते ।
 एकैक गुद जिह्वाया, सप्ताभिमुखसस्थित ॥ ३ ॥
- पद्मि पुच्छ विजानीयाद्, राहुचक्र समालिखेत् ।
 यद् यस्य लभते देहे, ग्रहा सर्वत्र दापयेत् ॥ ४ ॥
- जिह्वा-गुह्ये स्थितो भानुर्भगस्थाने तु चन्द्रमा ।
 विग्रह तु भवेद् घोर, न तु युद्ध भविष्यति ॥ ५ ॥
- अथवा जायते युद्ध, भगूनाम तु महाहवम् ।
 ऊमौ सैन्यौ तु राजानौ, द्वाप्येतो विनश्यत ॥ ६ ॥
- सुखस्थाने यदा चन्द्रो, भङ्गस्थाने दिवाकर ।
 यात्राया न निवर्त्तन्ते, आहवे मरण भवेत् ॥ ७ ॥
- उदरे सूर्य-सोमौ तु, सन्धिर्मवति विग्रहे ।
 जिह्वागुह्ये द्वये दृष्टे, विग्रह रौरव भवेत् ॥ ८ ॥
- दुर्मिक्ष व्याधिपीडा च, यायिनो जायते तथा ।
 उदरे तु यदा सूर्यो, मुखे चरति चन्द्रमा ॥ ९ ॥
- भागन्तुके जयो नास्ति, यदि चन्द्रे समो भवेत् ।
 सूर्य स्याद् गुद जिह्वाया, भङ्ग शशाङ्कसस्थित ॥ १० ॥
- ऊमौ सैन्यक्षयं तत्र, किञ्चिदागन्तुके जय ।
 उदरे चन्द्रम सूर्यो, मुखे भागन्तुके जय ॥ ११ ॥
- चन्द्र स्याद् गुद-जिह्वाया, मुखे रवि सम युद्धम् ।
 जय स्थानस्थिते किञ्चिद्, घाच्य जय-पराजये ॥ १२ ॥
- पुच्छे चन्द्रो रवि पोटे, भागन्तुके जयो भवेत् ।
 उदरेऽर्क शशी जिह्वा, गुदे मृत्युश्च यायिन ॥ १३ ॥
- पोटे चन्द्र रवी स्याता, सधित्तत्र भवेत् तथा ।
 मुखे द्वौ च क्षय तत्र, सद्भामेण मरीभृताम् ॥ १४ ॥
- पुच्छस्थिते तथा द्वौ तु, घन-राष्ट्रक्षयो भवेत् ।
 द्वितये गुद जिह्वाया, तदा भङ्ग समादिशेत् ॥ १५ ॥
- जिह्वा गुदे यदा चन्द्र, पुच्छे मुखे च भास्कर ।
 श्यापिम स्याच्छुभ तत्र, भङ्गो भवति यायिन ॥ १६ ॥

मुखेऽर्क उदरे चन्द्रः, परसैन्यं निपातयेत् ।
 दक्षिणेन रविं कृत्वा, चैवं सम्मुखे जयः (?) ॥ १७ ॥
 पृष्ठघातश्च वामे वोदरेऽर्के तत्र संस्थिते ।
 परन्तु गुद-जिह्वायां, दक्षिणे पृष्ठतो न हि ॥ १८ ॥
 5 मुखं पुच्छं गते चन्द्रे, पृष्ठे दक्षिणतो जयः ।
 सम्मुखे च भवेद् भङ्गः, एवं ज्ञेयः जयाजये ॥ १९ ॥
 पुच्छस्थाने यदादित्यश्चन्द्रस्तत्र समागतः ।
 तत्र यात्रा न कर्तव्या, यदीच्छेदात्मजीवितम् ॥ २० ॥
 ग्रहयुग्मं यदा काले, सप्तऋक्षे तु संस्थितम् ।
 10 स्थायिनो यायिनश्चैतत्, सैन्यक्षयमुभयस्य तु ॥ २१ ॥
 उदये चन्द्रमा भव्यो, रविस्तत्र न शोभनः ।
 युद्धसमागमे यात्रा, न कर्तव्या बुधैः सदा ॥ २२ ॥
 मुखपृच्छादिऋक्षैस्तु, यावच्चरति चन्द्रमाः ।
 तत्र यात्रा न कर्तव्या, युद्धे चैव तु युज्यते ॥ २३ ॥
 15 राहुदेहासना यान्ति, चन्द्रदक्षिणतो ग्रहाः ।
 न हि उत्तरशेषाश्च, मध्ये तु मुख-पुञ्जयोः ॥ २४ ॥
 यावदुत्तरचारस्थान्, ग्रहान् चरति चन्द्रमाः ।
 शुभकर्ता च सर्वत्र, जयवामाङ्गसंश्रितः ॥ २५ ॥

यात्रायां सप्तशलाकाचक्रम्—

20 ऊर्ध्वरेखा तथा सप्त तिर्यग् रेखाः पुनर्भवेत् ।
 हकारं वायुकोणे तु, दकारमग्निसंज्ञके ॥ २६ ॥
 अकारादिस्वराः सर्वे, हीनाङ्गास्त्रीणि वर्जिताः ।
 कृत्तिकादीनि धिष्ण्यानि, नन्दादितिथिसप्तकम् ॥ २७ ॥
 राहुदयं यथास्थाने, सम्मुखो हारिदायकः ।
 25 एकरेखा भवेच्छत्रुर्यस्योदयो जयी स च ॥ २८ ॥
 दीर्घस्वराः सिते पक्षे, म्रियन्ते नात्र संशयः ।
 ह्रस्वस्य मरणं कृष्णे, सन्धिः स्यादेकसंस्थितः ॥ २९ ॥

इति राहुः ॥

30 इन्द्रवायु-यमे रुद्रे, वारुणेऽग्नीन्दुराक्षसे ।
 प्राच्यन्तकजले सौम्ये, चैत्रमासाद्ययं क्रमः ॥ १ ॥
 दिनोऽर्द्धं यामयामार्द्धं, तदार्द्धं द्वे दयादहो ।
 एवं मुक्तिप्रमाणेनापृष्टिदक्षिणतो जयी ॥ २ ॥
 रुद्रः पूर्वस्यामुत्तरस्यां, वाऽग्नेये नैर्ऋते तथा ।
 दक्षिणस्यां च वायव्ये, पश्चिमेशानयोस्ततः ॥ ३ ॥
 35 चतुर्धटीकयोगिन्या, वामे पृष्ठौ जयत्यहो ।
 अरिलक्ष्मीं समादाय, स नृपः सुखमेधते ॥ ४ ॥
 शुजादृणी सितपक्षे, गैच्छजूहि सितेतरे (?) ।
 व्यञ्जनैस्तिथयो ज्ञेयाः, स्वरैश्च प्रहरा दिशि ॥ ५ ॥

इति भद्रा ॥

चक्रे द्वादशपत्रारये, मेपाद्या धाममार्गण ।
 यत्रस्था तत्रतः सर्वे, भुक्तिः सार्द्धघटीद्वयम् ॥ ६ ॥
 महामारी च विज्ञेया, अत्रलाना वलोक्तता ।
 समरे जयदा प्रोक्ता, पृष्टिः दक्षिणसंस्थिता ॥ ७ ॥
 पूर्वतो वामगामासाञ्चैनाद्या दिशि तुर्यगे ।
 प्रहारा सव्यमार्गेण, मासस्थानादि गण्यते ॥ ८ ॥
 चातुरङ्गे यदा कोटे, जयदा पृष्टिदक्षिणे ।
 चलचतुरशीतीना, क्षयदा क्षेत्रपालजा ॥ ९ ॥
 त्रिशूल त्रिशूल च(चैव), त्रिशूल कोणतुर्यगम् ।
 त्रिक च द्वादशानाह, रविचक्र समालिखेत् ॥ १० ॥
 आदौ तु रविं सस्याप्य, ज्ञेय जन्मभज शशी ।
 नवत्रिक मृत्युद तुर्यं, हे शद द्वादश शुभम् ॥ ११ ॥

5

10

ग्लानदिन प्रथममवलोक्य जल्पनीय रविचक्रम्, तथा—

त्रिशूलेन भवेन्मृत्युः, द्वादशभिर्जय तथा ।
 क्षयन्ते सप्तभिर्भङ्गः, रविचक्रे न सोत्तमे ॥ १२ ॥
 रविचक्र समाप्तम् ॥

15

सियवीयाससिरिकता, ति^३ छ^३ ति^३ छ^३ गम्मि जस्स रिक्खम्मि ।
 धणहाणि^१ बुद्धि^२ द्वाणा^३ चुइल^४ नत्तयभयपसाया ॥ १३ ॥
 अश्विन्यादितृतीयं तु वारे शनौ गुरावपि ।
 जयारिकातिथौ घाता, क्रियते स्थविरे गणे ॥ १ ॥

20

घाते नरचक्रम्—

शिरोमुखं न धाम च, हस्तपाद च दृढगलम् ।
 दक्षिण हस्तपादं च, लिखेत्तरं यथाक्रमम् ॥ १४ ॥
 त्रिण्येकं च युग्मेषु द्वयं युग-युगानि च ।
 शिरसि योऽर्द्धरक्षः स्याद्, प्रहा क्रूरा यथास्थिता ॥ १५ ॥
 रवे पञ्चदशे चारिघातं भवतु निश्चितम् ।
 भौमे रक्त शनो मृत्युरर्थहानिश्च राहवे ॥ १६ ॥
 भुक्तेरशेरथो याति, भुक्तिस्तिर्यग्विस्तरम् (?) ।
 आदित्ये शुष्यते घातः, चन्द्र च यत्र तत्र (?) ॥ १७ ॥

25

घातचक्रं कोटचक्रम्—

धनिष्ठा भरणी पुष्य, मघाऽऽश्लेषाचित्राफाल्गुनी ।
 रोहिणी पुनर्वसुत्तरापादा मध्ये ज्येष्ठा च रेवती ॥ १८ ॥
 पूर्वाषाढा च भद्रा चोत्तरा मूलमृगस्तथा ।
 उत्तराफाल्गुनी हस्तमार्गर्गर्भे नियोजयेत् ॥ २० ॥
 क्रूरा बाहो शुभा गर्भ आगतेर्न च भिद्यते ।
 सिधैर्मिथं भवेत् कार्यमधिके जयमादिशेत् ॥ २१ ॥

30

35

ग्रहः सौम्यस्तथा क्रूरो, वक्रमार्गेऽथ नीचगः ।
 स्थानकं वेध्यसित्येवं, वलं ज्ञात्वा फलं वदेत् ॥ २७ ॥
 वक्रग्रहे फलं द्विगुणं, त्रिगुणं स्वोच्चसंस्थिते ।
 स्वभावगं फलं शीघ्रे, नीचस्थोर्ध्वफलो ग्रहः ॥ २८ ॥
 यत्र पूर्वदिगाशायां, ऋक्षराश्यादिगो रविः ।
 सादिग्रस्तमिता ज्ञेयाः, शेषास्तिष्ठो दिवागताः ॥ २९ ॥
 ईशानस्थाः स्वराः प्राच्यां, ज्ञेया आग्नेयगाः स्वराः ।
 यमे नैर्ऋत्यस्थास्तु, वारुण्यां सौम्यगास्तथा ॥ ३० ॥
 नक्षत्रस्थे रुजो वर्णे, हानिः शोकः स्वरेऽस्तगे ।
 राशौ विघ्नं तथा भीतिः, पञ्चास्ते मरणं ध्रुवम् ॥ ३१ ॥
 नक्षत्रेऽप्युदिते पुष्टिर्वर्णलाभः स्वरे सुखम् ।
 राशौ जयस्तिथौ तेजः, पदादिपञ्चकोदये ॥ ३२ ॥
 शुभग्रहैस्तिथिर्विद्धेऽर्थलाभं समादिशेत् ।
 राशिवेधे सुखं चैव, नास्ति तु निर्भयं भवेत् ॥ ३३ ॥
 स्वरवेधे तथाऽऽरोग्यं, पञ्चवेधेऽर्थलाभदः ।
 ग्रहाणां चैव सौम्यानां, सौम्यैर्दृष्टे सुखावहा ॥ ३४ ॥
 पञ्चापि तिथिसंयुक्ता, राशिधिष्ण्याक्षरस्वराः ।
 अस्तं गताश्च ते सर्वे, यत्र भानुस्त्रिमासकाः ॥ ३५ ॥
 यात्रा युद्धं-विवाहं च, द्वारं प्रासादहर्म्ययोः ।
 न कर्तव्यं शुभं किञ्चित्, तदाशाभिमुखैर्नरैः ॥ ३६ ॥
 तदाशायां स्थितं यस्य, नास्ति प्रथमाक्षरः ।
 तत्काले सर्वकार्येषु, ज्ञेयो दैवहतो नरः ॥ ३७ ॥
 कवौ कोटे तथा द्वन्द्वे, चातुरङ्गे महाहवे ।
 वर्जयेत् सर्वभावांश्च, यदीच्छेद् विजयं रणे ॥ ३८ ॥
 प्रश्नकाले यदा विद्धं, लग्नं क्रूरैश्च खेचरैः ।
 ज्ञेशुभं शोभनं सौम्यैर्मिश्रैः मिश्रफलं भवेत् ॥ ३९ ॥
 ग्रहनिर्वेधलग्नेन, फलं लग्नस्वभावतः ।
 ज्ञातव्यं देशकेन्द्रेण, यदुक्तं च चरादिकम् ॥ ४० ॥
 क्रूरोभयग्रहैर्विद्धं, यस्य नास्ति स्वराक्षरम् ।
 तिथिं राशिं च नक्षत्रं, तस्य मृत्युर्न संशयः ॥ ४१ ॥
 तौल्यं भाण्डं रसो धान्यं, गजाश्वादिचतुष्पदम् ।
 सर्वं महर्घ्यं तावद्, यावत् क्रूरैश्च वेधितम् (?) ॥ ४२ ॥
 क्रूरवेधसमायोगे, यस्योपग्रहसंभवः ।
 तस्य मृत्युर्न संदेहो, रागाद् वाऽऽचरणेऽथवा ॥ ४३ ॥
 सूर्यादिपञ्चकं ऋक्षं, विज्ञेयं विद्युतो मुखम् ।
 शूलं तथाऽष्टमं प्रोक्तं, सांनिपातं चतुर्दश ॥ ४४ ॥
 केतुरष्टादशे प्रोक्त उल्का स्यादेकविंशतौ ।
 द्वयं विशतिमेकं यस्त्रिविंशे वज्रमुच्यते ॥ ४५ ॥

- निर्घातस्तु चतुर्विंशो उक्ता अष्टाशुपग्रहा ।
 स्वस्थाना निग्रदा चेज, सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ४६ ॥
 जन्मभ कर्म चाधीन, विनाश सानुदायकम् ।
 साप्राप्तिक तथा जात्यभिमिषेकदेशजैर्जन्मम् (?) ॥ ४७ ॥
- जन्मभ जन्मनक्षत्र, दशम कर्मसम्भजम् । 5
 एकोनविंशमाधान, त्रयोविंश विनाशकम् ॥ ४८ ॥
 अष्टादश च नक्षत्र, सानुदायकमेव च ।
 साप्राप्तिक च विज्ञेय, ऋक्ष षोडशसंख्यया ॥ ४९ ॥
 पञ्चविंशत्तम जात, पञ्चविंशतमभेपकम् ।
 सप्तविंशतिदेश तु, नवधिष्यन्ति भूपते ॥ ५० ॥ 10
 ज म ऋक्षे भवेन्मृत्यु, कर्मणि क्लेशमेव च ।
 आधाने तु प्रवासश्च, विनाशे वन्धुविग्रह ॥ ५१ ॥
 सानुदाये त्वरिष्ट च, हानि सघातके तथा ।
 जातिमे कुलनाश हि, वन्धन चाभिमिषेकके ॥ ५२ ॥
 देशऋक्षे देशभङ्ग, क्रूरेव शुभैर्शुभम् । 15
 मिश्रैर्मिश्रफल चेव, समायोने उपग्रहे ॥ ५३ ॥
 मानस पञ्चविंश तु, शोकद्वारादिनाशनम् ।
 भूत्य चतुष्पदाना च, क्रूरेव शुभैर्शुभम् ॥ ५४ ॥
 स्वक्षेत्रोपगत स्थायी, परक्षेत्रे च यायिन ।
 नीचस्था हायना प्रोक्ता, त्रिविधा ग्रहपद्धति ॥ ५५ ॥ 20
 उदिते नामवर्ग तु, स्यात् तु मित्रमरिक्षयम् ।
 असमर्थस्य ससिद्धि, लाभमात्यन्तिक भवेत् ॥ ५६ ॥
 दीपो यया गृहस्यान्त, उद्द्योतयति सन्नम ।
 तथैव सर्वतोभद्र, सत्य सत्य न सशय ॥ ५७ ॥
 रामे ऋतौ तथाऽऽये" तु, कर्मणि च शुभा मता । 25
 भौमाक-शनयो मध्या, नव-पञ्चम-सप्तसु ॥ १ ॥
 जन्मनि सप्तमे पष्ठे, दशमैकादशे त्रिके ।
 वर्द्धमानतनुश्चन्द्रो, धन-धी-धर्मग शुभ ॥ २ ॥
 ज-मात् पञ्चममुद्ग्रेस्त्वृतीयो द्वादशोऽर्थह ।
 पष्ठानवमसंस्थश्च, मृत्युर्भवति सत्वरम् ॥ १ ॥ 30
 भद्रात् तथाऽष्टमो घाघ्य, दशमात् तुर्यगोऽर्थह ।
 सप्तमात् तु द्वितीयस्ये तेजोहानिर्भवेन्नृणाम् ॥ २ ॥
 द्वितीयात् सप्तमस्तुर्याद्, दशमो यदि चन्द्रमा ।
 वसोरेकादशश्चैव, नवकात् पटुस्थितस्तथा ॥ ३ ॥
 द्वादशाच्च तृतीयस्य, पञ्चमाज्जन्मगो यदि । 35
 ग्रहाच्चन्द्रो भवेत्तेज, तदारोग्यफलप्रद ॥ ४ ॥
 भान्यग्निन्यादिपञ्चचराणि त्रीणि क्षिप्राणि मृदूनि पञ्च च ।
 त्रीणि ध्रुवकानि पञ्च चोप्राण्येज तुयाणि दारुणानीह ॥ ५ ॥ -

यंत्र नं० ११

१५
३१२
६९
११८
११८
१०४७२

द्विकौ साधारणौ ज्ञेयौ, गन्तव्यं क्षिप्रकैश्चरैः ।
 स्थिरैः पुनः प्रवेष्टव्यं, योद्धव्यमुग्रदारुणैः ॥ ६ ॥
 साधारणाग्रतीक्ष्णे, स्वातौ न लभ्यते विमुक्तम् ।
 स्वं दत्तं प्रयुक्तमथवा, निःश्लिप्तं सर्वथास्त्यन्तौ ॥ ७ ॥
 अनलभयं भौमे, न तु रक्तग्रावो दिवाकरे प्रोक्तः ।
 वातभ्रमोऽश्रुपातो, निर्दिष्टः सूर्यपुत्रेण ॥ ८ ॥
 शुक्रेण मनस्तापः, प्रमदाकलहोऽपमानता चापि ।
 जीवेन वन्धुवधो, विपत्तिपत्तिः सदाकालम् ॥ ९ ॥
 चन्द्रमसा वेधे ननु, प्रत्युत्सवदानमानसंपत्तिः ।
 रिपुणा कलहो घोरो, निर्दिष्टश्चन्द्रपुत्रेण ॥ १० ॥

सामान्यकार्येषु वेधः, तथा—

रविवेधे च वैधव्यं, कुजवेधे कुलक्षयम् ।
 बुधवेधे भवेद् वन्ध्या, प्रव्रज्या गुरुवेधतः ॥ ११ ॥
 अपुत्रा शुक्रवेधेन, सौरे दासी सद्यःखिता ।
 राहुवेधे भवेद् वेद्या, केतौ स्वच्छन्दचारिणी ॥ १२ ॥
 त्रिदशैकादशस्थाने, भास्करो वाञ्छितार्थदः ।
 विद्धो नव-चतुः-पञ्च-द्वादशाभिग्रहेर्ननु ॥ १३ ॥
 दशैकादश-पट्ट-सप्त-त्रयाद्यगः शोभनः शशी ।
 अविद्धश्चतुरष्टान्त्यद्वितीय-नव-पञ्चमैः ॥ १४ ॥
 पष्ठैकादशमौ शस्तौ, तृतीयौ भौम-भानुजौ ।
 चेन्न विद्धो ग्रहैः पञ्च, नव-द्वादशसंस्थितैः ॥ १५ ॥
 एकादशाष्टम[सं]स्थो, द्वि-चतुः-पष्ठमो बुधः ।
 विद्धो न द्वादशाद्येषु, नवमैस्तु ग्रहैः शुभैः ॥ १६ ॥
 शुभो द्वि-नव-पष्ठैकादश-पञ्चस्थितो गुरुः ।
 द्वादश-त्र्यष्ट-द्वितीयैस्तु, चतुर्थैर्न हतो यदि ॥ १७ ॥
 नवमैकादशदिकृत्र्यवधिसंस्थितो भार्गवः शुभः ।
 न विद्धोऽष्टद्वितीयैस्तु, पञ्चभिर्द्वादशभिस्तथा ॥ १८ ॥
 पञ्चाद्यैकादशान्त्यैश्च, सप्तमेन हतो यदि ।
 मन्दार्कयोर्वुधेन्द्रश्च, न वेधः स्यात् परस्परम् ॥ १९ ॥
 वामवेधविधानेन, ग्रहा अशोभना अपि ।
 शुभं यच्छन्ति चेदन्ये, शुभाः स्थानेषु संस्थिताः ॥ २० ॥
 मासं शुक्र-बुधादित्याः, सपादे द्वे दिने शशी ।
 भौमस्त्रिपक्षकं जीवोऽब्दं स्यात् पञ्चायनः शनिः ॥ २१ ॥
 यद्यपि स्याद् वली चन्द्रः, ताराः कृष्णेऽप्युपद्रवम् ।
 करोत्येवं तृतीया च, पञ्चमी सप्तमी सदा ॥ २२ ॥
 जन्म संपद् विपत् क्षेमा पापाः सौम्या भयानकाः ।
 मित्रातिमित्रा जन्मर्क्ष-तारा त्रिवर्तिना नव ॥ २३ ॥
 शुक्रपक्षे वली चन्द्रः, कृष्णे तारा वलीयसी ।
 द्वि-पञ्च-नवमाः श्रेष्ठाः, शुक्रे च शशिवत् शुभाः ॥ २४ ॥

- चन्द्र च पुष्पसकाश, लग्न फलसम विदु ।
 पुष्ये नष्टे फल नास्ति, तस्माच्चन्द्रवत् उलम् ॥ २५ ॥
 कुज शुक्र द्वेन्द्रकं क्ष-शुक्र जीव सौरि शनि गुरव ।
 मेघा नवाशकामज मकर तुला-कुलीराद्या (?) ॥ २६ ॥
 स्वग्रहाद् द्वादशभागा द्रेष्कोणा प्रथम पञ्च-नवकानाम् ।
 होरा विपमेऽर्केन्दो समराशौ चन्द्रतीक्ष्णाशो ॥ २७ ॥
 कुजयमजीवज्ञसिता शरेन्द्रियवसुमुनीन्द्रियेशानाम् ।
 विपमेषु समेषुत्कमेण त्रिंशशका कल्प्या ॥ २८ ॥
 समराशिपूत्कमेण त्रिंशशका पञ्चवर्गशुद्धि ।
 पुष्णन्ति शुभा भावा , मूर्त्या विघ्नन्ति सस्थिता ॥
 पापा सोम्या पष्टेऽरिष्टा सर्वे नेष्टा व्ययाष्टमगा ॥ २९ ॥
 लग्ने स्थितो दिनकर कुन्तेऽङ्गपीडा,
 पृथ्वीसुतो वितनुते रश्मिप्रकोपम् ।
 छायासुत प्रकुरुते बहुदुःखभाज,
 जीवेन्दुभार्गवबुधा सुखफान्तिदा स्यु ॥ १ ॥
 दुःखाग्रहा धनविनाशकरा प्रदिष्टा ,
 चित्तस्थिता रविशनिश्चरभूमिपुत्रा ।
 चन्द्रो बुध सुरगुरुर्भुगुनन्दनश्च,
 नानाविध धनचय वितनुते धनस्य ॥ २ ॥
 भानु करोति निरज रजनीकरोति, कीर्त्याऽऽश्रय क्षितिसुत प्रचुरप्रभावम् ।
 सिद्धि बुध सुधिपण सुविनीतवेप , स्त्रीणा प्रिय गुरुक्रीन् रविजस्तृतीय ॥ ३ ॥
 आदित्य भौम शनय सुखवर्जिताङ्ग, कुर्वन्ति जन्मनि नर सुचिर चतुर्था ।
 सोमो बुध सुरगुरुर्भुगुदेहजात , सौख्य धिय नृपरति यशस प्रवृद्धिम् ॥ ४ ॥
 भौमो रवि प्रचुरकोपगत बुधोऽपि, नि सतत शनिधरातनुजौ कुपुत्रम् ।
 सौरीन्दुभार्गवगुर सुतधामसस्थ , कुर्वन्ति पुत्रनिवह सुखिन सुरूपम् ॥ ५ ॥
 मार्तण्डभूमितनुजो हतशुभ्रपक्ष, पङ्क्तुर्नर रिपुगृहे नृपपूजनीयम् ।
 कायेन्दुजो मतिविहीनमनःपरोग, जीव करोति निधन विकल शशाङ्क ॥ ६ ॥
 तिग्माशु भौम रविजा किल सप्तसस्या , जाया कुरुर्मनिरता तनुसतर्ति च ।
 जीवेन्दु-शुक्र विबुधा यदुपुनयुक्त, धर्मान्वित जनमनोहररूपशीलम् ॥ ७ ॥
 सर्वे ग्रहा दिनकरप्रमुखा नितान्ते, मृत्युस्थिता विद्धाति किल(?)दुःखवृद्धिम् ।
 शत्राभिघातपरपीडितगान्धर्षि बुद्ध्या विहीनमतिरोगगणेरपेतम् ॥ ८ ॥
 धर्मस्थिता रवि शनिश्चरभूमिपुत्रा , कुर्वन्ति धर्मनिधन जनयन्त्यपुण्यम् ।
 चन्द्रो बुधो भृगुसुतश्च सुरेन्द्रमन्त्री, धर्मप्रधानधिपण कुन्ते मनुष्यम् ॥ ९ ॥
 आदित्य भौम शनय किल कर्मसस्या , कुर्युर्नर बहुकुर्मकर दरिद्रम् ।
 चन्द्र सुकीर्तिमुशना बहुविचयुक्त, रूपान्वित बुध-शुक्र शुभकर्मभाजाम् ॥ १० ॥
 लाभान्वितो दिनपतिर्नृपलाभरूप, तारापतिर्बहुधन क्षतिज शतारि ।
 सौम्यो विवेकसर्ति सुभग च जीव , शुक्र करोति सुधन रविज सुकान्तिम् ॥ ११ ॥
 सूर्य करोति पुर्य व्ययगो विनील , काण शशी क्षितिसुतो बहुपापभाजम् ।
 चन्द्रात्मजो गतघन धिपण कृशाङ्ग, शुक्रो गृह्ययकर रविजश्च तीयम् ॥ १२ ॥

तं नत्थि जं न इत्थं निमित्त-ग्रह-गणिय-मंत-तंताइं ।

जं पत्थियं पयच्छइ कहेइ जं पुच्छियं सयलं ॥ २५ ॥

व्याख्या—तन्नास्ति यदिह स्तवने न भणितम् । किं तत् ? निमित्तं, ग्रहगणितं, तन्न-मन्नादिकम् ।

औषधप्रभावो यथा—औषधादिभिः भयनिवारणं, यथा—

- 5 तरुच्छायायां वल्मीके, देवगृहे श्मशानके ।
 रथ्यायां भुवने कूपे, औषध्य कार्यकक्षमाः ॥ १ ॥
 शरीरे धारयेद् यस्तु, विष्णुकान्तां महौषधिम् ।
 मार्गचौरभयं नृणां, स्वप्नेऽपि न जायते ॥ २ ॥
 भृङ्गराजोद्भवं मूलं, पुण्यक्रक्षे समुद्धृतम् ।
 10 वाकुमूले कृतं चैवं, चौरभयनिवारणम् ॥ ३ ॥
 हलिनीशिखा कटिस्था स्थगयति कुपितोद्धतं महाव्याघ्रम् ।
 सिंह-सिंही श्वेता स्तम्भयति तथेश्वरी सर्पम् ॥ ४ ॥
 शितशिरपुङ्खा जटिका शुभभग्रहीता शिखाग्रविनिविष्टा ।
 सर्पभयं विनिवारयति संशुद्धा साधुभिक्षुरिव ॥ ५ ॥
 15 पुण्येणोत्पाटितं मूलं, चक्राङ्ग्याः समुद्भवम् (?) ।
 हस्ते बद्धं च तं दृष्ट्वा, दूरं गच्छन्ति पन्नगाः ॥ ६ ॥
 खर्जूरीमुखमध्यस्था, कटिवद्धा च केतकी ।
 भुजमध्यस्थितस्तालः, सर्वायुधनिवारकः ॥ ७ ॥
 कन्थार्युत्तरमूलं व्यपगतहुङ्कारमौनमाचरतः ।
 20 वक्त्रगतं शस्त्रभयं योगिन इव न च भवति सिद्धस्य ॥ ८ ॥
 शाल्मली सहदेवी च, श्वेतगिरिणदीसमी ।
 रासिमिमूलमेतासां, लेपो घातनिवारकः ॥ ९ ॥
 नातिगिरि-णदीपुष्पा, बाधो शङ्खभृता तथा ।
 एतासां गुटिका देहे, पश्यतां याति नाशने ॥ १० ॥
 25 रुद्रजटा तथा मोहा, पुण्ये शिरसि संस्थिता ।
 मोहनं कुरुते नृणां, स्त्रीणां कार्यं च सिद्ध्यति ॥ ११ ॥
 श्वेते पुनर्नवा मूलं, पीतं तन्दूलकेन हि ।
 न क्रमते च षण्मासं, सर्प-वृश्चिकयोर्विषम् ॥ १२ ॥

पुष्यार्के गृहीतं तथा—

- 30 नृपसहशिखजारी हस्तगोऽश्रुकन्या,
 जटनररविभीता मोहपानाजवज्रा ।
 कुरु चतुर ! चतुष्कं देहजैः पञ्चयुक्तं,
 वरयुवतिनराणां स्नेहकारि प्रयुक्तम् ॥ १ ॥
 १६ ३ ५ २ ७ १४ ११
 पोडश-वहन्यनङ्ग-द्वि-सप्तभुवनं रुद्रजाः ।
 १० १२ १
 35 वसु-देशेषु चत्वारो, ग्रह-षड्-रवि-चन्द्रमाः ॥ २ ॥
 तिथयोऽङ्के नृपाद्येषु, पञ्चधा लेपनं स्मृतम् ।
 चतुर्विंशद्भिरङ्केस्तु, पुष्यार्के सर्वफलप्रदाः ॥ ३ ॥

मुनयो दक्षिणे पार्श्वे, ग्रहाश्चैवोत्तरे स्मृता ।
 भुवनान्यहियुग्मे च, भद्राद्या मूर्ध्नि सस्थिता ॥ ४ ॥
 मध्ये रवि शशी ज्ञेयो, सर्वकार्येषु योजयेत् ।
 नृपसहशिखाजारीलेपो मूर्ध्नि प्रियङ्कर ॥ ५ ॥
 जारीकृष्णाञ्जलीगोरम्भाश्रुभिर्दक्षिणे तथा ।
 अश्रुकन्या जटाविष्णुलेपने पादयोर्जय ॥ ६ ॥
 नरश्वेतार्कभीताकं नृपतिभिर्बामलेपनात् ।
 मोहपानाजवज्राभिर्मध्यलेपे श्रियङ्कर ॥ ७ ॥
 एव पञ्चाङ्गलिनेन, त्रिदशैरपि पूज्यते ।
 नृपसहशिखाजारी, धूपितात्मा वशीकर ॥ ८ ॥
 कृष्णमोहागङ्गची हस्तानामुद्वर्चनं वशी ।
 रविवज्राजगोरम्भा नागश्च सर्वकामद ॥ ९ ॥
 नरजटकुमार्यश्रुस्तान सर्वप्रियङ्करम् ।
 नृपलज्जालुका मोहा, तिलक मोहन तथा ॥ १० ॥
 अजागोऽश्रुकुमारीभि, लिङ्गलेपे सुखङ्कर ।
 नृपलज्जाकरा जारी, चूर्णे वक्षश्च रक्षणम् ॥ ११ ॥
 भीताश्वेतार्कगोरम्भा, हस्ते चूर्णेन लेपनम् ।
 देहस्य जलमध्यस्थ, स्वेच्छया तिष्ठति ध्रुवम् ॥ १२ ॥
 नरश्वेतार्कगोरम्भा, रुदन्ती गुटिकामुखे ।
 ॥ १३ ॥
 नृपसहजटाविष्णुलिङ्गलेपाद् भवेत् सुखम् ।
 कन्याजटा करा भीता हस्तलेपा इमे जये ॥ १४ ॥
 शिखामूचम्पर्कार्कसहा गुटिका मुखे तथा ।
 कृत्वा रात्रौ भवेच्च न निर्भय सर्वजन्तुषु ॥ १५ ॥
 करासहा जटागोमिर्योर्निर्लेपात् सुतो भवेत् ।
 लज्जारविशिखाकन्या, चूर्णे दत्तं च वश्यदम् ॥ १६ ॥
 शिखागङ्गुच्यजाकन्या, चूर्णे शत्रुदले क्षिपेत् ।
 भङ्गो भवति तत्सैन्ये, एतद्योगप्रभावत ॥ १७ ॥
 विष्णुनृपगङ्गुच्य मेषा, गुटिकाया मुखे शुभाम् ।
 तुलादिव्येन चारुढो, ध्रुवं शुक्लति-दोषवान् ॥ १८ ॥
 नृपतिनरभीतार्कलिङ्गलेपो हि द्राचको भवेत् ।
 जटावज्रा सहा मोहा करलेपाच्च शीतलम् ॥ १९ ॥
 फाल शिखा पानासहा मोहाचूर्णे घाणे(?) स्वके गुणे ।
 निक्षिप्तं च परे सैन्ये स्तम्भो भवति निश्चितम् ॥ २० ॥
 पानाजाहस्तगोपादलेपाच्च स्थूलज्जले ।
 लज्जामोहार्कपञ्चाङ्गलेपाद् युद्धे जयो भवेत् ॥ २१ ॥
 जटाशिखार्कहस्ता स्पर्शादाचरणकं वशम् ।
 नृपवज्राजजारीमि स्तम्भेन धर्पणारणम् ॥ २२ ॥
 घनामोहाश्रुजारीणा चूर्णे भक्षययेत् सुधी ।
 महावश्यं करोत्येव दत्तं प्रैलोप्यमोहनम् ॥ २३ ॥

८

10

15

20

25

30

35

40

क्षीरे कान्दकान्तली । अर्कतूलदमरके पूर्यगलकबन्धनात् शाकिन्यादिदोषनाशनम् । तथा सिण-
वीजानि उत्काल्य यस्य यस्या वा नाम गृहीत्वा यदि सुरम्मा जायते कर्मणं कृतं केनचिद् ज्ञायते
तथा तज्जलेनाङ्गप्रक्षालनाद् भव्यः ।

मूलं यूथ्यथ जात्याश्चैकान्तरज्वरनाशने ।

5 करस्थं तु तृतीयस्य शङ्खपुष्पीभवं ता (तथा ?) ॥ १ ॥

पुण्याकै रविदिनेऽथ पूर्वाशायां शस(सस्य)ग्रहणे उत्पादि(टि)तानि मूलानि कर्मसमर्था
भवन्ति । मन्त्रः—

वज्रहस्तो महाकायः, वज्रहस्तो महाबलः ।

हतोऽस्ति भूसिदण्डेन, भूम्यां गच्छ महाकरः ॥

10 “ॐ भस्मकरीं भस्मकरीं ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं व्लूं सः ।”

काकिन्या मूललेपैश्च, पानेन श्वानजं विषम् ।

कटुका कुष्ठमज्जिष्टा, वचासैन्धवपिप्पली ॥

शूण्ठीदर्शीद्वयानां तु, पिण्डकां सर्पसाटने ॥

प्रथमं घृतेन नाभ्यङ्गः ॥

15 शुद्धरस ग. १, गन्धक ग. २, धान्याभ्रक ग. १, चित्रकचूर्ण-गदीयाणकद्वयरसेन दिन १
मर्दयेत् । तथा लिम्बुकरसेन तथा लघुरिंगणीफलरसेन त्रिकटुकसूक्ष्मचूर्णस्य गलितजलेन एभिर्दिनैकैकं
मर्दयेत् । ततो पीता श्वेता वा कपर्दिकामध्ये चूर्णं क्षेपणीयम्, गाढं निभृत्य धान्याभ्रकं अर्कक्षीरेण मर्द-
यित्वा उत्परे देयम्, साकम्भरीयल्लण ग. १, सैन्धव वा. ४, नवसार वा. ४, साजी वा. २, साजी
एव ग. ३, सरावेऽध उर्ध्वं कपर्दिकायां दत्त्वा लिम्बूकवीजपूरकस्य वा रसं देयम्, तापे वा धारणीयम्,
20 दिन २ निरन्तरं श्वेदनीयम् । ततो द्वितीयं सरावं दत्त्वा पुटितगर्त्तायां आजानुप्रमाणायां कारसिमध्ये
पुटेत् दिन ३ पक्वचूर्णं भवति ॥

मरीच ग. १, पिप्पली ग. ३, चित्रकरसेन मर्दयित्वा पूर्वौषधमध्ये क्षिपेत् । अस्य वा १ वेला
द्वित्रयेण घटिकैकायां दहेत् । क्षुधा भवति, तृतीयदिने पुनर्दहेत् । सर्वरोगेषु मधुराहारो देयः । दिन ८
मैथुनं वर्जनीयम् । कामं चलं स्थलं उद्यमं च जायते । तैलं वृन्ताकादि वर्जनीयम् । पादाभ्यङ्गोऽपि न कार्यः ॥

25 तथा शुद्धरस ग. ५, धान्याभ्रक ग. ५, काञ्जिकेन राजसमीपत्राणि कुट्टयित्वा रसं ग्राह्यम्,
विश्राम्य आर्च्छि उत्तार्य तेन दिनैकं मर्दनीयौ, तथा सूरणजलकन्दरसेण मर्दयेत् दिन १, सिग्रमूलजलं
तथा रसेन दिन १, रिंगणी २, तथा मूलजलरसेन दिन १, पाटनीपानजलेन तथा शुद्धरसेन दि. १,
चित्रमूलरसेन शुद्धरसे दिन १, वत्सनाग ग. ५, जलेन कुट्टयित्वा शुद्धरसेन दि. ५, तथा त्रिकटुकशुद्ध-
रसेन दि. ३ । गोमूत्रदाथरायोगेन शुद्धगन्धक ग. ५, सर्व धतूरकरसेन अवलजम्बीररसेन वा पुनः २,
30 सरावमध्ये लोहभाण्डे वा तापे धारयेत्, परं हीरा वा. ५ । भस्ममध्ये कृत्वा दिन ७, ततः कपर्दिकायां
क्षेपयित्वा पूर्ववद् मुखेऽभ्रकं, ततो लिम्बुकरसमध्ये तापे धारयेत् दिन ७, ततः कायाः आकृष्य कल्मषं

यत्नेनोचारणीयम्, यत् समसरासपुट हण्डिकाया वेलुका पूर्य निरुध्य मन्दमग्निं प्रज्वालयेत् । प्रहर ८ भस्म भवति, मरीच, तवभीर ग ५, एकत्र वाल १, द्वि त्रिवेलाया ददेत् । घटिकैकया विश्रामे पूर्वाया च नवनीतेन देयम् । वर्ष २१ यावत् चटति दिन २७ मैथुन वर्जनीयम् । ताप च ऊर्ध्वं प्रवले सति न वर्जनीय । लोकेश्वरपोदलिकामिधाना तथा तैल वृन्ताक च देय उत्तरति ॥ तथा वज्रमारणम्—

माक्षीकघोटसत्त्वानि पचेज्जम्भीरलुम्बुकै ।

रक्तेस्ते वज्रक सप्तशति स्यादञ्जन परम् ॥ १ ॥

5

यन्त्र न० १२

नृप १६ सुराज	सह ३ सहदवी	शिवा १३ मयूरशिखा	जारिपुन जा	२ २
सीता ९ लज्जालुना	वन्मतक ६ मोहतीवर	पुना १० इन्द्रवाष्णी	हस्त ७ वृता	जली
भावे ४ क्षेताई	पत्रिका पापाण ते	गङ्गाचीव	रोचनागो १४	नागा रमा दही पच
विष्णुकाता नर ५ नेल वावा	वजा १५ तुष्ट	इन्दुजा १ भेष शुगी	ब्रह्मारक च	शु ११
	जराह १० द्राजटा	कन्या ८ कुमारी	अ	रुदती

10

यज्जा भूनागविष्टालिसमुत्थाया कृता स्थिरा ।

तदुपरि धूत नाग पक्षेक मृदवस्तया ॥ २ ॥

बहुवो भन्येकत्र ढक्कनेन—

15

तालकलितवज्राश्च, झुहीमध्ये पुटान्मृता ।

गुडमध्ये पुटेदेव, मारण रेखपूरकम् ॥ ३ ॥

वज्रकन्दे पुटेत् सप्तगटवट पिप्पले (लेख ?) ।

श्रीणि च वारणीमेप्यो क्षारवीडे धमेन्मृत ॥ ४ ॥

शुद्धरस ग ५, प्रथम शुल्बपत्राणि तापे अपक्वदुग्धमध्येऽर्द्धार्द्धेन धारयेत् २१ आकर्ष्य गन्धक २० भा १, सैधव भा २, लिम्बुकरसेन प्रलेप्य पुट देयम् । अस्य भस्म ग ५, अलेन रस मर्दयेत्, यावन्नष्ट पिष्ट भवति । क्षार ५, लवण ५, गल्ल्या जल तेन शुद्धरसेन मर्द्य दिन ३ सूर्यतापे मर्दन लोहपात्रे लोहमर्दकेन अपामार्ग-कोहलीपत्र-काष्ठानि दि ३ धतूक अर्कझुही कुरु लासरिका कुमारी पिंपलीत्वचा करीरत्वचा इङ्गोरीत्वचा एव काष्ठानि दहेत् । गोमूत्रेण उल्हापेत । ततो जलेनोत्कास्य तत स्वच्छजलेन मर्दयेत् दिन ७ सूर्यतापे । चित्रकमूलत्वचा जलेन शुद्धे दिन ७ तथा पूरयेत् । २५ त्रिकटुजलेन दि ७ सूर्यतापे । तत सरावसपुटे हण्डिकायात्रे लवणपूर्णाया निरुध्य चूल्हाधो धारयेत् दिन २१ निम्पन्नरस । वडमानल वालुनेला द्वित्रयेण देय । द्विदिन टालयित्वा पुनर्पुनरेयम् । तत्र दुग्ध अम्ल मधुर च वर्जनीयम्, जलोदराणि नाशयति । दिन २१ दान्तिस्तथा मिश्रित कृत्वाऽन्येषूदरे केवलगुल्मादि तथाऽऽमनातक्षययोग-पाण्डुरोगाणा शर्करया सह उत्परे दुग्धवाट १ पिबेत् सत्रि-पातस्य भरिचेन सह ॥

30

रस ग. १, गन्धक ग. २ खल्वे मर्द्य काजलीकृत्वा त्रिफला ग. ३, त्रिकटुक ग. ३, वज्र ग. १, चित्रक ग. १, विडंग ग. १, मुस्ता ग. १, पुनर्नवा ग. १, भांगि १५, गुल ग. ३०, वत्सनाग ग. १, आधिकेसररसनामचनकप्रमाणगुटिकां सर्वव्याधिषु दीयते । एतैरौषधैः प्रमाण हिङ्गुल १ अर्कपत्ररसेन गुटिका गुडडालितचनकप्रमाणगुटिका चोलकुमारनामा सर्वव्याधिसर्वप्रसूतानां दीयते ।
5 एतैरौषधैः प्रमाणं हिङ्गुं टालयित्वा वज्रक्षीरेण गुटिकां जोवारिकणप्रमाणां सर्वप्रसूतानां पालवणं चोस्वा तन्दूलोदकं द्रेचः (देयम्) वज्रमेदरसः ॥

रस ग. १, नाग ग. २, तैलं सारयित्वा मरीच ग. १, वत्सनाग ग. १, खल्वे मर्दयित्वा चूर्ण कृत्वा मेघनादः । शुल्व ग. ८ दिन १ आंविलीपत्ररस आरनाल शोधनीय रस वा. ८ आंविलीपतु आरनाल दिन २ उत्काल्य हाण्डीमध्ये गन्धक ८ अध ऊर्ध्व सरावं निरुन्धयित्वा पुटेत् । गजपुटं 15 अम्रक ग. ८ नीलीरसेन मर्द्य तथा निर्गुण्डीरसेन च । अथ त्रिफलागोमूत्रेण च एवं पुट ४ अमृतं ग. १, रस ग. ३, गन्धक ग. ५ काजलीं कृत्वा एकीकृत्य मर्दनीयः पञ्चामृतसरसः ॥

रस ग. १, अमृत वाल १, गन्धक ग. ४ घृतकदलीपत्रउत्परे पत्रं लघुपटं पापडीयारसः, ताप्यं च अतिसारे देयम् ॥

रस ग. १, अमृत वा. १, गन्धक वा. २, काजलीं कृत्वा कुम्पकमध्ये निर्गुण्डीरसेन प्रहर २४ 15 निरुन्ध्य वालुकायन्त्रे प्रहर ३ भस्मार्करसः ॥

अथ रस ग. १ शुद्धगन्धक ग. २, नागवेलिपत्ररसेन वार ७, तथा कुमारीरसेन वार ७, मेघनाद ७, पुनर्नवा ७, निर्गुण्डी ७, गोमूत्र ७, तथा बहुफली ग. १, पिप्पलीमूल ग. १, लिंवरस ग. १, नाइ ग. १ सर्व एकीकृत्य मर्दनीयं भस्मसूतकम् ॥

क्षुधाकरः । हरीयालपल ६, मेघनादरसः भावना १०८ । ततः कण्टासेलक १, अघोपुष्पी २, 20 शङ्खपुष्पी ३, अपामार्ग ४, पुनर्नवा ५, भृङ्गराज ६, हरिद्रा ७, चित्रक ८, लिम्ब ९, घतूरा १०, श्वेतवटुक ११—एकादश औषधानां प्रत्येकं भावना ७, गन्धक प. २, रस २, जम्बीररसेन मर्दनीयः । पूर्वऔषधाना मध्ये तथा सैन्धवचास्त १ आरनालेन छण्टनीयः । तैलविन्दु १—एवं एकीकृत्य भाघ वच्छनाग भा. १ एकत्र मर्दनीयम् वृद्धभस्मसूतकः ॥

सर्वकुष्ठक्षुधाश्लेष्मणा देयम् । दक्खू नमोदारासिंहकम्पेलकखदिरकाथचतुर्णां प्रलेपेन भिल्लातक- 25 पालवणम् । भिल्लातक ६०० तिलमाणं १, वावची ना. १ गुल म० ॥ गन्धकपल ४—एवं भागत्रयं कारयेत् । भागद्वयेन गुटिका ९० बन्धनीया । तृतीया पिण्डिकाश्च तिलतैल सो. १, अभ्यङ्गदिन ४५ मध्यमकुष्ठसैन्धवं गलितमण्डलिकवाधिर्यं नाशयति ॥

तन्दुलैकद्विददुग्धयोः क्षिप्रचटिका कृता ।

पक्वा च बीजतोयेन सटिके नाशिकादिके ॥

30 दिनङ्गदेया । मोजने ओदनं माघुना चक्रमर्दकचूर्णं सामदाक्या सप्त भावितं वधिरमण्डले देयम्, गद्याणैकं दिनं प्रति ॥ १ ॥

त्रिफला सचरीचूर्णं समलाशो गन्धकं कृतम् ।
कृष्णमण्डलके देयं विनाशाय पुन पुन ॥ ३ ॥

अतोऽष्टादशप्रसूतहरणं पित्तप्रसूतलक्षणम्—

प्रथम अजीर्णं रसं शरीरे तेजस्तापं करोति । चटकाश्च रक्तमण्डलानि भवन्ति । हस्तपादललाटे दाघं स्यात् । केतकीसुमानि गोरसृक्तिया लेपयेत् । खदिराङ्गारैस्तापयेत्, रात्रौ वारे धृत्वा प्रभाते ५ उदूखले खण्डयेत् । रसं ग्राह्यं तद् रसं उत्काल्य तृतीयाशं ग्राह्यम् । एतस्य पत्नी २ शर्करा वा ४ उपजीवयेत् दिन ३ । ततो रामपुरीषध्या चूर्णक १, पानीयक १ उत्काल्य तृतीयाशं काथं पिबेत् । दिन ३, पश्चात् बदरीअतरत्वचा चूर्णक १, जलक १ तृतीयाशं पिबेत् । तत खदिरत्वक्चूर्णक १, उदकक १ तृतीयाशं पिबेत् दि ३ एव शोधनम् ॥ ५ दिन ३ तापे दाघं शोषं च चटका उपशमन्ति ॥ पश्चात् औषधं खदिर अतरत्वक् भा १, पलाशत्वक् भा २, बीयावृक्षत्वक् वा २ एकत्र चूर्णं कृत्वा १० उत्कालयेत् । पानीयघट १६ पष्टमाशं गृहीत्वा काथं, तत पाड्यावृक्षचूर्णं भा १, जीर्णपिचुमन्दत्वक् भा २, व्याधिघातकवृक्षत्वक् चूर्णं भा १—एव भा ३, त्रिफला भा ४, उभय भा ३, उभय भा ७ एकत्र काथेन गुटिका आवलकप्रमाणा दिन प्रति बाह्ये तदुद्वर्त्तनम् । जातीफल भा १, टाकण भा ४, हरिद्रा भा १६, उपलोद भा १६, हीमज हरीतकी भा २५६, प्रपुन्नाट भा १०२४, सूक्ष्मचूर्णं जपकं जिनोद्वर्त्तनम् । पित्तप्रसूतउपशमनप्रयोगः ॥

15

श्रीराजनातप्रसूतचिकित्सा यथा—

प्रचलक्षुधा स्त्रीसेवाहेव्यासप्रवला शरीरे प्रस्वेदा गौरवर्णमण्डलानि बधिराणि भवन्ति । तापोऽधिको भवति तस्योपधम् । शुद्धो सोमराजीचूर्णं भा १, प्रपुन्नाट चूर्णं भा १, कृष्णातिह्रि भा १, पाडलवृक्षत्वक् भा १, पिचुमन्दत्वक् भा १, त्रिफला भा ३—एव भा ९ चूर्णं कृत्वा विडालपदमात्रं प्रातः अपराह्णे वेलाद्वयं देयात् । वार ७ उद्वर्त्तनं यथापूर्वं कथितं वातप्रसूतं प्रणश्यति ॥

20

अतः श्लेष्मप्रसूतचिकित्सा—

आदो देहे कण्डुमनन्तरं विचचिकासदृशं सदृशानि खसराणि भवन्ति पुतिर्निर्गच्छति । कण्डुका भवति, श्यामा भवति, क्षुधा प्रणला चित्तभ्रमः, तस्योपधम्—सहचर भा १, गुलीजीम भा १, उपलोद भा १, त्रिफला भा ३, आनिली रोमी वृक्षत्वक् भा १ त्रिफलुक ३, मिढी आनिलि भा १, व्याधिघातकवृक्षत्वक् भा १, चित्रक भा १, वज्र भा १, विडग भा १—एव औषधं १६ एकत्र २५ मधुघृतेन गुटिका बदिरप्रमाणा, वेलाद्वयेन गुटिका २ देया, बाह्ये उद्वर्त्तनम् अश्वत्थवृक्षत्वक्चूर्णं गोमूत्रेण उद्वर्त्तनमेव दिन प्रति श्लेष्मकुष्ठनाशने प्रयोगः ॥

उदरकुष्ठचिकित्सा यथा—

उदम्बरउदराणि भवन्ति । शरीरे तापं करोति, प्रस्वेदो भवति, घर्घरशब्दं करोति, अतिक्षुधा गलति हस्त-पादादिकं, श्यामा करोति, अतः औषधपूर्वं पित्तक्रिया कार्या, उद्वर्त्तनं श्रीराजपूर्वोक्तं तैलं ३० कथ्यते, सर्षपतैलं क ४, पकडन्द्रारुणीफलानि लक्षचूर्णतैलेन पचेत्, तेन गात्रमभ्यङ्गयेत् । बाह्ये

उद्धर्त्तनं उद्ध्वरनाशः । विचर्चिकाकुष्ठक्रिया । पाद ऊर्ध्वं दातुं प्रमाणमात्रे भवति, जोवारिकणसदृशा
स्फोटकाचेपं निर्गच्छति, तत्र स्थाने तेजः करोति । महाकण्डु भवति, औषधं त्रिफलाचूर्णं भा. ३,
पिचुमन्दचूर्णं भा. ३, विडङ्ग भा. १, चित्रक भा. १, वज भा. १—चूर्णं कृत्वा भक्षयेत् । वाद्ये तैलं
नालिकेर कोपरा भा. १, सिंचलि भा. १, दांति भा. १, सोमराजी बीज भा. १, चणा भा. १,
5 उन्मत्तक बीज भा. १, तुम्बिनीबीज भा. १, सिणबीज भा. १—एते (तानि) अष्टौषधानि सर्पपरि...
तैलेनाभोग्य पाताल्यत्रे तैलं अन्धपात्रे । औषधानि अतिविष भा. १, सूंचल भा. १—एवं भागं
सूक्ष्मचूर्णं कृत्वा अधःपात्रे क्षेपयेत् । तैलं पाल्यते, अनेनाभ्यङ्गयेत् । विचर्चिकानाशः ॥

अतश्चतुर्विधदद्दुः कथ्यते—

रसदद्दुः, चर्मदद्दुः, गजदद्दुः, कर्कुटदद्दुः तृणपत्ररस भा. १, बलपत्ररस भा. १, वमनीपत्ररस
10 भा. १, सामुद्रक भा. १, रक्तगुञ्जाचूर्णं भा. १—एकत्र कृत्वा ताम्रपात्रे कज्जिकेन सह सूर्यतापे धारयेत्
यावन्नीलवर्णं भवति, दिन ३ पश्चाद् दद्दुं छाणकेन घर्षयित्वा लेपयेत् । पश्चात् श्रीरागउद्धर्त्तनं
कार्यम्, चतुर्विधदद्दुं नाशयति ॥ महाक्षारं कथ्यते—

अर्कपत्रस्तप १, सामुद्रिक १, कनकफलपाली २, थोहरकाष्ठ हाथ २, भिल्लातकः ५०,
सोमराजीफल पाली २—गोमूत्रेण सर्वाणि औषधानि मर्दयेत् । पश्चाद् दृढकुम्भनिरुन्धनं कृत्वा सूर्यतापे
15 शोषयित्वा पुटेत् । पुनः पुनः उपरि भस्म शुभ्रम् । अत औषधानि भा. ३, त्रिकटुक भा. ३, वज
भा. ३, विडङ्ग भा. ३, चित्रक भा. १, पुनर्नवा भा. १, कुष्ठ भा. १, जीराद्वय भा. २, अजमोद
भा. १, लहसण भा. १, हिङ्गु भा. १, सिन्धव-सौवर्चल भा. १—एतेषां सूक्ष्मं चूर्णं कृत्वा पूर्वक्षारसमं
मेलयित्वा सर्वोदरव्याधिषु देयम्, पित्ते न हि ।

प्रमेहे मूशलीचूर्णं, गङ्गुची-सत्त्वसंयुतम् ।

20 दुग्धाज्यमधुनो देयं, प्रमेहं नाशयेद् ध्रुवम् ॥

शुद्धसोम भा. १, आंवला भा. १, लिम्ब अन्तरत्वक् भा. १—त्रयाणां भूकी नवतर श्लिणि
हिणी पित्तविषये ॥

रस ग. १, वच्छनाग वा. २, गन्धक ग. २, एकत्र मर्दयेत् कज्जलिका स्यात् । ततः खल्वे
भल्लातकफलेन प्रहर १ मर्दयेत् । चित्रकरसेन घटिका ४ मर्दनं कृत्वा काचकुम्भके प्रक्षिप्य कपडां माटीं
25 दत्त्वा बालुकायत्रेऽधोमुखकुम्भकं कृत्वा दीपशिखावहौ प्रहर ३ पाकः कार्यः । निष्पन्नरसो भवति ।

सोमराजीफलानि गोमूत्रमध्ये धारयेत् । प्रहर ८ तुसान्युत्तार्य स्तुक्षाधं धारयेत्, ततो गोमूत्रं
उत्कालयेत्, घृतसदृशस्तम्भितेन सिद्धरस भा. १, साधितसोम भा. ३, स्तम्भितमूत्रेण गुटिका २१ तथा
दुग्ध सेर १ मध्ये सोमा विडालपदमात्रं, तस्याः पत्राणां चूर्णं तन्मात्रं प्रक्षिप्य आध्रकणं देयम् । दधि
भवति, मन्थयेत्, छासि रोगिणो देया, घृतं च । तेन घृतेन गुटिका २१ आदौ समुहूर्ते गोमूत्रगुटिका
30 आमलकप्रमाणा दिनं प्रति देया । चतुर्थे दिने श्वेतस्थाने स्फोटका जायन्ते । प्रथमसप्तके गोमूत्रगुटिका ।
द्वितीयसप्तके मधुगुटिका । तृतीयसप्तके घृतगुटिका । सप्तकैकोर्ध्वं शुद्धसोमा, तथा छायायां शुष्कप्रमाणां

शुद्धगोमूत्रेण गुटिका, वास्ते लेप । तिलका भवन्ति । तृतीये वर्णे पतति । एव दिन २१ तथा पुन पुन दिन ६ पश्चात् वा स्यात् । पटितन्दुलोदक भोजने । दुग्ध घृत छासि च शुद्धा । आमला भा १, बहेडा भा २, हरीतकी भा ३, विडग भा ४, चित्रक भा ५, भिल्लातक भा ६, सोमराजी भा ७, लोहचूर्ण भा ८, भृङ्गराज भा ९, कालुनरी भा १०, चूर्ण ग ३, तन्मध्ये रस ग १, गन्धक ग २, मूर्छार्थ पूर्वोपघ ग ३, मध्ये कृत्वा अम्लतरेण पिबेत् । मुखे गुलमेला २, गल्बामध्ये धारयेत् । बाह्ये कटुतैलेनाभ्यङ्गयेत् । तापे धार्यते, सप्तकैकेन जायन्ते । सोमराजी गोमूत्र दिन ३, तत प्रक्षाल्य चूर्ण, ततो मूलकाथभावना १, खदिरभावना १, कालुनरीकाथभावना १, भृङ्गराज भा १, अस्य भा १, त्रिफला मारितमावारितरलोह भा १, उभय ग ३, स्फोटकान्तर अम्ल तक्र पिबेत् । अम्ल क्षाराम्ल वर्जयेत् ।

तथा स्फोटकार्थे द्वितीयो योगो यथा—चित्रक भा ४, विडग भा ४, तालग भा ४, कृत-नालक भा ४, गुल भा ४, भिल्लातक भा १४, रस भा ६, गन्धक भा ८—एतच्चूर्ण ग ३ माता १० तरेण पिबेत् । दिन ७ वाले कटुतिलेनाभ्यङ्गयेत् । शेष पूर्ववत् ॥

तथा तृतीयो योग—गन्धक ग १, चित्रकसद्यचूर्णत्वचा ग १, शुद्धसोमा ग १—त्रयाणा चूर्ण घोलन सह क १ पिबेत् । बाह्ये प्रलेपो यथा—पूर्वत्रयाणा चूर्ण दुग्धमध्ये कृत्वा आधुक्कण देय दधि भवति, तस्य घृत तेन प्रलेप । सप्तकैकेन श्वेतचित्रस्थाने स्फोटका जायन्ते । ततो गोमूत्रेण शुद्धा सोमा गुटिका ताम्रभाजने खरेन सह नीलवर्णेन घृष्टा, ततो बाह्ये प्रलेपो देय । तावद् यावद् वर्णे पतति । स्तोकचित्रे १५ बाह्योत्पादनविधि—नालिकेर कोपरा भा १, सीसव त्वचा भा १, भिल्लातक भा १, दन्तीत्वचा भा २—एकत्र कृत्वा सर्पपतिलेनाभ्यङ्गय पातालवन्ने तैलम्, श्वेतपापनि छाणखण्डेनोत्पाद्य तैलेनाभ्यङ्गयेत् पाचयति । ततस्त्रिलैलेन यावत् शेजति, अनया रीत्या तृतीयवेलाया श्वेतपापण नाशयति तथा उत्पाट ज्वालयमुख्या ।

अथ सद्य त्रिकमूलेन तथा तेजस्तयरी-सज्जिकाहरितालकृष्णघट्टूरकक्षार क्षिप्तिरटक्षार श्वेत ऊष भा ६—सर्वेषा आरासणानुता । खण्डिका भा ६, उभय भा १२ सूक्ष्म कृत्वा कसीसपानीयेन २० वर्चयित्वा श्वेतत्रण छाणखण्डेन घर्षयित्वा लेपो देय, उत्पतन्ति । तत कुङ्कुम प्रधान लिम्बुकरसेन आमावलेन च प्रलेपो देय, यावद् बहति । तथा गन्धा रोहउदो हलिदाइ हरियाल तह मणसिलाइ-सहिओ तिलतिले पाइमीसियउ नवपत्रि रविचिन रणि तत्तु दिन ७ दद्रु विगि चीपा च खसुज्जित न गणेइ सर्ति हिलेविहिलेवियउ कोडु विपल येहनेइ ॥

मध्ये त्रिफला भा ९, लोहपनी भा १, खदिरकाथ भावना ७, गोमूत्रकाथ भावना ७, भृङ्गराज २५ भावना ७, रस भा १, गन्धक भा १, कज्जलिकामध्ये कृत्वा दिन प्रति बाल १२, कुयति गन्धक ग १, शुद्धसोमा ग १, कृष्णोदम्बरिका ग १—त्रयाणा चूर्ण दुग्ध म १ मध्ये कृत्वा आधयेत् दधि भवति । घोल कृत्वा पिबेत्, विस्फोटका जायन्ते । श्वेतचित्रकटुतैलेनाभ्यङ्गय तापे सणक सजाते निजाते यथा स्यातव्यम् । तृतीये सप्तके मध्यत्रयाणा चूर्ण जलेन पातव्यम् । पटि चोला खाडु दुग्ध घृतभोजी । तथा मग कृष्णचोला क्षिप्रचटिका घृत भोजने बाह्ये शुधा वावची कृष्णोदम्बरिकयोरेण वर्णे पतति । तथा, रोकवण-३० सटकाहनालिके मध्ये भृङ्गराजरसु इन्द्रवारुणीपत्ररस जासूणपुष्परस—एतैर्भरणीयम् । मृत्तिका निरुध्य भूमिमध्ये कृत्वा मृत्तिका पूर्वमुत्पाद्य पुट देय स्तोकस्तोकेन तेन मध्ये भागेन प्रलेपन वर्णे पतति ॥

हेम ग. १, तार ग. ३, रस १६, पीठी शुद्ध शुल्ब ग. १२ पत्राणि लेप्यं पुटेत् तुलनु पुटम् ॥

अथ पञ्चामृतरसः—

कृतलोहस्य भागाष्टौ, गन्धकामृतपूषणम् ।

अमृताभ्रस्य चाष्टौ, चूर्णमेकत्र कारयेत् ॥ १ ॥

..... ।

..... काचकुम्पे दिनद्वयम् ॥ २ ॥

पचितं वालुकायन्त्रे, वह्निचूर्णं रसायनम् ।

गुञ्जामात्रं ततो वृद्ध्या, देयं कृशेत्कये शुभम् ॥ ३ ॥

गौडे कसी च वालाके लताकसीचकाल्पः ।

सौराष्ट्रायां अग्निनु, अर्बुदविषये कौङ्कणे अलिन्तु (?) ॥ ४ ॥

राजचम्पं तथा चाम्लपत्राणि सदृशानि च ।

तेषां रसेन संभाव्य, लोहचारितरं भवेत् ॥ ५ ॥

षष्टितन्दूलसंमिश्रं, मीमाख्यो(ख्य)रसमारितम् ।

लोहपत्रैस्तथा हंसगन्धकैर्मुनिसंयुतः ॥ ६ ॥

स्त्रीपुष्पैः सप्तवारांश्च, सरपुङ्गुसैः पुनः ।

सजलनालिकेरे सूक्ष्मं दिनान्येकविंशतिः ॥ ७ ॥

आमलकरसं मध्ये, तापेऽवधारयेत् ततः ।

गलायतुं कवालयेत्, मधुना वालतुर्यकाम् ॥ ८ ॥

विविधं गगमृमभक्षं, कीटं च काचपत्रं करोति ।

विकृतिं कीटं तु ग्लानुदं तथा काचम् (?) ॥ ९ ॥

कृष्णाश्रं हृतहारसेन सप्तभावितम् ।

सटङ्कणं धमेत् खोटं काटं वर्गधकेन तु ॥ १० ॥

पुनर्धर्मे भवेद् भस्म, मृतं च रसायनम् ।

कृष्णाभ्रतामिह भस्मं च, गन्धकरसकज्जली ॥ ११ ॥

शुल्बचूर्णं समं सर्वं, मर्दितं त्रिफलाजलैः ।

वालुकायन्त्रके पक्वं, यामाष्टौ सर्वरोगहम् ॥ १२ ॥

पञ्चामृतं रसं देयं, शुद्धं चटितमातृकम् ।

रसस्य त्रिगुणं गन्धकज्जलीं भावयेत् ततः ॥ १३ ॥

मीणारज्जमहूसारकम्बीरछुण्ढिवीजकैः ।

पानाकाय फलव्योषदेवफलैस्तु सप्तधा ॥ १४ ॥

सैकोत्तरे पलाकत्रिभागमेकत्र कारयेत् ।

भैरवः सन्निपातेषु, रसः कपालवातजैः ॥ १५ ॥

दोषस्य निग्रहे नाशो राताष (१) देयो ज्ञात्वाऽनुमानतः ।

काचतुरनन्तरं वा. ४, ततो जलं करणीयम्, पथ्ये साकर करंबुद देयः ॥

इति रसायनं समाप्तम् ॥

तिहुयणसामिणिविज्ञा महमंतो मूलमंत-तत्ततियं ।

इत्थ ठियं पि न नज्जइ गुरूवएसं विणा सम्मं ॥ २६ ॥ [३०]

यथा देवन्दनाया पर्यन्ते अष्टा(ष्टमा)धिकारे गाथायुगलेन जिन वीरमेकगाथया, तथा द्वितीय-
गाथया श्रीपद्मान्नमानस्य भावजिन, यतोऽस्य शासन वर्तते, अन्तो वन्दितम् । तथाऽस्मिन् स्तूपेऽपि त्रिभुवन-
स्वामिन श्रीवर्द्धमानस्य विद्या । तथा महामन्नोऽपि श्रीवीरस्वामिन तथा मूलमन्नोऽपि च । तथा चाह
श्रीपद्मान्नमानस्य धर्मचक्रम् । सर्वेषां तीर्थङ्कराणां धर्मचक्र भवति यावदन्त तीर्थं वर्तते तावत् कालं तस्य
धर्मचक्रम् । साप्रत श्रीवर्द्धमानतीर्थं च वर्तते ततो धर्मचक्र, श्रीवर्द्धमानस्वामिनी विद्या, समूलमन्न च । ५
तथा चाह—महानिशीथस्तवने कथितं यथा—

“अरिहाणं नमो पूय ०” [इत्यादि पट्टत्रिंशद्गाथात्मकं स्तोत्रमेतत्सग्रहेऽन्यत्रोपन्यस्तत्त्वान्नात्र लिख्यते ।
पश्चात् पञ्चपरमेष्ठिचक्रापरनामचक्रोद्धारविधि, ध्यानविधि, आत्मरक्षाविधि, पट्कर्मविधिरित्यादिविषया
आलेखितास्तेऽपि अस्मिन् सग्रहे सत्तान्नात्र पुनरुल्लिख्यन्ते ॥]

सतिनाह सासणसुय-खिचदेवया समस्तदेवा वच्चाण—“ॐ नमो अरहओ भगवओ सिज्झउ 10
मे भगवई जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जये विजये जयते अपराजिए स्वाहा ॥”

जिणमुद्द १ कलस २ परमिट्ठी ३ अग ४ मज्जलि ५ तहासणा ६ चक्का ७ ।

सुरही ८ ही ९ पवयया १० गुर वा ११ सोहव ११ तहजली १२ चेव ॥

तओ गुरुमि सिज्ज अणुजा अणुजाणइ वद्धमाणविज्ज से ।

देइ पयट्ठा य मते अणुजाणइ पच्चारण अट्टारणाइ विहि ति ॥

15

“ॐ नमो भगवओ महईमहावीरवद्धमाणसामिस्स सिज्झउ मे महई महाविज्जा वीरे
जयते अपराजिए ॐ ह्रीं स्वाहा ॥”—एष वर्द्धमानमन्न ॥

“ॐ क्षण (क्ष)”-अधिवासनायन्न ।

तथा—“ॐ ह्रीं हूं नमः वीराय स्वाहा”—प्रतिष्ठामन्न ॥

पतेऽनुजाप्यन्ते उपाध्यायस्य दाहिणकृते पत्ताए लम्बवेलाए इमं विज्जं वारं ३ कहेइ ॥

20

“ॐ नमो अरहंताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो जायरियाण, ॐ नमो उवज्झा-
याण, ॐ नमो लोए सव्वसाहूण, ॐ नमो ओहिजिणाण, ॐ नमो परमोहिजिणाणं, ॐ
नमो सव्वोहिजिणाण, ॐ नमो अणतोहिजिणाण, ॐ नमो भगवओ अरहओ महावीरस्स
सिज्झउ मे भगवई महई महाविज्जा वीरे महावीरे सेणवीरे जये विजये जयते अपराजिए अणि-
हए ॐ ह्रीं स्वाहा ॥”

25

उवयारो वा चउत्थेण साहिज्जइ ।

“ॐ नमो खीरासवलद्वीण, ॐ नमो महुआसलद्वीण, ॐ नमो सभिन्नसोयाण, ॐ
नमो पयाणुसारीण, ॐ नमो कुट्टगुद्वीण, जमिय विज्ज पउजामि सा मे विज्जा प्रसिज्झउ ॥”

“ॐ अवतर सोमे सोमे कुरु कुरु, ॐ वग्गु निग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे ॐ
फट् स्वाहा ॥”—अधिनामनामन्न ।

30

तथा सुश्रावकस्य त्रिभुवनस्वामिनीविद्या, महामन्न, मूलमन्न, इति तत्त्वत्रिकम् । तथा देव-गुरु-
धर्मविषये देवता महावीर । मणि-कनक-रत्नप्राकारत्रयमध्यस्य अशोरुवृक्षतले रत्नमयसिंहासने चतुर्विध

छत्रत्रयविभूषितं पूर्वाभिमुखं देवं ध्यात्वा, ततः आग्नेयादि श्रीगौतमस्वामिप्रभृतिद्वादशपरिच्छदयुतं देवं १, गुरुगौतमादिगणधाराहानं कृत्वा २, धर्मचक्रमग्रे ३, स्थितं ध्यायेत् । इति आचार्योपाध्यायैर्ध्यातव्यम् ।

“ अरिहाण नमो पूयं० ” इत्यादिकथितमन्यैः साधुभिर्न ध्यातव्यम्, दुर्गन्धमलिनगात्रत्वात्, आशातनाभयाच्च । तथा मन्त्रः चतुःसप्तति अक्षरप्रमाणं, यथा—

५ “ ॐ नमो भगवओ वद्धमाणसामिस्स जस्सेयं चक्कं जलंतं गच्छइ आयासं पायालं लोयाणं भूयाणं जुए वा रण्णे वा रायंगणे वा वाहणे वंधणे मोहणे थंभणे ॐ सव्वसत्ताणं अपराजिओ भवामि स्वाहा ॥”

अथ महावीरस्तवनम् ॥

सुरविहियसमोसरणं महिमंडलमंडनं महावीरं ।
 १० संभरह भरहखित्तम्मि संपयं पयडतित्थयरं ॥ १ ॥
 आसाढसियछट्ठीए पाणयपुप्फोत्तराउ अवयरियं ।
 कुंडग्गामे सिद्धत्थपणइणीतिसलाओ उयरम्मि ॥ २ ॥
 चित्तसियतेरसीए सुरगिरिसिंहासणम्मि इंदेहिं ।
 ण्हवियं कुंकुमचंदणसच्चोसहिसुरहिदव्वेहिं ॥ ३ ॥
 १५ कंचणवन्नं वरसीहलंछणं सुसत्तहत्थउच्चत्तं ।
 मग्गसिरकसिणदसमीइ वरिसदाणेण निक्खत्तं ॥ ४ ॥
 माहवसियदसमीए केवललच्छीए गाढमुवगूढं ।
 कत्तिय अमावसाए सिद्धिम पावाइ छट्ठेणं ॥ ५ ॥
 मणि-कणय-रयणनिम्मियपायारब्धितरे असोयतले ।
 २० चउदेहं छत्ततयं कयरेहं चलियचमरोहं ॥ ६ ॥
 अग्नेयाइ विदिसाए ठियसिरिगोयमाइपरिसाए ।
 वारसयं सहिलासं सुयधम्मं रम्मओसरणं ॥ ७ ॥
 उदयंतकोडिदिणयर जलंतगुरु धम्मचक्ककिरणेहिं ।
 आयासं पायालं उज्जोयंतं महियलं च ॥ ८ ॥
 २५ ‘पणव-नमो भगवओ’ पभिई चउसहियसयरव्वेहिं ।
 साहंतेहिं सिरिवद्धमाणसामिस्स सहिरेहिं ॥ ९ ॥
 रण-रायंगण-जुए-जंभण-थंभण-मोहणकरेहिं ।
 अपराजिओ भवामि सव्वेसिं जीवसत्ताणं ॥ १० ॥
 वंभेण सालयावाईयासुभूसयण एगभत्तेणं ।
 ३० मुणिपडिमापरिमाणं कुसुमसहस्सेहि अच्चेयं ॥ ११ ॥
 निजियचिंतामणि-कामधेणु-कप्पहुमं इमं चरियं ।
 सुमिणोवएस सोहग्गमाइमग्गहपवग्गं पि ॥ १२ ॥
 इय वीरजिणं सहस्सजक्खमायंग-सिद्धदेवी य ।
 सुमणोवएस सो वज्झं अज्झप्पं ज्ञायह तिसंज्झं ॥ १३ ॥

३५ इति महावीरस्तवनं समाप्तम् ॥

यदा यदा शुभध्यानादिकं प्रारभ्यते तदा तदाऽष्टाहिकापूर्वकम्, यतः—पञ्चदशकर्मभूमिभूत्सर्पिण्य-वसर्पिण्योरष्टाहिकापूर्वकाणि सर्वाणि कर्माणि क्रियन्ते, संवत्सर-चातुर्मासेषु अष्टाहिकाऽतः शाश्वती ॥ इति द्रव्यनमस्कारप्रभावः कथितः ॥

तथा भावनमस्कारमाह—‘तत्तत्तिर्यं’—तत्त्वत्रिक देव-गुरु-धर्मविषय, तथा चाह—

भावनमुक्ताविजिज्ञाहि जीवेहि अन्यकरणाह ।

गहियाणि य मुक्ताणि य अणतसो द्वालिगाह ॥

[—श्रीजिनचन्द्रसूरिकृत-‘पचनमुक्ताविजिज्ञाहि’ गाथा ६७]

भावनमस्कार सम्यक्त्व तच्च—

6

जीवाइनवपयत्ये जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्त ।

भावेण सइहतो अयाणमाणे वि सम्मत्त ॥

त्रैलोक्यद्वयपट्टक नपट्टसहित जीवपट्टकायलेइया,

पञ्चान्ये चास्तिकाया व्रत समिति-गति-ज्ञान चारित्रभेदा ।

इत्येतन्मोक्षमूल त्रिभुवनमहित प्रोक्तमहं द्विरीशे ,

10

प्रत्येति श्रद्धाति स्पृगति च मतिमान् य स ये शुद्धदृष्टि ॥

व्याख्या—त्रैलोक्यमिति—अतीत-वर्तमान-भविष्यभेदेन त्रिधा काल , परमवसर्पिणीभेदेन द्विधा

काल , विंशतिकोटिकोटीना सागराणा समाप्यते पट्टा , अत्रसर्पिण्या विपरीतास्त एव, तत्—

उत्सर्पिण्या तथा फालो द्वादशभिररे पुन ।

वर्तमान भविष्य चातीत चक्र प्रवर्तते ॥

15

अत्राप्यनन्तरमुक्तमस्ति तथा तत्त्वत्रिक बीज ‘अहं’ इति, तथा—

दधति वसतिमध्ये वर्णा अकार-हकारयो

रिति युगमथ शब्दग्रहापद मुनयो जगु ।

यदमृतकला विभ्रन्निन्दुज्वला रविभार्चिषा,

ध्वनयति परब्रह्मध्यान तदस्तु पद मुदे ॥

20

अमारोऽय साक्षादमृतमयमूर्ति गुणयति,

स्फुरच्छेफो रत्नाश्रयमधिष्ठत सकलयति ।

समोह हङ्कारो दुरितनिवह हन्ति सहसा,

स्मरेदेव जीवाक्षरमिति विभिन्नाक्षरपदम् ॥

“ॐ ह्रीं श्रीं अ हं अ मि आ उ सा नमः ।”

25

सिद्धचक्रस्य मूलमन्त्रोऽयम् । तथाऽनेन मूलमन्त्र महामन्त्र तत्त्वत्रिक प्रतिपादित, परं यन्मन्त्रे-
ऽहंमध्ये सायनाम, ततो वल्कानि—प्रथमरत्ने मूलमन्त्र , द्वितीयवल्के पद्मपरमेष्ठिन , तृतीयवल्के
ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपो-बीया , चतुर्थरत्ने पोडगन्धरा , ततोऽष्टरत्नानि, तेष्वष्टौ वगा , ततो ह्रींकारेण
त्रिनेष्टि क्रान्तिरुद्ध, ततोऽष्टमण्डल कर्णाकार कन्धस्य मुखे वक्त्रा ९, अधो नम्रग्रहा साध्या । तत
शुभिनीमण्डल दिक्षु क्षिं चचारि, कोणेपु ल ४, अमे दक्षिणभागे क्षेत्राधिपति , वामभागे गुरुपादुका ॥ 30

इति मण्डलविधि ॥

जाप ध्यायो कन् पूर्वोक्तमत्र म्निनमपि गुरुपदेन विना न ज्ञायते ॥

सुमरियमिच पि इम तच्च नारोड मयलदुरियाड ।

पारपरेण नाय त नरिय गुह न ज कुणड ॥ २७ ॥ [३१]

व्याख्या—सरणमात्रमिदं तत्त्वं नाशयति सकलदुरितानि परं तत्त्वं पारम्पर्येण गुरुरपरम्परया तथा प्रथमानुयोग-गणितानुयोग-द्रव्यानुयोग-चरणकरणानुयोगेभ्यस्तथा लौकिकशास्त्रसारमध्याच्च ज्ञानं, तन्नास्ति सुखं यदन्त इह मर्त्यलोकेऽपि न कुरुते, तत्त्वे प्रयुक्ते सति लब्धय उत्पद्यन्ते । तथा—

आमोसहि विण्पोसहि खेलोसहि जल्लमोसहि चेव ।
 5 संभिन्नसोय उज्जुमइ सव्वोसहि चेव वोधव्वो ॥ १ ॥
 चारण-आसीविसा केवली य मणनाणिणो य पुव्वधरा ।
 अरिहंत-चक्कवट्टी वलदेवा वासुदेवा य ॥ २ ॥
 खीर-महु सप्पिरासव-कुट्टवुद्धी पयाणुसारी य ।
 तह वीयवुद्धि-तेयस-आहारग-सीयलेसा य ॥ ३ ॥
 10 वेउव्वियलद्धी अक्खीणमहाणसी पुलाका य ।
 परिणामतवसेणं एमाइ हवंति भणिय लद्धीओ ॥ ४ ॥
 भवसिद्धि य पुरिसाणं एयाओ हवंति भणिय लद्धीओ ।
 भवसिद्धि य महिलाणं जित्थिय जायंति तं बुच्छं ॥ ५ ॥
 अरिहंत १ चक्कि २ केसव ३ वल ४ संभिन्ने य ५ चारण ६ पुव्वा ७ ।
 15 गणहर ८ पुलाग ९ आहारगं १० च नहु भविमं(य)महिलाणं ॥ ६ ॥
 अभवियपुरिसाणं पुण दल पुव्विल्लाउ केवलित्तं च ।
 उज्जुमई विउलमई तेरस एयाउ न हु हुंति ॥ ७ ॥
 असत्ति-जिय महिलाणं पुण एयाओ हुंति भूयलद्धिसु ।
 महुखीरासवलद्धिओ नेया सेसाओ अविरुद्धा ॥ ८ ॥

20

एतासा लब्धीनां सुखं करोतीत्यर्थः ।

पंचनवकारतत्त्वं लेसेणं संसिअं अणुहवेणं ।
 सिरिमाणतुंग-माहिंदमुज्जलं सिवसुहं दितु ॥ २८ ॥

व्याख्या—पञ्चनमस्कारतत्त्वं श्रीमानतुङ्गसूरिभिस्तथा सुश्रावकमहेन्द्रसहितैः ब्राह्मणपाटके अनुभवः कृतः, ततः प्रकाशितम्, ततो यतीनां सावधानुभवं कर्तुं न युज्यते, ततः श्रावकयतीनां संयोगेनानुभवः उत्पद्यते, यत उक्तम्—

ज्ञानं क्रियादिविरहितं शिवदं न दृष्टं,
 नापि क्रियां श्रुतमृते शिवशर्महेतुः ।
 एतद् विचिन्त्य सुधिया द्वितीयेऽपि यत्नः,
 कार्यः प्रमादमदिरापरिवर्जितेन ॥

30

तथा संयोगेन पारत्रिकफलं स्यात्, ततस्तं गीतार्थसखाऽयं, दर्शितं मोक्षार्थे श्रीमानतुङ्गं उच्चैःस्थं लोकाग्रस्थितं महेन्द्रं महाप्रधानं शिवसौख्यं दिशेत् ॥

संभरह पढह ज्ञायह णिच्चं घोसेह णमह अरिहाइ ।
 सगपयं जइ इच्छह तस्सेव य अत्तणो णाणं ॥ २९ ॥

વ્યાख्या—યદિ યૂય સ્વર્ગપદ સ્વર્ગપર્ગમાત્મનો જ્ઞાન ચ ઇચ્છત, તદા એતત્ સ્તવન સમરત, પઠત, ધ્યાત, નિત્ય ધોષયત અરહા(અર્હદા)દીન્ પદ્મપરમેષ્ઠીન્ નમત । કોડર્થ ? એતસ્મિન્ સ્તવને ધ્યાતે સતિ આત્મનો જ્ઞાનમુત્પદ્યતે, મળિત ચ—

મોહત્યાગે યદાત્માન, યસ્યાત્મનિ વેત્તિ યત્ ।
તદાત્માનમાત્મના જ્ઞાન, તચ્ચ સ્યાત્ શુદ્ધદર્શનમ્ ॥
આત્મવિજ્ઞાનિના દુઃખ, તિર્યગ્-નારકસભવમ્ ।
જન્તૂના હીયતે શીઘ્ર, શુદ્ધદર્શનલાભત ॥

5

નનુ ઉચસગ્મો પીઢા કૂરગ્ગહદંસણં મયાસકા ।
જહિ વિ ન હુ હુતિ એ તહ વિ સગુજ્ઞ મળિજ્ઞાસુ ॥ ૩૦ ॥

વ્યાख्या—નનુ ઇતિ વિતર્કે । તિર્યગ્-મનુષ્ય દેવકૃત ઉપસર્ગ, તથા વ્યાધિ દારિદ્ર્ય માનસીકૃતા 10 પીઢા ચ, કૂરગ્ગહદર્શન, મયા અનેકવિધાસ્તોષા આ ર્હિપત્ સ્તોકા, યદાપિ એતે ન મનન્તિ, તતોડપિ સગુજ્ઞ શ્વેતધ્યાન કર્તવ્યમિતિ, એતાવતા આર્ત-રૌદ્રનિપેધ ॥

એસો પરમો મતો પરમરહસ્યો ઇમ તિહુયણમ્મિ ।
તા કિમિહ બહુવિદ્દેહિં પઢિએહિ પુત્થયમ્મરેહિ ॥ ૩૧ ॥

વ્યાख्या—એપ પરમમન્ન, પરમ ગુજ્ઞ ત્રિમુખે નિશ્ચયેન, કિ બહુવિધૈર્નાનાશાસૈ પુસ્તકમારે । 15 ઉક્ત ચ—

મુત્તૂણ ધારસગ ત એવ સમરણ કીરણ જમ્હા ।
અરિહતનમોક્ષારો તમ્હા સો ધારસગ ત્તિ ॥

ઇતિ સ્તવન સારસમૂહમેકત્રિંશદ્વિગીર્થાભિ સમુદ્ધૃત શ્રીમાનતુઙ્ગસૂરિભિઃ પ્રવચનરહસ્ય સંક્ષેપાત્ ॥
તથા એતાસા વ્યાખ્યાન, તથા ટીકા કૃતેતિ ॥

20

સમાપ્તેય નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા ॥

પરિચય

‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ નામે રચાયેલા પ્રથમી હ૦ લિ૦ પ્રતિ શ્રીમુક્તિકમલ જૈન જ્ઞાનમદિર, વડોદરાથી અમને મુનિરાજ શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ મારફત પ્રાપ્ત થઈ હતી । આ ટીકા શ્રીમાન-તુગસૂરિએ રચેલા ‘નમ્કારસારથવળ’મા^{૨૨} પ્રસિદ્ધ થયેલ સ્તોત્રને અનુલક્ષીને રચવામા આવી છે એવું 25 જાણવામા આવ્યું ત્યારે હર્ષ થયો । પ્રથમ ક્ષણે લાગ્યું કે શ્રીમાનતુગસૂરિએ પોતાના સ્તોત્રમા જે અનેક વિષયોનો સમ્રહ કરીને ૨૯ મી ગાથામા જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તેનું રહસ્ય આ ટીકાપ્રથમથી સ્પષ્ટ થઈ જશે પણ એ ટીકાના અતરગમા ઉત્તરવાનો અમે જેમ જેમ પ્રયાસ કરવા લાગ્યા તેમ તેમ તે ટીકા અત્યંત ગૂઢ લાગવા માડી । અનેક વિષયોના સમ્રહથી મરેલી આ ટીકા સ્વયં વિશિષ્ટ પ્રથ જેવી જણાઈ ।

આ ટીકાપ્રથમી પ્રતિ ૫૦ પાનાની છે ને પ્રથ વે વિભાગમા વહેંચાયેલો છે । પ્રથમ વિભાગમા 30 ‘નમ્કારસારથવળ’ સ્તોત્ર મૂલરૂપે આપેલું છે । તેના પડી આ સ્તોત્રને લગતો ‘સાધનનિધિફલ’ નામે આશ્વાય છે, જે ‘પચપદાશ્વાય’ શીર્ષકથી પ્રગટ કર્યા છે અને તેના ઉપરથી એક કોષ્ટક પણ તૈયાર

કરીને આપ્યું છે । આ સિવાય શ્રીજિનપ્રભસૂરિ વગેરે આચાર્યોએ રચેલાં સ્તોત્રો, તિજયપહુત સ્તોત્ર અને તત્સંબંધી મંત્રો, જ્વાલામાલિની મંત્ર વગેરે છે । વઢી, નમસ્કારને લગતા કેટલાક મંત્રો પણ આ વિભાગમાં સંગ્રહાયેલા છે, જે અન્યત્ર પ્રગટ કરેલ છે ।

વીજા વિભાગમાં ‘નવકારસારથવળ’ ની જૂદા ક્રમે ગાથાઓ આપીને તે તે ગાથાઓનો શબ્દાર્થ 5 ન આપતાં તેના આમ્નાયોનો સંગ્રહ આપ્યો છે, જે જૂદા જૂદા વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે ।

૬ એ વિષયોમાં યાસ કરીને વિવિધ ચક્રો, યંત્રિકાઓ, ચૂડામણિશાસ્ત્ર, આયશાસ્ત્ર, પંચસ્વરોદય, શરીર-સ્વરોદય, નાડીશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ, અર્ધકાંડ, વૈદ્યકશાસ્ત્ર, જૈનતત્ત્વજ્ઞાન, મંત્રો વગેરે અનેક વિષયોનો સંગ્રહ કર્યો છે ।

આ વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડવાને અમે કેટલાક વિદ્વાનોનો સંપર્ક સાધ્યો પરંતુ ૧ પ્રયાસ સંપૂર્ણ 10 સફળ થયો નહિ । અમે સ્વયં આ ગ્રંથને ઝકેલવા-રહસ્ય પામવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સ્તોત્રકારે જે રહસ્ય ગૂંથી દીધું છે તે સ્પષ્ટ થઈ શક્યું નહીં, આથી ૧ ગ્રંથ જે સ્વરૂપે અમને મળ્યો છે તે સ્વરૂપે મૂલરૂપે પ્રગટ કરવાનો છેવટે નિર્ણય લીધો ।

આ ટીકાગ્રંથમાં ઘણી અશુદ્ધિઓ હતી । વીજી ૧૬૧ પ્રતિ મઢી આવેલી યરી, પણ તેમાંયે તેવી જ અશુદ્ધિઓ જોવામા આવી । આથી ભાષાની દૃષ્ટિએ સુધારીને ૧ ગ્રંથ જેવો ને તેવો અમે 15 અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ । સંભવ છે કે ૧મા અનેક અશુદ્ધિઓ રહી જવા પામી હોય ।

આ ટીકાગ્રંથમાં આવતા ‘સિદ્ધચક્રસ્તોત્ર’ ની સ્વતંત્ર છ-૧૬૧ પ્રતિઓ અમને મઢી આવી તે ઉપરથી પાઠભેદો લઈને ૧ સ્તોત્રને અમે અહીં પ્રગટ કર્યું છે । વઢી, શ્રીમલ્લિષેણસૂરિરચિત ‘વિદ્યાનુશાસન’માં જે ‘સિદ્ધચક્રસ્તોત્ર’ સંસ્કૃતમાં આપેલું છે તેની આ સ્તોત્ર સાથે તુલના કરતાં તેનો આધાર આ પ્રાકૃત સ્તોત્ર હોય ૧મ લાગે છે, તેથી ૧ સ્તોત્ર પણ અમે ટિપ્પણીમાં આપી દીધું છે અને મૂલ સ્તોત્રનો શબ્દ કે 20 ભાવ લઈને ‘વિદ્યાનુશાસન’ગત સિદ્ધચક્રસ્તોત્રની રચનામા જે સામ્ય લાગ્યું તેને અમે મોટા ટાઈપો અને પ્રાકૃત ગાથાઓના અંકનો નિર્દેશ કરવાપૂર્વક પ્રગટ કર્યું છે । આ ટીકાગ્રંથના કર્તા વિશે માહિતી મઢી નથી ।

કુવલયમાલાસંદંભો

અરહા જાણઃ સંવ અરહા સંવ પિ પાસઃ સમક્ષ ।

અરહા ભામઃ સંવ અરહા વધૂ તિહુયણસ્સ ॥ [૨૧૭-૩૩]¹

અરહા ભાસઃ ધમ્મ અરહા ધમ્મસ્સ જાણે મેય ।

અરહા જિયાણ સરણ અરહા વધ પિ મોણ ॥ [૨૧૮-૧]

અરહા તિલોય-પુજ્જો અરહા તિત્થકુરો સુધમ્મસ્સ ।

અરહા સય પડુદ્ધો અરિહા પુરિસોત્તમો લોણ ॥ [૨૧૮-૨]

અરહા લોગ પદીવો અરહા ચક્ષુ જયસ(સ્સ) સંવસ્સ ।

અરહા તિણ્ણો લોણ અરહા મોક્ષ પરુવેહ ॥ [૨૧૮-૩]

[એવ ચ વચ્ચતેસુ દિયહેસુ મહારહ-સાધૂ વિ ણાઠ્ઠણ થોય-સેસ આઠય દિણ્ણ-ગુરુય-
નાલોયણો પઢિકત-સંવ-પાપઢ્ઠાણો સલેહણા-સલિહિયગો સંવહા કય-સંવ-કાયવ્વો
ઉપવિઢ્ઠો સથારણ । તત્થ ય ણમોક્કાર-પરમો અચ્છિડ પયત્તો । અવિ ય ।]

એસ કરેમિ પણામ અરહતાણ વિસુદ્ધ-કમ્માણ ।

સંવાતિસય-સમગ્ગા અરહતા મગલ મજ્ઞ ॥ [૨૭૭-૧૦]

ઉસમાઈણ સંવે ચડીસ જિણવરે ણમસામિ ।

હોહિતિ જે વિ સપહ તાણ પિ કઓ ણમોક્કારો ॥ [૨૭૭-૧૧]

અનુવાદ

શ્રી અરિહત ભગવત—અરિહત વધુ જાણે છે, અરિહત વધુ જ પ્રત્યક્ષ જુણ છે, અરિહત સત્ય
માપે છે અને અરિહત ત્રણ મુગ્ધના વધુ છે ॥ [૨૧૭-૩૩]

અરિહત ધર્મ કહે છે, અરિહત ધર્મના ભેદને જાણે છે, અરિહત જીવોને શરણરૂપ છે અને
અરિહત ઘઘનને છોઢાવે (મૂઠાવે) છે ॥ [૨૧૮-૧]

અરિહત ત્રણ લોકને પૂજ્ય છે, અરિહત શુદ્ધ ધર્મના તીર્થને કરનારા છે, અરિહત સ્વય સબુદ્ધ
છે અને અરિહત લોકમા પુરુષોત્તમ છે ॥ [૨૧૮-૨]

અરિહત લોકપ્રદીપ છે, અરિહત સર્વ જગતના ચક્ષુ છે, અરિહત લોકમા તરેલા છે અને અરિહત 25
મોક્ષને પ્રરૂપે છે ॥ [૨૧૮-૩]

- [૫ પ્રમાણે દિવસો જતા મહારથ માધુષ પણ આયુષ્ય થોડુ ઘાફી રહ્યુ છે એમ જાણીને,
ગુરુમહારાજ પાસે આલોચના કરી કે, સર્વ પાપસ્થાનરુપ પ્રતિક્રમણ કર્યું અને સલેપનાથી શરીરને
સંલેગિત કર્યું । એવી રીતે સમાપ્ત કર્યા છે સર્વ કર્તવ્યો જેણે એવા તે સથારામા થેઠા । ત્યાં તેઓ
નમસ્કારમા પરાયણ એવા માટે ડગુક્ત વન્યા । (અને તેઓ નીચે મુગ્ધન સ્ત્રાવન કરવા લાગ્યા -)] 30

આ હુ વિશુદ્ધ કર્મ(પ્રવૃત્તિ, અનુષ્ઠાન)વાળા શ્રીઅરિહત ભગવતોને પ્રણામ કરુ છુ । સર્વ
અતિશયોધી પરિપૂર્ણ શ્રીઅરિહત દેવો મને મગ્ધરૂપ હો ॥ [૨૭૭-૧૦]

શ્રીશ્વપ્રભદેવ ઘગેરે સર્વે ચોવીશે ત્રિનેશ્વરોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ । જેઓ સપ્રતિકાઢમા યતે
છે તેઓને પણ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૭-૧૧]

૧ કાસનાં દેવનાગરીલિપિમાં સ્લોત્ત અઠ મૂઢ પ્રંપત્તુ શ્વ સ્વચે છે અને રોમનાલિપિમાં સ્લોત્ત અઠ તેની પાકિ
મ્સચે છે । દા ત શ્વ ૨૧૭, ૫ ૩૩

- અવિરહિય-ળાળ-દંસણ-ચારિત્ત-પયત્ત-સિદ્ધિ-વર-મગ્ગો ।
 સાસય-સિવ-સુહ-મૂલો જિણ-મગ્ગો પાયહો જયહ ॥ [૧૫-24]
 સંસાર-ગહિર-સાયર-દુત્તારુત્તાર-તરણ-કજ્ઞેણ ।
 તિત્થ-કરણેક-સીલા સવ્વે વિ જયંતિ તિત્થયરા ॥ [૧૫-25]
 5 જહ આહરાણ વેજ્ઞો દુક્ખ-વિમોક્ખં કરેહ કિરિયાણ ।
 તહ જાણ જિયાય(ણ) જિણો દુક્ખં અવણેહ કિરિયાણ ॥ [૧૭૯-19]
 જહ ચોરાહ-ભયાણં રક્ખહ રાયા ઇમં જણં મીયં ।
 તહ જિણરાયા રક્ખહ સવ્વ-જણં કમ્મ-ચોરાણ ॥ [૧૭૯-20]
 જહ રુંમહ વચ્ચંતો જણો અયહેસુ તરલયં વાલં ।
 10 જિણ-જણો વિ તહ ચ્ચિય મવ્વં રુંમે અકજ્ઞેસુ ॥ [૧૭૯-21]
 જહ વંધુયણો પુરિસં રક્ખહ સત્તૂહિ પરિહવિજંતં ।
 તહ રક્ખહ ભગવં પિ હુ કમ્મ-મહાસત્તુ-સેણસ્સ ॥ [૧૭૯-22]
 જહ જણી કિર વાલં થણયચ્છીરેણ ણેહ પરિયટ્ઠિં ।
 તહ ભગવં વયણ-રસાયણેણ સવ્વં પિ પોસેહ ॥ [૧૭૯-23]
 15 વાલસ્સ જહા ધાઈ ણિઉણં અંજેહ અચ્છિવત્તાઈં ।
 ઇય ણાણ-સલાગાણ ભગવં ભવ્વાણ અંજેહ ॥ [૧૭૯-24]

જેમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં સતત પુરુષાર્થ એ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ(મોક્ષ)માર્ગ છે, અને જે શાશ્વત કલ્યાણ અને સુખનું મૂલ છે એવો આ જિનમાર્ગ સાક્ષાત્ જયવંતો છે ॥ [૧૫-24]

ગંભીર અને મુશ્કેલીથી તરી શકાય એવા સંસારસાગરનો પાર પામવા માટે તરવાના પ્રયોજનથી 20 તીર્થ કરવાના અદ્વિતીય સ્વભાવવાળા સર્વ તીર્થકરો જયવંતા વર્તે છે ॥ [૧૫-25]

જેવી રીતે વૈદ્ય રોગીઓને (ચિકિત્સાદિ) ક્રિયા વહે કરીને દુઃખથી છોડાવે છે તેવી રીતે શ્રીજિનેશ્વર ભગવંત જીવોના દુઃખને ધર્મક્રિયા વહે દૂર કરે છે, એમ તમે સમજો ॥ [૧૭૯-19]

જેવી રીતે ભયમીત પ્રજાને રાજા ચોરાદિના ભયથી રક્ષે છે તેવી રીતે શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતરૂપી રાજા સર્વ જનનું કર્મચોરોથી રક્ષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-20]

25 જે પ્રમાણે અંધારા કૂવામાં પડતા ચપલ વાલકને પિતા રોકી રાખે છે, તે પ્રમાણે શ્રીજિનેશ્વર પરમાત્મારૂપી પિતા અકાર્યમાં પડતા ભવ્ય આત્માને રોકી રાખે છે ॥ [૧૭૯-21]

જે પ્રમાણે શત્રુથી પરાભવ પામતા પુરુષનું વંધુજન રક્ષણ કરે છે તે પ્રમાણે કર્મરૂપી મહાશત્રુની સેનાથી પરાભવ પામતા જીવનું શ્રીજિનેશ્વર ભગવંત પણ નિશ્ચિત રક્ષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-22]

30 જે પ્રમાણે માતા વાલકને ધાવણથી પુટ કરે છે તે પ્રમાણે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંત પણ વચન-રસાયણ વહે સર્વનું પોષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-23]

જે પ્રમાણે ધાવમાતા વાલકની આંખની પાંપણોને સારી રીતે આંજે છે તે પ્રમાણે શ્રી તીર્થકર ભગવંત પણ ભવ્યોના આંતરચક્ષુને જ્ઞાન શલાકાથી (સઢીથી) આંજે છે ॥ [૧૭૯-24]

मण्णसु पिय व भायं व मायर सामिय गुरुयण वा ।
 णिय-जीवियं व मण्णह अहवा जीराओ अहिययर ॥ [१७९-२६]
 हिययस्स मज्झ दहओ जारिसओ जिणवरो तिहुवणम्मि ।
 को अण्णो तारिसओ हूँ णायं जिणरओ चेय ॥ [१७९-२७]
 'जय सव्व-जीय-वधन ससार-जलोह-जाण-सारिच्छ ।
 जय जम्म-जरा-यजिय मरण-विमुक्का जयाहिं तुम ॥ [२४२-२४]
 जय पुरिस-सीह जय जय तेलोक्क-कल्ल-पत्थिय-पयाय ।
 जय मोह-महामूरण रण णिजिय-रुम्म-सत्तु-सय ॥ [२४२-२५]
 जय सिद्धिपुरी-गामिय-जय-जिय-सत्थाह (सत्थार) जयहि सव्वण्णू ।
 जय सव्वदसि जिणवर सरण मह होसु सव्वत्थ ॥' [२४२-२६]
 जय सव्वण्णु महायस जय णाण-दिवायरेक जय णाह ।
 जय मोक्ख मग्ग-णायग जय भन-तीरेक-बोहित्य ॥ [२४३-२३]
 जय ससार-महोदहि दुक्ख-सयावत्त भगुर-तरगेहि ।
 मोक्ख-सुह तीर-गामिय णमोत्थु णिजामय-सरिच्छ ॥ [११-४]
 जय सुरासुर-किणर णर णारी-सघ-सथुया भगन ।
 जय पढम-धम्म-देसि(स)य सिय ज्ञाणुप्पण-णाणवरा ॥ [११६-१४]

१५

१०

१५

। ते श्रीजिनेश्वर भगवतने तमे पिता, माता, भाई, स्वामी, गुरुजन के पोतातु जीवन मानो
 अथवा पोताना जीवथी पण अधिक मानो ॥ [१७९-२६]

। मारा हृदयने वहलभ जेवा श्रीजिनेश्वर भगवत छे तेवु त्रणे लोकमा वीजु कोण छे ?
 हा ! खरेखर मे जाणु के तेवा केवळ श्रीजिनेश्वर भगवत ज छे ॥ [१७९-२७]

२०

। सर्व जीवना वधु, ससारसमुद्रमा नौका समान एवा आप जययता वतों । जन्म-जराथी
 रहित अने मरणथी विमुक्त एवा आप जययता वतों ॥ [२४२-२४]

। पुरुषसिंह, त्रण लोकमा प्रसरेला अद्वितीय प्रतापने धरनार, मोहनो अत्यंत नाग करनार
 अने रणमा सैंकडो कर्मशत्रुओने जीतनार आप जययता वतों ॥ [२४२-२५]

सिद्धिपुरीमा जनारा जगतना जीरोना मार्थवाह जय पामो । हे सर्वज्ञ ! विजय पामो, हे २०
 सर्वदर्शी ! जययता रहो । हे श्रीजिनेश्वर ! मने सर्वत्र शरणरूप हो ॥ [२४२-२६]

सर्वज्ञ, महायश जय पामो । हे अद्वितीय ज्ञानदिवाकर, जगतना नाथ विजय पामो । मोक्ष
 मागना नायक अने भवतीरने प्राप्त करावया निरूपम वहाणरूप आप जययता यतों ॥ [२४३-२३]

ससारसमुद्रना दु खरूप सैंकडो आयतना चचळ तरंगमाथी मोक्षरूप सुरमय काठे
 जनारा अने पहोंचाडनारा आप जययता वतों । तेथी निर्दोषक समान (हे भगवत !) आप ३०
 जययता वतों ॥ [११-४]

सुर, असुर, किन्नर, नर अने नारीना समुदाय यडे स्तुति करणाला हे भगवन् ! आप
 जययता वतों । धर्मना आग्र उपदेश आप जय पामो । शुद्ध्यानथी केवळज्ञान प्राप्त करनारा (हे
 भगवन् !) आप जययता वतों ॥ [११६-१४]

જય પઠમ-પુરિસ પુરિસિંદ-વિંદ-નાગિંદ-વંદિયચ્ચલણા ।

જય મંદરગિરિ-ગરુયાયર-ગુરુ-તવ-ચરણ-દિણ્ણ-વિણ્ણાણા ॥ [૧૧૬-15]

ણાહ તુમં ચિય સરણં તં ણાહો બંધવો વિ તં ચેવ ।

દંસણ-નાણ-સમગ્ગો સિવ-મગ્ગો દેસિઓ જેણ ॥ [૧૧૬-16]

5 જે પિયયમ-ગુરુ-વિરહ-જલણ-પજ્જલિય-તાવ-તવિયંગા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-2]

જે દૂસહ-ગુરુ-દારિદ્-વિદુયા દલિય-સેસ-ધણ-વિહવા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-3]

દોગચ્ચ-પંક-સંકા-કલંક-મલ-કલુસ-દૂમિયપ્પાણં ।

10 કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-4]

સવ્વ-જણ-ર્ણિદિયાણં બંધુ-જણોહસણ-દુક્ખ-તવિયાણં ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-5]

જે જમ્મ-જરા-મરણોહ-દુક્ખ-સય-મીસણે જણે જીવા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-6]

15 જે હહણંક્રણ-તાહણ-વાહણ-ગુરુ-દુક્ખ-સાયરોગાઠા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-7]

પ્રથમ પુરુષ, ચક્રવર્તિઓના સમૂહ તેમજ નાગેન્દ્ર વડે ચરણમાં નમસ્કાર કરાવેલા (હે ભગવન્) આપ જયવંતા વર્તો । મેરુપર્વત કરતાં પળ (અધિક) ગુરુતાવાળા અને મહા તપ, ચરણ અને વિજ્ઞાનને આપનારા (હે ભગવન્ !) આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૧૧૬-15]

20 હે નાથ ! તમે જ શરણ છો, તમે જ નાથ છો અને વાંધવ પળ તમે જ છો; કે જેમણે દર્શન અને જ્ઞાનથી પૂર્ણ એવો મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશ્યો છે ॥ [૧૧૬-16]

જેમનાં અંગો પ્રિયતમના મોટા વિરહરૂપી અગ્નિના પ્રજ્વલિત તાપથી તપ્ત છે તેમને શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞા (આગળ) છોડીને વીજે ક્યાંથી શરણ હોઈ શકે ? [૬૪-2]

25 જેઓ દુઃસહ મહાદારિદ્રથી દુઃખી છે, સર્વ ધનવૈભવ જેમનો નાશ પામ્યો છે એવા આત્માઓ માટે શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞા સિવાય અન્યત્ર ક્યાંથી રક્ષણ હોય ? [૬૪-3]

‘દૌર્ગત્યરૂપ કાદવ, શંકારૂપ કલંક અને કૈર્મમલથી ઉત્પન્ન થયેલ કાલુષ્યથી દુઃખિત થયેલ જીવોને શ્રીજિનવચન સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-4]

સર્વ લોકથી નિંદાતા, સગાસંબંધીઓના ઉપહાસની પીડાથી ઉત્તપ્ત જીવોને શ્રીજિનવાણી સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-5]

30 જે જીવો જન્મ, જરા અને મૃત્યુના સમૂહરૂપ સેંકડો દુઃખથી ભયંકર એવા સંસારમાં રહ્યા છે તેમને શ્રીજિનવચન સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-6]

જે દહન (બાલવું), અંકન (ચિહ્નો કરવાં), તાહન (મારવું), વાહન (વહન કરાવવું)—એ મોટા દુઃખના સમુદ્રમાં ડૂબ્યા છે તેઓને શ્રીજિનાજ્ઞા સિવાય વીજે ક્યાંથી રક્ષણ હોય ? [૬૪-7]

૧ દૌર્ગત્ય=દુર્દશા અથવા દરિદ્રતા ૨ શંકા=સમ્યક્ત્વનું પ્રથમ દૂષણ. ૩ કૈર્મમલ=મોહનીય કર્મ. ૪ કાલુષ્ય=ચિત્તની મલિનતા

સસારમ્મિ અસારે દુઃખ-મય-સગ્રાહ-વાહિયા જે ય ।

મોક્ષ તાણ તાણ રૂત્તો વચણ જિર્ણિદાણ ॥ [૬૪-૮]

તઓ એવ સવ્વ-જય-જીવ સધાયસ્મ સવ્વ દુક્કર દુક્કિત્તયસ્સ તેલોકેકલ્હ-પાયવાણ પિય જિણાણ આણ પમોત્તૂણ ણ અણ્ણ સરણ તેલોકે વિ અત્થિ ત્તિ ।

જર-મરણ-રોગ-રય-મલ કિલેસ ઝહુલમ્મિ ણર સસારે ।

ણત્થિ સરણ જયમ્મિ વિ એક મોક્ષૂણ જિણયયણ ॥ [૧૪૪-૨૫]

હમમ્મિ ણરયામર-તિરિય-મણુય-ભય-મીમ પાયાલકલસે મહાકોવ-ધગધગેત-

કરાલ-જાલાડલ-ગ્રાહવાણલે જર મરણ-રોગ સતાપ કરિ-મયર-જલયર વિયરમાણ-દુરુત્તારે વહુ-
વિહ-કમ્મ-પરિણામ સ્વાર-ળીસાર ણીર-પહહત્થે હત્થ-પરિયત્તમાણ-સપત્તિ-વિગત્તિ-મચ્છ પુચ્છ-
ચ્છઢાભિ-જ્ઞમાણ-ત્તંગ-કુલ-તરગ-ભગિલ્લે રાય-રોસ-વેલા-જલ-પસરમાણ પમાહુમ્મૂલિજ્જત વેલા-
વળ-પુણ્ણ પાયવે સસાર-સાયરમ્મિ સિદ્ધ-પુરિ પાવય જાણવત્ત પિય ભગવતાણ વચણ પાવિય'
તિ । [૧૪૫ ૨૬ to ૩૦]

જય દુઝ્ઝય-મોહ-મહા ગઢદ-ણિદારણમ્મિ પચ્ચમુહા ।

જય વિસમ-કમ્મ-ક્ષાણ-દહ્વણેક પયાપ-જલણ-સમા ॥ [૨૬૮-૧૩]

જય કોયાણલ-પસમિય-વિવેય-જલ-જલહરિદ-સારિચ્છા ।

જય માણુદ્ધર-વચ્ચય-મુસુમૂરણ-પચ્છલા કુલિસા ॥ [૨૬૮-૧૪]

અને અસાર સંસારમા જેઓ સેંકઢો દુ સોની પીઢાયી પીઢાણા છે તેઓને શ્રીજિનવચન વિના વીજે ક્યાયી રક્ષણ હોય ? [૬૪-૮]

માટે આ પ્રમાણે સર્વ દુ સોયી દુ રિતિ એવા સમસ્ત જગતના જીવસમૂહને માટે ત્રણે લોકમા અદ્વિતીય વૃક્ષ (આશ્રયસ્થાન) સમાન શ્રીજિનેશ્વર દેવોની આજ્ઞાને છોડીને અન્ય કાઈ ૨૦ પળ શરણ ત્રણે લોકમા નથી ।

જ્યારે સસાર જરા, મરણ, રોગ, રજ, મલ અને ક્લેશયી ભરપૂર છે ત્યારે ગરેસ્તર જગતમા એક શ્રીજિનવચનને છોડીને અન્ય કોઈ શરણ નથી ॥ [૧૪૪-૨૫]

આ નારક, દેવ, માનવ અને તિર્યંચભયરૂપ ભયકર પાતાલકલ્હશાળા, મહાનોધરૂપ ધગધ-
ગના અને ભયકર ગ્રાહ્યાથી આકુલ વઢવાનલવાગ, જરા મરણ, રોગ અને સતાપરૂપ, જલહસ્તિ, ૨૫
મગર, જલચરોના ફરવાને કારણે મુશ્કેલીથી જેનો પાર પમાય એવા અનેક પ્રકારના કર્મપરિણામરૂપ
સ્વારથી નિ માર જઝના પદહસ્તશાળા (? વિસ્તારવાળા), આગતીજતી સપત્તિ અને વિપત્તિરૂપ
મત્સ્યોના પુચ્છની ડાઢાથી ભેદાતા મોટી કુલતરંગો (મોના)ના ભગવાળા અને રાગ-દ્વેષરૂપ
ભરતી-વજ્રના પ્રમરતા પ્રગાદથી ડોળેડી નચાતા કાઠાના ઘનના પુણ્યરૂપ વૃક્ષો જેમા છે એવા સસાર-
માગરમા મુક્તિનગરીને પ્રાપ્ત કરાવનાર વહાણ જેવું ભગવતનું વચન પ્રાપ્ત કર્યું । [૧૪૫-૨૬ to ૩૦] ૩૦

દુર્જય મોહરૂપી મહા ગજેન્દ્રનું વિચારણ કરવામા મિંદ સમાન, ત્રિપદ કર્મઘનને ઘાટી નાચવામા અજોઢ પ્રચ્છ તાપવાળા અગ્નિ સમાન આપ જયવતા યર્તા ॥ [૨૬૮-૧૩]

ત્રોષરૂપી અગ્નિને શાત કરવામા વિરેકવલ્લથી ભરેલા શ્વેષ (પુષ્પરાવર્ત) મેષમમાન, માનરૂપી ડાઢા પર્વતના ચૂરેચૂરા કરવામા સમર્થ ઘઝમમાન આપ જયવતા યર્તા ॥ [૨૬૮-૧૪]

જય માયા-રુસિય-મહાભુયંગિ તં નાગ-મણિ-સારિચ્છા ।

જય લોહ-મહારક્ષસ-ણિણાસણ-સિદ્ધ-મંત-સમા ॥ [૨૬૮-15]

જય અરૈ-રઙ્ગ-નાસણ જ(ભ)ય-ણિજિય હાસ-વજિય જયાહિ ।

જયહિ જુગુચ્છા-મુક્કા અસોય જય જયસુ તં દેવ ॥ [૨૬૮-16]

5

જયહિ ણ-પુરિસ ણ-મહિલા ણોભય જય વેય-વજિય જયાહિ ।

સમ્મત્ત-મિચ્છ-રહિયા પંચ-વિહણ્ણાણ-ભય-મુક્કા ॥ [૨૬૮-17]

અજ્ઞેવ અહં જાઓ અજ્ઞ ય પેચ્છામિ અજ્ઞ ણિસુણેમિ ।

મગહા-રજ્જમ્મિ ઠિઓ દહું તુહ વીર મુહયંદં ॥ [૨૬૮-18]

તં નાહો તં સરણં તં માયા બંધવો તુમં તાઓ ।

10

સાસય-સુહસ્સ મુણિવર જેણ તણ દેસિઓ મગ્ગો ॥ [૨૬૮-19]

માયારૂપ રોષિત મહાનાગણની પ્રલે નાગમણિતુલ્ય, લોભરૂપ મહારાક્ષસનો સર્વથા નાશ કરવામાં સિદ્ધમંત્ર સમાન આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-15]

અરતિ અને રતિનો નાશ કરનારા, ભયથી ન જીતાયેલા (ભયરહિત, જિતભય); હાસ્યથી રહિત, જુગુપ્સાથી મુક્ત અને શોકથી રહિત હે દેવ ! આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-16]

15

પુરુષવેદથી રહિત, સ્ત્રીવેદથી રહિત, નપુંસકવેદથી રહિત, (અર્થાત્) વેદથી સર્વથા રહિત આપ જયવંતા વર્તો । (ક્ષાયોપશમિક કે ઉપશમ) સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વથી રહિત પાંચ પ્રકારના અજ્ઞાન (? જ્ઞાનાવરણ) અને ભયથી મુક્ત એવા આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-17]

હે વીર ! મગધ રાજ્યમાં રહેલો હું આપના મુખચંદ્રને જોઈને આજે જ જન્મ પામ્યો (આજ પૂર્વે ગર્ભાવાસમાં હતો) ! આજે જ હું જોતો થયો (પૂર્વે હું આંધળો હતો) અને આજે 20 જ હું સાંભળતો થયો (પૂર્વે હું બહેરો હતો) ॥ [૨૬૮-18]

તમે જ નાથ છો, તમે જ શરણ છો, તમે જ માતા છો, તમે જ બંધવ છો, તમે જ પિતા છો, કારણકે હે મુનિવર ! તમે જ શાશ્વત સુખનો માર્ગ વતાવ્યો । (હે મુનિવર ! જે આપ વડે શાશ્વત સુખનો માર્ગ વતાવાયો તે આપ જ મારા નાથ છો, આપ જ શરણ છો, આપ જ માતા છો, આપ જ વંધુ છો અને આપ જ પિતા છો.) ॥ [૨૬૮-19]

સિદ્ધાણ ણમોકારો કરેમ્ ભાવેણ કમ્મ સુદ્ધાણ ।
 મન-સય સહસ્સ-ચદ્ધ ઘત કમ્મિધણ જેહિ ॥ [૨૭૭-26]
 સિદ્ધાણિ જે વિ સપઢ સિદ્ધા સિદ્ધિસુ કમ્મ-સુદ્ધાણ ।
 તાણ સવ્વાણ ણમો તિવિહેણ કરણ-જોણ ॥ [૨૭૭-27]
 જે કેદ્ તિત્થ સિદ્ધા અતિત્થ સિદ્ધા વ એક-સિદ્ધા વા । 5
 અહવા અણેગ-સિદ્ધા તે સવ્વે માનઓ વદે ॥ [૨૭૭-28]
 જે વિ સલિંગે સિદ્ધા ગિહિ-લિંગે કહ વિ જે કુલિંગે વા ।
 તિત્થયર-સિદ્ધ-સિદ્ધા સામણ્ણા જે વિ તે વંદે ॥ [૨૭૭-29]
 ઇત્થી-લિંગે સિદ્ધા પુરિસેણ ણપુસણ્ણ જે સિદ્ધા ।
 પચેય-ચુદ્ધ-સિદ્ધા ચુદ્ધ-સયચુદ્ધ-સિદ્ધા ય ॥ [૨૭૭-30] 10
 જે વિ ણિસણ્ણા સિદ્ધા અહવ ણિસણ્ણા ઠિયા વ ઉસ્સમે ।
 ઉત્તાણય-પાસેહ્ણા સવ્વે વદામિ તિવિહેણ ॥ [૨૭૭-31]
 ણિસિ-દિયસ-પદોસે વા સિદ્ધા મજ્જાણ્ણ-પોસ-કાલે વા ।
 કાલ-વિવક્ખા સિદ્ધા સવ્વે વદામિ ભાવેણ ॥ [૨૭૭-32]
 જોવ્વણ-સિદ્ધા વાલા થેરા તહ મજ્જિમા ય જે સિદ્ધા । 15
 દીપ્પણ-દીપ-સિદ્ધા સવ્વે તિવિહેણ વદામિ ॥ [૨૭૮-1]

શ્રી સિદ્ધ મગવત—

લાપ્તો મહોમા વાધેલુ કર્મરૂપી રૂપણ જેઓએ ધમ્મુ છે, તે કર્મમલ્લથી રહિત થયેલા સિદ્ધોને
 અમે માનથી નમસ્કાર કરીએ છીએ ॥ [૨૭૭-26]

જેઓ કર્મક્ષયથી વર્તમાનકાલમા સિદ્ધ થાય છે, મૂતકાલમા સિદ્ધ થયા છે અને ભવિષ્યમા 20
 સિદ્ધ થશે તે સર્વને ત્રણે પ્રકારના કરણયોગથી (મન, વચન અને કાયાથી) હુ નમસ્કાર કરુ
 છુ ॥ [૨૭૭-27]

જે કોઈ તીર્થસિદ્ધ થયા, અતીર્થસિદ્ધ થયા, એકસિદ્ધ થયા અથવા અનેકસિદ્ધ થયા તે સર્વને
 હુ માનપૂર્વક વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૭-28]

જે કોઈ સ્વલિંગે સિદ્ધ થયા, ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થયા, વઝી જેઓ કોઈ રીતે અન્યલિંગે સિદ્ધ 25
 થયા, જેઓ તીર્થકરસિદ્ધ થયા અને જે કોઈ સામાન્ય વેવલિપ્પે સિદ્ધ થયા તેઓને હુ વદન કરુ
 છુ ॥ [૨૭૭-29]

જેઓ સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ થયા, પુરુષલિંગે સિદ્ધ થયા, નપુસકલિંગે સિદ્ધ થયા, પ્રત્યેકચુદ્ધ સિદ્ધ
 થયા, ચુદ્ધવોધિત સિદ્ધ થયા અથવા મ્યયચુદ્ધ સિદ્ધ થયા, વઝી જેઓ વેટેલા સિદ્ધ થયા, વિશિષ્ટ
 પ્રકારના કાઝસગ્ગમા ઝમા સિદ્ધ થયા, ત્ત્તા, સૂતેલા અથવા પટેલે સૂતેલા સિદ્ધ થયા તે સર્વને 30
 હુ ત્રિવિધે વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૭-30-31]

રાત્રિના સમયે, દિવસના સમયે, સધ્યા સમયે, મધ્યાહ્ન સમયે અથવા પ્રાત્ર કાળ સમયે જેઓ સિદ્ધ
 થયા અથવા કાલ્લી અપેક્ષા વગર જેઓ સિદ્ધ થયા તે મંવને હુ માનપૂર્વક વદુ છુ ॥ [૨૭૭-32]

જેઓ ચૌયનમા સિદ્ધ થયા, ત્રાણે સિદ્ધ થયા, સ્થવિર (વૃદ્ધ) પેણે સિદ્ધ થયા, મધ્યમયયે
 મિદ્ધ થયા, જેઓ દ્વીપ ફે સમુદ્રમા સિદ્ધ થયા તે સર્વને હુ ત્રિવિધે વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-1] 35

- દિવ્યાવહાર-સિદ્ધા સમુદ-સિદ્ધા ગિરીસુ જે સિદ્ધા ।
 જે કેહ ભાવ-સિદ્ધા સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ॥ [૨૭૮-૨]
 જે જત્થ કેહ સિદ્ધા કાલે સ્વેત્તે ય દવ્વ-ભાવે વા ।
 તે સવ્વે વંદે હં સિદ્ધે તિવિહેણ કરણેણ ॥ [૨૭૮-૩]
 5 સિદ્ધાણ ણમોકારો જહ્ લબ્ભહ્ આગણ મરણ-કાલે ।
 તા હોહ્ સુગહ્-મગ્ગો અણ્ણો સિદ્ધિં પિ પાવેહ્ ॥ [૨૭૮-૪]
 સિદ્ધાણ ણમોકારો જહ્ કીરહ્ ભાવઓ અસંગેહિં ।
 રુંભહ્ કુગર્હ-મગ્ગં સગ્ગં સિદ્ધિં ચ પાવેહ્ ॥ [૨૭૮-૫]
 સિદ્ધાણ ણમોકારં તમ્હા સવ્વાયરેણ કાહામિ ।
 10 છેત્તૂણ મોહ-જાલં સિદ્ધિ-પુરિં જેણ પાવેમિ ॥ [૨૭૮-૬]
 પજ્જલિય-જ્ઞાણ-હુયવહ-કમ્મિધણ-દાહ-વિયલિય-ભવોહા ।
 અપુણાગમ-ઠાણ-ગયા સિદ્ધા વિ જયંતિ ભગવંતા [૧૫-૨૬]

દેવતા વડે અપહરણ કરાઈને જેઓ સિદ્ધ થયા, જેઓ સમુદ્રમાં સિદ્ધ થયા, જેઓ પર્વતો
 ઉપર સિદ્ધ થયા અને જે કોઈ ભાવસિદ્ધો થયા તે સર્વેને હું ત્રિવિધ કરણે વંદન કરું છું. ॥
 15 [૨૭૮-૨]

જેઓ જ્યાં કોઈપણ કાલે ક્ષેત્રે દ્રવ્યે કે ભાવે સિદ્ધ થયા તે સર્વ સિદ્ધોને હું ત્રિકરણ વડે
 વંદન કરું છું. ॥ [૨૭૮-૩]

મરણકાળ પ્રાપ્ત થયે છતે જો સિદ્ધોનો નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય તો ય સદ્ગતિનો નવો માર્ગ પ્રાપ્ત
 થાય કે મોક્ષ પળ પ્રાપ્ત થાય. ॥ [૨૭૮-૪]

20 જો અસંગભાવે સિદ્ધોને ભાવથી નમસ્કાર કરાય તો કુગતિનો માર્ગ રુંધાઈ જાય અને સ્વર્ગ
 અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય. ॥ [૨૭૮-૫]

માટે સર્વોદરપૂર્વક હું સિદ્ધોને નમસ્કાર કરું છું; (કરીશ) જેથી મોહજાળને છેદીને હું
 મુક્તિપુરીને પામું. ॥ [૨૭૮-૬]

જેઓએ પ્રજ્વલિત ધ્યાન-હુતાશન વડે કર્મરૂપ ઇંધણને વાઘી નાશવાથી ભવોના સમૂહનો
 25 નાશ કર્યો છે, જ્યાંથી ફરી આવવાનું નથી એવા સ્થાનને જેઓ પામ્યા છે તે સિદ્ધ ભગવંતો પણ
 જયવંતા વર્તે છે. ॥ [૧૫-૨૬]

પળમામિ ગળહરાણ જિણ-વચણ જેહિં સુત્ત-વધેણ ।
 વધેઝણ તહ કય પત્ત અમ્હારિસા જાવ ॥ [૨૭૮-7]
 ચોદસ પુઞ્વીણ ણમો આયરિયાણ તહૂણ-પુઞ્વીણ ।
 વાયમ-પ્રસહાણ ણમો ણમો ય એગારસગીણ ॥ [૨૭૮-8]
 આયાર-ધરાણ ણમો ધરિજ્ઞ જેહિં પચયણ સયલ ।
 ણાણ-ધરાણ તાણ આયરિયાણ પણિયયામિ ॥ [૨૭૮-9]
 ણાણાયાર-ધરાણ દસણ-ચરણે વિસુદ્ધ-ભાવાણ ।
 તપ વિરિય-ધરાણ ણમો આયરિયાણ સુધીરાણ ॥ [૨૭૮-10]
 જિણ-વચણ દિપ્પત દીવંતિ પુણો પુણો સસત્તીય ।
 પચયણ પમાસયાણ આયરિયાણ પણિયયામિ ॥ [૨૭૮-11]
 ગૂઢ પવચણ-સાર અગોવગે સમુદ્ધ સરિસમ્મિ ।
 અમ્હારિસેહિં કત્તો ત ણજ્ઞ યોય-ચુદ્ધીહિ ॥ [૨૭૮-12]
 ત પુણ આયરિયહિ પારપરણ દીવિય એત્થ ।
 જદ્દ હોંતિ ણ આયરિયા કો ત જાણેજ્ઞ સારમિણ ॥ [૨૭૮-13]
 સ્વયણ મેત્ત સુત્તં સદ્ધજ્ઞ કેવલ તહિ અત્થો ।
 જ પુણ સે વક્ષણ ત આયરિયા પયાસેંતિ ॥ [૨૭૮-14]

5

10

15

શ્રી આચાર્ય ભગવંત—

જેઓ જિનેશ્વર ભગવાનના યચનને સૂત્રવધનથી વાધીને એવું કયું કે જે અમારા જેવા
 જીવો સુધી પહોંચ્યું તે ગળધરોને (આચાર્યોને) હું નમસ્કાર કરું છું ॥ [૨૭૮-7]
 ચૌદપૂર્વી તથા ન્યૂનપૂર્વી આચાર્યોને નમસ્કાર કરું છું । વાચકવૃષભ આચાર્યોને નમસ્કાર 20
 કરું છું । અગિયાર અગ્ના ધારક આચાર્યોને નમસ્કાર કરું છું ॥ [૨૭૮-8]
 આચારના ધારક આચાર્યોને નમસ્કાર કરું છું । જેઓ વડે સકલ પ્રવચન ધારણ કરાય છે
 તે જ્ઞાનના ધારક આચાર્યોને હું નમન કરું છું ॥ [૨૭૮-9]
 જ્ઞાનાચારને ધારણ કરતા, દર્શન અને ચારિત્રમા વિશુદ્ધ ભાવવાળા, તપ અને વીચને ધારણ
 કરનારા તથા સારી રીતે ધીર એવા આચાર્યોને નમસ્કાર કરું છું ॥ [૨૭૮-10] 25
 દેદીપ્યમાન જિતવચનને પોતાની શક્તિથી જેઓ વારંવાર પ્રકાશિત કરે છે તે પ્રવચનને
 વીણાવનારા આચાર્યોને હું નમન કરું છું ॥ [૨૭૮-11]
 સમુદ્ર સમાન અગ અને ઉપાગમા સિદ્ધાતના ગૂઢ સારને અમારા જેવા અલ્પબુદ્ધિવાળા ક્યાંથી
 જાણી શકે ? (અર્થાત્—પ્રવચનનો સાર સમુદ્ર સમાન અગ અને ઉપાગમા ગૂઢ રહેલો છે, તેને
 અમારા જેવા અલ્પબુદ્ધિવાળા ક્યાંથી જાણી શકે ?) તેને આચાર્યોણ પરપરાયે અહીં સુધી (અમારા 30
 સુધી) પ્રકાશિત કર્યો છે । જો આચાર્યો ન હોત તો આ સારને કોણ જાણત ? ॥ [૨૭૮-12 13]
 સૂચનમાત્ર કરવાથી સૂત્ર કહેવાય છે, તેમા કેવળ અર્થનું સૂચન હોય છે, પણ તેનું વિવરણ
 જો છે તે તો આચાર્યો પ્રકાશિત કરે છે ॥ [૨૭૮-14]

વુદ્ધી-સિણેહ-જુત્તા આગમ-જલણેણ સુદ્ધુ દિપ્પંતા ।
 કહ પેચ્છુ એસ જળો સૂરિ-પર્વવા જહિં નત્થિ ॥ [૨૭૮-15]
 ચારિત્ત-સીલ-કિરણો અણ્ણાણ-તમોહ-નાસણો વિમલો ।
 5 ચંદ-સમો આયરિઓ ભવિં કુમુદ વ્વ વોહેઠ્ઠ ॥ [૨૭૮-16]
 દંસણ-વિમલ-પયાવો દસ-દિસ પસરંત-ણાણ-કિરણિણ્ણો ।
 જત્થ ણ રવિ વ્વ સૂરી મિચ્છત્ત-ત્તમંધઓ દેસો ॥ [૨૭૮-17]
 ઉચ્છોયઓ વ્વ સૂરો ફલઓ કપ્પહુમો વ્વ આયરિઓ ।
 ચિંતામણિ વ્વ સુહઓ જંગમ-તિત્થં ચ પણઓ હં ॥ [૨૭૮-18]
 જે જત્થ કેઠ્ઠે સ્વેત્તે કાલે ભાવે વ સન્નહા અત્થિ ।
 10 તીતાણાગય-ભૂયા તે આયરિંણે પણિવયામિ ॥ [૨૭૮-19]
 આયરિય-ળમોક્કારો જહ્ લબ્ભહ્ મરણ-કાલ વેલાય ।
 ભાવેણ કીરમાણો સો હોહિહ્ વોહિ-લાભાય ॥ [૨૭૮-20]
 આયરિય ળમોક્કારો જહ્ કીરહ્ તિવિહ-જોગ-જુત્તેહિં ।
 તા જમ્મ-જરા-મરણે છિંદ્દહ્ વહુય ણ સંદેહો ॥ [૨૭૮-21]
 15 આયરિય-ળમોક્કારો કીરંતો સલ્લગત્તણં હોઠ્ઠ ।
 હોઠ્ઠ ણરામર-સુહઓ અક્ખય-ફલ-દાણ-દુલ્લલિઓ ॥ [૨૭૮-22]

જ્યાં બુદ્ધિરૂપી સ્નેહ (તેલ) થી યુક્ત અને આગમરૂપી અગ્નિથી (જ્યોતિષી) સારી રીતે
 દીપતા આચાર્યરૂપી દીવા નથી ત્યાં આ લોક (જગત્જનો) કેવી રીતે દેખી શકે ? ॥ [૨૭૮-15]
 ચારિત્ર અને શીલરૂપી કિરણવાળો, અજ્ઞાન-અંધકારના સમૂહને નાશ કરનારો, નિર્મલ
 20 આચાર્યરૂપી ચંદ્ર^૧ કુમુદની જેમ ભવ્યોને વિકસિત કરે છે (વોધ પમાડે છે.) ॥ [૨૭૮-16]
 જ્યાં દર્શનરૂપી નિર્મલ પ્રતાપવાળો અને દશે દિશામાં પ્રસરતા જ્ઞાનરૂપી કિરણવાળો સૂર્ય
 સમાન આચાર્ય નથી તે દેશ મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારથી સભર (આંધળો) છે. ॥ [૨૭૮-17]
 આચાર્ય સૂર્ય સમાન ઉદ્યોતક (ઉદ્યોત કરનાર), કલ્પદ્રુમની જેમ (વાંછિત) ફળ દેનાર
 છે, ચિંતામણિની જેમ સુખ દેનાર છે, તે જંગમતીર્થસ્વરૂપ આચાર્યને હું નમસ્કાર કરું
 25 છું. ॥ [૨૭૮-18]
 જે કોઈ (આચાર્યો) જે ક્ષેત્રમાં, જે કાળમાં અને જે ભાવમાં સર્વ પ્રકારે રહેલા હોય તે
 અતીત અનાગત અને વર્તમાન આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ [૨૭૮-19]
 જો મરણકાળ સમયે આચાર્યને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય તો ભાવપૂર્વક કરાતો તે વોધિ
 (સમ્યક્ત્વ) ના લાભને માટે થાય છે. ॥ [૨૭૮-20]
 30 ત્રિવિધ યોગયુક્ત થઈને જો આચાર્યને નમસ્કાર કરવામાં આવે તો ઘણાં જન્મ, જરા, મરણને
 છેદે છે; એમાં સંદેહ નથી. ॥ [૨૭૮-21]
 આચાર્યને કરાતો નમસ્કાર શલ્યને કાપનાર થાય છે, મનુષ્ય અને દેવના સુખને આપનાર
 થાય છે અને અક્ષય ફળ દાનમાં દુર્લભિત (આગ્રહી^૨) થાય છે.^૩ ॥ [૨૭૮-22]

૧ જો કે મૂલમા ઉપમાલંકાર છે, છતાં અનુવાદમાં સરલતાની ધ્યાતે રૂપકાલંકારનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
 ૨ અવશ્યમેવ આપનાર. ૩ અથવા અક્ષયફળને આપવામાં નિપુણ હોય છે.

તમ્હા કરેમિ સવ્નાયરેણ સ્ત્રીણ હો(હુ) ણમોક્કાર ।
 કમ્મ-કલરુ-વિમુક્કો અઢરા મોક્સ પિ પાવેસ્સ ॥ [૨૭૮-૨૩]
 ણાણા લદ્ધિ-સમિદ્ધે સુય ણાણ-મહોયહિસ્સ પારગણ ।
 આસણ્ણ ભવ્વ-સત્તે સવ્વે ગણહારિણો વદે ॥ [૨૫-૨૭]
 ણાણ-ત્તન-વિરિય દસણ ચારિત્તાયાર-પચ વાગારે ।
 પજ્જલિયાગમ-દીવે આયરિણે ચેવ પળમામિ ॥ [૨૫-૨૯]

5

× × ×
 ઉવજ્ઞાયાણ ચ ણમો સમોનગ સુય ધરેતાણ ।
 સિમ્મ-ગણ-હિયટ્ટાણ સ્સરમાણાણ તય ચેય ॥ [૨૭૮-૨૪]
 સુત્તસ્સ હોઢ અત્થો સુત્ત પાઠેતિ તે ઉવજ્ઞાયા ।
 અજ્ઞાનાયાણ તમ્હા પળમહ પરમેણ ભાવેણ ॥ [૨૭૮-૨૫]
 સજ્ઞાય-સલિલ ણિવહ સ્સરતિ જે ગિરિયહ વ્ય તદ્દિયહ ।
 અજ્ઞાનાયાણ તાણ ભત્તીઐ અહ પળિયમિ ॥ [૨૭૮-૨૬]
 જે કમ્મ- સુયટ્ટાણ સુત્ત પાઠેતિ સુદ્ધ-લેસિહ્લા ।
 ણ ગણેતિ ણિયય-દુક્કસં પળઓ અજ્ઞાનાણે તે હ ॥ [૨૭૮-૨૭]

10

15

માટે મર્વ આદરપૂર્વક હુ આચાર્યને નમસ્કાર કરુ છુ, (કે જેથી) અત્પ સમયમા કર્મક-
 લક્ષી વિમુક્ત થઈને હુ મોક્ષને પળ પામુ ॥ [૨૭૮-૨૩]

જુતા જુદા પ્રકારની લઘ્વિઓથી સમૃદ્ધ, શ્રુતજ્ઞાનરૂપ માગરના પારને પામેલા, નિકટમા
 મુક્તિગામી એવા મર્વ ગણધરોને હુ વદુ છુ ॥ [૨૫-૨૭]

અને જ્ઞાનાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર, દર્શનાચાર અને ચારિત્રાચારરૂપ પચવિધ આચારના 20
 વ્યાપારગ્ના અને જેમનો આગમદીપ પ્રજ્વલિત છે એવા આચાર્યોને હુ પ્રણામ કરુ છુ [૨૫-૨૮]

× × ×
 શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવત—

અગ, ઉપાગ સહિત સૂત્રને ધારણ કરતા અને શિષ્યસમુદાયના હિતને માટે તેનુ સ્મરણ
 (પઠન-પાઠન) કરતા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવતોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૨૪] 25

સૂત્રને અર્થ હોય છે । તે ઉપાધ્યાયો સૂત્રને ભળાવે છે । તેથી અધ્યાપન કરાવનારા ઉપાધ્યા
 યોને પરમભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરો ॥ [૨૭૮ 2૦]

સ્વાધ્યાયરૂપી જલ્લસમૂહને ગિરિતટની જેમ જેઓ પ્રતિદિન સ્ત્રાવે છે (અર્થાત્ જેમ પહાડ-
 માથી સતત સ્ત્રાવણ વહ્યા કરે છે તેમ જેમનામાથી સતત સ્વાધ્યાયસ્ત્રાવણ વહ્યા કરે છે), તે અધ્યા-
 પન કરાવનારા ઉપાધ્યાયોને હુ ભક્તિપૂર્વક નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૨૬] 30

શુદ્ધલેશ્યાનાઢા જેઓ કર્મક્ષયને માટે સૂત્રને ભળાવે છે, અને (ભળાવવામા) પોતાના કષ્ટ
 (શ્રમને) ગણકારતા નથી, તે ઉપાધ્યાયને હુ નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૨૭]

અજ્ઞાવયાણ તેસિં ભદં જે ણાણ-દંસણ-સમિદ્ધા ।
 વહુ-ભવિય-ત્રોહ-જણયં ઝરંતિ સુત્તં સયા-કાલં ॥ [૨૭૮-28]
 અજ્ઞાવયસ્સ પણમહ જસ્સ પસાણ સવ્વ-સુત્તાણિ ।
 5 ગજ્ઞંતિ પઢિજ્ઞંતિ ય પઢમં ચિય સવ્વ-સાધૂહિં ॥ [૨૭૮-29]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો કીરંતો મરણ-દેસ-કાલમ્મિ ।
 કુગઇં રંભઇ સહસા સોગ્ગઇ-મગ્ગમ્મિ ઉવણેઇ ॥ [૨૭૮-30]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો કીરંતો કુણઇ વોહિ-લામં તુ ।
 તમ્હા પણમહ સવ્વાયરેણ અજ્ઞાવયં મુણિણો ॥ [૨૭૮-31]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો સુહાણ સવ્વાણ હોઇ તં મૂલં ।
 10 દુક્ખસ્યં ચ કાઉં જીયં ઠાવેઇ મોક્ખમ્મિ ॥ [૨૭૮-32]
 સુય-સુત્ત-ગુણ-ધારણ-અજ્ઞયણજ્ઞાયણેક્ક-તલ્લિચ્છે ।
 ઉવયાર-કરણ-સીલે વંદામિ અહં ઉવજ્ઞાણ ॥ [૨૭૮-33]

જ્ઞાન અને દર્શનની સમૃદ્ધિવાળા જેઓ ઘણા ભવ્ય આત્માઓના વોધને ઉત્પન્ન કરનાર સૂત્રને સદાકાલ સ્મરે છે (અધ્યયન-અધ્યાપન કરાવે છે) તે ઉપાધ્યાયોનું કલ્યાણ હો. ॥ [૨૭૮-28]

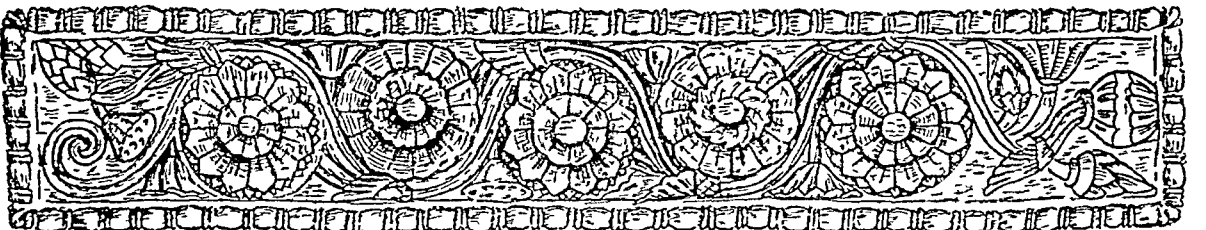
15 જેમના પ્રસાદથી સર્વ સાધુઓ સર્વ સૂત્રોને પ્રથમ જાણે છે અને ભણે છે તે ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર કરો. ॥ [૨૭૮-29]

મરણ સમયે ઉપાધ્યાયોને કરાતો નમસ્કાર કુગતિને એકદમ રોકે છે અને સદ્ગતિના માર્ગમાં લઈ જાય છે. ॥ [૨૭૮-30]

ઉપાધ્યાયોને કરાતો નમસ્કાર વોધિલાભને (સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિને) કરે છે, માટે મુનિઓને 20 ભણાવનાર ઉપાધ્યાયોને તમે સર્વ આદરપૂર્વક નમન કરો. ॥ [૨૭૮-31]

ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર સર્વ સુખનું મૂળ છે, અને તે દુઃખનો નાશ કરીને જીવને મોક્ષમાં સ્થાપન કરે છે. ॥ [૨૭૮-32]

શ્રુતજ્ઞાનને ગુણવું, ધારણ કરવું, ભણવું, ભણાવવું — એમાં જ તહીન, ઉપકાર કરવાના શીલવાળા ઉપાધ્યાયોને હું વંદું છું. (અથવા શ્રુતજ્ઞાનને ગુણવાની, ધારણ કરવાની, ભણવાની અને 25 ભણાવવાની જ માત્ર લેશ્યાવાળા અને ઉપકાર કરવામાં પરાયણ એવા ઉપાધ્યાયોને હું વંદન કરું છું.) ॥ [૨૭૮-33]

साहूण णमोकार करेमि तिविहेण करण-जोएण ।
 जेण भन-लक्ख-चद्ध एणेण पाप विणासेमि ॥ [२७९-1]^१
 पणमह ति-गुत्ति-गुत्ते विलुत्त-मिच्छत्त-पत्त-सम्मत्ते ।
 कम्म-करवत्त-पत्ते उत्तम-सत्ते पणिउयामि ॥ [२७९-2]
 पचसु समिईसु जए ति सल्ल-पडिपेहणम्मि गुरु-महे ।
 चउ-विरुहा- पम्मुके मय-मोह-विउज्जए धीरे ॥ [२७९-3]
 पणमामि सुद्ध लेसे कसाय-परिवज्जिए जियाण हिए ।
 छज्जीव-काय-रक्खण-परे य पा(प)रपर पत्ते ॥ [२७९-4]
 चउ-सण्णा-विप्पजडे दढव्वए वय-गुणेहिं सजुत्ते ।
 उत्तम सत्ते पणओ अपमत्ते सव्व-काल पि ॥ [२७९-5]
 परिसह-वल-पडिमहे उयसग्ग-सहे पहम्मि मोक्खस्स ।
 विरुहा-यमाय-रहिए सहिए वदामि समणे हं ॥ [२७९-6]
 समणे सुयगे सुमणे समणे य पाव-पंकस्स-ज्जेए ।
 सवए सुहए समए य सच्चए साहु अह वदे ॥ [२७९-7]

श्री साधु भगवत—

15

त्रिविध करणयोग वडे साधुओने हु नमस्कार करु छु, जेथी लाखो भवोमा बावेलु पाप क्षणमात्रमा नाश करु ॥ [२७९-1]

मिध्यातृप्ति नाश करी सम्यक्तत्तने पामेला अने त्रण गुप्तिथी गुप्त (एवा मुनिओने) नमस्कार करो, कर्म(रूप काष्ठ)ने कापवा माटे करवत(रूप सयम)ने पामेला मुनिओने हु प्रणाम करु छु ॥ [२७९-2]

20

पाच समितिमा यतनावाळा, त्रण शक्त्यने पीलवामा महामल्ल समान, चार प्रकारनी विरु-
 थायी सर्वथा मुक्त (रहित), भद अने मोहथी रहित, धीर, शुद्धलेश्यावाळा, कषायथी वर्जित,
 जीवोने हितकर, छ जीवनिकायनी रक्षामा तत्पर अने परम पारने पामेला (अथवा परपरा-
 गुणश्रेणीने पामेला मुनिओने) हु वदन करु छु ॥ [२७९-3-4]

चार सहायी दूर रहेला, दृढव्रतवाळा, व्रतना गुणोथी युक्त अने उत्तमसत्त्ववाळा एवा
 अप्रमत्त (मुनिओने) हु सदाकाळ प्रणाम करु छु ॥ [२७९-5]

मोक्षमार्गमा परीपहरूप सैन्यना प्रतिमल्ल, उपसर्गने सहन करनारा, विकथा अने प्रमादथी
 रहित अने हितयुक्त एवा श्रमणोने हु उदु छु ॥ [२७९-6]

वळी तपस्वी, धृतने अनुसरनारा, प्रशस्त मनवाळा, क्षमाश्रमण, पापपकने नहीं सेवनारा,
 महाव्रतवाळा, सुख आपनारा (सुभग), शमवाळा अने सत्यने अनुसरनारा एवा साधु भगवतोने
 हु वदन करु छु ॥ [२७९-7] (?)

સાહૂણ ણમોક્કારો જહ્ લબ્ધહ્ મરણ-દેસ-કાલમ્મિ ।
 ચિંતામણિં પિ લદ્ધં કિં મગ્ગસિ કાય-મણિયાહં ॥ [૨૭૯-૮]
 સાહૂણ ણમોક્કારો કીરંતો અવહરેજ્જ જં પાવં ।
 પાવાણ કત્થ હિયણ્ણિવસહ્ણ એસો અડણ્ણાણ ॥ [૨૭૯-૯]
 સાહૂણ ણમોક્કારો કીરંતો ભાવ-મેત્ત-સંસુદ્ધો ।
 સયલ-સુહાણં મૂલં મોક્ખસ્સ ય કારણં હોહ ॥ [૨૭૯-૧૦]
 તમ્હા કરેમિ સવ્વાયરેણ સાહૂણ તં ણમોક્કારં ।
 તરિઝ્ઞણ ભવ-સમુદ્ધં મોક્ખય-દીવં ચ પાવેમિ ॥ [૨૭૯-૧૧]
 ધમ્મ-મહોવહિ-સરિસે કમ્મ-મહાસેલ-કઠિણ-કુલિસત્થે ।
 યંતિ-ગુણ-સાર-ગરુણ ઉવસગ્ગ-સહે તરુ-સમાણે ॥ [૩૪-૯]
 પંચ-મહવ્વય-ફલ-ભાર-રેહિરે ગુત્તિ-કુસુમ-ચેંચહ્ણ ॥
 સીલંગ-પત્ત-કલિણ કપ્પતરુ-રયણ-સારિચ્છે ॥ [૩૪-૧૦]
 જીવાજીવ-વિહાણં કજ્ઞાકજ્ઞ-ફલ-વિરયણા-સારં ।
 સાધૂણ સમાયારં આયારં કે વિ જ્ઞાયંતિ ॥ [૩૪-૧૧]

15 જો (તને) મરણ વખતે સાધુઓને નમસ્કાર (કરવાનું) પ્રાપ્ત થાય (સાધુવંદન મળે) તો
 તો ત્વરેત્વર ચિતામણિ પળ મળી ગયું ! તો પછી કાચમણિઓને (તું) શું જોવે છે ? ॥ [૨૭૯-૮]

જે કારણે સાધુને કરાયેલો નમસ્કાર પાપને હરે છે (માટે) પુણ્ય વગરના પાપીઓના
 હૃદયમાં આ (સાધુનમસ્કાર) ક્યાંથી વસે ? [૨૭૯-૯]

સાધુઓને ભાવમાત્રથી કરાતો વિશુદ્ધ નમસ્કાર સકલ સુખનું મૂળ અને મોક્ષનું કારણ
 20 છે ॥ [૨૭૯-૧૦]

માટે સર્વ આદરપૂર્વક તે (ભાવ) નમસ્કારને હું કરું છું, (જેથી) ભવસમુદ્રને તરીને
 મોક્ષરૂપ દ્વીપને પ્રાપ્ત કરું ! ॥ [૨૭-૧૧]

ધર્મના મહાસમુદ્ર સમાન, કર્મરૂપી મહાપર્વતને (ભેદવા) માટે કઠિન વજ્રસ્વરૂપ, ક્ષમા-
 ગુણના સાર વડે ગૌરવવંત, ઉપસર્ગોને સહન કરવામાં વૃક્ષ સમાન, તથા પાંચમહાવ્રતરૂપી ફલના
 25 ભાર (સમૂહ)થી શોભતા, ગુત્તિરૂપ પુષ્પોથી સુંદર અને (અઢાર હજાર) શીલંગરૂપ પત્રોથી યુક્ત
 એવા શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષ સમાન કેટલાએક સાધુ ભગવંતોજીવ-અજીવનું જેમાં વિધાન છે એવા, કાર્ય-
 અકાર્યના ફલની વિશિષ્ટ રચનાના સારવાળા અને સાધુઓની સમાચારીને કહેતા (એવા)
 શ્રી આચારાંગ સૂત્રનું ધ્યાન ધરે છે (સ્વાધ્યાય કરે છે) ॥ [૩૪-૯-૧૦-૧૧]

૧ 'કુવલયમાલામા' પુરંદરદત્ત નામનો રાજા ધર્મેન્દન નામના આચાર્યના દર્શનાર્થે એક ઉદ્યાનમા જાય છે ત્યાં
 તે આચાર્યના સાધુઓને તેણે જોયા. ત્યારનું આ વર્ણન છે.

સ સમય-પર-સમયાણ સૂઝજીડ જેણ સમય-સન્ભાવ ।
 છત્તયડ સૂયગડં અણે રિસિણો અણુગુણેતિ ॥ [૩૪-12]
 અણેત્ય સુદ્ધિયા સજમમ્મિ ગિસુણેતિ કે વિ ઠાણાગ ।
 અણે પઢતિ ધણા સમવાય સવ્વ વિજ્ઞાણ ॥ [૩૪-13]
 સસાર-ભાવ મુણિણો મુણિણો અણે વિયાહ-પણ્ણત્તી ।
 અમય-રસ-મીસિય પિય વયણે ચિય ણર ધારેતિ ॥ [૩૪-14]
 ણાયા-ધમ્મ-કહ્હાઓ કહેંતિ અણે ઉવાસગ-દસાઓ ।
 અતગડ-દસા અવરે અણુત્તર-દસા અણુગુણેતિ ॥ [૩૪-15]
 જાણય પુચ્છ પુચ્છઈ ગણહારી સાહ્ય તિલોય-મુરુ ।
 ફુડ પળ્હા વાગરણ પઢતિ પળ્હાઈ-વાગરણ ॥ [૩૪-16]
 વિત્થરિય-સયલ તિહુયણ-પસત્થ-સત્થત્ય-અત્થ-સત્થાહ(ર) ।
 સમય-સય દિઢિયાય કે વિ કયત્થા અહિજ્ઞતિ ॥ [૩૪-17]
 જીવાણ પળ્ણાણ પળ્ણવણં પળ્ણવેંતિ પળ્ણવયા ।
 સ્સરિય-પળ્ણત્તિ ચિય ગુણેતિ તહ ચદ-પળ્ણત્તિ ॥ [૩૪-18]

5

10

જેનાયી સ્વસમય (સ્વદર્શન) અને પરસમય (પરદર્શન)ના સિદ્ધાંતોના રહસ્યને સૂચવાયુ છે 15
 એવા શ્રીસૂત્રક્રતાગ સૂત્રનુ અન્ય મુનિવરો અનુગુણન કરે છે ॥ [૩૪-12]

સમમમા સુસ્થિત એવા વીજા કેટલાક (ધન્ય) મુનિઓ (ઠાણાગ) સ્થાનાગ સૂત્રને સામઢે છે,
 વીજા કેટલાક ધય મુનિઓ સર્વ વિદ્યાઓના સમવાયરૂપ શ્રીસમવાયાગ સૂત્રને મળે છે ॥ [૩૪-13]

સસારભાવને જાણનારા અન્ય મુનિવરો જાણે અમૃતરસવી મિશ્રિત હોય તેમ (વિવાહપળ્ણત્તિ)
 વ્યારયાપ્રદ્ધાતિ-ભગવતી સૂત્રને મુરુમા (વળ્ઠમા) ધારણ કરે છે (સ્વાધ્યાય કરે છે) ॥ [૩૪-14] 20

કેટલાક જ્ઞાતાધર્મકયા અગતી કયાઓ કહે છે, અન્ય મુનિવરો ઉપાસકદશાગુ અનુગુણ
 કરે છે, વીજા અતગડદશાગુ અનુગુણ કરે છે અને કેટલાક અનુત્તરોપપાતિકદશાગુ અનુગુણ
 કરે છે ॥ [૩૪-15]

જાણકાર સુદ્ધ એવા શ્રીગણધર ભગવતે પ્રશ્નો પૂછ્યા અને ત્રિલોકગુરુ શ્રીતીર્થંકર પરમાત્મા
 ઉત્તરો આપ્યા, તે પ્રશ્નોત્તરસ્વરૂપ પ્રમખ્યાકરણસૂત્રને કેટલાક મુનિવરો મળે છે ॥ [૩૪-16] 25

કેટલાક વિદ્વાન મુનિવરો ત્રણે મુચનના સકલ પ્રશસ્ત શાસ્ત્રાર્યોરૂપ અર્ધને (માલને સપ્રહ-
 નાર) માટે સાધ્યગાહરૂપ અને સેંકહો સિદ્ધાંતોથી યુક્ત એવા 'દૃષ્ટિવાદ'ને મળે છે ॥ [૩૪-17]

જીવોનુ જેમા પ્રરૂપણ છે એના પ્રનાપના સૂત્રને પ્રજ્ઞાપ્ત મુનિવરો પ્રરૂપે છે । કેટલાક
 સૂર્યપ્રદ્ધાતિને અને (કેટલાક) ચંદ્રપ્રદ્ધાતિને ગુણે છે ॥ [૩૪-18]

અળ્લાઈ ય ગણહર-ભાસિયાઈ સામણ-કેવલિ-કયાઈ ।
 પત્તેય-સયંબુદ્ધેઈ વિરડ્યાઈ ગુણેંતિ મહરિસિણો ॥ [૩૪-19]
 કત્થઈ પંચાવયવં દસહ ચ્ચિય સાહણં પરૂવેંતિ ।
 પચ્ચલ્લણુમાણ-પમાણ-ચઉક્કયં ચ અળ્ણે વિયારેંતિ ॥ [૩૪-20]
 5 ભવ-જલહિ-જાણવત્તં પેમ્મ-મહારાય-ણિયલ-ણિદલણં ।
 કમ્મસદ્ધ-ગંઠિ-વજ્જં અળ્ણે ધમ્મં પરિકહેંતિ ॥ [૩૪-21]
 મોહંધયાર-રવિણો પર-વાય(ઈ)-કુરંગ-દરિય-કેસરિણો ।
 ણય-સય-ચ્ચર-ણહરિલ્લે અળ્ણે અહ વાડ્ણો તત્થ ॥ [૩૪-22]
 લોયાલોગ-પયાસં દૂરંતર-સળ્હ-વત્થુ-પજ્જોયં ।
 10 કેવલિ-સુત્ત-ણિવદ્ધં ણિમિત્તમળ્ણે વિયારંતિ ॥ [૩૪-23]
 ણાણા-જીઉપ્પત્તી-સુવળ્ણ-મણિ-રયણ-ધાઉ-સંજોયં ।
 જાણંતિ જણિય-જોણી (?) જોણીણં પાહુડં અળ્ણે ॥ [૩૪-24]
 અટ્ઠિ-સય-પંજરા ઇવ તવ-સોસિય-ચમ્મ-મેત્ત પડિવદ્ધા ।
 આવદ્ધ-કિડિગિડિ-લા પેચ્છઈ ય તવસ્સિણો અળ્ણે ॥ [૩૪-25]

15 વળી, કેટલાક મહર્ષિઓ ગણધરભાષિત, સામાન્યકેવલીકૃત, પ્રત્યેકબુદ્ધરચિત સ્વયંસંબુદ્ધ-
 રચિત સૂત્રોને ગુણે છે ॥ [૩૪-19]

કોઈ સ્થળે પચ્ચાવયવ સાધનને અને કોઈ સ્થળે દશ પ્રકારના સાધનને (તર્કને) (કેટલાક
 મુનિઓ) પ્રરૂપે છે, પ્રત્યક્ષ-અનુમાન પ્રમુખ ચાર પ્રમાણને કેટલાક મુનિવરો વિચારે છે ॥ [૩૪-20]

20 ભવસમુદ્ર તરવાને નૌકા સમાન, રાગરૂપ મહારાજાના વન્ધનને તોડનાર અને કર્મગ્રંથિને
 માટે વજ્ર સમાન એવા ધર્મને અન્ય મુનિવરો કહે છે-ઉપદેશે છે ॥ [૩૪-21]

ત્યાં મોહાંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્ય સમાન અને પરવાદીરૂપ મૃગલાંઓનું વિદારણ કરનાર
 સેંકડો નયરૂપી તીક્ષ્ણ નચવાળા કેસરી સિંહ સમાન કેટલાક વાદીઓ છે ॥ [૩૪-22]

કેવલિપ્રજ્ઞા સૂત્રોમાં કહેલ, લોકાલોકને પ્રકાશ કરનાર, દૂર અને અન્તરિત એવી સૂક્ષ્મ
 વસ્તુઓને પણ પ્રકાશિત કરનાર નિમિત્તશાસ્ત્રને (કેટલાક) મુનિઓ વિચારે છે ॥ [૩૪-23]

25 વિવિધ જીવોની ઉત્પત્તિનું સ્વરૂપ, સુવર્ણ, મણિ, રત્ન અને ધાતુના સંયોગનું સ્વરૂપ અને
 જન્મની યોનિઓનું સ્વરૂપ જેમાં છે એવા યોનિપ્રાપ્ત આગમને કેટલાક મુનિઓ જાણે છે ॥ [૩૪-24]

તપવડે શોષાઈ ગયેલ માંસના કારણે કેવળ ચામડું જ જેમના દેહપર રહ્યું છે એવા, કહ
 કહ એવો અવાજ જેમના હાડકાંઓમાંથી થયા કરે છે એવા કેટલાક તપસ્વી મુનિવરોને જાણે
 સેંકડો હાડકાંના પિંજર ન હોય એવા તે જુએ છે ॥ [૩૪-25]

લલિય ત્રયણત્થ-સાર સન્વાલકાર-ગિવ્વડિય-સોહ ।

અમય પ્પવાહ-મહુર અણ્ણે કવ્વ વિઠ્ઠતતિ ॥ [૩૪-26]

વહુ તત-મત-વિજ્ઞા વિયાણયા સિદ્ધ-જોય-જોઈસિયા ।

અચ્છતિ અણુગુણેતા અવરે સિદ્ધત-સારાઈ ॥ [૩૪-27]

મણ-વચણ કાય-ગુત્તા ણિરુદ્ધ-ળીસાસ ણિચ્છલચ્છીયા ।

જિણ-વચણ જ્ઞાયતા અણ્ણે પઢિમા-ગયા મુણિણો ॥ [૩૪-28]

અવિ ય કહિંચિ પઢિમા-ગયા, કહિંચિ ણિયમ દ્વિયા, કહિંચિ વીરાસણ દ્વિયા, કહિંચિ ઉકુહુયાસણ-દ્વિયા, કહિંચિ ગોદોહસઠિયા, કહિંચિ પડમાસણ-દ્વિય ત્તિ । અવિ ય ॥

ઈય પેચ્છઙ્ગ સો રાયા સજ્ઞાય-રણ તવસ્સિણો ધીરે ।

ણિત્થિણ્ણ ભવ-સમુદ્દે રુંદેણ જિણિદ-પોણ ॥ [૩૪-31]

કેદ્દ પઢતિ સરુણ્ણા અવરે પાઢેતિ ધમ્મ સત્થાઈ ।

અવરે ગુણેતિ અવરે પુચ્છતિ ય સસણ કેદ્દ ॥ [૮૭-20]

વક્ખાણતિ કયત્થા અવરે વિ મુણેતિ કે વિ ગીયત્થા ।

અવરે રણતિ કવ્વ અવરે જ્ઞાણમ્મિ વઢતિ ॥ [૮૭-21]

સુદર વચનો અને અર્થોના સારવાળા, સર્વ અલકારોથી જેની શોભા થયેલી છે એવા અને 15 અમૃતના પ્રવાહ સમ મધુર એવા કાવ્યને કેટલાક મુનિઓ ગૂંચે છે ॥ [૩૪-26]

કેટલાક અનેક મત્રો, તત્રો અને વિદ્યાઓના જાણકાર, કેટલાક યોગમા નિષ્ણાત, કેટલાક જ્યોતિષમા સિદ્ધ અને સિદ્ધાંતના સારને અનુગુણતા મુનિઓ ત્યા વિચમાન છે ॥ [૩૪-27]

મન, વચન અને કાયાની ગુપ્તિથી ગુપ્ત, શ્વાસને રોકીને અને સ્થિર દૃષ્ટિવાળા થઈને (કુભક પ્રાણાયામ સહિત નાસામદૃષ્ટિવઢે) જિનચરનનુ ધ્યાન કરતા કેટલાક પ્રતિમાધારી મુનિઓ ત્યા 20 છે ॥ [૩૪-28]

વઢી, ક્યાંક પ્રતિમાગત, તો ક્યાંક નિયમમા રહેલા, તો કોઈ સ્થળે વીરાસને રહેલા, તો કોઈ સ્થળે ઉકુહુકાસને રહેલા, ^૧ વઢી કોઈ સ્થાને ગોદોહનિકાસને રહેલા અને કોઈ સ્થાને પદ્માસને રહેલા મુનિઓ (ત્યા) છે ॥

આવી રીતે તે રાજાએ સ્વાધ્યાયમા મમ્મ, તપન્વી, ધીર અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની (સયમરૂપ) 25 વિશાલ નૌકા વઢે ભવસમુદ્રના (પારને) કિનારાને પામેલા એવા સાધુ ભગવતો જોયા ॥ [૩૪-31]

કેટલાક મુનિઓ શકુનશાસ્ત્ર ભણે છે, વીજા ધર્મશાસ્ત્રોને ભણાવે છે, વીજા વઢી ધર્મશાસ્ત્રોનો સ્વાધ્યાય કરે છે અને અન્ય કેટલાક સશયને પૂછે છે ॥ [૮૭-20]

વીજા કેટલાક કૃતાર્થ (વિદ્વાન) મુનિઓ વ્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક ગીતાર્થો પણ સામઢે છે, વીજા કાવ્યને રચે છે અને અન્ય કેટલાક ધ્યાનમા રહે છે ॥ [૮૭-21]

સુસ્ત્રસંતિ ય ગુરુણો વેયાવચ્ચં કરેંતિ અણ્ણો વિ ।
 અણ્ણો સામાયારિં સિક્ખંતિ ય સુત્થિયા વહુસો ॥ [૮૭-22]
 દંસણ-રયણં-અણ્ણો પાલેંતિ ય કે વિ કહ વિ ચારિત્તં ।
 જિણવર-ગણહર-રઙ્ગયં અણ્ણો ણાણં પસંસંતિ ॥ [૮૭-23] અવિ ય ॥
 5 સુત્તથ-સંસયાહ ય અવરે પુચ્છંતિ કે વિ તત્થેવ ।
 સદ્દત્થોભયજુત્તે કરેંતિ અવ્ભાસં વાયમ્મિ ॥ [૮૭-24]
 ધમ્માધમ્મ-પયત્થે કે વિ ણિરૂવેંતિ હેઝ-વાદેહિં ।
 જીવાણ વંધ-મોક્ષપયં ચ ભાવેંતિ અણ્ણો વિ ॥ [૮૭-25]
 તેલોક-વંદણિજ્ઞે-સુક્કજ્ઞાણમ્મિ કે વિ વટ્ટંતિ ।
 10 અણ્ણો દોગ્ગહ-ણાસં ધમ્મજ્ઞાણં સમછીણા ॥ [૮૭-26]
 મય-માણ-કોહ-લોહે અવરે ણિંદંતિ દિઢ્ઢ-માહપ્પા ।
 દુહ-સય-પઝરાવત્તં અવરે ણિંદંતિ ભવ-જલહિં ॥ [૮૭-27]
 ઇય દેસ-ભત્ત-મહિલા-રાય-કહાણત્થં વજ્જિઝં દૂરં ।
 સજ્જાય-જ્ઞાણ-ણિરણ અહ પેચ્છહ સાહુણો રાયા ॥ [૮૭-28]

15 અન્ય કેટલાક ગુરુમહારાજની શુશ્રૂષા કરે છે, કેટલાક વેયાવચ્ચ કરે છે, અન્ય સુસ્થિત મુનિઓ વારંવાર સમાચારીને (આચારને) શીખે છે ॥ [૮૭-22]

અન્ય મુનિઓ દર્શનરત્નને સાચવે છે, તો કેટલાક કોઈપણ ભોગે ચારિત્રને આરાધે છે, વઢી વીજા મુનિવરો શ્રી જિનવરો (સૂત્રથી કહેલ) અને ગણધરો (અર્થથી) રત્ન જ્ઞાનને પ્રશંસે છે ॥ [૮૭-23] વઢી—

20 કેટલાક ત્યાં સૂત્રાર્થના સંશયને પૂછે છે અને કેટલાક સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયથી યુક્ત એવા વાદમાં અભ્યાસ કરે છે ॥ [૮૭-24]

કેટલાક હેતુવાદવડે ધર્માધર્મ પદાર્થોને પ્રરૂપે છે, અન્ય વઢી જીવોના વંધ અને મોક્ષ-પદને વિચારે છે ॥ [૮૭-25]

ત્રણ લોકને વન્દનીય એવા શુદ્ધધ્યાનમાં કેટલાક સ્થિર થયા છે, તો કેટલાક દુર્ગતિના
 25 વિનાશક ધર્મધ્યાનમાં સારી રીતે લીન થયા છે ॥ [૮૭-26]

મદ, માન, ક્રોધ, લોભના માહાત્મ્ય-પ્રભાવ-વિપાકને જાણતા કેટલાક ક્રોધાદિને નિંદે છે, તો કેટલાક સેંકડો દુઃખોના ઘણા આવર્તોથી ભરેલા ભવસમુદ્રને નિંદે છે ॥ [૮૭-27]

એ પ્રમાણે દેશકથા, ભક્તકથા, સ્ત્રીકથા અને રાજકથાના અનર્થોને દૂરથી તજીને સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં રક્ત એવા સાધુઓને રાજા જુએ છે ॥ [૮૭-28]

'જ કળય કળય ચિય ણ હોહ કાલેણ ત પુણો લોહ ।
 ઇય ણાણ-વિસુદ્ધ-મણા જે સાહુ તે પુણો સાહુ ॥ [૧૦-૩૨]
 પચ મહવ્વય જુત્તે તિ ગુત્તિ-ગુત્તે વિલુત્ત-મિચ્છતે ।
 વદામિ અપ્પમત્તે તે સાહુ સજમ પત્તે ॥ [૧૫-૩૦]
 ચારિત્ત ણાણ-દસણ-તત-વિણય-મહાબલેણ જિણિઝ્ઞ ॥ 5
 ગહિય જેહિં સિય-પુર ણમો ણમો તાણ સાધૂણ ॥ [૨૧૫-૭]
 કેહ્યા સ્વણ વિસુદ્ધો વિરત્ત સમયમ્મિ કાય-મણ-ગુત્તો ।
 ચરણ-રૂરણાણુયોગ ધમ્મજ્ઞયણે અણુગુણેસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૪]
 કહ્યા ઉવસંત મણો કમ્મ-મહાસેલ કઠિણ-કુલિસત્થ ।
 વજ્જ પિવ અણવજ્જ કાહ ગોસે પઢિકમણ ॥ [૨૧૩-૧૫] 10
 કહ્યા કય-કાયવ્વો સુમણો સુત્તત્થ પોરિસિં કાઠ ।
 વેરગ્ગ મગ્ગ-લગ્ગો ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ વઢિસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૬]
 કહ્યા ણુ અસમતો છટ્ટટ્ટમ-ત્તવ-વિસેસ-સસતો ।
 જુય મેત્ત-ણિમિય-દિટ્ઠી ગોયર-ચરિય પગ્ગિસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૭]

જે સોતુ તે રરેરર સોતુ જ છે, કાઠ જતા પળ તે કદીયે લોહુ થતુ નથી, એ પ્રમાણે જે 15
 સાધુ જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ મનવાળા છે તે સાધુઓ જ રરા સાધુ છે ॥ [૧૦-૩૨]

પચમહાવ્રતથી યુક્ત, ત્રણ ગુણિયો ગુણ, મિથ્યાત્વથી વિમુક્ત અને સયમને પ્રાપ્ત થયેલા એવા
 તે અપ્રમત્ત મુનિરોને હુ વદુ છુ ॥ [૧૫-૩૦]

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વિનયરૂપ મહાસૈ યગર્હે જેઓએ (મોહ પર) વિજય મેલ્લીને
 શિવપુર (મોક્ષનગર) પ્રાપ્ત કર્યું છે તે સાધુઓને હુ વારંવાર નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૧૫-૭] 20

ક્યારે પાછલી રાતના સમયે ક્ષણાર જાગૃત થઈને અને કાય તથા મનની ગુણિવાલો
 વનીને ચરણરૂરણાણુયોગને અને ધર્મના અધ્યયનોને હુ અણુગુણીશ ? ॥ [૨૧૩-૧૪]

ક્યારે ઉપશાન્ત મનવાળો થઈને કર્મરૂપી મહાશૈલને તોડી નાખના માટે કઠિન વજ્ર સમાન
 અને વજ્ર છતા અણરજ્જી (અર્થાત્ ક્ષપકશ્રેણી આદિ નિશ્ચયની અપેક્ષાએ) વર્ચ્ય હોવા છતા (વ્યગ્રહારમા
 આદરણીય હોવાથી) અનવચ-પવિત્ર એવુ પ્રતિક્રમણ હુ પ્રભાતકાલમા કરીશ ? [૨૧૩-૧૫] 25

ક્યારે કૃતકૃત્ય, પથિત્ર મનવાળો અને વૈરાગ્યમાર્ગમા તત્પર એવો હુ સૂત્ર અને અર્થ પૌરૂપી
 કરીને ધર્મધ્યાનમા રહીશ ? ॥ [૨૧૩-૧૬]

ક્યારે અસમ્રાન્ત, છટ્ટ અટ્ટમ આદિ તપ વડે ક્રુશ થયેલો અને ધોંસરી પ્રમાણ દષ્ટિવાત્રો
 એવો હુ મૌચરી ચર્યા માટે જઈશ ? [૨૧૩-૧૭]

૧ કુવલ્યમાલા'માં આવતા આ પરતુરણ શ્લોકો છે

૨ કાશ્વર એક રાત્રિના ચરમ પ્રહરમાં જાગેલ કુવલ્યચંદ્ર રાજા (કથાનાયિકા કુવલ્યમાલાનો પતિ) આ રીતે
 માવના માવે છ આ માવના સાધુપદને યચિત્ત હોવાથી અહીં લીધી છે

૩ અહીં 'વજ્ર'નો શાબ્દિક શ્રેષ્ઠ છે.

કહ્યા વિ હસિજંતો ણિંદિજંતો ય મૂઢ-વાલેહિં ।
 સમ-મિત્ત-સત્તુ-ચિત્તો ભમેજ્ઞ મિત્તલં વિસોહેંતો ॥ [૨૧૩-18]
 કહ્યા ય્વળ-વીસંતો ધમ્મજ્ઞયણે સમુદ્ધિઓ ગુણિંડં ।
 રાગદોસ-વિમુક્કો ભુંજે સુત્તોવણેણ ॥ [૨૧૩-19]
 5 કહ્યા કય-સુત્તત્થો સંસારેગત્ત-ભાવણં કાઠં ।
 સુણ્ણહર-ભસાણેસું ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ ઠાઠ્ઠસં ॥ [૨૧૩-20]
 કહ્યા ણુ કમેણ પુણો ફાસુ-પણ્ણમ્મિ કંદરે ગિરિણો ।
 આરાહિય-ચઉ-સંધો દેહચ્ચાયં કરીહામિ ॥ [૨૧૩-21]
 10 એય સત્ત-સાર-રહિઓ ચિંતેદ્ધ ચ્ચિય મણોરહે ણવરં ।
 એસ જિઓ મહ પાવો પાવારંભેસુ ઉજ્જમદ્ધ ॥ [૨૧૩-22]
 ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો વાલત્તણયમ્મિ ગહિય-સામણ્ણા ।
 'અણરસિય-ણિવ્વિસેસા જેહિં ણ દિદ્ધો પિય-વિઓઓ ॥ [૨૧૩-23]
 ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો અકય-વિવાહા અણાય-મયણ-રસા ।
 અદ્ધિદ્ધ-દહ્ય-સોક્ખા પવ્વજ્જં જે સમહ્લીણા ॥ [૨૧૩-24]

- 15 ક્યારે મૂઢ અને વાલ (અજ્ઞ) લોકોથી હસાતો કે નિંદાતો છતાં પણ શત્રુ અને મિત્રમાં
 સમાન ચિત્તવાલો થઈને મિશ્કાની વિશુદ્ધિ માટે હું ધ્રમણ કરીશ ? ॥ [૨૧૩-18]
 ક્યારે ક્ષણ વિશ્રામ લઈને ધર્મના અધ્યયનોને ગુણવામાં સમુત્થિત (તત્પર થયેલો) એવો હું
 સૂત્રમાં બતાવેલ વિધિ પ્રમાણે રાગદ્વેષરહિતપણે ભોજન કરીશ ? ॥ [૨૧૩-19]
 ક્યારે સૂત્રાર્થમાં નિપુણ બનેલો એવો હું સંસારભાવના, એકત્વભાવના વગેરે ભાવનાઓ ભાવીને
 20 ભાવિત થઈને શૂન્ય ઘરો કે રમણાનોને વિષે ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહીશ ? ॥ [૨૧૩-20]
 વઢી ક્યારે પર્વતની ગુફામાં પાસુક-શુદ્ધ (નિર્જીવ) પ્રદેશમાં ચતુસ્કંધની (?) આરાધના
 (કરીને) પૂર્વક દેહનો ત્યાગ હું કરીશ ? ॥ [૨૧૩-21]
 સત્ત્વ અને વઢથી વિકલ બનેલો (વયોવૃદ્ધ એવો) આ મારો પાપી જીવ આવી રીતે કેવળ
 શુભ મનોરથો જ ચિત્તવે છે પણ ઉદ્યમ તો પાપારંભોમાં જ કરે છે ॥ [૨૧૩-22]
 25 બાલ્યવયમાં જેમણે સાધુપણું ગ્રહણ કર્યું છે (અણરસિય-ણિવ્વિસેસા ?).....,
 અને જેઓએ પ્રિયવિયોગને જોયો જ નથી એવા વાલમુનિઓને ધન્ય છે [૨૧૩-23]
 જેઓએ વિવાહ કર્યો નથી, કામરસને જાણ્યો નથી, સ્ત્રીસુખને દેખ્યું નથી અને સંયમમાં
 સારી રીતે લીન છે તે વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-24]

ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો અણણિય પેમ્મા અણાય-વિસય-સુહા ।

અવહત્થિય-જિય-લોયા પવ્વજ્જ જે મમહ્લીણા ॥ [૨૧૩-52]

ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો ઉજ્જુય-સીલા અણાય-ધર-સોક્કા ।

વિણયમ્મિ વટ્ટમાણા જિણ-વયણ જે મમહ્લીણા ॥ [૨૧૩-26]

ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો કુહુવ-ભારેણ જે ય પોત્થઙ્ગયા ।

જિણ-સાસણમ્મિ લગ્ગા દુક્કસ-સયાવત્ત-સસારે ॥ [૨૧૩-27]

ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો જાણ અગમ્મિ ણિવ્વુહો કામો ।

ણ વિ ણાઓ પેમ્મ રસો સજ્ઞાણ વાવડ-મણેહિં ॥ [૨૧૩-28]

ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો જાય ચિય જે જિણે મમહ્લીણા ।

ણ ય(યા)ણતિ કુમહ-મગ્ગે પઢિકૂલે મોક્કસ મગ્ગસ્મ ॥ [૨૧૩-29]

ઙ્ગય તે મુણિણો ધણ્ણા પાપારમેસુ જેણ વટ્ટતિ ।

મૂઢેતિ કમ્મ-ગાહણ તવ-કઢ્ઢિય-તિક્કસ-કરવાલા ॥ [૨૧૩-30]

પ્રેમને ગળ્યા ઝગર, વિષયમુરખને જાણ્યા વગર, જીવલોક (સસાર) નો સ્વાગ કરીને જેઓ પ્રવ્રજ્યામા સારી રીતે લીન થયા છે તે વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-25]

જેઓ સરલ (શીલ) વર્તનચાલ છે, ઘરવાસના સુખચી જેઓ અજ્ઞાત છે, વિનયમા જેઓ પ્રવર્તમાન છે અને જેઓ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના ધ્વજનમા સારી રીતે લીન છે એવા વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-26]

મૈકઙ્કો હુ રત્ના આવર્તેથી ભરેલા સસારમા (પળ) જેઓ કુદુવના ભારથી બાચ્છાદિત નથી થયા, દયાયા નથી અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમા પ્રીતિવાદ્ય થયા છે એવા વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-27]

સ્વાધ્યાયમા મન લાગી ગયેલ દોષાત્મી જેમના શરીરથી કામ નિવૃત્ત થયો છે (જેમના શરીરમા કામ પ્રવેશી શક્યો જ નથી) અને (તેથી) જેઓળ પ્રેમ(કામ)નો રસ જાણ્યો જ નથી એવા વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-28]

જેઓ જન્મતા જ (દીક્ષા લેતા ન) શ્રીજિનેશ્વર ભગવાન(ના-શામન)મા સારી રીતે લીન થયા છે અને જેઓ મોક્ષમાગન પ્રતિફૂલ દુમતિનાર્તને જાણતા (જ) નથી તે વાલમુનિઓને ધન્ય છે [૨૧૩-29]

જ પ્રમાણે તે મુનિઓને ધન્ય છે કે જેઓ પાપારંભમા વર્તતા નથી અને તપ સ્વીકારી તીવ્ર તર-વાર મૈત્રી (કાટીને) પર્યસ્તરી વનને સુઢી નાચે છે [૨૧૩-30]

અમ્હે ઉળ ણીસત્તા સત્તા વિસણ્ણુ જોવ્ણુમ્મત્તા ।
 પરિવિયલિય-સત્તીયા તવ-ભારં કહ વહીહામો ॥ [૨૧૩-૩૧]
 પેમ્મ-મઉમ્મત્ત-મણા પળદ્દ-લજ્જા જુવાળ-કાલમ્મિ ।
 સંપદ્દ વિયલિય-સારા જિણ-વયણં કહ કરીહામો ॥ [૨૧૩-૩૨]
 ૫ સારીર-વલ્લુમ્મત્તા તદ્દયા અપ્પોડણેક-દુલ્લલિયા ।
 ણ તવે લગ્ગા ઇણ્ણિ તવ-ભારં કહ વહીહામો ॥ [૨૧૩-૩૩]
 અગણિય-કજ્જાકજ્જા રાગદોસેહિં મોહિયા તદ્દયા ।
 જિણવયણમ્મિ ણ લગ્ગા ઇણ્ણિ પુણ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૧]
 જદ્દયા ધિર્દેવ વલિયા કલિયા સત્તીએ દપ્પિયા હિયએ ।
 ૧૦ તદ્દયા તવે ણ લગ્ગા મળ ઇણ્ણિ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૨]
 જદ્દયા ણિદ્દુર-દેહા સત્તા તવ-સંજમમ્મિ ઉજ્જમિઉં ।
 ણ ય તદ્દયા ઉજ્જમિયં ઇણ્ણિ પુણ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૩]
 જદ્દયા મેહા-જુત્તા સત્તા સયલં પિ આગમં ગહિઉં ।
 ણ ય તદ્દયા પન્વદ્દયા ઇણ્ણિ જહ્ઠા ય વહ્ઠા ય ॥ [૨૧૪-૪]

૧૫ અમે તો નિઃસત્ત્વ, વિપયમાં આસક્ત, યૌવનથી ઉન્મત્ત, શક્તિ વગરના, તપના ભારને કેમ વહન કરી શકીશું ? [૨૧૩-૩૧]

યૌવનકાળમાં અમે પ્રેમ અને મદથી ઉન્મત્ત મનવાળા અને લજ્જા વગરના હતા । હવે (અત્યારે) અમારું સત્ત્વ ચાલ્યું ગયું છે તો જિનવચનને કઈ રીતે અનુસરીશું ? [૨૧૩-૩૨]

ત્યારે (યૌવનવયમાં) શરીરના વળ્ચી ઉન્મત્ત થયેલા અને મારપીટ-ભાંગફોડમાં જ મજા ૨૦ માનનારા અમે તપમાં જોડાયા નહીં તો હવે (એ) તપના ભારને કેમ વહીશું ? [૨૧૩-૩૩]

કાર્યાકાર્યનો વિચાર કર્યા વગર રાગદ્વેષથી મોહિત થયેલા તે સમયે જિનવચનમાં લીન ન થયા, તો પછી અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૧]

જ્યારે ધૈર્યથી વળ્ચિયા હતા, શક્તિથી સંપન્ન હતા અને હૃદયથી દર્પવાળા હતા તે સમયે (પળ) તપમાં લગની ન લાગી, તો કહો અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૨]

૨૫ જે વચ્ચે કાયા સશક્ત (સહનશીલ) હતી અને તપ-સંયમમાં ઉદ્યમ કરવા અમે શક્તિમાન હતા તે વચ્ચે ઉદ્યમ ન કર્યો તો અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૩]

જ્યારે અમે બુદ્ધિયુક્ત હતા અને સકલ આગમને ગ્રહણ કરવાને માટે સમર્થ હતા તે વચ્ચે પળ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ ન કરી ! હવે તો અમે (બુદ્ધિથી) જહ અને વૃદ્ધ થયા છીએ, હવે શું કરીશું ? [૨૧૪-૪]

इय वियलिय-ण-जोव्वण सत्तिह्मा सजमम्मि असमत्था ।
 पच्छायाव-परद्धा पुरिसा झिज्जति चिंतता ॥ [२१४-5]
 जइ तइया विरमतो सम्मच्च-महादुमस्स पारोहे ।
 अज्ज दियहम्मि होंतो सत्थे परमत्थ-भगिह्मो ॥ [२१४-6]
 जइ तइया विरमतो सुय-णाण-महोयहिस्स तीरम्मि ।
 उच्चेंतो अज्ज-दिण भव्वाइँ ? य सेस-रयणाइ ॥ [२१४-7]
 जइ तइया विरमतो आरूढो जिण-चरित्त-पोयम्मि ।
 ससार-महाजलहि हेलाए चेय तीरतो ॥ [२१४-8]
 जइ तइया विरमतो तव-भडायार-पूरियप्पाणो ।
 अज्ज दिण राया ह मुणीण होंतो ण सदेहो ॥ [२१४-9]
 जइ तइया विरमतो वय-रयण-गुणेहिँ वड्हिय-पयावो ।
 रयणाहिवो त्ति पुज्जो होंतो सब्बाण वि मुणीण ॥ [२१४-10]
 जइ तइया विरमतो रज्ज-महा-पाव-सच्चय-विहीणो ।
 शत्ति खवेंतो पावं तव-संजमिओ अणत्तं पि ॥ [२१४-11]

5

10

आ रीते नयौवन अने शक्तियी रहित थयेला, सयममा असमर्थ, (केजल) पश्चात्तापने 15
 पराधीन आत्माओ चिंता करता (विचारमा ने विचारमा) क्षीण थाय छे ॥ [२१४-5]

ज्यारे सम्यक्त्व महापुक्ष्मने अकुरो ऊग्यो हतो ल्यारे जो (अविरतियी) अटक्यो होत
 (अने सर्वविरति लीधी होत) तो आज्ञे (आज सुधी) शास्त्रना परमार्थना भेदोने जाणकार
 होत ॥ [२१४-6]

ज्यारे श्रुतज्ञानरूपी महासमुद्रने काठे हतो ल्यारे जो (अविरतियी) अटक्यो होत 20
 (अने सर्वविरति लीधी होत) तो आज्ञे (आज सुधी) श्रेष्ठ एवा बीना रत्नोने एकठा करतो
 होत ॥ [२१४-7]

जो ल्यारे (अविरतियी) अटक्यो होत अने श्रीजिनेश्वर भगवानना चारित्ररूपी ब्रह्मणमा
 आरूढ थयो होत तो ससाररूपी महासमुद्रने सहेलाईयी तरी गयो होत ॥ [२१४-8]

जो ते समये (अविरतियी) अटक्यो होत अने तप (आदि गुणो) ना खजानाथी 25
 आत्माने भरपूर बनान्यो होत तो आज्ञे (आज सुधी) हु मुनिओनो राजा होत, एमा सदेह
 नयी ॥ [२१४-9]

जो ते समये (अविरतियी) अटक्यो होत तो हु सुदर व्रत अने गुणोयी वषेला प्रतापवाळो
 होत अने रत्नाधिक (रत्नाधिप) तरीके सर्व मुनिओने पूज्य होत ॥ [२१४-10]

जो ते वखते राज्यना महा पापना सचययी रहित बनी (अविरतियी) विरम्यो होत (सर्वविरति 30
 लीधी होत) तो तप अने सयमवाळा में अनता पापने शीघ्र खपाव्या होत ॥ [२१४-11]

અહવા ભાવેણ વિણા દન્વેણં પાવિઓ મણ આસિ ।

જાવ ણ ગહિઓ ચિંતામણિ તિ તા કિં ફલં દેહ ॥ [૨૭૯-૨૩]

તા સંપહ પત્તો મે આરાહેવ્વહ મણ પયત્તેણં ।

જહ જમ્મણ-મરણાણં દુક્ખાણં અંતમિચ્છામિ ॥ [૨૭૯-૨૪]

- 5 અથવા મેં તે નમસ્કાર ભાવ વગર દ્રવ્યથી (જ) પ્રાપ્ત કર્યો હશે; જ્યાં સુધી (આ નવકાર-રૂપ ચિંતામણિને) ‘આ ચિંતામણિ છે,’ એમ સમજીને ગ્રહણ ન કર્યો હોય ત્યાંસુધી તે શું ફલ આપે ? [૨૭૯-૨૩]

તેથી, જો હું જન્મમરણના દુઃખોનો અંત ઇચ્છતો હોઉં તો પ્રાપ્ત થયેલ આ નમસ્કાર મારે પ્રયત્નપૂર્વક આરાધવો જોઈએ ॥ [૨૭૯-૨૪]

10 પરિચય

‘કુવલયમાલા’ એ પ્રાકૃત ચંપૂ કાવ્ય છે । તેના રચયિતા પ્રકાંઠ વિદ્વાન ‘દાક્ષિણ્ય’ ચિહ્નાંકિત આચાર્ય શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી છે । તેઓએ આ ગ્રંથ વિ. સં. ૮૩૫ ની ચૈત્ર કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ સમાપ્ત કર્યો હતો । તેમને હી અને શ્રી દેવીઓ પ્રસન્ન હતી । ગ્રંથકારે ગ્રંથના પ્રારંભમાં આચાર્યગિરોમણિ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી સહારાજને ભાવપૂર્વક અભિવાદન કર્યું છે ।

- 15 આ ગ્રંથ ‘સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા’ તરફથી તાજેતરમાં જ પ્રકાશિત થયો છે ।

આ કથાનું સંક્ષિપ્ત (ચાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ) ગદ્યપદ્યમય સંસ્કૃત રૂપાન્તર શ્રી રત્નપ્રભ-સૂરિએ કર્યું છે ।

- પ્રાકૃત કથાનું પ્રમાણ તેર હજાર શ્લોક જેટલું છે । ગ્રંથની રચનાશૈલી, યથાસ્થાને સમુચિત વાક્યોનો વિન્યાસ, પ્રચુરરસવ્યક્તિ, અનેક અલંકારો, પ્રાસંગિક કથાઓ દ્વારા સુંદર ઉપદેશ અને 20 તત્ત્વજ્ઞાનનું દાન, પ્રસન્ન પદ્યો વગેરે વધું જ ચમત્કારી છે । ગ્રંથ શ્રવણપ્રિય અને હૃદયહારી છે । પ્રાકૃતભાષાના અભ્યાસીઓ માટે આ ગ્રંથ અવલોકનીય છે ।

- કથાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સંસારની વિષમતાને વતાવવાનો છે । ચરમભવપૂર્વના પાંચમા ભવમાં વર્તતા રુદ્રસોમ, શાંતિભદ્ર, ગંગાદિત્ય, ધનદેવ અને વ્યાગ્રદત્ત એ પાંચ પ્રધાન પાત્રોથી આ કથા શરૂ થાય છે । તેઓમાંથી એકેક ક્રમશઃ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મોહથી પ્રસિત છે । સાંસારિક 25 યાતનાઓને અનુભવતા તેઓ અંતે સંયમ ગ્રહણ કરે છે । પછીના દેવ વગેરેના ભવોમાં તેઓ વધા સાથે જ જાય છે અને પરસ્પર મઢીને અન્યોન્યને ધર્મ પમાડવાના પ્રયત્નો કરે છે । અંતે ચરમભવમાં શ્રમણ ભગવાન શ્રી વર્ધમાનસ્વામીના સમયમાં સંયમ લઈ સુંદર આરાધના કરી મોક્ષે જાય છે । તેમાંનો એક કુવલચંદ્ર રાજકુમાર છે । કુવલયમાલા તેની મુખ્ય રાણી છે । એ વેની કથાથી ગ્રંથનો ઘણો ભાગ વિભૂષિત છે ।

- 30 પ્રસ્તુત ગ્રંથમાંથી પાંચ પરમેષ્ઠિઓના ભાવવાહી કાવ્યને લઈને અમે સાનુવાદ અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ ।

[१७ अ]

परमेष्ठयादिपदगर्भितमन्त्रादयः ॥

[आन्नायसंहिता]

[१] आत्मरक्षाः—

परमेष्ठिनमस्कार सार नवपदात्मकम् ।
 आत्मरक्षाकरवज्रपञ्जराभ सराम्यहम् ॥ १ ॥
 ॐ नमो अरिहताणं, शिरस्क शिरसि स्थितम् ।
 ॐ नमो सञ्जसिद्धान, मुखे मुखपेट धरम् ॥ १ ॥
 ॐ नमो आयरियाण, अङ्गरक्षातिशायिनी ।
 ॐ नमो उवज्ज्ञायाण, आयुष हस्तयोर्द्वन्द्वम् ॥ २ ॥
 ॐ नमो लोप सञ्जसाहण, मोचके पादयो शुभे ।
 एतो पच नैमुक्कारो, शिलाजन्मैयी तले ॥ ३ ॥
 सञ्जपावप्पणासणो, वप्रो र्वज्जात्मना वहि ।
 मगलाण च सञ्जेसिं, खँदिराङ्गात्पातिका ॥ ४ ॥
 स्वाहान्त च पद होय, पढम होई मगल ।
 वप्रोपरि वज्रमय, पिधान देहरक्षणे ॥ ५ ॥
 महाप्रभावा रक्षेय, क्षुद्रोपद्रवनीशिनी ।
 परमेष्ठिपदोद्भूता कथिता पूर्वसूरिभि ॥ ६ ॥^{११}

5

10

15

[२] इन्द्रकणचः—

“ॐ नमो अरिहताण हों हृदय रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।
 ॐ नमो सिद्धान हों शिरो रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।
 ॐ नमो आयरियाण हों शिरा रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

20

ॐ नमो उवज्ज्ञायाण हों “वहि एहि भगवति ! वज्रकवचवज्रिणि रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

ॐ नमो लोप सञ्जसाहण हु “क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते (स्त) शूलिनि दुष्टाद् रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

25

एतो पच नैमुक्कारो घञ्जशिलाप्राकार , सञ्जपावप्पणासणो अर्ममयी परिखा, मगलाण च सञ्जेसिं महानज्जाग्निप्राकार , पढम हवइ मगल उपरि वज्रशिला ॥”

इन्द्रकणचमिद आत्मरक्षायै उपाध्यायोदिभि सरणीयम् ॥

[३] वशीकरणमन्त्र—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण, ॐ ह्रीं नमो सिद्धान, ॐ ह्रीं नमो आयरियाण, ॐ ह्रीं नमो उवज्ज्ञायाण, ॐ ह्रीं नमो लोप सञ्जसाहण अमुक वशीकुरु वशीकुरु स्वाहा ॥”

30

घार २१ भणित्वा वेंखे प्रणियर्दयते वशीभवति ।

१ शिर स्थितम् J । २ L प्रती 'सञ्ज' शब्दो नास्ति । ३ पटाम्बरम् R । ४ नमोकारो R ।
 ५ मही तले J । मयि तले L । ६ वज्रमयो वहि J । ७ गदिरा R । ८ हवइ L । ९ रक्षणम् J ।
 १० प्रभावर J । ११ नादानी J । १२ छिमन्त्रमयी व J । १३ व प्रतावयमधिको पाठ — यथैव वुरुते
 रक्षां परमेष्ठिपदै सह । तस्य न स्याद् मयो व्याधिराधिद्यापि न्दाचन ॥ इति परमेष्ठिस्तुति ॥ १४ अरहताण R ।
 १५ हिं J, ह R । १६ ह्रीं J । १७ नमोकारो R । १८ P प्रती टिप्पण्याम्—अङ्घ्रि पूर्णा । १९ वज्रेण प्र० ।

[४] भयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ अहं पार्श्वअर्हते ह्रीं नमः । ॐ ह्रीं क्लीं भगवती शत्रुभयविनाशिनी मम राजभयं दण्डभयं मन्त्रिभयं सर्वदुष्टव्यन्तरभयं उपशमय उपशमय हर हर ह्रीं स्वाहा ॥”

5

सर्ववारमेकंचेतसा स्मर्यते ।

[५] सर्वकर्मकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ नमो नाणाय(णस्स), ॐ नमो दंसणाय(णस्स), ॐ नमो चरित्ताय-(त्तस्स), ॐ त्रैलोक्यवशङ्करी ह्रीं स्वाहा ॥”

10

सर्वकर्मकरमन्त्रः, कालापानीयेन छण्टनं पानं च, लावण्य-चक्षुः-शिरोऽर्द्धशिरोऽर्त्यादिषु कार्येषु ।

[६] ज्वरनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ॥”

इत्यादि प्रतिलोमतः पञ्चपदैः ॐ ह्रीं पूर्वेः [“ॐ ह्रीं णं हू सा व्व स ए लो मो न ह्रीं ॐ ।”]

15

पञ्चादौ ग्रन्थि दत्त्वा १०८ परिजप्य आच्छाद्यते ज्वर उत्तरति, यावज्जपनं तावद् धूप उद्ग्राह्यः, परं नूतनेन कार्यः ।

[७] महापन्निवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरहंताणं, ॐ ह्रीं नमो [सव्व] सिद्धाणं, ॐ ह्रीं नमो आयरियाणं, ॐ ह्रीं नमो उवज्झायाणं, ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ॥”

20

एषा पञ्चचत्वारिंशदक्षरा विद्या यथा स्वयमपि न श्रूयते तथा स्मर्यते । दुष्टचौरादिसङ्कटे महापत्स्थाने च शान्त्यै, जलवृष्टये चोपांशु गुण्यते ।

[८] विद्यासिद्धिमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं श्रीं अरिहंत-सिद्ध-आयरिय-उवज्झाय-सव्वसाहु-सव्वधम्मतिथयराणं ॐ नमो भगवईए सुयदेवयाए संतिदेवयाणं सव्वपवयणदेवयाणं दसण्हं दिसापालाणं पंचण्हं लोगपालाणं

25

ॐ ह्रीं श्रीं सर्वजनमोहनं कुरु कुरु, सर्वजनवशं कुरु कुरु, विज्ञासिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ॥”

नवकोष्ठक

सिद्ध २	आयरिय ३	उवज्झाय ४
दसदिस- पालाण ५	अरिहत ९	सव्वसाहु ५
सव्वपवयण- देवता ८	शातिदेवता ७	श्रुतदेवता ६

30

नवपुष्पाण्यनुक्रमेण निक्षिप्यन्ते, दशममूर्ध्वमुखाङ्गुल्या गगने तथा क्षेप्यं यथैककोष्ठे पतति, अनेन क्रमेण दशाष्टोत्तरशतानि जातिपुष्पैः सिद्धिः ।

[९] वन्दिमोचनमन्त्रः—

“णं हू सा व्व स ए लो मो न, णं या ज्झा व उ मो न, णं या रि य आ मो न, णं द्वा सि मो न, णं ता हं रि अ मो न ॥”

इति विपर्ययगुणनाद् वन्दिमोक्षः । कार्यव्यतिरेकेण न गु(ग)णनीयम् । स्वस्थश्चेदेवं गु(ग)णयति तदा प्रत्युत(तो) वन्दिमापद्यते ।

१ °भय पचउलभयं दुस्सथियभयं उ० RLV । २ °कदैतत् स्म° J । ३ अरिह° JV । ४ कलपा° J । ५ पायनं VR । ६ °शिर आर्त्या° J । ७ J प्रतौ ‘ॐ’ नास्ति । ८ पटी ग्रन्थि R । ९ R प्रतौ टिप्पण- ‘ताव ऊतारवानो मत्र’ इति । १० महास्थाने JV । ११ तदा च्युत व° R ।

चतुर्थ्यां चतुर्दश्या वा शनो यन्त्रीप धूलीचिह्नी भूत्वा क्षिप्यते पञ्चपरमेष्ठिमणनपूर्वक
वार ३ 'फूक' दीयते स वशीभवति ।

परमेष्ठिगु (ग) णनपूर्व सम्मुखे, ततो दक्षिणे, ततो वामे 'फूक' दीयते, ततो वातप्रहता
इव घनघटा सर्वे शत्रो राजकुले विनश्यन्ति ।

[१०] सर्वकर्मकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उवज्झायाण,
ॐ नमो लोए सणसाहण, ॐ हों हों हूं हों हं स्वाहा ॥”

सर्वकर्मकर, कलोदकादिषु योज्य ।^१

[११] कर्मक्षयङ्करमन्त्रः—

आद्य पद प्रह्वरन्ध्रे, द्वितीय भाले, दक्षिणश्रवणे तृतीय, तुर्यमवटौ, पञ्चम वामश्रुणौ, १०
चूलापान्नि दक्षिणशङ्खादित्रिदिशु, इति पञ्चावत्तनाप, कर्मक्षयातिरेकाय मन स्थेयहेतुत्वात् ।

[१२] ग्रामप्रवेशमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो भगवईए चदाइमहाविजाए भत्तट्टाए गरे गरे हुलु हुलु
चुलु चुलु मयूरवाहिनीए स्वाहा ॥”

पथाए विजाए ग्रामप्रवेशे^२ सत्तजारजैरियाए अन्नपाणलाभो हूंइं, पर पढम चउत्थेण पास १५
नाहजम्मदिणे सयवार जयेयंजा, तमो पउजियंजा, पर पण्डावि दसमीए दसमीए जहासत्ति
तवो कायज्जो ।

[१३] महासकलीकरणः—

‘पढम हुवइ मगल’ चञ्चमयीं शिला मल्लकोपरि, ‘नमो अरिहताण’ अङ्गुष्ठयो, ‘नमो सिद्धाण’
तर्जनीयो, ‘नमो आयरियाण’ मध्यमयो, ‘नमो उवज्झायाण’ अनामिस्थो, ‘नमो लोए सव्व २०
साहण’ कनिष्ठस्थो, ‘एत्तो पचनमुक्कारो’ चञ्चमय प्राकार, ‘सव्वपावपणासणो’ जलभृता
सातिकाम्, ‘मगलाण च सणैसि’ खेदिशङ्कारपूर्णां सातिकामात्मनश्चिन्तयेत् । महासकलीकरणम् ।

[१४] महारक्षाः—

‘ॐ नमो अरिहताण म्मत्थूं हृदय रक्ष रक्ष हों स्वाहा’ [हृदये], ‘ॐ नमो सिद्धाण म्मत्थूं
‘शिर्रो रक्ष रक्ष हूं (हों) स्वाहा’ [शिरसि], ‘ॐ नमो आयरियाण म्मत्थूं शिरसा रक्ष रक्ष हूं २०
(हों) स्वाहा’ [शिरसायाम्] ‘ॐ नमो उवज्झायाण म्मत्थूं घञ्जाणा चञ्चमवच रक्ष रक्ष हूं (हों)
स्वाहा [कण्ठे], ‘ॐ नमो लोए सव्वसाहण म्मत्थूं मयेदुष्टान् निवारय निवारय हं
स्वाहा ॥”—महारक्षा ।

[१५] सर्वकामदमन्त्रः—

“ॐ हां हीं हूं हों हं अ सि आ उ सा ।” प्रत्यन्तरे—“अ सि आ उ सा नम स्वाहा ॥” ३०
इति [पाठ] ददयते ।

[१६] सर्वकामदमन्त्रः—

“ॐ हीं हीं अई अ सि आ उ सा नम ॥”

क्षत्रपि मन्त्रे सर्वकामदमन्त्रे । अत्रापि प्रथममन्त्रे शास्त्रिणीनिग्रहः ।

१ एष मन्त्रः प्रथमो नाम्नि । २ उपर प्रत्युप दिपय्याम्—‘गानप्रवणं नम छ’ इति । ३ जपियाए P । ४ भवइ ।

५ सांतिगं R । ६ ईदं इति पाठ P प्रतापशोषल्लभ्यत ।

[१७] वन्दिविमोचनमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो सव्वसिद्धाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो आयरियाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो उवज्झायाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं ऽम्ह्यै नमः ॥” इत्यपि, प्रत्यन्तरे—‘अमुकस्य मम वा वन्दिमोक्षं कुरु कुरु स्वाहा ॥’

5 पार्श्वनाथप्रतिमाऽग्रे जातीपुष्पैः ५०० ऊर्ध्वस्थितो जपेत् । पट्टके मन्त्रं लिखित्वा तदुपरि पुष्पमोक्षणं, यदिवा कस्तूरीसिन्ध्रमण्या श्रीपर्णीपट्टेऽमुं मन्त्रं विलिख्य, ततो जातीपुष्प ५०८ ऊर्ध्वस्थैर्मन्त्रं भाणं भाणं पट्टकोर्ध्वं मुञ्चीत, श्रीपार्श्वनाथप्रतिमाया महाभोगपूर्वं दिन ३ प्रत्यहं ५०८ पुष्पजापः एवं वन्दिमोक्ष आदेशश्च ।

[१८] महारक्षामन्त्रः—

10 “ॐ नमो अरिहंताणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो सव्वसिद्धाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो आयरियाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो उवज्झायाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं ऽम्ह्यै सर्वदुष्टान् निवारय निवारय स्वाहा ॥” इति महारक्षार्थम् ।

[१९] वन्दिविमोचनमन्त्रः—

“अमुकस्य ग्रहमोक्षं कुरु कुरु स्वाहा ऽम्ह्यै नमः ॥”

15 ठवणी ऊपरि स्थालं मुक्त्वा श्रीपार्श्वनाथप्रतिमायां कर्पूरश्रीखण्डादिचर्चितायां जातीपुष्पैः शतपत्रपुष्पैर्वा ५०८ जापो भोगादिपूर्वं वन्दिमोक्षो भवति, नात्र संशयः । शुचिर्भूत्वा दिन ३ कुर्यात् । प्रतिदिनं पञ्चशतानि प्रत्यग्रजातीपुष्पैरेकाग्रमना जपेत्, ततः सिद्ध्यति ।

एवमेव पञ्चानां पदानामोपूर्वाणां नमोऽन्तानां स्वाभिमुखफणिमुद्रया भूजमूर्ध्वोक्त्याष्टोत्तरशतजापात् सूरत्राणवन्दितोऽपि मोक्षः, सुप्ते जने जापः ॥

20 ‘वट्टकला अरिहंता’ इत्यादिन्यायादहदस(श)रीरा(र्या)चार्योपाध्यायमुनिसन्धिवशाद् वा पञ्चपरमेष्ठिमयमोङ्कारं ध्यायेद्, दिक्-काल-मुद्राऽऽसनविभागो मन्त्राधिराजवत् ।

वर्णविभागस्त्वेवम्—

‘पीतं स्तम्भेऽरुणं वश्ये, क्षोभणे विद्रुमप्रभम् ।

अभिचारेऽञ्जनाकारं, विद्रेपे धूमधूमलम् ॥

25 सारस्वते विगे शान्तौ, कर्मघाते शशिप्रभम् ।

लाभार्थं हरितं भाले, विधिवत् प्रणवं सरेत् ॥

[२०] सर्पभयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ गुरु(रवे) नमः, परमगुरु(रवे) नमः, ॐ नमो सिद्धाणं, पवेलं पवेलं जावज्जीवं अहिणा न डसियं (डसिज्जइ) ॥”

30 दीपोत्सवे चतुर्दश्यां १००८ जापेन साधनं, वर्षं यावत् सर्पभयं (यो) न भवति, शुभाशुभं कथयति, साधयता पादप्रोच्छने उपवेष्टव्यम् ।

[२१] षोडशाक्षरी विद्या—

“अरिहंत-सिद्ध-आयरिय-साहू ॥”

षोडशाक्षर्याऽस्याः विद्यायाः २०० जापे चतुर्थफलम् ।

१ ग प्रतौ ‘सव्व’ पदं नास्ति । २ ‘लोए साहूणं’ R, तस्या टिप्पण्या ‘सव्वसाहूणं’ इत्यपि पाठान्तरमिति लिखितम् । ३ JLV प्रतिषु ‘वा’ पदं नास्ति । ४ जातिपुष्पै R । ५ श्रीपर्णीपट्टे J । ६ जातिपुष्प R । ७ जाप आदेशश्च J । ८ ‘निवारय’ इति एकवारं JV प्रत्योः । ९ जातिपुष्पैः JLV । १० मुद्रायां भुं JV । ११ कर्मक्षेत्रे J ।

[२२] कल्याणकरमन्त्रः—

नाभिपद्मे 'अ', मस्तकाम्भोजे 'सि', मुष्टाम्भोजे 'आ', हृत्पद्मे 'उ', कण्ठपद्मे 'सा'-सर्वं कल्याणकारी जाय ।

[२३] रक्षामन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताण' नामौ, 'ॐ नमो सिद्धाण' हृदये, 'ॐ नमो आयरियाण' कण्ठे, 5
'ॐ नमो उच्चज्ञायाण' मुखे, 'ॐ नमो सब्बसाहण' मस्तके, 'सर्वस्सिंहेषु मा अहं (अस्मान्) वा
रक्ष रक्ष हिलि हिलि मातङ्गिनी (नि !) स्वाहा ॥”—मन्त्र ।

[२४] दुष्टनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अ सि आ उ सा सर्वदुष्टान् स्तम्भय स्तम्भय, मोहय मोहय, जम्भय जम्भय,
अन्धय अन्धय, वधिरय वधिरय, सूक्ष्मन् कारय कारय कुरु कुरु ह्रीं दुष्टान् ठ ठ ठ ।” 10
मुष्टिं घञ्जा दुष्टविषये स्मरणम् ।

[२५] रक्षामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरहताण पादो रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो सिद्धाण कटीं रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो
आयरियाण नाभि रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो उच्चज्ञायाण हृदय रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो लोप कण्ठ
रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो सब्बसाहण ब्रह्माण्ड रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं एसो पचनमुकारो शिखा रक्ष रक्ष 15
ॐ ह्रीं सच्चपावप्पणासणो आसन रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं मगलान च सब्बेस्सि पदम होइ मगल
आत्मचक्षु परचक्षु रक्ष रक्ष ॥” मन्त्र इति ।

[२६] विद्वेपमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं थ्रीं अ सि आ उ सा अनाहतविद्ये ह्रीं हू देवदत्तयोर्विश्लेष कुरु कुरु स्वाहा ॥”
एष मन्त्र सप्ताह जप्यते १०८, तत इमशानाङ्गारखरलिङ्गडरस-धत्तूररसै काकपिच्छ 20
लेखिन्या भूर्जे लिखित्वा मार्गे निक्षिप्यते, परस्पर विरोधो भवति ।

[२७] तस्करभयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताण आमिणि मोहिणि मोहय मोहय स्वाहा ।”
मार्गे गच्छद्भिरिय विद्या स्मर्तव्या, तस्करदर्शनमपि न भवति ॥
एतदयन्त्रमध्ये आत्मान दीप्तेजस ध्यायेत्, तत पूर्वाशामिमुख पूर्वं पूर्वदलादारभ्याष्टाक्षर 25
मन्त्र जपेत्, ११०० जपेत् । तत आग्नेयदलादारभ्यामुमेय मन्त्र जपेत्, ११००, एवमन्यदलेष्वपि
यावदीशानदल, एवमष्टरात्र जापे कृते दुष्टयन्त्रादिसर्वप्रत्यूहशान्ति । सर्वकष्टनिवारणयन्त्रमिदं
सम्यग्दृष्टिभि कार्यं, न त्वन्यै ।

[२८] जलस्तम्भनमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताण, ॐ नमो सिद्धाण ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उच्चज्ञायाण, 30
ॐ नमो लोप सब्बसाहण, हुलु हुलु हुलु हुलु हुलु मूल मूल स्वाहा ॥”
अस्य जापात् मत्स्य-तिट्टादिजीवहत्यारक्षा । अत्र मन्त्रे सप्रणवा पञ्चपदी, ततो विद्या-एव
घर्णा ५८ । अस्मिन् सूर्यमाणे हन्ता जन्तून् हन्तुं न शक्नोति ।

“ॐ नमो सिद्धाण घाउयसि अचमाल सक्को त्ति ।”

१ मुष्टाम्भोजे B । २ हृत्पद्मे JV । ३ स्मरणे B । ४ 'ह्रीं नमो एलो' B । ५ रक्षामन्त्र इति JV ।

॥ एतद्विद्वान्तर्गत पाठ B प्रतावेनोपलभ्यते । ६ 'ॐ' इत्यत आरभ्य 'सक्को त्ति' पर्यन्तपाठ मन्त्ररूपे JV
प्रतयोरैवोद्भिन्नित ।

तत् किमपि स्यात्, एतेन जीवो जीवघातात् छूटति वन्दिमोक्षश्च । तत्पार्श्वार्ज्जपने स्वयं श्रीपर्णीपट्टस्थादिलिखितं पञ्चनमस्कारवलकचक्रमर्पयेद्, एवं जालस्तम्भः ॥

[२९] सर्वभयप्रणाशनमन्त्रः—

“ॐ थंमेइ जलं” इत्यादि “घोरुवसगं मम अमुकस्य (स्स) वा पणासओ स्वाहा ॥”

5 इयं गाथा चन्दनादिद्रव्यैः पटे लिखित्वा नवकारभणनपूर्वकं वार १०८ स्वर्तव्या, पूज्या च सुगन्धिपुष्पैरक्षतैर्वा, रक्षा वा कार्या, सर्वभयप्रणाशः ।^१

[३०] वप्पभट्टिसारस्वतमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अ सि आ उ सा नमः, अहं वाचिनि सत्यवादिनि वाग्वादिनि वद वद, मम वक्त्रे व्यक्तवाचया (वाचा) ह्रीं सत्यं ब्रूहि ब्रूहि सत्यं वद वद, अस्खलितप्रचारं सदेवमनुजासुरसदसि
10 अहं अ सि आ उ सा नमः स्वाहा ॥” लक्षजापेन सिद्धिः वप्पह(भ)ट्टि सारस्वतम् ।

[३१] विद्यासिद्धिमन्त्रः—

“ॐ नमो हिरीए वंभीए भगवईए सिज्जउ मे भगवई महाविजा, ॐ वंभी महावंभी स्वाहा ॥”
लक्षं पूर्वसेवायां जपः, तत्र त्रिसन्ध्यं सदा जपः ॥

[३२] पञ्चतत्त्वरक्षामन्त्रः—

15 “क्षिप ॐ स्वाहा ॥” इति पञ्चतत्त्वरक्षापूर्वं कार्यः, प्राङ्मुखं च ध्यानम्, एष विधिः सर्व-सारस्वतोपयोगी ज्ञेयः ॥

[३३] त्रिभुवनस्वामिनी विद्या—

“ॐ अर्हते उत्पत उत्पत स्वाहा ॥” त्रिभुवनस्वामिनीविद्या ! एवं हृत्पुण्डरीके १०८ नमस्कारं जपन् चतुर्थफलमासादयति ॥

20 [३४] दुष्टक्षयविक्रयलाभमन्त्रः—

“नट्टुमयट्टाणे पणट्टकम्मट्टनट्टसंसारे ।

परसिट्ठिनिट्ठियट्टे अट्टगुणाधीसरं वंदे ॥”

इमशानाङ्गारेण कृष्णपुष्पाणि कृत्वा राजिकालवणधूसकनिम्बपत्रकटुतैलगुग्गुलेन सह होम-येत्, प्रतिदिनं शत ३०० होमः कार्यः, पादोनप्रहारोऽर्द्धमारम्भणीयो दिनैः ७ दुष्टक्षयो भवति ।
25 वार २१ कयाणकमश्वादि वाऽभिमन्त्रयेद् विक्रयो भवति, ग्राहकस्तत्रैवोपढौकते ॥

[३५] श्रुतदेवीमन्त्रः—

“पूर्वं पञ्चपरमेष्ठिपदानि—“ॐ नमो भगवईए सुयदेवयाए सव्वसुयमायाए वारसंगपवयण-जणणीए सरस्सईए सच्चवाइणि सुवण्णवण्णैः ॐ अवतर अवतर देवि ! मम सरीरं पविस, पुच्छंतस्स मुहं पविस सव्वजणमयहरीए अरिहंतसिरीए सिद्धसिरीए आयरियसिरी
30 उवज्झायसिरी सव्वसाहुसिरी दंसणसिरी नाणसिरी चरित्तसिरी स्वाहा ॥”

[३६] चिन्तामणिमन्त्रः—

“ॐ अ सि आ उ सा चुलु चुलु डलु डलु कुलु कुलु मूलु मूलु इच्छियं मे कुरु कुरु स्वाहा ॥” चिन्तामणिमन्त्रः १२००० जापः ॥

१ जापने R । २ J प्रतौ टिप्पण्याम्—बुद्धि वधारणमन्त्र छे श्रीश्रुतदेवतानो छे । गाथा आ रीते छे —

“ॐ थंमेइ जलं जलणं चित्तियमित्तो वि पंचनवकारो ।

अरि-मारि-चोर-राउलघोरुवसगं पणासेइ ॥ स्वाहा ॥”

[३७] त्रिभुवनस्वामिनी महाविद्या- ✓

“ॐ ह्रीं श्रीं अह्रीं ह्रीं असिआउसा चुलु चुलु कुलु कुलु हुलु हुलु मूलु मूलु इच्छिय मे कुरु कुरु स्वाहा ॥” त्रिभुवनस्वामिनी महाविद्या ॥

[३८] प्रमादनमन्त्रः—

“पचहिं परमिद्विहिं खीलियओ डीलियओ रहि ॥”

5

वार २१ जप्यन्ते, दर्शनादेव नष्ट प्रसीदति, विरूप न चटति, स्तभ्यते स ॥

[३९] पञ्चाङ्गुलीसकलीकरणः—

नमस्कारपञ्चपदै पञ्चाङ्गुलीन्यस्ते सकलीकरण क्रियते—“ॐ नमो अरिहताण ह्रीं स्वाहा” अङ्गुष्ठे । “ॐ नमो सिद्धाण ह्रीं स्वाहा” तर्जन्याम् । “ॐ नमो आयरियाण ह्रीं स्वाहा” मध्यमायाम् । “ॐ नमो उवज्जायाण ह्रीं स्वाहा” अनामिकायाम् । “ॐ नमो लोण सव्वसाहण ह्रीं स्वाहा” 10 फणिष्ठिकायाम् ॥

वेलानयमङ्गुलीषु जप्यते । एतत् कृत्वा सिद्धचक्र ध्यायेत्, गोरोचना-चन्द्रनादिना स्थाले यन्त्र लिखेत् । पुष्पे २१ जाप, एकासन, ब्रह्मचर्यं, सुप्यते, ततः स्वार्थं (सर्वार्थं) सिद्धिः ॥

—एवं वारनयमङ्गुलीषु विन्यस्य एवमेव च मस्तकस्योपरि पूर्वं दक्षिणापरोत्तरभागेषु विन्यस्य च जपः कार्यः । सर्वमन्त्रसाधारणो विधिरस्यम् ॥ 15

[४०] लाभकरमन्त्र —

“ॐ ह्रीं हा नमो अरिहताण, ॐ ह्रीं ह्रीं नमो सव्वसिद्धाण, ॐ ह्रीं ह्रीं नमो आयरियाण, ॐ ह्रीं ह्रीं नमो उवज्जायाण, ॐ क्ष ह्रीं नमो लोण सव्वसाहण इति मन्त्राक्षरगर्भपञ्चपरमेष्ठिन् । आपद हन हन, संपद उपनय उपनय, शत्रूणां स्तम्भ कुरु कुरु स्वाहा ॥” ✓

सङ्कटादिषु लाभाय वेम १०८ सरेत् ॥

20

[४१] समीहितपूरणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अरिहताण सिद्धाण सूरिण उवज्जायाण साहण मम ऋद्धिं वृद्धिं समीहित कुरु कुरु स्वाहा ॥” शुचिना प्रातः सायं वार ३२ स्मृतिः ॥ ✓

[४२] सरस्वतीसाधनमन्त्र—

“ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं बालात्रिपुराये नमः ॥” नित्यजापः ॥ ✓

25

[R आदर्श हाथीयास्य —] मन्त्र न्यपभट्ट(ट्टि)सूरिसारस्वत ३लक्षनाप महाव्रतधारिणा भाग्य, तत्सदृशो भवति । ‘कलमरालविहङ्गमवाहना’ इति स्तोत्रकर्ता ।

[४३] सिद्धविद्या—

“ॐ नमो अरिहताण तिलोयपूहयाण सत्तमयवज्जियाण अमरनररायमहियाण अणाइनिहणो सिव दिसउ स्वाहा ॥” एषा सिद्धविद्या ॥

30

[४४] दुष्टादिनिवारणमन्त्र—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण” ५ पदकम् ।

दुष्टो न प्रभवति, अजरिसणादिपूष्येषु तदा सहस्र १ जप्यते, अगुरुश्चोद्गाहनीयः ॥

[४५] लाभमन्त्र.—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण अरे अरिणि [अरिणि] मोहिणि [मोहिणि] मोहय मोहय स्वाहा ॥” 35 लाभमन्त्र, १०८ वारजापः ॥

[४६] वशीकरणमन्त्रः—

ॐ ह्रीं अरिहंताणं अरे अरिणि अरिणि मोहिणि मोहिणि सर्वं मम वशीकुरु वशीकुरु
स्वाहा ॥” १०८ जापः ।

[४७] मोहनमन्त्रः—

5 “ॐ नमो अरिहंताणं अरे अरिणि मोहिणि अमुकं मोहय मोहय स्वाहा ॥”
खटिकया श्रीखण्डेन वा इदं यन्त्रं लिखित्वाऽमुना मन्त्रेण श्वेतपुष्पैः श्वेताक्षतैर्जपेत्, यमा-
श्रित्य जापः क्रियते स वश्यो भवति ॥

[४८] लाभकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं अहो ! अहं स्वाहा ॥”

10 अनेन वार १०८ स्मृतेन कायोत्सर्गस्थस्य स्वस्य बाह्योरुर्द्ध्वं भवनम् ॥

[४९] घण्टाकर्णमन्त्रः—

“ॐ घण्टाकर्णो महावीरः सर्वव्याधिविनाशनः ।

विस्फोटकभये प्राप्ते रक्ष रक्ष महाबल ! ॥”

15 भूर्जे कुङ्कुम-गोरोचनया जातिलेखिन्या कूपस्य नद्या वा तटे उपविश्य लिखेत् । ततोऽनेन
द्वितीयमन्त्रेण—

[५०] स्फोटकविरूपतानिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो आयरियाणं ह्रूं
स्वाहा, ॐ नमो उवज्झायाणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं हः स्वाहा ॥”

20 सुगन्धिपुष्पैः १०८ जापं दत्त्वा कपायवस्त्रेण रक्षां वेष्टयित्वा स्फोटकसंज्ञातपात्रस्य गले
वाह्योर्विवद्ध्यते, स्फोटकाः विरूपा न भवन्ति, विरूपा अपि भव्याः भवन्ति ।^१

[५१] विघ्नक्षयङ्करमहामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं ५ ॥”

[५२] विघ्नक्षयङ्करमहामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रूं ह्रीं हः नमो अरिहंताणं—एवं ५ ॥”

25 द्वावपि महामन्त्रौ विघ्नक्षयाय सिद्धौ ॥

[५३] सर्वार्थसिद्धिकरी विद्या—

“ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रूं ह्रीं हः अ सि आ उ सा स्वाहा ॥ सर्वार्थसिद्धिः ॥

[५४] शुचिविद्या—

“ॐ नमो अरिहंताणं ॥”

30 [५५] सर्वरक्षामन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं,
ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, एसो पंचनमुक्कारो, सव्वपावप्पणासणो, मंगलाणं च सव्वेसिं,
पढमं हवइ मंगलं ॐ ह्रीं ह्रूं फट् ॥” सर्वरक्षामन्त्रमिदम् ।

[५६] चौरभयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण धणु धणु महाघणु स्वाहा ॥”

एन मन्त्रं खललाटे ध्यायेत्, चौरस्तम्भो भवति । तथैव खटिकया लिखित्वा घामहस्तेन (?) भङ्गत्वा मुष्टिर्ध्रुयेत । घामहस्ते धनुरस्तीति ध्येये चोरा मन्त्रिण न पश्यन्ति, स चौरान् पश्यति ॥

[५७] खमविद्या—

“ॐ ह्रीं अर्हं नम इयौ ह्रीं स्वाहा ॥”

चन्दनेन हस्तौ लिप्त्वाऽयं मन्त्रो जप्त १०८ रात्रौ शयितस्य स्वप्ने शुभाशुभं कथयति ।

[५८] चतुर्थफलमन्त्रः—

“ॐ अर्हं अ सि आ उ सा नमो अरिहताण नम ॥”

एव हृत्पुण्डरीके जपेत् १०८ चतुर्थफलमाप्तादयति ।

[५९] खमविद्या—

“ॐ गुरुभ्यो नम , ॐ परमगुरुभ्यो नम ॥”

इति मन्त्रादौ पठित्वा सर्वमन्त्रेण तेल १०८ परिजप्य मुखाभ्यङ्गे सुप्तस्य स्वप्नो भवति, तपो विशेषश्च कार्यः । तैलशालिगन्धमूल घृष्टा तैलमध्ये क्षिप्त्वा तेन मुखाभ्यङ्गे परस्यापि स्वप्नः ॥

[६०] प्रत्यञ्चारोपणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अर्हं निर्वृताय नम ॥” प्रत्यञ्चारोपणमन्त्रः ॥

[६१] लक्ष्मीप्राप्तिमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं ह्रीं अर्हं नमो अरिहताण ह्रीं नम ॥”

त्रिसन्ध्यमष्टोत्तरशत श्वेतपुष्पैरेकान्तस्थाने जापेन क्रियमाणेन सर्वसप्तकरी लक्ष्मीर्भवति ।

[६२] सर्वाभ्युदयमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं श्रीं ईं ऐं अर्हं अर्हं ह्रीं ह्रीं ह्रीं नम ॥”

सर्वाभ्युदयहेतु परमेष्ठिमयोऽयम् ॥

[६३] शत्रुनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं श्रीं अमुक दुष्ट साधय साधय असिआउसा नम ॥”

वार १०८ जापे शत्रुरपशाम्यति ।

[६४] सर्वरोगहरमन्त्रः—

“ॐ नमो आमोसहिपत्ताण, ॐ नमो खेलोसहिपत्ताण ॐ नमो जल्लोसहिपत्ताण स्वाहा ॥”

कला(ल)पानीय सर्वरोगहरणम् ॥

[६५] त्रणस्वास्थ्यमन्त्रः—

“जिणाण जावयाण न य पूहं न सोणिय एएण सच्चराएण घण मा पच्चओ मा दु खओ मा ३० फुट्टओ स्वाहा, ॐ ठ स्वाहा ॥”

रक्षामभिमन्त्रय नवव्रणे पुन लगाड्यते खड्गादिघातेषु घृत रक्षा वाऽभिमन्त्रय दीयते पीडाऽपि न भवति, द्रुत व्रण सज्ज भवति ॥

[६६] विपहरमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं पञ्चपरमेष्ठिने नम ॥”

अयं मन्त्रो धवलध्यानपूर्वं दृष्टव्ये वार २१ विधिना जप्ते विषमपहरति श्रीपार्श्वनाथस्मरण-
पूर्वम् ॥

[६७] रोगनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं,
५ ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ नमो आमोसहिपत्ताणं, ॐ नमो खेलोसहिपत्ताणं, ॐ नमो
विप्पोसहिपत्ताणं, ॐ नमो सव्वोसहिपत्ताणं एएसिं नमोक्कारं किच्चा जमियं विज्जं पडंजामि सा
मे विज्जा पसिज्जउ स्वाहा ॥”

रोगविमुक्तये वासाद्यभिमन्त्रणम् ॥

[R आदर्शं हांशिया-टिप्पण्यां लिखितमिदम्—

10 “नमोऽस्तु गुरुचन्द्राय यत्करस्पृष्टमूर्धनि ।
आविर्भवति भव्येऽस्मिन्नपि वाक्यसुधार[स]म् ॥”]
निस्सेससाइणी-गहविणासणी जिणवरेहिं णिदिट्ठा ।
णवयारपंचसहिंयाण ओलीविज्जा पडंजेह ॥

[६८] ओलीविद्या—

15 “ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं
ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ हौं नकुलीनाम् ॥”

[६९] स्वप्नविद्या—

“ॐ नमो भगवते चन्द्रप्रभाय, लब्धानन्तचतुष्टयाय, हौं श्रीं ह्रीं ह्रौं अ सि आ उ सा
नमः ॥” रात्रित्रयजापादादेशः ॥

20 [७०] विसृचिकास्तम्भनमन्त्रः—

“ॐ नमो भगवते नमो अरिहंताणं, नमो जिणाणं, हौं ह्रीं ह्रौं हः अप्रतिचके फट् विच-
क्राय ॐ हौं ह्रीं ह्रौं अ सि आ उ सा झ्रौं झ्रौं स्वाहा ॥” जापः वार १०८ कृत्वा जलं पाययेत् विसृ-
चिकास्तम्भनम् ॥

[७१] ज्वरस्तम्भनमन्त्रः—

25 “ॐ नमो भगवते नमो अरिहंताणं, नमो ओहिजिणाणं हौं ह्रीं ह्रौं हः अप्रतिचके फट्
विचक्राय ह्रीं अ सि आ उ सा झ्रौं झ्रौं स्वाहा ॥” वार १०८ ज्वरस्तम्भनं करोति ॥

[७२] गगनगमनमन्त्रः—

“ॐ आदि ‘हौं हीनः’ ‘पञ्चवीजैः’ ततः ‘सर्वसिद्ध्यै नमः ॥’

पुष्पलक्ष १ जापः वृक्षे सिद्धकं कृत्वा १०८ तणी वद्धं, तत्रारूढो अग्निकुण्डे होमयेत्, एकधा
30 तेन पादास्त्रोत्थन्ते खे गमनम् ।

“ॐ हौं ह्रीं ह्रौं हः अ सि आ उ सा सर्वसिद्ध्यै नमः”

[७३] महामन्त्रः—

इच्छामि० । इच्छाकारेण संदिसह भगवन् ! महामन्त्रतणी स्मरणा करिसिउं—

“नमो अरिहं०—हवइ मंगलं ।

35 ॐ क्षीं रीं रीं नमो अरिहंताणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो सिद्धाणं ॐ क्षीं रीं रीं नमो आय-
रियाणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो उवज्झायाणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ।” एवं ९ ।

“ॐ नमो भगवते श्रीपुण्डरीकप्रथमगणधर-प्रथमसिद्धसंसिद्धसुहारिसहो असुहो
संसिद्धि (?) स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो धीगोतमस्वामिने सर्वलघिसपन्नाय सर्वार्थसिद्धिं मम कुरु कुरु स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो वर्द्धमानाय उगग उगगजन्म जये विजये अपराजिप अपराजिओ भवासि स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो गातमस्वामिने सर्वलघिसपन्नाय सच्चट्टसिद्धिं मम कुरु कुरु स्वाहा ।”

“ॐ श्रीं रीं रक्ष हरि रक्ष इलिय गिलिय हर्सी ह्स्फलीं ह्स्सीं हस ३ ।

“ॐ प क्षि स्वा हा ।

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण । पद ५ । अशुचि शुचि भवासि स्वाहा ।

“ॐ नमो अरिहताण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फद स्वाहा । नमो सिद्धाण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फद स्वाहा । नमो आयरियाण रीं रि(ह)दय सिराण हरि हरि सरो हु फद स्वाहा । नमो उवज्झायाण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फद स्वाहा । नमो लोप सच्चसाहण क्षिप्र सिद्धउप हृष्टते वज्रते सुल आत्मरक्ष सर्वरक्ष हु फद स्वाहा ॥” मूलमन्त्र । 10

“ॐ क्षीं रीं नमो अरिहताण । पद ५ ।

“ॐ क्ष र एसो पचनमुकारो-मगल । इति महामन्त्र

“रक्ष रक्ष आपद हन हन, समद उपनय उपनय, शत्रूणा स्तम्भन कुरु कुरु स्वाहा ॥”

[७४] शुचिविद्या—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उवज्झायाण, 15
ॐ नमो सच्चसाहण, ॐ नमो आगासगामिणीण ॐ ह क्ष नम ॥” शुचिविद्या ॥

[७५] आत्मरक्षामन्त्रः—“क्षि प ॐ स्वा हा, हा स्वा ॐ प क्षि ॥” आत्मरक्षा ॥

[७६] सकलीकरणमन्त्रः—

“ॐ कु रु कु ले स्वा हा, हा स्वा ले हु र कु ॐ ॥” सकलीकरणमन्त्र ।

[७७] दिग्गन्धनमन्त्रः—

“अ आ इ ई उ ऊ ष ऐ ओ औ अ अ ॐ चण्ड हु फद स्वाहा ॥” दिग्गन्ध ॥ 20

[७८] आत्मरक्षामन्त्र—पञ्चपरमेष्ठिमुद्रा कृत्वा—

“ॐ अट्टेवय अट्टसय अट्टसहस्स च अट्टकोडीओ ।

रक्खतु मे सरीर देवासुरपणमिया सिद्धा ॥ स्वाहा ॥

“ॐ यमेह जल जलण चित्तिपमितो पि पचनयकारो । 25

अरि मारि-चोर-राउल्लघोन्वसग्ग पणासेउ ॥ स्वाहा ॥

“ॐ पन्नत्ती-गघारी महाकाली अप्पडिहय-रोहिणिया ।

वज्जकुसि वज्जसिखला देवी माणसि महमाणसिया ॥ विज्जादेवीओ ॥

अयादेवी सिद्धाइयाओ सच्चसम्महिट्टिममाहि [या] ।

धेयाउच्च-सत्तिफरा देवा देवीओ मम रक्खतु ॥ स्वाहा ॥” 30

आत्मरक्षामन्त्र । एतदनन्तर शङ्खमुद्रया नमस्कारत्रयभजनपूर्वकं बृहद्गन्धमानविद्या स्मर्यते । ततस्तर्जनीमुद्रया लघुगन्धमानविद्या चिन्त्यते ॥

[७९] अग्न्युत्तारणमन्त्र —

“ॐ जूं ज्जूं धूं फद स्वाहा, ॐ क्षीं क्षीं धूं श्रीं क्ष ॥” अग्न्युत्तारणमन्त्र ॥

[८०] प्रत्यङ्गिराविद्या—“ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे मम म् स्वस्ति शान्तिं कुरु कुरु स्वाहा ॥” 35

[८१] परविद्याच्छेदिनी प्रत्यङ्गिरामहाविद्या—

“ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे महाग्निघे वेनचित् पाप हन् कारित अनुमन चा नश्यतु तस्य हि तत्पापं गच्छतु, ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे महाग्निघे स्वाहा ॥” परविद्याच्छेदिनी ॥—

[अ] “ॐ क्षेत्रपालाय स्वाहा, ॐ ब्रह्मकोटिनेय रक्ष रक्ष स्वाहा ॥

एतदनन्तर नमस्कारत्रयभजनपूर्वकं तर्जनीमुद्रया लघुगन्धमानविद्या चिन्त्यते । ततः पार्श्व 40
नाथमुद्रया पूर्वोक्त प्रत्यङ्गिराविद्याद्वय, तदनु—

કુસુમુગ્ગમો ય સુગ્ગઙ્ઙાઝયવંધુમસ્સ નિવ્વિગ્ધં ।

ઝવલંભચિંધમમલં વિસુદ્ધસદ્ધમ્મસિદ્ધીણ ॥ ૮ ॥

અન્નં ચ—

ણ્યસ્સ જહાવિહિવિહિયસન્વઆરાહણાપયારસ્સ ।

5

કામિયફલસંપાચણપહાણમંતસ્સ ચ પેમાવા ॥ ૯ ॥

સત્તૂ વિ હોઙ્ઙ મિત્તો તાલઝડવિસં પિ જાયણ અમયં ।

મીમાઙ્ઙી ય વિચરઙ્ઙ ચિત્તરેયં વાસભવણં વ ॥ ૧૦ ॥

ચોરા વિ રક્ખગત્તં ઝવિંતિ સાણુગ્ગહા હવંતિ ગહા ।

ઝવસઝણા વિ હુ સુહસઝણસાહણિજ્ઞં જણંતિ ફલં ॥ ૧૧ ॥

10

જણણીઝો ઙ્ઙ ન કુણંતિ ઙ્ઙાણીઝો વિ થેવમવિ પીઙ્ઙં ।

પહવંતિ નં રુદ્ધા મંત-તંત-જંતપ્પયારા વિ ॥ ૧૨ ॥

પંકયપુંજુ વ્વ સિહી સીહો ગોમાઝય વ્વ વણહત્થી ।

મિગસાવુ વ્વ વિહાવઙ્ઙ પંચનમુક્તારસામત્થા ॥ ૧૩ ॥

ઐત્તો ચ્ચિય સુમરિજ્ઙઙ નિસિયણઝઙ્ઙાણખલણપઙ્ગેસુ ।

15

સુરસેયરપમિઙ્ઙિંહિં ંસો પરમાઐ મત્તીણ ॥ ૧૪ ॥

પક્ષી છે, દરિદ્રતાના કંદને મૂઝથી ઝખેડી નાખવા માટે વરાહ—સૂકરની ઢાઢા છે, પ્રથમ ઝત્પન્ન થતા સમ્યક્ત્વરત્તને માટે રોહણાચલની ધરણી છે, સુગતિના આયુષ્ય—વંધરૂપી વૃક્ષનો ં પુષ્પોદ્રમ છે અને વિશુદ્ધ ંવા સદ્ધર્મની સિદ્ધિને ઝોઢ્ઢાવાનું નિર્મઢ્ઢ ચિહ્ન છે ॥ ૬ થી ૮ ॥

વઢ્ઢી, શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજવ આચરાયા છે આરાધનાના સર્વ પ્રકારો જેના ંવા અને કામિત 20 ફલોનું સંપાદન કરવામાં પ્રધાન મંત્રમૂત ંવા આ મંત્રના પ્રમાવથી શત્રુ પળ મિત્ર વની જાય છે, તાલપુટ વિષ પળ અમૃત વની જાય છે અને મયંકર જંગલ મનને આનંદ આપનાર વાસમવન જેવું વની જાય છે ॥ ૯—૧૦ ॥

ચોરો પળ રક્ષકપણાને પામે છે, પ્રહો અનુગ્રહ—કૃપા કરવાવાઢા થાય છે અને અપશકુન પળ શુભ શકુનથી મેઢ્ઢાવા યોગ્ય (સારાં) ફઢ્ઢો આપનારા વની જાય છે ॥ ૧૧ ॥

25 માતાઝોની માફક ઢાકિણીઝો પળ થોડી પળ પીઢાને કરતી નથી, તેમજ મયંકર ંવા મંત્ર, તંત્ર અને યંત્રના પ્રકારો પળ કાંઈ કરી શકતા નથી ॥ ૧૨ ॥

પંચ—નમસ્કારના સામર્થ્યથી ઝગ્ગિ કમઢ્ઢના પુંજ જેવો, સિંહ શિયાઢ જેવો અને વનહસ્તી મૃગના વચ્ચા જેવો વની જાય છે ॥ ૧૩ ॥

ં કારણે સુર, સેચર વગેરે વેસતાં, ઝઢતાં, સ્વલના પામતાં કે પઢતાં પરમમત્તિપૂર્વક આ 30 નમસ્કારનું સ્મરણ કરાય છે ॥ ૧૪ ॥

કિન્ન—

ધન્નાણ મનોભવણે સદ્વાવહુમાણમદ્દિનેહિલ્લો ।

મિચ્છત્તિમિરહરણો વિચરહ નવકારવરદીગો ॥ ૧૫ ॥

જાણ મળણનિગુજે રમહ નમુક્કારકેમરિકિસોરો ।

તાણ અણિદ્ધદોર્ધદ્ધઘડળ ન નિયડેહ ॥ ૧૬ ॥

તા નિવિહનિગડઘડળા ગુત્તી તા વજ્જપજરનિરોહો ।

નો જાવજ્જ વિ જવિઓ પચનમુક્કારવરમતો ॥ ૧૭ ॥

દપ્પિદ્ધદુદ્ધનિદુરસુરુદ્ધિદ્ધી વિ તામ હોઈ પેરો ।

નવકારમત્તિત્તણપુવ્વ ન પલોઈઓ જાવ ॥ ૧૮ ॥

મરણરણગણમણસગમે ગમે ગામનગરમાઈણ ।

એય સુમરતાણ તાણ સમ્માણણ ચ ભવે ॥ ૧૯ ॥

તદા—

જલમાણમણિપ્પહફુલ્લફારફણિગ્ગફળાગણાહિતો ।

પસરતકિરણભરમગ્ગમીમતિમિરમ્મિ પાયાલે ॥ ૨૦ ॥

ચિંતાણતરઘડમાણમાણસાણંદિઈદિયત્થા જ ।

વિલસતિ દાણવા કિર ત સુ નમુક્કારફુરિયલ્લો ॥ ૨૧ ॥

ઘડી, મિધ્યાત્વરૂપી અધકારને હરનારો એવો આ નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ દીપક, જેમા શ્રદ્ધારૂપ દિવેદ અને વહુમાનરૂપી તેલ છે તે, ધન્ય પુરુષોના મનરૂપી ભવનમા શોભે છે ॥ ૧૫ ॥

જેમના મનરૂપી ઘન—નિરુત્તમા નમસ્કારરૂપી કેસરી કિંગોર—સિંહનુ ઘસુ રમે છે, તેમને અનિષ્ટ રૂપ હાથીઓના ટોચાનો સયોગ થતો નથી ॥ ૧૬ ॥

નિત્રિદ્ધ—મનવૃત્ત વેઠીઓની ઘટના છે જેમા તેવુ પેદસાનુ તથા વજ્જપજરનો તિરોધ ત્યા સુધી જ પીઠા ફરે છે કે, જ્યા સુધી પચ—નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ મત્ર જપવામા આવ્યો નથી ॥ ૧૭ ॥

ધીનાની દર્પિષ્ઠ—અમિમાની, દુષ્ટ, નિષ્ઠુર અને અત્યંત રુદ્ધ એવી દષ્ટિ પળ ત્યા સુધી જ હોય છે કે, જ્યા સુધી તે નમસ્કાર—મત્રના ચિંતનપૂર્વક જોવાયો નથી ॥ ૧૮ ॥

મરણ, રણાગણ અને મલોના સમાગમ ગ્રસ્તે કે પ્રામ—નગર આદિના ગમન વચ્ચે, નમસ્કાર ૨૩ મત્રનુ સ્મરણ કરનારાઓને રક્ષણ અર્થાત્ શરણની અને સમ્માનની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૧૯ ॥

તથા જાગ્યત્યમાન મણિની પ્રમા ઘડે પ્રપુત્ર એવી વિશાલ સર્પની ફળાના સમૂહથી પ્રસાર પામતા કિરણોના ભારથી નાન પામ્યો છે મયસ્ક અધસ્કાર જ્વાનો, ણ્યા પાતાલલોકમા ચિંતયતાની સાથે જ પ્રાપ્ત થાય છે ચિત્તાહ્લાદક ઇન્દ્રિયના ત્રિપયો જેમને ણ્યા દાનવોનો જે વિલાસ છે તે તો નવપારના વિલસિતનો એક દેશ માત્ર છે ॥ ૨૦-૨૧ ॥

- જં પિ ય વિસિદ્ધિપયવી વિજ્ઞાવિન્નાણવિણયનયનિરૂણં ।
 અશ્વલિયપસરં^૨ પસરંતકંતજસભરિયશુવળયલં ॥ ૨૨ ॥
 અચંતણુરત્તકલત્તપુત્તપામુક્કસયલસુહિસયણં ।
 આણાપહિચ્છણુચ્છાહિદચ્છગિહિકમ્મકારિજણં ॥ ૨૩ ॥
 5 અચ્છિન્નલચ્છિવિચ્છહુસામિભોજિત્તવિયરણપહાણં ।
 રાયામચ્છાહિવિસિદ્ધલોયપયઈવંહુમયં ચ ॥ ૨૪ ॥
 જહંચિતિયફલસંપત્તિસુંદરં દિન્નદુકહચમકં ।
 પાવિજ્ઞઈ મણુયત્તં તં ચ નમુકારફલલેસો ॥ ૨૫ ॥
 જં^૪ ચિય સવ્વંગપહાણલહચ્છસહિસહસવિલયાણં ।
 10 વત્તીસસહસ્સમહપ્પભાવભાસંતસામંતં ॥ ૨૬ ॥
 પવરપુરસરિસલ્લન્નવગ્ગામકોડીકહપ્પદુપ્પસરં ।
 સુરનયરસરિસપુરવરવિસત્તરીસહસસંખાલં ॥ ૨૭ ॥
 વહુસંખલેદકચ્છવડમહંવદોણમુહપમુહવહુવસિમં ।
 દીસંતકંતસુંદરસંદણસંદોહદિન્નદિહિં ॥ ૨૮ ॥
 15 પરચક્કચ્છપ્પણાણંપ્પદપ્પપાઠ્ઠકચક્કસંકિન્નં ।
 પગલંતગંડમંડલપયંડદોઘંટુયટ્ઠિલ્લં ॥ ૨૯ ॥

વઢી, વિશિષ્ટ પદવી, વિદ્યા, વિજ્ઞાન, વિનય અને ન્યાયથી નિપુણ, સ્વલના વગર વિસ્તાર-
 વાલું, પ્રસાર પામતા મનોહર યશથી ભરાઈ ગયું છે. ભુવનતલ જેમાં, અત્યંત અનુરક્ત એવા કલત્ર
 અને પુત્ર આદિ સકલ સુખી સ્વજનવાલું, આજ્ઞાની રાહ જોતાં ઉત્સાહી અને ચતુર ગૃહ-કર્મ કરનાર
 20 પરિજનવાલું, અવિચ્છિન્ન લક્ષ્મીના વિસ્તારયુક્ત એવું સ્વામીપણું, ભોગીપણું અને દાનીપણું, તેના વડે
 રાજા, મંત્રી આદિ વિશિષ્ટ લોક અને પ્રજાજન વડે વહુમાન કરાયેલું, યથાચિત્તિત ફલપ્રાપ્તિ વડે
 સુંદર અને વિરોધી લોકોના ચિત્તને પળ ચમત્કાર પમાડે એવું મનુષ્યપણું જે પ્રાપ્ત થાય છે, તે પળ
 નમસ્કારના ફલનો એક લેશ છે ॥ ૨૨ થી ૨૫ ॥

વઢી, સર્વ અંગોએ પ્રધાન શોભાયુક્ત ચોસઠ હજાર અંતઃપુરવાલું, વત્તીસ હજાર મોટા પ્રભાવ-
 25 શાલી સામંત રાજાઓના આધિપત્યવાલું, મોટા નગર સરખા છત્ર કોડ ગામના વિસ્તારવાલું,
 દેવનગર સમાન વહોત્તેર હજાર શ્રેષ્ઠ નગરોવાલું, વહુ-સંખ્યક લેદ, કચ્છવડ, મહંવ, દ્રોણમુખ વગેરે
 ઘણી વસ્તીઓવાલું, દેવીપ્યમાન, મનોહર અને સુંદર એવા રથોના સમુદાયથી યુક્ત રાજમાર્ગોવાલું,
 દુશ્મનના સમુદાયને ચગદી નાશવાને સમર્થ એવા પાયદળની સેનાના સમુદાયવાલું, અત્યંત મદ-
 ઘ્વરતાં છે ગંઢસ્થલ જેના એવા પ્રચંડ હાથીઓવાલું, મન અને પવનથી પળ ચંચલ તથા કઠોર સુરીઓ-
 30 વડે સોદી નાશ્યું છે પૃથ્વીતલ જેમણે એવા તરલ તુરંગો-ઘોડાઓની સાઠાવાલું, સોઠ હજારની

1 °પઈ J । 2 °કંત પસરતજ° s । 3 °ઈ પયઈ વ J । 4 જ પિય s । 5 °ણપ્પસત્તિપા° s J । 6 °ઘટ્ઠવટ્ઠિલ્લ° s ।

મળપણચલકર્તરુરુમ્ભયકસોણિતરલતુરગાલ ।
 સોલસસહસ્સપરિસપ્તજકસરકપાપરિક્ષિત્ત ॥ ૩૦ ॥
 નવનિહિચંદસરયણપ્પમાપાડન્મતસયલત્થ ।
 છન્નપડમરહસિત્તાહિત્તણ લન્મણે ॥ ૩૧ ॥
 ત પિ હુ કિર મદ્દાસલિલસેયપરિગ્ઢિયસ્સ તસ્સે ॥ ૩૨ ॥
 પચનમુકારતરુસ્સ કો વિ ફલવિલસિયવિસેમો ॥ ૩૩ ॥
 જ પિ ય સિયદેવસુયસુવુયસુરસયણસુદરુન્છમે ।
 સિપ્પિપ્પેહતે મુત્તાહલ વ ઉપવર્જઈ તત્તો ॥ ૩૪ ॥
 આજન્મ રમ્મતણૂ આજન્મમુદગગ્ગોવ્વણાત્થો ।
 આજન્મ રોગજરારયસેયવિપ્રજિયસરીરો ॥ ૩૫ ॥
 આજન્મ ન્હારુસદ્ધિમસરુહિરાહતણુમલવિમુક્કો ।
 આજન્મ અમિલાયત્તમછરરદેવદૂસધરો ॥ ૩૬ ॥
 ઉત્તત્તજચ્ચરુચણતરુણદિવાયરસમ્પહસરીરો ।
 પચપ્પહરયણાહરણકિરણરુરુરિયદિસિચ્ચકો ॥ ૩૭ ॥
 અવસદ્ધમ્મગ્ગલલુલલલુલલ્લપ્પહાપહાસિલ્લો ।
 રમણીયરમણઅમરણરમણીગણમણહરો કિ ચ ॥ ૩૮ ॥
 ગહચ્ચમિક્કહેલ પાડેડ ભૂયલ ભમાડેડ ।
 સયલકુલાચલચક્ક ચૂરેડ તહ ય લીલાણ ॥ ૩૯ ॥

સરયાગાળા યશ્નોના સમુદાયથી સુરક્ષિત, નવનિધિ અને ચૌદ રત્નોના પ્રભાવથી પ્રાદુર્ભાવ પામતા સકલ અર્થોગાલુ અને ભુવનોમા છ ગ્રંથ ભરતક્ષેત્રનુ અવિપતિપણુ જે પ્રાપ્ત થાય છે, તે સરેસર, શ્રદ્ધા 20 સલિલના સિંચનથી પરિવર્ધિત એવા પચ-નમસ્કારરૂપી વૃક્ષના કોઈ એક ફળના વિલાસનો જ વિશેષ છે ॥ ૨૬ વી ૩૦ ॥

ધર્મી, છીવોલીના પદની, મધ્યમા રહેલ સુત્તાફળની જેમ શ્વેત અને દિવ્ય વસ્ત્રથી ઢકાયેલી દેવશય્યામા સુદર અગ સહિત જે ઉત્પન્ન થાય છે અને ઉત્પન્ન થયા બાદ આત્મ સૌભાગ્ય અને યુવાસ્થા યુક્ત, આત્મ રમ્ય શરીર, આજન્મ રોગ, જરા, રજ અને શ્વેદ રહિત શરીરયુક્ત, 25 આજન્મ ક્ષાયુ-નસ, વમા-ચરમી, મામ અને રુધિર વગેરે શરીરના મલની વિમુક્ત તથા આજન્મ મ્લાન ન થાય એવી પુષ્પમાલા અને શ્રેષ્ઠ દેવદૂલ્યને ધારણ કરનાર તથા સૂર તપાવેલા ઉત્તમ જ્ઞાતિગાળ કાચન અને તરુણ સૂર્ય સમાન છે શરીરની શોભા જેની, પાંચ પ્રકારના રત્નમય આભરણોના કિરણોની કારત્તીત્વ છે દિવ્યચક્ર જેને, લટકતા, વુડલોની, પ્રમાણી, પ્રકાશમાન છે અવદિત ગડ-ગડલ જેને, રમણીય રમણગીલ દરમણીઓના-સ્મુગ્ધાવના મનને હરણ-વરણાર, 30

માણસપમુહમહાસરસરિયાદહસાયરાણ સલિલાઈ ।
 પલયપંવળો વ્વ સમકાલમેવ સત્તો વિ સોસેડું ॥ ૩૯ ॥
 તિલુક્કપૂરણતથં ઘ્વત્તિ વિડચ્ચિયમહલ્લવહુરૂવો ।
 પરમાણુમિત્તરૂવો વિ તહ ય હોડું લહુ સમત્થો ॥ ૪૦ ॥

5 તંહ એકકરંગુલિપંચગસ્સ પત્તેયમગ્ગમાગેસુ ।
 મેરુપણગાડું એકેકમિકકાલં ધરણસત્તો ॥ ૪૧ ॥
 કિં વ્રહુણા સંતં પિ હુ અસંતયં તહ અસંતમવિ સંતં ।
 વંત્થૂ એકલ્લણ ચ્ચિય દરિસેડમલંકરેડું વા ॥ ૪૨ ॥
 નમિરસુરવિસંરસિરમણિમઝહરિંછોલિવિચ્છુરિયપાઓ ।
 10 ભૂમંગાદ્દપહિદ્ધસંભમુદ્ધિંતપરિવારો ॥ ૪૩ ॥

ચિંતાણંતર સહસ ત્તિ સંઘડંતાણુકૂલવિસયગ્ગણો ।
 અણવરયરરસાવિલવિલાસકરણિકદુલ્લલિઓ ॥ ૪૪ ॥
 નિમ્મલઓહિન્નાણાનિમેસદિટ્ઠીઈ દિટ્ઠદટ્ઠવ્વો ।
 સમકાલોદયસમુવિંતસયલસુહકમ્મપયઈ ય ॥ ૪૫ ॥

15 રિદ્ધિપ્પવંધવંધુરવિમાણમાલાહિવત્તણં સુરં ।
 પાલહ અલ્લિયપસરં સુરલોએ કિર સુરિંદો વિ ॥ ૪૬ ॥

એકહેલા વડે ગ્રહચક્રને પાઢવા અને ભૂતલને ભમાડવામાં સમર્થ, લીલાપૂર્વક સકલ કુલાચલના
 સમુદાયને ચૂરવા અને માનસ-પ્રમુખ મહાસરોવર, સરિતા, દ્રહ અને સાગરોના પાણીને પ્રલયકાલના
 પવનની જેમ એકીસાથે શોષવામાં પણ સમર્થ, મોટા અને ઘણા એવા વૈક્રિયરૂપો વડે એકીસાથે ત્રણ
 20 લોકને પૂરવામાં, તથા પરમાણુ માત્ર સ્વરૂપ કરવામાં પણ જે સમર્થ, એક હાથની પાંચ આંગઝીઓ
 ઊપર પ્રત્યેકના અગ્ર ભાગમાં એકીસાથે પાંચેય મેરુને ધારણ કરવામાં સમર્થ-વધારે શું કહેવું? એક
 ક્ષણમાં સત્ વસ્તુને અસત્ અને અસત્ વસ્તુને સત્ દેખાડવાને અને કરવાને નિશ્ચયથી સમર્થ તથા
 નમતા એવા દેવસમૂહના મસ્તક ઊપર રહેલ મણિના કિરણની શ્રેણિ વડે વ્યાપ્ત છે ચરણો જેના,
 ભૂમંગ વડે આદેશ કરાયેલો અને હર્ષિત થયેલો સસંભ્રમપણે ઝમો થતો છે પરિવાર જેનો, ચિંત-
 25 વતાંની સાથે તરત જ સંઘટિત થતો છે અનુકૂલ વિષયોનો સમુદાય જેને, રતિના રસ વડે ભરપૂર
 વિલાસ કરવામાં નિરંતર અનુરક્ત, નિર્મલ અવધિજ્ઞાન અને અનિમેષ દૃષ્ટિ વડે જોયા છે જોવાયોગ્ય
 પદાર્થો જેને, સમકાલે ઉદય પામેલી છે સઘઝી શુભકર્મની પ્રકૃતિઓ જેને તથા ઋદ્ધિનાં પ્રવંધથી
 મનોહર એવા વિમાનોના સમુદાયોનું પ્રાપ્ત થયું છે અધિપતિપણું જેને, અસ્થલિત પ્રસરવાળો

1 °પવ્ણ વ્વ S । 2 તહ ઇક્° S । 3 °ડ ઇક્° S । 4 વંત્થૂ ઇક્° S । 5 °ડે ચ S J । 6 °વિસુરસિ-
 રિમ° 7 °ટ્ટીપ S ।

તં પિ અસેસં જાણસુ સમ્મ સન્માવગમ્મવિહિયસ્સ ।
 પંચનમુકારારાહણસ્સ લીલાઢ ય લુહુ ત્તિ ॥ ૪૭ ॥
 ઉઠ્ઠાહોતિરિયતિલોગરગમજ્ઞમ્મિ અહસયવિસેસો ।
 દેવ્વં રેત્ત કાલ ભાવ ચ પહુચ્ચ ચુજ્જકરો ॥ ૪૮ ॥
 દીસદ્ધ સુણિજ્ઞાણ વા જો કો વિ હુ કહ વિ કસ્સ વિજિયંસ્સ । 5
 સવ્વો વિ સો નમુકારસરણમાહપ્પનિપ્પન્નો ॥ ૪૯ ॥
 જલદુગ્ગે થલદુગ્ગે પવ્વયદુગ્ગે મસાણદુગ્ગે વા ।
 અન્નત્થ વિ દુગ્ગપણ તાણં સરણં નમુકારો ॥ ૫૦ ॥
 વસિયરણુચ્ચાહણયોમ્મણેસુ પરલોભયમ્મણેસુ ।
 એસો ચિય પચ્છહં તહા પહત્તો નમુકારો ॥ ૫૧ ॥ 10
 મતંતરપારદ્ધાદ્ જાઢ કજ્ઞાઢ તાદ્ધં વિસમાદ્ધં ।
 તાણ ચિય નિયસુમરણપુન્નારદ્ધાણ સિદ્ધિકરો ॥ ૫૨ ॥
 તા સયલાઓ સિદ્ધિઓ મંગલાદ્ધ ચ અહિલસંતેણ ।
 સવ્વત્થ સયા સમ્મં ચિંતેયવ્વો નમુકારો ॥ ૫૩ ॥

સુરેન્દ્ર પણ લાના કાઢ સુધી જે દેવલોકનુ પાલન કરે છે, તે સઘલુ સદ્ભાવપૂર્ણ પચ-નમસ્કારની 15
 થયેલી આરાધનાની લીલાનો જ એક લ્હ-અશ છે, એમ જાણો ॥ ૩૩ થી ૪૭ ॥

ઊર્ધ્વ, અંધો અને તિર્ચ્છા સ્વરૂપ વ્રણ લોકરૂપી રંગમહપમા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને
 આશ્રયીને જે કોઈને, જે કાઈ, જે કોઈ વિજયી જીતનો આશ્ચર્યજનક અતિગયવિશેષ દેસાંય છે
 અથવા સમગ્રાય છે, તે સર્વ પણ નમસ્કારના સરણનો જ એક મહિમા જાણો ॥ ૪૮-૪૯ ॥

જલદુર્ગમા, થલદુર્ગમા, પર્વતદુર્ગમા, સ્પશનદુર્ગમા, અથવા અન્યત્ર પણ દુર્ગ પટલે કદ્ધ- 20
 પદમા એક નવકાર જ ગ્રાણ અને શરણ છે ॥ ૫૦ ॥

વશીકરણ, ઉચ્ચાટન, ધોમ્મણ, ક્ષોમ અને સ્તંભન આદિ કાર્યોમા વિધિપૂર્વક સદા પ્રયુક્ત
 થયેલો નમસ્કાર જ સમર્થ છે ॥ ૫૧ ॥

અન્ય મનોર્થી પ્રાર્થના જે કાર્યા મુરફેલ બન્યા હોય તે સર્વ પણ નમસ્કારના સરણપૂર્વક
 પ્રાર્થના હોય તો શીઘ્ર સિદ્ધ થાય છે ॥ ૫૨ ॥

તે કારણ માટે સર્વ સિદ્ધિઓ અને મગલોને રચ્છતા આત્માએ સર્વત્ર સદા સમ્યક્ પ્રકારે
 નમસ્કારને ચિંતયવો જોઈએ ॥ ૫૩ ॥

जागरणसुयणलीयणचिद्वृणचंकमणखलणपडणेसु ।
 एस किर परममंतो अणुसरियव्वो पयत्तेणं ॥ ५४ ॥
 जेणेस नमुक्कारो दत्तो पुन्नाणुबंधिपुन्नेणं ।
 नारयतिरियगइओ तस्सावस्सं निरुद्धाओ ॥ ५५ ॥
 न स पुणरुत्तं पावइ कयाइ किर अयसनीयगोत्ताइं ।
 जम्मंतरे वि दुलहो तस्स न एसो नमुक्कारो ॥ ५६ ॥
 जो पुण सम्मं गुणिउं नरो नमुक्कारलक्खमक्खंडं ।
 पूणइ जिणं संघं वंधइ तित्थयरनामं सो ॥ ५७ ॥
 हुंति नमुक्कारपभावओ य जम्मंतरे वि किर तस्स ।
 जाईकुलरूवारुगसंपयाओ पहाणाओ ॥ ५८ ॥
 ताव न जायइ चित्तेण चित्तिं पत्थियं च वायाए ।
 काएण य पारद्धं जाव न सरिओ नमुक्कारो ॥ ५९ ॥
 अन्नं च ईमाउ चिय न होइ मणुओ कयाइ संसारे ।
 दासो पेसो दुभगो नीओ विगलिंदिओ चेव ॥ ६० ॥

15 - जागतां, सूतां, छीकतां, वेसतां, चालतां, स्वलना पामतां के नीचे पडतां आ परममंत्रने
 ज आदरपूर्वक निश्चये अनुसरवो जोईए—वारंवार स्मरण करवो जोईए ॥ ५४ ॥

पुण्यानुबंधी पुण्यवाळा जे आत्माए आ नवकारने प्राप्त कर्यो छे, तेनी नरक अने तीर्थच
 गतिओ अवश्य रोकाई गई छे ॥ ५५ ॥

वळी, कहुं छे के, आ नमस्कार जेणे क्यांईथी पण निश्चये प्राप्त कर्यो छे तेने वारंवार अप-
 20 यश अने नीच गोत्र आदिनी प्राप्ति थती नथी तथा जन्मांतरमां पण तेने फरीवार आ नमस्कारनी
 प्राप्ति दुर्लभ थती नथी ॥ ५६ ॥

वळी, जे मनुष्य एक लाख नमस्कारने अखंडपणे गणे तथा श्रीजिनेश्वरदेव अने संघनी
 पूजा करे, ते तीर्थकर—नामकर्म बांधे छे ॥ ५७ ॥

नमस्कारना प्रभावथी जन्मांतरमां पण प्रधान जाति, कुल, रूप, आरोग्य अने संपदाओ
 25 निश्चयथी प्राप्त थाय छे ॥ ५८ ॥

चित्तथी चिंतवेलुं, वचनथी प्रार्थेलुं अने कायाथी प्रारंभेलुं कार्य त्यां सुधी ज थतुं नथी के
 व्यां सुधी आ नमस्कार स्मरवामां आव्यो नथी ॥ ५९ ॥

वळी, आ नमस्कारथी मनुष्य संसारमां कदी पण दास, प्रेष्ठ, दुर्भग, नीच के विकलेन्द्रिय-
 अपूर्ण इन्द्रियवाळो थतो नथी ॥ ६० ॥

હ્રપરલોયસુહયરો હ્રપરલોયદુહદલણપચ્છલઓ ।
 એસ પરમિદ્ધિવિર્મનો ભક્તિપરત્તો નમુકારો ॥ ૬૧ ॥
 કિં વન્નિણ વહુણા ત નત્થિ જયમ્મિ જ કિર ન સક્કો ।
 કાઉ એસ જિયાણ ભક્તિપરત્તો નમુકારો ॥ ૬૨ ॥
 જહ તાવ પરમદુલ્હં સપાહહ પરમપયસુહં પિ હ્મો ।
 તા તદણુસર્ગસજ્જે તદન્નસુક્કલમ્મિ કા ગણના ? ॥ ૬૩ ॥
 પત્તા પાવિસ્સંતી પાવતિ ય પરમપયપુર જે તે ।
 પંચનમુકારમહારહસ્સ સામત્થજોગેણ ॥ ૬૪ ॥
 સુચિર^૧ પિ તવો તવિય ચિન્ન ચરણ સુય ચ વહુપદિયં ।
 જહ તા ન નમુકારે રહિં તઓ તં ગયં વિહલ ॥ ૬૫ ॥
 ચરણાણ સેણાણે નાયગો દીવગો જહા હોહ ।
 તહ ભાવનમુકારો દંમણતવનાણચરણાણ ॥ ૬૬ ॥
 ભાવનમુકારવિવજ્ઞિયાં જીવેણ અકયકજ્ઞાં ।
 ગહિયાણિ ય મુક્કાણિ ય અણંતસો દવ્વલિંગાં ॥ ૬૭ ॥
 તમ્હા નાઝુણેવ જત્તેણ તુમ પિ ભાવણાસાર ।
 આરાહણાકયમણો મણમ્મિ સુદર ! તયં ઘરસુ ॥ ૬૮ ॥

5

10

15

પરમેષ્ઠીના વૈભવવાળો ભક્તિપ્રયુક્ત આ નમસ્કાર આ લોક અને પરલોકમાં સુલ્ખને કરનારો છે તથા આ લોક અને પરલોકનાં દુઃખને દબાવનારો સમર્થ છે ॥ ૬૧ ॥

વઢી, વધારે વર્ણન કરવાથી શું ? આ જગતમાં તેણે કાંઈ જ નથી કે જે સ્વચ્છર ભક્તિપૂર્વક-પ્રયુક્ત આ નમસ્કાર વડે જીવોને પ્રાપ્ત ન થાય ॥ ૬૨ ॥

20

પરમ દુર્લભ એવા પરમ-પદનાં સુલ્ખોને પણ જો આ પમાડે, તો તેના અનુપગથી અન્ય સાધ્ય સુલ્ખોની તો ગણના જ શી ? ॥ ૬૩ ॥

પરમપદપુર-મોક્ષને જેઓ પામ્યા છે, પામશે અને પામે છે, તે સર્વે પંચ નમસ્કારરૂપી મહારથના સામર્થ્ય-યોગે જ છે ॥ ૬૪ ॥

લાવા કાઢી સુધી તપને તપ્યો, ચારિત્રને પાઞ્ચ્યુ, અને ઘણા શાસ્ત્રોને ભણ્યો પણ જો નમસ્કારમાં પ્રેમ ન લાગ્યો તો તે સચ્છ નિષ્ફળ ગયું (જાણવું) ॥ ૬૫ ॥

25

ચતુર્ગી સેનામાં જેમ સેનાની દીપક સમાન છે, તેમ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને તપની આરાધનામાં ભાવ-નમસ્કાર દીપક સમાન છે ॥ ૬૬ ॥

ભાવ-નમસ્કાર રહિત જીવે અનતીવાર ન કરાય એવા કાર્યોને અને દ્રવ્યલિંગને નિષ્ફળપણે મહાન કર્યાં તેમજ મૂલ્યા, એમ સમજીને હે સુદર ! તુ આરાધનામાં 'એક મનવાળો બની ભાવપૂર્વક' ૩૦ તે (ભાવનમસ્કાર) ને સનમાં ધારણ કર ॥ ૬૭-૬૮ ॥

સંવિગ્નેણ મગસા અસ્થલિયફુલમળહરેણ ય સરેણ ।
 પડમાસણિઓ કરવદ્વજોગમુદો ય કાણં ॥ ૮૩ ॥
 સમ્મં સંપુન્નં ચિય સમુચ્ચરિજ્ઞા સયં નમુકારં ।
 ઉસ્સગ્ગેણેસ વિહી અહ બલગલણા તહા ન પહૂ ॥ ૮૪ ॥
 5 તન્નામાણુમ 'અ સિ આ ઉ સ'ત્તિ પંચક્ષરે તહવિ સમ્મં ।
 નિહુયં પિ પરાવત્તિજ્ઞ કહ વિ અહ તત્થ વિ અસત્તો ॥ ૮૫ ॥
 તા જ્ઞાણજ્ઞા 'ૐ' ઇતિ સંગહિયા જં ઇમેણ અરહંતા ।
 અસરીરા આયરિયા ઉવજ્ઞાયા મુણિવરા સન્વે ॥ ૮૬ ॥
 10 એયન્નામાઇનિપંન્નવન્નસંધિપ્પઓગઓ જમ્હા ।
 સન્વજ્ઞુપહે एसो 'ૐ'કારો કિર વિણિદિટ્ઠો ॥ ૮૭ ॥
 એયજ્ઞાણા પરમિટ્ઠિણો ફુલં જ્ઞાણ્યા ભવે પંચ ।
 અહવા જો એયં પિ હુ જ્ઞાણં હોજ્જ અસમત્થો ॥ ૮૮ ॥
 સો પાસઢિયકલ્લાણમિત્તવગ્ગેણ પંચનવકારં ।
 નિસુણિજ્ઞ પઢિજ્ઞંતં હિયયમ્મિ ઇમં ચ ભાવેજ્ઞા ॥ ૮૯ ॥
 15 एसो સ સારગંઠી एस સ કો વિ હુ દુલંભલંસુ ત્તિ ।
 एसો સ ઇટ્ઠસંગો^૮ એયં તં પરમતત્તં તિ ॥ ૯૦ ॥

અંત સમયે સંવેગશીલ મન વડે, અસ્થલિય, સ્પષ્ટ અને મધુર સ્વર વડે તથા કરવદ્વ યોગ-
 મુદ્રાથી યુક્ત, શરીરને પદ્માસનમાં રાખીને સમ્યક્ પ્રકારે સંપૂર્ણ નમસ્કારનું સ્વયં ઉચ્ચારણ કરવું એ
 ઉત્સર્ગ વિધિ છે; અથવા બલ ઘટવાથી જો તેમ કરવા સમર્થ ન હોય, તો પરમેષ્ઠીઓના નામને
 20 અનુસરનારા 'અ-સિ-આ-ઉ-સા' એવા પાંચ અક્ષરોને સમ્યક્ પ્રકારે મૌનપણે પરાવર્તન-જાપ કરે,
 જો કોઈ કારણે તેમ કરવા પળ અશક્ત હોય તો 'ૐ' એવા એક અક્ષરનું ધ્યાન કરે, કારણ કે-એ
 અક્ષરો વડે અરિહંત, અશરીરી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સર્વ મુનિવરો સંગૃહીત થયેલા છે । એ પાંચેય
 નામોની આદિમાં રહેલા અક્ષરોની સંધિના પ્રયોગોથી નિશ્ચયે આ ૐકાર વનેલો છે, એમ સર્વજ્ઞ
 પરમાત્માઓએ આદેશ કર્યો છે । એનું ધ્યાન કરવાથી નિશ્ચયપૂર્વક પાંચેય પરમેષ્ઠીઓનું સ્પષ્ટપણે ધ્યાન
 25 કર્યું છે અથવા જે એ (એક અક્ષર)નું ધ્યાન કરવાને પળ સમર્થ નથી તે પાસે રહેલા કલ્યાણ
 મિત્રોના સમુદાય પાસેથી પંચનમસ્કારને સાંભળે અને સાંભળતી વખતે હૈયામાં આ પ્રમાણે
 ભાવના કરે ॥ ૮૩ થી ૮૯ ॥

આ નમસ્કાર એ સારની ગાંસડી છે, આ નમસ્કાર એ મને ઇષ્ટનો સમાગમ છે અને આ
 નમસ્કાર એ એક પરમતત્ત્વ છે ॥ ૯૦ ॥

1 જ્ઞાણજ્ઞા S । 2 ઉજ્જાયા S । 3 નિસજ્ઞ S । 4 ંજુણિ एसો S । 5 પરમેષ્ઠિણો S । 6 જ્ઞાણ
 હો S । 7 ભાવિજ્ઞા S । 8 ંગો ઇયં S ।

અહહ તટથો જાઓ નૂળં મયજ્જલહિણો અહં અજ્ઞ ।
 અન્નહ કહિ અહ કહ વ એસ એવ સમો જોગો ॥ ૧૧ ॥
 ઘન્નો હ જેણ મએ અણોરપારમ્મિ મવસમુદ્દમ્મિ ।
 પચન્હ નમુકારો અર્ચિત્તચિંતામણી પત્તો ॥ ૧૨ ॥
 કિં નામ અજ્ઞ અમયત્તણેણ સર્વંગિયં પરિણજો હ ।
 કિં વા સયલસુહમયો કજો અર્કડેર્ણ કેણાવિ ॥ ૧૩ ॥
 હ્ય પરમસમરસાપત્તિપુવ્વમાયન્નિજો નમુકારો ।
 નિહણઢ કિલિટ્ઠકમ્મ નિસ વ સિયધારણાજોગો ॥ ૧૪ ॥
 જેણેસ નમુકારો સરિજો ભાવેણ અતકાલમ્મિ ।
 તેણાહ્ય સુક્કલ દુક્કલસ્સ જલજલી દિન્નો ॥ ૧૫ ॥
 એસો જણજો જણણી ય એસ એસો અઙ્ગારણો વધુ ।
 એસો મિત્ત એસો પરમુવયારી નમુકારો ॥ ૧૬ ॥
 સેયાણ પર સેય મંગહ્યાણ ચ પરમમગહ્ણ ।
 પુન્નાણ પરમપુન્ન ફલ ફલાણં નમુકારો ॥ ૧૭ ॥

5

10

અહો હો ! આજે હું મયસમુદ્રના તટને પાન્યો છું, અન્યથા ક્યા હું ? ક્યા આ ? અને ક્યા 15
 મારો તેની સાથેનો સરસો યોગ હોય ॥ ૧૧ ॥

હું ધન્ય છું કે, જેણે અનાદિ-અનંત મયસમુદ્રમા આર્ચિત્ત ચિંતામણિ એવા પાચ-પરમેષ્ઠીનો
 નમસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યો છે ॥ ૧૨ ॥

શુ હું આજે સર્વ અગોમા અમૃતપણુ પાન્યો છું ? અથવા અકાલે જ શુ કોઈએ મને સકલ
 સુખમય કર્યો છે ? ॥ ૧૩ ॥

20

એ રીતે પરમ શ્રમરસાપત્તિપૂર્વક આચરેલો નમસ્કાર, શીત ધારણ(શીતોપચાર)નો પ્રયોગ
 જેમ વિપને હજે તેમ દ્વિષ્ટ-કર્મોને હણી નાસે છે ॥ ૧૪ ॥

અતકાલે જેણે આ નમસ્કારનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કર્યું છે, તેણે સુરતને આમત્રણ આપ્યું છે
 અને દુઃસ્વપ્ને તિલાન્તરિ દીધી છે ॥ ૧૫ ॥

આ નમસ્કાર એ પિતા છે, એ જ માતા છે, એ જ અકારણ વધુ છે, એ જ મિત્ર છે અને 25
 એ જ પરમ ઉપકારી છે ॥ ૧૬ ॥

કલ્યાણમા પરમ કલ્યાણ, માગલિકોમા પરમ માગલિક, પુણ્યોમા પરમપુણ્ય અને ફલોમા
 પરમરમ્ય ફલ પળ આ નમસ્કાર જ છે ॥ ૧૭ ॥

તહ એસ નમુકારો ઇહલોગગિહાડ જીવપહિયાણં ।
 પરલોયપહપયટ્ટાણ પરમપથયણસારિચ્છો ॥ ૯૮ ॥
 જહ જહ તસ્સ વણરસો પરિણમઙ્ મણમ્મિ તહ તહ કમેણ ।
 5 સ્વયમેઙ્ કમ્મગંઠી નીરનિહિત્તામકુંભુ વ્વ ॥ ૯૯ ॥
 તવ નિયમસંજમરહો પંચનમુકારસારહિપઉત્તો ।
 નાણતુરંગમજુત્તો નેઙ્ નરં નિવ્વુર્ડનયરં ॥ ૧૦૦ ॥
 જલણો વિ હોજ્જ સીઓ પહિપહહુત્તં^૧ વહિજ્જ સુરસરિયા ।
 ન ય નામ નિજ્જઙ્ ઇમો પરમપયપુરં નમુકારો ॥ ૧૦૧ ॥
 આરાહણાપુરસ્સરમણન્નહિયઓ વિસુદ્ધસુહલેસો ।
 10 સંસારુચ્છેયકરં તા મા સિદ્ધિલસુ નમુકારં ॥ ૧૦૨ ॥
 એસો હિ નમુકારો કીરઙ્ નિયમેણ મરણકાલમ્મિ ।
 જં જિણવરેહિં દિટ્ઠો સંસારુચ્છેયણસંમત્થો ॥ ૧૦૩ ॥
 અન્નેવેણં કમ્મક્કલ્લઓ તહ ય મંગલાગમો નિયમા ।
 તંકાલ ચિય સમ્મં પંચનમુકારકરણફલં ॥ ૧૦૪ ॥

15 તથા આ લોકરૂપી ઘરથી નીકળીને પરલોકના માર્ગે પ્રવર્તેલા જીવરૂપી પથિકોને આ નમ-
 સ્કાર પરમ પથ્યદન-ભાતા તુલ્ય છે ॥ ૯૮ ॥

જેમ જેમ તેના વર્ણોનો રસ મનમાં પરિણામ પામે છે, તેમ તેમ ક્રમે કરીને પાણીમાં સ્થાપન
 કરેલા કાચા કુંભની માફક જીવની કર્મગ્રંથી ક્ષયને પામે છે ॥ ૯૯ ॥

પંચ-નમસ્કારરૂપી સારથિ જેમાં હાંકનાર છે, અને જ્ઞાનરૂપી ઘોડા જેમાં જોડાવેલા છે, એવો
 20 તપ, નિયમ અને સંયમરૂપી રથ મનુષ્યને નિર્વૃત્તિ નગરીએ લઈ જાય છે ॥ ૧૦૦ ॥

અગ્નિ કદાચ શીતલ થઈ જાય અને સુર-સરિતા-ગંગા કદાચ સાંકડા માર્ગવાળી થઈ વહેવા
 માંડે પરંતુ આ નમસ્કાર પરમપદપુર-મોક્ષે ન લઈ જાય, એ વને નહીં ॥ ૧૦૧ ॥

અનન્ય હૃદય અને વિશુદ્ધ લેશ્યા વડે આરાધન કરાવેલો આ નમસ્કાર સંસારનો ઉચ્છેદ
 કરનારો છે, એ કારણે તેમાં શિથિલ ન થાઓ-તેના ઊપરનો આદર મંદ ન કરો ॥ ૧૦૨ ॥

25 મરણકાલે વિધિપૂર્વક [સ્મરણ] કરાતો આ નમસ્કાર સંસારનો ઉચ્છેદ કરવાને સમર્થ છે,
 એમ સ્વરેશ્વર, શ્રીજિનેશ્વરોએ જોયેલું છે ॥ ૧૦૩ ॥

પંચ-નમસ્કારને [સ્મરણ] કરવાનું તાત્કાલિક ફલ અક્ષેપે ઘટલે શીઘ્રતાથી કર્મનો ક્ષય
 કરે છે અને નિશ્ચિતપણે મંગલ કરે છે ॥ ૧૦૪ ॥

1 °ત્તં ચ હોજ્જ S J । 2 સસારુચ્છેય° S । 3 °સમટ્ઠો J । 4 °ઔ ય તહ મં° S । 5 તંકાલિ
 ચિય S, તંકાલિ ચિય J ।

કાલતરભાવિ ફલં તહવિહમિહમવિયમન્નમવિય ચ ।
 હ્રમવિયમત્યકામા ઉભયમંયસુહાવહા સમ્મ ॥ ૧૦૫ ॥
 હ્રમનસુહાવહા તત્થ તાવ અકિલેસમવળઓ તાણ ।
 આરુમાપુવ્વમ તહ નિવિગ્ગ્ય તાણ માણણઓ ॥ ૧૦૬ ॥
 પેરમનસુહાવહા પુણ સુત્તવિહીણ સુઠાણવિણિઓમા ।
 પત્તનમુકારફલ અંહ મન્નહ અન્નમવિયં પિ ॥ ૧૦૭ ॥
 જહ વિ'ન તંજમ્મે ચિય સિદ્ધિગમો કહ વિ જાયહ તહાવિ ।
 પત્તનમુકારા ઈર્કસિં પિ કિં કિં ન વિરાહિતા ॥ ૧૦૮ ॥
 ઉત્તમદેવેસુ તહા કુલેસુ વિડલેસુ અતુલસુહરુલિયા ।
 હિહિત્તા પજ્જતે સિજ્જતિ વ ચેવ વિહુયરયા ॥ ૧૦૯ ॥
 હ્ર પુણ પરમત્થેણ નાણારણાણાણ કમ્માણ ।
 પઢ્ડણમણતપુગ્ગલવિગમમ્મી જાયમાણમ્મી ॥ ૧૧૦ ॥
 પાણહ નમુકારસ્સ પઠમવન્ન નવકારમહ સેસે ।
 વન્ને પત્તેય ચિય તહણ્ણાતવિસુદ્ધિસન્નમાવે ॥ ૧૧૧ ॥
 એવ ઈકેક પિ હુ અક્કપરમચત્તરુમ્મસુપલલ્લમં ।
 જસ્સ સ કહ ન વંછિયફલદાઈ હોઠ નવકારો ॥ ૧૧૨ ॥

તે(નમસ્કાર)નુ કાઢાતર ભાવિ ફલ વે પ્રકારનુ છે-૧ આ ભવ સગ્ગી અને ૨ અન્ય ભવસગ્ગી । આ ભવ સગ્ગી ફલ વને ભવમા સમ્યક્ સુખને આપનારા અર્થ-કામની પ્રાપ્તિરૂપ છે । તેમા અર્થ-કામ આ ભવમા સુખને આપનારા દટલે-અદ્દેશ કે અલ્પ-દેશથી મલ્લનારા, રોગ રહિત અને વિપ્રરહિતપણે ઉપભોગમા આવનારા (થાય છે) તથા પરભવમા સુખને આપનારા છે દટલે 20 સૂત્રોક્ત વિધિ મુજબ સુદર સ્થાનમા સલ્લેત્રોમા વિનિયોગ કરવાથી થાય છે । હવે અન્ય ભવસગ્ગી પચ-નમસ્કારનુ ફલ એ છે કે-નમસ્કારને પામેલા અને તેની જરા પણ વિરાધના નહિ કરનારા આત્માઓ જો કોઈ કારણસર તે જ ભવને વિષે સિદ્ધગતિને ન પામે, તો ઉત્તમ દેવપણે હત્તન્ન થાય છે અને ત્યાથી વિપુલ ફલોમા અતુલ સુખથી યુક્ત એવુ મનુષ્યપણુ મેલ્લવે છે ॥ ૧૦૫ થી ૧૦૯ ॥

જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના અનંત પુઢ્ડો પ્રતિક્ષણ દૂર થવાને કારણે પરમાર્થથી નમસ્કારના 25 પ્રથમ અક્ષર 'ન'કારનો લાભ થાય છે । શેષ પ્રત્યેક અક્ષરોનો લાભ પણ કર્મે કરીને અનંતગુણી વિશુદ્ધિ થવાથી થાય છે ॥ ૧૧૦ થી ૧૧૨ ॥

એ રીતે જેનો એકેક પણ અક્ષર અત્યંત કર્મક્ષય થવાથી મલ્લે છે, તે નમસ્કાર કોને વાછિત ફલદાયી ન થાય ? ॥ ૧૧૦ ॥

1 °ભવમુ° 8 । 2 પરમ મુ° ૫ । 3 °ઓગો ૫ । 4 અહ મન્નહ 8 । 5 તજ્જમ ૫ । 6 જાયણ તહ વિ 8 । 7 ઈર્ક પિ કિં તમવિરાહિતા ૫ । 8 કિં તમવિરાહિતા 8 ।

एवं च उभयलोगे वि सुखमूलं इमं मुणेरुण ।
 आराहणाभिलासी भद्र ! तुमं सइ सरिज्ज जओ ॥ ११३ ॥
 પંચન્હ નમુકારો જીવં મોણ્હ ભવસહસ્તાઓ ।
 ભાવેણ કીરમાણો હોઈ પુણો વોહિલામાય ॥ ૧૧૪ ॥
 5 પંચન્હ નમુકારો ધન્નાણ ભવક્કલ્લયં કરિંતાણં ।
 હિંયયમ્મિ અણુમુયંતો વિસુત્તિયાવારઓ હોઈ ॥ ૧૧૫ ॥
 પંચન્હ નમુકારો एवं खलु वन्निओ महत्थु त्ति ।
 જો મરણમ્મિ ઉવગણ અભિકલ્લણં કીરણ વહુસો ॥ ૧૧૬ ॥
 सत्त पण सत्त य नवक्खर-पमाण-पयड-पंचपयं ।
 10 तिंत्तीसक्खरचूलं सुमरह नवकारवरमंतं ॥ ११७ ॥
 इय संविग्गसिरोमणिजिणेसरायरियपायपंकयब्भसलो ।
 भणइ जिणचंदसूरी दूरीकयकलिमलं नमुक्कारफलं ॥ ११८ ॥

इति पञ्चनमस्कारफलस्तोत्रम् ।

15 ए प्रमाणे वने लोकमां आ (नमस्कार) सुखनुं मूल छे, एम जाणीने, आराधनानी
 अभिलाषावाळा हे भद्र ! तुं एनुं सदा स्मरण कर; कारण के पंचपरमेष्ठीने करेलो नमस्कार
 जीवने हजारो भवोथी मुकावे छे, तथा भावपूर्वक स्मरण कराय तो ते बोधिलाभ माटे
 थाय छे ॥ ११३ थी ११४ ॥

20 पांच परमेष्ठीओने करेलो नमस्कार धन्य पुरुषोने भवनो क्षय करावे छे अने हृदयथी तेने
 नहि छोडनारने ते विस्त्रोतसिका एटले उन्मार्गे जता चित्तने वारनारो वने छे ॥ ११५ ॥
 ए रीते पंच नमस्कार महान् अर्थवाळो छे एम शास्त्रोमां वर्णन करेलुं छे, अने ए कारणे
 मरण अवसर आवे त्यारे तेनुं निरंतर अने वारंवार स्मरण कराय छे ॥ ११६ ॥

ते सात, पांच, सात, सात, अने नव अक्षर प्रमाण छे, अने प्रगट पांच पदोवाळा अने
 तेत्रीस अक्षर प्रमाण श्रेष्ठ चूलिकावाळा उत्तम श्रीनमस्कार-मंत्रनुं तमे निरंतर स्मरण (ध्यान)
 करो ॥ ११७ ॥

25 ए रीते संविग्गशिरोमणि श्रीजिनेश्वरसूरिना चरण-कमलने विषे भ्रमर समान श्रीजिन-
 चंद्रसूरि, पापमळने दूर करीने नवकारनुं फळ कहे छे ॥ ११८ ॥

(સ્તોત્ર-પરિચય)

આ સ્તોત્રની મૂળ નકલ જૈન સાહિત્યવિકાસ મંડળના સમ્રહમા હતી, તે પરથી અહીં સપાદિત કરી અનુવાદ સાથે આપવામા આવેલ છે ।

S સદ્ગાથી જૈ સા વિ 'મ' ની નકલ જે મૂળ આદર્શ તરીકે રાખનામા આવી છે ।

J સદ્ગાથી શ્રી જિનવિજયજી મુનિ છપાવેલા ફોર્મો ઊપરથી પાઠાતરો લીધા છે । 5

આ સ્તોત્રના 'નમુકારફલપગરણ' અને 'વુઢુનમુકારફલથુચં' એવા નામો પણ મળે છે ।

કેટલાક આચાર્યોએ આ સ્તોત્રની ગાથાઓને પોતાની કૃતિમા પ્રમાણ તરીકે નોંધી છે જ્યારે કેટલાક સમ્રહાત્મક પ્રયોગમા આ સ્તોત્રની ગાથાઓનો સમ્રહ કરેલો જોવામા આવે છે ।

આ સ્તોત્રના કર્તા શ્રીજિનચદ્રસૂરિ, જેઓ શ્રીજિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા એમ આ સ્તોત્રની છેલ્લી ૧૧૮ મી ગાથામા નોંધનામા આવ્યું છે । 10

તેઓ શ્રીઅમયદેવસૂરિના વૃદ્ધ સતીર્થ્ય હતા । શ્રીઅમયદેવસૂરિની વિનતિથી 'સવેગરગશાલા' (આરાધના) નામક ધ્રુવ પ્રાકૃતમા રચ્યો છે, તેનું સંશોધન શ્રીપ્રસન્નચદ્રસૂરિ, શ્રીગુણચદ્ર અને શ્રીજિનવલ્લભગણિયે કર્યું હતું એ જ જિનચદ્રસૂરિએ આ સ્તોત્રની રચના કરેલી છે । આ સ્તોત્રમા નમસ્કારનું ફળ વિશદ અને સચોટ રીતે દર્શાવવામા આવ્યું છે ।

પંચનમુક્કારફલં ।

ઘણઘાઈકમ્મમુક્કા અરહંતા તહ ય સચ્ચસિદ્ધા ય ।
 આયરિયંઉવજ્ઞાયા પવરા તહ સચ્ચસાહુ ય ॥ ૧ ॥
 5 યયાણ નમુક્કારો પંચન્હ વિ પવરલક્ષણધરાણં ।
 ભવિયાણ હોઈ સરણં સંસારે સંસરંતાણં ॥ ૨ ॥
 ઉહ્મંહે તિરિયંમ્મિ જિણનવકારો પહાણંઓ નવરં ।
 નર-સુર-સિવસુક્કલાણં [સુ]કાર્કણં ઇત્થ મંવણમ્મિ ॥ ૩ ॥
 તેણ ઇમો નિચં ચિય પઢિજં સુત્તુદ્ધિપિહિં અણવરયં ।
 10 હોઈ ચિય દુહદલણો સુહર્જંઓ ભવિયલોયસ્સ ॥ ૪ ॥
 જાઈ વિ જો પઢિજઈ જેણં ય જાયસ્સ હોઈ વહુરિદ્ધી ।
 અવસાણો વિ પઢિજઈ જેણ મંઓ સુંગઈ જાઈ ॥ ૫ ॥
 આવઈહિં પિ પઢિજઈ જેણં ય લંઘેઈ આવઈસયાઈ ।
 રિદ્ધીહિં પિ^{૧૦} પઢિજઈ જેણં ય સા જાઈ વિત્થારં ॥ ૬ ॥

15

અનુવાદ ।

ઘનઘાતી કર્મોથી રહિત અરિહંતો, સર્વસિદ્ધો, પ્રવર એવા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો તેમજ સર્વ-
 સાધુઓ-એ રીતે શ્રેષ્ઠ લક્ષણને ધારણ કરનારા એ પાંચેય પરમેષ્ઠીઓને કરેલો નમસ્કાર સંસારમાં
 મટકતા ભવ્ય-પ્રાણિઓને શરણરૂપ છે ॥ ૧-૨ ॥

20 ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમાં શ્રીજિન(કથિત) નવકાર પ્રધાન છે તથા
 મનુષ્યનાં સુખો, દેવનાં સુખો અને મોક્ષનાં સુખોનું પરમ કારણ છે ॥ ૩ ॥

તે કારણે સૂતાં અને ઊઠતાં નિરંતર નવકાર(મંત્ર) ને ગણવો જોઈએ । તે નિશ્ચયપૂર્વક
 ભવ્ય-લોકોનાં દુઃખોને હણનારો અને સુખોને ઉત્પન્ન કરનારો છે ॥ ૪ ॥

જન્મસમયે જો તે મળવામાં આવે તો જન્મ લેનારને વહુ સંપત્તિ આપનારો થાય છે અને
 મૃત્યુ સમયે જો મળવામાં આવે તો મૃત્યુ પછી સુગતિને આપનારો થાય છે ॥ ૫ ॥

25 આપત્તિના સમયે પણ જો તેને મળવામાં આવે તો સેંકડો આપત્તિઓથી પાર પમાય છે
 અને સંપત્તિના સમયે મળવામાં આવે તો તે સંપત્તિઓ વિસ્તાર પામે છે ॥ ૬ ॥

1 °વાયકમ્મમુક્કા J । 2 °રિયા ઉ° N । 3 °મહો S; °મહ A । 4 °યલોએ જિ° A । 5 °ગવો ન° S । 6 °ણં
 એથ A । 7 મુવ° S । 8 °દિયઈ A; °જાણ J । 9 °જણણો મ° S J । 10 °પિહિં જો J । 11 જેણેવ J । 12 °ઈ
 ફલરિદ્ધિ A । 13 મુજો J । 14 સોગઈ A । 15 જેણેવ N । 16 સો પ° A । 17 જેણેસા A ।

ને ય વીહતિ સુરાણં વિજ્ઞાહરદેવૈર્નૌરવરિંદાણ ।
 જાણ હમો નવકારો સૌસ વ્વ પડ્દિઓ કઠે ॥ ૭ ॥
 જહ અહિણા દદ્દાણં ગારુડમતો વિસ પળાસેહ ।
 તહ નવકારો મતો પાવવિસ નાસહ અસેસ ॥ ૮ ॥
 કિં એસ મહારયણ કિં વા ચિંતામણિ વ્વ નવકારો ।
 કિં કપ્પહુમસરિસો નહુ નહુ તાણ પિ અહિયયરો ॥ ૯ ॥
 ચિંતામણિરયણાહ કપ્પતરુ ફક્કજમ્મસુહહેહ ।
 નવકારો પુણ પવરો સગ્ગપવ્વગ્ગાણ દાયારો ॥ ૧૦ ॥
 જ કિંચિ પરમતત્ત પરમપ્પયકારણ ચ જં કિંપિં ।
 તૈત્થ હમો નવકારો જ્ઞાહજ્ઞહ પરમજોગીહિ ॥ ૧૧ ॥
 જો ગુણહ લક્કસમેગ પૂણ્ણ વિહીહ જિણનમ્મુક્કીર ।
 તિત્થયરનામગુચ્ચ સો વધહ નત્થિ સંદેહો ॥ ૧૨ ॥
 *જો પુણ લક્કસમણૂણ પરિઅટ્ટેહ્ણ પૂઅણ સઘ ।
 સો તહ્યમવે સિજ્ઞહ અહવા સત્તદ્દમે જમ્મે ॥ ૧૩ ॥

5

10

આ નવકારને શ્વાસની માફક જે કઠને વિષે ધારણ કરે છે, તે દેવતાઓથી વીતા નથી 15
 અને વિશાધર કે ચક્રવર્તીઓથી પણ મય પામતા નથી ॥ ૭ ॥

જેમ ગારુડમત્ર સર્પથી કરદાયેલાના વિપનો નાશ કરે છે, તેમ નવકાર મત્ર સમગ્ર પાપરૂપી
 વિપનો નાશ કરે છે ॥ ૮ ॥

શુ આ નવકાર મહારત્ન છે ? અથવા ચિંતામણિરત્ન કે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે ? નહિ, નહિ
 એ તો તેનાથી પણ વધારે શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે ચિંતામણિરત્ન ઘોરે અને કલ્પતરુ તો એક જન્મમા 20
 સુરત્તના કારણ છે, જ્યારે શ્રેષ્ઠ એવો નવકાર તો સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારો છે ॥ ૯-૧૦ ॥

જે કાઈ પરમતત્ત્વ છે અને જે કોઈ પરમ પદનું કારણ છે, તેમા પણ તે નવકારનું પરમ
 યોગીઓ ચિંતવન કરે છે (મતલબ કે, વધામા સારભૂત નવકાર જ છે ।) ॥ ૧૧ ॥

જે એક લાસ નવકારને ગણે છે અને વિધિપૂર્વક શ્રીજિનેશ્વરદેવને પૂજે છે, તે શ્રીતીર્થંકર
 નામ-ગોત્રને ઘાષે છે, એમા સદેહ નથી ॥ ૧૨ ॥

25

વઘી, જે નિશ્ચયપૂર્વક લાસ નવકાર ગણીને સઘની પૂજા કરે છે તે જીજે મવે અથવા
 સાતમા કે આઠમા જન્મમા સિદ્ધ થાય છે ॥ ૧૩ ॥

1 ન વ સિરિ હુતિ 8 J, નવ સિરિ હવતિ A । 2 તાણ A । 3 ૫૬ નેયન° J । 4 નવ વ N । 5 જેણ 8 J
 6 સાયુ વ્વ 8, નિચ વિઅ J । 7 એગજ° A J । 8 કિંચિ 8 । 9 તત્થ વિ સો 8, તત્થ વિ, જિણન° A ।
 10 કારો 8 । * નાસાય ગાયા ય આદર્શ વિના કન્યાવિત પ્રતી । * A, આદર્શ ૨૩ અદ્ધાદિતાયા, ગાયાયા અદ્ધ ૧૮ ।

સદ્વિસયં વિજયાણં પવરાણં જત્થ સાસઓ કાલો ।
 તત્થ વિ જિણનવકારો ઈયં એસ પઢિજ્ઞે નિચ્ચં ॥ ૧૪ ॥
 ઇરાવણસુ પંચસુ પંચસુ ભરહેસુ સુ ચિય પઢંતિ ।
 જિણનવકારો પવરો સાસયસિવસુક્ખદાયારો ॥ ૧૫ ॥
 5 જેણ મરંતેણં ઇમો નવકારો પાવિઓ કયત્થેણ ।
 સો^૬ દેવલોએ ગંતું પરમપયં તં પિ પાવેહ ॥ ૧૬ ॥
 એસો અણાહકાલો અણાહજીવો અણાહજિણધમ્મો ।
 તદ્યા વિ તે પઢંતા ઈયં ચિય જિણનમુક્કારં ॥ ૧૭ ॥
 જે કેહ^૮ ગયા મુક્કસં ગચ્છંતિ ય કે^{૧૦} વિ કમ્મમલમુક્કા ।
 10 તે^{૧૧} સવ્વેવિ ય જાણંસુ જિણનવકારપ્પભાવેણં ॥ ૧૮ ॥
 નેહુ^{૧૨} કિંચિ તસ્સ પહવહ ડાહણિ-વેયાલ^{૧૩}-રક્ખ-મારિભયં ।
 નવકારપભાવેણં નાસંતિ યં સયલદુરિયાહં ॥ ૧૯ ॥

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ઉત્તમ ૧૬૦ વિજયો છે કે જેમાં શાશ્વત (એકસરખો સુખનો) સમય છે, તેમાં પળ આ પ્રસિદ્ધ શ્રીજિન-નવકાર નિરન્તર મળાય છે ॥ ૧૪ ॥

15 પાંચ ભરત અને પાંચ ઈરવત ક્ષેત્રમાં પળ શાશ્વત સુખને આપનારો આ જ નવકારમંત્ર ગળાય છે ॥ ૧૫ ॥

મરતી વચ્ચે જે કૃતાર્થ પુરુષે આ નવકાર-મંત્રને પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે દેવલોકમાં જાય છે અને પરમ-પદને પણ પામે છે ॥ ૧૬ ॥

આ કાલ અનાદિ છે, આ જીવ અનાદિ છે અને આ જિન-ધર્મ પણ અનાદિ છે, ત્યારથી 20 લઈને (અનાદિ કાલથી) આ જિન-નવકાર તે મન્ય-જીવો વડે મળાય છે । (અર્થાત્ આ નમસ્કાર શાશ્વત છે ।) ॥ ૧૭ ॥

જે કોઈ મોક્ષમાં ગયા છે, અને જે કોઈ કર્મ-મલથી રહિત વનીને મોક્ષમાં જાય છે, તે સર્વે શ્રીજિન-નવકારના પ્રભાવથી ગયા છે, એમ નિશ્ચયપૂર્વક સમજો ॥ ૧૮ ॥

નવકારના પ્રભાવથી ઢાકિની, વેતાલ, ગ્રહ અને મરકી વગેરેનો ભય કાંઈ કરી શકતો નથી, 25 તથા વધારા પાપો નાશ પામે છે ॥ ૧૯ ॥

1 એસો વ પઢિજ્ઞે પઢમં A, એસો પઢિજ્ઞે નવરં J । 2 ઇરાવણં પંચહિં, પંચહિં ભરણં સુ S: ઇરવણં પંચહિં, પંચહિં સુ A । 3 મંતો J । 4 °તે ય ઇમો N । 5 સો ગંતું દિવલોયં A । 6 °લોહ ગંતું S । 7 એસુ ચિય S । 8 કારો N । 9 કે વિ ગયા N A । 10 કેહ A । 11 તે સવ્વે ચિય S; તેસુ ચિય J । 12 જાણહ A । 13 વેણં S । 14 ન હુ તસ્સ કિંચિ પ° S; ન ય કિ A । 15 °રિખ્વ° A । 16 વ્વ A ।

વાહિ-જલ-જલણ-તક્કર-હરિ-કરિ-સંગામ વિસહરમયાઈ ।
 નાસતિ તક્કરણેણ જિણનવકારપ્પમાવેણ ॥ ૨૦ ॥
 હ્ય ઇસો નનકારો મણિઓ સુર-સિદ્ધ-ચયરપ્પહેહિં ।
 જો પઢ્ઢ મત્તિજુત્તો સો પાર્વઈ પરમનિચ્ચાણં ॥ ૨૧ ॥
 અહવિ-ગિરિ-રત્નમજ્જે મય પળાસેઈ સુમરિઓ સતો ।
 રક્કપ્પઈ મવિયસયાઈ માયા જહ પુત્તમહાઈ ॥ ૨૨ ॥*
 થમેઈ જલ જલણ ચિંતિયમિત્તો વિ પચનવકારો ।
 અરિ-મારિ-ચોર-રાહલ-બોરુપસગ્ગ પળાસેઈ ॥ ૨૩ ॥
 *હિયયગુહાઈ નનકારકેમરી જાણ સઠિઓ નિચં ।
 કેમ્મટ્ઠગાઠિદોષદ્ઢથદ્ઢય તાણ પરિણદ્ઢ ॥ ૨૪ ॥
 *ધન્નાણ મનોમવણે સદ્ધાપહુમાણનેહયુદ્ધિલ્લો ।
 મિચ્છત્તિમિરહરણો વઢ્ઢઈ નવકારવરદીનો ॥ ૨૫ ॥
 *નનકારાઓ અન્નો સારો મતો ન અત્થિ તીલોઈ ।
 તમ્હા અણુદિણ ચિય જ્ઞાયવ્વો પરમમત્તીઈ ॥ ૨૬ ॥

5

10

શ્રી જિન-નવકારના પ્રભાવથી વ્યાધિ, પાણી, અગ્નિ, ચોર, સિંહ, હાથી, સપ્તમ અને સર્પ 15
 આદિના મયો તત્કાલ નાશ પામે છે ॥ ૨૦ ॥

દેવતાઓ, સિદ્ધો અને વિદ્યાધરો આ નવકારને ગળ્યો છે । જે કોઈ ભક્તિપૂર્વક આને મળે
 છે, તે પરમ-નિર્જાણ (મોક્ષ) ને પામે છે ॥ ૨૧ ॥

જગલ, પર્વત કે અરણ્યની મધ્યમા સ્મરણ કરાયેલો આ નવકાર મયનો નાશ કરે છે અને
 માતા જેમ પુત્ર-દૌહિત્રોનું રક્ષણ કરે છે તેમ આ સેંકડો મન્યોનું રક્ષણ કરે છે ॥ ૨૨ ॥ 20

આ પચ નમસ્કાર ચિંતનવા માત્રથી પણ પાણી અને અગ્નિને થમાવી દે છે તથા શત્રુ, મરકી,
 ચોર અને રાજાઓના ધોર ઉપસર્ગોનો અત્યંત નાશ કરે છે ॥ ૨૩ ॥

જેઓના હૃદયરૂપી શુષ્કામા નમસ્કારરૂપી કેસરી સિંહ મદા રહેલો છે, તેઓના આઠ કર્મની
 ગાઠરૂપ હાથીઓનો સમૂહ સમસ્ત પ્રકારે નાશ પામેલો છે ॥ ૨૪ ॥

વઢી, મિથ્યાત્વરૂપી અધકારને હરનારો ઇરો આ નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ લીપક, જેમા શ્રદ્ધારૂપ 25
 દિવેદ અને વહુમાનરૂપી તેલ છે, તે ધન્ય પુરુષોના મનરૂપી મનનમા શોમે છે ॥ ૨૫ ॥

ત્રણે જગતમા આ નવકારથી બીનો સારરૂપ મત્ર નથી, તેથી અત્યંત ભક્તિપૂર્વક નિરતર તેનું
 ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૨૬ ॥

1 ૬ સાસય ઠાઈ J । 2 ૫ ૨૧ અદ્ધયા ગાયા A પ્રતી ૨૭ । 3 ૬ ચિત્તિઓ મતો A । 4 મતો B ।
 5 ૫ ૨૩ અદ્ધાહિતા ગાયા A પ્રતી ૨૧ । * ૫ તપિહાહિતિં ગાયાચતુલ્ક J આદર્શ નાસ્તિ । 6 ૬ દ્ઢદ્ઢકમ્મરો A ।
 7 ૨૮ ગાયા A પ્રતી ૨૨ અદ્ધાહિતા ।

સિરિજિણદત્તસૂરિવિરચ્યં

ન મુ ક્કાર ર ર હ સ્સ થ વ ણં ॥

- ૫ ઐ નમો અરહંતાણં ભગવંતાણં તિલોગનાહાણં ।
 જિણચંદાણં તિહુઅણગુરુણ તિજઙ્કસારાણં ॥ ૧ ॥
 તેલુક્કમંગલાણં તેલુક્કુત્તમમુણીસરાણં ચ ।
 તિહુઅણચ્ચિઅમહાણં ચરિત્તસુઅધમ્મપભવાણં ॥ ૨ ॥
 ઐ સિરિ-હિરિ-ધિહ-કિત્તિઓ વુદ્ધી-લચ્છીઓ સિદ્ધિ-રિદ્ધીઓ ।
 સવ્વદેવયાઓ જિણપવયણ-વિજ્ઞમાઈણં ॥ ૩ ॥
 ૧૦ ભવણવર્ડ-વ્રણયરાણં જોડસિયાણં વિમાણવાસીણં ।
 દેવા દેવીઓ વા સક્કાહ્યા સુરિંદા ય ॥ ૪ ॥
 તસ્સામાણિય-દિસિ લોગદેવા ય તાયતીસા થ ।
 પરિસોવવન્નગા તહ સવ્વે વિ સુરા સુરીઓ અ ॥ ૫ ॥
 ગહ-રિક્ખ-તારગાણં દેવા દેવીઓ તિરિયલોગમ્મિ ।
 ૧૫ ઇંભગ-મુક્ખિય- (સુચિત્ત)-ગિહ-દેસ-દવ્વસમયાણ ભાવાણં ॥ ૬ ॥
 રક્ખંતુ મે સરીરં સવ્વમયા અસેસ-દેવાણં ।
 ભૂય-પિસાયાઈણં, સુદ્ધાણં તિરિય-મણુયાણં ॥ ૭ ॥

અનુવાદ

ત્રણે જગતના નાથ, જિનચંદ્ર, ત્રિભુવનગુરુ, ત્રણે જગતમાં અનન્ય સારભૂત, ત્રણે લોકમાં
 ૨૦ મંગલસ્વરૂપ, ત્રણે લોકમાં ઉત્તમ મુનીશ્વર, ત્રિભુવનપૂજિત હોવાને કારણે શ્રેષ્ઠ (ત્રણે ભુવન વડે
 સત્કારિત અને પૂજિત), ચરિત્ર અને શ્રુતધર્મના ઉદ્ભવસ્થાનરૂપ એવા શ્રીઅરિહંત ભગવંતોને હું
 ઐ કારપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧-૨ ॥

ઐ શ્રી, હ્રી, ધૃતિ, કીર્તિ, વુદ્ધિ, લક્ષ્મી, સિદ્ધિ અને ઋદ્ધિ દેવીઓ, જિન પ્રવચન અને
 વિદ્યા વગેરેની સર્વ દેવતાઓ (પ્રવચનદેવીઓ, વિદ્યાદેવીઓ વગેરે સર્વ દેવતાઓ); ભવનપતિ,
 ૨૫ વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વિમાનવાસીના સર્વ દેવો તેમજ દેવીઓ તથા શકેન્દ્ર વગેરે દેવેન્દ્રો; ઇન્દ્રના
 સામાનિક દેવો, દિક્ષપાલ દેવો, લોકપાલ દેવો, ત્રાયચ્ચિંશ દેવો તથા પર્યદામાં રહેલા સર્વ દેવો
 અને દેવીઓ; તિર્ચ્છાલોકમાં રહેલા ગ્રહ-નક્ષત્ર-તારાઓના દેવો અને દેવીઓ, જંભક દેવતાઓ,
 સુંદર ક્ષેત્ર, ઘર, દેશ, દ્રવ્ય, કાલ અને ભાવના^૧ દેવો અને દેવીઓ-એ સર્વે મારા શરીરનું સકલ
 (દુષ્ટ) દેવોના, ભૂત-પિશાચ વગેરેના, ક્ષુદ્ર તિર્યંચો અને મનુષ્યોના સર્વ ભયોથી (તેઓએ કરેલા
 ૩૦ ઉપદ્રવોના કારણે ઉત્પન્ન થતા સર્વ ભયોથી) રક્ષણ કરો ॥ ૩-૭ ॥

૧ કોઈ મુનિમા પવિત્ર ભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય તો દેવતાઓ તેની રક્ષા કરે છે ।

આહીણ વાહીણ રોગાયકાણ ણટ્ટમાણ (?) ।

ચક્કુસમુણતહ (?) સાદ્ધિ-જોડિણિયાણ મહા ॥ સ્વાહા ॥ ૮ ॥

ૐ આપદ્ધ (આણ) સોહમ્મ સુજય વિહ્ન (ણ) ય ચ સુજસસામિત્ત ।

સુમહત્ત-સુસીલત્ત, સુસજમત્ત સુસમત્ત ॥ ૯ ॥

સન્નાણં સુચરિત્ત કુણતુ તહ પરમમગલત્ત ચ ।

ઈસરિયત્તસુદ(હ)ત્ત પળયાણ ભવ્વસત્તાણ ॥ ૧૦ ॥

અરિહંત સિદ્ધ-આયરિય-ઉપજ્ઞાયાણ ચ સવ્વમાહૂ ય (સવ્વસાહૂણ) ।

કેઽલિપન્નત્તાણ સુઝધમ્મ ચ (સ્માણ) ચરિત્તધમ્માણ (સુઝધમ્મચરિત્તધમ્માણ) ॥ ૧૧ ॥

एणसिं पभावेण सिज्झतु समीहियाणि सव्वाणि ।

અમ્હાણ સુગુરુજિણદત્તસુદ્ધધમ્મનિરયાણ ॥ ૧૨ ॥

5

10

તથા રાક્ષસસમૂહો, શાક્તિની, જોગળી વગેરેથી કરાતા આધિ, વ્યાધિ, રોગ, આતંક અને નષ્ટભાવોથી (?) મારા શરીરનું રક્ષણ કરો ॥ ૮ ॥

ૐ સર્વ દેવો અને દેવીઓ ! પ્રણત એવા મન્ય પ્રાણીઓને આયુષ્ય, સૌભાગ્ય, સુજય, વિજય, સુયશ, સ્વામિત્વ, સુમતિ, સુશીલ, સુસયમ, સુસમ્યક્ત્વ, સત્જ્ઞાન અને સુચરિત્ર આપો, તથા (તેમનું) પરમ મગલ, પેશ્વર્ય અને સુખ કરો ॥ ૯-૧૦ ॥

15

શ્રી અરિહતો, સિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સર્વ સાધુઓ, કેઽલિપ્રજ્ઞસ શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ—એ સર્વના પ્રભાવથી પરમ ગુરુ શ્રીજિનેશ્વર ભગવતે આપેલ (ઉપદેશેલ) શુદ્ધ ધર્મમા તત્પર એવા અમારા સર્વ સમીહિત (વાહિત) સિદ્ધ થાઓ ॥ ૧૧-૧૨ ॥ (છેલ્લી ગાથામા કર્તાએ ‘જિણદત્ત’ એવું નિજનામ શ્લેષથી યોગ્યુ છે ।)

પરિચય

20

આ સ્તવન ‘શેઠ આણદ્ધી કલ્યાણજી પેઠી હસ્તક જૈન શ્વેતાનર મહાર-લીંઝડીની પ્રતિ ન ૩૩૨૪ (દા ન ૧૧૮) ની એક પાનાની પ્રતિ ઉપરથી સપાદિત કરીને આપવામા આવ્યું છે ।

આ સ્તોત્રના કર્તા પ્રસિદ્ધ જેનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિ છે । તેઓ પ્રતિભાશાળી તત્ત્વજ્ઞ અને માત્રિક હતા । તેમનો જન્મ સ ૧૧૩૦ મ્, ધોઢકામા થયો હતો । તેમના પિતાનું નામ મત્રી વાઝિય અને માતાનું નામ વાહદેવી હતું । સ ૧૧૪૧ મા તેમણે દીક્ષા લઈ સોમચંદ્ર મુનિ નામ ધારણ કર્યું । 25

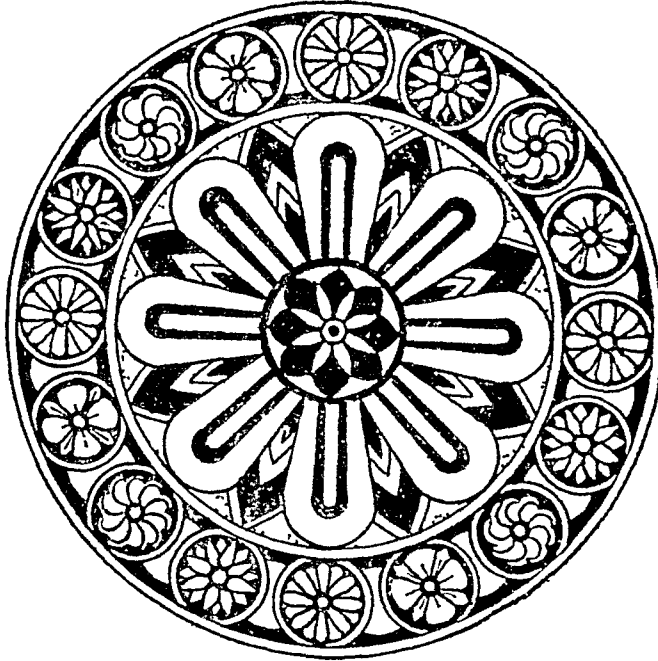
અભ્યાસકાળમા તેમની બુદ્ધિની તીવ્રતા મળાવનારને મુખ્ય કરી દે પ્વી હતી । એક વરસ તેમને મળાવનાર પઢિતે ‘નવકાર’ ની વ્યુત્પત્તિ કરતા કહ્યું કે—‘ન વિદ્યતે વક્ષારો યત્ર સ નવકાર’ ।’ ત્યારે આ બુદ્ધિશાળી સોમચંદ્ર મુનિએ એ વ્યુત્પત્તિને સ્તોત્રી ઠરાવતા જવાવ આપ્યો કે—‘નવકારણ નવકાર’ ।’ મળાવનાર પઢિત આ જવાવથી ચકિત ચડે ગયા ।

આચાર્ય થયા પછી તેઓ જિનદત્તસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા । તેમણે ચૈત્યવાસીઓ સામે 30 પ્રવચ્ચ હાથે કામ લીધું હતું અને સિદ્ધાન્તચર્ચામા પ્રભાવશાળી શસ્ત્રોથી સિદ્ધાન્તસ્વાતંત્ર્ય પ્રગટ કર્યું હતું । તેમની વિદ્વત્તાથી અનમેરનો રાજા અર્જોરાજ આકર્ષાયો હતો ।

તેમની માંત્રિક શક્તિ માટે તેમના ચરિત્રમાં અનેક પ્રસંગો નોંધાયેલા છે । અહીં એકાદ પ્રસંગનો ઉલ્લેખ કરીશું ।

શ્રીજિનદત્તસૂરિ જ્યારે રુદ્રપણી તરફ વિહાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગે આવતા એક ગામમાં આવ્યા । એક શ્રાવક, જેને કોઈ વ્યંતર પીડા કરતો હતો, તે તેમની પાસે આવ્યો અને તેનો ઉપાય પૂછ્યો । સૂરિજીએ ઉપયોગ દર્શાવે જોયું તો તે વ્યંતર મંત્ર—તંત્રથી પણ અસાધ્ય હતો, ત્યારે સૂરિજીએ તે શ્રાવકને ‘ગણધરસપ્રતિકા’ રચીને ટિપ્પણમાં લખી આપ્યું કે, ‘તું ધાના ઉપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરજે’ શ્રાવકે જ્યારે એ રીતે કર્યું ત્યારે તે વ્યંતર યજ્ઞ પીડા પામતો એના ટાટલા પાસે આવ્યો તો યજ્ઞ પળ શરીરમાં પ્રવેશ કરી શક્યો નહીં । વીજા દિવસે તે શ્રાવકના ઘરના ધારણા સુધી આવ્યો અને ત્રીજે દિવસે તે આવી જ ન શક્યો । આ રીતે સૂરિજીએ એ શ્રાવકની વ્યંતરપીડા દૂર કરી હતી ।

સૂરિજીએ અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે; તેમાં તેમની મૌલિક પ્રતિભાનાં દર્શન થાય છે । એ સૂરિજીએ ‘મંત્ર’વિદર્ભિત આ સ્તવન રચ્યું છે । આ સ્તોત્ર પ્રભાવક મનાય છે ।

[२१]

सिरिजयचदस्ररिविरइय

पणहगढभं पंचपरमिद्धिथवण ॥

रेहाहि को ततिहि ? को विणयरसजुओ ? सम्मओ वेड ? चकं
किं रुच ? मंतवीअ किमिह सिअए ? निक्सि(कि)ओ को ? सुहं कि ? । ७
पूअत्थ वा पय कि ? भणह पडअए केरिस कि निमित्त ?
कि सिद्धतस्स आई ? सयलसुहअर कि पय ? शायए त ॥ १ ॥ [सगधरावृत्तम्]

‘णमो अरिहताणं ।’

[शृङ्खलाजातिस्त्रिर्गतश्च]

वृत्तिः—रेखाभि तिसृभि ण इति प्राकृत[त]त्वाद् लोप । नमतीति नमो ‘अच्’ इत्यनेनाच्, विनीतो नमो नन्ता भवति । सम्मदो हर्षो ब्रूते, तस्य सगोधन हे मोद । । अरा अस्य सन्तीत्यरि¹⁰ चक्रम् । मन्त्रवीज ‘अर्ह’ अकार विनाऽपि ‘ह्रँ’ इत्यपि भवति । निष्कृतो(पो) हन्ता । सुख त्राण । पूजार्थं नमः पदम् । पटस्य कारणमर्हं योग्य वदन्ति । अ(आ)गमस्य आदि ‘णमो अरिहताण’ इति ॥ १ ॥

अनुवाद

(१)

अ [‘शृङ्खलाजाति’ नामक चित्रवध [जूओ चित्र न० ५] वडे प्रकट यता ‘णमो¹⁵ अरिहताण ’ पद सवधी प्रश्नोत्तरो ।]

रीति-१

- (१) प्रश्न—त्रण रेखाओधी घनेलो अक्षर कयो ? उत्तर—ण ।
(२) प्रश्न—विनयना रसथी भरेलो शब्द कयो ? उत्तर—णमो—(नम)—नमस्कार ।
(३) प्रश्न—समद-हर्षना पर्याय शब्दनु आमत्रण शु ? उत्तर—मोअ¹ —(मोद¹)—आनद । 20
(४) प्रश्न—चक्रयाचक शब्दनो पर्याय शब्द कयो ?

उत्तर—अरि—(अरिन्)—अर एटले आरा जेमा होय ते ।

- (५) प्रश्न—कल्याण माटे उपयोगी मन्त्रवीज कयु ? उत्तर—रिह —(ह्रँ)—ह्रँ ।
(६) प्रश्न—कृपा वगरनो माणस शु कहेवाय ? उत्तर—हता—(हन्ता)—मारनार, हिंसक ।
(७) प्रश्न—सुख शु छे ? उत्तर—ताण—(त्राण)—रक्षण । 25

आ [‘त्रिर्गत’ वडे ‘णमो अरिहताण’ पद प्रकट थाय छे, ते सवधी प्रश्नोत्तरो]

रीति-२

- (१) प्रश्न—पूजाने माटे कयो शब्द वपराय छे ? उत्तर—णमो—(नम)—नमस्कार ।
(२) प्रश्न—मन्त्रपटना निर्माणमा कारणभूत कोण मनाय छे ? उत्तर—अर्ह—‘अरिहताण’ ए पद ।

रीति-३

- (१) प्रश्न—आगमोनु आदि पद कयु ? उत्तर—णमो अरिहताण ।

કિં રૂવં અહ્હુવિદં હવઙ્ ? દુહયરી કા ? હરો આહ સત્તા
 સેવિત્તા કં ચ સિદ્ધા ? કિમુ મળિય જિણો સંપવજેઙ્ દિક્કલં ? ।
 અત્થીણં વેઙ્ સુદો કિમુ ? મળઙ્ સસી કેરિસં કામિચિત્તં ?
 અંતદ્ધાણં અણંતં કિમિહ ? વિજયે મંગલં કિં ચ વીઙ્ ? ॥ ૨ ॥

૬ ‘ળમો સિદ્ધાણં ।’

[પંચકૃત્વો ગતિઃ ।]

વૃત્તિઃ—આઘ(ઘ) વૃત્તં ન મુષ્ણાતીત્યેવં શીલં નમોપિદ્ધાણં ચ તૃસં ભવતિ । દુઃસકરી ન
 મા અલક્ષ્મીઃ, નન્સમાસાર્થો ન શબ્દોઽસ્તિ, તેન સમાસઃ । ડઃ શિવસ્તસ્ય સંવોધનં હે ઓ ! પ્રાક્
 સન્ધૌ નમો ઇતિ । સિદ્ધાનામાજ્ઞા પાલયિત્વા સિદ્ધા ભવન્તિ । ‘નમો સિદ્ધાણં’ ઇતિ મળિત્વા જિનો
 દીક્ષા પ્રતિપદ્યતે । ક્ષુદ્રઃ કૃપણઃ ન ઇતિ મળાતિ । માશ્વન્દ્રઃ પ્રાકૃતે સવોધને મો ઇતિ । સહ ઇના કામેન

10

રીતિ-૪

(૧) પ્રશ્ન— સકલ (જીવનિકાયોને) સુખ અપાનાર પદ કયું ?

ઉત્તર—‘ળમો અરિહંતાણં’ તેનું ધ્યાન ધરાય છે । X

(૨)

[‘પંચકૃત્વો ગતિ’ નામક ચિત્રજાતિ વડે ‘ળમો સિદ્ધાણં’ પદ પ્રકટ થાય છે તે સંવંધી પ્રશ્નોત્તરો]

15

રીતિ-૧

(૧) પ્રશ્ન—આઘ્યવૃત્તં—ધનિકોનો સમૂહ કેવો હોય છે ?

ઉત્તર—ળ મોસિ—(ન મોપિન્) —કદી પળ ચોરી ન કરનારો ।

(૨) પ્રશ્ન—વઘી કેવો હોય છે ? ઉત્તર—ધાણં—(ધાનં) —તૃપ્ત પરિપૂર્ણ મનવાળો । *

રીતિ-૨

20

(૧) પ્રશ્ન—દુઃસ કરનારી શી વસ્તુ ગણાય છે ?

ઉત્તર—ળ મા—(ન મા) —અલક્ષ્મી—દારિદ્ર્ય ।

(૨) પ્રશ્ન—શિવનો પર્યાયવાચક અક્ષર જે ‘ડ’ તેનું સંવોધનમાં શું રૂપ થાય ?

ઉત્તર—ઓ ! (અહીં ‘ળ મા’ અને ‘ઓ’ ની સંધિ કરવાથી ‘ળમો’ પદ થાય છે,

અથવા ‘ળમા’ અને શિવનો પર્યાયવાચી જે ‘ડ’ તેની સંધિ કરવાથી પળ

25

‘ળમો’ પદ થાય છે ।)

X આ શ્લોકમા ણ-ળમો-મોઅ-અરિ-રિહં-હંતા-તાણં-આ શબ્દો પ્રશ્નોના ઉત્તરવડે પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમા કમગઃ પહેલા-પહેલા અક્ષરોને શૃંગલા-સાકલ્લી આકૃતિમાં લખવાથી ણમો અરિહંતાણં પદ પ્રકટ થાય છે, તેથી તેને શૃંગલાજાતિ નામક વંધ માનવામા આવે છે, તથા તે જ ણમો અરિહંતાણં પદ વીજી, ત્રીજી અને ચોથી રીતિએ પળ પ્રશ્નોના ઉત્તરોથી પ્રકટ થાય છે । એટલે તે ત્રિર્ગત-ત્રણ પ્રકારોથી ગત-પ્રાપ્ત મનાય છે । તેની ચિત્ર-જાતિમાં ગણના થાય છે । જૂઓ ચિત્ર નં. ૫ ।

* અહીં ચિત્રકાવ્યને લીધે દ્ધાણંને વડલે ધાણંનો પ્રયોગ છે, અથવા ઇદ્ધાણં—(ઇદ્ધાણં) —ઓજસ્વી આજ્ઞા કરનારા, એમ સમજવું ।

પાનાળ કે ? જિનાળ કિમુ કરિઅ સુહી ક મુળી ? માળ-મોહા
કિં 'રૂવા ણાઢ-ળતા ? વિડલધળમરો વઢુઅ કેરિસાળ ? ।
વિજ્ઞાવિન્નાળભાગી હવઢ સુનિડળો કેરિસો ? કેસિ કિં વા
થંમેઈ નીરમાઈ ? પયમળહમહ જ્ઞાયઅ ત મળેળ ॥ ૩ ॥

‘ળમો આયરિયાળ ।’ [ચતુઃકૃત્વો ગતિઃ ।] ⁵

વર્તેતે યત્ તત્ સત્ ક્લીત્વાદ્ હસ્વ । અન્તદ્વાળમિતિ પદમન્ત વિના દ્વાળમિતિ દ્વા । દ્વિતીય મઙ્ગલ્પ
‘ન(ળ)મો સિદ્ધાળ’ ઇતિ વિજયતે ॥ ૨ ॥

વૃત્તિ.—પાયાઃ પાપા પાપયન્તસ્તેપા નમોદા અહર્ષા ભયન્તીતિ યોગ । જિનાનામાજ્ઞામાચર્ય

(૩) પ્રશ્ન-પ્રાણીઓ કોને સેવીને સિદ્ધ થયા ?

ઉત્તર-સિદ્ધાળ (સિદ્ધાજ્ઞા)-સિદ્ધોની આજ્ઞાને ।

10

રીતિ-૩

(૧) પ્રશ્ન-જિનો દીક્ષા મહળ કરતી વચ્ચે શું કહે છે ? ઉત્તર-ળમો સિદ્ધાળ ।

રીતિ-૪

(૧) પ્રશ્ન-યાચકને જોઈને છુદ્ર માળસ શું કહે છે ? ઉત્તર-ળ-(ન)-નયી ।

(૨) પ્રશ્ન-પ્રાકૃતમા ચદ્રના પર્યાયવાચક માસ્ શબ્દનુ સંગ્રહનમા શું રૂપ ધાય ? ¹⁵

ઉત્તર-મો ‘(મ ’)-હે ચદ્ર ।

(૩) પ્રશ્ન-કામી પુરુષનુ ચિત્ત કેવું હોય છે ?

ઉત્તર-સિ-(સિ-કામયુક્) કામદેવનો પર્યાયવાચી અક્ષર જે ‘ક’ તે જેને સહ-
‘સ’-સાથે રહેલો છે, તેવું ।

(૪) પ્રશ્ન-અતદ્વાળ’ આ પદને અળત ઇટલે ‘અત’ પદ રહિત રાષ્ટ્રીય તો શું ધાય ? ²⁰

ઉત્તર-‘દ્વાળ’-અ પદ ।

રીતિ-૫

(૧) પ્રશ્ન-મગલોમા વીજુ મગલ કયું ?

ઉત્તર-‘ળમો સિદ્ધાળ’ અ પદ । તે વિજયને પામે છે છઠ્ઠી ।

(૩)

25

[‘ચતુ કૃત્વો ગતિ’ નામક ચિત્ર-પ્રાતિ સમઘી પ્રશ્નોત્તરો ।]

રીતિ-૧

(૧) પ્રશ્ન-પાપી પુરુષો કેના હોય છે ? ઉત્તર-ળ મોઆ-(ન મોન) હર્ષ વગરના ।

(૨) પ્રશ્ન-જિનોની આજ્ઞાને શું કરવાથી સુસ્તી થવાય છે ?

ઉત્તર-આયરિય-(આચર્ય)-પાલન કરીને ।

30

* આ શ્લોકમા ‘ળમો સિદ્ધાળ’ પદ વિવિધ પ્રશ્નોના ઉત્તરમા પાંચ રીતે પ્રસ્ટ થાય છે, તેથી તેને ‘પચશ્વરો ગતિ પાંચ પ્રકારે પ્રકટલુ મનાય છે ।

કિં વક્કાલંકિઙ્ગિસિ ? કિમુ વિહુરવયં ? કં કરિત્તાણ વિન્નુ ?
 આયાણં કિં અઉવ્વં વિવરિઅમિહ કો કિં વ પાઠેઙ્ગ પુલ્લિ ? ।
 કો ભાવં વેઙ્ગ ? કો વા હણઙ્ગ ? અહમરા કેરિસાણં જ્ઞાણં ?
 ઙ્ગાઙ્ગજંતં પયં કિં હણઙ્ગ દુહમરં ? નીલવણ્ણં તિસંઙ્ગ ॥ ૪ ॥

૫ 'ળમો ઉવ્વજ્ઞાયાણં ।'

[ગતાગતં દ્વિર્ગતશ્ચ ।]

પાલયિત્વા મુનિઃ સુખી ભવતિ । સમાનદીર્ઘત્વેઽકારસ્ય પુનર્ગ્રહણમ્ । માન-મોહાવવાદ્યનન્તૌ આદ્યન્તાક્ષર-
 વર્જિતૌ । કિંરૂપા ળમો ઇતિ વિપુલધનંમરો વર્ધતે । આયઋતાનાં લાભપ્રાપ્તાનાં 'રિપિગ્ ગતૌ' ઇતિ ધાતૌ
 આયરિત્તાનાં વા સ એવાર્થઃ । વિદ્યાદિભાગી ભવતિ નમો નન્તા આચાર્યાણામિતિ । સ્તભ્નાતિ નીરા-
 દ્યુપસર્ગાન્ 'જલ-જલ્ણાઙ્ગ સોલસપયત્થં આયરિયા' ઇતિ વચનાત્ ॥ ૩ ॥

૧૦ વૃત્તિઃ—કિં વ ળં ઇતિ વાક્યાલઙ્કૃતૌ । વિધુરજનસ્ય ભયમીતજનસ્ય વચ ઓ ઇતિ ।

(૩) પ્રશ્ન—મુનિ શાનું પાલન કરે છે ?

ઉત્તર—'આણં—(આઙ્ગાં)—આઙ્ગાનું, જિનેશ્વરોની આઙ્ગાનું ।

રીતિ-૨

૧૫ (૧) પ્રશ્ન—'માળ-મોહ' આ વળે શબ્દોમાં પહ્લોનો પહેલો અક્ષર 'મા' અને વીજાનો અક્ષર
 'હ' આ વળે છોડી દઈએ તો શું રૂપ થાય ?

ઉત્તર 'ળમો'—એ પદ ।

(૨) પ્રશ્ન—વિપુલ ધનનો સમૂહ કેવાઓનો વળે છે ?

ઉત્તર—આયરિયાણં—(આયઋતાનાં—આયરિતાનાં)—આય એટલે લાભ, અને ઋત—
 રિત—પ્રાપ્ત, લાભ પામેલાઓનો ।

૨૦

રીતિ-૩

(૧) પ્રશ્ન—કુશલ માળસ કોના પ્રત્યે કેવો થઈને વિદ્યા અને વિજ્ઞાનનો ભાગી થાય છે ?

ઉત્તર—ળમો આયરિયાણં—(નમઃ x આચાર્યાણામ્) આચાર્યો પ્રત્યે નમ્રતાવાળો ।

રીતિ-૪

(૧) પ્રશ્ન—કોના સ્મરણથી જલ-જ્વલનાદિ નષ્ટ થાય છે ?

૨૫

ઉત્તર—'ળમો આયરિયાણં પદના । [તે માટે કહ્યું છે કે—'જલ-જલ્ણાઙ્ગ-સોલસ
 પયત્થં થંમંતુ આયરિઆ' વાળી, આગ વગેરે સોઝ પદાર્થોનું આચાર્ય ભગવંતો
 સ્તંભન કરો ।]

જ્ઞ તે પવિત્ર પદનું હું ધ્યાન ધરું છું ।

(૪)

૩૦ ['ગતાગત' અને 'દ્વિર્ગત' નામક ચિત્રકાવ્ય વડે 'ળમો ઉવ્વજ્ઞાયાણં' પદ પ્રકટ થાય છે તે
 સંવંધી પ્રશ્નોત્તરો ।]

x નમતીતિ નમ —નન્તા-નમ્રતાવાળો ।

~ આ શ્લોકમાથી ચાર રીતે 'ળમો આયરિયાણં' પદ પ્રશ્નોના ઉત્તર વડે પ્રકટ થાય છે । તેથી તેને 'ચતુઃકૃત્વો
 ગતિ' કહ્યું છે.

ઉપાધ્યાયાજ્ઞા કૃત્વા વિજ્ઞો ભવતિ । આયાણ અપૂર્વમ્, ન વિદ્યતે પૂર્વે પ્રથમો વર્ણો યત્ર તદપૂર્વે યણા (યાણ)મિતિ, વિપરીત ચ તત્ 'ળ યા' इति भवति । अज्झावओ अध्यापक, ओमिति पूर्वमादौ छात्रान् पाठयति । अभाववाची न इति मोचन मोको भावाकर्त्रोर्ध्वमिति घञ्, न मोको मुक्तिरित्यर्थ । वज्झा-याण हत्याना हत्याकारिणा जनाना पापसमूहान् 'मरगयभा उवज्झायाण' इति पदम् ॥ ४ ॥

રીતિ-૧ (ગત)

5

(૧) પ્રશ્ન-કયો વર્ણ વાક્યાલકાર મનાય છે ? ઉત્તર-‘ળ’-એ વર્ણ ।

(૨) પ્રશ્ન-વિધુર ઇટલે ભયમીત માણસનો (આકસ્મિક) ઉચાર શો ? ઉત્તર-‘ઓ’ ।

(૩) પ્રશ્ન-માણસ શુ કરવાથી વિદ્ય બને છે ?

ઉત્તર-‘ઉવજ્ઞાયાણ’-(ઉપાધ્યાયાજ્ઞા)-ઉપાધ્યાય ભગવતોની આજ્ઞાનુ પાલન કરવાથી ।

10

રીતિ-૨-(આગત-વિપરીત આવવુ)

(૧) પ્રશ્ન-પૂર્વાક્ષરથી રહિત ‘આયાણ’ ઇટલે ‘યાણ’ ને ઝલટુ કરીએ તો શુ રૂપ થાય ?

ઉત્તર-‘ળયા’-ઘવુ થાય ।

(૨) પ્રશ્ન-કોણ મળાવે છે ? ઉત્તર-અજ્ઞાવડ-(અધ્યાપક)-અધ્યાપક-ઉપાધ્યાય ।

(૩) પ્રશ્ન-(અધ્યાપક) સર્વ પ્રથમ શુ મળાવે છે ? ઉત્તર-‘ઊ’-(ઓમ્)-એ મત્ર । 15

(૪) પ્રશ્ન-અભાવ માટે શુ (કયો અક્ષર) બોલાય છે ? ઉત્તર-ળ-(ન) નકાર ।

[તાત્પર્ય કે ‘ળ યાજ્ઞાવડ ઓમ્’ આ પદોને ઝલટી રીતે બોલાવાથી ‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ પદ પ્રકટે છે ।]

રીતિ-૩-(દ્વિગત-(અ))

(૧) પ્રશ્ન-હલ્યા કોણ કરે છે ? ઉત્તર-ળમોડ-(નમોક) ઃ-જેની મુક્તિ નથી તે । 20

(૨) પ્રશ્ન-કેરા માણસોના પાપના સમુદાયો વધે છે ?

ઉત્તર-વજ્ઞાયાણ (હલ્યાકાનામ્) † વધ કરનારાઓના ।

રીતિ-૪ (આ) ,

(૧) પ્રશ્ન-કયા નીલવર્ણ પદનુ ત્રણે સધ્યાઓમા ધ્યાન કરવાથી દુ રત્નો સમૂહ નાશ પામે છે ?

25

ઉત્તર-‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ એ પદનુ ધ્યાન કરવાથી ।

[‘મરગયભા ઉવજ્ઞાયા’-નીલવર્ણવાલા ઉપાધ્યાયો, આ ઘચનથી ।] +

* મોચન મોક । ન મોકો મુક્તિરસ્ય સ ન મોક-જેની મુક્તિ નથી તે । † વજ્ઞા-(જ્ઞા) હલ્યા-વધ, ઘાત (પાશ્વસદ્મહણ્ણવો) । + આ શ્લોકમા ‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ પદની ‘ગત’ અને ‘આગત’ એ બે પ્રકારે પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી તેને ‘ગતાગત’ કહ્યું છે અને ત્રીજી તેમન ચોથી રીતિના પ્રશ્નોત્તરો વધે પણ આ જ પદ થાય છે તે માટે તે ‘દ્વિગત’ કહેવાય છે ।

किं सुखं ? किं गुणद्वं ? किमिह रसयरं ? किं हणंतीह वाहा ?
 धन्नं किं विंति लोआ ? किमवि पभणए वंजणं ? सीअलं किं ? ।
 निंदत्थं वेइ जीवं कमह जणगणो कं व देसं ? जिणिंदा
 भासंते किं पयं ? जं अणवरयमहो ज्ञाणजुगं मुणीणं ॥ ५ ॥

5 'णमो लोए सव्वसाहूणं ।'

[अष्टदलकमलम् ।]

वृत्तिः—किं सुअं न ऋणम् । ऋकारस्याकारे तल्लोपे च सति न ऋणमिति ऋणाभावे
 सौख्यम् । मुनीना भावो मौनम् । मुनित्वं श्रामण्यगुणाख्यं 'मौनं सर्वार्थसाधनम्' इति वचनात्, मौ[नं
 वच]ना भावो वा लोणं लवणरसः । [ह]रिणं घ्नन्ति व्याधाः । स ए...त्य विशेष...वणं जलं
 काननं वा सो ण श्वा [ज]ननिन्दार्थं जनो ब्रूते एष श्वेति । कं वा देशं देशविशेषं जनगणो ब्रूते
 10 हूणमिति । जिनेन्द्राः कं पदमुपदिशन्ति यदनवरतं निरन्तरं ध्यानयोग्यं मुनीनां 'न(ण)मो लोए
 सव्वसाहूणं' इति ॥ ५ ॥

(५)

[विविध प्रश्नोना उत्तर वडे प्रकट थता पदोना आद्य वर्णोथी 'णमो लोए सव्वसाहूणं' पद
 प्रकटे छे, ते आ रीते—]

- 15 (१) प्रश्न—सुखं शुं छे ? उत्तर—णणं—× (न ऋणं—नर्ण)—करज न होय ते ।
 (२) प्रश्न—गुणथी विशिष्टं शुं छे ? उत्तर—मोणं—(मौनं)—मुनिपणुं मौन—(वचनगुप्ति) ।
 (३) प्रश्न—उत्तम रसवालुं शुं छे ? उत्तर—लोणं—(लवणं)—मीढुं ।
 (४) प्रश्न—शिकारीओ कोने हणे छे ? उत्तर—एणं—मृगने ।
 (५) प्रश्न—लोको धान्यने शुं कहे छे ? उत्तर—सणं—(शणं)—शण नामनुं धान्य ।
 20 (६) प्रश्न—व्यंजनने माटे कयो शब्द वपराय छे ? अथवा शीतलं शुं छे ?
 उत्तर—वणं×—(वणं)—(वर्णः) व्यंजन अथवा वणं—(वन)—जल के जंगल ।
 (७) प्रश्न—निंदा माटे कया जीवने सरखावे छे ? उत्तर—साणं—(श्वानं)—कूतराने ।
 (८) प्रश्न—जनसमूह कया देश (देशविशेष) ने कहे छे—निंदे छे ।
 उत्तर—हूणं—(हूणम्)—हूणने । (हूण ए देशविशेषनुं नाम छे) ।
 25 (९) प्रश्न—मुनिओने सतत ध्यान करवा योग्य कया पदने जिनेश्वरो उपदेशे छे ?
 उत्तर—'णमो लोए सव्वसाहूणं—'ए पदने* ।

× ण + अण—ऋणं । प्राकृत सधिनानि नियम प्रमाणे अहीं एक 'अ' नो लोप थवाथी 'णण' थाय छे । × वण
 आ पदमा एक ज व छे त्या चित्रकाव्यने लीधे सव्व मा रहेला वे व माथी एकने छोडी दीधो छे. * श्लोकमा णणं,
 मोणं, लोणं, एणं, सणं, वणं, साणं, हूणं, आ पदोना पहेला अक्षरोथी पद 'णमो लोए सव्वसाहूणं' पद प्रकट थाय छे ।

एव जे परमिष्टिपचगपयप्पहेसु ताई जणा
जाणिता पहवासर निअमणे धारति ज्ञायति अ ।

तेसिं दुट्ठतमद्वकम्मविगमा तेलकरुप्पहुमो

एसो सो परमिष्टिमंतपवरो दिजा सुह सासय ॥ ६ ॥ [शार्दूलविक्रीडितम् ।]

धृतिः—एव जे० सुगम, नवर परमेष्ठि (१) परमेष्ठिपञ्चकपदપ્રશ્નેષુ તાનિ પરમેષ્ઠિપદાનિ પદ્મ 5
જાત્વા નિજમનસિ ધારયન્તિ ચ ધ્યાયન્તિ ચ, તેપામેવ શ્રીપદ્મપરમેષ્ઠિમદ્મ ત્રૈકોવ્યકલ્પદ્રુમ શાશ્વત
સુખ કરોત્વિતિ ॥ ૬ ॥

इति प्रश्नार्गम् पञ्चपरमेष्ठिस्तत्र भट्टारकप्रमुश्रीजयचन्द्रसूरिविरचितमिति ॥ श्री ॥

(૬)

આ રીતે પચ પરમેષ્ઠી મત્રના પાચ પદોના પ્રશ્નોમા ગૂથાયેલા પાચે પદોને જે લોકો જાણીને 10
હમેશા પોતાના મનમા ધારણ કરે છે અને તેમનુ ધ્યાન ધરે છે તેમના ઘણા દુષ્ટ ઓઠે કર્મો દૂર
થાય છે । તે આ ત્રણ લોકમા કલ્પદૃક્ષરૂપ શ્રેષ્ઠ પરમેષ્ઠી મત્ર શાશ્વત સુરને આપો ॥ ૬ ॥

[પાચ નવરના શ્લોકમા વિવિધ પ્રશ્નોના ઉત્તર-પદો ઘડે જે ‘અષ્ટદલકમલવધ’ પ્રકટ
થાય છે [તે માટે જૂઓ ચિત્ર નં ૬ ની આકૃતિ]

(સ્તોત્ર-પરિચય)

15

આ સ્તોત્રની એક માત્ર પ્રતિ ભાઢારકર ઓરિયન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ-પૂતાના સપ્રહ-
સેક્શન ન ૧૩ માયી એક પાનાની પ્રતિ મઢી આવી તે ડપરથી અહીં સપાદિત કરવામા
આવ્યુ છે ।

સ્વોપદ્મ ટીકાવાઢા આ સ્તોત્રની રચના શ્રીજયચદ્રસૂરિએ કરી છે, જે ટીકાની અતે આપેલી
પુષ્પિકા ડપરથી જણાય છે ।

20

આ શ્રીજયચદ્રસૂરિ શ્રીસોમસુદરસૂરિના શિષ્ય હતા । તેઓ સ ૧૪૯૬ મા વિચમાન હતા ।
તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિઓ ડપરના લેખો સ ૧૫૦૬ સુધીના મઢ્યા છે । પોતાની પ્રકાહ
વિદ્વત્તાયી તેમને ‘કૃષ્ણસરસ્વતી’ અગર ‘કૃષ્ણવાગ્દેવતા’ નુ વિરુદ્ધ મઢ્યુ હતુ । તેમણે પોતાના
શિષ્યોને કાવ્યપ્રકાશ, સન્મતિતર્ક જેવા દુરુદ્ધ પ્રથો મળાવ્યા હતા । તેમના ડપદેશથી શ્રીમાલી
પર્વત નામના શ્રેષ્ઠીએ એક લાલ (શ્લોક) પ્રમાણ પ્રથો લખાવ્યા હતા ।

25

શ્રીજયચદ્રસૂરિએ રચેલા પ્રથો પૈકી (૧) પ્રત્યાલ્યાનસ્થાનવિવરણ, (૨) સમ્યક્ત્વકોમુદી
અને (૩) પ્રતિક્રમણવિધિ-જાણત્રામા આવ્યા છે ।

આ છ શ્લોકાત્મક કાવ્ય ડપરથીયે તેમની વિદ્વત્તાનો પરિચય મઢે છે । તેમણે છ શ્લોકમા
પચપરમેષ્ઠીના પ્રશ્નોને શૃલ્લજાતિચિર્ગત, પચકૃત્યો ગતિ, ચતુકૃત્યો ગતિ, ગતાગતદ્વિર્ગત,
અષ્ટદલકમલ ઘગેરે ચિત્રાત્મક કાવ્યયી આ સ્તોત્રને ગૂચ્યુ છે । સાહિત્યના પ્રકારમા માત્ર પાઢે એવી 30
આ સ્તોત્રની રચના છે ।

આ સ્તોત્રને અનુવાદ સાથે અહીં આપવામા આવ્યુ છે । તેના ઘે ચિત્રો ન ૫-૬ મા
આપેલા છે ।

ચડ઼વિહજ્ઞાણથુત્તં ।

[ચતુર્વિધધ્યાનસ્તોત્રમ્ ।]

- 5 પિન્ડત્થં ચ પયત્થં રૂવત્થં રૂવવજ્ઞિયસરૂવં ।
તત્તં પરમિદ્ધિમયં ગુરુવદ્ધં થુણિસ્સામિ ॥ ૧ ॥
નમઃ સિદ્ધંતસમિદ્ધો ચડલિયાહારચક્કિ(ક્ક)મજ્ઞઠિઓ ।
પળવો પરમિદ્ધિમઓ પળતત્તજુઓ સુહં દેડ ॥ ૨ ॥
ચક્કે સાહિદ્ધાણે છક્કોણે મજ્ઞઠિઓ પયાહિણઓ ।
સત્તસરમહમંતો જ્ઞાઙ્ઞંતો દુહં હરડ ॥ ૩ ॥
10 મણિપૂરચક્કિ અડલિ મજ્ઞદિસાસુ ચ પંચપરમિદ્ધી ।
વિદિસાસુ નાળ-દંસળ-ચારિત્ત-તવાઙ્ઞં જ્ઞાણમિ ॥ ૪ ॥
સોલસસરસોલસણ મહવિજ્ઞા વિજ્ઞદેવિકલિયદલે ।
ચક્કે અળાહયક્કલે ગોયમસામિં નમંસામિ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ ।

- 15 ધ્યાનતું સ્વરૂપ ચાર પ્રકારનું છે—(૧) પિન્ડસ્થ, (૨) પદસ્થ, (૩) રૂપસ્થ અને (૪) રૂપાતીત—તે પ્રકારે પરમેષ્ઠીમય વર્ણો (અક્ષરો) વડે કેવી રીતે ધ્યાન થાય તે ગુરુજે પ્રમાણે ઉપદેશ્યું છે તે પ્રમાણે સ્તવીશ ॥ ૧ ॥

- મૂળાધારચક્રનાં ચાર પત્રો છે, તે ‘નમઃ સિદ્ધમ્’ ના ચાર અક્ષરોથી સમૃદ્ધ છે અને કર્ણિકામાં પ્રણવ (ઐકાર) જે પંચપરમેષ્ઠીના પાંચ વર્ણ (પ્રથમાક્ષર)થી નિષ્પન્ન છે—તેનું ધ્યાન સુખ
20 આપનારું થાય છે (જૂઓ ચિત્ર નં. ૭) ॥ ૨ ॥

સ્વાધિષ્ઠાનચક્ર છ રૂપાની આકૃતિવાળું છે । તે આકૃતિની મધ્યથી લઈને પ્રદક્ષિણામાં (ફરતાં ક્રમશઃ) “ળમો અરિહંતાળ” એ સપ્તાક્ષરી મહામંત્ર છે તે પ્રકારે ધ્યાન ધરવામાં આવે તો તે દુઃખને હરનારું નીવડે છે (જૂઓ ચિત્ર નં. ૮) ॥ ૩ ॥

- મણિપૂરચક્ર આઠ પત્રવાળું છે । તેની મધ્યમાં “શ્રીઅર્હદ્ભ્યો નમઃ” તથા દિશાઓમાં
25 “શ્રીસિદ્ધેભ્યો નમઃ” “શ્રીસૂરિભ્યો (શ્રીઆચાર્યેભ્યો) નમઃ” “શ્રીઉપાધ્યાયેભ્યો નમઃ” “શ્રીસર્વ-
સાધુભ્યો નમઃ”—એ પંચ પરમેષ્ઠી; તેમજ વિદિશાઓમાં “શ્રીદર્શનાય નમઃ” “શ્રીજ્ઞાનાય નમઃ”
“શ્રીચારિત્રાય નમઃ” “શ્રીતપસે નમઃ” એ પ્રકારે છે તેમ હું ધ્યાન કરું છું (જૂઓ ચિત્ર નં. ૯) ॥ ૪ ॥

- અનાહતચક્ર સોઠ પત્રવાળું છે । તેમાં ષોડશાક્ષરી “અરિહંત-સિદ્ધ-આચરિય-ઉવજ્ઞાય-
સાહુ” મહાવિદ્યા છે, તેમજ સોઠ સ્વરોથી સૂચિત (સોઠ) વિદ્યાદેવીઓથી યુક્ત એવાં સોઠ
30 પત્રો છે, તેની કર્ણિકામાં “શ્રીગૌતમસ્વામિને નમઃ” છે, તે પ્રકારને હું નમસ્કાર કરું છું (જૂઓ
ચિત્ર નં. ૧૦) ॥ ૫ ॥

ચતુર્વિહજ્ઞાણગયં પરમિદ્વિમયપહાણતરત્તં ।
 જ્ઞાયઙ્ અણવરયં સો પાવઙ્ પરમાણંદં ॥ ૧૨ ॥
 ઇતિ ચતુર્વિધધ્યાનસ્તોત્રમ્ ॥

ક્ષીણવૃત્તિવાળો યોગી પુરુષ ધ્યાન કરે છે તેવા (યોગીને) સમગ્ર સિદ્ધિઓ વશીભૂત થાય છે
 5 (જૂઓ ચિત્ર નં० ૧૬) ॥ ૧૧ ॥

ધ્યાનના ચાર પ્રકાર (પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત) પ્રમાણે સાલંબન (ઘટલે
 વર્ણાત્મક) અને નિરાલંબન (વધારે સૂક્ષ્મ થતું આલંબન વિનાનું) ધ્યાન (ધ્યાતા અને ધ્યાન એ
 વંનેનો અભાવ થતાં ધ્યેય સાથે જ એકરૂપ વની જાય એવું) જે અવિરતપણે કરે છે તે પરમ આનં-
 દને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧૨ ॥

10

(સ્તોત્ર-પરિચય)

વાર ગાથાનું આ સ્તોત્ર સ્વ० શ્રીમોહનલાલ ભગવાનદાસ શ્વેરીના સંગ્રહમાંથી, તેમનાં વિધવા
 સુધાવહેને આપેલું; જેમાં આ સ્તોત્ર-સંવંધી ચક્રોની રેખાઓ પણ દોરેલી હતી । એ સ્તોત્રને અનુવાદ
 સાથે સંપાદન કરી તે રેખાચક્રોને ચિત્રની રીતે વ્યવસ્થિત કરી દશ ચક્રો આપવામાં આવ્યાં છે ।

કુંડલિનીના વિષયમાં જૈનાચાર્યોએ જે થોડું ઘણું લેખાણ કર્યું છે તેમાં આ સ્તોત્ર ભાત પાડે
 15 એવું છે । જૈનેતર સાહિત્યમાં કુંડલિનીના ઉત્થાન માટે પટ્ચક્રભેદ વહુ જાણીતી પરંપરા છે પણ આ
 સ્તોત્રમાં દશ ચક્રોની જૈન દૃષ્ટિએ માહિતી આપી છે । આ માટે જૈન સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ માહિતી
 હોવી જોઈએ પરંતુ તે હજી પ્રાપ્ત થઈ નથી ।

પ્રાકૃતભાષામાં રચાયેલા આ સ્તોત્રના કર્તા કોણ હશે તે પણ જાણી શકાયું નથી ।

વહી સરખાવો ‘પાતંજલયોગદર્શન’ “ક્ષીણવૃત્તેરમિજાતસ્યેવ મર્ણેર્ઘ્નીતૃપ્તરહણગ્રાહ્યેષુ તત્સ્થિતદજ્ઞનતાસમાપતિઃ ॥
 (૧.૪૧.)

જેમ શુદ્ધ થયેલો સ્ફટિક મણિ તે તે ઉપાધિના સાન્નિધ્યથી તે તે ઉપાધિના રૂપને પામે છે તેમ ધ્યેયાતિરિક્ત
 સકલ વૃત્તિ જેની નિરુદ્ધ થઈ ગઈ છે એવું શુદ્ધ ચિત્ત...સકલ આલંબન વિશે પૂર્ણ એકાગ્ર થવાથી, તે તે આલંબનના
 પ્રકારને પામવારૂપ તદજ્ઞનતા પામે છે ॥

* સરખાવો હે० ચ० ‘યોગશાસ્ત્ર’—

“એવં કમલોઽભ્યાસાવેશાદ્ ધ્યાનં ભજેન્નિરાલમ્બમ્ ।

સમરસભાવં યાતઃ પરમાનન્દં તત્તોઽનુભવેત્ ॥ (પ્ર० ૧૧, શ્લો० ૫)

— આ પ્રમાણે મનને ઊચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવાના ક્રમે અભ્યાસની પ્રવલતાથી નિરાલંબન ધ્યાન કરે તેથી સમરસ-
 ભાવ-પરમાત્માની સાથે અને અભિજ્ઞપણે લય પામવા રૂપને પામી તે પછી પરમાનંદપણું અનુભવે ॥

સિરિજિનકિત્તિરિરિદ્યં

સોવવળ્ળવન્ત્રાસમેય

પંચ પરમિ દ્વિ ન મુક્કાર મહથુત્તં ।

॥ ❧ ॥ શ્રીજિનાય નમ ॥

5

જિન વિશ્વત્રયીનન્યમભિવન્ધ્ય વિધીયતે ।

પરમેષ્ઠિસ્તવવ્યાહ્યા ગણિતપ્રક્રિયાન્વિતા ॥ ૧ ॥

તત્રાદાવભિધેયગર્મા સમુચિતેષ્ટદેવતાનમસ્કારરૂપમન્નરૂપતિપાદિકા ગાથામાહ—

પરમિદ્વિનમુક્કાર થુળામિ ભત્તીહ તન્નવપયાણ ।

પંત્યાર મંગસહ્યા નૈદ્દિદ્દાદ્દાકહ્વેણ ॥ ૧ ॥

10

વ્યાહ્યા—પરમેષ્ઠિનોર્હદાદયસ્તોષા નમસ્કાર શ્રુતસ્કન્ધરૂપો નનપદાદસપદાઽષ્ટપદ્ધક્ષરમયો મહામન્નવિશેષસ્ત ભક્ત્યા સ્તવીમિ ।

તસ્ય નમસ્કારસ્ય નનસહ્યાના પદાના પ્રસ્તારો મૈન્નસહ્યાનૈદ્દિદ્દિદ્દમાદિશબ્દાદનુપૂર્વ્યાદિગુણન-મહિમા ચ એતેષા કથનેન ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—હુ પરમેષ્ઠી-નમસ્કારને—તેના નવપનોના પ્રસ્તાર, મંગસહ્યા, નષ્ટ, હદિષ્ટ ઘગેરે 15
કહેવા વહે ભક્તિપૂર્વક સ્તુતુ છું ।

વિવેચન—દ્વાદશાગ્નીના સારસ્વરૂપ પચનમસ્કાર કે પરમેષ્ઠિ-નમસ્કારની સ્તવના જૈન મહર્વિઓએ અનેક પ્રકારે કરેલી છે । કોઈએ તેના તત્ત્વને આગમસ્વરૂપની દૃષ્ટિએ પ્રકાશ્યુ છે, કોઈએ તેને નિમિત્ત, મહ, ગણિત, મત્ર અને તત્રની દૃષ્ટિએ નિહાળી વિવિધ પ્રકારે પ્રકાશ્યુ છે, ડ્યારે શ્રીજિનકીર્તિસૂરિ મહારાજે નમસ્કારને ગણિતની દૃષ્ટિએ નિહાળી તેના શૂઢ રહસ્યને પ્રકાશ્યુ છે । 20

સ્તોત્રની બા પ્રથમ ગાથામા વિષયનુ નિરૂપણ કરતા તેઓ જણાવે છે કે, બા સ્તોત્રમા હુ નનપદોનો પ્રસ્તાર, તેની મંગસહ્યા, નષ્ટ, હદિષ્ટ અને આદિપદ્ધી આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને પશ્ચાનુ-પૂર્વી કેવી રીતે ધ્યાય તે દર્શાવીશ ।

અહીં એ સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે, ઉપર્યુક્ત વિષયનિર્દેશ પ્રમાણે પ્રથમ વિવેચન નવપદોના પ્રસ્તારનુ કરવું જોઈએ પણ તે વિષય ઘણો લગાગણાઓ હોઈ સ્તોત્રકર્તાએ તેનું વિવેચન બાકી રાહ્યુ 25 છે અને ત્યાર પછીના વિષયોને ક્રમશઃ સમજાવ્યા છે ॥ ૧ ॥

तत्रादौ प्रथमोपन्यस्तमपि बहुवक्तव्यप्रस्तारमुलङ्घ्य स्वल्पवक्तव्ये भङ्गपरीमाणे करणमाह—

एगाईण पयाणं गणअंताणं परोप्परं गुणणे ।

अणुपुच्चिपमुहाणं भंगाणं हुंति संखी उ ॥ २ ॥

एता एव भङ्गसंख्या गाथाभिराह—

5

एगस्स एगभंगो ^१दोण्हं दो चेव तिण्ह छवभंगा ।

चउवीसं च चउण्हं विसुत्तरसयं च पंचण्हं ॥ ३ ॥

व्याख्या—इह गणः स्वाभिमतः पदसमुदायः । तत एकादीनां पदानां द्विक-त्रिक-चतुष्क-पञ्च-कादिगणपर्यन्तानां स्थापितानां परस्परं गुणने ताडने आनुपूर्व्यादिभङ्गानां संख्याः स्युः । तथाहि एकादीनि पदानि नवपर्यन्तानि क्रमेण स्थाप्यन्ते १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ । अत्र मिथो गुणनं यथा—अत्रा-
10 घस्य एककरूपस्य पदस्य द्वितीयाभावेन मिथो गुणनाभावादेक एव भङ्गः १ । तथा एक-द्विकयोर्गुणने जातौ द्वौ, द्विकगणनस्य भङ्गसंख्या २ । द्वौ त्रिभिर्गुणितौ जाताः पडेपा त्रिकगणस्य भङ्गसंख्या ३ । ततः षट् चतुर्भिर्गुणिता जाताश्चतुर्विंशतिरेषा चतुष्कगणस्य भङ्गसंख्या ४ । ततश्चतुर्विंशतिः पञ्चभिर्गुणिता जातं विंशत्युत्तरं शतम् । एषा पञ्चकगणस्य भङ्गसंख्या ५ । विंशत्युत्तरं शतं ^{११}षड्भिर्गुणितं जातानि सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि, एषा षट्कगणस्य भङ्गसंख्या ६ । इयं च सप्तभिर्गुणिता जाता पञ्च
15 सहस्राश्चत्वारिंशदधिका एतावती सप्तकगणस्य भङ्गसंख्या ७ । इयं अष्टभिर्गुणिता जाताऽष्टकगणस्य भङ्गसंख्याश्चत्वारिंशत्सहस्राणि त्रिशतानि विंशत्युत्तराणि ८ । एते भङ्गा नवभिर्गुणिता जातास्तिस्रो लक्षाः ^{१२}द्विषष्टिः सहस्राः, ^{१३}अशीत्युत्तराण्यष्टौ शतानि चैषा नमस्कारनवपदानामानुपूर्व्याननुपूर्वी-पश्चानुपूर्वीभङ्गानां संख्याः ९ ॥ २ ॥

श०—एक वगैरे पदोनी परस्पर गणना अंत सुधी गुणवायी आनुपूर्वी वगैरे भंगोनी
20 संख्या थाय छे. ॥ २ ॥

वि०—जेटला पदोना भंग काढवा होय तेटला पदोना समुदायने अहीं गण समजवो । दाखला तरीके—पांच पदोना भंग काढवा होय तो १, २, ३, ४ अने ५ नी संख्याने गण समजवो, अने नवपदोना भंग काढवा होय तो १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ अने ९ संख्याने गण समजवो । तात्पर्य के पहेलेथी छेहे सुधीना अंकोतुं गुणन करवायी भंगनी संख्या प्राप्त थाय छे ।
25 स्तोत्रकार त्रीजी, चौथी अने पांचमी गाथामां ए रीते प्राप्त थयेली भंगनी संख्या दर्शावे छे ॥ २ ॥

श०—एक गणनी भंगसंख्या एक छे, वेनी भंगसंख्या वे छे, त्रणनी भंगसंख्या छ छे, चारनी भंगसंख्या चोवीश छे अने पांचनी भंगसंख्या एकसो वीस छे । छनी भंगसंख्या सातसो

1 परस्परं गुणणो ऽ । 2 संख्याओ । 3 °राह—१३।४।५ ॥ 4 दुण्हं P । 5 °स्परगणनेनाऽऽहत आ° J । 6 आनुपूर्व्यादीनां भ° J । 7 °योगणनं J । 8 यथा—एकस्य प° J । 9 एक-द्वि° J । 10 °संख्या ६।J । 11 °संख्या २४।J । 12 °संख्या १२०।J । 13 षड्गुणितं A । 14 °संख्या ७२०।J । 15 °संख्या ५०४०।J । 16 °स्वास्तीणि शतानि J । 17 °राणि ४०३२०।J । 18 द्विषष्टि° J । 19 अशीत्यधिकान्यष्टौ A । 20 संख्या ३६२८८० ।

सत्त य सयाणि वीसा छण्ह पणसहस चत्तसत्तण्ह ।
 चालीससहस तिसया विमुत्तरा हुति ञ्हुण्ह ॥ ४ ॥
 लैक्खतिग नासट्ठीसहस्स अट्ठ य सयाणि तह असिई ।
 ननकारनवपयाण भगर्यसत्ता मुणेयन्वा ॥ ५ ॥

व्याख्या—गाथात्रय स्पष्टम् ॥ ३, ४, ५ ॥

एषा भजाना नामान्याह—

तत्थ पढमाणुव्वी चरमा पच्छाणुपुव्विआ नेया ।
 सेसा उ मज्झिमाओ अणाणुपुव्वीओ सँव्वाओ ॥ ६ ॥

व्याख्या—स्पष्टा । अत्र पञ्चपदीमाश्रित्य विशत्युत्तरशतमङ्गकयव्रक लिख्यते^१ ॥ ६ ॥

स्थापना यथा—

10

आनुपूर्वीक्रमकोष्टकम् ।

१२३४५	१२३५४	१२४५३	१२४५२	२३४५१
२१३४५	२१३५४	२१४५३	३१४५२	३२४५१
१३२४५	१३२५४	१४२५३	१४२५२	२४३५१
३१२४५	३१२५४	४१२५३	४१३५२	४२३५१
२३१४५	२३१५४	२४१५३	३४१५२	३४२५१
३२१४५	३२१५४	४२१५३	४२१५२	४३२५१
१२४३५	१२५३४	१२५४३	१३५४२	२३५४१
२१४३५	२१५३४	२१५४३	३१५४२	३२५४१
१४२३५	१५२३४	१५२४३	१५३४२	२५३४१
४१२३५	५१२३४	५१२४३	५१३४२	५१३४१
२४१३५	२५१३४	२५१४३	३५१४२	३५२४१
४२१३५	५२१३४	५२१४३	५४१४२	५३२४१
१३४२५	१३५२४	१४५२३	१४५३२	२४५३१
३१४२५	३१५२४	४१५२३	४१५३२	४२५३१
१४३२५	१५३२४	१५४२३	१५४३२	२५४३१
४१३२५	५१३२४	५१४२३	५१४३२	५२४३१
३४१२५	३५१२४	४५१२३	४५१३२	४५२३१
४३१२५	५३१२४	५४१२३	५४१३२	५४२३१
२३४१५	२३५१४	२४५१३	३४५१२	३४५२१
३२४१५	३२५१४	४२५१३	४३५१२	४३५२१
२४३१५	२५३१४	२५४१३	३५४१२	३५४२१
४२३१५	५२३१४	५२४१३	५३४१२	५३४२१
३४२१५	३५२१४	४५२१३	४५३१२	४५३२१
४३२१५	५२२१४	५४२१३	५४३१२	५४३२१

वीस छे, सातनी भगसल्या पाच हजार चालीस छे, आठनी सल्या चालीस हजार व्रणसो वीस छे
 अने ननकारना ननपदोनी भगसल्या व्रण छाय वासठ हजार आठ सो ऐसी छे ॥ ३-५ ॥

1 सत्तण्ह अ । 2 अट्ठण्ह अ । 3 लक्खतिग अ । 4 सल्या उमु अ । 5 मा उ अ ।
 6 णुव्वी स अ । 7 सँव्वा उ अ । 8 त यथा अ ।

અથ પ્રસ્તારમાહ—

અણુપુન્નિભંગહિદ્ધા જિદ્ધં ઠવિઅગ્ગયો ઉવરિ સરિસં ।

પુન્નિ જિદ્ધાદ્ધમા સેસે મુત્તં સમયમેયં ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યા—આનુપૂર્વીભક્તસ્ય પૂર્વન્યસ્તસ્યોપલક્ષણત્વાદનાનુપૂર્વીભક્તસ્યાપિ પૂર્વન્યસ્તસ્યાધસ્તાદ્
5 દ્વિતીયપદ્ધાવિત્યર્થઃ । જ્યેષ્ઠ^૩ સર્વપ્રથમં અદ્ધમ્, સ્થાપય્ય ઇતિ ક્રિયા સર્વત્ર યોજ્યા । તથાઽગ્રતઃ, ઉપરીતિ—
ઉપરિતનપદ્ધિસદશમદ્ધરાશિમિતિ ગમ્યમ્; સ્થાપય્ય । તથા પૂર્વમિતિ યત્ર જ્યેષ્ઠઃ સ્થાપિતસ્તતઃ પૂર્વભાગે

વિ૦—આ સંખ્યા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે સમજી લઈએ । નવ સુધીની સંખ્યાના ભંગ કાઢવા
હોય તો પ્રથમ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯—એ રીતે અંક લખવા । તેના ગણો નીચે પ્રમાણે વનશે—

ગણ	સંખ્યા	ગુણનસંખ્યા	
10	૧	૧ =	૧
	દ્વિક ૧ ૨	૧ × ૨ =	૨
	ત્રિક ૧ ૨ ૩	૧ × ૨ × ૩ =	૬
	ચતુષ્ક ૧ ૨ ૩ ૪	૧ × ૨ × ૩ × ૪ =	૨૪
	પંચક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ =	૧૨૦
15	ષટ્ક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ =	૭૨૦
	સપ્તક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ =	૫૦૪૦
	અષ્ટક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ × ૮ =	૪૦૩૨૦
	નવક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ × ૮ × ૯ =	૩૬૨૮૮૦

તેનું ગુણન કરતાં ऊपर પ્રમાણે ફલ આવશે; તે દરેક ગણની ભંગસંખ્યા ऊपर આપેલી ગુણન-
20 સંખ્યા મુજબ જાણવી ॥ ૩-૫ ॥

શ૦—આ ભંગો પૈકી પ્રથમ ભંગસંખ્યાને ‘આનુપૂર્વી’ છેલ્લી ભંગસંખ્યાને ‘પશ્ચાનુપૂર્વી’
અને વાકીની વચલી ભંગસંખ્યાઓને ‘અનાનુપૂર્વી’ જાણવી ॥ ૬ ॥

વિ૦—અહીં ગણિતની જે પરિભાષા સમજાવી છે તે નીચેનાં દૃષ્ટાંતથી વરાવર સમજાશે ।
પંચક ગણનો પ્રસ્તાર કરીએ તો ૧૨૦ ભંગ નીચે મુજબ ઉપર્યુક્ત કોષ્ઠક છે (કોષ્ઠક મૂલમાં આપ્યું
25 છે તે પ્રમાણે અહીં સમજી લેવું ।) ॥ ૬ ॥

ઉપર્યુક્ત કોષ્ઠકની પ્રથમ સંખ્યા ૧૨૩૪૫ છે તેને ‘આનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે । છેલ્લી સંખ્યા ૫૪૩૨૧ છે તેને
‘પશ્ચાનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે અને ૨૧૩૪૫ થી ૪૫૩૨૧ સુધીની વચલી ૧૧૮ સંખ્યાઓને ‘અનાનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે ।
આ સંખ્યાઓ કેવી રીતે વનાવવી તેની પ્રક્રિયા હવે પછીની ગાથાઓમા દર્શાવી છે ।

શ૦—આનુપૂર્વી ભંગાની નીચે આગલી પંક્તિમાં જ્યેષ્ઠ અંકની સ્થાપના કરો । આગલ
30 ઉપર સમાન અંકની સ્થાપના કરો અને સમયભેદ (જેની વ્યાખ્યા આગલ આવશે તેને) છોડીને
વાકીના અંકોને ક્રમથી પહેલા મૂકો (પટલે અનાનુપૂર્વીની સંખ્યા તૈયાર થશે) ॥ ૭ ॥

पश्चाद्भाग इत्यर्थ । ज्येष्ठानुज्येष्ठादिक्रमात् । शेषान् स्थापय अङ्कानिति गम्यम् । वक्ष्यमाणगाथातील्या सदृशाङ्कस्थापना । समयभेदस्तु मुक्त्वा टालयित्वेत्यर्थ । तत्र पञ्चपदीमाथिल्योदाहरण, यथा—१, २, ३, ४, ५ । एषा आनुपूर्वी । अत्र एकैकस्य सर्वज्येष्ठत्वेन तस्यापरज्येष्ठाभावात् किञ्चित् तदध स्थाप्यते । ततो द्विक-स्यैकको ज्येष्ठ स्यादतः स तदध स्थाप्यते । अतः उपरीति—उपरितनपङ्क्तिर्सदृशोऽङ्कराशि १, २, ३, ४, ५ रूप स्थाप्यते । शेषोऽत्र द्विकस्ततः स पूर्वं स्थाप्य । जाता द्वितीया पङ्क्ति २, १, ३, ४, ५ । अथ ५ तृतीयपङ्क्तावाचस्य द्विकस्यैकको ज्येष्ठोऽस्ति, पर तस्मिन् स्थाप्यमानेऽतः उपरितनाङ्क १, २, ३, ४, ५ रूप-स्थापने सदृशाङ्कस्थापनारूप समयभेद स्यात् । ततो द्विको विमुच्यते । एकैकस्य ज्येष्ठाभावात् तत्त्याग । तत एकत्र द्विकं च मुक्त्वा त्रिकस्य ज्येष्ठो द्विकोऽस्ति स तदध स्थाप्यते । अतः उपरिसदृशौ ४, ५ रूपावङ्कौ स्थाप्यौ, पूर्वं च शेषावेकत्रिकौ ज्येष्ठादिक्रमात् स्थाप्यौ । जाता तृतीया पङ्क्ति १, ३, २, ४, ५ । अथ चतुर्थपङ्क्तौ एकैकस्य ज्येष्ठाभावात् त मुक्त्वा त्रिकस्याधो ज्येष्ठ स्थाप्यते, पर तथा समयभेद १० स्यात्, ततो द्विकं त्यक्त्वा सर्वज्येष्ठ एकत्र स्थाप्य । अतः उपरितनसदृश २, ३, ५ रूपा अङ्का स्थाप्या, शेषश्चात्र त्रिक स पूर्वं स्थाप्य । जाता चतुर्थी पङ्क्ति ३, १, २, ४, ५ । एवमनया प्रक्रियया तावज्ज्ये यवाचरमपङ्क्तौ पञ्चक-चतुष्क-त्रिक-द्विकेना ५, ४, ३, २, १ ॥ ७ ॥

अथ प्रस्तारे करणान्तर विवक्षु प्रस्तावनागाथामाह—

एगाईण पयाणं उड्डुअहोआययासु पतीसु ।

15

पत्थारकरणमवर भणामि परिवट्टअकेहि ॥ ८ ॥

व्याख्या—इहैकादीना पदानामूर्ध्वाध आयता पङ्क्तय प्रस्तीर्यन्ते । ततस्तासु पङ्क्तिषु प्रस्तारस्य करणमपर भणामि परिर्वाङ्के । इह यस्या यस्या पङ्क्तौ यावद्विर्यावद्विर्वारैरेकैक पद परावर्त्यते तस्या तस्या पङ्क्तौ तदङ्कसख्याया परिवर्त इति सज्ञा ॥ ८ ॥

वि०—श्रीमान्तुगसूरिविरचित 'नवकारसारधवण' (पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारस्तव) मी २० २३ मी २६ मी गाथाना विवेचनमा आ वस्तु विस्तारणी समजावेली छे, तेथी अहीं तेनु पुनः विवेचन करता नथी ॥ ७ ॥

शु०—एक, वे, व्रण वगैरे पदोनी उपर अने नीचे लावी पक्तिओमा परिवर्ताकद्वारा हु प्रस्तारानी बीजी विधिने कहु छु ॥ ८ ॥

वि०—भगवत्स्थानो प्रस्तार बीजी रीते पण थाय छे, ते आ प्रमाणे—१, २, ३ वगैरे २५ अंकोनी उपर अने नीचे लावी पक्तिओ रेंचवी अने तेनी नीचे परिवर्ताक मूकवा आ परिवर्ताक केनी रीते मूकवा ते नमसी गाथामा दर्शावे छे ॥ ८ ॥

તત્ર પૂર્વપરિવર્તાઙ્કનયને કરણમાહ—

અંતંકેણ વિભત્તં ગણગણિયં લંઘુ અંકસેસેહિં ।

મહઽવ્વો પરિવ્વો નેયા નવમાઽપંતીસુ ॥ ૯ ॥

વ્યાખ્યા—ગણસ્ય ગચ્છસ્ય પ્રસ્તાવાદત્ર નવકરૂપસ્ય ગણિતં વિકલ્પમજ્ઞસંખ્યા ૩૬૨૮૮૦
 ૫ રૂપં તદન્યાઙ્કેનાંત્ર નવકરૂપેણ ભક્ત લંઘ્યાઙ્કઃ ૪૦૩૨૦ તતો નવમપજ્ઞાવયં પરિવર્તો જ્ઞેયઃ । કોઽર્થઃ ?
 અસ્યાં પજ્ઞાવેતાવદ્ એતાવતો વારાન્ નવમાષ્ટમ-સપ્તમાદીનિ પદાન્યઽધોઽધો ન્યસ્યાનિ, તથા લઘ્વોઽઙ્કઃ
 ૪૦૩૨૦ રૂપઃ, શેષૈરષ્ટભિર્મજ્જયતે । લઘ્વં ૫૦ । ૪૦ । અયમષ્ટમપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય ચ શેષૈઃ
 સપ્તભિર્ભાગે લઘ્વં ૭૨૦ । સપ્તમપજ્ઞાવયં પરિવર્તઃ । અસ્ય ચ પ્રાગવત્ શેષૈઃ પદ્મિઃ ભાગે લઘ્વં ૧૨૦,
 ષષ્ઠપજ્ઞૌ પરિવર્તોઽયમ્ । તસ્ય ચ પદ્મભિર્ભાગે લઘ્વં ૨૪ । પદ્મમપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય ચતુર્ભિર્ભાગે
 ૧૦ લઘ્વં ૬ । ચતુર્થપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય તુ ત્રિભિર્ભાગે લઘ્વં ૨ । તૃતીયપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય દ્વાભ્યાં
 ભાગલઘ્વઃ ૧ । દ્વિતીયપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ । તસ્યાપ્યેકેન ભાગે લઘ્વ એકઃ પ્રથમપજ્ઞૌ પરિવર્તઃ ॥ ૯ ॥

અથ એતાનેવ પરિવર્તાન્ પ્રકારાન્તરેણાનયતિ—

પુવ્વગણભંગસંખ્યા અહવા ઉત્તરગણમ્મિ પરિવ્વો ।

નિયનિયસંખ્યા નિયનિયગણઅંતંકેણ ભત્તા વા ॥ ૧૦ ॥

૧૫ વ્યાખ્યા—અથવાશબ્દઃ પ્રકારાન્તરે । પૂર્વગણસ્ય યા મજ્ઞસંખ્યા એકસ્ય એકભંગ ઇત્યાદિકા
 સૈવોત્તરગણે, પરિવર્તસ્તુ તુલ્ય ઇત્યર્થઃ । તથાહિ—એકકરૂપસ્ય પૂર્વગણસ્ય યા મજ્ઞસંખ્યા એકરૂપા સૈવોત્તર-

જ્ઞ૦—ગણના ગણિતને છેલ્લા અંકે ભાગવાથી જે સંખ્યા ભાગમાં આવે તેને વાકીના
 અંકોનો ક્રમશઃ ભાગ દેવો જોઈએ । આ રીતે જે ભાગ આવે તેને નવમ આદિ પંક્તિઓના પરિવર્તાક
 જાણવા ॥ ૯ ॥

૨૦ વિ૦—નવક (નવ અંકના ગણ)ની મંગસંખ્યા ૩૬૨૮૮૦ છે, તે પહેલાં કહેવાઈ
 ગયું છે । આ મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરીએ તો તેમાં છેલ્લો અંક ૯ આવે છે X । તેનાથી મંગસંખ્યાનો
 દરેક ૩૬૨૮૮૦ ને ભાગીએ તો ભાગમાં ૪૦૩૨૦ આવે । આ તેના પરિવર્તાક જાણવા । તાત્પર્ય કે,
 નવકના પ્રસ્તારમાં નવનો આંક છેલ્લા કોઠામાં ૪૦૩૨૦ વાર આવે । આ જ રીતે અષ્ટકના પરિવર્તાક
 કાઢવા હોય તો ૪૦૩૨૦ ને ૮ થી ભાગવા જોઈએ । તેમ કરતાં ૫૦૪૦ ની સંખ્યા આવે છે તે તેનો
 ૨૫ પરિવર્તાક છે । આ રીતે ક્રમશઃ ભાગ દઈએ તો દરેક ગણમાં પરિવર્તાકની સંખ્યા નીચે મુજબ થાય ॥ ૯ ॥

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૧	૨	૫	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦

જ્ઞ૦—અથવા પૂર્વગણની જે મંગસંખ્યા છે, તે ઉત્તરગણમાં પરિવર્ત તરીકે જાણવી ।
 અથવા પોતપોતાની મંગસંખ્યામાં ગણના છેલ્લા અંકનો ભાગ દેવાથી પરિવર્ત સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૧૦ ॥

૧ લઘ્વ અંકસેસેહિ A । ૨ અંકસે ૪ । ૩ અવ્વા ૫૦ ૪ । ૪ વદ્વા ને ૫ । ૫ ઢ્કેન ન ૫ A । ૬ લઘ્વ. ૪૦ A ।
 ૭ વત્ એતા ૫ । ૮ ન્યાસમીયતિ, તતો સ ૫ । ૯ એગસસ એગમંગો ૫ । ૧૦ નેવ્યથતય ૫૦ ૫ । X પંચકની
 મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરતા છેલ્લો અંક ૫ આવે છે, તેમ નવકની મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરતા છેલ્લો અંક ૯ આવે છે ।

ગણે દ્વિત્વરૂપે પરિવર્તે । તથા દ્વિકગણસ્ય મહ્નસલ્યા દ્વયરૂપા ઉત્તરગણે ત્રિકરૂપે પરિવર્તોઽપિ દ્વયરૂપ । તથા ત્રિકગણે મહ્ના પદ્, તૈત્તિશ્વરુથગણે પરિવર્તોઽપિ પદ્કરૂપેણ । તથા ચતુર્થગણે મહ્ના ૨૪ । પચ્ચમગણે પરિવર્તોઽપિ ૨૪ । એવમગ્રતોઽપિ જ્ઞેયમ્ ॥

અથોત્તરાર્દેન પરિવર્તનનયને તૃતીયપ્રકારમાહ—‘નિયનિય’ ઇતિ । અથના નિજનિજગણસ્ય મહ્નસલ્યા નિજનિજેન ગૌણસ્યાન્યાકેન મહ્ના પરિવર્તે સ્યાત્ । તથાહિ—એકગણસ્ય સલ્યા એકરૂપા સાન્યાકેનાત્રૈક- 5 રૂપેણ મહ્ના લઘ્વ એક, અયમાઘપદ્ધૌ પરિવર્તે । તથા દ્વિકગણે મહ્નસલ્યા દ્વયરૂપા સા દ્વિકગણસ્યા- ન્યાકેન^૧ દ્વિત્વરૂપેણ મહ્ના, લઘ્વ એક, તતોઽન્ પરિવર્તાર્દ્ધે એક એવ । તથા ત્રિકગણે મહ્નસલ્યા પદ્- સ્વરૂપા સા ત્રિકગણસ્યાન્યાકેન ત્રિકરૂપેણ મહ્ના લઘ્વૌ દ્વૌ ત્રિકગણે પરિવર્તે । તથા ચતુષ્કગણે સલ્યા ૨૪ રૂપૌ તસ્યાન્યાકેન ચતુષ્કરૂપેણ મહ્ના લઘ્વા પદ્ । અત્રાય પરિવર્તે એવમગ્રતો જ્ઞેયમ્ ॥ ૧૦ ॥

અથૈતાનેન પરિવર્તન^૨ આનુપૂર્વ્યાઽનાનુપૂર્વ્યા ગાથાબન્ધેનાહ—

દ્વિગ-દ્વિગ દુ-ઈ-ચઉંવીસ વિમુત્તરસ્ય ચ સત્તસયવીસા ।

પણસહસા ચાલીસા ચત્તસહસ્તા તિસયવીસા ॥ ૧૧ ॥

વ્યાખ્યા—સપ્તા । ઇય પરિવર્તેસ્યાપના ॥ ૧૧ ॥

વિ૦—અથવા શબ્દથી અહીં પરિવર્તાક કાઢવાની ધીજી વે રીતો સૂચવી છે, તે આ પ્રમાણે—

(૧) પૂર્વગણની જે મહ્નસલ્યા હોય તેને ઉત્તરગણની પરિવર્તસર્યા જાણવી ।

પાંચમી ગાથાના વિવેચનમા ગણની મહ્નસલ્યા નીચે પ્રમાણે જણાવેલી છે—

ગણ	મહ્નસલ્યા	ગણ	મહ્નસલ્યા
એક	૧	પદ્ક	૭૨૦
દ્વિક	૨	સપ્તક	૫૦૪૦
ત્રિક	૬	અષ્ટક	૪૦૩૨૦
ચતુષ્ક	૨૪	નવક	૩૬૨૮૮૦
પચક	૧૨૦		

અહીં એક એ પૂર્વગણ છે ને દ્વિક એ ઉત્તરગણ છે તો દ્વિકની પરિવર્ત સલ્યા ૧ જાણવી । દ્વિક એ પૂર્વગણ છે અને ત્રિક એ ઉત્તરગણ છે તો ત્રિકની પરિવર્ત સલ્યા ૨ જાણવી । ત્રિક એ પૂર્વગણ છે ને ચતુષ્ક એ ઉત્તરગણ છે તો ચતુષ્કની પરિવર્ત સલ્યા ૬ જાણવી । આ પ્રમાણે અષ્ટક એ પૂર્વગણ છે અને નવક એ ઉત્તરગણ છે તો નવકની પરિવર્ત સલ્યા ૪૦૩૨૦ જાણવી ।

(૨) પોતપોતાની મહ્નસલ્યામા ગણના છેલ્લા અક્ષરો ભાગ દેવાથી પરિવર્ત સલ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ।

ગણ અને મહ્નસલ્યા ઉપર જણાવેલી છે, તેને આ નિયમ ધારુ કરતા નીચે પ્રમાણે પરિવર્ત- કની સલ્યા પ્રાપ્ત થાય છે —

૧ °રૂપરિ° જ । ૨ °ગણમહ્ના જ । ૩ ‘તત’ નાસ્તિ જ । આદરે । ૪ °રૂપ । જ । ૫ ચતુષ્કગણે જ । ૬ ગણસ્યાકેન A । ૭ °ત્રેક° । ૮ ૧૬ એક આય° જ । ૯ °ન મહ્ના જ । ૧૦ °સ્યાન્યાકેન A । ૧૧ °રૂપા સાન્યા° A । ૧૨ °તાન્ પૂર્વાંતુપૂર્વ્યા A ।

અથ પરિવર્તૈઃ પ્રસ્તુતાં પ્રસ્તારયુક્તિં ગાથાદ્વયેનાહ—

પરિવટ્ટંકપમાણા અહો અહો અંતિમાદ્વપંતીસુ ।

અંતિમપર્મિર્અંકા ઠવિજ્ઞ વજ્ઞિય સમયમેયં ॥ ૧૨ ॥

જા સયલભંગસંખ્યા નવરં પંતિસુ દોસુ પદમાસુ ।

કમ્મ અકમ્મઓં દુન્હ વિ સેસે અંકે ઠવિજ્ઞાસુ ॥ ૧૩ ॥

5

વ્યાખ્યા—સ્વસ્વપરિવર્તાર્થપ્રમાણાસ્તત્સંખ્યાતુલ્યવારણપદ્ધાનુપૂર્વ્યા અન્યાદિપુ પદ્ધિજ્વન્યપ્રમૃતી-
નજ્ઞાનધોઽધઃ સ્થાપયેત્ । સમયમેદં વર્જયિત્વા સકલભજ્ઞસંખ્યાપૂર્તિં યાવત્ । નવરં પ્રથમપદ્ધિદ્વયે પ્રથમ-
દ્વિતીયપદ્ધયોરિત્યર્થઃ । શેષમદ્ધિદ્વયે ક્રમોક્તમાખ્યાં સ્થાપ્યમ્ । પદ્ધપદાન્યાશ્રિત્ય ભાવના યથા—અત્રાન્યા
પદ્ધિઃ પદ્ધમી, તસ્યાં ચ ચતુર્વિંશતિરૂપઃ પરિવર્તાર્થસ્તતશ્ચતુર્વિંશતિવારણન્યોઽદ્ધઃ પદ્ધકરૂપઃ સ્થાપ્યઃ ।
10 તતશ્ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકકાક્રમેણ ચતુર્વિંશતિ-ચતુર્વિંશતિવારણધોઽધઃ સ્થાપ્યાઃ । યાવજ્ઞાતા સકલભજ્ઞસંખ્યા
વિંશત્યુત્તરશતરૂપા સંપૂર્ણા । તતશ્ચતુર્થપદ્ધૌ પદ્ધકરૂપપરિવર્તાર્થઃ । સમયમેદકારિણમન્યમાપિ પદ્ધકં મુક્ત્વા
ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકકાઃ ષટ્પદ્ધવારણ સ્થાપ્યાઃ । તતઃ પદ્ધવારણ પદ્ધકઃ સ્થાપ્યઃ । તતઃ સમયમેદકરં ચતુષ્કં

ગણ	ભંગસંખ્યા	ગણનો છેલ્લો અંક પરિવર્તાર્થક
૧૫ એક	૧ —	૧ = ૧
દ્વિક	૨ —	૨ = ૧
ત્રિક	૬ —	૩ = ૨
ચતુષ્ક	૨૪ ÷	૪ = ૬
પંચક	૧૨૦ ÷	૫ = ૨૪
ષટ્ક	૭૨૦ ÷	૬ = ૧૨૦
૨૦ સપ્તક	૫૦૪૦ ÷	૭ = ૭૨૦
અષ્ટક	૪૦૩૨૦ —	૮ = ૫૦૪૦
નવક	૩૬૨૮૮૦—	૯ = ૪૦૩૨૦

અગિયારમી ગાથામાં આ પરિવર્તાર્થકની સંખ્યા સ્પષ્ટપણે જણાવેલી છે ॥ ૧૦ ॥

૨૫ શ૦—એક, એક, બે, છ, ચોવીસ, એકસો વીસ, સાતસો વીસ, પાંચ હજાર ચાલીસ,
તથા ચાલીસ હજાર ત્રણસો વીસ (એ અનુક્રમે ગણની પરિવર્તસંખ્યા છે ।)

વારમી અને તેરમી ગાથામાં ભંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરવાની વિધિ દર્શાવી છે ॥ ૧૧ ॥

શ૦—પોતપોતાના પરિવર્તાર્થક પ્રમાણે અર્થાત્ જેટલી તેમની સંખ્યા છે, તેટલીવાર પદ્ધાનુ-
પૂર્વી વડે પ્રથમપંક્તિમાં છેલ્લેથી લઈને અંકોને નીચે નીચે મૂકવા, પરંતુ તેમાં સમયમેદને છોડી દેવો ।
(અર્થાત્ એક સરખા બે અંકો પાસે પાસે ન મૂકવા ।) ॥ ૧૨ ॥

[હય પરિવર્તસ્થાપના]

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૧	૨	૬	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦

મુક્ત્વા પદ્મ-ત્રિક-દ્વિકૈકા પદ્મપદ્મસ્યાન્ વારાન્ સ્યાપ્યા । તત સમયમેદકર ત્રિક મુક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક-
દ્વિકૈકા પદ્મપદ્મસ્યા સ્યાપ્યા । તત સમયમેદકર દ્વિક મુક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક ત્રિકૈકા પદ્મપદ્મસ્યા ૬
સ્યાપ્યા । તત સમય-મેદકરમેદક ત્યક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકા તાનતસ્થાવતો વારાન્ સ્યાપ્યા ।
જાતા ચતુર્થી પક્કિ સંપૂર્ણા ।

અથ તૃતીયપક્ષો દ્વિકરૂપપરિવર્તોક્ત તત પદ્મ-ચતુષ્ક ચ સમયમેદકર મુક્ત્વા ત્રિક-દ્વિકૈકા
દ્વિકૈકા સ્યાપ્યા । તત પદ્મ-ત્રિક ચ મુક્ત્વા ચતુષ્ક-દ્વિકૈકા દ્વિકૈકા સ્યાપ્યા । તતચતુષ્ક-ત્રિકૈકા
સતચતુષ્ક ત્રિક-દ્વિકાસત પદ્મ-દ્વિક-દ્વિકા, એવમન્યાદયોઽઙ્કા સમયમેદકરાનઙ્કાન્ મુક્ત્વા દ્વિકૈકા 10
સ્યાપ્યા । તાનદ્ યાચત્ સંપૂર્ણા તૃતીયા પક્કિ સ્યાત્ । આદિપક્કિદ્વયે ચ શોપાનઙ્કો પૂર્વમઙ્કે મમાત્
દ્વિતીયમઙ્કે તૂત્કમાત્ સ્યાપ્યૌ । યાનદ્ દ્વે અપિ પક્ષી સંપૂર્ણે સ્યાતામ્ ॥ ૧૩ ॥

સમયમેદસ્વરૂપમાદ—

જામિ ય નિમિષત્તે સ્વલુ સો ચેન હવિઝ અરુવિનાસો ।

સો હોહ સમયમેદો વજેયવ્વો પયત્તેન ॥ ૧૪ ॥

15

વ્યાખ્યા—મ્પદા ॥ ૧૪ ॥

શુ૦—ઝરના અકોને ત્યા મુખી મૂકવા યે વ્યા મુખી ધવા મગોની સરયા પૂરી થઈ જાય । અહીં
વિશેષતા ઇટલી સમજવી યે પ્રથમ યે પવિત્રોમા ધાકીના યે અકોને ક્રમ અને ઉત્તમથી મૂકવા ॥૧૩॥

વિ૦—અહીં મગતો પ્રસાર ફરવાની જે વિધિ દર્શાવી છે તે ધરાનર મમજી લઈએ ।
દાણડા તરીકે પાંચ પદના મગનો પ્રસાર કરવો છે તો પચવની પરિવર્તક સગ્યા લેવી । 20

ઝર જણાવ્યા ઝુનન પચવની પરિવર્તક મગ્યા ૨૪ છે, તો પદ્માનુપૂર્વી ક્રમથી ઇટલે
૫, ૪, ૩, ૨, અને ૧ ના અકોને ઇટલા અંક તરીકે ચોરીસ ચોરીસ ધાર લગવા તે આ પ્રમાણે—
જૂઓ ૫૦ ૪૦૮ પરના વોટ્ટો ।

શુ૦—જે અંકો મૂકવાયા તે જ અઝ-રાગા ઇટલે યને સરગ્યા અરો પાસે પાસે આવી
જાત તેને સમયમેદ નમનયો તે અર્થ પ્રયત્ન-પૂર્વક છોટી દેવો ॥ ૧૪ ॥ 25

1 'પદ્મ' પદ્મ મિગ ૧૫ A પ્રત્યે । 2 'મુખી' મુખિ ૫, A પ્રત્યે પ્રાન્ । 3 ચતુષ્ક-ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકાસત
3 । 4 'મમજી' મમજી ન મિગ ૧ A પ્રત્યે ।

હવે ૪ નો પરિવર્તક છ છે તેથી વીજા અંકની સ્થાપના પશ્ચાત્તુપૂર્વી ક્રમથી ૬ વાર કરવી । તે નીચે પ્રમાણે:

૧	૫	૪	૩	૨	૧	૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨	૫	૪	૩	૨	૧	૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૩	૫	૪	૩	૨	૧	૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૪	૫	૪	૩	૨	૧	૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૫	૫	૪	૩	૨	૧	૫	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૬	૫	૪	૩	૨	૧	૬	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૭	૫	૪	૩	૨	૧	૭	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૮	૫	૪	૩	૨	૧	૮	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૯	૫	૪	૩	૨	૧	૯	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૦	૫	૪	૩	૨	૧	૧૦	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૧	૫	૪	૩	૨	૧	૧૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૨	૫	૪	૩	૨	૧	૧૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૩	૫	૪	૩	૨	૧	૧૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૪	૫	૪	૩	૨	૧	૧૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૫	૫	૪	૩	૨	૧	૧૫	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૬	૫	૪	૩	૨	૧	૧૬	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૭	૫	૪	૩	૨	૧	૧૭	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૮	૫	૪	૩	૨	૧	૧૮	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૯	૫	૪	૩	૨	૧	૧૯	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૦	૫	૪	૩	૨	૧	૨૦	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૧	૫	૪	૩	૨	૧	૨૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૨	૫	૪	૩	૨	૧	૨૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૩	૫	૪	૩	૨	૧	૨૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૪	૫	૪	૩	૨	૧	૨૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧

ત્યાર પછી ફલ્ગુનો પરિવર્તક વે છે, તેથી ત્રીજા અંકની સ્થાપના પશ્ચાત્તુપૂર્વી ક્રમથી વે વાર કરવી । તે આ પ્રમાણે:

વાકીના વે અંકોને ક્રમ અને ડક્રમથી સ્થાપવા । એમ કરતાં પાંચ પદના ભંગનો પૂર્ણ પ્રસ્તાર થાય છે, તે આ પ્રમાણે:

૧	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૧	૧૨૩૪૫	૧૨૩૫૪	૧૨૪૫૩	૧૨૪૫૨	૧૨૪૫૧
૨	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૨	૨૧૩૪૫	૨૧૩૫૪	૨૧૪૫૩	૨૧૪૫૨	૨૧૪૫૧
૩	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૩	૩૧૩૪૫	૩૧૩૫૪	૩૧૪૫૩	૩૧૪૫૨	૩૧૪૫૧
૪	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૪	૪૧૩૪૫	૪૧૩૫૪	૪૧૪૫૩	૪૧૪૫૨	૪૧૪૫૧
૫	૧૪૫	૧૫૪	૧૫૩	૧૫૨	૧૫૧	૫	૫૨૩૪૫	૫૨૩૫૪	૫૨૪૫૩	૫૨૪૫૨	૫૨૪૫૧
૬	૧૪૫	૧૫૪	૧૫૩	૧૫૨	૧૫૧	૬	૬૨૩૪૫	૬૨૩૫૪	૬૨૪૫૩	૬૨૪૫૨	૬૨૪૫૧
૭	૪૩૫	૫૩૪	૫૩૩	૫૩૨	૫૩૧	૭	૭૨૪૩૫	૭૨૫૩૪	૭૨૫૩૩	૭૨૫૩૨	૭૨૫૩૧
૮	૪૩૫	૫૩૪	૫૩૩	૫૩૨	૫૩૧	૮	૮૧૪૩૫	૮૧૫૩૪	૮૧૫૩૩	૮૧૫૩૨	૮૧૫૩૧
૯	૨૩૫	૨૩૪	૨૩૩	૨૩૨	૨૩૧	૯	૯૧૪૩૫	૯૧૫૩૪	૯૧૫૩૩	૯૧૫૩૨	૯૧૫૩૧
૧૦	૨૩૫	૨૩૪	૨૩૩	૨૩૨	૨૩૧	૧૦	૧૦૪૩૫	૧૦૫૩૪	૧૦૫૩૩	૧૦૫૩૨	૧૦૫૩૧
૧૧	૧૩૫	૧૩૪	૧૩૩	૧૩૨	૧૩૧	૧૧	૧૧૪૩૫	૧૧૫૩૪	૧૧૫૩૩	૧૧૫૩૨	૧૧૫૩૧
૧૨	૧૩૫	૧૩૪	૧૩૩	૧૩૨	૧૩૧	૧૨	૧૨૪૩૫	૧૨૫૩૪	૧૨૫૩૩	૧૨૫૩૨	૧૨૫૩૧
૧૩	૪૨૫	૫૨૪	૫૨૩	૫૨૨	૫૨૧	૧૩	૧૩૪૨૫	૧૩૫૨૪	૧૩૫૨૩	૧૩૫૨૨	૧૩૫૨૧
૧૪	૪૨૫	૫૨૪	૫૨૩	૫૨૨	૫૨૧	૧૪	૧૪૪૨૫	૧૪૫૨૪	૧૪૫૨૩	૧૪૫૨૨	૧૪૫૨૧
૧૫	૩૨૫	૩૨૪	૩૨૩	૩૨૨	૩૨૧	૧૫	૧૫૪૨૫	૧૫૫૨૪	૧૫૫૨૩	૧૫૫૨૨	૧૫૫૨૧
૧૬	૩૨૫	૩૨૪	૩૨૩	૩૨૨	૩૨૧	૧૬	૧૬૪૨૫	૧૬૫૨૪	૧૬૫૨૩	૧૬૫૨૨	૧૬૫૨૧
૧૭	૧૨૫	૧૨૪	૧૨૩	૧૨૨	૧૨૧	૧૭	૧૭૪૨૫	૧૭૫૨૪	૧૭૫૨૩	૧૭૫૨૨	૧૭૫૨૧
૧૮	૧૨૫	૧૨૪	૧૨૩	૧૨૨	૧૨૧	૧૮	૧૮૪૨૫	૧૮૫૨૪	૧૮૫૨૩	૧૮૫૨૨	૧૮૫૨૧
૧૯	૪૧૫	૫૧૪	૫૧૩	૫૧૨	૫૧૧	૧૯	૧૯૪૧૫	૧૯૫૧૪	૧૯૫૧૩	૧૯૫૧૨	૧૯૫૧૧
૨૦	૪૧૫	૫૧૪	૫૧૩	૫૧૨	૫૧૧	૨૦	૨૦૪૧૫	૨૦૫૧૪	૨૦૫૧૩	૨૦૫૧૨	૨૦૫૧૧
૨૧	૩૧૫	૩૧૪	૩૧૩	૩૧૨	૩૧૧	૨૧	૨૧૪૧૫	૨૧૫૧૪	૨૧૫૧૩	૨૧૫૧૨	૨૧૫૧૧
૨૨	૩૧૫	૩૧૪	૩૧૩	૩૧૨	૩૧૧	૨૨	૨૨૪૧૫	૨૨૫૧૪	૨૨૫૧૩	૨૨૫૧૨	૨૨૫૧૧
૨૩	૨૧૫	૨૧૪	૨૧૩	૨૧૨	૨૧૧	૨૩	૨૩૪૧૫	૨૩૫૧૪	૨૩૫૧૩	૨૩૫૧૨	૨૩૫૧૧
૨૪	૨૧૫	૨૧૪	૨૧૩	૨૧૨	૨૧૧	૨૪	૨૪૪૧૫	૨૪૫૧૪	૨૪૫૧૩	૨૪૫૧૨	૨૪૫૧૧

* અહીં વીજા અંકમાં ૪ ની સ્થાપના કરતા સમયભેદ થાય છે, માટે ૩ ની સ્થાપના કરી છે, એ રીતે સર્વત્ર સમજી લેવું ।

અથ નટાનયને કરુણમાહ—

નટ્કો ભાઙ્ગઙ પરિવટ્ટેહિ ઇહઽન્તિમાર્ગિહિ ।
લઙ્કા અંતાઙ્ગયા તપગ્ગિમ જાણ નટ્ક તુ ॥ ૧૫ ॥
ઙ્ગસેસે સેસંકા ઠાવિઙ્ગ કમેણ સુબસેસમ્મિ ।
લઙ્ક કુરુ ઙ્ગહીણ ઉક્કમઓ ઠપ્પુ સેસકે ॥ ૧૬ ॥

5

વ્યાख्या—નટાઙ્કો નટ્કરૂપસ્ય સત્યાઙ્ક સોઽન્ત્યાદિમિ પરિવર્તોક્તિર્ભજ્યતે યલ્ભ્યતે તદઙ્કસત્યા અન્ત્યાદયો અઙ્કા ગતા જ્ઞેયા । કોઽર્થ નટ્કરૂપતઃ ૨ પૂર્વ તાવત્ સત્યા અન્ત્યાદયસ્તૈસ્યા પઙ્ક્તૌ પરિવર્તોક્તિ-સત્યાવારાન્ સિત્વા તત ઉત્થિતા इत्यर्थ । તત્તેભ્ય પશ્ચાનુપૂર્વ્યા યદ્ગ્રેતનમઙ્કરૂપ તન્નટ્ક જ્ઞેયમ્ । કોઽર્થસન્નટ્કથને ૨ તત્ર તત્ર પઙ્ક્તો લેખ્યમિત્યર્થ । એવ ક્રિયમાણે યદ્યેક શેપ સ્યાત્ તદા શેપરૂપાણિ લિખિતરૂપાદવશિષ્ટાણિ ક્રમેણ સ્થાપ્યાણિ, પ્રથમાદિપઙ્ક્તિપુ ક્રમેણ લેખ્યાનીત્યર્થ । તથા યદિ શૂન્ય શેપ 10 સ્યાત્ તદા લઙ્કાઙ્ક એકેન હીન કાર્ય । તત એકહીનલઙ્કાઙ્કસત્યા અન્ત્યાદયોઽઙ્કાસ્તસ્યા પઙ્ક્તૌ ગતા જ્ઞેયા । પૂર્વસ્થાપિતા સપ્રત્યુત્થિતા इत्यर्थ । તેભ્ય પશ્ચાનુપૂર્વ્યાઽગ્રેતન નટ્ક રૂપ જ્ઞેયમ્ । ઇતિ પ્રાગ્લિખિત-નટ્કરૂપેભ્ય શેપા અઙ્કા પ્રથમાદિપઙ્ક્તિપૂલ્કમેણ લેખ્યા ।

અત્ર પશ્ચપદીમાશ્રિત્યોદાહરણ યથા—ત્રિશત્તમ રૂપ નટ્ક તત્ કીદૃશમિતિ કેનાપિ ધૃષ્ટમ્ । તતોઽત્ર ત્રિશદન્ત્યપરિવર્તેન ચતુર્વિંશતિરૂપેણ ભજ્યતે । લઙ્ક એક, શેપા પદ્ । તતો પશ્ચમપઙ્ક્તૌ પશ્ચકરૂપ ગતમ્ । 15 કોઽર્થ ૨ ચતુર્વિંશતિગારાન્ સિત્વા સપ્રતિ પઙ્ક્તિત ઉત્થિતમિત્યર્થ । તસ્માચ્ચ પશ્ચાનુપૂર્વ્યાઽગ્રેતન ચતુષ્કરૂપ નટ્ક જ્ઞેયમ્ । સપ્રતિ વર્તન इत्यर्थ । અતશ્ચતુષ્કો નટ્કસ્થાને પશ્ચમપઙ્ક્તો સ્થાપ્ય । તથા શેપસ્ય પદ્કસ્ય ચતુર્થપઙ્ક્તિસત્કેન પદ્કરૂપપરિવર્તેન ભાગે લઙ્ક એક, શેપસ્થાને શૂન્યમ્ । તતો લઙ્કમેકહીન ક્રિયતે । જાત લઙ્કસ્થાનેષુ શૂન્ય તતશ્ચતુર્થપઙ્ક્તાવધાપ્યેકમપિ રૂપ ગત નાસ્તિ । તતોઽન્ત્યમેવ પદ પશ્ચકરૂપ નટ્ક જ્ઞેયમ્ । શેપા અઙ્કા એક-દ્વિક-ત્રિકા ઉત્ક્રમેણ સ્થાપ્યા । યથા—૩, ૨, ૧, ૫, ૪ । ઇદ ત્રિશત્તમ રૂપ જ્ઞેયમ્ । 20

વિં—પદ્મસી અને સોલમી ગાયકામા નટાક કાઢવાની વિધિ દર્શાવી છે । નટાક એટલે નહિ કહેવાયેલા અકો તેને ગોષી કાઢવાની રીતિ તે નટોક્કની વિધિ ॥ ૧૮ ॥

શ૦—નટાક અર્થાત્ નટ્કરૂપનો જે સત્યાઙ્ક છે, તેમા અત્યાદિ (અત્યાધી શરૂ કરેલા) પરિવર્તોકોનો ભાગ દેવામા આવે છે, તેથી જે ભાગફટ આવે છે, તેની અકસત્યા પ્રમાણે અત્યાદિ અકોને ગત (ગયેલા) અને તેની આગટના અકને નટ જાણવો ॥ ૧૫ ॥

25

શ૦—એક શેપ રહેતા યાકીના અકોને (પ્રથમ વગેરે પક્તિઓમા) ક્રમથી મૂકવા અને શૂન્ય શેપ રહે તો તે ભાગફલમાથી અક ઘટાઢી નાખવો, અને યાકીના અકોને જમમેદથી મૂકવા ॥ ૧૬ ॥

અથ દ્વિતીયમુદાહરણં યથા—ચતુર્વિંશતિતમં રૂપં નષ્ટં તત્ કીદશમિતિ પૃષ્ઠે ચતુર્વિંશતેરન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ભાગે લઘ્વ એકઃ, શેષં શૂન્યમ્ । તતઃ પૂર્વોક્તયુક્ત્યા શૂન્યશેષત્વાલ્લઘ્વમેકહીનં ક્રિયતે । જાતં લઘ્વસ્થાનેઽપિ શૂન્યમ્ । તતઃ પચ્ચમપદ્માવધ્યાપ્યેકમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । તતોઽન્ય એવ પચ્ચક-રૂપોઽઙ્કઃ સ્થાપ્યઃ । શેષા^૧ અઙ્કા એક-દ્વિક-ત્રિક-ચતુષ્કા ઉત્ક્રમાત્ સ્થાપ્યાઃ । યથા—૪,૩,૨,૧,૫ । इदं 5 ચતુર્વિંશતિતમં રૂપમ્ ।

તૃતીયમુદાહરણં યથા—સપ્તનવતિતમં રૂપં નષ્ટં, તતઃ સપ્તનવતેરન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ભાગે લઘ્વાશ્ચત્વારઃ, શેષ એકઃ । અતઃ પચ્ચમપદ્માવન્યાદયશ્ચત્વારોઽઙ્કા ગતા જ્ઞેયાસ્તેમ્યોઽગ્રેતન એકકો નષ્ટ-સ્થાને લેલ્યઃ, એકશેષત્વાચ્છેપા અઙ્કાઃ ક્રમાલેલ્યાઃ, યથા—૨,૩,૪,૫,૧ । इदं સપ્તનવતિતમં રૂપમ્ ।

અથ ચતુર્થમુદાહરણં યથા—પચ્ચાશત્તમં રૂપં નષ્ટમ્ । તતઃ પચ્ચાશતોઽન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ 10 ભાગે લઘ્વૌ દ્વૌ । તતોઽન્યપદ્માવન્યાદારમ્ય દ્વાવઙ્કૌ ગતૌ । તદગ્રેતનસ્ત્રિકો નષ્ટસ્થાને લેલ્યઃ । તથા શેષસ્ય દ્વિકસ્ય ચતુર્થપદ્ધિપરિવર્તેન પટ્કરૂપેણ ભાગે કિમપિ ન લભ્યતે । તતોઽત્ર ચતુર્થપદ્ધૌ એકમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । અતોઽન્યપચ્ચક એવ નષ્ટસ્થાને લેલ્યઃ । તતસ્તૃતીયપદ્ધૌ શેષસ્ય દ્વિકસ્ય પરિવર્તેન દ્વયરૂપેણ ભાગે લઘ્વ એકઃ, શેષ શૂન્યમ્ । તતો લઘ્વમેકહીનં ક્રિયતે । જાતં લઘ્વસ્થાનેઽપિ શૂન્યમ્, અતસ્તૃતીયપદ્ધૌ વેક્રમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । તતઃ પચ્ચકસ્ય ચતુર્થપદ્ધૌ સ્થાપિતત્વેન પુનઃ સ્થાપને સમય- 15 મેદઃ સ્યાદિતિ તં મુક્ત્વાઽન્યોઽઙ્કશ્ચતુષ્ક એવ સ્થાપ્યઃ । શેષૌ ૩/૩ રૂપાવુત્ક્રમેણ સ્થાપ્યૌ । યથા—૨,૧, ૪,૫,૩ । इदं પચ્ચાશત્તમં રૂપમ્ ।

વિ०—નષ્ટાંક કાઢવાની રીતિ થોડા ઉદાહરણોથી વધારે સ્પષ્ટ સમજાશે । દાખલા તરીકે—પંચપદના પ્રસ્તારનું ત્રીશમું રૂપ ગોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાંક એટલે ચોવીશથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે :—૩૦-૨૪=૬, શેષ ૬ ।

20 અહીં ભાગફલ ૬ આવ્યું એટલે છેલ્લો અંક ગયેલો છે, તાત્પર્ય કે ૬ નો અંક ગયો છે અને ૪ નો અંક નષ્ટ છે; એટલે ત્રીશમી સંખ્યાનો છેલ્લો અંક ૪ છે । અહીં ૬ શેષ રહ્યા છે, અને આગળનો પરિવર્તાંક ૬ છે, તેથી ૬ થી ભાગવા જોઈએ :—૬-૬=૧ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય આવે છે એટલે ભાગફલમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :—૧-૧=૦ ।

આ રીતે ભાગફલમાં પળ શૂન્ય આવે છે, એટલે અહીં એકે અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક 25 ૫ મૂકવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૫ અને ૪ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષમાં પળ શૂન્ય રહે છે, તેથી આગળના અંકો ઉત્ક્રમથી મૂકવા જોઈએ । તે આ પ્રમાણે :—૩૨૧ । એમ કરતાં ત્રીશમી સંખ્યામાં નીચેના અંકો પ્રાપ્ત થાય છે :—૩ ૨ ૧ ૫ ૪ ।

(૨) હવે પંચપદના પ્રસ્તારનું ચોવીશમું રૂપ શોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાંક એટલે ચોવીશથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે :—૨૪-૨૪=૦ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય રહે છે, એટલે ભાગફલમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :—૧-૧=૦ ।

पञ्चममुत्ताहरणं यथा—पञ्चपष्टितम रूपं नष्टम् । ततः पञ्चपष्टेरन्त्यपरिवर्तेन भागे लब्धौ द्वौ । ततः पञ्चक-चतुष्करूपौ । अत्र द्वौ अङ्को गतौ । ताभ्यामग्रेतनस्त्रिको नष्टस्थाने लेख्यः । शेषाणां सप्त-
दशानां चतुर्थपङ्क्तिपरिवर्तेन भागे लब्धौ द्वौ । पञ्चक-चतुष्करूपौ द्वौ अङ्कौ गतौ । तदग्रेतनस्त्रिकश्चेत्
स्थाप्यते तदा समयभेदः स्यादिति तं मुक्त्वा द्विकं स्थाप्यः । शेषाणां पञ्चानां तृतीयपङ्क्तिपरिवर्तेन भागे
लब्धौ द्वौ, शेषः एकः । अत्रापि पञ्चक-चतुष्को द्वौ अङ्को गतौ तदग्रेतनयोस्त्रिकं द्विकयोः स्थापने समयभेदः ४
इति तो त्यक्त्वा एककं स्थाप्यः । एकशेषत्वाच्छेषौ द्वावङ्कौ क्रमेण स्थाप्यौ । यथा ४, ५, १, २, ३ । इदं
पञ्चपष्टितमं रूपम् ।

तथा षष्ठमुत्ताहरणम्—सप्तमं रूपं नष्टम् । तत्र सप्तानामन्त्यपरावर्तेन चतुर्विंशत्या भागो नाऽऽप्यते ।
ततोऽनेकमपि रूपं गतं नास्तीति पञ्चक एव स्थाप्यः । अथ सप्तानां चतुर्थपङ्क्तिपरिवर्तेन पदकरूपेण भागे
लब्धः एकः, शेषश्चैकः । ततः एकोऽन्त्योऽङ्कोऽत्र गतः 'नदुद्दिष्टविहाणे' इत्यादि-वक्ष्यमाण[१७]गाथया 10
वर्जितत्वात् । पञ्चमपङ्क्तिस्थितः पञ्चको गतमव्यये न गण्यते । ततोऽन्त्योऽङ्कोऽत्र चतुष्करूप एव गतः ।
तदग्रेतनस्त्रिकश्च नष्टस्थाने लेख्यः । एकशेषत्वाच्छेषा अङ्का क्रमेण लेख्याः । यथा—१, २, ३, ४, ५ ।

अथ सप्तममुत्ताहरणं यथा—एकचत्वारिंशत्तमं रूपं नष्टम् । एकचत्वारिंशतोऽन्त्यपरिवर्तेन भागे लब्धः
एकः । ततः एकोऽन्त्योऽङ्कः पञ्चको गतः तदग्रेतनचतुष्को नष्टस्थाने लेख्यः । ततश्चतुर्थपङ्क्तिपरिवर्तेन ६
रूपेण शेषसप्तदशानां भागे लब्धौ द्वौ । 'नदुद्दिष्ट' इत्यादिगाथया वर्जितत्वाच्चतुष्कं टालयित्वा शेषावन्त्या 15

आ रीते भागफलमा पणं शून्यं आवेष्टे, एटले अहीं एके अकं गतं नथी, तेथी अत्य अकं
५ नष्टं छे, अर्थात् चोवीसमी सख्यानां छेहो अकं ६ छे । हवे शेषमा पणं शून्यं रहे छे, तेथी
आगज्जा अको उक्कमयी मूकवा जोईए, ते आ प्रमाणे —४ ३ २ १ । एम करता चोयीसमी
सख्याना नीचेना अको प्राप्त थाय छे —४ ३ २ १ ५ ।

(३) हवे पाच पदना प्रस्तारतु सत्ताणुमु रूपं शोधी काढवु होय तो अत्य परिवर्ताक एटले 20
चोवीसमी तेने भाग देवो जोईए, ते आ प्रमाणे —९७—२४=४, शेष १ ।

अहीं भागफल ४ आव्यु छे, एटले छेहो चार अको गयेला छे, तात्पर्य के ५-४=३-
२ ना अंको गया छे, अने १ नो अकं नष्ट छे, एटले सत्ताणुमी सख्यानां छेहो अकं १ छे । हवे
शेषमा एक छे, तेथी आगज्जा अको क्रमयी मूकवा जोईए, ते आ प्रमाणे —२ ३ ४ ५ ।

एम करता सत्ताणुमी सख्यामा नीचेना अको प्राप्त थाय छे —२ ३ ४ ५ १ । 25

(४) हवे पाच पदना प्रस्तारतु पचासमु रूपं शोधी काढवु होय तो अत्य परिवर्ताक
एटले चोवीसमी तेने भाग देवो जोईए, ते आ प्रमाणे —५०—२४=२, ० शेष ।

अहीं भागफल २ आव्यु छे, एटले छेहो वे अको गयेला छे, तात्पर्य के ५ अने ४ अको
गया छे अने ३ नो अकं नष्ट छे, एटले पचासमी सख्यानां छेहो अकं ३ छे । अहीं ० शेष रह्या
छे अने आगज्जो परिवर्ताक ६ छे, तेथी ० ने ६ वी भाग देवो जोईए —०-६=०, शेष ० । 30

1 'अ' नास्ति A प्रती । एतच्चिह्नान्तर्गतं पाठः J प्रती न विद्यते । 2 द्वौ गतौ A । 3 त्रिकं J ।
4 एकोऽन्त्यः प J ।

દારમ્ય દ્વાવઙ્કૌ પદ્મ-ત્રિકરૂપૌ ગતૌ । તતસ્તદગ્રેતનો દ્વિકશ્ચતુર્થપદ્મૌ લેહ્યઃ । તથા શૈષાષી પદ્માનાં તૃતીયપદ્મિપરિવર્તેન ૨ રૂપેણ ભાગે લબ્ધૌ દ્વૌ । અત્રાપિ ‘નદ્વિદ્વિ’ ઇત્યાદિગાથારીત્યા ટાલિતત્વેન ચતુષ્કં ત્યક્ત્વા શૈષૌ દ્વાવઙ્કૌ ^૧પદ્મક-ત્રિકૌ ગતૌ । તદગ્રેતનંદ્વિકો નષ્ટસ્થાને લિહ્યતે । પરમેવં સમયભેદઃ સ્યાદિતિ તં મુક્ત્વા તૃતીયપદ્મૌ તદગ્રેતન એકો લિહ્યતે । એકશેષત્વાચ્છેષાવઙ્કૌ ત્રિક-પદ્મકૌ ક્રમેણ
5 લેહ્યૌ । યથા-૩, ૫, ૧, ૨, ૪ । इदं एकचत्वारिंशत्तमं रूपम् । एवं सर्वोदाहरणेषु ज्ञेयम् ॥ १५-१६ ॥

પરંતુ વેમાં ૬ નો ભાગ લાગી શકતો નથી એટલે અહીં એકેય અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક ૫ મૂકવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૫ અને ૩ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષ રહેલા ૨ માં આગળનો પરિવર્તાક ૨ છે, તેથી ૨ ને ૨ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૨-૨=૧ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય આવે છે એટલે ભાગફળમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :- ૧-૧=૦ ।

10 આ રીતે ભાગફળમાં પળ શૂન્ય આવે છે, એટલે અહીં એકે અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક ૫ મૂકવો જોઈએ-૫ ૫ ૩ । આમ પાંચને મૂકતાં પાંચ-પાંચ સરખા અંકો પાસે આવે છે એટલે તે સમયભેદ થયો માટે તે પાંચને છોડી દેવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા ત્રણ અંકો ૪ ૫ ૩ પ્રાપ્ત થયા ।

હવે શેષમાં પળ શૂન્ય રહે છે, તેથી આગળના અંકો ઉત્ક્રમથી મૂકવા જોઈએ :- ૨ ૧ ।

15 એમ કરતાં પચાસમી સંખ્યામાં નીચેના અંકો પ્રાપ્ત થાય છે :- ૨ ૧ ૪ ૫ ૩ ।

(૫) હવે પંચપદના પ્રસ્તારનું પાંસઠમું રૂપ શોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાક એટલે ચોવીસથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે :- ૬૫-૨૪=૨, શેષ ૧૭ ।

અહીં ભાગફળ વે આવ્યું છે એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયા છે અને ૩ નો અંક નષ્ટ છે, એટલે પાંસઠમી સંખ્યાનો છેલ્લો અંક ૩ છે । અહીં ૧૭ શેષ રહ્યા
20 છે અને આગળનો પરિવર્તાક ૬ છે તેથી ૧૭ ને ૬ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૧૭-૬=૨, શેષ ૫ ।

અહીં પળ ભાગફળ વે આવ્યું છે, એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયા છે-અને ૩ નો અંક નષ્ટ છે, પરંતુ છેલ્લા અંક ૩ ને પહેલાં ફરીવાર ૩ મૂકતાં સમય-ભેદ થાય છે, તેથી તે ૩ છોડીને તેની આગળના અંક ૨ ને મૂકવો જોઈએ । એ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૩ અને ૨ પ્રાપ્ત થયા । અહીં ૫ શેષ રહ્યા છે, એટલે આગળનો પરિવર્તાક ૨ છે, તેથી ૫
25 ને ૨ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૫-૨=૩, શેષ ૧ ।

અહીં પળ ભાગફળ વે આવ્યું છે, એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયેલા છે । હવે એની આગળના ૩ મૂકવા જતાં ૩ ૩ ૨ એવો સમયભેદ થાય છે અને તેની આગળના ૨ ને મૂકવા જતાં પળ ૨ ૩ ૨ એવો સમયભેદ થાય છે તેથી તે વંને અંકોને છોડીને ૧ અંક મૂકવો જોઈએ । એ પ્રમાણે છેલ્લા ત્રણ અંકો ૧ ૩ ૨ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષમાં એક બાકી છે,

અયોદિયાનયને કરખમાદ—

અતાર્થગયઅકા નિયનિયપરિવટ્ટતાડિયા સવ્વે ।

ઉદિદ્ધમગસલા ડગેણ સહિયા મુળેયવ્વા ॥ ૧૭ ॥

વ્યારયા—યાનતોડકા સર્વપક્ષિપ્રન્યાદયો ગતા મ્યુ । કોડ્ય^૧ સ્વસ્વપરિવર્તાદ્ધસત્યા-
વારાન્ વર્ષિન્નોલ્લિતા મ્યુ । તેડકા મ્યમ્પરિવર્ત્તોદ્ધેસ્ટાડિના ગુણિતા । પશ્ચાદેકયુનોદિદ્ધમગસલા^૫
સ્યાત્ । ઉગ્રાહરણ યથા—૨,૩,૮,૫,૧ । ઇત્ કતિયમિતિ કેનાપિ પૃષ્ઠ—અત્રાત્યપક્ષો દૃષ્ટ એકોડ્ધત્યો-
ડ્ધન્યાદય પશ્ચાનુપૂર્વ્યા પચ્ચન્-ચતુષ્કન્-ત્રિકન્-દ્વિક્રુપાશ્ચન્વારો અક્ષા ગતા । તતથત્વાર પચ્ચમપક્ષિપરિવર્તેન
૨૪ રૂપેણ ગુણિતા જાતા પળ્ળરતિ । તથા ચતુર્થપક્ષો દૃષ્ટ । પચ્ચકોડ્ધતોડત્ર ગતાક્ષામાન । તૃતીય-
પક્ષો દૃષ્ટશ્ચતુષ્કોડત્ર પચ્ચકો ગત સ્યાત્, પર ‘નદ્દુદિદ્ધ’ ઇત્યાદિગાથયા વર્જિનત્વાદ્ ગતમધ્યે ન ગણ્યતે,
તેનાત્રાપિ ગતાક્ષામાવ । એવ દ્વિતીયપક્ષો પચ્ચન્-ચતુષ્કો પ્રથમપક્ષો ચ પચ્ચન્-ચતુષ્કન્-ત્રિકા ગતા મ્યુ । 10
પર વર્જિનત્વેન ગતાક્ષેપુ ન ગણ્યન્તેઽનન્ત્રાપિ ગતાક્ષામાન । તન પળ્ળરતિરેકયુના જાતા સત્તનવતિ ।
તત્ત્વ દ્વ સત્તનરતિનમ રૂપમ્ ।

તથા—૨,૨,૧,૫,૪ । ઇત્ કતિયમિતિ પૃષ્ઠે—અત્રાત્યપક્ષો દૃષ્ટશ્ચતુષ્ક । તન એકો પચ્ચ-
રૂપોડ્ધકો ગત । તન એકશ્ચતુર્વિગત્યા પરિવર્તેન ગણ્યતે જાતા ૨૪ । ચતુર્થપક્ષો પચ્ચકમ્ય દૃષ્ટત્વાદ્
ગતોડ્ધ કોડપિ નાન્નિ । તૃતીયપક્ષો દૃષ્ટ એકક ‘નદ્દુદિદ્ધ’ ઇત્યાદિર્નાડ્ધાદિતન્વાત્ પચ્ચન્-ચતુષ્કો ગતાક્ષ-15
મધ્યે ન ગણ્યતે । તનન્નિક દ્વિક્રુરૂપો દ્વાવેવ ગતો । દ્વૌ ચ સ્વપરિવર્તેન દ્વિક્રુરૂપેણ ગુણિતો જાતો ચત્વાર ।

તેથી ધ્યાનગતના અંકો ક્રમથી મૂક્યા જોઈએ—૪ ૫ । એમ કરતા પાસઠમી સંખ્યામા નીચેના અંકો
પ્રાપ્ત થાય છે ૪ ૫ ૧ ૩ ૨ ।

નષ્ટાકની વિધિ દર્શાવ્યા પછી સ્તોત્રવારે સત્તરમી ગાથાના ઉદિદ્ધાક (અમુક અક રચના
મગ પ્રચારના કેટલામા રૂપે છે તે)ની વિધિ દર્શાવી છે ॥ ૧૬ ॥

20

શુ૦—અગ્નિથી માડીને મયેલા થયા અંકોનો ડગારે પોતપોતાના પરિવર્તાર્થકોથી ગુણાવાર
કરવામા આવે અને તેમા એક જોડી દેવામા આવે, ત્યારે ઉદિદ્ધ માની સમ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ॥૧૭॥

વિ૦—કોઈપ જમ પૃષ્ઠપુ કે—૨ ૩ ૮ ૫ ૧ કેટલામો મગ છે ? તાત્પર્ય કે, તેનો ઉદિદ્ધાક
ગુ ? હો ઉપર જણાવેલી રીતિ પ્રમાણે તેને ઝોપી કાઢાએ ।

૨ ૩ ૪ ૫ ૧ ની સંખ્યાના છેલ્લો અક ૧ છે, પટ્ટલે ૫, ૪, ૩ થાને ૦ ૫ ચાર અંકો²⁵
પોતાનુ સ્થાન છોડી ગયા છે, તેથી ગાત્રક મળ્યા ૮ છે, તેને પાંચમી પળિના પરિવર્તાર્થક ૦૪ થી
ગુણા ૧૬ આવ્યા, અર્થાત્ ૧૬ રૂપો નીકળી ગયા છે અને તેથી પછીનુ આ રૂપ છે । હવે પોતા
સ્થાનના ૫ છે, પટ્ટલે તેમા એક ૫ ના તાર નથી । ત્રીજા સ્થાનમા ૪ રહેલો છે, અહીં ૫ ગતાવ

પૂર્વચતુર્વિંશતિમધ્યે ક્ષિપ્તા જાતાઃ ૨૮ । દ્વિતીયપદ્ધૌ દૃષ્ટો દ્વિકોઽત્રાપિ પચ્ચક-ચતુષ્કયોઃ પ્રાગ્વદ્ વર્જિત-
ત્વાદેક એવ ત્રિકરૂપોઽદ્ધૌ ગતઃ । સ સ્વપરિવર્તેનૈકરૂપેણ ગુણિતો જાત એક એવ । પૂર્વાઘાવિંશતિમધ્યે
ક્ષિપ્તો જાતૈકોનત્રિશત્ । પ્રથમપદ્ધૌ તુ પ્રાગ્વત્ પચ્ચક-ચતુષ્કયોર્વર્જિતત્વેન ગતોઽદ્ધૌ કોઽપિ નાસ્તિ । એકોન-
ત્રિશદેકેન યુતા જાતા ત્રિંશત્ । તત્ત્વં ત્રિંશત્તમં રૂપમ્ ।

૫ તથા ૨,૩,૪,૧,૫ । અયં કતિથો મજ્ઞ ઇતિ કેનાપિ પૃષ્ઠમ્-અત્રાન્ત્યપદ્ધૌ પચ્ચકસ્ય દૃષ્ટવાન્
કોઽપિ ગતોઽદ્ધૌ । ચતુર્થપદ્ધૌ પ્રાક્તનરીત્યા પચ્ચકસ્ય વર્જિત્વાચ્ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકરૂપાશ્ચયોઽદ્ધૌ ગતાઃ ।
તત્ત્વયઃ સ્વપરિવર્તેન ૬ રૂપેણ ગુણિતા જાતા ૧૮ । તૃતીયપદ્ધૌ પચ્ચકસ્ય વર્જિતત્વાદ્ ગતોઽદ્ધૌ નાસ્તિ ।
એવં દ્વિતીય-પ્રથમપદ્ધયોરપિ । તતોઽઘાદશૈકેન યુતા ૧૯ । અયમેકોનવિંશો મજ્ઞઃ ।

તથા-૨,૧,૪,૫,૩ । અયં કતિથ ઇતિ પૃષ્ઠે-અત્રાન્ત્યપદ્ધૌ ત્રિકસ્ય દૃષ્ટવાન્ પચ્ચક-ચતુષ્કરૂપૌ
૧૦ દ્વાવદ્ધૌ ગતૌ । તતો દ્વૌ સ્વપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ગુણિતૌ જાતાઃ ૪૮ । ચતુર્થપદ્ધૌ પચ્ચકસ્ય દૃષ્ટત્વેન
ગતોઽદ્ધૌ નાસ્તિ । તૃતીયપદ્ધૌવપિ પચ્ચકસ્ય પ્રોક્તરીત્યા વર્જિતત્વાન્ન કોઽપિ ગતોઽદ્ધૌ । દ્વિતીયપદ્ધૌ
પચ્ચક-ચતુષ્ક-ત્રિકાળામપોદિતત્વાદ્ દ્વિકરૂપ એક એવ ગતોઽદ્ધૌ । સ એકેન ગુણિતો જાત એક એવ । ૪૮
મધ્યે ક્ષિપ્તો જાતા એકોનપચ્ચાશદેકયુતાઃ જાતાઃ પચ્ચાશત્ । અયં પચ્ચાશત્તમો મજ્ઞ ઇતિ વાચ્યમ્ । એવં
સર્વત્ર જ્ઞેયમ્ ॥ ૧૭ ॥

૧૫ હોઈ શકે પરંતુ 'નહુદિદ્ધ' શબ્દથી શરૂ થતી અઢારમી ગાથામાં પૂર્વસ્થાપિત અંકોને (પંચાનુપૂર્વીથી
ગણતાં) વર્જવાનું કહ્યું છે, તેથી ૫ ની ગણના ગતાંકમાં કરવાની નથી । હવે વીજા સ્થાનમાં ૫ અને
૪ તથા પહેલા સ્થાનમાં ૫, ૪ અને ૩ ગતાંક હોઈ શકે, પરંતુ ઊપર જણાવ્યો તે અઢારમી
ગાથાવાળો નિયમ અહીં પણ લાગુ પડે છે, તેથી એક પણ ગતાંક ગણવાનો નથી । આ રીતે પ્રાપ્ત
થયેલી ૧૬ ની સંખ્યામાં ૧ જોડવાથી ૧૭ ની સંખ્યા આવે છે, તે અહીં હિદિશાંક છે ।

૨૦ એક વીજા હદાહરણથી આ વસ્તુ વધારે સ્પષ્ટ કરીએ :-

૧૫૨૪૩ આ કેટલામો ભંગ છે ? એમ પૂછવામાં આવે તો અહીં પાંચમા સ્થાનમાં ત્રણ છે,
તેથી ૫ અને ૪ આ વે અંકો ગયા છે માટે પાંચના પરિવર્તાક ૨૪ નો ૨ થી ગુણાકાર કરવો
જોઈએ, તેમ કરતાં $૨૪ \times ૨ = ૪૮$ આવ્યા ।

હવે ચોથા સ્થાનમાં ૪ છે, તેથી અહીં ૫ નો એક અંક ગયો તેથી ચારના પરિવર્તાક ૬ નો
૨૫ ૧ થી ગુણાકાર કરવો જોઈએ $૬ \times ૧ = ૬$ ।

હવે ૪૮ માં ૬ ઝમેર્યા તો $૪૮ + ૬ = ૫૪$ થયા । હવે ત્રીજા સ્થાનમાં ૨ છે । અહીં
૩-૪-૫ આ ત્રણ અંકો જવા જોઈએ, પરંતુ ૪ અને ૩ આ અંકો પૂર્વસ્થાપિત હોવાથી ગતાંકોની
ગણનામાં આવતા નથી, તેથી ૫ નો એક જ અંક ગત સમજવાનો છે । ત્રીજા સ્થાનનો પરિવર્તાક
૨ છે, તેથી ૨ નો ૧ ની સાથે ગુણાકાર કરતાં- $૨ \times ૨ = ૨$ આવ્યા ।

ગતાઙ્ગુણનેડપાદમાહ—

નદુદિદ્વિહાણે જે અઠા અતિમાઙ્ગપતીસુ ।

પુર્વિ ઠવિઆ નહિ તે ગયઙ્ગાણે ગણિજ્ઞતિ ॥ ૧૮ ॥

વ્યાख्या—નદોદિદ્વિહાણે યેડઙ્ગા પાશ્વનુપૂર્વ્યાડન્યાદિપુ પદ્ધિપુ પૂર્વે સ્થાપિતા ભવન્તિ તે ગતાઙ્ગસંસ્થાયા ક્રિયમાણાયા ન ગણ્યન્તે । અન્યાદારમ્યાઙ્ગક્રુમાદાયાતા અપિ ટાલ્યન્તે, તે હ્યત્યાદિપુ 5 પદ્ધિપુ સ્થિતત્વેનાપરપદ્ધિવ્યાપિ નાધિકૃતા, અતસ્તાન્ ટાલયિત્વા ગતાઙ્ગાના સંસ્થા કાર્યેત્યર્થ । માવના નદોદિદ્વિહાણેપુ કૃતા ॥ ૧૮ ॥

અથ કોષ્ઠરૂપકારેણ નદોદિદ્વિ આનિનીપુ પૂર્વે કોષ્ઠરૂપસ્થાપનામાહ—

પઠમાઈ ઇમકોટ્ટો ઉદ્ધવહોઆપયાસુ પતીસુ ।

એગવહુમાણા કોટ્ટા સેસાસુ સંચાસુ ॥ ૧૯ ॥

10

વ્યાख्या—‘‘હોઘ્વાડય આયતા કોષ્ઠરૂપક્રયો રેવામિ ક્રિયન્તે, તત્ર પ્રથમપદ્ધાવેક એવ કોષ્ઠક, શેષપદ્ધિપુ પૂર્વપદ્ધિત ઉત્તરોત્તરપદ્ધિવ્યવસ્થાત્ સત્યયેકરૂપદર્શમાના કોષ્ઠકા કાર્યા ॥ ૧૯ ॥

અથ કોષ્ઠકેવદ્ધસ્થાપનામાહ—

શુ આઠમર્પતીઈ સુન્ના અન્નાસુ આઠકોટ્ટેસુ ।

પરિવટ્ટા વીણસુ દુગાદ્ગુણિઆ ય સેસેસુ ॥ ૨૦ ॥

15

વ્યાख्या—આદિમપદ્ધી પ્રથમકોષ્ઠકે એક એવ સ્થાપ્ય । અન્યાસુ દ્વિતીયાદિપદ્ધિપ્રાર્થકોષ્ઠકાકેપુ શૂન્યાન્યેવ સ્થાપ્યાનિ દ્વિતીયેપુ કોષ્ઠકેપુ પરિવર્ત્તાઙ્ગા સ્થાપ્યા । તથા દ્વિતીય કોષ્ઠકેપુ ત

૫૪ મા વે ઝમેરતા ૫૪ + ૨ = ૫૬ થયા । હવે વીજા સ્થાનમા ૫ છે, તેથી અહીં કોઈ ગતાક નથી । પ્રથમ સ્થાનમા એક છે, તેથી અહીં ૫, ૪, ૩, ૨, ગતાક હોઈ શકે, પરંતુ તે પૂર્વસ્થાપિત હોવાથી અહીં તેની ગણના કરવાની નથી । તાત્પર્યે કે કુલસરયા ૫૬ આવી તેમા એક 20 ઝમેરતા ૫૭ થયા, તેથી આ રૂપ ૫૭ મુ છે ॥ ૧૭ ॥

શુ—નદ્ર અને હદિદ્રાક શોષવાના પ્રસંગે, અતિમ આદિ સ્થાનમા જે અઠોની પૂર્વસ્થાપના કરી છે તેને ગતાકો ગણવામા આવતા નથી ॥ ૧૮ ॥

વિં—સરલ છે । નદ્ર અને હદિદ્રુ સ્વરૂપ કોઠાથી પળ આવે છે । તેનો વિધિ ઓગળીસમી ગાવામા જણાવેલો છે ॥ ૧૮ ॥

25

શુ—ઝપર અને નીચે લાવી લીટીઓ રેવવાથી પહેલી પત્તિમા એક કોઠો થાય છે અને પાકીની સર્વ પત્તિઓમા અનુક્રમે એક એક વધારે થાય છે ॥ ૧૯ ॥

વિં—ઝમી અને આડી લીટીઓ દોરવાથી કોઠા વને છે । તેમા પહેલી પત્તિમા એક

एव द्विगुणाः, चतुर्थेषु त एव त्रिगुणाः, पञ्चमेषु चतुर्गुणाः, षष्ठेषु पञ्चगुणाः, सप्तमेषु षट्गुणाः, अष्टमेषु सप्तगुणाः, नवमे कोष्ठकेष्वष्टगुणाः ॥ २० ॥

કોષ્ઠકપદ્ધિસ્થાપનાયત્રકમ્ ।

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૨	૬	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦	
	૪	૧૨	૪૮	૨૪૦	૧૪૪૦	૧૦૦૮૦	૮૦૬૪૦	
		૧૮	૭૨	૩૬૦	૨૧૬૦	૧૫૧૨૦	૧૨૦૯૬૦	
			૯૬	૪૮૦	૨૮૮૦	૨૦૧૬૦	૧૬૧૨૮૦	
				૬૦૦	૩૬૦૦	૨૫૨૦૦	૨૦૧૬૦૦	
					૪૩૨૦	૩૦૨૪૦	૨૪૧૯૯૦	
						૩૫૨૮૦	૨૮૨૨૪૦	
							૩૨૨૫૬૦	

કોઠો થાય, વીજી પંક્તિમાં વે કોઠા થાય, ત્રીજામાં ત્રણ થાય, એવી રીતે નવમી પંક્તિમાં નવ કોઠા થાય, તે આ પ્રમાણે :—

	પ્રથમ પંક્તિ	વીજી	ત્રીજી	ચોથી	પાંચમી	છઠ્ઠી	સાતમી	આઠમી	નવમી
પહેલો કોઠો									
વીજો કોઠો									
ત્રીજો કોઠો									
ચોથો કોઠો									
પાંચમો કોઠો									
છઠ્ઠો કોઠો									
સાતમો કોઠો									
આઠમો કોઠો									
નવમો કોઠો									

આ કોઠાઓમાં અંકની સ્થાપના શી રીતે કરવી તે એવે પછીની ગાથાઓમાં જણાવ્યું છે ॥૧૧॥

શ૦—પ્રથમ પંક્તિના પ્રથમ કોઠામાં એકની સ્થાપના કરવી અને શેષ પંક્તિઓના પ્રથમ કોઠામાં શૂન્યની સ્થાપના કરવી । વીજા કોઠાઓમાં પરિવર્તકોની તથા શેષ કોઠાઓમાં વે આદિથી ગુણિત અંકની સ્થાપના કરવી ॥ ૨૦ ॥

વિ૦—પ્રથમ પંક્તિમાં એક જ કોઠો છે, તેમાં એકની સ્થાપના કરવી અને વીજી ૨૫ પંક્તિઓના પ્રથમ કોઠાઓમાં શૂન્યની સ્થાપના કરવી, તે આ રીતે ।

પ્રથમ કોઠો	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

અથ નઘાનયનમાહ—

પડપંતિ એગકોટ્ટય-અંકગહણેણ જેહિં જેહિં સિઆ ।

મૂલઙ્ગંકજુણિં નટ્ટંકો તેસુ ચિવ અક્ષે ॥ ૨૩ ॥

અક્ષટ્ટાણસમાઈં પંતીસુ અ તાસુ નટ્ટરૂવાઈં ।

નેયાઈં સુન્નકોટ્ટયસંઘાસરિસાઈં સેસાસુ ॥ ૨૪ ॥

5

વ્યાख्या—इह प्रतिपङ्क्ति एकैक एव कोष्ठकाङ्को ग्राह्यः । ततो यैर्यैः कोष्ठकाङ्कैः परिवर्त-
सत्कैर्मूलपङ्क्तिसत्कैकयुतैर्नष्टाङ्को नष्टभङ्गसंख्या स्यात् । तेषु तेषु कोष्ठकेष्वभिज्ञानार्थं हे शिष्य ! त्वं अक्षान
क्षिप-स्थापय ॥ अथ द्वितीयगाथार्थः कथ्यते—

છોડીને લઘુ—અંકોને આદિમાં કરીને ઉપરના કોઠાથી ગણતરી કરવી જોઈએ । મતલબ કે, પદ્માનુપૂર્વીથી
10 નવ, આઠ, સાત, છ, પાંચ, ચાર વગેરે અંકોથી કોઠાઓને ભરવા જોઈએ ॥ ૨૧ ॥

શૃ૦—અથવા જ્યેષ્ઠ અંકથી લઈને અને મૂકેલા અંકોને છોડીને નીચેના કોઠાથી અંતિમથી
લઈને પંક્તિઓમાં ગણના કરવી જોઈએ ॥ ૨૨ ॥

વિ૦—મોટા મોટા અંકોથી લઈને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરવી જોઈએ, મતલબ કે,
પૂર્વાનુપૂર્વીથી એક, બે, ત્રણ, ચાર, અને પાંચ વગેરે અંકોથી કોઠાઓને ભરવા જોઈએ, નષ્ટ વગેરે
15 લાવતી વખતે આ વિષય સ્પષ્ટ થઈ જશે ॥ ૨૨ ॥

શૃ૦—प्रत्येक पंक्तिमां एक कोठाना अंकने ग्रहण करीने तेमां एक ऊमेरवाथी जे जे
कोठाओना अंको तथा मूल पंक्तिना अंकोथी नष्टांक थई जाय ते कोठाओमां अक्षोने--कल्पितने
मूको ॥ २३ ॥

નષ્ટ લાવવાની વિધિ—

20 વિ૦—आ विधिमां प्रत्येक पंक्तिमां कोठाना एक एक अंकने ज लेवो जोईए, तेथी
कोठाना परिवर्ताकमां रहेला जे जे अंकोनी साथे मूल पंक्तिना एकने जोडी देवाथी नष्टांक अर्थात्
नष्ट भांगानी संख्या थई जाय, ते ते कोठाओमां चिह्न माटे अक्षोने मूकवा जोईए ॥ २३ ॥

શૃ૦—ते पंक्तिओमां अक्षस्थाननी समान नष्टरूप जाणवुं जोईए, तथा वाकीनी पंक्तिओमां
शून्य कोठानी संख्या प्रमाणे नष्टरूप जाणवुं जोईए ॥ २४ ॥

25 વિ૦—अक्षोथी युक्त जे कोठाओ छे, ते कोठाओनी संख्या प्रमाणे, एटले के, अक्षोथी
युक्त कोठाओनी पहेली, बीजी, त्रीजी, चौथी અને પાંચમી इत्यादि जे संख्याओ छे ते ज संख्या ते
पंक्तिओमां नष्ट रूपोनी पण जाणवी । सारांश के, जे अक्षोथी युक्त कोठो छे ते ज नष्टरूप छे
शेष पंक्तिओमां अर्थात् अक्षोथी रहित पंक्तिओमां शून्य कोठानी संख्यानी माफक नष्ट रूपोने
लखवा जोईए ।

અક્ષ્યાનાન્યક્ષાક્રાન્તા કોષ્ઠકાસૈ સમાનિ સત્યયા તુલ્યાનિ । કોડ્ય^૧ અપ્યાક્રાન્તકોષ્ઠકાના પ્રથમો^૨ દ્વિતીયસ્તૃતીયશ્ચતુર્થ પચ્ચમ ઇત્યાદિરૂપા યા સત્યા તાસુ પક્ષિપુ નટરૂપાણામપિ સેવ સત્યા જ્ઞેયા । યાવતિથોડક્ષાક્રાન્ત કોષ્ઠક્રુતાવતિથ નટરૂપમિત્યર્થ । શેપાસ્વ્યાનાક્રાન્તપક્ષિપુ શૂન્યકોષ્ઠક-સરયાતુલ્યાનિ નટરૂપાણિ લેખ્યાનિ । ડહાહરણ યથા—ત્રિંશત્તમો મહ્નો નટ । સ કીદશ^૩ ઇતિ કેનાપિ પૃષ્ટમ્ । તત પચ્ચપદકોષ્ઠકચક્રકે પચ્ચમપક્ષિસ્ય ૨૪, તૃતીયપક્ષિસ્ય ૪, દ્વિતીયપક્ષિસ્ય ૧, અઙ્કૈર્જાતા ૬ ૨૯ । મૂલપક્ષિસ્ય ૧ યુત્વે જાતા ૩૦ સા નટસ્ય મહ્તસ્ય સત્યા । તતોડમિજ્ઞાનાર્થમેતેપુ કોષ્ઠકેવક્ષા ક્ષિપ્તા । તત પચ્ચમપક્ષો સર્વલઘુ પચ્ચક્રમાદિ કૃત્વા સ્થિત પચ્ચક્ર એવ ચ પશ્ચાનુપૂર્વ્યા પચ્ચમ-ચતુર્થ ઇત્યાદિગુણનેડક્ષાક્રાન્તકોષ્ઠકે સ્થિતશ્ચતુષ્ક । તત પચ્ચમપક્ષો નટસ્થાને ચતુષ્કો લેખ્ય । ચતુર્થપક્ષિ-રૈક્ષેનોડક્રાન્તાડત સર્વલઘુ પચ્ચક્રમાદિ કૃત્વા ગણને શૂન્યકોષ્ઠકે સ્થિત પચ્ચક્ર એવ ચતુર્થપક્ષો નટસ્થાને લેખ્ય । તથા તૃતીયપક્ષો પચ્ચક્ર-ચતુષ્કો લઘુ અપિ પૂર્વ સ્થાપિતત્વેા મુક્ત્યા શેપ ત્રિકમેન લઘુમાદિ 10 કૃત્વા ગણનેડક્ષાક્રાન્તકોષ્ઠકે સ્થિત ઇક્રકોડત સ એવ તૃતીયપક્ષો નટસ્થાને સ્થાપ્ય । તથા દ્વિતીયપક્ષો પ્રાગ્નત્ પચ્ચક્ર-ચતુષ્કો પૂર્વ સ્થિતો ત્રિમુચ્ય તલ્લઘુ ત્રિકમાદિ કૃત્વા ગણનેડક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતો દ્વિક્ર સ એવ તત્ર નટો લેખ્ય । એવમાદ્યપક્ષાવાપિ ત્રિક લઘુમાદિ કૃત્વા ગુણનેડક્ષાક્રાન્તે^૪ કોષ્ઠકે સ્થિતસિક

દારણા તરીકે—ત્રીસમો ભાગો નટ છે તે કયો છે ?

પાચ પદના કોઠાના ચત્રમા પચમી પક્ષિમા ૨૪ છે, ત્રીજી પક્ષિમા ચાર છે, વીજી પક્ષિમા 15 એક છે । આ વધાને જોડવાથી ઓગળત્રીસ થયા । તથા મૂલ પક્ષિના એકને જોડવાથી દસ થયા, અર્થાત્ આ નટ ભાગાની સરયા આવી, તેથી ઓઢરપત્રા માટે આ કોઠાઓમા અક્ષોને નાલો । પઠી પાંચમી પક્ષિમા સર્વ લઘુ પાચથી લઈને પશ્ચાતુર્પૂર્વી વડે પાચમો, ચોથો ઘરેરે ગણતા અક્ષથી યુક્ત કોઠામા ચાર રહેલા છે તેથી પાચમી પક્ષિમા નટ સ્થાનમા ચારને મૂકવો જોઈએ । ચોથી પક્ષિ અક્ષોથી યુક્ત નથી તેથી સર્વ લઘુ પાચથી લઈને ગણતરી કરતા શૂન્ય કોઠામા રહેલા પાચને જ 20 ચોથી પક્ષિમા નટ સ્થાનમા લરવો જોઈએ । તથા ત્રીજી પક્ષિમા પાચ અને ચાર જો કે લઘુ છે તો પળ પૂર્વમા રહેલા હોવાથી તેમને છોડીને શેપ ત્રણ લઘુને આદિ કરીને ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત કોઠામા એક રહેલો તેથી તેને જ ત્રીજી પક્ષિમા નટ સમજવો જોઈએ । તથા વીજી પક્ષિમા પહેલાની માફક પહેલા રહેલા પાચ અને ચારને છોડીને લઘુ ત્રણને આદિમા કરીને ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમા વે રહેલા છે, તેથી વીજી પક્ષિમા વેને જ નટ સ્થાનમા લરવો 25 જોઈએ । એવી જ રીતે પ્રથમ પક્ષિમા પળ લઘુત્રિકને આદિમા કરીને ગણતરી કરતા અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમા ત્રણ રહેલા છે, તેથી પ્રથમ પક્ષિમા ત્રણને જ નટ સ્થાનમા સમજવો જોઈએ । આવી રીતે ૩, ૨, ૧, ૫, ૪—આ ત્રીસમો ભાગો થયો । આવી જ રીતે જ્યેષ્ઠ જ્યેષ્ઠ અક્ષને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાઓથી ગણતરી કરવાથી એવુ જ નટનુ સ્વરૂપ ચાલી જાય છે । જેમ જૂઓ—

1 દ્વિતીયપદનું A । 2 'રૂપાયા સં A । 3 '૩૦' ઇતિ સહવાદ A પ્રાતી નામ્તિ । 4 કૃત્વા પક્ષા J । 5 'વ્ય લઘુ J । 6 ગણે J । 7 'કોષ્ઠકે' પદ નાસ્તિ J પ્રતી ।

સે એવાયપદ્ધૌ નષ્ટો જ્ઞેયઃ—ઇતિ જાતર્લિશત્તમો ભક્તઃ ૩, ૨, ૧, ૪, ૫ । એવં જ્યેષ્ઠં જ્યેષ્ઠમઙ્કમાદિં કૃત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાદ્ ગણને ડપીદશમેવેદં નષ્ટરૂપમાયાતિ । યથાન્ત્યપદ્ધૌ સર્વજ્યેષ્ઠમેકકમાદૌ કૃત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાદ્ ગણને ડશાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતશ્ચતુષ્કઃ, તતઃ સ એવ નષ્ટો લેખ્યઃ । ચતુર્થપદ્ધૌ ધ્રુવં પદ્મપદ્ધિ-સ્થાપિતં ચતુષ્કં ટાલયિત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાત્ સર્વજ્યેષ્ઠમેકકમાદિં કૃત્વા ગણને ડશાક્રાન્તત્વાભાવાચ્છૂન્યકોષ્ઠકે 5 સ્થિતઃ પદ્મક એવ નષ્ટસ્થાને લેખ્યઃ । તૃતીયપદ્ધૌ તથૈવ ગણને અશ્વાક્રાન્તસ્થાને સ્થિત એકકો ડતઃ સ એવ તત્ર નષ્ટો લેખ્યઃ । દ્વિતીયપદ્ધૌ પ્રાગ્વજ્યેષ્ઠમપ્યેકકં પૂર્વસ્થાપિતત્વાત્ ટાલયિત્વા ડેપ જ્યેષ્ઠં દ્વિકમાદિં કૃત્વા ગણને અશ્વાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતો દ્વિકઃ સ એવ તત્ર નષ્ટો લેખ્યઃ । આયપદ્ધૌ સર્વજ્યેષ્ઠાવેકકદ્વિકૌ પૂર્વસ્થાપિતત્વેન ત્યક્ત્વા જ્યેષ્ઠત્રિકમાદૌ ઢત્ત્વા ગણને ડશાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતશ્ચિક્ષતતઃ સ એવ નષ્ટો લેખ્યઃ । ૩, ૨, ૧, ૫, ૪ । ઈદ્દશં ત્રિશત્તમં રૂપં જ્ઞેયમ્ । અનયા રીત્યા સર્વનષ્ટરૂપાણિ જ્ઞેયાનિ ॥ ૨૩-૨૪ ॥

10 અથોદિષ્ટકે કરણમાહ—

ઉદિટ્ઠભંગઅંકપ્રમાણકોટ્ટેસુ સંતિ જે અંકા ।

ઉદિટ્ઠભંગસંખા મિલિંદિહિં તેહિં કાયચ્ચા ॥ ૨૫ ॥

વ્યાખ્યા—ઉદિષ્ટો યો ભક્તસ્તસ્ય યે અઙ્કાઃ નમસ્કારપદાભિજ્ઞાનરૂપા એક-દ્વિ-ત્રિ-ચતુરાદિકા-સ્તત્રપ્રમાણાસ્તસ્યાસ્તાવતિથા ઇત્યર્થઃ । યે કોષ્ઠાસ્તેપુ યે અઙ્કાઃ પરિવર્ત્તાઙ્કાઃ સન્તિ તૈઃ સર્વેરેકત્રમીલિતૈ-

15 અન્ય પંક્તિમાં સર્વજ્યેષ્ઠ એકને આદિમાં કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં ચાર સ્થિત છે, તેથી અશ્વાક્રાન્ત સ્થાનમાં ચારને જ નષ્ટ સ્થાનમાં મૂકવો જોઈએ । ચોથી પંક્તિમાં પહેલાં પાંચમી પંક્તિમાં મૂકેલા ચારને છોડીને નીચેના કોઠાથી સર્વ જ્યેષ્ઠ એકને આદિમાં કરીને ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત ન હોવાથી શૂન્ય કોઠામાં રહેલા પાંચને જ નષ્ટ સ્થાનમાં લખવો જોઈએ । ત્રીજી પંક્તિમાં તે જ પ્રમાણે ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં એક રહેલો છે તેથી તેને 20 (૧) જ નષ્ટ સ્થાનમાં લખવો જોઈએ । વીજી પંક્તિમાં પહેલાંની માફક પહેલા મૂકેલા હોવાને લીધે જ્યેષ્ઠ પળ એકને છોડીને શેષ જ્યેષ્ઠ વેને આદિમાં કરીને ગણતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં વે રહેલા છે તેથી તેને (૨) જ અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં લખવો જોઈએ, પ્રથમ પંક્તિમાં પહેલા મૂકેલા હોવાથી સર્વ જ્યેષ્ઠ એક અને વેને છોડીને જ્યેષ્ઠ ત્રિકથી લઈને ગણતરી કરતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં ત્રણ છે તેથી તેને અહીં પ્રથમ પંક્તિમાં લખવો જોઈએ જેથી ૩૨૧૫૪—આવું ત્રીસમું રૂપ થયું ॥ ૨૪-॥

25 શ્રૉ—ઉદિષ્ટ ભાંગાના અંકો પ્રમાણેના કોઠાઓમાં જે આંકડાઓ રહેલા છે, તે વધાને મેઝવીને ઉદિષ્ટભાંગાની સંખ્યા વનાવવી જોઈએ ॥ ૨૫ ॥

વિૉ—હવે ઉદિષ્ટની વિધિ કાઠાઓની રીતે વતાવે છે:—

ઉદિષ્ટ (વતાવેલો) જે ભાંગો છે, તેના જે નમસ્કારપદ ચિહ્નરૂપ એક, વે, ત્રણ, ચાર વગેરે 30 અંકો છે, તેટલા જે કાઠોઓ છે, તેમાં જે પરિવર્ત્તાંક છે, તે વધાઓનો સરવાલો કરવાથી ઉદિષ્ટ-ભંગની સંખ્યા જણાઈ આવે છે ।

रुद्धिमद्भस्य सन्ध्या स्यात् । उन्नाहरण यथा—३, २, ४, १, ५ । अयं कतिपयो भङ्ग इति पृष्टं चेन्नचित् । अत्र पञ्चमपङ्क्तौ दृष्टं पञ्चकं सर्वलघु पञ्चक्रमादौ दत्त्वोपरितनकोष्ठकाद् गणने शून्ये कोष्ठे स्थित पञ्चक्रन्ततोऽत्र न किञ्चित्त्वल्प्यते । चतुर्थपङ्क्तौ दृष्टं एककं पूर्वपञ्चमपङ्क्ता स्थितत्वेन पञ्चकं लघु क्रमोपगतमपि त्यक्त्वा चतुष्कं लघुमादौ दत्त्वा गणने एकाङ्कान्तकोष्ठक्रमत्का लब्धा १८, तृतीयपङ्क्तौ दृष्टश्चतुष्कं प्राग्वत् पञ्चमपङ्क्तौ स्थितत्वेन पञ्चकं त्यक्त्वा लघु क्रमागतमपि चतुष्कान्तकोष्ठक्रमत्का लब्ध शून्यः, द्वितीयपङ्क्तौ दृष्टो द्विक्रं, तत्र प्रोक्तरीत्या पञ्चकं चतुष्कां लघु अपि त्यक्त्वा लघु त्रिक्रमादौ दत्त्वा गणने द्विक्रान्तकोष्ठे लब्ध एककं । आद्यपङ्क्तौ दृष्टस्त्रिन्ततः प्राप्तवत् पञ्चकं चतुष्कां मुक्त्वा त्रिक्रमादौ दत्त्वा गणने त्रिक्रान्तकोष्ठे लब्ध एककं । सर्वलब्धाङ्गमीलने जाता २०, ततोऽयं विंगतितमो भङ्गः ।

ज्येष्ठ ज्येष्ठमद्विमादौ कृत्वाऽधस्तनकोष्ठकाद् गणनेऽपीयमेव सत्या । यथा-पञ्चमपक्षो दृष्ट
पञ्चमस्ततः सर्वज्येष्ठमेकक्रमादौ दत्त्वाऽधस्तनकोष्ठकाद् गणने पञ्चमक्रान्तकोष्ठे लब्ध इत्यम् ० । 10
चतुर्थपक्षो दृष्ट एकक्र, त ज्येष्ठमादादौ दत्त्वाऽधस्तनकोष्ठकाद् गणने लब्धा एकक्रान्तकोष्ठेऽष्टादश ।
तृतीयपक्षो दृष्टश्चतुक्र सर्वज्येष्ठमप्येकक्र पूर्णस्थितत्वेन मुक्त्वा ज्येष्ठ द्विक्रमादौ दत्त्वाऽधस्तनकोष्ठकाद्

દાસલા તરીકે-૩૦૪૧૫ આ કયો ભગ છે ? જમ પૂછતા ઉત્તરમા અહીં પાચમી પક્તિમા
 પાચ દેસાય છે, તેથી સર્વ લઘુ પાચને આદિમા કરીને ઉપરના કોઠાથી ગણવાથી શૂન્ય કોઠામા
 પાચ રહેલા છે, માટે અહીં લઘાક કોઈ નથી । ચોથી પક્તિમા એક છે, પહેલા પાચમી પક્તિમા 15
 મૂકેલો હોવાને કારણે ક્રમાગત પળ લઘુ પચકને ઢોડીને લઘુ ચારને આદિમા કરીને ગણતરી કર-
 વાથી છઠ્ઠી યુક્ત કોઠામા અઢાર લઘાક આવ્યા । ત્રીજી પક્તિમા ચાર છે, અહીં પણ પહેલાની
 માફક પાચને ઢોડી તે લઘુ ચારને આદિમા કરીને ગણતરી કરવાથી ચારથી યુક્ત કોઠામા રહેલો
 શૂન્ય લઘાક આવ્યો । વીંજી પક્તિમા એ છે તેથી પ્રથમ કરેલી વિધિ પ્રમાણે લઘુ એવા પાચ અને
 ચારને ઢોડીને લઘુ ત્રણને આદિમા કરીને ગણતરી કરતા એથી યુક્ત કોઠામા લઘાક એક આવ્યો । 20
 પ્રથમ પક્તિમા ત્રણ દેસાય છે, તેથી પૂર્વાનુસાર પાચ અને ચારને ઢોડીને લઘુ ત્રિકને આદિમા
 કરીને ગણતરી કરતા ત્રણથી યુક્ત કોઠામા લઘાક એક આવ્યો । ઘઠા લઘાકોને મેળવવાથી વીસ
 ઘઠા, તેથી આ વીસનો ભાગો છે ।

જ્યેષ્ઠ ડ્યેષ્ઠ અંકને આદિમા કરીને નીચેના કોઠારી ગણતા પણ આ જ સરવા આવે છે, જેમ કે—

પાચમી પત્તિમા પાચ છે, તેથી સર્વે જ્યેષ્ઠ ણ્વને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરતા પાચથી યુક્ત કોઠામા શૂન્ય લગ્યાક આગ્યો । ચોમી પત્તિમા ણ્વ દેગાય છે, જ્યેષ્ઠ હોગાને લીધે તેને ઊંદિમા કરીને નીચેના કોઠામ્થી ગણતરી કરતા ણ્વથી યુક્ત કોઠામા અઠાર લગ્યાક થયા । ત્રીની પત્તિમા પાર તગાય છે, તેથી પૂર્વસ્થિત હોગાને લીધે સર્વે જ્યેષ્ઠ પળ ણ્વને હોડીને જ્યેષ્ઠ ટિપ્પને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરતા પારથી યુક્ત કોઠામા શૂન્ય લગ્યાક

1 कमागत J । 2 प्रावर पयक त्वम्वा J । 3 'त्वम्वा इति पाठ A प्रती गति । मित्र J
4 'उदेव' पदं कालि A प्रती 5 'प्रा' J प्रती । 6 'अपि' पदं गति J प्रा ।

જં છમ્માસિયવરિસિયતવેણ તિવ્વેણ ઝિજ્ઞાણ પાવં ।
 નમુકારઅણપુપ્પ્વીગુણેણ તયં સ્વણદ્વેણ ॥ ૨૭ ॥
 જો ગુણઙ્ અણપુપ્પ્વીભંગે સયલેવિ સાવહાણમણો ।
 5 દદરોસવેરિણ્ઠિં વદ્ધો વિ સ મુચ્ચણ સિગ્ધં ॥ ૨૮ ॥
 ણ્ઠિં અભિમંતિયવાસેણં સિરસિ સિત્તમિત્તેણં ।
 સાઙ્ગિ-ભૂઅપ્પમુહા નાસંતિ સ્વણેણ સવ્વગહા ॥ ૨૯ ॥
 અન્ને વિ ય ઉવસગ્ગા રાયાઙ્મયાઙ્ દુદ્ધરોયા ય ।
 નવપયઅણાણુપુવ્વીગુણેણં જંતિ ઉવસામં ॥ ૩૦ ॥
 તવગચ્છમંડણાણં સીસો સિરિસોમસુંદરગુરુણં ।
 10 પરમપયસંપયત્થી જંપઙ્ નવપયથયં ણયં ॥ ૩૧ ॥
 પંચનમુકારથયં ણયં સેયંકરં તિસંઘમવિ ।
 જો ણ્ઠાણ્ઠ લહ્ઠ સો જિણકિત્તિયમહિમસિદ્ધિસુહં ॥ ૩૨ ॥

વ્યાખ્યા—એતાઃ સપ્તાપિ સ્પષ્ટાર્થાઃ ॥

15 એ શ્રીપદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારમહામંત્રઃ સકલસમીહિતાર્થપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિ-
 પૌષ્ટિકાદ્યકર્મકૃદ્ દેહિક-પારલૌકિકસકલસમીહિતાર્થસિદ્ધયે યથાશ્રીગુર્વાન્નાયં ધ્યાતવ્યઃ ॥ ૨૬-૩૨ ॥
 શ્રીમત્તપાગણનમસ્તરણેવિનેયઃ, શ્રીસોમસુન્દરગુરોર્જિનકીર્તિસૂરિઃ ।
 સ્વોપજ્ઞપદ્મપરમેષ્ઠિમહાસ્તવસ્ય, વૃત્તિ વ્યધાજ્ઞલ્લંધિ-નન્દ-મનુપ્રમાન્દે (૧૪૯૪) ॥ ૧ ॥
 ઇતિ શ્રીજિનકીર્તિસૂરિવિરચિતા નમસ્કારસ્તવવૃત્તિઃ ।

20 શ્રૃ—જે પાપ છ મહિનાના કે વર્ષમરના ઉગ્ર તપથી નાશ પામે છે, તે પાપ નમસ્કાર-
 મંત્રથી અનાનુપૂર્વિને ગણવાથી અઢધી ક્ષણમાં વિલીન થાય છે ॥ ૨૭ ॥

શ્રૃ—જે મનુષ્ય, એકાગ્રચિત્તે અનાનુપૂર્વિના વધાય ભાંગાઓને ગણે છે, તે અતિરોષે-
 ભરાયેલા દુઃસ્મનોથી વંધાયેલો હોવા છતાં પણ શીઘ્ર જ મુક્તદશાને પામે છે ॥ ૨૮ ॥

શ્રૃ—આનાથી અભિમંત્રિત વાસક્ષેપ મસ્તક ઊપર નાખવા માત્રથી શાકિની-ભૂત વગેરે
 તથા વધા ગ્રહો ક્ષણભરમાં નષ્ટ થઈ જાય છે ॥ ૨૯ ॥

25 શ્રૃ—નવપદોની અનાનુપૂર્વિને ગણવાથી વીજા પણ ઉપદ્રવો, રાજ વગેરેના ભય તથા
 દુષ્ટ રોગો શાન્ત થઈ જાય છે ॥ ૩૦ ॥

તપગચ્છના આભૂષણ સમાન શ્રીસોમસુંદર ગુરુના શિષ્ય અમિલાપી, પરમ-પદ- (મોક્ષ) રૂપ-
 સમ્પત્તિના આ નવ-પદ-સ્તોત્ર (પંચ-પરમેષ્ઠિ-નમસ્કાર-સ્તોત્ર) ને કહે છે ॥ ૩૧ ॥

30 સુખકર એવા પંચનમસ્કાર-સ્તોત્રનું જે ત્રણે કાલે ધ્યાન કરે છે તે, જેની મહિમા સ્વયં-
 જિનેશ્વરો વર્ણવી છે-એવા મોક્ષ-સુખને પામે છે । (આ શ્લોકમાં “જિનકીર્તિ”) એ પ્રમાણે કર્તા
 પોતાનું નામ પણ સૂચિત કર્યું છે ॥ ૩૨ ॥

પરિચય

આ સ્તોત્રની અનેક પ્રતિઓ હસ્તલિખિત જૈન જ્ઞાનમંદારોમાથી મળી આવે છે । જૈનાનંદ પુસ્તકાલય-સૂરત, ડેલા જૈન સ્વપાશ્રય જ્ઞાનમંદાર-અમદાવાદ, ધર્મમાન જૈન આગમમંદિર-પાલી-તાળા, શેઠ ધાળદજી કલ્યાણજી પેઢી હસ્તક-શેઠ અબાલાલ ચૂનીલાલ જ્ઞાનમંદાર-પાલીતાળા, શ્રી વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી જૈન જ્ઞાનમંદાર-પાલીતાળા, મંદારકર રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ-પૂના, પૂજ્ય 5 આગમપ્રમાકર મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજશ્રીનો સમ્રહ તેમજ શ્રી જિનવિજયજી મુનિનો સમ્રહ વગેરે મંદારોમાથી એક કરતા ઘણુ પ્રતિઓ, જેની સંખ્યા ૨૪-૨૫ જેટલી થાય છે, તે પ્રાપ્ત કરી હતી । અહીં તેમાની 'ચાર પ્રતિઓને સામે રાખીને મૂળપાઠ તેમજ પાઠાતરો લેવામા આવ્યા છે ।

J સહ્યાવાઝી પ્રતિ તે શ્રી જિનવિજયની મુનિ સપાદિત કરી છપાવેલ સ્તોત્રના ફોર્મ્સ ।

V સજાથી શ્રી જિનવિજયજી મુનિ જેની ઉપરથી પાઠાતરો લીધા તે પ્રતિ । 10

A સહ્યાવી જૈનાનંદ પુસ્તકાલય-સૂરતના જ્ઞાનમંદારની ન ૨૪૦૭ ની ૨ પત્રોની પ્રતિ, જેની ફોટોસ્ટેટિક કૉપી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના સમ્રહમા છે, તે પ્રતિને આદર્શ તરીકે લેવામા આવી છે ।

P સહ્યાવી જૈનાનંદ પુસ્તકાલય-સૂરતની ન ૨૩૯૪ ની પ્રતિમાથી પાઠાતરો લેવામા આવ્યા છે । 15

આ સ્તોત્ર ટીકા અને હિંદી અનુવાદ સાથે 'મંત્રરાજગુણમહોદધિ' નામે લે ૫ શ્રી જય-દયાલ શર્મા, વિકાનેરથી પ્રસિદ્ધ થયું છે ।

આ સ્તોત્રની સ્વોપહવ્યાસ્યા સાથે રચના કરનાર શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ છે । તેમણે મૂળ સ્તોત્રની ૩૧ મી ગાથામા પોતાના ગુરુ શ્રી સોમસુદરસૂરિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને ટીકામા આ સ્તોત્રની રચનાનો સમય ૧૪૯૪ નોંધ્યો છે । 20

ગુરુ શ્રી સોમસુદરસૂરિ તેમને દેવકુલપાટમા આચાર્યપદવી આપી હતી । ૧ પદવીનો મહોત્સવ દેવકુલપાટકના ભારા રાજા (વિ સ ૧૪૩૯-૧૪૭૫) ના માન્ય શ્રેષ્ઠી વીશલના પુત્ર ચપક શ્રેષ્ઠીએ કર્યો હતો । શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ ગિરનાર ઉપર વેદરતનારા પાતશાહના માન્ય શ્રેષ્ઠી પૂર્ણચંદ્ર કોઠારીએ ઘણાવેલા જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી ।

શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ રચેલા પ્રથોમા નીચે મુજબના પ્રથો ઉપલબ્ધ થાય છે -(૧) નમસ્કાર-25 સ્ત્ર-સ્વોપજ્ઞ વ્યાસસહિત, (૨) ઉત્તમકુમારચરિત, (૩) શ્રીપાળગોપાલકથા, (૪) ચપકશ્રેષ્ઠિકથા, (૫) પંચજિનસૂત્ર, (૬) ધન્યકુમારચરિત-વાનકલ્પદ્રુમ, સ ૧૪૯૮, (૭) શાસ્ત્રગુણસમ્રહ ।

'આ સ્તોત્ર ગણિત વિષયનું હોવાથી ગાથાઓના શબ્દાર્થ આપવા માત્રથી વાચકોને સમજવામા મુશ્કેલી પડે ણમ'હતુ તેથી તેનું મવિસ્તાર વિવેચન અહીં આપવામા આવ્યું છે ।

'નમસ્કારવ્યાસ્યાનટીકા'મા જણાવ્યું છે કે, પંચ પરમેષ્ઠીના જાપ પૂર્ણાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી 30 અને પશ્ચાનુપૂર્વીપૂર્વક ગણવાથી ચૂદામણિશાસ્ત્ર અથવા નિમિત્તથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે । આ દૃષ્ટિએ આ સ્તોત્રનું મહત્ત્વ વિશેષ પ્રકારે છે ।

[૨૪]

પરમેષ્ઠિથયં ।

ઓમિતિ નમો ભગવતો અરિહંત-સિદ્ધાયરિય-ઉવજ્ઞાય ।
 વરસન્વસાહુમુણિ-સંઘ-ધમ્મતિત્થપ્પવયણસ્સ ॥ ૧ ॥
 સપ્પણવ-નમો તહ ભગવદ્દેવ સુયદેવયાદ સુહયાણ ।
 સિવસંતિદેવયાણં સિવપવયણદેવયાણં ચ ॥ ૨ ॥
 ઇંદાગણિ-જમ-નેરહય-વરુણ-વાહ-કુવેર-ઈસાણં ।
 વંમ્મો નાગુ ત્તિ દસપ્પહમવિ ય સુદિસાણ પાલાણં ॥ ૩ ॥
 સોમ-યમ-વરુણ-વેસમણ-વાસવાણં તહેવ પંચપહં ।
 તહ લોગપાલયાણં સુરાઙ્ગહાણ ય નવપહં ॥ ૪ ॥
 સાહંતસ્સ સમક્કલં મઙ્ગલમિણં ચેવ ધમ્મણુદ્ધાણં ।
 સિદ્ધિમવિગ્ધં ગચ્છત્ત જિણાઙ્ગનવકારઓ ધણિયં ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

ૐ પૂજ્ય અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સર્વ ઉત્તમ સાધુઓ, મુનિઓ, સંઘ, ધર્મ,
 15 તીર્થ અને પ્રવચનને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મા, સુરવને આપનારી ભગવતી શ્રુતદેવતાને, શિવ અને શાંતિ આપનાર (શાંતિ) દેવતાઓને,
 તેમજ શિવ (મંગલ) પ્રવચન (અધિષ્ઠાયક) દેવતાઓને પ્રણવ—ૐ પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨ ॥

બ્રહ્મા, પોતાની દિશાનું પાલન કરનારા ઇંદ્ર, અગ્નિ, યમ, નિર્ઋતિ, વરુણ, વાયુ, કુવેર,
 ઈશાન, બ્રહ્મા અને નાગ—એ દશે દિક્પાલોને ૐ પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩ ॥

20 બ્રહ્મા, સોમ, યમ, વરુણ, વૈશ્રવણ (કુવેર) અને વાસવ—એ પાંચને, લોકપાલ દેવોને તથા
 સૂર્ય આદિ નવગ્રહો (સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ) ને પણ ૐ પૂર્વક
 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪ ॥

જિન આદિ (ને કરેલા) નમસ્કારના પ્રભાવથી, ઉપર્યુક્ત વધાની સમક્ષ થતું આ મારું
 ધર્માનુષ્ઠાન નિર્વિઘ્નપણે અત્યંત (ઉત્કૃષ્ટ) સિદ્ધિને પામો ॥ ૫ ॥

25 પરિચય

આ ‘પરમેષ્ઠિસ્તવ’ ‘પ્રતિષ્ઠાવિધિ’ માંથી મળ્યું છે । પ્રતિષ્ઠાવિધિ, દીક્ષાવિધિ વગેરે ધર્માનુષ્ઠાનો
 કરતાં વિઘ્નોના નિવારણ અર્થે આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવામાં આવે છે ।

આ સ્તોત્રમાં મંત્ર-વિદ્યા ગૂંથેલી છે । આ સ્તોત્ર પછી આપવામાં આવેલા ‘ગણિવિજ્ઞા’
 સ્તોત્રની શરૂઆતમાં જે ‘ગણિવિદ્યા’ આપેલી છે તે આ સ્તોત્રનો વિદ્યોદ્ધાર છે । એટલે એ વિદ્યાનો
 30 અહીં અલગ પાઠ આપ્યો નથી ।

આ સ્તોત્રનો સાધનવિધિ અને મહિમા ‘ગણિવિદ્યા’ સ્તોત્રથી સમજી લેવો । સ્તોત્રના કર્તા
 વિશે કંઈ નિર્દેશ મળ્યો નથી ।

[૨૫]

સિરિ ગ ણિ વિ જ્ઞા થુ ત્ત ॥

શ્રીગુરુમ્બો નમ ॥

અથ ગણિવિજ્ઞા—“ૐ નમો ભયગ્ઓ અરિહત-સિદ્ધ-આયરિય-ઉવજ્ઞાય-સન્વસાહુ-ધમ્મ-
તિત્થપવચણસ્સ, ૐ નમો ભગવર્દેય સુયદેવયાપ સતિદેવયાપ સન્વપવચણ- 5
દેવયાપ દસણ્હ દિસાપાલાણ પચણ્હ લોગપાલાણ ચ (? ઠ ઠ) સ્વાહા ॥”

एयाए विज्ञाए हिअयनिहिताए धम्मकजाइ ।
जो आरमेइ पुरिसो स एउ पयमुत्तम लहई ॥ १ ॥
जेसिमिमो उवएसो गुरुहि संकेओ हि उवएसो ।
ते पुजा भुवणस्स वि भगति अइरेण कालेण ॥ २ ॥
एयम्मि सिद्धभुवणत्थपरममगल्लपवरकल्लणे ।
पचपरमेद्विकित्तेणमतकस्सरवीअगम्भम्मि ॥ ३ ॥
अरिहंतपयणाधारसन्जगजीवहिअरुरुणसे ।
कहियव्वे सोयव्वे धन्नाण मई परिप्फुरई ॥ ४ ॥
इह-परलोगस्स कए सविसेसत्थ गुरुवण्णसेण ।
जो नाम जवह पुरिसो सो लहई सन्वकजाइ ॥ ५ ॥

10

15

અનુવાદ

ગણિવિદ્યા—“ૐ નમો ભયવયો અરિહત-સિદ્ધ-આયરિય ઉવજ્ઞાય-સન્વસાહુ-ધમ્મતિ-
ત્થપવચણસ્સ, ૐ નમો ભગવર્દેય સુયદેવયાપ સતિદેવયાપ સન્વપવચણદેવયાપ
દસણ્હ દિસાપાલાણ પચણ્હ લોગપાલાણ ચ (? ઠ ઠ) સ્વાહા ॥” 20

આ (ગણિ) વિદ્યાને હૃદયમા સ્થાપન કરવાપૂર્વક જે પુરુષ ધર્મકાર્યોનો આરંભ કરે છે,
તે સ્વરેશ્વર, ઉત્તમપદને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧ ॥

શ્રી જિનવચનમાથી ગુરુ જેઓને આ (વિદ્યાનો) ઉપદેશ આપ્યો છે તેઓ થોડા જ
સમયમા જગતને પૂજ્ય થાય છે ॥ ૨ ॥

સિદ્ધ છે શુભનના અર્થો જેમા, પરમ મગલ અને પરમ કલ્યાણરૂપ, પચપરમેષ્ઠીકીર્તન, મન્ના-25
ક્ષરો અને મન્નનીજથી ગર્ભિત (એવી આ વિદ્યાને વતાવનાર) શ્રીઅરિહત પરમાત્માના શાસનના
આધારભૂત અને જગતના સર્વ જીવોને હિતકર એવા આ ઉપદેશને વિષે કહેવામા તેમજ સામન્ન્યામા
ધન્ય આત્માઓની મતિ સ્ફુરાયમાન થાય છે । (કથન અને શ્રવણ ધન્ય આત્માઓને જ પ્રાપ્ત
થાય છે) ॥ ૩-૪ ॥

ગુરુના ઉપદેશથી આ લોક અને પરલોકને માટે જે કોઈ પુરુષ આ વિદ્યાને વિશેષ અર્થ 30
સંહિત (અર્થજ્ઞાનપૂર્વક) જપે છે તે સર્વ કાર્યોને પ્રાપ્ત કરે છે—સિદ્ધ કરે છે ॥ ૫ ॥

૧ ૐ હોં નમો ૨ લોગપાલાણ ૐ હોં અરિહત દેવ નમ —આ ૧ અને ૨ પાઠાતર મહાપ્રામાવિક નમસ્કરણ
૫ ૭૮ મોં આપેલ છે ૩ નિત્તણ-અર્હા! દેવનાગધુવણ-’ દસાદિની જેમ અનુસાર ત્યાગ્નિક છે ।

એયં તં કિં પિ પરં ગૂઢર્થં પરમકારણં જેણ ।
 સિજ્ઞંતિ સયલહિયઈચ્છિયાઈં વિન્નાયમિત્તેણ ॥ ૬ ॥
 એયસ્સ કણ્ણે લોઓ ગંધસહસ્સાણુવાલણે મૂઢો ।
 અણુદિયહ પરાય(ઈ)જ્ઞહ ઉવણ્ણસંભાસપરિહીણો ॥ ૭ ॥
 ૫ સો ઉવણ્ણસંભાસો અણાહસિદ્ધો જિણિંદસમયમ્મિ ।
 ફુરહ સુસાહુ-સાવયજણસ્સ નન્નસ્સ ભુવણિત્થ ॥ ૮ ॥
 જહ કેવલિપન્નત્તં પરલોગહિયં તહા કયત્થેણ ।
 તં નજ્ઞહ ઉવણ્ણસો તત્થ ય કીરિજ્ઞહસંભાસો ॥ ૯ ॥
 ધમ્મદિસાદેસવિઠ્ઠ પંચપરમિદ્ધિસંથવાહિગમો ।
 ૧૦ તિહુયણપુન્નપસત્થો સમત્થ(ત્ત)સુત્તત્થપરમત્થો ॥ ૧૦ ॥
 અરિહંતાણ ય વયણે ઠિયકપ્પમણુત્તરે મહાભાગે ।
 સુસ(સસુ)રાસુરજગમહિણ ઠાઠ્ઠણ દઢં પયત્તેણ ॥ ૧૧ ॥
 જો અભ્ભસિજ્ઞંતં પુણ તગ્ગયમણસો જહુત્તવિહિણા ઉ ।
 છમ્માસંભંતરઓ સો પાવહ વિઠલરિદ્ધીઓ ॥ ૧૨ ॥

૧૫ આ તે કાંઈ પણ પરમ ગૂઢાર્થ છે અથવા પરમ કારણ છે, કે જેને જાણવામાત્રથી સકલ મનોવાંછિતોની સિદ્ધિ થાય છે ॥ ૬ ॥

આ (મનોવાંછિત)ને પામવા માટે મૂઢ લોકો હજારો ઔષધિઓનું અનુપાલન (સંમિ-
 શ્રણાદિ રાસાયણિક પ્રક્રિયાઓ) કરે છે (વીજો અર્થ:-હજારો ગ્રંથોનું પરિશીલન કરે છે); છતાં
 ઉપદેશ અને અભ્યાસથી રહિત એવા તે પ્રતિદિવસ પરાજિત થાય છે-સ્વેદ પામે છે ॥ ૭ ॥

૨૦ તે ઉપદેશ અને અભ્યાસ શ્રીજિનશાસનમાં અનાદિ-સિદ્ધ છે, સુવિહિત સાધુઓ અને
 શ્રાવકજનોને તે સ્ફુરે છે, આ જગતમાં અન્ય કોઈને તે સ્ફુરાયમાન થતો નથી ॥ ૮ ॥

પરલોકને વિષે હિતકર એવા કેવલિપ્રજ્ઞાન તત્ત્વને જેવી રીતે કૃતાર્થ આત્મા જાણે છે, તેવી
 રીતે કૃતાર્થ આત્મા વહે જ આ ઉપદેશ જાણી શકાય છે અને તેમાં અભ્યાસ (પ્રયત્ન) કરી
 શકાય છે ॥ ૯ ॥

૨૫ ધર્મ, દિશા અને દેશનો જાણકાર, પાંચ પરમેષ્ઠિના સંસ્તવના બોધવાળો, ત્રણ ભુવનમાં પુણ્ય
 વહે પ્રશસ્ત અને સમસ્ત સૂત્રાર્થના પરમાર્થને પામેલો એવો જે મહાભાગ્યશાલી પુરુષ, સુર તથા
 અસુરો સહિત એવા જગત વહે પૂજિત અને અનુત્તર એવા શ્રીઅરિહંત પરમાત્માના વચનમાં રહેલા
 કલ્પ (આત્મા)માં પ્રયત્ન વહે પોતાના આત્માને દૃઢપણે સ્થાપીને યથોક્ત વિધિ વહે તદ્વત મનવાળો
 (યદ્દે) અભ્યાસ કરે તે છ માસની અંદર વિપુલ ઋદ્ધિઓને પામે છે ॥ ૧૦-૧૧-૧૨ ॥

ઝજ્ઞિયપાપપસંગો ધમ્મમ્મિ કયાગમો જિઅકસાઓ ।
 કમ્મકલકવિમુક્કો સ્થણે સ્થણે હોઈ વિમલપ્પા ॥ ૧૩ ॥
 જઈ તન્મવે ન સિજ્ઞહ ઉત્તમદેવત્તણ પિ સો લહ્હ ।
 દદ્દૂણ સુકુલજમ્મં જિણસાસણત્તોહિસજુત્ત ॥ ૧૪ ॥
 હિય[ઇ]છિયાણ લોએ સામી સો હોઈ સન્નસુક્કપ્પાણ ।
 દારિદ્વાહિજોગ સુવિણે વિ ન પિચ્છએ દુક્ક ॥ ૧૫ ॥
 ઉદ્દાઈ ન પહિવક્કો સત્તુબ્ભાગદ્વિઓ કહવિ હોઈ (કોઈ) ।
 સો તક્કણ વિલિજ્ઞહ સ્થરાલોણ તુહિણુ વ્વ ॥ ૧૬ ॥
 કલિ-કલહ-વૈમણસ્સં અબ્ભક્કપ્પાણ ચ સોગસંતાપ ।
 ન સુણેઝ નેવ પિચ્છહ સન્નત્થ જસો લહ્હ કિત્તિ ॥ ૧૭ ॥
 એ ઉવણ્ણ કત્તા સિરિમહાપુરિસસમ્મ જમ્મ ।
 તિહુઅણસિસા(લા)હણિજ પાણ લહતિ કિં વહુણા ? ॥ ૧૮ ॥
 દવ્વત્થઓ અ ભાવત્થઓ ય ઇત્તો પપત્તએ લોએ ।
 વિહિણેય મયમાણા મવિઆ સિજ્ઞતિ વુજ્ઞતિ ॥ ૧૯ ॥
 નાયવ્વાયરિયન્વે પરૂવિયન્વે ય જેસિ ન વિસાઓ ।
 ઇત્થ જહોવડ્ઢે ત એવ આરાહમા મણિયા ॥ ૨૦ ॥

5

10

15

જેણે પાપ પ્રસંગો ત્યાગ કર્યો છે, જેણે ધર્મમા જ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે, જેણે કપાયોત્તે
 જીત્યા છે, જે કર્મકલકધી વિમુક્ત છે અને જેનો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે નિર્મલ થઈ રહ્યો છે, એવો તે જો
 તદ્ભવમા મોક્ષ ન પામે તો ઉત્તમ દેવપણુ પ્રાપ્ત કરે છે, (ને પઠી) શ્રી જિનશાસનની (મા કહેલ)
 ઘોષિયી યુક્ત એવા (સારા કુલમા) જન્મને પામીને લોકમા મનોગાઠિત સર્વ સુખોનો સ્વામી થાય 20
 છે, દારિદ્ર્ય અને વ્યાધિસહિત એવા દુઃસ્થને તે સ્વપ્રમા પળ જોતો નથી, શત્રુભાવે રહેલો કોઈ પણ
 તેનો વિરોધી ઉત્પન્ન થતો નથી, અથવા કદાચ કોઈ (પૂર્વનો) હોય તો તે જેમ સૂર્યના તાપથી
 હિમ ગળી જાય તેમ (તે વિરોધી) ગળી જાય છે—નાશ પામે છે ॥ ૧૩-૧૪-૧૫-૧૬ ॥

કલિ-કલહ-વૈમનસ્ય-અભ્યાપ્યાન-શોક અને સતાપ તેના સામભ્યામા કે જોવામા આવતા
 નથી, તે સર્વજ્ઞ યજ્ઞ અને કીર્તિને મેઢ્ઢે છે ॥ ૧૭ ॥

25

વધુ શુ કહેવું ?— આ ઉપદેશ પ્રમાણે કરનાર શ્રીસદ્ગુરુ (તીર્થંકર, ગણધરાદિ) પણાતુ
 કારણ અને પ્રણે મુવનમા પ્રશસનીય પ્વા જન્મને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧૮ ॥

આનાથી (ઉપદેશથી) જગતમા દ્રવ્યસ્થ અને ભાવસ્થની પ્રવૃત્તિ થઈ છે, આને વિધિ-
 પૂર્વક મનતા મળ્યો સિદ્ધ થાય છે, શુદ્ધ થાય છે ॥ ૧૯ ॥

જેઓને યયોપવિદિ (પૂર્વાક્ત અર્થને) વિષે જાણવામા, આચરવામા અને પ્રરૂપવામા વિષાદ-30
 સેદ થતો નથી તેઓને જ આરાધક કહ્યા છે ॥ ૨૦ ॥

- નાઊળ આયરિજ્ઞ આયરમાણો ય જં પરુવેઝ ।
 તં હોઝ જળાદેયં તમ્હા તિયગસ્સ વિ કમેણ ॥ ૨૧ ॥
 સિક્ખા જહોવઝઢા પંડિયપુરિસેણ હોઝ ઘેતવ્વા ।
 સારસમુચ્ચયઠિઝ કપ્પવરિયચિંતાહિગમણેણ ॥ ૨૨ ॥
 5 તં મૂલુત્તરગુણચરણકરણસમ(મ્મ)ત્તનાણસુદ્ધીણ ।
 પવરતરસુક્ખપુરં દુલ્લહલંભં ભવારન્ને ॥ ૨૩ ॥
 एसो हु धम्मतित्थो सासयसुक्खाभिलासजीवाणं ।
 उप्पन्नकेवलेहिं उवઝ્ઢો જિણવરિંદેહિં ॥ ૨૪ ॥
 एवं (नं) भइऊण नरा अणाइकालप्पवाहरुवेणं ।
 10 वहवे सिद्धा बुद्धा मुत्ता पत्ता परं ठाणं ॥ २५ ॥
 सयलसमीहियकरणीकचित्तचित्तामणिं नमंसेह ।
 पंचपरमिट्ठिरुवं कम्मकखयकारणं इण्हि ॥ २६ ॥
 काऊण नमोक्कारं भूअ-भविस्साण वट्टमाण्णं ।
 भरहेरवय-विदेहे सासयलोए ठिअजिणाणं ॥ २७ ॥
 15 “उं नमोत्थु भयवओ जइ-गिहधम्मस्स चउविगप्पस्स ।
 सम्मदंसणमूलस्स धम्मतित्थस्स य तहेव ॥ २८ ॥

તેથી જાણીને આચરાય અને આચરણ કરતો જે પ્રરૂપે તે લોકોને આદેય થાય છે; તે ત્રિકાના (જ્ઞાન-આચાર-પ્રરૂપણાના) ક્રમે જ લોકને માટે આદેય થાય છે ॥ ૨૧ ॥

- પંડિત પુરુષે સારસમુચ્ચય અને સ્થિતિ કલ્પ વિષે(૧) ચિંતનપૂર્વકના વોધ વહે, યથોપદિષ્ટ-
 20 ગિજ્ઞા ગ્રહણ કરવી જોઈએ ॥ ૨૨ ॥

મૂલોત્તર ગુણરૂપ ચરણ, કરણ, સમ્યક્ત્વ (સમ્યગ્દર્શન) અને જ્ઞાનની શુદ્ધિથી સહિત એવી ઉપર્યુક્ત શિક્ષા ભવારણ્યમાં દુષ્પ્રાપ્ય છે અને શ્રેષ્ઠ પ્રકારના સુખોનું નગર (સ્થાન) છે ॥ ૨૩ ॥

જેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે એવા જિનેન્દ્રોએ શાશ્વત સુખના અમિલાપી આત્માઓને માટે આ ધર્મતીર્થ (ઉપદેશ) કહ્યું છે ॥ ૨૪ ॥

- 25 આ ધર્મતીર્થને સેવીને ઘણા મનુષ્યો અનાદિકાલથી પ્રવાહરૂપે સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા અને પરમસ્થાનને પામ્યા ॥ ૨૫ ॥

(હવે) સકલ સમીહિતને પૂર્ણ કરવામાં અદ્વિતીય વિલક્ષણ ચિંતામણિરૂપ અને કર્મક્ષયના કારણભૂત એવા પંચપરમેષ્ઠિસ્વરૂપને તમે નમન કરો ॥ ૨૬ ॥

(તે આ રીતે—)

- 30 ભૂત-ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાલના, ભરત-પેરવત અને વિદેહ ક્ષેત્રના તેમજ *શાશ્વત લોકમાં રહેલા જિનોને નમસ્કાર કરીને (નીચે મુજવ મન્ત્રોચ્ચારણ કરવું) ॥ ૨૭ ॥

“ઉં નમોત્થુ ભયવओ जइ-गिहधम्मस्स चउविगप्पस्स ।

सम्मदंसणमूलस्स धम्मतित्थस्स य तहेव ॥ २८ ॥

* દેવલોકાદિમા રહેલી શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરીને—

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ સચ્ચસ્મ વિ પચયણસ્સ જણસ્સ ય ।

સુયસતીદેવયાણ પચયણદેવાણ સચ્ચેસિં ॥ ૨૯ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ દ્વદાદિસાહિવજુહુત્તનામાણ ।

ધ્વણયાદ્વાસત્રતાણ લોગપાલાણ પચ્છહ ॥ ૩૦ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ મહદ્મહાવીરવદ્ધમાણસામિસ્સ ।

ભગ્ગજલહિતારણસહ તિત્થમિણ દેસિય જેણ ॥ ૩૧ ॥”

કેમરસચય ચઠ-અટ્ટપત્ત-સોલસદલ તિપાગાર ।

ગણિવિજ્ઞાપદમપય તત્થ સમોસરણવિન્નાસો ॥ ૩૨ ॥

જો આરાહિડમિન્છે દેવ ધર્મ્મં ચ તત્તચિંતાણ ।

તસ્સેમો ઉવણ્ણો મમ્મત્તણુજાડણે સિટ્ઠો ॥ ૩૩ ॥

કયકિંચો વિ નમમઙ્ગ તિત્થયરો કેન્હે સમુપ્પણે ।

જેણે(સ)ય મઓ ઇત્તો પરમ સરણ જણ નતિથ ॥ ૩૪ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ સચ્ચસ્મ વિ પચયણસ્સ જણસ્સ ય ।

સુયસતીદેવયાણ પચયણદેવાણ સચ્ચેસિં ॥ ૨૯ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ દ્વદાદિસાહિવજુહુત્તનામાણ ।

ધ્વણયાદ્વાસત્રતાણ લોગપાલાણ પચ્છહ ॥ ૩૦ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ મહદ્મહાવીરવદ્ધમાણસામિસ્સ ।

ભગ્ગજલહિતારણસહ તિત્થમિણ દેસિય જેણ ॥ ૩૧ ॥”

[રૂપરત્ની મન્નાક્ષર ગર્ભિત ગાયાઓમા ચાર પ્રકારનો ધર્મ, ધર્મતીર્થ, પ્રવચન, શ્રુતદેવતા, શાંતિદેવતા, પ્રવચનદેવતા, દ્વદાદિ દિક્પાલો, લોગપાલો અને આ ધર્મતીર્થના ઉપદેશક શ્રીવર્ધમાન-૨૦ સ્વામીને નમસ્કાર છે ।]

ધર્મે કેસરાના સમૂહ યુગ (કર્ણિકા સહિત) પછી અનુક્રમે ચાર-આઠ અને સોઠ પગ યુક્ત, ઘણ પ્રાકારવાળું કમલ ચિંતયતુ, તેમા (વચ્ચે) ગણિવિગ્નાના પ્રથમપદ અને મમવસરણની સ્થાપના કરવી ॥ ૩૨ ॥

જે સમ્યક્ત્વનો અનુયાયી (સમ્યક્ત્વી) તત્ત્વચિંતાપૂર્વક દેવ અને ધર્મનું આરાધન કરવા ઇન્છે છે, તેના માટે આ ઉપદેશ કહ્યો છે ॥ ૩૩ ॥

કૃતકૃત્ય એના શ્રીતીર્થંકર ભગવત વેગલક્ષ્મણ ઉત્પત્ત વચ્ચે પછી પણ જે કારણથી (આ ધર્મ) તીર્થને નમસ્કાર કરે છે (તે કારણથી) આ તીર્થ માન્ય છે, (પૂજ્ય છે), એનાથી ઉત્તમ થીજી શરણ જગતમા નથી ॥ ૩૪ ॥

- વિહિધારણા-સમાહી-મંડલ-મુદ્રાસણં ચ એયસ્સ ।
 જો નાહિ તસ્સ જએ મ ઠાઈ સંવટ્ટુમુહો તસ્સ ॥ ૩૫ ॥
 અસઈ-કુસીલ-નિહ્વ-ગબ્ભપરિસ્સાવિ-ગુરુવહ્ણહત્થે ।
 પરદારિયપાઉત્તે સિજ્ઞાસંથારસંઘટ્ટે ॥ ૩૬ ॥
 5 એસિં પંચમહાપાવકમ્મકારીણ સંગમં દૂરં ।
 વજ્જિતુ ઝાયમંતં સવ્વભયપણાસણં કુણઈ ॥ ૩૭ ॥
 પજ્ઞરઈ ચંદકંતીં અમયં કલસો સુ(મુ)હેણ પલ્હ(સ)ત્થો ।
 ઝચ્છવસન્હાઓ (?) તેણાહં જાવ પિચ્છામિ ॥ ૩૮ ॥
 10 સ્ત્રીસમુદ્દે ધવલં જોયણપરિમંડલં મહાપડમં ।
 આરુઠ્ઠો તત્થાહં ગુરુવણસપ્પભાવેણ ॥ ૩૯ ॥
 અટ્ટમહારિક્કીઓ હિરિ-સિરિ-લચ્છિ-કંતિ-બુદ્ધીઓ ।
 જય-વિજયા ય જયંતી વિઅરઈ અપરાજિયા વિ તર્હિં ॥ ૪૦ ॥
 જ્ઞાએમિ મહાઈસયં સવ્વભયપણાસણં મહામંતં ।
 15 પસમાહાણ સુ(મુ)હો પડમાસણ-જોગમુદ્રાએ ॥ ૪૧ ॥
 “ૐ નમોત્થુ ભયવઓ સપ્પરિવારાણ ભુવણનાહાણ ।
 જેસિં સંથવણેણં ધમ્મજ્ઞાણં થિરં હોઈ ॥ ૪૨ ॥”

જે આ (વિદ્યા)નાં વિધિ, ધારણા, સમાધિ, મળ્ડલ, મુદ્રા અને આસનને જાણે છે તેના મુખને બંદ કરનાર (તેને વાદાદિમાં પરાજિત કરનાર) આ જગતમાં કોઈ રહેતો નથી (?) ॥ ૩૫ ॥

અનેકવાર કુશીલસેવી, નિહ્વ, ગર્ભપાત કરનાર, સ્વહસ્તે ગુરુજનનો વધ કરનાર અને 20 પરદારાણ વાપરેલ શય્યા સંથારાદિનો સંઘટ્ટ કરનાર (પરદારાસેવી ?) — ॥ ૩૬ ॥

આ પાંચ મહાપાપકર્મ કરનારાઓના સમાગમને દૂરથી વર્જીને ધ્યાન કરાતી આ વિદ્યા સર્વ ભયનો નાશ કરે છે ॥ ૩૭ ॥

આ ધ્યાનના પ્રભાવથી હું જેમાંથી ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળું અમૃત ધારી રહું છે, એવા પ્રશસ્ત કલ્પને જોડું છું (?) ॥ ૩૮ ॥

25 પછી, સ્ત્રીસમુદ્રમાં એક યોજનના ઘેરાવાવાળું એક શ્વેત મહાપદ્મ હું જોડું છું અને તેની ઉપર શ્રીસદ્ગુરુના ઉપદેશના પ્રભાવથી હું આરુઠ્ઠ થયો છું (એમ ચિંતવું છું) ॥ ૩૯ ॥

ત્યાં હ્રી, શ્રી, લક્ષ્મી, કાન્તિ, બુદ્ધિ, જયા, વિજયા, જયંતી અને અપરાજિતા દેવીઓ (મને) અષ્ટ મહાઋદ્ધિઓને આપે છે (એ પ્રમાણે જોડું છું.) ॥ ૪૦ ॥

ત્યાં પ્રશમના આધાન (પ્રાપ્તિ)ના સુખવાળો હું મહા અતિશયવાળા અને સર્વ ભયોનો નાશ 30 કરનારા મહામંત્રનું પંદ્રાસન અને યોગમુદ્રાએ ધ્યાન કરું છું ॥ ૪૧ ॥

(તે મન્ત્રાક્ષરો નીચે મુજબ છે:—)

“ૐ નમોત્થુ ભયવઓ સપ્પરિવારાણ ભુવણનાહાણ ।

જેસિ સંથવણેણં ધમ્મજ્ઞાણં થિરં હોઈ ॥ ૪૨ ॥”

[અહીં પરિવાર સહિત ભુવનના નાંથો (?) ને નમસ્કાર છે, જેઓના સ્તવનથી ધર્મધ્યાન 35 સ્થિર થાય છે]

ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ નિરતરેગચિત્તપ્પવત્તજોગાણ ।
 મવિયાણ સયા દેહે દેના સનિજ્ઞય દિતિ ॥ ૪૩ ॥
 પુત્થયકમલવિહત્થા સુયદેવી અક્કસુત્તવરહારા ।
 કળયકમડલુકુસુમ સતિરૂરી દેવયા મળઢ ॥ ૪૪ ॥
 વિસ મત્થ ચોર રાઝલ-ગહ-ભૂયમય ચ તુજ્ઞ દેહમ્મિ । 5
 જમ્મસણ વિ ન હોહી એસા રક્ષા ઋયમ્હેહિ ॥ ૪૫ ॥
 અસમાહાણ દેહે જાયડ થેપ પિ જેણ કેળાવિ ।
 ત ન કયાઈ હોહી મત્થરો એસ અન્નો ત્તિ ॥ ૪૬ ॥
 પાણહિ રક્ષપાલો ઋણકમયકો હુઆસણો જાણૂ ।
 ઊર-નાહિ-હિઅયપહી દો પાયા (હત્થા) પામમુહસીસ ॥ ૪૭ ॥ 10
 ઘણપાલો જયપાલો અચ્છુત્તા મયવર્દે ય મ્હરુદ્ધા ।
 દેવા હરિણિ (ળ) ગમેસી મ્હધરો રક્ષણ સયય ॥ ૪૮ ॥
 'હૈં ઑં ટ્રૌં ણૌં ઑં હૈં હ્રૌં શ્રૌં ક્ષિપ હૈં સ્વાહા ।'
 મતમવાગરણપય વિજાણ એત્તકોડીણ ॥ ૪૯ ॥
 એણ્હિં અક્કરોહિ અબ્બુએહિં મત વિજાણ । 15
 જ જ ધરડ ત ત [ચિત્તે ?] સાહઢ ધુવ પુરિસો ॥ ૫૦ ॥

અર્ધધ્યાનમા નિરતર, એકચિત્તે જેમના યોગો પ્રવૃત્ત થયા છે, તે મન્યાત્માઓના શરીરમા સદાકાલ દેવો માનિષ્ય કરે છે ॥ ૪૩ ॥

જેના હાથમા પુસ્તક અને કમલ છે, જે અક્ષસૂત્ર (માઝા) અને શ્રેષ્ઠ હારને ધારણ કરે છે તે શુભદેવી અને જે કલકતુ કમન્ટલુ અને પુણ્ય ધારણ કરે છે તે શાન્તિ (કરી) દેવતા કહે છે — ॥ ૪૪ ॥ 20
 'અમે તારા શરીરમા આ રક્ષા કરી છે તેવી સૈકડો જન્મમા પણ તારા શરીરમા વિપ, શત્રુ, ચોર, રાજા, મ્હ અને મૂતનો મય નહીં વાય' ॥ ૪૫ ॥

જો કોઈ પણ વિરોધી સાધકના દેહમા અલ્પ પણ અસમાધિ (પીડા) ઉત્પન્ન કરવાના પ્રયત્ન કરે તો પણ સાધકને અસમાધિ વાય નહીં, કારણકે આ મત્રધર સાધક કોઈ વિલક્ષણ (શ્રેષ્ઠ) છે (?) ॥ ૪૬ ॥ 25

પગોની વનકમુગના ચિહ્નચાલો રક્ષાપાઝ, જાનુઓની અમિદેવતા અને ઝાતી નાભિ, હૃદય, વે હાથ, વે પઢરા, મુઠ અને મસત્તની અનુક્રમે ધનપાલ (કુરે), જયપાલ (?), અચ્છુમા, માયતી કેરોટ્ટા, હરિણગમેપી અને ઇદ્ર સતત રખા કરે છે ॥ ૪૮-૪૯ ॥'

'હૈં ઑં ટ્રૌં ણૌં ઑં હૈં હ્રૌં શ્રૌં ક્ષિપ હૈં સ્વાહા'—આને (આ મત્રને) કરોડો વિદ્યાઓનું અધ્યાકરણ (જેની વ્યારણા ન થઈ શકે એવું) પદ માનેલું છે (અર્થાત્ આમા કરોડો વિદ્યાઓ 30 રહેલી છે) ॥ ૪૯ ॥ (?)

મત્રપ્રિષ્ઠાઓના આ અદ્ભુત અશ્વરોયી પુરુષ ચિત્તમા જે જે (ઈચ્છા) ધારણ કરે છે તે તે મર્ચ નિશ્ચયે નિદ્ધ કરે છે ॥ ૫૦ ॥

૧ આ જ્ઞાતાઓને તે ત મ્મામાં ન્યામ કરવાના હોય એમ જાણે છે પ્રત્યુમાં 'સાધના સ્થાનોની ન વધારા અને સંપ્રદાનો મેઢ મટતા નથી 'જાકમયકો' નો અર્થ અને 'પહી' નો અર્થ વેળનો નથી

૨ જેનું મહત્ત્વ 'પદ્મો ન વાલી' નાક એવું

૫ એસા વિજ્ઞા કજ્જપ્પસાહણકરી તહ વસીકરણં ।
 થંભણ-મોહણ-જોહણ-ઉચ્ચાટણ-મારણાઈઅં ॥ ૫૧ ॥
 પઢમપણ ઠકારં મંડલવંધમ્મિ સોલસપયાઈં ।
 ૬ ઇક્કિકપરમમંતો ગુરુવણ્ણેણ જો સરહ ॥ ૫૨ ॥
 ઇંદ-મહિંદ સમેણ વિ જોહ્ણહ તસ્સ ન ય મુહં કુવિયં ।
 કિં પુણ માણસમિત્તો જો તક્કલણિ કિંકરો હોહ ॥ ૫૩ ॥
 વજ્જિહ્ણહ્ણ હુદ્ધસિદ્ધી પરલોગવિરોહિણીઓ પાવાઓ ।
 સંતિય-પુટ્ટિયકજ્જં મુત્તૂણ ન કિંચિ કાયવ્વં ॥ ૫૪ ॥
 સયલમણોરહસિદ્ધીપુત્તસમાગમફલં ચ નિયમેણ ।
 ૧૦ જો જાણહ ઉવણ્ણં નમંતિ દેવા વિ તં પુરિસં ॥ ૫૫ ॥

[ઇતિ] ગણિવિજ્ઞાણ દ્વિતીયં (પ્રથમં) પદમ્ ॥

આ વિદ્યા કાર્યનું પ્રસાધન કરનારી છે, વઢી વશીકરણ, સ્તમ્ભન, મોહન, યોધન, ઉચ્ચાટન અને મારણ આદિ પળ કરે છે ॥ ૫૧ ॥

૧૫ પ્રથમપદ વજ્જેની કર્ણિકામાં 'ઠ' કાર અને મળ્ડલવન્ધમાં આ વિદ્યાના સોઢ પદો ચિંત-
 વવા, તે એક એક પદ પરમ મંત્ર છે । ગુરુના ઉપદેશથી જે આવી રીતે સ્મરે છે તે ઇન્દ્ર અને મહેન્દ્ર
 જેવાઓને પળ પોતાના કાર્યમાં જોડી શકે છે, તે વચ્ચે ઇન્દ્રાદિનું મુખ કદીપળ કુપિત થતું
 નથી, (અર્થાત્ તેઓને ક્રોધ ન આવે પરંતુ હર્ષપૂર્વક તેઓ કાર્ય કરે) તો પછી મનુષ્યમાત્રનું
 તો શું કહેવું ? એ તો તત્ક્ષણ તેનો કિંકર વની જાય છે ॥ ૫૨-૫૩ ॥

૨૦ પરલોકની વિરોધી અને પાપરૂપ એવી ક્ષુદ્ર સિદ્ધિઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ । શાંતિક અને
 પૌષ્ટિક કર્મ સિવાય વીજું કર્મ આ વિદ્યાથી કરવું ન જોઈએ ॥ ૫૪ ॥

સકલ મનોરથોની સિદ્ધિ અને પુણ્યનો સમાગમ એ જેનું નિશ્ચિત ફલ છે એવા આ ઉપદેશને જે જાણે છે તે પુરુષને દેવો પળ નમે છે ॥ ૫૫ ॥

પરિચય

૨૫ રાધનપુરના શ્રીલાવણ્યવિજય જૈન જ્ઞાનમંડારમાંથી આ સ્તોત્રની વે હસ્તલિખિત પ્રતિઓ-
 ઢા. નં. ૨૭, પ્રતિ નં. ૧૨૫૭ અને પ્રતિ નં. ૧૨૫૮ મઢી હતી । એક પ્રતિ વીજી પ્રતિના
 ઉતારારૂપ હોવાથી તેમાં કોઈ પાઠભેદ મળ્યો નથી ।

નમસ્કારમંત્રનું ધ્યાન કરવા પહેલાં શું કરવાની જરૂરત છે એ વિશે આ સ્તોત્ર સારો ચ્યાલ
 આપે છે । આમાં નમસ્કારમંત્ર અંગે 'ઉપદેશ' અને 'અભ્યાસ' માટે ચ્વાસ મારપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું
 છે અને તેનો મહિમા પળ વતાવવામાં આવ્યો છે, પછી 'ગણિવિદ્યા' નુ વર્ણન અને મહિમા વતાવ્યો છે ।

૩૦ ચ્વરં જોતાં પ્રત્યેક વિદ્યા અને મંત્ર નમસ્કારપૂર્વક ગળવામાં આવે તો ફલે છે, તેમ આ
 'ગણિવિદ્યા' પળ છે અને તેમ કરવાથી ફલદાયક વને છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે માહિતી
 મળતી નથી ।

પંચ-મહા-પરમિટ્ઠિ-સંથયં ॥

તિયસિદ્ધ- નરિંદનમસિયાણ નિદ્દહુઘાય (૬) કમ્માણ ।
 નિઝિયરિડનિગ્રહાણ નમો નમો ઝિણવરિંદાણ ॥ ૧ ॥
 તિહુયણસિહરમ્મિ પય (૭) ટ્ઠિયાણ નિઝ્ઠવિયમલકલકાણ ।
 સાસયસુહનિલયાણ નમો નમો સવ્વસિદ્ધાણ ॥ ૨ ॥
 પચવિદ્યાયારસમુદ્ધપારપત્તાણ ગુણમયકાણ ।
 આપરિયાણ ચ તદ્દા નમો નમો નાણસુરીણ ॥ ૩ ॥
 સયલસુઓયહિપારગયાણ ઉવણસદાણદક્ષાણ ।
 નિચ્છમુગ્ગ્યાયાણ નમો નમો સવિયમોહાણ ॥ ૪ ॥
 અદ્દુદ્ધરાઢ પચ વિ ધારતિ મહવ્વયાદ્દ જે મુણિણો ।
 તિયલોયવધવાણ નમો નમો સવ્વ-સાહુણ ॥ ૫ ॥
 ઇય 'પચમહાપરમિટ્ઠિ-સંથય' જે કુણતિ ભાવેણ ।
 પામતિ તે અપાસા, અઝિયસુહં નિચ્છુદ્ધ અદ્દરા ॥ ૬ ॥

અનુવાદ

દેવેન્દ્રો અને નરેન્દ્રોથી નમસ્કાર કરાવેલા, ધાતિકર્મોને ભક્ષા કરનારા અને ઘેરી-સમૂહને જિતનારા શ્રીજિનેશ્વરોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૧ ॥

ત્રણ લોકના અમ્મભાગ ઉપર રહેલા, કર્મમલરૂપ કલકના અતને પામેલા, શાશ્વત સુખોના સ્થાનરૂપ સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૨ ॥

પાચ પ્રકારના આચારરૂપી સમુદ્રના પારને પામેલા, ગુણચત્રરૂપ-(ચત્ર સમાન ઉજ્જ્વલ 20 ગુણવાદ્ય), તથા જ્ઞાનરૂપ સૂર્યથી શોભતા ઇસા આચાર્યોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૩ ॥

સમગ્ર શુભજ્ઞાનરૂપી સમુદ્રના પારને પામેલા, ઉપદેશ દેવામા ચતુર અને મોદ-અજ્ઞાનનો નાશ કરનારા ઇસા ઉપાધ્યાયોને નિત્ય નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૪ ॥

અતિ દુર્ધર ઇસા પાંચે મહાવ્રતોને જે મુનિઓ ધારણ કરે છે, તથા ત્રણ લોકના વધુ ઇસા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૫ ॥

છા 'પચ-મહાપરમિટ્ઠિ-સંથય' ને ભાગપૂર્વક જે મળે છે, તે પાપથી રહિત ઘનીને અજેય મુગ્ધરાગ્ય મોક્ષને જલદી પામે છે ॥ ૬ ॥

પરિચય

આ મ્નોષ્ય પ્રાચીન જ્ઞાતિવિત પત્ર ઉપરથી મળી આવ્યું છે । ઇસા વર્તી વિશે જાણવામા આવ્યું ત્થી ।

પંચ પરમિટિ — જય માલા ॥

મણુયનાઈંદસુરધરિયછત્તયા, પંચ-કહ્લાણ-સુખાવલી પત્તયા ।

દંસણં ણાણ-જ્ઞાણં અણંતં બલં, તે 'જિણા' દિંતુ અમ્હં વરં મંગલં ॥ ૧ ॥

જેહિં જ્ઞાણગિવાણેહિં અઈથહુયં, જમ્મ-જર-મરણ-ળયરત્તયં દહુયં ।

જેહિં પત્તં સિવં સાસયં ઠાણયં, તે મહાં દિંતુ 'સિદ્ધા' વરં ણાણયં ॥ ૨ ॥

પંચહાચાર-પંચગિસંસાહયા, વારસંગાઈસુયજલહિં અવગાહયા ।

મોક્ખલચ્છી મહંતી મહં તે સયા, 'સૂરિણો' દિંતુ મોક્ખંગયાસંગયા ॥ ૩ ॥

ઘોરસંસારમીમાડવીકાણણે, તિક્ખવિયરાલણહપાવપંચાણણે ।

ળટ્ટમગ્ગાણ જીવાણ પહદેસયા, વંદિમો તે 'ઉવજ્ઞાય' અમ્હે સયા ॥ ૪ ॥

ઉગ્ગતવચરણકરણેહિં છીણંગયા, ધમ્મવરજ્ઞાણસુક્ક જ્ઞાણં ગયા ।

ળિન્નમરં તવસિરીએ સમાલિંગયા, 'સાહવા (સાહુ)' તે મહા મોક્ખપહમગ્ગયા ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

જેમના ઉપર મનુષ્યો, નાગેન્દ્રો અને દેવતાઓ વડે ત્રણ છત્રો ધારણ કરાયાં છે; જેઓ ગર્ભ, 15 જન્મ, વ્રત, કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ એ પાંચ કલ્યાણનો વડે જગતને સુખશ્રેણી આપે છે; તથા જેઓ અનન્તદર્શન, અનન્તજ્ઞાન, અનન્તધ્યાન અને અનન્તબલને પ્રાપ્ત થયેલા છે તે જિનેન્દ્રો 'અરિહંત ભગવંતો' અમને પરમ મંગલ આપો ॥ ૧ ॥

જેઓએ પોતાના ધ્યાનરૂપી અગ્નિવાણોથી અત્યંત ગર્વિત (દુર્જેય) એવાં જન્મ, જરા તથા મરણરૂપી ત્રણે નગરો વાઢી નાખ્યાં છે તથા જેઓએ શાશ્વત મોક્ષસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તે ઉત્તમ 20 'સિદ્ધ ભગવંતો' અમને કેવલજ્ઞાન આપો ॥ ૨ ॥

દર્શનાચાર, જ્ઞાનાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર અને ચારિત્રાચાર—આ પાંચ પ્રકારના આચાર-રૂપી પંચાગ્નિ તપની સાધના કરનારા, દ્વાદશાંગાદિ શ્રુતસાગરમાં અવગાહન કરનારા અને મોક્ષની અંગતા (કારણતા-સાધનતા) ને પામેલા એવા 'આચાર્ય ભગવંતો' અમને સદા મોક્ષરૂપી મહાલક્ષ્મી આપો ॥ ૩ ॥

25 તીક્ષ્ણ અને વિકરાલ નલવાળો પાપરૂપી સિંહ જેમાં છે એવા ઘોર સંસારરૂપી ભયાનક વ્રનમાં (મિથ્યાત્વ વડે) સુમાર્ગને ભૂલી આમતેમ મટકતા જીવોને (મોક્ષમાર્ગરૂપ કલ્યાણકારી) સુમાર્ગ વતાવનારા 'ઉપાધ્યાય ભગવંતો' ને અમે સદા વંદીએ છીએ ॥ ૪ ॥

જેમનું શરીર ઘોર તપશ્ચર્યા વડે ક્ષીણ થયું છે, જેઓ શ્રેષ્ઠ એવા ધર્મધ્યાનમાં તથા શુદ્ધ-ધ્યાનમાં લીન છે, તથા તપરૂપી લક્ષ્મીએ જેમનું ગાઢ આલિંગન કર્યું છે તે 'સાધુ ભગવંતો' અમને 30 મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરો ॥ ૫ ॥

एएण थोत्तेण जो पंचगुरू वदए, गुरुयससारघणवेछि सो छिंदए ।
 लहइ सो सिद्धसुक्खाइरमाणण, कुण्ड कम्मिधणपुजपञ्जालण ॥ ६ ॥
 अरिहा सिद्धाहरिया उवझाया साह पचपरमेष्टी ।
 एयाण णमुकारो, भवे भवे मम सुह दितु ॥ ७ ॥

આ સ્તોત્રવડે જે પચ-પરમેષ્ઠીઓને વદન કરે છે તે વિસ્તૃત સસારની ગહન વેલડીને કાપે છે, તથા સિદ્ધસુખાદિ ઉત્તમ મન્માનને પામે છે અને કર્મરૂપી ઇધનના સમૂહને ઘાબી નાસે છે ॥ ૬ ॥

અરિહતો, સિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ એ પાચ પરમેષ્ઠી (ઉત્કૃષ્ટ પદ્મા સ્થિત) છે । આ (પાચ પરમેષ્ઠીઓને) કરેલો નમસ્કાર મને મયોમયમા કલ્યાણ આપો ॥ ૭ ॥

પરિચય

આ સ્તોત્ર ‘પૂજનરત્નાકર’ પ્રકાશક-જૈન સિદ્ધાન્ત ત્રયમાલા, દેહલી, (પુષ્પ ૩) ના ૧૦ પૃષ્ઠ ૭૮ ઉપરથી લેવામા આવ્યુ છે । તેમા પચ પરમેષ્ઠીના ગુણો વતાવવામા આવ્યા છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે જાણવા મળ્યુ નથી, પણ કોઈ દિગવર જૈનાચાર્યની રચના જણાય છે ।

નવકારલહુકુલકં ॥

અગેગજમ્મંતરસંચિઆણં, દુહાણ સારીરય-માણસાણં ।
 કત્તો હિ ભવ્વાણ હવિજ્ઞ નાસો, ન જાવ પત્તો નવકારમંતો ॥ ૧ ॥
 5 મંતાણ મંતો પરમો ઇમુત્તિ, ધેયાણ ધેયં પરમં ઇમુત્તિ ।
 તત્તાણ તત્તં પરમં પવિત્તં, સંસારસત્તાણ દુહાહયાણં ॥ ૨ ॥
 નામાઈ મંગલાણં પઢમં ચિય મંગલં નમુકારો ।
 અવણેઈ વાહિ-તકર-જલણાઈ ભયાઈં સવ્વાઈં ॥ ૩ ॥
 હરઈ દુહં કુણઈ સુહં જણઈ જસં સોસણ ભવસમુદં ।
 10 ઇહલોઅ-પારલોઈઅસુહાણ મૂલં નમુકારો ॥ ૪ ॥
 અદ્દેવ ય અદ્દસયા, અદ્દસહસ્સં ચ અદ્દ કોહીઓ ।
 જો ગુણઈ ભત્તિજુત્તો, સો તઈયભવે લહઈ મુક્કલં ॥ ૫ ॥
 મો અણ્ણસમણ સયણે વિબોહણપવેસણે અ ભયવસણે ।
 પંચનમુકારો ચલ્લ સમરિજ્ઞઈ સવ્વકજ્ઞેસુ ॥ ૬ ॥
 15 નવકારઈકઅક્કલ પાવં ફેહેઈ સત્તઅયરાણં ।
 પણ્ણાસં ચ પણ્ણં, સાગરપણસય સમગ્ગેણ ॥ ૭ ॥

અનુવાદ

ભવ્ય મનુષ્યોએ જ્યાં સુધી નવકારમંત્રને પ્રાપ્ત કર્યો નથી ત્યાં સુધી અનેક જન્મોમાં એકઠાં
 કરેલાં તેમનાં શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ શી રીતે થાય ? ॥ ૧ ॥

20 દુઃખોથી આઘાત પામેલા સંસારી મનુષ્યોને માટે આ (નવકાર મંત્ર) મંત્રોમાં પરમમંત્ર
 છે, ધ્યાન કરવા યોગ્યમાં આ પરમધ્યેય છે અને તત્ત્વોમા પરમપવિત્ર તત્ત્વ છે ॥ ૨ ॥

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ મંગલોમાં આ નમસ્કાર પ્રથમ મંગલ છે; કેમકે તે રોગ,
 ચોર અને અગ્નિ વગેરે વધા મર્યોને દૂર કરે છે ॥ ૩ ॥

તે મંત્ર દુઃખ હરે છે, સુખ આપે છે, યશ ઉત્પન્ન કરે છે, સંસારરૂપ સમુદ્રને શોષી લે છે ।
 25 ઇટલે આલોક અને પરલોકનાં સર્વ સુખોનું મૂલ આ નવકારમંત્ર છે ॥ ૪ ॥

જે ભક્તિવાળો માનવી આઠ, આઠસો, આઠ હજાર, અગર આઠ કરોડવાર આ મંત્રનો જાપ
 કરે છે તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૫ ॥

જમતાં, સૂતાં, ઝૂઠતાં, (નગર વગેરેમાં) પ્રવેશ કરતાં, ભય આવી પડતાં કે દુઃખમાં-
 યાવત્ વધાં કાર્યોમાં આ પંચ નમસ્કારનું ચરેચર સ્મરણ કરવું જોઈએ ॥ ૬ ॥

30 નમસ્કારનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમનું પાપ નાશ કરે છે, એક પદ વડે પચાસ
 સાગરોપમ અને સમગ્ર નવકાર વડે પાંચસો સાગરોપમનું પાપ નાશ થાય છે ॥ ૭ ॥

નવકારાઓ અન્નો સારો મતો ન અત્યિ તિઅલોએ ।
 તમ્હા ય અણુદિણ ચિય જ્ઞાયવ્વો પરમમત્તીએ ॥ ૮ ॥
 નવકારસમો મતો સિતુજયમમો ગિરી ।
 વીતરાગસમો દેવો ન ભૂતો ન ભવિસ્સઈ ॥ ૯ ॥
 ઇતિ નવકારલઘુકુલકમ્ ॥
 નિહણઢ સવ્વમયાઈ અહ સવ્વ હણઈ સમઢ વિગ્વાહ ।
 સમરિજ્જંતો હિઅએ નવકારો નત્થિ સદેહો ॥ ૧ ॥

5

ગ્રણ લોકમા નવકારથી સારભૂત (પ્રધાન) અન્ય કોઈ મત્ર નથી, તેથી પ્રતિદિન પરમમત્તિથી તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૮ ॥

(આ જગતમા) નવકાર જેવો મત્ર, શત્રુજય જેવો ગિરિ અને વીતરાગ જેવા દેવ વીજા કોઈ 10 થયા નથી અને થશે પણ નહીં ॥ ૯ ॥

અતમા—

હૃદયમા ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરાતો નવકાર સર્વ ભયોનો નાશ કરે છે, સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે અને સર્વ વિઘ્નોને શમાવે છે, એમા લેશ પણ સંદેહ નથી ॥ ૧ ॥

પરિચય

15

આ ‘નમસ્કાર લઘુકુલક’ ની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શ્રીમુચ્ચાવાઈ જ્ઞાનમંદિર, ઢમોઈના હસ્તલિખિત જ્ઞાનમંદારમાયી મઝી હતી । આ કુલકની ગાથાઓ એકકર્તૃક લાગતી નથી । સમગ્રત આ ગાથાઓનો સંગ્રહ છે ।

વઝી આ પ્રતિની સાથે ‘ઘણઘાઈ૦’ પદ્યથી શરૂ થતું ૨૮ ગાથાનું જે સ્તોત્ર અગાઉ આપ્યું છે તે પણ હતું, તેમા એ સ્તોત્રનું ‘શ્રીનવકાર વૃહત્ કુલક’ એવું નામ આપ્યું છે । 20

[૨૧]

ભત્તપરિનાસંદબ્ધો ॥

(૧)

- આરાહણાપુરસ્સરમણન્નહિયઓ વિસુદ્ધલેસાઓ ।
 5 સંસારક્ષયકરણં તં મા મુંચી નમુકારં ॥ ૭૬ ॥ ૩૫૧ ॥
 અરિહંતનમુકારો ઇકોવિ હવિજ્ઞ જો મરણકાલે ।
 સો જિણવરોહિં દિદ્ધો સંસારુચ્છેઅણસમત્થો ॥ ૭૭ ॥ ૩૫૨ ॥
 મિંઠો કિલિદ્ધકમ્મો નમો જિણાણંતિસુકયપણિહાણો ।
 10 કમલદલક્ખો જક્ખો જાઓ ચોરુત્તિ સ્થલિહઓ ॥ ૭૮ ॥ ૩૫૩ ॥
 ભાવનમુકારવિવજ્ઞિઆઈં જીવેણ અકયકરણાઈં ।
 ગહિયાણિ અ મુક્કાણિ અ અણંતસો દવ્વલિંગાઈં ॥ ૭૯ ॥ ૩૫૪ ॥
 આરાહણાપડાગાગહણે હત્થો ભવે નમોકારો ।
 તહ સુગમ્મગ્ગમણે રહુવ્વ જીવસ્સ અપ્પહિહો ॥ ૮૦ ॥ ૩૫૫ ॥
 અન્નાણીઽવિ અ ગોવો આરાહિત્તા મઓ નમુકારં ।
 15 ચંપાણ સિદ્ધિસુઓ સુદંસણો વિસ્સુઓ જાઓ ॥ ૮૧ ॥ ૩૫૬ ॥

અનુવાદ

તેથી વિશુદ્ધ લેશ્યાપૂર્વક આરાધનામાં પુરસ્સર (અગ્રેસર, પ્રગતિશીલ) વનીને અને અનન્ય હૃદયવાળો થઈને તું સંસારક્ષયને કરનાર નમસ્કારને મૂકીશ નહીં ॥ ૭૬ ॥

મરણકાલે જો અરિહંતને એક પળ નમસ્કાર થાય તો તે સંસારનો નાશ કરવાને સમર્થ છે
 20 એમ જિનેશ્વરોએ કહેલું છે ॥ ૭૭ ॥

કઠોર કર્મ કરનારો ‘ચોર’ છે તેથી શૂઝીથી હણાણો, ‘નમો જિણાણં’ એ પદનું મરણ સમયે સારી રીતે ધ્યાન કરતો મહાવત ‘કમલદલ’ નામે યક્ષ થયો ॥ ૭૮ ॥

ભાવ નમસ્કાર વગરના પોતાના કર્તવ્યની સિદ્ધિ વગરના (નિષ્ફળ) દ્રવ્યલિંગો જીવે અનંતવાર ગ્રહણ કર્યા અને મૂક્યા ॥ ૭૯ ॥

25 જીવને આરાધના-પતાકા ગ્રહણ કરવામાં નમસ્કાર હાથ સમાન છે અને સુગતિરૂપ માર્ગે જવામાં અસ્થલિત રથ સમાન છે ॥ ૮૦ ॥

અજ્ઞાની એવો ગોવાળીઓ પળ નમસ્કારની આરાધના કરીને મરણ પામ્યો, તેથી ચંપાનગરમાં સુદર્શન નામે પ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠીપુત્ર થયો ॥ ૮૧ ॥

(૨)

એસસ પમાવેળં પાલિજતસસ સઠ પયત્તેણ ।
 જમ્મેતરેઽવિ જીઝા પાવતિ ન દુક્કલ્લોગચ્છ ॥ ૧૬૬ ॥ ૪૪૧ ॥
 ચિંતામણી અડબ્બો એમપુબ્બો અ કપ્પરુક્કલુત્તિ ।
 એઝ પરમો મતો એઝ પરમામયસરિચ્છ ॥ ૧૬૭ ॥ ૪૪૨ ॥
 અહ મળમદિરસુદરફુરતજિણગુણનિરજણુજોઓ ।
 પચ્ચનમુક્કારસમે પાળે પળઓ વિસજ્ઞેહ ॥ ૧૬૮ ॥ ૪૪૩ ॥
 પરિણામવિસુદ્ધીએ સોહમ્મે સુરવરો મહિઠ્ઠીઓ ।
 આરાહિલ્લણ જાયહ ભત્તપરિચ્છ જહન્ન સો ॥ ૧૬૯ ॥ ૪૪૪ ॥
 ડકોસેણ ગિહત્થો અચ્ચુઅકપ્પમિ જાયએ અમરો ।
 નિવ્વાણસુહ પાવઠ સાહુ સન્નટ્ઠસિદ્ધિ વા ॥ ૧૭૦ ॥ ૪૪૫ ॥

અનુગદ

હમેશા આદરપૂર્વક સાધના કરાતા એવા આ નમસ્કારમંત્રના પ્રભાવથી, જીનો અન્ય જન્મોમા પણ દુઃસ અને દુર્ભાગ્યને પામતા નથી ॥ ૪૪૧ ॥

આ (મંત્ર) અપૂર્વ ચિંતામણિ છે, અપૂર્વ કલ્પવૃક્ષ છે, પરમ મંત્ર છે અને પરમ અમૃત 16 સમાન છે ॥ ૪૪૨ ॥

શ્રીજિનેશ્વર ભગવતના ગુણોનો નિર્મલ્લ હૃદયોત જેના મનોમદિરમા સ્ફુરાયમાન છે, એવો તે ધૈર્યવાન પુરુષ પચ્ચનમસ્કારની સાથે પ્રાણો છોડે છે ॥ ૪૪૩ ॥

જો તે ગૃહસ્થ હોય અને પરિણામની વિશુદ્ધિપૂર્વક ભક્તપરિજ્ઞાની આરાધના કરે, તો તે જઘન્યથી સૌધર્મ (પ્રથમ) દેવલોકમા મહર્દિક શ્રેષ્ઠ દેવ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અચ્યુત કલ્પમા 20 (૧૦ મા દેવલોકમા) દેવ થાય છે । જો તે સાધુ હોય તો જઘન્યથી સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્કૃષ્ટથી નિર્વાણસુખ અથવા મર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પામે છે ॥ ૪૪૪-૪૪૫ ॥

પરિચય

જીવને અનાદિકાલથી આહાર સાથે ગાઢ સંપ્રથ છે । એક ગતિમાથી બીજી ગતિમા વત્તગતિએ જાય ત્યારે જીવ એક-વે કે ત્રણ સમય આહાર બગર રહે છે, પણ એ કાઈ મહત્ત્વનું નથી । આહાર 20 ઇટલે સસાર એમ કહેવું હોય તો વહી શકાય । સસારથી છૂટવું હોય તો આહારથી છૂટવું અનિવાર્ય છે । એ કેવી રીતે છૂટાય તેનો સુદર વિધિ ‘ભક્તપરિજ્ઞા’મા સમજાવ્યો છે ।

આ પચ્ચન્નાના કર્તા પરમાત્મા શ્રી મહાવીરસ્વામીના શિષ્ય શ્રી વીરભદ્રસુનિ છે । પ્રસ્તુતમા નમસ્કાર સંપત્તિ સદર્ભે તારવી પ્રકટ કરેલ છે ।

પંચસુત્તસંદંભો ॥

જાવજીવં મે ભગવંતો પરમતિલોગનાહા અણુત્તરપુણ્ણસંભારા સ્વીણરાગદોસમોહા
અર્ચિતચિંતામણી ભવજલહિપોયા એગંતસરણા અરિહંતા સરણં ॥

૬ તહા પહીણજરામરણા અવેઅકમ્મકલંકા પ્ણઙ્ગુવાવાહા કેવલનાણદંસણા સિદ્ધિપુર-
નિવાસી નિરુપમસુખસંગયા સવ્વહા કયકિચ્ચા સિદ્ધા સરણં ॥

તહા પસંતગંભીરાસયા સાવજ્જજોગવિરયા પંચવિહારજાણગા પરોવયારનિરયા પડમાઈ-
નિદંસણા જ્ઞાણજ્ઞયણસંગયા વિસુજ્જમાણભાવા સાહૂ સરણં ॥

[-‘પંચસુત્ત’-પાવપડિગ્ધાયગુણવીજાહાણસુત્ત (?)—]

10 અનુવાદ

ऐश्वर्यादि ऋद्धिवाळा (भगवंत), त्रणे लोकना (योग-क्षेम करना) समर्थ नाथ
(रक्षक), अनुत्तर (उंचामां उंचा तीर्थकरनामकर्म वगैरे) पुण्यना निधान, राग-द्वेष-मोह
जेओना निर्मूल क्षय तथा छे तेवा, अचित्त्य सुखने विना मागे आपनारा माटे चिंतामणिथी पण
अधिक, संसार-समुद्रने तरवा नौका समान अने एकांते शरण करवा योग्य, एवा अरिहंतोनुं मारे
15 जीवुं (मुक्त न थाउं) त्यांसुधी शरण थाओ ! अरिहंतो मने शरण आपो !

तथा, जेओनां जरा मरण सर्वथा क्षीण तथां छे, कर्मरूपी कलंक जेओने वेदवानां नथी,
सर्व प्रकारनी व्यावाधाओ (पीडाओ-दुःखो) जेमनी नाश पामी छे, संपूर्ण ज्ञान अने दर्शन
जेओने प्रगट तथां छे, जेओ सिद्धिपुर नामना नगरमां (मोक्षमां) रहेला छे, जगतना कोई सुखनी
उपमा जेमां न घटे तेवा अनुपम सुखने जेओ पामेला (भोगवी रखा) छे अने जेओ सर्वथा
20 कृतकृत्य छे (जेओने हवे कई कर्तव्य शेष रह्यु नथी), ते सिद्धोनुं मारे (जावज्जीव) शरण थाओ ।

तथा, प्रज्ञांत अने गंभीर आशय (हृदय) वाळा, सर्व सावद्य (पाप) व्यापारथी निवृत्त
थयेला, पंचविध आचारने (ज्ञानाचारादिने) यथार्थ जाणनारा, परोपकार करवामां रक्त,
पद्म (कमळ) वगैरेनी उपमावाळा, शुभध्यान अने शास्त्राध्ययनमां सतत उद्यमवाळा अने जेओना
भावो उत्तरोत्तर विशुद्ध तथा करे छे, तेवा साधुओनुं मारे (जावज्जीव) शरण थाओ ।

25 परिचय

આ સૂત્ર ઘણું જ પ્રાચીન છે । એના કર્તા કોઈ સમર્થ પૂર્વધર મહર્ષિ હોવા જોઈએ । આમાં
પાંચ સૂત્રો આપીને સાધુઓને અત્યંત ઉપયોગી હકીકતોનું વર્ણન કર્યું છે । તેમાંથી આ સંદર્ભ, જે
નમસ્કાર વિષયને ઉપયોગી જણાયો તે તારવીને અર્થ સાથે અહીં પ્રગટ કર્યો છે ।

[૩૧]

અંગવિજ્ઞાપટ્ટણય-સંદંભો

ળમો અરહંતાળ, ળમો સવ્વસિદ્ધાળ, ળમો આયરિયાળ, ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોએ સવ્વસાહૂળ, ળમો મહાપુરિસસ્સ મહતિમહાપીરસ્સ સવ્વણ્ણુ-સવ્વદરિસિસ્સ ।

इमा भूमीकम्मस्स विज्ञा-“इदिआली इंदिआलि माहिंदे मारुदि स्वाहा, ળમો મહા- 5
પુરિસદિણ્ણાએ મગગઈએ અંગવિજ્ઞાએ સહસ્સનાગરણાએ સ્ત્રીરિણિવિરણઉદુવરિણિએ સહ સર્વજ્ઞાય
સ્વાહા, સર્વજ્ઞાધિગમાય સ્વાહા, સર્વકામાય સ્વાહા, સર્વકર્મસિદ્ધયે સ્વાહા ।”

ધીરવૃક્ષચ્છાયાયા અટ્ટમભક્તિકેન ગુણયિતવ્યા, ધીરેણ ચ પારયિતવ્યમ્, સિદ્ધિરસ્તુ ।
ભૂમિકર્મવિદ્યાયા ઉપચારઃ—ચતુર્થભક્તિકેન કૃષ્ણચતુર્દશ્યા ગ્રહીતવ્યા, પઠેન સાધયિતવ્યા
અહતવત્થેણ કુસસત્થરે ॥ ૧ ॥

10

“ળમો અરહતાળ, ળમો સિદ્ધાળ, ળમો આયરિયાળ, ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોએ
સવ્વસાહૂળ, ળમો આમોસહિપત્તાળ, ળમો વિપ્પોસહિપત્તાળ, ળમો સવ્વોસહિપત્તાળ, ળમો
સંભિન્નસોયાળ, ળમો સ્ત્રીરસ્સનાળ, ળમો મધુસ્સનાળ, ળમો કુટ્ટુડુદ્ધીળ, ળમો પદ્મુદ્ધીળ, ળમો
અક્કલીળ મહાળસાળ, ળમો રિદ્ધિપત્તાળ, ળમો ચડડસપુચ્ચીળ, ળમો મગગઈએ મહાપુરિસદિ-
ન્નાએ અંગવિજ્ઞાએ સિદ્ધે સિદ્ધાણુમે સિદ્ધાસેવિ સિદ્ધચારણાણુચિન્ને અમિયવલે મહાસારે 15
મહાવલે અગદુવારધરે સ્વાહા ।” છટ્ટગ્ગહણી, છટ્ટસાધણી, જાપો અટ્ટસય, સિદ્ધા મવ્વ ॥ ૨ ॥

અનુવાદ

‘ળમો અર૦ થી ૦સવ્વદરિસિસ્સ’ સુધીનો એક મત્ર છે । તે પછી ‘इदिआली’ થી ‘स्वाहा’
સુધી ભૂમિકર્મની વિદ્યા છે, તેની વિધિ આ પ્રકારે છે—

ધીરવૃક્ષની (હવરાના જ્ઞાહની, વઢના જ્ઞાહની, પીપલ્લા જ્ઞાહની કે રાયળના જ્ઞાહની) 20
છાયામા ઘેસીને અટ્ટમનુ તપ કરીને આ વિદ્યાનો જાપ કરવો । તપના અંતે સ્ત્રીરથી પારણુ કરવું ।
આથી ભૂમિકર્મવિદ્યા સિદ્ધ થાય છે ।

ભૂમિકર્મવિદ્યાનો ઉપચાર—પ્રહળવિધિ એવો છે કે —એક ઉપવાસ કરીને કાઢી ચૌદશના
દિવસે આ વિદ્યાને પ્રહળ કરવી અને છઠ—ઘે ઉપવાસ—કરીને તેની સાધના કરવી । સાધનાકાળમા
યજ્ઞો અશ્વઢ (સીન્ધ્યા ઝિનાના, દમ્પાદિ દોષ રહિત) વાપરવા, તથા શય્યા માટે ઘાસના સથારાનો 25
ઉપયોગ કરવો ।

‘ળમો અર૦ થી સ્વાહા’ સુધીની વિદ્યા છે । છઠ એટલે ઘે ઉપવાસ કરીને આ વિદ્યા પ્રહળ
કરવી અને છઠ—ઘે ઉપવાસ કરીને તેની સાધના કરવી અને એકસો ને આઠવાર તેનો જાપ કરતા આ
વિદ્યા સધાય છે ।

“ળમો અરહંતાણં, ળમો સિદ્ધાણં, ળમો મહાપુરિસદિગ્ણાય અંગવિજ્ઞાણ, ળમોક્કાર-
યિત્તા ઇમં મંગલં પડંજહસ્સામિ, સા મે વિજ્ઞા સવ્વત્થ પસિજ્ઞહુ, અત્થસ્સ ય ધમ્મસ્સ
ય કામસ્સ ય હસિસસ્સ આદિચ્ચ-ચંદ-ળક્ખત્ત-ગહગણ તારાગણાળ જોગો જોગાણં ળમ્મિ ય
જં સચ્ચં તં સચ્ચં ઇધં મજ્ઞં ઇધ પઢિરુવે દિસ્સહ, પુઢવિ-હદધિ-સલિલ-અગ્ગિ-મારુણસુ ય
5 સવ્વભૂણસુ દેવેસુ જં સચ્ચં તં સચ્ચં ઇધ મજ્ઞ પઢિરુવે દિસ્સહ ।”

[-અંગવિજ્ઞા- ‘તત્થ પઢમં ગજવંધેણ સંગહણીપહલં, પૃષ્ઠ ૮]

‘ળમો અરહંતાણં..... દિસ્સહ ।’, ં મંત્ર છે ।

પરિચય

પ્રાકૃત ઢેક્સ્ટ સોસાયટી, વનારસ તરફથી તાજેતરમાં ંટલે વિ. સં. ૨૦૧૪ માં મુનિરાજ
10 શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે સંપાદિત કરેલ ‘અંગવિજ્ઞાપદ્વિગ્નય’ નામે ફલાદેશનો મહાકાય ગ્રંથ પ્રગટ
થયો । તેમાં અનેક વિષયો પરત્વે ફલાદેશ સૂચવ્યા છે । ં જોતાં ભારતીય વાઙ્મયમાં આવો ગ્રંથ
હજી સુધી મળી આવ્યો નથી ।

આ ગ્રંથના કર્તાં પોતાનું નામ ક્યાંય પણ પ્રગટ કર્યું નથી ંટલે તેનો સમય પણ ચોક્કસ થઈ
શક્યો નથી । મૂમિકાલેખક ડૉ. મોતીચંદે ં ગ્રંથની રચના કુષાળકાલમાં થયાનું અનુમાન કર્યું છે ।

15

આ ગ્રંથમાંથી નમસ્કારવિષયક ત્રણેક મંત્રોનો અહીં સંગ્રહ કર્યો છે ।

શ્રીમદ્દહરિભદ્રસૂરિરચિત-સંવોધપ્રકરણગ્રન્થાદાચાર્યાદિ-સ્વરૂપસદર્ભ. ॥

સૂરિસ્વરૂપ—

દેસ-કુલ-જાઈ રૂની, સઘચળી ધિહજુઓ અણાસસી ।
અવિકત્થળો અમાઈ, થિરપરિપાહી ગહિયવકો ॥ ૯૪ ॥
જિયપરિસો જિયનિદો, મજ્જત્યો દેસ-કાલભાપત્રૂ ।
આસણ્ણલદ્ધપદ્મો, નાળાવિહદેસભાસણ્ણ ॥ ૯૫ ॥
પચવિહે આયારે, જુત્તો સુત્તથ તદુભવવિહિજ્ઞ ।
આહરણહેઉવળયણયણિણો ગાહણાકુસલો ॥ ૯૬ ॥
સસમય-પરસમયવિહ, ગમીરો દિત્તિમ સિસો સોમો ।
ગુણસયકલિઓ एसो, પવયણઉપસઓ સુગુરૂ ॥ ૯૭ ॥
અટ્ટવિહા ગણિસપય આયારાઈ ચઠ્ઠિવિહિક્કા ।
ચઠ્ઠા વિળયપવિત્તી, છત્તીસગુણા ઇમે ગુરુણો ॥ ૯૮ ॥

5

10

આચાર્યનું સ્વરૂપ—

અનુવાદ

આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુલ અને ઉત્તમ જાતિમાં જન્મ પામેલા, સૌન્દર્યવાન, દૃઢસઘચળાચાર્ય, 15
ધૃતિમાન (ધૈર્યવ્રત), નિ સ્પૃહી, હિત-મિત વોલનારા (વિકૃથા ન કરનારા), માયારહિત, સ્થિર-
પરિપાટીવાચી (પરિચિત પ્રશ્નોને સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયથી અસ્પૃલિત રીતે સદા ધારણ કરાવનારા),
આદેય વાક્યવાચી (જેમનું વચન સોને માન્ય હોય એવા), જિતપર્પદ (પર્પદા જીતનાર અર્થાત્
રાજ્યસભાદિમા પળ ક્ષેમ ન પામનારા), જિતનિદ્ર (નિદ્રાને જીતનાર અર્થાત્ અપ્રમત્ત), મધ્યસ્થ
(શિષ્યાદિને વિષે સમાન ભાવવાચી), દેશ, કાઠ અને ભાવને જાણનારા, અત્યંત પ્રતિભાશાળી 20
(શીઘ્રપ્રાપ્ત બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ પરાવાદીના ગમે તે પ્રશ્નો ઉત્તર શીઘ્રત આપવામાં સમર્થ), મિત્ર
મિત્ર દેશોની ભાષાઓને જાણનારા, પાંચ પ્રકારના આચારથી યુક્ત, સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયને
જાણનારા (ઉત્તર્ગ અને અપવાદને નિપુણ રીતે કહેનારા), દૃઢાત્મો, હેતુઓ, ઉપનયો, નવો વગેરેની
નિરૂપણમાં નિપુણ, ગ્રાહણમાં (અર્થાત્ શિષ્યોને સૂત્રાદિ ગ્રહણ કરાવવામાં) કુશલ, સ્વ-સિદ્ધાંત
અને પર-સિદ્ધાંતમાં નિષ્ણાત, ગમ્મીર (લેવને સહન કરનારા), દીપ્તિમાન (ઝીજાઓથી અપરાજિત- 25
અઘૃપ્ય), શિવ (મોક્ષના હેતુ હોવાથી અથવા તેઓ જે પ્રદેશમાં રહે તે પ્રદેશમાં મારી વગેરે રોનો
શાત થઈ જતા હોવાથી મગલભૂત), સૌમ્ય (સર્વ લોકોના નયન અને મનને પ્રિય) અને વિનયાદિ
સંકલ્પો ગુણોથી યુક્ત એવા આચાર્ય ભગવાન જિવનચરના ઉપદેશક હોય છે । (તાત્પર્ય કે ઉપર્યુક્ત
ગુણોથી યુક્ત એવા આચાર્ય જ ઉપદેશને માટે યોગ્ય હોય છે ।) ॥ ૯૪-૯૭ ॥

આઠ પ્રકારની ગણિસપદા છે । તે દરેકના આચારાદિ ચાર ચાર પ્રકાર છે । વિનયપ્રવૃત્તિ 30
ચાર પ્રકારે છે । આ આચાર્યના ૩૬ ગુણો છે । (૩૨ પ્રકારની ગણિસપદા + ૪ પ્રકારની
પ્રવૃત્તિ = ૩૬ ગુણ*) ॥ ૯૮ ॥

* ૧ આચાર ૨ શ્રુત ૩ શરીર ૪ વચન ૫ વાચના ૬ મતિ ૭ પ્રયોગમતિ અને ૮ સપ્રહપરિજ્ઞા—એમ આઠ
પ્રકારની ગણિસપદા છે આ આઠ ગણિસપદાઓના આચાર આદિ ૩૨ મેદો છે વિશેષ જાણવા માટે જુઓ —
શ્રીજિનમદ્ર ક્ષમાશ્રયણગણિવિચિત 'જિતપ્પસૂત્ર'નું લોપજ્ઞમાધ્ય, ગાથા ૧૬૦ થી ૨૦૬ વિનય પ્રતિપત્તિ ૪ પ્રકારે
છે —૧ આચારવિનય ૨ શ્રુતવિનય ૩ વિશેષગણિવિનય અને ૪ લોપજ્ઞાતવિનય વિશેષ માટે જુઓ —'જિતકલ્પસૂત્ર,
લોપજ્ઞમાધ્ય', ગાથા ૨૧૩ થી ૨૪૦ રૂપરના ૩૬ સ્થાનોનું વર્ણન જિતકલ્પમાધ્યમાં સુદર રીતે આપવામાં આવ્યું છે ।

સૂરેરહંતસ્વરૂપત્વમ્—

- સો ભાવસૂરિ તિત્થયરતુલ્લો જો જિણમયં પયાસેહ ।
 જિણમયમઙ્કમંતો, સો કાઠરિસો ન સપ્પુરિસો ॥ ૧૪૭ ॥
 હિંદહ નો ભિક્ખાણ, તિત્થયરો તિત્થભાવસંપત્તો ।
 5 તર્હિં જાહ ન ભિક્ખહઠ્ઠા, સૂરી વત્થાસણાઈણં ॥ ૧૪૮ ॥
 જં સમણ જાવહયં પવયણસારં લહેહ તં સવ્વં ।
 અરિહમિવ તહાવાઈં સુદ્ધં નિસ્સંસઓ સવ્વં ॥ ૧૪૯ ॥
 જહ અરિહા ઓસરણે, પરિસાહમજ્ઝહિઓ પઠમજામે ।
 વક્ખાણહ સો અણ્ણં, સૂરી વિ તહા ન અન્નત્થ ॥ ૧૫૦ ॥
 10 જહ તિત્થગરસ્સાણા, અલંઘણિજ્ઞા તહા ય સૂરીણં ।
 ન ય મંડલિણ મુંજહ, તિત્થયરો તહા ય આયરિઓ ॥ ૧૫૧ ॥
 સવ્વેસિં પૂયણિજ્ઞો, તિત્થયરો જહા તહા ય આયરિઓ ।
 પરિસહવગ્ગે અમ્મીઓ, જિણુ વ્વ સૂરી વિ ધમ્મકણ ॥ ૧૫૨ ॥

આચાર્યનું અરિહંતસ્વરૂપ—

- 15 જે શ્રી જિનેશ્વર પ્રમુના ધર્મને પ્રકાશિત કરે છે તે ભાવઆચાર્યને શ્રી તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે; પરંતુ જે શ્રી જિનમતનું ઉલંઘન કરે છે તે કાપુરુષ (કાયર પુરુષ—પામર) છે, સત્પુરુષ નથી ॥ ૧૪૭ ॥

તીર્થભાવને પ્રાપ્ત થયેલ એવા શ્રી તીર્થંકર ભગવંત મિશ્કાર્થે જતા નથી તેમ આચાર્ય પળ વચ્ચે, અશન આદિની ભિક્ષા માટે જતા નથી ॥ ૧૪૮ ॥

- 20 સિદ્ધાન્તને વિશે જેટલો (અથવા જે કાલે જેટલો સિદ્ધાન્તનો) સાર વર્તે છે તેટલો સર્વ સાર પ્રાપ્ત કરી શ્રી અરિહંત ભગવંતની જેમ આચાર્ય સર્વશુદ્ધ સિદ્ધાંતના રહસ્યને નિઃસંશયપણે યથાર્થ રીતે સમજાવે છે ॥ ૧૪૯ ॥

સમવસરણમાં પર્ષદાઓની મધ્યમાં રહેલા શ્રીઅરિહંત ભગવંત જેમ પ્રથમ પ્રહરમાં વ્યાખ્યાન આપે છે તેમ આચાર્ય (ગણધર) પળ તેવી જ રીતે ત્યાં શ્રીઅરિહંતની દેશના પછી વ્યાખ્યાન 25 આપે છે, પળ વીજે સ્થાને નહિ ॥ ૧૫૦ ॥

જેમ તીર્થંકરની આજ્ઞા અલંઘનીય છે તેમ આચાર્યની આજ્ઞા પળ અલંઘનીય છે । જેમ શ્રી તીર્થંકર ભગવંત માંડલીમાં ભોજન કરતા નથી તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ માંડલીમાં ભોજન કરતા નથી ॥ ૧૫૧ ॥

- જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવંત સર્વને પૂજ્ય છે તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ સર્વને પૂજ્ય છે । 30 તેમજ પરીપહના સમૂહમાં ધર્મ માટે જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવંત નિર્ભય છે તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ નિર્ભય છે ॥ ૧૫૨ ॥

ચિંતિ ન લોભકજ, વિકલ્પ કુણં નેવ સલાપ ।
 ઢકો ચિદ્વ ધમ્મજ્ઞાણે નિસ્સગયારત્તો ॥ ૧૫૩ ॥
 એવ તિત્થયરસમ, નવહા સ્ત્રીણ ભાસિય સમણ ।
 તસ્સાણાણ વદ્ધુણમુખાણમિત્થ ધમ્મસ્સ ॥ ૧૫૪ ॥

× × ×

સવ્વોવિ અરિહદેવો, સગુરુ ગુરુ મળંડ નામમિત્તેણ ।
 તેસિં સુદ્ધસરૂપ, પુણ્ણવિહુણા ન પાપતિ ॥ ૧૫૮ ॥

ઉપાધ્યાયસ્વરૂપમ્—

સમ્મત્તનાણસજમજુત્તો સુત્તત્થતદુભયવિહિણ્ણુ ।
 આયરિયઠાણજુગ્ગો, સુત્ત વાણ ઉવજ્ઞાઓ ॥ ૧૮૬ ॥
 થિરસઘયણી જાહ્વિસિદ્ધકુલન જિહ્વિદિઓ મદ્દો ।
 નો હીણઅગુવંતો, નીરોગી વાયણાદક્ષો ॥ ૧૮૭ ॥
 ગુરુદત્તપરમમતો, દિક્ષોવદ્ધાણાપહ્વિહાસુ ।
 દક્ષો લક્ષગુણેહિં, સજુઓ વાયગો મણિઓ ॥ ૧૮૮ ॥
 થિરકરણા પુણ થેરો, પવિત્તિવાવારિણસુ કજ્જેસુ ।
 જો જત્થ સીયડ જઈ, સતપ્પલો ત થિર કુણં ॥ ૧૮૯ ॥

(શ્રી તીર્થંકર ભગવતની જેમ) આચાર્ય ભગવત પળ લોકનુ કાર્ય ચિંતવતા નથી (અર્થાત્ જનસમુદાયની સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓમા નિર્ણયક રસ લેતા નથી) તેમજ વિકલ્પા કે સલાપ (નિર્ણયક વાર્તાલાપ) કરતા નથી । નિ સગપણામા તત્પર એવા આચાર્ય તો ધર્મધ્યાનમા ઈકાકીપણે લીન રહે છે ॥ ૧૫૩ ॥

એ પ્રમાણે સિદ્ધાત્મા આચાર્યના નવ કલ્પ તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે, એવા આચાર્યની આજ્ઞામા વર્તવું તે અહીં ધર્મની પ્રભાવના (ઉન્નતિ) છે ॥ ૧૫૪ ॥

યદ્યા જ લોકો ‘અરિહત તે દેવ,’ ‘સુગુરુ તે ગુરુ’ (અથવા જૈનમતવર્તી યદ્યા સપ્રદાયના લોકો અરિહતને દેવ અને પોતાના ગુરુને સુગુરુ)—એમ નામમાત્રથી કહે છે, પણ પુણ્યવિહીન એવા એ જનો તેમનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણી શક્તા નથી ॥ ૧૫૮ ॥

ઉપાધ્યાયનુ સ્વરૂપ—

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચારિત્રથી યુક્ત, સૂત્ર અર્થ અને તે ઉભયની વિધિને જાણનાર, તેમજ આચાર્યપદને યોગ્ય એના ઉપાધ્યાય સૂત્ર મળે છે અને મળાવે છે ॥ ૧૮૬ ॥

શિર (દૃઢ) સઘયણનાટા, ઉત્તમ જાતિ તેમજ ઉત્તમ કુળનાટા, જિતેન્દ્રિય, મદ્ર, અગોપાગની વિકલ્પતાથી રહિત, નીરોગી, વાચના આપવામા કુશલ, ગુરુએ આપેલ પરમમત્રને ધારણ કરનારા, ૩૦ દીક્ષા, યદીદીક્ષા (ઉપસ્થાપના) અને પ્રતિષ્ઠાના કાર્યોમા નિપુણ અને લારસો ગુણોથી યુક્ત ઉપાધ્યાય કહ્યા છે ॥ ૧૮૭-૧૮૮ ॥

જો કોઈ સાધુ પ્રવર્તકે નિયોજેલા કાર્યોમા યજ્ઞ્યાન હોય છતાં સીદ્ધાય (અર્થાત્ દુર્બલ મનવાળો યને) તો તેને (ઉપાધ્યાય) શિર કરે છે । (આ રીતે સાધુને પોતાના કાર્યોમા) શિર કરતા હોયથી (ઉપાધ્યાય) ‘સ્થવિર’ કહેવાય છે ॥ ૧૮૯ ॥

5

10

15

20

25

30

સમ્મત્ત-નાણ-ચરણાઇસુ વત્થાઈસુ તહ વિહારેસુ ।
 સઁવેસુ સહાયત્તં, કિચ્ચા સંજમથિરો કુણ્ઠ ॥ ૧૯૦ ॥
 તવ સંજમજોગેસુ, જો જોગો તત્થ તં પવત્તેહ ।
 અસુહં ચ નિવત્તેહ, ગણતત્તિલ્લો પવિત્તીઓ ॥ ૧૯૧ ॥
 સંઘસ્સાવિ પવત્તહ, આયરિયાઈહિ જુંજિઓ સંતો ।
 વચ્છલ્લપભાવણાઇસુ, મહત્તકારી પવિત્તીઓ ॥ ૧૯૨ ॥
 સુપુણ્ણજોગવાહી, કાલગ્ગહણપભિઙ્ગણુટ્ઠાણો ।
 ઉજ્જમહ ઉજ્જમાવહ, જહજુગ્ગં સો ગણી ગચ્છે ॥ ૧૯૩ ॥ इत्यादि ॥

મુનિસ્વરૂપ—

- 10 ગીયત્થા સંવિગ્ગા, નિસ્સલ્લા ચત્તગારવાસંગા ।
 જિણમયઉજ્જોયકરા સમ્મત્તપભાવગા મુણિણો ॥ ૨૨૭ ॥
 ઉસ્સગ્ગમગ્ગનિરયા વીયપયનિસેવિણો વિ કારણઓ ।
 તો પુણ મૂલગુણમ્મિ, ઉત્તરગુણેસુ વિ સહ કહ્યા ॥ ૨૨૮ ॥
 પવજ્ઞં સંપત્તં સુપરિભિલ્લુણ કુલવંતા ।
 15 ગિહિવાસે વિ અસંગા, તે સાહુ ચરિત્તમદ્દકરા ॥ ૨૨૯ ॥ इत्यादि ॥
 [૩, અધિકારઃ]

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં તેમજ વચ્છાદિ વિષયોમાં કે વિહારમાં—એ સર્વમાં સહાય આપીને સંયમમાં સ્થિર કરે તે (‘સ્થવિર’ કહેવાય છે) ॥ ૧૯૦ ॥

- તપ, સંયમ અને યોગમાં જે સાધુ જેને યોગ્ય હોય (એટલે જેવા તપ વગેરેને યોગ્ય હોય) તે
 20 સાધુને તેમાં પ્રવર્તાવે અને અશુભ કાર્યથી નિવારે તે ‘પ્રવર્તક’ ગણની ચિંતાવાળો (ગચ્છનો હિતચિત્તક) કહ્યો છે ॥ ૧૯૧ ॥

આચાર્યે વાત્સલ્ય પ્રભાવના વગેરે કાર્યોમાં પ્રવર્તકને નિયુક્ત કર્યે છતે, સંઘને પણ તેવા કાર્યોમાં પ્રવર્તાવે, તે મહત્ત્વનાં કાર્યો કરનાર ‘પ્રવર્તક’ કહેવાય છે ॥ ૧૯૨ ॥

- સંપૂર્ણ યોગોને વહન કરેલા હોય તંથા કાલગ્રહણ વગેરે (યોગના) અનુષ્ઠાનવાળા હોય અને
 25 પોતે ગચ્છમાં યથાયોગ્ય યોગમાં ઉદ્યમ કરે અને વીજાઓને કરાવે તે ‘ગણી’ કહેવાય છે ॥ ૧૯૩ ॥

મુનિસ્વરૂપ—

મુનિ મહાત્માઓ ગીતાર્થ, સંવિગ્ન, શલ્યવિનાના, ચાર પ્રકારના ગારવથી રહિત, શ્રીજિનમતનો ઉદ્યોત કરનારા અને સમ્યક્ત્વના પ્રભાવક હોય છે ॥ ૨૨૭ ॥

- (વળી મુનિઓ) ઉત્સર્ગમાર્ગમાં નિરત્ત હોય છે, પરંતુ કારણવશાત્ વીજા પદને (એટલે
 30 અપવાદને) સેવનારા હોય તેમાં પણ મૂલગુણને વિષે અને ઉત્તરગુણને વિષે પણ કદાચિત્ત એકાદ વાર જ (અપવાદને સેવે છે) ॥ ૨૨૮ ॥

- જેઓ કુલ્લવાન છે, જેઓ ગૃહવાસમાં પણ અસંગ (અનાસક્ત) હતા અને જેઓએ પ્રાપ્ત થયેલ પ્રવ્રજ્યાની સારી રીતે પરીક્ષા કરીને (પ્રવ્રજ્યા માટે પોતાની શક્તિ આદિનો વિચાર કરીને) તેને ગ્રહણ કરી છે, તે સાધુ મહાત્માઓ ચારિત્રને સુંદર રીતે પાઠનારા વને છે । (અથવા વીજો અર્થઃ—
 35 આચાર્યાદિ સારી રીતે પરીક્ષા કર્યા પછી જેઓ દીક્ષાને પામ્યા છે એવા ..) ॥ ૨૨૯ ॥

પરિચય

આ પ્રસ્તુતના કર્તા યાત્રીનીમહત્તરાસુ આચાર્યશિરોમણિ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ છે । તેમના નામથી કોણ અપરિચિત હોય ? જેન સાહિત્યમા તેમનું સ્થાન ઘણું જ ઉચ્ચ છે ।

પિ સ ની છઠ્ઠી શતાન્દીમા (મતાતરે આઠમી શતાન્દીમા) તેઓ વિચિત્રમાન હતા એમ ઇતિહાસજ્ઞ પુરુષો કહે છે । તેમનો જન્મ મેઝાડના ચિત્તોડનગરના એક રાજપુરોહિતને ત્યા થયો હતો અને તેઓ વાલ્ય 5 કાઢમા જ ન્યાય, વ્યાકરણ વગેરે અનેક વિષયોના પારંગત બન્યા હતા ।

તેમણે દીક્ષા કેવી રીતે લીધી વગેરે તેમના ચરિત્રથી જાણી લેવું । દીક્ષા પછી તેમણે જેન દર્શનનો સંગ્રામીણ સુદર રીતે અભ્યાસ કર્યો અને તેઓ તેમા નિખળાત બન્યા । તેઓશ્રીની જેન દર્શન પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અને વહુમાન કેના ઉચ્ચ પ્રસ્તારના હતા, તે તેમના પ્રયો જ કહી આપે છે । વિધિ પ્રત્યે પણ તેમનો આદરભાવ ઉચ્ચ કોટિનો હતો । તેઓની કૃતિઓને જોઈને કેવળ જન વિદ્વાનો જ મુગ્ધ બને છે એવું નથી, જેનેતર 10 વિદ્વાનો પણ તે કૃતિઓની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરે છે । તેઓએ આગમો ઉપર અનેક ટીકાઓ રચી છે અને દર્શન, યોગ, વગેરે વિષયોમા પણ અનેક સ્વતંત્ર પ્રયોજી સર્જન કર્યું છે ।

જેન સમાજ ઉપર તેમના ઇટલા તથા ઉપકાર છે કે જેવું વર્ણન જ ન કરી શકાય ।

‘સમોપપ્રસ્તુત’મા દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ (સુગુરુ અને કુગુરુનું સ્વરૂપ), સમ્યક્ત્વ, શ્રાવકપ્રત્યક્ષ, મજ્ઞા, લેશ્યા, ધ્યાન, આલોચના વગેરેનું સુદર વર્ણન છે । એ પ્રથમાથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ સમગ્રી 15 ઉપયોગી સદર્ભ તારાનીને અનુવાદ સાથે અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ ।

પ્રવચનસારોદ્ધાર-તટ્ટીકા-સંદર્ભઃ ॥

મૂલકર્તા-શ્રીનેમિચન્દ્રસૂરિઃ — ટીકાકર્તા-શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિઃ ॥

પંચપરમેષ્ઠિમંતે પાદ પાદ સત્ત સંપદા કમસો ।

5

પઞ્જંતસત્ત[દહ]ઋક્ષરપરિમાણા અઢમી મણિયા ॥ ૭૯ ॥

ટીકા—તત્ર ‘પંચપરમેષ્ઠી’ ત્યાદિ, પઞ્ચપરમેષ્ઠિમન્ત્રે પદે પદે—વિવક્ષિતાભિવેચયુક્તે ‘નમો અરહંતાણં’ ઇત્યાદિકે, ન પુનઃ સુપ્તિહ્યુક્તે, સત્ત સંપદઃ કર્મશો વિજ્ઞેયાઃ, અઢમી પુનઃ પર્યન્તે સત્ત-દશાક્ષરપ્રમાણા ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પદમં હવઙ્ મંગલં’ ઇતિ સ્વરૂપા મણિતા ગણધરાદિભિઃ, અન્યે તુ પર્યન્તવર્તિનીસ્તિભઃ સમ્પદ એવ મન્યન્તે, યથા—‘એસો પંચ નમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો’ ઇતિ 10 ષોડશાક્ષરપ્રમાણા ષષ્ઠી સમ્પત્, ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં’ ઇત્યષ્ટાક્ષરઘટિના સત્તમી સંપત્, ‘પદમં હવઙ્ મંગલં’ ઇતિ નવાક્ષરનિષ્પન્ના અઢમી સમ્પત્, યદુક્તમ્—

અંતિમચૂલાઙ્ગિયં સોલસઅઢનવઋક્ષરજુયં ચેવ ।

જો પઢઙ્ મત્તિજુત્તો સો પાવઙ્ સાસયં ઠાણં ॥

ઇતિ, એવમૈર્યાપથિક્યાદિષ્વપિ સમ્પદ્વિપયે યથાયથં મતાન્તરાણિ મતિમદ્ધિર્મેન્તવ્યાનીતિ ।

15

અત્ર ચ યદ્યપિ ‘હવઙ્-હોઙ્’ ઇત્યનયોરર્થ પ્રતિ ન કશ્ચિદ્ વિશેષઃ । ‘હોઙ્ મંગલ’ ઇતિ ચ પાઠે શ્લોકો નાધિકાક્ષરો ભવતિ તથાપિ ‘હવઙ્’ ઇત્યેવ પઠિતવ્યમ્, યતો નમસ્કારવલયકાદિગ્રન્થેષુ—

અનુવાદ

પંચપરમેષ્ઠીમંત્રમાં પદે પદે એકેક સંપદા કહેલી છે । એમ સાત સંપદા અને છેલ્લી આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષર સંખ્યાની જણાવેલી છે ॥ ૭૯ ॥

20

ટીકા—પરમેષ્ઠીમંત્રમા જણાવેલાં પદો ‘નમો અરિહતાણં’ વગેરેમાં સાત સંપદાઓ ક્રમશઃ વતાવેલી છે । આઠમી સંપદા ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિ પદમં હવઙ્ મંગલં’—એ સત્તર અક્ષરોની છે, એમ ગણધર ભગવતાદિએ કહેલું છે ।

વીજા કેટલાક છેવટની ત્રણ સંપદાઓ માને છે । જેમ કે—

25

૧. એસો પચનમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો—એ સોલ અક્ષર પ્રમાણની છઠ્ઠી સંપદા છે ।

૨. મંગલાણં ચ સવ્વેસિ—એ આઠ અક્ષર પ્રમાણની સાતમી સંપદા છે ।

૩. પદમ હવઙ્ મંગલં—એ નવ અક્ષરોથી ઉત્પન્ન થયેલી આઠમી સંપદા છે । કહ્યું છે કે—

છેલ્લી ત્રણ ચૂલિકામાં અનુક્રમે સોલ, આઠ અને નવ અક્ષરોવાળી સંપદાઓ છે । મક્તિમાન્ જે જીવ તેને મળે છે તે શાશ્વત એવા સ્થાનને—મોક્ષને પામે છે ।

આ પ્રકારે ઈર્યાપથિકી વગેરેમાં પણ સંપદા વિશે બુદ્ધિમાનોએ મતાંતરો જાણી લેવા ।

30

અહીં જો કે ‘હવઙ્’ અને ‘હોઙ્’ એ વેમા અર્થની દૃષ્ટિએ કોઈપણ મેદ નથી । વળી, ‘હોઙ્ મંગલ’ એ પ્રમાણે પાઠમા શ્લોક અધિક અક્ષરવાળો થતો નથી, (શ્લોકના ચરણના આઠ અક્ષરો બરાબર જલ્લવાઈ રહે છે । ‘પદમ હવઙ્ મંગલં’—એ પાઠમા જેમ નવ અક્ષર થાય છે તેમ ।) છતાં ‘હવઙ્’ એ પાઠ જ મળવો જોઈએ; કેમકે ‘નમસ્કારવલયક’ વગેરે પ્રથોમા કહ્યું છે કે—

સમન્તરતાનામુલ્પત્યારસ્ય પ્રથમસ્ય કલ્પિતપદાર્થનરર્ણનમ્પદુમસ્ય વિપવિપધરજાકિનીઢાકિની-
યાવિન્યાદિનિપ્રહનિરપ્રહસ્વભાવસ્ય સરજલજગદ્દશીનરણાકૃષ્ટયાદ્યભિચારિપ્રોટપ્રભાવસ્ય ચતુર્દશપૂર્ણા
માનમૃતત્ત્વ પદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારસ્ય વ્યાપ્તયાયા પ્રસ્તુતાયા તથાવિપ્રયોજનોદેશેન યન્ત્રપદ્માદિવિરચનાયા
પ્રદનાયા યદા દ્વાત્રિંશદલ પદ્માભિલેખ્યતે પ્રતિદલ ચ શ્લોકસમ્બન્ધ્યેષ્ઠકમક્ષર નિવેદ્યતે તદા નાભી
ત્રયલ્લિશક્તમક્ષરમયસ્ય નિવેશ્ય અન્યયા નાભિમાગ શૂન્ય ણ સ્યાત્, માત્રયાપિ ચ રીને યન્ત્રપદ્માદૌ 5
ત્રિવેશ્યમાને મહામન્ત્રે તત્સાધ્યવિશિષ્ટામીષ્ટપરિપૂર્ણફલાનગત્તેરિતિ 'દ્વચ્છ'શ્લોક્યમેવ પાઠો યુક્ત । તથા
ચૈતત સરાદિપૂર્વાચાર્યકૃતપ્રકરણવચનમ—

અદ્દમદ્દિ અક્ષરપરિમાણ, જિણસાસણિ નરકાર પદાણુ ।

અતિમચ્છલા તિન્નિ પસિદ્ધા, સોલસ અદ્દ-નરકસરરિદ્ધા ॥

શ્લ્યાદિ, તનો નાત્રાભિમાનનર્તન કેનાપિ કૃતમિતિ વિમર્શનીય નિર્મસંસરિતિ । તથા પ્રથમ પદે ૧૦
નાતેષુ યસ્યા મપદિ યાવન્તિ પદાનિ ભવન્તિ તસ્યા તાવન્તિ મુલ્લેનૈવ જ્ઞાવન્ત ઇતિ ॥

(૫૦ ૧૫ ૧૬)

સર્વે મતરત્તોષી ઉત્પત્તિની ગ્યાનસ્વરૂપ, શ્રેષ્ઠ, ઇચ્છિત પદાર્થોને મિદ્ધ કરવામા અદ્વિતીય કલ્પદ્રુમ
મમાન, વિપ, વિપધર—સર્પ, શાકિની, ઢાકિની, યાકિની આદિનો નિપ્રહ કરવામા સ્વત્ર સ્વભાવગાળા,
મમત્ર નગનતુ વચીકરણ, આકર્ષણ વગેરે કરવામા અન્યભિચારી પ્રોટ પ્રભાવગાળા, ચૌદપૂર્ણાના સારમૃત—૧૫ 15
પદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારની પ્રસ્તુત વ્યાપ્તયામા ણના પ્રકારનો ('દ્વચ્છ' પાઠ મળવાનો) ઉદ્દેશ છે । કારણકે
યત્રના પપો વગેરેની રચના સમયે વચીશ દલતુ પદ્મ વનાવવામા આવે છે તેમા પ્રત્યેક દલ-યત્રમા શ્લોક
મધ્યી એકેક અક્ષર મૂકવામા આવે છે ત્યારે નાભિમા-વચ્ચે તેત્રીયનો અક્ષર અવશ્ય મૂકવો જોઈએ, જો એમ
કરવામા ન આવે તો વચ્ચે ભાગ ચાલી રહે । યત્રપદ્માદિમા મહામત્રની ણક પળ માત્રા ઓટી મૂકવામાં
આવે તો તેના સાધ્યસ્વ વિશિષ્ટ જે નમ્પદ તેના પૂરેપૂરા ફાટની પ્રાપ્તિ થાય નહીં । આથી 'દ્વચ્છ' ૨ 20
પ્રકાશનો જ પાઠ ઠચિત છે । વગી, પૂર્વીચાર્યે રચેલા પ્રકરણમા આ મત્રધમા જણાવ્યું છે કે—

અદસટ અક્ષરોતુ જેતુ પરિમાણ છે એવો નરકાર ત્રિનશાસનમા પ્રજાન—મુલ્ય છે । છેટી ત્રણ
તુલ્પિતઓ પ્રમિદ્ધ છે જે અનુક્રમે મોઝ, આઠ અને નવ અક્ષરોથી સપ્તદ છે ।

આ પ્રકારે વહેતુ છે । આથી આ વચન કોઈ ગર્ભયા નાચી ડટતા વહેતુ નથી ણ મસર—
અભિમાન રહિત ણ્યા વિદ્વાનોએ વિચારતુ જોઈએ । વગી, પ્રથમ પત્રો જાણતા, જે સપદામા જેટલાં પત્રો થાય 25
છે તે સપદામા તેટલા પદો મુલ્યપૂરક જાણી ગ્રન્થાય છે ।

પરિચય

શ્રીનેનિચન્મરિષ 'પ્રવચનસારોક્ષર' નામે પ્રવચનપ્રથ ચાર્મી જ્ઞાત્રાચ્છીમા રચ્યો છે, જેમા
પ્રવચન ચારિયના વિશિષ્ટ પદાર્થોનો સ્પષ્ટ કર્યો છે । તેના ઉપર ચૈત્રમા શતકમા થયેલા શ્રીમિદ્ધસેન—
ગુરિષ મોટી ટીકા રચી છે ।

30

૪ મપમાર્થી નમસ્કાર ચમધી સદર્મ ટીકા રહિત નાગ્યને અનુસાર સાથે અહીં પ્રગટ કર્યો છે ।

આ નરર્મમાં નમસ્કારમાં મરપદાપો અને 'છોઝ' 'દ્વચ્છ' પાઠની મીમામા વગી નિર્ગય આવ્યો છે
અને તેત્રીમ અક્ષરની ચૂલ્પાના ધ્યાનના મુદ્દર પ્રત્રિયા વનારી છે ।

આ પેના દ્વચ્છમરિષ ચીત્રા અનેક પ્રયોગી રચના કરી છે ।

સિરિસિઠ્ઠરિસિરૈય 'ચંદકેવલિચરિય' સંદબ્ધો ॥

(૧)

સસિધવલા અરિહંતા, સિદ્ધા વરપમ્મરાગસંકાસા ।
 5 કળગામા આયરિઆ, ઉવજ્ઞાયા પુણ પિયંગુનિહા ॥ ૪૫ ॥
 અંજનમણિપ્પહા તહ, લોએ સવ્વે વિ સાહુણો વિવિહા ।
 10 ઇય પરમેટ્ઠિપયાઈ, પંચ વિ શાઙ્ગઈ વિહિણા ॥ ૪૬ ॥
 એયાણ નમુકારો, પંચણં હોઈ મંગલં પઠમં ।
 15 ઉટ્ટમહોતિરિયમ્મિ વિ, એસુ ચ્ચિય સાસઓ મંતો ॥ ૪૭ ॥
 એરવણિં પંચહિં, પંચહિં ભરહેહિં સંપટિજ્ઞઈ અ ।
 અરૈયઅણાગયકાલે, એસો ચ્ચિય જિણનમુકારો ॥ ૪૮ ॥
 સટ્ઠિસયં વિજયાણં, પવરાણં જત્થણાઙ્ગિણધમ્મો ।
 20 સાસયકાલો વટ્ટઈ, તત્થ વિમો (વિસો) ચેવ નવકારો ॥ ૪૯ ॥
 જમ્મિ વાસરે પટિજ્ઞઈ, જેણિહ જીયસ્સ હોઈ ફલરિદ્ધી ।
 25 અવસાણે વિ પટિજ્ઞઈ, જેણ મઓ સગ્ગઈ જાઈ ॥ ૫૦ ॥

અનુવાદ

(૧)

(શ્રીચંદ્રકુમારે મુનિ પાસેથી સમ્યક્ત્વ સ્વીકાર્યું તે વખતે મુનિએ નવકાર વિષે જણાવ્યું કે હે રાજન્!—)

20 અરિહંતો ચંદ્રમા જેવા શ્વેતવર્ણવાળા છે, સિદ્ધો શ્રેષ્ઠ પદ્મરાગ જેવા રક્તવર્ણવાળા છે, આચાર્યો સુવર્ણ જેવા (પીળા) વર્ણવાળા છે । વલી, ઉપાધ્યાયો પ્રિયંગુ જેવા (નીલ) વર્ણવાળા છે અને સર્વ વિવિધ સાધુઓ પણ અંજનમણિ જેવા શ્યામ વર્ણવાળા છે । આ પાંચેય પરમેષ્ઠિપદોનું વિધિપૂર્વક ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૪૫-૪૬ ॥

25 એ પંચ-પરમેષ્ઠીને કરેલો નમસ્કાર પ્રથમ મંગલ છે અને ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક તથા તિર્યગ્લોકમાં પણ આ જ શાશ્વત મંત્ર છે ॥ ૪૭ ॥

પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરાવતમાં ભૂત અને ભવિષ્યકાળમાં પણ આ જિન-નમસ્કારનું જ સમ્યક્ પઠન કરાય છે ॥ ૪૮ ॥

પ્રવર એવા એકસો ને સાઠ વિજયો કે જ્યાં જિન ધર્મ અનાદિ કાલથી શાશ્વતરૂપે પ્રવર્તે છે, ૩૦ ત્યાં પણ આ જ નમસ્કાર છે ॥ ૪૯ ॥

30 જન્મદિવસે આ નમસ્કાર-મંત્ર મળાય તો જીવને (આ જન્મમાં) સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને મરણ સમયે મળાય તો મૃત જીવ સદ્ગતિમાં જાય છે ॥ ૫૦ ॥

આનર્દિં પિ પઢિઝ્ઞ, જેણ ય લઘેઢ આનઢસયાઢ ।
 રિદ્ધીઢ પિ પઢિઝ્ઞ, જેણ ય સા હોઢ નિતિયણ્ણા ॥ ૫૧ ¹
 જહ અહિણા દઢ્ઢાણ, ગારુડમતો નિસ પળાસેઢ ।
 તહ નવકારો મતો, પાવાનિસ નાસઢ અસેસ ॥ ૫૨ ॥
 ફિ એસ કામકુમ્ભો, ફિ વા ચિંતામણીહુય નવકારો । 5
 ફિં કપ્પતરુ एसो, ન હુ ન હુ તાળપિ અહિયયરો ॥ ૫૩ ³
 કામઘડો દેવમણી, સુરસ્વલ્લો એગજમ્મસુહહેઢ ।
 નવકારો પુળ પવરો, સમ્મપગ્ગાણ દાયારો ॥ ૫૪ ⁴
 સત્તરિ કોઢાકોઢીસાપરમાણે ઇમમ્મિ મોહ્ણીયે ।
 કોઢાકોઢી સેસે, નવકારો * મુહ્ઝિઓ હોઢ ॥ ૫૫ ॥ 10
 જ ફિપિ પરમતત્ત, પરમપ્પયકારણ ચ જ કિંચિ ।
 તત્થ ઇમો નવકારો, ઘાઢ્ઢઝ્ઞ પરમજોગીહિં ॥ ૫૬ ॥
 પવન-હરિયા ડરિહા (ઐ હીં અર્હ) ઇહ, મતહરીયાણિ સપ્પહાનાણિ ।
 મચ્ચેસિં તેસિં મૂલ, ઇકો નવકારવરમતો ॥ ૫૭ ॥

આપત્તિઓમા પળ મળાય તો સેઠકો આપત્તિઓથી પાર ઉતારે છે । સપત્તિમા મળાય તો 15 સપત્તિઓનો વિસ્તાર થાય છે ॥ ૫૧ ॥

જેમ સર્પનહે કરડાયેલાના વિપનો ગારુડમત્ર નાશ કરે છે તેમ નવકાર-મત્ર સમગ્ર પાપરૂપી વિપનો નાશ કરે છે ॥ ૫૨ ॥

શુ આ (નમસ્કાર) કામકુમ્ભ છે ? અથવા ચિંતામણિ છે ? અથવા તો આ કલ્પતરુ છે ? નહિ, નહિ, તેનાથી પળ અધિક ફલ આપનારો છે ॥ ૫૩ ॥ 20

કેમકે કામઘટ, ચિંતામણિ કે કલ્પવૃક્ષ તો એક જન્મ માટે જ સુખના કારણભૂત છે, પળ અત્યુત્તમ નમસ્કાર તો સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારો છે ॥ ૫૪ ॥

સિત્તેર કોઢાકોટી સાગરોપમ મોહનીયકર્મમાથી એક કોઢાકોટી સાગરોપમ કર્મ વાકી રહે ત્યારે જીવ આ નમસ્કારને ઝનુલ્લ⁵ વને છે (નવકારને પામે છે) ॥ ૫૫ ॥

જે કઢપળ પરમતત્ત છે, જે કઢ પળ પરમપદનુ કારણ છે, તે સર્વની આદિમા આ નમસ્કારનુ 25 ઉત્કૃષ્ટ યોગીઓ વઢે ધ્યાન કરાપ છે ॥ ૫૬ ॥

પ્રવળ ઐ, હીંકાર હીં તથા અર્હદ્વીજ અર્હ વગેરે જે પ્રભાવગાળી વીજમત્રો છે તે સર્વેનુ મૂલ એક શ્રેષ્ઠ નવકાર-મત્ર છે ॥ ૫૭ ॥

¹ સરગાવો—પવનસુકાર ફલ' ગાથા ૫૬ ² સરગાવો—'પવનસુકાર ફલ' ગાથા ૮ ³ સરગાવો—પવનસુકાર ફલ' ગાથા ૯ ⁴ સરગાવો—'પવનસુકાર ફલ' ગાથા ૧૦ * 'નવકાર મુહ્ઝિ(જી)ઓ હોઢ પ્રત્યન્તરે 130

जो गुणइ तत्थ लक्खं, पूणइ विहीइ जिणनमुक्कारं ।
 तित्थयर-नामगुत्तं, सो वंधइ नत्थि संदेहो ॥ ५८ ॥
 अट्टेवय अट्टसया, अट्टसहस्सं च अट्टकोडीओ ।
 जो गुणइ भत्तिजुत्तो, सो तइयभवे लहइ सिद्धिं ॥ ५९ ॥
 5 करआवत्तिहिं जो, पंचमंगलं साहुपडिम (१२) संखाए ।
 नववारा आवत्तइ, छलंति तं नो पिसायाई ॥ ६० ॥
 न य तस्स किंचि पहवइ, डाङ्गि-वेयाल-रक्ख-मारिभयं ।
 नवकारपहावेण य, नासंति असेसदुरियाई ॥ ६१ ॥
 थंभेइ जलं जलणं, चित्तिमत्तो वि पंचनमुक्कारो ।
 10 अरि-मारि-चोर-राउल-घोरुवसग्गं पणासेइ ॥ ६२ ॥
 अडवि-गिरि-जलहिमज्जे, भयं पणासेइ चित्तिओ एसो ।
 रक्खइ भवियसयाई, माया जह पुत्त भंडाई (डिंभाई) ॥ ६३ ॥
 आहि-जर-वाहि-त्तकर-हरि-करि-संगाम-विसहरभयाई ।
 नासंति तक्खणेणं, जिणनवकारप्पहावेणं ॥ ६४ ॥
 15 हियय गुहाए नवकारकेसरी जाण संठिओ निच्चं ।
 कम्मडुगंठि दोघट्टघट्टयं ताण परिणट्ठं ॥ ६५ ॥

तेमां जे (भविक्क) आ जिन-नमस्कार-मंत्रनो तीर्थमा लाख वार जाप करे छे अने विधिसर पूजन करे छे, ते तीर्थकर नाम-गोत्रकर्मने वांघे छे तेमां संदेह नथी ॥ ५८ ॥

आठ, आठसो, आठ हजार के आठ करोडवार जे भक्तिपूर्वक (नमस्कार-मंत्र) गणे छे, ते त्रीजा 20 भवमा सिद्धिने प्राप्त करे छे ॥ ५९ ॥

करावर्त्त (शंखावर्त्तादि) वडे वार संख्याथी नव वार जे पंच-मंगल-नमस्कारनो जाप करे छे, तेने पिशाच वगेरे बाधा पहोचाडता नथी ॥ ६० ॥

अने डाकिनी, वेताल, राक्षस के मरकी वगेरेना भयो तेने कंइ पण करी शकता नथी, तथा आ नमस्कार-मंत्रना प्रभावथी सघळां पापो (अशुभ कर्मो) नाश पामे छे ॥ ६१ ॥

25 आ पंच-नमस्कार चितनमात्रथी ज जल अने अग्निने थंभावे छे, तथा शत्रु, महामारी, चोर अने राजकुलवडे थता घोर उपद्रवनो नाश करे छे ॥ ६२ ॥

जगलमां, पर्वत उपर के समुद्रनी मध्यमां आवेला भयनो आ नमस्कार स्मरणमात्रथी नाश करे छे अने जेम माता पोतानां नानां बालकोनु रक्षण करे छे, तेम नवकार सेंकडो भविकोनु रक्षण करे छे ॥ ६३ ॥

30 आ जिन-नमस्कारना प्रभावथी आधि-मानसिक चिंता, ज्वर, अन्य व्याधि, चोर, सिंह, हाथी संग्राम, सर्प आदिना भयो तत्काल नाश पामे छे ॥ ६४ ॥

जेमनी हृदयरूपी गुफामां नमस्काररूपी केसरी सिंह निरतर वसे छे, तेमना आठ कर्मनी ग्रंथिओरूप हाथीओनो समूह नासी जाय छे ॥ ६५ ॥

નમસ્કારઢકઅસ્સર, પાપ ફેડેડ સત્તઅયરાણ ।

પન્નાસ ચ પણ, પળમય સાગર મમગેણ ॥ ૬૬ ॥

જે કે ત્રિ ગયા મુક્ક, ગચ્છતિ ય કેડ કમ્મમલમુક્કા ।

તે સવ્વે ત્રિ ય જાણસુ, જિણનપ્પકારપ્પહાનેણ ॥ ૬૭ ॥

જિણસાસણસ્મ સારો, ચડદમપુવ્વાણ જો સમુદ્ધારો ।

જસ્સ મળે નપ્પકારો, સસારો તસ્મ કિ કુણઢ ? ॥ ૬૮ ॥

પરમેઢ્ઢિનમુકારો, પળતીસપ્પરજુઓ સયા પપરો ।

ણ્ણો ય મહામતો, તુઢ્ઢો ચિત્તિયફલ ઢેઢ્ઢ ॥ ૬૯ ॥

[શ્રીચન્દ્રકેતલિચરિત્રે દ્વિતીયોઢધિકારઃ, ષ્ઠ ૨૪]

[પ્રજ્ઞાશક જનઢર્મ પ્રસારક સમા, ભાવનગર ત્રિ સ ૧૯૯૩]

(૨)

તથાપિ પ્રાણનાથ ! પ્રાક, શ્રુત શ્રીગુસ્ત્વકત્ત. ।

નપ્પકારમહામન્ત્રમાહાત્મ્યમપધાર્યતામ્ ॥ ૪૭ ॥

શીર્ષે કુર્યા. શિરસ્ક ચ, મુખે મુપપટ તથા ।

કાપે ચ કપચ પ્પજમાયુધ હસ્તપોર્ઢ્ઢદમ્ ॥ ૪૮ ॥

નમસ્કારનો ઇક અક્ષર સાત સાગરોપમના પાપને દૂર કરે છે, ઇક પદ્યથી પચાસ સાગરોપમનુ પાપ અને મમ્મ (સર્વ) નપ્પકારવડે પાચસો સાગરોપમનુ પાપ દૂર થાય છે ॥ ૬૬ ॥

(આજ સુધી) જે કોઢ્ઢ મોક્ષમા ગયા છે, અને આજે પણ કર્મમલથી રહિત થઈને જે કોઢ્ઢ મોક્ષમા જાય છે, (તથા મરિય્યમા જે કોઢ્ઢ પણ મોક્ષમા જશે,) તે સર્વે આ નિન-નમસ્કારના પ્રભાવથી જ, ઇમ જાણવુ ॥ ૬૭ ॥

જિન-શાસનનો સાર અને ચોદ ધર્મનો સમુદ્ધાર ઇવો નમસ્કાર જેના મનમા રમે છે, તેને સસાર શુ કરી શકે ? ॥ ૬૮ ॥

પાત્રીશ અક્ષરોથી યુક્ત આ પચ પરમેઢ્ઢી નમસ્કાર સદા ડલ્લુટ મહામા છે અને (આગમના પડે) તુણ થયેલો આ નમસ્કાર ઇચ્છિત ફળને આપે છે ॥ ૬૯ ॥

(૨)

તથાપિ હે પ્રાણનાથ ! ધૂર્વે શ્રીગુર મહારાજના મુગ્યથી સામઢેલે નમસ્કાર-મહામત્રના મહિમાનુ તમે અપધારણ કરો । (૪૭)

(‘નમો અરિહતાગ’ ઇ પદ્યથી) મસ્તક ઉપર શિરશ્ચાળ ઇટલે લોઢાનો ટોપ છે, (‘નમો મિદ્ધાગ’ ઇ પદ્યથી) મુગ પર મુગપટ ઇટલે વુકાની છે, (‘નમો આયરિયાગ’ ઇ પદ્યથી) શરાગ પર વપચ ઇટલે વગ્ગર પહેરેલ છે, (‘નમો ડગ્ગ્યાયાગ’ ઇ પદ્યથી) ડને હાયોમા વગ્ગ જેવુ મગ્ગવુત 30

पादयोः पादरक्षां चामीभिः पञ्चपदैः क्रमात् ।
 आत्मरक्षा विधातव्या, चतुश्चूलापदैस्तथा ॥ ४९ ॥
 शिला वज्रमयी भूमौ, वप्रो वज्रमयो बहिः ।
 खातिकाङ्गारसंपूर्णा, वप्रोर्द्ध्वं वज्रमण्डपः ॥ ५० ॥
 5 कर्तव्या बाह्यरक्षेयं, दिनं प्रति निरन्तरम् ।
 सङ्ग्रामे सङ्कटे मार्गे, रक्षां कुर्या विशेषतः ॥ ५१ ॥
 एतन्मन्त्राधिराजस्य, प्रभावाद् यान्ति दूरतः ।
 चौरारि-व्याल-वेतालादिभयान्यखिलान्यपि ॥ ५२ ॥
 नित्यमस्माच्च जायन्ते, संपदो हि पदे पदे ।
 10 तदेतद्ध्यानतो भद्रं, वर्ततां तव वर्त्मनि ॥ ५३ ॥

[श्रीसिद्धिर्पिरचित-श्रीचन्द्रकेवलचरितस्य द्वितीयाधिकारे संदर्भः ।]

[प्रकाशकः जैनधर्म प्रसारक सभा, भावनगर, वि. सं. १९९३]

हथियार छे अने ('नमो लोए सव्वसाहूण' ए पदथी) पगमा रक्षा माटेनी मोजडीओ छे; एम धारीने क्रमशः आ पांचे पदोथी आत्मरक्षा करवी। अने ए ज प्रकारे चार चूलिकापदोथी—एटले ('एसो पंचनमुक्कारो' ए पदथी) भूमितल उपर वज्रमयी शिला छे, ('सव्वपावप्पणासणो' ए पदथी) बहार वज्रमय किल्लो छे, ('मंगलाणं च सव्वेसिं' ए पदथी) अंगाराथी भरेली खाई छे अने ('पढम हवइ मगलं' ए पदथी) किल्ला उपर ऊचो वज्रनो मंडप छे एम धारीने प्रतिदिन निरन्तर आ प्रकारे 'बाह्यरक्षा' करवी। अने युद्धमां, संकट वखते, मार्गमां विशेष करीने रक्षा करवी। (४८ थी ५१)*

आ मन्त्राधिराजना प्रभावथी चोर, शत्रु, सर्प, वेताल वगैरेथी थता सर्व भयो दूरथी ज चाल्या 20 जाय छे। (५२)

आ मंत्रथी हमेशा पगले पगले संपत्तिओ प्राप्त थाय छे; तेथी नमस्कारना आवा प्रकारना ध्यानथी प्रयाणमार्गमां तमारु कल्याण थाओ। (५३)

परिचय

‘उपमितिभवप्रपचाकथा’ नामना विशालकाय कथाग्रंथना रचना करनार अने एवा बीजा 25 अनेक ग्रंथोना कर्ता तरीके प्रसिद्धि पामेला श्रीसिद्धिर्पिगणिए ‘चंद्रकेवलचरित’ नामे ग्रंथनी रचना वि. सं. ९७४ मा करी छे। तेमांथी नमस्कारविषयक वे संदर्भो, जेमां प्रथम संदर्भ प्राकृतमा अने बीजो संदर्भ संस्कृतमा छे, ते तारवीने अहीं अनुवाद साथे प्रगट कर्या छे।

आ ए ज सिद्धिर्पिगणि छे के जेओ बौद्धो पासे तेमना सिद्धांतो भणवा गयेला त्यारे श्री 30 हरिभद्रसूरिए रचेली ‘ललितविस्तरावृत्ति’थी प्रतिबोध पामीने बौद्ध वनतां बची गयेला। श्रीहरिभद्रसूरिए करेला आ उपकारनो तेमणे पोताना ग्रंथमां तेमने ‘धर्मबोधकर’ कहि मानभेर उल्लेख कर्यो छे।

સિરિદેવભદ્રસૂરિરૂપકહારયણકોસ'સંદર્ભો ॥

(૧)

કયસમ્મત્તથિરત્તો, જડ પિ નરો તહ પિ વઠ્ઠિય વત્થુ ।
 પચનમોક્કારે ચ્ચિય, ભત્તિપરો પાપણ પરમ ॥ ૧ ॥
 અરહંતા સિદ્ધા ધુગ્ગિણો ય ઉપ્પજ્ઞાય સાહુણો ચેપ ।
 પરમિટ્ઠિણો હુ એત્તે, ઇયન્નમણ નમોક્કારો ॥ ૨ ॥
 ઇત્તો ચ્ચિય ઇયાણ, કીરંતો સાયર નમોક્કારો ।
 એસો સમગ્ગારુદ્ધાણકારણ, જાયડ જિયાણ ॥ ૩ ॥
 એક્કેવ્વમક્કર પિ હુ, પચનમોક્કારસત્તિય જીગો ।
 ત્તહુ-ત્તહુતર-ત્તહુત્તમ પાપણયવમા લહ્હ ભાવેણ ॥ ૪ ॥
 સ્સરો ઇવ તિમિરભર, પહ્ણઙ્ગ ચિંતામણિ વ્વ દોગ્ગચ ।
 ચિંતિયમિત્તો ય ઇમો, ભયગ્ગ નાસઙ્ગ સમગ્ગ ॥ ૫ ॥

5

10

અનુગ્રાહ

(૧)

15

સમ્યક્ત્વમા સ્થિર વૃત્તિગ્રાહી પુરુષ પણ 'પચ-નમસ્કાર' પ્રત્યે ભક્તિગ્રાહી હોય, તો જ પરમગ્રાહિત પામે છે ॥ ૧ ॥

અરિહતો, મિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ ૯ પાંચ જ પરમેષ્ઠીઓ છે । એમને નમન કરવું તે નમસ્કાર છે ॥ ૨ ॥

૯ પાંચ પરમેષ્ઠીઓ હોવાના કારણે જ એમને આદર વિનય સહિત કરવામા આવતો ૯ નમસ્કાર 20 જીગોના સમગ્ર કલ્યાણના કારણભૂત વને છે ॥ ૩ ॥

આ પચનમસ્કારના એક એક અશ્વમે પણ જીવ માનવહે ત્યારે જ પામે છે કે ત્યારે ત્તહુ-ત્તહુતર-ત્તહુત્તમ પાપક્ષય થઈ ગયો હોય ॥ ૪ ॥

જેમ સૂર્ય અપકારના સમૂહનો નાશ કરે છે, ચિંતામણિ-રત્ન દારિદ્ર્યને દૂર કરે છે તેમ ચિંતવના માત્રથી જ આ નમસ્કાર સર્વ ભયોના સમૂહને સમપ્રપણે નાશ કરે છે ॥ ૫ ॥

તહા હિ—

નામિદ્વદ્ દવો તં, દૂમદ્ ન મયાહિવો સુકુદ્ધો વિ ।
 સપ્પો વિ નામિસપ્પદ્, ન વિ ચંપદ્ મત્તપીલ્લુ વિ ॥ ૬ ॥
 સત્તુ વિ તં ન વાહદ્, ન વિરાહદ્ ભૂય-સાઙ્ગિગણો વિ ।
 5 ચોરેદ્ તકરો ન વિ, ન કમદ્ તં વારિપૂરો વિ ॥ ૭ ॥
 અહવા કિમિત્તિણ્ણં ? ઇહપરલોણ સ વંછિયં લહદ્ ।
 જસ્સ મણે નવકારો, 'સિરિદેવો' ઇત્થુદાહરણં ॥ ૮ ॥
 [કહારયણકોસો—સામન્નગુણાહિગારો, પૃષ્ઠ-૫૫]

(૨)

10 તા તજ્જુગયમુવલ્લભ, સાહુણા ચંદણં વ મલયાઓ ।
 નંદણવણાઠ કપ્પહુમં, વ જલહીઠ અમયં વ ॥ ૧૩૧ ॥
 પારગયપણીયાઓ, પાવયણાઓ પહાણઓ પરમો ।
 'પંચપરમેદ્ધિમંતો', ઉવદ્ધો ઇદ્ધસિદ્ધિકરો ॥ ૧૩૨ ॥

જેમકે—

15 (જે પુરુષ આદરપૂર્વક અને વિનય-સહિત પંચ-પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરે છે તેને) દાવાનલ સ્પર્શી શકતો નથી, ક્રોધે ભરાયેલો સિંહ પણ તેને ઈજા કરી શકતો નથી, સર્પ પણ તેની પાસે આવી શકતો નથી, મદોન્મત્ત હાથી પણ તેને હાનિ કરી શકતો નથી, શત્રુ પણ તેને પીડા કરી શકતો નથી, ભૂત અને શાકિનીઓનો સમુદાય પણ તેને ડરાવી શકતો નથી, ચોર તેને ટૂંટી શકતો નથી અને પાણીનું પૂર પણ તેને ઓળંગી શકતું નથી ॥ ૬-૭ ॥

20 અથવા આટલાથી જ શું ? જેના મનમાં નમસ્કાર છે, તે આ લોક અને પરલોકમાં પોતાનું વાંછિત પામે છે । શ્રીદેવ રાજા અહીં દૃષ્ટાંત છે ॥ ૮ ॥ *

(૨)

ત્યાર પછી એ મુનિરાજે તે(રાજા)ની યોગ્યતા જાણીને મલયપર્વત ઉપરથી ચંદન, નંદનવનમાંથી કલ્પવૃક્ષ અને સમુદ્રમાંથી અમૃતની જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવતે પ્રરૂપેલા ઉત્તમ પ્રવચનમાંથી ઇષ્ટસિદ્ધિ કરનાર
 25 પરમ પંચપરમેષ્ઠિનમસ્કાર-મંત્રને ઉપદેશ્યો ॥ ૧૩૧-૧૩૨ ॥

સમ્મત્તનિચલત્ત પરમ નરનાહ ! નગરિ કાયવ્વ ।

ઉચ્છુલ્લય વ્વ ન કિરિયા, એયનિઉત્તા ફલ દેહ ॥ ૧૩૩ ॥

અન્ન ચ ‘પચ-મગલ-સુયસધો’ એસ ગિઝ્ઞ સમણ ।

પઢમુચારો સત્થાણ, દિવ્વમતાણ પળ્લો વ્વ ॥ ૧૩૪ ॥

એસો ય ઉદ્ધિસિઝ્ઞઙ્ગ ઝિણમળ્લે નદિવિયરણાપુવ્વ ।

5

તો કીરતુવનાસા પઢમ ચિય પચ એસરા ॥ ૧૩૫ ॥

તો અઢ્ઢ અપિલાઢ્ઢ દિઝ્ઞઙ્ગ નપ્પકારવાયણા તત્તો ।

તિહિં ઉપ્પાસેહિં તત્તોડ્ડશુન્નપણા કીરઢ્ઢ ઇમસ્સ ॥ ૧૩૬ ॥

ઇહ સાદુપણ નપ્પ અક્કરાઢ્ઢ પચેય હુતિ સિદ્ધપણ ।

અરિહતાઢ્ઢપણ્ણ, પત્તેય સત્ત સેસેસુ ॥ ૧૩૭ ॥

10

અરિહતાઢ્ઢ પચ તિ, પયાઢ્ઢ ત્રીયાઢ્ઢ પરમમતાણ ।

એયાણુવરિં ચૂલા, ‘એસો પચ’ત્તિ એમાઢ્ઢ ॥ ૧૩૮ ॥

તેત્તીમપ્પરમાણા, ઇમા ય તેત્તીમપ્પયઢ્ઢણપહાણા (?) ।

એય [એમ] સમપ્પઢ્ઢ, ફુઢમપ્પરઅઢ્ઢસઢ્ઢીણ ॥ ૧૩૯ ॥

હે રાજન્ ! તો પળ સમ્યક્ત્વમા નિશ્ચલપણુ ઉત્તમ રીતે ધારણ કરવું જોઈએ । શુદ્ધ સમન્નિત 15 વિનાની ક્રિયા શેરડીની લનાની માફક ફળ આપતી નથી ॥ ૧૩૩ ॥

ગ્ઝી, દિવ્ય મગ્ગોમા પ્રણવની જેમ જિનમત શાસ્ત્રોના પ્રથમ ઉચ્ચાર તરીકે ‘પચમગલમહાશુનસ્કથ’ પ્રદર્શન કરાવે છે ॥ ૧૩૪ ॥

શ્રીનિમમદિરમા નદિની રચના કરીને, પચપરમેશ્વી નમસ્કારની ઉદ્દેશનિધિ કરી શકાય છે । તે માટે ગાંધીના લેનારે પ્રથમ એકીસાથે પાંચ ઉપગાસ કરવાના હોય છે । ત્યાર પછી આઠ આવનિલ 20 કરવાના હોય છે । આટલું તપ કર્યા પછી નવમારના ગાંધીના આવી શકાય છે । તે પછી ત્રણ ઉપગામે નવમારની અનુષ્ઠા કરાય છે ॥ ૧૩૫, ૧૩૬ ॥

આ મયમા સાધુપદમા નવ અક્ષરો છે અને મિદ્ધપદમા પાંચ જ અક્ષરો છે । ગાંધીના ‘અગ્નિહત’ ગમેરે પદોમા માત્ર માત્ર અક્ષરો છે । જે કોઈ ઉત્તમ મગ્ગો છે તે વધારા વીનરપ આ ‘અગ્નિહત’ ગમેરે પાંચ પદો છે । તે પાંચ પદો ઉપર ‘એસો પચનમુગ્ગો’ ગમેરે ચૂલ્લિના 25 છે ॥ ૧૩૭-૧૩૮ ॥

અને આ ચૂલ્લિના તેગીશ અક્ષર પ્રમાણ છે । ૪ પ્રમાણે (ઉપરના પાંચ પદોના પાત્રીશ અક્ષરો સાથે) આ પચપરમેશ્વી નમસ્કાર-મન્ન અટમઠ અન્નગે વડે ત્રિગિર્વૃક્ક મગ્ગો અપાય છે ॥ ૧૩૯ ॥

- 5 એવં પઠિઓ એસો, વિહીએ લક્ષ્મેણ સેય-સુરહીણં ।
 કુસુમાણં પુણ જવિઓ, ભવ્વેણ તદેગચિત્તેણં ॥ ૧૪૦ ॥
 વિયરડ્ ભુવણભરહિયં, તિત્થંકર-ચક્કિ-ગણહરપયં પિ ।
 જહ તહ સુલભાણં, પુણ કા વત્તા સેસવત્થૂણં ? ॥ ૧૪૧ ॥
 અંતોઽરિહંતવિન્નાસ દાહિણાવત્ત-સિદ્ધમાર્ઘણં ।
 જ્ઞાણં વ એત્થ કિચ્ચં, નિચ્ચં પરમેટ્ઠિમુદ્દાએ ॥ ૧૪૨ ॥
 કરઆવત્તે જો પંચમંગલં સાહુપડિમસંસાએ ।
 નવ વારા આવત્તડ્, છલંતિ નો તં પિસાયાઈ ॥ ૧૪૩ ॥
 10 એયપ્પભાવમહવા, સવ્વં સવ્વન્નુણો ચિય મુણંતિ ।
 તલ્હેસુદેસં પુણ, પત્થિવ! તુહ કિં પિ ઉવડ્ઢં ॥ ૧૪૪ ॥
 (કહારયણકોસો—સામન્નગુણાહિગારો—કથાનક ૧૦ મું. પૃ. ૬૨ અ)

(૩)

- 15 અહ કેવલિણા સિદ્ધો, સિરિદેવનરાહિવસ્સ માહિંદે ।
 સુરસિરિલાભો સુજવિયપંચ-નમોકારમાહપ્પા ॥ ૨૩૧ ॥
 તત્તો સુકુલુપ્પત્તી, કઙ્કયમ્ભવમ્ભમણઓ ય સિવલાભો ।
 20 ઇય ‘પંચનમોકારો,’ સારો નીસેસધમ્મસ્સ ॥ ૨૩૨ ॥

આ પ્રમાણે આ નમસ્કાર-મંત્રને વિધિપૂર્વક મળીને જે મહાત્મા લાખ શ્વેત અને સુગંધી પુષ્પો
 ચઢાવવાપૂર્વક એકાગ્ર-ચિત્તથી જપે છે તેને તે નમસ્કાર-મંત્ર ત્રણ ભુવનમા ગૌરવશાલી એવા તીર્થંકરપદ,
 ગણધરપદ કે ચક્રવર્તિપદને પળ આપે છે। તો પછી જે અલ્પ પ્રયત્ને સુલભ એવી વીજી વસ્તુઓની
 20 શી કથા ? ॥ ૧૪૦-૧૪૧ ॥

વચ્ચે અરિહંત-પદને સ્થાપવું અને દક્ષિણાવર્તના ક્રમથી સિદ્ધ વગેરેના પદોને ગોઠવવાં । આ રીતે
 પરમેષ્ઠી મુદ્રા કરીને એ નવકાર-મંત્રનું નિત્ય ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૧૪૨ ॥

વળી, જે મનુષ્ય અંગુલિઓના આવર્તવડે વાર વાર નવકાર નવ વખત ગણે છે તેને પિશાચ વગેરે
 છઠ્ઠી શક્તા નથી ॥ ૧૪૩ ॥

- 25 આ નમસ્કાર-મંત્રના પૂરેપૂરા પ્રભાવને તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જ જાણે છે । હે રાજન્ ! મેં તો તને તેનો
 કાંઈક લેશમાત્ર પ્રભાવ જ કહી વતાવ્યો છે ॥ ૧૪૪ ॥

(૩)

તે પછી કેવલીએ કહ્યું કે—સારી રીતે જપેલા પંચ-નમસ્કાર-મંત્રના માહાત્મ્યથી શ્રીદેવ રાજાને
 માહેન્દ્ર નામના સ્વર્ગમાં દેવતાઈ ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ થઈ છે ॥ ૨૩૧ ॥

- 30 ત્યાંથી ચ્યવ્યા પછી તે કોઈ સારા કુલમાં જન્મ લેશે અને પછી કેટલાક (થોડાક) ભવોમાં
 ફરીને તેને નિર્વાણનો લાભ થશે, એ પ્રમાણે પંચ નમસ્કાર-મંત્ર સમગ્ર ધર્મનો સાર છે ॥ ૨૩૨ ॥

*किञ्च—

एकैकोऽप्यभिवाञ्छितानि पितरेद् ध्यातोऽर्हदादिर्मुदा,
 सज्ज्येष्टाः परमेष्ठिनः किमु पर पञ्चापि चानुस्मृता ?
 तत् कः स्वस्य रिपुः ? स्वरिच्छति न कः ? काङ्क्षेत मोक्ष न कः ?
 योऽस्मिन् श्रीपरमेष्ठिपञ्चकनमस्कारे न उद्वादरः ॥ १ ॥
 किं दानैः ? किमु भूरिशास्त्रपठनैः ? किं देवपादार्चनैः ?
 किं ध्यानैस्तपसा च किं ? किमथवा कूटैर्विपैरपि ?
 चेत् ससारसरित्पतौ तरिसमा नैवास्ति कल्याणभू-
 र्भक्तिः श्रीपरमेष्ठिपञ्चकनमस्कारे नृणा निश्चला ॥ २ ॥
 बह्वयुदीतगृहादनर्घमणिप्रजन्येष्वमोषास्त्रवत्,
 सिन्धौ मज्जदनल्पनीफलकृत् पातेऽथवाऽऽलम्बनम् ।
 गृह्णन् पञ्चनमस्कृति सकलमप्यन्यद् विहायादराद्,
 जीमो जीपितविष्टोऽपि न भवत्येवापदामास्पदम् ॥ ३ ॥
 स्थिति-भाति सुख दुःख-स्वम निद्रान्त हर्म्याऽ
 टनी(वि)-निशि दिनपातोत्पातरेलासु येपाम् ।
 प्रजति न परमेष्ठिश्रेष्ठमन्त्रो मनस्त-
 स्त इह भवसमुद्राद् द्राग् वहिष्ठाद् भ्रजन्ति ॥ ४ ॥

(कहारयणकोसो—कथानक १० सु. पृ. ६६ आ)

श्री अरिहतादि एक एकु पण प्रसन्नतासहित ध्यान करवामा आवे तो ते अभिवाञ्छितोने आपे
 छे, तो पछी अनुक्रमे वारवार स्मरण करायेला सत्पुरुषोमा ज्येष्ठ एवा पाचैय परमेष्ठिओ शु न आपे ?
 तेयी, पोतानो जतु कोण छे ? स्वर्गने कोण इच्छतो नथी ? मोक्षनी आकांक्षा भिनानो कोण छे ?
 (उत्तर—) जे आ पचपरमेष्ठिनमस्कारमा आदरवाळो नथी ते ॥ १ ॥

ससार-समुद्रमा नोक्ता समान अने सर्व कल्याणोनी जन्मभूमि एवा श्रीपचपरमेष्टी नमस्कारने विपे
 भक्ति नथी तो दान देवार्थी शु ? धना शास्त्रो भगवाथी शु ? देवोनी अर्चनाथी शु ? ध्यान प्रनाथी
 शु ? तप तपनाथी शु ? अने कृत्रिम विनेक करवाथी पण शु ? ॥ २ ॥

आगथी सज्जगता घरमाथी जेम कोई महामूला रत्नोने ज साथे राखे, लडाईमा अमोघ अस्त्रने ज
 साथे राखे, दरियामा बूटतो माणस जेम होडीना मोठा पाटियानो ज आश्रय ले, पडतो माणस आलवनने ज
 पकडी छे तेम जीवासप्राममा जीन बीजु वधु छोडीने एक मात्र पचनमस्कार मन्त्रो ज आदरपूर्ण
 आश्रय ले तो ते वट्टी पण आपत्तिओनु भाजन बनतो नथी ॥ ३ ॥

बेसना, चालता, सुखमा, दुःखमा, स्वप्नमा (ऊषता), जागता, घरमा, जगलमा, रात्रे, दिवसे,
 पतन वसते के उत्थान वखते (अर्थात् गमे ते प्रसंगे) जेमना भगवाथी (पच) परमेष्टी—महामत्र दूर नथी
 यतो तेओ ससार-समुद्रमाथी शीघ्र नहार धाय छे । (अर्थात् निरीण मेळवे छे ।) ॥ ४ ॥

(कथारत्ननोप—‘श्रीदेवनूप’ कथानक १० सु पृ ६६ आ)

* आ श्लोको संस्कृत विभागमा लई शकय तेम छ, पण सदर्थना एवविषयता जाळववा माटे अहाँ लीषा छ ।

સિરિપડમસીહમુણિવિરઙ્ગ 'ળાણસાર'સંદબ્ધો ॥

જ્ઞાણહ તિપ્પયારં અરુહં કર્મિધનાળ ણિદ્દહણં ।
 પિંડત્થં ચ પયત્થં રૂવત્થં ગુરુપસાણ ॥ ૧૮ ॥ ૧ ॥
 5 ણિયણાહિકમલમજ્ઞે પરિદ્વિયં વિપ્પુરંતરવિતેયં ।
 જ્ઞાણહ અરુહરૂવં જ્ઞાણં તં મુણહ પિંડત્થં ॥ ૧૯ ॥ ૨ ॥
 જ્ઞાયહ ણિયસિરમજ્ઞે ભાલયલે હિયયકંઠદેસમ્મિ ।
 જિણરૂવં રવિતેયં પિંડત્થં મુણહ જ્ઞાણમિણં ॥ ૨૦ ॥ ૩ ॥
 અદ્દમવગ્ગચઉત્થં સત્તમવગ્ગસ્સ વીયવણેણ ।
 10 અકંતમુવરિ મુણ્ણસુસંયુયં મુણહ તં તચ્ચં ॥ ૨૧ ॥ ૪ ॥
 ઇયં ચ પંચ સત્ત ય પળતીસા જહકમેણ સિયવણ્ણા ।
 જ્ઞાયહ પયત્થજ્ઞાણં ઉવઙ્ગં જોયજુત્તેહિં ॥ ૨૨ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

શ્રીસદ્ગુરુની કૃપાથી કર્મરૂપી ઇન્ધનને વાળી નાખવા માટે દાવાનલ સમાન, પિંડસ્થ, પદસ્થ
 15 અને રૂપસ્થ એમ ત્રણ પ્રકારે શ્રીઅરિહંત પરમાત્માનું ધ્યાન કરો ॥ ૧૮ ॥ (૧)

પોતાના નાભિકમલ (મણિપૂરચક્ર) ની મધ્યમાં સ્થાપન કરેલા અને સૂર્યસમાન સ્ફુરાયમાન તેજ-
 વાળા શ્રી અરિહંત ભગવંતના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને તમે પિંડસ્થધ્યાન જાણો ॥ ૧૯ ॥ (૨)

વળી શિરે (સહસ્રારમાં), માલતલે (આજ્ઞાચક્રમાં), હૃદય (અનાહતચક્ર)માં તેમ જ કંઠદેશ
 (વિશુદ્ધચક્ર) માં સૂર્યસમાન તેજવાળા શ્રીઅરિહંત ભગવંતના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને તમે
 20 પિંડસ્થધ્યાન જાણો ॥ ૨૦ ॥ (૩)

સાતમા વર્ગના વીજા વર્ણ 'રૂ' થી (ઉપર નીચે) આક્રાન્ત અને શૂન્ય એટલે વિન્દુથી યુક્ત એવો
 આઠમા વર્ગનો ચોથો વર્ણ જે 'હ' (અર્થાત્ 'હે') તે તત્ત્વ છે ॥ ૨૧ ॥ (૪)

યોગી પુરુષોએ કહેલું ક્રમશઃ પાંચ (નમો સિદ્ધાણં), સાત (નમો અરિહંતાણં) અને પાંત્રીશ
 (નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં,) શ્વેત રગવાળા
 25 વર્ણોનું પદસ્થ ધ્યાન કરો ॥ ૨૨ ॥ (૫)

મુનિસંઘા પચગુણા સ્વ(પ)ણનાઈ તહ ય પચણ ગયણંતા ।
 એદે ય ધનલગ્ગણા કાયવ્વા જ્ઞાણમગ્ગેણ ॥ ૨૩ ॥ ૬ ॥
 ગિસિઝ્ઞણ પચવણ્ણા પચસુ કમલેસુ પચઠાણેસુ ।
 જ્ઞાણહ જહકમેણં પયત્થજ્ઞાણ ઇમ ભણિય ॥ ૨૪ ॥ ૭ ॥
 સત્તકપ્પર ચ મત સત્તસુ ઠાણેસુ ગિસસુ સિયવણ્ણ ।
 સિદ્ધસરૂપ ચ સિરે એય ચ પયત્થજ્ઞાણુ ત્તિ ॥ ૨૫ ॥ ૮ ॥
 અદ્ધુદલકમલમજ્જે અરુહ વેદેહ પરમવીથેહિ ।
 પત્તેસુ તહ ય વણ્ણા દલતરે સત્તવણ્ણા ય ॥ ૨૬ ॥ ૯ ॥
 ગણહરવલયેણ પુણો માયાવીણ ધરયલક્કત ।
 જ જ ઇચ્છહ કમ્મ સિજ્જહ ત ત સ્સણદ્ધેણ ॥ ૨૭ ॥ ૧૦ ॥
 ઘણઘાઠ્ઠકમ્મમહુણો અહસયવરપાહિરેસયુત્તો ।
 જ્ઞાણહ ધનલગ્ગણો અરહતો સમવસરણત્યો ॥ ૨૮ ॥ ૧૧ ॥

5

10

૭ X ૫ = ૩૫ વર્ણોની આદિમા પ્રણય દટલે ‘ૐ’ કારને મૂકો અને પવન દટલે ‘સ્વા’ અને ગગન દટલે ‘હા’ ને અતે મૂકના (અર્થાત્-ૐ નમો અરિહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો વ્વજ્જાયાણ, નમો લોએ સવ્વસાહુણ સ્વાહા) । એ વધા વર્ણોને ધ્યાનમા મગ્ગ 15 રહેલા સાધકે ધવલ વર્ણના ચિન્તવવા ॥ ૨૩ ॥ (૬)

પાચ સ્થાનમા (નાભિ, મસ્તક, વદન, વઠ અને હૃદયમા) રહેલ પાચ કમલમા અનુક્રમે પાચ વર્ણો (અ-સિ-આ હ સા અથવા નમો સિદ્ધાણ)ને સ્થાપીને ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને પદસ્યધ્યાન કહેલ છે ॥ ૨૪ ॥ (૭)
 શ્વેતવર્ણવાળા સાત અક્ષરના મત્રને સાત સ્થાનો (મૂલાધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મણિપૂર, અનાહત, વિશુદ્ધ, આજ્ઞા અને સહસ્રાર ચક્રો)મા સ્થાપન કરો અને સિદ્ધના સ્વરૂપને શિર દટલે બ્રહ્મરમ્મમા 20 સ્થાપન કરો । આને પદસ્યધ્યાન કહેલ છે ॥ ૨૫ ॥ (૮)

આઠ પત્રગાળા કમલ્લી મધ્ય (કર્ણિકા)મા પરમ ધીજો (ૐ હીં અહૈં)થી અરિહતને વેષ્ટિત કરો તેમજ એ કમલના પત્રોમા ક્રમશઃ આઠ વર્ણો (વર્ગના પ્રથમાક્ષર-અ ક-ચ-ટ-ત-પ-ય-શ) અને એ દલોની સધિમા ‘નમો ‘અરિહતાણ’ એ સાત વર્ણો સ્થાપિત કરવા । પછી તે કમલને ગણધરવલય (શ્રીસિદ્ધચક્ર ગૃહદ્ યત્રમા વતાવેલ ૪૮ લઘિપદો)થી વેષ્ટિત કરવું । આ રીતે થનેલા 25 સમગ્ર યત્રને (ઉપર) માયાધીજ (‘હીં’), (અને નીચે ‘ત્રૈં’)થી સાદાત્રણ આટા) વઢે વેષ્ટિત કરવો । આવા પ્રકારનું ધ્યાન કરનાર જે જે ઇચ્છે, તે તે ક્ષણાર્દમા સિદ્ધ થાય છે ॥ ૨૬-૨૭ ॥ (૯-૧૦)

ઘનઘાતિ કર્મોના નાશક, શ્રેષ્ઠ પ્રાતિહાર્યાદિ અતિશયોથી યુક્ત, સમવસરણમા વિરાજમાન અને શ્વેતવર્ણવાળા એના શ્રીઅરિહત પરમાત્માનું ધ્યાન કરો ॥ ૨૮ ॥ (૧૧)

પરિચય-દિગ્ગરાચાર્ય શ્રી પદ્માસિંહમુનિએ ‘જ્ઞાનસાર’ નામનું પ્રકરણ ૬૩ ગાથાત્મક પ્રાકૃતમા 30 રચ્યું છે । તેમાથી નમસ્કાર સરઘી સદર્ભ લઈને અહીં અનુનાદ સાથે પ્રકટ કર્યું છે ।

આ પ્રકરણ શ્રીમાણિક્યચંદ્ર જૈન દિગ્ગર પ્રથમાલા પુસ્તક ૧૩ મા પ્રકટ થયું છે । એ પ્રકરણને અતે કર્તાએ તેનો રચનાસમય નીચેની ગાથામા નોંધ્યો છે—

સિરિવિક્રમસ્ત કાલે દશસયલાસી જુયમ્મિ વહમાણે ।

સાવણ સિયણમીએ અવયણયરમ્મિ કયમેયમ્ ॥

35

— વિ સ ૧૦૮૬ ના શ્રાવણ સુદિ ૯ ના દિવસે અવયનગરમા આ રચ્યું ।

સિરિચણસેહરસૂરિવિરચ- 'સિરિસિરિવાલકહા'તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદબ્ધો

શ્રીક્ષમાકલ્યાણગણિકૃતવ્યાખ્યાસમેતઃ ॥

અરિહં સિદ્ધાયરિયા ઉવજ્ઞાયા સાહૂણો ય સમ્મત્તં ।

નાણં ચરણં ચ તવે ઇઅ પયનવગં પરમતત્તં ॥ ૧૯૧ ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા—નવપદનામાન્યાહ—અર્હન્તઃ ૧, સિદ્ધાઃ ૨, આચાર્યાઃ ૩, ઉપાધ્યાયાઃ ૪, સાધવઃ ૫, ચ—પુનઃ સમ્યક્ત્વં ૬, જ્ઞાનં ૭, ચરણં—ચરિત્રં ૮, ચ—પુનઃ તપઃ ૯; इत्येतत् પદાનાં નવકં પરમતત્ત્વં વર્ત્તે ॥ ૧૯૧ ॥ (૧)

एएहिं नवपएहिं रहिअं अन्नं न अत्थि परमत्थं ।

एएसु चिय जिणसासणस्स सव्वस्स अवयारो ॥ ૧૯૨ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા—एतैः नवभिः पदै रहितो—वर्जितोऽन्यः परमार्थस्तात्त्विकोऽर्थो नास्ति, एतेष्वेव—नवपदेषु सर्वस्य जिनशासनस्य—जिनमतस्य अवतारः—अवतरणमस्ति ॥ ૧૯૨ ॥ (૨)

जे किर सिद्धा सिज्झंति जे अ जे आवि सिज्झइस्संति ।

ते सव्वे वि हु नवपयझाणेणं चेव निवभंतं ॥ ૧૯૩ ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યા—किलेति—निश्चितं ये जीवा अतीते काले सिद्धाः मुक्तिं गताः, ये च वर्तमानकाले सिद्ध्यन्ति, ये चापि अनागते काले सेत्स्यन्ति—सिद्धिं यास्यन्ति, हुः पादपूरणे ते च सर्वेऽपि निर्भ्रान्तं निस्सन्देहं नवपदध्यानेनैव, न तु तद्व्यतिरेकेणेत्यर्थः ॥ ૧૯૩ ॥ (૩)

एएसिं च पयाणं परमेगयरं च परमभत्तीए ।

आराहिरुण णेगे संपत्ता तिजयसामित्तं ॥ ૧૯૪ ॥ ૪ ॥

વ્યાખ્યા—च—पुनः एतेषां पदानां मध्याद् एकतरं अन्यतममेकं पदं परमभवत्या अराध्य संसेव्य अनेके जीवाः त्रिजगत्स्वामित्वं सम्प्राप्ताः सकलकर्मक्षयेण त्रिभुवनस्वामिनो जाता इत्यर्थः ॥ ૧૯૪ ॥ (૪)

અનુવાદ

અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સમ્યક્ત્વ (દર્શન), જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ નવપદો પરમતત્ત્વ એટલે ધ્યેયરૂપ છે ॥ ૧૯૧ ॥ (૧)

આ નવપદોથી રહિત એવું અન્ય તે પરમાર્થ નથી । (તાત્પર્ય કે જે આ નવપદોથી સહિત હોય તે જ પરમાર્થ છે) । એ (નવપદો)માં જ સમગ્ર જિનમતનું અવતરણ છે ॥ ૧૯૨ ॥ (૨)

સ્વરેશ્વર, જેઓ સિદ્ધ થયા છે, જેઓ સિદ્ધ થાય છે અને જેઓ સિદ્ધ થશે—તે વધાયે નિશ્ચય-પૂર્વક આ નવપદના ધ્યાન વડે જ (સિદ્ધ થયા છે, થાય છે અને થશે) એમાં સંદેહ નથી ॥ ૧૯૩ ॥ (૩)

આ નવપદોમાંથી એકાદ પદનીયે પરમભક્તિથી આરાધના કરતાં (કર્મક્ષય થવાથી) અનેક મનુષ્યોએ ત્રણે જગતનું સ્વામીપણું પ્રાપ્ત કરેલું છે ॥ ૧૯૪ ॥ (૪)

एएहि नवपएहि सिद्ध सिरिसिद्धचक्रमेयं ज ।

तस्सुद्धारो एसो पुब्बायरिएहि निदिट्ठो ॥ १९५ ॥ ५ ॥

व्याख्या—एतैर्नवभि पदै सिद्ध-निष्पन्न यदेतत् श्रीसिद्धचक्र, तस्य-सिद्धचक्रस्य एष उद्धार पूर्वोच्चार्यैर्निर्दिष्ट-कथित ॥ १९५ ॥ (५)

गयणमरुलिआय(व)त उट्ठाहसर मनाय-त्रिंदु-कलं ।

सपणववीयाणाहयमतसर सरह पीढम्मि ॥ १९६ ॥ ६ ॥

व्याख्या—अथ ग्रन्थकार एकादशगाथाभि सिद्धचक्रोद्धारविधिमाह—‘ गयणे ’ त्यादि, अत्र गगनादिंज्ञा मन्त्रशास्त्रेभ्यो ज्ञेया, तत्र गगनशब्देन ‘ह’ इत्यक्षरमुच्यते, ‘पीढम्मि’ ति मूलपीठे-यत्रस्य सर्गमध्ये ‘ह’ इत्यक्षर यूय स्मरत, इह च स्मरणमेवाधिकृतम् । स्मरणस्याशक्यत्वे पदस्यध्यानसाधनार्थं मनोजद्वयैर्हि कापट्यादौ लिखनमपि पूर्वोच्चार्यराम्नातम् । एवमग्रेऽप्युच्यते । तत्रादौ ‘ह’ काराक्षर लेखनीय-10 मिति प्रकृतम्, तत्कीदृशम् ? इत्याह—अस्य अकाराक्षरस्य कलिका व्याकरणसंज्ञामयी वक्ता ‘ऽ’ इत्यक्षर-रूपा, तथाऽनन्त-सहित, आदा कलिकया युक्त ततो‘ऽह’ इति स्यात् । पुन तद्गगननीज कीदृशम् ?—‘उट्ठाहसर’ ऊट्ठाह सह रेण-स्मरणेन वर्तत इति सर हकारस्योर्ध्वमधश्च रकारो दीयते, ततो‘ऽह’ इति जातम् । पुन कीदृशं तत् ? ‘सनादविन्दुकल’ नादोऽर्द्धचन्द्राकारोऽक्षरस्योपरि अनुनासिक विन्दु-कला च पूर्णोऽनुस्वार ततो नादश्च विन्दुकला च ताभ्या सहित ततो ‘ऽहँ’ इति जात, पुन कीदृशम् ? 15 ‘सपणववीयाणाहय’ प्रणव ‘अं’कार, वीज‘ह्रीं’कार, अनाहत च कुण्डलाकार, ततश्च द्वन्द्वस्ते सहितम् ।

आ नवपदोयी सिद्ध एषु जे आ श्रीसिद्धचक्र છે, તેનો પૂર્વના આચાર્યોં કહેલ આ (વક્ષ્યમાણ) ઉદ્ધાર છે ॥ ૧૯૫ ॥ (૫)

[અહીં અનુનાદમા ન્યાયવાતા વિવેચનનો પણ સમાવેશ કર્યા છે]

મૂલપીઠ ઇટલે યત્રના મધ્યભાગમા ગગન ઇટલે ‘હ’, (તે ‘હ’ કારની આગલ) ‘અ’ કલિકા 20 ઇટલે અકાર અવગ્રહ ‘ઽ’ રૂપે તથા તે ‘હ’કારના ઊપર અને નીચે ‘ર’ કાર ઇટલે ‘ઽહં’ પદ થાય । તે (‘હ’કાર)ની ઊપર નાદ (અર્ધચન્દ્રાકાર અનુનાસિક રૂપે) અને વિન્દુકલા (પૂર્ણ અનુસ્વાર રૂપે) સ્થાપન કરવી । તેથી ‘ઽહં’ થયુ । (જૂઓ યત્ર-ચિત્ર નં ૧૭) તેને પ્રણવ ઇટલે ‘અં’કાર, વીજ ઇટલે હ્રીં’કાર અને અનાહત ઇટલે વે કુટલ ‘ઊ’ થી વેદિત કરવો ।

૧ અહીં થતાયેલ યત્રનો આશ્રય, જો કે સ્મરણમાં લાવવાનો અધિકાર છે પરંતુ એ સ્મરણ અશક્ય હોય તો પદસ્ય ધ્યાનની સાધના માટે વક્ષપટ ઊપર સારા ગુદ્ર દ્રવ્યોથી આલેષન કરવાનું પૂર્વોચાર્યોં જણાવ્યું છે ।

૨ અહીં ટીકાકારો—‘અકારાક્ષરસ્ય કલિકા વ્યાકરણસંજ્ઞામયી વક્તા ‘ઽ’ રૂપે અક્ષરરૂપા’ અર્થાત્ અકાર અક્ષરની કલિકા ઇટલે વ્યાકરણની સંજ્ઞાવાદી વક્તા ‘ઽ’ આદૃતિ, જેને અવગ્રહ કહેવામાં આવે છે—એવું નિરૂપણ કર્યું છે । જ્યારે શ્રીવિદિતિલક્ષ્મી તે અવગ્રહરૂપ વગ્રાહિત અકાર સ્વયં ભુજગાદૃતિ ઇટલે સર્પાદૃતિ કુલિની રૂપે છે (વેત્તલાક યત્રોમાં વકાદૃતિ ‘ઽ’ નો વ્યાકરણના નિયમો મુજબ લોપ કરી નાશવામાં આવે છે) તે દર્શાવે છે—

“અકારો ભુજગાદૃત્યા કુણ્ડલી ત્રિશ્વ (રશ્વ ?) જન્મભૂ ।

તત્પરો હ શિવ સ્વાત્મા રાજતે અર્હમિત્યત્ ॥

પ્રાયો યન્ત્રે પરે હ સ્યાત્ કુણ્ડલીજ મમ્બુજ્જિહ્વત ।

અહમિત્યાદિગણનાદૃષ્ટ્વ રત્નત્રયાશ્રય ॥”

૩ ‘સિરિસિરિસાલ કશ’ ની ટીકામાં વળ્યું છે કે ‘નાદશ્ચ વિન્દુકલા ચ તાભ્યા સહિતમ્’ એવી શ્રી ટીકાકાર ભગવાન ‘વિન્દુકલા’ને એક જ યત્ન માને છે વીજુ નાદની વ્યાખ્યા કરતાં તેઓ કહે છે કે ‘નાદોઽર્ધચન્દ્રાકારોઽક્ષરસ્યોપરિ અનુનાસિક’ અર્થાત્ અક્ષર ઊપર અર્ધચન્દ્રાકારે (વ) મૂકાતો જે અનુનાસિક તે નાદ છે । વિન્દુકલાને તેઓ પૂર્ણ અનુસ્વાર () કહે છે (વિન્દુકલા ચ પૂર્ણોઽનુસ્વાર) । આ વર્ણુ કથન કો- મત-વિશેષને આશ્રયીને હોય એમ લાગે છે ।

૪૬૮ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરૂપ-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદર્ભો । [પ્રાકૃત

અત્રાન્નાયઃ—‘ઽહ્’ ઇતિ વીજં ‘ઽઃ’કારોદરે ન્યસેત્, એતચ્ચ વીજદ્વયં ‘હીં’કારોદરે ન્યસેત્ તતશ્ચ ‘હીં’ કારસ્યેકારસ્વરાત્ રેષાં પશ્ચાદ્ વાલયિત્વા દ્વિઃકુણ્ડલાકારેણાઽનાહતેન તદ્વીજત્રયમપિ વેષ્ટ-
યેત્, પુનઃ કીદૃશમ્ ?—‘અન્યસ્વરં’—અન્યે સ્વરાઃ—અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ઋ લૃ લૃ ઐ ઐ ઓ ઓ
અં અઃ—એતે ષોડશ યસ્ય તત્, પૂર્વોક્તસ્ય સર્વતઃ સ્વરાન્ ન્યસેદિત્યર્થઃ, ઇત્યેતાવત્ કર્ણિકાયાં
૫ ધ્યેયમ્ ॥ ૧૯૬ ॥ (૬)

જાયહ અડદલવલયે સપળવ-માયાઈએ સુવાહંતે ।

સિદ્ધાઈએ દિસાસું વિદિસાસું દંસણાઈએ ॥ ૧૯૭ ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યા—અથ પીઠં લિખિત્વા તત્પાર્શ્વે વૃત્તમણ્ડલં લિખેત્, તદુપરિ અષ્ટદલકમલાકારં વલયં
લિખેત્, તત્રાષ્ટદલવલયે ચતુર્ણુ દિક્ષપત્રેષુ પ્રળવ-માયાદિકાન્ સ્વાહાન્તાન્ સિદ્ધાદિકાન્ ચતુર્થીંબહુવચ-
૧૦ નાન્તાન્ ધ્યાયત, પ્રળવ—‘ઽઃ’કારો, માયા—‘હીં’કારસ્તૌ આદી યેષાં તે તાન્, તથા ‘સ્વાહા’ અન્તે યેષાં
તે તાન્ । લિખનવિધિઃ યથા—‘ઽઃ’ હીં સિદ્ધેભ્યઃ સ્વાહા’ પૂર્વસ્યાં ૧, ‘ઽઃ’ હીં આચાર્યેભ્યઃ સ્વાહા’
દક્ષિણસ્યાં ૨, ‘ઽઃ’ હીં ઉપાધ્યાયેભ્યઃ સ્વાહા’ પશ્ચિમાયાં ૩, ‘ઽઃ’ હીં સર્વસાધુભ્યઃ સ્વાહા’ ઉત્તરદિગ્દલે ૪,

અહીં આન્નાય આ પ્રમાણે છે—‘ઽહ્’ એ વીજને ‘ઽઃ’કારના ઉદરમાં મૂકવો અને તે વંને
(‘ઽહ્’ અને ઽકાર) ને ‘હીં’કારના ઉદરમાં આલેખવા । પછી ‘હીં’કારના ‘ઈ’કાર સ્વરની રેખાને
૧૨ પાછળ વાળીને વે આવર્તથી—કુંડલાકારે (અનાહતરૂપે) તે ત્રણે વીજનું વેષ્ટન કરી લેવું । અનાહત
પછી સોઝ સ્વરો (અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ઋ લૃ લૃ ઐ ઐ ઓ ઓ અં અઃ) વર્તુળાકારે સ્થાપન
કરવા—આ રીતે યંત્રની કર્ણિકાનું ધ્યાન (આલેખન) કરવું ॥ ૧૯૬ ॥ (૬)

આ રીતે પીઠ આલેખીને તેને ફરતું ગોળાકાર વલય કરવું । તે વલયને ફરતી કમળની આઠ
પાંચડીઓ દોરવી । તે આઠ પાંચડીઓ પૈકી ચાર દિશાઓ તરફની ચાર પાંચડીઓમાં પ્રળવ એટલે
૨૦ ‘ઽઃ’ કાર અને માયા એટલે ‘હીં’કાર તેમજ અંતે ‘સ્વાહા’ પૂર્વક ‘સિદ્ધ’ આદિ પદોનું ચતુર્થીં બહુ-
વચન પૂર્વક ધ્યાન (માટે આલેખન) કરવું અને (તે પ્રમાણે) દર્શન આદિ પદોનું વિદિશાની
પાંચડીઓમાં ધ્યાન (માટે આલેખન) કરવું । તે આ પ્રમાણેઃ—

કેટલાક મંત્રશાસ્ત્રોમાં નાદ, વિંદુ અને કલા એ ત્રણ ભિન્ન પદાર્થો માનવામાં આવ્યા છે ત્યા નાદ (Δ), વિંદુ (•)
અને કલા (∪) ને આ રીતે—(Δ) આલેખવામાં આવ્યા છે । આવી જાતના આલેખનવાળા યંત્રો પળ મળે છે ।

આ વિષયમાં આચાર્ય ભગવંત શ્રી સિંહતિલકસૂરિ ‘મંત્રરાજરહસ્ય’ માં કહે છે કે—

રપરં હં ત્રિકોણરૂઢં ઈસ્વરખણ્ડેન્દુવિન્દુનાદાલ્યમ્ । આજ્ઞાચક્રે પશ્યતિ વહ્નિપુરેશાક્ષિપરસંજ્ઞે ॥

તે (સાધક) વહ્નિપુર અને ઈશાક્ષિ એવી અન્ય સંજ્ઞાઓ છે જેને એવા આજ્ઞાચક્રમાં (આ ચક્ર ધ્રુમધ્યમાં આવેલું
છે) ‘રૂ’ છે પર જેને એવા ‘હ’ ને (‘હ’ ને) ત્રિકોણથી રૂઢ (જેના ઊર્ધ્વભાગમાં ત્રિકોણ છે એવો) તથા ઈ સ્વર,
ચંદ્રકલા, વિન્દુ અને નાદથી સંપન્ન જુએ છે. અહીં ‘હીં’ નું ધ્યાન છે.

૪ શ્રીસિંહતિલકસૂરિ અનાહત વિશે જણાવતા કહે છે કે :—

નાદો મૃદ્ગધ્વનિરિવ શક્તિન્યુત્થસ્ત્વનાહતો નાદઃ ॥

—મંત્રરાજરહસ્ય, પ્રથમ પ્રસ્થાન, શ્લો ૮૦ હ. લિ. ॥

तथैव विदिक्षु न्दर्शनादीनि चत्वारि पदानि ध्यायत । तत्तल्लिखनविधित्वय- 'ॐ ह्रीं न्दर्शनाय स्वाहा' आमेयकोणे १, 'ॐ ह्रीं ज्ञानाय स्वाहा' नैर्ऋत्या २, 'ॐ ह्रीं चारित्राय स्वाहा' वायव्ये ३, 'ॐ ह्रीं तपसे स्वाहा' ईशानकोणे ४, अनेन क्रमेण लिखेत् । एव अष्टदल प्रथमत्रयम् ॥ १९७ ॥ (७)

वीजत्रयमि अहदिसि दलेसु साणाहए सरह वगो ।

अतरदलेसु अहसु ह्यायह परमिद्विपदमपए ॥ १९८ ॥ ८ ॥

5

व्याख्या—प्रथमत्रयवाह्यतो मण्डलाकार पौड्यदल न्यसेत् । तत्र द्वितीयवलये अष्टसु एकान्तरितदिग्दलेषु सानाहतान्-अनाहतनीजसहितान् अष्टौ वर्णान् 'अ, क, च, ट, त, प, य, श'-रूपान् क्रमेण लिखित्वा यूय स्मरत, तत्र प्रथमवर्गे पौड्य वर्णा कर्मादिषु पञ्चसु प्रत्येक पञ्च पञ्च वर्णा अन्तिमवर्गद्वये प्रत्येक चत्वारो वर्णा, ततोऽष्टसु वर्गाणामन्तरदलेषु परमेष्ठिपदानि- 'ॐ नमो अरि-हताण' इत्येवरूपाणि ध्यायत, अष्टस्वपि अतरदलेषु 'ॐ नमो अरिहताण' इत्येव लिखेदित्यर्थ । एव 10 द्वितीयवलयम् ॥ १९८ ॥ (८)

१ 'ॐ ह्रीं सिद्धेभ्य	स्वाहा'	— आ प्रमाणे पूर्वदिशामा	लखवु ।
२ 'ॐ ह्रीं आचार्येभ्य	स्वाहा'	— आ प्रमाणे दक्षिणदिशामा	लखवु ।
३ 'ॐ ह्रीं उपाध्यायेभ्य	स्वाहा'	— आ प्रमाणे पश्चिमदिशामा	लखवु ।
४ 'ॐ ह्रीं सर्वसाधुभ्य	स्वाहा'	— आ प्रमाणे उत्तरदिशामा	लखवु ।
५ 'ॐ ह्रीं दर्शनाय	स्वाहा'	— आ प्रमाणे अग्निकोणमा	लखवु ।
६ 'ॐ ह्रीं ज्ञानाय	स्वाहा'	— आ प्रमाणे नैर्ऋत्यकोणमा	लखवु ।
७ 'ॐ ह्रीं चारित्राय	स्वाहा'	— आ प्रमाणे वायव्यकोणमा	लखवु ।
८ 'ॐ ह्रीं तपसे	स्वाहा'	— आ प्रमाणे ईशानकोणमा	लखवु ।

15

आ प्रमाणे आठ पाखडीवाळु वलय आलेखवु ॥ १९७ ॥ (७) [प्रथम वलय]

20

पहेला वलयनी बहार सोऽष्ट पाखडीवाळु मडलाकारे फरतु वीजु वलय आलेखवु । ते सोळ पाखडीओ पैकीनी एकातरित आठ दिशाओ तरफनी आठ पाखडीओमा अनाहत (द्विकुडलाकार) वीज साधे अनुक्रमे आठ वर्गो-अ क च ट त प य श-लएनी तेनु ध्यान करवु ।

प्रथम वर्गमा सोऽष्ट वर्णो (अँ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ लृ ए ऐ ओ औ अ अ -स्वरो), कवर्ग आदि पाचमा पाच पाच वर्णो (कर्ग-क ख ग घ ङ, चवर्ग-च छ ज झ ञ, टवर्ग-ट ठ ड ढ ण, 25 तवर्ग-त थ द ध न, पवर्ग-प फ ब भ म-व्यजतो) अने छेह्ना यवर्ग (य र ल व) तेमज शवर्ग (श ष स ह)-वेमा चार चार वर्णा लखता ।

ते आठे वर्गोना अतरनी-बदने बघेनी आठे पाखडीओमा 'ॐ नमो अरिहताण' पद लखवु ॥ १९८ ॥ (८) [वीजु वलय] ।

१ केंदलाक प्रसिद्ध ध्येला पदोमा 'ॐ ह्रीं श्री सिद्धेभ्य स्वाहा' आलेखल जोवामा आवे छे परंतु अही मूळ के व्याख्यामा 'श्री' पाठनी निर्दिश करेले नथी । बळा दर्शन आदि पदोमा उपर्युक्त व्याख्यामा दशावेल पाठनी भिन्न 'ॐ नमो दशगस्त, ॐ नमो नागम्, ॐ नमो चरित्तम्, ॐ नमो तपस्व', एवो पाठ पण आपेले जोवामा आवे छे ।

૪૭૦ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરૂપ-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદંભો । [પ્રાકૃત

તહાવલે વિ અડદિસિ દિપ્પંત અણાહણિં અંતરિણ ।

પાયાહિણેણ તિહિ પંતિઆહિં જ્ઞાણહ લલ્લિપ્પણ ॥ ૧૯૯ ॥ ૯ ॥

વ્યાખ્યા—તૃતીયવલયેઽપિ અષ્ટસુ દિક્ષુ અષ્ટાવનાહતાન્ લિખેન્, તતો દ્વયોર્દ્વયોરન્તરાલે દ્વે દ્વે લલ્લિપ્પદે, એવમષ્ટસ્વપ્યન્તરેષુ પોઢશ લલ્લિપ્પદાનિ પ્રથમપદ્મૌ, એવં પોઢશૈવ દ્વિતીયપદ્મૌ, એવમેવ તૃતીય-
5 પદ્મૌ । इत्थं दीप्यमानैरष्टभिरनाहतैरन्तरितानि—व्यवहितानि प्रादक्षिण्येन तिसृभिः पङ्क्तिभिः—श्रेणिभिरष्ट-
चत्वारिंशल्लिपिपदानि यूयं ध्यायत ॥ १९९ ॥ (९)

તે પળવ-વીજ-અરિહં નમો જિણાણં તિ એવમાઈઆ ।

અડયાલીસં ણેઆ સમ્મં સુગુરુવણેણ ॥ ૨૦૦ ॥ ૧૦ ॥

વ્યાખ્યા—તે ઇતિ પ્રાકૃતત્વાન્નપુંસકસ્ય પુંસ્વં, તાનિ લલ્લિપ્પદાનિ પ્રળવઃ—ઐં કારૌ, વીજં—
10 હીંકારોર્હમિતિ સિદ્ધિવીજમ્ । एतत्पूर्वकं नमो जिणाणमिति पदं ‘ॐ ह्रीं अर्हं नमो जिणाणं’ इत्येवमा-
દીનિ અષ્ટચત્વારિંશત્સંજ્ઞયાનિ સમ્યક્ સુગુરોરુપદેશેન જ્ઞેયાનિ । એતેષાં નામાનિ માહાત્મ્યાનિ ચ
લલ્લિપ્પકલ્પાદવસેયાનિ, ઇહ ત્વારાધનવિધિં વિના પુસ્તકલિખને દોષ ઇતિ ન લિખિતાનિ ॥ ૨૦૦ ॥ (૧૦)

ત્રીજા વલયમાં આઠે દિશાઓમાં આઠ અનાહત દ્વિકુંડલાકાર ‘ઐ’ વીજ આલેખવા । તે વે
અનાહતોની અંતરાલે— પડચે (ત્રણ પંક્તિઓ એટલે વલયોમાં) વે વે લલ્લિપ્પદો લખવાં, એ પ્રકારે
15 આઠે અંતરાલમાં સોઠ લલ્લિપ્પદો પ્રથમ પંક્તિમાં, વીજાં સોઠ લલ્લિપ્પદો વીજી પંક્તિમાં અને
ત્રીજાં સોઠ લલ્લિપ્પદો ત્રીજી પંક્તિમાં લખવાં—આ પ્રકારે દેદીપ્યમાન એટલે તેજસ્વી
આઠ ‘અનાહતોની અંતરાલે પ્રદક્ષિણારૂપે ત્રણ પંક્તિમાં અડતાલીસ લલ્લિપ્પદોનું ધ્યાન
(માટે આલેખન કરવું) ॥ ૧૯૯ ॥ (૯)

તે લલ્લિપ્પદો પ્રળવ એટલે ‘ઐ’કાર, વીજ એટલે ‘હ્રીં’ કાર અને ‘અર્હં’ એ સિદ્ધિવીજ પૂર્વક
20 ‘નમો જિણાણં’ ઇત્યાદિ (ઐં હ્રીં અર્હં નમો જિણાણં એ રીતે) અડતાલીસ લલ્લિપ્પદો ગુરુના ઉપદેશથી
સારી રીતે જાણી લેવા । આ લલ્લિપ્પદોનું માહાત્મ્ય ‘લલ્લિપ્પકલ્પ’ થી જાણી લેવું । અહીં આરા-
ધનાવિધિ સિવાય એમ ને એમ લલ્લિપ્પદો વતાવવામાં—પુસ્તકમાં લખવામાં દોષ છે તેથી લખ્યાં
નથી । ॥ ૨૦૦ ॥ (૧૦)

૧ અનાહત ઐંપૂર્વક હ્રીંપૂર્વકના પળ મળે છે ।

૨ ૧. ઐં હ્રીં અર્હં નમો જિણાણં ।

૩. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પરમોહિજિણાણં ।

૪. ઐં હ્રીં અર્હં નમો અણંતોહિજિણાણં ।

૫. ઐં હ્રીં અર્હં નમો ત્રીયવુદ્ધાણં ।

૬. ઐં હ્રીં અર્હં નમો આસીવિસાણં ।

૭. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સંસિન્નસોયાણં ।

૮. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પત્તેયવુદ્ધાણં ।

૯. ઐં હ્રીં અર્હં નમો ઝજ્જુમર્દ્દાણં ।

૧૦. ઐં હ્રીં અર્હં નમો ઓહિજિણાણં ।

૧૧. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સવ્વોહિજિણાણં ।

૧૨. ઐં હ્રીં અર્હં નમો કુટ્ટવુદ્ધાણં ।

૧૩. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પયાણુસારીણં ।

૧૪. ઐં હ્રીં અર્હં નમો દિટ્ઠિવિસાણં ।

૧૫. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સયંસંવુદ્ધાણં ।

૧૬. ઐં હ્રીં અર્હં નમો વોહિવુદ્ધાણં ।

૧૭. ઐં હ્રીં અર્હં નમો વિઝલમર્દ્દાણં ।

(આ સોઠ લલ્લિપ્પદો પહેલી પંક્તિમાં મૂકવાં)

त त्रिगुणेण मायानीएण सुद्धसेयवणणे ।

परिवेढिऊण परिहीड तस्स गुरुपायए नमह ॥ २०१ ॥ ११ ॥

व्याख्या—तत्पीठादि लब्धिपदान्त त्रिगुणेण शुद्धश्वेतवर्णेन मायावीनेन—हीङ्कारेण परिवेष्टय परित—समन्ताद्वेष्टयित्वा तस्य परिधौ गुरुपादुका—गुरुपादन्यासान् यूय नमत । अत्राय भाव—सर्गयन्त्रसोर्ध्वं 'ह्रीं' कार विलिख्य तस्य ईकारात् सर्वयन्त्रपरिक्षेपक्या रेखा त्रिवर्लीयित्वा चतुर्थरेखाद्विप्रान्ते 'क्रौं' इत्यक्षरं लिखेत् । तस्य च परिधौ अष्टौ गुरुपादुका, पादुकाशब्दो यद्यपि नामकोशे उपानद्वाचक उक्त, तथापि रूढ्या पादन्यासाथोऽपि बोध्य, बहुस्थानेषु तथा दर्शनात् ॥ २०१ ॥ (११)

तेने (उपर्युक्त अर्थात् मूलपीठयी लब्धिपदने सुधीना त्रण बलयोना आलेखनने) त्रिगुण अने शुद्ध श्वेत वर्णवाच्या मायानीज एटले ह्रींकार घडे चारे तरफयी बीटी लेवु । ते पछी तेनी परिधिमा गुरुपादुकाओ^१ एटले गुरुना चरणकमलने न्यास (बलयोकारे) करवो । 10

अर्थात् समग्र यत्रनी उपरना मथाळेयी ह्रींकार आलेखीने तेना ईकारयी शरू करेली रेखाने मूलपीठ वगैरे बलयोनी आसपास कुडलाकारे त्रण आटा दर्शने वाळनी अने चोयो आटो अद्वयो दर्शने छेडे 'क्रौं'कार (अक्षुशनीन) ने आलेखवु । ॥ २०१ ॥ (११)

- १७ ॐ ह्रीं अहं णमो दसपुत्रीण । १८ ॐ ह्रीं अहं णमो चउहसपुत्रीण ।
 १९ ॐ ह्रीं अहं णमो अट्टगनिमित्तकुसलाण । २० ॐ ह्रीं अहं णमो विउत्तणइहिपत्ताण
 २१ ॐ ह्रीं अहं णमो विज्ञाहराण । २२ ॐ ह्रीं अहं णमो चारणलक्ष्मीण ।
 २३ ॐ ह्रीं अहं णमो पण्हसमणाण । २४ ॐ ह्रीं अहं णमो आगामगामीण ।
 २५ ॐ ह्रीं अहं णमो खीरासवीण । २६ ॐ ह्रीं अहं णमो सप्पियासवीण ।
 २७ ॐ ह्रीं अहं णमो महुआसवीण । २८ ॐ ह्रीं अहं णमो अमियासवीण ।
 २९ ॐ ह्रीं अहं णमो सिद्धायणाण । ३० ॐ ह्रीं अहं णमो भगजो महद

महावीरउत्तमाणबुद्धरिसीण ।

- ३१ ॐ ह्रीं अहं णमो उगगतयाण । ३२ ॐ ह्रीं अहं णमो अस्खीणमहाणसियाण ।

(आ सोळ लब्धिपदो वीजी पत्तिमा मूक्का ।)

- ३३ ॐ ह्रीं अहं णमो बहुमाणाण । ३४ ॐ ह्रीं अहं णमो दित्ततवाण ।
 ३५ ॐ ह्रीं अहं णमो तत्ततवाण । ३६ ॐ ह्रीं अहं णमो महातवाण ।
 ३७ ॐ ह्रीं अहं णमो घोरतयाण । ३८ ॐ ह्रीं अहं णमो घोरगुणाण ।
 ३९ ॐ ह्रीं अहं णमो घोरपरमाणाण । ४० ॐ ह्रीं अहं णमो घोरगुणउभयासीण ।
 ४१ ॐ ह्रीं अहं णमो आमोसहिपत्ताण । ४२ ॐ ह्रीं अहं णमो खेळोसहिपत्ताण ।
 ४३ ॐ ह्रीं अहं णमो जळोसहिपत्ताण । ४४ ॐ ह्रीं अहं णमो त्रिपोसहिपत्ताण ।
 ४५ ॐ ह्रीं अहं णमो सद्योसहिपत्ताण । ४६ ॐ ह्रीं अहं णमो मणयलीण ।
 ४७ ॐ ह्रीं अहं णमो वयणयलीण । ४८ ॐ ह्रीं अहं णमो काययलीण ।

(आ सोळ लब्धिपदो वीजी पत्तिमा मूक्का ।)

('लब्धिरूप'मा आ पादकममा योडो फेरफार छे, जजो 'सरिमत्रयत्पसदोह' पृ ६४ मूलभाग)

१ जो ४ पादुकांना अर्थ पगनी चातरी अथवा जोडा पाय छे, पण अरी पादुका एटले चरण-पगली समजतो, ज्याके परंपरायी एवो अर्थ पनी रखे छे। आओ छे ।

૪૭૨ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરદ્ય-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદર્ભો । [પ્રાકૃત

અરિહં-સિદ્ધ-ગણીનં-ગુરુ-પરમાદિદ્વગંતસુગુરુણં ।

દુરણંતાણ ગુરુણ ય સપ્રણવ-વીયાઓ તાઓ ય ॥ ૨૦૨ ॥ ૧૨ ॥

વ્યાખ્યા—અથાષ્ટગુરુપાદુકા એવાહ—અર્હતાં પાદુકા: ૧, સિદ્ધાનાં પાદુકા: ૨, ગણીનાં—
આચાર્યાણાં ૩, ગુરુણાં—પાઠકાનાં ૪, પરમગુરુણાં ૫, અદૃષ્ટગુરુણાં ૬, અનન્તગુરુણાં ૭, દુરણંતા-
૫ ગંતિ—અનન્તાનન્તગુરુણા ચ ૮, इत्येवमष्टानामपि ताः પાદુકા: સપ્રણવવીજા:—પ્રણવવીજાભ્યાં સહિતા:
ॐ હ્રીંયુતા इत्यर्थः, ‘ॐ હ્રીં અર્હત્પાદુકાભ્યો નમઃ’ इत्थं सर्वा अपि लिखेत् ॥ ૨૦૨ ॥ (૧૨)

રેહાદુગકયકલસાગારામિઅમંડલં વ તં સરહ ।

ચડદિસિ વિદિસિ ક્રમેણં જયાઈ-જંભાઈકયસેવં ॥ ૨૦૩ ॥ ૧૩ ॥

વ્યાખ્યા—રેખાદ્વિકેન યન્ત્રોર્ધ્વભાગાદ્ વામદક્ષિણનિર્ગતાડન્યોડન્યગ્રથિતપ્રાન્તરેખાદ્વિકેન કૃતં
૧૦ યત્ કલશાકારં અમૃતમણ્ડલં તદ્વત્ તત્ સરત—કલશાકારં લિખેદિત્યર્થઃ । કિંવિશિષ્ટં તત્ ?—
ચતુર્દિક્ષુ વિદિક્ષુ ચ ક્રમેણ જયાદિકામિઃ ચતસ્રમિઃ જયા ૧, વિજયા ૨, જયન્તી ૩, અપરા-
જિતામિઃ ૪; તથા જમ્ભાદિર્મિર્જમ્ભા ૧, સ્તમ્ભા ૨, મોહા ૩, વન્ધામિઃ ૪; કૃતા સેવા યસ્ય તત્ ।
તત્ર જયાદિકાશ્ચતસ્રઃ ક્રમેણ પૂર્વાદિદિક્ષુ જમ્ભાદિકા આગ્રેય્યાદિષુ વિદિક્ષુ લિખેત્ ॥ ૨૦૩ ॥ (૧૩)

(હવે એ આઠ ગુરુપાદુકાઓ જણાવે છે—) ૧ અરિહંતોની પાદુકાઓ, ૨ સિદ્ધોની પાદુકાઓ,
૧૫ ૩ ગણી એટલે આચાર્યોની—ગણધરોની પાદુકાઓ, ૪ ગુરુ એટલે પાઠક—ઉપાધ્યાયોની પાદુકાઓ, ૫ પરમ
ગુરુઓની પાદુકાઓ, ૬ અદૃષ્ટ ગુરુઓની પાદુકાઓ, ૭ અનંત ગુરુઓની પાદુકાઓ અને ૮ દુરન્તાનન્ત
એટલે અનંતાનન્ત ગુરુઓની પાદુકાઓને પ્રણવ એટલે ॐકાર અને વીજ હ્રીંકાર પૂર્વક લખવી ।

(તે આ પ્રકારે—

૧. ॐ હ્રીં અર્હત્પાદુકાભ્યો નમઃ । ૨. ॐ હ્રીં સિદ્ધપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૨૦ ૩. ॐ હ્રીં ગણધરપાદુકાભ્યો નમઃ । ૪. ॐ હ્રીં ગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૫. ॐ હ્રીં પરમગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ । ૬. ॐ હ્રીં અદૃષ્ટગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૭. ॐ હ્રીં અનન્તગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ । ૮. ॐ હ્રીં અનન્તાનન્તગુરુ-
પાદુકાભ્યો નમઃ) ॥ ૨૦૨ ॥

યંત્રના ઊપરના ભાગથી ઢાલી તરફથી અને જમણી તરફથી એમ બે રેખાઓ નીકળે છે । છેલ્લે
૨૫ બંને રેખાઓના છેડે મઝી જતાં જે આકૃતિ થાય તે કલશાકાર ‘અમૃતમંડલ’ છે એવું ધ્યાન કરવું ।

તે યંત્રની ચાર દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ક્રમશઃ જયા અને જંભા વગેરે યંત્રની સેવા
કરે છે તે રીતે (વલયાકારે) આલેખન કરો । (તે આ પ્રકારે—

દિશાઓમાં

વિદિશાઓમાં

૧. ॐ હ્રીં જયાયૈ નમઃ । ૨. ॐ હ્રીં જમ્ભાયૈ નમઃ ।
૩. ॐ હ્રીં વિજયાયૈ નમઃ । ૪. ॐ હ્રીં સ્તમ્ભાયૈ નમઃ ।
૫. ॐ હ્રીં જયન્ત્યૈ નમઃ । ૬. ॐ હ્રીં મોહાયૈ નમઃ ।
૭. ॐ હ્રીં અપરાજિતાયૈ નમઃ । ૮. ॐ હ્રીં વન્ધાયૈ નમઃ) ॥ ૨૦૩ ॥

સિરિવિમલસામિપમુહાહિદ્વાયગ-સયલદેવ-દેવીન ।

સુહગુરુમુહાઓ જણિઅ તાળ પયાળ કુળહ જ્ઞાણ ॥ ૨૦૪ ॥ ૧૪ ॥

વ્યાख्या—શ્રીવિમલસ્વામીતિ નામ્ના સૌધર્મદેવલોકનાસી શ્રીસિદ્ધચક્રત્યાધિષ્ઠાયક તત્ત્વ-
મુક્તા યેઽધિષ્ઠાયકા સકલા —સમસ્તા દેવા દેવ્યશ્વકેશ્વર્યાંચા તાસા ધ્યાન સુગુરુમુક્તાત્ જ્ઞાત્વા ‘તાળ’
તિ તેત્સન્મન્થિના ‘પયાળ’ તિ મદ્વપદાના ધ્યાન યૂય કુરુત, एतेषा नामानि कलशाकारस्योपरि सर्पतो
लिखेत । ‘ॐ હોં વિમલસ્વામિને નમ ’ इत्यादि लिखेदित्यर्थ ॥ ૨૦૪ ॥ (૧૪)

ત વિજાદેવિ-સાસણસુર-સાસણદેવિસેવિઅદુપાસં ।

મૂલગહ કઠણિહિ ચપડિહાર ચ ચઢવીર ॥ ૨૦૫ ॥ ૧૫ ॥

દિસિનાલ-રિચત્તવાલેહિં સેવિઅં ધરણિમહલપટ્ટ ॥

પૂયંતાળ નરાળ નૂળ પૂરેહ મળહટ્ટ ॥ ૨૦૬ ॥ ૧૬ ॥

10

વ્યાख्या—અથ તમિત્યાદિ ગાથાયુગ્મસ્ય વ્યાख्या, તત્ સિદ્ધચક્ર કર્તૃ પૂજયતા નરાળા નૂત —
નિશ્ચિત મન ઇષ્ટ—મનસોઽમીષ્ટ પૂરયતિ, इति द्वितीयगाथान्त्यपादद्वयेन सम्बन्ध, किविशिष्ट तत् ? —
વિદ્યાદેવ્યો—રોહિણ્યાઘા પોઢશ, શાસનસુરા ગોમુખયક્ષાદયશ્ચતુર્વિંશતિ, શાસનદેવ્યશ્વકેશ્વર્યાંચા
ચતુર્વિંશતિરેવ, તતો, વિદ્યાદેવીમિ શાસનસુરે શાસનદેવીમિશ્ચ સેવિતૌ દ્વો પાર્શ્વો વામદક્ષિણો यस્ય તત્ ।
પુન કીટશમ્ — ‘મૂલગહ’ તિ મૂલે—કલશસ્ય મૂલે મહા—સૂર્યાદયો यस્ય તત્, તથા કળ્પે—15
ગલ્પસ્થાને નિધયો નમસદ્ભક્ત્યાકા નૈસર્પકાઘા આગમપ્રસિદ્ધા यस્ય તત્, તદ્ યથા—

‘ નૈસર્પ ૧, પાષ્ણકશ્ચા ૨, પિન્નલ ૩, સર્વરત્નક ૪ ।

મહાપદમ ૫, કાલ ૬, —મહાકાલૌ ૭, માળવ ૮—શક્ત્યૌ ૯ ॥ ૧ ॥ ”

વિમલસ્વામી વગેરે (સૌધર્મદેવલોકનાસી ‘સિદ્ધચક્ર યત્રના) અધિષ્ઠાયક દેવો અને દેવીઓ
(ચક્રેશ્વરી વગેરે)ના ધ્યાન (માટેનુ આલેખન) ગુરુમુખયી સામગ્રીને કરવુ અને તે સત્ત્વી 20
મનપદોનુ ધ્યાન (આલેખન) કરવુ । (તે આ પ્રકારે—

૧. ૐ હોં વિમલચાહનાય નમ ।

૨. ૐ હોં ચક્રેશ્વર્યે નમ ।

૩. ૐ હોં અપ્રસિદ્ધાધિષ્ઠાયકાય નમ ।

૪. ૐ હોં ગણિપિટકયક્ષરાજાય નમ ।

૫. ૐ હોં ધરણેન્દ્રાય નમ ।

૬. ૐ હોં કર્પદિયક્ષાય નમ ।

૭. ૐ હોં શારદાયે નમ ।

૮. ૐ હોં શાન્તિદેવતાયે નમ ।

૯. ૐ હોં અપ્રતિચક્રાયે નમ ।

૧૦. ૐ હોં જ્વાલામાલિન્યે નમ ।

૧૧. ૐ હોં ત્રિમુચનસ્વામિન્યે નમ ।

૧૨. ૐ હોં દેવતાયે નમ ।

૧૩. ૐ હોં ચૈરોટ્યાયે નમ ।

૧૪. ૐ હોં પદ્માવત્યે નમ ।

૧૫. ૐ હોં કુરુબુલ્લાયે નમ ।

૧૬. ૐ હોં અવિકાયે નમ ।

૧૭. ૐ હોં કુવેરદેવતાયે નમ ।

૧૮. ૐ હોં કુલદેવતાયે નમ ॥ ૨૦૪ ॥ (૧૪) 30

તે સિદ્ધચક્ર પૂજન કરનારા મનુષ્યોના મનોમાઝિતો પૂરા કરે છે, તે વિદ્યાદેવીઓ (રોહિણી
વગેરે મોઝ ઘલ્યાકારે) અને શાસનદેવો (ગોમુખ યગેરે ’ ચોવીશ યક્ષો) તેમજ શાસનદેવીઓ ઘટે
સેવાયેલુ છે । (ચક્રેશ્વરી વગેરે ચોવીશ યક્ષિણીઓ ફક્ત વલયમા ઘે પહોંતે) લલચી ।

નમ ' હિતિ લિખેત્ । અસ્ય લિખને સમ્યગ્નિધિશ્ચાસ્ત્યાન્નાયવિન્મુક્તાદ્ યથા લિખિતચક્રાદ્ વાઙ્મસેય ॥
॥ ૨૦૫ ॥ ૨૦૬ ॥ (૧૫-૧૬)

एय च सिद्धचक्र कहिअ विज्ञाणुवायपरमत्यं ।

नाएण जेण सहसा सिज्झति महंतसिद्धिओ ॥ २०७ ॥ १७ ॥

વ્યાખ્યા—એતલ સિદ્ધચક્ર વિદ્યાનુવાદો—દશમ પૂર્વ તસ્ય પરમાર્થરૂપ—રહસ્યમૂતમિત્યર્થ, 5
યેન જ્ઞાતેન સહસા—સઘો મહત્ય સિદ્ધયો—અગ્નિમાઘા સિદ્ધયન્તિ ॥ ૨૦૭ ॥ (૧૭)

वली कलशना मूलमा (नीचे)नव प्रहोना नाम आलेखवा, ते आ प्रमाणे—

१ ॐ सूर्याय नम । २ ॐ सोमाय नम । ३ ॐ मौमाय नम ।

४ ॐ बुधाय नम । ५ ॐ बृहस्पतये नम । ६ ॐ शुक्राय नम ।

७ ॐ शनैश्चराय नम । ८ ॐ राहवे नम । ९ ॐ केतवे नम । 10

वली कठमा—गळे नव निધિઓના નામ આલેખવા, તે આ પ્રમાણે—

१ ॐ नैसर्पिकाय नम । २ ॐ पाण्डुकाय नम । ३ ॐ पिङ्गलाय नम ।

४ ॐ सर्वरत्नाय नम । ५ ॐ महापद्माय नम । ६ ॐ कालाय नम ।

७ ॐ महाकालाय नम । ८ ॐ माण्डकाय नम । ९ ॐ शङ्खाय नम ।

वली, चार प्रतीहारोना नाम (चार दिशाओमा) लखवा, ते आ प्रमाणे— 15

१ ॐ कुमुदाय नम (पूर्वमा), २ ॐ अक्षनाय नम (दक्षिणमा), ३ ॐ वामनाय

नम (पश्चिममा), અને ૪ ॐ पुष्पदत्ताય નમ (ઉત્તરમા) ।

वली, चार वीरोना नाम (चार दिशाओमा, ऊपरनी माफक लखवा, ते आ प्रमाणे—

१ ॐ माणिभद्राय नम (पूर्वमा), २ ॐ पूर्णभद्राय नम (दक्षिणमा),

३ ॐ कपिलाय नम (पश्चिममा) અને ૪ ॐ પિંગ્ગલાય નમ (ઉત્તરમા) । 20

वली, दश दिक्पालना नाम (ते ते दिशाओमा) लखवा, ते आ प्रमाणे—

१ ॐ इन्द्राय नम (पूर्वमा), ૨ ॐ અગ્નિયે નમ (અગ્નિમા), ૩ ॐ યમાય નમ

(દક્ષિણમા), ૪ ॐ નૈર્ઋતાય નમ (નૈર્ઋત્યમા), ૫ ॐ વરુણાય નમ (પશ્ચિમમા),

૬ ॐ વાયવે નમ (વાયુમા), ૭ ॐ કુવેરાય નમ (ઉત્તરમા), ૮ ॐ ईशानाय नम

(ईशानमा) । ૯ (સૌથી ઉપર પૂર્વદિશામા), ॐ ब्रह्मणे नम । ૧૦ (સૌથી નીચે 25

પશ્ચિમદિશામા) ॐ नागाय नम ।

अने क्षेत्रपाल देवतु वायुखणामा आलेखन करु ।—आ यथा (देयता)ओची सेयायला

(यत्रने 'ल' અને 'क्षि' અક્ષર યુક્ત) ઘરણીમહલ (ચોરસ) મા પ્રતિષ્ઠિત (સ્થાપન) કરુ ।—

આ પ્રકારનુ ચત્ર પૂતા કરનારા મનુષ્યોના મનોચાહિતો પૂરે છે ॥ ૨૦૫ ॥ ૨૦૬ ॥ ૧૫-૧૬ ॥

આ સિદ્ધચક્ર 'વિદ્યાનુવાદ' નામના (દશમા પૂર્વના) રહસ્યરૂપ છે, જેને જાણ્યુ હોય તો 30

મહાન્ (અગ્નિમા આદિ) સિદ્ધિઓ જલદીથી સિદ્ધ થાય છે ॥ ૨૦૭ ॥ (૧૭)

૪૭૬ સિરિચળસેહરસૂરિવિરહય-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદર્ભો.[પ્રાકૃત

૧૧ : એયં ચ વિમલધવલં જો જ્ઞાયઈ સુક્ષ્ણજોણ ।

તવ-સંજમેણ જુતો સો પાવઈ નિજરં વિડલં ॥ ૨૦૮ ॥ ૧૮ ॥

વ્યાખ્યા—એત્ત્વ વિમલં—નિર્મલં અત્ત એવ ધવલં ઉજ્જવલં શ્રીસિદ્ધચક્રં યઃ પુમાન્ શુક્લધ્યાન-
યોગેન ઉજ્જવલધ્યાનવ્યાપારેણ ધ્યાયતિ સ વિપુલં—વિસ્તીર્ણાં નિર્જરાં પ્રાપ્નોતિ વહુકર્મક્ષયં કરોતીત્યર્થઃ;

૫ કીદૃશઃ સઃ ? —તપઃસંયમાભ્યાં યુક્તઃ ॥ ૨૦૮ ॥ (૧૮)

અક્ષયસુખલો મુક્તલો જસ્સ પસાણ લબ્ધે તસ્સ ।

જ્ઞાણેણં અન્નાઓ સિદ્ધીઓ હંતિ કિં ચુજં ॥ ૨૦૯ ॥ ૧૯ ॥

વ્યાખ્યા—અક્ષયં સુખં યસ્મિન્ સ ईदृશો મોક્ષો યસ્ય શ્રીસિદ્ધચક્રસ્ય પ્રસાદેન પ્રાણિભિર્લભ્યતે
તસ્ય ધ્યાનેન અન્યાઃ સિદ્ધયો ભવન્તિ, તત્ર કિન્ચોદ્યં—કિમાશ્ચર્યમિત્યર્થઃ ॥ ૨૦૯ ॥ (૧૯)

૧૦ એયં ચ પરમતત્ત્વં પરમરહસ્યં ચ પરમમંત્રં ચ ।

પરમત્થં પરમપયં પન્નત્તં પરમપુરિસેહિં ॥ ૨૧૦ ॥ ૨૦ ॥

વ્યાખ્યા—એત્ત્વ પરમતત્ત્વં—ઉત્કૃષ્ટં તત્ત્વમ્, ચ—પુનઃ પરમં રહસ્યં—ગોપ્યં, ચ—પુનઃ પરમો
મન્ત્રઃ, પુનઃ પરમાર્થઃ, પુનઃ પરમપદં પરમપુરુષૈર્ભગવદ્ભિઃ પ્રજ્ઞાસં—પ્રસ્થપિતમ્ ॥ ૨૧૦ ॥ (૨૦)

તત્તો તિજયપસિદ્ધં અદ્દમહાસિદ્ધિદાયગં સુદ્ધં ।

૧૫ સિરિસિદ્ધચક્રમેઅં આરાહહ પરમમત્તીણ ॥ ૨૧૧ ॥ ૨૧ ॥

વ્યાખ્યા—તતસ્તત્ત્માત્ કારણાત્ મો મો મન્યાઃ ! ત્રિજગતિ—લોકત્રયે પ્રસિદ્ધમ્, અણિમાદ્યષ્ટ-
૫ મહાસિદ્ધિદાયકં શુદ્ધં—નિર્મલમ્ એતત્ શ્રીસિદ્ધચક્રં પરમભક્ત્યા યૂયં આરાધયત સેવધ્વમ્ ॥ ૨૧૧ ॥ (૨૧)

નિર્મલ હોવાના કારણે જ ઉજ્જવલ એવા આ સિદ્ધચક્રનું જે પુરુષ શુક્લધ્યાનના યોગથી ધ્યાન
ધરે છે તે તપ અને સંયમથી ભારે નિર્જરા એટલે અનેક કર્મોનો ક્ષય કરે છે ॥ ૨૦૮ ॥ (૧૮)

૨૦ જેમાં અક્ષય સુખ રહેલું છે એવો મોક્ષ, જે (સિદ્ધચક્ર)ના પ્રસાદથી (પ્રાણીઓને)મળે છે
તેના ધ્યાનથી વીજી (લૌકિક) સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત થાય એમાં તો નવાઈ જ શી ? ॥ ૨૦૯ ॥ (૧૯)

૧૧ આ (સિદ્ધચક્ર) પરમતત્ત્વ (ધ્યેય) છે, પરમરહસ્યરૂપ એટલે ગોપનીય છે (ગમે તેવા
માનવીને દેવા યોગ્ય નથી), આ પરમમંત્ર છે, પરમ અર્થવાલું છે, પરમ પદોવાલું છે, તેનું ઉત્કૃષ્ટ
૧૧ એવા આપ્ત પુરુષોએ નિરૂપણ કર્યું છે ॥ ૨૧૦ ॥ (૨૦)

૨૫ આ કારણથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ, અને અણિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિઓને આપનાર, નિર્મલ એવા
આ સિદ્ધચક્રની તમે આરાધના કરો ॥ ૨૧૧ ॥ (૨૧)

સિરિસિરિવાલકહા સંદર્ભપરિચય

બૃહદ્રચ્છીય શ્રીહેમતિલકસૂરિના શિષ્ય શ્રીરત્નશેખરસૂરિણ વિ. સં. ૧૪૨૮ માં પ્રાકૃતમાં ‘સિરિસિરિ-
વાલકહા’ નામે ગ્રંથ રચ્યો છે । તેના ઉપર ચરતરગચ્છીય શ્રીક્ષમાકલ્યાણગણિણ વ્યાખ્યા પણ રચી છે ।

૩૦ આ ગ્રંથમાં કથાની સાથોસાથ સિદ્ધચક્રયંત્રાલેખનવિધિ, પંચપરમેષ્ઠી આરાધન, સ્તુત્યા-
ત્મક નવપદનાં નવક—તે પૈકી પરમેષ્ઠીનવક વગેરે નમસ્કારવિષયક ઉપયોગી સંદર્ભો ટીકા સાથે
તારવીને અનુવાદ સહિત અહીં પ્રગટ કર્યા છે ।

૪૦ ‘સિદ્ધચક્રયંત્ર’ જે શ્રીચણ્ડીવિજયજી મહારાજે અમને પ્રસિદ્ધિ અર્થે આપ્યું છે તે પણ અહીં
પ્રગટ કરીએ છીએ ।

સિરિરયણસેહરસૂરિવિરઙ્ગયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરમિટ્ટિપયારાહણવિહિસંદર્ભો ॥

ત સોઝળ અઘ્ગરુઅમત્તિસત્તીહિ સજુઓ રાયા ।

અરિહતાહપયાણં કરેહ આરાહણા એવ ॥ ૧૧૬૯ ॥

5

અવ૦ — તદ્રાઙ્ગીવચન શ્રુત્વાડતિગુરુકેડતિમહત્તૌ યે ભક્તિશક્તી, તામ્યા સયુત — સહિતો રાજા
એવ—વદ્યમાણપ્રકારેણ, અર્હદાદિપદાના આરાધના કરોતિ ॥ ૧૧૬૯ ॥

નવચેઈહરપડિમા જિન્નુદ્ધારાહિવિહિવિહાણે ।

નાણાવિહપૂઆહિ અરિહંતારાહણ કુણહ ॥ ૧૧૭૦ ॥

અવ૦ — તથાહિ — નવ ચૈત્યગૃહાણિ — નવ સંસ્થાનિ જિનગૃહાણિ, નવ પ્રતિમા, નવ જીર્ણોદ્ધારા 10
ઇત્યાદિના વિધિના વિધાન — નિર્માણ તેન, તથા નાનાવિધા — અનેકપ્રકારા યા પૂજાસ્તામિરહંત —
અર્હત્પદસારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૦ ॥

(‘સિરિસિરિવાલકહા’મા નવપદોની આરાધનાના પ્રસંગે શ્રીપાલ મહારાજા વિધિપૂર્વક તપસ્યા
કરે છે ત્યારે રાણી મયળાસુદરીએ શ્રીપાલ મહારાજાને જણાવ્યું કે, ‘તમને મોટી રાજલક્ષ્મી મળી છે
ત્યારે તમે શક્તિ અને ભક્તિ અનુસાર નવપદોની પૂજા આરાધના કરી તમારા મનોરથોને પૂરા કરો ।’) 15
આ પ્રકારે તે રાણીનું વચન સામઝીને અતિભક્તિ અને મહાશક્તિવાદ્ય (શ્રીપાલ) મહારાજા
અરિહત વગેરે પદોની આરાધના આ પ્રકારે કરે છે—॥ ૧૧૬૯ ॥

અરિહત ભગવતના નવ ચૈત્યો, નવ પ્રતિમાઓ, નવ જીર્ણોદ્ધારો વગેરે વિધિપૂર્વક કરાવીને
તથા વિવિધ પ્રકારની પૂજાઓ વડે તે અરિહતપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

વિવેચન—અરિહતપદની આરાધના કરવા માટે અરિહત ભગવતના નવ સંખ્યા પ્રમાણ ચૈત્યો, 20
નવ પ્રતિમાઓ, નવ જીર્ણોદ્ધારો કરવા જોડાઈ, તથા મહોત્સવપૂર્વક સ્નાત્રપૂજા, પચ્ચપ્રકારી, અષ્ટ-
પ્રકારી, સત્તર પ્રકારી, એકવીશ પ્રકારી, એકસો આઠ પ્રકારી, અને સર્વતોમદ્રા નામની પૂજાઓ
કરવી-ભણાવવી જરૂરી છે ।

અરિહત ભગવતોએ સિદ્ધદશાની પ્રાપ્તિનો માર્ગ બતાવ્યો છે માટે જ તેમનો ઘોષ કરાવનાર
અરિહતપદની આરાધના કરવાનું વિધાન કરવામા આવેલું છે ।

25

અરિહતપદની આરાધના માટે અરિહત આદિ ભગવતોની આરાધના માટે મૂર્તિઓનું અવ-
લબન જરૂરી છે, કેમકે એવી મૂર્તિઓ આત્મદગ્ધાના આલેશરૂપે માનવામા આવેલી છે, તેનાથી
આત્મામા પરમાત્મભાવનો સ્થાલ આવે છે । એવા પરમ આત્માઓની મૂર્તિઓ ભરાવવી હોય ત્યારે
સ્વાસ કરીને તીર્થંકર અવસ્થામા તેઓ સિંહાસનમા વિરાજમાન હોય તેવી કરાવવામા આવે છે ।

૪૭૮ સિરિચયણસેહરસૂરિવિરહયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરમિદ્વિપયારાહણવિહિસંદંબો [પ્રાકૃત

સિદ્ધાણવિ પડિમાણં કારાવણપૂઅણાપણામેહિં ।

તગ્ગયમણઙ્ગાણેણં સિદ્ધપયારાહણં કુણહ ॥ ૧૧૭૧ ॥

અવ૦ — સિદ્ધાનામપિ યાઃ પ્રતિમાઃ, તાસાં કારાવણં—નિર્માણં, પૂજના—અર્ચના, પ્રણામઃ—
નમસ્કારસ્તૈસ્તથા, તદ્ગતેન—તેષુ સિદ્ધેષુ પ્રાપ્તેન મનસા યદ્ધ્યાનં, તેન સિદ્ધપદસ્યારાધનાં કરોતિ ॥ ૧૧૭૧ ॥

5 ભક્તિ-વહુમાણ-વંદન-વૈયાવચ્ચાઙ્કજ્ઞમુજ્જુત્તો ।

સુસ્સણવિહિનિઉણો આયરિયારાહણં કુણહ ॥ ૧૧૭૨ ॥

અવ૦ — ભક્તિઃ—મનસિ નિર્ભરા પ્રીતિઃ, વહુમાનઃ—વાહ્યપ્રતિપત્તિઃ, વન્દન—વૈયાવૃત્ત્યે પ્રસિદ્ધે

તીર્થકરો જ્યારે સમવસરણમાં વિરાજમાન હોય ત્યારે યોગમુદ્રામાં રહેલા હોવાથી તે સમયની મૂર્તિઓ
યોગમુદ્રાવાળી કરાવાય છે અને તીર્થકરોનું નિર્વાણકલ્યાણક પર્યંકાસન કે કાયોત્સર્ગ આસને જ
10 થતું હોવાથી એ સમયની મૂર્તિઓ પર્યંકાસનવાળી અથવા કાયોત્સર્ગાસનવાળી વનાવવામાં આવે છે;
કેમકે પર્યંક આસન કે કાયોત્સર્ગ આસન એ સિદ્ધદશાનાં સૂચક છે ।

આવી પ્રતિમાઓ કરાવવાથી તથા અરિહંતની ભાવપૂર્વક પૂજાઓ કરવાથી અરિહંતપદની
આરાધના થાય છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

તે શ્રીપાલ મહારાજા સિદ્ધ ભગવંતોની પ્રતિમાઓ ભરાવીને, તેમની પૂજા કરીને, તેમને પ્રણામ
15 કરીને તથા તે સિદ્ધ ભગવંતોની અંદર મનને પરોવવારૂપ ધ્યાન કરીને સિદ્ધપદની આરાધના
કરે છે । ॥ ૧૧૭૧ ॥

વિવેચન—સિદ્ધપદની આરાધના કરવા માટે સિદ્ધ ભગવંતોની પ્રતિમાઓ, તેમનાં ચૈત્યો અને
જીર્ણોદ્ધારો કરાવવા તેમજ તેમની પૂજાઓ ભણાવવી તથા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેવાં સ્થાનોમાં
અગર અન્ય સ્થળોમાં સિદ્ધ ભગવંતને વંદન કરવાપૂર્વક તેમનું એકાગ્રચિત્તથી ધ્યાન કરવું જોઈએ ।
20 સિદ્ધ ભગવંત તો અરૂપી એટલે નિરંજન-નિરાકાર છે તેથી તેમની આકૃતિ વનાવવાનો કોઈ
સંભવ જ નથી । છતાં તીર્થકરોના જન્મ સમયે તેમનાં જે જે લાંછનો હોય તેવા લાંછનોવાળી મૂર્તિ
તે અરિહંત-તીર્થકરની મૂર્તિ કહેવાય છે જ્યારે લાંછનો વિનાની મૂર્તિઓ હોય તે સિદ્ધ ભગવંતની
માનવામાં આવે છે ।

સિદ્ધ ભગવંતની પ્રતિમાઓ ભરાવવામાં તેમના આસનો વિશે કોઈ નિયમ નથી તેથી તે કોઈ
25 પળ આસનવાળી વનાવી શકાય; પણ તેમાં વીતરાગભાવદર્શક આકાર હોવો જરૂરી છે ।

તત્ત્વતઃ અરિહંતોની પોતાની આરાધ્યતા પણ તેમના નિર્વાણકલ્યાણક એટલે સિદ્ધદશાને
ઉદ્દેશીને જ હોય છે । આથી સિદ્ધપદની આરાધનામાં સિદ્ધ ભગવંતનું અને અરિહંતપદની આરાધનામાં
સિદ્ધદશા પ્રાપ્ત કરવા માટેનું એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન કરવાનું અહીં ‘ધ્યાન’ શબ્દથી સૂચવેલું હોય એમ
જણાય છે । વળી, આચાર્ય આદિ પદોની આરાધનામાં પણ તેઓ સિદ્ધ ભગવંત અને અરિહંતની
30 સિદ્ધદશાનું એકાગ્રપણે ધ્યાન કરતા હોવાના કારણે આચાર્ય આદિ પદોની આરાધના કરવામાં આવે
છે । એવું રહસ્ય અહીં સ્ફુટ થાય છે । ॥ ૧૧૭૧ ॥

ઇત્યાદિકાર્યેષુ યુક્ત - ઉચત, તથા શુશ્રૂષણસ્ય - સેવનસ્ય ચો વિવિક્તત્ર નિપુણ - દક્ષ, એવમ્મૂત સન્ આચાર્યપદારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૨ ॥

ઠાણાસળપસળાઈ પઢત પાઢતયાળ પૂરતો ।

દુવિહમત્તિ કુળતો ઉવજ્ઞાપારાહણં કુળઙ ॥ ૧૧૭૩ ॥

અવ૦ — પઠતા પાઠયતા ચ સાધ્વાદીના સ્થાનાગ્રન-વસનાદિ - નિવાસસ્થાન-મોજન-વસ્ત્રાદિ-5
પૂરયન્ દ્રવ્ય-ભાવમેદતો દ્વિવિધા મત્તિ કુર્વન્ ઉપાધ્યાયપદારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૩ ॥

મત્તિ, વહુમાન, વદન, વૈયાવૃત્ત્ય વગેરે કાર્યોમા પ્રયત્નશીલ અને શુશ્રૂષા કરવામા કુશલ
એવા (શ્રીપાલ) મહારાજા આચાર્યપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૨ ॥

વિવેચન-આચાર્યપદની આરાધના કરવા માટે મત્તિ એટલે માનસિક પ્રીતિ, મત્તિથી ઉત્પન્ન
થતુ વહુમાન એટલે વાહ્ય પ્રતિપત્તિ, વદન એટલે નામસ્મરણ, સ્તુતિ, નમન આદિ તથા મન, વચન, 10
કાયાની શુભ પ્રવૃત્તિ, વૈયાવૃત્ત્ય એટલે વ્યાપૃતમાવ અર્થાત્ ધર્મસાધન નિમિત્તે અન્ન વગેરેનુ વિધિ-
પૂર્વક સપાદન એટલે મેઝ્ઝી આપતુ અને શુશ્રૂષા એટલે આરોગ્ય માટેની પરિચર્યા એટલે માવજત-
આ વધુ કરવામા કુશલતા દારણી ઉદ્યમશીલ વનતુ જોઈએ ।

જિનેશ્વર ભગવતના નિર્ભાળ પઠી આચાર્ય ભગવત શાસનના સર્ગાધિકારી મનાય છે । તેથી
જેમ જિનેશ્વર ભગવતો શાસન પ્રવર્તીવવાના કારણે વપકારી હોવાથી આરાધ્ય છે અને સિદ્ધ ભગવતો 15
નિરજન નિરાકાર, જ્યોતિસ્વરૂપ હોવાથી આત્માના સાધ્ય વિદુરૂપે હોવાથી આરાધ્ય છે, તેમ આચાર્ય
ભગવતો શાસનના અને મોક્ષના મુખ્ય અગરૂપ હોવાથી તેમની ગણતરી પરમેષ્ઠીમા જ કરેલી છે તેથી
તેઓ પણ આરાધવાયોગ્ય છે ।

આચાર્યપદની આરાધના અરિહત અને સિદ્ધ ભગવત કરતા જુદી રીતે થતાવી છે । તે આરા
ધનામા મત્તિ અને વહુમાનપૂર્વક પચીશ આવશ્યકચાલુ અને વરીશ દોપરહિત વદન કરવાનુ 20
વિધાન છે ।

ઘટ્ટી, આચાર્યપદની આરાધના કરતા આચાર્ય ભગવતની પ્રતિમા કે પૂજાનુ અવલગન
લેવાનુ જળાવેલુ નથી, કેમકે શાસન આચાર્ય ભગવતની વિહરમાન દશા વિનાનુ હોતુ નથી । તેથી
સાક્ષાત્ આચાર્ય ભગવતની એટલે માવ આચાર્યની મત્તિ, વહુમાન, વદન વગેરે દ્વારા આરાધના
કરવી જોઈએ, અને ઇમ કરતા 'એગમ્મિ પૂઠ્યમ્મિ સવ્વે તે પૂઠ્યા હોઈ' એક માવાચાર્યની પૂજા 25
દ્વારા સારા જગતના માવાચાર્યોનુ પૂજન થયેલુ ગણાય છે, કારણકે માવનિષ્કેપાની અરાધનાથી
ઘણાયે નિષ્કેપાનુ આરાધન થયાનુ માની લેવામા આવ્યુ છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

તે મહારાજા આગમોને મળનારા તેમન મળાવનારા સાધુ-સાધ્વીઓને માટે નિવાસસ્થાન
એટલે ઉપાશ્રયો, આહાર અને વસ્ત્રોની જરૂરિયાતને પૂરી પાડીને દ્રવ્ય તેમજ માવ ઇમ વે પ્રકારે
મત્તિ કરીને ઉપાધ્યાયપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૩ ॥ 30

વિવેચન-ઉપાધ્યાયપદની આરાધના માટે મળનારા માધુઓ અને મળાવનારા ઉપાધ્યાયો
માટે નિરાકુલ સ્થાનમા ઉપાશ્રયો ધનાવયા અને તેમને મોજન, વસ્ત્ર, પુસ્તક વગેરેની સામગ્રી આપના-
રૂપ દ્રવ્ય અને માવપૂર્વકની મત્તિ કરવી જોઈએ ।

૪૮૦ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરહયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરસિદ્ધિપયારાહણવિહિસંદર્ભો । [પ્રાકૃત

અભિગમણ-વંદન-નમંસણેહિં અસણાહ-વસહિદાણેહિં ।

વેયાવચ્ચાહિં અ સાધુપયારાહણં કુણહ ॥ ૧૧૭૪ ॥

અવ૦ — અભિગમણ — સમ્પુલ્કગમનં, વન્દનં — સ્તુતિઃ, નમસ્યનં-નમસ્કારકરણં, તૈસ્તથા; અશના-
દીનાં વસતેશ્ચ દાનૈશ્ચ પુનર્વેયાવૃત્ત્યાદિભિઃ સાધુપદારાધના કરોત્તિ ॥ ૧૧૭૪ ॥

5 આગમોના નિર્યુક્તિ વગેરેના અર્થોતું અધ્યાપનકાર્ય તો આચાર્ય ભગવંતો જ કરે છે ત્યારે સમગ્ર આગમોનાં મૂલ સૂત્રોતું અધ્યાપનકાર્ય ઉપાધ્યાય ભગવંતોના શિરે હોય છે । વઢી, ગચ્છનાં સાધુઓતું પાલન-પોષણ કરવાની મુખ્ય ફરજ પળ ઉપાધ્યાય ભગવંતો જ વનાવે છે ।

વાચના પૃચ્છના, પરાવર્તના અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથારૂપ સ્વાધ્યાય કરનારા સાધુઓને ઉપાધ્યાય ભગવંતો મળાવે ત્યારે અધ્યયન અને અધ્યાપન માટે નિરાકુલ વાતાવરણ અને મોજન,
10 વસ્ત્ર, પુસ્તક વગેરેની યોગ્ય સામગ્રી ભાવપૂર્વક પૂરી પાડવાથી તેમજ મળનારા સાધુઓ ઉપાધ્યાય ભગવંત પ્રત્યે ભક્તિ વતાવવાથી ઉપાધ્યાયપદની આરાધના કરી શકાય છે ।

આચાર્યપદની પેઠે ઉપાધ્યાયપદની આરાધના પણ સાક્ષાત્ ઉપાધ્યાયની આરાધનાથી થાય છે માટે તેમની મૂર્તિ વગેરેથી કરવાનું જણાવવામાં આવ્યું નથી । ॥ ૧૧૭૩ ॥

તે મહારાજા અભિગમન, વંદન અને નમસ્કાર કરવાવડે મોજન વગેરે તથા નિવાસસ્થાન
15 દેવાવડે અને વેયાવચ્ચ આદિ કરવા વડે સાધુપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૪ ॥

વિવેચન—સાધુપદની આરાધના કરવા માટે અભિગમન એટલે સાધુ ભગવંતને વંદન કરવા માટે સામે જવું, તથા ગામમાં પ્રવેશ કરતા હોય ત્યારે તેમનું ભાવપૂર્વક સામૈયું કરવું, વંદન એટલે અભિવાદન અર્થાત્ મન, વચન અને કાયાની પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિ કરવી, નમસ્યન એટલે નમન કે પૂજન વગેરે કરવું, તેમજ તે સાધુ ભગવંતોને અશન આદિ એટલે અશન (મોજન), પાન, શાદિમ, સ્વાદિમ,
20 વસ્ત્ર, પાત્ર, કંવલ, રજોહરણ, સંથારિયાં, દંડક વગેરે સંયમસાધનાનાં ઉપકરણો દેવાં, તેમજ તેમને ઋતરવા માટે વસતિ એટલે ઉપાશ્રયનાં સ્થાનો આપવાં અને વેયાવચ્ચ એટલે ધર્મસાધન નિમિત્તે અન્ન વગેરે વિધિપૂર્વક મેઢવી આપવાં જોઈએ ।

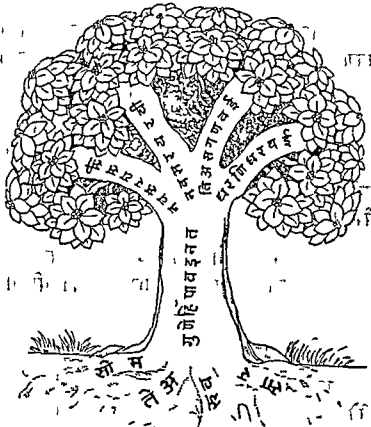
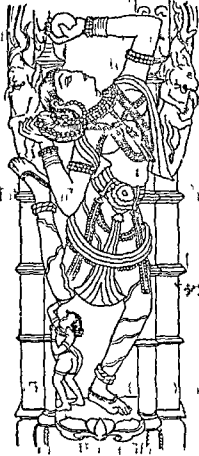
આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયપદવી પ્રાપ્ત કરનારા મહાપુરુષો પહેલેથી જ સાધુપણામાં હોય છે એટલે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વગેરે પદવીઓ પ્રાપ્ત કરવાથી તેમનામાં સાધુપણાની ન્યૂનતા આવતી નથી,
25 વલ્કે તે વિશેષપણે વિકાસ પામે છે । તેથી જ આવશ્યકનિર્યુક્તિ (ગાથા ૧૦૧૮) માં પૂર્વપક્ષકારે સિદ્ધ ભગવંત અને સાધુ ભગવંતમાં પંચપરમેષ્ઠીના નમસ્કારનો એક દૃષ્ટિએ સમાવેશ કર્યો છે । વઢી, ‘પંચસૂત્ર’, ‘ચંડસરણપચન્ના’ અને પ્રતિક્રમણસૂત્ર વગેરેમાં આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય ભગવંતને મંગલ, લોકોત્તમ અને શરણ્ય તરીકે જુદા ન ગણાવતાં સાધુપદમાં તેમનો સમાવેશ કર્યો છે ।

સાધુપદની આરાધના માટે પદસ્થ એવા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય ભગવંતોની જેમ મૂલોત્તર
30 ગુણના ધારક ગીતાર્થ અને ગીતાર્થની નિશ્રાવાળા સાધુઓની સામે જઈને વંદન વગેરે કરવાનું વિધાન આ ગાથામાં કરેલું છે ।

વઢી, શ્રમણ મહાત્માઓના નામસ્મરણ એટલે જાપ કરતાં યે તેમને વંદન, નમસ્કાર કરવાનું ફલ વિશેષ છે એમ જણાવવામાં આવ્યું છે । ॥ ૧૧૭૪ ॥

संदर्भ-परिचय

पंचपरमेष्ठीना पदोनी आराधना केवी रीते कराय ए सववे केटलाय समयथी अमारी शोध चालु हती । यद्यपि श्रीरत्नशेखरसूरिचित 'सिरिसिखाकहा' मायी 'सिद्धचक्रग्रालेखनविधि' अने 'पंचपरमेष्ठिनवक'नो 'संदर्भ' तारवीने अनुवाद विवेचन साथे प्रस्तुत प्रथ. माटे समग्र करी लीधो छता तेमा ज पंचपरमेष्ठीना पदोनी आराधनाविधि हशे एवो ख्याल आब्यो न होतो । ज्यारे 'सिद्ध- 5 चक्र'नी फाईलो उपर अचानक दृष्टि पडी त्यारे तंवपदोनी सक्षिप्त छता विशिष्ट आराधनाविधि ('सिद्धचक्र' वर्ष ३, अंक १३, १४, १५) वाचवामा आवी । तेमायी 'सिरिसिखाकहा'ने सामे राखीने 'पंचपरमेष्ठिपदाराधनविधि'नो छ गाथात्मक संदर्भ अवचूरि साथे तारवीने तेनो अनुवाद लल्यो; परंतु गाथाजोनो केवल शब्दार्थ आराधकोनी जिज्ञासा माटे पूरतो न जणाता तेना उपर यथाशक्ति विवेचन आपवानो प्रयास कर्यो छे ।

શ્રીમદ્ગણેશશ્વરસૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા'ન્તર્ગત-

પશ્ચપરમેષ્ઠિનઃ પશ્ચનવકાત્મકઃ સંદર્ભઃ ચ ॥

સેસતિભવેહિં મણુણહિં જેહિં વિહિયારિહાઠાણેહિં ।

5 અજિજ્ઞઙ્ઞ જિણગુત્તં, તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૧૮ ॥

વ્યાખ્યા — શેષાઃ — અવશિષ્ટાશ્ચયો ભવા યેષાં તે પુનર્વિહિતાનિ — કૃતાનિ સેવિતાનીતિ યાવત્ અર્હદાદિસ્થાનાનિ — વિંશતિસ્થાનકાનિ યૈસ્તે તથા તૈઃ, એવં ભૂતૈર્યૈર્જિનગોત્રં — જિનનામકર્મ અર્જ્યતે — ઉપાર્જ્યતે તાન્ અર્હતોઽહં પ્રણિપતામિ નમસ્કુર્વે ॥ ૧૨૧૮ ॥

જે એમભવંતરિયા રાયકુલે ઉત્તમે અવયરંતિ ।

10 મહસુમિણસુઙ્ગુણા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૧૯ ॥

વ્યાખ્યા — યે એકભવાન્તરિતા ઉત્તમે રાજકુલે અવતરન્તિ, કીદૃશા યે ? મહાસ્વપ્નેશ્ચતુર્દશભિઃ સૂચિતા જ્ઞાપિતા ગુણા યેષાં તે તથા, તાનર્હતઃ પ્રણિપતામિ — પ્રણમામિ ॥ ૧૨૧૯ ॥

જેસિં જન્મમ્મિ મહિસં દિસાકુમારીઓ સુરવરિંદા ય ।

કુર્વંતિ પહિટ્ઠમણા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૦ ॥

15 વ્યાખ્યા — યેષાં જન્મનિ મહિમાં મહિમાનં વા દિકુમાર્ય્યઃ પદ્મપદ્માશત્, સુરવરેન્દ્રાશ્ચ ચતુષ્ષઠિઃ પ્રહૃષ્ટં પ્રકર્ષેણ હર્ષિતં મનો યેષાં તે પ્રહૃષ્ટમનસઃ સન્તઃ કુર્વન્તિ, તાનર્હતઃ પ્રણિપતામીતિ પૂર્વવત્ ॥ ૧૨૨૦ ॥

આજમ્મં પિ હુ જેસિં દેહે ચત્તારિ અહસયા હુંતિ ।

લોગચ્છેરયમ્મૂયા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૧ ॥

20 અરિહંત—

જ્યારે ત્રણ ભવ વાકી રહે ત્યારે મનુષ્યભવમાં અરિહંત વગેરે (વીશ) સ્થાનકનું આરાધન કરીને જેમણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જ્યું છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૧૮ ॥

છેલ્લા ભવમાં (માતાને આવેલાં) ચૌદ મહાસ્વપ્નો વડે સૂચિત ગુણવાળા જેઓ ઉત્તમ રાજ-કુળમાં અવતરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૧૯ ॥

25 જેઓના જન્મસમયે અત્યંત હર્ષિત મનવાળાં છપ્પન દિકુમારીઓ અને ચોસઠ ઇંદ્રો આવીને જન્મ-ઉત્સવ કરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૨૦ ॥

વ્યાख्या — હુ ઇતિ નિશ્ચિત, યેષા દેહે — શરીરે આજન્માપિ જન્મત આરમ્ભ્યાપિ લોકે આશ્ચર્ય-
મૂતાશ્વત્તારોઽતિશયા ભવન્તિ, 'તેષા ચ દેહોઽદ્ભુતરૂપગન્ધ' इत्यादयस्तानर्हत प्रणिपतामि ॥ ૧૨૨૧ ॥

જે તિહુનાગસમગ્ગા સ્ત્રીણં નાઊણ મોગફલકમ્મ ।

પઢિવજ્જતિ ચરિત્ત તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૨ ॥

વ્યાख्या — યે ત્રિભિર્જ્ઞાને — મતિશ્રુતાવધિમિ સમગ્રા — સમ્પૂર્ણા સન્તો મોગ ફલ યસ્ય 5
તદ્ભોગફલ કર્મ ક્ષીણ જ્ઞાત્વા ચારિત્ર પ્રતિપદ્યન્તે — અઙ્ગીકુર્વન્તિ તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૨ ॥

ઉગ્ગત્તા અપમત્તા સિઅઙ્ગાણા સ્વવગસેણિ હ્યમોહા ।

પાવતિ કેવલ જે તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૩ ॥

વ્યાख्या — યે ઉપયુક્તા — ઉપયોગયુતા પુનરપ્રમત્તા — પ્રમાદરહિતા પુન સિત — શુદ્ધ ધ્યાન
યેષા તે સિતધ્યાના અત એવ ક્ષપકશ્રેણ્યા હતો મોહો યૈસ્ટે તથા, ईदृशा सन्त केवलज्ञान प्राप्नुवन्ति, 10
તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૩ ॥

કમ્મકલ્હયા તદ્દ સુરકયા ય જેસિં ચ અહસયા હુતિ ।

એગારસગુણવીસ તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૪ ॥

વ્યાख्या — ચ — પુન, યેષા કર્મક્ષયજા — કર્મક્ષયોત્પન્ના એકાદશ અતિશયા ભવન્તિ, તથા
સુર — દેવૈ કૃતાશ્ચ એકોનવિંશતિરતિશયા ભવન્તિ, તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૪ ॥ 15

જે અદ્ભુપાઢિહારેહિં સોહિઆ સેવિયા સુરિદેહિં ।

વિહરતિ સયા કાલ તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૫ ॥

વ્યાख्या — યે 'અદ્ભુપ્રાતિહાર્યે' અશોકવૃક્ષાદિમિ શોભિતા, પુન સુરેન્દ્રે સેવિતા સદાકાલ
વિચરન્તિ, તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૫ ॥

જન્મથી માડીને જેમના દેહમા જગતમા આશ્ચર્યમૂત એવા ચાર અતિશયો* હોય છે તે 20
અરિહંતોને હુ પ્રણમુ છુ ॥ ૧૨૨૧ ॥

ત્રણ જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ એવા જે ભગવતો મોગાવલીકર્મને ક્ષીણ થયેલુ જાણીને ચારિત્રરૂપ
નિષ્ઠુત્તિમાર્ગને આદરે છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૨ ॥

ચારિત્રધર્મમા સદા વપયોગી, અપ્રમત્ત, શુદ્ધધ્યાનવાલ્યા તથા ક્ષપકશ્રેણિ ઉપર આરુઢ થઈ
મોહને હળી જે કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૩ ॥ 25

કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલા અગિયાર અતિશયો કથા દેવોણ કરેલા ઓગળીસ અતિશયો
જેમને હોય છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૪ ॥

આઠ પ્રાતિહાર્યો, બડે શોભતા તથા સુરનાયકો બડે સેવાતા એવા જે સદાકાલ વિચરે છે તે
અરિહંતોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૨૫ ॥

* ચાર અતિશયો —

૧ ચર્મવપુષી જોડ ન શકાય પણ રીતે અરિહંત ભગવતો આહાર અને નિદ્રા કરે છે ।

૨ તેઓનું શરીર પરસેવો, મેલ, રોગથી રહિત અને સુદર હોય છે ।

૩ તેઓ ગાયના દૂધની ધારા જેવા થેત માંસ અને રુધિરને ધારણ કરે છે ।

૪ તેઓના શ્વાસ અને વસ્ત્રાસ મદાર અને પારિજાતનાં પુષ્પોથી સ્તંભ મતી સુરભિ જેવા હોય છે ।

૪૮૪ શ્રીમદ્દ્રશશેખરસૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગતપદ્મપરમેષ્ઠિનઃ પદ્મનવકાત્મકઃ ! [પ્રાકૃત

પણતીસગુણગિરાણ જે અ વિવોહં કુળંતિ મન્વાણં ।

મહિપીઠે વિહરંતા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૬ ॥

વ્યાખ્યા — પદ્મત્રિશદ્ધુણાઃ યસ્યાં સા પદ્મત્રિશદ્ધુણા યા ગીઃ — વાણી તયા, યે ચ મન્વાનાં વિવોધં — વિશિષ્ટજ્ઞાનં કુર્વન્તિ, કીદૃશાઃ સન્તઃ ? મહીપીઠે — પૃથ્વીપીઠે વિચરન્તસ્તાનર્હતઃ પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૬ ॥

૫ અરહંતા વા સામાન્યકેવલા અકયકય સમુદ્ધાયા ।

સેલેસીકરણેણં હોઝળમયોગિકવલિણો ॥ ૧૨૨૭ ॥

વ્યાખ્યા — અર્હન્તઃ તીર્થદ્વરા વા — અથવા સામાન્યકેવલિનઃ, અકૃતઃ કૃતો વા સમુદ્ધાતઃ — કેવલિસમુદ્ધાતો યૈસ્તે તથા દ્વમ્ભૂતા યે યોગીન્દ્રાઃ શૈલેશીકરણેન — આત્મપ્રદેશસ્થિરીકરણરૂપેણ અયોગિકેવલિનો ભૂત્વા ॥ ૧૨૨૭ ॥

૧૦ જે દુચરિમમ્મિ સમણ દુસયરિપયડીઓં તેરસ અ ચરમે

સ્વવિઝળ સિવં પત્તા તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૨૮ ॥

વ્યાખ્યા — દ્વિચરમે — આયુઃક્ષયસમયાત્ પ્રાક્તને સમયે દ્વાસસર્તિ ૭૨ પ્રકૃતીર્નામાઘઘાતિકર્મોત્તર — પ્રકૃતીઃ ક્ષપયિત્વા ચઃ — પુનશ્ચરમે સમયે ત્રયોદશપ્રકૃતીઃ ક્ષપયિત્વા શિવં — મોક્ષં પ્રાપ્તાઃ, તે સિદ્ધા મે — મહાં મુક્તિં દદતુ ॥ ૧૨૨૮ ॥

૧૫ ચરમંગતિભાગોણાવગાહના જે અ એગસમયમ્મિ ।

સંપત્તા લોગગં તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૨૯ ॥

વ્યાખ્યા — ચરમા — અન્તિમા, અગ્નસ્ય — શરીરસ્ય ત્રિભાગેન ઝનાવગાહના — દેહમાનં યેષાં તે તથા, યે ચ કીદૃશાઃ સન્તઃ એકસિન્ સમયે લોકાગ્રં સમ્પ્રાપ્તાસ્તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૨૯ ॥

પુવ્વપઓગ અસંગા વંધળછેયા સહાવતો વાવિ ।

૨૦ જેસિં ઉઘ્ઘા હુ ગઈ તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૩૦ ॥

વ્યાખ્યા — પૂર્વપ્રયોગતો ધનુર્મુક્તવાણવત્, તથાઽસજ્ઞાત્ — નિઃસજ્ઞતયા કર્મમલાપગમેન અલાબુ-

૨૫ પૃથ્વીપીઠ ઉપર વિચરતા જેઓ પાંત્રીશ ગુણોથી યુક્ત એવી વાણી વડે મન્વ્યજનોને પ્રતિવોધ કરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રમાણ કરું છું ॥ ૧૨૨૬ ॥

સિદ્ધ —

૨૫ કેવલી સમુદ્ધાત કરીને અથવા કર્યા સિવાય અરિહંતો કે સામાન્ય કેવલીઓ શૈલેશીકરણ વડે અયોગી કેવલી થઈ આયુષ્યના છેલ્લા વે સમયમાંના પહેલે સમયે વોત્તેર પ્રકૃતિઓને સ્વપાવી અને છેલ્લે સમયે તેર પ્રકૃતિઓને સ્વપાવી જેઓ મોક્ષમાં ગયા છે તે સિદ્ધ ભગવાનો મને મોક્ષ આપો ॥ ૧૨૨૭-૨૮ ॥

૩૦ ચરમ શરીરના ત્રીજા ભાગે ન્યૂન અવગાહનાવાળા જેઓ એક જ સમયમાં લોકના અગ્રભાગે જઈ પહોંચે છે તે સિદ્ધ ભગવંતો મને મોક્ષ આપો ॥ ૧૨૨૯ ॥

ધનુષ્યમાંથી છૂટેલા વાણની પેઠે પૂર્વપ્રયોગથી, તુંવડાની પેઠે અસંગપણાથી, અંડાના ફઝની

દ્રવ્યવત્, તથા, બન્ધનચ્છેદાત્—કર્મબન્ધનચ્છેદનેન પરપ્રજ્ઞાવત્, તથા સ્વભાવતો વાપિ ધૂમવત્, યેષાં
ઋર્ધ્વા ગતિ પ્રવર્તેતે તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૦ ॥

ઈસીપન્મારાણ ઉવરિં રાહુ જોયણમ્મિ લોગતે ।

જેસિં ઠિઈ પસિદ્ધા તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૧ ॥

વ્યાખ્યા—ઈપન્મામારાયા—સિદ્ધિશિલાયા ઉપરિ, સ્ત્રેહ નિશ્ચયેન એકસિન્ન યોજને લોકાન્તો
ડક્ષિ, તત્ર યેષા સ્થિતિ,—અવસ્થાન પ્રસિદ્ધમસ્તિ તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૧ ॥

જે અ અણતા અપુણન્મવા ય અસરીયા અણાનાહા ।

દસણનાણુવડ્ઠા તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૨ ॥

વ્યાખ્યા—અ—પુન ચેડનન્તા, પુનરપુનર્મના ન વિચતે પુનર્મનો યેષા તે તથા, પુનર-
શરીરકા—ન વિચતે શરીર યેષા તે, તથા પુનરનાનાધા ન વિચતે આનાધા—પીઢા યેષા તે તથા, પુનર્દર્શન
અ જ્ઞાન અ દર્શનજ્ઞાને તયોરુપયુક્તા દર્શન જ્ઞાનોપયુક્તા, યેષા પ્રથમસમયે જ્ઞાનોપયોગો દ્વિતીયસમયે
દર્શનોપયોગોડક્ષિ, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૨ ॥

જેડ્ઞાતગુણા વિગુણા ઇગ્ગતીસગુણા અ અહવે અદ્દુગુણા ।

સિદ્ધાણતચડ્ઠકા તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૩ ॥

વ્યાખ્યા—યે સિદ્ધા અનન્તગુણા—અનન્તા જ્ઞાનાદયો યેષુ તે તથા, પુનર્વિગુણા—વિગતા
વર્ણાદયો ગુણા યેભ્યસ્તે તથા, અ પુનરેકાંત્રિશત્—સસ્થાન-વર્ણાદિપ્રતિષેધરૂપા એવ ગુણા યેષુ તે તથા,
અથવાડ્ઘગુણા—અટકર્મસ્યસમુદ્ધવા અઘૌ ગુણા યેષુ તે તથા, પુન સિદ્ધ—નિષ્પન્નમ્, અનન્તચતુષ્ક—
પ્રાગુક્તલક્ષણ યેષા તે તથા, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૩ ॥

જહ નગરગુણે મિચ્છો જાણતોડવિ હુ કહેઉમસમત્થો ।

તહ જેસિં ગુણે નાણી, તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૪ ॥

20

પેટેવધન-છેદથી અને ધૂમાઢાની પેટે ઋર્ધ્વગમન સ્વભાવથી જેમની ઋર્ધ્વગતિ થાય છે તે સિદ્ધ
મગવાનો મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૦ ॥

સિદ્ધશિલાની ઉપર એક યોજને ગયા વાત્—લોકનો અવભાગ આવેલો છે । ત્યાં જેમની સ્થિતિ
પ્રસિદ્ધ છે અર્થાત્ ત્યાં જેઓ સદાકાલ રહે છે તે સિદ્ધ ભગવત મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૧ ॥

જેઓ અનત છે, જે ફરી જન્મ લેતા નથી, જેઓ શરીરથી રહિત છે, જેમને (શરીર ન
હોવાથી) કોઈ પ્રકારની પીઢા કે, ઉપદ્રવ નથી તથા જ્ઞાન અને દર્શનના ઉપયોગથી જેઓ યુક્ત છે
એવા તે સિદ્ધ ભગવતો મને મુક્તિ આપો ॥ ૧૨૩૨ ॥

જેઓ (જ્ઞાનાદિ) અનતગુણવાળા છે, તેમજ (રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ આદિ) ગુણોથી
રહિત હોવાથી જેઓ નિર્ગુણ પણ છે, તથા જેઓ એકત્રીસ અથવા આઠ ગુણોવાળા છે અને જેઓ
અનતચતુષ્કથી યુક્ત છે તે સિદ્ધ ભગવતો મને મુક્તિ આપો, ॥ ૧૨૩૩ ॥

30

૪૮૬ શ્રીમદ્વક્ત્રશેખરસૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા'ન્તર્ગતપદ્યપરમેષ્ઠિનઃ પદ્મનવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

વ્યાખ્યા — યથા — મ્લેચ્છો નગરગુણાન્ — પ્રાસાદનિવાસમધુરસમ્ભોજનાદીન્ જાનન્નાપિ અન્યેષાં મ્લેચ્છાનાં પુરસ્તાત્ કથયિતુમ્ અસમર્થઃ — સમર્થો ન ભવતિ, તથા — તેન પ્રકારેણ યેષાં સિદ્ધાનાં ગુણાન્ જાનન્નાપિ જ્ઞાની કથયિતું ન સમર્થો ભવતિ, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૪ ॥

જે અ અણંતમણુત્તરમણોવમં સાસયં સયાણંદં ।

5 સિદ્ધિસુહં સંપત્તા તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૫ ॥

વ્યાખ્યા — યે ચ સિદ્ધિસુખં — મુક્તિસુખં સમ્પ્રાપ્તાસ્તે સિદ્ધા મે — મહં સિદ્ધિં દદતુ, કીદૃશં સિદ્ધિસુખં ? — 'અનન્તં' ન વિદ્યતે અન્તો-નાશો યસ્ય તત્તથા, પુનઃ 'અનુત્તરં' ન વિદ્યતે ઉત્તરમ્ — ઉત્કૃષ્ટં યસ્માત્ તત્ તથા, પુનઃ 'અનુપમં' ન વિદ્યતે ઉપમા યસ્ય તત્ તથા, પુનઃ 'સદાનન્દં' સદા — સર્વસિન્ કાલે આનન્દો યત્ર તત્ તથા ॥ ૧૨૩૫ ॥

10 જે પંચવિહાર્યારં આચરમાણા સયા પયાસંતિ ।

લોયાણુગ્ગહત્થં તે આચરિણં નમંસામિ ॥ ૧૨૩૬ ॥

વ્યાખ્યા — યે જ્ઞાનાદિપદ્મવિધાચારમ્, આચરન્તો લોકાનામનુગ્રહાર્થં સદા પ્રકાશયન્તિ — પ્રકટીકુર્વન્તિ તાન્ આચાર્યાન્ અહં નમસ્યામિ — નમસ્કરોમિ ॥ ૧૨૩૬ ॥

દેસકુલજાઙ્ગરૂવાઙ્ગેહિં બહુગુણગણેહિં સંજુત્તા ।

15 જે હુંતિ જુગે પવરા તે આચરિણં નમંસામિ ॥ ૧૨૩૭ ॥

વ્યાખ્યા — યે દેશકુલજાતિરૂપાદિકૈર્બહુભિર્ગુણાનાં ગણૈઃ — સમૂહૈઃ સંયુક્તાઃ — સહિતાઃ સન્તઃ યુગે પ્રવરાઃ — મુખ્યા ભવન્તિ, તાનાચાર્યાન્ અહં નમસ્યામિ ॥ ૧૨૩૭ ॥

જેમ મીલ નગરના ગુણોને જાણતો હોવા છતાં પણ કહી શકતો નથી તેમ જેમના ગુણોને જાણતા હોવા છતાં પણ જ્ઞાનીપુરુષો કહી શકતા નથી તે સિદ્ધ ભગવંતો મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૪ ॥

20 જે સુખનો અંત-નાશ નથી, જેનાથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું સુખ નથી; જે સુખની ઉપમા આપી શકાય એવી નથી, જેમાં સદાકાલ આનંદ છે (અર્થાત્ સંસારનાં સમગ્ર સુખનો અનંત વર્ગ કરીને સિદ્ધના એક પ્રદેશના સુખની સાથે તેની તુલના કરવામાં આવે તો પણ તેની બરાબરી ન કરી શકે) એવા સિદ્ધિસુખને પામેલા સિદ્ધ ભગવંતો મને મુક્તિ આપો ॥ ૧૨૩૫ ॥

આચાર્ય—

25 પંચવિધ આચારને (જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર) સદા આચરતા એવા જેઓ ભવ્ય જનોના અનુગ્રહને માટે તેનો ઉપદેશ આપે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૩૬ ॥

દેશ, કુલ, જાતિ અને રૂપાદિક બહુગુણોના સમુદાયથી જેઓ સંયુક્ત છે અને જેઓ પોતાના યુગમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૩૭ ॥

જે નિચમપ્પમત્તા વિગહવિરત્તા કસાયપરિચ્છા । -

ધમ્મોત્તેસસત્તા તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૩૮ ॥

વ્યાખ્યા—યે નિત્યમ્ અપ્રમત્તા—પ્રમાદરહિતા, પુન વિકથા—રાજકથાદિકાસ્થામ્બો વિરત્તા, પુન પરિત્યક્તા કપાયા—ક્રોધાદયો યૈસ્તે તથા, પુનર્ધર્મોપદેશે સત્તા—ભ્રમા યદ્વા શક્તા—સમર્થાસ્તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૩૮ ॥

જે સારણવારણચોયણાહિં પહિચોયણાહિં નિચપિ ।

સારતિ નિય ગચ્છ તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૩૯ ॥

વ્યાખ્યા—યે આચાર્યા સારણા-વારણા-ચોદનાદિમિ પુન પ્રતિચોદનાદિમિર્નિત્યમપિ નિજ ગચ્છ સારયન્તિ, તત્ર વિસ્મૃતસ્ય સારણ સારણા અશુદ્ધ પઠતો વારણ વારણા, અધ્યયનાદ્યર્થ પ્રેરણ ચોદના, કઠોસ્વચ્ચૈ પ્રેરણ પ્રતિચોદના, इत्य સારણાદિમિર્થે સ્વગચ્છસ્ય રક્ષણ કુર્વન્તિ તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૩૯ ॥

જે મુણિયસુત્તસારા, પરોવયારિલ્લતપ્પરા દિત્તિ ।

તત્તોવણ્ણસદાણં તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૪૦ ॥

વ્યાખ્યા—મુણિતો—જાત સૂત્રાણા સારો યૈસ્તે તથા, અત એવ પરોપકારે એવેકસિન્ તત્તરા સન્તો યે તત્તોપદેશદાન દદતિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૦ ॥

અત્યમિણ જિણમ્મરે કેવલિચ્ચેડવિ જે પઈયુ વ્વ ।

પયઢંતિ ઇહ પયત્થે તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૪૧ ॥

વ્યાખ્યા—જિન—અર્હન્તેન સુર—સૂર્યસ્તસિન્ ‘અસ્તમિતે’ અસ્ત ગતે સતિ પુન કેવલી—સામાન્યકેવલી સ એન ચન્દ્રસ્તસિન્નપિ અસ્તમિતે સતિ પ્રદીપ હવ યે હિ—લોકે પદાર્થાન્ પ્રકટયન્તિ—પ્રકટીકુર્વન્તિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૧ ॥

જેઓ હમેશા (પોતાના કર્તવ્યમા) પ્રમાદરહિત હોય છે, વિકથાઓથી ધર્જિત રહે છે, કપાયોથી દૂર રહે છે અને ધર્મનો ઉપદેશ આપવામા તત્પર રહે છે તે આચાર્ય મહારાજોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૩૮ ॥

જે સારણા, (આચારની વાચાર યાદ આપે છે) વારણા, (આચાર મૂલતા હોય તો રોકે છે), ચોયણા (આચાર માટે પ્રેરણા કરીને તેમા જોડે છે) અને પહિચોયણા વડે નિરતર સ્વગચ્છની સમાઝ રાખે છે તે આચાર્ય મહારાજને હુ યદુ છુ ॥ ૧૨૩૯ ॥

જેમણે સૂત્રોનો સાર-રહસ્ય-જાણી લીધો છે અને તેમી જેઓ એક માત્ર પરોપકારમા જ તત્પર રહીને તત્તોના ઉપદેશુ દાન આપે છે તે આચાર્ય મહારાજોને નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૪૦ ॥

જિનેશ્વરરૂપી સૂર્યનો અને સામાન્ય કેવલીરૂપ ચન્દ્રનો અસ્ત થયા પટી આ મનુષ્યક્ષેત્રમા દીપકની પેટે જેઓ તત્ત્વનો પ્રકાશ કરે છે તે આચાર્ય મહારાજોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૪૧ ॥

૪૮૮ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સુરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગતપદ્યપરમેષ્ઠિનઃ પશ્ચન્નવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

તે પાવભરકંતે, નિવડંતે ભવમહંધકુવમ્મિ ।

નિત્યારયંતિ જીણે તે આયરિણે નમંસામિ ॥ ૧૨૪૨ ॥

વ્યાખ્યા — પાપસ્ય યો ભરઃ — અતિશયસ્તેન આક્રાન્તાન્ અત એવં ભવઃ — સંસાર એવં યો મહાનન્ધકૂપસ્તસ્મિન્ નિપતતો જીવાન્ યે નિસ્તારયન્તિ તાનાચાર્યાન્નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૨ ॥

5 જે માય-તાય-વાંધવપમુહેહિંતોઽવિ ઇત્ય જીવાણં ।

સાહંતિ હિં અં કજ્જં તે આયરિણે નમંસામિ ॥ ૧૨૪૩ ॥

વ્યાખ્યા — અત્ર — અસ્મિન્ સંસારે યે આચાર્યા જીવાનાં માતૃ-તાત-વાન્ધવપ્રમુખેભ્યો — જનની-જનક-આત્રાદિભ્યોઽપિ અધિકં કાર્યં સાધયન્તિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૩ ॥

જે વહુલદ્વિસમિદ્ધા સાહસયા સાસણં પમાવંતિ ।

10 રાયસમા નિચિંતા તે આયરિણે નમંસામિ ॥ ૧૨૪૪ ॥

વ્યાખ્યા — વહુભિર્લવિધમિઃ સમૃદ્ધાઃ — સમૃદ્ધિમન્તઃ, અત એવં સહ અતિશયૈર્વર્તન્તે ઇતિ સાતિશયાઃ સન્તો યે શાસનં — જિનમતં પ્રમાવયન્તિ — દીપયન્તિ, કીદૃશાઃ — યે રાજસમા — નૃપતુલ્યાઃ, અત એવં નિર્ગતા ચિન્તા યેભ્યસ્તે નિશ્ચિન્તાસ્તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૪ ॥

જે વારસંગસજ્ઞાયપારગા ધારગા તયત્થાણં ।

15 તદુભયવિત્થારરયા તેઽહં જ્ઞાણમિ ઉજ્ઞાણ ॥ ૧૨૪૫ ॥

વ્યાખ્યા — યે દ્વાદશાંગસ્વાધ્યાયસ્ય પારગાઃ — પારગામિનઃ પુનઃ તદર્થાનાં — દ્વાદશાંગ્યા અર્થાનાં ધારકાઃ, પુનઃ તદુભયસ્ય — સૂત્રાર્થરૂપસ્ય વિસ્તારે રતા — રક્તાસ્તાનુપાધ્યાયનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૪૫ ॥

પાહાણસમાણેઽવિ હુ કુણંતિ જે સુત્તધારયા સીસે ।

સયલજળપૂયણિજ્ઞે તેઽહં જ્ઞાણમિ ઉજ્ઞાણ ॥ ૧૨૪૬ ॥

20 પાપના ભારથી આક્રાન્ત થયેલા અને તેથી જ સંસારરૂપી ઝંડા અંધારિયા કુવામાં પડતા પ્રાણીઓનો જે ઉદ્ધાર કરે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૪૨ ॥

જેઓ સંસારના જીવોનું માતા, પિતા તથા માઈ વગેરેથી યે અધિક હિતકાર્ય સાધે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૪૩ ॥

25 જેઓ વહુ લવિધઓથી (શક્તિઓથી) સમૃદ્ધ છે અને તેથી જ અતિશયોવાળા હોવાથી જેઓ (જૈન) શાસનને દીપાવે છે એવા રાજવીઓ સમા નિશ્ચિત આચાર્યોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૪૪ ॥

ઉપાધ્યાય —

જેઓ સૂત્રરૂપ દ્વાદશાંગીના સ્વાધ્યાયમાં પારંગત થયેલા છે, તેમજ દ્વાદશાંગીના અર્થના જેઓ જાણકાર છે, તેમજ તે વસ્ત્રોનો ઇટલે દ્વાદશાંગીરૂપ સૂત્ર અને તેના અર્થનો વિસ્તાર (પ્રચાર) કરવામાં જેઓ તત્પર છે તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૪૫ ॥

। व्याख्या — ये गुरवो हु — इति निश्चित पापाणसमानान् — प्रस्तरतुल्यानपि शिष्यान् सूत्र-
धारया — सूत्ररूपतीक्ष्ण शब्दधारया सकलजनानां — सर्वलोकानां पूजनीयान् कुर्वन्ति, तानुपाध्यायान् अह
ध्यायामि ॥ १२४६ ॥

मोहाहिदङ्घनदृष्यनाणजीराण चेयण दिति ।

जे केऽवि नरिंदा इव तेऽह ज्ञापमि उज्झाप ॥ १२४७ ॥

8

। व्याख्या — मोह एव अहि — सर्पस्तेन दष्टा, अत एव नष्टमात्मज्ञानं येषां ते नष्टात्मज्ञानां,
एवम्भूता ये जीरास्तेभ्यो ये केऽपि गुरवो चेतना — चैतन्यं ददति, के इव ? — नरेन्द्रा इव — विपवैद्य
इव, तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४७ ॥

अन्नाणग्राहिविहुराण पाणिण सुअरसायण सार ।

जे दिति महाविज्जा तेऽह ज्ञापमि उज्झाप ॥ १२४८ ॥

10

। व्याख्या — अज्ञानमेव व्याधि — रोगस्तेन विधुरा पीडितास्तेभ्यः प्राणिभ्यः सार — प्रधानं श्रुत-
मेव रसायन — महारोगनाशकौषधं ये महावैद्या इव गुरवो ददति तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४८ ॥

गुणवणभजणमणयदमण कुससरिसनाणदाण जे ।

दिति सया भविषाण तेऽह ज्ञापमि उज्झाप ॥ १२४९ ॥

। व्याख्या — गुणा एव वनानि तानि भजन्तीति गुणवनभजना ये मदा — जातिमदादयोऽष्टौ 15
ते एव गजा — हस्तिनस्तेषां दमने — वशीकरणे अङ्गुदासदृशं यद् ज्ञानं तस्य दानं ये गुरवो भव्येभ्यः
सदा ददति तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४९ ॥

दिणमास जीवियताइ सेसदाणाइ मुण्डि जे नाण ।

मुचित दिति सया तेऽह ज्ञापमि उज्झाप ॥ १२५० ॥

। व्याख्या — शेषदानानि दिनमासजीवितान्तानि 'मुण्डि' ज्ञात्वा ये गुरवः सदा मुक्त्यन्तः 20
ज्ञानं ददति, तान् उपाध्यायान् अह ध्यायामि, दिनं च मासश्च जीवितं च — दिनमासजीवितानि तेषु

जेओ पापाण जेना (जह्नुद्धि) शिष्योने पण सूजनी तीक्ष्ण धारा वडे समम मनुष्योना
पूजनीय वनावे छे ते उपाध्याय भगवतोऽनु हु ध्यान धरु छु ॥ १२४६ ॥

मोहरूपी सर्प हसरायी जेमना ज्ञान प्राण नष्ट थई गया छे एना जीवोने विपवैद्यनी जेम
जेओ ननु चैतन्य आपे छे ते उपाध्यायजी महाराजनु हु ध्यान धरु छु ॥ १२४७ ॥

25

अज्ञानरूप व्याधिवी पीडित थयेला प्राणीओने महारैद्यनी पेटे जेओ श्रुतज्ञानरूपी श्रेष्ठ
रसायण आपे छे ते उपाध्याय भगवतोऽनु हु ध्यान धरु छु ॥ १२४८ ॥

भव्य जीवोना गुणरूप वननो नाश करनारा मवरूपी (जाति चगेरे आठ प्रकारना) हाथी-
ओनु दमन करनामा अकुश समान एवु जे ज्ञान तेनु सदाकाळ दान आपनार उपाध्याय भगवतोऽनु
हु ध्यान धरु छु ॥ १२४९ ॥

30

(ज्ञानदान सिवायना) धीजा दानो दिउसो सुधी, महिनाओ सुधी के जीवनपर्यंतना होय छे

૪૧૦ શ્રીમદ્ રત્નશેખરસૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા'ન્તર્ગતપञ्ચપરમેષ્ઠિનઃ પञ્ચનવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

અન્તો યેષાં તાનિ શેષદાનાનિ સન્તિ ઇતિ જ્ઞાત્વા મુક્તૌ અન્તો યસ્ય તત્ મુક્ત્યન્તં જ્ઞાનં—શ્રુતજ્ઞાનદાનં
યે દદતિ તાનહં ધ્યાયામીતિ ભાવઃ ॥ ૧૨૫૦ ॥

અન્નાણંધે લોયાણ, લોયણે જે પસત્થસત્થમુહા ।

ઉઘ્ઘાઢયંતિ સમ્મં, તેઽહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૧ ॥

5 વ્યાખ્યા—યે ગુરવોઽજ્ઞાનેન અન્ધાનિ, લોકાના લોચનાનિ—નેત્રાણિ પ્રશસ્તશાસ્ત્રમુખાત્
લોચનપક્ષે પ્રશસ્તશાસ્ત્રમુખાત્ સમ્યક્ ઉઘ્ઘાટયન્તિ, તાનુપાધ્યાયાન્ અહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૧ ॥

વાવન્નવળ્લણ્ણચંદણરસેણ જે લોયપાવતાવાઈં ।

ઉવસામયંતિ સહસા તેઽહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૨ ॥

10 વ્યાખ્યા—દ્વાપञ્ચાશદ્વર્ણા એવ ચન્દનરસઃ તેન યે ગુરવઃ સહસા—અકસાત્ લોકાનાં
પાપતાપાન્ ઉપશામયન્તિ, તાનુપાધ્યાયાનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૨ ॥

જે રાયકુમરતુલ્લા ગણતત્તિપરા અ સૂરિપયજુગ્ગા ।

વાયંતિ સીસવગ્ગં તેઽહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૩ ॥

વ્યાખ્યા—યે રાજકુમારતુલ્યાઃ, ચ-પુનઃ ગણતૃપ્તિપરાગણસમાધાનકરણતત્પરાઃ તથા સૂરિપદસ્ય-
આચાર્યપદસ્ય યોગ્યાઃ શિષ્યવર્ગી વાચયન્તિ શિષ્યવર્ગીય વાચનાં દદતિ, તાનુપાધ્યાયાનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૩ ॥

15 જે દંસણ-નાણ-ચરિત્તરૂવરયણત્તણ્ણ ઇક્કેણ ।

સાહંતિ મુક્કસમગ્ગં તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૪ ॥

વ્યાખ્યા—યે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપરત્નત્રયેણ મોક્ષમાર્ગ સાધયન્તિ, કીદૃશેન દર્શન-જ્ઞાન-
ચારિત્રત્રયેણ?—‘એકેન’ એકીભાવં ગતેન સમ્મિલિતેત્યર્થઃ, ત્રયાણામેકત્વં વિના મોક્ષમાર્ગો ન
સિદ્ધયતીતિ ભાવઃ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ અહં વન્દે ॥ ૧૨૫૪ ॥

20 એમ જાણીને મોક્ષમાં જાય ત્યાંસુધી ચાલે એવું જ્ઞાનદાન જે સદાકાઠ આપે છે તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૦ ॥

અજ્ઞાનથી અંધ વનેલા જીવોનાં નેત્રોને જેઓ સારાં શાસ્ત્રો દ્વારા (ચિકિત્સાપૂર્વક) સારી
રીતે ઉઘાડે છે (શાસ્ત્રરૂપી શસ્ત્રો વડે તેમનાં નેત્રપડલોને છેદીને પ્રકાશ આપે છે) તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૧ ॥

25 વાવન અક્ષરરૂપ (ચૌદ સ્વર, તેત્રીશ વ્યંજન, ળ, ક્ષ, જ્ઞ—એ ત્રણ વહુમાન્ય વર્ણો, અનુસ્વાર
અને વિસર્ગ) ચંદનના રસવડે લોકોના પાપરૂપ તાપને એકદમ શમાવી દે છે તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૨ ॥

યુવરાજ સમાન (એટલે ભવિષ્યમાં આચાર્યરૂપ રાજપદવી પ્રાપ્ત કરવાના છે), ગચ્છનું
સમાધાન કરવામાં તત્પર અને આચાર્યપદને લાયક એવા જેઓ શિષ્યવર્ગને વાચના આપે છે તે
30 ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૩ ॥

સાધુ

દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ અનુપમ રત્નત્રયી વડે જેઓ મોક્ષમાર્ગને સાધે છે તે વધા
સાધુમહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૫૪ ॥

ગયદુવિહદુદ્ધાણા જે જ્ઞાદઅધમ્મ સુક્કજ્ઞાણા ય ।

સિમ્મલિતિ દુવિહસિક્કા તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૫ ॥

વ્યાख्या — ગતે દ્વિવિધે — દ્વિપ્રકારે દુષ્ટધ્યાને — આર્ત — રૌદ્રાણ્યે યેમ્યસ્તે ગતદ્વિવિધદુષ્ટ-
ધ્યાના, ચ — ૫ પુન ધ્યાતે ધર્મ-શુદ્ધ ધ્યાને યેસ્તે તથામૂતા સન્તો યે દ્વિવિધશિક્ષા — મદ્ધજ્ઞા-સેવનારૂપા
શિક્ષન્તે, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૫૫ ॥

ગુત્તિત્તણ ગુત્તા તિસલ્લરહિયા તિમારવવિસુકા ।

જે પાલયતિ તિપ્પ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૬ ॥

વ્યાख्या — ગુત્તિત્તણ — મનોવાક્યાગુત્તિલક્ષણેન ગુત્તા — ગુત્તિમન્ત પુનસ્તિમિ શલ્યે —
માયાશલ્યાદિમિ રહિતા — વર્જિતાસ્તથા ત્રિમિર્ગારૈ — મદ્ધિગારવાદિમિર્વિસુક્તા સન્તો યે ત્રિપદી —
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપા પાલયન્તિ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૫૬ ॥

ચઠવિહવિગહવિરત્તા જે ચઠવિહચઠકસાયપરિચત્તા ।

ચઠહા દિસતિ ધમ્મ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૭ ॥

વ્યાख्या — ચતુર્વિધામ્ય — ચતુષ્પ્રકારામ્ય વિકૃતામ્યો — રાજકથાદિમ્યો વિરત્તા, પુન
ચતુર્વિધા — અનન્તાનુગ્ધ્યાદિભેદાચતુષ્પ્રકારા યે ચત્વાર કથાયા — ક્રોધાદયસ્તે પરિચત્તા યેસ્તે તથા,
ઈદશા સન્તો યે દાનાદિભેદાચતુર્ધા — ચતુર્મિ પ્રકારેર્ધર્મ દિશન્તિ — પ્રરૂપયન્તિ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્
વન્દે ॥ ૧૨૫૭ ॥

ઉજ્જિઅપચપમાયા નિજિઅપંચિદિયા ય પાલેતિ ।

પચેવ ['ય] સમિઈઓ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૮ ॥

વ્યાख्या — ઉજ્જિતા — ત્યક્તા પદ્મ પ્રમાદા — મયાદયો યેસ્તે તથા, ચ પુન નિર્જિતાનિ પદ્ધેન્દ્રિ
યાણિ યેસ્તે નિર્જિતપદ્ધેન્દ્રિયા સન્ત પદ્ધૈવ સમિતી પાલયન્તિ તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે, ચ પાદપૂરણે ॥ ૧૨૫૮ ॥

જેમને વે પ્રકારના (આર્ત અને રૌદ્ર) દુષ્ટ ધ્યાનો નષ્ટ થયા છે અને જેઓ ધર્મધ્યાન તેમજ
શુદ્ધધ્યાનનુ ધ્યાન ધરે છે તેમજ વે પ્રકારની શિક્ષા ઇટેલે *મદ્ધજ્ઞાશિક્ષા તથા આસેવના શિક્ષાઓને
જેઓ શીખે છે તે સર્વ સાધુઓને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૫ ॥

જેઓ ત્રણ (મન, વચન અને કાયાની) ગુપ્તિઓથી રક્ષાયેલ છે, ત્રણ (માયા, નિદાન અને
મિધ્યાત્વ) શલ્યોથી રહિત છે, ત્રણ (ક્રુદ્ધિ, રસ અને જ્ઞાતા) ગારવોથી મુક્ત છે અને જેઓ ત્રિપદી
(ઇટેલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) નુ પાલન કરે છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૬ ॥

જેઓ ચાર પ્રકારની વિકૃતયાથી (ક્રીકથા, મોજનકથા, દેશકથા અને રાજકથા) વિરક્ત
છે, ચાર પ્રકારના કપાયના (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ) ત્યાગી છે, અને ચાર પ્રકારનો ઉપદેશ
(દાન, શીલ, તપ અને ભાવના) કરે છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૭ ॥

પાચ પ્રમાદના (મદ્ય, વિપય, કપાય, નિદ્રા અને વિકૃતયા) પરિહારી, અને પાચ ઇન્દ્રિયો
(સ્પર્શ, રસન, ઘ્રાણ, નયન અને શ્રવણ) ના વિજેતા એવા જેઓ પાચ સમિતિઓનું (રિયાસમિતિ,
માપાસમિતિ, ઇપ્પણાસમિતિ, આદાનમદ્ધમત્તનિદ્ધેપનાસમિતિ અને પરિણાપનિકાસમિતિ) પાલન કરે
છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૮ ॥

૪૨૨ શ્રીમદ્ રત્નશેખર સૂરિ રચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગત પદ્ય પરમેષ્ઠિનઃ પદ્યનવકાત્મકઃ ॥ [પ્રાકૃત

છજીવકાયરક્ષણનિષ્ણા હાસાદ્છકમુકા જે ।

ધારંતિ અ વયછકં તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૫૯ ॥

વ્યાખ્યા — ષડ્ જીવકાયનાં પૃથિવ્યાદીનાં રક્ષણે નિપુણાઃ—દક્ષાઃ, ચ—પુનઃ હાસ્યાદિષટ્કાદ્ મુક્તાઃ—રહિતાઃ સન્તો યે વ્રતપટ્કં—પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિરાત્રિભોજનપર્યન્તં ધારયન્તિ, તાનિત્યાદિ 5 પ્રાગ્વત્ ॥ ૧૨૫૯ ॥

જે જિયસત્તભયા ગયઅટ્ટમયા નવાવિ વંમગુત્તીઓ ।

પાલંતિ અપ્પમત્તા તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૦ ॥

વ્યાખ્યા — જિતાનિ રૂહલોકભયાદીનિ સસભયાનિ યૈસ્તે તથા, ગતા અઘૌ મદાઃ જાતિમદાદયો યેભ્યસ્તે ગતાઘમદાઃ, પુનઃ અપ્રમત્તાઃ—પ્રમાદરહિતાઃ સન્તો યે નવાપિ બ્રહ્મગુપ્તીઃ પાલ્યન્તિ, તાન્ સર્વાન્ 10 સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૬૦ ॥

દસવિહધમ્મં તહ વારસેવ પડિમાઓ જે અ કુર્વંતિ ।

વારસવિહં તવોવિ અ તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૧ ॥

વ્યાખ્યા — ચ-પુનઃ યે દશવિધં—દશપ્રકારં ધર્મ—ક્ષાન્ત્યાદિકં તથા દ્વાદશૈવ પ્રતિમાઃ— સાધુસમ્બન્ધિનીઃ કુર્વન્તિ—ધારયન્તિ, ચ-પુનઃ દ્વાદશવિધં તવોઽપિ અનશનાદિકં કુર્વન્તિ, તાન્ સર્વાન્ 15 સાધૂનહં વન્દે ॥ ૧૨૬૧ ॥

જે સતરસંજમંગા, ઉવ્વૂઠાટ્ટારસહસસીલંગા ।

વિહરંતિ કમ્મભૂમિસુ તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૨ ॥

વ્યાખ્યા — સસદશમેદઃ—સંયમઃ અઙ્ગે—શરીરે યેષાં તે તથા, પુનરુદ્ભૂતાનિ—ઉત્કર્ષેણ ધૃતાનિ અષ્ટાદશસહસ્રશીલાજ્ઞાનિ યૈસ્તે તથા, એવમ્ભૂતાઃ સન્તો યે કર્મભૂમિષુ પદ્મદશસુ વિહરન્તિ—વિચરન્તિ, 20 તાન્ સાધૂન્ અહં વન્દે ॥ ૧૨૬૨ ॥

જેઓ છ પ્રકારના જીવનિકાયો (પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ) નું રક્ષણ કરવામાં કુશલ છે, હાસ્યાદિક પટ્કથી (હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય અને જુગુપ્સા) જેઓ મુક્ત છે અને જેઓ છ વ્રતોને (પ્રાણાતિપાતવિરમણ, મૃષાવાદવિરમણ, અદત્તાદાનવિરમણ, મૈથુન-વિરમણ, પરિગ્રહવિરમણ અને રાત્રિભોજનવિરમણ) પ્રાણની પેટે ધારણ કરે છે તે સર્વ સાધુજનોને 25 હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૫૯ ॥

જેમણે રૂહલોકભય વગેરે સાત ભયોને જીતી લીધા છે, જેમનામાંથી આઠ પ્રકારના (જાતિ વગેરે) મદો ચાલ્યા ગયા છે અને જેઓ નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિઓનું પ્રમાદ વિના પાલન કરે છે તે બધા સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૦ ॥

જેઓ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ, બાર પ્રકારની સાધુ સંવંધી પ્રતિમાઓ અને બાર પ્રકારનાં 30 તપનું આરાધન કરે છે તે સર્વ સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૧ ॥

સત્તર પ્રકારના સંયમને પાલતા અને અઠાર હજાર શીલાંગને ધારણ કરતા જેઓ કર્મભૂમિમાં વિચરે છે તે સર્વ સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૨ ॥

उपदेशमाला संदंभो

(ગાદા)

ડકોસો સજ્ઞાઓ, ચડદસ-પુર્વ્વીણ વારસગાહ ।
 તત્તો પરિહાણીએ, જાવ તયથ્યો નમોકારો ॥ ૧ ॥
 જલણાદ-ભણે સેસ, મોતુ ઇકપિ જહ મહારયણ ।
 ઘિપ્પડ સગામે વા, અમોહ-સત્થ જહ તહેહ ॥ ૨ ॥
 મોતુપિ વારસંગ, સ એવ મરણમિ કીરણે જમ્હા ।
 અરહત નમોકારો, તમ્હા સો વારસગત્યો ॥ ૩ ॥
 સર્વપિ વારસંગ, પરિણામ-વિશુદ્ધિ હેડ મિત્તાગ ।
 તકારણ-મિત્તાઓ, કિહ ન તયથ્યો નમોકારો ॥ ૪ ॥
 ન હુ તંમિ દેસકાલે સકો વારસવિહો સુયક્ષ્મધો ।
 સર્વો અણુચિંતેડ, ધતપિ સમત્થ-ચિત્તેણ ॥ ૫ ॥

5

10

૧૧ ચૌદ પૂર્વધરોને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય વાર અગોનો હોય છે । ત્યારપછી અનુરુપે ઘટતા ઘટતા
 છેવટે દ્વાદશાગીનો સાર જે નમસ્કાર મહામત્ર તેનો સ્વાધ્યાય હોય છે ॥ ૧ ॥

15

(કારણકે) અમિ આદિનો મય આવી પડે ત્યારે ધીડી તમામ વસ્તુઓને પટતી મૂકીને જેમ
 એક મહારત્નને ગ્રહણ કરવામા આવે છે તથા જેમ સપ્રામની અદર ધીજા શસ્ત્રોને છોડી દેને એક જે
 અમોઘ શસ્ત્ર હોય તે ગ્રહણ કરવામા આવે છે તેમ અહીં પણ મરણ વપચિત થાય ત્યારે (એ અવસ્થામા
 દ્વાદશાગીનું સ્મરણ અશસ્ત્ર્ય હોવાને લીધે) દ્વાદશાગીને છોડીને નમસ્કારમત્રનું જ સ્મરણ કરવામા આવે
 છે । તેથી અરિહત (આદિ પચપરમેષ્ઠીઓ)ને કરેલો નમસ્કાર એ દ્વાદશાગીનો સાર છે ॥ ૨-૩ ॥ 20

કારણકે આવી વે દ્વાદશાગી પરિણામની વિશુદ્ધિને માટે જ છે અને નવકાર પણ પરિણામની
 વિશુદ્ધિનું કારણમા છે । દરેલે નમસ્કારમત્રને દ્વાદશાગીનો સાર કેમ ન કહી શકાય ? (અર્થાત્
 દ્વાદશાગીનું જે કાર્ય પરિણામવિશુદ્ધિ તે નમસ્કારમત્રથી પણ થતું હોવાને લીધે નમસ્કારમત્ર એ
 દ્વાદશાગીનો સાર છે એમ અવશ્ય કહી શકાય) ॥ ૪ ॥

કારણકે મરણ આદિ આવી પડે ત્યારે અત્યંત સમય ચિત્તપ્રાપ્ત (ચૌદ પૂર્વધરો) પણ તે 25
 દેશ કાબ્જા (તે અવસ્થામા) સમગ્ર દ્વાદશાગીનું અનુચિતન કરી શકતા નથી । (પરમમગલભૂત
 પચપરમેષ્ઠિનમસ્કારમત્રનું જ માત્ર તે અવસ્થામા સ્મરણ કરી શકાય છે । માટે નમસ્કારમત્ર એ
 દ્વાદશાગીનો સાર છે) ॥ ૫ ॥

નામાઈ-મંગલાણં, પઢમં ચિય મંગલં નમોક્કારો ।
 અવણેઈ વાહિ-તક્કર-જલણાઈ-ભયાઈં સવ્વાઈં ॥ ૬ ॥
 હરઈં દુહં કુણઈં સુહં, જણઈં જસં સોસણં ભવ-સમુદં ।
 ઇહલોય-પારલોઈય-સુહાણ મૂલં નમોક્કારો ॥ ૭ ॥

5 નામ આદિ મંગલોમાં (નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય તથા ભાવમંગલમાં) નમસ્કાર એ પ્રથમ (અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ) મંગલ છે । અને તે વ્યાધિભય, ચોરભય, અગ્નિભય આદિ સર્વ ભયોને દૂર કરે છે ॥ ૬ ॥

નમસ્કાર મંત્ર દુઃખને હરે છે, સુખને કરે છે, યશને ફેલાવે છે, તથા સંસારસમુદ્રને સુકવી નાખે છે । નમસ્કાર મહામંત્ર આ લોક અને પરલોકનાં તમામ પ્રકારનાં સુખોનું મૂલ છે ॥ ૭ ॥

ઉપદેશમાલા (પુષ્પમાલા) સંદર્ભ પરિચય

10 પ્રચુન્ન નામે સચિવે પોતાનો વધો વૈભવ તજી દઈ મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી અને જૈન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને મલધારી હેમચંદ્રસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધિ મેળવી । તેઓ સં. ૧૧૬૪ માં વિદ્યમાન હતા ।

સિદ્ધરાજ જયસિંહ તેમનો ભક્ત હતો । અને તેમના ઉપદેશથી રાજાએ જૈન શાસનની પ્રભાવનાનાં કાર્યો કર્યાં હતાં । પાટણથી શત્રુંજય અને ગિરનાર તીર્થ માટે નીકળેલા સંઘમાં આ હેમચંદ્રસૂરિ સાથે 15 હતા । વળથલીમાં રા'ખેગારે પૈસા પઢાવવાના ઇરાદે સંઘને રોક્યો હતો ત્યારે રાજા આ આચાર્યની વાણીથી પ્રતિવોધ પામ્યો હતો અને સંઘને જવાને માટે અનુજ્ઞા આપી હતી ।

આ મલધારી હેમચંદ્રસૂરિએ અનેક મોટા ગ્રંથોની રચના કરી છે । તે પૈકી ઉપદેશમાલા, જેનું વીજું નામ 'પુષ્પમાલા' છે તેમાંથી નવકાર સંવંધી સંદર્ભ લઈને અનુવાદ સાથે અહીં પ્રકટ કર્યો છે ।

શ્રીમદ્દેવચન્દ્રસૂરિવિરચિતસ્ય પ્રાકૃતદ્વાશ્રયમહાકા-
વ્યસ્ય શ્રીપૂર્ણકલશગણિરચિતટીકોપેતસ્ય
સત્તમસર્ગસ્ય સંદર્ભઃ ।

સોઅસા રોતૂણ વિ રોતુમણા વિમ્હરન્તિ રોત્તવ્વ ।

૭

દટ્ટૂણ જાણ મુત્તિ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૨ ॥

વ્યાख्या — શોકવશાત્ સ્વન્યુવિયોગસમુદ્ભવદુઃખપરતત્ત્વાદ્ રુદિત્વાપિ રોદન કૃત્વાપિ રોદિ-
તુમનસ રોદનપરાયણચેતસ પ્રાણિન યેષા મૂર્તિ વપુર્દૃષ્ટ્વા રોદિતવ્ય વિપનસ્વનાધમાદિક વિસરન્તિ ન
સ્મૃતિપથમાનયન્તિ તેમ્યોર્દ્દ્યયો નમ નમસ્કારોઽસ્તુ ॥ ૫૨ ॥

જે દટ્ટવ્વે દટ્ટુ, ઇન્દો કાહીઅ લોઅણસહસ્સ ।

10

દસણતત્તિ કાઠ, અરિહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૩ ॥

વ્યાख्या — યાન્ દ્રષ્ટ્યાન્ લોકાતીતસૌમામ્યાદિયુક્તત્વાદ્ વીક્ષણીયાન્ દ્રષ્ટુ દર્શનાય લોચન-
સહસ્રમિન્દ્ર અક્રોત્ અકાર્પીત્ ચકાર વા । દર્શનમપિ કિમર્થમિત્યાહ । દર્શનેન નિર્નિમેષવીક્ષણેન તૃપ્તિ
આત્મન સંતોષ કર્તુમ્ । તેમ્યોર્દ્દ્યયો નમ ॥ ૫૩ ॥

કાઠુણ કાયબ્બ, કમ્મં કાહિન્તિ જે ણ પુણરુત્ત ।

15

જગગોહમિચ્છિરાણ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૪ ॥

વ્યાખ્યા — કર્તવ્ય સકલકર્મક્ષય કૃત્વા યે 'પુણરુત્ત'ં હિતિ મૂયોઽપિ ન કર્મ કરિષ્યન્તિ
કર્તારો વા । યીતરાગત્વાદ્ ન મુક્તિમપહાય બુદ્ધવત્ સ્વદર્શનતિરસ્કારનિવારણાય હહ જન્મ આસાધ
પુનરપિ કર્મ ભન્ત્યસ્તીત્યર્થ । તેમ્યો જગદ્ગ્રોધમેષિતૃમ્ય અમિલાપુકેમ્યોર્દ્દ્યયો નમ ॥ ૫૪ ॥

અનુવાદ

20

(અરિહત ભગવત્—)

(પોતાના ધાધરોના વિયોગથી થયેલા) શોકને લીધે રહીને પણ રહવાની ઇચ્છાનાબ્ધ
અર્થાત્ સતત રુદન કર્યા કરતા માણસો જેમની મૂર્તિના દર્શન કરીને રોદિતવ્ય દૃઢે મરેલા ધાધવ
આદિને ખૂલી જાય છે તે અરિહત ભગવતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૨ ॥

(અલૌકિક સૌમાન્ય આદિ ગુણોને લીધે યાસ) દર્શનીય જે ભગવાનના દર્શન કરવા 25
માટે તથા દર્શન કરીને આત્મતૃપ્તિ કરવા માટે હૃદયે હૃદય આગ્રો ધનાથી તે અરિહતોને મારો
નમસ્કાર હો ॥ ૫૩ ॥

(સવલનકર્મક્ષયરૂપ) કર્તવ્ય કરીને જે કરીથી કર્મ કરતા (અર્થાત્ ધાધવા) નથી અને
જે જગતને પ્રતિયોધ કરવાની અમિલાપાવાબા છે તે અરિહતોને નમસ્કાર ધાઓ ॥ ૫૪ ॥

જો અણુગચ્છઈ જચ્છઈ, છિન્દિહમચ્છઈ તણું ચ તેસિં પિ ।

અણભિન્દિઅભાવાણં, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૫ ॥

વ્યાખ્યા — યોડ્ણુગચ્છતિ ભક્ત્યા પૃથ્વ્યઃ પ્રયાતિ । તથા યો યચ્છતિ સાદરં સ્વસ્તુ
દદાતિ । યસ્તુ તનું છેતુમાસ્તે । તેષ્વપિ ‘અભિન્નભાવેભ્યો નિર્વિશેષમનસ્કેભ્યસ્તેભ્યો જગત્પ્રસિદ્ધેભ્યો-
5 ઈદ્ધ્યો નમઃ’ ॥ ૫૫ ॥

સવિહે ન જાણ કુજ્ઞઈ જુજ્ઞઈ મુજ્ઞઈ ભવે અગિજ્ઞન્તો ।

દેહી બુજ્ઞઈ સિજ્ઞઈ, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૬ ॥

વ્યાખ્યા — યેષા સવિધે સમીપે ભવે અગૃધ્યન્ ગાર્ધ્યમગચ્છન્ । સંસારવિરક્તો ભવન્નિતિ
યાવત્ । દેહી જન્તુર્ન ક્રુધ્યતિ ન ક્રોધં ગચ્છતિ । તથા ન યુધ્યતે ન યુદ્ધં કરોતિ યતો ન મુહ્યતિ ન
15 મોહમુપગચ્છતિ । મોહમૂલત્વાત્ ક્રોધયુદ્ધયોઃ । કિન્તુ બુધ્યતે અવગતતત્ત્વો ભવતિ । તથા ચ સતિ
સિધ્યતિ સિદ્ધો ભવતિ । તેભ્યોઈદ્ધ્યો નમઃ ॥ ૫૬ ॥

રુન્ધિઅકરણં રુમ્ભિઅપવણં રુજ્ઞિઅમણં અપહિઈહિં ।

જ્ઞાયવ્વાણ મુણીહિં, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૭ ॥

વ્યાખ્યા — રુદ્ધકરણમ્ । રુદ્ધપવનમ્ । રુદ્ધમનઃ કૃતેન્દ્રિયોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસચિત્તનિરોધં યથા
15 ભવતિ, એવમપતિતૈઃ ધ્યાનાદ્ અસવલિતૈર્મુનિભિર્ધ્યાતવ્યેભ્યસ્તેભ્યઃ પ્રસિદ્ધેભ્યોઈદ્ધ્યો નમઃ ॥ ૫૭ ॥

સહિઅરયા કઠિઅમલા, વહ્ણિઅતવતેઅવેઢિઅઙ્ગા ય ।

જાણજ્ઞ વિ વરમુણિણો, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૮ ॥

વ્યાખ્યા — સન્નરજસઃ ગલિતવધ્યમાનકર્માણઃ । કથિતમલાઃ ભક્તીકૃતવદ્ધકર્માણઃ । યતો વૃદ્ધં
વૃદ્ધિં ગતં યત્ તપસ્તેજસ્તેન વેષ્ટિતં વ્યાપ્તમ્ અઙ્ગં યેષા તે તથા ચ વરમુનયઃ અદ્યાપિ દુષ્પમાકાલેડપિ
20 વર્તન્તે યેષામર્હતામ્ । યન્મતસંસ્થિતા इत्यर्थः । તેભ્યોઈદ્ધ્યો નમઃ ॥ ૫૮ ॥

(ભક્તિથી) જે પાછળ પાછળ ફરે છે, આદરપૂર્વક જે દાન દે છે તથા (દ્વેષથી) શરીર
કાપવા માટે જે તૈયાર થઈ જાય છે તે વધા પ્રકારના માણસો ઊપર જેમના મનમાં ભેદભાવ નથી તે
અરિહંતોને નમસ્કાર થાઓ । (અર્થાત્ ભક્ત તથા દ્વેષી વંને ઊપર જેમની સમાનદૃષ્ટિ છે તે વીતરાગ
અને વીતદ્વેષ અરિહંતોને મારો નમસ્કાર થાઓ) ॥ ૫૫ ॥

25 જેમની પાસે (જવાથી) સંસાર ઊપર વિરક્ત થયેલો મનુષ્ય ક્રોધ કરતો નથી, યુદ્ધ કરતો
નથી, તેમજ મોહ પણ પામતો નથી; પરંતુ તત્ત્વનો જાણકાર વને છે અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે તે
અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૬ ॥

ઈન્દ્રિયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ તથા મનનો રોધ કરીને અસ્થલિતપણે ધ્યાન ધરતા મુનિવરો જેમનું
ધ્યાન ધરે છે તે અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૭ ॥

30 જેમનાં વંધાંતાં કર્મો ગળી ગયાં છે, અને જેમણે પહેલાં વાંધેલાં કર્મોને ભસ્મસાત્ કર્યા છે
તથા વધેલા તપના તેજથી જેમનું અંગ વ્યાપ્ત છે એવા શ્રેષ્ઠ મુનિવરો જેમના શાસનમાં આજે પણ
વિદ્યમાન છે તે અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૮ ॥

દુઃકલસવેલ્લિઞ્જઓ, મરપાસોવેલ્લોઞ્જઓ લોઓ ।

ઉવેલ્લિઞ્જ ઝેહિ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૯ ॥

વ્યાख्या — દુષ્કૃતેન અશુભકર્મણા સવેદિતો વ્યાસ । પર મરપાશોદ્વેષ્ટને સંસારન્યનમોક્ષણે
ઝવત કૃતપ્રયત્નો લોકો ચેલ્લુદ્વેષ્ટતે વન્યનમુક્ત ક્રિયતે તેભ્યોઽર્હદ્વયો નમ । ‘દુઃકલ’ इत्यत्र
આર્પણાત્ તત્ત્વ ટ ॥ ૫૯ ॥

જે જ્ઞાત સંપજ્ઞ, અણચિરિસિઞ્જિરાણ સા સિદ્ધી ।

તે વચ્ચામો સરણ, નચિરમચિરમણા સિદ્ધે ॥ ૬૦ ॥

વ્યાख्या — યાન્ ધ્યાત્વા સ્મૃત્વા અસેતૃસ્વેતૃણામ્ અસેદનસેદનશીલના સ્વેદ-સ્વેદરહિતાનામ્
इति यावत् । अस्माकं सा सिद्धिः तत् सिद्धत्वं संपद्यते । तान् सिद्धान् नर्तितृ नर्तनशीलम् । भक्तिप्रसाद
उल્કલિકાકલિતમ્ इत्यर्थ । तथा मदितृ तोषणशील मनो येषां ते तथाभूता वयं शरणं व्रजाम । ‘જ્ઞાત’¹⁰
इत्यत्र सेवनक्रियापेक्षया प्राकाल्यम् न संपद्यते इत्यपेक्षया । तच्च भावितमेवेति ॥ ६० ॥

આણદરોવિરાણ જેસુ નવન્તાણ હોઈ નોવ્વેરો ।

ધાઢ સમુહાચ મુત્તી તાણ નમો સવ્વસિદ્ધાણ ॥ ૬૧ ॥

વ્યાख्या — યાન્ આનન્દરોદિતૃણા હર્પાશ્રુવિમોચનશીલના સતા નમતા નમસ્કૃતા ન ઉદ્વેગો
भवति । किन्तु यान् नमता मुक्तिः समुल्लम् अभिमुखं च धावति सत्तरम् आयाति । तेभ्य सर्गसिद्धेभ्यો¹⁵
નમ । ‘જેસુ’ इति ‘द्वितीया-नृतीययो सप्तमी’ [३, १३५] इति सप्तमी ॥ ६१ ॥

કુપહે ધાવન્તિ અસાદિમ ચ સાદન્તિ તેહિ વિ સમ જો ।

વાઝ સાઢ અ ત પિ હુ બોહન્તે જામિ આયરિણ ॥ ૬૨ ॥

વ્યાख्या — યે કુપથે અમાર્ગે । અનીતાવિતિ યાવત્ । ધાવન્તિ । તથા યે સ્વાદ્યતે યત્ તત્
खादं तस्य भागं खादत्वं, न विद्यते खादत्वं यम्यं तत् तथा अस्वाद्यं वस्तु खादन्ति । तैरपि सम यो²⁰
ધાવતિ કુપથે ગચ્છતિ, સ્વાદતિ અભક્ષણીય ભક્ષયતિ ચ । હુ इति निश्चितम् । तमपि तादृशमपि
પ્રાણિન સ્વયં અર્ધમ્ અર્ધમ્ વિપ્રલબ્ધ ચ । અસાદ્યશ્ચ इत्यर्थ । जोषयतो धर्मदेशनया सन्मार्गे प्रवर्तयत,
આચાર્યાન્ ધ્યાયામિ સસરામિ ॥ ૬૨ ॥

અશુભ કર્મોચી ઘાંટાયેલા હોરા છતાં જે લોકો સસારના વધનમાયી મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન
કરી રહ્યા છે તેમને સસારના વધનમાયી મુક્ત કરનાર અરિહતભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૯ ॥²⁵

(સિદ્ધ ભગવત —)

જેમનું ધ્યાન ધરત્રાથી રેવદ અને સ્વેદ (પરસેવો) વિનાના અમને તે સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય
છે તે સિદ્ધ ભગવાનને અમે નાચતા હૃદયે તથા સતુષ્ટહૃદયે શરણે જઈએ છીએ ॥ ૬૦ ॥

જેમને ધ્યાનદના અશ્રુપાતપૂર્વક નમસ્કાર કરતા ઉદ્વેગ નથી થતો પણ હલ્દી મુક્તિ સામી
વોડી આવે છે તે સર્વ સિદ્ધ ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૧ ॥

(આચાર્ય ભગવત —)

ઉન્માર્ગે નેહનારા માણસોની સાથે જે વોડે છે તથા અભક્ષ્ય રાનાર માણસની સાથે જે અભક્ષ્ય
રાય છે તેવાં માણસને પણ જે પ્રતિજોષ પમાડે છે તે આચાર્ય ભગવતોનું હું ધ્યાન ધરુ છું ॥ ૬૨ ॥

કમ્માઈં વોસિરન્તા, અતુદ્ધિરેણં તવેણ સક્કન્તા ।

અફુહિઅ અચલિઅમહિમા આયરિઆ દિંતુ તે વોહિં ॥ ૬૩ ॥

વ્યાખ્યા — કર્માણિ વ્યુત્સજન્તઃ આત્મનો દૂરીકુર્વન્તઃ । નનુ અનાદિકાલાલીનકર્મણાં કથં વ્યુત્સર્ગઃ ઇત્યાહ । અત્રોદિના અચ્છિદુરેણ । સંપૂર્ણેનેતિ યાવત્ । તપસા શક્તુવન્તઃ સામર્થ્યં વિશ્રતઃ ।
5 અસ્ફુટિતઃ અન્યૌજસા અઘ્નિહિતઃ અત એવ અચલિતઃ અકમ્પિતઃ । સ્થિર ઇત્યર્થઃ । મહિમા માહાત્મ્યં
યેષાં તે તથા । તે સર્વપ્રસિદ્ધા આચાર્યા વોધિં જિનઘર્માવાપ્તિં વદન્તુ પ્રયચ્છન્તુ ॥ ૬૩ ॥

ફુદ્ધિઅમોહો લોઓ ચલ્હા અપમિલ્હિઅવ્વઓ મોક્ષે ।

જેહિં અપમીલિઅચ્છં પેચ્છામો તે ઉવજ્ઞાણ ॥ ૬૪ ॥

વ્યાખ્યા — યૈઃ કૃત્વા સ્ફુટિતઃ વિદારિતો મોહો યેન સ તથા । અપમીલિતવ્રતઃ ઉદ્વુદ્ધચારિત્રઃ
15 લોકો મોક્ષે ચલતિ ગચ્છતિ । તાન્ ઉપાધ્યાયાન્ અપમીલિતાક્ષં નિર્નિમેષનયનં યથા ભવતિ એવં પશ્યામઃ ।
ઉપાધ્યાયદર્શને વયં સતૃષ્ણા ઇત્યર્થઃ ॥ ૬૪ ॥

અણઠમ્મિલ્હિઅ નાણોમ્મીલણઆ હરિસપસવિરા લોણ ।

સુઅ જલમોજ્ઞાયા પવરિસન્તુ વિત્થરિઅગુણમરિઆ ॥ ૬૫ ॥

વ્યાખ્યા — અનુન્મીલિતમ્ અનુદ્ભૂતં યજ્ઞાનં તસ્ય ડન્મીલના વ્યજ્ઞકાઃ । હર્ષ પ્રાણિપ્રમોદં
15 પ્રસવિતારઃ જનનશીલાઃ । વિસ્મૃતાઃ સર્વત્ર પ્રસૃતા યે ગુણાસ્તૈર્મૃતાઃ નિચિતા ઉપાધ્યાયા લોકે જનમધ્યે
શ્રુતમેવ નિર્મલપાવિચ્ચહેતુત્વાદ્ જલં પ્રવર્ષન્તુ । નિર્વૃત્તિફલોત્પત્તયે અસમ્યં પ્રયચ્છન્તિવત્યર્થઃ ॥ ૬૫ ॥

નો રુસહ નો તુસહ જેઠ્ઠણ મણં લયમ્મિ જો નેન્તો ।

મોતું ભવં વિણીઅં તં સાહુજણં નમંસામિ ॥ ૬૬ ॥

વ્યાખ્યા — યો ભવં મોક્ષં ત્યક્તું મનો જિત્વા વશીકૃત્ય લયે સામ્યાવસ્થાયાં નયન્ સન્ નો
20 રુષ્યતિ અમિત્રે રોષં ન કરોતિ । નો તુષ્યતિ, મિત્રે તોષં ન કરોતિ । તં વિનીતં જિતેન્દ્રિયં સાધુજનં
નમસ્યામિ ॥ ૬૬ ॥

અર્ચંડ તપથી કર્મોને દૂર કરતા, સામર્થ્યને ધારણ કરતા, તથા અર્ચંડ અને અચલ છે
મહિમા જેમનો એવા આચાર્યો વોધિ-સમ્યક્ત્વ આપો ॥ ૬૩ ॥

(ઉપાધ્યાય ભગવંત—)

25 જેમના લીધે મોહ દૂર થવાથી અને ચારિત્ર પ્રગટ થવાથી લોકો મોક્ષ તરફ ગ્રયાણ કરે છે
તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું અમે અનિમેષ નયને દર્શન કરીએ છીએ ॥ ૬૪ ॥

અપ્રગટ જ્ઞાનને વ્યક્ત કરનારા, હર્ષને ફેલાવનારા તથા વિસ્તૃત ગુણોથી પરિપૂર્ણ એવા
ઉપાધ્યાય ભગવંતો લોકોમાં શ્રુતજ્ઞાનરૂપી જલની વૃષ્ટિ કરો ॥ ૬૫ ॥

(સાધુ ભગવંત—)

30 સંસારનો ત્યાગ કરવા માટે મનનો જય કરીને મનને લય પમાડતા જેઓ શત્રુ ઉપર રોષ
કરતા નથી તેમજ જેઓ મિત્ર ઉપર રાગ ધરતા નથી તે સાધુ જનોને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૬૬ ॥

ઉપ્પાદસદહણો અસદહાણે વિ દેહ જો વોહિં ।

સંસારનાસિરો હં ત સાહુ ચિય વિહેમિ ગુરુ ॥ ૬૭ ॥

વ્યાख्या — અશ્રદ્ધાને જિનપ્રણીતજીવાદિપદાર્થે તથેતિ પ્રત્યયરહિતેऽપિ ઉત્પાદિતશ્રદ્ધાન જનિતાસ્તિક્યબુદ્ધિયોં વોહિં વદાતિ । સસારાદ નાશિતા નશનશીલોઽહ તમેવ સાહુ ગુરુ વિત્થામિ ॥૬૭॥

પશ્ચ ત્રિ અરહન્તાઃ પરમેઢ્વી જ્ઞાહ જ્ઞાઅહ કિમન્નં ।

હોઝળ નિવ્વિરુપ્પા પસમરયા હોઝળ તહા ॥ ૬૮ ॥

વ્યાख्या — મો મન્યા નિર્વિરુપ્પા એતે ધ્યેયા ન વેતિ સશયરહિતા ભૂત્વા તથા પ્રદામરતા ઉપશમપરા મૂલ્લા પન્નાપિ અર્હદાદીન્ ધ્યાયત । કિમન્ય હરિહરાદિક ધ્યાયત । હરિ-હરાદિધ્યાનમ્ અપહાય અર્હધ્યાનપરા ભવતેતિ ભાવ ॥ ૬૮ ॥

(જિનેશ્વરોષ્ટ્ર પ્રરૂપેલા પદાર્થોં ઉપર) શ્રદ્ધા વિનાના મનુષ્યને પણ શ્રદ્ધાલુ વનાવતા જેઓ 10
વોહિ-સમ્યક્ત્વ આપે છે તે સાહુ ભગવતને સસારથી મુક્ત થવા માટે પ્રયત્ન કરતો હુ ગુરુ તરીકે
સ્વીકારુ છુ ॥ ૬૭ ॥

(હે મન્યજીનો ! મનમા) કોઈ પણ જાતનો વિકલ્પ કર્યો સિવાય અર્થાત્ નિ શક થઈને
તેમજ પ્રશમપરાયણ થઈને અર્થાત્ પ્રશમરસમા નિમગ્ન વનીને અરિહત આદિ પાંચે પરમેષ્ઠિ ભગવતોનુ
ધ્યાન ઘરો । ધીજાનુ શા માટે ધ્યાન ઘરો છો ? અર્થાત્ ધીજાનુ ધ્યાન હસજીને અરિહતાદિ પાંચ 15
પરમેષ્ઠિઓનુ ધ્યાન કરવામા પરાયણ થાઓ ॥ ૬૮ ॥

પ્રાકૃતદ્વયાશ્રય સંદર્ભ પરિચય

સાહિત્યના વિદ્વાનને આચાર્ય શ્રીદેમચદ્રસૂરિનો પરિચય આપવો એ તો સૂર્યની સામે આરસી
ઘરવા જેવી વાત ગણાય, છતાં પ્રસંગવશ તેમના સમય વિષે જ્યાં આપણે જરૂરી છે ।

તેઓ સ ૧૧૪૫ માં જન્મ્યા હતા અને માત્ર છ-સાત વર્ષની ઉમરે તેમણે શ્રીદેવચદ્રસૂરિ પાસે 20
દીક્ષા લીધી । જૈનતત્ત્વજ્ઞાન તેમજ અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી દેમચદ્રસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધિ મેળવી ।
તેમણે વાહ્મયના લગભગ વધા વિષયો ઉપર કાઠૂ મેઢ્ઢ્યો હતો । આ મહાન અભ્યાસીએ વ્યાકરણ,
છંદ, સાહિત્ય, કોશ, ન્યાય યોગ વગેરે વિષયના પ્રયોગની રચના કરી છે, મહાકાવ્યો પણ રચ્યા છે ।

વ્યાકરણવિષયક 'દ્વયાશ્રય'કાવ્યની સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષામાં રચના કરી છે । તેમાથી
પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયમા નમસ્કારવિષયક કેટલીક સુદર ગાથાઓ જોવામા આવી તે અમે અહીં સમ્રહી 25
તેના અનુગાદ સાથે પ્રગટ કરી છે ।

આ સિવાય તેમના ધીજા પેટલાય પ્રયોગના સદર્ભો અમે લીધા છે, જે સંસ્કૃત વિભાગમા છે ।

સિરિજિણદત્તસૂરિવિરઙ્ગયસ્સ સિરિસમયસુંદરગણિક્ય-
વક્ખોપેયસ્સ ‘તં જયઉ’ થવણસ્સ સંદઁભો ।

અથ પ્રથમપરમેષ્ઠિનં વર્ણયન્નાહ—

5 નાસિયસયલકિલેસા, નિહયકુલેસા પસત્થસુહલેસા ।
સિરિવદ્ધમાણતિત્થસ્સ, મંગલં દિંતુ તે અરિહા ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા — તે અર્હન્તઃ પ્રથમપરમેષ્ઠિનઃ શ્રીવર્ધમાનતીર્થસ્ય — શ્રીમહાવીરસંઘસ્ય મજ્જલં કલ્યાણં
દદતુ । કિંવિશિષ્ટા અર્હન્તઃ ? ‘નાસિયસયલકિલેસા’ નાશિતાઃ સકલાઃ ક્લેગા યૈસ્તે નાગિતસકલક્લેગાઃ ।
પુનઃ કિંવિશિષ્ટા અર્હન્તઃ ? ‘નિહતકુલેસા’ નિહતાઃ કુલેશ્યા અપ્રશસ્તકૃણ્ણાદિલેશ્યાઃ, પુનઃ કિંવિશિષ્ટા
10 અર્હન્તઃ ? ‘પસત્થસુહલેસા’ પ્રશસ્તાઃ શુભાઃ શુક્લા લેશ્યા યેષા તે પ્રશસ્તશુભલેશ્યાઃ । અથવા પ્રશસ્તાઃ
સુખાઃ સુખકારિણ્યો લેશ્યા યેષા તે પ્રશસ્તસુખલેશ્યાઃ ॥ ૨ ॥

અથ દ્વિતીયપરમેષ્ઠિનઃ સિદ્ધાન્ સ્તુવન્નાહ—

નિદ્દહુકમ્મવીયા, વીઆ પરમિદ્ધિણો ગુણસમિદ્ધા ।
સિદ્ધા તિજયપસિદ્ધા, હણંતુ દુત્થાણિ તિત્થસ્સ ॥ ૩ ॥

15 વ્યાખ્યા — દ્વિતીયાઃ પરમેષ્ઠિનઃ સિદ્ધાઃ — તીર્થસ્ય ચતુર્વિધસંઘસ્ય દૌસ્થ્યાનિ ધ્વન્તુ નાશયન્તુ ।
કિંવિશિષ્ટાઃ સિદ્ધાઃ ? ‘નિદ્દહુકમ્મવીઆ’ નિર્દગ્ધાનિ નિર્મૂલિતાનિ ભક્ષસાલ્કૃતાનિ કર્માણ્યેવ વીજાનિ
યૈસ્તે નિર્દગ્ધકર્મવીજાઃ । પુનઃ કિંવિશિષ્ટાઃ સિદ્ધાઃ ? ‘ગુણસમિદ્ધા’ ગુણૈરેકત્રિંશદ્ધિઃ સમૃદ્ધાઃ ગુણસમૃદ્ધાઃ ।
૬૦ એકત્રિંશદ્ગુણાનાં ગાયે હમે—

‘પહિસેહેણ સંઠાણે, વણ્ણે ગંધ-રસ-ફાસ-વેણ અ ।

20 પણ-પણ-દુ-પણદ્ધ-તિહા, ઇગતીસ અકાયસંગરુહા ॥ ૧ ॥’

અનુવાદ

(અરિહંત ભગવંત—)

સમસ્ત ક્લેશોને દૂર કરનારા, કુલેશ્યા-કૃણ્ણ, કાપોત આદિનો નાશ કરનારા, પ્રશસ્ત શુભ લેશ્યા-
શુક્લ લેશ્યાવાળા એવા (પ્રથમ પરમેષ્ઠી) અરિહંત ભગવંતો શ્રીવર્ધમાનસ્વામીના સંઘનું કલ્યાણ કરો ॥ ૨ ॥

25 (સિદ્ધ ભગવંત—)

જૈન શાસનના વીજા પરમેષ્ઠી, જેમણે કર્મવીજોને વાળી નાખ્યાં છે, ગુણોથી સમૃદ્ધ છે અને
ત્રણ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે એવા સિદ્ધ ભગવંતો શ્રીવર્ધમાનસ્વામીના સંઘનાં પાપોને હણી નાખો ॥ ૩ ॥

अहवा०—'कमे नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच आइमे अते ।

सेसे दो दो मेया खीणाभिलावेण इगतीस ॥ २ ॥ [*आवश्यकसंग्रहणि]

अनयोगीधयो व्याख्यान यथा—व्यस १—चतुरस्र २—वर्तुल ३—मण्डला ४—यताना ५ पञ्चाना सस्थानाना प्रतिषेध । एव पञ्चाना वर्णाना कृष्णादीना प्रतिषेध १० । तथा गन्धस्य सुरभ्यादि-मेदद्वयस्य प्रतिषेध १२ । तथा रसादीना कटुकादीना पञ्चाना प्रतिषेध १७ । तथा स्पर्शाना शीतादीना ७ अष्टाना प्रतिषेध २५ । तथा वेदाना त्रिविधाना पुरुषादिवेदाना प्रतिषेध २८ । अक्रावो देहाभाव २९ । असंगम सगरहित ३० । अरुहश्च जन्म-भरणाभाव ३१ ॥ इति प्रथमगाथाव्याख्यानम् ॥ १ ॥

द्वितीयगाथाव्याख्यान यथा—नव भेदा दर्शनावरणीयस्य ९ । चत्वारो भेदा आयुष १३ । पञ्च भेदा ज्ञानावरणीयस्य १८ । पुन पञ्च-भेदा अन्तरायस्य । शेषे अनुक्ते वेदनीयस्य भेदद्वय सातासात-रूपम्, मोहनीयस्यापि भेदद्वय चारित्रमोहनीय १—दर्शनमोहनीय २ । चेति २७ । नामकर्मणोऽपि १० भेदद्वय शुभनामकर्म १—अशुभनामकर्मैति २ । २९ । तथा गोत्रस्यापि भेदद्वय उच्चैर्गोत्र नीचैर्गोत्र चेति २ । ३१ ॥ अत्र गाथाया 'खीणाभिलावेण' इति पाठात् क्षीणाभिलापेन ३१ भेदा वाच्या । कोऽर्थे १ ज्ञानावरण कर्म यस्य क्षीण १, दर्शनावरण कर्म यस्य क्षीण २, इत्येव पदद्वय सर्वत्र वाच्यम् । पुनः किंविशिष्टा सिद्धा 'तिजयपसिद्धा' त्रिजगत्प्रसिद्धा ॥ ३ ॥

अथ तृतीयपरमेष्ठिन आचार्यान् स्तुत्वाह—

15

आयारमायरता, पचपयार सया पयासता ।

आयरिया तह तित्थ, निहयकुतित्थ पयासतु ॥ ४ ॥

व्याख्या—आचार्या आचारे साधन आचार्या तृतीयपरमेष्ठिन 'तीर्थ' चतुर्विधसधरूप प्रकाश-यन्तु स्फुरत्प्रभावनाप्रभाभि उद्द्योतयन्तु । कि कुर्नेन्त आचार्या १ पञ्चप्रकार आचार स्वय आचरन्त परे-भ्यश्च सदा—निरन्तर प्रकाशयन्त । पञ्चाचारा प्रस्तुयन्ते—ज्ञानाचार १, दर्शनाचार २, चारित्राचार ३, २० तप आचार ४, वीर्याचारश्चेति ५ । किंविशिष्ट तीर्थ १ 'निहतकुतीर्थ' निहत कुतीर्थ येन तत् ॥ ४ ॥

अथ चतुर्थपरमेष्ठिन श्रीउपाध्यायानाह—

सम्मसुअवायगा वायगा य सिअवायवायगा गाए ।

पययणपडिणीअरुएअणतु सव्वस्म सधस्म ॥ ५ ॥

व्याख्या—वाचका श्रीउपाध्याया चतुर्थपरमेष्ठिन सर्वस्य सधस्य प्रवचनप्रत्यनीकान्—जिन-25

(आचार्य भगवत—)

पाच प्रकारना आचारोनु पालन करनारा अने तेनो मदा प्रकाश—उपदेश आपनारा एवा आचार्य भगवतो कुतीर्थी—मिथ्यावादनो नाश करनार एवा जैनशासनने प्रकाशित करो ॥ ४ ॥

(उपाध्याय भगवत—)

सम्यक् श्रुतना वाचक अने स्याद्वादना प्ररूपक एवा उपाध्याय भगवतो सकल सधना जिन 30 प्रवचनना शत्रुओनो वादभा पराभव करो ॥ ५ ॥

१ 'अहवा कमे नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच । आइमे अते सेसे दो दो खीणाभिलावेण इगतीस ॥' इति हरिभद्रसुरिचितायामावश्यकश्रुता पाठ । सप्तसरणस्ववदीनया तु "अहवा—नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच अते अते । सेसे दो दो मेया खीणाभिलावेण इगतीस ॥" इति पाठ उक्त इति ध्येयम् ॥ * इदं गाथाद्वय हरिभद्रसुरिचिताया मावश्यकश्रुतश्रुता 'तानेवोपदर्शनाह सग्रहणिकार' इत्युल्लिख्योद्धृत श्रीमद्विहारीभद्रसुरिभि । [५० ६६३]

૫૦૨ સિરિજિણદત્તસૂરિવિરઙ્ગયસ્સ સિરિસમયસુંદરગણિકયવક્કોપેયસ્સ 'તં જયડ'સંદબ્બો । [પ્રાકૃત

શાસનપ્રદેષિણઃ અપનયન્તુ—નિર્દ્વાદ્યન્તુ । ક^૨ વાદે પરદર્શનિમિઃ સમં વાદે પ્રારબ્ધે સત્તીતિ શેષઃ ।
કિંવિશિષ્ટા વાચકાઃ ? 'સિયવાયવાયગા' સ્યાદ્વાદં વદન્તીત્યેવંગીલાઃ સ્યાદ્વાદવાદકાઃ । પુનઃ કિંવિશિષ્ટા
વાચકાઃ ? સમ્યક્ શ્રુતવાચકાઃ સમ્યક્પ્રકારેણ યથા તીર્થઙ્કરગણધૈરૈરર્થ-સૂત્રાભ્યામુપદિષ્ટં તથૈવ વાચકા
ઉપદેશદાતારઃ ॥ ૫ ॥

૬ અથ પદ્મપરમેષ્ઠિનઃ સાધૂન્ સ્તુવન્નાહ—

નિર્વાણસાહણુજ્જયસાહૂળં જણિયસવ્વસાહજ્ઞા ।

તિત્થપભાવગા તે, હવંતુ પરમિટ્ઠિણો જણ્ણો ॥ ૬ ॥

વ્યાખ્યા — તે યતિનઃ પદ્મમાઃ પરમેષ્ઠિનઃ તીર્થપ્રભાવકાઃ ભવન્તુ । તીર્થસ્ય ચતુર્વિધસંઘસ્ય

પ્રભાવકાઃ ઉદ્દ્યોતકારકાઃ । કિંવિશિષ્ટા યતિનઃ ? 'નિર્વાણસાહણુજ્જયસાહૂળં જણિયસવ્વસાહજ્ઞા' નિર્વાણં
૧૦ મોક્ષસ્તસ્ય સાધનં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપં, તત્ર ઉચ્ચતા ઉચ્ચમકર્તારો યે સાધવઃ તે નિર્વાણસાધનોદ્યત-
સાધવઃ, તેષાં જનિતં—ઉત્પાદિતં સર્વસાહાય્યં—તપસ્યાદિ કુર્વતાં સાંનિધ્યં યૈસ્તે ॥ ૬ ॥

(સાધુ ભગવંત—)

નિર્વાણ-મોક્ષની સાધનામાં ઉચ્ચમશીલ સાધુઓને સર્વ પ્રકારની સહાય આપનારા એવા તે
(પાંચમા) પરમેષ્ઠી સાધુઓ તીર્થના પ્રભાવક બનો ॥ ૬ ॥

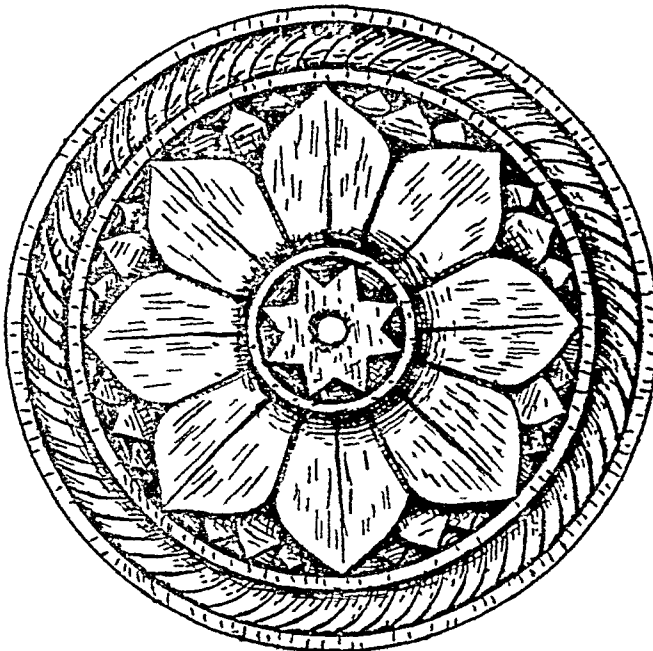
૧૫

'તં જયડ' સ્તોત્ર સંદર્ભ પરિચય

ઘરતરગચ્છમાં શ્રીજિનદત્તસૂરિ નામે એક પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન આચાર્ય થયા જેમણે જૈન શાસનના
ઉત્થાનમાં મહત્ત્વનો ફાલ્લો આપ્યો છે । તેમણે કેટલાક ગ્રંથો રચ્યા છે તેમજ કેટલાંક મંત્રમય
સ્તોત્રોની પણ રચના કરી છે । તં જયડ સ્તોત્ર એમની જ રચના છે; અને ઘરતરગચ્છીઓને માન્ય
એવાં સાત સ્મરણો તેમણે રચ્યાં છે તેમાં આ સ્તોત્રની ગણના છે ।

૨૦

આ સ્તોત્રમાં પંચપરમેષ્ઠીઓની માહિતી આપેલી છે, જે નમસ્કાર વિષયને ઉપયોગી હોવાથી
તેની ટીકા અને અનુવાદ સાથે એ સ્તોત્ર પ્રગટ કર્યું છે ।

સિરિદેવિંદસૂરિવિણિમ્મિય—‘સુદસણાચરિય’ સંદબ્ધો ।

[અરિહંતાઙ્ગવર્ણનં]

રાગદોસકુસાળ, દુઝયપંચિદિયાણિ કરણતિય ।
 જેહિ હમે અરી હણિયા, અરિહતા મજ્ઞ તે સરણ ॥ ૧ ॥ 5
 ણાગિંદસુરિંદચદસયારિંદગિહિયપૂય જે ।
 અરહંતિ તહ સિવગઢ, અરહતા મજ્ઞ તે સરણ ॥ ૨ ॥
 સ્તવિઝ્ઞ પુણ્ણપાયં, સયલમણિચ મુણેવિ ણાણેણં ।
 જે પત્તા પરમપય, તે સિદ્ધા મે સયા સરણ ॥ ૩ ॥
 ચરણકરણપ્પહાણા, સમિંદુત્તીસુ નિચ્છુત્તા । 10
 સમસત્તુમિત્તચિત્તા, તે મજ્ઞ સયા મુણી સરણ ॥ ૪ ॥
 પંચાસય પંચિદિયનિગ્ગહણો ચઠ્ઠકસાયવિજયપરો ।
 જો કેવલિપણ્ણત્તો, ધમ્મો સો હોઠ મહ સરણં ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

15

રાગદ્વેપરૂપ કપાયો, જીતી ન શકાય છવા પચેદ્વિયના વિષયો અને મન, યચન તેમજ કાયારૂપ
 વ્રણ કરણો—આ શબ્દોને જેમણે હળ્યા છે તે અરિહત ભગવાન મારું શરણ છે ॥ ૧ ॥

નાગેંદ્રો, સુરેંદ્રો, ચદ્ર અને વિદ્યાધરોપ કરેલી પૂજાને જેઓ યોગ્ય છે તથા જે મોક્ષગતિની
 યોગ્યતાવાદ્ય છે, તે અરિહતો મારું શરણ છે ॥ ૨ ॥

પુણ્ય અને પાપને સ્તપાવી, વધુએ અનિલ્ય છે એમ જ્ઞાનથી જાણીને, ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનને જે પ્રાપ્ત 20
 થયા છે તે સિદ્ધ ભગવાનો સદા મારું શરણ છે ॥ ૩ ॥

જે ચરણ અને કરણમા શ્રેષ્ઠ છે, સમિતિ અને ગુપ્તિમા જે હમેશા ઉચ્ચમશીલ છે અને શુ
 તેમજ મિત્રમા સમાન ચિત્તવાદ્ય છે તે મુનિઓ સદા મારું શરણ છે ॥ ૪ ॥

પાંચ આશ્રય અને પાંચ દ્વિયોનુ દમન કરાવનાર, ચાર કપાયને જીવાવવામા તત્પર અને
 કેવલીઓ જે ઉપદેશેલો છે તે ધર્મ મારું શરણ હજો ॥ ૫ ॥ 25

શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાન્તર્ગતો નમસ્કારવિષયકઃ સંદર્ભઃ ।

- નિસા-વિરામંમિ વિબુદ્ધણં, સુસાવણં ગુણ-સાયરેણ ।
 દેવાહિદેવાણ જિણુત્તમાણં, કિચ્ચો પણામો વિહિણાયરેણ ॥ ૮ ॥
- 5 , સિજ્ઞાદ્ધાણં પમુત્તૂણં, ચિદ્ધિજ્ઞા ધરણીયલે ।
 ભાવવંધું જગન્નાહં, નમુકારં તથો પઠે ॥ ૯ ॥
 મંતાણ મંતો પરમો ઇમુત્તિ, ઘેયાણ ઘેયં પરમં ઇમુત્તિ ।
 તત્તાણ તત્તં પરમં પવિત્તં, સંસાર-સત્તાણ દુહાહયાણં ॥ ૧૦ ॥
 તાણં અન્નં તુ નો અત્થિ, જીવાણં-ભવ-સાયરે ।
- 10 બુહંતાણં ઇમં મુત્તું, નમુકારં સુપોયયં ॥ ૧૧ ॥
 અણેગ-જંમંતર-સંચિયાણં, દુહાણ સારીરિય-માણસાણં ।
 ક્કત્તો અ ભવ્વાણ ભવિજ્ઞ નાસો, ન જાવ પત્તો નવકાર-મન્તો ॥ ૧૨ ॥
 જલણાઙ્-ભણ સવ્વં, (સેસં) મુત્તું ઇગંપિ જહા મહારયણં ।
 અહવારિભણ ગિણહ્હ, અમોહસત્થં જહ તહેહ ॥ ૧૩ ॥

15

અનુવાદ

- રાત્રિને અંતે ચાર ઘડી જેટલી રાત્રિ વાકી રહે ત્યારે જાગૃત થઈને ગુણના સમુદ્ર એવા સુશ્રાવકે દેવાધિદેવ જિનેશ્વર ભગવંતોને વિધિ તથા વહુમાનપૂર્વક નમસ્કાર કરવો જોઈએ ॥ ૮ ॥
- સુવાનું સ્થાન જે પલંગ તથા પથારી વગેરે તેનો ત્યાગ કરીને જમીન ઉપર વેસીને અથવા ઉભા રહીને ભાવવંધુ (સર્વદા સહાયકારી હોવાથી પરમાર્થથી વંધુ) અને જગતના નાથ એવા નમસ્કાર-
 20 મંત્રનું સ્મરણ કરે ॥ ૯ ॥

(કારણકે) દુઃખથી પીડાતા સાંસારિક જીવોને માટે આ નમસ્કારમંત્ર વધા જ મંત્રોમાં પરમમંત્ર છે, વધાજ ધ્યેયોમાં પરમધ્યેય (= ધ્યાન કરવા લાયક) છે અને વધા તત્ત્વોમાં પરમ પવિત્ર તત્ત્વ છે ॥ ૧૦ ॥

ભવસાગરમાં ડૂબતા જીવોને આ નમસ્કારમંત્રરૂપી વહાણ સિવાય 'વીજું કંઈ જ રક્ષણ
 25 કરનાર નથી ॥ ૧૧ ॥

અનેક જન્મોમાં વાંધેલો, તથા શારીરિક અને માનસિક દુઃખોમાં કારણભૂત એવાં કર્મોનો અવ્યયીજીવોને જ્યાં સુધી નમસ્કારમંત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી નાશ ક્યાંથી થાય ? ॥ ૧૨ ॥

અગ્નિ આદિનો ભય આવી પડે ત્યારે વધી (ધાન્ય આદિ) વસ્તુઓનો ત્યાગ કરીને એકપણ મહારત્નને જેમ લઈ લેવામાં આવે છે, તથા શત્રુનો ભય ઉપસ્થિત થાય ત્યારે અમોઘશસ્ત્રને જેમ

મુત્તુપિ ચારસમ, સ એ મરણમિ કીરણ જમ્હા ।
 અરિહત-નમુકારો તમ્હા સો ચારસમગ્ચો ॥ ૧૪ ॥
 તપ્પણઈણ તમ્હા, અણુમરિયચ્ચો મુદ્દેણ ચિત્તેણ ।
 एसो व नमुकरो, कयन्तुय मन्त्रमाणेण ॥ १५ ॥
 નમકારઓ અન્નો, મારો મતો ન અત્થિ તિયલોણ ।
 તમ્હા હુ અણુદિણ ચિય, પઢિયવ્વો પરમ ભત્તીણ ॥ ૧૬ ॥
 ઉરગાઈણ વિ મત્તા, અવિદ્ધીણ ઉ અહિજિયા ।
 વિસજઓ ન નાસતિ, તમ્હા ઉ વિહિણા પટે ॥ ૧૭ ॥
 इह लोगमि तिदडी, सादिच्च माउलिंग-वणमेव ।
 परलोए चढपिंगल हुडियजक्सो य दिट्ठता ॥ १८ ॥

(શ્રાદ્ધદિનદ્વન્ય પૃ ૧૦)

પ્રહ્ણ કરવામા આવે છે તેમ મૃત્યુ સ્પષ્ટિત થાય ત્યારે દ્વાદશાગીનુ સ્મરણ ન કરતા અરિહત આદિ
 પંચપરમેષ્ઠીના નમસ્કારનુ જ સ્મરણ કરવામા આવે છે તેથી નમસ્કારમત્ર એ દ્વાદશાગીનુ
 રહસ્ય છે ॥ ૧૩-૧૪ ॥

માટે તેના પ્રકાશક અરિહત આદિના નમસ્કારમત્રનુ પોતાને કૃતજ્ઞ માનનાર આવશે ગુમ-15
 ચિત્તથી સ્મરણ-ધ્યાન કરવુ જોઈએ ॥ ૧૫ ॥

ધ્રુવ જગતમા નવકારથી સારો ધીનો કોઈ મત્ર નથી, માટે પ્રતિદિવસ પરમભક્ષિથી
 નમસ્કારમત્રનુ પઠાવુ જોઈએ ॥ ૧૬ ॥

સર્વ આદિના પગ મત્રો અવિધિપૂર્વક જપવામા આવે તો વિષનો નાગ ફરી શક્તા નથી,
 માટે નમસ્કારમત્રનુ વિધિપૂર્વક સ્મરણ કરવુ જોઈએ ॥ ૧૭ ॥

નમસ્કારમત્રના સ્મરણથી આ લોકમા પ્રાપ્ત થતા ૫૭ વિધે 'ત્રિદહી, માદિચ્ચ તથા માતુલિંગ-
 વનના દદ્દાડ છે, અને પરલોકમા પ્રાપ્ત થતા ૫૭ વિધે ચઢપિંગલ તથા હુદિય વનના દદ્દાનો છે ॥ ૧૮ ॥

ચતુસરણપયન્નાસંદંભો

અમરિંદનરિંદમુણિંદવંદિઅં વંદિઉં મહાવીરં
 કુસલાણુવંધિ વંધુરમજ્જયણં કિત્તિસ્સામિ ॥ ૯ ॥ ૧ ॥
 5 ચતુસરણગમણ દુક્કડગરિહા સુકડાણુમોઅણા ચેવ ।
 એસ ગણો અણવરયં કાયવ્વો કુસલહેઉત્તિ ॥ ૧૦ ॥ ૨ ॥
 અરિહંત સિદ્ધ સાહુ કેવલિકહિઓ સુહાવહો ધમ્મો ।
 10 એએ ચરો ચરુગહરણા સરણં લહ્હ ધન્નો ॥ ૧૧ ॥ ૩ ॥
 અહ સો જિણમત્તિભરુત્થરંતરોમંચકંચુઅકરાલો ।
 પહરિસપણઉમ્મીસં સીસંમિ કયંજલી મણહ્ ॥ ૧૨ ॥ ૪ ॥

મંગલસ્મરણ અને ઉપોદ્ધાત—

સુર અને અસુરનાં ઇન્દ્રો, માનવોનાં ઇન્દ્ર-ચક્રવર્તીઓ, તેમજ સાધુજનોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ શ્રુત-
 કેવલીઓ વગેરે સઘઢાએ જે પરમાત્માના ચરણકમઢમાં ભક્તિપૂર્વક સદા નમન કરે છે તે દેવાધિ-
 દેવ શ્રી મહાવીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને કુશલના કારણભૂત અને એ જ કારણે સુંદર એવા આ
 15 અધ્યયનને હું કહીશ ॥ ૯ ॥ ૧ ॥

આ અધ્યયનમાં ત્રણ વસ્તુઓ કહેવાની છે । તે આ પ્રમાણે છે:—

વિધિપૂર્વક શ્રી અરિહંત પરમાત્મા આદિ ચાર શરણાંનો સ્વીકાર, પૂર્વકૃત દુષ્કર્મની શલ્ય-
 રહિતપણે નિન્દા, અને સ્વ તેમજ પરના સુકૃતની શુભભાવનાપૂર્વક અનુમોદના; આ ત્રણેય અધિકારો
 કુશલના કારણરૂપ છે । માટે જ તે સદાકાલ કરવા યોગ્ય છે । ધર્મનો પ્રારંભ આ ત્રણ મૌલિક
 20 ગુણોથી થાય છે ॥ ૧૦ ॥ ૨ ॥

શ્રી અરિહંત ભગવંતો, શ્રી સિદ્ધભગવંતો, શ્રી નિર્ઞન્ય સાધુપુરુષો અને સુખને આપનાર શ્રી
 જિનકથિત ધર્મ આ ચારેય શરણસ્થાનો-શરણાંઓ; દેવ, નરક, તિર્યંચ અને મનુષ્યગતિનાં દુઃખોને
 દૂર કરનાર છે । ધન્યવાન પુરુષ જ આ શરણાંઓને પામી શકે છે ॥ ૧૧ ॥ ૩ ॥

શ્રી અરિહંત ભગવંતોનું શરણ—

25 શ્રી જિનેશ્વરભગવંતોની ભક્તિના સમૂહથી ઉઢાસના યોગે વિકસ્વર વનેલી રોમરાજીથી ઉન્નત-
 શોભતો તે ભાગ્યવાન આત્મા અતિહર્ષપૂર્વક મસ્તક પર અંજલિ કરીને શ્રી અરિહંત ભગવંતોના
 શરણના સ્વીકાર માટે આ મુજબ કહે છે ॥ ૧૨ ॥ ૪ ॥

રાગદોસારીણ હંતા કમ્મદ્ગાહઅરિહંતા ।
 વિસયન્સાચારીણ અરિહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૩ ॥ ૫ ।
 રાયસિરિમવક્સિત્તા તવચરણ દુચ્ચર અણુચરિત્તા ।
 કેચલસિરિમરિહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૪ ॥ ૬ ॥
 થુહ્નદણમરિહંતા અમરિંદનરિંદપૂત્રમરહંતા ।
 સાસયસુહમરહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૫ ॥ ૭ ॥
 પરમણગય મુણતા જોદ્ધમહિદ્ધાણમરિહંતા ।
 ધમ્મરુહ અરહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૬ ॥ ૮ ॥
 સન્વજિઆણમહિસ અરહંતા સચ્ચયણમરહંતા ।
 વંભવ્વયમરહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૭ ॥ ૯ ॥
 ઔસરણમસરિત્તા ચડતીસ અહસણ નિસેવિત્તા ।
 ધમ્મકહ ચ કહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૮ ॥ ૧૦ ॥
 ઇગાહ ગિરાણેગે સદેહે દેહિણ સમ છિત્તા ।
 તિહુયણમણુસાસતા અરિહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૯ ॥ ૧૧ ॥

સર્વ હુ સોના મૂલ કારણ રાગ અને દ્વેષરૂપ શુઓનો નાશ કરનારા, આઠ કર્મો વગેરેનો 15
 નાશ કરનારા, અને વિપયકપાયોને હણનારા-જીતી લેનારા શ્રી અરિહત ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૧૩ ॥ ૫ ॥

સર્વ પ્રકારની રાજ્યલક્ષ્મીનો ત્યાગ કરીને અને સામાન્ય સાધુઓથી હુશ્ચર એવા તપને તપીને
 જેઓ કેચલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને યોગ્ય વન્યા, તે શ્રી અરિહત દેવો મને શરણ હો ॥ ૧૪ ॥ ૬ ॥

ત્રણે જગતના લોકોની સ્તુતિ તેમજ વદનાને યોગ્ય, ઘઠી હૃદ્યો, ચક્રાર્તીઓ, વગેરેની પૂજાને
 યોગ્ય, અને શાશ્વતસુખ-મોક્ષ સુખને યોગ્ય એવા શ્રી અરિહતદેવોનું મને સર્વથા શરણ હો ॥ ૧૫ ॥ ૭ ॥ 20

કેચલજ્ઞાનરૂપી યોગે અન્ય સર્વજીવોના મનસા રહેલા સઘ ભાગોને જાણનારા, તેમજ યોગી-
 ઓના હન્દ્રો (શ્રી ગણધરદેવાદિ) અને દેવેન્દ્રો વગેરેના પરમ ધ્યેય અને પરમ કલ્યાણને કરનારી
 ધર્મકથાના ઉપદેશ માટે પરમ યોગ્ય એવા શ્રી અરિહત દેવો મને શરણ હો ॥ ૧૬ ॥ ૮ ॥

સર્વજીવોની પારમાર્થિક દયા-અર્હિસાના પાલન માટે પરમ યોગ્ય, સત્યવચન માટે પરમ
 યોગ્ય, તેમજ વ્રહ્મવ્રતના પાલન વગેરે માટે સર્વથા યોગ્ય છે એવા ત્રિલોકનાથ શ્રી અરિહતદેવો મને 25
 શરણ હો ॥ ૧૭ ॥ ૯ ॥

દેવોના સમુદાયે ભક્તિથી રચેલા સમવસરણમા વિરાજમાન વર્દીને અને ધોત્રીશ અતિશયોને
 વીતરાગભાવે સેવીને પાત્રીશ ગુણયુક્ત મનોહર વાણીથી ધર્મકથાને કહેનારા શ્રી અરિહત દેવો મને
 શરણ હો ॥ ૧૮ ॥ ૧૦ ॥

એક જ વચનથી, ઈન્દ્રકાલે, દેવો, મનુષ્યો અને તિર્યંચોના અનેક પ્રકારના સશયોને છેડીને 30
 ત્રણેય લોકવર અનુગ્રાસન કરતા શ્રી અરિહત દેવોનું મને નિરતર શરણ હો ॥ ૧૯ ॥ ૧૧ ॥

૧ રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે. કમ્મરાગ, ક્રેદરાગ અને દહિરાગ । અથવા, આગતિ તે રાગ છે । પરદાહનો અથ
 પસાય તે દ્રેષ છે । અથવા, અગતિ તે દ્રેષ છે । ૨ 'વગેર' પદથી પરીપદ, વેદના, ઉપવર્ગ વગેરે લેવાના છે ।
 ૩ વાણી પાત્રીશ ગુણોના શુભ દાવાના કારણે ।

વચનામણ ભુવણં નિવ્વાવંતા ગુણેસુ ઠાવંતા ।
જિઅલોઅમુદ્ધરંતા અરિહંતા હુંતુ મે સરણં ॥ ૨૦ ॥ ૧૨ ॥

અચ્ચબ્હુયગુણવંતે નિઅજસસસહરપસિઅઅદિઅંતે ।
નિઅયમણાઙ્ગઅણંતે પહિવન્નો સરણમરિહંતે ॥ ૨૧ ॥ ૧૩ ॥

5 ઉઙ્ગિઅજરમરણાણં સમત્તદુક્ખત્તસત્તસરણાણં ।
તિહુઅગજણસુહયાણં અરિહંતાણં નમો તાણં ॥ ૨૨ ॥ ૧૪ ॥

અરિહંતસરણમલસુદ્ધિલદ્ધસુવિસુદ્ધ સિદ્ધવહુમાણો ।
પણયસિરરઙ્ગયકરકમલસેહરો સહરિસં ભણઙ્ ॥ ૨૩ ॥ ૧૫ ॥

10 કમ્મદ્ધુલ્લસિદ્ધા સાહાવિઅનાણદંસણસમિદ્ધા ।
સન્નદ્ધુલ્લસિદ્ધા તે સિદ્ધા હુંતુ મે સરણં ॥ ૨૪ ॥ ૧૬ ॥

તિઅલોઅમત્થયત્થા પરમપયત્થા અર્ચિતસામત્થા ।
મંગલસિદ્ધપયત્થા સિદ્ધા સરણં સુહપસત્થા ॥ ૨૫ ॥ ૧૭ ॥

વચનરૂપ અમૃતથી ત્રણેય જગતના જીવોની. વેદનાને શમાવતા તેમજ તેમને ગુણના માર્ગે
સ્થાપતા અને એ રીતે જીવલોકને સંસારરૂપ ભયંકર કુવામાંથી ઉદ્ધરતા શ્રી અરિહંતદેવો મને
15 શરણ હો ॥ ૨૦ ॥ ૧૨ ॥

અતિ આશ્ચર્યકારી ગુણોથી શોભતા અને પોતાના યશરૂપ ચન્દ્રથી સર્વ દિશાઓના અન્તભાગ
સુધી પ્રકાશને વિસ્તારતા તેમજ શાશ્વત, અનાદિ, અનન્ત એવા શ્રી અરિહંતદેવોના શરણને હું
સ્વીકારું છું ॥ ૨૧ ॥ ૧૩ ॥

જરા-વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણથી સર્વથા રહિત, અનેક પ્રકારનાં દુઃખોથી પીડાતા આત્માઓનાં
20 સાચા શરણ-આશ્રયરૂપ અને ત્રણેય લોકના જીવોને સુખ આપનારા એવા શ્રી અરિહંતદેવોને હું નમું
છું ॥ ૨૨ ॥ ૧૪ ॥

શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોનું શરણ-

આ મુજબ શ્રી અરિહંત દેવના શરણથી કર્મમલની શુદ્ધિ થવાના યોગે, જેને શ્રી શુદ્ધસ્વરૂપમય
સિદ્ધ ભગવંતો પ્રત્યે પૂર્ણ વહુમાન પ્રગટ થયું છે તે પુણ્યવાન આત્મા ભક્તિથી નમેલા પોતાના
25 મસ્તકને વિષે કરકમલોવડે અંજલિ કરીને હર્ષસહિત આ રીતિએ કહે છે ॥ ૨૩ ॥ ૧૫ ॥

આઠેય પ્રકારના કર્મના ક્ષયવડે સિદ્ધ થયેલા, સ્વાભાવિક નિરાવરણ એવા જ્ઞાન અને
દર્શનવડે સમૃદ્ધ અને સર્વ અભિલષિત અર્થો અને લઙ્ઘિઓની પ્રાપ્તિથી સિદ્ધ-કૃતકૃત્ય એવા
શ્રી સિદ્ધભગવંતોનું મને શરણ હો ॥ ૨૪ ॥ ૧૬ ॥

30 ત્રણ લોકના મસ્તકપર-સિદ્ધશિલાની ઉપર રહેલા, પરમપદે (મોક્ષમાં) રહેલા, અચિન્ત્ય
સામર્થ્યવાળા, પરમમંગલભૂત સિદ્ધિપદે રહેલા અને પરમ-અનંત-અવ્યાવાધ સુખના કારણે પ્રશસ્ત
એવા શ્રી સિદ્ધભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૨૫ ॥ ૧૭ ॥

મૂલુકલયપટિવક્ત્રા અમૂલકતા સજોગિપચ્ચક્ત્રા ।
 સાહાવિઅત્તસુક્તા સિદ્ધા સરણ પરમસુક્તા ॥ ૨૬ ॥ ૧૮ ॥
 પટિપિલ્હિઅપટિળીયા સમગ્ગજ્ઞાણમિદદ્ધ ભવવીઆ ।
 જોઈસરસરણીયા સિદ્ધા સરણ સુ(સ)મરણીયા ॥ ૨૭ ॥ ૧૯ ॥
 પાવિયપરમાણદા ગુણનીસદા વિદિન્નમચ્ચદા ।
 લહુઈરુપરવિચદા સિદ્ધા સરણ સવિઅદદા ॥ ૨૮ ॥ ૨૦ ॥
 ઉવલદ્ધપરમવમા દુહહલમા વિમુક્કસરમા ।
 ધુવણધરધરણસમા સિદ્ધા સરણ નિરારમા ॥ ૨૯ ॥ ૨૧ ॥
 સિદ્ધસરણેણ નયવમહેઝસાહુગુણજણિઅણુરાઓ ।
 મેહ્ણિમિલતસુપમત્થમત્થજો તત્થિમ મળા ॥ ૩૦ ॥ ૨૨ ॥
 જિઅલોઅવધુણો કુગઈસિંધુણો પારગા મહામાગા ।
 નાનાઈપહિ સિવસુક્કસાહગા સાહુણો સરણ ॥ ૩૧ ॥ ૨૩ ॥

5

10

જેમણે કર્મરૂપ ભાવશુઓતુ મૂલથી ડમૂલન કર્યું છે, જેઓ અમૂલકલ્પ-સદા ઉપયોગશીલ છે, વળી જેઓના સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ સયોગી કેવલજ્ઞાનીઓ જ ફક્ત કરી શકે છે અને જેમણે સ્વાભાવિક સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે પરમમુક્ત એવા શ્રીસિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૬ ॥ ૧૮ ॥ 15

જેમણે રાગદ્વેષ રૂપ અતરંગ શુઓને જીત્યા છે, જેમણે શુદ્ધધ્યાન રૂપ અગ્નિથી ભવવીજ (જ્ઞાનાગ્નિ)વાદિ કર્મ) ને ઘાતી નાર્યુ છે, જેઓ યોગીશ્વરો(ગણધરાદિ)ના પણ શરણીય છે અને જેઓ મુમુક્ષુઓના ધ્યેય છે, એવા શ્રી સિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૭ ॥ ૧૯ ॥

પરમ આનંદને પ્રાપ્ત થયેલા, સકલગુણોના નિ સ્થન્દ-સારરૂપ, વિદારિત કર્યો છે સસારનો (મોહનીય કર્મરૂપ) વદ જેમણે એવા અને લોકાલોકપ્રકાશક શ્રી કેવલજ્ઞાન રૂપ પ્રકાશના કારણે 20 સૂર્યચંદ્રને પણ અલ્પપ્રમાણના કરનારા તથા ક્ષપિત કર્યા છે રાગ-દ્વેષ વગેરે દ્વંદ્વો એવા શ્રી સિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૮ ॥ ૨૦ ॥

પરમબ્રહ્મરૂપ કેવલજ્ઞાનને પામેલા, ઘડી જગતમા સૌથી દુર્લભ ગણાતા મુક્તિપદરૂપ લાભને પ્રાપ્ત થયેલા, સર્વ પ્રયોજનો નિષ્પન્ન થવાના કારણે સમારભથી રહિત, પોતાને શરણે આવેલા દુર્ગતિમા પડતા જીવો માટે સ્થિર આધાર રૂપ હોવાથી જીવલોકરૂપ ધરના આધારભૂત સ્તંભસમા-તથા 25 કૃતકૃત્ય હોવાથી કોઈપણ પ્રકારના આરભથી રહિત એવા શ્રી સિદ્ધ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૯ ॥ ૨૧ ॥

શ્રી સાધુ ભગવતોનુ શરણ—

આ મુજબ ભક્તિપૂર્વકતા શ્રીસિદ્ધભગવતોના શરણના યોગે નૈગમાદિ નયોથી ઉપલબ્ધિત જે બ્રહ્મ-શ્રુતજ્ઞાન તેના કારણે જે વિન્યાદિ સાધુ ગુણો, તેમના પ્રત્યે ઉત્પન્ન કર્યો છે અનુરાગ જેણે એવો તે ભક્તિથી નમરૂપના કારણે પ્રશસ્ત થયેલા પોતાના મસ્તકને ધરણીપર મૂકીને આ રીતિ 30 કહે છે ॥ ૩૦ ॥ ૨૨ ॥

પહ્લીવનિકાયરૂપ જીવલોકના સાચા ધધુ, કુગતિરૂપ મહાસમુદ્રના તીરે રહેલા, અનેક લઙ્ગિઓથી સપન્ન હોવાના કારણે મહાભાગ, સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીની આરાધનાના યોગે મોક્ષના મુખને સાધનારા, શ્રી સાધુ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૩૧ ॥ ૨૩ ॥

કેવલિણો પરમોહી વિડલમઈ સુઅહરા જિણમયંમિ ।
 આયરિઅં ઉવજ્ઞાયા તે સવ્વે સાહુણો સરણં ॥ ૩૨ ॥ ૨૪ ॥
 ચત્તદસદસનવપુવ્વી દુવાલસિક્કારસંગિણો જે અ ।
 જિણકપ્પઅહાલંદિઅ પરિહારવિસુદ્ધિસાહુ અ ॥ ૩૩ ॥ ૨૫ ॥
 ૬ સ્ત્રીરાસવમહુઆસવસંભિન્નસ્સોઅકુટ્ટુબુદ્ધી અ ।
 ચારણવેડવિપયાણુસારિણો સાહુણો સરણં ॥ ૩૪ ॥ ૨૬ ॥
 ઉજ્ઞિયવદ્ધરવિરોહા નિચ્ચમદોહા પસંતમુહસોહા ।
 અભિમયંગુણસંદોહા હયમોહા સાહુણો સરણં ॥ ૩૫ ॥ ૨૭ ॥
 ૧૦ યંદિઅસિણેહદામા અકામધામા નિકામસુહકામા ।
 સુપુરિસમણાભિરામા આયારામા મુળી સરણં ॥ ૩૬ ॥ ૨૮ ॥
 મિલિહઅવિસયકસાયા ઉજ્ઞિયઘરઘરણિસંગસુહસાયા ।
 અકલિઅહરિસવિસાયા સાહુ સરણં ગયપમાયા ॥ ૩૭ ॥ ૨૯ ॥
 હિંસાદોસસુન્ના કયકારુણ્ણા સયંમુરુપ્પણ્ણા ।
 અજરામરપહસુણ્ણા સાહુ સરણં સુકયપુણ્ણા ॥ ૩૮ ॥ ૩૦ ॥

૧૫ કેવલજ્ઞાનસંપન્ન, પરમાવધિજ્ઞાનસંપન્ન, વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનના ધારક, તેમજ જિનમાર્ગમાં રહેલા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વગેરે અત્યંત પ્રસિદ્ધ એવા સર્વ સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૨ ॥ ૨૪ ॥
 વ઱્઱ી ચૌદપૂર્વધરો, દશપૂર્વધરો, નવપૂર્વધરો, વાર અંગના ધારક, અગિયાર અંગના ધારક, જિનકલ્પિકો તથા યથાલન્દિક અને પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમવાળા સર્વ નિર્ગ્રન્થ સાધુભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૩ ॥ ૨૫ ॥

૨૦ તથા ક્ષીરાશ્રવલલ્લિધસંપન્ન, મધ્વાશ્રવલલ્લિધસંપન્ન, સંભિન્નશ્રોતોલલ્લિધસંપન્ન, કોષ્ઠબુદ્ધિસંપન્ન, ચારણલલ્લિધસંપન્ન, વૈક્રિયલલ્લિધસંપન્ન અને પદાનુસારી લલ્લિધવાળા સર્વ સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૪ ॥ ૨૬ ॥

વૈર વિરોધથી રહિત, સદા દ્રોહવિનાના સર્વદા પ્રસન્નતાપૂર્ણ મુખથી શોભતા, જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત ગુણોના સમૂહને ધારણ કરનારા અને મોહને હણનારા શ્રી સાધુ ભગવંતોનું શરણ હો ॥ ૩૫ ॥ ૨૭ ॥

૨૫ જેમણે સ્નેહનાં વંધન છેદી નાંખ્યાં છે, જેઓ વિપયાસક્તિ અને ઘરવાસથી રહિત છે (અથવા જેઓ કામના હેતુ એવા રમ્ય મદિરોથી રહિત છે અથવા જેઓ કામના ધામ-સ્થાન નથી અથવા જેઓ અકામ-વિકાર રાહિતના ધામ છે), મોક્ષસંવંધી સુખની અભિલાષા રાખનારા, સત્પુરુષોના મનને આનન્દ આપનારા અને આત્મામાં રમણ કરનારા શ્રીસાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૬ ॥ ૨૮ ॥

૩૦ પાંચેય ઇન્દ્રિયોના વિપયોને તેમજ ચાર પ્રકારના કપાયોને દૂર કરનારા, ઘર તથા સ્ત્રીના સંગથી થતા સુખાસ્વાદને તજનારા, હર્ષ કે શોક આદિથી રહિત અને અપ્રમત્ત એવા શ્રી સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૭ ॥ ૨૯ ॥

હિંસાદિ દોષોથી રહિત જીવલોક પ્રત્યે કરુણાર્દ્ર ચિત્તવાળા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર જેવી વિશાળ રુચિ (સમ્યગ્દર્શન) અને પ્રજ્ઞાવાળા, અજરામર પથ મોક્ષને વતાવનારા, શાસ્ત્રોમાં નિપુણ અને સુંદર રીતે કર્યું છે પુણ્ય જેમણે એવા શ્રી સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૮ ॥ ૩૦ ॥

કામવિહવણચુકા કલિમલમુકા વિમુક્કચોરિકા ।
 પાપરયસુરયરિકા સાહુ ગુણરયણચચિકા ॥ ૩૯ ॥ ૩૧ ॥
 સાહુત્તસુદ્ધિયા જ આયરિઆઈ તઓ ય તે સાહુ ।
 સાહુમણિણ ગહિયા તમ્હા તે સાહુનો સરણ ॥ ૪૦ ॥ ૩૨ ॥
 અરિહત્ત અરિહતેસુ જ ચ સિદ્ધત્તણ ચ સિદ્ધેસુ ।
 આયાર આયરિણ ઉજ્જાયત્ત ઉજ્જાણ ॥ ૫૬ ॥ ૩૩ ॥
 સાહુણ સાહુચરિજ દેસવિરહ ચ સાપયજ્ઞાણ ।
 અણુમન્ને સઙ્ઘેસિં સમ્મત્ત સમ્મદિટ્ઠીણ ॥ ૫૭ ॥ ૩૪ ॥
 સુહપરિણામો નિચ ચડસરણગમાહ આયર જીયો ।
 કુસલપયડીડ યધહ વદ્ધાડ સુહાણુનધાઓ ॥ ૫૯ ॥ ૩૫ ॥
 મન્દાણુભાગ વદ્ધા તિવ્વણુભાવાડ કુણહ તા ચેપ ।
 અસુહાડ નિરણુનધાડ કુણહ તિવ્વાડ મન્દાઓ ॥ ૬૦ ॥ ૩૬ ॥
 તા એય કાયવ્વ યુહેહિ નિચપિ સકિલેસમ્મિ ।
 હોહ તિકાલ સમ્મ અસકિલેસમિ સુરુપફલ ॥ ૬૧ ॥ ૩૭ ॥

5

10

વિપયવિકારની વિટવળાઓથી રહિત, પાપમલયી રહિત, ચોરી અદત્તાદાન યગેરેથી રહિત 15
 યધી પાપરૂપ રજના કારણભૂત મૈથુન-વિપયત્રીઢાથી રહિત તથા ગુણસ્વરૂપ રત્નોની કાન્તિથી
 શોભતા શ્રી સાધુભગવતો મને શરણ હો ॥ ૩૯ ॥ ૩૧ ॥

સાધુપણમા સુસ્થિત હોયથી આચાર્યાદિ પળ સાધુ ગણાય છે, તેથી 'સાધુ' કહેવાથી તેમનો
 પળ સમાવેશ થઈ જાય છે । એ સર્વ સાધુ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૪૦ ॥ ૩૨ ॥

શ્રી અરિહત્તના ધર્મતીર્થના પ્રવર્તનાદિ અરિહત્તપણાની શ્રીસિદ્ધોના સ્વરૂપ રમણતારૂપ સિદ્ધ-20
 પણાની, શ્રી આચાર્યોના પચાચારપાલનાદિ આચાર્યપણાની, શ્રી ઉપાધ્યાયોના સિદ્ધાન્તાધ્યાપનાદિ
 ઉપાધ્યાયપણાની, શ્રીસાધુઓને સાધુક્રિયાદિ સાધુપણાની, શ્રાવકજનોના દેશવિરતિ આદિ શ્રાવકપણાની
 અને શ્રી સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓના સમ્યગ્દર્શનગુણની હુ અનુમોદના કરુ છું ॥ ૫૬-૫૭ ॥ ૩૩-૩૪ ॥

ફળનો સામાન્ય નિર્દેશ—

સર્વ કાલ શુભ પરિણામવાળો મહાનુભાવ આત્મા ચાર ગરણાઓનો સ્વીકાર, દુષ્ટત્તની 25
 ગર્હા અને સુકૃતની અનુમોદના-આ ત્રણેય પ્રકારની વસ્તુના સેવનથી પુણ્ય પ્રકૃતિઓને વાવે છે ।
 તથા તે વાવેલ પ્રકૃતિઓને શુભ અનુવધવાળી કરે છે ॥ ૫૯ ॥ ૩૫ ॥

તથા પૂર્વે વાવેલી મન્દ અનુભાવવાળી પુણ્ય પ્રકૃતિઓને તીવ્ર અનુભાવવાળી કરે છે, પૂર્વે
 વાવેલ અશુભ પ્રકૃતિઓને નિરણુપ્રધ (ઉત્તર કાળમા વિષાક યસતે દુઃખ ન આપી જાતે તેની) કરે
 છે, તથા પૂર્વે વાવેલ તીવ્ર રસવાળી તે પ્રકૃતિઓને મન્દરસવાળી કરે છે ॥ ૬૦ ॥ ૩૬ ॥ 30

આ કારણે પઠિત પુમ્પોણ સદેશ-રોગાદિના સપાયે આ ત્રણેય વસ્તુઓનું આરાધન વિસ્તર
 કરવું જોઈએ । અસદેશ અપસ્થામા પળ જાતમજાગૃતિને માટે ત્રણેય સધ્યાએ આ વસ્તુઓનું સેવન
 કરવું જોઈએ, કારણ કે આ વસ્તુઓનું સેવન સુદૃઢના ઉપાર્જનરૂપ ફળનું નિમિત્ત છે ॥ ૬૧ ॥ ૩૭ ॥

પરિચય

પ્રકીર્ણક ગ્રંથોમાં ‘ ચડસરણપયના ’ ગ્રંથ અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે । તેના રચયિતા ચરમતીર્થપતિ શ્રમણભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રમુના પવિત્ર હસ્તે દીક્ષાને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રીવીરભદ્ર મુનિ છે । ગ્રંથની ભાષા સુંદર છે । અનુપ્રાસાદિ અલંકારો પણ તેમાં છે । ગાથાઓનો ભાવ પણ વહુ ગંભીર છે । તેમાંથી ૬ પ્રસ્તુત ગ્રંથને ઉપયોગી એવી ગાથાઓ અનુવાદ સાથે અહીં રજૂ કરી છે ।

પ્રકીર્ણ

નાસેઈ ચોર-સાવય-વિસહર-જલ-જલણ-વંધણ ભયાઈ ।
ચિંતિજંતો રક્ષસ-રણ-રાય-ભયાઈ ભાવેણ ॥ ૧ ॥

10

—(શ્રીમહાનિશીથ)

જામિણિ-પચ્છિમ-જામે, સવ્વે જગ્ગન્તિ વાલ-બુહાઈ ।
પરમિદ્ધિ-પરમ-મંતં, મળંતિ સત્તઢ્ઢવારાઓ ॥ ૨ ॥

—(યતિદિનચર્યા)

થુહ-વંદણમરહંતા, અમરિંદ-નરિંદ-પૂયમરહંતા ।
સાસયસુહમરહંતા, અરહંતા હુંતુ મે સરણ ॥ ૩ ॥

15

—(શ્રીચતુઃશરણ)

પંચ-નમુકાર-સમં અંતે વચ્ચંતિ જસ્સ દણ પાણા ।
સો જહ ન જાઈ મુક્કં, અવસ્સ વેમાણિઓ હોઈ ॥ ૪ ॥

—(પ્રકીર્ણ)

20

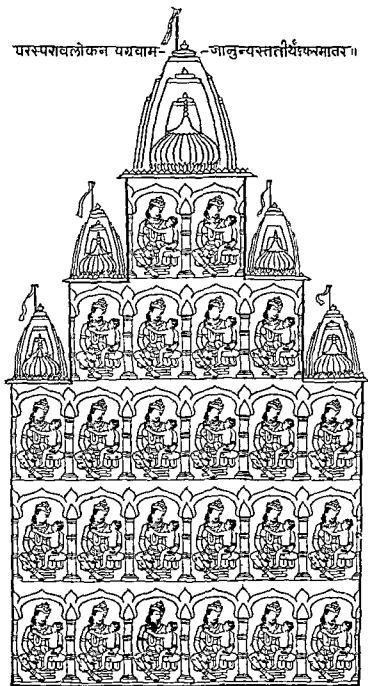
ભાવથી ચિત્તન કરાતો આ નમસ્કાર ચોર, શ્વાપદ, વિપદ્ધર, જલ, અગ્નિ, વંધન, રાક્ષસ, રણ-સંગ્રામ અને રાજા તરફથી થતા ભયોનો નાશ કરે છે ॥ ૧ ॥

રાત્રિના પાછલા પ્રહરે વાલ, વૃદ્ધ આદિ સઘળા (મુનિઓ) જાગ્રત થઈ જાય છે અને પરમેષ્ઠિ-પરમમંત્રને સાત-આઠવાર મળે છે ॥ ૨ ॥

જેઓ સ્તુતિ અને વંદનને યોગ્ય છે, અમરેન્દ્રો અને નરેન્દ્રોની પૂજાને યોગ્ય છે તથા શાશ્વત 25 સુખને યોગ્ય છે, તે શ્રીઅરિહંતભગવંતો મને શરણ આપનારા થઓ ॥ ૩ ॥

અંત સમયે જેના દસ પ્રાણો પંચ-નમસ્કારની સાથે જાય છે, તે જો મોક્ષને ન પામે તો અવશ્ય વૈમાનિક દેવ થાય છે ॥ ૪ ॥

परस्परालोकन पशवाम- - जालुन्वस्ततीर्थक्षमातर ॥

यत्र-चित्र न ४]

[पृष्ठ २०० प ३]

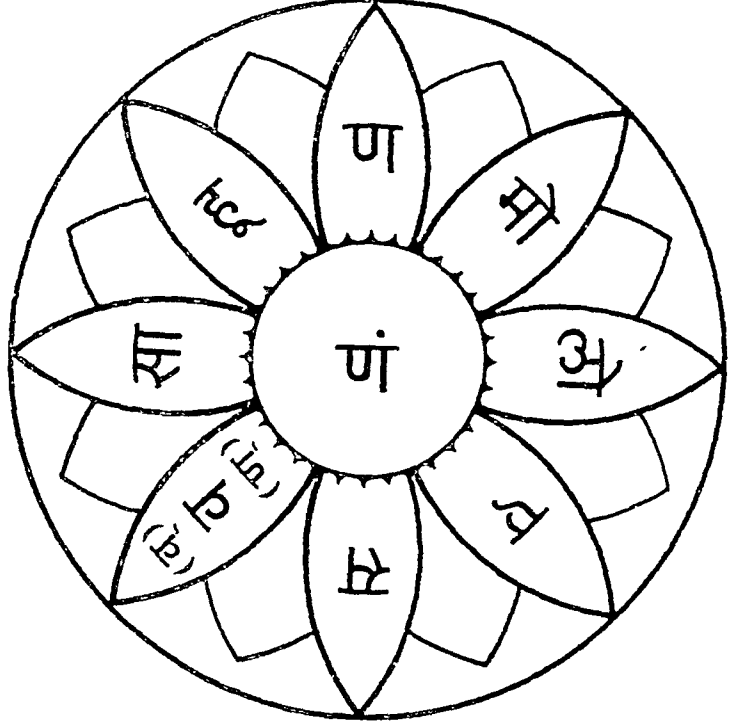
गुंखलाजाति चित्रबंध

यंत्र-चित्र नं. ५]

[पृष्ठ : ३८९, पं. १५

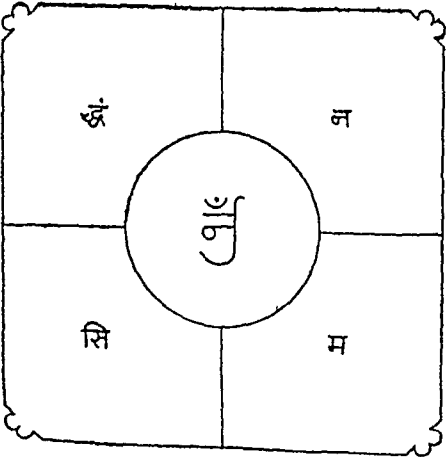
अष्टदलकमलबध

यंत्र-चित्र नं. ६]

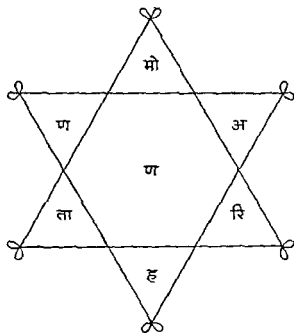
[पृष्ठ : ३९५, पं. १४

गुदलिङ्गमध्ये आधारचक्र प्रथमम् ।

यंत्र-चित्र नं. ७] [पृष्ठ : ३९६, पं. २०

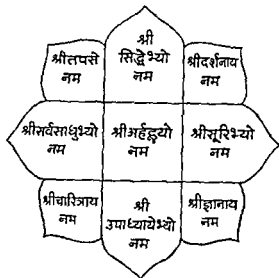
लिङ्गमूले स्वाधिष्ठानचक्र द्वितीयम् ।

यन-चित्र न ८]

[पृष्ठ ३९६, प २०]

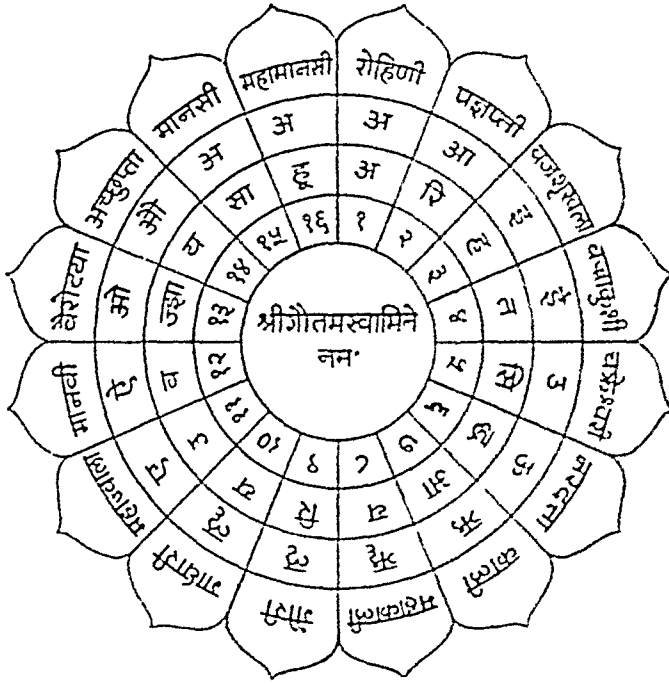
नाभौ मणिपूरचक्र तृतीयम् ।

यन-चित्र न ९]

[पृष्ठ ३९६, प २७]

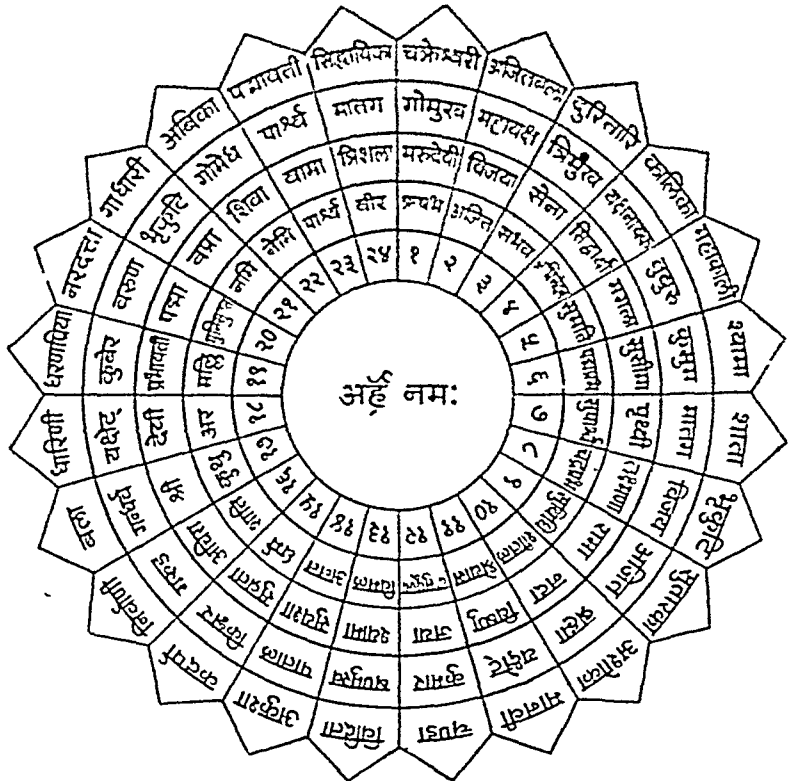
हृदये अनाहतचक्रं चतुर्यम ।

यंत्र-चित्र नं. १०]

[पृष्ठ : ३९६, पं. ३१]

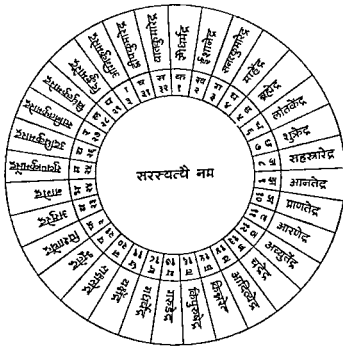
कण्ठे विशुद्धिचक्रं पञ्चमम् ।

यंत्र-चित्र नं. ११]

[पृष्ठ : ३९७, पं. १५]

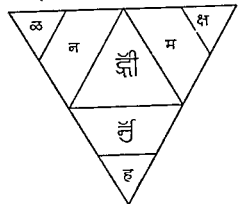
छष्टिकाया ललनावक्र षष्ठम् ॥

यत्र-चित्र न १२]

[पृष्ठ ३९७, प १८

श्रूमध्ये आज्ञाचक्र सप्तमम् ।

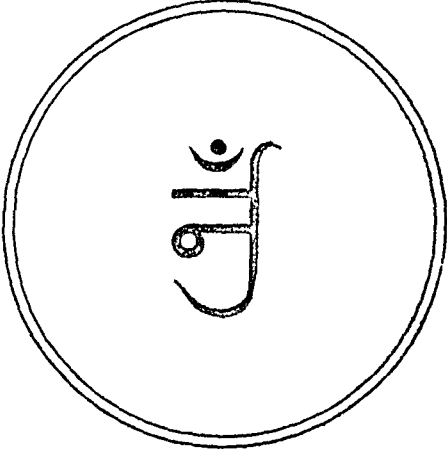
यत्र-चित्र न १३] [पृष्ठ २९७, प २०

मस्तके सामकलाचक्र अष्टमम् ।

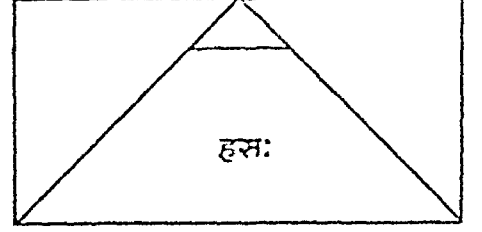
यत्र-चित्र न १४] [पृष्ठ ३९७, प २१

ब्रह्मद्वारे ब्रह्मविन्दुचक्रं नवमम् ।

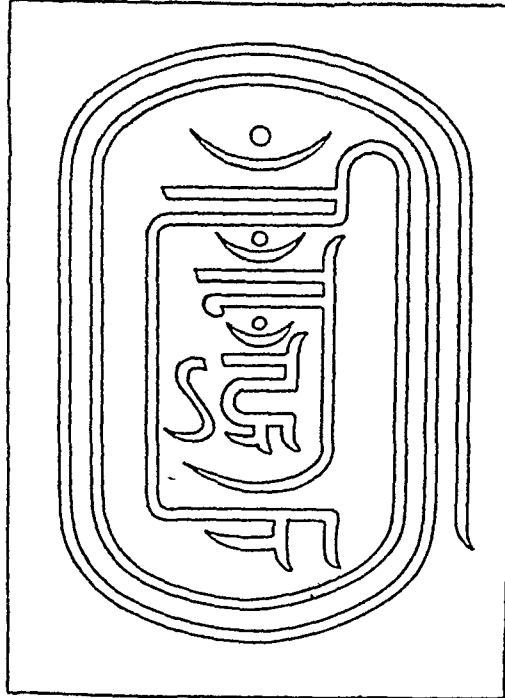

यंत्र-चित्र नं. १५] [पृष्ठ : ३९७, प. २५

ब्रह्मद्वारोपरि हस्तादचक्रं दशमम् ।

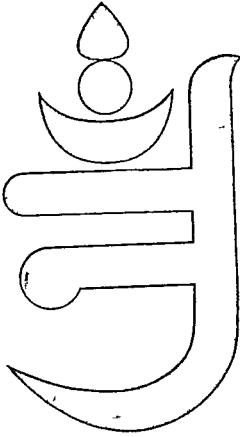

यंत्र-चित्र नं. १६] [पृष्ठ : ३९८, प. ५

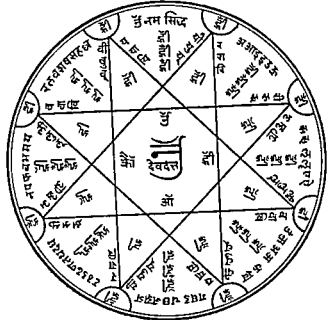

यंत्र-चित्र नं. १७] [पृष्ठ : ४६७, पं. २१

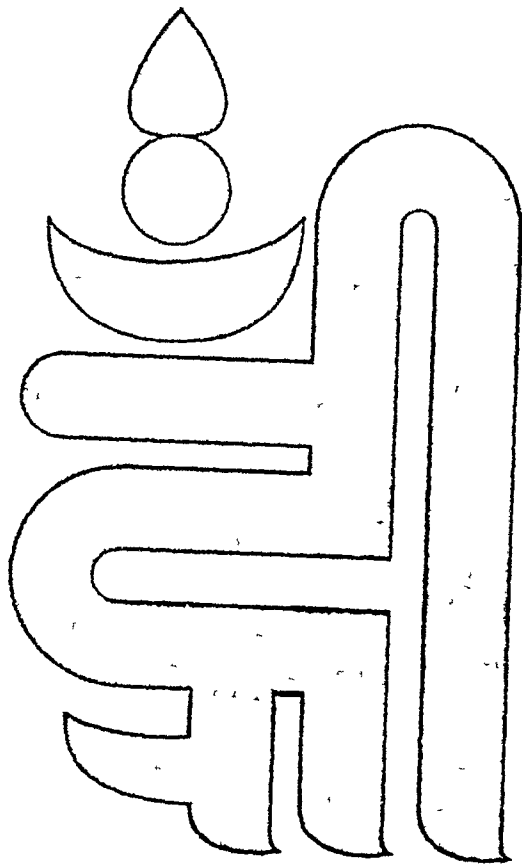
ऊँकार

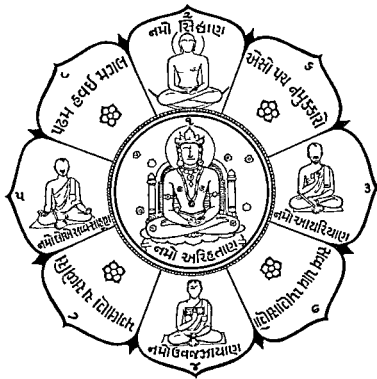
ऊँकारयन्त्रम्

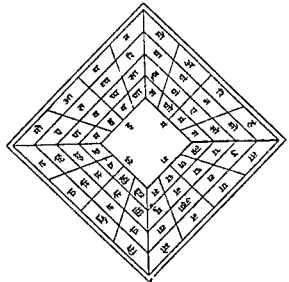
हीकार ।

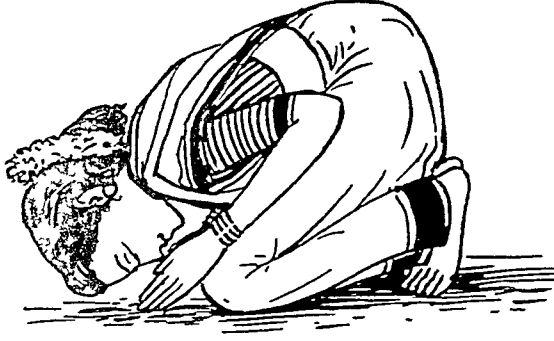
નમસ્કાર-ચત્ર

શ્રીર્વાણ્યંજનમ્ ।

१. पणिवयामि (कायिक नमस्कार)
२. थोसामि (वाचिक नमस्कार)
३. नमो (मानसिक नमस्कार)
४. कित्तणं (स्मरण नमस्कार)

3

२

४

५

- ५ नमस्तणय (द्रव्यसमपण नमस्कार)
- ६ सरण (आमसमपण नमस्कार)
- ७ उवणमे (विनय नमस्कार)
- ८ पणमामि (आध्यात्मिक नमस्कार)

७

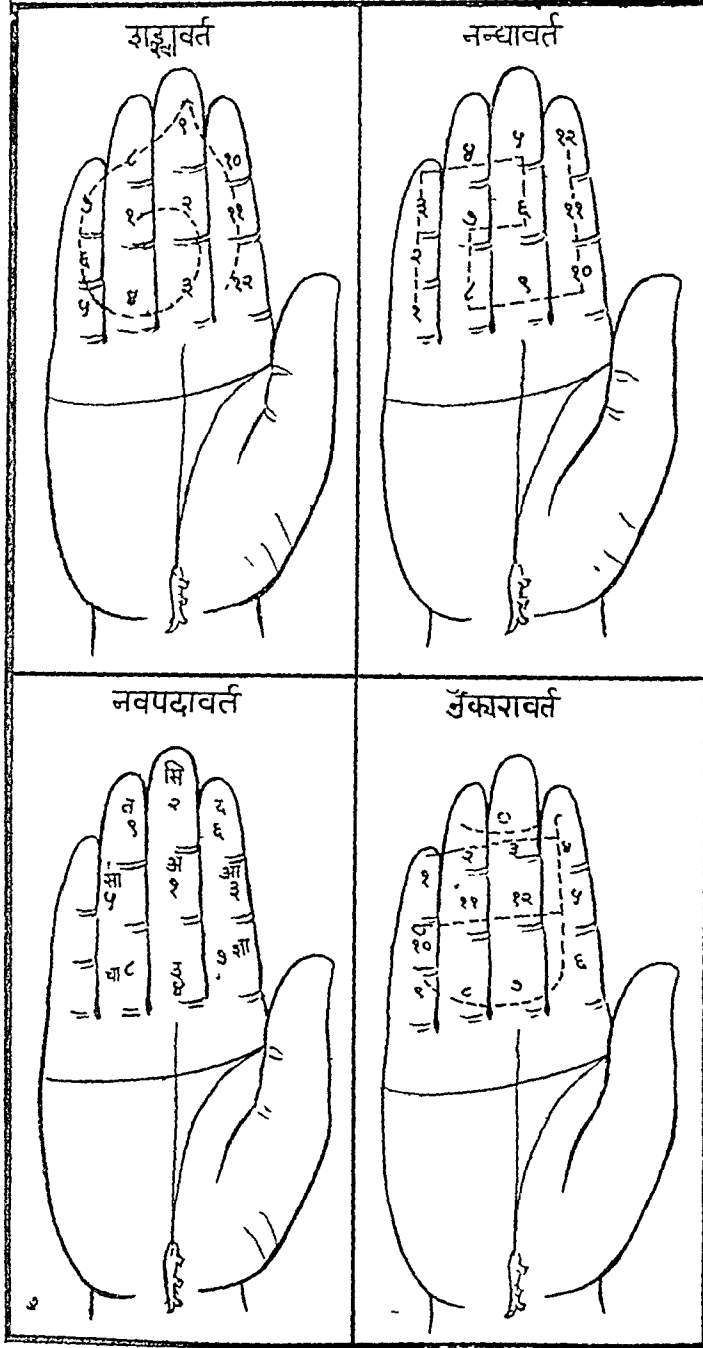

८

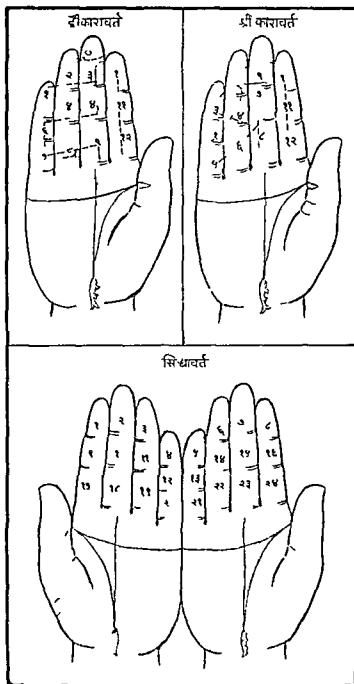

८

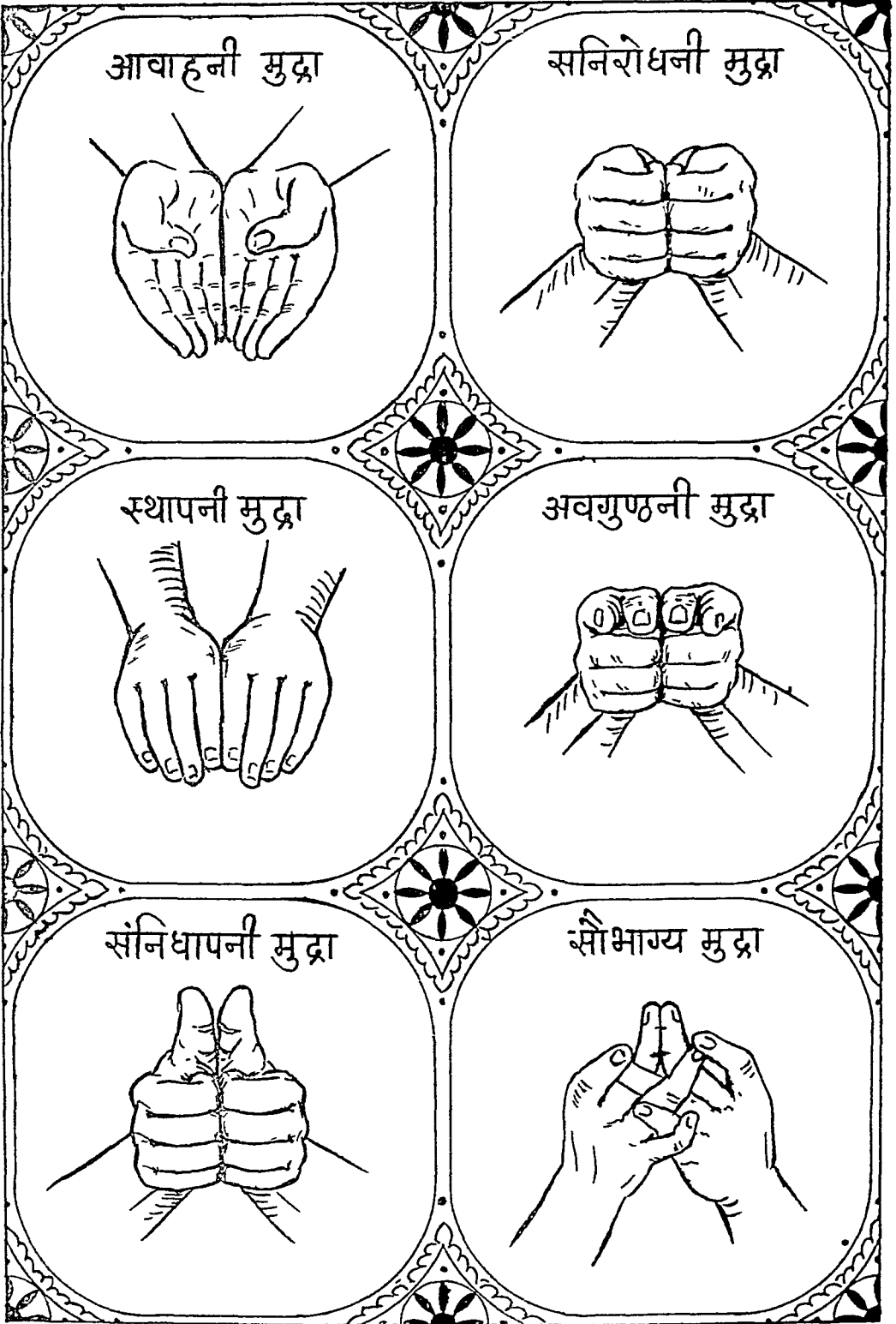

शङ्ख-नन्दि-नवपद-उक्थारूपावर्तचतुष्कम्

हौं श्रीं सिद्धाय नमः

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो

भगवते वासुदेवाय ।

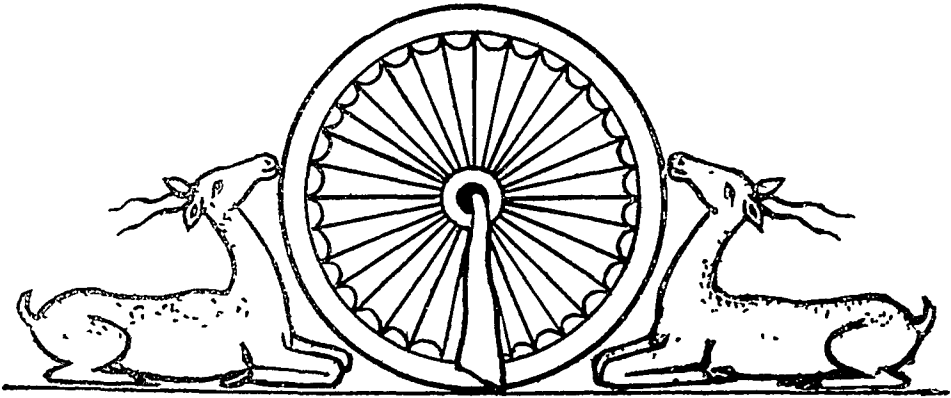
नमो भगवते वासुदेवाय ।

(नमो भगवते वासुदेवाय)

सोऽस्मिन् नमो भगवते वासुदेवाय ।

वापीयन्त्रम् ।

			न	मो	अ	र			
			ह	ता	ण	न			
		मो	सि	द्धा	ण	न	मो		
आ	य	रि	या	ण	न	मो	उ	व	ज्झा
या	ण	न	मो	लो	ए	स	व्व	स	हू
ण	ए	सो	पं	च	न	मु	क्खा	रो	स
व्व	पा	व	प्प	णा	स	णो	म	ग	ला
		ण	च	स	व्वे	सि	प		
			ढ	म	ह	व			
			इ	मं	ग	लं			

शुद्धि पत्रक

पृष्ठ	पक्ष	अशुद्ध	शुद्ध
१०६	०	इवा	इवी ^०
"	१०	मुनाओ उपर	मुनाओना मध्यभागमा
"	१५	पटी - अगूठामा	पटी - बने अगूठामा (ये अगूठा लोहीने)
"	१६	तजनीमा	बने तजनीमा
"	१७	मध्यमामा	बने मध्यमामा
"	१८	अनामिकामा	बने अनामिकामा
"	१९	कनिष्ठामा	बने कनिष्ठामा
"	२०	पटी - डागा पढखामा	पटी - ओं उच्चारणपूर्वक डागा हाथ बधे डावे स्वमे
"	२४	जमणा पढखामा	जमणे रतमे
"	२५	जमणा पढखामा	जमणे रतमे
"	२७	डागा पगमा	डावे रतमे
"	२७	'कु' नो 'यास करवो।	'कु' नो 'यास करवो। अते 'ओ' कहेवु।
"	२८	"कुरुकुले खाहा"	"ओ कुरुकुले खाहा"
१०६	३	एहिरि	एहि एहि
"	३०	उपाडीने	भारपूवक अवतारीने (उतारीने)
१०७	१	सनिधिन्यास	सनिधि-यास
"	५	गह गह	गहाग गहाग
"	६	सनीवितापात्रन	सनीपनापात्रन
"	८	सुरभि-कुताओनी	सुरभि-अड्डेलि
"	२३	परमेष्ट्रिमुद्रा	परमेष्ट्रिमुद्रा
"	२४	अचलिमुद्रा	अचलिमुद्रा
"	२६	(एट्टे मेरुपूर्व जाप करवो,)	X
"	२६	नहीं, दात	नहां अने गत
१०८	२	पसि-डाउ	पसिउउउ
"	१७	वाचनाचाप	वाचनाचापे
"	१८	वधमाननियाना	वधमाननियाना
१०९	१	महद महारवदमाणगामिस्म	महदमहावीरवदमाणगामिस्म
"	३	[जप्चा]	[जपिचा]
"	६	वार जप्चा	वार जपिचा
"	७	चाती-फा	चातीफड
"	९	महद महारवदमाणगामिस्म	महदमहावीरवदमाणगामिस्म
"	११	उत्तरगामानुव्यामुपनासो	उत्तरगामानुव्यामुपनासो
"	१२	महद महारवदमाणगामिस्म	महदमहावीरवदमाणगामिस्म
"	२०	जानु पूज	X
"	२	महद महारवदमाणगामिस्म	महदमहावीरवदमाणगामिस्म

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧૦	૧	ત્રચ્ચતિ	ત્રુચ્ચતિ
„	૧	સ્વપિતિ	સ્વપીતિ
„	૨	દ્યુતે ચ દૈવા °	દ્યુતે સદૈવા °
„	૭	નસીવ્રના કારણે	સદૈવ
૧૧૧	૧૯	(૧-૮૫૯)	(૧-૮૫૫)
„	૨૭	કરેલી	કરેલી
૧૧૨	૧	ઉપપન્નાણુપન્નો	ઉપપન્નાણુપન્નો
„	૧	નયાડડઈ નિગમસ્સડણુપ્પન્નો	નયાડડઈનિગમસ્સડણુપ્પન્નો
„	૧૨	કારણો છે, અને વીજા	કારણો છે, ઋજુસૂત્રનયે પહેલું કારણ (સમુત્થાન) છોડીને શેષ વે (વાચના અને લબ્ધિ) કારણો છે, અને શેષ
„	૧૮	કયી	કઈ
„	૨૬	શ્રુતાવરણના કર્મોનો ક્ષય	શ્રુતાવરણીય (નમસ્કારશ્રુતાવરણીય) કર્મોનો ક્ષયોપશમ
૧૧૩	૮	અધ્યયન ગ્રહણ કરવું,	×
„	૮	તેનું શ્રવણ કરવું	તેનું શ્રવણ કરવું,
„	૮	અથવા	×
„	૨૮	સત્ માત્રગ્રાહી આદિ નૈગમ નયની	સત્માત્રગ્રાહી આદિ નૈગમનયની
૧૧૪	૧	ભાવોવઉત્ત	ભાવોવઉત્તુ
૧૧૫	૨	દ્રવ્યને માટે	દ્રવ્યને માટે (ધનાદિ અર્થે)
„	૧૦	રગાયેલ	ઉપહત
„	૧૦	ભાવથી	ઉપયોગસહિત
„	૧૩	ભાવપૂર્વક	ઉપયોગપૂર્વક
૧૧૬	૨	કે અંતમા	×
„	૧૭	આ રીતે . . મળ્યું નહીં ^૧ ।	પાલકે ^૧ આવો નમસ્કાર કર્યો હતો, તેનાથી તે ઇષ્ટ ફળ પામ્યો નહીં ।
„	૧૮-૨૦	પણ વહારથી પામે છે ।	પણ પરિસ્થિતિવિશેષના કારણે દ્રવ્યસકોચ કરી શકે નહીં, આવી રીતે નમસ્કાર કરનાર અનુત્તર વિમાન- વાસી દેવોની પેઠે ફળ પામે છે ।
„	૨૪-૨૫	ભાવસકોચ એકાતે . કારણ છે ।	ભાવસકોચ પ્રધાન છે અને દ્રવ્યસકોચ પણ તેની (ભાવની) શુદ્ધિ માટે જ છે ।
૧૧૭	૨	કિચ્ચિર ^૫	કિચ્ચિર ^૫
„	૩	અ જીવાણ	અ જીવાણ
„	૭-૮	કર્મથી બંધાયેલા કરે છે ।	વિશુદ્ધ આત્માઓને દ્રવ્ય અને ભાવની શુદ્ધિ દ્વારા કરાતો નમસ્કાર તેમના જેવા બનવાના આદર્શને સફળ કરે છે ।
„	૨૪	તેથી જીવ નમસ્કાર છે ।	તેથી નમસ્કારના જ્ઞાનની લબ્ધિથી યુક્ત અથવા તે લબ્ધિ માટે યોગ્ય એવો જે જીવ તે નમસ્કાર છે ।
„	૨૬	દ્રવ્યાસ્તિકાય	દ્રવ્યાસ્તિક
„	૨૬	ગુણાશ્રિત	×

પૃષ્ઠ	પાત્ર	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧૭	૨૬	પયાયાસ્તિકાય	પયાયાસ્તિક
"	૨૮	૧ દ્રવ્યનય અભિપ્રાય છે ।	૧ દ્રવ્યનય પ્રધાનપણે દ્રવ્યને જ ગ્રહણ કરે છે, જ્યારે ગુણોને તે ઉપચારથી માને છે ।
૧૧૮	૧ ૩	(જીનસ્વરૂપ ।)	સમ્રાદ્યનયના મતે જીનસ્વરૂપ ।
"	૧૮	સત્ય	પ્રધાન
"	૨૧	૨ સર્વ છે ।	૨ સ્કંધ પચાસ્તિકાયાત્મક હોય છે ।
૧૧૯	૮	ઘડાના હેતુ	ઘર્મનિમિત્ત
"	૧૭	કરવા	કરવો
"	૨૦	કરવા	કરવો
"	૨૨	અજીવનો	અજીવનો
"	૨૫	અજીવનો	અજીવનો
"	૨૬ ૨૭	તેનો સ્વામીમાત્ર વસ્તુનાં	×
"		અર્થે એ પગ	
"	૨૭	શુદ્ધતર	અશુદ્ધતર (અહીં હારિમદ્રીય આવશ્યકતા 'શુદ્ધતર' એવા પાઠ છે, પગ તે અશુદ્ધ છે વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય ગાથા ૨૮૮૦ માં 'અશુદ્ધતર' એવો પાઠ છે આ પાઠ ગ્રંથર છે)
"	૨૯	મતે તે નમસ્કાર	મતે નમસ્કાર
૧૨૦	૧	સ્વઔચસમો	સ્વઔચસમે
"	૪	પગ શબ્દ નથી ।	×
"	૭	કારણ	×
"	૧૧	કર્મોને	કર્માનો
"	૧૪	સવચાતી સ્પર્શનો સર્વ	સર્વ સવચાતી સ્પર્શનો
"	૧	દેશધાતી સ્પર્શકોના અનતમા	વિગુહિની અપેક્ષાએ દેશધાતી સ્પર્શકોના ક્ષય પામતા અનતમા
"	૨૧	જ્ઞાનાવરણ કર્મોમાથી	×
"	૨૪	આવશ્યક છે ।	આવશ્યક છે,
"	૨૪	મિથ્યાત્વકમના	મિથ્યાત્વનોહનીયસ્મના
"	૨૫	આત્મસ્વરૂપ	શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર
"	૨૬	મિથ્યાત્વનો અથવા	સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વ મોહનીયસ્મનો (અર્થાત્ તર્જનસત્તકનો)
૧૨૦	૧૦	સિદ્ધિશિલામા	સિદ્ધિશિલામા
"	૧૬	દ્વારા સ્થાપને પ્રાપ્ત થયા	×
૧૨૦	૧૧	નમીને	નમેલો હુ
"	૨૩	પ્રસાને	પ્રસાદ
૧૨૧	૧૦	રાગદોષક્રમાએ શુદ્ધિ ॥	રાગદોષક્રમાએ, દ્વિઆગિ ચ પચવિ । પરીછેડે ઉત્તમગ, નામયત્તા નમાન્નરિશ ॥
"	૧૨	મુશ્કલાઓ	મુશ્કલીઓ
૧૨૨	૮	ઉચ્ચ	ઉચ્ચગ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩૫	૪	સિજ્ઞ ^૦	સજ્ઞ ^૦
૧૩૬	૮	ને	તે
૧૩૯	૧૮	તપાસની	તાપસની
૧૪૧	૯	અલેહે ^૩	અ લેહે ^૩
૧૪૬	૧	ધણુ ત્તિ ભાગો અ કોસ છઞ્ઞાઓ	ધણુત્તિભાગો અ કોસછઞ્ઞાઓ
,,	૪	જહ	જહ
,,	૬	તમ્મી	તમ્મિ
,,	૧૨	ત્રણસો ને તેત્રીઞ ધનુષ્યનો	ત્રણસો ને તેત્રીઞ ધનુષ્ય અને એક ધનુષ્યનો
૧૪૭	૧	ધણુ ત્તિ ભાગો	ધણુત્તિભાગો
,,	૫	સાહીઆ	માહિઆ
,,	૨૯	શ્રુતમા	સામાન્ય શ્રુતમા
૧૪૮	૧૭	તેવા	તેના
૧૪૯	૧	જાણતી	જાણંતિ
,,	૧૦	દ્રવ્યોના	પદાર્થોના
,,	૧૧	દર્શને વડે ન્વારે વાજુણી	દર્શન વડે સર્વત્ર સપૂર્ણપણે
૧૫૦	૧૫	વધાયે સમયને એકત્રિત કરવામા	સર્વકાલના સમયથી ગુણવામા
૧૫૧	૪	અણુહુતી	અણુહંતિ
૧૫૨	૧૫	આચરણા કરે	આચરણા કરે અને કરાવે
,,	૨૩	એકભાવિક	એકભવિક
,,	૨૫	ભાવાચાર્ય	દ્રવ્યાચાર્ય
,,	૨૫	તે લૌકિક	ભાવાચાર્યના લૌકિક
૧૫૩	૪	પુમો	પુણો
,,	૨૫	‘ઉપ્’	‘ઉપ્ + અધિ’
૧૫૪	૨	ઉવજ્ઞાયા	ઉવજ્ઞાયા
,,	૮	કીરમણો	કીરમાણો
,,	૧૫	તે સૂત્રરૂપ દ્વાદશાગ	તે દ્વાદશાગને સૂત્રરૂપે
૧૫૫	૮	હુતી	હંતિ
,,	૧૩	કરેલો	ઉપાધ્યાયને કરેલો
૧૫૬	૨	સદાયકિચ્ચુજ્જયાણ	સદા ય કિચ્ચુજ્જયાણ
,,	૨૫	કરેલો	સાધુઓને કરેલો
૧૫૭	૯	સંસારવર્તી આચાર્ય,	સંસારવર્તી અરિહંત, આચાર્ય અને
૧૫૯	૧૯	બંનો	બંને
૧૬૦	૨	સકુલ ^૦	સુકુલ ^૦
,,	૮	એ શુભ	એ નમસ્કાર કરનાર જીવો શુભ
,,	૧૦	તેની	તેની અભિરતિની
,,	૧૦	સિદ્ધ	સિદ્ધિ
૧૬૫	૨૨	‘તાલપલંચ’	‘તાલપલંચ’
,,	૨૩	તાલવૃક્ષને... ..પણ	તાલવૃક્ષાદિ
,,	૨૪	(તોડ્યા વિના અથવા કાપેલા)	(તોડ્યા વિનાના અથવા ન કાપેલા)
,,	૨૫	‘તાલપલંચ’	‘તાલપલંચ’

શ્રુત	પદ્ય	અર્થ	પદ્ય
૧૬૬	૧	અગિયોગ	અગુયોગ
"	૧૬	તેમા 'મૂ' કહે છે ।	તેમા ધાતુ 'મૂ' સત્તાવા' વાર છે । ત (ધાતુ)
"	૨૮	ગુણના	શાન્તોથી
૧૬૭	૨	અજાનનાના	અજાનાનાના
"	૩	ઉત્તમથલ્પ	ઉત્તમથમલ્પ
"	૪	દ્રવ્ય	દ્રવ્ય
"	૧૩	કરે, ધાત કરે,	કરે, કરૂં કરે, ધાત કરે
"	૧૬	સાદ્ર અને કઠિન સ્વરૂપ	પ્રન અને કઠિન રૂપે
"	૨૦	અથવા	અને
"	૨૬	કરે	કરાવ
"	૨૭	જેની દ્વારા	તેથી
"	૩૦	જે કરતા	તેમા
૧૬૮	૫	અગિઓગ	અગુયોગ
"	૧૬	ચિત્રે	ચિત્ર
"	૨૧	હોવા છતાંયે	શેષ ત્યારે
૧૬૯	૬	મિષ્ટાવિરતિ-	મિષ્ટાત્વાવિરતિ-
"	૧૪	થનારા	થતો
"	૨૯	બની	ઘટી
"	૩૦	બની	ઘટી
૧૭૦	૭	લક્ષ્યસ્યા	લક્ષ્યત્યા
"	૨૬	શક્તિમારના	×
"	૨૭	ચરાચર	સિદ્ધ
"	૩૧	છપ્પરપ અયાત્ અલ્પજાનીઓનાં	છપ્પરપનાં
૧૭૧	૪	દશના	દશના
"	૨૧	સમીચીનતા આવી શક્તી નથી,	સમ્યક્ત્વ આવી શક્તુ નથી
"		અને સમીચીનતા	અને સમ્યક્ત્વ
"	૨૮	માયિ	મલ્ય
૧૭૨	૧૪	નથી	નથી, તેથી માલ્યુ અનતપયુ છે ।
"	૨૦	'ચિત્રે'દેવને નમસ્કાર થાઓ'	'ધાનો' નિભાગ'
"	૨૬	પરમેષ્ઠી	×
"	૨૭	મગ્ન ચિનપ્ત કરીને વા	મગ્ન અને ચિનપ્તે કરીને
૧૭૩	૩	લટુપારવા	લટુ પારવા
"	૭	મધ્યવેગજાને	મધ્યવેગજાને
૧૭૪	૧૮	આ સૂત્ર નથી । આથી	આ વર્ણનાદ્યામ સૂત્ર નથી । ત
"	૨૬	કનાવવાના	વાપદવામાં
"	૨૮	પરતુ	અને
૧૭૫	૩	સત્ત્વગુણ	સત્ત્વગુણ
"	૪૬	ધર્મશાસ્ત્રોત્તરોત્તમ	ધર્મશાસ્ત્રોત્તરોત્તમ
"	૭૨	આદરા ધમ	આદરસ ધમ,

પૃષ્ઠ	પક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૭૬	૫	°સમ્યક્ત્વદાન-	°સમ્યક્ત્વ-દાન-
„	૧૦	ણિદ્દુદ્ધ°	ણિદ્દુદ્ધ°
„	૧૦	વિત્થિણ્ણાણસા°	વિત્થિણ્ણાણસા°
„	૧૨	તીહિ	તિહિ
„	૧૬	માદક	માફક
„	૧૮	પૂજાને યોગ્ય	પૂજાને (અથવા અતિગય અને પૂજાને) યોગ્ય
„	૧૮	અર્હન્	‘અર્હન્’
„	૧૮-૨૧	કેમકે. ...મમજવી જોઈએ ।	દેવ, અસુર અને મનુષ્યોને પ્રાત્ત થયેલી પૂજાઓથી ચ્યવન, જન્મ, વીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાગ એ પાંચ કલ્યાણક્રોમા દેવોએ કરેલી પૂજાઓને અથવા અતિગયોને યોગ્ય હોવાથી ‘અર્હન્’ કહેવાય છે । (અથવા-દેવ, અસુર અને મનુષ્યોને પ્રાત્ત થયેલ પૂજાઓથી ચ્યવન, જન્મ, વીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાગ એ પાંચ કલ્યાણક્રોમા દેવો વડે કરાયેલ અધિક અતિગયવાળી પૂજાઓને યોગ્ય હોવાથી ‘અર્હન્’ કહેવાય છે ।)
„	૨૨	અનંતજ્ઞાન,	પ્રગટ થયેલ અનંતજ્ઞાન.
„	૨૩	પ્રગટ થતા	×
„	૨૪	અર્હી	અર્હી જ
„	૨૫	રહ્યા	રહ્યા
„	૨૭	ગયા	રહ્યા
„	૨૯	દોષોની	દોષરૂપ
„	૩૧	સમુદ્રમાથી	સમુદ્રને
૧૭૭	૨૪	હોતા ?	હોતો ?
„	૨૫	સત્ત્વ	સત્તા
„	૨૮	સત્ત્વરૂપ	સત્તારૂપે
„	૩૦	સત્ત્વની	સત્તાની
૧૭૮	૧૫	સ્વભાવનું	સ્વભાવનો
„	૧૬	ગુણનું	ગુણનો
૧૭૯	૫	વહિ	વહિ:
„	૧૩	જમણે	જેમણે
„	૧૪	લીધા છે, જે	લીધા છે, જેઓ વજ્રશિલાથી નિર્મિત અમ્બ્ર પ્રતિમાની જેમ અમેઘ સસ્થાન (આકૃતિ) વાળા છે, સર્વ અવયવો વડે જેઓ
„	૧૫	સપૂર્ણ	સર્વ
„	૧૫	જે	તેઓ (સિદ્ધો)
„	૧૬	તે સિદ્ધ છે	×
„	૨૧	સમુદ્ર સમાન	સમુદ્રની જેમ
„	૨૯	ફલાયેલી	ફેલાયેલી
„	૨૯	આચરણ	(દોષોનું) સ્મારણ

शृङ्ख	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१८०	२	सम्रहानुग्रह ^१	सम्रहनिग्रह ^१
"	८	मिय पमु	मियपमु
"	८	सूनुनि	सूनुनि
"	१५	अनुग्रह	निग्रह
"	२४	परानमी	दुधप
"	२४	स्वामिमाणी अथवा उन्नत	कमशु प्रत्ये शूर
"	२४	भद्रप्रवृत्ति	महान्नोना भारने वहन
"			करवामा समथ
"	२५	मृग समान सरळ, पशु समान	मृग पशु समान
"	२६	नधी निचरनारा	सबन अप्रतिबद्ध विहारवाळा
"	३०	वसतिना	वसति
"	३२	मंप्रग	सव
१८१	७	"	"
"	१४	"	"
"	१८	सिद्धि	सिद्ध
"	२१	ज्यारे	जो
"	२४	स्थित	×
"	२५	अप्रग, वीतु आवरण	अप्रग अने आवरण
"	२६	ज्याधी आविमान	ज्याधी रनायरोनो आविमान
"	२६	एम	×
"	२७	अप्रग रत्नोना वारीना	रत्नोना वारीना अप्रग
"	३०	वेनळ	×
१८२	७	मंजातधैतन् प्रमाण ^१	मजातधैतप्रमाण ^१
"	१८	रहेता	हाना छता
"	२०	सिद्धोमा	सिद्धा निपे (आलोमा)
"	२१	अधिराता कारणे	अधिराता उत्पन्न वरनाग
१८३	३	धम्मपद	धम्मपद
"	८	धम्मपान	धम्मपान
"	९	डाप	गारा
१८४	३	अहजनेमत्तारावलिना	अहजनेमत्तारावलिना
"	६	मगुडप अथवा ^१	मगुडपअथवा ^१
"	१८	इ	पग
"	१९	रहेता	पा
"	२०	उ	पा
"	२१	ज्याधी रान एरा	ज्या राना उपा कर्नाग (मदान सुत्ता) ज्या
"			रूप उद्भव प्राप्त थपेग
"	२४	उद्दि (गोसा) व्म	सुत्तिम
"	२७	गिरमा	गिरर वर
"	२७	गिरामन उपर	गिरामना

पृष्ठ	पत्ति	अनुष्ठ	उद्
२७८	१२	पञ्चपुष्पाणि	पञ्च पुष्पाणि
"	१	कनन	कनन
"	२१	कुमार	कुमार
"	३२	पुष्पमि	पुष्पमि
२७९	७	" ॐ जैस "	ॐ जैस
"	२१	सिपरेहि	सिपरेहि (सियसुरी)
"	३३	तस्ते य	तस्तेया
"	३६	अवयणिऊग	अवयरिकग
२८०	२	एहोहि	एहि एहि
"	८	हु	हुँ
"	८	पूया	पूय
"	१३	मुपपायिना	मुपपायसान्
"	१५	धिष्ठिना	धिष्ठिना
२८१	१	वागधरि	वागी धरि
"	१	इश्वरा	इश्वरा
"	४	द्वी द्वी	(द्वी द्वी)
"	९	हस	हस
"	१०	नामी	नाभि
"	११	वैतव	वैत
"	११	हृदि निरुचता	हृदि च विकचता
"	२३	वकाय	पटा (निधय)
"	२७	शमद्वारेण	शमद्वारेण
"	२८	भूरसि	भूरसि
"	२९	वामनचिकि	वामनचिकि
"	३१	मुद्रा	मुद्रया
२८२	१	(सवे) स्याय	(सवे) अतृन स्याय
"	१	स	स
"	७	फ फमा (?)	फलाङ्ग
"	८	पूजा	पूजा
"	१०	मापुत्तहि	मापुत्तहि
२८३	१०	अरुदुला	अरुदुलरा
"	१६	विज्जो	विज्ज
"	२१	निविन्तहि	निविन्तहि
२८४	३	अग	अग
"	८	निनिगलाभा	निनिगलाभा
२८५	१	गुरुचिपो	गुरुचिमा
२८६	४	मयातादर	मयातादर
२८७	७	रोदिपुपमुपान	रोदिपुपमुपान
२८८	११	सव पातमय	सव पातमय

પૃષ્ઠ	પક્ષ	કાન્ડ	ગુહ
૧૧૦	૨૮	પ્રસિદ્ધાં	પશિદ્ધાં
"	૨૯	" ૐ અવતર સોમે	" ૐ અવતર, અવતર સોમે
"	૩૦	ૐ વગ્નુ નિગ્નુ	ૐ વગ્નુ વગ્નુ નિગ્નુ
૩૦૪	૩	"ગાધારા"	"ગાધારા"
"	૪	અશ્વપ્રમાણ	અશ્વપ્રમાણ
"	૫	નિકરત	નિકરત
૩૩૫	૬	માનનમસ્કાર	માનનમસ્કાર
"	૮	ત્રેલોક્યદ્રવ	ત્રેલોક્ય દ્રવ
"	૧૦	મનિષ્યભેદેન	મનિષ્યભેદેન
"	૨૧	ત્રાનિદ્ધ	ત્રાનિદ્ધ
"	૨૨	વનાય	નિધય
૩૩૬	૧૩	મનસિદ્ધિ ય પુરિસાગ	મનસિદ્ધિયપુરિસાગ
"	૧૪	મનસિદ્ધિ ય મહિલાગ	મનસિદ્ધિયમહિલાગ
"	૧૫	ત્વ	ત્વ
"	૨૮	દ્વિતીયેદ્વિ	દ્વિતીયેદ્વિ
૩૬૯	-	ત્રિત્રિયન્દ્ર	ત્રિ ત્રિયન્દ્ર
"	૧૮	નિઝ્વી	પગ
"	૨૪	તે કાયો પગ	નિયમ કાય પગ
૩૭૦	૧	વસતા,	વગતા, ઉના, કમા રહેતા,
૩૭૪	૧૬	(આત્મવાલો)	(પ્રમાત્મવાલો)
"	૨૦	(કાય)	X
૩૭૬	૨૪	મરણ વગતે	કાગ દાગ સકગ (સાગગન પુષ્પ), મરણ વગતે
"	૨૪	ગમે તે સકગ સાગગન પુષ્પ	X
૩૭૪	૨	વગતદ	વગતદ
૪૭	૮	માઠ કરે છે	મગઠુ આગમા કર છે
૪૭૩	૧૦	વિગમગ્મી જાપમાગમ્મી	વિગમગ્મિ જાપમાગમ્મિ
"	૨૧	કરવાધી	પામનાર
"	૨૪	તેલે છે	તેલે છે બા પરી ગમગ્મિ થાને મિદ્ધિગતિ
૩૭૮	૬	અનુસુયતા	પાને છે
"	૯	ગત પગ સત ય	ગુમ્મના
"	૧૦	વિગમગ્મિ	ગત પગ ગત ગત ૩
"	૧૧	ટાપોગે જગા નિવો	વિધોધિગ
"	૨૬	વગતદને કદે ૩	વિગત ટાપોગ ગમના
૩૮૦	૨૦	મગુપ્પના	દુ ગગતે છે વામના
૩૮૨	૩	ત્રાસુ તુ	ત્રાસુ તુ
"	૪	ત્રાસુ તુ	ત્રાસુ તુ
૩૮૩	૧૧	દ્વિ	વગિ

/

/

A -

"

f

z

-) -

" 1

"

"

श्रुत	पक्ति	अनुवृत्त	श्रुत
६००	११	द्विकगमनस्य	द्विकगमस्य
६०१	१	३१४-०	२१४ ०
१	१४	१४२५०	१४३५०
११	१०	३१५४३	३१५४२
११	००	५०१३४	५०१४०
११	०३	५४१४०	५४१४०
११	०८	४५१ ३	४५१२२
४००		सबप्रथम	(सब) प्रथम
४०४	७	५० ४०	५०४०
४०६	१०	तत रथाप्य ।	X
४०७	१०	द्विकालत	द्विकालत द्विक-द्विक-एका तत
११	१०	द्विका,	एका,
६००	७	अन्त्यान्त्यस्तम्भा	अन्त्यान्त्यस्तम्भा
११	००	त्रिदानम	त्रिदानम
४१०	०	लक्ष	००
११	१४	पञ्चैवेकमपि	पञ्चैवेकमपि
६११	१०	[१७]	[१८]
११	०२	३, ४, ५ ।	४, ३, ५ ।
६१५	१८	६५१३० ।	४५१३० ।
४१६	६	वर्जित्वा	वर्जित्वा
१	००	२ X २ = ०	२ X १ = ०
४१७	४	पाधतु	पाधतु
११	१७	द्वितीय कोष्ठश्रु	द्वितीयकोष्ठश्रु
६१७		आय	आय
११	६	आय	आय
११	१०	६२०	७२०
४१९	७	स्थित पञ्च एव च	X
६००	१	४, ५ ।	५, ४ ।
११	०७	काज-योरी	काजआनी
४२४	२४	महा	महा (नी गराय असरा)
१	०७	अभिप्रायी,	X
१	०८	सम्पत्तिना	सम्पत्तिना अभिप्रायी
११	०९	सुपन्न	अपन्न
६३	०	वर्जित्वा	वर्जित्वा
११	०० ०१	(चने धरी योगे) प्रसार—	(चने धरी योगे) ना कान्ठ पञ्च पञ्च धी मद्गुणा पुनरी दण्डो वरपु । नकारा तु पञ्च (ता गन) आ प्रसार छ—
११	२०	सम्पत्तिना	सम्पत्तिना
११	०३	देवतायै	भक्तिवतायै

